KARSAI ELEK

A BUDAI VÁRTÓL A GYEPŰIG

1941–1945

TÁNCSICS KÖNYVKIADÓ
BUDAPEST, 1965

A borító és a kötésterv
VARGA GYŐZŐ
munkája

TN 422 — f — 6566

Felelős kiadó: a Táncsics Könyvkiadó igazgatója. Felelős szerkesztő: Kőszegi Imre. Történelmi szaklektor: Pamlényi Ervin. Műszaki vezető: Faragó Imre. Műszaki szerkesztő: Sándor Dénes. Készült 39 200 példányban, 47,5 (A/5) + 129 oldal mélynyomású melléklet. MSZ 5601—59. Budapest, 1965. A műben közölt képeket a Legújabbkori Történeti Múzeum, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár „Budapest" gyűjteménye, egykorú filmhíradók és újságok anyagából vettük.
65.0010/1 — Zrínyi Nyomda, Budapest. F. v.: Bolgár I.

ELŐSZÓ

Magyarország történetéből nem egészen 1400 nap történetét kísérlem meg felvázolni. A könyv 1941. június 22-ével kezdődik, azzal a nappal, amikor a német imperializmus megtámadta a Szovjetuniót, — az utolsó oldalak Hitler és vele együtt Szálasi bukását írják le.

A magyar történelem e szakaszáról sok írott és nyomtatott forrás maradt fenn, bár a második világháború folyamán nem csekély mennyiségű történeti forrás semmisült meg, részben hadicselekmények következtében, részben mert egyes érdekeltek igyekeztek eltüntetni tevékenységük áruló dokumentumait. Mégis: a budai Sándor-palotában tartott minisztertanácsok jegyzőkönyvei, Horthy kormányzó kabinetirodájának iratai, Werth, Szombathelyi, Vörös vezérkari főnökök feljegyzései, a külügyminisztérium politikai osztályának okmányai — a külképviseletekhez intézett rendeletek, utasítások, a Budapesten működő követekkel folytatott tárgyalások jegyzetei, a berlini, a vatikáni, a moszkvai, a berni magyar követ jelentései —, a berlini külügyminisztérium, a német véderő főparancsnokság naplói, a magyar Országgyűlés naplói és nem utolsósorban az egykorú sajtó bőséges forrást jelentenek e korszak kutatója, történetének írója és olvasója számára.

De az egykorú források mellett nem szabad figyelmen kívül hagyni az 1945-ben és 1946-ban, a német és a magyar háborús bűnösök felelősségrevonása során tett vallomásokat, az e perekben a vád által előterjesztett dokumentumokat, végül azokat a visszaemlékezéseket sem, amelyeket e történelmi korszak főbb szereplői papírra vetettek, és melyek részben már nyomtatásban is megjelentek — mint Horthy Miklós és Kállay Miklós memoárjai —, részben még csak kéziratban olvashatók.

Tájékoztatásul el kell még mondani: a kötetben felhasznált for-

rások szerzői nem a nyilvánosság számára készítették feljegyzéseiket. A lényeges mozzanatokat akarták rögzíteni — hogy milyen célból, az más lapra tartozik —, a világos és szabatos mondatszerkesztésre nem sok gondot fordítottak. Nem egy esetben találtunk olyan eredeti jegyzőkönyveket, amelyekben csak hézagos utalások örökítették meg a tanácskozás lefolyását. További nehézséget jelent, hogy jórészt hivatali iratokról — fogalmazványokról, feljegyzésekről, diplomáciai jegyzékekről, számjeltáviratokról — van szó, ezeknek külön, sajátságos stílusuk volt, néhol szinte tolvajnyelv, esetleg megtűzdelve csak a beavatottak számára érthető célzásokkal, megjegyzésekkel. Amennyire csak lehetett, és ahol csak tehettük, az eredeti szöveget közöljük, de egyes esetekben, a könnyebb megértés, olvashatóság céljából stiláris javításokat hajtottunk végre; de csak stiláris jellegűek ezek a változtatások, a lényeget nem érintik.

E könyv tulajdonképpen a Kossuth Rádióban 1962-ben és 1963-ban elhangzott előadássorozatok („A budai Sándor palotában történt" és „A budai Vártól a Gyepűig") alapján készült, természetesen alaposan kibővítve az újonnan feltárt forrásokkal. De szeretném hozzátenni: mint az ezt megelőző kötet — „A budai Sándor palotában történt" —, úgy ez sem tart igényt a teljességre, de szeretne valamelyes képet adni erről a tragikus korszakról, amikor Bárdossy, Kállay, Sztójay, Lakatos volt a Sándor palota ura és amikor Horthy ült a kormányzói székben, majd Szálasi a „nemzetvezetői" székben.

Budapest, 1965 március

A SZERZŐ

A GYORSHADTEST ELINDUL...

Egy tragikus hét története (1941. június 21—június 28.) — Hadiállapot bejelentése, alkotmánysértéssel — Miről tárgyalt a Képviselőház? — Hitler—Horthy levélváltás — A magyar haderő állapota 1941 júniusában — A Gyorshadtest parancsnoka hadműveleti szünetet kér...

Ez történt a magyar hadüzenet előtt:

1941. június 21-én, szombaton 13 óra 30 perckor a német véderő főparancsnoksága kiadta a „Dortmund" jelszót: az előre megadott időpontban meg kell indítani a támadást a megjelölt célpontok ellen.

Ugyanaznap este, 21 óra 30 perckor Molotov szovjet külügyi népbiztos tiltakozó jegyzéket nyújtott át Schulenburg gróf moszkvai német nagykövetnek a sorozatos határsértések miatt.

Június 22-én, vasárnap hajnali 3 óra 30 perckor a német haderő — előzetes hadüzenet nélkül — megkezdte támadását a Szovjetunió ellen, az Északi-tengertől a Fekete-tengerig. Harminc perccel később Ribbentrop német külügyminiszter átnyújtotta a formális hadüzenetet Dekanoszov berlini szovjet nagykövetnek. Röviddel ezután Olaszország és Románia hadat üzent a Szovjetuniónak. A délelőtti órákban Horthy kormányzó kézhez kapta Hitler kancellár levelét: a Führer az északkeleti határ biztosításán kívül semmit sem kért, a háborúba való bekapcsolódásról szó sem volt.

Este 21 órakor Churchill angol miniszterelnök rádiónyilatkozatában bejelentette: „Minden állam, amely harcol a nácizmus ellen, számíthat a mi segítségünkre... A Szovjetuniót fenyegető veszély minket is fenyegető veszély, ezért az oroszok harca otthonukért, hazájukért a föld bármely pontján élő szabad emberek és szabad népek ügye... Ebből következik, hogy mi megadunk minden tőlünk telhető segítséget Oroszországnak."

Június 23-án délelőtt a Bárdossy-kormány Minisztertanácsra ült össze, s megszületett a döntés: a magyar kormány megszakítja a diplomáciai kapcsolatot a Szovjetunióval.

A minisztertanácsi üléssel egy időben, 11 óra 50 perckor Halder

vezérezredes, a német szárazföldi hadsereg vezérkari főnöke telefonon a következő utasítást adta Himer tábornoknak, a magyar vezérkarhoz vezényelt német összekötő törzs vezetőjének: „Most az a fontos, hogy a magyar katonai szervek a politikai vezetést mozgásba hozzák, hogy azok maguk ajánlkozzanak... Nem támasztunk követeléseket, mert az ilyenekért fizetni kell; azonban minden támogatásért, különösen a gyorscsapatokért, hálásak lennénk."

Himer tábornok egy órával később, 12 óra 50 perckor közölte Werth vezérkari főnökkel, hogy „Németország Magyarország részéről mindennemű katonai közreműködést hálásan venne".

Moszkvában viszont Molotov külügyi népbiztos Kristóffy magyar követ előtt nagyfontosságú, a szovjet kormány békés szándékait hangsúlyozó nyilatkozatot tett, egyúttal kérdést intézett hozzá: a magyar kormány szándékszik-e részt venni a háborúban, vagy semleges óhajt-e maradni?

Ugyanezen a napon elhangzott az USA kormányának nyilatkozata: „Minden védekezés a hitlerizmussal szemben és az erők összefogása abból a célból, hogy Hitler uralmát megdöntsük, siet-teti a jelenlegi német uralmi rendszer összeomlását, következésképpen elősegíti a mi védekezésünket és biztonságunkat... Amerikának ma egyetlen igaz ellensége van: Hitler Németországa..."

Június 24-én az előrenyomuló német csapatok elfoglalták Breszt-Litovszkot, Vilnát és Kovnót.

Az angol kormány katonai és gazdasági küldöttséget indított útnak Moszkvába — Eden külügyminiszter vezetése alatt.

Június 25-én Finnország csatlakozott a náci Németország agressziójához.

Június 26-án bombatámadás érte Kassát. A vezérkar főnökéhez a következő jelentés érkezett: „A repülőgépek délkeleti irányból jöttek, a honvédségnél bevezetett sárga színezéssel voltak ellátva. *Felségjelük nem volt megállapítható."*

Bárdossy miniszterelnök egy óra leforgásán belül rendkívüli Minisztertanácsot hívott össze, ahol bejelentette: *szovjet repülők* a délelőtt folyamán *„indokolatlan és provokálatlan" támadást intéztek Kassa ellen.* Keresztes-Fischer belügyminiszter, Bánffy földművelésügyi és Varga iparügyi miniszter ellenzése dacára Bárdossy keresztülvitte, hogy *„légitámadási retorzió mellett* egyidejűleg kimondassék az, hogy ... *Magyarország a hadiállapotot a Szovjetunióval beállottnak tekinti".*

(A *kassai támadást* nem szovjet repülők, hanem sárga jelzéssel

ellátott, német *Ju 86-os* — vagy e típushoz nagyon hasonló — bombázók hajtották végre. Így látta ezt Krudy Ádám ezredes, a kassai repülőtér parancsnoka, bevallotta a provokációt — a nürnbergi perben tett tanúvallomásában — Újszászy vezérőrnagy, a vezérkar kémelhárító osztályának főnöke. De még a magyar légierők parancsnokának 1941. július 7-i, a támadás után 12 nappal készített jelentése sem merte a felelősséget a szovjet légierőkre hárítani: *„A szovjet gépek felismerése* a sárga jelzés miatt és a Ju—86-os gépekhez való hasonlatosságuk miatt *nem volt lehetséges..."*)

Még aznap délután Bárdossy miniszterelnök *bizalmas megbeszélésre* ült össze *Bartha* honvédelmi miniszterrel és *Werth* vezérkari főnökkel. Werth ez alkalommal azt az álláspontot foglalta el, hogy a német hadsereg számára a *keleti hadjárat „igen könnyűnek"* ígérkezik, és ezért nem szükséges, hogy nagyobb magyar katonai egységeket vessenek be, *elegendő, ha a Gyorshadtestet kiküldik a frontra,* bár — tette hozzá — „a német hadseregnek erre nincsen semmi szüksége". Werth szakvéleményét azzal a jóslattal zárta, hogy az aránylag csekély magyar katonai erő igénybevételére is csak *igen rövid ideig lesz* szükség, és hogy „a harcban részt vevő magyar katonai alakulatok technikai felszerelésében esetleg beálló veszteségekért kétségtelenül *bőséges kárpótlást fognak találni a szovjet hadseregtől szerezhető értékes zsákmányban".*

Bárdossy és Bartha ellenvetés nélkül elfogadta Werth katonai szakvéleményét, a magyar vezérkar főnöke ezek után megtette a Gyorshadtest mozgósítására vonatkozó előterjesztését Horthy kormányzónak.

Június 26-án délután, feltehetőleg a kormányzói kihallgatás után, Werth elrendelte a Miklós Béla tábornok parancsnoksága alatt álló Gyorshadtest 1. és 2. gépkocsizó dandárának, 1. lovas dandárának és a *hadtest közvetlen alakulatainak* mozgósítását.* (Másnap mozgósították a Gyorshadtesthez nem tartozó 4. hegyi és 8. határvadász dandárt is.)

A kocka el volt vetve...

Június 27-én hajnali 2 órakor fejtették meg Budapesten a külügyminisztériumban Sztójay berlini követ azonnali beavatkozást

* Hadtest közvetlen alakulatok: a hadtestparancsnok közvetlen rendelkezésére álló csapatok, amelyek nem tartoznak hadosztály kötelékébe, pl. hadtest-közvetlen tüzérezred, műszaki-, híradó-alakulatok.

sürgető táviratát; javaslatát azzal indokolta, hogy ha nem sietünk, lemaradunk a szlovákok és a románok mögött.

(Sztójay június 26-án, az esti órákban küldte el számjeltáviratát, amikor még nem kapta meg a Sándor-palotában született döntést a háborúba való belépésről.)

Reggel 8 órakor a magyar légierő VIII. és X. közelfelderítő századának 19 bombázó- és 1 vadászgépe támadást intézett Lavocsne, Rozanka, Tatarov, Nodvorna és Sztanyiszlav ellen. A magyar légierő állapotára jellemző, hogy két gép már a felszálláskor megsérült, kettő üzemzavar miatt kényszerleszállást hajtott végre, kettőt a szovjet légvédelem lőtt le, két raj pedig visszatért anélkül, hogy elérte volna a támadás céljául kijelölt területet.

De a vezérkar hivatalos jelentése így szólt:

„A magyar légierő a tegnapi nap folyamán magyar terület ellen ismételten végrehajtott szovjet támadások megtorlásaként a ma reggeli órákban igen eredményes támadásokat hajtott végre szovjet-orosz területen levő katonai célpontok ellen. Repülőgépeink a támadás sikeres végrehajtása után visszatértek."

Délelőtt 10 óra 10 perckor, két órával e „sikeres" légitámadás után a Magyar Távirati Iroda a következő jelentést adta ki:

„A szovjet légi haderőnek a csütörtöki nap folyamán magyar terület ellen intézett ismételt népjog-ellenes támadásai következtében Magyarország a hadiállapotot a Szovjetunióval beállottnak tekinti."

Délelőtt 10 óra 27 perckor nyitotta meg Szinyei-Merse Jenő a Képviselőház ülését:

„T. Ház! Az egész országban nagy megdöbbenést és mélységes felháborodást váltott ki az a népjog-ellenes támadás, amelyet hazánk egyes területei ellen a szovjet légi haderő a tegnapi napon intézett. Úgy vélem, a t. Ház minden egyes tagjának érzelmeit is tolmácsolom akkor, amikor innét, a Képviselőház elnöki székéből ezt a minősíthetetlen támadást megbélyegzem. (Élénk helyeslés a Ház minden oldalán) és egyúttal mélységes részvétünket nyilvánítom az ártatlan áldozatok és hozzátartozóik iránt. (Felkiáltások a szélsőbaloldalon: Megtorlást! Ki a szociáldemokratákkal!)*

A miniszterelnök úr kívánszólni."

* A parlamentben 1939 óta az ülésterem bal- és szélsőbaloldalán foglaltak helyet a szélsőjobboldali és nyilas pártok képviselői.

Érdemes itt megjegyezni: e nagyfontosságú ülésen a kormány tagjai közül csak Bárdossy miniszterelnök és Radocsay igazságügyminiszter volt jelen... Bárdossy szavait a Napló így örökítette meg:

„Egészen rövid bejelentést szeretnék tenni. A Ház elnöke méltó szavakkal bélyegezte meg a Szovjet népjog-ellenes és minősíthetetlen támadását. A magyar királyi kormány megállapítja, hogy e támadások következtében Magyarország és a Szovjetunió között a hadiállapot beállott. (Hosszantartó élénk éljenzés és taps a Ház minden oldalán. — Felkiáltások a szélsőbaloldalon: Ki a szociáldemokratákkal! — Maróthy Károly: Ki velük!) Még csak egy mondatot. A magyar haderő a megfelelő megtorló intézkedéseket meg fogja tenni. (Hosszantartó élénk éljenzés és taps a Ház minden oldalán. — Maróthy Károly: Itthon is tegyük meg, a szocik ellen is! — Tornyos György: És akik teára jártak!)"

Bárdossy bejelentését nem követte, de nem is követhette vita, mert a hadiállapot bejelentésére a napirend előtti felszólalás formáját választotta, amelyhez — a házszabályok értelmében — nem lehetett hozzászólni.

Magyarország hadbalépését így a parlament nem vitatta meg; úgy folytatódott az ülés, mintha semmi sem történt volna. A napirendnek megfelelően áttértek „az ügyvédekre, az ügyvédjelöltekre és az ügyvédi önkormányzatra vonatkozó egyes kérdések szabályozásáról szóló törvényjavaslat" tárgyalására. E javaslat megtiltotta a zsidónak minősített magyar állampolgárok felvételét az ügyvédi kamarákba mindaddig, ameddig számarányuk 6 % alá nem esik. A vitában élesen személyeskedő felszólalások hangzottak el, mert — mint egy ellenzéki képviselő megmondotta — az egész javaslat csak öt-hat budapesti ügyvédnek a dolga, aki jól fizetett állásokba akar jutni.

A javaslat mellett felszólaló kormánypárti Petró Kálmánnak a fejére olvasták, hogy ha oly nagyon fáj a szíve a gondokkal küzdő keresztény ügyvédekért, miért nem mond le javukra egy-két jövedelmező állásáról. Petró volt ugyanis a jogtanácsosa a szatmári püspökségnek és káptalannak, az egri érsekségnek, az Egri Egyházmegyei Takarékpénztárnak, valamint az egyházi alapítványoknak...

Hosszú órákon keresztül folyt a vita, kitől s hogyan vegyenek el néhány jól jövedelmező állást, folyt a marakodás a zsíros falatokért, a hadüzenet napján...

Rupert Rezső ellenzéki képviselő rámutatott: „A nagyközönség keserű grimasszal nézi, hogy a társadalomnak egészen kis, eltörpülő része érdekében ilyen komoly időkben ilyen javaslatot tárgyalunk, amikor odakint a pék-, a hentes-, a szatócsboltok előtt uszályokban állanak a polgárok órákon keresztül és várakoznak élelmiszerekre..."

A Képviselőház ülése után Bárdossy miniszterelnök telefonsürgönyt küldött Sztójay berlini követnek. Tájékoztatta a szovjet terület ellen végrehajtott „megtorló akció"-ról és kifejtette, hogy eddig Magyarország azért nem avatkozott bele a háborúba, mert a német véderő főparancsnoksága kérte, hogy Magyarország semmit ne tegyen, ami kiválthatná a szovjet ellenakciót. A távirat így folytatódott:

„Szovjet támadás konzekvenciáit... minden habozás nélkül azonnal levontuk. Katonai szolidaritásunk ezzel kifelé is újból beigazolást nyert. Katonai akciónk természetesen áldozatokat hárít ránk. Ezeket szívesen viseljük abban a meggyőződésben, hogy különleges politikai és gazdasági helyzetünkből származó nehézségek megoldásánál a birodalmi kormány megértésére és aktív segítségére számíthatunk."

Horthy kormányzó másnap, 1941. június 28-án válaszolt a Führer június 21-i, pár soros levelére, mely a Szovjetunió megtámadásáról tájékoztatta, de sem a hadbalépésre felkérést, sem politikai, területi ígéreteket nem tartalmazott.

Magyarország kormányzójának levele:

„Excellenciás Uram!

Bensőséges köszönettel vettem Kegyelmes Uramnak június 22-i levelét. Az Oroszország elleni háború híre az egész magyar nemzetben a legőszintébb elégtételt és öröm érzetét keltette.

Biztosíthatom Excellenciádat, hogy teljes mértékben méltányoljuk az okokat, amelyek erre a lépésre késztették, és szilárd a meggyőződésünk, hogy ez a küzdelem az európai kultúra és civilizáció megmentése érdekében elkerülhetetlenül szükséges volt. Tudjuk, hogy ez a harc Németország és szövetségesei részére győzedelmesen fog végződni.

A nagy küzdelem, amelyet Excellenciád, híven a bolsevizmussal szemben mindig elfoglalt álláspontjához, ez ázsiai veszély ellen kezdett, nem csupán a magyar nemzetet, hanem egész Európát Excellenciáddal szemben örök hálára kötelezi.

Kormányom a szolidaritás szellemében közvetlenül a szovjet-orosz háború kezdete után megszakította a diplomáciai összeköttetést a szovjet-orosz kormánnyal, és amikor a szovjet-orosz légierő magyar terület ellen ismételten orvul bombatámadásokat intézett, elrendeltem a hadiállapot kimondását Oroszországgal.

Boldognak nevezem magam, hogy fegyvereink, vállvetve a dicsőséges és győzelmes német sereggel, részt vesznek a kommunista veszélyfészek elpusztítására és a kultúránk fenntartására irányuló kereszteshadjáratban.

Engedje a Mindenható, hogy a nagy mérkőzés, amelynek Excellenciád az élharcosa, a teljes győzelemhez vezessen."

A Führer elérte célját: a magyar beavatkozás fejében semmiféle ígéretet nem kellett tennie. Válaszában most már melegen „nyugtázta" Horthy boldogságtól sugárzó levelét. Nem felejtette el — már elöljáróban — megköszönni Horthynak a „saját iniciatívából történő részvételt", azaz: Magyarország nem a Birodalom kérésére, hanem *saját elhatározásából lépett be a „keresztesháborúba"*, majd így folytatta:

„A Szovjetunió elleni ezen közös hadműveleteket ugyanazon bevált hadvezetési elvek alapján fogjuk lefolytatni, mint a Szerbia elleni hadjáratot. Hogy a szövetséges csapatok hadmozdulatait az egész déli szakaszban operatíve és később taktikailag is egybehangolhassuk, előfordulhat, hogy bizonyos körülmények között egyetemes utasításokat igen rövid idő alatt kell kiadni. Ha tehát Rundstedt vezértábornagy, a déli csapatok főparancsnoka közvetlenül intézne parancsot a magyar csapatok bevetése érdekében a közelebbről megjelölendő magyar parancsnokságokhoz, akkor ezek általam jóváhagyottaknak tekintendők. Kérem ezért Főméltóságodat, hogy olyan értelmű utasításokat adjon ki, hogy ezeket a kívánalmakat az egységes és szoros vezetés érdekében kell teljesíteni...

A tengely hadvezetése szempontjából különös fontosságú a romániai olajszállítások zökkenésmentes lebonyolítása. Igen lekötelezne Főméltóságod, ha a csapatfelvonulások és szállítások közben ezt a szempontot figyelembe vennék."

A levél befejezése a gyors győzelembe vetett hitet tükrözi: „Ami a küzdelem eddigi eredményeit illeti, Főméltóságú Uram a német hadijelentésből már láthatta, hogy olyan kezdeti sikereket értünk el, amilyeneket eddig ilyen rövid idő alatt egyetlen hadszíntéren sem. Az orosz légierőt úgy tekinthetjük, mint amely általában a további küzdelemből kikapcsolódott. Veszteségei el-

képzelhetetlenül súlyosak. Néhány nap alatt ugyanez a végzet éri el az orosz páncélos fegyvernemet is. Számos orosz gyalogos hadosztályt részint elpusztítottunk, részint elerőtlenítettünk, részint körülzártunk. Ez a küzdelem szövetséges nemzeteink világtörténelmi sikereivel fog végződni..."

A HARCKÉSZSÉGET GÁTLÓ HIÁNYOK

Közben lázas ütemben folyt a Kárpát-csoport mozgósítása és felvonulása. Vörös Gyula vezérkari százados táviratban a következőket jelentette a vkf. 1. osztályának:

„A kivonuló csapatok igen nagy, a harckészséget gátló hiányokkal indultak el. A VI. kerékpáros zászlóalj sem lőszert, sem üzemanyagot, sem gazdasági hivatalt nem tudott magával vinni.

A 4. hegyi zászlóalj emberei holmijukat a zsebükben vitték... Egészségügyi intézetek* késve vonultak be. A VIII. légvédelmi tüzérosztály egészségügyi anyag nélkül érkezett...

A gépkocsi anyag erősen leromlott gumiabroncsokkal ment. Utánpótlásra csak egy szűk, rossz út van — túlzsúfoltan..."

Pedig a Gyorshadtest volt az ellenforradalmi magyar hadsereg legjobban, legkorszerűbben felszerelt alakulata, az egyetlen gépesített és gyorsan mozgó, katonai szaknyelven szólva „magasabb" egysége. De ez a korszerűség nagyon viszonylagos valami volt. A Gyorshadtestnek csak egy része volt gépesítve, a két gépkocsizó dandár mellett két lovas dandár és hat kerékpáros zászlóalj tartozott kötelékébe. A lovas dandárok képtelenek voltak követni a gépkocsizó dandárok menetütemét, ez fékezte a Gyorshadtest előnyomulását.

A hadsereg békehadrendjében 1940. december 1-én 866 személy- és 2835 tehergépkocsi szerepelt, de a III. hadtest gépkocsi állományáról készített vezérkari jelentés szerint: „a nyilvántartott gépkocsi anyag nagy része annyira selejtes, hogy hadműveleti alkalmazásra alig jöhet tekintetbe".

A Gyorshadtest mozgósítását csak a VIII. hadtesttől kapott tehergépkocsikkal tudták végrehajtani, viszont így a VIII. hadtest lett úgyszólván mozgásképtelen... A gépkocsik hiányát szekerekkel próbálták pótolni. Egy bizalmas jelentés rögzíti: „A fogatolt vonat nehézkes, hosszú, kevés teherbírású és mégis utakhoz kötött. Az igénybe vett járművek legnagyobb százaléka rozoga szekér; ha az előírt 4 mázsával terhelik meg, még az úton is nehezen mozog. Ezenkívül a fogatolt vonat felette érzékeny a repülőtámadásokkal szemben."

* Egészségügyi intézetek: a katonai egészségügyi szolgálat.

A tüzérség korszerűtlen volt és kevés: egy harcoló zászlóaljra mindössze egy üteg, azaz négy ágyú jutott.

A modern háborúban oly nagy szerepet játszó páncéltörő ágyúk 37 és 40 mm űrméretűek voltak, s ezeket korszerű, erős páncélzatú harckocsik ellen nem, legfeljebb páncélgépkocsik, valamint kis és könnyű harckocsik ellen lehetett bevetni — aránylag kis távolságról. De még ebből a gyenge fegyverből is mindössze négy darab jutott egy-egy gyalogezredre!

A 40 mm-es légvédelmi ágyúk hatásos tűzhatára 3000 méter, a 80 mm-eseké pedig 6000 méter volt; így csak a kis és közép magasságban repülő bombázók ellen tudtak valamelyes védelmet nyújtani...

A harckocsizó egységek a hadrendben előírt közepes harckocsikat és a 40 mm-es légvédelmi ágyúval felszerelt „Toldi" könnyű harckocsikat 1941. június végéig még nem kapták meg. A kis harckocsiknak még a fele sem állt rendelkezésre. A meglevő harckocsik nagy része olasz Ansaldo típusú, könnyű harckocsi volt. Ezek tornyát nem lehetett forgatni, ezért csak menetirányban tudtak tüzelni, páncélzatukat kis távolságról még a puskagolyó is átütötte, mindössze egy géppuskával voltak felszerelve, találati valószínűségük álló helyzetben 300, mozgás közben 100 méterig terjedt, rövid láncuknak kis felfekvő felülete miatt egészen csekély terepegyenetlenségen is erősen billegtek és dobáltak...

A légierőnél sem volt különb a helyzet. Az 1941. március 14-i kimutatás szerint a nyolc vadászrepülő század 96 gépe közül 8 volt üzemképtelen állapotban, a tíz bombázórepülő századnak a hadrendben előirányzott 120 gépéből 50 hiányzott, a meglevő 70 közül 26 üzemképtelen volt. A felderítőrepülő századok 80 gépéből csak 2 hiányzott, viszont 26 üzemképtelen volt.

De hogy milyen keveset értek a „harcképes" repülőgépek is, azt megmutatták az 1941. június 27-i „megtorló" légitámadások.

Így indult modern háborúba 1941 júniusának végén Horthy Miklós vezérlete alatt a magyar királyi hadsereg...

A magyar nép többsége megdöbbenéssel fogadta a keleti hadjárat hírét. Napról napra nőtt az elégedetlenség, az élelmiszer-

üzletek, a hatósági és szakszervezeti munkaközvetítők előtt sorbanállók között egyre sűrűbben lehetett hallani éles, háború-ellenes kifakadásokat. Nyugtalanság mutatkozott a hadiüzemekben, valamint a kegyetlen és igazságtalan beszolgáltatási rendszer miatt elkeseredett parasztság körében is.

A Belügyminisztérium már a hadüzenetet követő harmadik napon „Szigorúan bizalmas!" jelzésű rendeletet adott ki a rendőrség budapesti és vidéki főkapitányának, továbbá valamennyi vármegye alispánjának. E rendelet fontosabb intézkedései:

— A kommunistagyanús egyéneket „közigazgatási elbánás" (azaz: internálás, rendőri felügyelet) alá kell venni.

— A rendőrhatóságok vezetői legalább hetenként lépjenek érintkezésbe a katonai kémelhárító szervek vezetőivel.

— A rendészeti közegek fordítsanak fokozott figyelmet a tömegek közé befurakodó rendbontó elemek ártalmatlanná tételére.

— „Szoros figyelés" alatt kell tartani mindazokat a helyiségeket és helyeket (sétaterek, munkaközvetítők, kocsmák stb.), ahol nagyobb tömeg szokott összejönni.

— Fokozottan őrizzék a vasúti, hajózási és postai műtárgyakat, a fontosabb ipartelepeket és gyárakat, különösen a bányavállalatok robbanóanyag raktárait.

— Feltétlenül internálni kell — a szovjet állampolgárokon kívül — mindazokat, akiket a katonai törvényszék „Szovjet vagy Komintern vonatkozásban elkövetett hűtlenség miatt" ítélt el, és most szabadlábon vannak,

— továbbá azokat is, akiket a katonai törvényszék elítélni nem tudott, de „a Szovjet, illetőleg a Komintern javára elkövetett hűtlenség alapos gyanúja alatt állottak".

Rövidesen megteltek az internálótáborok ...

A parlament még mindig nem foglalkozott a hadüzenettel.

Az ügyvédekről szóló törvényjavaslat után a házassági törvény kiegészítéséről és módosításáról szóló törvényjavaslat vitájára került sor. Az elkövetkező napokban és hetekben — a kormány intenciójának megfelelően — az érdeklődés előterében ez a törvényjavaslat állott, amely meghatározta, hogy a magyar állampolgárok közül ki minősül „zsidónak".

A javaslat 9. §-a kimondotta: „zsidó az, akinek legalább két nagyszülője az izraelita hitfelekezet tagjaként született, úgyszintén — tekintet nélkül származására — az, aki az izraelita hitfelekezet tagja". De két zsidó nagyszülő után sem számít zsidónak

az, aki kereszténynek született, és mindkét szülője házasságkötésük idejében keresztény hitfelekezet tagja volt.

Amikor 1944 áprilisában — náci utasításra és segédlettel — megkezdődött a nagyarányú deportálás, e törvény 9. és 16. paragrafusa alapján különítették el, küldték a haláltáborokba a magyar állampolgárok százezreit.

E törvényjavaslat ellen felszólaltak a katolikus egyház papjai, mert korlátozta az egyház házasságkötési jogát is. 1941. július 18-án Serédi Jusztinián hercegprímás a Felsőházban tiltakozott a törvényjavaslat ellen.

A Képviselőházban a Kisgazdapárt vezérszónoka, Varga Béla papképviselő elöljáróban szükségesnek tartotta leszögezni: elismeri az antiszemitizmus létjogosultságát, de ezt a törvényjavaslatot vegyék le a napirendről, s ha már a házassági jog reformját kívánja a kormány, akkor terjesszen elő olyan javaslatot, amely eltörli az 1894:XXXI. törvénycikket, a polgári házasság intézményét!

(Varga Béla 1945 után a Független Kisgazdapárt jobbszárnyának vezére volt, majd nyugatra disszidált, s ma az emigráció egyik vezetője. Persze, ezzel az 1941. július 1-i képviselőházi felszólalásával ma nem nagyon kérkedik ...)

Az ellenforradalmi rendszer parlamentjében a képviselők és a felsőházi tagok vitatkoztak, szenvedéllyel veszekedtek, interpelláltak. A közvélemény érdeklődését sikerült is 1941 június végén, július elején bizonyos mértékig elterelni arról, hogy azért valami más, fontosabb dolog is történik ezekben a napokban az ország életében, mint a fajvédelmi törvényjavaslat tárgyalása és törvénybe iktatása...

Szó esett végre a Szovjetunió ellen indított háborúról is. A hadüzenet után öt nappal Matolcsy Mátyás (nyilaskeresztes) indítványt terjesztett elő, hogy a belügyminiszter oszlassa fel a Szociáldemokrata Pártot és tiltsa be a Népszavát. Indítványát a következőképpen indokolta (szó szerint idézzük a Naplóból):

„T. Ház! Benne élünk a villámháborúk korszakában, láttuk, hogy a nagy francia nemzet kilenc vagy tíz nap alatt porba omlott, a balkáni erők két-három hét alatt teljesen felmorzsolódtak, és ugyanúgy biztosan tudjuk és hisszük, hogy néhány hét múlva Moszkvában, a Kreml csúcsán horogkeresztes zászló fog lengeni.

És amikor három-négy hét múlva ez a nagy diadal, a nemzeti szocializmus ellensége és az egész emberi civilizációt veszélyeztető kommunizmus letörése beköszönt(!), akkor a magyar kor-

mányzat és a rendszer tehetetlensége folytán utoljára egyedül nálunk maradt képviselete a Szociáldemokrata Pártnak."

A Nyilaskeresztes Párt másik tagja, Vajna Gábor ugyanakkor interpellációjában arról beszélt, hogy *ismét mozgolódnak a kommunisták*, az ipartelepeken nap, nap után *újból és újból felfestik a sarlókat és a kalapácsokat*. „Tessék kimenni az ipartelepekre vagy a felvidéki és más falvakba, ahol nagy a nyomor, és ahol éppen ezek a sötét alakok, a sötétben bujkáló zsidóbérenc bolsevikek, s megtévesztett magyar emberek is, *hirdetik a vörös győzelem közeli lehetőségét*. Tessék elmenni a szociáldemokrata párti gyűlésekre, ahol az a jelszó, hogy inkább Sztálin és Lenin, mint Hitler... 1941 júliusában — szó szerint így mondotta Vajna: — amikor a Kárpátokon magyar honvédeink dicsőségesen menetelnek a vörös bolsevista métely ellen és amikor Hitler Adolf német nemzeti szocialista csapatai, reméljük, egy héten belül Moszkvában fognak állani."

HORTHY: „MINDEN MEGTÖRTÉNT..."

De nemcsak a szélsőjobboldal hitt a keleti villámhadjáratban. A vezérkar is gyors német győzelemre alapozta terveit, beleértve a Romániával kapcsolatos területi problémákat is. Horthy kormányzó 1941. július 5-én a következő választ küldte Hitler kancellár levelére:

„Kegyelmes Uram!

Fogadja a legszívélyesebb köszönetemet rendkívüli baráti és bajtársias szavaiért.

Németországnak a kommunista veszély ellen indított nagy küzdelmében való részvételünk, e tekintetben változatlanul hű bajtársias érzésünk abból a kívánságból ered, hogy a magunk részéről is hozzájáruljunk az európai kultúra és civilizáció védelméhez. A védtelen polgári lakosok és nyílt városok ellen intézett orosz légitámadások csak a közvetlen alkalmat szolgáltatták Magyarországnak a háborúba való belépéshez.

Meggyőződésem, hogy valamennyi, háborúban részt vevő népet hasonló gondolatok vittek a közös harcba, és remélem, hogy Románia hatalmi térségének jövendő kiterjesztése által megtalálja a Duna-medence nyugalmához szükséges elterelődést.

A hadjáratban való részvételünket országunk jelenlegi nehéz gazdasági helyzete ellenére határoztam el. Egyidejűleg minden megtörtént a gazdasági érdekeknek — amelyek a német érdeket is szolgálják — éppen ebben az évszakban szükséges védelmére és támogatására.

Így Halder vezérezredes ama kívánságát, hogy a német felvonulást magyar csapat-elmozdulásokkal ne befolyásoljuk, teljes mértékben teljesítettük.

Excellenciádnak azon óhajtása, hogy a romániai olajszállításokat a magyar felvonulási és szállítási mozdulatok ne akadályozzák, hadvezetőségünk előtt magától értetődő.

A magyar csapatok július 3-ig már előrehatoltak a Sztaniszlau-Kolomea vonalig. További harci cselekményeiknél a német hadvezetéssel egyetértően megállapítandó katonai célkitűzések mértékadók. Tudatában vagyok annak, hogy a déli hadseregcsoport főparancsnokságával való egységes és szoros együttműködés mindkét félre előnyös lehet.

Horthy."

A náci Wehrmacht 1941. június 30-án elfoglalta Lwowot, másnap, július 1-én Rigát, július 5-én széles arcvonalon elérte a Dnyeper-folyót.

A magyar Kárpát-csoport, amely elnevezés a Gyorshadtestet, valamint az 1. hegyi- és a 8. határvadász dandárt takarta, Szombathelyi Ferenc altábornagy parancsnoksága alatt június 27-én támadta meg a szovjet utóvédeket és már az első napokban súlyos veszteségeket szenvedett; így például június 30-án a 8. határvadász dandár X. zászlóalja egyetlen összecsapásban elvesztette tiszti állományának 32, legénységi állományának 36 százalékát.

A Kárpát-csoportnak — a német hadvezetőség elképzelése szerint — a tőle északra előnyomuló *német 17. hadsereg jobbszárnyát* kellett biztosítania, és az volt a feladata, hogy *minél előbb érje el a Dnyeszter vonalát.*

Július 8-án érték el a Kárpát-csoport egységei a Dnyesztert, ekkor a 8. határvadász és az 1. hegyi dandárt — nyilván a rossz tapasztalatok alapján — kivonták a hadműveletekből, a *Gyorshadtestet* viszont Werth vezérkari főnök *„korlátlan felhasználásra"* átengedte a von Rundstedt vezértábornagy parancsnoksága alatt álló *Heeresgruppe Süd*-nek (déli hadseregcsoport).

Július 13-án Miklós Béla tábornok, a Gyorshadtest parancsnoka kérte a *VI. és VIII. kerékpáros zászlóalj kivonását* a harcból. A Werth vezérkari főnökhöz intézett felterjesztés indokolása: a legénység idősebb korosztályokból került ki, a kerékpáranyag gyenge, nagy a gumihiány, a gépkocsik üzemképtelenek, e két kerékpáros zászlóalj nem tud lépést tartani a Gyorshadtest többi egységével.

Werth a kérést nem teljesítette.

A német véderő főparancsnoksága nap mint nap példátlan győzelmeket jelentett a keleti front minden szakaszáról; érthető, ha a magyar vezérkar semmi áldozattól sem riadt vissza, csakhogy ki ne maradjon a legközelebbi jövőre remélt döntő diadalból. Ez a győzelmi tudat hatotta át a képviselők jelentékeny hányadát is. A kormánypárti képviselők jó része és a Bárdossy-kormány jobboldali ellenzéke osztotta a vezérkar és a kormány ama szilárd meggyőződését, hogy még néhány hét, és befejeződik a háború Keleten. 1941. július 25-én, közel egy hónappal azután, hogy a magyar honvédség rosszul felszerelt csapatai hadba indultak a Vörös Hadsereg ellen, Tasnádi Nagy András, a Képviselőház elnöke, bemutatta a Háznak Bárdossy László miniszterelnök előterjesztését „a honvédségnek az ország határain túl szükségszerűen bekövetkezett alkalmazása ügyében". Az előterjesztés teljes szövege:

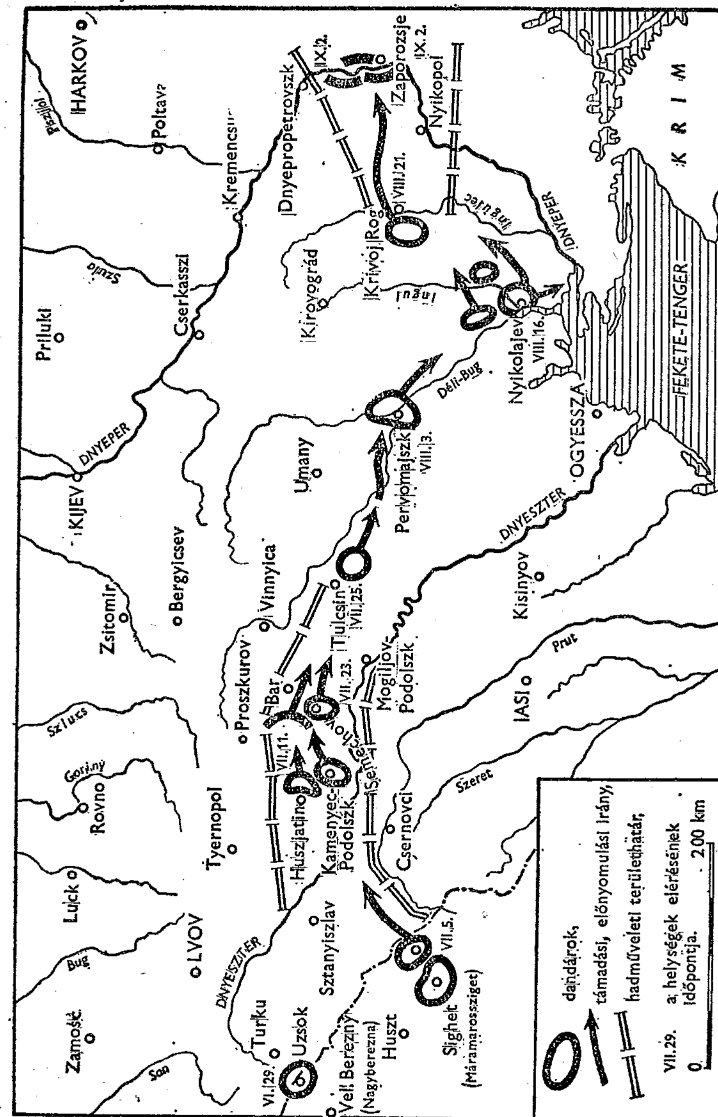
„Tisztelt Képviselőház!

A Kormányzó Úr Ő Főméltóságától nyert legfelsőbb megbízatás alapján az 1920:XVII. t.c. 2. §-ában foglalt rendelkezés értelmében kérem a t. Házat, hogy a Szovjetunió által Magyarországra kényszerített háborúban a m. kir. honvédségnek az ország határain túl szükségszerűen bekövetkezett alkalmazásához utólagos hozzájárulását megadni méltóztassék.

Budapest, 1941. évi július hó 24. napján

Bárdossy László s. k.,
m. kir. miniszterelnök."

Az idézett 1920:XVII. tc. 2. §-a így szól: „Közvetlen fenyegető veszély esetében azonban a kormányzó a magyar összminisztérium felelőssége és a nemzetgyűlésnek késedelem nélkül kikérendő utólagos hozzájárulása mellett a hadseregnek az ország határán kívül alkalmazását elrendelheti." Tehát késedelem nélkül, nem kívül alkalmazását elrendelheti." Tehát késedelem nélkül, nem egy hónappal később! A Képviselőház és a Felsőház üléseit még

A MAGYAR GYORSHADTEST ÚTJA A DNYEPERIG

ugyanazon a napon bizonytalan időre elnapolták, az előterjesztés megtárgyalására nem volt mód.

Július utolsó hetében a német hadvezetőség a Gyorshadtestet már a Bug mentén vetette be, itt már nem egyszerű utóvédharcokról volt szó, napról napra növekedtek a veszteségek. Makray Sándor vezérkari alezredes, a német parancsnokság mellé rendelt összekötőtiszt július 31-i jelentését nem csekély aggodalommal olvasták a Honvédelmi Minisztériumban: „A Kárpátoktól való elindulás után rövidesen látható volt, hogy ez nem bácskai bevonulás, hanem a hadtörténelem legkeményebb háborúja, tehát *komoly veszteségekkel is számolni kellett.*"

Hát ez bizony nem fedte Werth vezérkari főnök június 26-i jóslatát...

Augusztus 1-én Miklós Béla tábornok, a Gyorshadtest parancsnoka kénytelen volt közölni Werth vezérkari főnökkel: *a VI. és VIII. kerékpáros zászlóalj menetképtelen.*

Két nappal később, augusztus 3-án Makray vezérkari alezredes így igyekezett megnyugtatni a nagy veszteségek miatt aggódó felettes katonai szerveket: „A veszteségek nem nagyok. A németeké többszörösen nagyobbak, mert a Gyorshadtest eddig aránylag nyugodt frontszakaszon küzdött."

1941. június 27 és augusztus 3 között a Gyorshadtest vesztesége 59 tiszt és 918 fő legénység volt...

Miklós Béla tábornok augusztus 3-i jelentése sokkal borúlátóbb: „A gépkocsi anyag karbantartására kellene 8—10 nap. Hadműveleti szünetet, pihenést anyagkarbantartás és az utánszállítás felzárkózása végett kértem... A kerékpárosok szíve, tüdeje tönkre van(!). 32. napja pihenés nélkül tart az előnyomulás. A kerékpár és gépkocsi anyag gyökeres javításra szorul.

A pótlást és a vonatot be kell várni, mert 200 km-re elnyúlva hátul van.

A hadműveleti helyzet miatt kérésemet az összekötő tiszt nem terjesztette elő. Az Umany körüli harcok befejezése, ill. Pervomajszk elérése után a hadtestnek írásban kérek hadműveleti szünetet."

Miklós Béla tábornok kérését a felettes német és magyar katonai parancsnokságok nem teljesítették, hiszen a döntő győzelmet olyan közelinek látták...

Északon Leningrád felé törtek a német és finn csapatok, a középső frontszakaszon július 10-én Szmolenszk térségében nagy csata kezdődött. Július végéig a német csapatok újabb 170—200 km-t nyomultak előre.

A déli frontszakaszon a német hadvezetés nagy erőfeszítéseket tett, hogy bekerítse és megsemmisítse a 6. és a 12. szovjet hadsereget. A Krím-félszigeten augusztus 10-én a román csapatok megkezdték Ogyessza ostromát.

A baljós jelekkel még nem törődtek, pedig a napi előrehaladás a kezdeti 30 km-ről 6—7 km-re csökkent, a gépkocsizó és páncélos csapatok elvesztették anyagi felszerelésük felét; elesett, eltűnt és megsebesült 450 000 katona.

Hitler és tábornokai még hittek a gyors döntésben, hiszen sikerült körülzárni a szárazföld felől Leningrádot, 300 km-re megközelítették Moszkvát, délen elérték a harkovi iparvidéket, a Donyec-medencét, és megvetették lábukat a Krím-félszigeten, német kézre kerültek Ukrajna gazdag termőterületei és kohászati bázisai.

De a háború a keleti fronton ennek ellenére nem ért véget...

KOSSUTH SZELLEMÉBEN

Bajcsy-Zsilinszky 1941. augusztus 5-i memoranduma — A Gyorshadtest „leharcolt" állapotban van... — A Kamenyec-Podolszki-i deportálás — Werth 1941. augusztus 19-i emlékirata — „Segítséget, mégpedig sürgősen!" — A KMP fő feladata: Magyarország felszabadítása a német imperializmus igája alól!

Az antifasiszta koalíció győzelmi lehetőségeiről, a reális erőviszonyokról, a Berlin-Róma tengely esetleges vereségéről sem a parlamentben, sem a sajtóban nem lehetett beszélni. Bajcsy-Zsilinszky Endre, aki már a 30-as évek elején felhívta a figyelmet a német imperializmusnak Magyarországot fenyegető törekvéseire, 1941. augusztus 5-én memorandumot küldött Bárdossy László miniszterelnökhöz.

„Igyekszem tárgyilagos lenni — írta a kísérőlevélben. — S éppen e tárgyilagosság érdekében, gondolatmenetem lehető hibátlansága és következtetéseim szilárdsága kedvéért s azért, hogy más gondolkodásúak számára is elfogadhatóvá tegyem konzekvenciámat: mondom valószínűnek a Harmadik Birodalom háborúvesztését. Valójában azt biztosra veszem. Ma már nagyon komoly, szakképzett katonák is így gondolkodnak, szerintem így kellene gondolkodnia s erre az eredményre kellene jutnia a magyar hadvezetőségnek is. Ebből a szinte kétszerkettő törvényszerűségével következő összeomlásból idejében ki kell vonnunk magunkat. Erkölcsileg sokkal könnyebb ez számunkra ma, mint lett volna például 1917 végén, az orosz összeomlás után. Hiszen a szó szoros értelmében nem vagyunk szövetségben a tengellyel, nem lehetünk sem jogilag, sem erkölcsileg többre kötelezve, mint Japán, viszont már eddig is sokkal többet tettünk, sőt elmentünk a végletekig, egészen az öngyilkosság szakadékjának legszéléig, a tengellyel való szolidaritásban. Nem ugrott utánunk sem Bulgária, sem Spanyolország, sem Japán. Igazán megvan a suprema lexünk,* erkölcsi és politikai jogunk arra, hogy most már csak a magunk nemzeti és állami léte puszta megmentésével törődjünk, s nagy szerencse, hogy még becsületünket sem érheti károsodás. A Német Birodalommal való háborús együttműködésünk amúgy is 50%-ban helyzet és 50%-ban nyers kényszer volt, nem pedig a sokat emlegetett természetes sorsközösség. Csak a közös eszményekért és a teljesen összehangolt közös érdekekért való élet-halálharcban, *akkor is csak az önvédelemben, világos és tiszta önvédelem során* lehetne értelme és szüksége a végső áldozathozatalnak, beleértve a történelmi területeinkért vívott harcot. Legjobb esetben a magyar gondolkodással éles ellentétben álló mesterkélt becsületromantika volna az, jogilag is, erkölcsileg is védhetetlen álláspont, hogy nemlévő szövetséghez való hűségünk öngyilkos gesztusával valósággal részt kérnénk az elkövetkező német összeomlásból. Ellenkezőleg: szerintem a magyar nemzeti becsület az önmagunkhoz, előkelő lényünkhöz és nagyszerű történelmünkhöz való hűséggel kezdődik, ott is végződik. Az Európáért és a civilizációért vívott kereszteshadjárat olcsó szólamába bele nem rozsdásodhatunk. A SS alakulatok hivatalos lapja már nyíltan szembeszállott Göbbels szólamaival, mi magyarok vajon meddig akarjuk azokat tovább szajkózni? A vichyi szerencsétlen vén tábornok mondvacsinált rendszere két malomkő között őrlődik, s fölülkerekedőben van a meg nem szállt Franciaországban is a német helyzet reménytelenségének helyes meglátása. Pétain marsall megint elszámította magát, mint annyiszor a világháborúban, teljességgel nem számolt a brit erőkkel és a brit elszántsággal. A szerbiai, a norvégiai, a hollandiai események előrevetik a közelgő német végzet árnyékát. Nem fog sor kerülni arra, hogy a németek megpróbálhassák Európa megszervezését. Ezért *minden nap elveszett, sőt rettentő veszedelmeket gyűjt számunkra, amelyben nincs valaminő lépés belső ellenállásunk megszilárdítása és az orosz háborúból való kivonulásunk felé.*

Szerintem a magyarság igazi nemzetközi megbecsülése és presztízsének emelkedése is itt kezdődik. Ez az érdek pontosan összevág honvéd hadseregünk mindenáron való megmentésének alapvető és mindennél fontosabb érdekével.

Még csak annyit: sokkal többen gondolkodunk így, vagy efféleképpen, mint ahogy hiszitek. Magában a kormánypártban is, és mondhatom, nem a gyöngébb elem. Mögötted leszünk mindnyájan, ha kimondod a magyarmentő »nem«-et."

A 38 oldal terjedelmű memorandum fontosabb részei:

* Suprema lex: latin kifejezés, szó szerint: „legfőbb törvény". B. Zs. itt az ismert latin közmondásra utal: „Salus rei publicae suprema lex esto", azaz „A legfőbb törvény a köztársaság üdve legyen".

„... A müncheni egyezmény, a német—szovjet háború eddigi eseményei, a háború mérlege a francia összeomlás óta.

Nem vagyok katonai szakértő, a háborút is inkább a politikus szemével nézem. Egyébként is azt tartom, hogy van az élcen túl jó adag igazság is Clèmenceau ama tréfás mondásában: a háború olyan komoly dolog, hogy azt nem lehet katonákra bízni. Valóban, a háború nagyobb részben lélektan, mint technika. És nagyobb részben diplomácia, politika, mint hadművelet. Dzsingisz kán katonai géniusza beleolvadt szinte emberfölötti politikai lángelméjének túlnyomóságába, ezért volt alkotása százados érvényű, Napóleon katonai lángesze nagyobb volt politikai ítélőképességénél, ebbe bukott bele, Görgeyt megbénította és hibás vágányra siklatta politikai érzéketlensége, Ludendorffot pedig szinte groteszk figurává avatta nagy katonai tehetsége mellett is politikai vaksága. A háborút elsősorban államférfiak irányítják és bonyolítják, és a katonai vezérek csak segédkeznek nekik. Ezért alapvetően elhibázott dolog egy olyan óriási méretű háborúban, amilyen ez a mostani, *túlságosan a napi katonai sikerek és kudarcok mérlegére tenni* magát a győzelem kérdését. A magyar politika ezt a hibát követte el az első világháborúban, s félni kell attól, hogy másodszor is így járunk...

A mostani háborút angol és francia részről rendkívül gyarló államférfiak indították el. Chamberlain a tisztes angol kereskedő szemléletével szerepelt München előtt, Münchenben és München után, míg ugyanakkor a francia államférfiak és katonák beleélték magukat a Maginot-vonal áttörhetetlenségének együgyű hiedelmébe. A franciák a Maginot-vonalban bíztak, Chamberlain a francia katonában, s ezért nem nagyon fegyverkeztek. Minek fegyverkezzék Anglia — gondolhatta magában a vén esernyős Chamberlain —, s minek nyugtalanítsuk a Cityt, mikor nagyobbszabású angol katonai erőfeszítés nélkül is ki lehet vívni a győzelmet, ha mégis kiütne a háború. Chamberlain eleinte bizonnyal a jó kereskedőember opportunista bölcsességével magát a háborút igyekezett, akár megaláztatások árán is, elhessegetni, tudván, hogy a tőkésvilág külön érdekeinek semmi sem kényelmetlenebb, mint bármi bizonytalanság, a háború pedig a legfőbb bizonytalanság. Ezért szédült bele Münchenbe, ezért tárgyalt úgy az oroszokkal, hogy azok idejében észrevették: a vén boltos inkább Németországgal szeretne megegyezni, hogy minél biztosabban kikerüljön minden háborús lehetőséget és bonyodalmat...

... És az eddigi orosz—német háború sem váltotta be a német Blitzkriegben való reménykedéseket. Sőt kétségtelen, hogy az egész világ közvéleményét, a németet is, meglepte a szovjetorosz ellenállás ereje és szívóssága. Valószínű ugyan még mindig, hogy Németország megveri Szovjetoroszországot, de egyfelől aligha terjeszkedhet a német támadás az Uralon túlra, másfelől valószínűleg igen nagy árat kell érte fizetni emberben és anyagban egyaránt. Ugyanakkor tovább hosszabbodnak a német ellátási és utánpótlási vonalak. Az a reménykedés, hogy Ukrajna meghódítása egyszeriben helyrehozza a német anyagellátás hiányosságait, két okból is kudarcot vallhat. Egyfelől a Szovjet tudatos pusztításai, másrészt e területeknek Németország számára való nehéz és hosszadalmas megszervezhetősége miatt. Láttuk 1918-ban is, hogy a gazdag Ukrajna elfoglalása és Oroszország teljes letörése nem tudta pótolni a hadi és élelmezési anyagokban való, végzetessé vált hiányosságokat...

... Ha nagyon le akarnánk egyszerűsíteni, egyszerűbb formulába önteni — amiben persze mindig van jó adag egyoldalúság — a francia összeomlás óta eltelt jó esztendő háborús mérlegét s egyben a háború jövő kilátásait, így összegezhetnénk a dolgokat: a brit birodalom 14 hónap óta Amerikának egyelőre igen mérsékelt anyagi és fegyverkezési támogatása mellett sértetlenül tartotta fenn a birodalmat s hadi erejét, hogyan bírná hát a következő 14 hónap alatt leverni Németország és Olaszország, akár Japánnal együtt is, azt az Angliát, amely mögött ott van *már most,* mérhetetlen erőtartalékával a Szovjetunió, s amelyet teljes anyagi és katonai erejével támogat szükség esetén az Egyesült Államok? Hiszen Szovjetoroszország háborúba állása és mindmáig való szívós ellenállása nemcsak kiszámíthatatlan mértékű, esetleg végzetessé is válható véráldozatot követel a Német Birodalomtól, hanem *már most* valósággal halomra döntötte minden reális hadászati lehetőségét — Kínával is számolva — valaminő közel- vagy távol-keleti német támadásnak India ellen. Nem is szólván a Földközi-tenger brit birtoklásának ekként újból való megszilárdulásáról. Az pedig egy percig sem lehet kétséges, hogy ha Anglia még egy esztendeig tartja magát, akkor már meg is nyerte a háborút.

A Háromhatalmi Egyezményben rejlő veszélyekről.

Előttem nyilvánvaló, hogy mind Bulgária, mind Spanyolország óvatosabb politikája mögött ott van az az aggodalom is, hogy jaj csak szembe nem kerülni Angliával és Amerikával. Csáky István maga sem csinált volt titkot hasonló aggodalmából, s a hármas egyezményhez való csatlakozásunk legnagyobb kockázatának mondotta azt, hogy rajta keresztül összeütközésbe kerülhetünk Amerikával. Most mi tovább fokoztuk ezt a kockázatot a német—szovjetorosz háborúba való beavatkozásunkkal, és azt végzetes mértékre emeltük. Holott nyilvánvaló, hogy jogilag nem tartoztunk vele. S tettük ezt egy olyan időpontban, amikor egyre világosabban bontakozik ki az a valószínűség, hogy a németek aligha nyerhetik meg a háborút.

Kossuth Magyarországa és a nagynémet keleti Drang...

Magyarország, mely elsősorban azért nem európai nagyhatalom, mert évezredes küzdelmekben erőinek java fölmorzsolódott a német keleti Dranggal való küzdelmeiben, *Kossuth Magyarországa nem állhat oda egyetlen őszinte és lelkes csatlósaként ennek a nagynémet keleti Drangnak.* Silány és megvetni való magyar nemzedék az, amely elfelejti az európai magyar évezred rettentő küszködését ezzel a német Dranggal, s abban a sunyi hiedelemben ringatja magát, hogy a németség majd elfelejti: *egyes-egyedül mi magyarok akadályoztuk meg Közép-Európának németté válását.*

És a »végkövetkeztetések«...

Szeretném röviden összefoglalni memorandumom gondolatmenetének és érvelésének legfőbb következéseit. Ezek:

a) Nem adhatunk több katonát az Oroszország elleni háborúba, s ezt a már bevetett katonai erőt is ki kell vonnunk onnan, mihelyt az a veszedelem fenyeget, hogy közvetlenül szembe kerülnénk Angliával és Amerikával. Ha meg is szakadt a diplomáciai kapcsolat a brit birodalom és Magyarország között, ezt a szakítást nem fejleszthetjük háborús állapottá. Az amerikai Unióval való diplomáciai kapcsolatunkat pedig féltékenyen és elszántan tartanunk kell, még a német kívánságokkal való szembeszállás, sőt nagy kockázatok árán is.

b) Bizonyos kockázatokat nemcsak vállalnunk, de majdnem keresnünk kell, mert csak ilyen kockázatok árán menthetjük meg Magyarországot a valószínű, a több mint valószínű angol—amerikai győzelem esetén.

c) Be kell szüntetnünk a folytonos otromba, sokszor még a német mértéken is túltevő, egyoldalú, kirívóan és bántóan, a magyar szellemet, a magyar előkelőséget sértően egyoldalú propagandizmust, fölösleges minden elhallgatás és gyalázkodás az angolszász arcvonal irányában, amely egyre jobban beleidegződik *nagyon szerencsétlenül irányított* sajtónk mindennapi magatartásába. Ma még nem vagyunk háborúban sem Angliával, sem Amerikával, mégsem szabad közölni a magyar sajtóban, nyilván német kívánságra, az angol hadijelentéseket. Holott az első világháborúban, mialatt közvetlenül küzdöttünk Anglia és Franciaország ellen, napról napra közölhette a magyar sajtó az angol és francia hadijelentéseket. Különben is megalázó nemcsak a magyar sajtóra, de az egész magyar szellemiségre, sőt a magyar nemzetre magára is, hogy olyan szajkómódra vesszük át a német nemzetiszocialista propagandizmus ízléstelen és értelmetlen nagymondásait, egész terminológiáját, a napról napra ismétlődő *megsemmisítő* csatákról, a folytonos *döntésekről,* Szovjetoroszország *utolsó* tartalékairól, melyeknek eltakarítása után csodálatosképpen mindennap új és új tartalékok jelentkeznek, a *minden idők legnagyobb csatáiról,* a *tervszerű* hadműveletek folyásáról stb. stb. Ez a gleichschaltolása a magyar sajtónak nemcsak szegénységi bizonyítvány számunkra, hanem egyben nagy veszedelmek forrása is. A Szvatko Pálok szörnyű szószátyárságait és ízléstelen, magyartalan hetvenkedéseit, provokációit és hallatlanul vakmerő jóslásait, katonai sületlenségeit egykor még ellenségeink a fejünkre olvassák.

d) Itt volna az ideje, hogy e néha rikácsolásba fulladó Trilbyáriák helyett megszólalhatna az igazi magyar szellem és lassan a magunk igazi arcát fordítanánk Németország felé, de a nagyvilág felé is. Egyszer legszentebb meggyőződésem szerint ezt is el kell kezdeni, ha elébe akarunk vágni újból közelgő végzetünknek. A politika nem lehet merőben álarcosbál. Lehet, hogy az álarcra szükség van a politikában, egy kisebb számú népnek különösen, de egy nagyhivatású és dicső multú nemzet nem élheti le a maga életét örökké álarc mögött. És az alkalmazkodásra is szüksége van minden nemzetnek, különösen a kisebb lélekszámúaknak. De a politika mégsem merülhet ki egyes-egyedül alkalmazkodásban,

főleg olyan célokhoz és tényezőkhöz való alkalmazkodásban, melyek élesen és áthidalhatatlanul szemben állanak a magyarság történelmi céljaival.

e) Az álarc legalább időnként való letételének magatartásához tartozik az is, hogy hamis és öncsonkító opportunizmusból vagy álszemérmeskedésből ne lelkesedjünk okvetlenül, mikor káromkodnunk vagy sírnunk kellene, és ne erőszakoljuk magatartásunk önkéntességét, mikor kényszer alatt cselekszünk... A szabadság nemzete, a legszebb és a legeredményesebb szabadságharcok nemzete, *Kossuth Lajos nemzete nem keresheti a maga boldogulását egyes-egyedül a mindenáron való könnyű alkalmazkodásban és a természetes kockázatok mindenáron való kerülésében,* ugyanakkor pedig a *legtermészetellenesebb* kockázatok vállalásában.

f) De az álarc letételéhez tartozik az is, hogy a kormány ne erőltesse a mindenáron való külpolitikai egységet, olyasvalamit, ami valójában nincsen. Ez a képzeletbeli műegység aligha téveszthetí meg a németeket, már csak hazai Quislingjeink ezreinek és tízezreinek szüntelen árulkodása miatt sem. De annál inkább és annál bizonyosabban megtéveszti a túlsó tábort, melynek nincsenek tízezerszámra megfigyelői Magyarországon. Így mindenképpen természetesebb és hasznosabb volna megengedni, hogy valami módon a külpolitikai ellenzék is megnyilatkozhassék. Óriási érdekek fűződnek ehhez, angolszász győzelem esetén. Abból a tételből kell kiindulnunk, hogy mindenképpen, még német győzelem esetén is, a halál csíráját hordaná magában az a magyar nemzedék, amelyből kiirtották a kuruc szellemet, vagy az magától kihullott belőle. A magyar történelmi magatartás egyszerűen nem élhet e kuruc oxigén nélkül. Másfelől csak e történelmi kuruc szellem fönnmaradása biztosíthatja országunk megmentését, *belekapaszkodásunkat a Kossuth-géniuszba,* angol—amerikai győzelem esetén.

De hogyan építhetné meg a maga országmentő hídját a valószínű győztesek felé ez a kossuthi szellem, ha a kormány a legkisebb megnyilatkozásait is elfojtja? A rögtönzéseknek nincsen hitelük, a *kossuthi politika csak akkor jelenthet a békekötések idején komoly országmentő erőt, ha folytonossága igazolható, ha nyilvánvalóvá vagy legalábbis valószínűvé tehető, hogy a nemzet szellemi és erkölcsi jobbjainak és a nemzet zömének igen tekintélyes hányada sohasem vált hűtlenné a kossuthi hagyományokhoz, ha az mint a nemzet elpusztíthatatlan szelleme jelentkezhet és újulhat meg, nem pedig kezdetleges alkalmazkodásként a megváltozott konjunktúrához, vagy politikai ekvilibrizmusként...*

...Ezért egy kis levegőt kérünk, ha mást nem, hát legalább a börtön vagy az internálótábor levegőjét, a magunk törhetetlen és logikailag, történelmileg verhetetlen külpolitikai ellenzékisége számára. Azért, hogy egy újabb szörnyű omlás idején *hitele* lehessen szavunknak. Merem mondani, s vállalom e merészségemért a felelősséget minden mai vagy jövendőbeli fórum előtt, hogy *a magyar nemzet nagy többsége lélekben a mi ellenzékiségünk táborában van, volt is mindig.* Micsoda igazság az, hogy a Quislingek, kik mögött sem magyar múlt, sem magyar érdek, sem magyar hagyomány, sem magyar nagyok nincsenek, csak egy sivár konjunktúra és az idegen érdekekhez való olcsó alkalmazkodás, s Rákóczi és Kossuth helyett Kollonics, Haynau és Bach szelleme, szabadon kínálkozhatnak idegen hatalmasoknak — s nekem és mindazoknak, akik hozzám hasonlóan gondolkoznak, a nemzet igazi elitje tekintélyes részének s a magyar parasztság és munkásság zömének, hallgatnunk kell? El kell hallgatnunk panaszunkat is, aggodalmainkat is, legfőképpen pedig évezredes igazságainkat. *Szabadabb szellemi lélegzést kérünk,* nem a magunk érdekében, hanem fajtánk, nemzetünk, történelmi hivatásunk s államunk függetlensége, Magyarország és a magyar függetlenség jövendő megmentése érdekében..."

Ezt írta Bajcsy-Zsilinszky 1941. augusztus 5-én. A levél és a memorandum a Külügyminisztérium iratai között maradt meg; kézjelükkel ellátták: Thierry Heribert és Szegedy-Maszák Aladár, a politikai osztály referensei, Ghyczy Jenő, a politikai osztály vezetője, Hory András rendkívüli követ és meghatalmazott miniszter és Bárdossy László miniszterelnök.

Az előadói ívre 1941. november 19-én a következő utasítást jegyezték fel: „a. a.", azaz: „ad acta", irattárba, intézkedést nem igényel.

A magyar szellemet ezután is hallgatásra kényszerítették.

DEPORTÁLÁS 1941-BEN

1941. augusztus 9-én, az Umany környéki csata befejezése után a Heeresgruppe Süd parancsnoksága kivette a Gyorshadtestet a 17. német hadsereg alárendeltségéből és átmenetileg közvetlenül

az 1. német páncélos csoport kötelékébe osztotta be azzal a feladattal, hogy támogassa a Nyikolajev ellen indítandó hadműveleteket. A hat napig tartó csata a végsőkig igénybe vette a Gyorshadtestet, annyira, hogy augusztus 17-ére üzemanyaghiány és kimerültség miatt menetképtelen állapotba került.

Makray vezérkari alezredes, a Heeresgruppe Südhöz vezényelt összekötőtiszt kénytelen volt jelentésében megállapítani: „A Gyorshadtest jelenlegi szervezete nem gazdaságos, kiépítése nehéz, átütő ereje nincs, még aránylag gyengébb utóvédek is megakasztják." Az 1. lovas dandár lóállománya egyharmadára csökkent, maga a dandár pedig egy ezredre olvadt le, a ló nélkül maradt huszárok gyalogos harcot folytattak. A 2. gépkocsizó dandár parancsnoka jelentette: a századok harcosállománya 50 %-kal megfogyatkozott, a csapatok kimerültek, erkölcsi értékük (azaz: harci kedvük — KE) feltűnően csökkent...

Pedig a Gyorshadtest katonái kint a keleti fronton nem tudhattak arról, hogy az angol légierő sorozatosan bombatámadásokat intéz Berlin és a Ruhr-vidék ellen; nem juthatott el hozzájuk a híre annak, hogy Roosevelt és Churchill aláírták az Atlanti Chartát — ez nemcsak a két angolszász hatalom jövendő magatartását szabta meg, hanem fontos szerepet játszott valamennyi, a fasiszta zsarnokság ellen küzdő nép harcában —, és megerősítették korábbi ünnepélyes ígéretüket: minden téren a maximális segítséget nyújtják a hősiesen küzdő Vörös Hadseregnek. Megtanulták azonban a Gyorshadtest katonái, hogy a szövetséges német csapatok parancsnokainak magatartása nem éppen „bajtársias". Kíméletlenül hajszolják előre őket, pedig látják, hogy fegyverzetük nem alkalmas modern háborúra.

De tapasztaltak a magyar katonák mást is. Két szemükkel látták, hogyan bánnak a nácik a hadifoglyokkal, az elfoglalt területek lakosságával. 1941. július végén, augusztus elején Keresztes-Fischer belügyminiszter utasítására — Bárdossy miniszterelnök beleegyezésével — összeszedték és áttették a keleti határon azokat a Magyarországon élő zsidókat, akik nem tudták igazolni magyar állampolgárságukat. A pontos számot még ma sem lehetett megállapítani: egyes források 14 700, mások 18 500, ismét más források 35 000 főre teszik az 1941 nyarán deportáltak számát.

Hogy mi lett ezeknek a deportáltaknak sorsa? Egy, a hadműveleti területről visszatért magyar gépkocsivezető leírta, hogy a legtöbben Kamenyec-Podolszkba kerültek, élelemhez nem jutottak; szabad ég alatt táboroztak.

„1941. augusztus 27—28-án németek által szervezett ukrán rendőrség, illetve magyar katonai alakulatok összeterelték a zsidókat azzal, hogy Kamenyec-Podolszkot zsidótalanítják, és elszállítják őket egy másik helységbe. Persze szegények összeszedték értékesebb ingóságaikat s ezt cipelve vonultak hosszú sorokban, agyonéhezett gyerekeikkel, öregeikkel és betegeikkel. 10—15 km távolságban a holmijaikat lerakatták velük. Itt már előre kiszemelt hatalmas bombakráterek fogadták őket, körülvéve gépfegyverekkel.

Egy ingre való levetkőztetésük után gépfegyverzáporba kergették bele a tehetetlen, védtelen, őrjöngő tömeget. Könnyű sebesülteket is bedobáltak a kráterekbe. A gyerekeket egyszerűen puskatus-ütéssel küldték a másvilágra, de sokszor elevenen dobálták szüleik után a gödörbe.

Egyik német katona elbeszélése szerint több bajtársa, aki ezen a borzalmas mészárláson részt vett, a látottak hatása alatt megőrült. Előadása szerint nem túlzás, hogy a betemetett gödrök az elföldelés után még hullámzottak."

WERTH MEMORANDUMA

A napról napra súlyosabbá váló harcok mind komolyabb erőfeszítést kívántak a fasiszta tábortól, Hitler egyre többet követelt a csatlósoktól — nem nyíltan, hanem a vezérkarokban ülő hívei útján.

Budapesten Werth vezérkari főnök augusztus 19-én emlékiratában követelte, hogy a magyar kormány ajánljon fel még 4—5 hadtestet a keleti hadjáratra — „érdemek" szerzése és ennek megfelelően „jutalmakban" való részesülés céljából. Werth a nagyobb arányú katonai részvétel fejében a következő kérdések „tisztázását" tartotta szükségesnek:

„*a)* ezeréves határaink visszaszerzését,
b) e határokon belül élő szláv és román nemzetiségek kitelepítését,
c) a zsidók kitelepítését,
d) Magyarország nyersanyagrészesedését a szovjet nyersanyagkészletből."

Werth azzal vádolta emlékiratában a Bárdossy-kormányt, hogy csak kénytelen-kelletlen lépett be a háborúba és csak kis erőkkel. „Ez a mulasztás a németeknek igen nagy véráldozatába került, mert a magyar segítség elmaradása a lembergi csatában igen hátrányosan éreztette a hatását, s nagy német érveszteséget eredményezett, s az összhadműveletek lendületére fékezőleg hatott... Ennek a kihatásait és jelentőségét csak majd a háború után fogjuk valójában megtudni, illetve a németek majd csak akkor fogják ezért nekünk a szemrehányást megtenni."

Bárdossy miniszterelnököt felháborította Werth memorandumának vádja és hangja. A kormányzóhoz intézett felterjesztésében utalt arra: maga Werth javasolta, hogy Magyarország az amúgy is igen rövid ideig tartó harcban csak a Gyorshadtesttel vegyen részt. Majd így folytatta:

„A vezérkari főnök, illetőleg az, aki az emlékiratot részére szerkesztette, bizonyára nem gondolta meg, hogy elképzeléseinek megvalósítása a gyakorlatban mit jelentene... Nehezen képzelhető el, hogy az európai rendet megalkotó tengelyhatalmak, bármilyen jutalom címén is, vákuumot akarnának teremteni a Kárpátok medencéjében, s ennek érdekében vállalnák 8 millió ember kitelepítésének rendkívül nehezen végrehajtható feladatát. Meggyőződésem szerint erre józanul nem lehet számítani. A vezérkari főnök emlékiratában kifejtett elgondolás olyan fantasztikum, amelynek gyakorlati keresztülvitelére nem lehet gondolni, de amelynek megvalósítása — a magyarság mai erőviszonyai mellett — egyáltalán nem is állana az ország érdekében."

Bárdossy végül választás elé állítja Horthyt: „Minthogy azonban a vezérkar főnöke ilyen elgondolások alapján formál magának jogot arra, hogy a magyar kormány elhatározásait és intézkedéseit felülbírálja, s a jövőre nézve teendői tekintetében követeléseket állítson fel, teljes tisztelettel, őszintén meg kell állapítanom, hogy — az eddigi tapasztalatokat is tekintetbe véve — az együttműködés lehetőségét a vezérkar főnökével, sajnálatomra, nem látom biztosítva."

Horthy Bárdossy mellett döntött és megvált Werth vezérkari főnöktől: „őszinte sajnálattal értesült arról, hogy Werth megrendült egészségi állapotára hivatkozással kérte szolgálati állása alóli felmentését". Werth menesztése alkalmából megkapta a Magyar Érdemrend Szent Koronával ékesített Nagykeresztjéhez a hadiszalagot és a kardokat. Az új vezérkari főnök a Kárpát-csoport parancsnoka, vitéz Szombathelyi Ferenc altábornagy lett.

A MINDENNAPI KENYÉR

Az ország vajmi keveset tudott a magasabb körökben dúló ellentétekről, a népet lekötötték a háborús állapottal járó gondok, nehézségek. A parasztságot a súlyos beszolgáltatási kötelezettségek nyomták, a mezőgazdasági munkásság helyzete a szokottnál is nehezebb lett. A barabási parasztok például így esedeztek Bánffy Dániel báró földművelésügyi miniszterhez:

„Alólírottak azzal az alázatos kéréssel járulunk nagyméltóságú kegyelmes urunk magas személye elé, hogy rajtunk azonnali munkanyújtással segíteni méltóztasson. Községünk határában egy félbemaradt mellék-csatornázási munka tovább folytatásának megindítása reményében várakozunk. Ezen munkálat megindításával a beregszászi ármentesítő társulat bíztat ugyan bennünket, de nekünk, 5—6, sőt 8 gyermekes családapáknak szomorú vigasz mindaddig, amíg ezt valóságban nem érezzük. A mindennapi kenyérért járó pénzecskénket sem tudjuk előteremteni. Vidékünk a legínségesebb nyarat adta részünkre, sem egy szem burgonya, sem egy szem tengeri nem áll rendelkezésünkre. Őszintén mondva ilyen ínséges esztendőre alig emlékezünk.

Nem soroljuk tovább panaszainkat, kegyelmes urunk. Alázattal esedezünk, méltóztasson odahatni, hogy minél előbb munkához juthassunk. Megemlítjük, hogy kubikos munkához értünk, és ahhoz megvan a szervezettségünk és felkészültségünk. Élünkön elsőrendű szakemberek állnak. Amennyiben vidékünkön mégsem lehetne részünkre munkát nyújtani, hajlandók volnánk távolabbi vidékre is elmenni..."

A mindennapi kenyér ekkor már a nép mindennapi gondja volt. Szeptember 6-án — ugyanazon a napon, amikor hivatalosan közölték Werth leváltását és Szombathelyi kinevezését — adta ki a Magyar Távirati Iroda a kenyér és kenyérliszt fejadag megállapításáról szóló közellátási miniszteri rendeletet. (E fejadaggal még nem lett volna különösebb gond, ha a rendeletet végre tudták volna hajtani. De erről majd később...)

Az ipari munkásságot egyes iparágakban munkanélküliség réme is fenyegette. A Szakszervezeti Értesítő 1941. augusztus 15-i számában a következőket írta a textilipari munkások helyzetéről:

„A nyersanyaghiány következtében beállott üzemcsökkentések nehéz helyzetet teremtettek. A munkások keresete állandóan csökken. Az üzemek nagy része heti 4—5 napon át dolgozik,

azonkívül a munkanélküliek száma napról napra emelkedik. Évek óta nem emelték az akkordban dolgozó munkások béreit. A különböző és nehezen feldolgozható pótanyagok elkészítésére a legtöbb üzemben a jó anyagokra megállapított akkordbéreket fizetik, bár a termelés mennyisége láthatóan csökken.

Az alacsonyan megállapított munkabérek sohasem fedezték a textilipari munkások életszükségletét. Ez a mai rendkívüli időkben különösen fájdalmasan érezhető. A heti 20—25—30 pengős keresetekből megélni szinte lehetetlen. Súlyosbítja a helyzetet a sűrűn előforduló üzemcsökkentés és szabadságolás. Ha egy kis munka van, akkor már túlóráztatják a munkásokat. Legtöbb esetben a túlóradíjakat nem fizetik meg. Az üzemekben a nehéz, idegőrlő munka folyományaként az összetűzések is gyakoribbak. Egyes üzemekben a bánásmód ismét eldurvult.

A munkásság a különböző, rendkívüli viszonyok szülte rendelkezések miatt az érdekeit alig tudja megfelelően megvédeni, különösen a gyengébben szervezett üzemekben. Sürgős és gyökeres rendezésre van szükség. Rendezni kell az óra- és különösen az akkordbéreket. Sürgősen vissza kell állítani a heti 48 órás munkaidőt, hogy minél több munkás találjon munkát az iparban. A minimális munkabéreket újra kell rendezni, mert a drágasági pótlék csak a síkhurkoló munkásoknál jelent némi segítséget. De nem segít a 35 filléres órabér mellett dolgozó munkások ezreinél, mert a textiliparban még ilyenek is vannak.

Segítséget, mégpedig sürgősen!"

De szemben álltak a háborúval a teljes kapacitással dolgozó iparágak munkásai is. Sombor-Schweinitzer főkapitányhelyettes, a politikai rendőrség főnöke 1941. augusztus 21-i jelentésében már arról ír, hogy „úgy a szervezett, mint a szervezeten kívül álló ipari munkásság körében napról napra fokozódik a Szovjetunió iránt érzett szimpátia".

A vasas szakszervezet vezetősége felhívta a szervezett munkásokat, hogy kerüljék „a felesleges vitatkozást és az olyan kérdésekkel való foglalkozást, amelyek a mai háborús állapotokat érintik", ügyeljenek, hogy „a szervezet helyiségeibe, a munkahelyen pedig a szerszámfiókokba és ruhaszekrényekbe senki röpiratokat ne csempészhessen", és „mindazokat, akik bármilyen provokatív célból a szervezetben jelentkeznek, azonnal fogják le és adják át a legközelebbi rendőrőrszemnek". Sombor-Schweinitzer jelentése szerint emiatt „éppen a vasmunkások körében feltűnő sok munkás kelt ki a vezetők ellen, akik beálltak a fasiszta háborús uszítók védelmezőinek".

A főkapitányhelyettes végül aggódva jegyezte meg:

„Igaz ugyan, hogy látható komoly kommunista szervezkedésről ma még nem lehet beszélni, de az kétségtelen, hogy a munkások körében a kommunista eszme napról napra nagyobb mértékben terjed. A mód, ahogyan a háborús helyzetről beszélnek, minden vitát kizáróan bizonyítja a szovjet szimpátiát, ami természetesen már nem esik messze a kommunista magatartástól sem..."

A Kommunisták Magyarországi Pártjának Központi Bizottsága 1941. szeptember 1-én meghatározta a párt előtt álló legfontosabb feladatokat — a legszélesebb nemzeti összefogás szellemében:

„A német megszállás és a szovjet-ellenes háború súlyos terheket ró Magyarország népére. Az ország kirablása a németek által éhínséggel, a fokozódó nyersanyaghiány munkanélküliséggel fenyegeti az országot.

A magyar katonáknak a németek kilátástalan háborújában való részvétele csak a drága magyar vér oktalan pazarlását hozza az országnak. Hadseregünknek a távoli harcmezőkön való cél nélküli feláldozása viszont az országot függetlenségének és létének legbiztosabb védelmétől fosztja meg.

A világpolitikai helyzet és a háborús erőviszonyok alakulása a német imperializmus vereségét bizonyossá teszi. Magyarország, mint a hódító német imperializmus szövetségese, újabb, az elsőnél sokkal súlyosabb Trianon elébe nézhet, amelyben annál biztosabban felosztják az országot a környező kapitalista országok, minél inkább legyöngül Magyarország a Szovjetunió elleni háborúban.

Minthogy a németek önkényuralma Magyarországon az összes néprétegek legfőbb veszedelmévé nőtt, és a szovjet-ellenes háborúnak a megszüntetése a nemzet egyetemének érdeke, a Kommunista Párt Központi Bizottsága elhatározta, hogy minden munkáját és akcióját a jelenleg döntő, fő feladat alá rendeli, úgymint: »Magyarország felszabadítása a német imperializmus igája alól, a német hadsereg eltávolítása az országból, a Szovjetunió elleni indokolhatatlan háború megszüntetése«.

A Kommunista Pártnak ezen legfontosabb alapvető politikai célok megvalósítása érdekében együtt kell működnie mindazon néposztályokkal és körökkel, amelyek szintén felismerték az okot, a veszélyeket, amelyeket a német fennhatóság és a háború folytatása a magyar nemzet számára jelent, és mindazokkal, amelyek

hajlandók a fenti célok megvalósítása érdekében harcolni, azok pártállására való tekintet nélkül.

A Központi Bizottságnak ez a határozata logikus folytatása annak a politikának, amelyet a KMP az ország függetlenségének és szabadságának a német imperializmus elleni megvédésére immár egy esztendeje folytat. Ez a politika, amely a pártvezetőség 1940. október 3-i, 1941. április 2-i és 1941. június 28-i határozataiban kifejezésre jutott, az ország szabadságának a megvédése érdekében minden német-ellenes és haladó politikai erővel való együttműködést kívánatosnak tart.

Mindezért a párt Központi Bizottsága utasítja a párt vezetőségét, hogy a német-ellenes nemzeti egység megvalósítása érdekében lépjen érintkezésbe a jelentős magyar polgári pártokkal, köztük az uralkodó kormánypárt vezetőségével és a KMP jelenlegi célkitűzéseinek és tevékenységének ismertetésével is igyekezzen az osztályok és a pártok a nemzet érdekében való együttműködésének útjában álló akadályokat elhárítani.

A KMP jelenlegi célkitűzéseit a következőkben állapítja meg:

1. A céltalan szovjet-ellenes háború megszüntetése és honvédségünknek az ország határainak védelmére való visszarendelése.
2. Az ország lakosságának élelmiszerrel való ellátásának a biztosítása; csak a tényleges felesleg vihető ki az országból.
3. A falunak áruval való ellátása; az ország iparának további fejlesztése.

Ezeknek a célkitűzéseknek a megvalósítása a nemzet egyetemének, tehát a polgári pártoknak és a kormányzó pártnak is érdeke. Az azonos célért felsorakozó erőknek az ország fennállását fenyegető veszély közelségében nem szabad egymást felemészteniük, hanem együttműködéssel kölcsönösen erősíteniük kell egymást.

Ezt az együttműködést indítványozza a KMP a polgári pártoknak egy nemzeti alapon álló, német-ellenes politikai mozgalom keretében. A Kommunista Pártot ne kezeljék ellenségként, hanem ellenkezőleg, szövetségesként; szervezeteit és híveit ne üldözzék közigazgatási és egyéb úton, annál is inkább, mivel a közös nemzeti célok eléréséig az együttműködés egész tartama alatt a KMP tevékenysége a magyar alkotmány korlátait nem

lépi túl és nem irányul a meglevő állami és társadalmi rend erőszakos megváltoztatására.

A KMP egész tevékenységét, tömegbefolyását és szervezeti erejét a közös nemzeti célok megvalósításáig kizárólag a közös ellenség, a megszálló német hatalom ellen fogja fordítani, és a polgári pártoknak a dolgozó tömegek támogatását nyújtja az egyre fokozódó német kívánságokkal szemben.

A KMP Központi Bizottsága reméli, hogy a polgári pártok vezető politikusai és a kormány felelős férfiai felülemelkednek az osztálykorlátokon és a politikai előítéleteken, és felismerik javaslatának a politikai jelentőségét. Az összes osztályoknak és a pártoknak az együttműködése a végveszély elhárítására a nemzetet legválságosabb óráin segítheti át. Újabb Trianont háríthat el országunk feje felől, amely nemzeti létünk vesztét is okozhatja.

A muhi puszta hétszázadik és Trianon huszadik emlékévében szívleljük meg nemzeti tragédiánk tanulságát: csak az összefogás a közös ellennel szemben mentheti meg az országot a pusztulástól és a szolgaságtól."

Így dolgozott a másik Magyarország, Kossuth, Táncsics és Petőfi szellemében.

NINCS SZÓ VILLÁMHÁBORÚRÓL

A Gyorshadtest a Dnyepernél — Horthy a vezéri főhadiszálláson — „A magyar csapatok csak hadtápszolgálatot fognak teljesíteni..." Német tájékoztatás a harctéri helyzetről — Magyarországon nincs hús, zsír, cipő — Néma tüntetés október 6-án — A magyar vezérkar újabb csapatokat ajánl Hitlernek... — Táncsics, Kossuth és Ady sírjánál — Az új Antikomintern Paktum aláírása — Bárdossy és Ribbentrop tárgyalása

1941. augusztus 30-án a szovjet csapatok támadásba mentek át és kilenc napon át tartó kemény, elkeseredett harcok után Jelna körzetében megsemmisítették a támadásra összevont német egységeket. A Gyesznánál és a Dnyepernél harcba vetették a Gyorshadtest megfogyatkozott egységeit, melyek augusztus 30. óta Grusevka és Volszkoje között mintegy 200 kilométeres szakaszon védték a Dnyepert. Szeptember 5-én este a 2. gépkocsizó dandár súlyos veszteségek után kénytelen volt kiüríteni a zaporozsjei szigetet, miután öt nap alatt 448 embert veszített; parancsnokát, Bende Antal ezredest pedig idegösszeroppanással kellett az arcvonal mögé szállítani.

Miklós Béla tábornok, a Gyorshadtest parancsnoka jelentette: a csapatok kimerültek, a harckocsi állomány kétharmada tönkrement, szükséges lenne a csapatok kiadós pihentetése — feltöltés és összevonás céljából... A felterjesztés ismét süket fülekre talált, az OKW nem nélkülözhette a Gyorshadtestet, még ilyen „leharcolt" állapotában is szüksége volt rá.

Szeptember 7-én, Hitler vezér és kancellár meghívásának eleget téve, Horthy kormányzó, Bárdossy miniszterelnök és Szombathelyi vezérkari főnök kíséretében, elutazott a német főhadiszállásra. Erről a látogatásról a külvilág egyelőre nem értesülhetett, majd csak jóval később adnak ki jelentést.

De mialatt javában folytak a német—magyar megbeszélések Rastenburgban, szeptember 9-én — nyilván nem véletlenül éppen akkor — figyelemre méltó vezércikk jelent meg „Magyarország az új Európában" címmel a Deutsche Allgemeine Zeitung-ban. A cikk leszögezte:

„Elismerően kell kiemelni, hogy a magyar Gyorshadtest vezetősége hadászatilag súlyos helyzetekben is rendkívül mozgékony

volt. Ez a vezetőség úrrá vált minden helyzeten, mégpedig olyan módon, amely megfelel a német alapelveknek. A magyar Gyorshadtest a határtól Nyikolajevig harcolva nyomult előre ezer kilométert.

Politikai, gazdasági és katonai téren a jóakarat igen sok teljesítménye mutatkozik. *Már sok minden történt és sok minden fog még történni.* A jószomszédi barátság az európai együttmunkálkodás megszilárdításának útján van."

„Sok minden történt és sok minden fog történni..." — ebből már sejthet valamit az egyszerű újságolvasó is. Ugyanezen a napon Virginio Gayda, a neves olasz publicista vezércikket írt a Voce d'Italiá-ban. A cikket még aznap kivonatosan közölte a Magyar Távirati Iroda reggeli, 3. kiadásában, 9 óra 15 perckor.

„Világos, hogy az angolok még jobban szeretnék kiszélesíteni a háborút. Ily módon szeretnének még két évet nyerni, hogy addigra megfelelően előkészíthessék most még igen hiányos hadigépezetüket. Az angolszászok szeretnék a már hadbanálló hatalmakon kívül Portugáliát és Törökországot is belesodorni a háborúba. Az angolszász demokráciák terve nagyon kecsegtető, de két gyenge pontja van. Az egyik az, hogy nem számolnak a tengelyhatalmak kezdeményezéseivel, másrészről ez a terv egész sor olyan fejlemény bekövetkezésével számol, amelyek a valóságban aligha következnek be. Így például arra számítanak a túlsó oldalon, hogy Szovjetoroszország az egész tél és az egész 1942. év folyamán le tudja kötni Németországnak és szövetségeseinek haderőit. Mi ennek ellenkezőjét hisszük. *Németország egyáltalán nem gondol arra, hogy egész Oroszországot elfoglalja. Elég neki Szovjetoroszország életbevágóan fontos európai területeinek elfoglalása,* egészen egy olyan vonalig, ahol szilárd védelmet lehet megszervezni. *Ennek a vonalnak a főbb pontjai Szentpétervár, Moszkva, Kiev és Harkov lennének.* E területek elvesztésével Szovjetoroszország elveszti nagyipari központjait és legfontosabb közlekedési útvonalait. Az európai Szovjetoroszország keleti területére visszavonult szovjet-orosz haderő és lakosság nem tudna megélni, és megbénulásra, valamint kiéhezésre volna kárhoztatva.

Ily módon feltehető — fejezi be cikkét a Voce d'Italia —, hogy ennek az eredménynek az eléréséhez nem kell megvárni a jövő év telét. Amikor a tengelyhatalmak elérték ezt az eredményt, ismét újabb hadszínterek felé összpontosíthatják figyelmüket."

Két órával később, a 7. kiadásban a következő kérést közölte

a Magyar Távirati Iroda: „Kérjük a t. Szerkesztőségeket, hogy mellőzzék 3. kiadásunk második, Rómából keltezett hírét, amely Virginio Gayda vezércikkéről szól."

A magyar jobboldali sajtó nap mint nap azzal bíztatta olvasóit, hogy rövidesen összeomlik a Szovjetunió, hiszen a Vörös Hadsereget a nácik és szövetségesei már szétverték, és tulajdonképpen már nincs is... Az olaszok ellenben lemondanak a Szovjetunió legyőzéséről és más hadicélokra hívják fel a németek figyelmét! Gayda cikke ezért nem jelenhetett meg a magyar lapokban.

... A Horthy—Hitler találkozóról még mindig nem adtak ki jelentést. Előbb még szeptember 11-én délután 3/4 5 órakor a budapesti rádióban felolvasták Bárdossynak Magyarország népéhez intézett kiáltványát. Szó volt abban az üzenetben az 1919-es proletárdiktatúráról, a Német Birodalomnak „az Európa keletén leselkedő rémmel" vívott gigászi küzdelméről, a békés magyar városok ellen intézett „brutális és véres szovjet támadásról", mely után — hangoztatta Bárdossy — „európai kötelességünk tudatában mi is azonnal részt vállaltunk a harcból". Bárdossy ismételten hangoztatta a keleti hadjárat „keresztesháború" jellegét, hangsúlyozta, hogy „vitéz katonáink jól tudják, miért küzdenek". Ez után meglepő kijelentések következtek:

„Azokban a városokban és falvakban, ahová bevonulnak a Gyorshadtest katonái, a maga szörnyű valóságában tárul eléjük mindaz a barbarizmus, nyomorúság és szenvedés, amit a szovjet uralom jelent. A kezükbe kerülő hadizsákmányban pedig újabb és újabb bizonyítékokat találnak azokra a tervekre, amelyeket ez az uralom forralt Európa ellen.

Az európai keresztény kultúra védelme ennek a harcnak a célja. Egész Európa áll itt szemben az istentelenség és a pusztítás démonával. Az európai népek együttes építő ereje a tengelyhatalmak céltudatos vezetése alatt vívja diadalmas harcát azokért az elvekért, amelyek a valóságos szociális igazság és a szolidarítás jegyében akarják újjáépíteni a maguk nemzeti életén át egész Európát."

Bárdossy úgy beszél, mintha nem a hitleri Németország tört volna rá hitszegő módon a békés magatartást tanúsító Szovjetunióra, mintha nem a német imperializmus folytatna évek óta kíméletlen, kegyetlen rablóhadjáratot Európa népeinek leigázására, kifosztására, Varsótól Oslóig, Párizstól Belgrádig és Athénig. Annyira elvakult volt ez a rádiószózat, hogy a hallgatói aggódva kérdezték: vajon minek a bevezetése ez?

Negyvennyolc óra múlva a Magyar Távirati Iroda közölte: Hitler és német katonai s politikai vezetők három napon át beható tanácskozásokat folytattak Horthyval és magasrangú kísérőivel a rastenburgi főhadiszálláson.

Későn és kissé hézagosan tájékoztatták a bel- és külföldi közvéleményt a rastenburgi főhadiszálláson folyt tárgyalásokról. A Magyar Távirati Iroda hivatalos jelentése szerint „a látogatás tartama alatt a kormányzó úr és a birodalmi vezér a politikai és katonai helyzetet ismételten megbeszélte. Megbeszéléseiket a két nép hagyományos fegyverbarátságának szelleme hatotta át, amelyet a bolsevizmus ellen folytatott együttes küzdelem újból megerősített."

Elcsépelt frázisok váltakoztak az eléggé érdektelen külsőségek leírásával.

„A kormányzó látogatásának programját teljes mértékben a katonai célszerűség szerint állapították meg. Míg például a kormányzó 1938 augusztusi németországi utazása az ünnepélyes fogadások és a német népnek a nagy tiszteletben álló kormányzó iránti szívélyes megnyilatkozásai jegyében állott, ezúttal előtérben állottak a keleten levő vezéri főhadiszállás zárkózottságában a Führer kiterjedt megbeszélései magas vendégével az egész katonai és politikai helyzetről, részben négyszemközt, részben legszorosabb külpolitikai és katonai munkatársaik — magyar részről Bárdossy László miniszterelnök és külügyminiszter, úgyszintén Szombathelyi Ferenc altábornagy, német részről Ribbentrop birodalmi külügyminiszter és Keitel vezértábornagy — jelenlétében.

A *látogatás tetőpontja volt,* hogy a *Führer ünnepélyesen adományozta a kormányzónak a vaskereszt lovagkeresztjét.* A Führer szívélyes szavakkal méltatta ez alkalommal a kormányzó katonai érdemeit, aki ma újból a Nagynémet Birodalom oldalán áll, mint a magyar királyi honvédség legfőbb parancsnoka. Ennek a szoros katonai együtthaladásnak külső jeleként és egyszersmind a keleten harcoló vitéz magyar csapatok iránti legfőbb tiszteletadásul a Führer átnyújtotta a kormányzónak a vaskereszt lovagkeresztjét. A kormányzó a köszönet megindult szavaival fogadta el ezt a magas kitüntetést s ő is szívből jövő szavakkal szólt a magyar—német fegyverbarátságról.

A látogatás programján szerepelt még a kormányzó látogatása Brauchitsch vezértábornagynál, a hadsereg főparancsnokánál — katonai törzskarának kíséretében. E látogatáson tüzetesen ismer-

tették a hadműveletek részleteit, miután a Führerrel folytatott megbeszélések, illetőleg a véderő főparancsnokság fejének a helyzetet ismertető előadása körülhatárolták az egyetemes nagy katonai kereteket.

A véderő főparancsnokság feje és a magyar vezérkar főnöke között éppen úgy voltak katonai részletmegbeszélések, mint személyes megbeszélések a magyar miniszterelnök és külügyminiszter és a birodalmi külügyminiszter között. A programot teljessé tette a kormányzói kíséret tagjainak a vezéri főhadiszálláshoz tartozókkal való bajtársias együttléte.

Látogatásának befejezéseként a magyar kormányzó eleget tett a birodalmi tábornagy személyes meghívásának."

A keleti front egész hosszában — Leningrádtól Szmolenszken át Dnyepropetrovszkig — 1941 szeptember első felében kemény csaták dúltak; alig látszott hihetőnek, hogy pusztán csak a magyar fél tájékoztatására és egy rendjel átnyújtására három teljes napot fordítsanak — német részről. Miről volt szó tehát? Ám a német birodalmi külügyminisztérium hírmagyarázója is csak annyit közölt, hogy „a háromnapos látogatás alatt megvitatásra került valamennyi katonai és politikai kérdés, amely a mostani helyzetben Európa jövő kialakulása szempontjából fontos". Ez legfeljebb további találgatásokra nyújtott anyagot.

Nekünk azonban ma már — a magyar Külügyminisztérium iratainak birtokában — nem kell találgatnunk. A magyar küldöttség tagjai a tárgyalásokról részletes feljegyzéseket készítettek, de azokat akkor nem hozták nyilvánosságra. Az első feljegyzés Bárdossy és Ribbentrop szeptember 7-i tanácskozásáról és az azt követő fejleményekről szól (kiemelések tőlem — KE):

„Ribbentrop kérdést intézett a miniszterelnökhöz, *igaz-e, hogy csapatainkat a keleti hadszintérről vissza akarjuk vonni?* A miniszterelnök közölte vele, hogy csapataink felszerelése 50—80%-ban tönkrement. Más gyorshadtestünk nincsen, ezért felváltásuk sem lehetséges. Másféle fegyvernemekkel sem áll módunkban részvételünket folytatni, mert ez úgy katonai, mint gazdasági téren annyira legyöngítene minket, hogy rendbiztosító szerepünket Délkelet-Európában nem bírnánk továbbra fenntartani, ami Németországnak sem lehet érdeke. Ribbentrop rámutatott, hogy *visszavonulásunkat a bolsevista-ellenes háborúból morális szempontból mennyire aggályosnak látja.* Én osztottam aggályait és kérdést intéztem hozzá, miképpen gondolná ő a kérdést megoldani. Erre ő, a Führer és a katonai illetékesek jóváhagyásának feltételezése mellett, felvetette kintlévő gyorscsapataink új felszerelésének lehetőségét és a jelenlegi hadműveletek befejezése után *részvételüknek csak a hadtápban való biztosítását.*

A tervet még aznap a Führer jóváhagyta. Ezt a továbbiakban Szombathelyi vezérkari főnök és László altábornagy az illetékes német katonai személyekkel kidolgozta. A megállapodás eredménye a következő:

1. Az elvonásban lévő *gépesített dandárunkat a németek azonnal újra felszerelik. Új felszerelésükkel továbbra is helyben maradnak* a jelenlegi hadműveletek befejezéséig, az esős időszak beálltával legkésőbb október 15-éig. Ezután a gyorsdandárok teljes felszerelésükkel, a lovas dandárainkkal együtt hazahívhatók.

2. A németek egy gépesített hadosztály teljes felszerelését Magyarországon rendelkezésünkre bocsátják.

3. *A hadtápszolgálatban működő egy hegyi és egy gyalogos dandárunk fel lesz váltva és újabb 12 gyalogos zászlóaljjal ki lesz egészítve.* Az így összesen 4 békeállományú dandárt kitevő csapatkontingensünk csupán hadtápszolgálatot fog teljesíteni."

Bárdossy, Szombathelyi és társaik beható megbeszéléseket folytattak Ribbentroppal, Göringgel, továbbá Rintelennel és Hewellel, a Külügyminisztérium főtisztviselőivel, Bormannal, a náci párt második emberével, Hitler helyettesével, Bodenschatz tábornokkal, Dietrich birodalmi sajtófőnökkel; német oldalról — a Külügyminisztériumban készített feljegyzés szerint — a következő tájékoztatást, összefoglaló megállapítást nyújtották:

„I. Katonai helyzet: a Szovjet 360 hadosztályából még 90—100 hadosztállyal állunk szemben, ebből 60 a régi hadosztályokból maradt meg, 40-et újonnan állítottak fel.

A magyar hadcsoport (két gépesített dandár + egy lovas dandár) teljesítményei igen nagy elismerésben részesültek. A gépesített csapatok felszerelése 50—80%-a hasznavehetetlenné vált...

Általában az az elgondolásuk, hogy az Onyega-tó Vologda—Volga vonal elérése után nagyobb szabású hadműveletekre már nem lesz szükség, és a hadsereg felét vagy kétharmadát is leszerelhetik." (Lásd a fent idézett, de a magyar lapokban mellőzött Gayda-cikket! — KE.)

„II. Gazdasági helyzet: A mélyponton túl van. A Szovjetuniótól elfoglalt mezőgazdasági területek, bányák és ipartelepek birtokában Eurázsia gazdasági autarkiáját biztosítva látják. Az őszi hadműveletek után leszerelt katonaság újból beállítható a termelésbe.

III. Külpolitikai helyzet: Amerikai Egyesült Államok közeli hadbalépését irrelevánsnak tekintik, mert a két óceáni flottájuk 1944. előtt nem léphet akcióba.

Japán. Nem hiszik, hogy az angolszász csoporttal kibékülhessenek, mert összes eddigi eredményeiket Kínában és tovább délre fel kellene adniok...

Olaszországról általában csak igen óvatos véleménynyilvánítások hallhatók. Göring határozott gúnnyal és lekicsinyléssel nyilatkozik az olasz haderőről...

... A Bánátra vonatkozólag Rintelen is megismételte, hogy hozzánk való tartozása res judicata.* Az átadás időpontját »kívülálló tényezők« fogják meghatározni.

Románia. A fő hangsúly a petróleumon van, amely nélkül Bodenschatz szerint azonnal be kellene szüntetni a hadműveleteket. Havi 500 ezer tonna jön Romániából, és ezt egyedül Antonescu személye biztosítja. Antonescu személye tabu. Feltétlenül bíznak benne és igen nagyra becsülik."

E feljegyzések szövegével ellentétben 1941. szeptember 13-án Bárdossy, a Külügyminisztérium vezetésével megbízott miniszterelnök az alábbiakat közölte a magyar követségekkel a német főhadiszálláson tett látogatásról:

„Főhadiszálláson folytatott megbeszélések katonai helyzet és általános politikai kérdések körül forogtak. Konkrét ügyek nem kerültek szóba, legalábbis olyan értelemben, hogy ezek a két kormány közt bármilyen megállapodást vagy elhatározást szükségessé tettek volna. Megbeszéléseket kezdettől végig legbarátságosabb szellem hatotta át, és német részről minduntalan bizonyosságot kaptunk helyzetünk és törekvéseink teljes megértéséről..."

A vichyi, washingtoni, Rio de Janeiró-i, berlini, stockholmi és Buenos-Aires-i magyar képviseletek még a következő szöveget is kapták:

„... Arról, hogy Szovjet elleni akcióban eddiginél nagyobb erővel vegyünk részt, nincs szó."

A római magyar követség a következő szöveget kapta:

„Főhadiszálláson folytatott megbeszélések katonai helyzet és általános kérdések körül forogtak. Német részről ismételten elismerték Szovjet ellen harcoló magyar csapatok teljesítményének értékét és jelentőségét. Elismerték azt is, hogy emberben és felszerelésben elszenvedett jelentékeny veszteségek miatt magyar csapatok csak addig használhatók fel fronton, amíg hadműveletek alakulása ezt szükségessé teszi. Kivonásuk valószínűleg októberben fog megtörténni. Helyettük eddigi erőnek megfelelő megszálló csapatokat küldünk. Galíciában igénybe vett megszálló csapatokat is másokkal kicseréljük. Ezzel folytatólagos aktív részvételünk továbbra is biztosítva van."

* Res judicata: latin kifejezés, jogerős bírói ítélettel eldöntött.

Az eltérő szövegű, hamis tájékoztatók végén a következő, egységes utasítás állt:

„Fentiek Méltóságod bizalmas tájékoztatására szolgálnak. Katonai együttműködésre vonatkozó megállapodásról részletek említése nélkül kizárólag csak annyit közölhet, hogy erőinknek és felkészültségünknek megfelelően Szovjet elleni akcióban továbbra is részt veszünk és hogy részvételünk mértékére nézve két hadvezetőség között teljes egyetértés áll fenn."

Még egy adat a rastenburgi tárgyalásokhoz: 1941. szeptember 13-án a Magyar Távirati Iroda bizalmas, házi tájékoztatójában szerepelt a genfi tudósító következő megjegyzése: „A Hitler—Horthy találkozóval kapcsolatban itt sokfelé az a felfogás terjedt el, hogy Németország Magyarországtól, éppúgy mint előbb már Olaszországtól, azt követeli, hogy lényegesen jelentősebb csapategységeket küldjön a keleti frontra." És hogy ez az információ milyen kitűnő volt, azt majd csak hat hét múlva tudjuk meg, Jagow követtől.

A vezéri főhadiszálláson folytatott tárgyalások első látható következménye az volt, hogy szeptember 13-án új rendelet jelent meg, mely annak ürügyén, hogy a heti zsírjegyet havi zsírjeggyel cserélik ki, 10—15%-kal leszállította a nehéz testi munkások fejadagját!

Két nap múlva Horthy kormányzó felmentette állásától Laky Dezső egyetemi tanár, közellátásügyi minisztert és helyébe Győrffy-Bengyel Sándor vezérezredest nevezte ki. Ismét a Magyar Távirati Iroda genfi tudósítóját idézzük, aki a miniszterváltozással kapcsolatos svájci kommentárokat a következőképpen foglalta össze: „A változás oka abban keresendő, hogy az utóbbi időben ugrásszerűen növekedett a drágaság, időszakonként áruhiány lépett fel; rosszul, hiányosan működött a közellátási szervezet. Azért is szükséges volt energikusabb vezetés a közellátás területén, mert megnőtt Magyarország gazdaságpolitikai jelentő-

sége, hiszen nemcsak mezőgazdasági exportjának állandóságát kell biztosítania, hanem az európai kontinens megváltozott gazdasági helyzete azt a feladatot rója rá, hogy háborús termelését az ipar területén is fokozza."

ZSÍR-, HÚS- ÉS TEJHIÁNY

Egy hónappal később, a parlament költségvetési vitájában a képviselők egész sora tette szóvá a siralmas közellátási helyzetet, amely az új miniszter alatt sem javult.

A Szociáldemokrata Párt vezérszónoka ezeket mondotta:

„A városnak élelmiszerekkel való ellátása meglehetősen nehézkes, hogy ennél rosszabb szót ne használjak. Azokban a sorokban, amelyek élelmiszerre várnak az üzletek, a boltok előtt és a piacokon, ott vannak az iskolás gyermekek is, azok, akik a dolgozó apa vagy anya helyett kénytelenek a jegybeváltásért sorbaállni. Az egy család eltartására valót az apa és az anya együttesen sem keresi meg, nem engedhetik meg tehát maguknak, hogy élelmiszerjegyeik beváltásakor vagy az élelmiszerek megvásárlásakor az időt sorbaállással töltsék el. Van egy rendelet, amely a hadbavonultak hozzátartozói számára, nagyon helyesen, bizonyos előnyöket biztosít. Ezeket az előnyöket biztosítani kell azoknak a proletár családoknak számára is, ahol az apa és az anya munkában vannak, és ahol a gyermeknek kell az élelmiszerbeszerzést elvégeznie. A gyermek nemcsak álmos, fáradt, kimerült és elmarad az iskoláztatásban többi kortársaival szemben azért, mert egész nap ott kell állnia a sorban, hanem tessék elképzelni azt a társalgást, azt a keserű, elkeseredett beszédet, ami ilyen sorbanálláskor a felnőttek között lefolyik. Azt hiszem, senki sem kívánja vagy tartja kívánatosnak, hogy a gyermek ilyen módon sorbaállva ennek a hatásnak ki legyen téve.

Ehhez kapcsolódik azután azoknak az élelmiszer pótjegyeknek a kérdése is, amelyeket az ipari munkásszakmák vezetőségei most már huzamosabb idő óta sürgetnek a közellátási miniszternél. Elégtelen a kenyér- és zsíradag, s a nehéz testi munkát végzők zöme nem kapja meg zsír- és kenyérpótjegyét."

Ember Géza felszólalásából idézzük: „Legsúlyosabb a helyzet a hús- és zsírellátás terén. A vidéki városokban a hús- és zsírellátás egy idő óta megszűntnek mondható, és ritka kivétel az olyan város, ahol a közönség rögtön, ácsorgás nélkül és biztosan megkapja a maga kis fejadagját."

Pintér Béla: „Tessék csak elképzelni, már reggel 5 órakor felvonulnak az asszonyok s várnak reggel 7 óráig, amikor kinyitják az üzletet; 1/2 9-kor már elfogy a zsír, és ott áll 400—500 asszony, aki elkeseredésében mindenféle kifakadásokra ragadtatja magát. Uraim, tízezer fizetett angol kém nem tudna ellenségeinknek akkora szolgálatot tenni, mint amekkorát ezek az asszonyok tesznek."

Szeder Ferenc: „Ugyanaz a helyzet vidéken is, mint Budapest környékén, azzal a különbséggel, hogy bár Budapest környékén is be van vezetve a jegyrendszer, de Budapest rendesen el van látva zsírral, itt megszűnt az az anomália, hogy százával álljanak az üzletek előtt. De Budapest környékén, mintha csak az más terület volna, nem ér semmit a jegyrendszer, — amely Budapesten bevált és aminek Budapesten hitele van most már, mert a jegyekért, az áru ellenértékét lefizetve, árut adnak. Miért? Azért, mert ezek a községek nem kapják meg a szükséges zsírmennyiséget, a szükséges sertésmennyiséget, és így a községek kénytelenek saját hatáskörükben a 16 dekás zsíradagot leszállítani 10—15 dekára. S előfordul az, hogy még ezeket a zsírmennyiségeket sem tudják a nyomorgó munkásoknak, proletároknak biztosítani, de akik vagyonosabbak, mégis megtalálják a módját, hogy ha mást nem, libazsírt vásároljanak.

Az ősz elején avatkoztam bele ezekbe a kérdésekbe, amikor a saját községemben is láttam, hogy akkor, amikor nincs hústalan nap, százával állnak az asszonyok a hentesboltok előtt. Méltóztassanak elképzelni, milyen társalgás folyik ott, amikor a zsírkiosztás alkalmával az ott álldogálóknak a fele félnapi ácsorgás után kap csak valamelyes zsírt, a másik felét pedig hazaküldik. Nem kívánom sem a miniszter úrnak, sem az államtitkár úrnak azt, hogy végighallgassa azt a társalgást, hogy miként nyilatkoznak a közéllátás intézőiről."

Győrffy-Bengyel Sándor közellátásügyi miniszter elismerte, hogy a zsírhelyzet általában nem kedvező, de megnyugtatásul közölte: minden gondja arra irányul, hogy „ebből a helyzetből minél előbb kiláboljunk".

A tejmizériáról szólva az egyik képviselő felolvasta egy háromgyerekes anya levelét: „Most már hetedízben fordul elő, hogy az OMTK szentimrevárosi fiókja, ahol már évek óta vásárolok,

nem ad több tejet 2—2,5 deciliternél, azzal a megokolással, hogy örüljek, mert a központtól ő is alig kap tejet. Itt állok a két apró gyermekkel és egy hathónapos csecsemővel, és rettenetes látnom, hogy sokszor 2 deci tejjel kell számukra beérnem, amikor a legkisebbnek sem elég ez a tejmennyiség. Hogyan neveljünk akkor gyermekeket az országnak, ha még legalább elegendő tejhez sem juthatunk?"

Porubszky Géza: „Rendelet jött, hogy az erős fizikai munkát végző férfimunkások 16—60 éves korig évi 2,5 métermázsás kenyérfejadagot igényelhetnek. Bejelentem a miniszter úrnak, hogy ezt a rendeletet a hatóságok különbözőképpen magyarázzák. Van olyan hely, ahol helyt adnak ennek a kérésnek, más helyen pedig nem. Van itt több földbirtokos és gazda társam, akik a legjobban tudják, hogy az a konvenciós cseléd vagy béres, mikor kimegy dolgozni reggeltől estig, legfeljebb este eszik otthon egy kis meleg vacsorát, ellenben ki szokott vinni magával a jobb időkben egy darab szalonnát, hagymát és egy nagy darab kenyeret, azt ette meg délben. A szalonna most már elmaradt, és ha a kenyéradag is kisebb lesz, akkor tisztán hagymán élve (B. Szabó István: Még az sem maradt meg!) nem fogja elvégezni tudni a nehéz munkát."

Győrffy-Bengyel miniszter bejelentette a katonai erővel végrehajtandó rekvirálást: „Gondoskodtam arról, hogy a felajánlásokkal kapcsolatos elszámolásokat teljes szigorral végre is hajtsák. Az alapvető gabonaforgalmi rendelet szerinti felajánlási, beszolgáltatási kötelezettség lejárt, és ez a rendszer nem hozta meg azt a kívánt és szükséges eredményt, amellyel számoltunk. Intézkednem kellett tehát arra, hogy az egész ország területén gabonaneműekben fellelhető feleslegek számba vétessenek és igénybe vehetők legyenek, természetszerűleg a jogos szükségletek visszahagyásával. Ezért elrendeltem valamennyi gabonalappal rendelkező egyén, illetőleg gazdaság elszámoltatását a kenyérgabona és takarmánygabona, valamint a kukorica mennyiségére nézve. Ezzel egyidejűleg a gazdaságok összes állatállományát, a gazdaság nélküli sertéstartók sertésállományát és az összeírott összes egyének és gazdaságok zsír- és szalonnakészletét is számba kell venni. Ezt az összeírást ki kellett terjesztenem mindazokra is, akiknek bár földjük nincs, de sertést tartanak, továbbá akik zsírt vagy szalonnát tárolnak, mint a hentesek, mészárosok, húsárugyárak stb. Ugyancsak elrendeltem a malmokban, mezőgazdasági üzemekben, kenyérgyárakban és pékeknél, valamint közraktárakban lévő

készleteknek, gabonáknak, az őrleménynek stb. számbavételét is. Az összeírást és az elszámoltatást a polgári hatóságok segítségével erre a célra szervezett honvéd beszerző osztagok fogják elvégezni."

A rekvirálással kapcsolatban Pintér Béla képviselő kérte, hogy az ipar és kereskedelem készleteit is rekvirálják.

Porubszky Géza képviselő azt kívánta, hogy „a katonai rekvirálás tapintattal történjék, hogy ne sértse és ne alázza meg a gazdaosztályt, amely a legtöbb és legjobb katonát adja a hazának".

FACIPŐT, SELEJTBAKANCSOT MINDENKINEK!

Szabó Gyula a facipőről beszélt: „Roppant nehéz az egyszerű szegény emberek sorsa, amikor az egyik vagy esetleg már az ünneplő cipőjük is elkopik, és facipőben kell járniok, miközben a tehetősebbek a maguk cipőkészletéből előszedik a régieket és azokban járnak. Méltóztassanak a facipő gyártást és használatot általánossá tenni és egy-egy napot mint facipő napot megállapítani. Ezen a napon, legalább a hétnek azon az egy napján, kivétel nélkül mindenki, a miniszterelnök úrtól kezdve a legszegényebb emberig, még az is, akinek nyolc pár cipője van, facipőben járjon. Ez volna a lemondás igazi iskolája."

Győrffy-Bengyel Sándor közellátási miniszter válasza: „A honvédségtől kapott javított bakancsokat a polgári ellátásban használjuk fel. Ez ideig 5000 párt a Székelyföldre már eljuttattam és kiosztattam, további 15 000 pár kijavítása még folyamatban van, és ez is hamarosan elkerül majd a leginkább rászoruló mezőgazdasági és ipari munkássághoz, körülbelül 10 pengős eladási áron. Ennek az akciónak jelentőségét abban látom, hogy a jövőben a honvédség kiselejtezett lábbelije kizárólag a közellátási szervek útján a polgári szükségletek fedezésére lesz kiosztva. Ugyancsak a honvédelmi miniszter úr nyújt majd segítséget azzal, hogy a harctérről visszatért és erre legjobban rászoruló mezőgazdasági és ipari munkások katonai lábbelijét náluk fogja hagyni. Másodszor: a Diákkaptár Szövetség útján, a Cserkész Szövetség és a Vöröskereszt szerveinek támogatásával használtcipő gyűjtési akciót indítottam meg Budapesten és hatvan vidéki városban. Eze-

ket a használt cipőket a helyi cipészipartestület fogja tárolni, kijavítani és utasításom szerint szétosztani. Erdélynek egy külön akció keretében 16 500 pár cipőt juttatok a rendes kereskedői áron, árkormánybiztosi felügyelet mellett, amely mennyiség december és január hónapban kerül szétosztásra egész Erdélyben. Százezer pár bőrtalpú munkásbakancsot fogok az első típusgyártásból körülbelül 29 pengős egységáron november végén és december hónapban kiosztani. Erre külön munkáslábbeli utalványt rendszeresítek, mert mindent el akarok követni, hogy elsősorban a termelésben foglalkoztatott munkásság jusson megfelelő lábbelihez. További 150 000 pár bőrtalpú férfi-, női- és gyermekcipő, ugyancsak típusgyártmány, kerül december elején szétosztásra. Ehhez járul még a zárolt készletekből további 50 000 pár olyan lábbeli, amelyet téli használatra ugyancsak utalványra fognak kiosztani. Ez az utóbbi három tétel, összesen 300 000 párt kitevő mennyiség, a törvényhatóságok között a lélekszám arányában kerül majd kiosztásra. Folyamatban van körülbelül 2870 vidéki helységben a bőrtalpú munkáslábbelinek — mind a készgyártmányoknak, mind a félgyártmányoknak — országos számbavétele. Ez a felvétel eddig kereken 50 000 pár bőr- és fatalpú munkáslábbeli készletet eredményezett, ami ugyancsak december elején a már említett 100 000 pár típus munkáslábbelivel együtt külön munkáslábbeli utalvánnyal kerül szétosztásra. Az így előteremtett 50 000 pár munkáslábbelit az eddigi kiskereskedői áron, de az árkormánybiztos felülvizsgálatával akarom forgalomba hozni."

Több képviselő szóvátette a nagyarányú mezőgazdasági exportot. Porubszky Géza képviselő kifejtette: „Van azonban a közellátás nehézségeinek külső oka is. Mi nem készültünk kellő időben arra, hogy nekünk is fegyverrel kell beállnunk a háborúba. Innen magyarázható, hogy az 1940. évben a rossz termés mellett is a közellátást szolgáló javakban kivitelünk anyagi erőinket felülmúlta. Igaz, hogy ez a kivitel a baráti országok felé irányult, és ennek ellenében behozatalról is gondoskodás történt. Rozskivitelünk a külföldre az 1940. évben az előző évekhez képest csökkent ugyan, de 1940-ben a rossz termés mellett is búzából 3 925 617 métermázsa kivitelünk volt (Matolcsy Mátyás: Nem úgy van! Ez az előző évi termésből van!), ugyanakkor, amikor a nagyobb városok utcáin kenyérért ácsorgott a nép, és voltak búzatermő magyar falvak, ahol nem egy napon hiányzott a liszt."

Porubszky külön kiemelte a *sertéskivitelt:* „Itthon is szükség volt és van most is zsírra, és ugyanakkor kivitelünk volt tisztán

zsírsertésből az 1940. évben, 192 548 darab hízott sertés. Valahogyan úgy kell a közellátást megcsinálni, hogy ami kivihető, azt vigyük ki, de a szájunk elől ne vegyük el. Hiszen paraszt nyelven azt mondják, hogy rossz gazda az, aki a szája elől eladja a mindennapi kenyeret. Nekünk nincs elegendő zsírunk, és mégis szállítunk ki zsírsertést."

1941. november 24-én megkezdődött az egész ország területén a mezőgazdasági termékek katonai rekvirálása.

TÜNTETÉS A HÁBORÚ ELLEN

Szeptember második fele óta folyt már a Wehrmacht felvonulása a középső frontszakaszon — Moszkva ellen. Október 2-án, az offenzíva megkezdése előtt Hitler napiparancsot intézett a Wehrmacht egységeihez: „Ez a nap a kezdete az év utolsó nagy, döntő csatájának."

Október 6-án Budapesten tüntetés zajlott le. A detektívjelentés erről így számolt be:

„Tisztelettel jelentem, hogy október 6-án bizalmas úton tudomást szereztem arról, miszerint a szociáldemokrata ifjumunkások 1941. évi október hó 6-án este Budapesten a Batthyány-emlék előtt néma tüntetést szándékoznak rendezni. Azért választották a Batthyány-emléket, mert szerintük ő volt az a szabadsághős, aki a németeknek ellensége volt. A tervezett és meg is rendezett néma tüntetést azonnal, folyó hó 6-án délelőtt távbeszélőn bejelentettem a budapesti főkapitányság politikai osztályának a szükséges intézkedések megtétele végett.

Bizalmas puhatolás útján az ifjúmunkások szervezkedését illetően a következőket tudtam meg:

20 óra 10 perckor vonult a budafoki csoport a Batthyány-mécses elé, ahol akkor már körülbelül 250 ifjúmunkás gyűlt össze. Két-három percig csendben megálltak az emlékmű előtt, megkoszorúzták, majd szétoszlottak."

Október 9-én a magyar Gyorshadtestet a 17. német hadsereg IV. hadtestének parancsnoksága alá rendelték. A megmaradt egységek harci értéke erősen csökkent: az 1. gépkocsizó dandár Novomoszkovszknál, a hadtest zöme pedig Golubovkától mintegy 50 km-re nyugatra elakadt a sártengerben.

A szinte járhatatlan utakon csak szekerekkel vagy hernyóvontatóval lehetett közlekedni, a kerékpáros zászlóaljak teljesen mozgásképtelenné váltak. „A harcosok embertelen nehézségek között tolták és cipelték a 60 kg-os kerékpárokat és felszerelésüket..." — jelentette a parancsnokság. A Gyorshadtest egy része folytatta az előnyomulást, de hátrahagyott 700 gépjárművet, 2000 embert, valamennyi kerékpáros zászlóaljat, a könnyű tüzérséget és a műszaki alakulatok egy részét. Október utolsó harmadában az 1. és a 2. gépkocsizó dandár elérte a Donyec-folyót, de létszáma 3—3 1/2 gyenge zászlóaljra olvadt le, mindössze 2—3 közepes tarackos és 1—2 légvédelmi gépágyús üteggel rendelkezett, páncélkocsijait, harckocsijait már rég elvesztette.

E kritikus helyzetben, 1941. október 27-én a további teendők megbeszélésére a Gyorshadtest parancsnoka, Miklós Béla tábornok hazarepült Budapestre.

Eközben véget ért az Országgyűlés hosszúra nyúlt nyári szünete, s rögtön az első ülésen napirendre került a hadseregnek az ország határain túl történt alkalmazásáról szóló miniszterelnöki előterjesztés.

Az Országgyűlés Felsőháza — *1941. október 14-én — egyetlen hozzászólás nélkül* — tudomásul vette az előterjesztést, az Országgyűlés Képviselőháza *1941. október 23-i ülésén járult hozzá — szintén hozzászólás nélkül!...*

Október 27-én, Miklós Béla tábornok hazaérkezése napján von Jagow budapesti német követ felkereste Bárdossyt. A miniszterelnök feljegyzése szerint következő beszélgetés folyt le köztük:

„A magyar hadvezetőség kérdést intézett az OKW-hoz, hogy keleten milyen magyar erők további felhasználására volna még lehetőség. Erre az érdeklődésre hozza meg a választ, amikor közli velem, hogy újabb megszálló csapatokat, de különösen technikai csapatokat (technische Truppen) volna indokolt rendelkezésre bocsátani.

A követ közlésére azt válaszoltam, hogy a birodalmi vezér és kancellár főhadiszállásán történt látogatásunk alkalmával a két hadvezetőség megállapodott a keletre küldendő alakulatok számában. Ha a német hadvezetőség most ezen túl további csapatok kiküldését kívánná, illetőleg tartaná szükségesnek, a magyar kormány ezt mérlegelés alá fogja venni. A kormány elhatározásának nem akarok elébe vágni, csak arra szeretném emlékeztetni, hogy a Kelet-Galíciában levő megszálló csapatok felváltására szánt alakulatokat már elindítottuk, mégpedig nagyobb erőt, mint amilyen a terület megszállásában eddig ott részt vett. A fronton küzdő magyar csapatok helyett is küldünk ugyanis ezek létszámának megfelelő erőt, mielőtt a fronton levő magyar alakulatok visszatérnének. Ez volt a Hauptquartieron létrejött megállapodás, amely egyelőre még nincsen végrehajtva, de az folyamatban van.

A követ erre azzal reflektált, hogy talán nem értettem meg egészen világosan azt, amit mondott, vagy ő nem fejezte ki jól magát. Az ő tudomása szerint a magyar hadvezetőség fejezte ki azt a kívánságát, hogy szaporíthassa a keleten rendelkezésre bocsátott magyar katonai alakulatok számát. Ennek a kívánságnak a bejelentését a magyar hadvezetőség azzal a kéréssel kísérte, mondanák meg német részről, mi az, amivel a magyar hadsereg a keleti katonai akcióban közreműködhetik. A német OKW tehát a magyar hadvezetőség felkérésének, illetőleg kívánságának tesz eleget akkor, amikor közli velem, hogy német részről szívesen látnák a magyar alakulatok szaporítását, mégpedig különösen technikai csapatok rendelkezésre bocsátása volna indokolt. Ha a magyar hadvezetőség csakugyan nagyobb erőkkel kíván részt venni, tegye ezt elsősorban technikai alakulatok kiküldésével.

Amikor a követ ilyen módon, egészen szabatosan leszögezte azt, hogy nem a német hadvezetőség kér valamit Magyarországtól, hanem ellenkezőleg, a magyar hadvezetőség fejezte ki azt a kérését, hogy a Szovjet elleni katonai akcióban nagyobb arányban vehessen részt, és német részről most ezt a kívánságot honorálják és erre adnak választ, magam is egészen világosan megmondtam a követnek, hogy meggyőződésem szerint itt csak valami félreértésről lehet szó...

...Meggyőződésem szerint csak a készség és hajlandóság kifejezéséről lehetett szó, hogy a német kívánságnak a lehetőséghez képest eleget tegyünk, de nem arról, hogy magunk ajánlkozzunk fel újabb csapatok kiküldésére. Ezt azért állapítottam meg ilyen határozottan, mert néhány nappal ezelőtt volt módomban éppen erről a kérdésről a magyar vezérkar főnökével hosszasab-

ban beszélni, így tehát jól ismerem az ő felfogását. Lehet, hogy a vezérkar köréből — nem felelős személyek — bizonyos nyilatkozatot tettek, de ezeknek a nyilatkozatoknak csak a fenti értelmet lehet tulajdonítani. Megismétlem tehát: ha a német hadvezetőség csakugyan kíván tőlünk valamit, ezt a legbarátságosabb szellemben és az együttműködés szándékától eltelve fogjuk vizsgálat alá venni és fogunk a német részről nyilvánított kívánságnak, a lehetőséghez képest, eleget tenni. Egyelőre csak ez az, amit mondhatok..."

Az előző években, Werth vezérkari főnöki működése idején nem egyszer megtörtént, hogy a vezérkar a kormány tudta nélkül tárgyalt Berlinnel diplomáciai és katonai kérdésekről, s a németek így avatkoztak be — szintén illetéktelenül — magyar belpolitikai kérdésekbe. 1941. október végén, amikor felelős magyar kormánytényezők megpróbálták „fékezni a kocsit", nagyon kellemetlen volt Jagow követ közlése. Bárdossy ezért vizsgálat megindításra szólította fel a vezérkari főnököt.

Szombathelyi vezérkari főnök a vizsgálat eredményéről a következőket jelentette:

„F. évi október 20-án 9 óra 30 perckor a német OKH hadműveleti csoportfőnöke és egyben vkf. helyettese, Paulus altábornagy távbeszélőn felhívta vitéz László Dezső vezérőrnagy, hadműveleti csoportfőnököt, és közölte vele, hogy Halder vezérezredes kérését tolmácsolja, amikor a megszálló feladatokra már eddig rendelkezésre bocsátott négy dandáron felül még további két dandár rendelkezésére bocsátásához kéri a vezérkari főnök elvi hozzájárulását... Hangsúlyozta, hogy a kért magyar csapatok nagyon kellenek... Paulus altábornagy sürgős választ kért, lehetőség szerint még 20-án.

Ugyanezen a napon 9 óra 45 perckor Roeder német ezredes, a Magyarországon működő német Transportkommandantur vezetője megjelent a 7/k. vkf. osztályban és előadta, hogy a német Transportchef és a német vasút-csapatok parancsnoka minél több vasútépítő alakulat kirendelését kéri orosz területre. Mikes alezredes, a 7/k. vkf. o. vezetőhelyettese a kérés letárgyalására nem tartotta magát jogosultnak... lekísérte Roeder ezredest a hadműveleti csoportfőnökhöz...

Paulus több ízben sürgette a választ: október 20-án /!/, október 21-én, 11,45-kor; vitéz László vezérőrnagy a vezérkari főnök utasítására okt. 21-én 12,15—12,30 közt telefonon közli, hogy »Halder vezérezredes kérését a német hadvezetőség politikai

úton kezdeményezze, illetve kérje a magyar kormánytól a követ útján vagy más módon...«

A fentiekből következik, hogy a magyar vezérkar körében sem felelős, sem felelőtlen személyek a németek felé csapatok felajánlását illetően kezdeményező lépéseket nem tettek, ígéreteket nem hangoztattak..."

Ugyanabban az időben más vonalon is nyomást gyakoroltak a németek a Bárdossy-kormányra. Sztójay berlini magyar követ október 30-án jelentést tett Clodius követtel folytatott beszélgetéséről. Clodius ebben utalt arra, hogy Berlinben, a Külügyi Hivatalban szerzett első benyomása alapján némi — mondjuk — Verstimmunghoz* hasonló hangulatot talált magyar viszonylatban, amely onnan ered, hogy a német hadvezetőség legutóbbi kérelmére Budapesten nem kapták meg a megfelelő és elvárt választ. „Szerinte — jelentette Sztójay — a német hadvezetőség egyebek között technikai csapatokat is kívánt volna a honvédségtől, és erre nézve von Jagow beszélgetést is folytatott a miniszterelnökkel. A miniszterelnök állítólag azon nézetének adott volna kifejezést Jagowval szemben, hogy a kívánságokat talán célszerűbb volna nem a katonai, hanem a diplomáciai vonalon előadni, illetőleg letárgyalni. E válasz — amint Clodius mondta — némi Verstimmungot, illetőleg csalódást váltott itt ki, aminek további következményeképpen most, úgy látszik, a kérdésre nem fognak visszatérni, mert hiszen »nincs is olyan túlságosan nagy szükségük ezen segítségre«. Tehát, *sie sind etwas beleidigt, bezw. verschnupft!*** Clodius megjegyezte még, hogy a főhadiszálláson való reakcióról még nem szerzett tudomást, de nem tartja kizártnak, hogy a dolog ott holtpontra kerül.

Ismételte, hogy ez csakis magánközleménye, és csak a közöttünk fennálló őszinte baráti viszonyra való tekintettel engedte meg magának, hogy figyelmemet a fenti körülményre felhívja. Clodius talán nem minden célzás nélkül a románokról is tett említést, akik a hadsereg nagy részével és igen nagy vérbeli áldozatokkal is vettek részt a szovjet elleni háborúban."

Bárdossy november 2-án tájékoztatta Sztójayt a Jagowval október 27-én folytatott beszélgetésről, majd hozzáfűzte:

„Nagyméltóságod bizalmas tájékoztatására még következőket

* Verstimmung — lehangoltság. (németül)
** Beleidigt, verschnupft: megsértődött, bosszús, megbántott (németül).

közlöm. Német lépésre abban találok magyarázatot, hogy *magyar vezérkar egyik tisztje nyilván egyéni érdemszerzés céljából valószínűleg tényleg olyan kijelentést tehetett, hogy részvételünket oroszországi akcióban fokozni szeretnők.* Magyar kormány vezérkari főnökkel együtt véget akar vetni az ilyen felelőtlen egyéni felajánlkozásoknak. Magyar—német barátság őszintesége megérdemli, hogy ügyeinket nyíltan beszéljük meg, és ne engedjük, hogy túl ambiciózus és egyéni sikereket kergető tisztek magánakciója befolyásolja kölcsönös kívánságaink elintézését. Ha német hadvezetőségnek magyar technikai csapatokra csakugyan szüksége van, és ezt tudomásunkra hozza, a magyar kormány kívánság teljesítése elől semmi esetre sem fog elzárkózni. Nem diplomáciai tárgyalások megindítását erőszakoljuk, hanem azt, hogy illetéktelen közvetítők nélkül magyar kormány tényleges német kívánságok ismeretében foglalhasson állást.

Fentieket szigorúan bizalmasan elmondhatja Clodiusnak, de csak mint Budapestről kapott magánértesüléseit. Kérje ezért Clodius szigorú diszkrécióját."

Egy nappal később — nem tudni, mi okból — Bárdossynak meg kellett cáfolnia — önmagát:

„325. sz. táviratom utolsóelőtti bekezdésében foglaltakat módosítanom kell. Vezérkari főnökkel lefolytatott vizsgálat alapján leghatározottabban megállapítottam, hogy sem vezérkar, sem magyar hadvezetőség kötelékébe tartozó tisztek részéről senki még magánvéleményként sem nyilatkozott úgy, ami olyan módon lett volna értelmezhető, mintha magyar részről katonai közreműködésünk mértékét fokozni szeretnék. Német lépés magyarázatára vonatkozó feltevésem tehát alaptalan és ezért teljesen elesik. Kérem tehát Nagyméltóságodat, hogy erről senki előtt semmi esetre se tegyen említést."

De úgy látszik, a keleti fronton mégsem mentek olyan simán a dolgok, és az sem volt igaz, amit Clodius mondott Sztójaynak, hogy „nincs olyan túlságosan szükségük segítségre". A magyar illetékes tényezők halogató magatartása miatt a német katonai és politikai körök nem sértődtek meg, vagy legalábbis nem mutatták ezt, mert november 11-én von Jagow újra felkereste Bárdossy miniszterelnököt. Erről a megbeszélésről Bárdossy a következő feljegyzést készíttette:

„Visszatér arra a beszélgetésünkre, amelyet a keleten rendelkezésre bocsátott magyar csapatok számának felemelése érdekében folytattunk. Akkor azt mondottam neki, hogy ha a német hadvezetőség ebben a tekintetben kéréssel fordul a magyar kormányhoz, a kérést jóindulatú és a magyar—német barátság szellemének megfelelő megfontolás alá fogja venni.

Azért keresett fel, hogy közölje velem a német hadvezetőség kérését, amely a következő:

»Der Wunsch der deutschen Heeresleitung ist der folgende: *Für Sicherungszwecke im rückwertigen Gebiete weitere zwei Brigaden* und technischen Truppen zu stellen.« (A német hadvezetőség a mögöttes területen biztonsági feladatokra további két dandár és technikai alakulatok kiállítását kéri — KE.)

A technikai alakulatokra vonatkozóan a magyar hadvezetőséggel külön kellene megállapodni. *A német hadvezetőség* — folytatta tovább a követ — *igen hálás volna, ha magyar részről az előadott kívánságot lehetőleg mielőbb teljesítenék.*

Azt feleltem, hogy a velem közöltekről jelentést fogok tenni a Kormányzó Úr Őfőméltóságának és tudomására fogom azt hozni a honvédelmi miniszter úrnak, valamint a vezérkar főnökének. Előre is biztosíthatom, hogy kérésüket a legjobb szándékkal fogjuk mérlegelni a fennálló helyzet és lehetőségeink tekintetbevétele mellett.

Egyelőre többet nem mondhatok, mert hiszen azt, hogy mennyi csapatot bocsáthatunk még rendelkezésre, nem én fogom eldönteni, az elsősorban katonai kérdés. A követ válaszomat köszönettel tudomásul vette."

Bárdossy azonnal tájékoztatta Sztójayt a német követtel folytatott fenti beszélgetéséről, majd hozzáfűzte: *„magyar kormány a német kívánság teljesítésére elvben hajlandó.* Vezérkari főnök német katonai attaséval már érintkezésbe is lépett, hogy teendőket lehetőségeink figyelembevétele mellett és ennek keretei között megbeszélje. Remélem, hogy ezzel megszűnik az a kedvetlenség, amit Nagyméltóságod legutóbb jelzett. Feltehetőleg számunkra kedvezően forduló hangulatban magyar—német határkérdést lehetőleg mielőbb rendezni szeretném. Szíveskedjék ezért illetékes tényezőt lehetőleg mielőbb felkeresni és esetleg fentiekre hivatkozva most már hónapok óta húzódó határügy mielőbbi lezárását kérni.*

* Magyar—német határkérdés: 1941 nyarán és őszén több határprobléma merült fel. Annak ellenére, hogy Hitler ismételten biztosította a Bárdossy-kormányt, hogy „Magyarországra nézve mást, mint történelmi határokat el nem tudna képzelni", Jugoszlávia lerohanása után 3—4 határmenti falut a Murán túli területről a Birodalomhoz

Kizárólag Nagyméltóságod saját tájékoztatására közlöm, hogy erre azért van most már feltétlenül szükség, mert kormány visszafoglalt déli területek visszacsatolásáról napokban törvényjavaslatot nyújt be. Erről azonban németek előtt semmi esetre se tegyen említést."

TÜNTETÉS NOVEMBER 1-ÉN

Ezalatt Moszkva előtt von Bock tábornagy újabb és újabb légi és páncélos egységek harcbadobásával igyekezett döntést kierőszakolni. Október 27-én német páncélos ékek behatoltak Volokalamszkba, mely mindössze 140 kilométerre fekszik a szovjet fővárostól.

1941. november 1-én, amikor a szélsőjobboldali magyar lapok már azt találgatták, hány nap múlva vonul be Hitler Moszkvába, Budapesten — a Kerepesi-temetőben, Kossuth és Táncsics sírjánál — Magyarország függetlenségéért, a háború megszüntetéséért tüntettek, kommunisták, szociáldemokrata, kisgazda- és nemzeti parasztpárti politikusok, írók, az ifjúság küldöttei — a Kommunisták Magyarországi Pártja kezdeményezésére.

A Szabad Szó, a népi írók hetilapja így számolt be erről a némaságában is nagyhatású antifasiszta megmozdulásról:

„Budapest lakossága november 1-én a temetőkbe zarándokolt, hogy felkeresse elhunyt szeretteinek a sírjait. Az idén nem gyújthattak gyertyákat a háborús helyzetre való tekintettel, és csak néma kegyelettel adóztak halottaik emlékének. Sokan voltak a temetők látogatói között olyanok is, akik nemcsak a hozzátartozóik sírjait keresték fel, hanem a nemzet nagy halottainak síremlékénél is tisztelegtek. Kegyeletes ünnepségek voltak Kossuth, Táncsics, Ady és még sok nagy magyar halott sírjánál. Az ünnepségek sorából kimagaslik a budapesti paraszt, munkás és egyetemi ifjúság koszorú elhelyezése Kossuth és Táncsics síremlékén.

akartak csatolni, továbbá bizonytalanságban tartották a magyar kormányt a bánáti határok megvonásának kérdésében is. Végül a magyar vezérkar kérésére Bárdossy arra kérte a német kormányt, hogy — katonai okokból — hajtsanak végre bizonyos kiigazítást Magyarország északkeleti határai mentén, ez Galícia egy részének Magyarországhoz való csatolását jelentette volna. — (OL Küm. Iratok... 705—709. old.)

Szombaton délután 4 órakor a budapesti ifjúmunkások két nagy koszorút vittek a Kerepesi úti temetőbe. A koszorúkra szalagot kötött az egyetemi ifjúság több csoportja és valamennyi haladó szellemű folyóirat szerkesztősége. A Szabad Szó szalagján ez állt: A magyar parasztság nevében a Szabad Szó. A temető bejáratánál gyülekezett a küldöttség. Ott voltak a népi írók, a munkások vezetői és az egyetemi ifjúság képviselői. A koszorúkat egy-egy munkásifjú és egyetemi hallgató vitte a menet élén. Kossuth sírjánál már több ezer főnyi közönség állt levett kalappal és némán. Sipos Gyula egyetemi hallgató helyezte el a koszorút. Utána egy munkáskórus hazafias dalokat énekelt. Kossuth sírjától a több ezer főnyi közönség Táncsics sírjához zarándokolt...

A rövid ünnepi beszéd után a Bolyai-kollégium ifjúsága elénekelte a Kossuth-nótát, majd az ünneplő közönség kétperces néma tisztelgéssel búcsúzott Táncsicstól.

Kossuth és Táncsics sírjának a megkoszorúzása biztató cselekedet a haladó magyarság egységének megteremtése felé. Azt bizonyítja a szombat délutáni ünnepség, hogy a magyar ifjúság és a magyar szellem kész az egység megteremtésére. Az egység politikai alapját Kossuth és Táncsics tanítása határozza meg. Kossuth nevével a jobbágyfelszabadítás történelmi cselekedete van összekapcsolva, s azt is tudjuk róla, hogy a szabadság és a függetlenség nagy harcosa volt."

A szélsőjobboldali Milotay István „Októberi mécsesek" című vezércikkében dühödt kirohanást intézett a Kerepesi-temetőben lezajlott tüntetés, annak résztvevői ellen: „Táncsics neve nekik csak takaró jelszó — írta november 7-én az Új Magyarságban — szörnyű más nevek elrejtésére, amelyek egy világ-Táncsicsság nevében Európát lángba borítják, s akiknek uralma ott keleten, a német fegyverek jóvoltából, most omlik össze, tűzbe, lángba, vérbe, hamuesőbe fúlva, egy apokaliptikus pusztulás rémképei között."

BÁRDOSSY BERLINBEN

November végén Kalinyinnél és Tulánál a szovjet csapatok visszaverték a nagy erővel támadó Wehrmacht egységeket, Moszkva átkarolásának tervét ezzel *ebben a harci szakaszban* meghiúsították. A német hadijelentések persze hallgattak erről.

November végén Berlinbe utazott Bárdossy miniszterelnök, hogy aláírja az Antikomintern Paktum új jegyzőkönyvét.

Hitler nem véletlenül időzítette 1941. november végére az új egyezmény létrehozását, és nem véletlenül hívta össze a birodalmi fővárosba az olasz és a japán meghatalmazottakon kívül a befolyása alatt álló országok miniszterelnökeit és külügyminisztereit: a november 15-én Moszkva ellen megindított *új támadástól* azt remélte, hogy meghozza a várt, döntő sikert. Göbbels utasította a napilapok szerkesztőségeit, hogy hagyják üresen az első oldalt, ide fontos hír kerül. Hitler az 1941. november végére Berlinben összegyülekezett külföldi államférfiaknak akarta bejelenteni Moszkva elestét.

1941. november 25-én, kedden délben aláírták az új kancellári palota nagyköveti termében az Antikomintern Egyezmény érvényének öt évvel való meghosszabbításáról szóló jegyzőkönyvet. Bulgária, Dánia, Finnország, Horvátország, Románia és Szlovákia jelenlevő képviselői bejelentették országuk csatlakozását az egyezményhez. A miniszterek egymás után hitet tettek az „Új Európa" mellett. Bárdossy így fejezte be tartalmatlan beszédét: „Az az eltökéltség és lelkesedés, amellyel ebben a harcban a magyar nép részt vesz, szorosan egybeforr a legmélyebb hála érzetével a német nép vezére iránt, aki felismerve a fenyegető veszedelmet, a küzdelemben népének egész katonai, erkölcsi, szellemi és anyagi erejét latba vetette. Ezzel az egész civilizált világnak olyan szolgálatot tett, amelynek nagyságát a maga teljességében csak késő századok fogják igazán értékelni tudni."

November 26-án a Magyar Távirati Iroda bizalmas, házi tájékoztatójában közölte a Times diplomáciai tudósítójának kommentárját az új egyezmény egyes vonatkozásairól: „Az angol kormány különös figyelemre méltatta Finnországnak az antikomintern-egyezményhez történt csatlakozását. A szavak keveset jelentenek a tettekkel szemben, de Finnország mostani szavaival teljesen nyíltan csatlakozott Oroszország támadóihoz, s nyilvánvaló, hogy az angol kormány ismét átvizsgálja Oroszországnak azt a kérését, hogy Nagy-Britannia üzenjen hadat Finnországnak, Romániának és Magyarországnak. Lehet azonban, hogy Németország a konferencia összehívásánál inkább a Távol-Keletet tartotta szem előtt, nem pedig a világ más részét. Németországot nyugtalanítják a japán—amerikai megbeszélések, és talán meg

akarja győzni Japánt: tizenkét komintern-ellenes állam támogatására számíthat, amikor szemben áll az A—B—C—D tömbbel."*

Bárdossy Berlinben Ribbentroppal hosszabb megbeszélést folytatott. A birodalmi külügyminiszter — Bárdossy feljegyzése szerint — közölte: „Clodiustól tudja, hogy gazdasági természetű kívánságaikat milyen megértéssel kezeltem s mennyire kezére jártam Clodiusnak a nehézségek áthidalásánál, ők most az erőkifejtés maximumán vannak, s be kell vallania, hogy sok mindenre szükségük van, hogy a most folyó gigantikus küzdelmet sikerrel be is fejezzék. Megmondja nekem, hogy különösen olajról és gabonáról van szó. Kér, tegyünk meg mindent, mert nekünk is be kell látnunk, hogy a most folyó küzdelemben ők hozzák a legnagyobb áldozatokat... Emeljük az olajkontingenst 80 000 tonnáról 120 000-re és biztosítsunk 10 000 tonna gabonaneműt. Megjegyezte Ribbentrop, hogy értesülései szerint a MAORT kielégítő mértékben termeli ki az olajat."

Bárdossy kijelentette, hogy az eddigi szállítások is igen nagy nehézségekbe és erőfeszítésekbe kerültek, ennek dacára a legjobb indulattal iparkodik majd segíteni.

Bárdossy szóvátette az egyre élesedő román—magyar viszonyt, megjegyezvén, hogy a felelősség a románokat terheli, akik „egész nyíltan lázítanak a bécsi döntés ellen". Ribbentrop így tért ki a nyílt állásfoglalás elől: „Solange Krieg ist, müssen Familienzwiestigkeiten aufhören, und das will ich auch dem Antonescu sagen." (Magyarul: „Ameddig tart a háború, a családi viszálykodásokat fel kell függeszteni, és ezt meg akarom mondani Antonescunak is." — KE)

Még két kérdés került szóba: Ribbentrop ingerülten megállapította, hogy „Magyarországon túl sok a zsidó" (Bárdossy nem jegyezte fel, mit válaszolt ő erre), a másik pedig az volt, hogy az angol—magyar diplomáciai viszony megszakítása óta az angol érdekeket a budapesti amerikai követ képviseli. Hitler is, Ribbentrop is említették Bárdossynak: nem nézik jó szemmel, hogy amerikai követ van Budapesten. Ribbentrop egészen nyersen megkérdezte: „Van-e még Budapesten amerikai követ? Tessék a körmére nézni, mert bizonyára angol érdekeket szolgál. Ügyelünk-e eléggé rádiókra s általában az angol propaganda ellensúlyozására?" Bárdossy bagatellizálni óhajtotta a kérdést, és ezért így

* A—B—C—D tömb: feltehetőleg Amerika—Britannia—Canada—Dominiones (Ausztrália—Új-Zéland—Délafrikai Unió—Kanada).

felelt: „Igen, van valami öreg bácsi Budapesten, az amerikai követ: de sose látom."

Ciano, olasz külügyminiszter naplójában a magyar miniszterelnökről — a berlini találkozó kapcsán — a következőket jegyezte meg: „Bárdossyról lerí a rezignáltság..."

1941 novemberének végén már bizonyosnak látszott, hogy — még Moszkva elfoglalása esetén is — hosszú, kimerítő háború következik. Erre pedig nem számított, erre nem volt felkészülve az ellenforradalmi Magyarország.

HÁBORÚ A SZOVJETUNIÓ, AZ USA ÉS ANGLIA ELLEN

Mr. Pell kudarca: angol hadüzenet Magyarországnak, magyar hadüzenet az USÁ-nak — Magyar veszteségek a keleti fronton — Unalom a parlamentben — „Egy ezredévi szenvedés" — A Népszava karácsonyi száma — Ribbentrop bizakodó nyilatkozata

Még jóformán ki sem pihenhette a berlini ünnepségek fáradalmait Bárdossy miniszterelnök, amikor 1941. november 29-én Travers követségi tanácsos kíséretében megjelent nála Mr. Pell, az Egyesült Államok budapesti követe, aki a diplomáciai kapcsolatok megszakítása óta az angol érdekek védelmét is ellátta. Pell a Churchill-kormány nevében jegyzéket nyújtott át, amely így hangzott:

„Őfelsége kormánya, híven vállalt kötelezettségeihez, felszólítja a magyar királyi kormányt, hogy 1941. december 5-én éjfélig szüntessen be minden ellenségeskedést a Szovjetunióval; összes csapatait, beleértve a megszálló egységeket is, vonja ki a keleti frontról. Amennyiben a megjelölt határidőig a magyar királyi kormány e feltételeket nem hajlandó teljesíteni, Nagy-Britannia és Magyarország között a hadiállapot beáll." (Hasonló jegyzéket kapott a finn és a román kormány is.)

Bárdossy — saját feljegyzése szerint — a következőket válaszolta: „... Közlésük rendkívül meglepett. Valóban nem hittem, hogy erre kerüljön sor. Nem gondoltam, hogy Anglia olyan módon kívánjon a Szovjetnek segíteni, hogy nekünk üzen háborút... Ez idő szerint már magyar csapatok egyáltalában nem harcolnak a Szovjet ellen. Kb. két hete vontuk ki őket a frontról, és a magyar kormánynak nem szándéka, hogy a közvetlen katonai akciókban részt vegyen... A magyar közvéleményben sokan bíztak az angol igazságérzetben és abban, hogy a helyzetet most is helyesen fogják megítélni. Az angol kormány elhatározásának most ezekre a körökre is meglesz a hatása."

„Az amerikai követ — folytatódik Bárdossy feljegyzése — itt megkérdezte, hogy nem kívánunk-e valamit az angol kormánnyal közölni. Készséggel rendelkezésre áll, hogy ezt táviratilag

továbbítsa. Azt válaszoltam, hogy méltányolom ezt a készséget, de az adott helyzetben — minthogy az angol kormány nyilván meggondolta, mit akar tenni — a magyar kormánynak nincs mit kérnie; meggyőződésem szerint ennek úgy sem lenne praktikus eredménye, mert az angol kormány nemcsak velünk szemben jutott ehhez az elhatározáshoz, és így nem fog velünk kivételt tenni. A magyar kormány tehát nem akarja magát kilátástalan refus-nek* kitenni.

A követ azt válaszolta, hogy átlátja álláspontunk igazságát és helyességét; Travers tanácsos pedig hozzáfűzte, hogy az amerikai követség a Magyarországnak szóló angol hadüzenetről szájra kelt első hírek után mindent megpróbált, azt megakadályozni. Ismét Pell vette át a szót és megállapította, hogy az angol kormánynak ez az elhatározása voltaképpen az ő kudarca. Majd kifejezte azt a kérését, hogy nem kaphat-e a Kormányzó Úrtól kihallgatást. Erre a Kormányzó Úrtól már előzően kapott felhatalmazás alapján közöltem vele, hogy a Főméltóságú Úr hajlandó őt holnap, november 30-án délelőtt 11,30-kor fogadni.

Végül még csak azt kérték, hogy ezt a közlést kezeljük egyelőre szigorúan bizalmasnak és ne publikáljuk. Sajnálkozásuk kifejezése mellett távoztak, és Pell még megjegyezte, hogy ezzel megszűnt az angol érdekek képviseletét ellátni Magyarországon."

1941. december 3-án Bárdossy tájékoztatta a berlini, római és stockholmi magyar követet a Pellel folytatott beszélgetéséről:

„Egyesült Államok budapesti követe, aki magyar—angol diplomáciai viszony megszakítása óta brit érdekek védelmét is ellátja, brit kormány megbízásából közölte velem, hogy amennyiben Szovjet elleni hadműveletekben december 5-én még részt veszünk, Nagy-Britannia Magyarországgal háborús állapotot beállottnak tekinti.

Bár magyar katonai alakulatok ez idő szerint hadműveletekben tényleg már nem vesznek részt, amerikai követnek csak azt feleltem, hogy brit kormány közlését minden további nélkül tudomásul vesszük, mert magatartásunkat nem kívánjuk függővé tenni brit kormány elhatározásaitól. Válaszolni valónk tehát nincsen. Azt is kijelentettem amerikai követnek, hogy egész magyar nemzet felháborodással fogja tudomásul venni az angol elhatározást, amely azt jelenti, hogy Nagy-Britannia Magyarország terrorizálásával és — ha rajta fordulna meg — feláldozásával akar segítséget nyújtani a Szovjetnek. — A brit kormánynak fentiek szerint érdemi választ egyáltalában nem adunk. Az amerikai követ kívánságára csak annyit fogunk írásban elismerni, hogy az angolok jegyzékét átvettük. — Kérem, közölje a fentieket mielőbb a kormánnyal."

* Refus — visszautasítás. (franciául)

Bárdossy nem mondott igazat, amikor azt állította, hogy magyar katonai egységek nem vesznek részt a hadműveletekben, és „a magyar kormánynak nem szándéka, hogy közvetlen katonai akciókban részt vegyen". Bárdossy úgy tett, mintha az angol kormány lépése meglepte volna, annak előzményeiről nem tudott volna. Holott 1941. április 2-án mint külügyminiszter ő kapta kézhez Barcza londoni magyar követ táviratát, amely világosan körvonalazta a Churchill-kormány álláspontját: ha Magyarország keresztülenged területén német csapatokat Anglia szövetségesének megtámadására, ez a diplomáciai viszony megszakításával jár; ha pedig a magyar kormány csatlakozik az agresszorokhoz, akkor Anglia háborúban levőnek tekinti magát Magyarországgal. Bárdossy tulajdonképpen csak egy dolog miatt csodálkozhatott volna: a Churchill-kormány miért várt ezzel a lépéssel több mint négy hónapig?

Persze, nem szabad megfeledkezni arról, hogy Angliában és az Egyesült Államokban nem jelentéktelen erők dolgoztak azon, hogy e lépést megakadályozzák...

Bárdossy nem teljesítette Pell kívánságát és nem kezelte bizalmasan az angol jegyzéket, sőt december 5-én a parlamentben öntelt hangú nyilatkozatot tett az ügyről. Itt is azzal vádolta a Churchill-kormányt, hogy „Magyarország terrorizálásával és — ha Nagy-Britannián fordulna meg — feláldozásával akar a Szovjetnek segítséget nyújtani". Nyilatkozata végén kijelentette:

„Az angol kormány elhatározása nemcsak ellenünk és a velünk azonos helyzetben lévő államok ellen irányul, hanem valójában egész Európa ellen. Az angol kormány ezzel a legújabb lépésével valóban szembefordult Európával, azzal az Európával, amelynek kilenc állama — Japánnal, Mandzsukóval és a nemzeti Kínával együtt — a múlt hó 25-én Berlinben szolidaritást vállalt a bolsevista veszéllyel szemben. (Élénk éljenzés.)

Szilárdan meg vagyok győződve, hogy az angol kormány elhatározása maradéktalan egységben találja az egész magyar nemzetet (Élénk helyeslés, éljenzés és taps. — Felkiáltások a szélsőbaloldalon Bajcsy-Zsilinszky Endre és a szociáldemokraták felé: Miért nem tapsolnak? Menjen Churchillhez!); teljes egységben az

elhatározás megítélésében és a következmények vállalásában. Ebben a szellemben kérem bejelentésem szíves tudomásul vételét. (Élénk helyeslés és éljenzés. A Ház tagjai felállva tapsolnak.)"

Sikert aratott Bárdossy e nyilatkozatával a Wilhelmstrassén is. A birodalmi külügyminisztérium szóvívője másnap, 1941. december 6-án úgy kommentálta Bárdossy képviselőházi nyilatkozatát, hogy az „világos, határozott és férfias" volt.

December 6-án este Pell amerikai követ felkereste Bárdossy miniszterelnököt; a találkozásról Bárdossy a következő feljegyzést készítette, még aznap éjjel 23,10-kor:

„Az amerikai követ 1/2 10 órakor arra kért, hogy még feltétlenül éjfél előtt felkereshessen. Ehhez képest a Kormányzó Úr névünnepe alkalmából a Nemzeti Színházban rendezett díszelőadás után rendelkezésére álltam.

A követ azzal lépett be szobámba, hogy nagy sajnálatára mégis bekövetkezett az, amit remélt elhárítani: a brit kormány utasítására jegyzéket kell átadnia, amelyben azt hozza tudomásunkra, hogy a hadiállapot Magyarország és Nagy-Britannia közt éjfél után 1 perccel beáll."

(A Magyar Távirati Iroda már jóval korábban, délután 17 óra 40 perckor közölte a bizalmas, házi tájékoztatóban a következő Reuter-hírt:

„London, december 6. (Reuter)

Hivatalosan jelentik, hogy Nagy-Britannia ma, szombaton este greenwich-i idő szerint 00,01 órától kezdődően hadiállapotban lévőnek fogja magát tekinteni Finnországgal, Romániával és Magyarországgal. — Pénteken késő este beérkezett ugyan a finn kormány válasza, de semmiképpen sem találták kielégítőnek, mert világosan értésére adja Nagy-Britanniának, hogy a finn kormánynak esze ágában sincs eleget tenni a brit jegyzékben kikötött feltételeknek.")

Pell — Bárdossy feljegyzése szerint — így folytatta: „Őszintén meg kell mondania, hogy ez az ő veresége. Teljesen saját kezdeményezésére három ízben küldött üzenetet Washingtonba, ezek közül egyet egyenesen Roosevelthez, hogy az Egyesült Államok kormányát és azon át a brit kormányt a helyzetről tájékoztassa. *I have pointed out* — folytatta — *that I consider it most unwise what they are going to do. I said also that I think it is utterly stupid to declare war on Hungary. According to my view this is absurd. It can be no war between Hungary and Great Britain, just as it can not be war between Paraguay and Switzerland."*

(Magyarul: Rámutattam arra, hogy nem tartom ezt bölcs lépésnek. Azt is megmondottam, hogy véleményem szerint teljesen oktalan dolog háborút üzenni Magyarországnak. Nézetem szerint ez abszurd valami. Éppúgy nem lehet háború Magyarország és Nagy-Britannia között, amint nem lehet háború Paraguay és Svájc között — KE.)

Pell további közléseit Bárdossy így rögzítette:

„Benyomása szerint a brit kormány a volt budapesti követ: O'Malley befolyása alatt állt, amikor erre a lépésre szánta magát. Ezenfelül bizonyára befolyást gyakorolt a brit kormány elhatározására az is, hogy a magyar sajtó nagy része hónapok óta támadja Nagy-Britanniát, és meg kell mondani, az Egyesült Államokat is. Ezek azonban olyan részletek, amelyek voltaképpen nem is állanak egyenes összefüggésben azzal, amiért ő ma éjszaka engem felkeresett.

Azt válaszoltam a követnek, hogy lapjaink, mint minden államnak sajtója, leközlik a nemzetközi híranyagot. Ezt teszi az ő sajtójuk is. Erre a követ azt vetette ellen, hogy az amerikai sajtó azonban nemcsak az egyik oldalról, hanem a másik oldalról jövő híreknek is helyt ad, amivel szemben nálunk ez nem történik.

Ez nem egészen így van — válaszoltam —, mert amíg az amerikai sajtóban napról napra jelennek meg velünk szemben ellenséges és támadó közlemények, addig mellettünk sem az Egyesült Államokban, sem Angliában nem foglal állást senki.

Pell búcsúzóul ismét hangsúlyozta, mennyire sajnálja, hogy ilyen szomorú alkalomból volt kénytelen felkeresni és megismételte: *I am not only among the defeated, but I am the defeated."* (Magyarul: Én nem azok közé tartozom, akik vereséget szenvedtek, hanem én szenvedtem vereséget — KE.)

Mr. Pell ekkor még nem sejtette, hogy alig egy hét múlva ő is megkapja útlevelét a Bárdossy-kormánytól...

Talán még el sem hagyta Pell a Külügyminisztériumot, amikor 23 óra 35 perckor a Magyar Távirati Iroda a következő hivatalos közleményt adta ki:

„Az Egyesült Államok budapesti követe, aki a magyar—angol diplomáciai viszony megszakítása óta Magyarországon a brit érdekek védelmét is ellátja, szombaton éjjel 11 óra 10 perckor a Külügyminisztériumban felkereste a Külügyminisztérium vezetésével megbízott magyar királyi miniszterelnököt.

A követ átadta a brit kormány jegyzékét, amely azt a közlést tartalmazza, hogy a brit kormány a december 7-ére virradó éj-

5*

féltől számítva *Magyarország és Nagy-Britannia között a háborús állapotot beállottnak nyilvánítja.*"

Másnap, december 8-án hajnali 1 óra 35 perckor jelentette a Magyar Távirati Iroda:

„T o k i ó, december 7. (Német Távirati Iroda)

Mint a tokiói rádió-adóállomás közli, a japán katonai főhadiszállás közölte, hogy hétfő reggel 6 órától kezdve *hadiállapot áll fenn Japán és a csendes-óceáni angol és észak-amerikai katonai erők között.*"

A japán légierő ugyanis vasárnap délelőtt hadüzenet nélkül megtámadta a Pearl-Harbor-i amerikai flottatámaszpontot.

1941. december 11-én a magyar kormány rendkívüli Minisztertanácsra ült össze. Bárdossy ismertette Hitler december 11-i rádiószózatát, mely bejelentette, hogy a Német Birodalom, Olaszország és Japán külön egyezményt kötött. Ennek értelmében a közös háborút végig folytatják, és külön fegyverszünetet vagy különbékét nem kötnek, végül megállapítják a *hadiállapot* teljes beálltát az USÁ-val.

Bárdossy ezután a Háromhatalmi Egyezményre való utalással bejelentette, hogy *a hadiállapot Magyarország és az Egyesült Államok között — az idézett egyezmény értelmében — automatikusan beállt.*

A Minisztertanács úgy döntött, hogy szolidaritási nyilatkozatot ad ki az Egyesült Államok és tengelyhatalmak között kitört háború kérdésében. E nyilatkozat célja az volt — legalábbis Bárdossy utólagos mentegetőzése szerint —, hogy ha a Berlin—Róma—Tokió „háromszög" ennél többet követelne, ami előrelátható volt, akkor e nyilatkozat értelmezésével tud majd kibújni a szorítóból és fogja meghiúsítani azt a szándékot, hogy „kifejezetten háborút kelljen üzennünk az Egyesült Államoknak. Ezt akartuk elkerülni és ebben a borzasztó tragédiában mégis bizonyos elégtételemre szolgált az, hogy ezt a háborút megüzennünk nem kellett."

Amikor pedig Bárdossytól megkérdezték, vajon tudta-e a Minisztertanács, hogy a következő 24 órában a szolidaritás álláspontja már hadüzenetté tágítható, Bárdossy a következő feleletet adta: „Ha felteszem, hogy a Minisztertanács tagjai az előterjesztést megértették, ezt tudniok kellett. Máskülönben a nyilatkozatnak semmi értelme sem lett volna, ha nem azért deklaráltatott volna, hogy ez fejleszthető legyen és ennek árnyékában el lehessen rejteni ezt a tényt. A Minisztertanács ebben a tudatban járult hozzá,

hogy a nyilatkozat erre szolgáló instrumentum. Az volt a program, hogy előbb csak a diplomáciai viszonyt szakítjuk meg, és azután megyünk tovább, ahogy nyomást gyakorolnak ránk."

A Minisztertanács ülése után Bárdossy külügyminiszteri minőségben a következő távirati utasítást küldte a tokiói magyar követnek:

„Felkérem Méltóságodat, szíveskedjék külügyminisztériumban következőket hivatalosan bejelenteni:

Német és olasz kormányok lépését követőleg azonnal magyar kormány is a Háromhatalmi Egyezmény szellemében deklarálta Magyarország szolidaritását Japánnal, Német Birodalommal és Olaszországgal. Ennek következményét is levontuk és diplomáciai viszonyt Egyesült Államokkal megszakítottuk.

Ezzel teljes mértékben eleget tettünk Háromhatalmi Egyezmény 3. cikkében foglaltaknak. Szolidaritásunk deklarálásával megadtuk Magyarország teljes politikai támogatását. Gazdaságilag tengelyhatalmakat háború kezdete óta erőnk végső megfeszítésével állandóan támogatjuk. Katonai együttműködésre Egyesült Államokkal szemben földrajzi helyzetünk nem ad lehetőséget.

Hangoztassa, hogy lépésünket német és olasz kormányok elhatározása után alig néhány órával spontán végrehajtottuk, ezzel is dokumentálni kívántuk együttérzésünket három szövetséges nagyhatalommal.

Bárdossy."

Bárdossy másnap, december 13-án délelőtt fogadta Dimitri Tocheffet, Bulgária követét, aki külügyminisztere utasítására hivatkozva az Egyesült Államokkal szemben elfoglalt magyar álláspont felől érdeklődött.

Bárdossy utalt a december 11-én este kiadott „szolidaritási" kommünikére, amely szerinte meghatározta a magyar kormány magatartását az Egyesült Államokkal szemben.

Tocheff közölte: a bolgár kormány a hadiállapot fennállását fogja kinyilvánítani, egyfelől Bulgária, másfelől az Egyesült Államok és Anglia között. A bolgár parlamentet ma ülésre hívták össze, ezen az ülésen fog a külügyminiszter nyilatkozatot tenni, s e nyilatkozat előtt tájékozódni akart a többi érdekelt állam felfogásáról. Ezt egyébként már tudomására hozták Jungerth szófiai magyar követnek, aki azt nyilván jelentette Budapestre.

Bárdossy, saját feljegyzése szerint, így válaszolt: „Álláspontunk

és a bolgár álláspont között — nincs semmi érdemi különbség. A szolidaritás megállapítása azt jelentette, hogy mindenben teljesen azonosítjuk magunkat a tengelyhatalmakkal, tehát ugyanazt vállaljuk, amit a tengelyhatalmak. Ebből az következik, hogy ugyanúgy, ahogy a tengelyhatalmak az Egyesült Államok részéről velük szemben felidézett háborús állapotot megállapították, szolidaritási nyilatkozatunkkal ezt tettük mi is. Ugyanígy jártak el a dél-amerikai államok, amelyek szintén szolidaritásukat nyilvánították az Egyesült Államokkal, ami számukra is a háborús állapot beálltát jelentette. Mi is ugyanezt a formulát választottuk, s ezen változtatni nincsen okunk. A kormány nem is szándékszik új kommünikét kiadni." A továbbiakban Bárdossy közölte a bolgár követtel azt is, hogy a kormány álláspontját a sajtóban és a parlament előtt ennek megfelelően fogják „értelmezni".

A miniszterelnök feljegyzése így fejeződik be:

„A követ erre a rend kedvéért megismételte, hogy szolidaritási nyilatkozatunk ilyen módon magában foglalja a háborús állapot fennállásának megállapítását. Ezt megerősítettem. (Kiemelés tőlem — KE.) Követ ezután Popoff külügyminiszter nevében külön is megköszönte a kapott tájékoztatást, és azzal távozott, hogy erről azonnal jelentést tesz kormányának."

A Bárdossy-kormány — a tokiói követi utasításnak és a bolgár követnek adott tájékoztatásnak megfelelően — 24 óra múlva újabb döntő jelentőségű lépésre szánta el magát. Erről a Magyar Távirati Iroda december 13-án 19 óra 15 perckor a következő hivatalos jelentést adta ki:

„A magyar királyi külügyminisztérium a következő jegyzéket intézte az Amerikai Egyesült Államok budapesti követéhez:

A magyar királyi külügyminiszter tisztelettel a következőket hozza tudomására az Amerikai Egyesült Államok budapesti követe Őnagyméltóságának:

A magyar királyi kormány az 1940. évi szeptember hó 27-én kelt úgynevezett Háromhatalmi Egyezmény, illetőleg Magyarországnak 1940. évi november hó 20-án ehhez az egyezményhez történt csatlakozása alapján, valamint a folyó évi december hó 11-én megállapított szolidaritás elvének megfelelően egyfelől az Amerikai Egyesült Államok, másfelől a Német Birodalom, Olaszország és Japán között fennálló háborús állapotot Magyarországgal szemben is fennállónak tekinti.

Budapest, 1941. évi december hó 12-én."

(Ciano olasz külügyminiszter fél évvel később, 1942. május 11-én a következőket jegyezte fel naplójában:

„A magyarok nyugtalanságára jellemző a következő, kis, Budapesten szájról szájra járó történet. Magyarország minisztere hadat üzen az Egyesült Államoknak (azaz: a washingtoni magyar követ átnyújtja a hadiállapot beálltát tartalmazó jegyzéket a külügyminisztériumban — KE), de a közlést átvevő megbízott nem nagyon tájékozott az európai ügyekben és ezért több kérdést tesz fel.

Megkérdezi:

— Magyarország köztársaság?
— Nem, királyság.
— Eszerint önöknek királyuk van?
— Nem, tengernagyunk van.
— Így hát önöknek van flottájuk?
— Nem, egyáltalában nincsen tengerünk.
— Önöknek tehát követeléseik vannak, nemde?
— Igen.
— Amerikával szemben?
— Nem.
— Angliával szemben?
— Nem.
— Oroszországgal szemben?
— Nem.
— Hát akkor kikkel szemben vannak önöknek követeléseik?
— Romániával szemben.
— Így hát hadat fognak üzenni Romániának?
— Nem, uram, vele szövetségben vagyunk.

Ebben a paradoxon-sorozatban igen sok igazság rejlik.")

Világos tehát: a nyugati szövetségesek a magyar kormánytól nem kívántak aktív fellépést az antifasiszta koalíció oldalán, csak szilárd semleges magatartást — és ezt a háború után, a béketárgyalásokon értékelték volna...

De Bárdossy László miniszterelnök, Horthy Miklós kormányzó beleegyezésével, három esetben is a háborút választotta...

Horthy emlékirataiban igyekszik minden felelősséget elhárítani magáról. A hadiállapot beálltáról így ír:

„A Pearl Harbor ellen december 7-én intézett támadás, bármi volt is az előzménye, és bármekkora volt is az amerikaiak vesztesége, súlyos politikai hibának bizonyult a japánok részé-

ről, mert az ellenséges koalíció kiszámíthatatlan mértékben megerősödött. Bárdossy úgy vélte, hogy a várható német követelést meg kell előznie. Ezért — anélkül, hogy a dolgot velem, aki éppen akkor gyomormérgezéssel gyógyintézetben feküdtem, megbeszélte és az Országgyűlés hozzájárulását kikérte volna — az Egyesült Államokkal megszakította a diplomáciai összeköttetést. Ez nem elégítette ki Berlint, de Rómát sem; erre aztán Bárdossy megtette, amit követeltek tőle. Magához kérette Mr. Pell amerikai követet és december 12-én közölte vele, hogy Magyarország az Egyesült Államokkal hadiállapotban lévőnek tekinti magát. Azt is mondta Mr. Pellnek — aki pedig beszélgetésük során ebben a vonatkozásban aranyhidat épített számára —, hogy a magyar kormány szabad elhatározásából cselekedett; ez ügyetlenség volt. Ha már Magyarország kényszer alatt állt, akkor okosabb lett volna, ha ezt nyíltan megmondja, Bárdossy azonban valószínűleg elviselhetetlennek találta, hogy előtte erre még csak célzás is történjék."

Rassay Károly, liberális ellenzéki politikus Horthy itt idézett mentegetőzésével a következő tényeket szegezi szembe — 1959-ben készített feljegyzéseiben:

„Micsoda megdöbbentő, zavaros, érthetetlen, hihetetlen történet. Az ország már fél éve háborúban áll a kétszáz milliós Szovjet birodalommal. A magyar honvédek orosz mezőkön véreznek. A nagy német támadás megakad. És Bárdossy László miniszterelnök mégis magára veszi a felelősséget, hogy az államfő tudta nélkül megszakítsa minden ok nélkül a diplomáciai viszonyt. Pedig a kormányzó már túl van a betegségén, amelyikre könyvében hivatkozik. Hiszen már egy héttel előbb, november 24-én hivatalos nyilatkozat adja tudtára az országnak felgyógyulását. De még van idő a legrosszabb elhárítására. Megakadályozni, hogy e lépést a hadüzenet kövesse. Hiszen a hadüzenet csak december 12-én történt. Ha csak az újságokból értesült az államfő a diplomáciai viszony megszakításáról, még mindig ideje és módja lett volna megállást parancsolni miniszterelnökének. Követelhette volna, hogy a törvény rendelkezéseinek eleget téve bocsássa a döntést az arra egyedül jogosult országgyűlés elé. De semmi sem történt.

Pedig a kormányzót figyelmeztették időközben a hadüzenet tragikus következményeire. Maga Mr. Pell, az amerikai követ jelent meg előtte és rámutatott, hogy a békekötésnél milyen súlyos következményekkel fog járni az országra, ha hadiállapotba lép az Egyesült Államokkal.

Az utolsó percekben aggódó magyar képviselők kérték fel az amerikai követtel jó barátságban levő Pallavicini Györgyöt, hogy keresse fel Mr. Pellt. Mr. Pell eljárt (Horthynál) és Pallavicinin keresztül értesített bennünket, hogy kihallgatása eredménytelenül végződött. Mint mondotta: »Nem értem, mivel tudták a németek Horthyt rávenni erre a kétségbeesett lépésre. Az volt az érzésem, hogy a tenger felé utat helyeztek neki kilátásba.«

Talán Mr. Pell még él. De azok közül a képviselők közül, akik őt az utolsó mentési akcióra felkérték, még többen élnek."

December 16-án — híven a Tocheffnek tett ígérethez — Bárdossy miniszterelnök napirend előtt kért szót a Képviselőházban és a következőket mondotta:

„T. Képviselőház! A Képviselőház külügyi bizottságának tegnapi ülésén egy bejelentést tettem. Ezt a bejelentést szeretném alkotmányunk alapelveinek szellemében itt a Ház teljes ülésében megismételni.

Bejelentésemet egészen rövidre szabom, csak a tényekre fogok szorítkozni. Így járok el, mert az, amit mondandó leszek, a sajtóból már úgyis ismeretes, és ahhoz közvéleményünk is — megállapíthatom: egységesen — már állást foglalt. (Úgy van! Úgy van!) Úgy érzem, kötelességem, hogy erre most a parlament két Házának is alkalmat adjak.

Sokszor megállapították a közélet különböző fórumain, megállapította ez a kormány, megállapították a múltban az ország sorsát intéző kormányok is, hogy földrajzi helyzetünk, gazdasági, kulturális kapcsolataink, az ebből származó természeti adottságok, a közös veszélyek, a múltban együtt végigküzdött harcok és általában sorsunk annyiszor párhuzamosan alakult fordulatai a Német Birodalom és Olaszország mellett jelölték ki Magyarország helyét. (Úgy van! Úgy van! — Általános élénk helyeslés és taps.)

Ennek felismerése már századok óta áthatotta a magyar politikát, és 1919 óta ugyancsak ennek tudatában, ettől a meggyőződéstől vezetve intézték következetesen kormányaink az ország külpolitikáját. (Úgy van! Úgy van!)

Ez a politika a maga logikájának belső erejével elvezetett bennünket oda, hogy 1940. november 20-án csatlakozzunk az ún. Háromhatalmi Egyezményhez (Élénk éljenzés és taps), amely szolidaritásunknak a tengelyhatalmakkal jogi formát és jogi keretet adott.

A háborúnak abban a legújabb fordulatában, amely most már kontinenseket állít egymással szembe, ennek a szolidaritásnak —

bízvást nevezhetem európai szolidaritásnak is (Úgy van! Úgy van!) — konzekvenciáit ezúttal is, mint mindig eddig, ismét levontuk. (Helyeslés jobbfelől.)

Ezt tette a magyar kormány, amikor a Háromhatalmi Egyezmény, illetőleg ahhoz történt csatlakozásunk alapján megállapította, hogy az egyfelől az Amerikai Egyesült Államok, másfelől a Német Birodalom, Olaszország és Japán között bekövetkezett háborús állapotot Magyarországgal szemben is fennállónak tekinti. (Helyeslés.) Kérem e bejelentésem tudomásul vételét. (Élénk éljenzés.)"

Bárdossy azzal büszkélkedett — most az „európai szolidaritás" nevében —, hogy rövid hat hónap alatt sikerült Magyarországot hadiállapotba vinnie három világhatalommal, a Szovjetunióval, Nagy-Britanniával és az Egyesült Államokkal, noha előzőleg mindhárom hatalom kormánya kifejezte azt a reményét, hogy a magyar királyi kormány — a nemzet jövőjét, boldogulását szem előtt tartva — kívül marad a háborún...

A NÉMETEK MOSZKVAI KUDARCA

Akkor, 1941. december közepén Magyarországon nem kevesen voltak olyanok, akik a „tengely" fegyvereinek győzelméért imádkoztak. A japán agresszió fellelkesítette a tengely vezetőit is, Horthyt és környezetét is. Hitler és Mussolini biztosra vették, hogy Amerika ezután nem tud segítséget küldeni a Szovjetuniónak. A magyar ellenforradalmi rendszer vezető politikusai hirtelen előszedték a „turáni testvériség" eszméjét és mámorosan magasztalták a japán „testvérek" győzelmeit.

Az első eredmények valóban kápráztatóak voltak: december 8-ra virradó éjszaka japán csapatok partra szálltak Thaiföldön és Malajában, ugyanazon a napon megkezdték Hongkong ostromát — szárazföldön és vízen. December 9-én sikeres partraszállást hajtottak végre a Fülöp-szigetek legnagyobb szigetén, Luzon-szigeten, másnap a Maláji-félszigetnél japán repülők elsüllyesztették a brit flotta két csatahajóját, a Prince of Wales-t és a Repulse-t.

A távol-keleti győzelmi jelentésekkel próbálta feledtetni a „tengely" sajtója Moszkva elmaradt bevételét. De a magyar közvélemény nagy része hogyan sejthette volna azt, amit a német katonai szakértők lehetetlenségnek véltek: az állítólag felbomlott, már csak roncsaiban létező Vörös Hadsereg nemcsak megállította a második világháborúban addig veretlen Wehrmacht támadását, hanem többszáz kilométerre vissza is vetette.

1941. december 13-án csak a Magyar Távirati Iroda bizalmas, házi tájékoztatója közölt részleteket a moszkvai kudarcról, a szovjet hadijelentések alapján:

„... A szovjet csapatok a középső frontszakaszon december 8-ától 10-éig több mint négyszáz községet foglaltak vissza. A szovjet hadvezetőség jelentése szerint a német csapatok Moszkva előtt november 16 és december 10 között több mint 25 000 halottat, 1434 harckocsit, 5416 tehergépkocsit, 575 ágyút, 339 aknavetőt és 870 géppuskát vesztettek. Minden fronton és különösen a két szárnyon a német csapatok megkezdték a visszavonulást a szovjet csapatok nyomására, hátrahagyva hadianyagukat és nagy veszteségeket szenvedve. A közlemény hozzáteszi, hogy mindezek az összefoglalások még nagyon hiányosak és ideiglenesek, mert a szovjet ellentámadása még tart. A december 12-i esti közlemény (a moszkvai jelentésről van szó — KE) megjegyzi, hogy a központi és a délnyugati front több szakaszán elkeseredett harcok folynak, a szovjet csapatok folytatják az előretörést és több helységet visszafoglaltak."

December 14-én Stockholmból jelentette a Magyar Távirati Iroda: „Az oroszok továbbra is előrenyomulást jelentenek a moszkvai és a leningrádi arcvonalon. Ezt az előrenyomulást Berlinben úgy magyarázzák, hogy a német hadvezetőség egy-egy taktikai mozdulatáról van szó, amelynek az a célja, hogy a téli szünet beállta előtt az arcvonalat kijavítsák. Berlini katonai körök hangsúlyozzák, hogy a szovjet győzelmekről szóló orosz közlemények igazán túlzottak. Berlinben elismerik, hogy az oroszok a németektől elhagyott hadianyagot, páncélos harckocsikat, tehergépkocsikat és gépkocsikat találhattak, de érdektelen anyagról van szó mindössze, amelyet beástak a földbe és nem tudtak elszállítani. Éppen ezért a németek fel is robbantották, és kijelentéseik szerint használható hadianyag egyáltalában nem esett az oroszok kezébe."

Ezt a jelentést is csak a bizalmas, házi tájékoztatóban tették közzé, — Bárdossy, a vezérkar és a kormány tagjai természetesen megkapták. A valóságos erőviszonyok, a tényleges helyzet feltárását természetesen megakadályozta a Bárdossy-kormány, a na-

gyon szigorú és éber cenzúra útján. A kormánysajtó és a szélsőjobboldali lapok, a félhivatalos Magyar Távirati Iroda híreire, kommentárjaira támaszkodva; biztató képet festettek a Berlin—Róma—Tokió „háromszög" győzelmi kilátásairól. Egy cikk a sok közül, melyet éppen december 16-án adott ki a Magyar Távirati Iroda:

„A tengelyhatalmak felülvizsgálták együttes terveiket és célkitűzéseiket, hogy azokat a küzdelem egész világra kiterjedő jellegével összhangba hozzák. A küzdelem színhelyei sokkal nagyobb kiterjedésűek lettek, mint ahogy a három nemzet elhatározta, és azért az együttműködésben egyetlenegy hadászati felfogásnak kell érvényre jutnia. A három kormány nem a beszéd embere, miként a londoni, washingtoni és moszkvai államférfiak. A hadvezetésnek bensőséges és totális jellege lesz. Egy mindenkiért, mindenki egyért. A három hatalom egybeolvasztotta sorsát."

Három nap múlva, december 19-én Hitler felmentette Brauchitsch tábornagyot, a szárazföldi haderő főparancsnokát, és maga vette át a hadsereg főparancsnokságát. Illetékes német katonai helyen e személyi változással kapcsolatban emlékeztettek arra — jelentette december 22-én a Magyar Távirati Iroda berlini tudósítója —, hogy „mind a lengyelországi hadjárat valamennyi szakaszának terve, mind a norvégiai vállalkozás kivételes merészsége, mind a franciaországi és balkáni hadjárat, valamint Kréta megszállása, Rommel tábornoknak Észak-Afrikába küldése és mindenekelőtt a keleti hatalmas megsemmisítő csata kizárólag a Führer szellemi kezdeményezéséből és lángeszű hadvezéri művészetéből származott, úgyhogy gyakorlatilag már kezdettől fogva ő irányította a német hadsereget. Az egész véderő vezetésének és a hadsereg főparancsnokságának az ő kezében történt egyesítése csupán úgy tekintendő, hogy kikapcsoltak egy még fennállott parancskiadó helyet."

Ebből — csak kevesen értették meg, hogy baj van a Wehrmachttal...

December 22-én a Magyar Távirati Iroda bizalmas, házi tájékoztatójában újabb stockholmi jelentést közölt a keleti frontról:

„A keleti harctéri helyzettel kapcsolatban svéd katonai köröknek az a véleményük, hogy a németek most újból visszavonulást hajtanak majd végre. Ennek célja az, hogy — esetleg meglehetősen messze a mostani arcvonaltól — szilárd védelmi vonalat létesítsenek. A vasárnapi német hadijelentés szerint igen kemény harcok folytak, és a szovjet hevesen támadott. Ebből az tűnik ki, hogy a német—orosz arcvonal többé nem »ércszilárdságú«, s ennek logikus következménye, hogy a német haderők most igyekeznek megszakítani az érintkezést és másutt újra csoportosulni..."

Ami pedig a magyar erők helyzetét, állapotát illeti: a magyar vezérkar bizalmas, belső használatra készített összesített veszteséglistája szerint a keleti frontra kidobott Kárpát-csoport és a megszálló erők 1941. június 27-től november 24-ig halottakban és eltűntekben 4524 embert vesztettek, ezenkívül odaveszett a felszerelés háromnegyed része, részletezve: 30 repülőgép, 28 löveg, 1200 gépjármű, a könnyű harckocsik 80%-a, a páncélgépkocsik 90%-a és a kis harckocsik 100%-a.

A Gyorshadtest november 24-én végre megkezdte menetét hazafelé, a hadtest-törzs december 4-én Uzsoknál lépte át a határt és december 8-án érkezett meg Budapestre; a Hősök terén 14-én díszszemlét rendeztek — ha a csapatok roncsainak felvonulását annak lehet nevezni —, de azon nem a „Legfelsőbb Hadúr", hanem csak meghatalmazott képviselője szemlélte meg a hazatért egységeket.

HŐSI HALÁL, CSALÁDI SEGÉLY

A magyar királyi vezérkar propaganda apparátusa tovább tüzelt a harcra. Jellemző a helyzetre az alábbi, a Magyar Távirati Iroda útján a lapokhoz eljuttatott cikk:

„Sokat olvasunk és hallunk olyan emberekről, akik hivatásuk teljesítésének estek áldozatul. Beszélnek az emberiség érdekében végzett kutatóknak [!] önfeláldozó életéről és életükhöz méltó haláláról. Minden tiszteletünk mellett mégsem nevezhetjük őket hősi halottaknak, mert ilyen csak az lehet, aki a nemzet jövőjének megváltása érdekében harcolva, tehát fegyverrel a kezében tette életét az áldozati oltárra, vagyis történelmi küldetést töltött be, és polgári hivatásától teljesen függetlenül, az új nemzedék boldogulásáért vállalt katonahalált. Ebben az emberfeletti lelkierőt igénylő elhatározásban a véletlennek, a vakszerencsének vagy éppen a haszonlesésnek semmi része sincs. Még csak nem is merő bölcselkedés. (!) A cél ugyanis nem a halál szenvedőleges eltűrése, hanem a megváltott diadal, amelyért a hős honvéd halálra készen is bátran és megalkuvás nélkül küzd. A hősi halál tehát lényegében élet erőszakolása (!), a boldogabb utókor hálás

emlékezetében pedig magasztos erkölcsi erők örökké üde forrása. A belőle sugárzó szellemi értékek még akkor is szebb jövendőt ígérnek, ha a csata nyomban nem is hozná meg a diadalt. *A hősi halál tehát „gyakorlati és szellemi kihatásában a férfi erények legeszményibb megnyilatkozása:* a halál elvállalása a nemzet életének jobbrafordulásáért."

De a magyar népnek semmi kedve nem volt idegen érdekekért, saját urainak további gyarapodásáért harcba menni, hősi halált halni. Megpróbálkozott a kormány másféle buzdítással is:

Bartha honvédelmi miniszter 1941. december 12-én a nem hivatásos állományú legénységi egyének hozzátartozói részére egyszer és mindenkorra szóló, összesen 5 millió pengő rendkívüli családi segélyt indítványozott.

A miniszter előadta, hogy a honvédség viszonylag kisebb részei huzamosabb ideig messze az országhatárokon túl megállták helyüket. E katonák fenntartó nélkül maradt családjának „éreznie kell a háború borzalmaitól éppen az ő önfeláldozó magatartásuk folytán kímélt hátország gondoskodását, megbecsülését és háláját".

„A rendszeres családi segélyezés elégtelen kimérete különösen a téli hónapokban jut leginkább kifejezésre (!), amikor a megélhetés költségei természetszerűen lényegesen megnövekednek, és a nélkülözés a legnehezebben viselhető el."

E rendkívüli segély mértékéről csak annyit: a hősi halottak, továbbá öt és ennél több gyermekes, harctéri katonai szolgálatuk folytán egzisztenciájukat vesztett honvéd egyének családjai kapták a legmagasabb összeget — 200 pengőt, egyszer és mindenkorra...

Az Országgyűlés épületében egyébként szorgalmasan ülésezett a Képviselőház. A szorgalom az ülések megtartásában, de nem az ülések látogatásában jelentkezett. Például 1941. november 28-án, a megajánlási vita első napján, délután 2 és 3 között mindössze öten ültek az ülésteremben...

Igaz: a költségvetési törvényjavaslaton kívül előterjesztett többi törvényjavaslatnak maguk a törvényhozók sem tulajdonítottak komoly jelentőséget. A tisztelt Ház 1941. december 2-i ülésén az egyik képviselő felszólalásában ezt mondta:

„Ha valaki öt év múlva tárgyilagosan átnézi a mi törvényalkotásunkat, azt fogja kérdezni, az Isten szerelmére, mit csináltak 1941-ben? Meg fogja állapítani, hogy a részletkérdések részletkérdéseinek részletkérdéseit bogozzuk itt éveken keresztül..."

Egy másik képviselő pedig, arról vitázva, hogy a törvényhatósági bizottságokat újraválasszák-e, vagy pedig meghosszabbítsák mandátumaikat, kategórikusan kijelentette:

„Attól tartok, hogy Budapesten nagyon kevés ember menne el szavazni, mert az emberek ma azt kérdezik: mikor lesz olcsóbb a krumpli, mikor lesz zsír, mikor fogják megtalpaltatni a cipőmet, mikor kapok annyi pénzt, hogy meg tudjak belőle élni."

A megélhetési nehézségek — ezt talán szükségtelen hangsúlyozni — korántsem voltak általánosak; volt egy réteg, melynek ezek a háborús esztendők példátlan anyagi gyarapodást hoztak.

A közellátási nehézségeket az előző fejezetben már részletesen taglaltuk, itt csak a Győrffy-Bengyel-féle cipőakció újabb „fejleményeiről" számolunk be. A Magyar Távirati Iroda útján a Közellátási Minisztérium a következő közleményt juttatta el a sajtóhoz:

„Használt lábbelik gyűjtése

Néhány nap óta szokatlan és megható jeleneteket lehet látni a főváros és a vidék utcáin, kisdiákokat, akik házról házra járva minden lakásba bekopogtatnak használt cipőért, apró iskolásfiúkat és leányokat, akik óriási csomagokat cipelnek reggelenként az iskolába. A Diákkaptár Szövetség lelkes tagjai ezek, akik önzetlen munkával napszámosaivá szegődtek annak a mozgalomnak, amelyet a *közellátásügyi miniszter* indított annak érdekében, hogy a *használt cipők összegyűjtése, javítása és szétosztása útján a legszegényebb magyar embernek se kelljen az idén télen lábbeli nélkül szűkölködnie.* Az első két napi gyűjtés eredményei máris azt mutatják, hogy a magyar háziasszonyok átérezték ennek a mozgalomnak jelentőségét és a társadalmi szolidaritás jegyében szívesen ajánlják fel az otthon hányódó, használt cipőket a nemes célra. A Kórház utcai polgári iskola diákkaptárosai például két nap alatt 540, a pestújhelyi diákkaptár pedig 240 pár cipőt gyűjtött, de nagy számmal vannak a 150 és 200 pár cipőt gyűjtő kaptárok is.

A gyűjtés eddigi eredménye a 72 000 párat meghaladja, ez a szám a vidéki kaptárok gyűjtését még nem foglalja magában. Ezek a számok és azok, amelyek — bízunk benne — vidékről hasonló eredményekről számolnak majd be, örömmel és büszkeséggel töltenek el mindannyiunkat, mert általuk a magyar társadalom az összetartásnak és az egymásért való áldozatkészségnek olyan jelét mutatja, amely a mai válságos időben legjobb bizonyí-

téka annak, hogy a belső fronton az ország közellátásáért folyó küzdelemben is diadalmaskodni fognak odakint küzdő honvédeink erényei: az önzetlenség, összetartás és az egymásért való áldozatkészség. Magyar Háziasszonyok, ebből a munkából senkinek sem szabad kivonnia magát! Erre gondoljatok, amikor bekopogtat ajtótokon a diákkaptár küldöttje, ne engedjétek el üres kézzel."

A magyar nép a jövőtől való félelem, az egyre nehezebb megélhetési gondok közepette várta karácsony ünnepét. A jómódúak, a tehetősek „akciók"-at szerveztek a nélkülözők megsegítésére. Például Miskolcon december 24-én délután a polgármester két népkonyhán ezer ún. szegényt vendégelt meg — sertésgulyással; Borsod vármegye közjóléti szövetkezete gyűjtésből ezer méter ruhaszövetet és 1380 pár cipőt osztott szét a gyermekek között. Mezőkövesden 30 pár cipőt és 40 női ruhára való anyagot juttattak a nélkülöző szegényeknek...

A MAGYAR FÜGGETLENSÉGÉRT!

1941 decemberében új fejezet kezdődött a magyar függetlenségért vívott harcban.

December 13-án Budapesten, a Vigadó épületében a „másik Magyarország" hívei Petőfi-estre gyűltek egybe. Hont Ferenc rendezte, Major Tamás, Ascher Oszkár, Gobbi Hilda, Horváth Ferenc és még több neves művész lépett fel a műsorban. Ebből az előadásból nőtt ki az az előadás-sorozat, melynek címe „Egy ezredévi szenvedés" és „Hazádnak rendületlenül" volt, mottója pedig e József Attila versrészlet:

„Adj emberséget az embernek,
Adj magyarságot a magyarnak."

(Mint Kállai Gyula írja „A magyar függetlenségi mozgalom 1939—1945" című könyvében: „A vers harmadik sorát — Hogy mi ne legyünk német gyarmat — akkor nem lehetett kimondani.")

A Népszava így méltatta a Vigadó-beli estet: „A szombati Petőfi-est 1200 főnyi közönsége e lenyűgöző szépség hatása alatt

eggyé olvadt a szabadság, a népjogok és a szociális követelések igenlésében...

A közönség összetétele: munkások, írók, diákok, haladó értelmiségiek a nagy gondolatban összeforrva azt példáztatták, készek a múlt nemes hagyományaihoz visszahajolni, hogy nemzeti, népi, szociális követeléseikben megerősödjenek és a követeléseiket készek a jövendő együttműködés sarkpontjává is tenni..."

Tegyük hozzá: bátor, merész tett volt 1941. december második felében (majd 1942 tavaszán) kiállni a pódiumra Petőfi, Ady, József Attila verseivel, erősíteni az ország szabadságáért, függetlenségéért aggódók hitét, bizalmát. Harc volt ez is és nem is éppen veszélytelen...

1941. december 13-án Révai József a Kommunisták Magyarországi Pártjának külföldön működő adójában, a Kossuth rádióban a németek moszkvai csatavesztéséről és annak következményeiről a többi között a következőket mondotta:

„Hitler két nappal ezelőtt a német csapatok taktikai visszavonulásáról beszélt a keleti fronton. Ma végre megtudta a világ, hogy mi rejtőzött Hitler szavai mögött. A német hadak támadása Moszkva ellen végleg összeomlott. A németek Moszkvánál döntő vereséget szenvedtek. Az orosz hadsereg kergeti, üldözi, irtja a rendetlenül visszavonuló német seregeket. Ezt próbálta Hitler leplezni a taktikai visszavonulás meséjével.

A nagy fordulat az orosz fronton letagadhatatlan valóság. Hitler nagyhangú dicsekvése arról, hogy a győzelem már a németek zsebében van, hogy orosz hadsereg nincs is, leleplezödött, mint egy kalandor szerencsejátékos üres hazudozása...

A szabadságért vívó nemzetek fellélegzenek.

Mi, magyarok is fellélegzünk. Az orosz csapatok győzelmei a magyar szabadság győzelmei is. Minél jobban verik az oroszok a náci hadakat, annál jobbak a magyar függetlenség visszaszerzésének kilátásai. Csak verjék hát őket! Verjék kiadósan, szünet nélkül, hogy hírmondó se maradjon belőlük! Az orosz győzelem után elmondhatjuk mi is: ezeréves országunk nem lesz ennek a rablóbandának meghódított tartománya.

Szabadabban lélegzünk! De örömünkbe üröm is vegyül. Katonáink német kötelékekbe beosztva ott állnak az orosz fronton. Akiben a nemzeti érzés egy szikrája él, akinek szívéhez nőtt honvédségünk, nemzetünk e féltett kincse, akinek drága a magyar katona vitézi híre és hadseregünk katonai becsülete, az nem akar-

hatja, hogy a vert hadak honvédeinket is belerántsák szégyenletes futásukba és megsemmisülésükbe.

Az ország újra válaszút elé került. Vagy együtt pusztulunk Hitler vert hadaival, vagy kihasználjuk az orosz győzelmeket s a nácik meggyengülését arra, hogy visszaszerezzük nemzeti függetlenségünket. Vagy elpusztulunk Hitlerrel együtt, vagy üstökön ragadjuk a kedvező alkalmat. Most vagy soha!

Bárdossyék már választottak: ők készek Magyarországot vesztébe kormányozni. Annál sürgősebb, hogy a magyar nép is válaszszon és odakiáltsa Hitler cselédeinek: pusztuljatok! Bárdossy politikája a németek gyors győzelmére épített Oroszországban — ez a politika most ország-világ előtt csődöt mondott. Csődbe jutott kormánynak el kell takarodnia helyéről. Új férfiakra van szüksége az országnak! Csak jó magyarok legyenek, akik a náci cselédekkel szemben készek arra, hogy csak a magyar, egyedül és kizárólag a magyar érdekeket nézzék. Jó magyar férfiak kellenek, akik a meggyengült náci hódítóktól visszaszerzik az ország cselekvési szabadságát. Vannak ilyen magyar férfiak bőven!"

1941 karácsonyán a Népszava, a Szociáldemokrata Párt lapja, a széles körű nemzeti összefogás szellemében jelentette meg ünnepi számát.

Cikket írt a Népszava karácsonyi számába Szekfű Gyula, aki korábban az ellenforradalmi rendszer egyik fő ideológusa volt, Bajcsy-Zsilinszky Endre, aki 1919-ben még Horthy, Gömbös, Eckhardt és Kozma fegyvertársa volt, Móricz Zsigmond, a magyar próza kiemelkedő művésze, Benedek Marcell, a tekintélyes polgári esztéta, a parasztpárti Darvas József és Kovács Imre, és a szociáldemokraták, Gosztonyi Lajos, Millok Sándor, Révész Mihály, Szakasits Árpád, Várnai Dániel, végül de nem utolsósorban azok a kommunista újságírók, akik e szám megjelentetésének inspirálói voltak: Kállai Gyula, Földes Ferenc, Kasztel András, Markos György, Mód Aladár.

Három nagy téma köré csoportosították a cikkeket. Az első a „Szabadság és politika" címet kapta, — ide került a többi között „A szabadság fogalma" (Szekfű Gyula), „Kossuth és a magyar külpolitika" (Bajcsy-Zsilinszky Endre), „Az európai háborútól a második világháborúig" (Kasztel András), „A legmagasabb eszme álarc nélkül" (Földes Mihály), „Magyarország — szocializmus" (Révész Mihály) című cikk.

A második témakör címe: „Szabadság és művészet" volt. Móricz Zsigmond Petőfiről írt, Benedek Marcell cikke az irodalom

és a szabadság kérdését taglalta, Dési Huber István a „negyedik rend" művészetének problémáit fejtegette, Horváth Béla, a katolikus költő verssel jelentkezett.

A harmadik témakör a „Szabadság és nép" címet kapta, írói: 1. Kállai Gyula: Az önálló államalapítás, 2. Darvas József: Az oligarcháktól a nemzeti államig, 3. Jordáky Lajos: Erdélyi történelem, 4. Balogh Edgár: Bem erdélyi politikája, 5. Földes Ferenc: Rákóczi, 6. Szabó Zoltán: A kurucok Magyarországa, 7. Markos György: Gyarmati sorban, 8. Mód Aladár: A kiegyezés és az új Magyarország születése, 9. Millok Sándor: A város, 10. Takács József: Elindulás.

De nem hagyhatók említés nélkül e szám többi írásai sem, így Vészi Endre beszámolója a bábjátékról, Berényi István írása a munkásasszonyokról, Rajcsányi Károlyé a munkásleányokról, valamint Hárs László, Erdődy János, Szüdi György, Pásztor Béla versei.

Szakasits Árpád vezércikkében így írt: „Kitártuk ezt az ünnepi számunkat a nemzeti önállóság és függetlenség nagy gondolata, a népszabadság örök eszméje és a szociális haladás történelmi szükségességének követelő hangja számára... idehívtuk azokat a férfiakat, politikusokat, írókat, gondolkodókat is, akik nem vallják ugyan a szocializmus programját, de tiszta szándékkal akarják, hogy ez a mi országunk önálló legyen és maradjon, függetlenségben élje életét, és függetlenül szabja meg a maga útját, amelyen haladnia kell; szabad legyen népe és népének szelleme, és hogy ez a nép ne csak politikailag, hanem gazdasági és társadalmi értelemben is felemelkedhessék arra a magaslatra, amely méltán megilleti."

Szekfű Gyula, megindokolni akarván csatlakozását a nemzeti egységfronthoz, szimbolikusan arról írt, hogy „nagy elemi csapások idején, felhőszakadás után, árvízveszedelemben, senki sem tud négy fal között maradni, mindenki az utcára tódul és fölfedezi, hogy emberek között van a helye, ő is ember, nem pedig valamely zárt életforma önkéntes rabja, mert ilyen veszedelmek idején senki sem segíthet önmagán, mindenki másokra, a többiekre van utalva. Ilyen viharban élünk ma is, s már nem arról van szó, hogy milyen négy fal közül léptünk ki és tértünk vissza, hanem bizonyos lényeges dolgokban meg kell értenünk egymást, mert különben egyenként, különválva, még könnyebb az elpusztulás, mint ha sokan, nagyon sokan megértik egymás szavát."

Dési Huber István feltűnést keltő tanulmányában foglalkozott

a negyedik rend művészetével, Kállai Gyula István királyról írt, az első magyar királyról, aki az önálló, független Magyarországot 900 évvel ezelőtt megteremtette.

Darvas József Hunyadi Mátyást idézte, aki a Szentszékkel való egyházjogi vitájában leszögezte, hogy — „mindent inkább elszenvedünk, semhogy a magunk és az országunk szabadságát elveszítsük". 1941. december végén Magyarországon minden becsületes hazafi ezt nem a Vatikánra, hanem a náci Harmadik Birodalomra értette...

Benedek Marcell húsz esztendő múltán, 1961. december 24-én, a Magyar Nemzet hasábjain így emlékezett vissza a Népszava nevezetes karácsonyi számára:

„Baj, baj — mondták jóakaróim, amikor látták (vagy csak hallották), hogy cikkem jelent meg a Népszava 1941-es karácsonyi számában. Sőt nem mindenki érte be a puszta sopánkodással. Némelyikük felháborodott azon, hogy ilyen lapban engedem a nevemet megjelenni.

Baj, baj... Nem volt egészen veszélytelen dolog 1941-ben a Népszavába írni. A lappal nem voltam akkor kapcsolatban. Ha nagyritkán írtam valami napilapba valót, a Magyar Nemzet-hez juttattam el. De az alkalom csábító volt. Tudtam, hogy ez a karácsonyi szám politikai árnyalatoktól függetlenül felvonultatja mindazokat az írókat és publicistákat, akik a szinte légüressé szivattyúzott szellemi börtönben még hallatni tudják és merik a szabadság hangját. Jobb társaságba csakugyan nem kerülhettem volna. A konzervatív-liberális Szekfű Gyulától a kommunista Kállai Gyuláig ívelt az egymástól eltérő, de a leglényegesebb pontban megegyező világnézetek sora.

Ez a karácsonyi szám egy pillanatra túlharsogta tiszta hangjával a fórumot betöltő fasiszta lármát."

Szakasits Árpád, a Népszava akkori főszerkesztője így nyilatkozott a Népszava 1961. évi karácsonyi számában:

„A karácsonyi szám persze nem december harmadik hetében született meg; akkor már csak a nyomdába adtuk a cikkeket... Ha ma — a magam szerepét vizsgálva — visszatekintek a húsz év előtti időre, először azt a gondolatot keresem, amely bennem is felszínre jutva, lehetővé tette, hogy teljes szívvel részt vegyek a szám előkészítésében... Én akkor még szociáldemokrata voltam, ha a párt baloldalához tartozónak vallottam is magam. Külföldi lapban vagy folyóiratban olvastam először, évekkel 1941 előtt, a népfrontról szóló kommunista téziseket. Olvastam, de akkor még nem tartottam megvalósíthatónak. 1941. június 22. fordulópont volt sokunk gondolkodásában. Ez volt a nácik szovjetellenes támadásának napja. Pártfunkcióm, újságíró voltom természetessé tette, hogy járjam az országot. Meglepett és felrázott, hogy milyen elemi erővel tört fel akkor a munkásokból és parasztokból a megdöbbenés, a megtámadott Szovjetunió iránti szeretet és becsülés. A párt titkárai minden hétfőn üléseztek. Én ott hangot adtam a tömegek mély és igaz érzéseinek. Ez volt az én első lépésem a karácsonyi szám előtt — mondja Szakasits Árpád.

A Népszava szerkesztőségének folyosóján járkálva töprengtem, hogyan fejezhetjük ki a lapban is azt a gondolatot, amely az ősz folyamán már bennünk, baloldali szociáldemokratákban is egyre inkább úgy fogalmazódott meg, most már tettekkel kell kiállni a népfront mellett. Kállai Gyula, a lap egyik kommunista munkatársa már konkrétabb, pontosabb tervekkel állt elő az én, még formátlan, alakuló elképzelésem mellett. Csupa láng és tűz volt. Ők már ismerték a népfront útját, hiszen a kommunisták szervezték meg 1941. október 6-án a függetlenségi tüntetést, a Batthyány emlékmécsnél, ők szervezték meg november 1-én Kossuth és Táncsics sírjának megkoszorúzását a Kerepesi temetőben. Ha most kettőnk — a kommunista vezető és a baloldali szociáldemokrata — beszélgetésére gondolok, a karácsonyi szám előkészítését úgy vizsgálom, mint a népfront jelentkezését és 1919 után a munkásegység egyik legelső nyilvános tettét. Emlékszem, hogy fanyalogtak a szociáldemokrata pártvezetőségben, ahol a Kállaival való beszélgetés után előadtam a karácsonyi szám tervét. Nem érdemes, nem sikerülhet — mondták. De sikerült.

Ha ma átlapozom a régi karácsonyi számot, először persze a személyes emlékek tolulnak fel bennem. Már november közepén szinte esténként tárgyalgattuk a lapmunka után, Malosik bácsi Népszínház utcai vendéglőjében, a pohár bor és lángos mellett: ki ígért cikket, ki tagadta meg... Vajon mit ír majd Szekfű, Bajcsy-Zsilinszky... A legtöbb cikket Kállaival együtt kértük...

Megjelent a karácsonyi szám. És egyszerre csak felharsant a jobboldal, a fasiszták dühös ordítása. A nyilasok lapja, a Magyarság merészségükben szinte tébolyult írásoknak nevezte népfrontszámunk cikkeit. Egy másik nyilas lap, a Pesti Újság észrevette a közvetlen kapcsolatot Kossuth és Táncsics sírjának megkoszorúzása és a népfront-gondolatot kifejező Népszava-szám között. A kormánypárti lapok azzal támadtak, hogy a Népszava az agi-

táció segédeszközének tekinti a nemzeti önállóság és függetlenség nagy gondolatát...

Persze, számunkra nem a sajtó-visszhang volt a legfontosabb, hanem az, hogy naponta százszámra kaptunk leveleket olvasóinktól, munkásoktól, parasztoktól. Büszkeség, bátorság, reménység és öröm érzett ezekben a levelekben, ez volt az elismerés és biztatás szava. Akkor csak sejtettük, hogy bekerül a történelembe az a negyven oldalas karácsonyi szám — ma már tudjuk, hogy a magyar függetlenségi mozgalom történetének egyik legérdekesebb nyomtatott dokumentuma."

A Népszava 1941-es karácsonyi száma „a magyar nemzeti függetlenségi mozgalom fejlődésének a háború alatt egyik fontos határköve volt" — állapította meg Kállai Gyula.

Kállai kifejti: a Népszava karácsonyi száma nyilvánosan lerakta a széles nemzeti összefogás politikájának ideológiai alapjait, lehetővé tette, hogy az „a legszélesebb néptömegek háború-ellenes politikai irányvonalává, a nemzeti szabadságharc éltető elemévé váljék".

Továbbá: „A Népszava 1941-es karácsonyi számának nagy jelentősége abban volt, hogy a nemzet vezető osztályát, az ipari munkásságot segített kiemelni politikai elszigeteltségének és erőtlenségének addigi siralmas állapotából, amelybe nagyrészt a jobboldali szociáldemokrata vezetés taszította, ugyanakkor újabb kedvező feltételeket teremtett a Szociáldemokrata Párton belül a jobboldali politika további visszaszorítására".

A jobboldal eredménytelenül próbálta megrágalmazni a karácsonyi számot, a tömegek nem adtak hitelt érveiknek, nem fogadták el azt az érvelést, hogy a baloldal „szembefordult a munkássággal, letért a szocializmus és az osztályharc következetes útjáról, s a tányérsapkásokkal, a zavarosfejű »népi írókkal« és a karrierista polgári elemekkel szövetkezett".

Végül nem hagyható figyelmen kívül, hogy a „Népszava karácsonyi számával a kommunisták súlya és politikai tömegbefolyása ugrásszerűen megnövekedett".

Az uralkodóosztályok, a magyar szélsőjobboldal megrettentek a népfront-politika magyarországi jelentkezésétől. Megfújták a vészriadót.

A szélsőjobboldali Magyarság 1941. december 28-i számában tajtékzó dühvel írta: „*Forradalmi múltjához méltó* meglepetéssel szolgált karácsonyra az a *Népszava,* amelyre éppen elégszer bizonyítottuk rá azt a dokumentumokkal mindig alátámasztott vádat, hogy ez az újság valójában: a magyar munkásság — elég *átlátszó eszközökkel* dolgozó — *népbutítási közlönye.* A karácsonyi »meglepetés« után azonban részben helyesbítenünk kell: a Népszava abbahagyta az együgyű butítást és fölöttébb ügyes trükkel összehozta a *magyar szellemiségnek azt a gárdáját, amelyet hazai viszonylatban Népfrontnak* nevezhetnénk és ennek a »Népfrontnak« harcosaival nyíltan kiállt a porondra: színt vallott és minden kertelés nélkül hozzátette a »helyes tudnivalókat«. A Magyar Népfront megalakulásának vagy kialakulásának egyik figyelemre méltó tünete az, hogy a *Népszava kiáltványszámba menő karácsonyi mellékletének* vezető cikkét ugyanaz a Szekfű Gyula egyetemi tanár írta, aki a *zsidó plutokrácia szeretetében fogant Magyar Nemzet* karácsonyi vezércikkét írta." Azután: „Mindenesetre *figyelemre méltó vallomásnak* tartjuk Szekfű Gyula részéről, hogy Európa *zárt* életformájából a Népszava-recept szerint az *utcára tódul* és a jelenlegi nagy *keresztesháború* idején *egyedül a Népszava hasábjain érzi magát emberek közt"*...

De megkapta a magáét Bajcsy-Zsilinszky Endre, Móricz Zsigmond és Benedek Marcell is. „Aminő nagy figyelmet és terjedelmet szentelünk Szekfű Gyula zseniális lélekmérgező cikkének, oly *csekély fontosságot* tulajdonítunk a Népszava másik cikkírójának: Bajcsy-Zsilinszky Endrének, aki »Kossuth és a magyar külpolitika« címmel írt karácsonyi értekezést. Tekintve, hogy *Bajcsy-Zsilinszky Endre mint baljós egyszer s mindenkorra levizsgázott* akkor, amikor az Anschluss előestéjén megírta híres, sőt hírhedt vezércikkét a Magyarországban, amelynek az volt a címe: »Győztél Schuschnigg!« Ennyit erről a bölcs és *előrelátó* cikkíróról... Nem csodálkozunk azon, hogy a díszes névsorban ott van *Móricz Zsigmond* is, ez a politikai szempontból *legbalkezesebb* magyar író, akinek hosszú irodalmi pályafutása során *sikerült elidegeníteni* magától a nemzeti magyar közvéleménynek azokat a rétegeit, amelyek *megszerették* írásait... Áporodott irodalmi cikkek is ezt a célt szolgálják ebben a díszes raktárban. Az öreg *Benedek* Marcell arról világosítja fel a munkásokat, hogy manapság *hiányzik az a benső szabadság, amely ahhoz kell, hogy az író írni tudjon. Manapság jelszavak vannak, de nincsen hit...*

A cikk így fejeződik be: „*Nem polemizálunk* ezekkel az írásokkal, mert hiszen ezek, amint az *előbb bemutatott szemelvényekből kitűnik, egytől egyig homlokegyenest szemben állanak mindazokkal az eszményekkel, amelyekért nagy szövetségeseink oldalán a magyar honvédek ma is harcolnak.* Ismételjük: nincs

semmi hozzáfűzni valónk e *merészségükben szinte tébolyult* írásokhoz. Az az érzésünk, hogy amennyiben az artikulátlan becsmérlésre lehet ezt a kifejezést használni: ez a tizenhat oldalas Népszava-melléklet valójában egy hattyúdal. A letűnő világ hattyúdala. De legalábbis a Népszaváé."

A béke, demokrácia, a nemzeti függetlenség hívei új erőre kaptak a Népszava karácsonyi számának olvasásakor. Ugyanakkor a Bárdossy-kormány újabb csalhatatlan jelet kapott a tömegek — és hozzátehetjük, nemcsak a munkásság és parasztság — igazi hangulatáról. A széles körű nemzeti összefogás, amelyre Bárdossy és összes elődei a miniszterelnöki székben annyira áhítoztak, megvalósulni látszott, csak éppen nem úgy, ahogyan ők elképzelték és szerették volna. Új erő jelentkezett Magyarországon 1941 karácsonyán.

*

Karácsony előtt kedves „ajándékkal" kedveskedett Európa népeinek a náci propaganda: 1941. december 24-én Ribbentrop birodalmi külügyminiszter egy spanyol lap tudósítójának adott nyilatkozatában így próbálta megnyugtatni a Berlin—Róma—Tokió „háromszög"-nek a keleti front eseményei miatt aggódó hiveit: „Oroszországban a harcot csak akkor szüntetjük meg, ha nemcsak minden fenyegetést, hanem Európának minden komoly nyugtalanítását is kelet felől egyszer s mindenkorra kizártuk. Ez lesz a német véderő fő feladata az 1942. esztendőben, amikor a Führer személyesen fogja irányítani a német hadsereget. A *német véderő a jövő esztendőben végleg tisztázni fogja az orosz kérdést.* Az angolszászokkal valamennyi hadszíntéren a Háromhatalmi Egyezmény államai most már együttesen szállnak szembe. A Háromhatalmi Egyezményhez tartozó államok és szövetségestársaik politikai, katonai és gazdasági vezetése között létrehoztuk a legszorosabb együttműködést.

Nyugodtan jelentheti Spanyolországba, hogy *amilyen biztos, hogy a föld a nap körül forog, ugyanúgy bizonyos, hogy e nagy küzdelmet Németország és szövetségeseinek teljes győzelme fejezi be.*"

Új fogalom vonult be a „tengely" sajtójába: „Az orosz kérdés tisztázása"; 1941. december végén már Ribbentrop sem beszél a Szovjetunió leigázásáról, megsemmisítéséről. Szerényebb eredményekkel is beérnék már...

VADÁSZAT MEZŐHEGYESEN — „RAZZIA" A SAJKÁSKERÜLETBEN*

Horthy levele Hitlerhez — Újabb „hústalan" napok — Ciano Magyarországon — Keitel előterjeszti a „kívánságlistát"

A Bund című svájci lap tudósítója jelentette Berlinből 1941. december 31-én:

„A német főváros az óra komolyságának tudatában és teljes csendben ünnepli meg az újévet... A zárórát hajnali egy órában állapították meg. A közúti járművek legtöbb helyen két óráig közlekednek. A bárok és kávéházak csak igen kis szeszesital készleteket tudtak maguknak biztosítani. Sok helyiség újév napján be is zár anyag és személyzet hiánya miatt. Az emberek inkább kis, bizalmas társaságokat hívnak meg magukhoz.

Karácsony táján megjelentek az első szabadságolt katonák is a berlini pályaudvarokon. Akár fiatalok, akár öregek, arcuk komoly és az átélt események nyomait viseli. Cigarettával, könyvekkel és valami ennivalóval ajándékozzák meg őket, mire arcuk valamennyire felderül. *Hazatérve a szabadságolt katonák nem sokat beszélnek. A kérdések elől hallgatásba burkolóznak, de az a kevés is, amit elmondhatnak, képet ad mindarról a borzalmas erőfeszítésről, amelyet hat hónapon, különösen pedig az elmúlt hat héten át ki kellett fejteniök.*

A téli ruhanemű gyűjtés egy csapásra megértette a német lakossággal, milyen erőfeszítéseket kell kifejteniök a haderő katonáinak s milyen szenvedéseket kell elviselniök. Az emberek valósággal tódulnak a gyűjtőhelyek felé, ahol hegyekké nőnek a gyapjú ruhaneműek és sícipők tömegei.

* Sajkáskerület vagy más néven „Csajkások kerülete" (vagy „Titeli csajkások zászlóalja") a pétervári határőrvidékből kihasított terület egykorú neve (a Duna—Tisza összefolyásánál). Hajós lakosai a katonai határőrvidék fennállásakor kötelesek voltak a Dunán, a Tiszán és a Dráván katonai szolgálatot teljesíteni. A kerületet Mária Terézia uralkodása idején létesítették 1763—1764-ben.

»Vajon mindez idejében érkezik-e!« kérdik aggódva a berliniek, mire megnyugtatják őket: mindent megtettek, hogy a küldemények minél előbb eljussanak az arcvonalon küzdő katonákhoz s segítsenek a tél borzalmait elviselni.

Mindezek ellenére — állapítja meg végül a lap berlini tudósítója — a német polgárság a legkisebb idegesség nélkül fogadja a harctéri híreket s bízik a végső győzelemben."

1942. január 2-án a Vörös Hadsereg Rzsevnél áttörte a Wehrmacht frontját, a moszkvai győzelmi bevonulásra szánt, verhetetlennek hitt, náci hadosztályok a 38—40 fokos télben kétségbeesett erőfeszítéssel próbálták biztosítani maguknak — a visszafelé vezető utat...

„SZADIZMUSBA HAJLÓ ERŐIMÁDAT"

Ezalatt Magyarországon, a Délvidéken viharfelhők gyülekeztek. Már 1941. december 5-én figyelmeztette Bajcsy-Zsilinszky a Képviselőházban Bárdossy miniszterelnököt:

„Szeretném megkérni az igen t. miniszterelnök urat, hogy nagy gondot és nagy szeretetet áldozzon erre a magyar—délszláv kérdésre. Kérem őt, hogy tegyen félre minden más munkát és feladatot, amikor a Bácskából panaszok vagy panaszkodók érkeznek, fogadja a régi nagy államférfiak módján a mi államunkhoz visszatért délszlávoknak, elsősorban a legjobban megpróbált szerbségnek szószólóit, és igyekezzék gyógyítani azokat a sebeket, amelyeket jórészt akaratlanul (Incze Antal: A csetnikekről mi a véleménye?) és kényszerűségből, sokszor jogos megtorlásként — ez a válaszom — ütöttünk, de viszont higgye el az igen t. miniszterelnök úr nekem, aki voltam lent Bácskában és tájékozódtam a dolgokról, hogy igenis *történtek megokolatlan, szükségtelen és igen káros kilengések is.* Ezeket a tapasztalataimat majd más úton fogom az igen t. miniszterelnök úr elé juttatni.

Ami történt, megtörtént, azon már nem változtathatunk, de annál nagyobb gonddal és lelkiismeretességgel kell kormánynak és közigazgatásnak mindent megtennie, hogy minden téren és minden vonatkozásban az az emelkedett és emberséges szellem és igazságosztás érvényesüljön, amelyet Deák Leó, a Bács megyei főispán személyesít meg és képvisel, magyarok és szerbek részéről egyaránt elismerten. Ne engedje meg a miniszterelnök úr a tisztviselői túlbuzgalmat. Válogatott tisztviselőkkel intéztessék ezt a délvidéki közigazgatást, és *kíméletlen kézzel torolják meg a törvénytelenségnek és a basáskodásnak legkisebb rezgelődéseit is.* A mai általános elvadultság és a kissé már a szadizmusba hajló erőimádat korában mérhetetlen jelentőségű magyar feladat megmaradnunk magunktartásában, gondolkodásunkban, nemzetiségeinkkel való bánásmódunkban emberséges és fölényes magyaroknak (Bálint József: Hallatlan! Nem lehet szadizmusról beszélni!) s a jogi gondolkodás lassan mind bizonytalanabbá váló eszmei talaján is a történelmi magyar jogállam képviselőinek, politikában és közigazgatásban egyaránt..."

Bajcsy-Zsilinszky aggodalma nem volt alaptalan, ismételten érkeztek olyan hírek, jelzések a Délvidékről, hogy a csendőrség és katonaság valami minden addigit felülmúló megtorló akcióra készül.

1941 végén a Délvidéken ismeretlen forrásból származó, ellenőrizhetetlen hírek még idegesebbé tették a légkört. Azt beszélték, hogy 1942. január 6-án, a szerb karácsony ünnepén Szent Bertalan éjszakát terveznek a szerbek, ki akarják irtani a Tisza—Duna szögletében az Óbecse—Zsablya—Csurog Sajkáskerület magyar és német lakosságát.

Január 4-én, hajnalban, miközben hat csendőrnyomozó át akarta fésülni a Zsablyától keletre levő tanyákat, tűzharc keletkezett, melynek során néhány csendőr elesett, több megsebesült.

Erről a fegyveres összecsapásról a Belügyminisztérium közbiztonsági osztálya 4 óra 35 perckor kapott telefonon jelentést, mely ezzel végződött: „Az újvidéki csendőr osztályparancsnok, szárnyparancsnok és a nyomozócsoport parancsnoka újvidéki csendőrökkel a helyszínen van. Újvidékről egy határvadász szakasz gépkocsin a helyszínre érkezett. A zentai páncélos alakulat felriasztva, honnan harckocsik és páncélgépkocsik érkeztek a helyszínre. A támadók a Tisza felé vonulnak vissza, ezért a szegedi alosztály a német közbiztonsági szerveket is értesítette."

Még aznap éjszaka, 22 óra 45 perckor a Belügyminisztérium illetékes tisztviselője, Benczur-Ürmössy osztálytanácsos utasította Sellyey ezredest, a szegedi csendőrkerület parancsnokát, hogy „a banditák ellen, felső helyről elhangzott utasításra, minden rendelkezésre álló erőt koncentráljon, és kímélet nélkül járjon el".

A harc — mint a nap folyamán és éjszaka beérkezett jelentésekből kitűnt — azzal végződött, hogy a mintegy 40 főnyi parti-

záncsapat nagyobb része elesett, megsebesült, és csak néhány embernek sikerült a sötétség beállta után elmenekülni.

Közbevetőleg: Bolla belgrádi magyar főkonzul január 8-án a következő jelentést küldte a Külügyminisztériumnak: „Dr. Polaschek Walter követségi titkár, ki az itteni német követségen teljesített szolgálatot, f. hó 4-én beszélgetés közben megkérdezte Papp Álmos titkárt, hogy nincsenek-e nyugtalanító híreink a Bácskából. Papp kérdésére, hogy miért gondolja ezt, azt válaszolta Polaschek, hogy azért, mert úgy tudja, hogy a szerbiai kommunista mozgalom a legrövidebb időn belül (binnen kürzester Zeit) át fog terjedni Bácskára is... Mindenesetre említésre méltónak tartom, hogy az itteni német követségen már 24 órával, de esetleg napokkal előbb is el voltak készülve a bácskai eseményekre."

BARÁTSÁGOS JELENTÉSEK EGY BARÁTSÁGTALAN KÖVETELÉSRŐL

A Magyar Távirati Iroda 1942. január 5-én 20 órakor a következő, a magyar nép szempontjából nem éppen a legmegnyugtatóbb hivatalos közleményt adta ki: „Horthy Miklós, Magyarország kormányzója és a m. kir. kormány meghívására Ribbentrop Joachim német birodalmi külügyminiszter hétfőn este többnapos látogatásra Berlinből Magyarországra utazott." Másnap, január 6-án hivatalos jelentés azt adta hírül, hogy „Ribbentrop Joachim német birodalmi külügyminiszter a Kormányzó Úr Őfőméltósága vendégeként vidéken tartózkodik és kíséretével együtt csütörtökön érkezik Budapestre."

A birodalmi külügyminiszter és kísérete által Mezőhegyesen elejtett vadak számát nem ismerjük, de a következő hetek eseményei megengedik ama feltevés megkockáztatását, hogy Horthy és Ribbentrop nemcsak vadásztak ott, hanem eszmecserét is folytattak, elsősorban a magyar hadsereg aktívabb részvételéről a keleti hadjáratban...

A Bácskában Szombathelyi vezérkari főnök elrendelte az egész Sajkáskerület átfésülését, s az egységes karhatalmi erők fölött Feketehalmy-Czeydner altábornagy, a szegedi V. hadtest parancsnoka vette át a parancsnokságot, megszakítva a Mátrában téli üdülését.

Ribbentrop január 8-án délelőtt 10 órakor érkezett meg Budapestre, a pályaudvari díszes fogadtatás után szállására hajtatott. A birodalmi külügyminiszter aznapi és másnapi elfoglaltságát a hivatalos program a következőképpen rögzítette:

„Feliratkozik a Kormányzó Úr Őfőméltóságánál és a Főméltóságú Asszonynál, utána látogatást tesz Bárdossy László miniszterelnök és külügyminiszternél a miniszterelnöki palotában. Ennek végeztével magánkihallgatáson jelenik meg a Kormányzó Úrnál. A kihallgatás után a Kormányzó Úr és a Főméltóságú Asszony ebédjén vesz részt a királyi várpalotában. Délután Bárdossy László miniszterelnök és külügyminiszter viszonozza Ribbentrop külügyminiszter látogatását. Ezt követően az országgyűlés két házának elnökei fogadást adnak a német birodalmi külügyminiszter tiszteletére a parlament kupolacsarnokában. Este Bárdossy László miniszterelnök és felesége estebédet ad a miniszterelnöki palotában Ribbentrop német külügyminiszter tiszteletére. Az estebéden mindkét részről pohárköszöntők fognak elhangzani. Az estebéd végeztével hangverseny lesz a miniszterelnöki palota tükörtermében.

Pénteken délelőtt Ribbentrop külügyminiszter megkoszorúzza a Hősök terén a Hősi emlékművet, utána pedig a német hősök sírjait a rákoskeresztúri katonai temetőben. A koszorúzás után megtekinti az Országos Magyar Szépművészeti Múzeumot. Délben Ribbentrop külügyminiszter ebédet ad a budapesti német követségen."

A lapok színes tudósításokban számoltak be az Országház fényesen kivilágított kupolacsarnokában rendezett fogadásról, a Sándor-palotában lefolyt estebédről — a külsőségekre fektetve a súlyt. A délelőtti Ribbentrop—Bárdossy megbeszélésről csak néhány soros, semmitmondó hivatalos jelentést közöltek.

Ribbentrop estebédi pohárköszöntője már inkább sejtette azt a célt, amely a birodalmi külügyminisztert hazánkba vezérelte. Igyekezett megnyugtatni a megjelent magyar előkelőségeket: „Szovjetoroszország döntő csapásokat szenvedett, amelyeket a világ semmiféle hatalma sem tehet többé meg nem történtté, Kelet-Ázsiában a bátor japán szövetséges seregek győzelemről győzelemre haladnak, és ez a világpolitikai helyzetnek a Háromhatalmi Egyezményben szövetkezett államok javára történt újabb döntő eltolódását idézte elő." Ezután utalt az első világháború régi német—magyar fegyverbarátságára, s ebben a háborúban a Gyorshadtest néhány győzelmére, melyet a német csapatokkal

van a lényeg, mint inkább annak a nagy irányvonalnak a megerősítésében, amelynek középpontjában az európai sorsközösség és együttműködés kérdése áll.”

Bárdossy beérte a külföldön működő magyar diplomaták tájékoztatásával, helyesebben félrevezetésével: „Ribbentrop budapesti látogatásának, mint az félhivatalos német kommentárokból is kitűnik, Németországban tett látogatásaim viszonzásaként udvariassági jellege volt. A rendkívül szívélyes légkörben lefolyt megbeszélések minden aktuális kérdésre kiterjedtek és felfogásunk azonosságát mutatták. *Konkrét megállapodásokról szóló hírek koholmányok.* Megállapodásokat nem is terveztünk.”

Ez a tájékoztatás nem volt egészen „pontos”. A Külügyminisztérium például ezzel ellentétben így rögzítette a Ribbentroppal folytatott megbeszélést: „1942. január 6—9 között Ribbentrop látogatásra jött Budapestre, amikor is a magyar miniszterelnökkel folytatott tárgyalásai során mindent elkövetett, hogy a magyar kormányt az Oroszországgal szembeni akcióban még nagyobb mértékű részvételre bírja. Alkalmazta a rég bevált metódust: ígéretek és fenyegetések. Az ígéretek abban álltak, hogy junktimot* létesített a magyar katonai együttműködés nagysága és a magyar territoriális igények (pl. Bánát) közt. Kijelentette Ribbentrop azt is, hogy »ha nem bocsátjuk egész haderőnket rendelkezésre...«, miután »mi nem ismerjük Hitler méltányos, de szenvedélyes természetét...«, »nem tudjuk, hogy elhatározásunknak reá esetleg milyen hatása lehet«. Megtörténhetik, hogy a Führer ilyen körülmények között egyáltalában nem fog számot tartani a magyar segítségre, és arra az álláspontra helyezkedik, hogy ebben az esetben majd a német hadsereg maga vállalja és végzi el a reá keleten váró feladatot. Nem hallgathatja el, hogy egy ilyen elhatározás — nevezetesen a magyarság teljes kimaradása a Szovjet elleni háborúból — milyen hatást idézne fel az egész német közvéleményben, pártban és a birodalmi kormányban.”

Szombathelyi vezérkari főnök a következőket jegyezte fel ezekről a barátságosnak, szívélyesnek semmiképpen sem nevezhető tárgyalásokról:

„1942 január közepe táján megjelent Budapesten Ribbentrop

* Junktim: latin kifejezés, szószerint kapcsolatosan; parlamenti szóhasználatban több olyan javaslat kapcsolatba hozása, amelyet a parlament csak együttesen, egyidejűleg fogadhat el.

német külügyminiszter, és a magyar kormánytól a magyar haderő teljes latbavetését követelte... Tisztában voltam azzal, hogy a magyar kormány a követelések teljesítése elől ki nem térhet és a részvételt a háborúban teljesen meg nem tagadhatja... Nagy szerepet játszott a hála, mert hisz a németeknek köszönhetjük azt, hogy az országnak jelentős területei vérveszteség és vérontás nélkül az anyaországhoz visszatértek. Nagy szerepet játszott a reménység is, mert úgy véltük, hogy ha a németekkel megyünk, akkor még további tartományokat, illetve országrészeket, nevezetesen Dél-Erdélyt és a Bánságot is megkapjuk. Ilyen viszonyok mellett a kormánynak az állásfoglalását, hogy Ribbentrop felszólítását nem utasítja vissza, megértettem. Egy megtagadása Ribbentrop felszólításának szinte lehetetlennek látszott az akkori viszonyok mellett, és végzetes következményekkel járhatott volna. Ribbentrop felszólításának megtagadásával a németek malmára hajtottuk volna a vizet, megszűnt volna az önálló magyar hadsereg, megszűnt volna az önálló magyar államiság, mert Quislinget nálunk a legjobb fajtában nemcsak egyet, hanem tízet is találhattak volna...”

A magyar nép még nem sejtette, milyen következményekkel fog járni a mezőhegyesi vadászat és az azt követő ünnepélyes fogadás.

Az első kellemetlen rendelkezést már január 13-án közzétette Győrffy-Bengyel közellátási miniszter: a *hústalan napok újabb (!) szabályozását* rendelte el. Kedden, szerdán és pénteken semmiféle húst, sem nyers, sem konzervált vagy elkészített állapotban fogyasztó részére kiszolgáltatni nem szabad. A tilalom egyaránt vonatkozik húsárusító iparosokra és kereskedőkre, vendéglátó üzemekre.

Továbbá: a vendéglőkben és a vendéglői üzemet fenntartó kávéházakban naponta legfeljebb kétféle levest, kétféle köretet vagy főzeléket, háromféle halételt, kétféle húsételt és kétféle tésztát szabad előre elkészíteni és az étlapon feltüntetni. Zsiradék nélkül bármiféle köret és főzelék szabadon készíthető.

Egyéb vendéglátó üzemek csak egyféle húsételt és kétféle halat készíthetnek.

A tilalom nem vonatkozik az apróhúsból, sertésfejből, borjúfejből, borjúlábból, ökörszájból és ököruszályból, továbbá belsőrészekből készült gulyásra, pörköltre, paprikásra, töltött vagy rakott káposztára és töltött paprikára. Vendéglőkben húst, halat,

burgonyát és tésztát bő zsírban kisütve nem szabad készíteni, egy személy részére pedig csak egy adag levest, húsételt, tésztát vagy sajtot szabad kiszolgáltatni, — de köretből vagy főzelékből pótadagot is. Tojásétel csak húsétel helyett fogyasztható.

E rendelet következménye az lett, hogy a mészárszékekből eltűnt a hús, a fekete-piaci árak emelkedni kezdtek.

Horthy 1941 szeptemberében járt a vezéri főhadiszálláson, s e látogatás első, kézzelfogható „eredménye" a kenyérfejadag leszállítása volt. Most, 1942 januárjában Ribbentrop látogatását a hústalan napok tették emlékezetessé a magyar nép számára...

A magyar kormányférfiak komoly intelemben részesültek a Neues Wiener Tagblatt című bécsi lap hasábjain. A lap úgy írt Magyarországról, mint a „nyugati kultúra pilléréről". A cikket a Magyar Távirati Iroda így kivonatolta:

„A lap megemlékezik Bismarcknak arról a mondásáról, hogy a magyarság a németséggel vész vagy áll fenn, és megemlíti, hogy Bismarck annak idején ajánlatot is tett Andrássy Gyula magyar miniszterelnöknek arra, hogy a két ország közötti szövetséget a sorsközösség érdekében alkotmányjogilag is fektessék le.

A lap megállapítja, hogy Ribbentrop német birodalmi külügyminiszter útja, amelyet Németországban a legnagyobb rokonszenvvel követtek, Bismarcknak ezt a mondását idézi emlékezetbe.

Magyarország európai szerepéről írva hangsúlyozza a lap, hogy Magyarországnak, történelmi hivatásának megfelelően, az egymás ellen irányuló erőket kell összhangba hoznia. Magyarországnak ezért függetlenségére és az adott körülményekből előálló helyzet helyes megítélésére van szüksége. A legnagyobb hatalmak is bizonyos függőségnek vannak kitéve — írja a lap —, és a helyes politika éppen abban rejlik, hogy az illető államok ezt saját érdeküknek megfelelően tudják kihasználni. A magyar államférfiak e tekintetben gyakran mestereknek bizonyultak, ahányszor azonban túlzott önállóságukkal e szabályok ellen vétettek, nemzetük ennek mindig kárát vallotta. A lap rámutat arra, hogy az alkalmazkodás szükségességét már a szentistváni eszmében is meg lehet találni.

Magyarországnak történelmi hivatásánál fogva feladata Németországot hozzásegíteni ahhoz — írja továbbiakban a lap —, *hogy a szövetséges országok jogait megvédje és azokat minden megrázkódtatástól megóvja."*

Őszinte beszéd, vitathatatlan. Magyarország olvadjon bele Németországba, vagy feláldozva függetlensége egy részét, szolgálja őt. Más út nincs — legalábbis a Berlinből irányított osztrák náci lap szerint...

A BÁCSKAI LAKOSSÁG MENEKÜL

Egy nappal Ribbentrop elutazása után, január 10-én a Magyar Távirati Iroda bizalmas, házi kiadása közölte az első összefoglaló jelentést a zsablyai és csurgói „razziákról".

„A Sajkáskerületben — Zsablyán, Csurogon és Titelen — a tisztogatási munka tovább folyik. A csetnik bandák legnagyobb részét már megsemmisítették. Eddigi saját veszteségeink tizenegy halott. A csetnik bandák tagjai közül 1100-at eddig elintéztek. A 2000 foglyul ejtett csetnik ügyének elintézése folyamatban van. A tisztogatási munkálatokban a katonaságon és csendőrségen kívül részt vettek a temerini frontharcosok felfegyverzett csoportjai is. A temerini csoport parancsnokát utasították, hogy az ellenállókat verjék agyon. Amikor este Újvidékről érdeklődtek Temerinben, hogy mi az újság, a csoport parancsnoka kijelentette: senki sem adta meg magát. Zsablya és Csurog teljesen le van zárva, a vasútról nem szabad leszállni, és a környékben a tisztogatási munka még folyamatban van."

A részletekről Feketehalmy-Czeydner személyesen tett jelentést Budapesten. Bartha honvédelmi-, Keresztes-Fischer belügyminiszter, valamint Szombathelyi vezérkari főnök, a rendőri és katonai karhatalmi erők felelős vezetői január 12-én, ennek utána szükségesnek vélték a „razzia" kiterjesztését Újvidékre és más községekre. Ezt a döntést Szombathelyi január 17-én közölte Feketehalmy-Czeydnerrel.

Egy ezen a napon kelt detektívjelentés, leírván a fegyveres harcot, beszámolt a „razzia" addigi eredményeiről, de nem hallgatta el azt sem, hogy még mindig tartanak a „rendes" megtorló intézkedések mellett „a felelőtlennek tekinthető visszaélések".

„A községek magyar és német ajkú lakosságából »nemzetőrséget« szerveztek, amelyhez elsősorban büntetett előéletű, közönséges bűncselekményekre hajlamos egyének csatlakoztak, akik az anyagi haszonlesést tartották elsősorban szem előtt. Ezek a kétes értékűnek tekinthető »hazafiak« beférkőztek a kirendelt ható-

sági személyek, illetve közegek bizalmába, és azóta minden úgy történik, ahogy azok jónak látják.

Ennek az intézkedésnek az eredménye, hogy az érdekelt községek — főleg Zsablya, Csurog, Sajkásgyörgye és Boldogasszonyfalva — szerb ajkú intelligenciáját, tekintélyesebb gazdákat, kereskedőket és általában minden értelmesebb elemet állítólag asszonyostul, gyerekestül, kivétel nélkül kiirtották, és a holttesteket a kb. 12 km távolságra levő Tisza jege alá süllyesztették. Így Zsablya községben kb. 1000 lakost tettek el láb alól. Az úgynevezett Fő utca, most Horthy Miklós út, teljesen néptelen lett, mert az ott lakottakat kivétel nélkül elhurcolták, és állítás szerint megölték.

Tény, hogy az elhurcolt személyekről senki sem tud semmit, hollétükre nézve adatok nem állnak rendelkezésre, és a kivégzésben részt vevők állítása szerint valamennyien a tiszai jég alatt vannak.

A Zsablyán megkezdett takarítás átterjedt a járáshoz tartozó több községre, és valószínű, hogy a titeli járásban hasonló dolgok mennek végbe. Erre vezethető vissza, hogy az utolsó napokban a bácskai lakosság tömegesen menekül a fővárosba és egyéb anyaországi vidéki városokba.

A községekben általános rémület lett úrrá, senki nem mer kimenni az utcára, és maga a magyar ajkú lakosság fél a továbbiaktól és esetleges következményeitől."

Közben Budapest újabb előkelő külföldi vendéget fogadott: Galeazzo Ciano di Cortellazót, a fasiszta Olaszország külügyminiszterét. Január 15-én érkezett és 18-án utazott el. Ő maga naplójában a következőket jegyezte fel magyarországi tartózkodásáról:

„1942. január 15.

Benyomásaimat a magyarokról és tárgyalásaimat velük másutt írtam le, de mert feljegyzéseim különböző kezekbe jutottak, nagyon óvatos voltam. Az igazság az, hogy a magyarok elkeseredettek a németek ellen. Alig hogy szóba elegyedsz egy magyarral, rögtön rosszakat mond Németországról.

Horthy tengernagy így szólt: »A németek bátrak, és én ezért csodálattal is adózom nekik, de elviselhetetlenek, tapintatlanok és modortalanok.« Kánya még élesebb volt. Bethlen mérlegre tette minden szavát, de amikor a németek beavatkozására fordult a

szó, amellett, hogy fékezni igyekezett magát, oly heves lett, hogy ez már leírhatatlan."

A hivatalos jelentés csak elcsépelt frázisokat közölt Ciano látogatásáról. Valószínűnek látszik, hogy Horthy, Bethlen és Kánya nem vadászni hívták Cianót, hanem tanácsot kértek tőle: mit lehetne tenni a német beavatkozások ellen?

1942. január 19-én az OKW katonai hírmagyarázója a következőket írta a keleti fronton bekövetkezett vereségek „mélyebb" okairól: „A német hadvezetőség tudatosan lemondott arról, hogy a térnyereséget háborút eldöntő vagy csak döntő hadicélnak tekintse... A német védők közül senki nem tudja, mikor lesz vége az őket körülözönlő emberáradatnak... Nem akarjuk a bolsevista tömegek katonai erejét lebecsülni."

Ez már nem nagyon hasonlít az 1941 nyarán közreadott hírmagyarázatokhoz. Mintha kissé szerényebbé vált volna az OKW...

A budapesti német követ január 19-én felkereste Bárdossyt és közölte vele, hogy az Eden és Sztálin között létrejött megállapodásra vonatkozóan bizalmas értesüléseik vannak, és ezeket szeretné tudomására hozni. A közlés szerint Eden és Sztálin moszkvai megbeszéléseik során konkrét megállapodásra jutottak Európa jövő berendezését illetően. E megállapodások értelmében Nagy-Britannia hozzájárult ahhoz, hogy az európai kontinensen Szovjetoroszországnak jusson a döntő szerep.

A követ — Bárdossy feljegyzése szerint — utalt arra is, hogy az utasítást magától Ribbentroptól kapta, és hogy talán kívánatos volna a közöltekről a Kormányzónak is jelentést tenni.

KEITELNEK SÜRGŐS!

Érdemes felfigyelni a Ribbentrop-üzenet átadásának dátumára: január 19, egy nappal azelőtt, hogy Keitel vezértábornagy, a német véderő főparancsnokságának főnöke Budapestre érkezett. Ez időzített bomba volt: magyarok, ne habozzatok, ne alkudozzatok Keitellel...

1942. január 20-án kora reggel futott be Hegyeshalomra az a különvonat, amely Keitel marsallt hozta. Keitel három napig tartózkodott hazánkban, de programján nem szerepelt vadászat, se

Kenderes, se Mezőhegyes. Sürgős volt a dolga, kevés a ráérő ideje.

Délelőtt 11 órakor érkezett meg a Keleti-pályaudvarra, azonnal szállására hajtatott, majd az udvariassági előírásoknak megfelelően megjelent a Királyi Várban, hogy feliratkozzék kihallgatásra Horthy kormányzónál.

Két órával megérkezése után, déli 1 órakor a *budai Sándor-palotában már megkezdte megbeszéléseit* — Bárdossy miniszterelnökkel. Ez a tárgyalás mindössze 60 percet vett igénybe: Keitel igyekezett megnyugtató helyzetképet festeni a keleti front harcairól, majd rátért jövetele egyetlen céljára: *megállapodást kötni a magyar kormánnyal és a vezérkarral a keleti frontra kiküldendő magyar haderő létszáma ügyében.* Keitel rögtön a tárgyalás elején közölte: elutazása előtt találkozott a Budapestről éppen visszaérkező Ribbentroppal, aki tájékoztatta arról, hogy az elvi megállapodás létrejött Horthyval és az illetékes politikai vezetőkkel, mindössze a kiküldendő haderő létszámát kell rögzíteni.

Bárdossy feljegyzésének következő része így hangzik:

„A katonai tájékoztatás befejezése után megkérdeztem tőle, vajon Ribbentrop említette-e előtte a Balkánról fenyegető veszélyre vonatkozó komoly aggodalmainkat? Tettem ezt azért is, mert a vezértábornagy a Balkánról nem beszélt.

Keitel azt válaszolta, hogy ezekről az aggodalmakról nem tud, mert — mint mondotta — nem volt ideje Ribbentroppal hosszasaban beszélni.

Erre röviden elmondottam neki ugyanazt, amit a birodalmi külügyminiszternek, megtoldva még azzal, hogy a Szovjet krími partraszállási kísérletei után nem lehet kizárni azt sem, hogy a Szovjet esetleg Várnában, Burgaszban vagy a román partokon is megpróbálkozik ezzel.

A vezértábornagy tagadta ennek a lehetőségét. Éppen úgy, mint az angolszász erők partraszállásának veszélyét Görögországban vagy Trákiában. Szerinte Várnaban és Burgaszban a német haderő igen erős parti ütegei állanak, német tengeralattjárók is védik a partot, úgyhogy itten minden meglepetés elől — szerinte — védve vagyunk.

Ezúttal nem nagyon inszisztáltam, csak arra mutattam rá, hogy népünkben él a déli támadás veszélyének tudata, és ezt a rendelkezésre bocsátható erők kiszabásánál mindenesetre figyelembe kell venni.

Keitel igen lojálisan elismerte, hogy ez tényleg olyan momentum, amitől nem lehet eltekinteni. Legfeljebb tenni kellene arról, hogy népünkből ennek a szerinte teljesen indokolatlan veszélynek a tudatát valahogyan kiirtsuk.

Csak azt feleltem, hogy a háború már annyi meglepetéssel és hirtelen fordulattal szolgált, hogy népünket ebben a tekintetben szinte lehetetlen volna megnyugtatni.

Beszélgetésünk ezzel véget is ért."

Bárdossy megpróbált alkudozni — elvileg, tegyük hozzá: sikertelenül, hiszen a feljegyzés szerint Keitel a magyar miniszterelnök ellenérveit nem vette komolyan, alig válaszolt rájuk. Keitel számára fontosabb volt a katonai vezetőkkel folytatandó tárgyalás, ezért tárgyalt mindössze 60 percig Bárdossyval.

Keitel budapesti tárgyalásairól több feljegyzés, vallomás is rendelkezésünkre áll, de Bárdossy miniszterelnök, Szombathelyi vezérkari főnök, Bárczy miniszterelnökségi államtitkár, Bajnóczy vezérezredes mind-mind másképpen adják elő a történteket.

Amiben minden feljegyzés megegyezik: senki nem gondolt arra, hogy a magyar haderő minél intenzívebb bevetésére irányuló német követeléseket elutasítsák, sőt Szombathelyi, a vezérkar főnöke kijelentette:

„Az 1942-es év meg fogja hozni a végső döntést, a győzelmet a németeknek a keleti fronton. Ha a magyar királyi haderő részvételével a német hadvezetőség nem lesz megelégedve, akkor Magyarország hátrányba jut a békekonferencián — Romániával szemben. Ezért a kiküldendő haderők száma tekintetében minden további nélkül el kell fogadni a német álláspontot, a *vita középpontjába e haderők felfegyverzésének kérdését kell állítani.*"

Bárczy államtitkár tanúvallomása szerint Szombathelyi közismert volt német-barátságáról, ezért Bárdossy még a tárgyalások előtt felhívta Bartha honvédelmi miniszter figyelmét arra, hogy nem lehet szó az egész magyar haderő kiküldéséről, feltétlenül szükséges, hogy a háború befejezésekor, a szlovákok, de főként a románok kivérzése után minél erősebb, intakt magyar katonai erő álljon itt, a Duna-medencében. Adni kell katonát Hitlernek, de azért itt is maradjon valami.

Szombathelyi ezzel szemben 1946-ban azt állította emlékiratában, hogy ő világéletében német-ellenes volt, ő nem tett úgy, mint elődje, Werth, a vezérkari főnöki tisztségben, aki *„felkötött karddal sietett nyomatékot adni a német követeléseknek* a kormányelnöknél meg az államfőnél . . ."

Szombathelyi kijelentette: „Merem állítani, hogy *Werth alatt a magyar vezérkar a német vezérkarnak a dependence-a, fiókja volt. Berlinben felvették a kagylót, és Budapesten teljesítettek...*"

Magukról a Keitel-féle tárgyalásokról Szombathelyi így írt: „Ribbentrop látogatása után nem sokkal megjelent Budapesten Keitel német vezértábornagy, azon megbízatással, hogy a magyar erők részvételét a háború további folytatására konkrétan letárgyalják. A tárgyalásokat a honvédelmi miniszter úr vezette, és azokon természetesen részt vettem. A helyzetünk nagyon nehéz volt, mert Keitel nyílt kártyákkal játszott. A magyar hadsereg viszonyait teljesen ismerte; elődöm, mint megtudtam, már bizonyos kiajánlásokat tett, német kérdezősködésekre, titka a németek előtt nem volt, s hadseregünket, amely csak szervezésben volt, rendkívül előnyös színben állította be minden vonatkozásban, nyilván azért, hogy kívánatos szövetségesnek tüntesse fel. Nekem először a magyar hadseregnek ezt a romantikus szemléletét kellett leküzdenem, mindent a realitásokra visszavezetnem, és csak azután kezdtük meg a tárgyalást."

Az érdemleges tárgyalások január 21-én folytak le, vagy még pontosabban „zajlottak". Ezekről Szombathelyi a következőket jegyezte fel:

„Január 21-én az ebéd a Kormányzó Úr Őfőméltóságánál volt. — Ebéd után, az ebédről elmenetben Keitel vezértábornagy a mellékelt levelet nyomta a kezembe. (Ez a levél eddig nem került elő — KE.)

Ez a levél meglepetésként hatott, mert teljesen eltért attól a várakozástól, amely az előző estén a Ritz szállodában lefolyt vacsora utáni beszélgetésünk folyományaképpen alakult ki bennünk, bennem és a honvédelmi miniszter úrban.

Ezen beszélgetés alapján ugyanis az a vélemény szűrődött le bennünk, hogy Keitel előre láthatólag körülbelül 6 dandárra számít részünkről, és talán még a páncél-hadosztályt fogja kérni, amelyet a németek által rendelkezésre bocsátott harckocsi-anyaggal szereltünk fel.

A miniszterelnök úrral lakásomon folytatott tárgyaláson, amelyen a honvédelmi miniszter úr is megjelent, megállapodtunk abban, hogy a Keitellel folytatandó tárgyalásokon a fenti erő-kiszabat mértékét tartjuk szem előtt. — De azt is megtárgyaltuk, hogyha másként nem lehetne, akkor mint maximális határig, 9 dandár erejéig mehetnénk. — Keitelnek követelménye: 3 hadtest (egyenkint 3 dandár), azonkívül a gyorshadtest és 1 hegyi dandár — ezt a mértéket persze messze túllépte, de egyben lehetőségeinket is messze túlhaladta.

Keitel levelét a honvédelmi miniszter úrnak mindjárt bemutattam, amelynek tartalmán ő is meglepődött, és megállapodtunk abban, hogy erről a követelményről szó sem lehet.

Keitellel a tárgyalások 17 órakor a honvédelmi miniszter úr irodájában és jelenlétében indultak meg, amelyen én mint a vezérkar főnöke az alábbiakat fejtettem ki.

A magyar hadsereg szélességben van megszervezve, de nincs mélysége. — A hadsereg csak 1944. év végével lesz majd kész. — Jelenlegi állapotában körülbelül csak félig van felfegyverezve, és csak egy jobbfajta megszálló hadseregnek tekinthető, mert nemcsak a felszerelés, de a kiképzés terén is el vagyunk maradva. — Ezen állapotában egy olyan korszerű ellenséggel, mint az orosz, amely még a németek számára is kemény diót jelent, nem veheti fel a harcot úgy, hogy siker kecsegtethetné.

Különben is nekünk nem 28 dandárunk van, mint azt a hadrend feltünteti, hanem csak 21 dandárunk. — Mert az erdélyi hadtest még nincs felállítva, az I. hadtest 2 dandárát a páncélos csapatok felállítása céljából feloszlattuk, a hegyi dandár pedig szervezés alatt van. A Gyorshadtestet szintén feloszlattuk, és belőle 2 páncél-hadosztályt akarunk csinálni, 5 dandár pedig már kint van mint megszálló erő.

A magyar hadsereg ily távoli alkalmazásra sem lelkileg, sem szervezésileg nincsen felkészülve, de maga az ország sincs. — A magyar hadsereg és a magyar nemzet szempontjából ez a távoli háború pszichológiailag túlfeszített követelmény. — Az országból különben sem vihetünk ki mindent, mert így a Duna-medence teljesen haderő nélkül marad, ami különösen a Balkánra való tekintettel igen veszélyes helyzetet jelenthetne adott esetben — ha az angolszászok ott partra szállnának —, úgy számunkra, mint a közös hadviselés szempontjából is. — Különben a két-arcvonalas háború szempontjából is jó, ha erők vannak kéznél a központi fekvésű Duna-medencében. — Ribbentrop külügyminiszter által e hó folyamán történt látogatása alkalmából követelt 100%-os belemenés a háborúba részünkről egészen lehetetlen. — Ezt én magának Ribbentropnak is megmondtam, de lehetetlen annak az erőnek a rendelkezésre bocsátása is, amelyet Keitel vezértábornagy levelében kér.

Meg kell gondolni azt is, hogy Magyarország tisztán ideális ja-

vakért harcol. — Nem keresünk Oroszországban semmit, nem úgy, mint a románok, akik minket állandóan és nyíltan támadással fenyegetnek és véreinket Erdélyben sanyargatják. Már erre való tekintettel is lehetetlen, hogy összes erőinket Oroszország ellen vigyük ki, és Magyarországot teljesen védtelenül hagyjuk.

Keitel vezértábornagy kifejtette, hogy a Balkán felől veszély nem fenyeget, — Romániától nem kell félni, mert ez a háborúban igen nagy erőkkel fog részt venni, viszont azonban Románia attól fél, hogy a magyarok fogják megtámadni őket, és ezért nem akarnak teljes erővel az orosz háborúba belefeküdni. — Keitel kijelentette, hogy az orosz hadsereg különben is nagyon legyengült. A téli harcok nagy veszteséggel jártak, tüzérsége alig van, páncélosokban, valamint nehéz fegyverekben sok a kiesés. Ebből kifolyólag a magyar hadsereg is nyugodtan szembeszállhat vele. Ezt a felfogást nem tehettük magunkévá, mert éppen a téli harcoknál megmutatkozott az orosz hadseregnek még mindig töretlen ereje, ebből kifolyólag föltétlenül szükségesnek tartottuk azt, hogy a magyar hadsereg felfegyverzése terén a németek segítséget nyújtsanak, hogy a magyar egységek ütőképessége lehetőleg a németek ütőképességének színvonalára emeltessen.

Dacára Keitel kijelentéseinek az oroszok erő-állapotára vonatkozólag és megnyugtatására, amelyet román és Balkán viszonylatban nyújtott, magunk részéről 5 dandárt ajánlottunk fel, amiről Keitel egyáltalában hallani sem akart, mert kevésnek tartotta. Hosszú alkudozás és húzavona után, végre megállapodtunk abban, hogy a 3 dandárt, amelyek megszállási célokra lettek volna igénybe véve, szintén hadiállományra töltjük fel, és ezt is a hadműveleti hadseregbe állítjuk be. — Így ezen hadsereg 9 dandárból, egy páncél-dandárból fog állani, mely 3 hadtestben lesz összefogva, míg a megszálló erők 5 dandárt fognak kitenni. — Részleteket erre vonatkozólag a *mellékelt megállapodás tartalmaz.* (Ez a megállapodás sincs a feljegyzés mellett — KE.) A hadsereg felszerelése a németek részéről külön megbeszélés és megállapodás tárgyát képezi a vezérkarok között. — Hogy a felajánlott erő tekintélyesebbnek lássék, a dandárokat *könnyű hadosztályoknak neveztük el.*

Ezzel a tárgyalások részünkről lezárultak, a részlet-tárgyalások a vezérkari főnök helyettesének vezetésével indultak meg, a német segítség megbeszélése végett.

Impressziónk a tárgyalás lezártával az volt, hogy kevesebb erőt nem adhattunk volna, mert ezáltal a németeket magunkra haragítottuk volna. — Ez lett volna a legrosszabb, mert áldozatot is kellett volna hozni, és emellett csak lekicsinylés és talán megvetés lett volna osztályrészünk.

A tárgyalásokat követőleg Keitel figyelmét felhívtam a Volksbund káros tevékenységére is, és rámutattam arra, hogy a magyar ember milyen nehéz szívvel megy ki a németekkel a német győzelemért Oroszországba harcolni akkor, amidőn a hazai németség itthon ellene szervezkedik és hátbatámadásra készül. — A Volksbund-szónokok arról beszélnek, hogy ha a németek győznek, akkor itt a magyarok úgyis el lesznek intézve. — Felemlítettem, hogy a Deutsche Zeitung »Wir rüsten zum Kampf«* cím alatt magyar-ellenes cikket jelentetett meg. — Azután megemlítettem, hogy a legutóbbi Volksbund-gyűlésen a németek mártírokról beszéltek, akik itt Magyarországon meghaltak a német mozgalomért. (Toten der Bewegung.) Ezzel kapcsolatban felemlítettem az egyik mártír jellemző esetét, akinek neve Stirbik és aki Piliscsabán van eltemetve."

Más helyen Szombathelyi így foglalta össze a Keitellel létrejött megegyezést: *„Tárgyalásunk eredményét a kormányfő és az államfő elfogadták, azzal egyetértettek,* és most megindult ezeknek az erőknek a felszerelése és mozgósítása. Keitellel való tárgyalásoknál kikötöttük azt, hogy a magyar hadosztályok a harcászati ütőképesség tekintetében a német hadosztályok színvonalára leszsnek emelendők, az ehhez szükséges fegyverzet, különösen gyalogsági nehézfegyverek tekintetében és tüzérséget illetőleg és repülők tekintetében. (!) A páncélhadosztály anyagát teljesen ők adják, és azonkívül, tekintettel a nagy távolságokra, a hosszú hadtápvonalakra, alsó kisegítést** is adnak."

Ezzel szemben Bárdossy így adja elő a történteket:

„A következő napon, január 22-én. a német követ ebédjén találkoztam újból Keitel vezértábornaggyal, amikor már ismertem a közte és a magyar hadvezetőség között létesített megállapodást.

Mindjárt azzal léptem hozzá, hogy meg kell mondanom neki, hogy a magyar hadvezetőség jóval messzebb ment annál, mint amire én számítottam, hangoztattam, hogy a *létesített megállapodás* — amelyhez természetesen még a kormány és az államfő hozzájárulása szükséges — *igen súlyos politikai és gazdasági nehéz-*

* Wir rüsten zum Kampf: Harcra készülünk (németül).
** Alsó kisegítés: valószínűleg szállítóeszközökre, az átvonuló csapatok élelmezésére gondol Szombathelyi.

ségek elé állítja a kormányzatot. — Miért is őszintén meg kell neki mondanom, hogy a megállapo..." (itt megszakad az irat — KE).

Bajnóczy József, Szombathelyi vezérkari főnök helyettese 1945-ben tett tanúvallomásában ezekről a tárgyalásokról a következőket mondotta: „Mikor Keitel Magyarországra jött, pozitíve senki sem tudta még, hogy mit akar, de sejtették, azért jön, hogy engedményeket csikarjon ki a magyarokból. Kiderült, hogy Keitel 21 hadosztályt kíván, ami a teljes magyar haderőt jelentette volna. Természetes, hogy ezen mindenki megdöbbent. A tárgyalások eredménye lett a doni hadsereg, amely 9 hadosztályból, 1 páncélos hadosztályból és egy repülő csoportból állott... A megállapodás csak jegyzet formájában lett rögzítve. Ebben az volt kikötve, hogy a magyar csapatok ugyanolyan felszerelést kapjanak, mint a német csapatok, — amit azután a németek úgy rögzítettek le, hogy a magyar csapatok *lehetőleg* olyan felszerelést kapjanak, mint a német csapatok."

Ribbentrop tehát megegyezett Horthyval és Bárdossyval, hogy a honvédség az előző évinél nagyobb erőkkel vesz részt a nyári hadjáratban. Keitel megkapta a kívánt magyar hadosztályokat.

Szombathelyi a megállapodás írásban rögzítéséről így vallott 1946-ban: „A 2. hadsereg felállítására és felszerelésére vonatkozólag készült egy azonos szövegű jegyzék mindkét fél számára, mint *emlékeztető, aláírások nélkül.*"

Megegyezés jön létre több mint 100 ezer főnyi magyar hadsereg frontra küldéséről, felfegyverzéséről — de a megállapodást senki nem írja alá...

Hihetetlen, de sajnos igaz!...

BÁRDOSSY MEGY, KÁLLAY JÖN

A tábornok hullákat akar látni — Bajcsy-Zsilinszky memoranduma az újvidéki vérengzésről — „Ki kell lépni a „Háromhatalmi Szövetségből!" — Horthy újabb dinasztikus kísérlete — „Háborús kabinet vagyunk"

1942. január 21-én délelőtt Keitel a Hősök terén megszemlélte a magyar királyi honvédséget, a kerékpáros zászlóaljakat, az olasz hadsereg kiszuperált páncélgépkocsijaival megerősített motorizált egységeket, a nyári felszerelésű gyalogságot. A Meteorológiai Intézet jelentése szerint a hőmérő higanyszála mínusz 20 fokot mutatott...

E felemelő díszszemle után a német véderő főparancsnokságának főnöke 13 órakor kihallgatáson jelent meg Horthy kormányzónál, s ezüst keretbe foglalt, dedikált fényképet kapott tőle. Másnap elutazott Budapestről.

Ezalatt Újvidéken megkezdődött — a január 12-i magasszintű határozatnak megfelelően — a város „átfésülése". A város falain a következő, szinte ostromállapotot elrendelő hirdetményt tették közzé:

„A város (község) polgári lakosságát a karhatalmi és közbiztonsági szervek által végrehajtásra kerülő razzia alkalmával az alábbi rendelkezések szigorú betartására utasítom:

1. A razzia alkalmával a magántulajdon sérthetetlen marad. Lopás és erőszakoskodások iránti feljelentéseket a helyszínen vizsgáltatok ki, és a bűnösöket statáriális eljárás alá vonom.
2. Minden felesleges utcai közlekedést betiltok. Az utcán szabadon csak köztisztviselők, közüzemi munkások és élelmezési üzemek alkalmazottai járhatnak. Ezek is vigyenek magukkal mindig megfelelő igazolványokat. A többi lakos utcán

csak 8 óra és 18 óra között

és csak a legszükségesebb teendőinek (például élelembevásárlás) elvégzése céljából tartózkodhat. — Az utcán megállások és kettőnél több személy csoportosulása, illetve együtt való közlekedése tilos. Az utcákon való közlekedés csak gyalog, csak lépésben és csak az úttest közepén van megengedve.

3. Vasúton csak az utazhat el, aki utazásának halaszthatatlan voltát igazolni tudja. (Pl. közeli hozzátartozó halálesete stb.)
4. A városba (községbe) kívülről senki sem jöhet be. Kivételt képeznek az élelmet és tüzelőanyagot szállító kocsik, amelyek a város (község) elhagyására külön igazolványt kapnak.
5. Az összes üzleteket be kell zárni. Kivételt képeznek az élelmiszerüzletek, melyek 8 órától 18 óráig nyitva tartandók.
6. Minden házban a háztulajdonos (házfelügyelő), minden üzletben a tulajdonos vagy ezek családtagjai bármikor azonnal megtalálhatók legyenek.
7. Minden autóbusz-, gépkocsi-, kocsiközlekedést és postai kézbesítést betiltok.
8. Rádiókészülékeket hallgatni tilos.
9. A magán-távbeszélőforgalom szünetel.
10. Általános szesztilalom.
11. Az összes nyilvános szórakozóhelyek, mint mozi, színház, cukrászda, kávéház stb. zárva maradnak. Kivételt képeznek az éttermek, melyek 8 órától 20 óráig nyitva tarthatók. Az étteremben való tartózkodás azonban csak az étkezés elfogyasztásának idejére korlátozódjék.
12. Az összes templomok, kápolnák, imaházak állandóan zárva tartandók. Harangozni tilos.
13. Mindennemű egyesületi élet, klubok stb. látogatása szünetel.
14. Mindennemű társas összejövetel — tehát magánlakásokban is — tilos.
15. Az ablakokat egész nap zárva és lefüggönyözve kell tartani.
16. Minden ház kapuját éjjel-nappal zárva kell tartani. A razziát végző hivatalos közegek részére a kapunyitásnak azonban haladéktalanul be kell következnie. A házakba idegen egyéneket beengedni szigorúan tilos.
17. A házakban (magánlakásokban, pincékben, padlásokon, raktárakban, üzletekben, gyártelepeken stb.) idegen embereket megtűrni (rejtegetni) szigorúan tilos. Ilyeneket azonnal át kell adni a hatósági közegeknek. Ezért a háztulajdonos, házfelügyelő, lakók stb. felelősek.
18. Minden fegyvert, lőszert, robbanóanyagot haladéktalanul be kell szolgáltatni. Fegyvert, lőszert és robbanóanyagot rejtegető egyénekkel szemben kérlelhetetlenül járok el.
19. A fenti megadott rendelkezésem ellen vétőket a legszigorúbban vonom felelősségre.

Honvéd állomásparancsnokság vitéz Grassy József ezredes"

A razzia lefolytatására Grassy tartott „eligazítást". Zöldy Márton csendőrszázados a Népbíróság előtt tett vallomásában elmondotta: „Az egyik eligazítás alkalmával Grassy olyan kijelentést tett, hogy ha az ablaknál valaki megjelenik, arra lőni kell — ennek az lehetett az indoka, hogy mi úgy tudtuk, hogy háztetőkről és ablakokból lövöldöznek a karhatalomra. Azt is mondotta akkor Grassy, hogy szükség esetén géppuskázzák végig az utcákat. Ezt általánosságban mondotta, és nem tett olyan kijelentést, hogy a géppuskát akkor használják, ha harcra kerülne a sor. Egy alkalommal az utcán gépkocsijához hivatott Grassy — ez a razzia első napján, január 21-én volt — és akkor felelősségre vont, hogy mit akarok az összegyűjtött emberekkel, *nem igazoltatásról, hanem megtorlásról van szó.* Grassy szájából hallottam azt is, hogy annak a sok piszoknak, ami a városban van, le kell úsznia a Dunán."

Az igazoltatásra bekísért emberek közül az első napon 50—60 embert lőttek agyon. Pontos számadatot a razziát vezető tisztek nem tudtak adni.

Tegyük hozzá: a „razzia" legfőbb vezetői a végrehajtó szervekre, azok pedig felettes hatóságaikra igyekeztek a felelősséget áthárítani. Feketehalmy-Czeydner, Grassy és Deák arra hivatkoztak, hogy a legkíméletlenebb eszközökkel végrehajtandó razziára, a kijelölt területek átfésülésére Bárdossy, Bartha, Szombathelyi és Keresztes-Fischer adott utasítást; Zöldy és a vérengzésben „élenjáró" többi csendőr- és katonatiszt pedig — mint ez a vallomás is mutatja — Feketehalmy-Czeydner és Grassy parancsaival akarta magát fedezni.

Január 22-én — az egyik tanúvallomás szerint — *„Zöldy Márton,* aki akkor egy járőrcsoport parancsnoka volt, egy *tehergépkocsit igényelt a parancsnokságon a hullák elszállítására,* amikor éppen Feketehalmy-Czeydner Ferenc nyitott be a szobába. Feketehalmy-Czeydner Ferenc látta, hogy Zöldy jelent valamit, majd

magához hívatta és közölte vele, hogy nincs megelégedve az előző napi eredményekkel. Zöldy erre azt válaszolta, hogy a razzia a parancs értelmében folyt. Mire Feketehalmy-Czeydner Ferenc azt mondotta, hogy több eredményt vár. »Értem nagyméltóságodat, hullákat akar látni?« — kérdezte Zöldy, mire *Feketehalmy* azt mondta, hogy *»igen, hullákat akarok látni«.* »Értem, lesz« — válaszolta Zöldy Márton."

A következő napon lefolyt újvidéki razziáról a Feketehalmy-Czeydner és társai ellen kiadott vádirat a következőket mondja:

„Január 23-án Zöldy Márton a város azon negyedét razziázta végig ismét, amit már egyszer átfésültek. Ebben a negyedben főleg zsidók és szerbek laktak, akiket másfél óra alatt az utcára zavartak ki, és *valóságos embervadászatot rendeztek, aminek körülbelül 200 halott lett az áldozata.* Azután Zöldy Márton Feketehalmy-Czeydner Ferenchez ment jelentéstételre, és kérte, hogy szemlélje meg az eredményt. Feketehalmy-Czeydner Ferenc kiment a helyszínre, ahol láthatta, hogy egymás mellé fektetett hullák vannak, és meggyőződhetett arról, hogy itt harcról egyáltalán szó sem lehetett. Mindezek láttára semmiféle intézkedést nem tett, sőt azt mondta, hogy így jár az, aki a honvédséggel szembeszáll, és lovaglópálcájával a hullákon végigvert...

A legénység öldöklő kedvének fokozása érdekében Feketehalmy-Czeydner Ferenc nagy mennyiségű rumot igényelt dr. Nagy Miklós polgármesternél, aki előzőleg nem volt hajlandó az igénylésnek eleget tenni, mire a vádlott azzal fenyegette meg, hogy letartóztatja.

Feketehalmy-Czeydner Ferencék kiadták azt az intézkedést is, hogy ne csak a strandon, hanem a Bárdossy utcában, a szerb temetőben, a vasútas pályán és még néhány helyen... (a szövegből itt nyilván kimaradt: „is folytassák az igazoltatást" — KE) ... úgyhogy összesen hat helyet jelöltek meg, ahol törvényes kivégzéseket lehet végrehajtani. Ezenkívül természetesen magánlakásokon, utcákon és udvarokban is történtek törvénytelen kivégzések. A legsúlyosabb kivégzések a strandon folytak le, majd pedig a Bárdossy utcában. Az áldozatokat a kivégzés előtt letérdeltették, és utána tarkón lőtték őket. Holttestüket a Dunába lökték. Voltak olyanok, akik — szó szerint idézzük! — a lövés ellenére magukhoz tértek és segítségért kiáltoztak, ekkor azonban egy újabb lövéssel megölték őket. A strandon Korompay Gusztáv főhajónagy volt a katonai alakulat parancsnoka, aki parancsot kapott arra, hogy akiket a járőrök odavezetnek, azokat agyon kell lőni.

A strandon állandóan 400—500 ember várakozott zárt rendben a kivégzésre. A kivégzendőket eleinte ruhástul végezték ki, később azonban Grassy utasítására az áldozatokat levetkőztették, és így végezték ki 24 fokos hidegben. A kivégzések délután 4 óráig folytak szakadatlanul, ekkor Korompay látta, hogy nemcsak vegyes járőrök* hoznak be áldozatokat, mire megkérdezte az egyik járőrt, hogy honnan hozza. Amikor Korompay megtudta, hogy az áldozatokat nem a leventeotthonból hozták, a kivégzéseket azonnal leállította és elment Grassyhoz, és jelentette ezt neki. Grassy erre azt válaszolta, hogy rendben van, ha leállította a kivégzéseket, ne folytassa tovább, és parancsot adott, hogy a hátralevő 450 embert a leventeotthonba kísértessék igazoltatás végett."

Az újvidéki vérengzés híre — a város teljes elzárása ellenére — a fővárosba is eljutott. Pontosan nem lehet megállapítani, mikor és milyen értesüléseket kapott Bárdossy, Keresztes-Fischer és Szombathelyi, de az tény, hogy *Szombathelyi vezérkari főnök január 22-én este utasította Feketehalmy-Czeydnert az újvidéki „razzia" megszüntetésére.*

De még huszonnégy órán keresztül folytatták a járőrök az „igazoltatást" — a kijelölt helyeken —, és csak január 23-án este 21 órakor adta ki a vezérkari főnök utasításának megfelelő intézkedést Feketehalmy-Czeydner. Az alábbi — fogalmazásáról ítélve, meglehetősen kapkodva összetákolt — hirdetményt ragasztották ki:

„Újvidék polgárai!

A város polgármestere a polgárság képviselőinek élén január 23-án este felkeresett, és arra kért, hogy a m. kir. kormány által nekünk megparancsolt kommunista partizánok (!) és egyéb, a magyar állam ellen ellenségeinkkel szövetkezett elemek kutatási (!) munkájának befejezése után Újvidék város polgárai nyugalmát mielőbb állítsam helyre. (!)

Bár e háromnapos — nekünk egyáltalán nem kedves és magyar természetünknek nem megfelelő — kutatás alatt felelőtlen és lázadó elemek legalább 30—40 esetben honvédeinkre és csendőreinkre rálőttek, illetve közéjük kézigránátot dobtak úgy, hogy

* Vegyes járőr: csendőrökből és katonákból öszeállított járőrök.

számosan közülük megsebesültek, a további katonai rendszabályokat a város lakosaival szemben jan. 23-án 21 órától beszüntettem.

Nehezen határoztam el magamat a katonai rendszabályok ily gyors beszüntetésére, de bízva Újvidék város lakóinak komolyságában és hazafiságában, mégis megtettem ezt abban a reményben, hogy a honvédség jóindulatát hasonló jóindulat fogja a lakosság részéről is követni, és a mindenki által óhajtott békés együttélés ismét helyre fog állni.

Figyelmeztetem azonban a város minden egyes lakóját arra, hogy ezt a nyugalmat csak addig fogom tudni biztosítani, amíg az első, velünk szemben ellenséges érzületű puska (!) el nem sül, vagy ismét nem jut tudomásomra egy, a magyar állam ellen szőtt partizán vagy egyéb nemzetellenes összeesküvés.

Mert ha ez a jövőben megtörténne, úgy a város nyugalma ismét felfordul. (!)

Ha a honvédség vagy csendőrség egy katonájának is, ellenséges szándékkal, a haja szála is meggörbülne, úgy az általam nyilvántartott újvidéki túszokon hússzorosan fognak elégtételt venni az esetben, ha a merénylő kézre nem kerül.

Ha kézre kerül, úgy rögtönítélő eljárás útján halállal fog bűnhődni a merénylő.

De rögtönítélő eljárás alá kerül és halállal bűnhődik mindaz, aki kommunista vagy ellenségeinkkel szövetkezett egyént, fegyvert vagy egyéb hadianyagot rejteget vagy ilyesmiről tudva azt azonnal fel nem jelenti.

A most lezajlott kutatási munkának vannak ártatlan áldozatai is. Ne okolja ezért a honvédséget senki. Az felelős mindazért, aki a honvédséget kötelességének teljesítése közben fegyverrel támadta meg.

Az igazoltatások és vizsgálatok folyamán a nyomozó közegeknél a nagy torlódás következtében értéktárgyak és pénzek maradtak vissza, (?!) melyek szabadon bocsátott egyének tulajdonát képezik, de melyeknek tulajdonosait megállapítani nem lehet.

Felhívom ezért mindazokat, akiket így veszteség ért, hogy igényeiket a városi rendőrkapitányságon 48 órán belül pontos leírás kíséretében adják be, hogy az (!) jogos tulajdonosának visszaadható legyen.

A nem jelentkezők értékei az állam részére, inségesek felsegítésére lesznek bevételezve.

Újvidék, 1942. január 23-án

Honv. áll. pk."

De ezzel az ügy nem zárult le. Január 29-én a képviselőház külügyi bizottságában, miután Bárdossy beszámolt Ribbentrop, Ciano és Keitel látogatásáról, a vitában felszólaló Bajcsy-Zsilinszky, Rassay és Peyer éles szavakkal bélyegezték meg Feketehalmy-Czeydner altábornagy, Grassy ezredes és társaik rémtetteit, követelvén a legszigorúbb vizsgálatot. „Bartha honvédelmi miniszter hallgatott — írja visszaemlékezéseiben Rassay Károly —, Bárdossy a kormánypárt viharos helyeslése mellett tiltakozott a nemzeti hadsereg megrágalmazása ellen."

Bárdossy másnap, január 30-án a kormánypártban lelkesítő beszédben körvonalazta kormánya kül- és belpolitikai programját, leszögezvén, hogy „Magyarország kész teljes erejével kivenni a részét a háborúból".

Ami Bárdossy külpolitikai expozéját illeti, erről a Magyar Távirati Iroda a következő hivatalos jelentést adta ki:

„A miniszterelnök részletes tájékoztatást adott a külpolitikai helyzetről. Megemlékezett Joachim von Ribbentrop német birodalmi külügyminiszter, Ciano gróf olasz külügyminiszter és Wilhelm Keitel vezértábornagy látogatásáról, akik a kormányzó úr, illetőleg a m. kir. kormány meghívására és magyar kormányférfiak németországi és olaszországi látogatásainak viszonzásaként néhány napot Magyarországon töltöttek, ami mint a magyar állam megbecsülésének újabb jele közvéleményünkben általános örömet keltett. A külföldi államférfiakkal folytatott eszmecseréket a barátság és bizalomteljes együttműködés szelleme hatotta át. A megbeszélések ismét azt mutatták, hogy a magyar, német és olasz tényezők a helyzetet és a bennünket közösen érdeklő kérdéseket egyformán ítélik meg. Teljes volt az egyetértés abban a tekintetben is, hogy a Szovjet ellen vívott védelmi háború győzelmes befejezése Európa és az európai népek létkérdése. A magyar állam az ország helyzetében rendelkezésre bocsátható erők mértékéig természetesen továbbra is részt vesz ebben a küzdelemben, amelyet saját védelmi harcának is tekint.

A miniszterelnök végül a közelmúlt jelentősebb külpolitikai eseményeiről adott felvilágosítást."

Érdemes megemlíteni, hogy a Kárpáti Híradó című ungvári lapnak a kommünikével foglalkozó vezércikke elégedetten állapította meg, hogy Bárdossy tájékoztatója „ismét szétoszlatta az ellenséges propaganda néhány torzítását... és szétoszlatta azokat a híreszteléseket, amelyek a tengelyhatalmak és Magyarország viszonyát szerették volna megzavarni annak a hírnek terjesztésé-

vel, hogy Ribbentrop, Ciano és Keitel látogatásának a magyarság erejének fokozottabb igénybevétele lett volna a célja. A belső arcvonalon is küzdenünk kell — írja végül a lap —, mert az itt elért eredmények a zálogai a közös katonai győzelemnek, mely után meglesz a megfelelő anyagi, erkölcsi és katonai erőnk, hogy a nagy újjárendezésben a mi érdekeinket is figyelembe vegyék."

Ehhez csak annyit: a Kárpáti Híradó vezércikkét a Magyar Távirati Iroda csak a bizalmas, házi tájékoztatójában adta ki, tehát nem azért, hogy a többi újság átvegye. Erre nyilván megvolt a kellő indok: az eredeti, a hivatalos kommüniké szövegéből mindezt bajosan lehetett kiolvasni és amellett az ungvári lap, meg akarván cáfolni az ellenséges propagandát, meglehetősen gyenge érveket tudott csak felsorakoztatni. Még a legbiztatóbban az hangzott, hogy a „nagy újjárendezésnél" figyelembe veszik majd Magyarország érdekeit. Ha meglesz a megfelelő anyagi, erkölcsi és katonai erőnk...

FIGYELMEZTETIK A KORMÁNYZÓT

Bajcsy-Zsilinszky Endre 1942. február 4-én emlékiratot intézett Horthy kormányzóhoz. A memorandum visszapillantást vet a Délvidéken 1941. április 11. óta történt „fölösleges vérontásokra," arra, hogy 1941 őszén „az állítólagos kommunista és nemzetiségi összeesküvő jellegű szervezkedések, szabotázsok ellen" létrehozták az úgynevezett *katonai vándor rögtönítélő bíróságot*, amely „szomorú paródiájaként a vándorszínészetnek városról városra, faluról falura vándorolt. *Nem magyar agyvelő találhatta ki ezt a nyilván csak visszahatást keltő módszert...*" Bajcsy-Zsilinszky megjegyzi: „Életem végéig fájlalni fogom, hogy már novemberben nem vittem ezt a súlyos baljóslatú ügyet Főméltóságod színe elé, főleg azért, hogy rámutassak ennek a módszernek irtózatos veszedelmeire... Mindenesetre elmondhatom, hogy már 1941. november első napjaiban arra kértek engem jóravaló szerb ismerőseim, hogy próbáljak én is valamit tenni, ennek az akasztási módszernek beszüntetésére, győzzem meg az illetékeseket, hogy ez nem gyógyítja a bajokat, hanem elmérgesíti még jobban."

A memorandum ezekután rátér a Sajkás-kerületben 1942. január 5-én kezdődött vérengzésre, részletesen leírja, hogyan gyűjtötték össze — „katonai, csendőrségi és úgynevezett nemzetőrségi együttműködéssel, a hevenyészett nemzetőrségi alakulat erkölcsileg legsilányabb és leggátlástalanabb elemeinek és csendőri nyomozóknak élenjárásával" — Zsablyán, Sajkásgyörgyén, Sajkásszentiványon, a titeli járásban ártatlan emberek százait, és gyilkolták le őket. Bajcsy-Zsilinszky megállapítja: „Bírói ítélet nélkül tömegmészárlás történt Magyarországon, katonák és csendőrök, tehát honvédtisztek és csendőrtisztek felelőssége mellett."

Mikor a sajkáskerületi vérengzések Bajcsy-Zsilinszky tudomására jutottak, azonnal *levelet írt Bárdossy miniszterelnöknek*, — a levelet január 21-én küldötte el. Másnap Bárdossy maga telefonált Bajcsy-Zsilinszkynek és magához kérette. *A miniszterelnök megnyugtatta* az aggódó képviselőt, hogy *levelének hatása alatt „már az előző napon, vagyis január 21-én telefonált Újvidékre, hogy ott ne legyen semmi kegyetlenkedés."*

A memorandum ezután így folytatódik: „Megvallom nem is értettem egészen a dolgot, hiszen az én levelem régebbi, még a múlt év őszén a katonai közigazgatás alatt történt újvidéki atrocitásokat emlegetett, úgy, hogy az volt az érzésem, a miniszterelnök úr összetéveszti a régebbi dolgokat a mostaniakkal. Csak jóval utóbb, az újvidéki pogromról kapott értesüléseim során ébredtem rá, hogy mikor én a miniszterelnök úrnál jártam, emlékezetem szerint január 22-én, akkor már javában folyt az újvidéki hivatalos katonai pogrom. Vagyis én még január 21-én délután 2 és 3 óra között figyelmeztettem a miniszterelnök urat a zsablyai vérfürdőre és ő még ezen a napon telefonált Újvidékre, vagyis az újvidéki pogrom első napján, de a miniszterelnöki utasításnak a világon semmi hatása nem volt, mert a háromnapos újvidéki pogrom a maga módján, a maga sínein, a maga árja becstelenségével bonyolódott le...

Megállapítom a miniszterelnök úr súlyos politikai felelősségét ebben a kérdésben: nem mondhatja, hogy senki sem figyelmeztette volt idejében."

Bajcsy-Zsilinszky memorandumának második részében az „újvidéki katonai pogromról" a következőket írja:" Mi az közelebbről, ami súlyosabbá teszi az újvidéki pogromot a sajkáskerületinél?

Először az a körülmény, hogy már egy megelőző kéthetes pogrom után következett;

másodszor a szerb fegyveres összeesküvők támadásainak hiá-

nya, hiszen Újvidéken nem fegyveres támadás indította el a tragikus események lavináját, mint ahogyan az Zsablyán történt;

harmadszor a szegedi hadtestparancsnok és a városi állomásparancsnok — egy személy, két személy? — jelenléte és felelőssége az eseményekért;

negyedszer az egész pogrom aljasul kiszámított, előre kitervelt volta, minek számtalan bizonyítéka van;

ötödször az alábbi plakát, melyet szinte hihetetlenül gyalázatos, magyartalan fogalmazásban itt szóról szóra közlök, *szellemében is, nyelvében is iszonyú dokumentumául a mai korszaknak.*

Egyetlen percig sem lehet kétséges, hogy *ezt a plakátot magyar ember nem fogalmazhatta meg, úgy hangzik, mintha idegen anyanyelvű* s magyarul csak igen gyarlón tudó valaki *idegen nyelvből fordította volna.*"

A memorandum további része magát az újvidéki pogromot írja le: „A katonai hatóság mindenkit otthonába szegezett, sőt még a redőnyöket és függönyöket is le kellett húzni minden lakásban, hogy senki ki se tekinthessen az utcára... Az első napon, január 21-én állítólag listák szerint, kerületenként járták csendőrök és katonák altiszti vezetés mellett a házakat és igazoltatták a szerbeket, zsidókat. Aztán tömegesen, katonai teherautókon elvitték őket a Duna partjára, ott turnusonkint meztelenre vetkőztették, férfiakat, nőket, gyermekeket együtt, agyonlőtték őket és a Duna jegére dobták. Éjszakának idején aztán állítólag ágyúval lőtték szét a jeget, hogy a hullákat a víz elhordja. A Dunaparton tömegesen agyonlőtt emberek száma enyhén számítva is többszázra tehető. De nemcsak ilyen sablonosan történt a pogrom, egy újvidéki barátom, kiváló magyar ember mondotta budapesti ismerősei előtt, hogy a református temetőben a maga szemével látott vagy 80 hullát temetetlenül. A második napon már egyszerűsítették a dolgot: lakásaikban ölték meg az embereket, családokat irtottak ki, gyerekestől, kirabolták a házakat, pénzszekrényeket törtek fel..."

Bajcsy-Zsilinszky ezután közli az áldozatok egy részének névsorát és megjegyzi, hogy bár pontosan nem lehet tudni a halottak számát, „de a lényegen mindez nem változtat. Nem változtathat azon a mérhetetlen gyalázaton, hogy magasabb katonai parancsnokság nyilvánvaló tudomásával, felelősségével történt ez az undorító, embertelen mészárlás, aljas és alattomos árja és nem magyar szellemben, a módszerek mellett gyáván és névtelenül, a

magyar állam, a magyar honvédség nevében, a magyar kormányra hivatkozva..."

Jellemző, hogy Bajcsy-Zsilinszky a kormányzóhoz appelál: tőle várja azt, hogy rendet teremtsen, hogy „felszabadítsa a magyar törvény sújtó karját, hogy az lecsapjon az árulókra, az összeesküvőkre, a szellemi idegenvezetőkre... *Vagy ez a belső katonai zendülés győz, vagy a becsületes magyarok.* Ez előbbi esetben nekünk kell pusztulnunk."

Rendkívül érdekes BajcsyZsilinszky végkövetkeztetése: sürgősen szükség van az erélyes cselekvésre, mert „polgárháborúszerű jelenségek zsarátnokának eltaposásáról van szó. *Magyarország felelős vezetői nem hunyhatnak szemet ama valószínűség felett, hogy ezeket a polgárháborúszerű hivatalos felelőtlenséget és elvadultságokat külső erők mozgatják, összefogva a hazai felforgató elemekkel.*"

Bajcsy-Zsilinszky szerint ezeknek a külső erőknek az a céljuk többek között, hogy diszkreditálják Horthy országlását, dokumentumokat szolgáltassanak a magyar államfenntartó tehetetlenségről, megbuktassák a Bárdossy kormányt és *olyan új kormányzatnak nyissanak utat, mely „gátlás nélkül rendelné el az általános mozgósítást és hajtaná az oroszországi vágóhídra az egész magyar haderőt,* végül, hogy a *világ végezetéig tartó halálos gyűlölködés támadjon a két egymásrautalt, lelkialkatában is hasonló nép, a magyar és a szerb között.*"

A memorandum kelte — szögezzük le ismét — 1942. február 4, kétségtelenül bizonyítja, hogy Bárdossy is, Horthy is pontosan tudta, mi történt a Sajkás-kerületben és Újvidéken, de sem a történteket, sem a mögöttük meghúzódó okokat, aljas célokat illetékes magyar tényezők nem kutatták. Lehet, hogy nem is merték...

Horthy azonban nemcsak Bajcsy-Zsilinszky memorandumáról feledkezett meg; Macartney angol történetíró kétkötetes, Magyarország történetéről szóló munkájában megírja a következőket: Később Keresztes-Fischer Lajos, Horthy kormányzó katonai irodájának főnöke, miután a katonai ügyészség eljárást indított az újvidéki ügyben, Feketehalmy-Czeydnerhez — Horthy megbízásából — levelet intézett, s ebben biztosította őt: Horthy mellette áll, és nem lesz komoly bántódása, hiszen őt Horthy jó katonának és jó hazafinak tartja. Feketehalmy—Czeydnernek és társainak tehát nem kellett tartaniok a megtorlástól...

Az ellenzéki képviselők szóbeli és írásbeli tiltakozása csak zárt ajtók mögött, bizalmas memorandumokban juthatott és jutott kifejezésre, de a magyar nép széles rétegei mégis tudomást szereztek a tragikus eseményekről. Az illegalitásba kényszerített, kegyetlenül hajszolt és üldözött *Kommunisták Magyyarországi Pártja* hosszú idő óta újra hallatta szavát és *1942. február 6-án* kiadott röpiratában tiltakozott Horthy hóhérlegényeinek délvidéki garázdálkodása ellen. A gaztett ismertetése után feltárta a röpirat a Bárdossy-kormány hazaáruló politikáját, és azt is megmutatta, merre kell haladni, milyen követelésekért kell harcot indítani:

„Magyarok! Olvasd és add tovább!

Délvidéken több ezer polgári lakost ítélet nélkül végeztek ki Horthy hóhérlegényei. Gépfegyverrel lekaszabolták két délvidéki falu ártatlan lakosságát. Újvidék tiltakozását vérbe fojtották, és számtalan békés polgárát legyilkolták. Ma Újvidék, szerbek, horvátok és zsidók, holnap a háborúval és nyomorral elégedetlen magyar nép kerül a puskacső elé.

Ki felelős ezért?

A Bárdossy-kormány kapitulációs politikája...

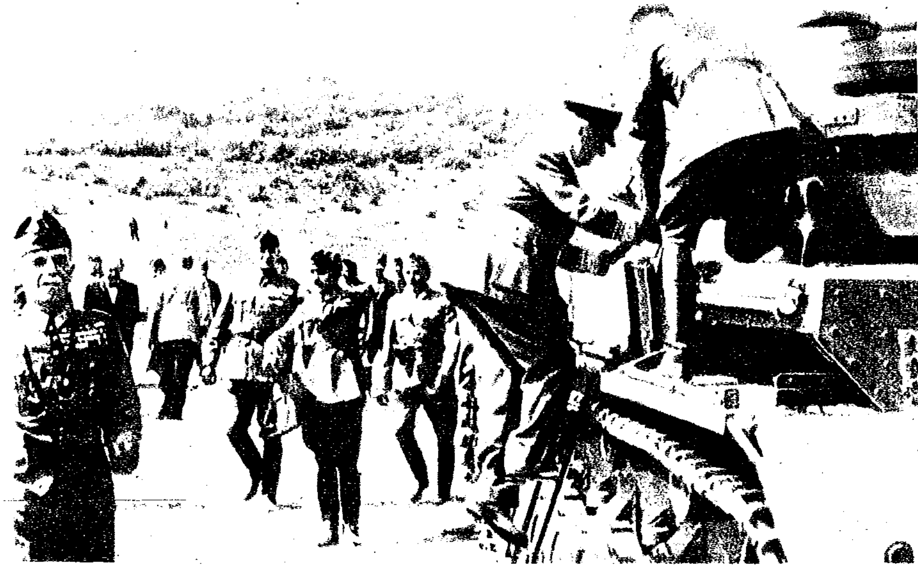
Abba kell hagyni a háborút!

Szakítani kell Magyarország elnyomóival! Ki kell lépni a háromhatalmi szövetségből. Ez a szövetség Magyarország életét, vérét és nemzeti becsületét veszi el. Együtt kell haladnunk a szovjet—angol—amerikai szövetséggel. Ez a demokratikus világszövetség, amelyhez már 26 nemzet csatlakozott, célul tűzte ki az európai reakció megsemmisítését, és biztosítani akarja a népek önrendelkezését.

Olyan kormányt az ország élére, amely szembeszáll a német elnyomókkal és megvalósítja ezeket a követeléseket!

Egyesítsük a nemzet erejét az ország ellenségei és árulói ellen!

Össze kell fogni minden magyarnak, hogy megszabaduljunk a német hódítóktól, hogy lerázzuk a nemzet testéről az áruló labancokat: a nyilasokat, Imrédyéket, Bárdossyékat. Félre kell tenni mindent, ami megoszthat bennünket. Együtt kell haladni a velünk együtt élő népekkel a közös ellenség ellen — a közös szabadságért.

Horthy kormányzó szemléje a keleti harctérre készülő gyorshadtest fölött

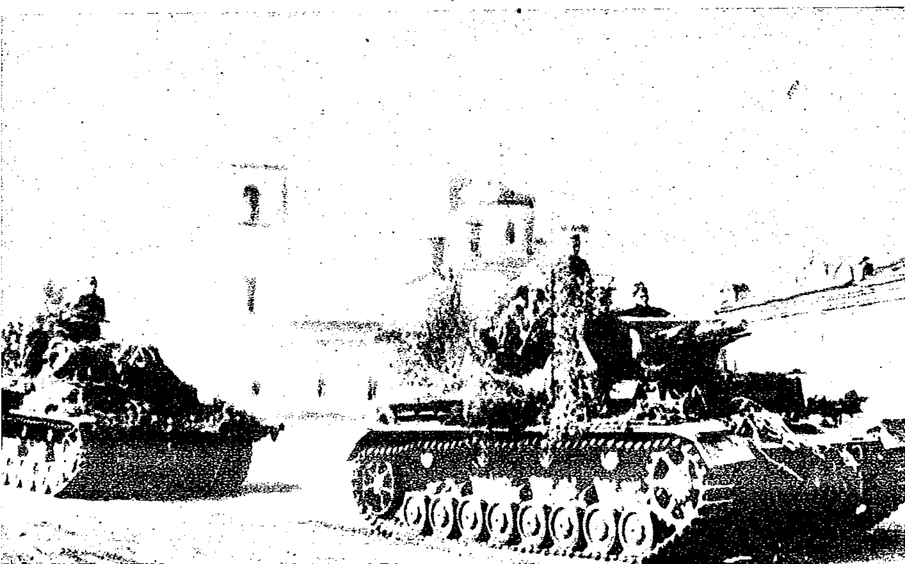
„A kivonuló csapatok igen nagy hiányokkal indultak el"

Werth magyar vezérkari főnök német bajtársaival

Magyar tankok egy szovjet városban

A gyorshadtest átkel egy folyón

A gyorshadtest átvonul egy falun

-talnak, beleértve a történelmi területeinkért vivott harcot. Legjobb esetben a magyar gondolkodással éles ellentétben álló mesterkélt becsületromantika volna az, jogilag is, erkölcsileg is védhetetlen álláspont, hogy nemlévő szövetséghez való hűségünk öngyilkos gesztusával valósággal részt kérnénk az elkövetkező német összeomlásból. Ellenkezőleg: szerintem a magyar nemzeti becsület az önmagunkhoz, előkelő [illegible] és nagyszerű történelmünkhöz való hűséggel kezdődik, ott is végződik. Az Európáért és civilizációért való keresztes hadjárat olcsó szólamába bele nem rozsdásodhatunk. Az S.A. alakulatok hivatalos lapja már nyiltan szembeszállott Göbbels szólamaival, mi magyarok vajjon meddig akarjuk azokat tovább szajkózni? A vichyi szerencsétlen vén tábornok mondvacsinált rendszere két malomkő között őrlődik s fölülkerekedőben van a meg nem szállt Franciaországban is a [illegible] reménytelenségének helyes meglátása. Pétain marsall megint elszámitotta magát, mint annyiszor a világháboruban, teljességgel nem számolt: a brit erőkkel és a brit elszántsággal. A szerbiai, a norvégiai, a hollandiai események előrevetik a közelgő német végzet árnyékát. Nem fog sor kerülni arra, hogy a németek megpróbálhassák Európa megszervezését. Ezért minden nap elveszett, sőt rettentő veszedelmeket gyüjt számunkra, amelyben [illegible] valamiő lépés belső ellenállásunk megszilárditása és az orosz [illegible] való kivonulásunk felé.

Szerintem a magyarság igazi nemzetközi megbecsülése és presztizsének emelkedése is itt kezdődik. Es az érdek pontosan összevág honvéd hadseregünk mindenáron való megmentésének alapvető és mindennél fontosabb érdekével.

Még csak annyit: sokkal többen gondolkodunk igy, vagy efféleképen mint ahogy [illegible]. Magában a kormánypártban is, és mondhatom, nem a gyöngébb elem. Mögötted leszünk mindnyájan, ha kimondod a magyarmentő "nem"-et.

Fogadd kérlek legőszintébb tiszteletem és nagyrabecsülésem kifejezését.

Hived:
Bajcsy-Zsilinszky

Nagyméltóságu
Bárdossy László urnak,
m.kir.miniszterelnök
Budapest

A kisérőlevél befejező része és Bajcsy-Zsilinszky aláirása

M E M O R A N D U M

Magyarország mai nemzetközi helyzetéről és politikájának jövő alakulásáról

Bárdossy László m.kir.miniszterelnökhöz.

I. Magyar balllépések.

Hadjáratunk a szerbek ellen.

A második memorandumom bevezetéseként visszatérek a fölbomlott Jugoszlávia ellen viselt háborunk kérdésére. [illegible] érzésünk lehetett, ma már bizonyosság számomra: abban sulyosan elvétettük a formát. Nem kellett voln[illegible] formáját adnunk akciónknak. Először a mult év decemberében megkötött örökbarátsági szerződés miatt s azzal kapcsolatban nemzetközi presztizsünk védelme érdekében. Másodszor azért, mert előrelátható volt, hogy a jugoszlávok nem védhetik, elemi stratégiai okokból az elszakitott magyar területeket, tehát e háborunk háborunak nem lehetett elég komoly. Viszont épen a csetnikek garázdálkodása jelenthetett volna döntő és cáfolhatatlan érvet egy olyan magyar akció számára, amely Jugoszlávia összeomlása nyomán ezeket a területeket s azok magyar és nemmagyar lakosságát a régi magyar történelmi jog cimén rendészeti alapon és formák között megmenti az anarchiától. Ez felelt volna meg az erőviszonyoknak is, mert hiszen komoly katonai ellenállás nem volt és nem is lehetett szerb részről. De szerintem a magyar érdeknek is, mert ezt a magatartást az egész világ közvéleménye elfogadta volna. Bulgária szerintem szerényebben, de bölcsebben oldotta meg ezt a kérdést.

De igen kinosan érintett sok jó magyar embert annak hire is, hogy Bácska és Délbaranya megszállásával kapcsolatban a csetnikek orvtámadásai miatt fölbőszülve, egyes katonai parancsnokok a megtorlásban tulmentek volna a jogosság határán s fölösleges kegyetlenkedés is történt volna. Ezeket a híreket, bármily meghiszhatónak tetsző forrásból is kaptuk, hitelesség szempontjából ellenőrizni nem tudjuk. De ha történtek volna ilyen tulkapások, azt szerintem kiméletlen késsel kellett volna idejében megtorolni. Mi nem engedhetjük meg magunknak más népek szadizmusának luxusát. Mondom, ebben a vonatkozásban egyelőre csak tapogatódzunk s ezért végleges itéletet nem mondhatunk. Viszont senkisem csodálkozhatik rajta, hogy nemzetünkért és országunkért való aggodalmaskodásunk érzékenyen veszi ezeket a

- 1 - 4

A memorandum első oldala

KÜLÜGYMINISTER.

KÜM. ... szám ... érkezett: ...

... ügyosztály.

Beadvány { eredete: ... száma: ... kelte: ...

...irat: ...

...óirat: ...

...iruttal ellenőrve: ...

...csolatos: ...

...árgy:

...adó: ...

...tás a másolónak: ...

...sítás a kiadónak: ...

...isolta: ...

...egyeztette: ...

...küldte: ...

...vezette: ...

...irattárba érkezett: ...

19...... Tétel Sz.

Alapszám: 6970/941

Aláírásra:

Jóváhagyás előtt: ...

Kiadás előtt: ...

Irattárba helyezés előtt: ...

XI/20

a. a. XI/19

A külügyminiszter intézkedése: „a. a.” Ad acta...

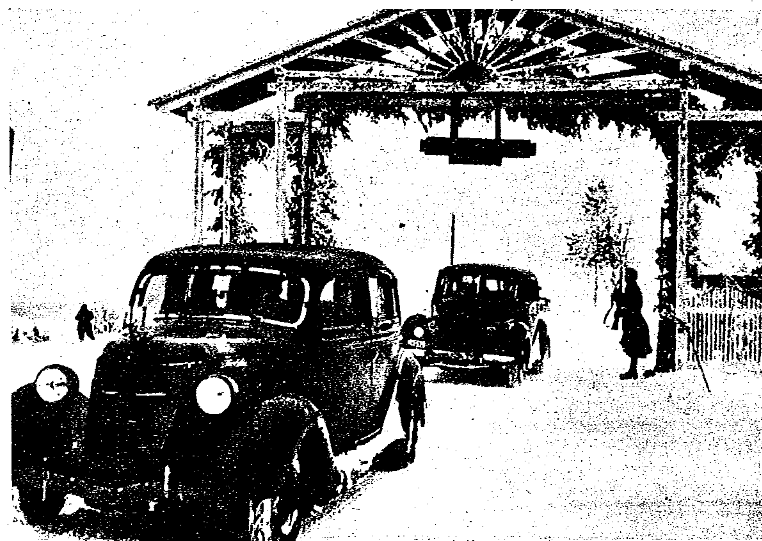
Horthy kormányzó meglátogatta Hitlert a vezéri főhadiszálláson. Középen Keitel tábornagy

Bárdossy, Göring és Horthy gondterhelten nézik a térképet

Ribbentrop elégedetlen Bárdossyval. Bárdossy mögött Sztójay

A gyorshadtest hazatérő maradványait Uzsoknál díszkapu várta

A budapesti szemle díszhelyén (jobbról balra): Bárdossy, Bárdossyné, Oshima, Jagow, Jagowné. Hátul áll Reményi-Schneller, ül: Keresztes-Fischer

Ribbentrop a Hősök terén

A külpolitikai ujév Ribbentrop látogatásával kezdődött, aki a mezőhegyesi vadászat után néhány napot Budapesten töltött. Ezen látogatásnak nagy politikai fontossága volt, amennyiben a birodalmi külügyminiszter minden kertelés nélkül mutatott annak szükségességére, hogy Magyarország teljes katonai erejével vegyen részt az Oroszország elleni háboruban.

Részletek minisztertanácsi jegyzőkönyvből

Ribbentrop elutazott

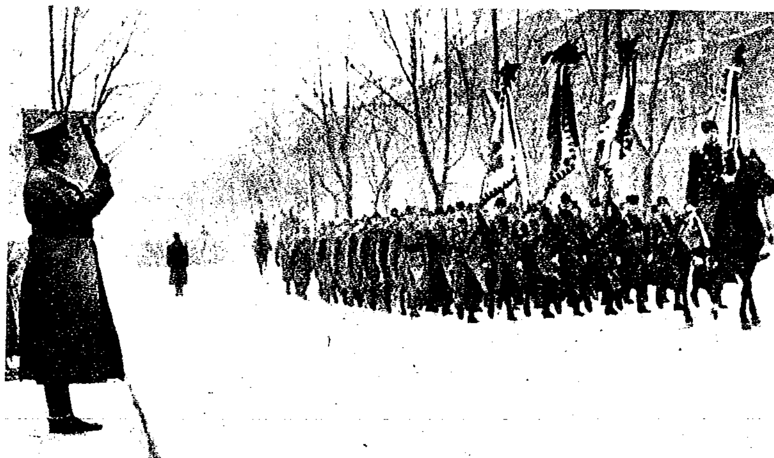
pittatnak majd meg. Ez Keitel tábornagynak január 20-án kezdődő budapesti látogatása alkalmával meg is történt. 2

Ezen két látogatás közzé e-

Keitel megérkezett (Bartha honvédelmi miniszter fogadja)

Keitel szemlét tart a ludovikások felett...

...az olaszoktól kiselejtezett horpadt páncélkocsik felett...

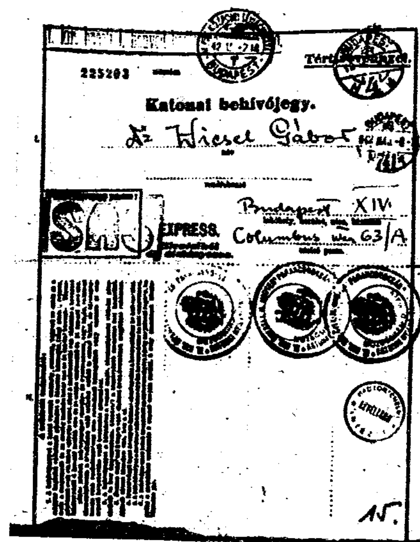

és a kerékpáros zászlóaljak felett, amelyek..

...hamarosan a Don felé karikáznak.

225203

Katonai behívójegy.

Dr Wiesel Gábor

EXPRESS.

Budapest XIV.

Columbus utca 63/A

15.

Megkezdődöttt a behívójegyek kézbesítése . . .

Bevonult a kormányzóhelyettes is

. . . és a családapák búcsúzkodása

Ápolónő lett a felesége

Mentek a bakák kelet felé...

Jöttek a sebesültek kelet felől...

Horthy is meglátogatta őket, mosolyogva . . .

Bartha honvédelmi miniszter csomagot is adott

Távházasság a fronton levő vőlegénnyel

prímás is elmondotta a Kormányzónál való audienciájának történetét. A Kormányzó felindulása után a prímást fogadta. A hercegprímás előadása szerint a beszélgetés igen feszült légkörben folyt le. A hercegprímás tiltakozására a Kormányzó arra hivatkozott, hogy a törvényjavaslatban foglaltak a nemzet kívánságát fejezik ki és ő nem foglalhat állást azokkal szemben. A hercegprímás ezt tévedésnek nyilvánította és emlékeztette Horthyt, hogy már a Kormányzóhelyettessé választás alkalmával is milyen nagy nehézségekkel kellett az ő neki megküzdenie. Végre Horthy azzal zárta le a vitát, hogy utasítani fogja Kállayt: sürgősen lépjen érintkezésbe a hercegprímással. És még az nap késő este megtörtént. Kállay a prímási palotában kereste fel a hercegprímást és akkor állapodtak meg a javaslat szövegének módosításában.

Azokról a nehézségekről, amelyekre a hercegprímás a Kormányzót emlékeztette mindenki tudott. Horthy István Kormányzóhelyettessé választását ellenezték a legitimisták, a katholikus közvélemény irányítói, a Keresztény párt, a szocialisták és a nyilasok. Csak hosszas tárgyalások után sikerült megegyezést létre hozni, — a nyilasok kivételével. Az utolsó tanácskozás az én lakásomon történt a Keresztény párt vezetői, a legitimisták és a szocialisták vezetői között. A döntő szempont a Kormányzó magas életkora miatt fenyegető [illegible]

Rassay Károly feljegyzése a választásról

1942. március 15. Tüntetés a háború ellen

Mártírhalált halt Schönherz Zoltán is

- 13 -

szemináriumokat tartottunk. Két nappal később megismétlődött ez az eset, ekkor az volt az indok, hogy a május 1.-ét megünnepeltük.

Az elnök kérdésére I.r. vádlott:

A kérdéses vallatásokat Rózsa Tamás és Del Medico hadnagyok tartották a hadtest kémelhárító osztályától. Az volt a feljelentés, hogy a munkaszolgálatosok meg akarják gyilkolni a keretlegénységet.

108

Tanu:

Muray egy alkalommal kijelentette, hogy írjunk a hozzátartozóinknak, de utoljára írunk, mert többször nem lesz alkalmunk az írásra. Amire ezerszámra jöttek a látogatók, akiket először csendőrkordonnal fogatott körül. Később megengedte a látogatást, sőt a tisztek utján felszólított minket arra, hogy nyugtassuk meg a családtagokat.

Muray elindulásunk előtt a 401. és 402.-es különleges munkásszázadok előtt beszédet tartott, melyben kifejtette, hogy mi társadalom káros elemei vagyunk, melytől meg kell szabadítani a társadalmat. Kommunista, bolsevista bandának nevezett bennünket. Mondta, hogy a keretnek meg kell tennie mindent, hogy elvesszünk odakint. Azután odahívta a keretet is és azoknak kijelentette, hogy fel kell velünk díszíteni az útmenti fákat Ukrajnában. Kijelentette azt is, hogy nem szabad a gyalogjárón járnunk és felszólította a keretet, hogy lőjjenek le, ha felmegyünk a gyalogjáróra. A keret ezután Murai felszólításainak megfelelően bánt velünk. Egy két keretemberrel bizalmasabban beszélve megtudtuk, hogy Nagykátán külön oktatták [illegible] a velünk való kegyetlen bánásmódra.

A 401.-es századból 27-28-an [illegible] munkaszolgálatosok. 124 embert végeztek ki, a [illegible] [illegible]. Hősi halált nem halt egy sem. [illegible] halálnak azt a néhány esetet, amely [illegible] következtében történt. Ugyan-

Jegyzőkönyv a büntetőszázadokba behívott kommunisták sorsáról

1941 JUNIUS 22 én

Churchill a következőket mondotta:

"Minden egyén vagy állam számithat a mi segitségünkre ha a nácik ellen harcol. Minden egyén vagy állam ellenségünk, ha Hitlerrel halad".

Magyarok, rajtatok áll, hogy mit választtok!

1942 SZEPTEMBER 22 én

Churchill igy nyilatkozott:

"A csatlós országok előtt még mindég nyitva áll az ut — ha hozzájárulnak a háboru megrövidítéséhez — hogy kiérdemeljék a hazatérést a szabad népek családjába."

Terjesztve a szövetséges repülők által.

Angol repülőgépről ledobott röpcédula

A német elnyomás és feudális maradványok alól felszabadulva fellendül a magyar ipar, új nyersanyagokhoz jutunk, szabad út nyílik Magyarország demokratikus fejlődésének.

Németország gazdasági és katonai összeomlás előtt áll. Utolsó csepp vérünket akarja a hitlerizmus kiszívni, hogy meghosszabbítsa gyilkos életét.

Rövidítsük meg Magyarország háborús szenvedését!

Verjük vissza a német követeléseket! Emeljük fel szavunkat és harcoljunk egységesen a magyar szabadságkövetelésekért:

Azonnali békét Magyarországnak!

Ki a háromhatalmi szövetségből!

Egy magyar katonát se Hitlernek!

Bíróság elé a délvidéki vérengzés bűnöseit!

Önrendelkezést és egyenjogúságot a velünk élő nemzeteknek!

Magyar búzát magyar népnek! Le a drágasággal!

Több bért!

Földosztást! A parasztok adóhátralékának és bankadósságainak elengedését!

Független, szabad, demokratikus Magyarországot!

Kommunisták Magyarországi Pártja."

A SZABAD NÉP ELSŐ SZÁMA

Nem sokkal ezelőtt, pontosan 1942. február 1-én megjelent a Kommunisták Magyarországi Pártja Lapjának, a Szabad Nép-nek első száma.

A „Szabad nép — szabad országban" című vezércikket Schönherz Zoltán, a KMP Központi Bizottságának tagja írta.

A lap állást foglalt a munkásegység mellett, a parasztsággal és a haladó polgársággal való szövetség szükségességét hirdette. Az „Együtt a parasztsággal és a haladó polgársággal" című cikk leszögezte: „A munkásság az egyedüli az összes osztályok közül, amely az összes többi osztályok és csoportok haladó irányú követeléseit fenntartás nélkül magáévá teheti. Minden, még oly kis haladás, akár politikai, akár társadalmi, akár gazdasági téren is — egy lépéssel közelebb visz bennünket a szocializmushoz. A munkásosztály ezért bátran együtt haladhat a többi osztályok-

kal, akár a burzsoázia egy részével is, ha ez az együttműködés a politikai fejlődést előmozdítja.

De a munkásosztály nem is elégedhet meg a haladó mozgalmak támogatásával. *Neki a kezdeményezést és a vezetést kell vállalnia.* A többi osztály vagy nem képes saját érdekeiért kiállni és azokat érvényesíteni, mint a parasztság — vagy pedig annyi szállal van a meglevő gazdasági és társadalmi rendszerhez hozzákötve (ipari burzsoázia), hogy ha vállalja is a vezetést, amint a fejlődés menete a saját legszűkebb érdekeire nézve veszélyessé válhat, megegyezik tegnapi ellenfeleivel és szembefordul a haladás ügyével. A politikai fejlődés csak akkor van biztosítva, ha azt a munkásosztály vezeti, amely azt az összes következményeivel együtt vállalja. A munkásosztály viszont csak akkor vezetheti a többi osztályt is, ha magáévá teszi és harcaiba foglalja ezeknek az osztályoknak haladó követeléseit.

Ezért bátran ki kell állnunk a demokratikus követelések mellett, mert azok a mi követeléseink is.

A többi osztályokkal való együttműködés megvalósítására igen kedvező alkalom a közelgő március 15. Gondoskodjunk arról, hogy az összes munkásszervezetekben kellően értékeljék ezt az alkalmat. Készüljenek fel idejében és kellőképpén arra, hogy a közös követelések, a szabadság, a függetlenség és a demokrácia jegyében méltó módon ünnepeljék meg a munkások március 15-ét.

Változtassuk ismét valóságos nemzeti ünneppé a szabadságharc emléknapját, amely a munkásságot, a parasztságot és a haladó polgárságot egyesíti a reakció ellen a Nemzeti Harci Frontban!"

Keitel távozása után a magyar vezérkar haladéktalanul hozzálátott a megígért haderő mozgósításához: nap mint nap ezrével kézbesítette a posta a „SAS" („siess, azonnal, siess") jelzésű behívókat a szombathelyi (III), a pécsi (IV) és a miskolci (VII) hadtest területén lakó, katonaköteles korban levő férfiaknak. A behívottak egy részét, a „teljes jogú" magyar állampolgárokat fegyveres katonai szolgálatra, az 1939:IV. tc. alapján „zsidó"-nak minősülő „másodrangú" magyar állampolgárokat lealázó jellegű munkaszolgálatra osztották be — még az 1941 áprilisában hozott kormányrendelet alapján.

A „SAS" sietségre nagy szükségük volt a németeknek!

Január utolsó harmadában a szovjet csapatok három szakaszon indítottak új offenzívát: Harkovtól délre áttörték a német vonalakat, több mint 100 km-t haladtak előre; ugyanebben az időben

az északi fronton az Illmen-tó és Szmolenszk között mintegy 120 km-es szakaszon szintén sikeres támadást hajtott végre a Vörös Hadsereg; hasonlóképpen eredményes volt a Donyec alsó folyása mentén is az offenzíva: január 28-án felszabadult a Dnyepropetrovszktól mintegy 50 km-re fekvő Lozov.

Január 30-án, a Machtergreifung, a náci hatalomátvétel kilencedik évfordulóján azonban Hitler a berlini Sportpalotában megnyugtatta híveit: *1942 a győzelem éve lesz...*

Kétségtelen: a Rommel vezette német—olasz afrikai egységek január utolsó hetében komoly sikereket értek el az angol csapatok ellen; január 23-án Agedabiát, 29-én pedig Bengázit foglalták el.

De a Berlin—Róma „tengely" győzelmi reményeit táplálták a Felkelő Nap országának bámulatra méltó hadi sikerei is. A japán csapatok partra szálltak Borneóban, január 30-án már 30 km-re közelítették meg az angol flotta létfontosságú támaszpontját, Szingapurt, február 9-re virradó éjszaka sikeres partraszállást hajtottak végre a város közelében, megkezdődött az ostrom.

KORMÁNYZÓHELYETTES!

Budán, a Sándor-palotában és a Királyi Várban nem foglalkoztak a délvidéki vérfürdő ügyével. Mialatt újabb magyar csapatok indultak a frontra, a Várban „súlyos közjogi probléma" körül dúltak viharok: lesz-e Horthy-dinasztia vagy sem?!

Horthynak nem ez volt az első kísérlete, hogy megszerezze az uralkodót megillető jogokat. Mikor 1920. március 1-én a különítmények fegyvereinek árnyékában a nemzetgyűlés kormányzóvá választotta, addig nem volt hajlandó megjelenni a parlamentben az eskü letételére, ameddig a pártok vezetői meg nem ígérték: az első adandó alkalommal kibővítik a kormányzónak az 1920. évi I. törvénycikkben meghatározott jogait.

Ezt részben megkapta Teleki Pál első kormánya idején, az 1920. évi XVII. törvénycikkben.

1937-ben a Darányi-kormány iktatta törvénybe azt a törvényjavaslatot („A kormányzói jogkör kiterjesztéséről és a kormányzóválasztásról"), amely csaknem királyi jogokat biztosított Horthynak.

De ő még többet akart: még életében maga mellett óhajtotta látni utódját, István fiát, a kormányzóhelyettesi tisztségben.

Horthy 1941 novemberében, mikor könnyebben megbetegedett, betegségére hivatkozva kormányzói kéziratot intézett Bárdossyhoz, és azt az óhaját közölte, hogy az *Országgyűlés két háza* „saját belátása szerint" *válasszon kormányzóhelyettest.*

De 1942 első hónapjaiban már sokan tudtak arról, hogy a nagyratörő álmokat nem annyira a fehér ló hátán tengernagyi egyenruhában díszelgő kormányzó, hanem hitvese, a Főméltóságú Asszony szövögeti. Hogy ez mennyire nem volt alaptalan pletyka, erre nézve Serédi Jusztinián bíboros hercegprímás bizalmas, saját kézzel írott, 1942 őszéről keltezett feljegyzését idézzük: „Láttam, hogy *háttérben az asszonyok, Horthy Miklósné, Horthy Istvánné, különösen pedig az utóbbinak édesanyja keverik a kártyát*..."

1942. február első napjaiban elkészült a kormányzóhelyettesről szóló törvényjavaslat. Február 6-án Bárdossy ismertette a javaslatot Imrédyvel, a legnagyobb ellenzéki párt vezérével. (Az Imrédy—Jaross-féle Magyar Megújulás Pártja ugyanis egyesült a Pálffy Fidél vezetése alatt tömörült egyik nyilaskeresztes párttal, így jött létre a Magyar Megújulás Nemzetiszocialista Pártszövetség.)

Február 9-én megtörtént a törvényjavaslat benyújtása, délutánra Tasnádi Nagy, a Képviselőház elnöke pártközi értekezletet hívott egybe, a törvényjavaslat ünnepélyes, vita nélkül való elfogadásának biztosítása érdekében. A legitimisták, a liberális ellenzék, a Szociáldemokrata Párt és a Kisgazdapárt eleget tett a Bárdossy-kormány kívánságának: még szónokot sem állítottak a törvényjavaslat tárgyalásánál.

Rassay Károly erről így ír visszaemlékezéseiben:

„A döntő szempont a kormányzó magas életkora miatt fenyegető megüresedés volt. Jogos volt a félelem, hogy Imrédy és Rátz Jenő a németek segítségével maguk számára biztosítják a kormányzói tisztet. Amint a későbbi események igazolták, ebben biztosan számíthattak a hadsereg nyilas tisztikarára is."

Rassay ezzel kapcsolatban vitába száll Horthy emlékirataival:

„Horthy, a kormányzóhelyettes intézményének törvénybeiktatását és fiának megválasztását előadó leírásában, többször hivatkozik arra, hogy a megválasztandó kormányzóhelyettest nem illette meg az utódlás joga. Kár, hogy nem írta le azokat a viharokat is, amelyek e kérdés körül kitörtek."

A kormány — írja Rassay — a kormányzó felhívását szó szerint értelmezte, és az utódlás kérdését nem érintve, csak a helyettesítésről intézkedett a javaslatban. A kormánypártban lázadás tört ki. Az a csoport, amely közel állott a Horthy-családhoz, követelte, hogy a *megválasztandó kormányzóhelyettesnek már a törvényben biztosítsák az utódlás jogát.*

És most röviden magáról a törvényjavaslatról:

Az 1. § kimondta: „Az országgyűlés a kormányzó kívánságára a nagykorú magyar állampolgárok közül kormányzóhelyettest választ. A kormányzót ajánlási jog illeti meg. A kormányzó legfeljebb három jelöltet ajánlhat. Ha a kormányzó ajánlási jogával élt, kormányzóhelyettesnek csak olyan személyt lehet megválasztani, akit a kormányzó ajánlott."

A javaslat 2. és 3. §-a a választás lebonyolításáról intézkedett. Titkos szavazásról beszélt, de annyi lehetőséget adott a kijátszásra, hogy ezt a titkosságot senki komolynak nem tarthatta. A legkülönösebb az 5. § volt: „Ha a kormányzóhelyettes megválasztása végett összehívott együttes ülés megnyitása, az ülés határozatképességének megállapítása — és ha a kormányzó ajánlási jogával élt, a kormányzói kézirat felolvasása — után az országgyűlés egyértelmű akarata közfelkiáltásban kétséget kizáró módon megnyilatkozik, az elnök mind a jelölés, mind a választás elrendelését mellőzi és megválasztott kormányzóhelyettesnek jelenti ki azt, aki iránt az országgyűlés bizalma a közfelkiáltásban megnyilatkozott."

Meghökkentő, hogy ilyen fontos állami tisztségre a huszadik század ötödik évtizedében *közfelkiáltással* lehessen valakit megválasztani.

Horthy-Magyarországon ez is megtörténhetett...

Nagyjában és egészében minden úgy történt, ahogyan a várbeli „asszonyi kamarilla" és a Horthy-család odaadó hívei előre kitervelték.

1942. február 10-én az Országgyűlés Képviselőháza 89 perc alatt elfogadta általánosságban a törvényjavaslatot, majd február 12-én részleteiben is — vita nélkül. Csak a náci irányítás alatt álló Imrédy—Jaross—Baky-féle Magyar Megújulás Nemzetiszocialista Pártszövetség és a többi nyilaspárt szólalt fel a javaslat ellen.

Február 14-én Tasnádi Nagy, a Ház elnöke bemutatta a Felsőház elnökének átiratát, amelyben tudatta, hogy „a Felsőház a kormányzóhelyettesről szóló törvényjavaslatot a Képviselőház szövegezésében változatlanul elfogadta".

Serédi hercegprímás írja feljegyzéseiben: „A Felsőház plenáris ülésén, mikor a törvényjavaslatot egyhangúan megszavazták, igen sok felsőházi taggal beszéltem. Valamennyiüktől szinte szóról szóra hallottam saját aggodalmaimat, töprengéseimet..., de megfelelő, illetve olyan jelöltet, aki mögé aztán a többség oda is állna, ők maguk sem tudtak megnevezni. Szörnyű szegénység!"

A jelölésről Serédi így ír: „Az egész ügy pedig úgy van beállítva, hogy azok, akik a javaslat és a jelölt ellen vannak, sőt azok is, akik nincsenek a jelölt mellett, úgy számítanak, mint magának a kormányzónak és a hazának az ellenségei..."

Serédi hercegprímás és a katolikus vallású felsőházi tagok azért ellenezték ifj. Horthy István kormányzóhelyettessé való megválasztását, mert református vallású volt. Horthy Miklóst 1920. március 1-én ideiglenes megoldásként elfogadta a klérus és a Habsburg-hű legitimista arisztokrácia. Akkor arra számítottak, hogy Horthy, aki Ferenc József szárnysegédje volt, aki IV. Károly királytól kapta a flottafőparancsnoki kinevezést, hűségesen kitart az *ideiglenes* államfői poszton mindaddig, amíg IV. Károly visszatérhet a magyar trónra. De azt a gondolatot, hogy Horthy vagy utódja fejére kerüljön Szent István koronája, elfogadhatatlannak tartották.

Ez a veszély ködlött fel 1942 februárjában, a kormányzóhelyettesről szóló törvényjavaslat nyilvánosságra jutásakor.

Érdemes beszámolni a kormányzóhelyettes-választásnak elnevezett parlamenti színjátékról is. A Képviselőház és a Felsőház 1942. február 19-i együttes ünnepélyes ülésén az elnöklő Széchényi Bertalan gróf bejelentette, hogy a kormányzó úr nem óhajtott élni az erkölcsi érvényű ajánlás jogával, tehát a kormányzóhelyettesi intézményről szóló 1942: II. törvénycikk 4. §-a értelmében jelölésnek van helye. Midőn az elnök ezt kinyilatkoztatta, a pillanatnyi csendbe belesüvöltött az egyik képviselő, névszerint vitéz Kölcsey István szatmárcsekei földbirtokos öblös hangja: „Éljen vitéz Horthy István!"

A közbekiabálást — a képviselőházi napló szerint — „Hosszantartó meg-megújuló lelkes éljenzés és taps" követte, mire Széchényi Bertalan gróf kijelentette: „Az Országgyűlés tagjainak most elhangzott megnyilatkozásából úgy látom, hogy az Országgyűlés akarata *közfelkiáltás útján* nyert kifejezést (Úgy van! Úgy van! Hosszantartó nagy taps. Meg-megújuló lelkes felkiáltások: éljen vitéz Horthy István!), mégpedig akként, hogy az *Országgyűlés*

nagy egyértelműséggel vitéz Horthy István urat kívánja kormányzóhelyettesnek megválasztani. (Hosszantartó élénk éljenzés és taps.)"

Az asszonyi kamarilla elérte célját; a kormányzó törvényesen megválasztott helyettese Edelsheim-Gyulai Ilona grófnő férje lett, mi sem állhat többé útjába annak, hogy ő kövesse a kormányzói székben, sőt ifjabb Horthy István talán még a trónt is elérheti...

Albrecht főherceg, aki a 20-as évek óta kitartóan törekedett elfoglalni a Habsburgok trónját, mélyen megbántva, még a választás napján, 1942. február 19-én a következő levelet intézte Horthy kormányzóhoz:

„Főméltóságú Uram!

A mai nap eseményei arra késztetnek, hogy Főméltóságodnak egy bejelentést tegyek.

Főméltóságod a kormányzóhelyettesi méltóságban elsőszülött fiát erősítette meg.

Főméltóságod ez irányú elhatározását helyeselni nem tudom. Ez volt az oka annak, hogy sem az idevágó törvényjavaslat felsőházi tárgyalásán, sem a kormányzóhelyettest választó országgyűlési együttes ülésen nem vettem részt.

Mint Főméltóságod 22 év óta egyik leghűségesebb híve és mint törvényhozó, a legmélységesebben fájlalom, hogy e bejelentés megtételére sor került.

Maradtam Főméltóságod személyes tekintélyének továbbra is hű őrzője

Albrecht khg."

NÉMET „FORRÁSOK"

És mit szóltak ehhez külföldön, elsősorban a Harmadik Birodalomban? Nyilvánvaló volt, hogy Imrédyék és a nyilasok náci sugallatra ellenezték oly hevesen ifj. Horthy István kormányzóhelyettessé választását. A német külügyminisztérium élénk figyelemmel kísérte az eseményeket, magyarországi ügynökeit — vagy

ahogyan a hivatalos iratokban nevezték: „megbízottait" — gyors jelentéstételre szólította fel.

A „7. sz. forrás" 1942. február 21-én ezt jelentette:

„Ifj. Horthy megválasztását mindenki elégedetlenül fogadta, kivéve a zsidókat és az arisztokratákat. Jól értesült körökben azt állítják, hogy a kormányzó a közeljövőben nyugalomba vonul, és az ifjú Horthy foglalja el helyét. Egyes hírek szerint ekkor fordulat fog beállni...

Horthy István kapcsolatot tart fenn gr. Sigray Antallal, aki az Amerikában tartózkodó Habsburg Ottót és családját pénzeli...

Eckhardt és Sigray, a Horthy-család tudtával, együttesen igyekeznek előkészíteni Habsburg Ottó visszatérését. Eckhardtot csak formailag tagadták meg, Németország kedvéért. Ha eljön az ideje, rehabilitálni fogják. Pell, budapesti amerikai követ ezzel az üzenettel utazott Amerikába Eckhardthoz.

Az ifj. Horthy megválasztásával kapcsolatban három vagy négy miniszter lemond, akikről tudják, hogy németbarát hajlamúak; ezek: Hóman, Varga, Győrffy-Bengyel és Bartha vezérezredes."

A „11. sz. forrás" 1942. február 24-én kelt jelentése:

„Két nappal kormányzóhelyettessé való kinevezése előtt Horthy István a Moulin Rouge mulatóban volt, ahol tökrészegre itta magát és így kiabált: »Nem akarok kormányzóhelyettes lenni, magánember akarok maradni!« Amikor már egészen lerészegedett és barátját, Chappy karmestert arra kérte, hogy játssza el a Tipperary-t*, a Vár két alkalmazottja kivezette a bárból és hazakísérte."

Ezeket a jelentéseket megkapta von Jagow, budapesti német követ is, azzal a rendelettel, hogy sürgősen közölje véleményét. Jagow jelentése így szólt:

„Az egyes adatokat illetően utalok arra, hogy a követség f. évi február 23-án kelt 22. számú jelentését összefoglalva, megállapítható, hogy Horthy István személye ellen Magyarország velünk rokonszenvező körei foglalnak állást, mellette pedig a közömbös, ingadozó elemek, valamint az összes határozottan német-ellenes körök. Legyen szabad a szegedi konzulnak az említett jelentésben felhasznált közleményeire és a f. évi március 22-i 802. számú jelentésre is utalnom, amelyhez csatoltan megküldtem a kassai konzulátus egyik jelentését; ebben egyebek között arról van szó, hogy a visszacsatolt felsőmagyarországi és kárpátaljai területen is csak a zsidók elégedettek Horthy István megválasztásával.

Az a megállapítás tehát, hogy az »ifjú Horthy megválasztásával a zsidókon és az arisztokratákon kívül senki sincs megelégedve«, nagyjában és egészében helyes, amennyiben az arisztokraták alatt a legitimistákat értjük; a nem legitimista arisztokraták ugyanis elégedetlenek a választással.

Azok az értesülések, hogy a kormányzó a legközelebbi jövőben nyugalomba szándékozik vonulni, hogy fia legyen a kormányzó, megerősítésre szorulnak. Ezek csak kósza hírek. Hitelt érdemlőbb viszont az a hír, hogy a kormányzó Magyarország fejedelmévé akarja kikiáltatni magát, hogy biztosítsa fia számára az utódlás jogát (lásd a f. évi március 10-i 283. számú távirati jelentést).

Horthy Istvánnak a múltban fennállott angol kapcsolatai feljogosítanak arra, hogy Angliával rokonszenvezőnek tartsuk őt. Most azonban, amikor az ország második emberévé lett, meg vagyok győzdve arról, hogy mind ő, mind pedig valamennyi felelős magyar államférfi a kormány külpolitikai vonalát fogja támogatni...

Nem tudom ellenőrizni azt, hogy Horthy István tart-e fenn kapcsolatot gr. Sigrayval. Személyesen azonban éppen az ellenkezőjét hiszem, mert Horthyak a múltban inkább antilegitimisták voltak, Sigray pedig a legitimisták képviselője. Arról sem tudok semmit, hogy Sigray pénzeli Amerikában Habsburg Ottót és családját...

Egészen biztos, hogy Eckhardt és Sigray Habsburg Ottó visszatérését kívánják. Abban azonban erősen kételkedem, hogy a Horthy-család tudtával fejtik ki tevékenységüket. Mindenesetre ez ellen szól a kormányzónak az a nyilvánvaló törekvése, hogy biztosítsa a maga számára a hatalom öröklés útján való átadásának jogát, valamint az a kívánsága — amelyről hitelt érdemlő forrásból értesültem —, hogy Magyarország vezérlő fejedelmévé legyen. Ezzel kapcsolatban nem akarom figyelmen kívül hagyni, hogy itteni nyilaskeresztes körök híresztelése szerint a kormányzó megállapodott Eckhardttal abban, hogy a tengelyhatalmak győzelme esetén a Horthy-család marad a hatalmon, leveretésük esetén pedig Habsburg Ottónak kell visszatérnie. E hír terjesztői szem elől tévesztik azt, hogy annak idején éppen az antant kényszerítésére fosztotta meg a magyar kormány egy külön törvénnyel a Habsburgokat a tróntól.

* Tipperary: város T. ír grófságban és ismert angol katonadal címe. (It is a long way to Tipperary — Hosszú az út Tipperarybe.)

Azt az állítást, hogy az ifjú Horthy megválasztásával kapcsolatban három vagy négy németbarátnak ismert miniszter beadja lemondását, megcáfolták az események. Hóman, Győrffy-Bengyel és Bartha miniszterek helyükön maradtak. Hitelt érdemlőnek tartják azonban, hogy Hóman vallás- és közoktatásügyi és Bartha honvédelmi miniszterek lemondanak, mert különben Bárdossy nem tudja átalakítani kormányát. Lemondásuk nincs semmi összefüggésben »németbarátság«-ukkal, amit különben én nem is tudok nevezettekről meggyőződéssel állítani.

Köztudomású itt, hogy a kormányzó fia nagyon kevés hajlandóságot mutatott arra, hogy kormányzóhelyettes legyen. Valószínű hírek keringenek arról, hogy alkoholos hangulatban egy éjszakai mulatóban nyíltan kijelentette ezt; arról azonban, hogy ott a „Tipperary"-t játszatta, nem tudtam semmi hiteleset megállapítani.

von Jagow"

1942. MÁRCIUS 15. ELŐTT...

A japán seregek ezekben a februári napokban szinte megállíthatatlanul nyomultak előre, és e győzelmek nyomán egyre sűrűbben bukkant fel a japán—magyar néprokonság eszméje. Az Országgyűlés Felsőházának 1942. február 24-i ülésén vitéz Bíró István Szingapur bevétele alkalmából napirend előtti felszólalásban a többi között a következőket mondotta:

„Érzem, talán nem is illő rövid időn belül ismét felszólalásra jelentkeznem, de *turáni vérem nem hagy nyugtot,* szívemre, agyamra egyaránt forró lüktetéssel szalad rá *japán testvéreink országtól-világtól bámult hadi sikereinek láttán...* Otthonokban, az egész társadalomban, sajtónkban, hivatalos fórumainkon osztatlan testvéri elismeréssel ujjongunk *Naphonnak, a turáni faj vezérállamának hadidicsőségén...*

Nemcsak a testvérre, hanem a fegyvertársra is büszkék vagyunk. Szövetségeseink oldalán büszke elszántsággal menetelünk a szebb jövő felé..."

A győzelmi lelkesedést némiképp csak az hűtötte le, hogy a keleti frontról a német véderő főparancsnoksága még mindig „súlyos elhárító harcokat" jelentett. Aki nem hitt vakon a Wehrmacht verhetetlenségében, az kitalálhatta ebből, hogy a Vörös

Hadsereg téli offenzívája során újabb sikereket ért el. Február 24-én Sztaraja Russzánál, az Ilmen-tótól 35 km-re érte vereség Hitler verhetetlennek hirdetett csapatait...

1942. március 1-én a Szabad Nép javasolta program egyik pontja, március 15-ének harcos megünneplése nagy lépéssel jutott közelebb a megvalósuláshoz. Ezen a napon megjelent a Népszavában a nemzet minden rétegét képviselő Magyar Történelmi Emlékbizottság felhívása:

„Nagy történelmi évfordulók felé közeledünk!

Az elkövetkezendő napok, hetek, hónapok és évek mindmegannyi százéves évforduló.

A sajtóban hetek óta cikkek jelennek meg, amelyek a hagyományok ápolására, s az országban mindenütt gondozatlanul kallódó ereklyék összegyűjtésére hívják fel a magyar társadalom figyelmét. Ezek a cikkek máris igen nagy visszhangot keltettek a történelmi hagyományokhoz ragaszkodó társadalmi rétegekben. Ezért szükségesnek tartottuk egy olyan országos társadalmi megmozdulás életre hívását, amely életképes keretet adhat a különféle egyéni kezdeményezéseknek. Így született meg a Magyar Történelmi Emlékbizottság.

A bizottság nem önmagában és nem önmagáért akar élni. Szüksége van az egész magyar társadalom megmozdulására.

Álljanak soraink mindazok, akik tisztán őrzik magukban a történelmi hagyományt, és hiszik, hogy e nagyszerű örökség ápolása és elmélyítése fontos nemzeti feladat. Jelentkezzenek magánosok, egyesületek és intézmények, hogy hol, kinél, milyen emléktárgyak és írásos dokumentumok találhatók. A bizottság gondoskodik arról, hogy a beérkezett levelek, cikkek és beszámolók a sajtó útján nyilvánosságra kerüljenek. Gondoskodik az emléktárgyak összegyűjtéséről és kiállításáról is.

A bizottság címe: V. Mária Valéria utca 10.

Várjuk a nemzeti eszmékhez és a történelmi hagyományokhoz ragaszkodó társadalom megmozdulását.

A Magyar Történelmi Emlékbizottság."

A felhívást többek között aláírta Bajcsy-Zsilinszky Endre, Bernáth Aurél, Darvas József, Baráti Huszár Aladár, Illyés Gyula, Joó Tibor, Kállai Gyula, Kárpáti Aurél, Katona János, Krenner Miklós, Mihályffi Ernő, Nagy István, Parragi György, Pátzay Pál, Somogyi Miklós, Szakasits Árpád, Veres Péter.

1942. március 10-én ült ismét össze a t. Ház, de ekkor már nem Bárdossy László volt a Sándor-palota ura...

Mint hivatalosan közölték: „Bárdossy László miniszterelnök megrendült egészségi állapotára való tekintettel felajánlotta a kormányzó úr Őfőméltóságának lemondását".

Bárdossyt eltávolították a kormány éléről, hirtelen, váratlanul, — nem adván neki időt arra, hogy politikai támaszait, az országon belül és kívül, esetleg segítségül hívja.

Bárdossy, lemondása után, hogy a hivatalos kormánykommünikének igaza legyen, azonnal szanatóriumba vonult, de ott — megbízható források szerint — nem annyira az orvosainak diagnózisára volt kíváncsi, hanem politikai barátainak látogatását fogadta.

Bárdossy olyan hirtelen távozott a miniszterelnöki székből, mint talán egyetlen elődje sem: Friedrich Istvánt 1919 őszén hetekig kellett rábeszélni, hogy adja már át a helyét *Huszár Károlynak,* Huszár bukása és a *Simonyi—Semadam-kormány* létrejötte is igénybe vett közel két hetet. Több mint egy hónap telt el, míg össze lehetett hozni a *Teleki-kormányt* és az első királypuccs után is több mint két hétig tartott a kormányválság.

Bethlen gróf bukásakor sem hiányoztak a kormányválság és kormányalakítás megszokott kísérőjelenségei, ugyanezt lehet elmondani *Károlyi Gyuláról, Imrédy Béláról is.*

Bárdossynál más volt a helyzet: úgy hírlett, hogy az utolsó minisztertanácsra el sem ment, minisztertársainak sem jelentette be lemondási szándékát.

Macartney professzor már idézett könyvében a következő indokolását adja Bárdossy feltűnő és hirtelen bukásának:

Horthy kezdettől fogva nem szívlelhette Bárdossyt; neki, a robusztus tengerésznek ellenszenves volt a gyenge, törékeny testalkatú diplomata, aki még vele szemben is éreztette fölényes intelligenciáját.

Bárdossyt kevesen kedvelték, túl sok volt az ellensége, és ezek rendszeresen ármánykodtak ellene Horthynál. Amikor kitűnt, hogy Bárdossy egyáltalán nem respektálja az utóbbi években kialakult politikai képletet — azt tudniillik, hogy a külpolitikai kérdésekben Horthyt, a belpolitikában pedig Keresztes-Fischert illeti a döntő szó —, amikor bele akart nyúlni a kül- és belpolitika intézésébe, óhatatlanul *szembekerült Horthyval.*

A kormányzó gyanakvását csak fokozta, hogy három kedvelt miniszterét, Bánffy földművelésügyi-, Varga iparügyi- és Keresztes-Fischer belügyminisztert „ejteni" akarta Bárdossy, és helyükbe saját híveit akarta behozni a kormányba.

Nem tetszett Horthynak az sem, hogy Bárdossy gátlástalanul minden eszközt felhasznált miniszterelnöki pozíciójának erősítésére: *túlzottan szolgálatkész volt* — nem is a *német követelésekkel, hanem már az óhajokkal szemben is* —, azonkívül igyekezett *jó kapcsolatokat* kiépíteni a *magyar szélsőjobboldallal,* valamint a kormányzói, nádori vagy éppen királyi székbe vágyódó *Albrecht főherceggel* is.

Amikor pedig fülébe súgták Horthynak, hogy Bárdossy, ki az ő kegyéből lett Magyarország miniszterelnöke, nincs elragadtatva attól a gondolattól, hogy az országgyűlés ifj. Horthy Istvánt válassza meg a kormányzóhelyettesi tisztségre, Horthy úgy vélte, hogy ilyen miniszterelnökkel nem tud tovább együttműködni.

Macartney professzor könyve nagymértékben támaszkodik a Horthy környezetéhez tartozott politikusok adataira, véleményére. Részben, de csak részben lehet elfogadni, hogy Bárdossy menesztésében az említett személyes szempontok is közrejátszottak, a döntő okot másutt kell keresni. Bárdossy külpolitikai koncepciója 1941 tavaszán és nyarán azonos volt Horthyéval, a magyar uralkodó osztályok jelentős része nagymértékben helyeselte ezt a politikát: megtámadni Jugoszláviát, hadat üzenni a Szovjetuniónak. Bár a németek — ígéretük dacára — a Bánátot nem adták át Magyarországnak és túl magas árat kértek a Bácskáért, és noha elmaradt a gyors német győzelem a keleti fronton, a magyar uralkodó osztályok 1941 végén nem gondoltak arra, hogy a helyzetből adódó következtetéseket levonva, gyökeresen más külpolitikai irányvonalat dolgozzanak ki. Folytatni akarták a tengelybarát külpolitikát, nagyobb erőbevetéssel. Ezt mutatta az új hadsereg kiküldése, az élelmiszer- és nyersanyagszállítás fokozása Németországba és Olaszországba. De ugyanekkor nagyobb külpolitikai akciószabadságot kívántak maguknak biztosítani — elsősorban az olaszbarát külpolitika felélesztéséhez, továbbá a nyugati demokráciákkal való kapcsolat új alapokra fektetéséhez. Bárdossy nem volt alkalmas ilyen külpolitika megvalósítására.

De közrejátszottak Bárdossy bukásában belpolitikai okok is. Az élelmiszerjegyek bevezetése, a közellátási nehézségek, a háborús terhek növekedése mind élesztették a nagy tömegek elégedetlenségét.

A Népszava karácsonyi száma, annak meleg fogadtatása — nemcsak a munkásság és parasztság, hanem az értelmiség körében is —, majd a Történelmi Emlékbizottság létrejötte azt a nem alaptalan aggodalmat keltette az uralkodó osztályok körében, hogy Magyarországon kialakulhat egy széles tömegbázison nyugvó, háború ellenes Népfront.

Bárdossynak mennie kellett, hogy átadja a helyét valakinek, aki alkalmasnak látszott arra, hogy befelé azt a *hiedelmet* keltse: valami más, valami új politika jön.

Az új miniszterelnök, nagykállói Kállay Miklós nem volt új ember a politikai életben: korábban Szabolcs megyei főispán, Gömbös Gyula kormányában földművelésügyi miniszter, s végül — de nem utolsósorban — Horthy kormányzó állandó vadászpartnere volt.

A 20-es években komoly anyagi zavarokkal küszködött, de — amint egy külügyminisztériumi följegyzés megörökítette — adósságait a 30-as évek közepére rendezte. Sajátságos véletlen, de tény, hogy hitelezőit földművelésügyi minisztersége idején fizette ki.

Kállay Miklós miniszterelnökségéhez a magyar nagybirtok és nagytőke komoly reményeket fűzött, addigi pályafutása alapján nem is alaptalanul.

Kállayt nem érte váratlanul az a meghívás, amelyet 1942 március első napjainak egyikén kapott a kormányzói kabinetirodától. Már *1941 ősz elején* meglátogatta őt *Keresztes-Fischer belügyminiszter,* és amikor büszkén megmutatta neki pompásan berendezett gazdaságát, hogy most már ennek akar élni, Keresztes-Fischer megjegyezte: *„Rád nagyobb feladatok várnak."*

Nem sokkal később nála járt *Baranyai Lipót,* a Nemzeti Bank elnöke és megpendítette előtte azt a lehetőséget, hogy *megfelelő időpontban ő, Kállay vegye át a kormányelnökséget.* Baranyai a nagyobb nyomaték kedvéért hozzátette: ezt az elgondolást *támogatja Chorin Ferenc is...*

(Chorin az egyik legnagyobb magyar tőkés volt, hosszú éveken át a Gyáriparosok Országos Szövetségének az elnöke is, Horthy bizalmas tanácsadója — gazdasági ügyekben.)

Végül: amikor *1942. január 6-án* Ribbentrop birodalmi külügyminiszter Horthy kormányzó vendége volt Mezőhegyesen — a vadászatra és az ezt követő vacsorával egybekötött eszmecserére *meghívást* kapott Kállay Miklós is.

Ugyanakkor azonban nem volt ott Mezőhegyesen Bárdossy... Amikor híre jött, hogy 1942. március 9-én Horthy kormányzó Kállay Miklóst bízta meg az új kormány megalakításával — Berlinben, a Wilhelmstrassén Ribbentrop elégedetten állapíthatta meg: nincs semmi baj, a magyar külpolitika változatlan marad.

A miniszterelnök-változást bejelentő hivatalos közlemény kiadásakor a lapok szerkesztőségei bizalmas utasítást kaptak a Sándor-palotából:

„Kérem a Főszerkesztő Urat, hogy az új kormány megalakításával kapcsolatban a következő szempontokat szíveskedjék kidomborítani:

1. *A kormány átalakítását kizárólag egy körülmény tette szükségessé, és ez Bárdossy László miniszterelnök betegsége...*

2. *A kormány összetételében semmiféle változás nincs,* továbbra is ugyanazok a miniszterek maradtak kormányon.

3. Mindez igazolja Kállay Miklós miniszterelnöknek azt a szilárd elhatározását, hogy az *új kormány elődjével teljesen azonos politikát követ."*

A bizalmas közlés ezek után rátért az új miniszterelnök méltatására. Mindenekelőtt annak a megemlítését kérte, hogy „Kállayt az egész, konstruktívan, józanul és hazafiasan gondolkozó magyar közvélemény osztatlan lelkesedéssel fogadja..." Továbbá: „jelképe az ősmagyarnak, aki teljes mértékben európai is...".

Kállay Miklós miniszterelnök úr — az utasítás szerint — ismeretes kemény, fajvédő felfogásáról és rendíthetetlen, soha meg nem fogyatkozó erélyéről.

De nehogy valakiben gyanú támadjon, a vezércikkben azt is közölni kellett, hogy a „miniszterelnök urat Bárdossy Lászlóhoz őszinte barátság fűzte és fűzi, s közöttük mindig a legteljesebb harmónia volt és van ma is".

(Ehhez csak annyit: amikor néhány nap múlva Kállay, régi szokás szerint, udvariassági látogatást tett elődjénél, Bárdossy rendkívül hűvösen, sőt udvariatlanul fogadta utódját.)

Végül a Sándor-palota tájékoztatója leszögezte: „A miniszterelnök úr első ízben a Gömbös-kormányban lett miniszter, és ő teljes mértékben osztotta és osztja ma is azt a kül- és belpolitikai koncepciót, amelynek éppen Gömbös Gyula volt a legkiválóbb képviselője."

Gömbösről eszünkbe jut a 95 pont: földreform, közigazgatási

reform, arányos teherviselés, az ország érdekében álló külpolitika ígérete — és ami megvalósult: a 95 pont meghirdetése óta a nagybirtok és nagytőke hatalma megszilárdult, a magyar külpolitika — miként Gömbös tervezte — a Berlin—Róma tengely körül forgott...

A Sándor-palotából jövő első hivatalos kinyilatkoztatás szerint Kállay ezt a kül- és belpolitikai koncepciót teljes mértékben osztja...

Nem lehet teljesen véletlennek tekinteni, hogy az első hivatalos kommentár Kállay kormányra lépésekor az új miniszterelnököt a Gömbös-féle kül- és belpolitikai vonalvezetés hívének mutatta be. 1942 márciusában a magyar uralkodó osztályok már nem hittek feltétlenül Hitler győzelmében, de nem is akartak vele szembefordulni. Ezért kellett hangoztatni, hogy Kállay azt a Gömböst követi, aki 1933 júniusában az összes külföldi kormányférfiak közül elsőnek látogatta meg a Führert, a belpolitikában pedig a fajvédő politika hívének vallotta magát. Persze, a hivatalos kommentár hallgatott arról a politikai barátságról, amely Kállayt Bethlenhez és híveihez fűzte.

Másnap, március 12-én Kállay Miklós megjelent a Magyar Élet Pártja, a kormánypárt értekezletén és ott részletesen körvonalazta programját. Kállay folytatta a ködösítést: „Sajnos, a kabinet nem teljes, két ember hiányzik közülünk: Bárdossy László, a miniszterelnök és Bárdossy László, a külügyminiszter..."

Kállay a kormánypártban büszkén hivatkozott arra, hogy a 95 pont kidolgozásában Gömbös Gyula munkatársa volt, ma is ennek alapján áll, a magyar külpolitikában nem fog változás beállni, marad minden a régiben, mert „a mi helyünk nem lehet másutt, mint ahová a világháború utáni politikánk állított, Németország és Olaszország mellett".

Kállay kormánypárti bemutatkozó beszédének egy mondatára mindenki megdöbbenten kapta fel fejét: „A legelső, amit le kell szögeznem, hogy háborús kabinet vagyunk."

Ha valaki ezt talán nem értette volna meg teljesen, az két nap múlva, március 14-én megkaphatta a magyarázatot: Lukács Béla, a Magyar Élet Pártja országos elnöke a miskolci Nemzeti Kaszinóban tartott ünnepi beszédében kijelentette: „A nemzet a feltámadása útján csak fokozottabb áldozatok és szenvedések árán juthat előre."

Áldozatok és szenvedés — szónokolt Lukács Béla, és ő már

tudta: ez azt jelenti, hogy rövidesen elindul a Keitelnek felajánlott 2. magyar hadsereg a frontra. A levélhordók még egyre kézbesítették a „SAS" behívójegyeket, fegyveres katonai szolgálatra, tábori és különleges büntető munkásszázadokba. A büntető munkásszázadokba kapott behívót nagyon sok kommunista és szociáldemokrata, szakszervezeti funkcionárius — fajra, felekezetre való tekintet nélkül. Kétszázezer magyar katona és munkaszolgálatos március idusának előestéjén már rálépett a fokozottabb áldozatok és szenvedések útjára...

„AZ LESZ A JÓ MAGYAR, AKI KÜNN HARCOL, ITTHON KITART..."

Kállay ígér és fenyeget — Tüntetés a háború ellen Petőfi szobránál — Üzleti lehetőségek — Terror a baloldal ellen — Bizalmas jelentések a honvédségről — Gazdasági nehézségek.

Miniszterelnöksége hatodik napján, 1942. március 15-én Kállay Miklós rádiószózattal fordult a nemzethez. „Új magyar világot" hirdetett, ahol „a jobbágyság most fog igazán felszabadulni, mert földhöz és független megélhetéshez jut", „a munkásság nagy joga: a méltóan megbecsült és megfizetett munka ma már vissza nem vehető, befejezett igazság! És a vezető, katona, polgár helyzete véglegesen meg lesz határozva..."

Magyarországon már az 1848-as forradalom felszabadította a jobbágyokat, papíron. A valóságban a földtelen parasztok kiszolgáltatottsága alig lett valamivel kisebb. A jobbágy elnevezés megszűnt, a jobbágy-sors megmaradt.

Kállay, a nagybirtokos, pontosan ismerte a parasztság helyzetét, azért ígérte azt, ami nekik szinte elérhetetlen álomnak tűnt: a jobbágyság tényleges megszüntetését.

Ami pedig a többi rétegnek tett ígéretet illeti: ezek veszedelmesen hasonlítanak azokhoz, amelyeket Mussolini és Hitler tett — hatalomrajutása előtt...

Mindez azonban addig nem következik el — dörögte Kállay —, míg „az örök nagy ellenséget, a rémet, az orosz kommunizmust le nem vertük". Nem riadt vissza vaskos történelemhamisításoktól sem: „Ezt az országot a hódítás, pusztítás, embergyilkolás ezer év óta csak keletről (?! — KE) érte. Voltak csatáink bőven másutt is, de létünk csak onnan volt fenyegetve."

Azután következett a rideg valóság — egy adag frázissal: „Háborúba megyünk. Elöl megy a márciusi fiatalság, biztosan tudom, hogy győztesen tér haza." Majd ígéret és fenyegetés: „Mire hazajön, mire vége a harcnak — nem világosi fegyverletétel lesz a vég — itt minden hazajövő katonát és itthonmaradottját — arra én

teszek fogadalmat — nem őszirózsás forradalom, nem 1918 és 1919, hanem otthon, munka, emberi lét kell hogy várja."

De nem érdektelen az sem, amit konstruktív, építő programjáról mondott: „Ebben az országban évek óta programmal és újra programokkal vagyunk elárasztva. Sokat elolvastam belőlük. Kérlek benneteket, gondoljatok vissza rájuk, vagy ha megvannak, vegyétek elő őket. És azt fogjuk látni, hogy alig különbözik egyik a másiktól, szinte szóról szóra ugyanazt mondják. Pedig nem a sok program a fontos, hanem, hogy mi az igaz. Végre egyszer válasszuk el az igazságot a hazugságtól. Ami igazság, azt meg kell csinálni, de egészen és megalkuvás nélkül. Ami nem az, dobjuk ki lelkünkből, gondolatunkból és még inkább szólamainkból. Igaz mindaz, ami jó, minden, amit meg lehet tenni: amiből egyetemes jó fakad nemcsak egyeseknek, de mindenkinek, az egész köznek, a hazának. Van, amit ma hozhatunk, van amit elő kell készítenünk, semmit sem szabad elhanyagolni, csak ami ámítás, azt kell kidobni. Mert míg ez nem történt meg, míg ez a tisztulási folyamat végbe nem megy bennünk, míg a való a valótlannal keveredik, addig nincs előrehaladás, nincs megnyugvás, nincs eredmény."

(A Külügyminisztériumban talált egyidejű feljegyzés a következőképpen jellemezte Kállayt: „Ellenfelei az állították, hogy nálánál jobban senki sem tudott hazudni, s így mindenkit be is csapott. Kétségtelen, hogy politikáját a ravaszkodás jellemezte. Kállay annyit ravaszkodott — hazudott —, hogy a végén a legjobb barátai sem tudták, mit akar.")

Kállay rádiószózatának befejezéséül így ígért, fenyegetett: „Nehéz megpróbáltatások éve áll előttünk. Az lesz a jó magyar, aki künn harcol, itthon kitart, aki tűr. Az államnak és nekem pedig az a feladatunk, hogy a nehéz napokat elviselhetővé tegyük. Ennek alapfeltétele a szociális igazság. Nem fogom tűrni, hogy a szegénység még súlyosabb legyen azáltal, ha másoknál tobzódást lát, de nem tűrhetek semmi lazítást, bujtogatást, mert erre még mindig mindenki ráfizetett."

1942. március 15-én Budapest két hivatalos és egy félig-meddig lefújt ünnepségre készült: az egyik hivatalos ünnepséget a Millenniumi emlékmű előtt, a cserkészek kivonultatásával ifjabb vitéz nagybányai Horthy István kormányzóhelyettes jelenlétében rendezték, a másikat a vasasok Magdolna utcai székházában a Sombor-Schweinitzer főkapitányhelyettes fenyegetéseitől megrettent szociáldemokrata és szakszervezeti vezetők. A haladó erőket tömörítő Történelmi Emlékbizottság azt vette tervbe, hogy ezen a napon megkoszorúzzák Petőfi és Kossuth szobrát. A Népszava, a Szociáldemokrata Párt hivatalos lapja — a készülő nyilas provokációra való hivatkozással — felszólította a szervezett munkásságot, hogy „az egyébként igen nemes gondolatot kifejező, korábban tervezett zarándoklástól tartsa távol magát".

A Millenniumi Emlékműnél és a Magdolna utcában rendben, az előírt program szerint ment minden. A Petőfi-szobornál Katona János és Somogyi Miklós a munkásság, Bajcsy-Zsilinszky Endre a parasztság, Bernáth Aurél, valamint Ortutay Gyula az értelmiség nevében program szerint megkoszorúzta a Talpra magyar! költőjének szobrát, de azután az ezrekre menő tömeg, kommunisták és szociáldemokraták, munkások, fiatalok, értelmiségiek a programban nem szereplő, viharos erejű tüntetésbe kezdtek. Végig a Duna-parton zúgott a kiáltás: „Le a háborúval! Vesszen a háború! Vesszen Hitler! Különbékét! Munkásegység! Munkás-paraszt szövetség! Független, szabad, demokratikus Magyarország! Szovjet—magyar barátság!" A tömeg a Szabadság tér felé vonult.

A rendőrség riadókészültségbe helyezett csapatai a Zrínyi utcában gumibottal, kardlappal támadtak a tüntetőkre, több száz embert letartóztattak.

Kállai Gyula „A magyar függetlenségi mozgalom 1939—1945" című könyvében e márciusi tüntetés tanulságairól a többi között a következőket írja:

„1942. március 15 a függetlenségi mozgalom történetének nevezetes dátuma. Ez a nap a hazafias magyarok seregszemléje és harci mozgósítása volt. Az ellenforradalom két évtizede alatt először ünnepelték március 15-ét a küzdő, dolgozó hazafias magyarok eredeti szellemének csorbítatlanságában. 1942. március 15 a magyar antifasiszta erők ünnepe volt. Azoknak az igaz magyaroknak a seregszemléje, akik égtek a vágytól, hogy minél előbb lerázzák a nemzet testéről az élősködő fasiszta tetveket.

1942. március 15 kiindulópontja lehetett volna a magyar nép bátor, fegyveres szabadságharcának. Magyarország népe ezen a napon ráléphetett volna arra az útra, amelyen Európa sok szabadságszerető népe járt már akkor is: csatlakozhatott volna a szabadságukért fegyveresen küzdő népek harci közösségéhez. Sajnos, nem így történt.

A március 15-i tüntetésnek a függetlenségi mozgalom további alakulása szempontjából komoly tanulságai voltak.

Ezek között az első és a legfontosabb az volt, hogy a magyar reakció ekkor kísérelte meg először a függetlenségi mozgalom jobbszárnyát szembefordítani a mozgalom balszárnyával, elsősorban a kommunistákkal. Tudjuk, nem eredménytelenül.

A március 15-i tüntetés tanulságai között igen nagy fontosságú az a tény, hogy a jobboldali szociáldemokraták a közelmúlt eseményeiből nem tanultak semmit. Március 15-én, a magyar munkások, parasztok és haladó értelmiségiek háború elleni fellépésének első nagy erőpróbáján ismét cserben hagyták a munkásságot és nyíltan a reakció oldalára álltak. Árulásuk palástolására bárgyú mesét találtak ki: az állítólagos nyilas provokációt és rendbontást. De még ha igaz lett volna is ez a Sombor-Schweinitzertől kapott »érv«, nem sokkal inkább úgy »óvták« volna-e meg »a szabadság ünnepének tiszta képét«, ha szembeszállnak a fasizmussal, a reakcióval s az esetleges nyilas provokátorokkal? Mintha bizony 1848. március 15 nem a zsarnokság és elnyomás ellen fellépő magyarok bátor, forradalmi cselekedete lett volna! Mintha bizony Petőfiék behódolással, a reakció előtt való meghátrálással, nem pedig a reakció elleni kíméletlen és megalkuvás nélküli harccal tették volna március 15-ét »a szabadság ünnepének tiszta képévé«."

Kállai ezen felül megállapítja:

a szociáldemokrata balszárny még ekkor sem volt képes az önálló politikai fellépésre és nem használta ki azt a kedvező helyzetet, amelyet a Népszava 1941-es karácsonyi száma a függetlenségi mozgalom számára az egész magyar közvéleményben teremtett, harc nélkül elfogadta Peyer érveit és engedményeket tett a jobboldali politikának;

nem szabad azonban megfeledkezni arról sem, hogy 1942. március 15-e megmutatta: a magyar nép forradalmi szellemét Horthy

negyedszázados uralma sem tudta megtörni, valamint arról sem, hogy kitűnt: „a magyar népi tömegeket Horthy negyedszázadon keresztül kifejtett verejtékes erőfeszítése, undorító gyalázkodása és hazug propagandája sem tudta szembeállítani a Kommunisták Magyarországi Pártjával. A dolgozó magyar nép most is a Kommunisták Magyarországi Pártjára figyelt, a párt hívószavát követte."

De mutatkoztak a március 15-i tüntetésnek súlyos következményei is: a Szociáldemokrata Pártban felülkerekedtek a jobboldali erők, 1942 nyarán a főtitkári tisztségből eltávolították Szakasits Árpádot, a rendőrségi igazoltatások során a kommunisták jelentékeny részének, valamint a függetlenségi politika legharcosabb szociáldemokrata képviselőinek névsora a rendőrség kezébe került. Ez a körülmény az ugyanez év nyarán a bekövetkezett letartóztatásokban igen nagy szerepet játszott.

PROGRAM ÉS ÜZLET

Három nap múlva, *1942. március 19-én* került sor a parlamentben *Kállay miniszterelnöki programbeszédére.* Ugyanezen a napon, néhány utcával arrább, a József nádor téren egy másik, nem kevésbé fontos tanácskozás folyt: rendes évi közgyűlését tartotta az egyik legnagyobb bank, a *Magyar Általános Hitelbank.*

Kállay Miklós a parlamentben elmondotta, mit tervez kormánya kül- és belpolitikai téren, néhány utcával arrább, a Hitelbank tanácstermében az igazgatóság az elmúlt év eredményeiről és a jövő biztató kilátásairól tájékoztatta a részvényeseket.

Kállay parlamenti programbeszédében ezt mondotta: *„A magyar orientáció hűséget is jelent. Hűséget és kitartást nagy szövetségeseink és barátaink, a tengelyhatalmak oldalán...* A mi helyünk Németország és Olaszország mellett van, éppúgy ma a háborúban, mint holnap a béketárgyalások, a döntések asztalánál."

A Hitelbank igazgatósági jelentésében mindez így hangzott: „A francia pénzcsoport tulajdonában volt, az alaptőke *mintegy 16%-át kitevő részvénypakettet 1941-ben a németországi Dresdner Bank szerezte meg."* Azután egy adat az 1941-es év üzleti eredményeiből: az előző, az 1940-es évhez képest a *Hitelbank tiszta nyeresége 30%-kal emelkedett!*

A Hitelbank magyar és német főrészvényesei békésen ültek egymás mellett, érdekük közös: növelni a hasznot.

Hogy szólt ez Kállay programbeszédében? „Hűség és kitartás nagy szövetségeseink és barátaink, a tengelyhatalmak oldalán..."

Ez persze szebben hangzik...

Kállay lendületesen szónokol a parlamentben: „Szeretném, ha a hadbavonult katonától az itthonmaradt s a hadiiparban foglalkozó munkásig vagy a mezőgazdasági termelésben dolgozó gazdáig mindenki érezné és tudná, hogy *mi magunkért, a magunk létéért és történelmi fennmaradásáért küzdünk ebben a háborúban!"*

Ugyanezt a gondolatot a Hitelbank palotájában így fogalmazták meg az igazgatóság jelentésében:

„Az Európa gazdasági életébe újonnan bekapcsolódó *keleti területekkel remélt kereskedelmi forgalom lebonyolítását van hivatva előmozdítani* a Pesti Magyar Kereskedelmi Bankkal és a vezető ipari érdekképviseletekkel együtt alapított *Transkarpathia Nyersanyagbehozatali és Árucsereforgalmi Kft."*

Itt persze nem beszéltek „történelmi fennmaradás"-ról, a létért folytatandó küzdelemről, itt nagyon egyszerűek a dolgok: a keleti hadjáratban elfoglalt és elfoglalandó területekkel az árucsereforgalmat meg kell szervezni, és e célból a két legnagyobb magyar bank szövetségre lépett a vezető ipari érdekeltségekkel. — Többek között *ezért kellett kimenni a Don mellé a 2. magyar hadseregnek!*

Említsük meg, hogy a Transkarpathiában együtt működő Hitelbank és Kereskedelmi Bank miniszterviselt igazgatósági tagjaiból Kállayénál különb és tekintélyesebb kormányt lehetett volna összeállítani! A két bank igazgatósági tagjai között volt *kilenc volt miniszter* — közülük három-három nem is olyan régen a külügyi, illetve a pénzügyi tárcát vezette —, valamint öt magyar királyi titkos tanácsos. A Hitelbank felügyelőbizottságában helyet foglalt Feilitzsch Berthold báró, a titkos társaságok egyik legfontosabb vezető alakja...

Kállay Miklósnak nem volt külügyminisztere — itt három volt külügyminiszter is akadt: *Scitovszky Tibor, Walko Lajos és Kánya Kálmán.* (Kánya Kálmán 1941-ben a Felsőház külügyi bizottságá-

nak elnöki tisztét is betöltötte — a Hitelbank igazgatósági tagsága mellett.)

Még néhány érdekes adat a két nagy bank évi jelentéseiből: A Pesti Magyar Kereskedelmi Bank alaptőkéje 25 millió pengő volt; tiszta nyeresége így alakult:

1939 — 4 668 855,45 pengő
1940 — 5 166 744,57 pengő
1941 — 6 977 406,19 pengő.

A Magyar Általános Hitelbank alaptőkéje 41,4 millió pengő volt; a tiszta nyereség így alakult:

1940 — 7 276 400,— pengő
1941 — 9 679 965,— pengő

Ezért érdemes volt kiállni a „tengely" mellett...

Visszatérve a miniszterelnök parlamenti programbeszédére: Kállay bejelentette, hogy a *kormány zár alá veszi és ki akarja sajátítani az összes zsidó kézen levő erdő- és földbirtokokat,* és még néhány, nagyon kemény fajvédő, antiszemita kijelentést tett.

Ugyanezen a napon néhány utcával arrébb azonban a Hitelbank tanácskozásain nagyon jól megértették egymást a Dresdner Bank árja megbízottai, Anton Apold, Carl Goetz, Hans Pilder, valamint a nem-árja igazgatósági tagok, többek között Kornfeld Pál báró, Ullmann György báró, Vida Jenő...

Befejezésül: Kállay parlamenti bemutatkozó beszédében leszögezte, hogy — bár nem akar próféta lenni, ehhez nincs jogcíme, csak hite van bizonyos dolgokban — „a háborúnak hamarosan vége lesz, éspedig győzelmes vége".

Így kezdte meg tevékenységét Kállay Miklós, a magyar kormány új miniszterelnöke.

ROHAMOK A BALOLDAL ELLEN

Az 1942. március 15-i tüntetés megrémítette a magyar uralkodó osztályokat. Hiszen ezrekre menő tömeg zúgta: „Le a háborúval! Különbékét! Független, szabad demokratikus Magyarországot!"

Schönherz Zoltán, az illegalitásban harcoló Kommunisták Magyarországi Pártjának egyik vezetője — a Párt tiltó rendelkezése következtében — maga nem vehetett részt a tüntetésen, de a távolból, villamoson utazva látta és hallotta, megelégedéssel állapította meg: a Központi Vezetőség jelszavai a tömegek igazi érzéseit és vágyait fejezték ki.

1942. március 19-én Imrédy Béla volt miniszterelnök, a szélsőjobboldali Magyar Megújulás Pártja vezetője a miniszterelnöki programbeszéd vitájában szóvá tette a március 15-i háború-ellenes tüntetést, s ingerülten és nyersen felszólította az új kormányt, hogy lépjen fel végre „a magyar gondolat kufáraival és prostituálóival szemben". Ezek mögött — figyelmeztetett Imrédy — „egy baloldali népfront vágyálmai, sőt a forradalommal kacérkodó rezdülései lapulnak meg".

Imrédy tűrhetetlennek mondta, hogy ez az egyre veszélyesebbé váló állapot fenntartassék, hogy — amint mondotta — „félvörös gyűlések, ünnepélyek, sőt felvonulások legyenek napirenden", melyek homlokegyenest szembenállnak az új Európa szellemiségével...

„Kérdem a miniszterelnök urat — emelte fel hangját a szélsőjobboldal vezérszónoka —, hajlandó-e a nemzet egysége érdekében e téren fellépni? Kérem határozott válaszát, hogy tovább akarja-e tűrni a hazai népfront játékait, avagy hajlandó-e a belügyi kormányzat híres, erős kezét egyszer arra felhasználni, hogy ezeket a mindinkább veszélyessé válható jelenségeket egyszer s mindenkorra megszüntesse?"

Maróthy Károly nyilas képviselő ugyanezen a napon szintén bőségesen foglalkozott a legutóbbi napokban lezajlott eseményekkel, a Petőfi-jelvény tömeges feltűnésével, a március 15-i tüntetéssel, aztán azzal, hogy „röpcédulák jelennek meg, nyíltan kommunista aláírással". Maróthy azt követelte: „felszámolni a baloldaliságot, sürgősen és gyorsan...!"

Imrédy, Maróthy nyitott kapukat döngetett: Kállay Miklós és belügyminisztere, Keresztes-Fischer Ferenc készek voltak a leszámolásra: Sombor-Schweinitzer, a politikai rendőrség főnöke már megkapta az utasítást, lázas előkészületek folytak a vezérkar főnökének def. (elhárító) részlegében.

De a békéért való harc egy pillanatra sem torpant meg.

Kállay Miklós bemutatkozó beszédében teljes határozottsággal és egyértelműséggel leszögezte álláspontját: háborút viselünk, a nemzet minden erejét mozgósítani kell — „minden rendelkezésünkre álló energiánkat — mondotta március 19-én Kállay — ennek a háborúnak, és hangsúlyozom, a mi háborúnknak szolgálatába kell állítani".

Az illegális Szabad Nép harmadik, 1942. április 1-én megjelent száma ezt írta: „Mint drága kincs jár kézről kézre még ma is a Párt hetekkel ezelőtt kiadott első röpirata. Sashalmon, Cinkotán és még messzebb járnak már egyes példányai, mindig új és új proletár szívében gyújtva fel a reményt: a Párt itt van, szervezi, vezeti a magyar nép szabadságharcát!"

„Békét, kenyeret!" — hirdette a Párt egy röpcédulája.

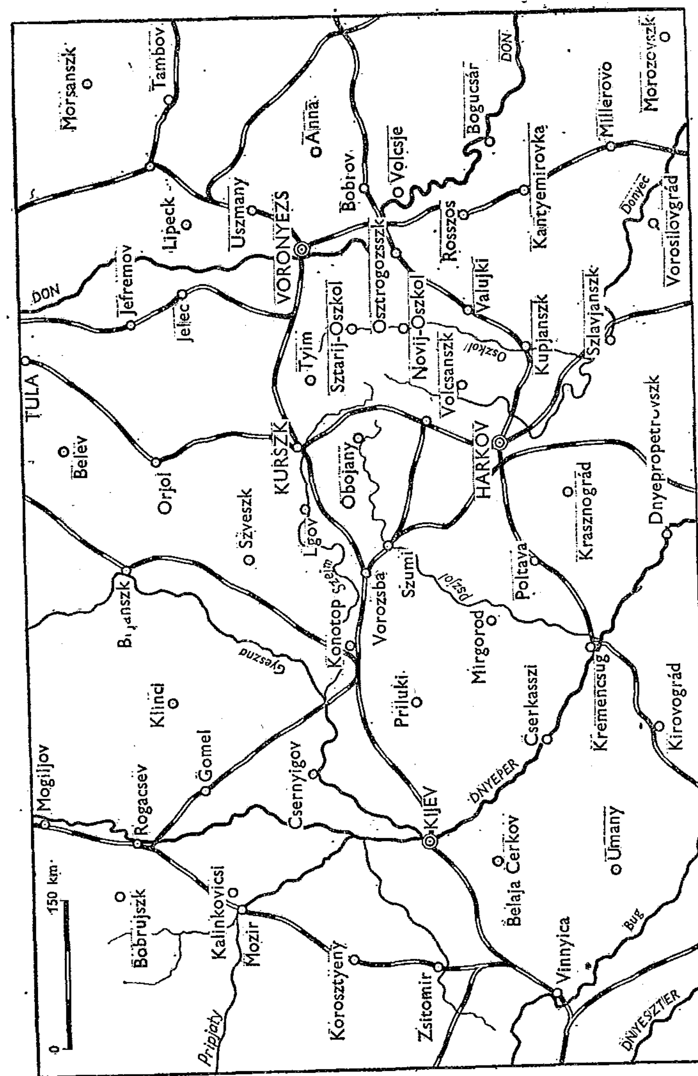
Kállay Miklós kormánya 20 dekára szállította le a napi kenyérfejadagot, csökkentette a zsíradagot; az üzletekből eltűnt a burgonya és a szappan; a feketepiac, a zugkereskedelem árait tisztességes munkából már nem lehetett megfizetni. Az 1942. április 23-án Berlinben aláírt magyar—német kereskedelmi szerződésben a Kállay-kormány újabb, az eddiginél még terhesebb kötelezettségeket vállalt: újabb százmillió márka hitelt, évi egymillió tonna bauxit, mérhetetlen mennyiségű élelmiszer, búza, cukor, zsír, bor kiszállítását.

A 2. HADSEREG A KELETI FRONTON

És 1942. április 12-én, röviddel éjfél előtt elindult Szombathelyről az első két vasúti szerelvény a 2. magyar hadsereg alakulataival a keleti frontra, hogy azután egyre fokozódó ütemben folytatódjék 200 ezer magyar katona és munkaszolgálatos kiszállítása.

A Kállay-kormány megtette az első megtorló, megfélemlítő intézkedéseket a kommunisták vezette függetlenségi, békét követelő front ellen: Nagykátán és Tápiósülyön különleges, büntető *munkásszázadokat állítottak fel,* s ezekbe börtönbüntetésüket töltő, de a fogházakból kihozott *kommunistákat* osztottak be. *Muray-Metzl Lipót,* a nagykátai bevonulási központ parancsnoka egy ízben a 401-es különleges munkásszázad tagjaihoz beszédet intézett és kijelentette: *„Most kimentek Ukrajnába, de onnan nincs visszatérés!"*

Muray egyik beosztottja és hű embere, Molnár hadapród a következő „fennkölt" szónoklatot tartotta egy másik, szintén a keleti frontra irányított munkásszázad előtt: *„Csókoljátok meg ezt a drága anyaföldet, mert azt többé nem látjátok, és ha egy-kettő mégis visszakerülne, az itt fog megdögleni.* Tudom, hogy mit be-

A MAGYAR 2. HADSEREG HADMŰVELETI TERÜLETE

Ennek fejében a Harmadik Birodalom kormánya ígéretet tett arra, hogy „azokat a nyersanyagokat és félgyártmányokat, amelyeket Németország a rendes árucsereforgalomban Magyarországnak eddig is szállított, továbbra is szállítani fogja, amennyiben ezt a jövőben a német háborús szükséglet megengedi".

Szép lett volna ez az ígéret, ha az a bizonyos „amennyiben" kötőszóval kezdődő mellékmondat nem lett volna. De ott volt, és már ezen a május 5-i Minisztertanácson Kállay beismerte, hogy „a számunkra oly fontos nyersvas és ócskavas, valamint kőszénkátrányszurok-kontingens emelésére vonatkozó kérelmet a német kormánybizottság nem honorálta", hasonlóképpen eredménytelen volt a phenol-szállításra vonatkozó magyar kérelem is, és a német kormánybizottság nem volt hajlandó ígéretet tenni arra sem, hogy szállítják az előző évi szerződésben kikötött cellulóze kontingenst.

No de azért nem jött haza üres kézzel a kormánybizottság: abból a célból, hogy csökkentsék a Harmadik Birodalomnak Magyarországgal szemben fennálló, nem jelentéktelen összegre rúgó márkatartozását, hozzájárultak a Magyarországra irányuló német behozatal emeléséhez, éspedig fogászati cikkekből, egyes papirosfajtákból, hajtótengelyekből, mérlegekből és végül szájharmonikákból. Ez azonban gyakorlatban mit sem jelentett, mert ugyanakkor megállapodás jött létre, hogy a *németeknek 1942 tavaszáig nyújtott 200 millió márka előleget további 100 millió márkával 300 millió márkára emelik fel.* A Minisztertanács tagjai így meglehetősen rosszkedvűen hallgatták Kállay Miklós miniszterelnöknek a berlini tárgyalásokról szóló jelentését.

A berlini tárgyalások leglényegesebb eredménye — jelentette ki Kállay — az, hogy a *magyar érdekeltek tárgyalásokat folytathatnak a német tulajdonban levő vagyonértékek visszavásárlására,* azaz a Hitelbank és Kereskedelmi Bank, karöltve más tőkeerős érdekeltségekkel, tárgyalásokat kezdhet német tőkésekkel magyar vállalati részvények visszavásárlására és a német tulajdonban levő magyarországi érdekeltségek megvásárlására. A német tárgyalófél elvben elismerte, hogy a *márkaadósság csökkentésére „vagyonértékeket is fel kell áldozniok".*

Ez volt a leglényegesebb eredmény, ez az *elvi megállapodás.* És mi történt ennek megvalósítására a gyakorlatban?

A berlini megegyezés nyomán valóban tárgyalások kezdődtek német és magyar fináncőkés csoportok között a mintegy 250 millió pengő értékű magyarországi német részvényérdekeltség visszavásárlására. Ezeket a tárgyalásokat a német fináncőkések majd két esztendeig elhúzták, 1944 elején (!—KE) végül már hajlandónak mutatkoztak 30 millió pengő értékű részvényköteg visszaadására, ennek a 30 milliónak töredéke 1944. március 19-ig vissza is került Magyarországra. Ezután következett az ország megszállása, és ez a kérdés végleg lekerült a napirendről.

Kállay Miklós miniszterelnök 1942. május 5-én úgy informálta kormányának tagjait, hogy a német kézben levő magyar részvények ügyében várható a legnagyobb eredmény.

Kállay jóslata nem vált be...

Persze a hitleri Németországgal folytatott gazdasági tárgyalásokon Kállay nem a saját jószántából foglalt el ilyen engedékeny álláspontot. Kállay Miklós a magyar fináncőke nevében, annak jóváhagyásával vállalt jelentős áldozatokat a magyar—német gazdasági együttműködés érdekében. A dús haszonnal kecsegtető jövőre szegezték tekintetüket a magyar gyáriparosok, amikor kifejezték azon reményüket, hogy „természetesen az új helyzet gyümölcseiből egész Európa részesedni fog, elsősorban azonban a tengelyhatalmak és szövetségeseik, akik véráldozatukkal fizetnek a jövő előnyeiért. Ezen az alapon *Magyarország is joggal számíthat az ukrán gazdasággal való, hasznothajtó együttműködésre, aminek előnyeit legközvetlenebbül a magyar gyáripar fogja megérezni,* amely már az ukrán területekhez való közelségénél fogva is azokat természetes gazdasági háttérnek tekintheti." Ezt így lenyomtatták a gyáriparosok félhivatalos lapjában, a Honi Iparban, 1942-ben...

A BÉKÉÉRT!

1942. április 25-én a Képviselőházban Vajna Gábor nyilaskeresztes képviselő interpellált „a szociáldemokrata párt és a vele együttműködő népfront ártalmatlanná tétele tárgyában". Vajna letette a Ház asztalára a Vörös Hadsereg főparancsnoksága 1942 márciusi napiparancsának másolatát, amelyet — az interpelláló képviselő szerint — „Magyarországon úton-útfélen terjesztettek s legújabban már telefonfülkékben, telefonkönyvekben rejtik el".

Vajna néhány részletet fel is olvasott a napiparancsból:

„A Vörös Hadsereg a legerősebb segítőtársa a függetlenségü-

kért és szabadságukért harcoló nemzeteknek... Nemzeti kormány kell, amely beszünteti az élelmiszerellátást és a katonák kiszolgáltatását Hitlernek. Nemzeti kormány kell, amely békét hoz és kilép a háromhatalmi szövetségből. Nemzeti kormány kell, amely megkezdi Magyarország demokratikus újjáépítését." Vajna még a napiparancsban szereplő jelszavakat is felolvasta: „Egy katonát se Hitlernek! Független, szabad demokratikus Magyarországot!"

Vajna kifejtette: „A polgári front és a szociáldemokraták között tehát az összefüggés megvan. Feltételezem, hogy a polgári front urai nem tudják, hogy kik irányítják őket, és hogyan jutnak oda, hogy ma összefognak a szociáldemokratákkal. Ott kezdem a dolgot, hogy 1941. október 31-én, Táncsics Mihály sírjának megkoszorúzásakor, Ortutay Gyula ugyanakkor teszi le a koszorút, amikor a szociáldemokraták. Ezt az Ortutay Gyula urat, úgy tudom: egyetemi tanárrá akarják Kolozsvárra kinevezni. 1941. december 25-én a Népszava ünnepi, karácsonyi számában a nagy összefogás jegyében Szekfű Gyula egyetemi tanár úr ír a 17. oldalon cikket »A szabadság fogalmáról«, Bajcsy-Zsilinszky Endre képviselőtársunk a 19. oldalon: »Kossuth és a magyar külpolitika« címmel és Móricz Zsigmond a 25. oldalon: »Petőfi a politikai jel« címmel."

Volt szó ebben az interpellációban még sok mindenről, a március 15-i koszorúzási ünnepségről, az állítólagos „S" hadsereg megalakulásáról (Vajna szerint az „S" jelentése: sztrájkolni, szabotálni kell, nem kell bevonulni katonának), a betiltott „Szabadság és Művészet" kiállításról, a Zeneakadémián rendezett hangversenyről, amelyen fellépett a szociáldemokrata Szalmás kórus is, és amely hangversenyen „moszkvai indulók hangzottak el, és a tömeg — amelynek 80%-a piros nyakkendőt viselt, a hölgyek pedig piros virágot, nagyon sokan S-betűt tűztek ki — összeszorított ököllel állott fel és úgy hallgatta végig ezt az indulót".

Vajna így fejezte be interpellációját: „T. Ház! Hosszú sorozatát említhetném még ezeknek az eseteknek, de az időből erre nem telik. Azt üzenem azoknak a polgári uraknak, akik ebben az összefogásban részt vesznek, hogy gondolják meg a dolgot és vegyék tudomásul, hogy ebben Moszkvának és Londonnak a keze van benne, és aki ma Moszkva és London mellett csinál propagandát, az Magyarország részére a halált hirdeti, az hazaáruló! Mindezek után kérem azokat, akik még kételkednének, hogy menjenek a

június 24-iki bajtársak emlékoszlopához*, szálljanak magukba, gondolkozzanak és döntsék el, hogy Moszkva mellett vagy Moszkva ellen harcolnak-e. Kérdem a miniszterelnök urat, hajlandó-e ezekben a kérdésekben az ország köznyugalma érdekében szükséges intézkedéseket megtenni?"

Tudjuk: Keresztes-Fischer belügyminiszter és Szombathelyi vezérkari főnök kopói akkor már készen állottak a nagy hajtóvadászatra a magyar függetlenség legjobb harcosai ellen.

A Kommunisták Magyarországi Pártja május elsejét harcos tüntetések sorozatával készült megünnepelni. Az illegális Szabad Nép ezt írta:

„Más években május 1 a munkaszünet napja, a munkásosztály harci napja a munkásosztály alapvető követeléseiért. *Ez évben, 1942-ben,* amikor Európa nemzetei Hitlerék nyomása alatt sínylődnek, az egyes országok munkásosztálya összefog nemzetük többi rétegével, a parasztokkal, a polgárokkal *a közös követelésért: nemzetük felszabadításáért a Hitler-fasizmus alól.*

1942. május 1 Magyarországa a háború-ellenes, a fasizmus-ellenes, független, szabad, demokratikus Magyarországért kibontakozó front jegyében áll" — szögezte le a KMP Központi Vezetősége.

De Horthy, Kállay, Keresztes-Fischer *éppen ezt nem akarta,* ők a háborúért lelkesedtek, a fasizmus úttörőinek szerepében tetszelegtek, ellenségei voltak a demokráciának — szűk, korlátolt célkitűzéseik eléréséért Hitler csatlósává szegődtek, uralmuk fenntartásáért, a kizsákmányolási terület remélt megnövekedéséért hajlandók voltak egyre többet feláldozni Magyarország függetlenségéből, szabadságából. *Ezért* rendelték el 1942 április végén az irtóhadjáratot azok ellen, akik több szabadságot, nagyobb függetlenséget követeltek.

És 1942 április végén akcióba lépett Keresztes-Fischer politikai rendőrsége; sikerült beférkőzniük a Párt Központi Vezetősége közelébe is, elfogták többek között Rózsa Ferencet, az illegális Szabad Nép szerkesztőjét. Három hónapig folytak a tömeges letartóztatások, mintegy 500 kommunista járta meg a politikai rendőrség, az Andrássy-laktanya és a Margit körúti fogház kínzókam-

* Június 24-i bajtársak emlékoszlopa: az 1919. június 24-i budapesti fegyveres ellenforradalom során elesettek emlékművéről van szó, amely a Vértanúk terén (ma Ságvári Endre tér) állott.

ráit. Rózsa Ferencet, Rezi Károlyt a szó szoros értelmében agyonverték, számtalan embert tönkrenyomorítottak.

Később, a felszabadulás után, amikor ezeket a vadállati detektíveket és csendőröket bíróság elé állították, a meggyötört emberek tanúvallomást tettek a kínzásokról.

Apró Antal építőmunkás — Juhász István csendőrnyomozó perében —: „Három esetben hallgattak ki Juhászék. Mindhárom esetben összevertek, megtalpaltak, összepofoztak. Juhász volt az, aki azt ígérte: »Agyon fogunk verni, a bőröddel úgysem kell elszámolni.« Juhász folytatni akarta a verést, ekkor azonban ájultan estem össze."

Máté György magántisztviselő: „Kilenc heti vallatás alatt részem volt a padrafeszítés, tormás-zacskó, villanyozás és a kínzás különböző módszereiben, melyeket Juhász István vezetésével a csendőrnyomozók hajtottak végre."

Hazai Jenő vasmunkás elmondta: Juhász módszereihez tartozott, hogy mindazokat, akik ellen még gyanú sem merült fel, csak a nevük szerepelt valahol, bevitette és addig verette, amíg magukra vállaltak valamit. Egy fiatal tüdőbeteg lányt a szó szoros értelmében nyomorékká kínoztatott, veretett és villanyoztatott, s amikor már nem volt hely a testén, melyet ütni vagy kínozni tudtak volna, tormás zacskót húztak a fejére. Juhász módszeréhez tartozott, hogyha valakit nem találtak meg, behozták az anyját, apját, s bármilyen idős volt is, azt kínozták, hogy mondja meg, hol van a fia vagy a lánya. Juhász megtette azt is, hogy ha valaki nem akart vallani, behozta a feleségét, az anyját vagy az apját, s előtte kínozták, hogy hatással legyen a gyanúsítottra, és ezzel kényszerítették beismerő vallomásra.

Dr. Wayand Tibor detektívfelügyelő így mondta el vallomásában Rózsa Ferenc halálát:

„Előállítása után láttam, hogy Rózsa Ferencet megverték. Láttam, hogy Rózsa Ferenc nap, nap után gyengébben mozog, siralmasabb állapotban van. A vele egy szobában elhelyezett őrizetesek jelentették Juhász Istvánnak, hogy Rózsa már nagyon beteg. Juhász a kaszárnya katonaorvosát hívatta, aki Rózsát megvizsgálva kijelentette, hogy komolyabb baja nincs, nyugodtan lehet vele foglalkozni, mert csak szimulál. Rózsa mind gyengébben mozgott. Egyik napon Juhász közölte velem, hogy Rózsa az előző éjszaka meghalt."

Ezekben a hetekben folytatódott a 2. magyar hadsereg felvonulása a keleti fronton. A magyar vezénylő tisztek lassan rájöttek arra, hogy úgyszólván semmi intézkedési joguk nincs, egyszerűen a „tolmács" szerepét töltik be: lefordítják és továbbítják a csapatoknak a német parancsokat.

De tapasztalniok kellett azt is, hogy a magyar parancsnokságok mellé beosztott német összekötőtisztek semmi megértéssel sincsenek a magyar gyalogos csapatok nehézségei iránt. A 6. könnyű hadosztály parancsnoka jelentette:

„*a)* V. 17-én hajnalban a 22. gyalogezred parancsnok hadálláspontjára kimenet találkoztunk a teljesen elcsigázott 22/II. zászlóaljjal és a 6/5. és 6/7. ütegekkel. Itt megállva a vezérkari főnököm a német alezredestől kérdezte: »Mit gondol alezredes úr, e csapatokat látva, mik az én gondolataim?« Válasza az volt: »Napóleon?« Mikor vezérkari főnököm azt válaszolta, hogy: »Igen. A csapat egy vert had benyomását teszi, ily csapatokat még nem láttam«, a német alezredes rövid válasza ez volt: »Nem is olyan rossz, a mi csapataink is szoktak így kinézni.«

b) V. 25-én délelőtt a csak 6 km menet után Szeregyina Budon átvonuló 22/III. zászlóalj és 6/5. üteg teljesen elcsigázott és megmerevedett lovainak láttára a német alezredes kijelentette, hogy: »Az emberek egész jó állapotban vannak, a lovak egy kissé fáradtak.«

Ezzel szemben a hadosztály eddigi lóvesztesége 120 darab ló. A 22/III. zászlóaljparancsnok — akinek a hadosztályon belül a legjobb lovai vannak — jelentése szerint 14 nap pihenő és erős lótáp volna szükséges a lovak erőállapotának rendbehozatalára. Az előttem elvonuló, fent említett két alakulat lovai valóban siralmas képet mutattak. A hadosztály csapatai és lovai nagyobb hadműveletek nélkül céltalanul és csekély eredménnyel lettek oly nagymértékben lehajtva. Megdöbbentő, hogy e szép és jól felszerelt hadosztályt néhány partizánért mennyire lehajtották."

1942 májusában a harctéri helyzet inkább a Berlin—Róma—Tokió „háromszög" számára volt kedvező: a Korall-szigetek körül vívott nagy tengeri csatában ugyan a japánoknak nem sikerült döntést kierőszakolniok, de május 6-án kezükre került a Corregidor-erőd, az amerikaiak utolsó támaszpontja a Fülöp-szigeteken. Eredménytelen maradt a szovjet csapatok támadása a nyári

offenzívára felsorakozó német erők ellen Harkov térségében, május 16-án elesett Kercs városa, Észak-Afrikában Rommel Afrika-Korpsa áttörte az angol állásokat, június 21-én elfoglalta Tobrukot, az angolok egyik legjobban kiépített kikötőjét és erődjét.

De az öt világrész haladó erői nem torpantak meg, az európai és ázsiai fasiszták harctéri sikerei — a szó szoros értelmében — még keményebb helytállásra ösztönözték őket. Erősödött a partizánmozgalom a megszállt területeken, Ukrajnában, Jugoszláviában, Franciaországban, Csehszlovákiában. Május végén — miután a szovjet partizánok száma napról napra növekedett — létrehozták a partizánmozgalom központi vezérkarát.

1942. május 27-én cseh hazafiak megölték Heydrichet, a Cseh-Morva Protektorátus kegyetlen helytartóját. A náci rendőri egységek megtorlásul százakat és százakat tartóztattak le, Lidice nevű faluban pedig a házakat felrobbantották és felgyújtották, a férfiakat kivégezték, a nőket és gyerekeket koncentrációs táborba hurcolták.

Egy hónappal később a Wehrmacht megkezdte a Volga—Kaukázus offenzívát. Az OKW a támadásra felsorakozott két hadseregcsoporttal, a Heeresgruppe „A"-val és a Heeresgruppe „B"-vel két célkitűzést óhajtott megvalósítani: 1. áttörni a Kaukázuson és elfoglalni a Kaukázuson túli olajmezőket, 2. meghatározott ponton elérni a Volgát, elfoglalni Sztálingrádot, kettévágni az orosz közlekedési hálózatot és hátulról megkerülni Moszkvát. Szinte egész Európa hadiipara ontotta a hadianyagot Hitler Wehrmachtjának: 1942 nyarán négy teljesen újonnan felszerelt páncélos hadosztály sorakozott fel — a meglevők mellett — a döntőnek ítélt offenzívára.

A Weichs báró parancsnoksága alatt álló Heeresgruppe „B" — ide tartozott a 2. magyar hadsereg — azt a feladatot kapta, hogy — együttműködve a 6. német hadsereggel — törje át Kurszktól északra a szovjet arcvonalat, törjön előre a Donig, semmisítse meg a szovjet erőket. A német parancsnokság a 2. magyar hadseregből először a III. hadtestet vetette harcba. Erről a harcok egyik résztvevője a következő leírást adta:

„A III. hadtest parancsnoksága az intézkedések zömét még a 2. magyar hadseregparancsnokság működésének megkezdése után is közvetlenül a Heeresgruppe »B« parancsnokságától kapta. A küszöbön lévő hadművelet anyagi intézkedéseit is német nyelven, közvetlenül adták meg. Eredetileg június hó 14—16-a között tervezték a támadó művelet megindítását. A 2. hadsereg parancsnokságához berendelték a III. hadtest parancsnokát és legszűkebb törzsét a részletek megbeszélésére. Itt a 2. magyar hadsereg vezérkari főnöke, Rakovszky György vezérőrnagy ismertette tervét, melynek lényege az volt, hogy a szovjet védelmi vonalat váratlan támadással kell meglepni, tüzérségi előkészítés nélkül kell lerohanni. A III. hadtestparancsnok jól ismerte a szovjet erők helyzetét, ellentmondott, és kifejtette azt az álláspontját, hogy a végrehajtás sok véráldozattal járna, de az esztelen Jány vezérezredes maga is ragaszkodott vezérkari főnökének tervéhez. A III. hadtest parancsnoka, Dömötör altábornagy nem vállalta a terv végrehajtását, bejelentette, hogy nyugállományba helyezését kéri. Az értekezletet elhagyta, még aznap elbúcsúzott a hadtest törzsétől és hazautazott.

Utódjául Rakovszkyt jelölték ki, aki most már megváltoztatta eredeti elképzelését. Az új elképzelés lényege az volt, hogy a támadás erős tüzérségi előkészítés után indul meg. Alakított egy ún. gyorslépcsőt, amelybe a hadtest közvetlen gépesített és lovas alakulatait, a VI. kerékpáros zászlóaljat és gépkocsin szállított gyalogságot osztottak be. A gépkocsikat a tehergépkocsi oszlopoktól vonta el a hadtestparancsnok. A gyorslépcső feladata az volt, hogy a támadás következtében keletkezett résen gyorsan törjön előre a Donig. Parancsnokául Major Ottó ezredest, a 4. gyalogezred parancsnokát jelölte ki.

A német parancsnokság támadási tervét és intézkedéseit igen pongyolán kezelte. A lényeges intézkedéseket már június 14-e előtt kiadta azzal, hogy a hadművelet »K« nap közlését követő harmadik napon 3 h-kor kezdődik. Később közölte, hogy a hadművelet egy-két hét késedelmet szenved.

VI. 25-én volt a »K« nap. Ekkor már a századparancsnokok is tudták, hogy mikor hova kell támadniok. Kétségtelen, hogy e nyíltan kezelt támadási intézkedést a Vörös Hadsereg felderítette.

A támadás előkészítése során a szovjet légierő uralta a légiteret, nappal felderítést végzett, éjszaka bombázott és zavarta a hátsó területeket. A német vezetéstől a magyar vezetés azt kérte, hogy szüntesse meg a szovjet légierő nyomasztó fölényét. A német légierő parancsnoka Richthofen altábornagy volt. Bejelentette, hogy a német légierő Afrikából való átcsoportosítása után megszünteti a szovjet légierő éjszakai tevékenységét. Valóban néhány napon át nyugodtak voltak az éjszakák. Június 21-én 15 h-kor nagy magasságban kb. 100 szovjet bombázó azonban mégis eredményes támadást intézett Kurszk és környéke ellen.

A III. hadtest támadási sávjában a legkomolyabb feladat a 9. könnyű hadosztálynak jutott, amely Tyim irányában támadott. A hadosztályon belül a 47. gyalogezrednek volt a legnehezebb helye. Ebben a sávban a Vörös Hadsereg védelmi vonalai 10—15 km mélységben voltak kiépítve.

A június 28-án a kora hajnali órákban megindult kb. fél órai tüzérségi tűz után is több helyen szívós volt az ellenállás, igen heves harc fejlődött ki, melynek során mindkét fél súlyos veszteségeket szenvedett.

A gyorslépcső kikerülte az ellenállási gócokat, amelyekben július 2-ig súlyos harcok dúltak. A hadtest véres vesztesége ebben az időszakban mintegy kétezer fő volt (ebből kereken 100 tiszt). A veszteség zöme a 9. könnyű hadosztályra jutott.

A gyorslépcső július 8-án, a hadtest összes csapatai pedig 10-én érték el a Dont. A gyorslépcső egyes egységei felderítés céljából átkeltek a Don-folyón és 10—20 km-t nyomultak előre, ellenállás nélkül.

A hadtest parancsot kapott a Don nyugati partján védelemre való berendezkedésre. A hadtest jelentette, hogy a védelmi vonalat célszerűnek látná előretolni a Voronyezs—Davidovka—Szvoboda vasútvonalig, amely a Donnal párhuzamosan halad. A javaslatot nem fogadták el.

A Vörös Hadsereg a III. hadtest támadási sávjában levő területet tervszerűen kiürítette, hadianyagot nem hagyott hátra. Egyedül Sztarij Oszkolban maradt vissza elég nagy mennyiségű kenyérgabona, amelyet felgyújtottak, ilyen módon a III. hadtest csak kb. 800 szarvasmarhát zsákmányolt."

A hadművelet folyamán a III. hadtest szovjet harcosokat ejtett fogságba. A kapott utasítás szerint a tiszteket a hadtestparancsnokság tiszti étkezdéjében megvendégelték, majd a szakma szerinti előadók beszélgetésszerűen kihallgatták. A legénységet visszakísérték és a németeknek adták át. A németek nem adtak élelmet a hadifoglyoknak. Nekik csupán az elhullott lovak húsa jutott, még hozzá sokszor nyersen. A hadtest propaganda és gazdasági okokból utasítást adott arra, hogy a visszakísérés folyamán a polgári lakosság a hadifoglyokat megvendégelheti, a németek ezt sem engedték meg. A fogságba jutott szovjet tiszteket kivégezte a 2. hadsereg hadtáp zászlóalja, amelynek parancsnoka Tavassy Lajos csendőralezredes volt.

A magyar IV. hadtest gyalogos egységei június 24-én kezdték

meg felvonulásukat a Donhoz, ahová *1200 km-es gyalogmenet után* (!) július végén, augusztus elején érkeztek meg, míg a VII. hadtest július 15-én foglalta el a mintegy 88 km hosszúságú védelmi vonalát a Donnál.

A Don-állásokba való kiérkezésig, mielőtt még a komoly harcok megkezdődtek volna, a 2. magyar hadsereg veszteséglistája a következő képet mutatta:

elesett	34 tiszt	538 fő legénység
eltűnt	2 tiszt	189 fő legénység
megsebesült	143 tiszt	3084 fő legénység
megbetegedett	51 tiszt	1575 fő legénység
Összesen	230 tiszt	5386 fő legénység.

Ami pedig a Don védelmi vonalát illeti: a 2. hadsereg hadműveleti osztályának az idő szerinti vezetője, vitéz Kontz százados 1942. július 15-i felterjesztésében részletesen elemezte a magyar csapatokra kirótt, szinte teljesíthetetlen harci feladatokat: a hadsereg az adott létszámmal, a meglevő gyenge fegyverzettel a folyamvédelmet ellátni nem tudja, kéri a kiadott parancsok felülvizsgálatát.

Vitéz Kovács vezérőrnagy, a 2. hadsereg vezérkari főnöke nem látott okot a változtatásra, és a felterjesztésen olvasható sajátkezű feljegyzése: „A felelősséget teljesen magam vettem át vezérkari vonalon."

Gyimessy altábornagy, a VII. hadtest parancsnoka 1942. július 24-én táviratban fordult Jány hadseregparancsnokhoz a hadtest katasztrofális ellátási viszonyainak javítása érdekében. „Jelentem, hogy a hadtest e hó 15-e óta szabványos élelmet nem kapott... Voltak és vannak napok, amikor üzemanyaghiány miatt tisztek és legénység fejenként egy darab cigarettát és 1/6-od kenyeret kaptak. A hadtest másfél könnyű hadosztálya (kilenc zászlóalj) 60 km széles vonalat véd; légvédelmi gépágyúinak, páncéltörő ágyúinak, közepes tüzérségének, híradó és egyéb gépkocsijainak jó része üzemanyag-hiány miatt lemaradt és a védelemből hiányzik...

...A szomszédok (a 75. német hadosztály — KE) a lőszert, az üzemanyagot és az élelmet mindig teljes szükségletüknek megfelelően megkapták és megkapják. Kérem a hadseregparancsnok úr közbelépését, hogy a főszállásmester úr, illetve annak elöljáró

U. 33. 35. parancsnoksága a magyar hadtest igényeit is komolyan vegye és végre a hadtesteket a nélkülözhetetlen üzemanyaggal ellássa, hogy így egyrészt a magyar legénység is hozzájusson jogos igényeihez, másrészt a védelem magyar vér megtakarításával legyen végrehajtható..."

A PARASZTSÁG SORSA

Ezalatt itthon a Képviselőházban meglehetősen „érdektelen" üléseket tartottak. Sem a közélet tisztaságáról, sem a hadikölcsönök valorizációjáról, sem a zsidó földbirtokok elvételéről szóló törvényjavaslat nem váltott ki különösebb érdeklődést.

De két érdekes esetet érdemes megemlíteni a parasztság helyzetének jellemzésére. Egy interpelláció a keszthelyi főszolgabírót leplezte le, miként juttatta jogtalan anyagi előnyökhöz a Festetics-uradalmat, honvédelmi munkaszolgálatosok kirendelésével. Méghozzá tavaszi munkaidőben, amikor a gazdáknak egy másik rendelet értelmében a saját földjeiken minden négyszögölet meg kellett volna művelniük, hogy a közellátás zavarba ne kerüljön. Hogy miért?

Azért, mert a Festetics-uradalom a tél folyamán 10 fillér munkabérdifferencia miatt nem végeztette el ezt az erdei munkásokkal. Inkább tavasszal kívántak közmunkát igénybe venni e téli erdei munkák elvégzésére... A kirendelt embereknek a hegyek gerincén, a legveszélyesebb helyen kellett dolgozniuk, ahová az uradalom öt év óta még téli időben sem kapott sohasem munkást, mert senki sem volt hajlandó felmenni oda. De ezúttal honvédelmi munkaszolgálat címén kiparancsolták a gazdákat, s mivel kocsi nem tudott odamenni, a kirendelt embereknek fél kilométer távolságra vállon kellett vinniük a fát a kocsihoz. Egy méter hasábfáért 1 pengő 80-at kaptak.

A főszolgabíró egyúttal megszabta a kétlovas fuvar árát napi 9 pengőben, s megmondta, hogy az emberek 9 pengőt kereshetnek. Amikor a kisgazdák ezt megtudták, nem akarták felvenni. Az elöljáróság nagy huzavona után 26 pengőben, tehát majdnem a háromszorosában állapította meg a fuvar árát. Erre az uradalom telefonált a városházára, hogy 26 pengős bérek mellett nincs szükségük a munkaszolgálatra.

Az ügy az interpellációval le is zárult: a főszolgabírónak nem görbült meg egy haja szála sem, maradt minden a régiben...

A másik esetet 1942. június 11-én jelentette a Magyar Országos Tudósító, a főként hazai eseményekkel foglalkozó félhivatalos hírszolgálati szerv — vitéz Endre László hírhedt fajvédő politikus, Pest megyei alispán kiskirályságából:

„Pest vármegye közigazgatási bizottsága ülésén többen felszólaltak és a gazdasági cselédek visszaéléseit, a szerződésük felbontása körül tapasztalható anomáliákat tették szóvá. Rámutattak arra, hogy az alacsonyabb mezőgazdasági napszámbérek miatt a gazdasági cselédek egy része ki akar bújni a munkaadókkal kötött szerződés alól, s ezért a legsúlyosabb visszaélésektől sem riadnak vissza. Csakhogy megszabaduljanak szerződéseiktől, a gazdasági cselédek közül többen munkaadóiknak károkat okoznak, az állatállományban és a gazdasági felszerelésben is igyekeznek kárt tenni, s ezáltal a közellátást veszélyeztetik.

Vitéz Endre László alispán válaszában közölte, tud arról, hogy Pest vármegye több vidékén a gazdasági cselédek éppen a nyári nagy munkák előtt — miután kényelmesen kiteleltek — felmondanak, és hogy erre okot szolgáltassanak, a gazdaságokkal szemben kárt okozó cselekményeket követnek el, s nem egyszer előfordul, hogy kárt tesznek az állatállományban és a gazdasági felszerelésben is. Megállapította az alispán, ennek oka egyrészt csak az lehet, hogy egyes vidékeken kényszerből illegálisan magas napszámbéreket fizetnek, és a rosszabbul fizetett munkások igyekeznek ezekre a helyekre szivárogni. Rengeteg mezőgazdasági munkás helyezkedik el a városokban is, a gyárak és az iparvállalatok ugyanis sokkal magasabb napszámbéreket fizetnek, mint a mezőgazdaság. Egyes községekben komoly munkaerőhiánnyal kell megküzdeni, mert a napszámosok tekintélyes része a valóban méltányosan megállapított legnagyobb napszám-, illetve munkabér mellett sem hajlandó munkát vállalni, s így nem ritka a hat, sőt a nyolc pengős napszám sem. A bizottság egyhangú helyeslése közben jelentette be az alispán, hogy a vármegye hatóságait szigorú rendelettel utasította a mezőgazdasági munkásság és cselédség megrendszabályozására. A visszás helyzet letörése érdekében utasította az alispán a főszolgabírákat és a csendőröket is, hogy az előbb említett jelenségeket szabotázsakcióként kezeljék, és elkövetőikkel szemben a legszigorúbb közigazgatási intézkedéseket tegyék folyamatba. *Azok a gazdasági cselédek, akik kárt merészelnek tenni az állatállományban vagy a gazdasági felszerelés-*

ben, *internáló- és munkatáborba kerülnek. Utasította az alispán a hatóságokat, hogy az elégedetlenkedő és a munkaadóikkal szembeszálló gazdasági cselédekre szolgálati helyeiken terjesszék ki a közérdekű munkakötelezettség rendelkezésének hatályát.* Végül megemlítette az alispán, hogy szigorú intézkedéseinek publikálásáról, tehát nyilvánosságra hozataláról is gondoskodott, a vármegye minden helyén közlik a lakossággal azokat a szigorú rendelkezéseket, amelyek megszüntetik a szabotázsakciókat és az elégedetlenkedők kártevéseit.

A közigazgatási bizottság tagjai egyhangú helyesléssel vették tudomásul az alispán bejelentéseit."

Emiatt senki sem interpellált a parlamentben...

A DÉLVIDÉKI „RAZZIÁK" ÜGYE

Elhangzott ellenben egy „támadás" a Kállay-kormány ellen, amelyet nyilvánvalóan a Kállay-kormány „rendelt meg": az 1942 januári délvidéki „razziák" ügyében.

A napirend előtt felszólaló Popovics Milánt Horthyék hívták be a Képviselőházba, mint délvidéki képviselőt; erre a bizalomra azzal szolgált rá, hogy a háború előtt Jugoszláviában az Antibolsevista Szövetség elnöke volt.

A felszólalásra azért volt szükség, mert a bácskai vérengzés híre túljutott az ország határain, s a semleges külföldön és a Hitler-ellenes koalíció országaiban méltó felháborodást keltett Horthy-Magyarország ellen. Fél esztendővel a tragikus események után, melyek annyit ártottak az ország jó hírének, nem hallgathatott tovább a kormány, és amiről eddig csak suttogva beszélhettek az emberek, most szóba került a Képviselőházban is.

Popovics Milán az adott körülményeknek megfelelően nem tárta fel a valóságot, kissé „megkozmetikázva" beszélte el a történteket, mégis kénytelen volt megállapítani:

„Az egész zsablyai esemény katonai szempontból három nap alatt elintéződött. *Ami ezután következett, az már messze túllépte a jogos és szükséges megtorlás mérvét.* Oly véres események történtek, amelyeknek részletezésébe nem akarok bocsátkozni érthető okokból. Kötelességem azonban leszögezni, hogy... ezen megrendítő és érthetetlen cselekmények során számos ártatlan ember és azok vagyona elpusztult. Azóta azoknak sem nyomuk, sem sírjuk.

A szomorú esemény megismétlődött Csurogon, Boldogasszonyfalván, Sajkásgyörgyén, Titelen, Sajkáslakon, Mozsoron és Óbecsén. Egyszerű besúgás folytán, a legtöbb esetben anyagi érdekből jött az elhurcolás ismeretlen helyre. Az ily módon eltűnt jómódú gazdálkodók tulajdonába sok esetben beült az az elem, amely az ártatlanok kivégzését tulajdonképpen elindította.

A tragikus tünet lavinája, t. Ház — folytatta a képviselő — tovább gurult, míg végre *január 21-én romboló erővel Újvidékre zuhant.* Itt is csak három napig tartott az úgynevezett razzia, de annak tragikus kilengései tulajdonképpen huszonnégy óra alatt bonyolódtak le. Az újvidéki úgynevezett fésülési műveletet, kijelentem, semmiféle kollektív cselekedet vagy akár egyéni rendzavarás nem indokolta. Itt sem csetnikek, sem dobrovoljácok, sem partizánok, sem kommunisták munkálkodása nem veszélyeztette a közrendet. Utcai harcok nem voltak, egyetlen magyar emberéletet sem oltottak ki. Mindennek dacára a gyászos végű kilengések oly arányokat öltöttek, annyi emberi életet és vagyont érintettek, hogy minden jóérzésű magyar megrendülve és érthetetlenül áll velük szemben. Itt is a vagyonosabb társadalmi osztályhoz tartozó elemekre járt a halál aratása."

Popovics végül kijelentette: „Tények vannak, t. Ház, és nekünk a tényekkel számolnunk kell. Méltóztassanak azonban megengedni legalább a tényállás megállapítását: hogy *bírói ítélet, sőt személyazonosság igazolása nélkül tömegesen eltüntettek embereket valami okból és valamely közeg parancsára.* Az úgynevezett fésülési művelet messze túlment azon a vonalon, amely kívánatos lett volna úgy a közbiztonság megvédése, valamint a lakosság köznyugalmának biztosítása céljából. Ez nyilvánvaló, és ezen a lényegen nem változtathat semminemű magyarázat vagy másoldalú felfogás."

Kállay miniszterelnök igen gondosan megszerkesztett válaszában igyekezett a vérengzésért felelős honvéd- és csendőrtiszteket mentegetni: „nyílt harcokról", „tisztogató hadműveletekről" beszélt és nagy nyomatékkal hangsúlyozta, hogy az átfésülési razziára a közbiztonság helyreállítása érdekében volt szükség.

A csendőrség és a katonai erők brutális fellépését Kállay azzal próbálta igazolni, hogy ezeket a karhatalmi erőket a partizánok kézigránátokkal és fegyverekkel támadták; a polgári lakosság nagy veszteségeit így magyarázta:

„Érdektelen polgári személyek a kíváncsiság által hajtva (?! — KE) az utcán tartózkodtak. A szerb lakosság között olyanok is voltak, akik valószínűleg a keményebb szerb bánásmódhoz szokva — lekicsinylőleg úgy nyilatkoztak a honvédekről, hogy úgy sem merik fegyverüket használni (?! — KE). *Nagyrészt* tehát *a lakosság oktalan magatartásának* és a karhatalmi erők felbőszítésének eredményeként *jelentkezett az a következmény,* amit nagyon sajnálunk, hogy *tényleg érdektelen és ártatlan polgári egyének is vannak az áldozatok között Újvidéken.* Kétségtelen, hogy a rendkívül feszült helyzetben egyes karhatalmi közegek túlzásokra ragadtatták magukat, túlkapásokat követtek el, és ennek folytán egyes ártatlan személyek áldozatul estek. Ez a valóság, egyetlen tény elhallgatása nélkül adtam elő."

Hivatalos, bizalmas használatra készült, tehát Kállay előtt ismeretes katonai feljegyzés azt állította, hogy Zsablyán 869, Óbecsén 168, Temerinben 47, Mozsoron 195, Dunagárdonyban 74 és Újvidéken 879 embert, szerbet, horvátot, zsidót, németet és magyart öltek meg a karhatalmi alakulatok.

Az összes áldozatok számát ezzel szemben a katonai ügyészség 3309-ben jelölte meg, közöttük 147 gyermek és 299 elaggott férfi vagy nő volt. A magyar katonai nyomozószervek állapították meg a délvidéki vérengzéssel kapcsolatban azt, hogy az ún. átfésülési razziára kivonult karhatalom vezetői „kellő ellenőrzés nélkül, besúgásokra mint tényekre alapítva, súlyos megtorlásra adtak parancsokat. Egyéni kilengéseket megtorlatlanul hagytak, sőt előmozdítottak. Noha a megjelölt területek lerazziázása során — hangoztatja a katonai ügyészség vádirata — ellenállásra nem találtak, mesterséges, valótlan helyzeteket teremtettek, amiből indokolatlan vérengzések keletkeztek."

A katonai ügyészség vádiratából ezzel kapcsolatban csak négy esetet ragadtunk ki: Fóthy Ferenc csendőralezredes a lelőtt polgári egyének kezébe pisztolyt tétetett, zsebeikbe kézigránátot, mintha fegyverrel harcoltak volna.

Vitéz Gál Lajos csendőralezredes 1942. január 23-án három csendőrt bekötöztetett, noha nem sebesültek meg. Bajtársaikat ezzel tüzelte „megtorlásra".

Stepán László csendőrszázados Csurogon 1942. január 7-én 500 főt végeztetett ki, azzal a valótlan indokolással, hogy mint foglyok megtámadták az őrséget, emiatt kellett fegyvert használniuk.

Zöldy Márton csendőrszázados január 22-én este, Újvidéken álösszeütközést rendezett három „elfogott polgári egyén" és a csendőrjárőr között...

A karhatalmi alakulatoknak szabad fosztogatást engedélyeztek, és ebben a tisztek is részt vettek. „Fóthy Ferenc csendőralezredest Horkay csendőralezredessel együtt az a gyanú is terheli — állapította meg a vádirat —, hogy a kivégzettektől Budapestre szállíttatott 8 darab női perzsabundát, hogy azokat piacra dobja..."

Még ez idő tájt, 1942 nyarán történt, hogy amikor Feketehalmy-Czeydner egy ízben panaszkodott Kéry ezredesnek, Bartha honvédelmi miniszter szárnysegédjének, hogy felettesei a délvidéki ügyben cserben hagyják, Kéry megnyugtatta: ne féljen, semmi baja emiatt nem lesz!

Kéry értesülései megbízhatóknak bizonyultak: Horthy kormányzó 1942. augusztus 13-án, Szombathelyi vezérkari főnök javaslatára és előterjesztésére legfelsőbb elhatározással megszüntette a bűnvádi eljárást Feketehalmy-Czeydner és társai ügyében.

A »REFORMÁTUS CSECSEMŐ« PÜNKÖSDI KIRÁLYSÁGA

A kormányzóhelyettes halála — Kállay tervei — Serédi hercegprímás feljegyzése a megakadályozott királyválasztásról — Rassay vitája a miniszterelnökkel

1942 június—július hónapokban a Wehrmacht ismét komoly sikereket ért el Észak-Afrikában és az európai keleti front déli szakaszán. *Egyiptomban* július 1-én már *El Alameinnél* álltak Rommel csapatai, alig 80 km-re Kairótól; Mussolini átrepült a tengeren, magával vitte hófehér paripáját a kairói ünnepélyes bevonulásra...

Július 3-án a szovjet csapatok kénytelenek voltak kiüríteni a teljesen elpusztított *Szevasztopolt,* másnap, július 4-én megkezdték a visszavonulást *Kurszk* és *Bjelgorod* térségében is.

A vezéri főhadiszálláson a sikerek láttára hozzáláttak az eredeti hadműveleti tervek átdolgozásához: Sztálingrádot „csak" a 6. német hadsereg, a 4. német páncélos hadsereg és a 6. román hadtest támadja, az offenzívára felvonult erők nagyobb része dél felé, a Kaukázusba törjön előre.

Július 25-én a Heeresgruppe „B" élcsapatai átkeltek a Don alsó szakaszán, Cimljanszkajánál, július 30-án sikerült elvágniok a Sztálingrád-Krasznodar vasútvonalat, augusztus 8-án pedig elfoglalták Krasznodart és Majkopot.

A „tengely" katonai szakértői már a perzsiai német-japán találkozás részletproblémáit latolgatták...

A doni arcvonal északi szakaszán, mintegy 200 km hosszúságban, a rosszul felszerelt magyar hadosztályokat vetette be támadó és védelmi harcokba a német hadvezetőség. A Tyim városáért vívott harcokban a 9. hadosztály 17. gyalogezrede 3 tisztre és 206 fő legénységre olvadt le, a 47. gyalogezredből pedig csak 1 tiszt és 80 fő legénység maradt meg.

A 7. könnyű hadosztály 35. gyalogezrede az urivi harcokban vesztette el harcos-állománya jelentős részét, a 20. könnyű hadosztály két nap alatt, 1942. augusztus 10—11-én 1400 embert vesztett, egy ezrednyire olvadt le, mindössze 4 zászlóalj szerepelt az augusztus 13-i élelmezési létszámban...

Augusztus 20-án a 12. könnyű hadosztályt ki kellett vonni az arcvonalból, mert két zászlóalja, a 18/I és a 38/II — katonai szaknyelven szólva — „megszűnt", csak töredékek maradtak belőlük.

A KORMÁNYZÓHELYETTES LEZUHANÁSA

De ez a nap más, a budai Vár urait súlyosan érintő problémát vetett felszínre. Hiába tervezte el szépen a jövendőt az asszonyi „kamarilla", egy motorhiba mindent felforgatott: 1942. augusztus 20-án a keleti arcvonal mögött hajnali 5 óra 7 perckor Horthy István lezuhant repülőgépével és szörnyethalt.

Vitéz Szabó László vezérőrnagy a repülőszerencsétlenségről, a holttest agnoszkálásáról a következő jelentést tette:

„1942. évi augusztus hó 20-án 7 óra 15 perckor Dömötör altábornagytól, a III. hadtest parancsnokától értesítést kaptam arról, hogy a Kormányzóhelyettes Úr Ő Főméltósága repülőgépével reggel 5 óra tájban lezuhant. A VI. hadosztály álláspontjáról átrepültem a repülőtérre. Beosztottjaim jelentését meghallgatva a szerencsétlenség színhelyére hajtattam, s ott a következőket láttam:

A Főméltóságú Kormányzóhelyettes Úr repülőgépe orrával a földbe fúródva, szárnyai oldalt leválva, a gép eleje földdel letakarva. A földrétegen keresztül benzingőz és füst szivárgott, s a testőrség és Harmat Ferenc főtörzsőrmester lapáttal hányta a földet a füstölgő részekre.

Időközben a repülő műszaki bizottság megkezdte munkáját, amiről jegyzőkönyvet készítettek. A délután 3 órakor megkezdődött feltárási munkálatoknál két repülőorvos (dr. Rátfay József és dr. Szatmáry Zoltán) működött közre.

A Főméltóságú Úr holtteste a pilótaülésben találtatott meg, felismerhetetlen állapotban, legnagyobbrészt megégve. A gépen kívül talált csontszilánkokból megállapítható volt, hogy halálát a zuhanással járó nekiütődés és nem tűzhalál okozta."

Augusztus 20-án délelőtt a Kállay-kormány rendkívüli minisztertanácsra ült össze. A jegyzőkönyvből idézzük:

„A *miniszterelnök úr* mélyen megrendülve, bensőleg érzett ha-

zafiúi fájdalommal jelenti, hogy vitéz nagybányai Horthy István Kormányzóhelyettes Úr Ő Főméltósága ma, augusztus 20-án, nagy és első királyunk, Szent István ünnepnapján reggel 5 óra körül repülőgépével start után lezuhant és hősi halált halt. Vitéz Jány Gusztáv vezérezredes, az orosz szovjet fronton harcoló magyar hadsereg parancsnoka táviratban tudatta: »A Kormányzóhelyettes Úr Ő Főméltósága augusztus 20-án 5 h körül gépével start után lezuhant és hősi halált halt. Folyó hó 19-én további repülését megszüntettem és ma a 6. hadosztályhoz kellett volna mennie, mire intézkedés megtörtént. Részletes jelentést vizsgálat után teszem meg. pm 8 20 h 10 vitéz Jány vezds.«

A Kormányzóhelyettes Úr Ő Főméltósága mint egy vadászrepülő osztaghoz beosztott főhadnagy előtte való napon megkapta a parancsot, hogy a III-ik honvédhadtest kötelékében harcoló 6. hadosztályhoz vonuljon be szolgálattételre. Erre ő egy heti halasztást kért, hogy még egy hétig mint vadászrepülő teljesíthesse katonai szolgálatát. Jány vezérezredes magához rendelte és augusztus 19-én további repülését megszüntette. 20-án reggel önként jelentkezett és vadászgépével felszállt, hogy egy másik vadászrepülő gépével együtt a felderítő repülőgépet elkísérje. Az első körök leírása után megbillent a gépe és körülbelül 200 méter magasságból lezuhant. A Kormányzóhelyettes Úr felszállt és katonai kötelessége teljesítésénél hősi repülő halált halt. Ez lett volna 25-ik repülő bevetése."

AZ UTÓDLÁS

Még 24 óra sem telt Horthy István halála óta, amikor elterjedt az a hír, hogy a szerencsétlenül járt kormányzóhelyettes özvegyét ifj. Károlyi Gyula gróf, néhai Horthy Paulette özvegy férje veszi el feleségül, és utána őt fogják kormányzóhelyettesnek megválasztani. A hír nem nélkülözött minden alapot: Serédi hercegprímás előbb már említett feljegyzésében erről a következőket írja:

„Kelemen Krizosztom pannonhalmi főapát, aki Horthy Miklósnéval sokszor találkozik, nekem nagyon melegen ajánlotta az új jelöltet, mint derék katolikus embert."

(Ifj. Károlyi Gyula ajánlásával az érv nem a jelölt testi és szellemi rátermettsége, hanem az volt, hogy „derék katolikus"...)

Ezzel párhuzamosan a Horthy- és az Edelsheim-Gyulai-család „haditanácsa" akciót indított el: a Magyar Élet Pártja útján megdolgozni a vármegyéket: indítványozzák, hogy — Serédi szavaival élve — „az elhunyt *református Horthy István református csecsemő fiát válasszák kormányzóhelyettessé, vagy még inkább koronázzák királlyá*".

Serédi hercegprímás mérhetetlenül felháborodott e terv hallatára. Augusztus 21-én felkereste Kállay miniszterelnököt és nyíltan megmondotta neki: a klérus most már *katolikus kormányzóhelyettest kíván*, kijelentette továbbá azt is, *hogy ő magyar királynak csak katolikus embert volna hajlandó megkoronázni.*

Kállay azonnal kész volt a válasszal: természetes, hogy a király csak katolikus lehet, és a *református csecsemő természetesen katolikussá lenne...*

Nem lehet egyet nem érteni azzal a nézettel, hogy Kállay Miklós miniszterelnök azért pártolta oly feltűnő melegséggel a csecsemőt illető kormányzóhelyettesi és királyi terveket, mert azt tervezte — mint 1942. szeptember 1-én Horthyhoz intézett levelében is kifejtette —, hogy a csecsemő kormányzóhelyettes vagy király gyámja a mindenkori miniszterelnök legyen, aki a kiskorú király mellett a nádori méltóságot is megkapná...

És akkor a honfoglaló ősökkel büszkélkedő Kállay Miklóst a legfőbb hatalomtól már csak egy lépés választaná el...

A HERCEGPRÍMÁS FELJEGYZÉSEI

Serédi hercegprímás a Horthy István halálát, majd temetését követő eseményeket igen részletesen írja le:

„A kormányzóhelyettes temetése augusztus 27-én volt a parlament kupolacsarnokából. Ravasz László temette és istenítette. Az apostoli nuncius úrral hosszú olasz papi kabátban (greca), pileolus nélkül, fekete díszkalapban vettünk részt, úgyhogy piros zsinóros és pirosgombos fekete taláriusunk* teljesen el volt takarva. Mikor

* Pileolus: pileusnak nevezték a régi rómaiak keskeny szegélyű v. szegélytelen kalapját, ebből lett a pileolus, a katolikus főpapok kis kerek fejfödője. — Taláris vagy talár: a katolikus papok földig érő köpönyege, a reverenda.

a koporsót már kivitték a kupolacsarnokból, és a koszorúkat kezdték kihordani, egyszer csak az egyik hatalmas csillár mintegy 25 méter magasságból leszakadt és lezuhanva darabokra tört. Szerencsére akkor éppen senki sem ment alatta. Ha a gyászoló közönség elindulása után szakadt volna le, akkor legalább tíz embert agyonvágott volna. Ezt persze sokan rossz ómennek tekintették a puccsisták terveit illetően.

A temetés után néhány napig úgy látszott, hogy megnyugodtak a kedélyek.

Szeptember 2-a, mikor a világegyház Szent István királyunk ünnepét üli, újabb izgalmakat hozott: ifj. Károlyi Gyula gróf, akit a puccsisták, mint Horthy István özvegyének kiszemelt férjét, kormányzóhelyettesnek szántak, itthon a Duna felett repkedett és gépével a Dunába zuhanva szörnyethalt. Holttestét és gépének roncsait csak mintegy két héttel később találták meg. Temetésén nem vettem részt. Harza Lajos temette, aki a család bizalmasa volt.

Miután Szent István király mindkét ünnepén (aug. 20. és szept. 2.) szinte nyilvánvalóan belenyúlt a nemzet életébe, a puccsisták minden erejükkel a gyermekkirály koronázását iparkodtak propagálni. Erről szeptember 3-án Király József csicsói esperes-plébános, országgyűlési képviselő és Homonnay főpolgármester is informáltak. Eszerint egy szűkebbkörű összejövetelen, amelyre Homonnayt is meghívták, Lukács Béla ref. vallású miniszter előterjesztette a református vallású csecsemő: Horthy István megkoronáztatását. Antal István miniszter, aki mindenfelé hangoztatja jó katolikus mivoltát, teljesen Lukács mellé állott; a ref. vallású Bánffy Dániel földművelésügyi miniszter is. Varga József kat. vallású ipar- és kereskedelemügyi miniszter egy szót sem szólott. Homonnay minden erejével megellenezte a komolytalan és végzetes tervet; Baranyai Lipót, a Nemzeti Bank elnöke is.

Ezután Varga, Homonnay és Baranyai kikapcsolásával Lukács miniszter, a MÉP elnöke a főispánok útján iparkodott a vármegyei tisztviselőket és a megyegyűléseket megdolgozni, hogy a református csecsemő megkoronáztatását kérjék, mint olyant, amelyet a nemzet közvéleménye követel. Hogy a komoly katolikusokat, akiknek ellenkezését előre látták, leszereljék, azt hazudták, hogy a csecsemő már katolikus, mert a hercegprímás keresztelte őt, amint több képes folyóirat ide vonatkozó képei is mutatják. Ezek a felvételek azonban azt ábrázolják, hogy József Ferenc főherceg gyermekét keresztelem Horthy kormányzó és felesége jelenlétében! Ilyen pimasz hazugsággal akarják a becsületes katolikusokat megtéveszteni! Szeptemberi bérmautamon magam is megbizonyosodtam erről a hazug és aljas propagandáról, melyet a vármegyékben folytatnak. Természetesen iparkodtam azt mindenfelé megcáfolni, végzetes következményeire rámutatni.

A ref. csecsemő királyságára vonatkozó propaganda annyira komoly volt, hogy minisztertanácson is foglalkoztak a ref. csecsemő megkoronázásával és ennek megfelelő nevelésével. Ez utóbbit előbb teljesen Kelemen Krizosztom pannonhalmi főapátra kívánták bízni, mert személye nagyon szimpatikus a kormányzóné és a miniszterek előtt, bár az utóbbiak közül többen kifigurázzák, mert mindenre kapható. Talán azt remélték, hogy a főapát derék kálvinistát fog nevelni a gyermekből. Majd mikor észrevették ezt az abszurdumot, Ravasz Lászlóra óhajtották bízni a gyermek nevelését. Végül a katolikusokat is ki akarván elégíteni, még nagyobb abszurdumot terveztek: azt, hogy egyik nap a főapát, másik nap Ravasz nevelje a gyermeket, mint ahogy az extrára hizlalandó göbölynek felváltva adnak árpa- és kukoricadarát! Hát ezeknek az uraknak fogalmuk sincs sem a vallásról, sem a nevelésről. Ezt az őrületet csupán Varga és Szinyei-Merse miniszterek ellenezték meg és vetették el. Keresztes-Fischer — sajnos — nem volt jelen a Minisztertanácson. Távollétét akarták kihasználni a puccsisták."

A TÖRVÉNY-TERVEZET

Serédi feljegyzése így folytatódik:

„Ezután Kállay miniszterelnök törvényjavaslatot készített elő a csecsemő-koronázásról és a Horthy-dinasztia megalapításáról, de nem tartotta szükségesnek a prímás közjogi és egyházjogi funkcióját is közelről érintő javaslatot nekem megmutatni és véleményem kikérni, mert sejtette, mi volna a válaszom. A javaslatról és annak tartalmáról azonban... október 5-én Rassay képviselő tájékoztatott, akinek Zsindely államtitkár rövid bepillantást engedett a javaslatba."

Rassay erről, a hercegprímással folytatott, tájékoztató jellegű megbeszélésről ezt írja:

„Egy hétfői napon délután 5 órára a miniszterelnök pártközi értekezletet hívott össze, amelynek egyetlen tárgya Horthy Ist-

ván emléke ünnepélyes törvénybe iktatásának megbeszélése volt. Délelőtt telefonon felhívott Zsindely Ferenc m. elnökségi államtitkár és kért, hogy 12 órára keressem fel őt hivatalában, mert Kállay m. e. megbízásából ismertetnie kell a délután megbeszélendő javaslatot. Minthogy a Várban úgyis dolgom volt, közöltem vele, hogy a jelzett időben ott leszek. Előtte való nap ugyanis Cavallier József, a kikeresztelkedett zsidók érdekeit képviselő Szent Kereszt Egylet elnöke arra kért, hogy a kérdéses napon egy órakor Sigray Antallal együtt menjek vele Serédi hercegprímáshoz.

Tizenkét órakor megjelentem Zsindely hivatalában. Egy gépelt iratot adott át. »A miniszterelnök úr megbízott, hogy ismertessem veled a pártértekezlet elé terjesztendő törvényjavaslatot.« A javaslatnak egy kb. másfél oldalas preamble-je* volt. Nem nagy érdeklődéssel kezdtem olvasni, mert meg voltam győződve, hogy csak az ilyenkor szokásos szóvirágokat fogom találni. Az első mondatok után kiderült, hogy nem erről van szó. A nemzet súlyos helyzetének ecsetelése után egy hirtelen fordulattal rátért arra, hogy szerencsére az isteni gondviselés mindig gondoskodott róla, hogy a nemzet vezetése olyan kezekbe kerüljön, akik kivezették a nemzetet a megpróbáltatásokból. Majd így folytatta: »Az Árpádok, az Anjouk és Hunyadiak után most a Horthy-nemzetséget adta nekünk«. Megdöbbenve néztem rá és azt kérdeztem: Ki volt az, aki ezt az őrültséget szerkesztette? »Én nem vitatkozhatok a javaslat szövege felett« — válaszolta Zsindely. — »Az én utasításom csak arra szól, hogy előzetesen mutassam meg a javaslatot. Kérlek, olvasd át az egészet.«

Újra olvasni kezdtem. Most már a rendelkező szakaszokat is. Horthy István árvája a nemzet árvája, mindenkori gyámja az ország mindenkori miniszterelnöke, aki a Minisztertanáccsal együtt gondoskodik méltó neveléséről, hogy majdan betölthesse a reá váró »történelmi« szerepet. Az árvát főméltóságú cím illeti meg. A többi rendelkezés (szobor, intézmények elnevezése stb.) már nem érdekelt. Az iratot a következő szavakkal adtam vissza Zsindelynek. »Kérlek, jelentsd a miniszterelnök úrnak, hogy én ez ellen a javaslat ellen úgy a délutáni pártközi értekezleten, mint a Képviselőház nyílt ülésén a végletekig fogok harcolni. Ha ez

* Preamble (francia), eredetileg praeambulum (latin) jelentése: bemenet, bevezetés.

kegyeletsértő, a felelősség nem engem, hanem a kormányt fogja terhelni.«

Amikor távoztam, már ott várakoztak a nyilaspárt képviselői. Átsétáltam Sigray Úri utcai lakásába. Cavallier már ott volt. A hercegprímásnál teendő látogatásunk tulajdonképpeni céljával nem voltunk tisztában. Cavallier sem tudott pontos feleletet adni. Én őszintén megmondtam: »Öt perccel ezelőtt fogalmam se volt, hogy mi dolgunk van a hercegprímásnál. Most azonban már tudom.«

Részletesen elmondottam a néhány perccel előbb Zsindelynél lejátszódott jelenetet. Így mentünk át a prímási palotába. A hercegprímás a Szt. István Társulat üléséről jött, ahol beszédet mondott. Kérdezte jövetelünk célját. Sigray néhány általánosság után kijelentette, hogy a legfontosabb közleni valókat én fogom előadni.

Részletesen elmondottam a Zsindelynél tett látogatásomat. A hercegprímás előbb csak meglepetéssel, majd mind izgatottabban hallgatta szavaimat. Végül nála szokatlan indulatossággal kiáltott fel: »De hát ez borzasztó, amit ön, képviselő úr, elmondott. És erről én, az ország prímása semmit se tudok. Ez hallatlan. Itt cselekedni kell, míg valami helyrehozhatatlan szerencsétlenség nem történik.«

»Itt egyedül Eminenciád cselekedhet« — válaszoltam. — »Csak Eminenciád figyelmeztetheti a kormányzót, hogy rá hivatkozva milyen játék folyik. Én vállalom, hogy a pártértekezleten a javaslat nyilvános tárgyalását szerdáig elhalasztatom. Addig két nap van. Nincs kétségem, hogy Eminenciád fellépése megakadályozza a javaslat nyilvánosságra hozatalát.«

»Én azonnal kihallgatásra jelentkezek a kormányzónál és megteszek mindent, ami a kötelességem.«

Ezzel végződött a látogatásunk."

Serédi feljegyzései azzal folytatódnak, hogy október 6-án már az újságok is hozták a hírt: törvényjavaslat készül a kormányzóhelyettes halálának megörökítésére, amely gondoskodik özvegyéről és árvájáról, s megörökíti a Horthy-nemzetség érdemeit is. Ugyanakkor fel akarják emelni a Felsőház megyei kiküldötteinek és kormányzói kinevezettjeinek számát, hogy a Felsőház „független" tagjait ellensúlyozzák.

„Én, a miniszterelnöknek mit sem szólva, kihallgatást kértem a kormányzó úrnál, aki még aznap, október 6-án, déli 12 órakor egy órás kihallgatáson fogadott.

Kihallgatásom elején kijelentettem a kormányzónak, hogy őszintén és világosan akarok beszélni, mert természetem és hazám iránt való kötelességem is ezt kívánja. Én magam is készségesen elismerem és katolikus híveim is elismerik a kormányzó úr soha el nem múló érdemeit, melyeket a hazai kommunista-uralommal szemben megszervezett ellenforradalom vezetésével, az ország ügyeinek rendbehozatalával és bölcs kormányzásával szerzett. Elismerem az elhunyt kormányzóhelyettes áldozatos hősiességét is. Azonban nem hagyhatom szó nélkül, hogy vannak politikusok, akik a kormányzó mély gyászát és emiatt a helytelen vigasztalással és a hízelgéssel szemben talán kisebb ellenállóképességét kihasználva olyan terveket kovácsolnak, amelyek szépek lehetnek a Horthy-családra nézve, de végzetesek a nemzetre: ezek (a tervek — KE) az unokának kormányzóhelyettessége vagy még inkább magyar királysága, amely utóbbit még Horthy István temetése előtt kezdették propagálni. Ezért tettem célzást az ilyen nemzetmegosztó törekvések ellen felsőházi gyászbeszédemben, mellyel a kormányzóhelyettest elparentáltam. Azonban az újságok nem hozhatták beszédemnek ezt a passzusát, mert a cenzúra törölte. Minálunk ugyanis szabad megtenni a rosszat, de azt már nem szabad megállapítani, hogy megtették."

Serédi itt vitéz Bánó Zoltán és Szabó László röpiratára céloz, amely — mint Serédi más helyen megjegyzi — egekig magasztalja a Horthy-nemzetséget, a református vallású unokát, és a csecsemőt VI. István apostoli királynak hirdeti.

„... Ezt a röpiratot — folytatódik a feljegyzés — szabadon terjeszthetik most, a háború alatt, és a katolikusok megtévesztésére azt hazudják, hogy az unoka katolikus, mert én kereszteltem, sőt ennek elhitetésére a József Ferenc főhercegnél végzett és már föntebb említett, keresztelést ábrázoló képeket is terjesztik; a kormánypárt vezetősége pedig a tőle teljesen függő viszonyban levő főispánokon és a többi megyei tisztviselőkön keresztül szervezkedik, és el akarja hitetni a kormányzóval és az országgal, hogy az a nemzet akarata, hogy a csecsemő unoka királlyá koronáztassék. A zsidók üldözését is azért szorgalmazza most különösen, hogy ezzel a királykérdésben megnyerje és maga mellé állítsa Imrédyéket és a nyilasokat! A múlt világháború befejezése után még a béke idején sem volt szabad minálunk a királykérdésről beszélni, mert a mindenkori magyar kormányok szerint bel- és külpolitikai szempontból egyaránt káros lett volna a nemzetre. Most meg a kormány tudtával és támogatásával törvényellenes módon büntetlenül lehet egy csecsemőt Magyarország apostoli királyának nevezni! Ha egyeseknek ezt megengedik, akkor mások meg más király mellett fognak agitálni, és hazánkban valóságos belső háború fejlődik ki, amely majd igen alkalmas ürügyet szolgáltat szomszédainknak vagy a hadviselő feleknek arra, hogy a legfőbb hatalom miatt viszálykodó nemzetet igájuk alá hajtsák! Különben is — mondottam — ezt a kérdést *elméletileg* csak abban az esetben dönthetnénk el mi magunk, ha ebből a háborúból valami csoda folytán úgy kerülnénk ki, hogy minden külső hatalommal szemben meg tudnánk őrizni teljes függetlenségünket, úgyhogy minden külső befolyástól mentesen oldhatnánk meg a királykérdést. Azonban *gyakorlatilag* ebben az esetben is kitennénk magunkat a külső beavatkozásnak, mert a királyválasztás biztosan polgárháborúra vezetne és szükségképpen külső beavatkozást provokálna. Ha pedig csak éppen hogy ép bőrrel kerülünk ki a háborúból, akkor akár az angolszász, akár a német győz: a kormányzói tisztet úgyis megszünteti, és az előbbi valószínűleg királyra, az utóbbi valami Gauleiterre bízza az ország kormányzását. Minthogy pedig az esetleg már jó fél esztendő múlva is bekövetkezhetik: csecsemőkirállyal nem szabad a kormányzónak eddigi nagy tekintélyét, melyet főképpen bölcs kormányzásával és annak idején a szent koronának magától való elhárításával szerzett, befelé és kifelé (Anglia, Amerika, Svájc stb.) lejáratni és magas családjának eddigi megbecsülését is tönkretennie. Azért a nagyméltóságú püspöki kar és a magyar katolikusok nevében is kértem, hogy intse le a csecsemőkirály koronázási propagandát annál is inkább, mert a gyermekkirályok, akik eddig a nemzet akarata ellenére lettek, a múltban is mindig nagy nemzeti csapást hoztak az országra. Ne teremtsünk tehát ilyen veszélyes helyzetet azzal, hogy szántszándékkal kreálunk gyermekkirályt. Hozzátettem azt is: ne higgye a kormányzó úr, hogy a református vallású csecsemőkirályt az ország közvéleménye kívánja. Ha az ország közvéleménye agitáció és presszió nélkül szabadon megnyilatkozhatnék, akkor ennek éppen az ellenkezője tűnnék ki. A gyermekkirályt azok akarják, akik a nemzet igazi érdekeinek és a kormányzó óriási presztizsének feláldozásával is a maguk önös érdekeit szeretnék biztosítani... (Arra is utaltam, hogy a csecsemőkirályról szóló törvényjavaslatnak az esetleg mindent elsepró háború alatt való tárgyalásával úgy ne járjunk, mint 1453-ban a görög szakadár teológusok, akik a török ostrom idején a Hagia Sophiában arról vitatkoztak, vajon az a

fény, amely Krisztus Urunk színeváltozása alkalmából a Tábor hegyén szent testéből kiáradt, naturális, praeternaturális vagy supernaturális volt-e?)

Majd előhoztam a kormányzó előtt, hogy a miniszterelnök már a napilapokban is meghirdette az alkotmányt olyan közelről érintő törvényjavaslat beterjesztését, de nem tartotta szükségesnek, hogy erről az ország prímását, első közjogi méltóságát és alkotmányunknak egyik őrét tájékoztassa, annak véleményét ebben a prímás közjogi és egyházjogi szerepével is kapcsolatos, igen súlyos kérdésben kikérje, és annak kizárólag a nemzet javát szem előtt tartó észrevételeit figyelembe vegye. Én — mondottam — szeretem a békét; és, ha lehet, békés úton, a miniszteri presztízs minden sérelme nélkül, még akkor szeretem megtenni módosító észrevételeimet, amikor valamely törvényjavaslatnak még semmi publicitása nincs. Ha azonban erre nekem módot nem adnak, vagy a haza javát célzó észrevételeim figyelembe nem veszik: akkor nyilvánosan is szembeszállok a javaslattal, ha a nemzet érdeke úgy kívánja. Ezt már — sajnos — többször is kénytelen voltam megtenni, ami túlságosan nem használt a kormányzatnak, és nem emelte azok tekintélyét, akikkel szembefordultam.

Én — folytattam — annak idején az elhunyt Horthy Istvánnak kormányzóhelyettessé való megválasztását, noha állásfoglalásommal katolikus híveim előtt nem szereztem népszerűséget, mégis előmozdítottam, mert a nemzet érdekeivel ellenkezett volna, ha a helyettesjelölt megbuktatásával magát a kormányzót is megbuktattuk volna. Ez esetben ugyanis mind befelé, mint pedig kifelé kitűnt volna, hogy a kormányzó mögött nincs ott az országgyűlés, amely nem hajlandó annak azt a kifejezett és köztudomású kívánságát teljesíteni, hogy a helyettes saját fia legyen. Most azonban ugyancsak a haza érdekében kérem a csecsemő kormányzóhelyettes, illetve a csecsemő király megválasztására irányuló mozgalom leállítását és azt, hogy a Kállay-féle törvényjavaslatban csupán a hősi halott kormányzóhelyettes érdemeinek megörökítéséről és hátrahagyott családjával szemben a nemzet megfelelő gondoskodásáról legyen szó, de semmi többről, mert különben a nemzet végveszedelmét jelentő csecsemő-kormányzóhelyettességet, illetve a gyermekkirályságot nem tudván megszavazni, az említett érdemeket és gondoskodást sem szavazhatjuk meg, noha ezt szívesen megtennénk, ha az azzal nem volna kapcsolatba hozva.

Végül azt is előhoztam a kihallgatáson, hogy — bár a kormányzó egészségi állapota kitűnő, úgyhogy én nem is látom helyettesválasztás szükségességét — ha mégis kíván helyettest, akkor az öreg Károlyi Gyula gróf megválasztása biztosra vehető. Ezt én is szívesen támogatnám, mert — ha korosabb is — nem valószínű, hogy a kormányzóval egy időben hal meg. Az ő megválasztásával átvészeljük a háborút, befelé pedig nyugalmat teremtünk.

A kormányzó teljes nyugalommal hallgatta előadásom. Majd azt felelte, hogy az említett röpiratban jelzett mozgalmat, melynek bizonyos mértékben a Kállay-féle törvényjavaslat megfelel, nem tilthatja le, mert a nemzet szimpátiájának megnyilvánulását nem kívánja akadályozni. Ugyanazon okból a törvényjavaslatnak az unoka jövőjére vonatkozó részét sem inti le. Azonban a törvény szentesítése alkalmából olyan üzenetet küld majd az országgyűlésnek, amelyben a gyermek-unokától elhárítja a kormányzóhelyettességet és a királyságot, annál is inkább, mert a gyermek királysága annak életét is veszélybe sodorhatná, hiszen meg is mérgezhetnék, vagy más úton-módon is eltehetnék láb alól az ellenfelei. (Megjegyzem, hogy erre a veszedelemre Esterházy Móric gróf hívta fel a kormányzó figyelmét!) A kormányzó szerint Magyarország csak királyság lehet. Királya pedig lehet akár Ottó, akár a Horthy-unoka, ha megnő, akár más, de gyermek nem lehet. Erre megjegyeztem, hogy ha ez a felfogása, akkor kár engedni, hogy a gyermekkirály gondolatával hónapokon keresztül izgalomban tartsák a nemzetet! A kormányzó ismét utalt arra, hogy a szimpátia-megnyilatkozásokat nem kívánja megakadályozni. — A kormányzóhelyettes választásra nézve pedig megismételte, amit augusztus 23-i kihallgatásom alkalmából mondott, hogy ti. arra most nincs okvetlen szükség. Károlyi Gyulát azonban, bármennyire becsüli és szereti is, magas kora miatt nem fogadná el. Hasonlóképpen nem fogadhatná el sem József, sem Albrecht főherceget, akik mindketten szintén a királyságra törekszenek s ezzel valóságos árulók saját családjuk fejével szemben. Ő általában senki mást el nem fogadna, mint Miklós fiát, aki útban van hazafelé Brazíliából. Ha majd megérkezik, megfigyeli egészségi állapotát és szellemi kvalitásait, amelyek — úgy tudja — már visszaállottak*, úgyhogy Brazíliában a köztársasági elnöktől

* Ifj. Horthy Miklós pólózás közben leesett a lóról, koponyaalapi sérülést szenvedett; az ebből visszamaradt testi és szellemi sérülésekre utal ebben a megjegyzésében a kormányzó.

kezdve az ottani diplomatákon át mindenki »imádta« a fiát kiváló tulajdonságai miatt. Itthon persze szellemi és erkölcsi vonatkozásban sok mindent »ráfogtak«. Majd meglátja, mit tesz. Az azonban bizonyos, hogy csecsemő unokáját nem kívánja helyettesnek, mert az nevetséges volna. Erre én ismét azt hangoztattam, hogy helyettesre a kormányzó kitűnő egészsége mellett nincs szükség, és hogy kár volna ezzel a kérdéssel az országot újabb izgalomba hozni. Ő meg azt ismételgette, hogy — ha nem lesz helyettese — akkor is megmutatja, hogy energikus lesz."

A további fejleményekről, a Kállayval lezajlott beszélgetésről, valamint a pártközi értekezletről Rassay feljegyzése számol be. Mire lakására ért, már várta Rassayt a miniszterelnök telefonüzenete, hogy keresse fel őt, még a pártközi értekezlet előtt. „Elmentem. Kállay a szokott fölényes, tréfás modorában kezdte a beszélgetést: »Hallom már megint dohogsz. Nem értem. Hiszen csak egy kegyeleti gesztusról van szó.«

Csodálkozva néztem rá és azt kérdeztem, hogy elolvasta-e a javaslatot. »Persze, hogy elolvastam« — felelte méltatlankodva.

»De akkor tudnod kell, hogy annak bevezetésében Horthy István árvája, történelmi precedensekre való hivatkozással, egyenesen, mint a trón várományosa van megjelölve. És ezt a többi rendelkezés még alá is támasztja. Ha ezt az országgyűlés elfogadja, az árva bármikor mint trónkövetelő léphet fel.«

Vártam, hogy szavaimra elhárítja ezt a gondolatot. Talán mégiscsak egy szerencsétlen, lojalitásból a célon túllövő fogalmazásról van szó. Megdöbbenésemre a következő választ kaptam:

»Hát azután! Van már egy katolikus trónkövetelő, legfeljebb lesz egy protestáns is.«

Éles vita fejlődött ki közöttünk. Eddig úgy tudtam — mondottam —, hogy a kormányok feladata az országtól távoltartani a trónkövetelőket. Úgy látszik, hogy tévedtem, mert szavaidból azt látom, hogy azok vallásuk alapján való szaporítása a helyes. Hivatkoztam, hogy háborúban áll az ország, és katasztrófát idéz fel a kormány, ha felülről bedobja a közvéleménybe a királykérdést. Ma mindenki részvéttel tekint a kormányzóra, de ha ez a javaslat nyilvánosságra kerül, a legszenvedélyesebb harcok központjába kerül a személye.

Kállay szavai csak megerősítették a gyanúmat, hogy itt kétségbeejtő, vakmerő, kigondolt kalandról van szó.

»Nem érted meg — mondotta —, hogy a kormányzót porig sújtotta a szerencsétlenség. Öreg ember, aki a csapás súlya alatt elvesztette minden munkakedvét.«

»Hát válasszunk mellé kormányzóhelyettest« — válaszoltam. — »Csak akad még ebben az országban olyan személy, aki a kormányzó és a nemzet bizalmát is bírja.«

»Erről beszélni sem lehet az öreg úrral, és figyelmen kívül hagyod a körülötte levő asszonyi környezetet« — mondotta Kállay.

Kállay szavai megdöbbentettek. Hiszen amit talán meggondolatlanul mondott, igazolta a közvéleményben hosszabb idő óta keringő híreket, amelyek arról szóltak, hogy a kormányzót körülvevő »asszonyi környezet« az, mely a nagyravágyó terveket szövi és a kormánypártban elhelyezett rokonság útján propagálja.

Elhatároztam, hogy ezek után én is félreteszek minden feszélyezettséget és nyíltan beszélek.

»Igen, erről van szó. Az asszonyi környezet. Nem először hallok róla« — folytattam. »Hiszen erről beszélnek a parlament folyosóján, a kávéházakban, a tiszti étkezdékben, a kiskocsmák politizáló vacsoráin. Én kézlegyintéssel tértem napirendre ezek felett a pletykák felett. Kijelentésed után azonban meg kell mondanom: itt az ideje, hogy véget vessünk ezeknek az asszonyi intrikáknak. Ez a férfiak kötelessége. A tied, az enyém, mindannyiunké. Hívd egybe a Ház elnökeit, a volt miniszterelnököket, akik majd megmagyarázzák a kormányzónak, milyen veszélybe dönti a nemzetet, őt magát és családját. Hát azt hiszik, hogy egy ilyen képtelenséget el lehet fogadtatni az Országgyűléssel? Mit fog ehhez szólni a hercegprímás?«

Kállay idegesen válaszolta: »Hát ez az ő dolga.« Én is idegesen feleltem: »Bocsáss meg, de talán a trónkérdésben a hercegprímás szavának van még annyi súlya, mint a változó miniszterelnököknek.«

Kállay felállt és befejezte a beszélgetést.

»Hát akkor sajnálom, de úgy látszik, nem tudjuk megérteni egymást.«

A pártközi értekezletre együtt jött le a Várból Kállay és Zsindely államtitkár. Az elnök felhívta Zsindelyt, hogy ismertesse a javaslatot. Élesen figyeltem minden szavára, miközben a javaslatot olvasta. Vártam az Árpádok, Anjouk, Hunyadiakra vonatkozó utalást. Nem volt már benne. Az utolsó pillanatban kihagyták. Egyébként — amennyire hallomásból ellenőrizni tudtam — változatlan volt. Az értekezleten magam is felszólaltam. Kifejtettem,

hogy a javaslatnak csak a nemzeti gyász kifejezését és az azzal kapcsolatos intézkedéseket szabad tartalmaznia. Ez a szempont nincs szigorúan keresztülvive a javaslatban. Az egyes rendelkezések bírálatára azonban, a javaslat egyszeri hallása után nincs lehetőség. Kértem, hogy a javaslat végleges szövegét sokszorosítsák és osszák ki a meghívottak között, és 48 óra múlva jöjjünk össze újabb értekezletre. A többi felszólaló is csatlakozott felfogásomhoz. A szélsőjobboldali frakciók vezetői éles megjegyzések kíséretében. Végül Kállay is hozzájárult az indítványhoz, és 48 órára elhalasztották az értekezletet. A szerda délelőttre összehívott pártközi értekezleten már erősen módosított javaslatot ismertetett a kormány, amely ha sejtetett is hátsó elgondolásokat, de már nem voltak benne utalások a kormányzói szék vagy a trón utódlása tekintetében."

ÉJSZAKA A PRÍMÁSI PALOTÁBAN

Serédi feljegyzéseiben leírja Kállayval október 6-án a késő esti órákban folytatott megbeszélését, melynek az lett az eredménye, hogy Kállay minden lényeges pontban engedett, elfogadta a prímás észrevételeit, kifogásait mind a törvényjavaslat szövege, mind az indokolás tekintetében

Serédi azzal fenyegetőzött: ha a puccsisták folytatják a „református csecsemő" királysága érdekében a propagandát, akkor ő Ottó mellett fog propagandát csinálni.

Ezután így folytatódik a feljegyzés:

„Kállay megjegyezte, hogy a Duna—Tisza közén kivonják a Horthy-dinasztiát, illetve a kiskirályt. Válaszom az volt: a Duna—Tisza köze nem egész Magyarország! Másutt, még pedig a nagy többség ellene van.

A miniszterelnök elpirulva hallgatta szavaimat, majd kijelentette, hogy ő maga is látja a nehézségeket, s azért a kormányzónak egy hosszú memorandumot nyújtott át (hogy mikor, azt nem mondotta meg), amelyből nekem felolvasta azt a három lehetőséget, mely a háború után részünkre adódik: ha Magyarország fennmarad, csak királyság lehet, mégpedig vagy Ottó királlyal, vagy olasz perszonál-unióval, vagy nemzeti királlyal, akinek azonban katolikusnak kell lennie. Ha a csecsemő Horthy István lenne a

jelölt, akkor a katolikus vallásra térne. Kuriózumképpen megemlítette Kállay, hogy az egyik horvát miniszter azt üzente neki, hogy — amennyiben a csecsemő unokát megválasztják királynak — ők is megválasztják. Úgy látszik, Horvátországban nincs egyetértés sem a miniszterek, sem a nép között. Azt mégis belátta a miniszterelnök, hogy a nemzeti király választása belső háborúra és külső beavatkozásra, állami függetlenségünknek pedig elvesztésére vezethet. Ezért — úgymond — a törvényjavaslat módosított formájában elodázza a kérdést, amely a háború után talán úgyis megoldódik. Persze, ezt csak most mondotta így, mikor látta, hogy a csecsemőkoronázás úgysem sikerülne. Ezért, úgy látszik, némi meghasonlás is lett Kállay és Lukács között, úgyhogy Kállay mellé kevesebb puccsista állott, mint Lukács mellé, mert pld. mikor mindketten egyidőben adtak politikai vacsorát, Kállayhoz csupán 45-en mentek el, Lukácshoz ellenben mintegy 70-en. Mikor beszélgetésünk során Kállay a puccsisták elítélendő eljárását a Horthy-nemzetség nagy gyászával iparkodott magyarázni és menteni, nagy sajnálattal állapítottam meg előtte is, hogy minálunk mindig elveszítik a helyes szemmértéket. Mikor meg azzal replikázott, hogy II. Lajos király óta Horthy István az első államfő, illetve államfőhelyettes, aki a harctéren esett el, csak annyit válaszoltam, hogy II. Lajos is maga volt az oka annak, hogy az ütközetben odaveszett.

Kállay éjjel $1/2$ 12 után ment el lakásomról. Másnap, mint Esterházy Móric gróf is jelentette nekem, a miniszterelnök pártközi értekezletre hívta össze a pártok vezetőit. Azok azonban szintén nagyon megmosták a fejét. Kivált Rassay szállt szembe a javaslattal, nevezetesen annak még mindig félreérthető vagy félremagyarázható 3. §-ával, melyből a kiskirály, illetve a Horthy-dinasztia szerinte is kimagyarázható. Erre Kállay, tekintve, hogy közben Károlyi Gyula gróf is minden tekintélyét latba vetette a javaslat ellen, úgy módosította azt, hogy lényegében elfogadta kívánságaimat, amint a javaslat nyomtatott szövege is mutatja. Ebbe azután Esterházy Móric, Károlyi Gyula és Zichy János grófokkal és Rassayval együtt belenyugodott. Ilyen módosított formában vitte azután Kállay a javaslatot a parlament, majd a Felsőház nemhivatalos bizottsága elé.

A parlamenti bizottság szó nélkül elfogadta a javaslatot, a Felsőház nem-hivatalos bizottsága is. Itt csupán Károlyi Gyula gróf mondott néhány szót. Kérte a Felsőház tagjait, hogy ebben a formában már fogadjuk el egyhangúlag a javaslatot és ne tá-

masszunk vitát a plénum előtt. Rajta kívül senki egy szót sem szólott. Én sem. Mindenki jéghideg volt. A javaslatot senki kifejezetten nem helyeselte. Lelkesedésről szó sem volt. (Ebből Kállay is láthatta a nemzet hangulatát. Bárcsak a kormányzó úr is látta volna!) Ülés után másfél órás megbeszélést folytattam Czettler Jenővel, aki mindenben helyeselte és köszönte állásfoglalásomat. Sok politikussal való beszélgetései alapján azt a kijelentést tette, hogy az én higgadt, komoly és határozott állásfoglalásom fordította meg a helyzetet. Istennek legyen hála érette. Szerintem nem fontos, hogy én fordítottam meg, a fontos az, hogy sikerült elhárítanom a végveszedelmet magyar nemzetemről."

Horthy dinasztikus álmai tehát 1942-ben ismét szétfoszlottak. Kormányzóhelyettessé megválasztott István fia elesett a keleti fronton, unokájának trónkövetelési jogát nem sikerült a törvénybe becsempésztetnie.

Már a kormányzóhelyettesről szóló törvényjavaslat tárgyalásai során látnia kellett Horthynak, hogy az ország rendkívül hűvösen, tartózkodóan viselkedik dinasztikus terveivel szemben. De bár a német befolyás alatt álló Imrédy—Jaross párt, valamint a német utasításokra dolgozó nyilas csoportok éles agitációt folytattak fia megválasztása ellen, mégis sikerült a „családi terv" első lépcsőjét felépítenie. Mivel a katolikus klérus 1942 tavaszán nem titkolt ellenérzéssel fogadta ifj. Horthy István kormányzóhelyettessé történt megválasztását, 1942 őszén meglepetésszerűen, szinte puccsal akarta elfogadtatni Horthy az újabb dinasztikus törvényjavaslatot. Ezúttal azonban Serédi prímás teljes határozottsággal lépett fel a „református csecsemő" királlyá koronázása ellen. Serédi feljegyzése, amely itt most a nyilvánosság elé került, éles fényt vet a feudális Magyarország erőviszonyaira, hatalmi játékaira, politikai érveire, és ez teszi indokolttá csaknem teljes terjedelmében való ismertetését.

Ez az okmány elárulja, hogy Horthynak 22 esztendei kormányzósága során nem sikerült maga mögé állítania sem a katolikus klérust, sem a legitimista nagybirtokosokat. A katolikus klérus nemcsak azt sérelmezte, hogy 1921—1931, valamint 1932—1936 között a református Horthy kormányzósága és az ugyancsak protestáns Bethlen és Gömbös miniszterelnöksége idején az állami adminisztráció döntő pozícióiban nem érvényesült a katolikusok országos számaránya, hanem bizalmatlanok voltak azért is, mert mint az ország legnagyobb birtokosait nyugtalanította a Horthy

mögé sorakozó kis- és középbirtokosság ismételt nagybirtok-ellenes fellépése (A 20-as évek elején a Nagyatádi-kísérlet, majd a 30-as évek elején a Gömbös hirdette hitbizományi reform.)

A klérus és a legitimista nagybirtokosok továbbá 1920-ban csak ideiglenes államfőnek fogadták el Horthyt. Sem Andrássy Gyula gróf, sem Sigray Antal gróf, sem Pallavicini György őrgróf, sem a püspöki kar nem látott benne mást, csak olyan megbízható katonatisztet, aki IV. Károly király, illetve Ottó trónörökös megjelenéséig megóvja a Habsburgok számára a magyar trónt. De csalódtak benne.

A Horthy-család királyságát támogatták a családdal rokon politikusok és más, elszegényedett kis- és középbirtokosok, sőt néhány arisztokrata család is, amelyek nem csekély befolyással rendelkeztek a Tiszántúlon és a Duna—Tisza közén, különösen a vármegyei törvényhatósági bizottságokban.

Horthy feltétlen hívei közé számíthatta az általa alapított Vitézi Rend tagjainak nagyobbik részét.

Különös figyelmet érdemel a Serédi-feljegyzés részletei között az ádáz protestáns-gyűlölet, Kállay ravaszkodása s a prímás nagy tekintélye. Az utóbbit bizonyítja, hogy sem a nagybirtokosok, sem a nagytőkések nem léptek fel nyíltan Horthy ellen, hanem Serédi Jusztiniánra, a hercegprímásra, akkor még az ország első közjogi méltóságára hagyták tagadó álláspontjuk érvényesítését.

A TÖRVÉNYJAVASLAT

Így jött létre végül bizonyos kompromisszum: a törvényjavaslatból és annak indokolásából a Horthy-dinasztia hívei kénytelenek voltak elhagyni a „református csecsemő" trónkövetelési jogára utaló félreérthetetlen részeket, viszont a törvényjavaslat előadója, valamint Kállay miniszterelnök a parlamentben nem kis hangsúllyal emlegette a hazának már eddig is oly nagy szolgálatot tett Horthy-nemzetséget — egy sorba állítva a Hunyadiakkal, Báthoryakkal, a Rákócziakkal...

Kállay miniszterelnök október 9-én, három nappal a pártközi értekezlet, valamint a Serédivel és Rassayval folytatott megbeszélés után terjesztette be a törvényjavaslatot a Képviselőházban.

Október 13-án Petro Kálmán, Eger képviselője ismertette a javaslatot. Előadói beszéde telve volt Horthy kormányzó és fia, a hősi halált halt kormányzóhelyettes iránt érzett hódolattal, elismeréssel, csodálattal. Beszélt „a nemzet süllyedő hajójáról", amelyet Horthy kormányzó vezetett „biztos révbe", az a férfiú, aki „minden magyarnak eszménye és példaképe". — „Nem csoda tehát, igen t. Ház — folytatta Petro képviselő —, ha nemzetünket a Horthy-nemzetséggel immár feloldhatatlan mély kapcsolat fűzi össze."

Azután jellegzetes, zavaros fráziszuhatag: „Ez a történelmi kapcsolat a gyászeset által mindnyájunkat ütött súlyos sebnek égető tüzében még csak izmosabbá forrott össze..."

A Képviselőház 1942. október 16-án részleteiben is elfogadta — vita nélkül — a törvényjavaslatot, a felsőházi tárgyalásra október 21-én került sor.

Erről, valamint a befejező „akkordokról" Serédi hercegprímás a következőket írja:

„A Felsőház október 21-i plenáris ülésén magam is jelen voltam. József főherceg, noha influenzát kapott, s amint az újságok írták, néhány napig nem hagyhatja el a szobát, mégis eljött, mert attól tartott, hogy betegségét diplomatikus betegségnek fogják minősíteni. Ez pedig kellemetlen lehetne a kormányzó felé, akivel a kormányzóhelyettes választása alkalmából összeveszett, de már kibékült. A főapát (Kelemen Krizosztom) is jelen volt. Úgy látszik, megint visszaszívta a lemondást, mint már jó három esztendeje is tette, mikor a pannonhalmi olasz gimnáziummal kapcsolatosan támadt nehézségek miatt mondott le. A püspöki karból rajtam és a főapáton kívül jelen voltak: Glattfelder, Virág, Czapik, Madarász, Apor, Dudás, továbbá Horváth Győző, végül Bubnics, aki október 8-án hozzám intézett furcsa levelében azt javasolja, hogy a püspöki kar hasson Horthy István özvegyére, hogy kisfiát a gyámhatóság engedelmével a katolikus vallásra hozhassa át és abban nevelhesse. Naiv levelére válaszképpen október 18-án a mellékelt levelet írtam neki. Világosabban nem mertem megnyilatkozni a levélcenzúra miatt. A levelet azonban mégsem adtam postára, mert sejtettem, hogy az október 21-i plenáris ülésen szóval közölhetem vele a kényes választ. Így is történt. Megmondtam neki, hogy természetesen örülnünk kell, ha a protestánsok közül akár csak egy is komolyan visszatér az egyházba. Azonban ez a visszatérés a kis Horthy Istvánnál a magyar törvények szerint szinte lehetetlen*, és hogy ennek az adott esetben bizonyos szempontból örülnünk kell, mert így a református vallás nagy akadálya a kisfiú királyságának. A püspöki kar pedig semmi szín alatt nem szorgalmazhatja a gyermek katolizálását, mert ezzel éppen amellett látszanék lekötni magát, ami ellen küzd: a gyermek megkoronázása.

...Az október 21-i felsőházi plenáris ülés különben szintén nagyon nyomott hangulatban folyt le. A tagok ugyan majdnem teljes számban jelen voltak, de szokatlan csendben maradtak. Bethlen Pál gróf rövid 10 perces hivatalos beszédben ismertette a javaslatot. Senki sem szólalt fel. Csupán Kállay mondotta el a javaslat mellett rövid védőbeszédét, amely után csak 5—6 ember suttogott gyenge *Éljent*-t és tapsolt alig hallhatóan. A javaslatot egyhangúan elfogadtuk. Tárgyalása csak mintegy 20 percig tartott. A javaslattal kapcsolatban elmondott katolikus és alkotmányos állásfoglalásomat igen sokan megtudták és helyeselték.

A törvényjavaslat országgyűlési tárgyalása közben, október 17-én, megérkezett Budapestre ifj. Horthy Miklós, volt brazíliai magyar követ, a kormányzónak most már egyetlen fia. Hazaérkezése után meg már attól kell tartani, hogy a kormányzó úr az ő kormányzóhelyettessége mellett fog mozogni, és hogy sokan ugyanezzel a tervvel iparkodnak majd a kormányzó előtt érdemeket szerezni. Ilyenek főképpen a protestánsok, részben pedig a puccsisták. Ifj. Horthy Miklós egészségileg teljesen leromlott állapotban érkezett Budapestre. A délivasúti állomáson édesatyja várta és fogadta. Fotografiát nem hozhattak róla a lapok, mert szánalmasan sovány. Gyomor- és epebaja van. Úgy látszik, a tüdőbaj is erősen jelentkezik nála. Szellemileg elég friss, de — mint hallom — sokszor elfelejti a tárgyat, amelyről beszélni kezdett. Feleségétől (Károlyi Consuela grófnő) ugyan elvált, de mással nem élt együtt vadházasságban, a Goldberger leánnyal sem. Nem igaz, hogy ezt Brazíliába magával vitte volna. Különben nagyon erőszakos természete van. Albrecht főherceget, aki most is rengeteget költ és agitál maga mellett, hogy kormányzóhelyettes vagy kormányzó vagy király legyen, s aki a németekre, Imrédyékre és a nyilasokra is számít: ifj. Horthy Miklós támogatóival együtt utálja. Ő maga egyébként Homonnay előtt kijelentette, hogy nem aspirál semmire. Hogy néhai Horthy István kormányzóhelyettes-

* Az akkor érvényben volt törvény szerint magyar állampolgár csak 19. életévének betöltése után térhetett át más vallásra.

sé történt megválasztása előtt olyan reverzálist adott, mely szerint nem nyúl a szent korona után, ifj. Horthy Miklós tudomásul vette, és ő is kijelentette, hogy neki sincs ilyen gondolata. Apját mindenről informálta, amit fivérének kormányzóhelyettessé történt megválasztásáról, a választás körülményeiről és a halála után bekövetkezett küzdelmekről Homonnaytól hallott, kivált az én szerepemről.

Egyébként ifj Horthy Miklós hazaérkezése után csak Homonnayt látogatta meg; aztán azonnal szanatóriumba ment. Azonban apja Béldy altábornagy előtt máris felvetette a gondolatot, melyet előttem már régen felvetett, hogy Miklós fia lehetne a kormányzóhelyettes. Én erre Homonnay előtt úgy, hogy ifj. Horthy Miklós és édesatyja is megtudják, azt a kijelentést tettem, hogy se Miklós, se a kis unoka, mert a katolikus közvélemény még egy református kormányzóhelyettest nem bír meg. A kormányzó úr ne is kérjen helyettest, mert ha saját fiát óhajtaná, ennek testi és szellemi fogyatékossága miatt most esetleg sikerülne ellenjelöltjének: Albrecht főhercegnek 150 aláírással indulnia s esetleg a szükséges szavazatokat is megszereznie, s akkor — amennyiben a kormányzó valóban nem fogadja el — egyfelől világos lesz, hogy az Országgyűlés nem áll a kormányzó mögött, akit fián keresztül így megbuktat, másfelől meg komolyan fenyeget a német beavatkozás... A katonaság ifj. Horthy Miklós ellen van; a puccsisták legnagyobb része pedig a kormányzó unokáját állítja vele szemben, hogy a maga célját elérje, nem törődve azzal, hogy magában a Horthy-családban is ellentéteket támaszt. (— itt a kézirat széléből két szó nagyságnyi rész leszakadt — KE), látszik, a rokon Lukács Béla minisztert kezdi a kormányzó úr is megismerni. Közben ifj Horthy Miklóst az egyik vármegyében felsőházi tagnak választották meg, hogy ilyen módon bevezessék a magyar közéletbe.

Vannak olyanok is, akik Kállay Miklós kormányzóhelyettes jelölését propagálják, mert »jó katolikusnak, jó magyarnak és komoly, megbízható embernek« tartják!!

Az elhunyt Horthy István emlékét stb. megörökítő törvény szentesítése után a kormányzó úr 1942. november 7-én az ide mellékelt köszönő leiratot intézte az Országgyűlés két házához.* A leiratban — sajnos — egy szó sincs arról, amit a kormányzó úr 1942. október 6-i kihallgatása alkalmából kilátásba helyezett, hogy ti. elhárítja az unoka királyságára, illetve a Horthy-dinasztia megalapítására vonatkozó és általam kifogásolt törekvéseket. Igaz, hogy ilyen nyilatkozatot a törvény végleges szövege szükségképpen nem igényel, de mégis nagyon helyénvaló lett volna a homályos szövegezésű törvény, valamint a puccsisták agitációi nyomán felizgatott magyar kedélyek megnyugtatására. A kormányzó úr nem éreztette velem, hogy állásfoglalásom miatt neheztelne rám.

Esztergom, 1942. november 25-én, napi feljegyzéseim alapján

Serédi Jusztinián
bíboros hercegprímás"

1942 őszétől kezdve egyre erőteljesebben léptek fel a magyar legitimisták Ottó trónörökös érdekében, elsősorban az amerikaiaknál, természetesen titokban.

Egy bajor-osztrák-magyar katolikus monarchiát, Habsburg-jogar alatt, bizonyos náciellenes mázzal is be lehetett vonni.

Itt, ezen a ponton, ennek elhárítására Horthy maga mellé állíthatta Hitlert. A Führer időnként kecsegtette is Horthyt azzal, hogy támogatni fogja dinasztikus terveinek megvalósításában, és ezzel még erősebben a Harmadik Birodalom sorsához kötötte Horthyt és — sajnos — Magyarországot is!

* A kormányzói leirat, melyet a Képviselőház 1942. november 12-i ülésén olvastak fel, leszögezte: ő, Horthy, a kormányzói tisztséget „nem kereste sem a maga, sem a fia számára"; kifejezte reményét a háború győzelmes befejezésére, szólott a hadsereg erősítésének szükségességéről, a törvényes belső rend fenntartásáról, az 1918—1919-es forradalmakról, de egyetlen mellékmondatban sem tett említést arról, hogy nem igényli a kis István vagy annak utódai számára Szent István koronáját. — (1939—1944. KN. XV. köt. 291—292. old.)

A NAGY FORDULAT

A honvédség súlyos helyzete — Titkos gazdasági egyezmények és tájékozódások — Irtóhadjárat a béke hívei ellen — Válság a harctéren

A 2. magyar hadsereg véres vesztesége* 1942. augusztus 1—31-ig így alakult:

III. hadtest	3920 fő
IV. hadtest	3157 fő
VII. hadtest	2329 fő
1. páncélos hadosztály	1110 fő
Hadsereg közvetlenek	62 fő

Összesen 452 tiszt és 10 116 legénységi állományú katona.

Szeptember 1—15-ig, nem teljes adatok szerint, a 2. hadsereg véres vesztesége:

III. hadtest	2219 fő
IV. hadtest	2255 fő
VII. hadtest	447 fő
1. páncélos hadosztály	503 fő
Hadsereg közvetlenek	13 fő

Összesen 229 tiszt és 5208 legénységi állományú katona.

A véres veszteség tehát 1942. augusztus 1-től szeptember 15-ig 681 tiszt és 15 324 legénységi állományú katona.

A III. hadtest elhelyezéséről, harcáról, a katonák hangulatáról Csima János őrnagy „Adalékok a Horthy hadsereg szervezetének és háborús tevékenységének tanulmányozásához (1938—1945)" című munkájában a többi között a következőket írja:

„Kereken 10 ezer fő volt a hadtest vesztesége szeptember 15-ig. Ezt a veszteséget a hadtesthez folyamatosan kiérkező menetszázadok pótolták. Előfordult, hogy egy menetszázad augusztus közepe táján éppen akkor menetelt a 9. könnyű hadosztály védelmi állása felé, amikor ott a Vörös Hadsereg korlátolt célú támadása tért nyert. A menetszázad váratlanul ütközött össze a szovjet erőkkel és maradéktalanul megsemmisült.

* Véres veszteség: a halottakat és a súlyos sebesülteket számították ide; a könnyű sebesültek, akik felgyógyulásuk után visszatérhettek csapattestükhöz, nem szerepeltek a „véres veszteségek" adatsorában.

Sztarij—Oszkol állomásról meghatározott rend szerint indultak haza szabadságos vonatok, amelyeket a hangulat eredményes befolyásolására állítottak be. Valójában az ellenkezőjét érték el vele. A szabadságáról visszatért katona még inkább látta kiszolgáltatottságát és jobban vágyódott haza.

A tisztek és katonák körében csakhamar úrrá lett egy olyan hangulat, hogy a 2. hadsereget odadobták a németeknek áldozatul, »kiadásba helyezték«, nem is törődtek vele. Ezért a tisztikar azon rétege, amely leváltásra számításba jöhetett: idősebbek, szakszolgálatos tisztek, alig várták már a váltójukat. A fiatalabb tisztek és a legénység erre nem számíthattak, így örömmel tekintettek egy olyan sebesülésre, amellyel hátra kerülhettek. Ennek tudható be a sok öncsonkítás. Augusztusban már nyíltan beszéltek arról, hogy télen könyörtelenül elpusztulnak, mert ha a Vörös Hadsereg támad, a hidegben és hóban visszavonulni nem tudnak.

A hadtest-törzs tisztjeiben nagy megütközést váltott ki, hogy a 2. magyar hadsereg-törzs tisztjei nem jártak ki a vonalba, sőt még a hadtest-törzset sem látogatták. Lényegesen jobb körülmények között éltek, mint ami a hadtest-törzsnél volt. Így pl. a hadsereg-törzs Sztarij—Oszkol-i elhelyezése egy dombon volt, minden két tiszt részére egy sátor alvásra, egy sátor fürdőkáddal tisztálkodásra. A hadsereg törzséhez berendelteknek egy kilométert kellett gyalogolniok, mert a hadsereg körzetének közelében gépkocsi mozgást nem tűrtek. Kantinjukban korlátlanul volt pezsgő és pálinka. Mindezen kényelmi berendezések előreszállítására akkor vettek igénybe gépkocsit és üzemanyagot, amikor a harcoló csapat részére még sót sem tudtak kiszállítani. A hadseregparancsnokság intézkedései tájékozatlanságra és felelőtlenségre vallottak. Mindezek miatt a hadtest közegei nem fukarkodtak véleményükkel, ami hamarosan feszült viszonyt teremtett a hadtest és a hadsereg törzse között.

A kényelemszeretet és gyávaság a Horthy-tisztek idősebb évjáratának nagy részénél tapasztalható volt. Ezt a katonák gúnyos megjegyzésekkel vették tudomásul. Az előretolt állásokat rendszerint csak a századparancsnokok látogatták. Kevés parancsnok

volt, aki személyes példával vezetett, márpedig a magyar katona előtt csak az ilyen vezetőnek volt tekintélye.

Nagy volt a korrupció. Azok a tisztek, akiknek szolgálati állása megengedte, sűrűn jártak be Voronyezs kiürített részébe rabolni. Igen sok zongorát szállítottak haza. Dárdai vk. őrnagy, a hadtest I/b. osztály vezetője pl. Voronyezsből 17 bundát rabolt, és emiatt eljárás is folyt ellene.

A hadsereg-törzs állományában levő v. Koncz Dezső alezredesről kiderült, hogy egy tiszthelyettessel együtt igen nagyarányú ékszer- és aranyügyleteket bonyolított le, amiért az anyaországból hozatott értéktelen dolgokat adott."

A 2. HADSEREG ÉLELMEZÉSE

Az élelmezésről, a ruházatról és a zsold felhasználásáról a következő megállapításokat teszi a szerző:

„Az állásharcban az élelmezés kérdése még nagyobb jelentőségre tesz szert. Egyrészt a csapat hamar feléli a helyszíni készleteket, nem tud az utánszállított készletekből változatos ételeket készíteni. Másrészt bármily nehéz harcok folynak is, mégis állásharcban viszonylag sok ideje van a harcosnak, és ilyen helyzetben elsősorban az étkezéssel foglalkozik. Éppen ezért a doni védelemben a III. hadtestnek sok problémát okozott az étkeztetés.

Az élelmezés német vonalról történt. A német hadiélelem-adag kalória- és fehérjetartalma azonos volt a magyarral. Azonban összetételében lényeges eltérések voltak. Telítőképessége lényegesen kisebb volt, nem tartalmazott zsírt és paprikát. Nem lehetett rántást készíteni a főzelékekhez, főzelékféle is kevés volt, és a magyar katona nélkülözhetetlen szalonnája is hiányzott belőle. Helyette volt paradicsomos halkonzerv, lekvár, holland pudding, valódi ementáli sajt, de ezeket a magyar katona gyomra nem vette be. Ezért megállapodás történt a németekkel, hogy a német élelmezést speciális magyar cikkekkel, szalonnával és paprikával magyar vonalról kiegészítik. Szalonna volt is a hadműveletek kezdetén, ez azonban hamarosan elmaradt.

Az élelmezés utánszállításra volt alapozva. A helyszíni beszerzés csak az első hetekben volt számottevő és részben pótolta is az üzemanyaghiány következtében beállott hiányt. Később még

egy ezrelékét sem tette ki a szükségletnek, és csupán a kórházi élelmezés feljavítását szolgálta."

A szerző leszögezi: a szükséges élelmiszer-mennyiséget általában biztosították, de azért több ízben előfordult, hogy kimaradtak a cukor- és lisztszállítmányok, csökkenteni kellett a kenyérfejadagokat, nélkülöztek a csapatok.

A kórházak részére külön vasúti kocsikban szállították a különleges élelmiszereket, de ezeket útközben rendszeresen megdézsmálták.

A hússzükséglet fedezésére a III. hadtest felhasználta az egyik szovhoz tejgazdaságát; itt helyezték el egyrészt a zsákmányolt és a németek előtt titokban tartott 800 darab szarvasmarhát, másrészt itt hízlalták fel a németektől kapott „kicsontozni való" szarvasmarhákat.

Ámbár a német alakulatok gyakran kaptak sertéshúst, a magyaroknak nem adtak, és csak többszöri kérés után utaltak ki a hadtest részére — fagyasztott sertéshúst.

Ezután így folytatja: „A csapattisztek ugyanazt az élelemadagot kapták, mint a legénység. Törzseknél külön tiszti étkezde volt, azonban az étkezést csupán a kiutalt cikkekből állították elő. Nagy felháborodást keltett, hogy a hadseregparancsnokság tiszti étkezdéjében lényegesen feljavított étkezés volt akkor is, amikor a csapat éhezett.

A magyar szakácsok nem tudtak ízletes eledelt főzni a német hadiélelem-anyagból, ezért a németek az arcvonal mögött tiszt vezette szakácstanfolyamokat tartottak, amelyek némi eredménynyel jártak.

Kantin ellátásból a csapat alig látott valamit. Ami keveset a hadsereg kapott a németektől, annak zöme a hadsereg-törzsnél maradt, a többi pedig a közbeeső törzseknél sikkadt el.

A lovak ellátásában súlyos nehézségek voltak. Szemes takarmányban is sokszor volt hiány. Ennek kocsioszloppal való szállítása nem volt gazdaságos. Sztarij—Oszkoltól a hadosztályig hét napos volt a forduló, így a szállító kocsioszlop lovai az általuk szállított szemeslótáp 1/5 részét menetközben elfogyasztották. Szálas takarmány eredetileg is kevés volt a területen, helyette akácleveleket gyűjtött a csapat, hátsó részekre pedig kaszáló különítményeket küldtek. Mindez nem volt elégséges, mert az utánszállítás igen kevés volt. A lótáp hiánya és a nagy igénybevétel következtében a szállító oszlopok lóállományának tekintélyes része elhullott, a csapatnál is lényegesek voltak a veszteségek."

Jegyezzük meg: a 2. magyar hadsereg élelmezése fejében a németek mintegy 224 millió pengő értékű élelmiszert követeltek és kaptak is. A szállítási listán szerepelt a többi között 50 000 darab szarvasmarha, 900 000 tonna zab és 600 000 tonna liszt, hogy csak a fontosabb, nagyobb tételeket említsük.

A magyar Külügyminisztérium illetékes referensének — úgy látszik — komoly kételyei lehettek e hatalmas élelmiszerszállítmányok felhasználása tekintetében, mert, ha óvatos formában is, de „tisztázandónak" mondotta, hogy ezt a mennyiséget csapataink effektív szükségletétől függetlenül „le kell-e szállítani"? Azután így folytatta: „Felmerül a kérdés, nem kellene-e ezeket a szállításokat legalábbis abban az arányban a rendes német kontingenseink törlesztésére betudni, amilyen arányban e mennyiségeket kintlevő csapataink nem veszik igénybe."

Az 1942 júliusi budapesti német—magyar gazdasági tárgyalásokon, amelyekről később még lesz szó, ezt a kérdést a magyar fél nem bolygatta. Nem vizsgálták meg, hogy a 2. hadsereg ellátására német részről igényelt élelmiszermennyiség valóban teljes egészében a magyar katonaságnak jut-e, de nem tárgyaltak arról sem, hogy a más célra igénybe vett élelmiszereket írják le a Németországnak egyébként, más szerződés alapján szállítandó mennyiségekből. Ami az utóbbi magyar kötelezettségeket illeti: az 1941/42-es gazdasági évben Magyarország — gabonaneműeken kívül — leszállított a Harmadik Birodalomnak 66 000 szarvasmarhát, 100 000 sertést, 50 000 juhot, 1 millió darab 85 dkg-os húskonzervet, 9000 tonna baromfit, 9500 tonna tojást, 63 000 hektoliter bort... Az 1942—43-as évre a német tárgyaló partnerek ezeket a tételeket még emelni óhajtották!...

Mindent összevéve: a német hadvezetőség nem látta el rendesen élelmiszerrel a 2. magyar hadsereget, bár Magyarország a követelt mennyiséget rendben kiszállította Németországba!

Ami a *ruházatot* illeti: elinduláskor, 1942 áprilisában még kifogástalan volt a hadtest ruha- és fehérnemű-ellátása, csakhogy a nehéz posztóruhát később, nyáron nem tudták felcserélni könnyű, nyári vászonruhával — így a katonák emiatt sokat szenvedtek —, másrészt a fehérneműt, különösen az első állásokban levő katonák, nem tudták mosni.

Végül az *illetmény* terén a következő volt a helyzet: „a hadműveleti területen csak a hadi márka és a rubel volt érvényben, a pengő kihozását megtiltották. A hadműveleti területen csak a hadi pótdíjat fizették ki, az illetményt otthon az illető visszahagyása

szerint a póttest fizette ki. A hadi pótdíj címén kifizetett márkát haza lehetett vinni vagy küldeni, többet azonban nem. Miután azonban a hadműveleti területen szabadon folyt az üzletelés, csencselés, sokan voltak, akiknek több márkájuk akadt, mint amit hadi pótdíj címén kaptak. Ezt azután a budapesti pályaudvarokon a szabadságos katonák némi levonással zúgban pengőre cserélték be a németekkel, akik ilyen módon márkához jutottak olcsó áron."

A rosszul felszerelt magyar közkatonák és a keretlegények által (az előírásoknak megfelelően) kegyetlen bánásmódban részesített munkaszolgálatosok pusztultak, napról napra nőtt a keleti fronton és a mögöttes, megszállt területen a 2. magyar hadsereg, valamint a keleti és a nyugati megszálló csoport véres vesztesége.

SZIGORÚAN BIZALMAS ÜZLETEK

Miközben a frontra dobott magyar egységek véreztek, előttük ismeretlen célokért, idehaza, Magyarországon és a Harmadik Birodalomban a gazdasági szakemberek már javában dolgoztak a megszállt keleti területek kiaknázási, kiszipolyozási tervein.

A Magyar Általános Hitelbank 1941. évi jelentése már beszámolt arról, hogy „az Európa gazdasági életébe újonnan bekapcsolódó keleti területekkel remélt kereskedelmi forgalom lebonyolítását van hivatva előmozdítani a Pesti Magyar Kereskedelmi Bankkal és a vezető ipari érdekképviseletekkel együtt alapított *Transkarpathia Nyersanyag Behozatali és Árucsereforgalmi Kft* ", az 1942. évi jelentés pedig már megelégedéssel állapította meg, hogy „az első üzletévben a kezdeti nehézségek leküzdése után *tekintélyes forgalmat bonyolított le* és az ország nyersanyagellátása szempontjából értékes eredményeket ért el".

Hasonlóan kedvező képet fest a Transkarpathia működéséről egy „szigorúan bizalmas!" jelzésű, 1942. augusztus 25-én kelt jelentés. (A jelentést minden valószínűség szerint a Budapesten tárgyaló német delegáció szerkesztette, de valami módon a magyar Külügyminisztérium irattárába került.)

Az első mondat: „A Magyarország és a Németország által megszállt keleti területek között létesített árucsere-üzlet lebonyolítása és kibővítése ügyében felújított személyes tárgyalások —

Berlinben, Rigában és Revalban — igen barátságos légkörben folytak és lényegesen túlhaladták az eddigi célkitűzéseket."

Következik a kellemetlen „azonban": „Az eddig megállapított kompenzációs-keretek lényeges kibővítése előtt azonban nagy nehézségek tornyosulnak. Magától értetődő, hogy a gazdasági helyzet a megszállt keleti területeken addig nem konszolidálódhat, ameddig a harci cselekmények nem csökkenő elkeseredettséggel folynak tovább, és a helyi lakosság magántulajdonának jogbiztonságát nem lehet szavatolni."

Akadályozza továbbá a normális kereskedelmet — folytatódik a jelentés — az áruhiány; az árumennyiség az elsődleges szükségleteket sem fedezi, a parasztok a kötelező beszolgáltatás után semmit sem tudnak piacra vinni, ezért abnormálisan magasak a fekete-piaci árak, vagy csak cserekereskedés létezik, pálinka, cigaretta vagy régi textilneműek cseréje alapján.

További nehézség: „Az elfoglalt szovjet területeken talált áruraktárakat vagy a harcoló csapatok vették igénybe, vagy a Német Birodalomba szállították."

A jelentés leszögezi: *Magyarország az egyetlen külföldi állam, amely eddig az árucsere terén a Németország által megszállt keleti területekkel pozitív eredményeket ért el."*

(Persze, nem szabad megfeledkezni arról, hogy ezen a téren Magyarország egyenlő a Transkarpathia Kft-vel!)

Kiderül továbbá e jelentésből, hogy Budapesten 1942. július 1. és július 23. között bizalmas tárgyalások folytak, melyeknek eredményeképpen új megállapodás született. Eszerint: a Transkarpathia üzletköre nem korlátozódik az árucserére, hanem *mindkét ország illetékes kormányköreinek beleegyezésével jogot kap arra is, hogy aktívan részt vegyen a megszállt keleti területek gazdasági újjáépítésében — koncessziók és lerakatok létesítése útján.*

De a Transkarpathia csak egy volt a sok, hasonló közös német—magyar vállalkozás közül. Az ilyen közös vállalkozások révén a német tőke újabb pozíciókat szerzett magának. Hangsúlyozzuk: újabb pozíciókat, mert a német tőkebehatolás már jóval a második világháború előtt megkezdődött és a háború alatt — német szempontból — eredményesen haladt előre.

Sombor-Schweinitzer József, a politikai rendőrség főnöke egyik bizalmas jelentésében erről a következőket írta:

„A német hódító dinamizmus hazánkban gazdasági téren is erőteljesen érvényesült. Ez a terjeszkedés nem spirituálisan jelentkezett, mint a nemzeti szocializmus eszméinek elhintése, hanem nagyon is látható formában: a két ország között létesült kereskedelmi szerződésekben, továbbá ipari, kereskedelmi, mezőgazdasági és pénzintézeti vállalatok létesítésében és a meglevő német vállalatok működésének kiterjesztésében. A horogkeresztes gazdasági térfoglalás célja az, hogy a Lebensraum-elmélet örve alatt a német vállalkozó szellem csápjaival behálózza a magyar gazdasági életet, megszerezze az ipari kulcspozíciókat és az ország egész gazdaságát német szolgálatba állítsa.

A magyarországi német gazdasági terjeszkedés útját a horogkeresztes átalakulás óta hazánkban alapított új német kereskedelmi- és ipari cégalapítások jelzik."

A jelentés ezután 36 ilyen új vállalatot nevez meg, melyek közül a legjelentősebbek: Dunavölgyi Timföld Ipar Rt. (8 000 000 P alaptőkével), Dunai Repülőgépgyár Rt. (6 000 000 P), Hungária Bauxit Rt. (2 000 000 P), Magyar Repülőgépszerelvény Gyár (1 200 000 P), Olasz—Német Muravidéki Ásványolajipari Rt. (2 200 000 P), Koronaipar Rt. (700 000 P), Vetőmagszaporító és Értékesítő Rt. (600 000 P).

A jelentés így folytatódik: „Általában a Harmadik Birodalom magyarországi gazdasági törekvéseit nagymértékben elősegítette az a körülmény, hogy az új vállalatokon kívül már előzőleg is sok itteni vállalat volt német tulajdonban. Ezeket az új német rendszer »gleichschaltolta«, élükre nemzetiszocialista pártembereket állított, és üzleti bevételeiket is részben pártcélokra, valamint a német gazdasági terjeszkedés fokozására vette igénybe. Munkáját külön megkönnyítette, hogy az itteni német vállalatok jövedelme a háborús konjunktúra folytán megsokszorozódott és így bőséges alapot nyújtott a felduzzadt pártkiadások fedezésére is."

Sombor-Schweinitzer jelentése közli azokat a német érdekeltségű vállalatokat, amelyek utóbbi években komolyabb alaptőke-emelést hajtottak végre, — mint pl. a Hutter és Lever 2 millió P-ről 10 millióra, a Magyar Siemens—Schuckert Művek Villamossági Rt. 2 millióról 6 millióra, a Meinl Gyula Kávébehozatali Rt. 500 000 P-ről 2 500 000 P-re.

A jelentés megállapítja: „Az alaptőke-emelések következtében létesült tőketöbbletet új gyári berendezésekre, fiókintézetek felállítására, magyar és zsidó üzemek vásárlására és más részvénytársaságok beolvasztására fordították. Így került német tulajdonba többek között a Bachruch A. Utóda Rt., a Hazai Olajgyár

Rt., a Kanitz Ignác és Fiai Kézműáru Rt., a Magyar Élet- és Járadékbiztosító Intézet, a Rövidáru Rt., az Újpesti Posztógyár Rt. stb. Sok magyarországi vállalatba a háborúban elért katonai győzelmek eredményeként ültek be a német hódítók oly módon, hogy a megszállt területeken élő külföldi tulajdonosoktól elvették magyar részvényeiket, és ezután nálunk új tulajdonosként jelentkeztek. Így került a németek ellenőrzése alá a Shell Kőolaj Rt., a Hutter és Lever Rt. és még számos nagyvállalat. A Magyar Általános Hitelbank Rt. részvényeinek 1/6-od része a bank egykori francia főrészvényesei kezéből került a németek birtokába."

A Sombor-Schweinitzer-jelentésben már említett vállalatokon kívül a következő nagy magyar ipari vállalatokban szereztek a német tőkések jelentősebb befolyást:

A gyár, a vállalat neve	Alaptőkéje 1942-ben, pengőben	A német kézen levő részvények, százalékban
Ganz és Társa Villamossági Gép-, Waggon- és Hajógyár Rt.	17 150 000	17,3
Rimamurány-Salgótarjáni Vasmű Rt.	24 180 000	18,3
Egyesült Izzólámpa és Villamossági Rt.	21 000 000	15,3
Részvénytársaság Villamos és Közlekedési Vállalatok számára	35 000 000	34,0
Salgótarjáni Kőszénbánya Rt.	38 220 000	13,1
Urikány-Zsilvölgyi Magyar Kőszénbánya Rt.	21 000 000	8,7
Magyar Általános Kőszénbánya Rt.	48 400 000	6,7
Hungária Vegyi- és Kohóművek Rt.	10 600 000	17,5
Ruggyantaárugyár Rt.	3 840 000	22,8
Telefongyár Rt.	1 625 000	14,8
Magyar Cukoripar Rt.	24 000 000	13,9
Hazai Fésűsfonó és Szövőgyár Rt.	6 000 000	57,0
Gr. Zichy Béla Urkuti Bánya Művei Rt.	1 500 000	84,0
Zagyvapálfalvai Üveggyár	2 500 000	24,5
Dreher Haggenmacher Első Magyar Részvénysörfőzde Rt.	16 000 000	13,7
Felten és Guilleamme Kábel-, Sodrony- és Sodronykötélgyár Rt.	5 625 000	74,4
Szegedi Kenderfonógyár	4 380 000	15,8
Délmagyarországi Villamos Áramszolgáltató Rt., Bácsalmás	1 050 000	57,1
Drávavölgyi Villamos Áramszolgáltató Rt., Szigetvár	400 000	90,0
Schmoll és Kallós Rt.	900 000	25,0
Ipari Robbanóanyag Rt.	2 500 000	12,0
Felsőmagyarországi Bánya- és Kohómű Rt.	1 600 000	21,1
Hazai Likőr- Rum és Szeszárugyár Rt.	850 000	47,1
Kárpáti Villamosművek Rt. Ungvár	5 250 000	51,0

Bár a német térhódítás — és ezt nem szabad figyelmen kívül hagyni — nem a magyar finánctőke, hanem a Wehrmacht által meghódított országok (Ausztria, Franciaország, Csehszlovákia stb.) tőkéseinek rovására történt, ezen a réven a német tőke mégis jelentékeny pozíciókat szerzett Magyarországon a második világháború során.

1942 végén a német részvényérdekeltség több mint 200 millió pengőt tett ki a magyar gyáriparban — állapította meg a Hitelbank bizalmas jelentése. (A két magyar vezető bank, a Hitelbank és a Kereskedelmi Bank a háború utolsó éveiben mintegy 550—600 millió pengő értékű ipari részvényt tartott tárcájában!)

A magyarországi német befolyás erősödését segítette elő az is, hogy a háború alatt a magyar ipar, elsősorban a hadiipar sok bérmunkát kapott Németországból. Ennek lebonyolítására külön bizottságot hoztak létre (Deutsche Industrie—Kommission in Ungarn — rövidítve DIKO), mely a bérmunkák ellenőrzésének ürügyén lassan ellenőrzése alá vonta az egész magyar hadiipart.

A náci Németország 1942 tavaszától kezdve fokozottabban vette igénybe a magyar gazdasági élet erőforrásait bizonytalan, meg nem határozott időre szóló hitel formájában. Egyre több mezőgazdasági termékért, bauxitért, olajért egyre kevesebb német készárut kapott Magyarország.

Amikor 1942 júliusában az 1942/43-as gazdasági év kölcsönös szállítási programját rögzítették, a magyar delegáció szóvá tette a német fél adósságának növekedését. A Birodalmi Pénzügyminisztériumot képviselő miniszteri osztályfőnök erre kifejtette: a magyar szállítások tetemes részét — mint más, a német oldalon harcoló európai államokéit is — tulajdonképpen „a közös *háborúhoz való kontribuciónak* (hozzájárulásnak) kell tekinteni, amelynek ellenértéke el lesz könyvelve és amelynek belső finanszírozása az illető államok gondja, akárcsak saját hadiköltségeik, amennyiben ilyenek vannak. *Az ilyeténképpen felírt összegeknek mikénti rendezése a háború befejezése után felmerülő és elintézendő kérdés*..."

Magyarázatul hozzáfűzte: „felírandó" összeg mindaz, amit Németország „áruszállítással és a pénzügyi fizetési forgalom keretén belül nem tud törleszteni".

Amikor pedig a magyar tárgyaló fél megkérdezte, hogy „van-e *német elgondolás* e követeléseknek a háború utáni mikénti rendezésére", Clodius követ, a német delegáció vezetője „*tagadólag válaszolt*, hozzáfűzvén, hogy a válasz a feltett kérdésre túl sok, ma még ismeretlen tényezőtől (hadisarc) függ."

Clodius ezután újabb utasításokért Berlinbe utazott, majd visszatérése után folytatták Budapesten a megbeszéléseket. Nickl követ bizalmas jelzésű jelentése szerint Clodius közölte, hogy a magyar terméskilátásokra vonatkozó adatokat Berlinben nagy aggállyal nézték. Elvárják, hogy itt szigorú fogyasztási korlátozásokat léptetnek életbe. Tudomásul vették, hogy Kállay miniszterelnök hajlandó a katonai tartalékokból is szállítani Németországnak.

Nickl azt vette ki Clodius szavaiból, hogy Németországban az ő magyar és román tárgyalási eredményeivel nincsenek megelégedve, mert Berlinben azt hiszik, hogy akár itt, akár Romániában csak össze kell lapátolni a bőven folyó fölöslegeket.

A Clodius—Nickl megbeszélés során kitűnt: a németek a lehető legtöbbet akarják kipréselni Magyarországból — egyelőre békés eszközökkel, s a magyar szakértők háta mögött Kállay komoly ígéreteket tett...

A magyar delegáció feljegyzései azt tanúsítják, hogy a tárgyalások nem az egyenlőség alapján folytak: a német delegáció előterjesztette a felemelt „kívánságlistát", s a magyar szakértők ellenjavaslatait a legritkább esetben vette figyelembe. A németek — az egyik magyar referens feljegyzése szerint — egyszerűen

„csökkentették a magyar nem mezőgazdasági lakosság kenyérszükségletét", továbbá a Magyarországnak maradó sertések számát, ami — a referens szerint — azt jelenti, hogy Magyarország lakosságának 36%-kal kevesebb zsírt lehet fogyasztania, mint amennyi a német zsiradék-fejadag szerint járna...

A magyar delegáció végül minden ponton engedett.

„Sikerrel" jártak 1942 szeptemberében Funk német birodalmi gazdasági miniszter budapesti tárgyalásai is. Ekkor egy milliárd birodalmi márka kölcsön folyósítását vállalta Kállay Miklós kormánya.

A német politika végső célja a „délkeleti térség" teljes gazdasági meghódítása volt. Délkelet-Európa és benne természetesen Magyarország is német gyarmat lett volna, ha hadműveleti céljaikat elérték volna!...

A magyar uralkodó osztályok nagy többsége 1942 nyarán még vagy nem akarta, vagy nem tudta felismerni, mi lenne Magyarország sorsa — a fasiszta tömb győzelme esetén. Mintha a felelős magyar kormányférfiak közül senki nem olvasta volna Hitler Mein Kampf-ját és abban a Führer véleményét a magyar népről, elképzeléseit a jövőjéről. A pillanatnyi előnyök, a részben végrehajtott, részben kilátásba helyezett területi gyarapodások fejében hajlandók voltak támogatni a náci Németországot — katonai és gazdasági téren egyaránt.

SCHÖNHERZ ZOLTÁN MEGGYILKOLÁSA

A német hadvezetőség nagy nyári hadjáratának tervében a magyar hadsereg, olasz és román hadosztályokkal együtt, azt a feladatot kapta, hogy a nagy Don-kanyarban kösse le az orosz erőket, mialatt a Wehrmacht elfoglalja Sztálingrádot és áttör a kaukázusi olajmezők felé.

Ez a terv óriási erők bevetését követelte meg, és a Harmadik Birodalom igyekezett minél többet kipréselni szövetségeseiből. A Kállay-kormány eleget tett a német követeléseknek, szállított nyersanyagot, ipari és mezőgazdasági termékeket, katonát. 1941 júliusától 1942 októberéig csaknem félszázezer magyar katona és munkaszolgálatos esett el Ukrajnában és Oroszországban — elsősorban német imperialista célokért. Aki nem akarta támogatni

a Kállay-kormány „magyar" háborúját — Kállay ezt a kifejezést használta egyik beszédében —, azt ellenségnek tekintették.

1942 április közepén indult el a III. hadtest első szerelvénye Szombathelyről — 1942. május elsején kezdte meg Keresztes-Fischer rendőrsége és csendőrsége minden eddiginél kíméletlenebb irtóhadjáratát a független Magyarország élharcosai ellen.

Miközben Budapesten a magyar és német finánctőkések megbeszélései folytak, miközben súlyos áldozatokkal fizetett a 2. magyar hadsereg a Don-folyó eléréséért, a Margit körúti fogházban sínylődött a Kommunisták Magyarországi Pártjának egyik vezetője, a függetlenségi mozgalom szervezője, lelke, *Schönherz Zoltán.*

Mikor *1942 júliusában* árulás folytán a nyomozók kezébe került, kiadták az utasítást: Schönherzet meg kell kínozni, ki kell szedni belőle mindent, de úgy, hogy né haljon bele; őt a vezérkar főnökének különbírósága fogja felelősségre vonni — *hazaárulásért...*

Kenéz István építőmunkás Schönherz megkínoztatásáról ezt vallotta a Juhász-perben: „Schönherz-cel egy szobában voltam és mint szemtanú láttam a kínlódását. Mindennap hívták és borzalmasan megkínozták. Mikor egy-egy ilyen kihallgatásról visszajött a szobába, kísérni kellett, mert nem tudott a lábán járni. Több ízben előfordult, hogy a bőrt leverték a fejéről és annyira bántalmazták, hogy csak feküdni tudott. Schönherz állandóan meg volt láncolva."

Hiába jelentette ki a tárgyaláson a tanúként megidézett *Bajcsy-Zsilinszky Endre és Szekfű Gyula, hogy Schönherz Zoltánt tisztességes magyarnak, jó hazafinak ismerik és tartják* — az ítéletet Budán a Sándor-palotában, a Miniszterelnökségen és a Honvédelmi Minisztériumban már régóta elhatározták: *halál.*

Schönherz a siralomházból szüleinek és húgának írt búcsúlevelet: „Ne gondoljatok azért rossz szívvel rám, hogy annyi szomorúságot okoztam. *Én nem cselekedhettem másképp, mint ahogy cselekedtem... Ha még egyszer születnék és újból élnék, akkor sem tudnék másképpen élni."*

1942. október 9-ének szomorú napját így örökítette meg visszaemlékezéseiben a Schönherz Zoltánnal együtt raboskodó egyik kommunista, Szinai Miklós:

„Schönherz Zoltán egyedül van a siralomházban. De biztosan tudja, hogy a 150 kommunista a Margit körúti fegyház többi zárkáiban ébren van. Nem azért virrasztanak, mert hárman feküsznek egy szalmazsákon, vagy a poloskák miatt, melyek a szó szoros értelmében ellepik a falakat. A kommunistákat már nem zavarja az éhség, a kübli, a zsúfoltság, sem az, hogy bűnözőkkel zárták össze őket. Az 58-as zárkában pl. 38 bűnözővel zárták össze 22 kommunistát. Ezek az emberek, akiket eddig semmi sem tudott megtörni, most a reggeli szürkületben kerülik egymás tekintetét. Szégyellik tehetetlen fájdalmukat."

Azután elkövetkeztek az utolsó percek:

„Schönherz Zoltán emelt fővel megy a visszhangos folyosókon. Már a lépcsőházból meglátja a kivezényelt katonák négyszögét. Kevés az idő: még a lépcsőkön felharsan a hangja: »Katonák! Éljen a szabad, független, demokratikus Magyarország!«

Az elvtársak a zárkákban meghallják a hangját. Felállnak. A többi zárkalakó nézi őket. Ők is hallják a megfélemlíthetetlen hangot. »Le a hitleri zsarnoksággal!« Felállnak ők is, a bűnözők, a katonaszökevények, mindenki feláll. Felállnak az első emeleten, a másodikon. »Le a háborúval!« — hallják. Most lent az udvaron a vezénylő tiszt feleszmél. Int a kürtösnek. Hiába próbálják azonban kürtszóval elnyomni Schönherz Zoltán hangját. Szavai szárnyalnak a börtönudvaron. »Éljen a Szovjetunió! Éljen a béke!«"

Schönherzet megölték, de Keresztes-Fischer belügyminiszter mégsem lehetett nyugodt. Néhány nap múlva ott feküdt íróasztalán a Kommunisták Magyarországi Pártjának körlevele, mely jóval Schönherz letartóztatása után készült. A körlevél, mely töretlen erővel szólít harcba minden becsületes magyart, a következőképp végződik:

„A magyar nép számon tartja, és rövidesen eljön az idő, amikor könyörtelenül számon is fogja kérni, hogy ezekben a válságos időkben kik állottak mellette."

REPEDEZIK A „HÁROMSZÖG"

1942 szeptemberében és októberében a harctéri események — a Berlin—Róma—Tokió „háromszög" szempontjából — nem alakultak a nyári előnyomulás keltette nagy reményeknek megfelelően.

Paulus tábornok, a 6. német hadsereg parancsnoka augusztus 19-én kiadta a parancsot: *Sztálingrádot augusztus 25-ig el kell foglalni,* de a Wehrmacht válogatott egységei sem a kitűzött határidőre, sem későbbi időpontra nem tudták teljesíteni ezt a parancsot. Hiába foglalták el a sztálingrádi főpályaudvart szeptember 18-án, a központi kikötőt szeptember 22-én, bár ezzel kettévágták a város hős védőit, a harc nem szűnt meg, sőt október második felében már a szovjet csapatok kezébe ment át a kezdeményezés, sikeres ellentámadásokkal sikerült visszafoglalni a Vörös Október-gyárnegyed több, stratégiai szempontból fontos pontját.

Ami pedig a 2. magyar hadsereg harcait illeti: az urivi hídfőnél bevetett magyar egységek támadásai is rendre kudarcba fulladtak, nem sikerült a szovjet csapatokat állásaikból kivetni. Még a német vezetés is elismerte — közvetett úton és formában — a szovjet katonák hősies kitartását és áldozatkészségét. Napokon keresztül harcoltak derékig vízben állva, úgyszólván élelem nélkül. Utánpótlást a Don vízszintje alatt másfél méterre épített kötélhídon, majd függőhídon kaptak. Ha kiverték őket az egyik állásból, pár óra múlva a magyar csapatok hátában bukkantak fel és folytatták a harcot.

1942. október elejéig a 2. magyar hadsereg harcoló alakulatai átlagosan 50%-os veszteséget szenvedtek. Egy-egy könnyű hadosztály harcos-létszáma — a VII. hadtest kivételével — 1200—1500 főre apadt le. E létszámot is azonban csak úgy tudták fenntartani, hogy már a vonatalakulatokhoz és az egészségügyi intézetekhez beosztottakat is igénybe vették.

A doni és volgai arcvonalról érkező baljós híreket követték az észak-afrikai front meglepetései.

1942. október 24-re virradó éjszaka az angol 8. hadsereg El-Alameinnél váratlanul offenzívát kezdett, és hiába repült vissza az éppen Ausztriában üdülő Rommel az Afrika Korps-hoz, november 4-én Montgomery csapatai döntő áttörést értek el, a német—olasz egységek kénytelenek voltak kiüríteni az elfoglalt egyiptomi területeket. Mussolini kairói bevonulása „egyelőre" elmaradt...

Három nap múlva, 1942. november 7-én angol—amerikai erők szálltak partra Észak-Afrikában, 10-én pedig már elfoglalták Orant is. Másnap a náci katonai és politikai vezetés szakított az 1940. júniusi fegyverszünet óta követett politikájával és nem tett többé különbséget „megszállt" és „szabad" franciák között: a vichy-i kormány fennhatósága alatt maradt francia területen is a Wehrmacht és a Gestapo vette át a hatalmat, egész Franciaország német megszállás alá került. E lépés a „tengely" csatlós országaiban is nagy megdöbbenést váltott ki.

Az angol 8. hadsereg november 12-én felszabadította Tobrukot, mialatt a volgai fronton éjjel-nappal folytak a nagy ellentámadás előkészületei.

A magyar katonai és politikai körök tavaszi és nyári nagy bizakodása erősen megrendült.

A PESTER LLOYD FŐSZERKESZTŐJE NYUGATON

1942 október elején érkezett vissza Nyugat-Európában, Svájcban, Franciaországban és Németországban tett útjáról Ottlik György, a Pester Lloyd-nak, a kormány félhivatalos német lapjának főszerkesztője. Ottlik augusztus 18. és szeptember 28. között tartózkodott és tárgyalt külföldön, észleleteiről terjedelmes jelentést készített a Külügyminisztérium számára. Jelentésének néhány érdekesebb, fontosabb részlete itt következik:

„Mindenkinek — svájcinak, franciának, amerikainak — ugyanazt a kérdést tettem fel, amit úgy látszik, Sir Samuel Hoare-nak Madridban szegeztek neki ismerősei: hogyan akarják az angolszászok a háborút *győzelemmel* befejezni? és senkitől sem tudtam kielégítő választ kapni, azaz olyan választ, amelyből a győzelem reális alapjai kibontakoztak volna. Egyelőre más bázisa nincs a győzelembe vetett hitnek, mint az, hogy ők nem győzhetők le, hogy anyagforrásaik kimeríthetetlenek, és hogy a németeket légitámadásokkal fogják megtörni."

A németországi megbeszéléseiről Ottlik ezeket írta:

„A Birodalomban — főként Berlinben — rendkívül szívélyes fogadtatással találkoztam, úgy követünk, mint a német hivatalos- és sajtószemélyiségek részéről. Sztójay követ úrnál mindjárt első nap három órát töltöttem. Beszélgetésünk fő tárgyai a következők voltak: elmondtam neki benyomásaimat, megbeszélve, hogy a német uraknak, akikkel találkozom, mit milyen formában mondjak; ezután ő adta elő felfogását a katonai és politikai helyzetről, amely természetesen az optimizmus jegyében áll, és különösen hosszú ideig időzött a zsidókérdésnél. Rámutatott arra, hogy a németek eltértek attól az eredeti álláspontjuktól, hogy ezt a problémát a háború után oldják meg. Okuk erre szerinte az lenne,

hogy nem akarják a zsidók kitelepítésének kérdését a béketárgyalásoknál tehertételként magukkal cipelni. Ezért a zsidóságot Európából el akarják tüntetni. Ezenkívül még két okuk van a radikális »megoldásra«; a zsidó az az ellenség, akivel nem lehet békét kötni — angollal, amerikaival, ezt német diplomata is mondta nekem, elképzelhető a békekötés és együttélés: a zsidó halálos ellenség marad, tehát »ők vagy mi«. A másik pedig, hogy a zsidók mindenütt szellemiségükkel, hálózatukkal az ellenség cimborái, tehát még a háború folyamán minden megszállt területről és minden szövetséges országból el kell távolítani őket. Aki szövetséges vagy barát menedéket ad a zsidónak, vagy védi őt, az maga sem barát, hanem ellenségnek tekinthető. Ez az eljárás most kezdetét vette Franciaországban is, és rövidesen fel fogják velünk szemben is vetni a kérdést, mert a magyar—német viszonyt tulajdonképpen csak két probléma terheli, de ezek aztán súlyosak. Az egyik a német Volksgruppével szembeni bánásmódunk; ez egyelőre javult és a gravamenek háttérbe szorultak. A másik, az összehasonlíthatatlanul súlyosabb, a zsidók nagy befolyása és szerepe Magyarországon. Amíg ez fennáll, addig nem lehet a magyarokban bízni. Sztójay tehát helyesnek találná, ha Magyarország nem várná meg a kérdés éles feltevését, hanem meggyorsítaná az őrségváltás tempóját és zsidó lakosságunk tekintélyes részét kitelepítené a megszállt Oroszországba. Követünk előbb 300 000-ről beszélt, azután lealkudta önmagát 100 000-re. Közbevető megjegyzésemre nem titkolta, hogy ez nem kitelepítést, hanem kivégzést jelentene.

Érvelésem során rámutattam arra, hogy bizony mi még nem vagyunk abban a helyzetben, hogy a zsidók pozícióit elfoglalhassuk. Sztójay azzal érvelt a magyarországi »zsidókérdés« radikális megoldása mellett, hogy ha »nem csináljuk magunktól meg, akkor a háború után a németek maguk fogják kezükbe venni a dolgot, mégis kiemelik a zsidókat és németeket ültetnek a helyükbe, még akkor is megteszik azt, mondotta, ha esetleg csak 75 vagy 50%-ban győznek.«"

Ottlik így foglalta össze Sztójaynak adott válaszát: „Ha a németek győznek — nem 50%-ig, amiről nem tudom, hogy mit jelent, hanem totálisan —, akkor úgyis azt csinálnak, amit akarnak, teljesen mindegy, hogy mi előbb mennyire járunk kedvükben. Ami a zsidók tömeges kiutasítását illeti, ha 100 000 vagy 300 000 zsidót utasítunk ki, illetve adunk hóhérkézre, ez igen szép gesztus lenne Németország felé, de nem oldaná meg a kérdést, tehát a magyarságot csak megterhelné ezzel a saját állampolgárai ellen alkalmazott példátlan brutalitással, belső törést okozna nálunk, ezzel szemben nem eredményezne többet, mint 10 vagy 30% javulást. *Így* nem lehet a nemzetet megmenteni. A követ úr nagyon fejcsóválva vette tudomásul ezt az érvelésemet."

Ottlik leírta ezek után Weizsäcker külügyi államtitkárral folytatott beszélgetését, amely főként a francia helyzet problémái körül forgott. Szóba került az erősen feszült román—magyar viszony is. Weizsäcker leszögezte: bizonyos abban, hogy Románia nem támadja meg Magyarországot, a magyar hadsereg csak nyugodtan harcoljon a Don mentén, 1500 kilométerre az ország határaitól...

Weizsäcker egyébként meglehetősen borúlátóan nyilatkozott a háború kimeneteléről, hangsúlyozva, hogy a másik táborban propagált „guerre à outrance" (háború a végletekig — KE) megsemmisítheti a Harmadik Birodalmat, de nekik sem hozna győzelmet.

Ottlik hangsúlyozta: hivatalos és nemhivatalos beszélgetései során mindössze két olyan némettel találkozott, aki azt állította, hogy „a Szovjetet már ebben az évben elintézik", a többiek, a „józanabb és őszintébb emberek bizony a legjobb esetben is csak azt mondták, hogy Oroszországgal csak 1943 végére fognak végleg elkészülni — azután jöhetnek az angol és amerikai támadások".

A jelentés így végződik:

„Összbenyomásaimat Hitler beszéde teljes mértékben megerősítette: győzelemre már nem gondolnak, csak azt remélik, hogy javuló közellátással — Ukrajnától jövőre már igen sokat várnak — olyan sokáig fognak tudni ellenállani, hogy az amerikaiak »megunják« a háborút. A további benyomásom az, hogy a Birodalomnak mind anyagi, mind fizikai és morális energiája ma még elegendőnek látszik arra, hogy 18 hónapig nagyobb törés nélkül folytassa a háborút, tehát még legalább két telet kibírhat, feltéve, hogy 1. a várt légi bombázások a Birodalom ipari — hadiipari — teljesítőképességét nem rendítik meg alapjában, 2. a védelem, illetve az ellentámadás Anglia ellen elég erős arra, hogy a légi terrort csökkentse vagy meg is szüntesse, 3. a német nép ideg és erkölcsi ellenállását városainak, lakóhelyeinek elpusztítása, a német katonáét pedig családjának veszélyeztetése nem töri meg idő előtt, 4. mindennek ellenére jövő évben májustól szeptemberig megint sorozatos győzelmet aratnak, amelyek a morált ismét anynyira emelni tudják, hogy áttelelhetnek vele.

Mindezt tekintetve véve, a magyar politika számára a legnehezebb idők eljövetelét látom, mert katasztrofális hiba lenne a németek gyengülésére vagy vereségére számítva őket provokálni, tőlük eltávolodni, bennük gyanút kelteni, de éppoly katasztrofális hiba lenne, méltóságunkat elveszítve, Vorleistungokat teljesítve őket vakon szolgálni. Magyarország gazdasági értéke, mint ezt a németek mondották, növekvőben van. Hadipotenciál tekintetében jövőre igen nagy jelentőségű faktor lesz már, tehát kíméletre is számíthat. Ha a helyzet úgy fejlődik, ahogy most a fentiekben megrajzolni próbáltam, borotvaélen fogunk járni a következő egy-két vagy mit tudom én hány éven át, és szinte emberfeletti méltóságra és okosságra lesz szükségünk, hogy mint nemzet és állam túléljük ezt a háborút.

Budapest, 1942. október 10. Ottlik."

Ottlik jelentéséből kitűnt: Berlinben — ellentétben Budapesttel — már nem számítanak a háború közeli, gyors befejezésére, minden bizodalmuk az amerikaiakban van, hogy azok majd „megunják" a háborút.

Nem érdektelen az sem, hogy Sztójay követ már akkor, 1942 nyarán megmondotta Ottliknak: a zsidókat keletre, az elfoglalt területekre nem munkára, hanem kivégzés, megsemmisítés céljából viszik! (Később, 1945—46-ban a Népbíróság előtt a Sztójay-kormány tagjai, élükön Sztójay miniszterelnökkel azt állították, hogy nem voltak tisztában a deportálás céljaival!)

Ottlik nem volt elsővonalbeli politikus, de már a 30-as évek elejétől kezdve komoly külpolitikai szakértőnek számított. A Bethlen és Szekfű szerkesztésében megjelenő nívós folyóiratban, a Magyar Szemlében ő vezette a külpolitikai rovatot, neve többször szóba került különböző diplomáciai megbízatásoknál, követi állások betöltésénél, noha nem volt hivatásos diplomata, azaz nem állt a Külügyminisztérium szolgálatában. Mint a Pester Lloyd főszerkesztője bizonyos fokig bizalmi posztot töltött be: a lap a kormány félhivatalos szócsöve volt — elsősorban a Nyugat felé. Nyilvánvaló: a magyar kül- és belpolitikai vonalvezetés nem Ottlik ezen jelentéséhez igazodott, másrészről viszont tagadhatatlan, hogy az ebben foglalt információk, javaslatok megfeleltek a Kállay-vonalnak.

A KMP HELYZETELEMZÉSE

A Kommunisták Magyarországi Pártja 1942. november 6-án részletes *helyzetelemzést* bocsátott közre, mely mélyrehatóan taglalta a hadszíntereken már végbement változásokat, az erőviszonyok megváltozását. A többi között megállapította:

„Hitlerék ez évi keleti offenzívája már hetek óta nem jutott előre, amikor a német nép erősbödő elégedetlenségének lecsillapítására Hitler beszélni kényszerült. Bejelentette, hogy hadviselésük lényegében defenzívára rendezkedik be. A hadijelentések már erről számoltak be hetek óta. Nemcsak Hitler és szövetségesei érezték, de minden semleges országban is tudták már akkor, hogy a nyári offenzíva kátyúba jutott, mielőtt stratégiai céljait elérte volna...

Hasonló jelenségekkel találkoztunk már az elmúlt télen is. Akkor a téli háborúra fel nem készült és fel nem szerelt német hadsereget összeroppanás fenyegette. Szükség volt az óriási veszteségek sürgős pótlására. A szövetségi rendszeren belül bomlási jelek mutatkoztak (különbéke törekvések Olasz- és Finnországban), a semlegesek átorientálódása megkezdődött, az elnyomott népek szabadságharca új lendületet vett. Az élelmezési helyzet fokozatosan romlott. Hitleréket katasztrófa fenyegette. Mi történt azonban? A második front hiánya lehetőséget adott Hitleréknek, hogy megfeszítsék minden erejüket a német nép, a szövetségesek és megszállt országok tartalékainak mozgósítására. Besorozták a német üzemekből a szakmunkások jelentős részét. Ígéretekkel, külpolitikai nyomással és taktikával (pl. Magyarországot és Romániát úgy zsarolták, hogy Erdély kérdésében kiélezték az ellentéteket) új hadosztályokat zsaroltak ki szövetségeseiktől. A megszállt országokban »önkénteseket« toboroztak és vittek ki a frontra az SS-kötelékek felügyelete alatt. Munkásokat toboroztak Európa-szerte, vagy vittek el Franciaországból és a többi megszállt területekről kényszermunkára és dolgoztatták őket rabszolgamódra. Az európai ipart és a nyersanyag-tartalékot a háború céljaira állították be. Leszorították az élelmiszeradagokat. A fellángolt szabadságharcokat a legbrutálisabb terrorral törték le. Túszok százait végezték ki Franciaországban, Belgiumban, Hollandiában. Falvakat, városokat égettek föl, a lakosság ezreit mészárolták le Csehországban és Jugoszláviában. A szovjet népek tízezreit gyilkolták le vagy éheztették halálra. A német hadsereg-

ben és államapparátusban tűzzel-vassal állították helyre a megbomló fegyelmet. Így átmenetileg megvetették lábukat a lejtőn és összeszedték minden erejüket, hogy új offenzívával fordulatot adjanak a rájuk végzetessé váló folyamatnak. Az elmúlt téli katonai, gazdasági és politikai válságon egy időre úrrá lettek, de ez csak olyan intézkedések és cselekedetek árán sikerülhetett, melyek az új, még súlyosabb válság előidézőivé váltak.

Erőiket a keleti front középső szakaszára vonták össze, hogy Moszkvát délről átkarolva hadászati döntést érjenek el. Ez a törekvés a Vörös Hadsereg ércfalán megtört. Megfogyatkozott erőiket a déli szakaszra összpontosították és offenzívát kezdtek a Volga-vonal eléréséért és a Kaukázus elfoglalásáért. Romboló offenzívájukkal a Szovjetuniónak újabb károkat okoztak. Elfoglaltak újabb mezőgazdasági és ipari területeket, de ezek számukra inkább terhet jelentenek."

Magyarország helyzetéről ez olvasható a KMP helyzetelemzésében:

„Hitlerék a defenzíva, a válság, a pusztulás útjára léptek — a szövetségesek az offenzíva, a végső győzelem felé haladnak. Figyelembe kell venni a szövetségeseknek azt a határozatát is, mely a legyőzött államokra vonatkozik. *Magyarország érdekeinek csak egy politika felel meg: kifelé béke, befelé szabadság.*

A Kállay-kormány politikája mindezt figyelmen kívül hagyja, Magyarország sorsát Hitlerék sorsához köti és nemzeti katasztrófa előidézőjévé válik.

Még mindig kísért Magyarországon a lakosság egy kis részében az a tévhit, hogy Horthy—Kállaiék csak német nyomásra szolgáltatják ki a hadsereget, az élelmiszert és a magyar ipar termékeit, csak német kényszerre vesznek részt a háborúban. A valóság az, hogy az a monopol-kapitalista klikk, mely Magyarországon a politikai hatalmat gyakorolja — mint az ellenforradalom szülöttje — következetesen vitte az országot mai helyzetébe, és 23 éves működése alatt osztályérdekeit mindig elébe helyezte az ország érdekeinek.

Magyarország függetlenségét Hitlerék először belülről, a nyilasok labanc hadseregével akarták kikezdeni. A kormányklikk ugyanakkor, amikor a politikai hatalmat nem engedte idegen zsoldosok kezébe kerülni, és ebben a munkásság és értelmiség bátor harcára támaszkodott — engedett a fasiszta követeléseknek és egymás után kobozta el a nép amúgy is szűk demokratikus vívmányait. (Támadások a munkásság szervezetei ellen, zsidókérdés.) Így kezdték ki azokat a pilléreket, melyekre az ország függetlensége és szabadsága támaszkodott.

A fasiszta rablóknak döntőbíróul való felkérése, az Antikomintern Paktumhoz, majd a Háromhatalmi Egyezményhez való csatlakozás, a Jugoszlávia, majd a Szovjetunió elleni támadás, Angliával és az Egyesült Államokkal való hadiállapotba kerülés jelzi azt az utat, melyen ez a klikk következetesen viszi az országot a háborús katasztrófába. Kapituláció kapituláció után következett, darabonként adták fel az ország politikai függetlenségét.

A búza, a zsír, a gyapjú, a bőr után már nemcsak a termékek, de egyre fokozott mértékben az iparral való rendelkezés is német kézbe kerül. Így adják el Magyarország gazdasági függetlenségét.

A német kommandó alá küldött első százezer honvédet követte a második, a harmadik százezer. Részletenként adják el Magyarország katonai erejét."

És miért harcolunk mi? — tette fel a kérdést a KMP, a válasz pedig: *„Független Magyarországért — Magyarország ne legyen német gyarmat!"*

A helyzetelemzés leszögezte:

„A Kállay-kormány felismerte azt a veszélyt, mely politikáját akkor fenyegeti, ha a munkásosztály pártunk vezetésével a függetlenségi harc élén jár. Meggyőzték őket arról az elmúlt tavasz eseményei (március 15). Ezért terrorjuknak egész súlyával pártunk ellen és a függetlenségi küzdelem bátor harcosai ellen fordultak. Munkások, intellektuelek százait vetették börtönbe, hurcolták internálótáborba. A Gestapo módszerei szerinti barbár kínzásokkal igyekeztek megtörni őket. Pártunk vezetőjét, Rózsa Ferenc elvtársat az Andrássy-laktanyában halálra kínozták. Másik vezetőnket, Schönherz Zoltánt a Margit körúti fogházban kivégezték. De hősi példájuk új erőt ad további harcunkban. Pártunkat kiirtani nem lehet, mint ahogy Magyarország népének lelkéből a szabadságvágyat nem lehet kiirtani...

...De pártunk visszaszerzi és gyorsan növeli erejét a nép végtelen forradalmi tartalékaiból. Döntő szerepünk a nemzeti szabadságharcban új erőfeszítésekre kötelez bennünket.

...A Szovjetunió megsegítése, a vele való együttes harc a Hitler-zsarnokság ellen — hangsúlyozta a helyzetelemzés — létérdeke Magyarország népeinek. A Kommunisták Magyarországi

Pártja sokat tett ennek érdekében, de nem annyit, amennyit tennünk kell, de nem annyit, amennyit a jugoszláv, a norvég, a francia nemzet tesz."

Végül a Párt harci jelszavai:

„Egy katonát se Hitlernek! Hozzák haza honvédeinket!
Azonnali különbékét! Ki a Háromhatalmi Szövetségből!...
...Szüntessék be a rekvirálásokat!
Vetőmagot és jószágot a parasztnak!
El a kezekkel a magyar ipartól!
Le a fasiszta terrorral! Engedjék szabadon a nemzet szabadságharcosait!
Szervezkedési- és sajtószabadságot!
Békét, Kenyeret, Földet, Szabadságot!"

KORAI TÉL A DONNÁL

1942. november közepén tovább romlott a Berlin—Róma—Tokió „háromszög" haderőinek helyzete. A Salamon-szigetek körül lezajlott 72 órás tengeri csatában az amerikai flotta visszavonulásra kényszerítette a Guadalcanal ellen küldött japán inváziós flottát: a japánok 2 csatahajót, 8 cirkálót, 6 rombolót és 8 csapatszállító hajót vesztettek, ezzel szemben az amerikai hajóhad vesztesége mindössze 2 cirkáló volt. Elhárult a fő veszély Ausztrália felől, megtört a japán flotta ereje és túlsúlya a Csendes-óceánon.

Míg Észak-Afrikában kétfelől nyomultak előre a szövetséges angol—amerikai csapatok, Sztálingrádnál, a várostól északra és délre, mesteri álcázással éjszakánként hatalmas szovjet páncélos, tüzérségi, lovas és gyalogsági erők vonultak fel ellentámadásra.

A 2. magyar hadsereg frontján november 5-én köszöntött be a tél, a magyar katonáknak szokatlanul kemény fagyokkal. Ámbár minden katona kapott szőrmesapkát, háromujjas kesztyűt, érmelegítőt, sálat, két rend meleg trikót és két pár gyapjú kapcát, szőrme csizma és szőrme bekecs már nem jutott mindenkinek, sífelszerelés és fehér álcázó köpeny pedig csak korlátolt számban állt rendelkezésre.

A nem teljesen megfelelő téli ruházat természetesen rontotta a csapatok amúgy sem magas harcértékét; ehhez járult még az is, hogy a nagy hidegben a puska, a golyószóró és géppuska závárzata befagyott, de bajok voltak az aknavetőkkel és az ágyúkkal is — állapítja meg Csima őrnagy idézett munkájában.

A felszerelés terén mutatkozó hiányokon kívül a Don mellé kiküldött magyar katonák körében azért is nőtt az elégedetlenség, mert úgy látták hogy *„csak a nincstelenek harcolnak, míg a tehetősebbek otthon vannak"*.

A Honvédelmi Minisztérium belső, bizalmas tájékoztató közleménye így igyekezett ezt a tagadhatatlan tényt megmagyarázni:

„A tehetősebbek mentesítése általában a dolgok természetében rejlik. Az állami igazgatásban és a közbiztonságban, de az iparban és főleg a mezőgazdaságban általában a tehetősebbek mentesítése szükséges."

A magyar királyi vezérkar — igyekezvén eleget tenni a német hadvezetőség egyre növekvő követeléseinek — állandóan újabb és újabb erősítéseket küldött a keleti frontra. Már október 17-éig 82 menetszázadot, mintegy 20 000 fő legénységet és 650 tisztet mozgósítottak „a személyi hiányok pótlására", hogy kellő átképzés után már januárban „hadműveleti beosztásba" kerülhessenek.

A Kállay-kormány természetesen úgy vitte az ügyeket, mintha minden a legnagyobb rendben volna.

Nagybaczoni Nagy Vilmos, az új honvédelmi miniszter 1942. november 19-én felszólalt a honvédelmi tárca költségvetési vitájában, és híven a Kállay-kormány irányvonalához lendületes beszédben indokolta meg, miért kell a magyar honvédeknek messze távolban, a Don partján harcolni. „Nem idegen érdekekért hanem a magyar jövőért küzdünk a Don mellett, a hazáért, a nemzet jövőjének megalapozásáért" — hangoztatta Nagybaczoni Nagy.

De nyilatkozott a győzelmi kilátásokról is: „A Német Birodalom jövőbelátó vezére megérezte, hogy ütött a cselekvés órája, amikor a német hadigépezetet elindította amaz úton, amelynek győzelmes útját és mérföldköveit az oroszországi hatalmas területnyereségek jelentik. Ne higgyék az urak — én magam is voltam kint, saját tapasztalataim alapján mondom —, hogy mivel ma nem villámháború van, és mivel a német haderő is bizonyos vonalig elérkezett, a harc a győzelemtől messze van. Szent meggyőződésem, hogy igenis a *keleti arcvonalon* a harcot győzelmesen be fogjuk és be is kell fejeznünk. (Élénk helyeslés és taps.) Természetes dolog, hogy a katona nem mond időpontot."

Azután óvatosan hozzátette: „A háború nem dátumpolitika."

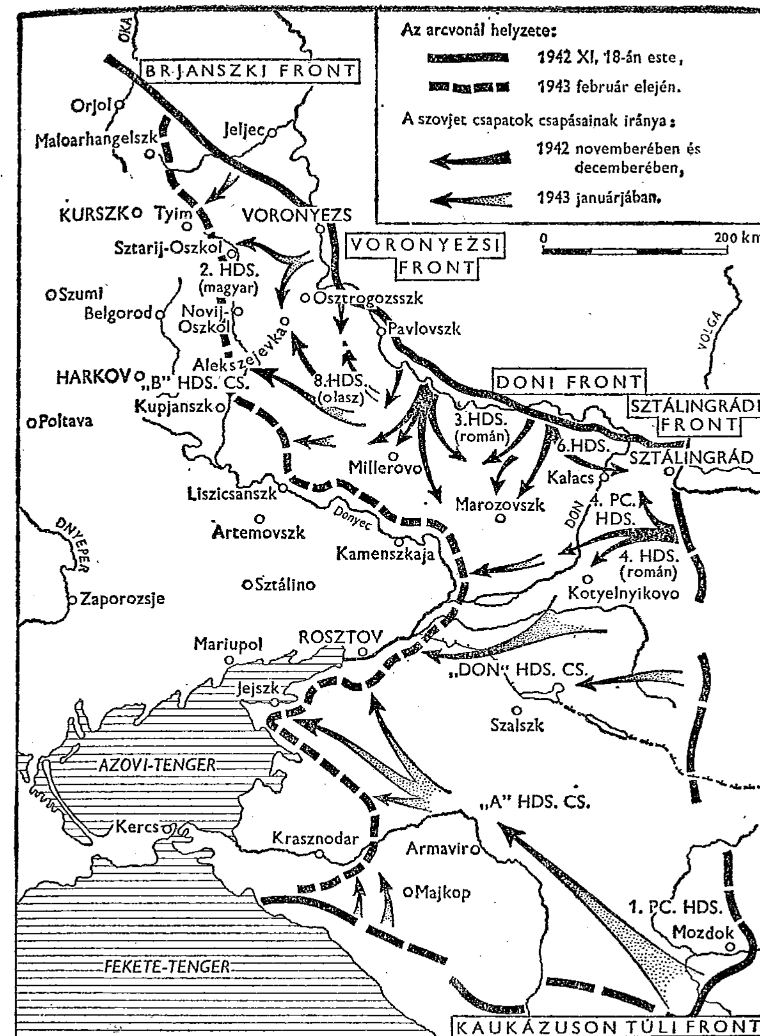
Nagybaczoni Nagy azon a poszton, amelyen akkor állott, természetesen csak így beszélhetett. Amikor az elvakultan nácibarát Bartha helyébe őt nevezték ki: ez kétségtelenül jelentett valamit, de a dolgok általános menetén nem sokat változtatott. A miniszter kevéssel e beszéde előtt hosszabb szemleutat tett a keleti fronton, saját szemével győződhetett meg a magyar katonák és munkaszolgálatosok helyzetéről. Megvolt benne a jóindulat, igyekezett segíteni, de a frontra kidobott hadsereggel nem ő rendelkezett, hanem a vezérkar főnöke, és nem egy esetben történt meg, hogy kiadott, jó szándékú rendelkezéseit egyszerűen nem hajtották végre a fronton.

Ezen a napon, 1942. november 19-én indultak rohamra Sztálingrádtól északra és délre a Vörös Hadsereg támadásra felsorakozott egységei: az 51., 57. és 64. hadsereg, valamint az 5. harckocsihadsereg és a 2. és 17. légi hadsereg az ostromló 6. német hadsereg ellen. Három nap múlva, november 22-én Kalacsnál bezárult a gyűrű a Wehrmacht 300 000 katonája körül.

1942. november 21-én Kállay a külügyi tárca költségvetésének vitájában még óvatosabban nyilatkozott a győzelmi kilátásokról, és bár hangoztatta, hogy Magyarországnak Németország és Olaszország mellett van a helye, és „hagyományos becsülettel" kell állnia ezt a helyet, ugyanakkor figyelmeztetett:

„A magyar kormányzatnak, de az egész magyar nemzetnek is legfőbb kötelessége, hogy a mostan folyó és egyre súlyosbodó harcban híven teljesítse feladatait, amelyeket egy ezeréves ország érdekei előírnak. Híveknek kell maradnunk önmagunkhoz, mert csak Magyarországon át szolgálhatjuk az általános európai érdekeket is, csak akkor hihetünk Európa jövőjében, ha törhetetlenül hiszünk az ország jövőjében is. A keresztény civilizáció védelme azt az elemi kötelességet írja elő számunkra, hogy elsősorban országunkon belül védjük meg ezt a keresztény civilizációt, és országunkon belül szerezzünk érvényt a keresztény erkölcs örökké érvényes parancsainak.

Ezért első feladatunk az ország védelme, felkészülni mindazokra a veszélyekre, amelyek világtörténelmi erők mérkőzése esetében mindenkit, így Magyarországot is fenyegetik. Tudatában kell lennünk ezeknek a veszélyeknek, mert csak akkor védekezhetünk, ha ismerjük azokat. Hasonlóképpen ismernünk kell érdekeinket, mert csak a felismert érdeket tudja a gondolkozó ember teljes odaadással és önfeláldozással szolgálni."

SZOVJET TÁMADÓ HADMŰVELETEK 1942—43 TELÉN

Kállay tavasszal még a „magyar háborúról" dörgött — fenntartások, kikötések nélkül. Akkor nem látszott teljesen lehetetlennek, hogy az „Afrika—Korps" eléri Kairót, Sztálingrád utcáin a Wehrmacht fog masírozni, és a Kaukázuson áttörve Hitler csapatai kijutnak Perzsiába, hogy ott találkozzanak a Burma és India felől előretörő japán seregekkel.

1942 nyarán Kállay a vezéri főhadiszálláson nem hozta szóba a magyarországi nehéz közellátási helyzetet, nem kérte a Führertől a szállítási kötelezettségek enyhítését.

A Berlin—Róma—Tokió „háromszög" győzelmébe vetett hit irányította a belpolitikában is. Egyfelől az igazi baloldal ellen elrendelt, az egész ellenforradalmi rendszer során példátlan arányú hadjárat, másfelől a délvidéki vérengzés főbűnösei ellen indított eljárás megszüntetése jelezték 1942 augusztusában a Kállay-kormány politikáját — itthon, az országon belül.

Kállay nemcsak teljesítette a Bárdossy—Ribbentrop—Bartha—Keitel megállapodást és kiküldte a frontra a 2. hadsereget, hanem 1942 kora őszén még újabb csapatot szállított a németeknek.

De amikor Paulus csapatai nem tudtak a volgai csatában döntést kierőszakolni, és a tönkre bombázott, majdnem elpusztított Sztálingrádba sem tudtak „menetrend" szerint bevonulni, amikor a híres Rommel-féle sereg El-Alameinnél katasztrofális vereséget szenvedett és egymás után adta fel az 1942 tavaszán és nyarán elfoglalt városokat, és végül amikor kitűnt, hogy a 2. magyar hadseregre is ugyanaz a sors vár, mint a Gyorshadtestre, és a veszteséglisták napról napra hosszabbak lettek, csak akkor ütött meg Kállay más hangot. Ekkor kezdett beszélni a világtörténelmi erők mérkőzése esetében felmerülő esetleges veszélyekről, a győzelmes előnyomulás helyett a védekezésről.

NAPIRENDEN A BÁCSKAI RÉMTETTEK

Ez a politikai vonalvezetés tette lehetővé Bajcsy-Zsilinszkynek, hogy 1942. december 2-án interpellációt intézhessen a parlamentben a miniszterelnökhöz, a belügy- és honvédelmi miniszterhez „a miniszterelnök egy korábbi ígéretének beváltása tárgyában". A házszabályok szerint először a jegyző felolvasta az írásos interpelláció szövegét:

„*Vámos János jegyző* (olvassa):

A t. miniszterelnök úr Popovics Milán képviselő úr interpellációjára adott válaszában elismerte volt, hogy Újvidéken, valamint a titeli és zsablyai járásban történt razziák és karhatalmi cselekmények során ártatlan emberek is estek áldozatul, s a bűnösök ellen megígérte a magyar törvénynek megfelelő szigorú megtorlást. Ez a megtorlás ez ideig elmaradt.

Tudtommal a sajnálatos események egész nyomozási és vizsgálati anyaga együtt van. Hajlandó-e a t. miniszterelnök úr a jogrendbe és a magyar törvények igazságosztó erejébe vetett hit és bizalom megszilárdítására, a belső társadalmi és nemzetiségi béke biztosítására és megerősítésére, és nem utolsósorban Magyarország befelé és kifelé annyira fontos tekintélye érdekében most már sürgősen lebonyolítani a bűnösök ellen a megtorlás művét?

És hajlandó-e a t. miniszterelnök úr gondoskodni arról, hogy az elpusztult ártatlanok családtagjai mihamarább megkapják a teljes erkölcsi és anyagi jóvátételt a magyar törvények biztosította keretek között olyan nagylelkű formában, amely megfelel a magyar nemzet európai rangjának és méltóságának.

Elnök: Az interpelláló képviselő urat illeti a szó.

Bajcsy-Zsilinszky Endre: T. Ház! Interpellációm megokolásában az igen t. miniszterelnök úr ama válaszából indulok ki, amelyet Popovics Milán t. képviselőtársunknak adott volt a nyáron, mondván, többek között (olvassa): »Azt a kötelezettséget is vállaltam, hogy mivel bizonyos jogsérelmek és túlkapások az irányítás és vezetés bizonyos mérvű mulasztására is visszavezethetők, a tettesek és mulasztók büntetőjogi felelősségrevonása iránt a törvényes intézkedéseket megtegyem, amelyek különben már folyamatban is vannak.«

T. Ház! Az ország közvéleménye előtt a miniszterelnöki megnyilatkozás óta igazán nem lehetett és nem lehet többé kétségeskedés abban, hogy a zsablyai és titeli járásban, valamint Újvidéken igenis történtek súlyos törvénytelenségek egy rosszul alkalmazott... (Nagy zaj a szélsőbaloldalon. — *Rajniss Ferenc:* Megölték a csendőröket! Megölték a magyar csendőröket! — Elnök csenget. — *Rajniss Ferenc:* Ez volt a nagy baj! Ez volt a szabálytalanság! — Zaj.)... szabálytalanul végrehajtott karhatalmi razzia során ártatlan emberek aránylag nagy számban pusztultak el: túlnyomórészt szerbek és zsidók, de jó egynéhány magyar is. (Nagy zaj a szélsőbaloldalon. — *Rajniss Ferenc:* Is? Mennyi az az „is?" — Elnök csenget.) Beszéljünk nyíltan, mert ez méltó hoz-

zánk, magyarokhoz. Elpusztult összesen több mint 4500 ember, köztük 199 gyermek és mintegy 280 öregasszony és öregember. (Zaj és élénk felkiáltások a szélsőbaloldalon: Mennyi magyar pusztult el? — *Rassay Károly:* Ember. — Elnök csenget. — A szónok szavai elvesznek a nagy zajban. — *Rajniss Ferenc:* Nem igaz! Meghaltak a csendőrök, mert lelőtték őket!) T. ház! Egy ilyen esemény... (Folytonos nagy zaj a szélsőbaloldalon.)

Elnök: Csendet kérek, képviselő urak!

Bajcsi-Zsilinszky Endre: Egy ilyen esemény... (Mosonyi Kálmán: Ilyen interpellációt elmondani! — Zaj a szélsőbaloldalon.)

Elnök: Csendet kérek, képviselő urak! Most már ismételten figyelmeztem Bajcsy-Zsilinszky képviselő urat, hogy háború idején gondosan figyelje a használt kifejezések értékét. (Felkiáltások a szélsőbaloldalon: Meg kell vonni a szót!)

Bajcsy-Zsilinszky Endre: Igen t. Ház! Én csak azt állapítom meg, egy szóval sem többet, még a számokban sem többet, mint amit a magyar királyi miniszterelnök úr itt Popovics Milán t. képviselőtársunknak válaszképpen elmondott...

.... Egy ilyen esemény az évezredes.. (Folytonos zaj a szélsőbaloldalon — A szónok szavai elvesznek a zajban. — A viharcsengő megszólal.)

Elnök: Kérem a képviselő urakat, maradjanak csendben. A közbeszóló képviselő urakat kénytelen leszek személyenként megnevezni és rendreutasítani.

Bajcsy-Zsilinszky Endre: Egy ilyen esemény az évezredes magyar Corpus Juris és a magyar alkotmány szellemében természetszerűleg... (Nagy zaj a jobb- és a szélsőbaloldalon. — Egy hang a jobboldalon: Nem értek latinul!)... kétféle felelősséget kell, hogy magával hozzon, kétféle felelősség felvetését. (*Bogner József:* Mindkettő megtörtént!) Ebben az ügyben a politikai felelősség kérdése egyelőre tárgytalanná... (Egy hang a jobboldalon: Én ezt nem hallgatom, nem azért küldtek ide! — A jobboldalon többen kifelé indulnak a teremből. — Vitéz *Jaross Andor* az előtte lévő asztalt csapkodva: Itt maradni! Tessék ittmaradni! — *Rajniss Ferenc:* Könnyű kimenni! — Nagy zaj a szélsőbaloldalon. — Az elnök csenget. — A szónok szavai elvesznek a zajban.)... elsősorban érdekelt tényezők, Bárdossy László volt miniszterelnök úr és vitéz Bartha Károly volt honvédelmi miniszter úr nyugalomba vonult. A büntetőjogi felelősség kérdését azonban tisztázatlannak látom. Az igen t. miniszterelnök úr szavával beígért megtorlás a bűnösök ellen mind az ideig nem következett

el. (*Bogner József:* Megtörtént! — *Nagy László:* Nem is fog! — Nagy zaj a szélsőbaloldalon:) Czeydner altábornagy nyugalomba küldése például semmiképp sem fogható fel megfelelő megtorlásnak.

Szeretném hangsúlyozni, hogy ez a megtorlás elemi érdeke a magyar állam belső békéjének. (*Bogár László:* Ne keverje bele a magyar honvédséget! — Nagy zaj. — Felkiáltások a szélsőbaloldalon: Rendre! — Az elnök csenget.) A magyar államnak európai távlatban is előkelő, Közép- és Kelet-Európában egyenesen páratlanul álló, történelmileg kialakult... (Egy hang a szélsőbaloldalon: Azt mondja meg, mi a célja önnek? — A szónok szavai elvesznek a zajban.)... állami jellegét, melyre az egész magyar szentistváni birodalom épült volt... (Folytonos zaj a jobb- és a szélsőbaloldalon, a szónok szavai nem hallhatók. — Egy hang a szélsőbaloldalon: Azt mondja meg, mi a célja, mit akar elérni?) — .... nem engedhetjük csorbítani (Nagy zaj a jobb- és a szélsőbaloldalon. A szónok szavai nem hallhatók. — *Paczolay György:* Ez hazaárulás! Alávalóság! Ez nem igaz! — Felkiáltások a szélsőbaloldalon: Üljön le! — *Szabó Zoltán:* A bűnösök megbűnhődtek! — Folytonos zaj a jobb- és a szélsőbaloldalon. — *Prokopecz József:* Nem érdekel! Hallgasson! — A viharcsengő megszólal.)

Elnök: Csendet kérek, képviselő urak! (*Prokopecz József:* Nem érdekel! Hallgatni! Hallgatni! Nem érdekel!)

Bajcsy-Zsilinszky Endre: Átmeneti akadályok felmerülhetnek... (Felkiáltások a szélsőbaloldalon: Nem érdekel! — *Prokopecz József:* Hallgatni!)... hatalmi nagy... (A szónok szavai a zajban nem halhatók — *Prokopecz József:* Üljön le!)... hogy a következő válságos időkben... (Viharos ellentmondás a jobb- és a szélsőbaloldalon — A viharcsengő megszólal. — A szónok szavai nem hallhatók. — Felkiáltások: Ne hallgassuk!) Ha átmeneti akadályai vannak a jogos és szükséges megtorlásnak, az igen t. miniszterelnök úr hárítsa el azokat. Hárítsa el mielőbb, hogy a közelgő válságos időkben... (Zajos ellenmondások a szélsőbaloldalon. — *Prokopecz József:* Csücsüljön le!)...

Elnök: Kérem a képviselő urat, tessék csendben maradni, mert a zajban nem hallom azt, amit a szónok úr mond...

Bajcsy-Zsilinszky Endre:... kérem a miniszterelnök urat, hárítsa el ezeket az akadályokat mielőbb, hogy a közelgő válságos időkben... (Nagy zaj a jobb- és a szélsőbaloldalon. — *Nagy Lász-*

ló: Micsoda válságos időkről beszél? — *Kalmár Tihamér:* Ez hazaárulás! — *Piukovich József:* Mi ez? — Az elnök csenget.)

Elnök: Csendet kérek, képviselő urak!

Bajcsy-Zsilinszky Endre: Van az igazságszolgáltatásnak egy másik, egy pozitívabb és építőbb területe és feladata, és ez a jóvátétel. A megsebzett lélek és test számára a jóvátételnek ez a formája többet jelent, mint a puszta megtorlás negatívuma. És én a délvidéki sebek gyógyításának elsősorban erre a pozitív útjára és módszerére gondolok... (A szónok szavai elvesznek a zajban. — Egy hang a szélsőbaloldalon: Jól eltalálta! — Egy hang a jobboldalon: Ez jó gyógyítás! — *Szabó Zoltán:* A bűnösök megbűnhődtek! — *Prokopecz József:* A bűnösök megbűnhődtek!)

Elnök: Prokopecz képviselő urat kérem, maradjon csendben.

Bajcsy-Zsilinszky Endre: Az özvegyek és árvák százai maradtak e szerencsétlen s... (*Rajniss Ferenc:* Csendőrök árvái)... a magyar törvények szellemével és betűivel és a magyar katonai szabályzattal össze nem egyeztethető módon történt razziák... (*Bogner József:* Már megint a honvédséget gyanúsítja! — *Mosonyi Kálmán:* Disznóság! — *Kalmár Tihamér:* Hazaárulás! — *Szabó Zoltán* és *Nagy László* közbeszól. — Óriási zaj. — A viharcsengő megszólal. — *Korponay Ede:* Maga magyar ember? — Egy hang a szélsőbaloldalon: Hazaárulás! — Egy hang a jobboldalon: Nem érdekel! — Egy hang a szélsőbaloldalon: Ki kell lökni! — *Prokopecz József:* A honvédséget sértegeti! — *Mosonyi Kálmán:* Megvonni a szót és a mentelmi elé! Felkiáltások a szélsőbaloldalon: A mentelmi elé!)

Elnök: Kérem a képviselő urat... (Az elnök szavai elvesznek az óriási zajban. — *Piukovich József:* Még szava sincs a csendőrökről! — A viharcsengő megszólal.)

Elnök: Kérem Zsilinszky képviselő urat... (Felkiáltások a szélsőbaloldalon: Mentelmi elé!) Zsilinszky képviselő úr kijelentései közérdek ellen hangzottak el. (Felkiáltások a jobboldalon és a szélsőbaloldalon: Éljen az elnök! — Taps.) Ezért a képviselő urat rendreutasítom, s ha megismétli, a szót meg fogom tőle vonni!

Bajcsy-Zsilinszky Endre:... Ezek az özvegyek és árvák... (*Rajniss Ferenc:* A magyar parasztvezér meghalt, annak özvegye is volt! Gyilkosok! — Elnök csenget. — Egy hang a szélsőbaloldalon: Micsoda beszéd ez? A katonaságot rágalmazza! — Nagy zaj.) Ezek az özvegyek és árvák kell hogy védelmezést és gondoskodást találjanak a magyar állam szilárd jogrendjében és

a magyar nemzet nemes szívében. (*Prokopecz József:* Sajnálom, hogy nem volt Újvidéken!)

Bajcsy-Zsilinszky Endre: Majd fognak másképp is beszélni! (*Rajniss Ferenc:* Ön volna a férfi egyedül itt a parlamentben?) Nem kérem! (*Rajniss Ferenc:* Vegye tudomásul, mi meghalunk az eszményeinkért! — Fokozódó nagy zaj a Ház minden oldalán. — A viharcsengő megszólal.)

Elnök: Rajniss Ferenc képviselő úr, tessék helyét elfoglalni! (Nagy zaj.) Csendet kérek, képviselő urak. (Felkiáltások jobbfelől: Halljuk az elnököt! — *Mosonyi Kálmán:* A beszédidő letelt. — Felkiáltások jobbfelől: Lejárt a beszédidő! — *Prokopecz József:* Leülni! Leülni! — Nagy zaj a Ház minden oldalán. — Elnök csenget.) A képviselő úr beszédideje lejárt, meghosszabbításnak helye nincs. (Felkiáltások a szélsőbaloldalon: Tessék leülni! — Zaj. — Elnök csenget.)

Bajcsy-Zsilinszky Endre: T. Képviselőház! Egy mondatot. (Felkiáltások jobbfelől: Semmit! Üljön le! — *Piukovich József:* Nincs meghosszabbítás! — Felkiáltások a jobb- és a szélsőbaloldalon: Üljön le! — Folytonos nagy zaj a jobb- és a szélsőbaloldalon. — A viharcsengő megszólal. — Egy hang a jobboldalon: Levitézlett! Menjen! — Nagy zaj. Elnök csenget. — *Nagy László:* Nem lehet denunciálni, vonatkisiklatókat védeni! — Nagy zaj. — Elnök csenget.) Én a magyar lelkiismeretet szólaltatom meg, én senkit sem denunciálok. Én a magyar lelkiismeretemet szólaltattam meg! (Felkiáltások a szélsőbaloldalon: Ne mondjon ilyet! — Nagy zaj a szélsőbaloldalon. — *Rajniss Ferenc:* Aki ölt, az ne beszéljen a lelkiismeretről! — *Prokopecz József:* Ilyen magyarokra nincs szükség! — Fokozódó nagy zaj a Ház minden oldalán. — Elnök csenget.) Engem a magyar bíróság mentett fel... (Nagy zaj és ellenmondások a jobboldalon és a szélsőbaloldalon. — Elnök csenget.)

Elnök: Bajcsy-Zsilinszky képviselő úr beszédideje lejárt, ne szóljon közbe, mert rendre fogom utasítani. (Helyeslés a jobboldalon és a szélsőbaloldalon. — Egy hang a szélsőbaloldalon: A zsidó lapokban benne lesz!)"

Bajcsy-Zsilinszky alig néhány gondolatot mondhatott el interpellációjából, a szélsőjobboldali, elsősorban az Imrédy-Jaross párti, valamint a nyilaskeresztes képviselők — elnöki segédlettel — szinte belefojtották a szót. Megrágalmazták azzal, hogy Anglia és Amerikai kegyeit óhajtja elnyerni felszólalásával, felemlegették az Áchim-ügyet. (1911-ben a Zsilinszky-testvérek lelőtték

Áchim András békéscsabai parasztvezért.) Hazaárulónak nevezte Paczolay György nagykőrösi református lelkész, Korponay Ede, a szombathelyi püspökség gazdasági hivatalának vezetője. Több képviselő durva közbeszólások közt követelte az elnöktől, hogy vonja meg tőle a szót. Az elnöklő Krúdy Ferenc is mindent megtett, hogy elnémítsa a szónokot: rendreutasította, szómegvonással fenyegette. A kormánypárti Prokopecz József meg éppen azon sajnálkozott, hogy Bajcsy-Zsilinszkyt nem gyilkolták meg Újvidéken!...

VORONYEZSRŐL TÁRGYAL A MINISZTERTANÁCS...

Éheznek és fáznak a honvédek a fronton — Ribbentrop biztat, Hitler ígér, Horthy parancsol — A 2. hadsereg katasztrófája — A vezérkar hallatlan kilátásokról beszél és terrort sürget

I

1942 decemberében a keleti fronton a 2. magyar hadsereg nehéz körülmények között készült a téli védelemre. Ellentétben a német ígéretekkel, nemcsak a nehéz fegyvereket nem kapták meg a magyar egységek, de a németek a napi élelmiszerellátást sem juttatták el a magyar harcoló csapatokhoz.

Jány vezérezredes 1942. december 3-án a következő táviratot intézte a felettes német hadseregcsoport, a Heeresgruppe „B" parancsnokához, báró Weichs vezérezredeshez:

„Novemberben csaknem minden ellátóvonat kimaradt, cukrot nem szállítottak, így a hideg éjszakában teát nem tudtak adni. Liszthiány miatt kénytelen voltam a kenyéradagot a felére csökkenteni. Jelentem, hogy ezek a korlátozások sem a hangulatot, sem az erőnlétet nem befolyásolhatják kedvezően. Kérem elrendelni, hogy az ellátó vonatok teljes kimérettel, rendszeresen beérkezzenek, mert a kisegítés hónapokon keresztül nem válhat szabállyá.

A 12. könnyű gyalogos hadosztálynak hófúvások miatt öt napig utánpótlást nem tudtak szállítani, s ha most minden tartalékukat felhasználják, és az utánpótlás kimarad, különösen ha ehhez még viharos napok is járulnak, mindenki számára világos helyzet áll elő."

Weichs vezérezredes válaszát nem ismerjük, de tartalmára következtethetünk Jány vezérezredes december 6-i, ugyancsak a német parancsnoksághoz intézett jelentéséből:

„1. ponthoz: XI. 26-án kelt jelentésemben világosan kifejtettem, hogy készleteink csekély mennyisége miatt december kezdete óta csak a folyamatosan beérkező utánpótlással tudjuk a csapatokat ellátni. Jelentettem azt is, hogy amióta a hadsereg a Dont elérte, az ellátás sohasem volt úgy szabályozva, hogy normákkal számolhattunk volna, a seregnek mindig kisegítéssel kellett beérnie.

Nyáron még csak ment valahogy, bár akkor is olyan volt a csapatok erőnléte, hogy ez harcerejüket leszállította, télen viszont ez nagyon komoly következményekkel jár. Sürgős segítséget kérek.

Ha az utánpótlási vonatok nem érkeznek be, le kell szállítanom a kenyéradagot. Ezzel kapcsolatban XII. 3-án jelentettem, hogy novemberben a szükséges utánpótlási vonatoknak csak a töredéke érkezett be (kettő a 16 vonat helyett). E jelentésből kitűnt, hogy mekkorák a sereg készletei.

A 2. ponthoz: Arra a parancsra hivatkozva, amely szerint az utánpótlás a kirakodó állomásoktól a hadsereg és a hadsereg parancsnokság feladata, jelentettem, hogy az utánpótlási vonalak rendkívüli hosszúsága miatt tehergépkocsi oszlopaink tönkrementek, a fogatolt oszlopok rövid időn belül fogat nélkül maradnak, miután szemes takarmány eddig egyáltalán nem érkezett, jóllehet Magyarország két hónapra elegendő zabot (lovanként 5 kg-ot számítva) szállított. Itt már a kenyérgabonát kellett takarmányként föletetni, mert szénát nem lehetett kaszálni, mivel a hadsereg területén rétek egyáltalán nincsenek. A lovak csupán dudvát és szalmát kapnak, ezért az utak mentén lótetemek hevernek.

Ilyen szállító oszlopokkal a készletek ideszállítása tartósan nem oldható meg.

Ezt előre látva kértem, midőn a pótlást messze hátul rakták ki, hogy az éjjelező helyeket élelemmel stb. a hadseregcsoport lássa el.

A kérést elutasították, s a hadseregnek mindezekről saját eszközeivel kellett gondoskodnia. Ez még jobban rontotta a helyzetet, amit szintén jelentettem.

A 3. ponthoz: E jelentésekből az ellátás helyzete világosan látható. Én kértem az utánpótlás olyan megszervezését, hogy mostantól fogva normális viszonyokkal számolhassak. Még egyszer előterjesztem kérésemet.

A részleteket a főszállásmesterem naponta jelentette, az, hogy még néhány napra (3—6) elegendő liszt van, az nem jelent semmit.

Nem várhattam ki, míg a liszt egészen elfogy, ezért a kenyéradagot le kellett szállítanom."

Így gondoskodtak a németek a harctéren magyar bajtársaikról.

Már ekkor, 1942 utolsó hónapjaiban bizalmatlanul szemlélte Berlin a budai Sándor-palota egynémely kül- és belpolitikai akcióját.

Berger, az RSHA, a Birodalmi Biztonsági Főhivatal SS csoportfőnöke 1942. december 11-én Himmlerhez, az SS és a német rendőrség vezetőjéhez intézett jelentésében beszámolt arról, hogy Albrecht főherceg felkereste őt hivatalában, Berlinben és „informálta" a magyarországi helyzetről.

(Berger megjegyzi: „Albrecht főherceg — amennyire én tudom — a Birodalmi Biztonsági Főhivatallal is szorosan együttműködik.")

Albrecht először a zsidókérdés állásáról számolt be. Azt állította, hogy a zsidók munkaszolgálatra történő behívása nem komoly dolog, mindössze tíz évfolyamot hívtak be, és a családtagok, éppúgy mint a katonákéi, családi segélyt kapnak. „A munkaszolgálat még mindig üres formaság" — állította. A főherceg nem említette a zsidók munkaszolgálatának megbélyegző, hátrányosan megkülönböztető jellegét, nem szólt a már akkorköztudomású kegyetlen bánásmódról.

Információjának következő részében az Értelmiségi Munkanélküliség Ügyeinek Kormánybiztosságát bírálta — az SS főcsoportvezető előtt.

Horthyról, akivel Albrecht nyíltan szembekerült a kormányzóhelyettes választás óta, a következőket mondotta

„Horthy kormányzó, aki régebben a nép bizalmát bírta, a zsidók befolyása következtében mindjobban eltávolodott a néptől, s minden barátját, aki 1920 óta zsidó-ellenes volt, valamilyen útonmódon félreállította."

A Kállay-kormányról:

„A mai kormány a néptől minden tekintetben távol áll. A nép nem fogadja el ezt a kormányt."

Ezután Albrecht olyasvalamit közölt, amiről biztosan tudta, hogy a németeket nagyon érzékenyen érinti:

„Az ez évi rossz termésre hivatkozva tüstént leszállították Magyarországon a kenyérfejadagot 150 grammra, míg Németországban 300, illetőleg 400 grammra emelték. Minden azzal a suttogó propagandával történik: le kell mondanunk, hogy a németeknek jobb legyen. Mindamellett elővigyázatos becslések és számítá-

sok s a barátaikkal történt megbeszélések szerint itt csupán a *felosztás problémájáról van szó.* A magyar tisztviselők szervezőképessége hiányának tudható be, hogy az élelmiszerek valóban igazságos szétosztását nem tudták végrehajtani. Ez a zsidóknak, mivel fekete-kereskedelmet folytattak, szintén kedvező volt."

Végül Kállayról:

„A miniszterelnök gyakran utalt arra, hogy Németországgal addig kell lavírozni, amíg a nagy döntés megtörténik. Erre az 1943 márciusi időpontot jelölte meg." Berger ehhez hozzáfűzte: „Ez az adat talán a legérdekesebb az egész tudósításból, mert feltételezhető, hogy ha a miniszterelnök ilyen meghatározott időpontot csak meg is tud jelölni, akkor ő az ellenséges hadműveletekről is tud valamit."

Azután így folytatódik a jelentés:

„*Albrecht javasolja, hogy a Führer hívja meg magához Horthyt és a miniszterelnököt, s határozott, világos formában mutassa meg az általuk a jövőben követendő utat,* mert ellenkező esetben a fennálló defetizmus, a zsidók nagyméretű propagandája mellett komoly helyzet adódhat a kezdődő új évvel Magyarországon. Még megemlítette, hogy az amerikaiak és angolok észak-afrikai partraszállásának hírére a zsidók egy része bezárta üzleteit, ünnepi ruhát öltött és az utcán nyilvánosan gratuláltak egymásnak.

Kéri, hogy ha a Külügyi Hivatal őt elutasítaná, akkor forduljunk mint végső helyhez a Führerhez. Készséggel vállalkozik arra, hogy a Reichsführert (azaz Himmlert — KE) személyesen informálja a magyarországi helyzetről. Nagyon kéri, hogy magának a Reichsführernek tarthassa meg beszámolóját."

Berger SS főcsoportvezető a jelentést így zárta:

„Meghallgattam, de semmiféle megjegyzést nem tettem. Utaltam azonban arra, hogy a Reichsführer decemberben és januárban hallatlanul túlterhelt, és kifejtettem ama meggyőződésemet, hogy a legjobb akarattal sem nyílik arra lehetőség, hogy őt fogadja.

Egészében véve a beszélgetésről kedvező benyomás alakult ki bennem. Feltételezem azonban, hogy Albrecht megfelelőnek tartja magát, hogy Horthy utódja vagy a német birodalom magyarországi meghatalmazottja legyen.

E jelentés másolatát megkapja a Birodalmi Biztonsági Főhivatal, a III. és VI. osztály."

Albrecht főherceg már a 20-as évek elején pályázott a magyar

trónra. Szoros kapcsolatot tartott Gömbössel és fajvédő elvbarátaival, hogy segítségükkel megszerezze a koronát. Gömbös a főhercegi családtól komoly anyagi támogatást kapott.

A 30-as évek második felében a Kisgazdapárt segítségével próbálta megvalósítani nagyratörő terveit, havonta jelentős összeggel járult hozzá a párt kiadásaihoz. (A pénz nagy részét Eckhardt tette el...)

Hogy Albrecht mikor kezdett „dolgozni" az RSHA-nak, azt nem tudjuk. Nem kétséges azonban, hogy az 1942. évi kormányzóhelyettes-választás indította a főherceget arra, hogy a hitleri Németországtól szerezzen támogatást...

Egy héttel Albrecht berlini látogatása után Sztójay követ már táviratban jelentette, mit beszélt Ribbentroppal a „defetista propagandáról és az általános helyzetről".

Sztójay távirati jelentéséről és a magyar külügyminisztérium válaszáról Ghyczy külügyminiszterhelyettes az 1942. december 22-i minisztertanácsi ülésen számolt be. A jegyzőkönyv szövege:

„Ribbentrop birodalmi külügyminiszter december hó 16-án délután magához kérette Sztójay berlini magyar követet és hosszabb, baráti hangú magánbeszélgetést folytatott vele. Ennek során megemlítette, hogy Budapesten az afrikai és az orosz fronton bekövetkezett események nyomán — több oldalról szerzett értesülése szerint — erős defetista propaganda van folyamatban, amely hitelre is talál bizonyos körökben, és így a hangulat alakulását is befolyásolja. Hangsúlyozta Ribbentrop, hogy ez sem a kormányra, sem az ahhoz közel álló körökre nem vonatkozik, hanem az alsó és közép tisztviselőkre hat ki hátrányosan ez a propaganda. A birodalmi külügyminiszter szerint az angolszászoktól kiinduló és a zsidók által szenvedélyesen terjesztett propagandáról van szó, amelynek egyesek felülnek.

A továbbiak folyamán a birodalmi külügyminiszter vázolta az általános helyzetet és ennek alapján a jövő kialakulását teljes bizakodással ítélte meg. Utalt arra, hogy teljesen biztosítva van a nyersanyag és élelmezési helyzet, hogy az oroszok Szmolenszk ellen indított nagy offenzívája, valamint a sztálingrádi szovjet támadás óriási veszteségek ellenére sikertelen volt. Utóbbi helyen csak helyi sikereket értek el, és a német ellentámadás máris nagy eredményekhez vezetett, és további nagyobb sikerek várhatók. Velikije Lukinál és Rzsevnél pedig visszaverték az oroszokat. A helyzet a kubáni harctéren is előnyösen alakul, egyéb-

ként is Ribbentrop szerint némi gyengülés mutatkozik az oroszoknál.

Rommel tekintetében Ribbentrop Sztójay szerint számottevő tartózkodással nyilatkozott, de az afrikai helyzetet általában szintén bizakodóan ítélte meg, annak megjegyzésével, hogy az úgy sem döntő jelentőségű.

Kifejtette Ribbentrop, hogy Mussolini és a német vezetés a végső győzelemben a legszilárdabban bízik, és felkérte Sztójayt, hogy a m. kir. miniszterelnöknél azon óhaját tolmácsolja, hogy nem lehetne-e megakadályozni a bevezetőben említett defetista propagandát. Felvetette azt a gondolatot, hogy nem volna-e jó a rémhírterjesztést, illetve a külföldi rádió hallgatását Németország mintájára súlyos börtönbüntetéssel sújtani.

Sztójay követ előrebocsátotta, hogy kisebb-nagyobb mérvben másutt is, így Berlinben is tapasztalható defetista propaganda, majd pedig hangsúlyozta, hogy a magyar kormány és a mérvadó magyar körök, de a szélesebb néprétegek is teljesen elszántak és bizakodóak és hisznek a végső győzelemben. Rámutatott arra, hogy ezt a meggyőződést a m. kir. miniszterelnök és más magyar vezető-személyiségek ismételt megnyilatkozásaikban kifejezésre juttatták, és hogy a m. kir. miniszterelnök mindig aláhúzta Magyarország kitartását és rendületlen hűségét a tengelyhez.

Biztosította Sztójay követ a birodalmi külügyminisztert, hogy jelentést tesz kormányának, és hogy amennyiben szükségesek megfelelő intézkedések, úgy azok már csak azért is meg fognak tétetni, mert a nyugalom fenntartása éppoly érdeke Magyarországnak, mint Németországnak.

Sztójay követ még arra is rámutatott, hogy a magyar—román helyzet rendezetlen volta, illetőleg a folytonos román provokációk tartják fenn az állandó nyugtalanságot, az ellenséges propaganda pedig annak bizonyítására használja fel ezt, hogy Ribbentrop és Ciano, vagyis a Német Birodalom és Olaszország tekintélye túl gyenge ahhoz, hogy érvényt szerezzen a bécsi döntésnek, illetve hogy Románia ellen képtelen ez a két hatalom megfelelően fellépni. Egyidejűleg azt is hangsúlyozta, hogy végül mégiscsak konfliktusra fognak vezetni a román provokációk, ami pedig minden kétséget kizáróan meg fogja indítani a lavinát Délkelet-Európában.

Fenti távirati jelentés vétele után a m. kir. miniszterelnök utasította Sztójay követet, hogy feljegyzés formájában közölje

alábbiakat a német külügyi államtitkárral, kérve, hogy azt Ribbentropnak mutassa be:

Ribbentrop közléseit a magyar kormány nagy érdeklődéssel vette tudomásul és azokhoz a következő megjegyzéseket fűzi: Magától értetődő volt, hogy a magyar közönséget impresszionálta a gyors és nem várt afrikai angolszász támadás, valamint az a tény, hogy Oroszország másfél év óriási ember-, anyag- és területveszteségei ellenére még mindig figyelemre méltóan akcióképes. Ez azonban nagyon szűk körtől eltekintve, még a zsidóságot sem véve ki, a közös harc és kintlevő csapataink sorsa miatt megnyilvánult aggodalom volt. A budapesti német követség is meggyőződhetett arról, hogy időközben a kedélyek lecsillapodtak, és megnyugvással vették tudomásul, hogy az orosz előretörés megállítására a német hadvezetőség eredményes intézkedéseket tett. Távolról sem lehet azt állítani, hogy defetista hangulat uralkodik az országban. Egyébként meg lehet állapítani száraz tényként, hogy az a kérdés, vajon van-e vagy nincs-e defetizmus Magyarországon, a hadvezetés szempontjából elhanyagolható mellékkörülmény. Egyébként megállapítható, hogy ha még lenne is defetizmus, a kormány ura a helyzetnek. Hogy nincs defetista hangulat az országban, azt mutatja az a tény is, hogy más országokkal összehasonlítva Magyarországon fordul elő a legkevesebb szabotázscselekmény.

Hangsúlyozza a magyar kormány, hogy nincs defetizmus Magyarországon, de a Balkánon kifejlődhető események miatt igenis van aggodalom és nyugtalanság. Helyeslően vette tudomásul a m. kir. miniszterelnök, hogy Sztójay a megoldatlan román problémákból származó veszélyekre rámutatott. Felhívta Sztójay követet, hogy ezt ismételje meg a feljegyzésben is, és fűzze még hozzá, hogy jugoszláv részről is épp ilyen veszély fenyegeti Magyarországot, mert ugyan nem váratlanul, de meglepetésszerű erővel törhet ki a volt jugoszláv területeken valamilyen megmozdulás, amellyel szemben teljesen védtelenek déli határaink, hadseregünk más irányú lekötöttsége miatt. Ez az a veszély, amely a kormánytól kezdve lefelé nyugtalanítja az összes néprétegeket.

Sztójay utasítást kapott, hogy a német kormány emlékezetébe idézze, hogy Magyarország a nemzet túlnyomó többségének abszolút helyeslése mellett, nem külső nyomásra, és német felszólítást be sem várva, kizárólag ideológiai alapon lépett be ebbe a háborúba. Tehát nem lenne logikus, sőt esztelen dolog lenne, ha

a nemzet mást kívánna, mint német győzelmet, mert tisztában van azzal, hogy az ország pusztulását jelentené ennek elmaradása. Végül a német kormánnyal való közlés céljából a m. kir. miniszterelnök ebben az utasításban még arra is rámutatott, hogy Magyarországon büntetés alá esik az ellenséges rádióhírek közzététele és a rémhírterjesztés. Ennél messzebbmenő intézkedés a rádióhallgatás terén a magyar kormány nézete szerint csak nyugtalanítaná a lakosságot, és azt a gyanút kelthetné, hogy a helyzet rosszabbra fordult."

Ez a válasz mindenekelőtt azért figyelemre méltó, mert Kállay itt nemcsak egyszerűen szövetségi hűségét és a német győzelembe vetett hitét nyilvánította ki, hanem egyenesen leszögezte, hogy a német győzelem elmaradása Magyarországra nézve katasztrofális következményekkel járna.

De lehetetlen fel nem fedezni a birodalmi kormánynak adott válaszban azt a törekvést — mely egyébként 1939 őszétől kezdve visszatérő motívuma volt az ellenforradalmi rendszer külpolitikájának —, hogy kritikus, kényes helyzetekben a déli, de főként a délkeleti állapotok „rendezését" helyezze előtérbe. Ha mást nem, de legalább azt szerette volna elérni a Kállay-kormány, hogy a német katonai és politikai vezetés foglalkozzék ezekkel a problémákkal, ha már nem enged e téren „szabad kezet".

Másfelől: ez a válasz meglehetősen elüt azoktól a derűlátó nyilatkozatoktól, amelyeket Kállay röviddel az 1942-es nagy nyári hadjárat megindulása után tett. A német győzelmek idején azzal kérkedett, hogy őt mindez nem éri váratlanul, ezt neki a vezéri főhadiszálláson tett 1942. júniusi látogatása idején pontosan megmondották...

KITARTANI AZ UTOLSÓ EMBERIG!...

A sztálingrádi fronton a német hadvezetőség 1942. december elején hatalmas erőösszevonást hajtott végre, hogy a 6. hadsereg körül vont gyűrűt széttörje. *December 12-én* kezdte meg *Kotyelnyikovo térségében hadműveleteit a 4. német páncélos hadsereg és a 4. román hadsereg,* de egy hét múltán is még mindig 40 km távolságra voltak Paulus tábornok hadosztályaitól. A következő három-négy napban megkísérelték áttörni a sztálingrádi front

csapatainak a Miskova-folyó mentén kiépített védelmi vonalát, de a támadások semmiféle eredményre nem vezettek, és *december 23-án* a német véderő főparancsnoksága kénytelen volt kiadni a parancsot: a Sztálingrádnál körülzárt német hadosztályok felmentésére küldött csapatok *szüntessék be a támadást* és foglaljanak el védelmi állásokat.

Ezzel egyidőben, december 16-án hajnalban a Vörös Hadsereg délnyugati és voronyezsi frontja támadásba lendült a 8. olasz hadsereg, a 3. román hadsereg maradványai és az ott bevetett német hadosztályok szétverésére. A szovjet csapatok három napi elkeseredett harc után áttörték az ellenség állásait, a Novaja Kalitvától Csernisevszkajáig terjedő 200 km-es olasz—román—német arcvonalat három részre szakították. Az áttörés mélysége 40 km volt, december 24-én elérték a Millerovo—Tacinszkaja—Morozovszk vonalat.

A harcok a 2. magyar hadsereg állásainak közvetlen közelébe jutottak.

1942. december 24-én Hitler a következő levelet intézte „Őfőméltósága Horthy admirális magyar királyi kormányzóhoz." (An den kgl. ung. Reichsverweser Sr. Durchlaucht Admiral von Horthy — Budapest):

„A keleti fronton, a Don mentén az orosz offenzíva során az utóbbi hetekben, sajnos, visszaesés következett be. Tekintettel arra, hogy mindaddig az ott bevetett csapataink kiválóan megállták helyüket, a vereségek váratlanul értek bennünket, és így azt sem láthattuk, hogy azoknak milyen következményeik lesznek. Meg vagyok győződve arról, hogy az újonnan harcba vetett német erők a Szovjet további előnyomulását megállítják, mielőtt komolyabb hadműveleti problémák állnának elő.

Az a könnyedség, amellyel a bolsevista csapatok a különböző frontszakaszokon ezeket az eredményeket elérték, arra enged következtetni, hogy az offenzíva átterjed a magyar frontra is.

Ha megengedi, a következőket szeretném ehhez hozzáfűzni:

Az utóbbi hetek harcai ismételten bebizonyították, hogy túlnyomó erejű ellenséges támadás esetén az eredményes elhárítás legfőbb előfeltétele, hogy a védők feltétlenül tartsanak ki állásaikban, még akkor is, ha az ellenség betört a védelmi vonalakba és csak elszigetelt ékek maradtak fenn. Ha minden támaszpont kitart az utolsó emberig, még akkor is, ha összeköttetéseitől elvágják, akkor ott az ellenségnek jelentős erői maradnak lekötve, kezdeti sikereit nem tudja kihasználni, ugyanakkor a saját vezetés számá-

ra biztosítja annak lehetőségét, hogy ellentámadással, újonnan odavezényelt erőkkel a helyzetet újra tisztázza.

Ha ellenben valamely egység visszavonul, akkor ez azt jelenti, hogy az önkéntes feladással a télen éppen a legjelentősebb előnyt biztosító tényezőről, a kiépített állásról mond le a védő, és elveszti a pótolhatatlan fegyverek nagy részét, a muníciót és az élelmiszereket; ez továbbá arra vezet, hogy a betörési hely megnagyobbodik, megnehezíti a helyzet későbbi tisztázását, a visszavonuló számára pedig azt a veszélyt rejti magában, hogy az orosz térség végtelen mélységében teljesen elpusztul.

Éppen ezért minden módon meg kell akadályozni, hogy a visszavonulásnak akárcsak a gondolata is felmerülhessen.

Minden katonában élni kell annak a meggyőződésnek, hogy feltétlenül ki kell tartania azon a helyen, ahová állították, mert attól függ egyrészt a bolsevista veszély távoltartása hazájától, másrészt a jobb jövő lehetősége.

Arra kérem Főméltóságodat, hogy ilyen irányban hasson a magyar királyi csapatokra.

Német részről folyamatban vannak azok az intézkedések, amelyek a magyar királyi csapatok elhárító erejét tovább erősítik. Ezenfelül örömmel üdvözölném, ha Ön hozzájárulását adná néhány magyar és a szomszédos 2. német hadsereg egynémely hadosztályának kicseréléséhez. Azt várom, hogy ez mindkét fél számára előnyös lesz, különösképpen, ha feléled a becsvágy, hogy egyik hadosztály se maradjon el a másik mögött a helytállásban.

Bízva csapataink bátorságában és fegyvereink végleges győzelmében, maradok a legszívélyesebb bajtársiassággal Ő főméltóságának tisztelő híve

Adolf Hitler".

BÁRMILYEN ERŐS A TÁMADÓ...

Ez a levél 1942. december 27-én érkezett meg a budapesti német katonai attasé útján a kormányzóhoz, ő pedig továbbította Szombathelyi vezérkari főnökhöz.

Szombathelyi vezérkari főnök még aznap, december 27-én „ékes magyarsággal" lefordította Hitler udvarias formába öltöztetett parancsát és azonnal kiadta a 2. magyar hadsereg parancsnokságának:

„A legutóbbi hetek harcai ismételten beigazolták azt, hogy az állások feltétlen tartása, de különösen ellenséges betörés alkalmából a helyükön kitartó csapatrészek, mint a védőrendszer sarokpillérei, az előfeltételei az eredményes védelemnek. Ha mindegyik támpont az utolsó emberig, és még akkor is, ha már összeköttetéseitől el van vágva, kitart, az akkor az ellenség tetemes erőit leköti, így ez a kezdő sikereit nem tudja kihasználni. Viszont a saját vezetésnek megvan a lehetősége arra, hogy friss erőkkel végrehajtott ellentámadások által a helyzetet mihamarabb tisztázza. Ellenben ha a csapat a támadás elől kitér és visszavonul, akkor feladja a téli hadjárat legfőbb előnyeit, a kiépített és berendezett állásokat. Emellett elveszíti a nagyrészt pótolhatatlan harceszközöket, fegyvereket, lőszert és élelmikészleteket, a betörési hely rendkívül kitágul, és ezért a helyzet tisztázása igen nehéz lesz, és végül, ami a legnagyobb veszedelem, az orosz síkság végtelen térségein teljes megsemmisülésnek teszi ki magát. Ezért a Legfelsőbb Hadurunk elrendeli, ellenséges támadás esetén a saját állásokat és támpontokat feltétlenül tartani kell. Visszamenni senkinek sem szabad. Nincs hátra, csak előre van. Minden honvédnek át kell hatva lenni azon tudattól, hogy kitartásától azon a helyen, ahová állíttatott, függ a bolsevizmus veszedelmének leküzdése és távoltartása édes hazánktól és egyben egy boldogabb jövő kiküzdése is. A csapatok a fentiek értelmében szigorú helytállásra utasítandók. A német hadvezetőség a védőszakaszunk megerősítését kilátásba helyezte."

Horthy teljesítette Hitler kívánságát...

Véletlenül ugyanezen a napon Jány vezérezredes egyes hadosztályok „nyomott" hangulata miatt parancsot adott ki. Ezt is szó szerint közöljük:

„A 12., 13. és 20. könnyű hadosztályok egyes alosztályainak parancsnokától megdöbbenéssel vettem azt a jelentést, hogy a legénység hangulata nyomott.

Ezek a jelentések azt bizonyítják, hogy a tisztikar nem él együtt a legénységgel, nem ismeri annak búját, örömét, és nem osztozik abban. Ezenkívül amellett is szól, hogy a tisztikarban sincsen meg a kellő erő, hogy az itteni harc óriási méretű igénybevétele felett úrrá legyen.

A hadsereg minden tagjának tudnia kell és át kell éreznie, hogy családunk és nemzetünk sorsa itt dől el. Ha a hadsereg megrendül és nem tart ki utolsó leheletéig, akkor nemcsak mi, de az otthonunk is elpusztul. Aki állásait elhagyja, bármilyen erős is legyen

tott Horthyhoz is, de az tény, hogy a jelentés jól jellemzi a magyar uralkodó körök elképzeléseit a háború kedvezőtlen kimenetele esetére, már a háborúnak ebben a szakaszában.

Az a vezető magyar politikus, aki józanul értékelte a különböző harcterekről érkezett jelentéseket, óhatatlanul eljutott arra a „szentségtörő" gondolatra: nem is olyan nagyon biztos, hogy ezt a háborút a fasiszta koalíció nyeri meg. Ha pedig ez lehetséges, akkor talán fel kellene készülni erre az eshetőségre is.

Néhány fontosabb, jelentősebb harctéri hír:

— December 16—26-ig a szovjet csapatok a Don középső folyásánál 56 ezer foglyot ejtettek, Sztálingrádtól északra és délre tovább folyt a német csapatok felmorzsolódása,

— december 29-én a Wehrmacht csapatai kiürítették Kotyelnyikovót, a volgai front fontos vasúti és közlekedési csomópontját.

— 1943 január első napjaiban a szövetséges légierő súlyos bombatámadásokat intézett a Ruhr-vidék ellen.

— Január 1-én a Vörös Hadsereg az északi frontszakaszon hosszú és elkeseredett harcok után felszabadította Velikije Lukit, délen a Kaukázusba benyomult német haderők teljes visszavonulásban voltak, napról napra nehezebb lett a Sztálingrádnál körülzárt 6. német hadsereg helyzete, a nagy hangon bejelentett légi utánpótlás teljesen csődöt mondott.

Már Hitler sem ígért biztos győzelmet a német néphez intézett újévi üzenetében — az 1943-as évben csak kitartásra buzdított...

1943. január 7-én a magyar kormány minisztertanácsra ült öszsze, melyen Kállay ismertette az 1942-es év fontosabb külpolitikai eseményeit, míg Nagybaczoni Nagy honvédelmi miniszter a harctéri helyzetről adott tájékoztatást.

(Itt persze nem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy az illetékes tényezők már akkor is tudták: ami a Minisztertanácsban elhangzik, azt néhány óra múlva pontosan tudják a budapesti német követségen, ha mástól nem, Reményi-Schneller pénzügyminisztertől...

Nyilván ennek tudatában tartotta tájékoztatóját Nagybaczoni Nagy.)

A minisztertanácsi ülésről felvett jegyzőkönyv szerint az utóbbi ismertetés így hangzott:

„A *honvédelmi miniszter úr* az oroszországi keleti arcvonal helyzetéről egy katonai térképen ad felvilágosítást. Vázolja a németek stratégiai céljait. Az oroszok nagy erőkkel támadásba mentek

át, először a románok, majd az olaszok arcvonala ellen. Ezért a németek kénytelenek voltak arcvonalukat 200 kilométernyi szélességben visszavonni. A román hadsereg 40%-os veszteséget szenvedett. A németek tartják Sztálingrádot és presztizs-okokból a végsőkig fogják védeni. *A magyar hadsereggel szemben gyülekeznek az oroszok. Itt tehát erős támadások várhatók. Hadseregünk felkészült. Németek is jöttek ide, és ígértek tartalékokat is.* A németek nagyobb tartalékai hátrább vannak, hogy felkészüljenek a tavaszi nagy támadásra. A németek biztosan bíznak a győzelemben.

A honvédelmi miniszter úr ezután vázolja a tuniszi katonai helyzetet. Rommel tábornagy hadosztályai és von Arnim hadosztályai egyesültek. Az angolszász 8. és 1. hadseregek nagy túlerőben vannak a német—olasz haderőkkel szemben.

Törökország a semlegességet a végsőkig fenn akarja tartani, lehetséges azonban, hogy végső esetben nem fejt ki ellenállást az angol—amerikai hadsereg átvonulásával szemben. Románia meggyengült. Spanyolország semleges marad. A németek úgy látják, hogy Franciaországban felkeléssel nem kell számolniok, és Olaszország haderejét még nem vetette be. *Németországban a hangulat egységes, erős és a katonai helyzetet tisztán látják. A németek szerint pesszimizmusra nincs okuk.* Elítélnek minden defetizmust és bíznak a tengely győzelmében.

A *miniszterelnök úr* megköszöni a honvédelmi miniszter úr tájékoztatását.

Tudomásul vétetik."

Kállay külpolitikai tájékoztatóját a minisztertanácsi jegyzőkönyv terjedelmesen ismerteti, alig-alig „kozmetikázza".

Ribbentrop, Keitel és Ciano 1942 januári látogatásának ismertetése után beszámolt Kállay arról, hogyan és miért szakította meg a magyar kormány Brazíliával a diplomáciai viszonyt.

„Február 28-án a német és az olasz követ megjelent Bárdossy miniszterelnöknél és kormányuk megbízásából azt a kívánságot terjesztették elő, hogy Magyarország szakítsa meg a diplomáciai kapcsolatot mindazokkal az államokkal, amelyek a riói konferencia előtt vagy annak határozatai alapján hadiállapotban lévőnek deklarálták magukat Németországgal, Olaszországgal és Japánnal. Bárdossy miniszterelnök egyelőre csak azt válaszolta, hogy Magyarország, ha eleget tesz a tengelyhatalmak kívánságának, rendkívüli áldozatokat vesz magára, mert Magyarországnak Bra-

zíliával semmi érdekellentéte nem volt, ellenben a fejlődő kereskedelmi kapcsolatok megszakadnak, továbbá azon szálak is, melyek az anyaország és a nagyszámú brazíliai magyar kolónia között fennállanak. Kérte továbbá Bárdossy miniszterelnök a követeket, hogy ezen szempontokra hívják fel kormányaik figyelmét. A március 3-i minisztertanács elhatározta a diplomáciai viszony megszakítását Brazíliával. Ezt közöltük a tengelyhatalmakkal azzal a hozzáfűzéssel, hogy brazíliai követünknek, ifj. Horthy Miklósnak, esetleges másik dél-amerikai államban akkreditálására való tekintettel, ezen elhatározásunkat egyelőre nem tesszük közzé, illetőleg nem közöljük a brazil kormánnyal, nehogy terveinket megzavarja. Így csak május 2-án került arra sor, hogy a diplomáciai viszony megszakítását a brazil kormánnyal közöltük."

Kállay részletesen foglalkozott a rendkívül feszült román—magyar viszony kérdésével; közölte, hogy Erdélybe német—olasz vegyes bizottság utazott a magyar és román sérelmek kivizsgálására, mindent alaposan megnézett, de a bizottság tagjai — Kállay értesülése szerint — „végleges jelentésüket és a vizsgálat eredményeként leszűrt tapasztalatokat még a mai napig sem terjesztették kormányaik elé".

(Az olaszoknak és németeknek nem volt sürgős a háború kellős közepén az erdélyi probléma megoldása; Erdéllyel Bukarestet és Budapestet egyaránt jól lehetett zsarolni . . .)

A kisebb jelentőségű szlovák és horvát kérdés vázolása után Kállay ismertette a vezéri főhadiszálláson tett második látogatását.

Római útjának kényszerű elhalasztásáról csak egy mondatban emlékezett meg: „Az olasz kormánynál teendő látogatásom az afrikai hadihelyzet alakulása folytán egyelőre halasztást szenvedett."

Kállay külpolitikai összefoglalójának befejező része így hangzott:

„Az Egyesült Államoknak ugyan múlt évi december 13-án kijelentettük, hogy hadiállapotban lévőnek tekintjük magunkat velük, az amerikai alkotmány értelmében azonban, hogy e hadiállapot jogi konstrukciója kétoldalúvá váljék, az Egyesült Államok képviselőházának és szenátusának is ki kell ezt jelenteniök. Az Egyesült Államok képviselőháza június 3-án, szenátusa június 4-én fogadta el a kormánynak azt a javaslatát, hogy hadat üzenjenek Bulgáriának, Magyarországnak és Romániának. Roosevelt

június 5-én ellenjegyezte az amerikai parlamentnek ezen határozatát.

Ez volt a múlt év külpolitikája. A jövőre vonatkozólag tervvel, programmal élni nagyon nehéz. A kormánynak egy eltökélt szándéka van, hogy a vállalt kötelezettségeknek a továbbiakban is teljes mértékben eleget tegyen."

Ugyanezen a január 7-i minisztertanácsi ülésen Nagybaczoni Nagy a következő közlést tette minisztertársainak:

„Göring Reichsmarsall 50-ik születésnapi évfordulója alkalmából üdvözlésére Berlinbe utazik. A Kormányzó Úr Ő Főméltósága ezen alkalomból Göring Reichsmarsallnak a Magyar Érdemrend Szent Koronával ékesített nagykeresztjét a hadiszalagon a kardokkal adományozta. Ezen magas kitüntetést fogja átnyújtani."

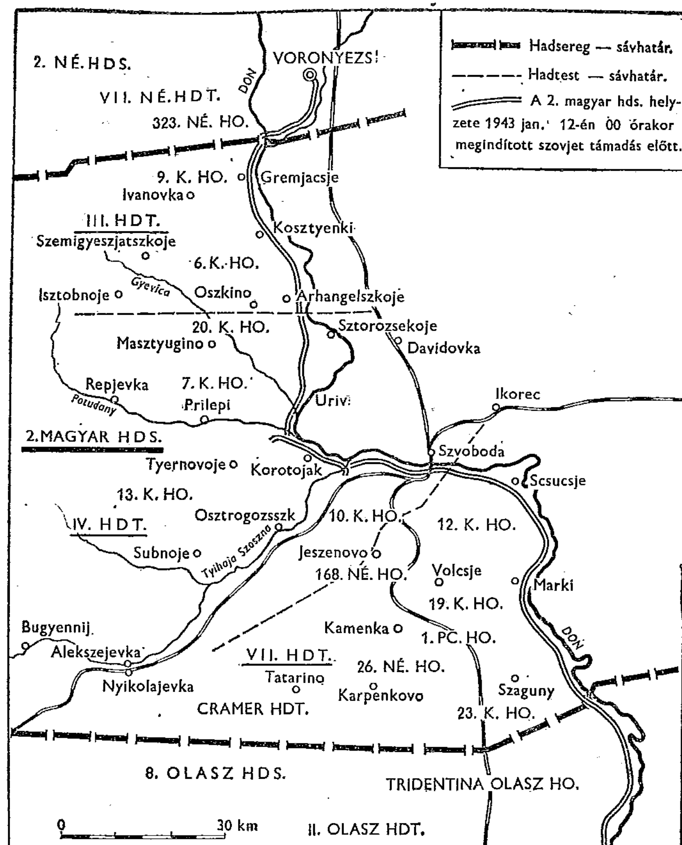
Erről a látogatásról még lesz szó!

VORONYEZS

1943. január első napjaiban a 2. magyar hadsereggel szemben egyre erősebb mozgolódást lehetett észlelni, a támadást a magyar csapatok parancsnokai minden pillanatban várták. Tegyük hozzá: komoly aggodalommal.

A Führer 1942. október 14-i parancsa azt ígérte a katonáknak, hogy az *1942—43-as év téli védelmének megszervezésére* az előkészületeket folyamatba teszik. *„Ez a második orosz tél jobban felkészülve talál minket."*

Hitler a magyar hadseregnek is ígért téli felszerelést, de a 2. magyar hadseregnél a hiány továbbra is rendkívül súlyos volt. *1943. január 2-án* vitéz Kovács Gyula vezérőrnagy, a 2. hadsereg vezérkari főnöke telefonon közölte a hadsereg főszállásmesterével: „A 12. hadosztálynál *a szalma- és fűtőanyag-hiány igen nagy.* Egy század például 2 köbméter fát kapott, melynek nagy részét fedezék építéséhez kellett felhasználni. Ezt a csapatok nagyon megérzik, mert az emberek fűtetlen bunkerekben a földön kénytelenek hálni. Ugyanez a helyzet a lótáppal is, mely a lovak lassú, de biztos pusztulására fog vezetni. A malária és a bélhurut is járványszerűen fellépett a legénységnél, mely azután a nagymérvű végelgyengülésekre vezetett. A vezető orvos december 16-án je-

A 2. HADSEREG HELYZETE A SZOVJET TÁMADÁS ELŐTT

lentette, hogy a *18/III. zászlóaljnál bármikor lehet számolni 20—30 ember halálával végelgyengülés miatt.*"

A 2. hadsereg vezérkari főnökének helyzetmegítélése január 6-án egyebek között a következőket tartalmazta:

„A nagy Don-kanyarban az ellenség sikereket ért el, és a betörési hely északi felében is nyugat, délnyugat felé törekszik visszaszorítani a 8. olasz hadsereget...

...2. A magyar hadsereget illetően tovább sűrűsödtek a hírek,

amelyek arra mutatnak, hogy az ellenség nemcsak a jarivi hídfőben erősbödik, hanem élénk mozgás volt Korotojaktól északkeletre és Szvoboda területén is.

Az arcvonaltól távolabb levő erőkről és repülő erőkről újabb hír nincsen.

Fentieket összegezve a magyar hadsereg helyzetmegítélésében benyomásom nem változott, és továbbra is számolok nagyobbszabású támadásokkal, amelyeknek azonban helye és időpontja még mindig nem rögzíthető.

Valahogy az az érzésem támad, nincs kizárva, hogy az ellenség erejének zöme mégis a Szosznától délre fekvő szakaszban fog fellépni, és a jarivi hídfőben csupán ennek a hadműveletnek kísérő hadműveletei várhatók."

Kovács vezérőrnagy január 9-én a hadsereg ruhaellátási helyzetéről Szombathelyi vezérkari főnöknek az alábbiakat jelentette: „Jelentem, hogy a hadsereg ruhaellátási helyzete annak következtében, hogy a tényleges elhasználódásnak megfelelő igényléseink csak részben nyertek kielégítést, rohamosan romlik. 1942 december havi anyagi helyzetjelentésemben foglaltak kapcsán a sürgősségre való tekintettel külön táviratilag is jelentem, hogy a zubbonyok 25%-a, a lábbelinek 40%-a, a nadrágok 50%-a és a fehérnemű 75%-a elhasználódott, sürgősen kicserélendő, illetve pótlandó volna. Lábbeli 10%-át pedig nagyobbra kell kicserélni, nyomatékosan kérem tehát a december havi igényléseimet kielégíteni, illetve annak teljesítését következményeinek mérlegelésével elbírálni. Különösen válságos a hadsereg fehérnemű-helyzete. Az emberek zöme szakadozott, teljesen elhasznált, javíthatatlan fehérneműt hord, egy része pedig már ing nélkül jár, mert e cikkekből a tényleges szükségletnek 10%-át sem kaptuk meg. A ruházat és különösen a fehérnemű lerongyolódott állapota nemcsak egészségügyi szempontból rendkívül veszedelmes és káros, hanem erkölcsileg is romboló hatású. A szövetséges csapatok, de különösen a németek ruházata ugyanis általában sokkal jobb állapotban van, s ez a legénység önérzetét bántja és önbizalmát rendíti meg. E káros hatást minden parancsnok igyekszik azzal egyensúlyozni, hogy hazánk mostoha nyersanyag-viszonyaira és szegénységére utal; bár e tények állandó hangoztatása nem marad hatástalan, s igényeit minden magyar honvéd a lehetőség határáig mérsékeli, mégis feltétlenül szükségesnek tartom e mostoha helyzet sürgős orvoslását, mert ez értékes emberanyagunkat súlyos veszteségnek (fertőző betegségek, fagyások stb.) teszi ki. Gyapjú és pamut

hiánya esetén műanyagokból készült ruházat és fehérnemű kiszállítását kérem. Természetes, hogy ezeknél lényegesen rövidebb élettartammal kell számolnunk és ennek megfelelően kell az utánpótlás ütemét is megszabni."

A kép teljessége kedvéért megemlítendő:

Amikor a 2. magyar hadsereget a Kállay-kormány 1942 tavaszán a keleti frontra küldte, akkor arra számítottak, hogy a háború még az 1942-es év nyarán vagy koraőszén be fog fejeződni, ezért speciális téli felszereléssel a hadsereget egyáltalán nem látták el. Az 1942/43-as tél a 2. hadsereg katonáit lényegében koratavaszi és őszi időjárásnak megfelelő felszerelésben találta.

Két nappal azután, hogy a Vörös Hadsereg megkezdte utolsó döntő támadását a Sztálingrádban körülzárt 6. német hadsereg ellen, 1943. január 12-én reggel 9 óra 55 perckor aknavetők és „sztálinorgonák", továbbá mindenfajta ágyú rettenetes pergőtüze után a Vörös Hadsereg támadást indított a 2. magyar hadsereg 7. hadosztályának balszárnya, majd a 20. hadosztály jobbszárnya ellen.

A 2. hadsereg vezérkari főnöke helyzetjelentésében január 12-én este közölte, hogy a Vörös Hadsereg támadása három és fél óra alatt jelentős eredményeket ért el.

A budai Sándor-palotában az e napon megtartott minisztertanácsi ülés jegyzőkönyve még semmi utalást nem tartalmaz a megindult offenzíváról.

A jegyzőkönyv 51. pontja így szól:

„A *honvédelmi miniszter úr* képviseletében megjelent *vitéz Littay András m. kir. t. t., vezérezredes úr, a honvédelmi miniszter helyettese* bejelenti, hogy a honvédelmi minisztérium részéről a mai minisztertanácson nincs előterjesztése.

Tudomásul vétetik."

Kovács vezérőrnagy január 12-i „helyzetmegítélés"-ét talán még katonai titokként kezelték, és ezen a napon 14 óra 30 perckor, a szokásos napi hadijelentésben, a Führer főhadiszállása azt közölte: a magyar csapatok a Don mentén visszaverték a támadó ellenséget és annak súlyos veszteséget okoztak.

Ezt a hadijelentést a délutáni budapesti lapokban már olvashatták a Minisztertanács üléséről távozó miniszterek, és a Szovjetunió elleni hadjárat 20-ik hónapjában ez egyáltalán nem hatott megnyugtatólag. Annyit már megtanultak a legelvakultabb nácibarát politikusok is, hogy ha a német hadijelentés támadás visz-

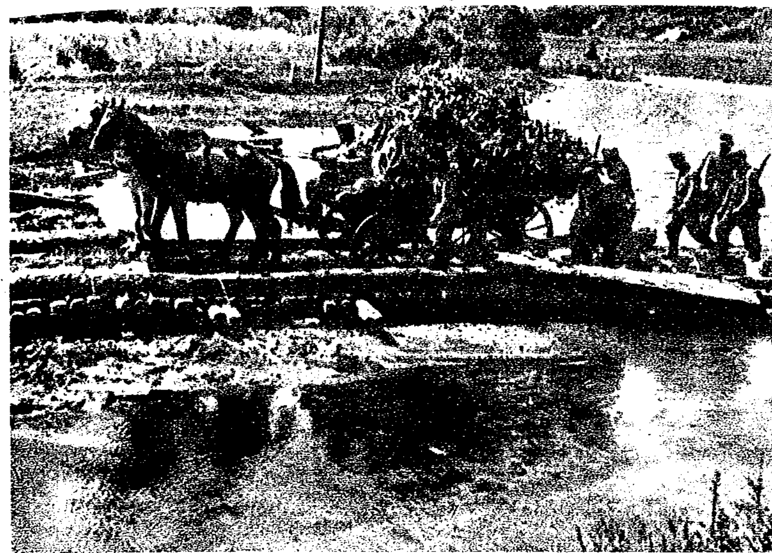
Bárdossyt félreállították

Kállay Miklós vette át a kormányt

A 2. magyar hadsereg felvonult a Donhoz

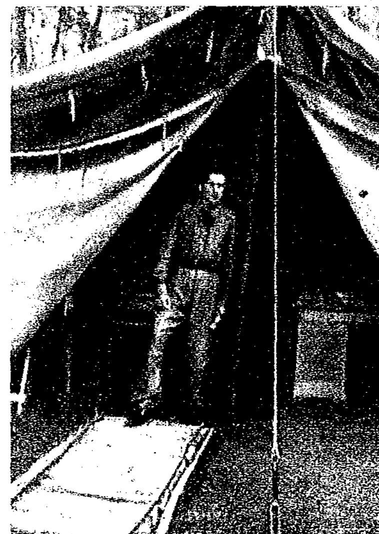

ifj. Horthy István esküvője Edelsheim-Gyulai Ili grófnővel

ifj. Horthy István a keleti harctéren

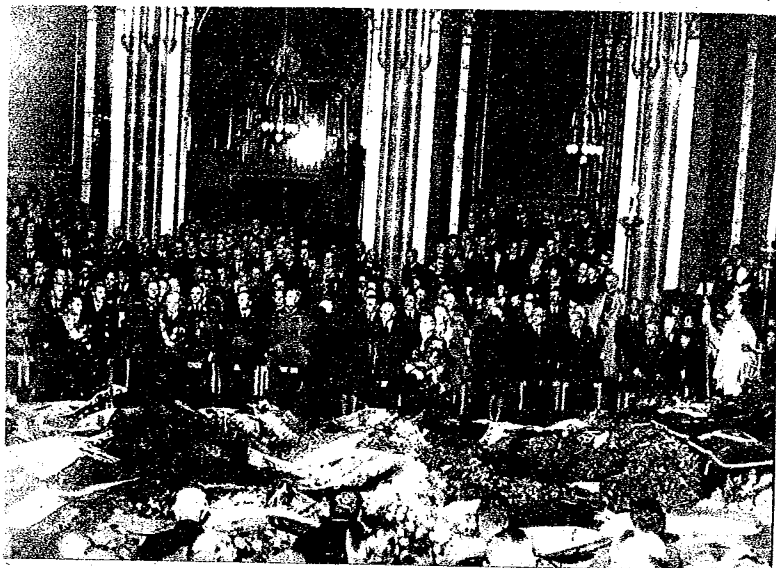

A kormányzóhelyettes repülőfőhadnagyot a főhadiszálláson Jány tábornok fogadja

A keleti fronton lezuhant kormányzóhelyettest nagy gyászpompával temették. A ravatal az Országház kupolacsarnokában

Ribbentrop és Ciano a gyászmenetben

A temetésre érkező Keitel tábornagyot és Ribbentropot Kállay miniszterelnök fogadta a repülőtéren

A temetés Kenderesen. Az első sorban: Radvánszky Albert, a Felsőház alelnöke, Kállay Miklós miniszterelnök. Tasnádi Nagy András, a Képviselőház elnöke

A reménybeli Horthy-dinasztia: István, Miklós, Ili, Magda, Istvánka

Serédi hercegprímás (középen), aki a tervet megakadályozta. Jobbján Szmrecsányi egri érsek, balján Hóman kultuszminiszter

A hercegprímás beszédet mond a Szent István Társulat ülésén. Jobbján Kállay miniszterelnök

Kép az 1938. évi budapesti eucharisztikus kongresszusról. Középen Serédi Jusztinián, balján Eugenio Pacelli bíboros államtitkár, a későbbi XII. Pius pápa

36

halogatásban megnyilatkozik a katonaság ifj. Horthy Miklós ellen-
van; a puccsisták legnagyobb része pedig a kormányzó unoká-
öccsét vele szembe, hogy a maga célját elérje, nem törődve
hogy magában a Horthy-családban is ellentéteket támaszt-
hat; a rokon Lukács Béla minisztert kezdi a kormányzó úr is
megnyerni. Közben ifj. Horthy Miklóst az egyik vármegyében
főispáni tagnak választották meg, hogy ilyen módon bevezes-
sék a magyar közéletbe.

Vannak olyanok is, akik Kállay Miklós kormányzóhelyettesi
jelöltségét propagálják, mert „jó katolikusnak, jó magyarnak
és korrekt, megbízható embernek" tartják!!

Az elhunyt Horthy István emlékét, stb. megörökítő törvény
megalkotása alatt a Kormányzó úr 1942 november 7-én az ide
mellékelt köszönő leiratot intézte az országgyűlés két házához.
A leiratban — sajnos — egy jó ízes mondat, amit a Kormányzó
úr 1942 október 6-i kihallgatásom alkalmából kilátásba
helyezett, hogy t. i. elhárítja az utóda királyságát, illetve a
Horthy-dinasztia megalapítására vonatkozó és általam ki-
fogásolt törekvéseket. Igaz, hogy ilyen nyilatkozatot a tör-
vény végleges szövege szükségképen nem igényelt, de mégis
nagyon helyénvaló lett volna a homályos szövegezésű tör-
vény, valamint a puccsisták agitációi nyomán felizgatott
magyar ~~közvélemény~~ kedélyei megnyugtatására. – A kor-
mányzó úr nem közölte velem, hogy ilyes foglalkozás miatt mellőzte azt.
Esztergom, 1942 november 25-én napi feljegyzéseim alapján.

123 Serédi Jusztinián
bíboros hercegprímás.

A memorandum befejező része

Pest" - 1943. I. 16.

IFJÚ HORTHY ISTVÁN SZÜLETÉSNAPJA

[illegible]

96

A református csecsemő. Ezt az újságkivágást Serédi hercegprímás iratai között találták. Az aláhúzások, amelyek az ő aggodalmait látszanak igazolni, nyilván az ő kezétől származnak

A kormányzó és unokája 1943 karácsonyán

1942. Kállay háborúra buzdít

Heil, Éljen és Evviva Budapest utcáin

Kállay előbb Nagy Vilmost,

...majd Csatay Lajost választotta hadügyminiszteréül

- Antal István is miniszter lett!

Hitler repülőgépet küldött Kállay feleségének

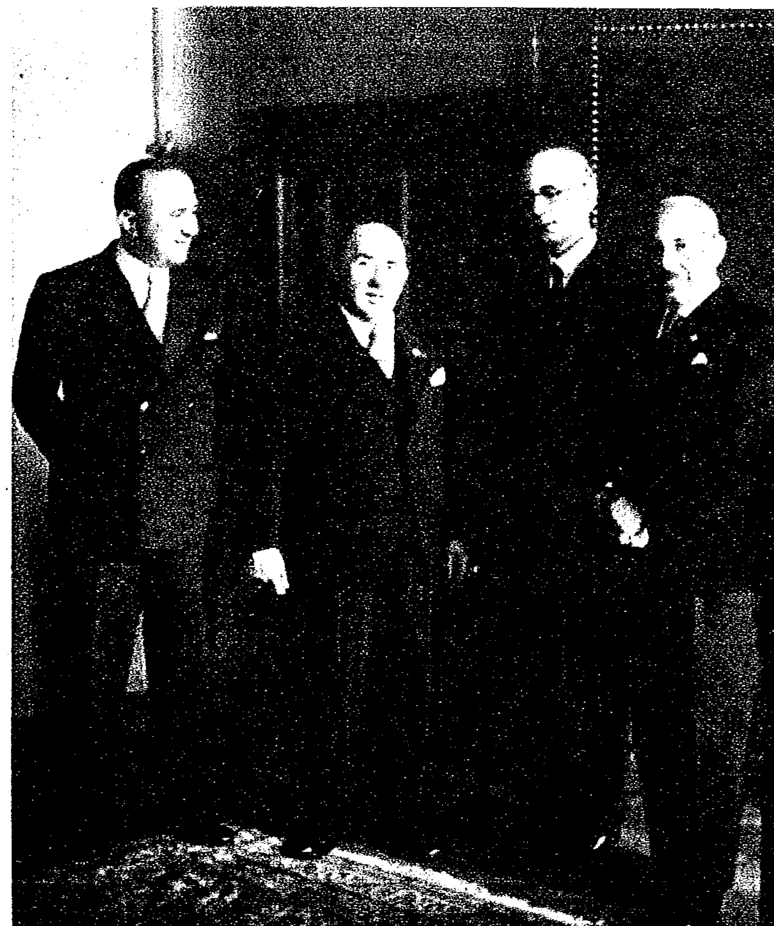

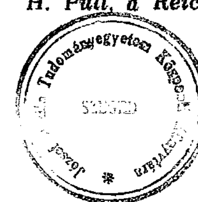
Békés kártyaparti

Leventék tisztelgése

Német pénzügyi szakemberek a Nemzeti Bankban. Balról jobbra: Clodius követ, Walter Funk, Baranyai Lipót, a Nemzeti Bank elnöke, H. Pull, a Reichsbank elnöke

Streng vertraulich!

[illegible] Budapest, [illegible]

Bericht über die Geschäfts[illegible]tätigkeit [illegible]

Die erneuten persönlichen Verhandlungen in Berlin [illegible] Roval über die Durchführung und Erweiterung der Kompensa[illegible] schäfte zwischen Ungarn und den von Deutschland besetzten [illegible] bieten verliefen in sehr freundschaftlicher Atmosphäre [illegible] ten die bisherigen Zielsetzungen um ein Bedeutendes [illegible] wesentlichen Erweiterung der bisher vereinbarten Komp[illegible] [illegible]onen stellen sich jedoch grosse Schwierigkeiten ent[illegible]

Es ist selbstverständlich, dass die Wirtschaft[illegible] besetzten Ostgebieten sich solange nicht konsolidieren [illegible] die Kriegshandlungen mit unverminderter Bitterkeit fo[illegible] eine Rechtssicherheit des Privateigentums der örtlichen [illegible] rung nicht geboten wird. Wenn bisher auch ein Schritt zur Privatisierung in Form der Neugestaltung von Handwerk, Klein-industrie und Kleinhandel erfolgte, so kann sich andererseits das Handwerk und die Kleinindustrie nicht entwickeln, weil ein Mangel an Handwerkzeug und Maschinen, sowie auch an entsprechenden Rohstoffen vorhanden ist. Auch der Handel kann sich nicht entwickeln, weil Waren des [illegible] Bedarfs nicht produziert werden, und die Bauern über ihre obligatorischen Ablieferungsnormen hinaus keine Produkte in den Handel bringen, es sei denn zu enormen Schleichhandelpreisen, oder aber im Tauschhandel gegen Schnaps, Zigaretten und [illegible].

Die nach der Eroberung der Sowjetgebiete vorgefundenen Warenläger, sind entweder von der kämpfenden Truppe verbraucht, oder aber ins Deutsche Reich [illegible] worden. Sämtliche grossindustrielle Betriebe werden nach kommunistischem Muster treuhänderisch weiter verwaltet, jedoch [illegible] sich bei ihnen ein bedeutender Rohstoff- und Arbeitermangel. Die Produktion erfolgt nur mit einer Arbeiterschicht und man beabsichtigt demnächst sämtliche Betriebe auf dem zivilen Sektor zu schliessen und nur die Rüstungsindustrien weiter zu erhalten.

Ungarn ist der einzige ausländische Staat, der bisher positive Resultate im Warenaustausch mit den von Deutschland besetzten Ostgebieten erzielt hat. Mit Schweden läuft ein kleines einmaliges Kompensationsgeschäft und zwar loco [illegible]. Flachs gegen Kleineisenwaren. Die in der Presse stark beachteten deutsch-dänischen und deutsch-holländischen wirtschaftlichen Zielsetzungen in der

1942 / 2/2

453

Az eredmény: szigorúan bizalmas jegyzőkönyv Ukrajna német—magyar kiaknázásáról

490 *Az országgyűlés képviselőházának 318. ülése 1942 december 2-án, szerdán.*

sok. Isten látja lelkemet, mi kisgazdák nem fogjuk győzni fizetni ezeket az urakat. *(Élénk tetszés és nagy taps a bal- és szélsőbaloldalon.)*

Elnök: A Ház az interpellációt kiadja az illetékes miniszter uraknak.

Következik Szöllősi Jenő képviselő úr interpellációja a belügyminiszter úrhoz — a »Turáni vadászok« újvidéki seregszemléje tárgyában. A képviselő úr interpellációjának elmondására halasztást kért. Méltóztatnak a halasztást megadni? *(Igen!)* A Ház a halasztást megadja.

Következik Bajcsy-Zsilinszky Endre képviselő úrnak a miniszterelnök, valamint a belügy- és a honvédelmi miniszter urakhoz intézett interpellációja: a miniszterelnök úr egy korábbi ígéretének beváltása tárgyában.

Kérem az interpelláció szövegének felolvasását.

Vámos János jegyző *(olvassa):* »A t. miniszterelnök úr Popovits Milán képviselő úr interpellációjára adott válaszában elismerte volt, hogy Újvidéken, valamint a titeli és zsablyai járásban történt razziák és karhatalmi cselekmények során ártatlan emberek is estek áldozatul s a bűnösök ellen megígérte a magyar törvényeknek a megfelelő szigorú megtorlást. Ez a megtorlás ezideig elmaradt.

Tudtommal a sajnálatos események egész nyomozási és vizsgálati anyaga együtt van. Hajlandó-e a t. miniszterelnök úr a jogrendbe és a magyar törvények igazságosztó erejébe vetett hit és bizalom megszilárdítására, a belső társadalmi és nemzetiségi béke biztosítására és megerősítésére, és nem utolsó sorban Magyarország befelé és kifelé annyira fontos tekintélye érdekében most már sürgősen lebonyolíttatni a bűnösök ellen a megtorlás művét?

És hajlandó-e a t. miniszterelnök úr gondoskodni arról, hogy az elpusztult ártatlanok családtagjai mihamarább megkapják a teljes erkölcsi és anyagi jóvátételt a magyar törvények biztosította keretek között olyan nagylelkű formában, amely megfelel a magyar nemzet európai rangjának és méltóságának?«

Elnök: Az interpelláló képviselő urat illeti a szó.

Bajcsy-Zsilinszky Endre: T. Ház! Interpellációm megokolásában az igen t. miniszterelnök úr ama válaszából indulok ki, amelyet Popovits Milán t. képviselőtársunknak adott volt a nyáron, mondván többek között *(olvassa):* »Azt a kötelezettséget is vállaltam, hogy mivel bizonyos jogsérelmek és túlkapások az irányítás és vezetés bizonyos mérvű mulasztására is visszavezethetők, a tettesek és mulasztók büntetőjogi felelősségrevonása iránt a törvényes intézkedéseket megteszem, amelyek különben már folyamatban is vannak.«

T. Ház! Az ország közvéleménye előtt e miniszterelnöki megnyilatkozás óta igazán nem lehetett és nem lehet többé kétségeskedés abban, hogy a zsablyai és titeli járásban, valamint Újvidéken igenis történtek súlyos törvénytelenségek egy rosszul alkalmazott. *(Nagy zaj a szélsőbaloldalon. —* **Rajniss Ferenc:** Megölték a csendőröket! Megölték a magyar csendőröket! *— Elnök csenget. —* **Rajniss Ferenc:** Ez volt a nagy baj! Ez volt a szabálytalanság! *— Zaj.)* ... szabálytalanul végrehajtott karhatalmi razzia során ártatlan emberek aránylag nagy számban pusztultak el: túlnyomórészt szerbek és zsidók, de jó egynéhány magyar is. *(Nagy zaj a szélsőbaloldalon. —* **Rajniss Ferenc:** Is? Mennyi az az »is« *— Elnök csenget.)* Beszéljünk nyíltan, mert ez a méltó hozzánk, magyarokhoz. Ott pusztult összesen több, mint 4500 ember, köztük 199 gyermek és mintegy 280 öregasszony és öregember. *(Zaj és élénk felkiáltások a szélsőbaloldalon: Mennyi magyar pusztult el?* **Rassay Károly:** Ember. *— Elnök csenget. — A szónok szavai elvesznek a nagy zajban.* **Rajniss Ferenc:** Nem igaz! Meghaltak a csendőrök, mert lelőtték őket!) T. Ház! Egy ilyen esemény.... *(Folytonos nagy zaj a szélsőbaloldalon.)*

Elnök: Csendet kérek, képviselő urak!

Bajcsy-Zsilinszky Endre: Egy ilyen esemény... *(***Mosonyi Kálmán:** Ilyen interpellációt elmondani! *— Zaj a szélsőbaloldalon.)*

Elnök: Csendet kérek, képviselő urak! Most már ismételten figyelmeztetem Bajcsy-Zsilinszky képviselő urat, hogy háború idején gondosan figyelje a használt kifejezések értékét. *(Felkiáltások a szélsőbaloldalon: Meg kell vonni a szót!)*

Bajcsy-Zsilinszky Endre: Igen t. Ház! Én csak azt állapítom meg, egy szóval sem többet, még a számokban sem többet, mint amit a magyar királyi miniszterelnök úr itt Popovics Milán t. képviselőtársunknak válaszképpen elmondott. *(***Hendrey József:** Minek elismételni?) Idáig semmi egyebet sem mondottam. *(***Plakovich József:** Ez nem idézet, ez másfelé szól! *— Elnök csenget.)* Egy ilyen esemény az évezredes... *(Élénk felkiáltások a szélsőbaloldalon: Az angolszászok felé szól! —* **Rajniss Ferenc** és **Mosonyi Kálmán:** Mondja el a angoloknál! *— Nagy zaj a szélsőbaloldalon. — A szónok szavai elvesznek a zajban.)*

Elnök: Csendet kérek! *(***Rajniss Ferenc:** Magyarokat megölni, azt lehet, ugye? *— Folytonos nagy zaj. — A viharcsengő megszólal.)* Figyelmeztetem a képviselő urakat, hogy ha az állandó közbeszólások nem szűnnek meg, kénytelen leszek az ülést felfüggeszteni. *(***Rajniss Ferenc:** Jó is lesz! *— Felkiáltások a szélsőbaloldalon: Éljen az elnök!)*

Bajcsy-Zsilinszky Endre: T. Ház! Egy ilyen esemény az évezredes... *(Folytonos zaj a szélsőbaloldalon. — A szónok szavai elvesznek a zajban. —* **Rajniss Ferenc:** Pfuj!! *—* **Mosonyi Kálmán:** Nem hallgatjuk végig! Akik ott meghaltak... *— Folytonos nagy zaj a szélsőbaloldalon. — A viharcsengő megszólal. —* **Rajniss Ferenc:** Micsoda dolog ez!) Védelmet kérek az elnök úrtól! *(***Mosonyi Kálmán:** Felfüggeszteni az ülést! *— Helyeslés a szélsőbaloldalon. — Nagy zaj a szélsőbaloldalon.)* Vagyok én olyan magyar hazafi, mint önök! *(A szónok szavai elvesznek a zajban. — Élénk felkiáltások a szélsőbaloldalon: Nem igaz! — A viharcsengő ismételten megszólal. —* **Rajniss Ferenc** *(a jobboldal felé):* Önök pedig ülnek egyszerűn és hallgatják! Hogy lehet ezt hallgatni, kérem? *—* **Halmai János:** Ezt lehet hallgatni, kérem? *— Folytonos zaj a jobb- és a szélsőbaloldalon. — A viharcsengő megszólal.)*

Elnök: Kérem a képviselő urakat, maradjanak csendben. A közbeszóló képviselő urakat kénytelen leszek személyenként megnevezni és rendreutasítani. *(***Rajniss Ferenc:** Mi menjünk ki és hagyjuk itt a kormánypártot! *— Zaj a szélsőbaloldalon. —* **Prokopecz József:** Nem érdekel a szónok! *— Nagy zaj a jobb- és a szélsőbaloldalon. —* **Rajniss Ferenc:** Önök hagyják beszélni! *—* **Rassay Károly** *közbeszól.)*

Bajcsy-Zsilinszky Endre: Egy ilyen esemény az évezredes magyar Corpus Juris és a

Bajcsy-Zsilinszky Endre a „közelgő válságos időkről" beszél a parlamentben. Részlet az újvidéki vérengzés ügyében mondott interpellációjából

magyar alkotmányosság szellemében természetszerűleg *(Nagy zaj a jobb- és a szélsőbaloldalon. — Egy hang a jobboldalon: Nem értek latinul!)* kétféle felelősséget kell, hogy magával hozzon, kétféle felelősség felvetését: a politikai és a büntetőjogi felelősség felvetését. **(Rogner József:** Mindkettő megtörtént!) Ebben az ügyben a politikai felelősség kérdése egyelőre tárgytalanná... *(Egy hang a jobboldalon: Én ezt nem hallgatom, nem azért küldtek ide! — A jobboldalon többen kifelé indulnak a teremből.* — **vitéz Jaross Andor** *(az elölte levő asztalt csapkodva):* Itt maradni! Tessék ittmaradni! — **Rajniss Ferenc:** Könnyű kimenni! — *Nagy zaj a szélsőbaloldalon. — Az elnök csenget. — A szónok szavai elvesznek a zajban.)* ...elsősorban érdekelt tényezők, Bárdossy László volt miniszterelnök úr és vitéz Bartha Károly volt honvédelmi miniszter úr nyugalomba vonult. A büntetőjogi felelősség kérdését azonban tisztázatlannak látom. Az igen t. miniszterelnök úr szavával beígért megtorlás a bűnösök ellen mindezideig nem következett el. **(Rogner József:** Megtörtént! — **Nagy László:** Nem is fog! — *Nagy zaj a szélsőbaloldalon.)* Zeidler altábornagy nyugalomba küldése például semmikép sem fogható fel megfelelő megtorlásnak.

Szeretném hangsúlyozni, hogy ez a megtorlás elemi érdeke a magyar állam belső békéjének. **(Bogár László:** Ne keverje bele a magyar honvédséget! — *Nagy zaj. — Felkiáltások a szélsőbaloldalon: Rendre! — Az elnök csenget.)* A magyar államnak európai távlatban is előkelő, Közép- és Kelet-Európában egyenesen páratlanul álló, történelmileg kialakult *(Egy hang a szélsőbaloldalon: Azt mondja meg, mi a célja önnek? — A szónok szavai elvesznek a zajban.)* ... állami jellegét, melyre az egész magyar szentistváni birodalom épült volt, ... *(Folytonos zaj a jobb- és a szélsőbaloldalon, a szónok szavai nem hallhatók. — Egy hang a szélsőbaloldalon: Azt mondja meg, mi a célja, mit akar elérni?)* ...nem engedhetjük csorbítani *(Nagy zaj a jobb- és a szélsőbaloldalon. A szónok szavai nem hallhatók.* — **Pacsolay György:** Ez hazaárulás! Aljasság! Ez nem igaz! — *Felkiáltások a szélsőbaloldalon: Üljön le!* — **Szabó Zoltán:** A bűnösök meghűnhődtek! — *Folytonos zaj a jobb- és a szélsőbaloldalon.* — **Prokopecz József:** Nem érdekel! Hallgasson! *A vihatcsengő megszólal.)*

Elnök: Csendet kérek, képviselő urak! **(Prokopecz József:** Nem érdekel! Hallgatni! Hallgatni! Nem érdekel!)

Bajcsy-Zsilinszky Endre: Átmeneti akadályok felmerülhetnek... *(Felkiáltások a szélsőbaloldalon: Nem érdekel! —* **Prokopecz József:** Hallgatni!) ...hatalmi nagy... *(A szónok szavai a zajban nem hallhatók. —* **Prokopecz József:** Üljön le!) ...hogy a következő válságos időkben *(Viharos ellenmondások a jobb- és a szélsőbaloldalon. — A vihatcsengő megszólal. — A szónok szavai nem hallhatók. — Felkiáltások: Ne hallgassuk!)* Ha átmeneti akadályai vannak a gyors és szükséges megtorlásnak, az igen t. miniszterelnök úr hárítsa el azokat. Hárítsa el mielőbb, hogy a közelgő válságos időkben... *(Zajos ellenmondások a szélsőbaloldalon. —* **Prokopecz József:** Csücsüljön le!)

T. Ház! Van ennek a kérdésnek... **(Pinkovich József:** Amerikai vonala van ennek a kérdésnek! — *Nagy zaj.)* ...a jóvátétel kérdése. *(Folytonos zaj a jobb- és a szélsőbaloldalon.)*

Elnök: Csendet kérek, képviselő urak. **(Prokopecz József:** Nem hallgatjuk!)

Bajcsy-Zsilinszky Endre: El tudom képzelni, hogy egy háborúban levő országban, sajnos, ugyan helytelenül és károsan... **(vitéz Jaross Andor:** Meg kell vonni a szót! — *Felkiáltások a szélsőbaloldalon: Miért nem vonják meg a szót!* — **Mosonyi Kálmán:** Megvonni a szót! A szót megvonni!) de érvényesülhetnek bizonyos átmeneti *(Nagy zaj.)* gyakorlati szempontok, amelyekről nem kívánok most bővebben beszélni... *(Folytonos zaj a bal- és a szélsőbaloldalon. — Az elnök csenget. —* **Prokopecz József:** Ne hallgassuk! Interpellációt nem szabad olvasni! — *A vihatcsengő megszólal.)*

Elnök: Csendet kérek, képviselő urak! *(Az elnök folytatni akarja az ennuciációt, de a szónok tovább folytatja beszédét, amely azonban a nagy zajban nem hallható.* — **Prokopecz József:** Interpellációt nem szabad olvasni!)

Bajcsy-Zsilinszky Endre: ...mondom, átmenetileg az igazságszolgáltatás megtorlási részét... *(Nagy zaj a jobb és a szélsőbaloldalon. — Az elnök csenget.)*

Elnök: Csendet kérek, képviselő urak. Figyelmeztetem Zsilinszky képviselő urat, hogy ha az elnök felhívására és csengetésére nem figyel és nem hagyja abba beszédét, akkor a szót megvonom. *(Éljenzés és taps.)*

Bajcsy-Zsilinszky Endre: Bocsánatot kérek! *(Felkiáltások a szélsőbaloldalon: Éljen az elnök! —* **Prokopecz József:** Már rég meg kellett volna vonni a szót! — *Nagy zaj a szélsőbaloldalon.)*

Elnök: Kérem a képviselő urat, tessék csendben maradni, mert a zajban nem hallom azt, amit a szónok úr mond. **(Prokopecz József:** Nem érdekel az ő szónoklata! — **Rassay Károly:** Halljuk az elnököt! — *Egy hang: Ezt nem hallottjuk:* — **Rassay Károly:** Az elnököt! — *Nagy zaj a jobb- és szélsőbaloldalon.)*

Bajcsy-Zsilinszky Endre: ...Kérem a miniszterelnök urat, hárítsa el ezeket az akadályokat mielőbb, hogy a közelgő válságos időkben... *(Nagy zaj a jobb- és a szélsőbaloldalon.* — **Nagy László:** Micsoda válságos időkről beszél! — **Kalmár Tihamér:** Ez hazaárulás! — **Pinkovich József:** Mi ez? — *Az elnök csenget.)*

Van ennek a kérdésnek még egy fontosabb szempontja és része is, ez a jóvátétel kérdése. *(Egy hang a szélsőbaloldalon: Csendőröket gyilkolni, azt igen! —* **Mosonyi Kálmán:** Menjen Amerikába. — *Egy hang a szélsőbaloldalon: Galíciánál ránk lőttek... Mit akarnak még! — Nagy zaj a szélsőbaloldalon.)* El tudom képzelni, hogy érvényesülhetnek bizonyos átmeneti gyakorlati szempontok, amelyekről nem kívánok most bővebben beszélni. *(Egy hang a szélsőbaloldalon: Ne beszéljen! — Egy hang a jobboldalon: Hagyja abba! — Egy hang a jobbközépen: Szégyellje magát! — Nagy zaj a Ház minden oldalán.)* amelyek diktálóvá tehetik átmenetileg az igazságszolgáltatás megtorlási részét. *(Egy hang a szélsőbaloldalon: Hagyja abba az egészet! — Nagy zaj. — Elnök csenget. —* **Pinkovich József:** Disznóság!)

Elnök: Csendet kérek, képviselő urak!

Bajcsy-Zsilinszky Endre: Van az igazságszolgáltatásnak egy másik, egy pozitívebb és építőbb területe és feladata és ez a jóvátétel. A megsebzett lélek és test számára a jóvátétel-

A beszéd folytatása

Ilyen felszereléssel harcolt a honvédség a Donnál,

1943 januárjában, harminc fokos hidegben...

43.

<u>A honvédelmi miniszter ur</u>
tájékoztatja a minisztertanácsot
a 2.magyar hadsereg oroszországi
helyzetéről.

Eddigi veszteségeink halottakban, sebesültekben és foglyokban az eddig beérkezett hirek szerint kb. 70.000 emberre tehető. A nagy fagy mellett a visszavonuláskor sok, csapattestétől elvágott katona eldobta fegyverét. Puska utánpótlásról is tehát gondoskodni kell. Hibáztatja a német vezetést is, mert lebecsülte az oroszokat és tulbecsülték saját erejüket és fegyvereik hatóerejét. Sajnos a mi csapatainknál egy fél kilométerre 1-1 géppuska jutott. Az oroszok hadosztályai 18-22 éves katonákból kerültek ki, mig mi sajnos kénytelenek voltunk a régi és idősebb korosztályok embereit bevonultatni. Nem volt olaj, zsiradék. Az oroszoknak egyszerü puskájuk volt és nagyszámu géppisztolyuk. Nagyszámu aknavetőkkel is rendelkeztek. A magyar hadvezetőség elgondolása most az, hogy több embert nem küldünk ki a harctérre és több felszerelését sem. A mult minisztertanácson előadta, hogy a német katonai attaché na-

Csak február 23-án kapott tájékoztatást a kormány a voronyezsi katasztrófáról

szaveréséről és az ellenségnek okozott súlyos veszteségekről szól, akkor ott baj van — a németekkel és szövetségeseikkel.

Persze kívánatos lett volna, hogy a miniszter urak ne a délutáni lapokból, hanem elsőkézből értesüljenek a 2. magyar hadsereggel kapcsolatos hadieseményekről. Annál is inkább, mert a délutáni lapok, a vezérkar főnökének kérésére, ezen a napon azt emelték ki mint legfontosabbat, hogy: a *honvédelmi miniszter* két nappal ezelőtt *Berlinbe utazott,* hogy átadja *Hermann Göring birodalmi marsallnak az 50. születésnapja alkalmából adományozott kitüntetést, a Magyar Érdemrendnek a Szent Koronával ékesített nagykeresztjét a hadiszalagon a kardokkal.*

Saly Endre „Szigorúan bizalmas" című könyvében ezen utazás hátteréről az alábbi értesülését írja le:

„*A.* szerint Nagy Vilmos azért ment Berlinbe, hogy hatásos légelhárító berendezéseket kérjen, tekintettel a tavasszal várható légitámadásokra. Erre mutat, hogy a légierők főparancsnoka is elkísérte. Göringnek születésnapi ajándékul egy báránybőr vadászbundát, kucsmát és vadászfegyvert vittek. A bundát mérték szerint szabatták, s Göring komornyikjától a berlini követség szerezte meg titokban a méreteket."

Jól értesült körökben valóban nem annyira e kitüntetésről és a vadászfelszerelésről beszéltek, hanem arról, hogy Nagybaczoni Nagy honvédelmi minisztert ezen útjára többek között elkísérte vitéz Rákosi Béla altábornagy, a *magyar légierők főparancsnoka,* valamint Fütterer vezérőrnagy, a *budapesti német követség légügyi attaséja.*

A Kállay-kormány tagjai e berlini tárgyalásokról vártak kedvező híreket, s eközben az újságokból értesültek a szovjet offenzíva megindulásáról.

A 2. magyar hadsereg vezérkari főnöke 12 órával később, január 12-én este 20 óra 45 perckor, az áttörés után azt javasolta a felettes Heeresgruppe „B" parancsnokságának, hogy a tartalékban álló *Cramer-hadtest zöme,* az 1. páncélos hadosztály és a 168. német hadosztály *hozza véglegesen rendbe* a helyzetet.

Sonderstern tábornok válasza a következő volt: a javaslatot előterjeszti a szárazföldi hadsereg főparancsnokságán, de a *döntés a Führer kezében van.*

Másnap, *1943. január 13-án* a Vörös Hadsereg támadása további tért nyert, és amikor Kovács vezérőrnagy jelentette Sonderstern tábornoknak, hogy a 2. magyar hadsereg arcvonalát az ellenség most már kétséget kizáróan áttörte —, az OKH, a szárazföldi

hadsereg főparancsnokságának képviselője megparancsolta: a betörési hely sarkai minden körülmények között tartsák magukat.

A tartalékban álló, a küzdelmet illő távolból lábhoz tett fegyverrel szemlélő Cramer-hadtest közeli bevetésére Sonderstern tábornok határozott ígéretet nem adott.

Ha kinn a fronton, a mínusz 38 fokos hidegben a német hadvezetőség nem vetette is be csapatait a 2. magyar hadsereg támogatására, „megtette" ezt a január 13-i hadijelentésben, közölve, hogy a magyar csapatok arcvonala ellen indított támadást elkeseredett harcban — a német csapatok közreműködésével (!) — visszaverték...

Tavassy csendőralezredes ellenben arról írt jelentésében, hogy a szétszórt és rendetlenül visszaözönlő, nehéz fegyvereit elvesztett magyar katonákat a legkíméletlenebb módon összeszedette csendőreivel s Kocsatovka és Szemigyesztjatszkoje körül védőállásokba vitte. „Ez tette lehetővé a németeknek Voronyezs kiürítését" — állapította meg nem titkolt büszkeséggel a csendőralezredes.

(A „sikeres" védelemért Tavassy csendőralezredes megkapta a 2. osztályú német vaskeresztet...)

Január 14-én délután 16 óra 5 perckor Kovács vezérőrnagy telefonon arról tájékoztatta Sziklay ezredest, a berlini magyar katonai attasé helyettesét, hogy a Vörös Hadsereg a III. hadtest balszárnyán komoly betörést ért el, és hogy a 7., a 12. és a 20. hadosztály veszteségei igen nagyok.

Este 22 óra 15 perckor Stomm vezérőrnagy, a III. magyar hadtest parancsnoka a napok óta mínusz 38 fokos hidegben szakadatlan harcból álló katonái számára pihenést és támogatást kért Weichs bárótól, a Heeresgruppe „B" parancsnokától. Weichs báró válasza ez volt: parancsolom, hogy feltétlenül tartsanak ki!

A tartalékban álló, a hadtest sávhatárán összevont Cramer-hadtest harcbavetését a Führer még mindig nem engedélyezte.

Vérezzenek a magyar katonák...

Ugyanezen a napon, *január 14-én* Sárkány ezredes telefonon jelentette a hadsereg vezérkari főnökének: „Rendezések folynak, *a kép igen szomorú, a nehéz fegyverek hiányoznak, az emberek lehangoltak és sírnak a hidegtől.* Arról lehet már csak szó, hogy a falvakat körvédelemmel tartsuk... A valóságot az fedi, hogy az emberek már nem bírják a harcot és 80 %-ban le vannak dolgozva."

A hadsereg vezérkari főnöke a telefonbeszélgetés végén megjegyezte, hogy „eddigi tapasztalatai alapján őszintén mondhatja, hogy kezd kissé nyugtalan lenni".

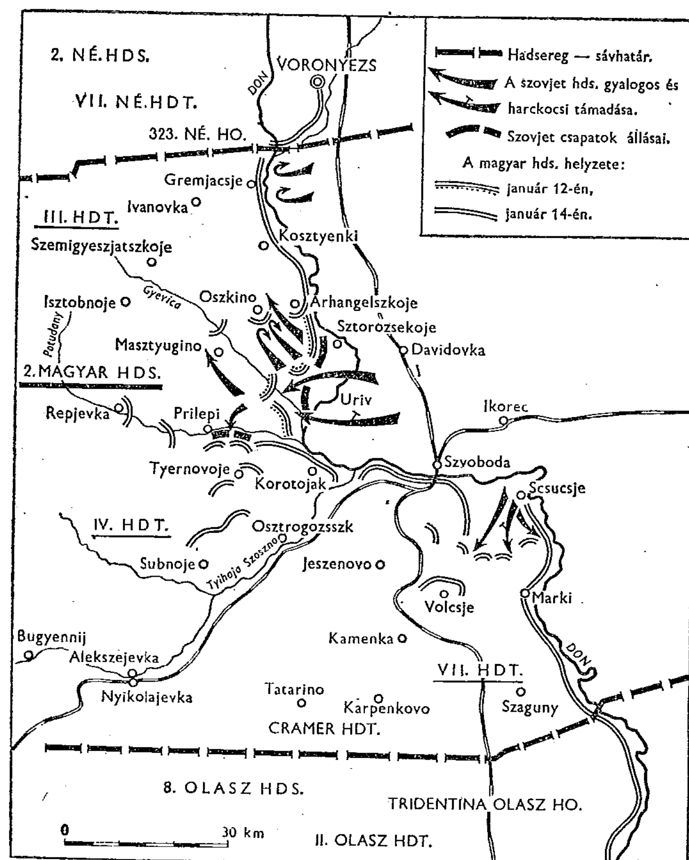
Ezen a napon a Popolo di Roma című olasz lap berlini különtudósítójának cikkét közölte a Magyar Távirati Iroda. A cikk szerint a szovjet csapatoknak a voronyezsi arcvonalszakaszon megkísérelt erőfeszítéseivel kapcsolatban Berlinben megállapítják: „Ez az újabb támadás nyilván azzal áll összefüggésben, hogy a bolsevistáknak a más arcvonalakon előzőleg megkísérelt támadásai nem jártak a kívánt eredménnyel. A bolsevikek most Voronyezstől délnyugatra igyekeznek a legnagyobb nyomást kifejteni azon az arcvonalszakaszon, amelyet a magyar csapatok tartanak. Illetékes német körökben kijelentették, hogy a szovjetnek ezt a szándékát már az előkészítés állapotában megállapították. A német parancsnokság, amelyet a szovjet támadás egyáltalában nem lepett meg, azonnal intézkedéseket hozott a támadás kivédésére, és mihelyt a támadás megkezdődött, erőteljes német megerősítések érkeztek az arcvonalszakaszra. Ezek a megerősítő csapatok most a honvédség vonalán harcolnak. A szovjetorosz támadás, amelyet rendkívül heves tüzérségi tűz előzött meg, megtört a német—magyar csapatok ellenállásán. A támadóknak csak egy helyen sikerült benyomulniok a védelembe, de a benyomult csapatokat azonnal elszigetelték és csaknem teljes egészükben megsemmisítették. Német illetékes körökben teljes nyugalommal ítélik meg a helyzet további alakulását. E nyugodt megítélés alapja nemcsak az, hogy a magyar—német arcvonal teljesen szilárd, hanem az is, hogy a helyzet a Don völgyének délebbi szakaszán, valamint a nagy Don-kanyarulatban is a szövetségesek szempontjából kedvezően alakult."

Így próbálták félrevezetni az aggódó magyar közvéleményt.

1943. január 14-én este, 22 óra 35 perckor a következő német hadijelentést közölte a Magyar Távirati Iroda: „A Don középső szakaszáról csak a Szovjet egyes páncélos előretöréseiről érkeztek jelentések. Az ellenség ezekben két harckocsit vesztett. Az arcvonal magyar szakasza előtt nem csökkenő hevességgel tovább folynak a váltakozó harcok egy betörési helyért."

Január 15-én, a szovjet offenzíva harmadik napján a III. hadtest vezérkari főnöke jelentette a 2. hadsereg vezérkari főnökének: „A szabadban való tartózkodás, az óriási, mínusz 38 Celsius fokos hideg teljesen megtörte az emberek fizikai és erkölcsi erejét, *egész sorok maradtak megfagyva a harc helyén."*

Másnap, január 16-án délelőtt 10 óra 50 perckor Kovács vezérőrnagy, a 2. hadsereg vezérkari főnöke telefonon a következőket közölte Sziklay ezredessel, a berlini magyar katonai attasé helyettesével: *„A helyzet rendkívül súlyos,* a következő hadosztályoknak igen nagy veszteségeik vannak: 7., 20., 10. és 19. *A hadműveletek folytatására a döntés a Führer kezében van, jelenleg az a parancs,* hogy *tekintet nélkül a kilátásokra ki kell tartanunk.”*

ÁTTÖRÉS A MAGYAR HADSEREG FRONTJÁN

Ugyanezen a napon délután 13 óra 10 perckor végre a Magyar Távirati Iroda kiadta az első magyar hadijelentést a január 12-i offenzíva megindulása óta:

„A honvéd vezérkar főnöke közli:

A bolsevista támadási kísérletek az elmúlt héten a magyar hadsereg arcvonalára is kiterjedtek. A mínusz 20 fokos hidegben jelentős ellenséges erőkkel végrehajtott és páncélosokkal is erősen támogatott *bolsevista támadások* a magyar és a támogató német csapatok kemény ellenállása folytán *csak helyi sikerekre vezettek.* A hősiesen kitartó csapatrészek harca és a kellő időben végrehajtott ellentámadások eredményeképpen a *betört ellenséget sikerült elreteszelni.*

Az orosz támadások dacára sok helyütt alkalom nyílott saját vállalkozások végrehajtására, amelyek során az ellenségnek nagy veszteségeket okoztunk, sok földerődöt felrobbantottunk és *fegyvereket zsákmányoltunk.*

Repülőink éjjeli bevetések során az ellenséges elhelyezési körletek és csapatrészek eredményes bombázásában vettek részt.

Légvédelmünk két ellenséges repülőgépet lelőtt.”

E jelentés megmagyarázására pedig mellékelték a következő katonai szakértői kiegészítést:

„A Magyar Távirati Iroda jelenti:

A honvéd vezérkar főnöke ma kiadott 38. számú hadijelentéséhez katonai helyről még a következő kiegészítő részleteket fűzték:

A Don-menti magyar arcvonal heteken át tartott viszonylagos nyugalma után az ellenség az elmúlt héten két helyen betört védőövezetünkbe.

A támadások közül a hevesebbeket több hadosztálynyi erőnek aránylag rövid arcvonalszakaszon való bevetésével hajtotta végre az ellenség. Január 12-én reggel, 20 fokos hidegben, rendkívül sűrű ködben, igen erős tüzérségi előkészítés után indultak rohamra a bolsevista tömegek, amelyeket nagyszámú harckocsi támogatott. Az alig száz lépésnyire terjedő látásviszonyok miatt páncélelhárító nehézfegyvereink már csak a legrövidebb távolságból érvényesíthették tüzüket, emellett — ugyancsak a köd miatt — csapataink mindennemű légi tevékenység nélkül, pusztán a maguk erejére utalva voltak kénytelenek a hatalmas túlsúllyal rohamozó ellenséges tömegekkel szembeszállani.

A honvéd csapatok rendületlen küzdő szellemének, elszántságának, valamint rugalmas védelmének köszönhető, hogy a nagysza-

básúnak szánt bolsevista roham ereje lankadóban van és csak helyi előnyöket ért el. Lendületesen harcba lépő tartalékaink hamarosan megakadályozták az ellenséget elért sikereinek kiszélesítésében. Bár a védelem szempontjából — az előbb említett körülmények következtében — az időjárás felette kedvezőtlen volt, tüzérségünk és páncélelhárító egyéb nehézfegyvereink számos szovjet harckocsit lőttek ki. Az ellenség emberveszteségе igen nagy.

Mértékadó magyar és szövetséges katonai körökben teljes elismeréssel adóznak a harcban részt vett magyar kötelékek hősiességének valamint talpraesett magatartásának. Különösen kiemelik azoknak a honvéd erőknek kiválóságát, amelyek az ellenség egymást követő rohamhullámai között és azok háta mögött elszigetelt helyzetben maradva is tovább küzdöttek, s végig kitartva lehetővé tették ellentámadásra rendelt kötelékeink számára az ellenség elreteszelését.

Ugyanennek a harcos támadó szellemnek bizonyítéka az a tény is, hogy a magyar arcvonal meg nem támadott részein egész sor felderítő- és rombolóvállalkozást hajtottunk végre, minden esetben példás sikerrel."

Valójában a helyzet így festett — a 2. hadsereg vezérkari főnökének naplója szerint:

„A hadsereg vezérkari főnökének benyomása a déli órákban az, hogy a Cramer-hadtest felmorzsolódása folytán a magyar hadsereg utolsó tartalékát veszti el. Előreláthatólag az ellenség a magyar hadsereget dél felé, Alekszejevkán át is le akarná nyomni és az esetleg ettől nyugatra eső területeken is támad, ahol a védelemre saját csapatok már nem állnak rendelkezésre. Ebben az esetben a Veretyétől keletre levő német erők is vissza lesznek szorítva és a hadsereg el lesz vágva élelmezési alapjától. A hadsereg ellenállása ilyen esetben nem lehet hosszú. A hadsereg vezérkari főnöke ennek folytán hangsúlyozta a Heeresgruppe »B« vezérkari főnökének, hogy *szükséges lenne a kapott parancs ellenére is a hadsereget visszavonni, nehogy teljesen felmorzsolódjék.* A hadsereg vezérkari főnökének arra a kérdésére, hogy mik a német felső vezetés tervei, milyen lehetőségek vannak, és mik a megindított ellenrendszabályok, minthogy ennek tudata adna lelket az itteni kitartásnak, a Heeresgruppe »B« vezérkari főnökének válasza a következő volt: a vasúti felvonulásokat biztosítani kell, ehhez a magyar hadsereg további harcaiban nagy erőket köt le. Az OKH parancsa a végsőkig való kitartás. A Heeresgruppe »B« vezérkari főnöke tudomásul veszi, hogy nem számíthat a jelen körülmények között hosszabb ellenállásra, de a Cramer-hadtesttől még ma is döntő eredményt vár. Arról, hogy mik a megtett ellenrendszabályok, és mik a felső vezetés tervei, Sonderstern tábornok nem nyilatkozott.

Cramer hadtest: az 1. páncélos hadosztály ellentámadása elérte Volcsje Keletet. Ugyanakkor a 26. hadosztály, amely már az ellentámadás megindulása előtt Volcsje, Krutyec, Jaszenovo területén túlerejű ellenséggel harcba keveredett, 11 órakor csak részekkel indíthatta meg a támadást, amely ugyancsak nem vezetett a kívánt eredményhez; Volcsje, Jaszenovo, Scserbakovo ellenséges kézben. A hadsereg-parancsnok úr Markiban tudja meg a páncélos hadosztály parancsnoktól, hogy készenlétbe helyezése közben 5 órakor kapta Cramer tábornok parancsát, hogy a hadsereg által elrendelt támadástól eltérően nem hajtja végre a hadtest az északkeleti irányú támadást, hanem csak korlátolt céllal Volcsjéra támadjon. Ezt se cselekedje túl eréllyel, mert rá nehéz feladat vár. A hadsereg-parancsnok úr ezután Kamenkán a 26. hadosztályparancsnoknál tájékozódott a helyzetről. Az egész hadosztályból csak egy zászlóalj volt, Volcsjéra bevetve, ez is csak félszívvel, a többi a nyert benyomás szerint már elvonuláshoz csoportosul.

Cramer tábornok parancs ellenében cselekedett, úgy látszik, már külön utasítása volt a Heeresgruppe »B«-től."

(Amikor a német főparancsnokság január 15-én végre közölte, hogy a magyar hadsereg kötelékébe tartozó német Cramer-hadtestet másnap bevetik, a 2. magyar hadsereg parancsnokságán fellélegeztek: talán sikerül rendezni a visszaözönlő hadosztályokat, elkerülni a további súlyos emberveszteségeket. Nem így történt: a Cramer-hadtestet csak „félszívvel" dobták harcba, de rövidesen kivonták; csak addig kellett támadnia, míg a veszélyes helyzetben levő német csapatok visszavonulhattak. A magyar egységekkel nem sokat törődtek . . .)

Kovács vezérőrnagy a nap mérlegét így állította fel:

a) A Heeresgruppe »B« a hadseregparancsnokság reggeli tájékoztatása alapján tisztában van azzal, hogy a magyar hadseregtől sem nagyobb erőkifejtés, sem hosszabb kitartás már nem várható. Ennek dacára ragaszkodik a további kitartáshoz és ellentétben a hadsereg parancsnoksággal a Cramer-hadtest támadásától döntő eredményt vár.

b) A Cramer ellentámadás sikertelensége folytán a magyar

hadsereg négy részre szakadt (III. hadtest, Krais-csoport, Cramer-hadtest, VII. hadtest).

c) A hadsereg parancsnokság és a Heeresgruppe »B« között később lezajlott megbeszélésekből megállapítható, hogy a Heeresgruppe »B« éppen annyira kilátástalannak tartja a Führer parancsához való ragaszkodást, mint mi, ellenben ellenkezőt nem rendelhet el. Csak tanácsolhat, azt nyugodtan, mert felelősségrevonás esetén a bűnbakot a magyar hadsereg parancsnokságban jelöli meg.

d) Most már engedély esetén nem lehet többé szó tervszerű visszavételről, bár a hadsereg-parancsnok úr a VII. hadtest vezérkari főnökét Karpenkovóban leszállva utasította (szó szerint így van az eredetiben — KE), hogy szellemileg a visszavételre készüljön fel, parancsot azonban be kell várni. A 19. könnyű hadosztály jobb szárnya menjen vissza a községbe, ott védekezzék, mert minden ember megfagy, hisz az éjjel —42° hideg volt.

A hadsereg parancsnokság számolt azzal, hogy a csapatok és vonatok rendezetlen visszaözönlése megkezdődik. Tekintettel arra, hogy Alekszejevka és Bugyonnij körletében rövidesen nagyobb ellenséges erők fellépésével számol, a rendezésre az Oszkol-völgyet tartotta a legmegfelelőbbnek.

A Bugyonnijba áttelepült IV. hadtest parancsnokság azt a feladatot kapja, hogy rendezze a visszaözönlőket és a harcra alkalmazható fegyveres részt állítsa be Bugyonnij védelmébe. A 7. könnyű hadosztály Sztarij-Oszkolban gyülekezik Szabó vezérőrnagy parancsnoksága alatt..."

Este, 20 óra 05 perckor Jány vezérezredes a következő parancsot adta Legeza vezérőrnagynak, a VII. hadtest parancsnokának:

„A 23. és a 19. hadosztályoknak az utolsó emberig ki kell tartani. *Egy lépést hátrajönni nem szabad.* Világos? Tehát a legkíméletlenebb rendszabályokkal meg kell akadályozni, hogy egy ember is állását elhagyja. *Ott csak meghalni lehet, de hátramenés nincs.* Köszönöm, végeztem. Isten veled."

Öt perccel később Jány vezérezredes jelentést küldött báró Weichs vezérezredesnek, a Heeresgruppe „B" parancsnokának: „A VII. hadtestnek és a IV. hadtestnek parancsot adtam, hogy tartson ki az utolsó emberig. *Ez a hadsereg teljes felmorzsolódását jelenti...*"

Legeza vezérőrnagy, azt hivén, hogy az előbb telefonon hallottakat nem jól értette, telefonon 20 óra 15 perckor „visszakérdezte" Jány vezérezredestől a tíz perccel előbb kiadott parancsot. Jány válasza: *„Az utolsó emberig ki kell tartani."*

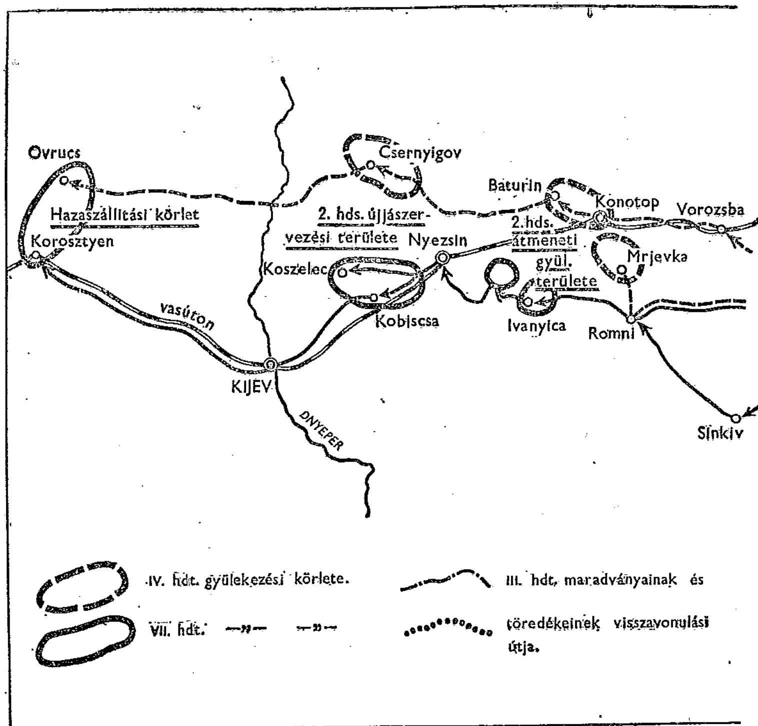
A téli hadviselésre fel nem készített, modern fegyverekkel alig vagy rosszul ellátott 2. magyar hadsereget parancsnokai a német főparancsnokság utasításainak megfelelően tovább hajszolták a harcba, a biztos pusztulásba. De úgy látszik, egyesek még kevesellték a kiömlött magyar vért, újabb, otthonról hozott csapattestek bevetésére kovácsoltak terveket. Január 16-án Kovács vezérőrnagy így fejezte be Sziklay ezredesnek adott délelőtti helyzetjelentését: „Otthonra jelentheted, hogy a hadsereg helyzete nem rózsás, főleg a túlerejű támadás miatt... *Az otthon levő 18 ezer fő szabadságos jöjjön ki, majd kitaláljuk, hogy mit csinálunk velük."*

Január 18-án a honvéd vezérkar főnökének hadijelentésében az állandó győzelmekkel hitegetett magyar újságolvasó meglepő, megdöbbentő kifejezéseket talált; szó volt a *betörési helyek* körül folyó *mozgó harcokról,* sőt a hadijelentéshez fűzött kiegészítő magyarázat utolsó mondata elismerte: *„saját veszteségeink az eddigi veszteségeknél súlyosabbak".*

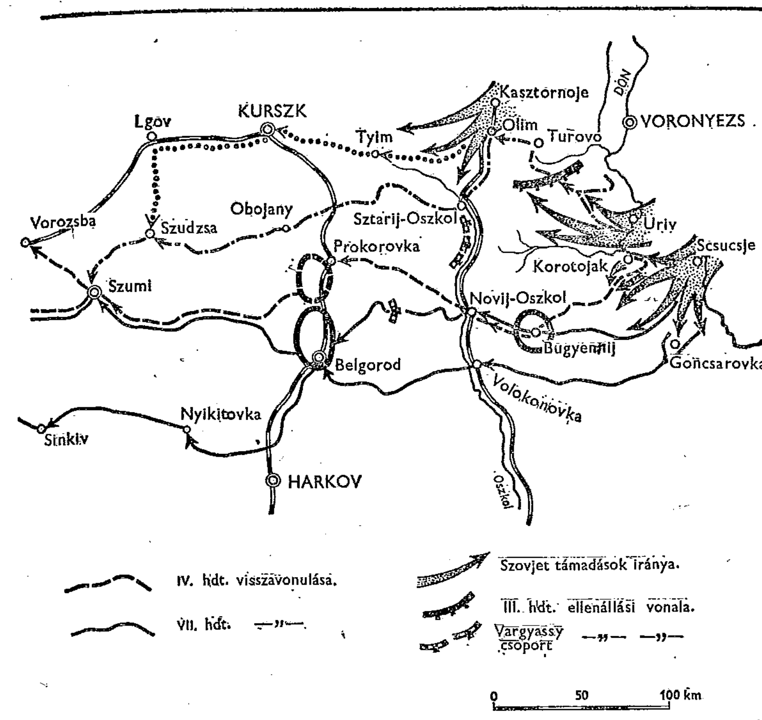
Másnap, január 19-én Kovács vezérőrnagy helyzetmegítélésében leszögezte: „Erős havazás, helyenként hófúvásokkal. —19°. A hadsereg erkölcsi és fizikai ellenálló ereje a folytonos harcok, a harckocsikkal vívott kilátás nélküli mérkőzések — ugyanis nincsen már páncéltörő fegyver, ami a T—34-esek ellen védene —, az egyhetes igen nagy hideg és az élelmezési nehézségek miatt a legkisebbre csökkent. Előreláthatólag a most még harcképes alakulatok is elvesztik rövid időn belül teljes ütőképességüket. Mindezeknek következménye igen sok helyen a legénység rendezetlen, menekülésszerű visszavonulása, visszaözönlése, melyet a helyenkint alkalmazott legerélyesebb eszközök sem tudtak megakadályozni.

Az anyagi ellátás terén a nehézségek az utánpótlási lehetőségek és eszközök hiánya miatt fokozódnak. Fokozta a nehézségeket az is, hogy a mozgókonyhák túlnyomó zöme az ellenség kezébe jutott, a legénység elhagyta evőcsészéjét, tehát még a meglevő élelem elkészítése és kiosztása is lehetetlen. A hadsereg parancsnokság szükségeszközök kíméletlen rekvirálását a főszállásmester útján elrendelte."

Vitéz Jány Gusztáv vezérezredes, a hadsereg parancsnoka, híven teljesítvén a német védérő főparancsnokságának utasítását, 1943. január 20-án megparancsolta: „A legutóbbi intézkedéseimben elrendelt körletekben minden alakulatnak *ki kell tartania*

mindaddig, amíg más parancsot nem adok. Alakulatokra nézve ilyen parancsot előzetes hozzájárulásom alapján csak a hadtest parancsnokságok adhatnak. Egyes személyeknek a szolgálat érdekében történő esetleges hátrairányítására a csapattest parancsnokok is engedélyt adhatnak. Minden esetben azonban csak írásbeli engedéllyel, írásbeli paranccsal lehet visszamenni. E parancsom végrehajtásának minden lehetséges eszközzel érvényt kell szerezni. Ellenszegülőkkel szemben előzetes vizsgálat nélkül minden tisztet feljogosítok arra, hogy fegyvert használjon. Tisztekkel szemben is kötelező a feljebbvaló vagy elöljáró részéről az azonnali fegyverhasználat. E parancsom ellen vétő puha személyek ellen én alkalmazom a megtorlást. Az a tiszt, aki alakulat nélkül egyen-

ként hátrajön (Így van az eredetiben — KE) és arra hivatott elöljárójától írásbeli parancsot nem tud felmutatni, az szökevény, és soronkívüli eljárással ennek megfelelően kell vele eljárni. (Így van az eredetiben — KE.) Bomlasztó kijelentések ejtése (Így van az eredetiben — KE) és terjesztése ugyanolyan elbírálás alá esik, mint a fegyelem ellen való ellenszegülés. A hátraszivárgások lehetőségét ki kell zárni. Ehhez az elrendelt gyülekezési körleteket részben az érdekelt parancsnokságok maguk, részben a hadtáp szervek nyugat felé megbízhatóan zárják le. Elvárom, hogy a tisztikar mielőbb visszakapja a lelkét és lelket önt az emberekbe. A hadosztály parancsnokságok a legrövidebb időn belül alakítsanak meg fegyelmezett egységeket, amelyeknek feszes fellépése

(zártrend) példát mutat. Minden tiszt állománycsoportra és rendfokozatra való tekintet nélkül tiszti alakulatokba való, ha neki szervezetszerű helyet nem lehet biztosítani. A tiszti alakulatok megszervezése a legsürgősebb teendő. Meg kell érteni, hogy az elveszett becsület visszaszerzéséről van szó. Meg kell értetni mindenkivel, hogy az Oszkol vonalról való továbbözönlés biztos pusztulást jelent. Mindenkinek tudnia kell, hogy felszabadító erők beérkezésének alapfeltétele, hogy a hadseregben helyreálljon a rend és itt kitartson."

Miért, kinek az érdekében, ezt senki nem kérdezhette meg; aki abba akarta volna hagyni a céltalan, kilátástalan harcot, az a német és magyar tábori csendőrökkel találta szemben magát. Nincs menekvés, el kell pusztulni a Führerért és a Harmadik Birodalomért...

Magyar érdekekre még Jány sem mert hivatkozni...

Két héttel az offenzíva megindulása után, *1943. január 27-én a honvédelmi miniszter tájékoztatta a Minisztertanácsot* a harctéri helyzetről. A máskor oly részletes jegyzőkönyv egyetlen mondatát, egyetlen szavát sem őrizte meg e tájékoztatónak.

Az e napirendi pontról készített jegyzőkönyvi szöveg:

„A *honvédelmi miniszter* a harctéri helyzetről tájékoztatja a Minisztertanácsot.

Tudomásul vétetik."

KÜLPOLITIKA LILLAFÜREDEN

1943. január 24-e és január 29-e között a Magyar Élet Pártja „külpolitikai szemináriumot" rendezett Lillafüreden. A szeminárium célját a hivatalos jelentés a következőképpen határozta meg: „A párt külügyek iránt érdeklődő tagjai számára összefoglaló tájékoztatást adni az általános alapvető külpolitikai problémákról, valamint részletes szakismeretet nyújtani a magyar külpolitikum alapvető kérdéseiről... A szeminárium feladata az ország legjobb nevű szaktudósainak és diplomatáinak bevonásával az egységes magyar külügyi felfogást lerögzíteni, valamint ezen túlmenően útmutatást adni az irányban, hogy mi módon képviselhetjük az egyetemes magyar külpolitika érdekeit a legjobban úgy hazánkban, mint hazánkon kívül."

Vitéz Lukács Béla tárcanélküli miniszternek, a Magyar Élet Pártja országos elnökének felkérésére a szemináriumot a nemrégen létrehozott Külügyi Intézet szervezte meg. A „külpolitikai héten" a következő előadók szerepeltek — a hivatalos közlemény szerint:

Ullein-Reviczky Antal rendkívüli követ és meghatalmazott miniszter, sajtófőnök; Szondy Viktor külügyminisztériumi osztályfőnök, a Külügyminisztérium nemzetközi jogi osztályának vezetője; Horváth Jenő egyetemi tanár; Rónay András egyetemi nyilvános rendes tanár, a Teleki Pál Tudományos Intézet államtudományi intézetének igazgatója; Hubay Sándor miniszteri tanácsos, a Külkereskedelmi Hivatal alelnöke; Zilahy Sebess Jenő követségi titkár, a m. kir. Külügyminisztérium kulturális osztályának vezetője.

Ezután így folytatódik a jelentés: „A lillafüredi politikai hét iránt az Országgyűlés tagjai körében rendkívüli érdeklődés nyilvánult meg, és a Magyar Élet Pártja, valamint az Erdélyi Párt tagjai közül több mint száznegyven képviselő és felsőházi tag jelent meg, élükön vitéz Lukács Béla tárcanélküli miniszterrel, a Magyar Élet Pártja országos elnökével, Bárczay Ferenc m. kir. titkos tanácsos pártvezérhelyettessel, Teleki Mihály gróf nyugalmazott földművelésügyi miniszterrel, a Képviselőház külügyi bizottságának elnökével és vitéz Bonczos Miklós igazságügyi államtitkárral.

A tanulmányi program rendkívüli elfoglaltságot jelent a hallgatóság számára, amennyiben délelőtt négy és délután két órán át folynak az előadások, amelyeket közvetlen eszmecsere folyamán kialakuló vita követ."

Saly Dezső említett „Szigorúan bizalmas!" című könyvében a lillafüredi külpolitikai szemináriumról a következőket írja:

„A honatyák egyébként igen kedélyesen éltek a három napos »külügyi szeminárium« alatt. Kinyittatták a nagy bárhelyiséget és egy éjjel reggel tízig táncoltak, a másik éjszaka pedig cigány mellett nótáztak ugyancsak reggelig. Igaz, hogy nem az egész társaság, mert voltak, akik reggelig chemineztek, átlag 6000—8000 pengős bankokkal."

De szóbakerült a lillafüredi képviselői összejövetelen a Donmenti katasztrófa is. Saly Dezső erről a következő információt kapta:

„T. mondja: A lillafüredi képviselői értekezleten Ullein bejelentette, hogy egy magas katonai méltóság utazik Berlinbe, hogy

tudtul adja: a magyar csapatokat mindenképpen haza akarjuk hozni a frontról, részint mert súlyos veszteségeket szenvedtek, részint pedig mert itt bent van szükségünk rájuk. Egy közbeszólásra, amely ennek a lépésnek a következménye iránt érdeklődött, ezt felelte:

— Azok beláthatatlanok."

Ezalatt a keleti fronton mínusz 20—30 fokos hidegben folyt a 2. magyar hadsereg roncsainak visszavonulása.

A Führer parancsot adott, hogy a 2. magyar hadsereg megmaradt részeit össze kell gyűjteni és újjá kell szervezni, hogy újból harcba lehessen dobni.

Stomm gróf vezérőrnagy, a III. hadtest parancsnoka a vezérkar főnökének a következőket jelentette a visszavonulásról: „Addig, míg a német csapatokkal együtt meneteltek a magyar alakulatok, a legtöbb nehézséget a németek okozták. *Szánokat, hátaslovakat, fogatokat, fegyvereket erőszakkal elvettek.* Ahol ellenszegülés volt, ott fegyvert is használtak. A községekben a szállásukból kidobták a magyarokat, illetőleg ahol németek voltak elszállásolva, ott a magyarokat nem engedték be."

A 2. magyar hadsereg veszteségeit növelte az is, hogy a németek mindenütt utóvédharcokra használták fel a szinte fegyvertelen magyar egységeket. Az ún. Deseő-csoport vezérkari főnöke, lovag Kern Károly vezérkari őrnagy jelentésében a következő képet festette a visszavonulásról: „A legszörnyűbb élményeim voltak. A legszerencsétlenebb emberroncsok, a megőrültek kerültek elő sorainkból. Egy végsőkig kifáradt és hidegtől kimerült ember köpenyét és zubbonyát levetve: »Megyek anyukához aludni!« szavakkal levetkőzve megindult a hómezőnek. Megállítani már nem lehetett. Egy másik megállt mellettünk, rámutatott a közeli házra és dunántúli tájszólással kérdezte, hogy »a közeli házak, ugyé Devecser?« Egész biztosan Sztarij-Oszkolba már nem ért."

Párkányi László százados, a 3. utászzászlóalj parancsnoka harci naplójában a következőket írta: *„1943. február 2-a.* Egész éjjel menetelünk. *Többen megőrülnek az éhségtől, hidegtől* és nagy megerőltetéstől. Sokan állva alszanak és közben néhány lépést botorkálnak előre." Másutt ezt írta: „A legénység a szabadban éjjelez, a házakban németek vannak elszállásolva. A legénységnek nincs élelme, a németek fegyvereket, lovakat vesznek el erőszakkal. Sebesülteket dobálnak ki házakból, belőnek a padlásra, ahol magyarok húzódtak meg..."

Hunyadváry József alezredes, a 47/II. zászlóalj parancsnoka hasonló eseteket sorolt fel jelentésében a német katonák erőszakoskodásairól, és megjegyezte, hogy a német katonák erőszakos, kíméletlen magatartása rendkívüli mértékben nehezítette a visszavonulást. A magyar katonákkal szemben tanúsított megalázó bánásmód igen nagy elkeseredést szült. A 17. gyalogezredbeliek mondották el, hogy például Gelencsér zászlóst egy német lőtte agyon.

Hunyadváry alezredes jelentésének második részében a következőket írta: „II. hó 23-án a partizánok különös viselkedéséről érkeztek jelentések. *A Moszkvával rádióösszeköttetésben levő partizánok a fogságba került embereinket szabadon bocsátották.* Moszovka és Koviscsa közötti úton több kisebb menekülő csoporton rajtaütöttek, majd a velük való beszélgetés után, azzal, hogy *»ti magyarok vagytok, benneteket nem bántunk, menjetek haza Magyarországra«,* kezet fogtak, a legnagyobb barátsággal elbúcsúztak tőlük és a közeli erdőben eltűntek." Jelentésének későbbi részében pedig elmondta, hogy a partizánok lefegyverezvén az egyik kisebb csoportot, azt mondták, hogy *legközelebb szalonnát és kenyeret hoznak a magyaroknak, mert tudják, hogy nincsen ennivalójuk.* Egy helyen vodkával (pálinkával) is megkínálták őket, majd ismételt lekezelés után szabadon engedték őket.

Az első érdemleges tájékoztatást a doni katasztrófáról az 1943. február 9-i Minisztertanácson kapták a Kállay-kormány tagjai. Nagybaczoni Nagy tájékoztatójáról a jegyzőkönyv ezeket jegyezte fel:

„A *honvédelmi miniszter úr* tájékoztatja a Minisztertanácsot a hadi helyzetről, a keleti harctéren küzdő 2. hadseregünk csapatainak visszavonulásáról. Az óriási túlerővel szemben visszavonuló csapataink hadi felszerelésének nagy része odaveszett. A németek által megígért tartalék hadosztályok előzetesen délre lettek irányítva, és így ezen megígért tartalékok sem állottak megerősítésül rendelkezésre. Az óriási túlerővel és legújabb nagyméretű harckocsik bevetésével végrehajtott nagy orosz offenzíva mellett csapatainknak meg kellett küzdeniök a mínusz 40 fok hideg mellett az idő viszontagságaival; az oroszok nagyrészt a legerősebb télhez szokott szibériai hadosztályokat vetették be. Nagyok veszteségeink lőfegyverekben is, mert a visszavonuláskor az üldöző oroszok és a partizánok fellépése folytán sok, csapatkötelékétől elszakított katona fegyvertelenül vonult vissza. Most ezek fegyvertelenül lévén, még inkább ki vannak téve a megsemmisítésnek. Ezen helyzetben tudnunk kell, mi történjék a visszavonulásra

kényszerült 2. hadsereggel? Csak akkor dönthetünk, ha tudjuk, hol van, mi maradt meg, és mit lehet csinálni a 2. hadsereggel? Mentsük meg, ami megmenthető. A vezérkari főnök úr volt Hitler vezér és kancellárnál, ő fogja erről a kormány tagjait a legközelebb megtartandó Legfelsőbb Honvédelmi Tanács ülésén tájékoztatni.

Most arról kell döntenünk, hogy teljesítsük a 2. hadsereg parancsnokság azon kérését, hogy az elhagyott, elveszett és tönkrement puskák pótlására 10 000 darab gyalogsági puskát küldjünk. Ma a helyzet az, hogy a 2. magyar hadsereg 300 kilométerrel ment hátra. Nem volt elegendő páncéltörő ágyúnk, és ami volt, az is kisebb kaliberű, mint az orosz. A 2. hadsereg a német hadseregcsoport alatt állt (azaz a Heeresgruppe »B«-nek volt alárendelve — KE). Viszont a legfelsőbb német hadvezetőség diszponálhatott csak a nagynak nem mondható és eredetileg a 2. magyar hadsereg mögött álló német tartalék hadosztály felett. (A Cramer-hadosztályról van szó — KE). Az orosz offenzíva kezdetén az erők aránya az orosz és a német erők között 3 : 2-höz állott. A németek nem voltak tudatában annak, hogy hátrább az oroszoknak 150 hadosztályuk van. A japánokkal szemben az orosz—japán határon az oroszoknak állítólag 38 hadosztályuk maradt csak. A németek későbbre várták az orosz offenzíva megindítását. Nagy meglepetés a németekre nézve az orosz haderők óriási teljesítőképessége. Nekünk azzal kell számítanunk (Így van az eredetiben — KE), hogy a megvert magyar 2. hadseregből egy hadtestet kell csinálni. Veszteségeinket ma még nem lehet teljesen áttekinteni. Mindezek alapján újból kéri előadó miniszter úr a Minisztertanács hozzájárulását ahhoz, hogy a 2-ik hadsereg parancsnokság részére 10 000 darab puska, ezenkívül bizonyos számú nehéz puska, golyószóró és géppfegyver kiküldhető legyen. Tüzérséget is kértek, de ezt visszautasítottuk.

A Minisztertanács hozzájárul a honvédelmi miniszter úr előterjesztéséhez."

Négy hét telt el a voronyezsi offenzíva kezdete óta, és a budai Sándor-palotában a legilletékesebb politikai tényezők még mindig nem tudják, hol a 2. magyar hadsereg, hol van 200 000 ember, mennyi maradt meg belőle?!

A Legfelsőbb Honvédelmi Tanács — feltehetően nem sokkal a minisztertanácsi ülés után — meghallgatta Szombathelyi vezérkari főnök beszámolóját a harctéri helyzetről és megtárgyalta a

további teendőket is. Erről az ülésről eddig nem került elő okmány, de Horthy kormányzó iratai között megmaradt Szombathelyi memoranduma, melyben a vezéri főhadiszállásról visszatért vezérkari főnök a következőképpen vázolta a helyzetet:

„A magyar hadsereg részvétele a keleti arcvonalon — a németek, illetve szövetségesek oldalán a háborúban — sajnos, nem hozta meg azt a sikert, amire számítottunk.

A tárgyilagos történetírásra vár az a feladat, hogy a sikertelenség okait teljesen és részletesen felderítse. Ezért itt ennek kutatásába idő és adat hiányában nem bocsátkozhatom bele. Csak annyit akarok röviden megjegyezni, hogy a szövetségesek részéről a sikertelenség fő okát én abban látom, hogy a németek az oroszok erejét — dacára az 1941. év és az 1941/42. év téli időszak kemény harcainak — még mindig nem ismerték fel teljes mértékben, és ezért a szövetséges hadak közreműködéséhez olyan reményeket fűztek, amelyeknek ezek nem voltak képesek megfelelni."

Érdemes felfigyelni arra, mit mond a Szovjetunió ellen viselt háború céljáról: „Bár a propaganda be tudta a fejekbe verni azt, hogy jobb a hazát a határoktól minél távolabb megvédeni, de a magyar ember szívében ez a tudat, hogy hazájától majdnem 2000 km-re kell harcolni, nem tudott gyökeret verni. Márpedig a harcos lendületét nem az eszétől, hanem a szívétől kapja. De mindettől eltekintve mi magyarok, ebbe a keleti háborúba tisztán ideális javakért szálltunk harcba. Semmiféle anyagi előnyt ott nem kerestünk, de nem is akartunk keresni."

(Persze, a kitűzött célról 1941 júniusától 1942 őszéig Bárdossy és Kállay nem egészen így nyilatkoztak, nem is említve a Transkarpathia tevékenységét...)

Miben egyeztek meg a vezéri főhadiszálláson?

„Tárgyalásom alkalmával nagyon hamar megértettük egymást. Ennek következtében megegyeztünk, hogy mi, magyarok, új erőket a keleti hadszíntérre nem küldünk ki. Arra kértek azonban, hogy a még harcképes csapataink a harcokban körülbelül még 3—4 hétig — amíg a német arcvonalat német csapatok által rögzíthetik — vegyenek részt, és azután a magyar erők zömével együtt, amely már hátra menetelőben van, egy hátsó területen lesznek egyesítve. Ott rendezendők és felszerelendők lesznek, és azután majd vasútbiztosító szolgálatot látnak el, és megszálló feladatot kapnak."

„Így helyzetünk a közös hadviselés szempontjából megváltozott. De megváltozott az egész stratégiai helyzetünk is. Ezt legjobban Hitler vezér és kancellárnak az a megállapítása jellemzi, hogy mindegy az, hogy az ellenség Keleten, Délen vagy Nyugaton tör be, az mindenütt egyaránt veszélyes, és mindenütt védekezni kell ellene. Ezen helyzetmegítélés keretében Magyarország számára, földrajzi helyzeténél fogva, a déli hadszíntér jön beavatkozásra tekintetben (Így van az eredetiben — KE). A szövetséges hadvezetés, illetve háború keretében itt találja meg azokat a feladatokat, amelyek saját katonai helyzetének és célkitűzéseinek, valamint képességeinek jobban megfelelnek. Magyarország ezen hadászati elképzelésben hadászati tartalék a Duna-medencében, arccal dél és délkelet felé."

De Szombathelyi memorandumában volt komoly figyelmeztetés is: „Katonai helyzetünk szempontjából ez a változás pillanatnyilag megkönnyebbülést jelent ugyan, de egyben egy nagyobb feladatra való felkészülést rejt magában. A keleti hadszíntérre kiállítandó teljesítmények (!) alól mentesültünk, de újabb, még eddig ismeretlen nagyságú feladat elé állíttattunk, mely feladat azonban már nemcsak a közös háború, de a sajátlagosan magyar sors és magyar érdek szempontjából is döntő jelentőségű, amiért minden áldozatot meg kell hoznunk. Ez a körülmény az, ami különösen súlyos kötelezettséget ró ránk. Súlyosabbat, mint az eddigi kötelezettségeink voltak. Ezen felismeréssel jöttem vissza a német főhadiszállásról, és ezen felismerések vezetnek engem javaslataimban.

Először is egy pillanatig sem adjuk át magunkat a megkönnyebbülés élvezetének (!) és azon örömnek, hogy végre sikerült a keleti hadjárat nyomasztó igénybevétele alól felszabadulni, és ezzel magunkat abba a képzeletvilágba beélni, hogy a háború számunkra tulajdonképpen elveszítette a konkrét formáját, és már most csak az lesz a feladatunk, hogy figyeljük az eseményeket és spekulációknak adjuk át magunkat, melyik lesz a győztes fél, és hogy melyikhez csatlakozzunk. Ez nagy tévedés volna, és az erkölcsi erők szempontjából igen romboló hatással járna, mert a nemzetet teljesen a gyáva megalkuvás tespedésébe süllyesztené (!). Várással és spekulációval semmire sem megyünk. Ezek a spekulációk mindig azon fél felé, illetve annak a pártjára viszik a lelkeket, ahol lehetőleg nem kell harcolni és nem kell áldozatot hozni. A spekuláció lényege tehát a kibúvás a harc kötelezettsége alól, és ez az erkölcsi lejtőre vihet bennünket. A spekulációt és a fecsegést, amennyire csak lehetséges, meg kell szüntetni, és helyette mindenkit a kötelességteljesítésre szorítani. A legfőbb vezetés fogja adott esetben elhatározni azt, hogy mit csináljunk, és nem más. Minden tekintetben fel kell készülnünk a jövendőre.

Ez a jövendő nehéz eseményeket vetít lelki szemeink elé. Számolni kell ugyanis azzal, hogy az angolszász hatalmak a tavasz folyamán a Balkánon partraszállást kísérelnek meg, és ezzel kapcsolatban, sőt már ezt megelőzőleg Magyarország, és így Budapest ellen is, tartósabb és nagyobb stílű bombatámadásokat fognak végrehajtani."

Különösen figyelemre méltó, amit Szombathelyi egy esetleges balkáni angol partraszállásról és az ez után várható román átállás következményeiről ír:

„Egy balkáni partraszállás következménye kétségtelen Romániának átpártolása lesz az angolszász hatalmak oldalára. Valószínűleg ezért nem engedi a német hadvezetőség a román hadsereget, mint azt a románok oly nagyon óhajtották volna, a hátországba, hogy ott rendezkedjenek. Ez az átpártolás a románok részéről azonban nemcsak passzív magatartásban fog megnyilvánulni, hanem számítani (!) kell aktív fellépésükkel, éspedig ellenünk. Meg fognak támadni minket, hogy maguknak az angolszászoknál érdemeket szerezzenek. Fel kell tehát készülnünk arra, hogy ezen támadásokat, amelyeket valószínűleg a határmenti nagyobb városaink és a Székelyföld ellen fognak intézni, visszaverjük, sőt megtorlásképpen magunk részéről is erélyesen visszavágjunk.

Egy balkáni háború keretében tehát Románia elleni beavatkozás lenne az első lépés, amelyre nekünk készülni kell, és amely által a közös háború mellett sajátlagos magyar céljainkat is, Erdély teljes megszállását és biztosítását is megvalósíthatnánk. Ez a Románia elleni fellépés, úgy látszik, a német elképzelésben is helyet talál, amely »a hadászati tartalék« megjelölésében jut kifejezésre. A Balkán egyéb területén való fellépésünk külön megfontolás tárgyát kell hogy képezze, éppen ezért erre vonatkozólag javaslattal most nem élek. Mindenesetre a déli határaink felé is fokozott éberséget kell tanúsítanunk, és erre az intézkedéseket megteszem.

A helyzet ilyen alakulása hatalmas kilátásokkal kecsegtetett bennünket. Rendkívül sokat ígér nemzetünk biztonsága és jövője

tekintetében. Éppen ezért mindent meg kell tennünk, hogy ezen nagy feladatot képesek legyünk végrehajtani, és nehogy már az előtt vagy a közben térdre rogyjunk. Minden előkészületet meg kell tenni abban a tekintetben, hogy hatásos és erélyes fellépésünk a kellő pillanatban biztosítva legyen."

A 2. magyar hadsereg majdnem teljes egészében megsemmisült, a tengelyhatalmak Észak-Afrikában, a Volgánál katasztrófális vereségeket szenvedtek az 1942/43-as tél folyamán, megállt a japán előrenyomulás is, előrevetette árnyékát a Berlin—Róma—Tokió „háromszög" végső veresége — és Szombathelyi vezérkari főnök „hatalmas kilátásokkal" kecsegtette Horthyt és a Legfelső Honvédelmi Tanács tagjait!...

De Szombathelyi azt is tudta, hogy a magyar nép Sztálingrád, El-Alamein és Voronyezs után még kevésbé fog lelkesedni az uralkodó osztályok előtt lebegő „sajátlagos magyar célok" megvalósításáért, ezért készen áll a megfelelő javaslattal:

„A kormányzat végül is hatalmi kérdés. A hatalomnak jele az, hogy tekintélyt tart, respektálják, sőt félnek tőle. Amilyen nagy az emberi lélek, olyan gyatra is. És éppen a gyatra lelkek vannak többségben. A gyakorlati kormányzást különösen nehéz időkben az utóbbiakra kell szabni. Lehet, hogy a nemes lelkek ezáltal szenvedni fognak, de őket is csak így menthetjük meg. Nem hiába állítja oda Macchiavelli, a nagy gyakorlati politikus a félelem felkeltését, mint a kormányzás eszközét. Azt ajánlják, hogy a népet rettegésben kell tartani, mert csak akkor fogják megtenni kötelességeiket. (Így van az eredetiben — KE.). Az átlagember csak akkor engedelmeskedik, ha fél, különösen áll ez háborús időkben.

Az idő sürget, bár a felszínen még semmi romboló tevékenység nem ütötte fel a fejét, de úgy érzem, hogy csúszunk. Még mindent meg lehet csinálni, és meg kell ragadni minden eszközt, mert a lelkek még egészségesek, hogy közállapotaink le ne csússzanak. Itt a 12. óra. A kormányzat terén egyelőre talán a testvér finn népet lehetne követendő például választani. Náluk a parlamentáris kormányzat mellett a kormány majdnem diktatórikus hatalmat gyakorol.

A belső arcvonal fenntartására karhatalmi szempontból szándékom, hogy március folyamán erős karhatalmi egységeket állítsak fel és képezzek ki.

Javasolom, hogy a belügyi tárca részéről ehhez csatlakozva csendőrségi és rendőrségi alakulatok nyernének kiképzést. Mint

karhatalmi alakulatot, csendőr tartalék zászlóaljakat és rendőr újoncískolát lehetne kiképezni."

Katonai kérdésekben és az erély alkalmazásában a Kállay-kormány követte Szombathelyi javaslatait...

Befejezésül három, egymást követő minisztertanácsi ülés jegyzőkönyvének egy-egy pontját ismertetjük.

Az első minisztertanácsi ülés dátuma 1943. február 16, a napirendi pont tárgya: a német hadvezetőség kérelme repülőterek átengedése ügyében. A jegyzőkönyv szövege:

„A *honvédelmi miniszter úr* előadja, hogy megjelent nála a budapesti német követség katonai attaséja, Friedrich Karl Rabe von Pappenheim ezredes, és kérte a magyar kormány és a magyar katonai vezetőség hozzájárulását és engedélyét ahhoz, hogy 30 német nehéz bombázó repülőgép és ezeket kiszolgáló 600 német katona Magyarország területére jöhessen, és itt legyenek elhelyezve. A honvédelmi miniszter úr a mi katonai kiképzésünk tekintetéből ezt előnyösnek találná. Tekintetbe jöhetne a szolnoki vagy a kecskeméti repülőtér.

A Minisztertanácsnak az az álláspontja, hogy ezen német kérést nehéz visszautasítani. Viszont a német bombázók magyarországi elhelyezése miatt az ellenséges repülők Magyarországot bombázhatják. Olyan magyarázatra is alkalmat adna, mintha a németek Magyarországot akarnák megszállni. A Minisztertanács a német megkeresés tekintetében a mai Minisztertanácson még nem akar dönteni."

Az 1943. február 23-i jegyzőkönyv 43. pontja így szól:

„A *honvédelmi miniszter úr* tájékoztatja a Minisztertanácsot a 2. magyar hadsereg oroszországi helyzetéről.

Eddigi veszteségeink halottakban, sebesültekben és foglyokban az eddig beérkezett hírek szerint kb. *70 000 emberre tehető.* A nagy fagy mellett a visszavonuláskor sok, csapattestétől elvágott katona eldobta fegyverét. Puska utánpótlásról is tehát gondoskodni kell. Hibáztatja a német vezetést is, mert lebecsülte az oroszokat, és túlbecsülték saját erejüket és fegyvereik hatóerejét. Sajnos, a mi csapatainknál egy fél kilométerre 1—1 géppuska jutott. Az oroszok hadosztályai 18—22 éves katonákból kerültek ki, míg mi sajnos kénytelenek voltunk a régi és idősebb korosztályok embereit bevonultatni. Nem volt olaj, zsiradék. Az oroszoknak egyszerű puskájuk volt és nagyszámú géppisztolyuk. Nagyszámú aknavetőkkel is rendelkeztek. A magyar hadvezetőség elgon-

dolása most az, hogy több embert nem küldünk ki a harctérre és több felszerelést sem.

A múlt Minisztertanácson előadta, hogy a német katonai attasé magyar repülőterek átengedését kérte német bombázó alakulatok részére. A Minisztertanács akkor ellene volt annak, hogy Szolnok vagy Kecskemét jöjjön tekintetbe. Ma közölheti a minisztertanáccsal, hogy ezen kérdés egyelőre nem aktuális, és amennyiben a németek újból kérnék egy vagy két, ilyen repülőtér átengedését, úgy akkor nézete szerint nem az ország belsejében levő repülőterek jönnek tekintetbe, hanem Újvidék vagy Ungvár.

Tudomásul vétetik."

És végül a március 2-i jegyzőkönyv:

„A *honvédelmi miniszter úr* tájékoztatást ad a Minisztertanácsnak arról, hogy milyen nagyra tehetők a 2. magyar hadseregnek anyagiakban való súlyos veszteségei a most lefolyt oroszországi téli offenzíva folyamán. Eddigi megállapítás szerint a 2. hadsereg anyagiakban 75%-os veszteséget szenvedett. Összegszerűleg ez 367 millió pengőre tehető.

Tudomásul vétetik."

Ennyi volt az anyagi veszteség. És az egyéb veszteség?

A 2. magyar hadsereg vesztesége halottakban, sebesültekben és eltűntekben majd kétszer akkora volt, mint amennyit a honvédelmi miniszter az 1943. február 9-i Minisztertanácson közölt. 1942. szeptember 1-én 203 000 ember tartozott a hadsereg élelmezési létszámába, 1943. március 3-án a hadsereg élelmezési létszáma 64 000 volt; *elpusztult majdnem 140 000 ember.* És miért? Vitéz Jány Gusztáv vezérezredes, aki nem sokkal később Hitlertől megkapta a Vaskereszt lovagkeresztjét, 1943. február 9-i helyzetjelentésében — még a visszavonulás alatt — erről szó szerint így írt:

„Az a benyomásom, ami már a Don-menti harcok alatt kialakult, beigazolást nyert, hogy a hadsereg feladata a német egységek biztosítása, ha fegyver nincs, akkor az élő tömeg szerepeljen sebességcsökkentő ütközetként."

140 000 magyar élet elpusztult — mert a német véderőfőparancsnokságnak „sebességcsökkentő élő ütköző"-re volt szüksége...

HABSBURG OTTÓ, ALLEN DULLES ÉS A HINTAPOLITIKA

Kállay közvetítőt keres Nyugaton — Hóman „békeelőkészítő" munkálatai — A 2. hadsereg maradványainak sorsa — Hitler Kállay elbocsátását követeli — Mussolini bukása

Az előzmények még 1942 őszére nyúlnak vissza.

Ciano olasz külügyminiszter *1942. november 5-én* a következőket jegyezte fel naplójába:

„A líbiai front összeomlott. Mussolini telefonált kora reggel, hogy *halasszuk el Kállay római látogatását.* Valóban, ez nem az a pillanat, amikor vendéget lehet fogadni..."

De az elkövetkező hetek sem voltak alkalmasak a magyar miniszterelnök tervezett római útjára: *november 22-én Kalacsnál bezárult a gyűrű* a Sztálingrád elfoglalására küldött *6. német hadsereg körül.* Paulus tábornok 200 000 emberével, mérhetetlen mennyiségű modern harci eszközzel *ostromlóból ostromlott lett.*

A nagy ábránd, a *német—olasz—japán kézfogás Indiában,* szertefoszlóban volt. Hitler 1942. január 30-án Berlinben, a Sportpalotában még kérkedve üvöltötte: „Ez az év a győzelmek éve lesz!..."

Nem lett az, a Führer — nem utolszor a második világháborúban — tévedett, a szövetségesek a távol—keleti fronton, a Salamon-szigeteknél, a Volgánál, a Kaukázusban, Észak-Afrikában győzelmesen törtek előre, a budai Sándor-palota fölött napról napra sötétebb lett a külpolitikai horizont.

1942 késő őszén — a pontos dátumot nem ismerjük — Habsburg Ottó, IV. Károlynak, az utolsó osztrák császárnak és magyar királynak elsőszülött fia *titkos üzenetet kapott Magyarországról. Sigray Antal gróf,* a Habsburgok magyarországi hű embere, a legitimisták vezetője juttatta el az üzenetet — *Kállay miniszterelnök megbízásából.*

Szólt pedig ez az üzenet a következőképpen: a magyar királyi miniszterelnök úr kéri Fenségedet, létesítene kapcsolatokat a Fehér Ház és a budai Sándor-palota között azzal a célkitűzéssel,

hogy *Magyarország* — megfelelő, minden szempontból alkalmas időpontban — *Németország oldaláról átmenjen a szövetségesek oldalára, táborába.*

Érdemes megemlíteni: a *Foreign Affairs* című folyóirat, az amerikai Külügyminisztérium szócsöve még *1942 januárjában* feltűnést keltő cikket közölt a *Duna-medence problémáinak rendezéséről.* A cikk szerzője Habsburg Ottó volt, ki — egyes jól értesült körök szerint — ebben az időben megtalálta az utat magához Roosevelt elnökhöz is.

A Habsburg-ház ausztriai és magyarországi híveiben a Foreign Affairs cikke és az Ottó trónörökösről érkező egyéb kedvező hírek nyomán feltámadt a remény: az amerikai külpolitika Közép-Európa háború utáni elrendezésénél igénybe fogja venni a Habsburg-ház szolgálatait, megérik azt a napot, amikor a Budaörsnél, 1921 októberében fegyverrel elkergetett IV. Károly fia, Ottó, fején Szent István koronájával, fellovagol Budán a koronázó dombra és kardjával a négy égtáj felé suhint...

A magyar belpolitikai helyzet sem alakult kedvezőtlenül a legitimisták szempontjából: Horthy kormányzó 1942-ben már betöltötte 75. életévét, *1942. augusztus 20-án pedig halálos repülőbaleset érte* ifj. vitéz nagybányai Horthy Istvánt, a kormányzóhelyettest. Miután Serédi hercegprímás, valamint a legitimista nagybirtokosok erélyes fellépésére Kállay és társai elálltak attól a tervtől, hogy a Horthy-unokát VI. István néven királlyá koronázzák, és így a Horthy-dinasztia terve meghiúsult, úgy látszott, megnyílt az út Habsburg Ottó előtt — a magyar trón felé...

Bethlen és Horthy 1921-ben két ízben hiúsította meg IV. Károly visszatérését a trónra, törvénybe iktatták a Habsburg-ház trónfosztását, de 21 esztendő múlva hajlandók voltak Ottó trónörököshöz fordulni — hogy *amerikai segítséggel megmentsék a magyar nagybirtok és nagytőke uralmát.*

Habsburg Ottó kapott a felkérésen, és miután magasrangú amerikai kormánytisztviselőkkel megbeszélte a dolgot, *öccsét, Károly Lajos főherceget átküldte Európába,* Lisszabonba, hogy közelebb kerüljön Ausztriához és Magyarországhoz.

1943. január 12-én a Vörös Hadsereg az urivi hídfőben hatalmas tüzérségi előkészítés után támadásba ment át, és néhány óra alatt *megpecsételődött a 2. magyar hadsereg sorsa.* 1943. február 2-án elcsendesült a fegyverek ropogása a sztálingrádi romok között, a legyőzhetetlennek hirdetett hitleri Wehrmacht elszenvedte eddigi legnagyobb háborús vereségét.

Az 1942/43-as télen lezajlott Don-Volga-i hadműveletekben a német Wehrmacht, valamint a román, az olasz és a magyar haderők legjobban felszerelt és kiképzett csapataikat, öt teljes hadsereget vesztettek el. 1943 januárjában a szovjet hadsereg magához ragadta a kezdeményezést és többé nem adta ki kezéből.

„A második világháború 1939—1945" c. szovjet hadtörténeti mű így foglalja össze ezen hadműveletek hatását, következményeit:

„Sztálingrád után a szovjet hadsereg a Leningrádtól a Kaukázus előhegyeiig terjedő óriási arcvonalon általános támadásba ment át és megkezdte az ellenség kiűzését a Szovjetunió területéről.

A román és az olasz hadseregeknek a Volgánál történt megsemmisítése szükségszerűen hatással volt ezeknek az országoknak a belpolitikai helyzetére. Az olasz csapatok észak-doni veresége heves felháborodást robbantott ki az országban és feltétlenül meggyorsította Olaszországnak a háborúból való kilépését. A két román hadsereg sztálingrádi pusztulása a kezdődő romániai belpolitikai válság egyik legfontosabb oka volt.

A német hadsereget a Volgánál ért katasztrófa véglegesen megingatta Németország tekintélyét a csatlós államok előtt, és ennek következtében létrejöttek az első rések a fasiszta tömbön.

A Volga-menti város falainál vívott gigászi csata jelentős mértékben meghatározta az angol—amerikai csapatok észak-afrikai hadműveletének sikerét. Bradley amerikai tábornok »Egy katona feljegyzései« című emlékiratában az 1943 januári észak-afrikai helyzetet értékelve a következőket írta: »A tuniszi tengelycsapatok parancsnoka, Arnim tábornok felismerte, hogy a szövetségesekkel erőgyűjtésben versenyezni reménytelen dolog, mert az oroszországi vereségek a németeket megfosztották tartalékaiktól.«

A volgai nagy csata tüzében az emberiség megpillantotta a fasizmus feletti győzelem hajnalát. A szovjet hadseregnek a Volga partján aratott győzelme megerősítette a szabadságszerető népeknek azt a hitét, hogy legyőzik a fasiszta betolakodókat, fellendítette a nemzeti felszabadító harcot Európa hitlerista rabságban szenvedő országaiban, különösen Jugoszláviában, Görögországban és Franciaországban, s erősítette a keleti népek nemzeti felszabadító mozgalmát is.

Ily módon a volgai nagy csata döntő hatással volt a második világháború alakulására. A szovjet hadsereg a Volgánál aratott történelmi jelentőségű győzelmével gyökeres fordulatot idézett

elő a Nagy Honvédő Háborúban és egyúttal az egész második világháború menetében a Hitler-ellenes koalíció javára."

1943 első hónapjaiban az európai semleges országokban megélénkült a diplomáciai küzdőtér; Svájcot, Svédországot és Törökországot a hivatásos diplomaták mellett szinte ellepték a különböző rendű és rangú ügynökök, kémek, kémelhárítók.

Bernben az amerikai diplomáciai státusba ez idő tájt új nevet jegyeztek be: *Mr. Allen Dulles* nevét; rangja „követségi tanácsos". Beosztásáról a berni magyar követ a Külügyminisztériumnak azt jelentette, hogy *Mr. Dulles a követtől teljesen független, a Fehér Ház küldötte Bernbe — különleges megbízatással.* Tegyük hozzá azt, amit akkor Wettstein berni követ még nem tudhatott: Mr. Dulles volt a főnöke a Stratégiai Szolgálat Hivatala elnevezésű amerikai kémszervezet európai részlegének.

1943. január 23-án bizonyos Reginald de la Taille nevű francia újságíró, aki szoros kapcsolatban állt a berni magyar követséggel, felajánlotta Sallainak, a követség sajtóelőadójának, hogy kapcsolatot létesít a magyar követség és Mr. Dulles tanácsos között. Dullesszal — a francia közvetítő véleménye szerint — „meg lehet értetni Magyarország jelentőségét és szerepének fontosságát, és *így elő lehetne késziteni azt, hogy illetékes megbizottak komoly formában kezdjenek tárgyalásokat egymással*".

Meg kell jegyeznünk: Svájcban ebben az időben már javában folytatott puhatolózó tárgyalásokat a Kállay—Bethlen csoport kiküldött bizalmi embere: *Radvánszky Albert báró.* Kállayék eredetileg *Ullmann György bárót,* a Magyar Általános Hitelbank ügyvezető igazgatóját szerették volna kiküldeni, de sem a németek, sem az olaszok nem voltak hajlandók Ullmannak tranzit-vízumot adni; egyrészt azért, mert a nürnbergi fajvédő törvények hatálya alá esett, másrészt azért, mert előkelő angolszász tőkés körökkel kitűnő kapcsolatai voltak; Radvánszky Albert bárónak, a Magyar Nemzeti Bank főtanácsosának kiutazására viszont könnyen lehetett hivatalos ürügyet találni.

Persze, nem véletlenül esett Radvánszkyra a választás: *számos bank és ipari részvénytársaságnak volt igazgatósági tagja, alelnöke és elnöke.* 1935-ben bekerült a Felsőházba, majd annak *alelnöke* lett. Radvánszky érintkezésbe jutott amerikai „diplomatákkal", közölte a magyar királyi kormány átállási szándékát, azzal a kéréssel, hogy azt továbbítsák Washingtonba, majd a választ be sem várva visszautazott Budapestre, a további tárgyalások a berni magyar követre hárultak.

1943. február 25-én Wettstein berni magyar követ felkereste az ottani pápai nunciust. Ahogyan mély tisztelettel előrebocsátotta — „nem mint magyar követ jött hozzá, hanem mint jó katolikus az érsekéhez". Ez után a bevezetés után mégis kiderült, hogy a követ nem vallási problémáit óhajtotta megbeszélni a nunciussal, hanem arról szeretett volna információt kapni, miért érkezett az elmúlt napokban a Vatikánba Spellman amerikai bíboros, Roosevelt bizalmi embere?

Msgr. Bernardini, a berni nuncius minden kertelés nélkül kijelentette Wettstein követ előtt:

„Természetesen naivitás volna az az állítás, hogy Spellman érsek útjának célja kizárólag a New-York-i egyházmegye, valamint az amerikai hadsereg tábori püspöksége ügyeinek intézése volna. Világos, hogy a New-York-i érsek a *Szentatyához Roosevelt üzenetével jött,* amely arra vonatkozik, hogy a *Szentszék bírja rá úgy Olaszországot, mint Németország kisebb szövetségeseit a külön békekötésre.*"

Msgr. Bernardini ehhez rögtön hozzáfűzte: nézete szerint az lenne a legcélravezetőbb út, ha az *érdekelt országok felkérnék a Szentatyát, hogy ez irányban tegyen lépéseket a hadviselő hatalmaknál...*

Amikor pedig Wettstein követ azon aggodalmának adott kifejezést, hogy egy ilyen akció kellemetlen hatást váltana ki a németeknél, a nuncius megnyugtatta: „Mérvadó helyről jövő, teljesen megbízható információ szerint a *birodalmi kormány a Szentszék békekezdeményezését örömmel üdvözölné...*"

Ne felejtsük el: ez a beszélgetés Bernben Msgr. Bernardini és Wettstein követ között *három héttel a németek sztálingrádi csatavesztése után zajlott le!*

Budán a Külügyminisztériumban nagy érdeklődéssel fogadták a berni követ jelentését, annál is inkább, mert ott ebben az időben szintén felvetődött az a gondolat, hogy a súlyos helyzetben valaminő formában XII. Pius pápához kellene fordulni. A magyar nagybirtok és nagytőke, az Esterházyak, a Sigrayak, a Radvánszkyak, a Chorinok és Haggenmacherek, valamint Horthy, Kállay és Bethlen rádöbbentek arra, hogy nem elegendő egy vasat tartani a tűzben, *oktalan dolog lenne mindent egy lapra, a Berlin—Róma—Tokió „háromszög" győzelmére feltenni,* utat kell találni — az angolszászok felé.

Ezen útkeresésnek egyik jellemző, ha nem is túl nagy fontosságú tünete volt az, hogy a Minisztertanács ülésén Kállay szót

emelt magyar repülőknek dél-franciaországi repülőtereken történő kiképzése ellen. A jegyzőkönyv szerint Kállay felkérte Nagybaczoni Nagy honvédelmi minisztert, hogy „ezen állapotot mielőbb szüntesse meg, mert ezt a jelen körülmények között nem tartja az ország érdekében valónak".

1943. március 7-én Apor vatikáni magyar követ kihallgatásra jelentkezett a Szentatyánál és átadta Kállay levelét. E levélben Kállay, ecsetelvén a Vörös Hadsereg győzelmei nyomán keletkezett veszélyt, arra kérte a Szentatyát, hogy világosítson fel mindenkit erről a veszélyről, azaz álljon a Szovjetunió ellen viselendő kereszteshadjárat élére.

XII. Pius az Apor báróval folytatott beszélgetésben ezt elutasította, mondván, hogy ő nem vehet részt egy kereszteshadjáratban anélkül, hogy ne nevezné meg a másik oldalt, Németországot, mely — XII. Pius szavai szerint — „az egyházzal szemben elfoglalt álláspontján kívül oly borzalmas dolgokat követett el, főleg Lengyelországban, hogy ezt elhallgatni nem lehetne. *Azért nekünk is jobb a hallgatás.*" Tovább folytatva a pápa azt mondta — írta Apor báró jelentésében —, hogy a nyilvánosságot megkerülve minden alkalmat megragad a vázolt veszély jelzésére. Legutóbb is *Msgr. Spellmannak beszélt ily értelemben és Magloine bíboros útján az angol követet hasonló értelemben oktatta ki...*

Az angol, de főleg az amerikai diplomáciai akciók ebben az időszakban igyekeztek lehetővé tenni Németország szövetségeseinek, hogy aktívabb külpolitikát folytassanak — esetleges külön békekötés érdekében.

„AZONNALI KÜLÖNBÉKÉT!"

A háború menetében beállott nagy fordulat újabb erőt és lendületet adott a hazafias, fasiszta-ellenes erőknek itthon, Magyarországon is. A KMP, ha nem heverte is ki az 1942-es nagy vérveszteséget, már ismét a függetlenségi harc élén állt. Az ország különböző részein egyre erőteljesebben jelentkeztek Hitler-ellenes erők, egyre több és komolyabb gondot okozva a Sombor-Schweinitzer vezette politikai rendőrségnek, a csendőrségi, valamint a katonai nyomozó szerveknek.

A függetlenségi harc egyaránt folyt legális és illegális eszközökkel. A Népszava, a Szabad Szó — szüntelen harcban a cenzu-

rával — igyekeztek tájékoztatni olvasóik napról napra növekvő táborát a valóságos harctéri helyzetről, az ország függetlenségének kivívásáért folytatandó küzdelem soron levő és távolabbi feladatairól, célkitűzéseiről.

A Szabad Szó 1943. március 14-i száma parasztleveleket adott közre — „Mit vár a parasztság az 1943-as esztendőtől?" címmel. Néhány levél:

„*Várjuk ettől az esztendőtől:*

1. A független, demokratikus magyar kormányzatot, mögötte a paraszt, munkás és a vele szolidáris értelmiség erős szervezeteivel.
2. Idegen beavatkozás teljes kiküszöbölését a magyar bel- és külpolitikából.
3. Tartós földbirtokreformot.
4. Szükséges a paraszt, munkás és értelmiségiek erőssé összekovácsolt egysége.

Földreform

Az 1943-as esztendőnek nemcsak a háború befejezésében, hanem a földbirtokkérdésben is döntést kell hoznia. A cselédséget és a néhány holdas kisparasztokat végleg földhöz kell juttatni. Én ebben a két dologban látom a boldogabb Magyarország nyitját. J. L. Nagybajom.

Egység

Egyik legfontosabb teendő a munkások és parasztok egységfrontjának megalakítása, hogy ezen keresztül felkészülhessünk a meginduló változások idejére, s azok ne találjanak készületlenül. F. L."

A budapesti József Nádor Műszaki Egyetem rektora 1943. március 18-án közölte a rendőrség budapesti főkapitányságával, hogy az egyetemen „sok példányban a mellékelt röpcédulák találtattak — a röpcédulák terjesztőit nem sikerült kinyomozni". A mellékelt röpcédula így szólt:

„Egyetemi polgárok!

Hazug jelszavakkal berántottak minket ebbe az imperialista háborúba.

Szolgalelkű kormányzatunk Németország vazallusának szegődött el.

Idegen érdekekért 100 000 magyar pusztult el az orosz pusztákon, 1000 kilométerre földjüktől, hazájuktól, ahonnan ezalatt a német élősködők zavartalanul szállíthatták el a magyar föld kincseit.

Minden fegyver, minden katona, amit idegenbe engedünk, Magyarországnak gyarmati sorba, rabszolgaságba süllyedését segíti elő.

Fel a küzdelemre a független, szabad Magyarországért, hogy győztesen kiálthassuk elnyomóink felé Petőfi szavait:

Szabad a magyar nép, lejárt napod német!
Nem táncoltatod te többé ezt a népet
S pióca módjára nem szívod a vérét,
Megfizette Istén gonoszságod bérét!"

1943. március 15-én, 17-én és 18-án Pest környékén, Pestszenterzsébeten és Csepelen ismét kommunista röpiratokat terjesztettek — jelentette a csendőrség nyomozó osztályának parancsnoksága. A jelentés megállapította: „A röpiratok azonos szövegűek, de kétféle módon vannak sokszorosítva. A terjesztett röpiratokból — valószínűleg a hadiüzemekben dolgozó és vidéken lakó munkások útján — Soroksárra is került több példány."

A szóban forgó röpirat szövege ez volt:

„Munkások! Parasztok! Polgárok!

A világháború döntő szakaszába lépett. A Vörös Hadsereg Sztálingrád, Leningrád és Kaukázus felszabadítása után diadalmasan tör előre. Csapást csapásra mérve veri ki a szovjet földről a fasiszta hordákat. Sztálingrádnál a történelem egyik legnagyobb vereségét szenvedte el a 6. német hadsereg.

Voronyezsnél a Vörös Hadsereg szétverte a 2. magyar hadsereget. Idegen, fasiszta ügyért több mint 100 000 jó magyar honvédünk színejava pusztult el vagy esett fogságba.

Az olaszok utolsó gyarmatukat: Líbiát is elvesztették. Többmilliós szövetséges haderő megindult az európai második front megteremtésére. A fasiszta zsarnokok felett megkondult a lálharang. Hitler, Mussolini és cinkosaik rémuralmának végórája közeledik.

A hazaáruló Horthy—Kállay-klikknek még nem volt elég a voronyezsi lecke. Tovább alkudoznak Hitlerrel. Tovább küldik legjobb fiainkat a biztos pusztulásba.

Hitler zsoldosaival csak egy erő tud eredménnyel szembeszállni. A szabadságért küzdő nemzet ereje! A Horthy—Kállay-klikk el akarja nyomni ezt az erőt. A szabadságharcosokat ezrével bebörtönzi, legyilkolja. Brutális terrorral elidegeníti országunktól a nemzetiségi népeket. Ez a reakciós klikk csak egy ellenséget ismer: a népet, amely békét, kenyeret, földet és szabadságot akar!

Munkások! Parasztok! Polgárok!

A magyar történelem legválságosabb órájában szól hozzátok a Kommunisták Magyarországi Pártja:

Eszméljen fel végre Kossuth és Petőfi népe, és vegye kezébe sorsa intézését.

Ne tűrjük tovább, hogy fiainkat elhurcolják ágyútölteléknek!

Hozzák haza a még életben levőket! Ne adja a magyar vérét, munkáját, kenyerét és szabadságát, hogy Hitler pár héttel meghosszabbítsa Európa népeinek szörnyű rabságát!

Ne engedjük, hogy Balkán-front kialakulásával országunk felvonuló terep legyen, mely városaink lerombolását, országunk és népünk biztos pusztulását jelenti!

Munkások! Parasztok! Polgárok!

Ütött a cselekvés órája! Elég volt a tétlenségből!

A szabadságért küzdő népek milliói harcban állnak a fasiszta elnyomókkal. Kossuth, Petőfi népe sem maradhat ki a harcolók közül!

A KMP harcba hívja Magyarország népeit. Láncainkat magunknak kell széttörnünk. Vegyünk példát a szovjet, szerb, francia és más népek bátor, hősies szabadságharcából!

Fogjunk össze osztályra, pártra való tekintet nélkül függetlenségi, nemzeti frontba, országunk védelmére! Akadályozzuk meg minden eszközzel Hitler zsarolásainak teljesítését!

Azonnali különbékével mentsük meg az országot a háborús vereség katasztrófájától!

Elég volt az esztelen véráldozatból! Egy katonát se Hitlernek!

Elég volt a Hitler-kosztból. Követeljétek:

Az élelmiszeradag emelését! Több bért! A drágaság letörését!

Szervezkedési, gyülekezési, sajtó- és szólásszabadságot!

Az üzemi katonai parancsnokok eltávolítását!

Az ipari és mezőgazdasági munkás szabad munkavállalási és felmondási jogát! A nemzetiségi elnyomás megszüntetését!

A szabadságért harcoló politikai foglyok szabadonbocsátását! Pusztuljon az országunkat háborúba döntő Horthy—Kállay-klikk! Éljen a független, szabad, demokratikus Magyarország!

A Kommunisták Magyarországi Pártja"

KÜLÖNBÉKE?

Kállay és a köréje csoportosult politikusok 1943 tavaszán folytatták a megkezdett utat, nem annyira a folyó háborúra, sokkal inkább a háború után előálló helyzetre fordították figyelmüket.

1943. március 17-én, közel két esztendővel azután, hogy Horthy — a fasiszta Németország oldalán — belevitte az országot a második világháborúba, Budán, a Sándor-palotában *Kállay Miklós* miniszterelnök *Hóman Bálinttal*, a Magyar Élet Pártja, a kormánypárt egyik tekintélyes vezetőjével folytatott bizalmas megbeszélést.

Hóman Bálint ismert, jónevű történész volt, a Nemzeti Múzeum főigazgatói székéből emelte Gömbös Gyula a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium élére, és rövid, alig egy évi megszakítással tíz esztendőn keresztül a magyar kultúrpolitika legfőbb irányitója volt. De Kállay ezúttal nem kulturális ügyekben óhajtotta kikérni Hóman tanácsát — vele, mint a *békeelőkészítő munkálatok vezetésével, irányításával megbízott politikussal* kívánt tisztázni néhány lényeges, alapvető problémát.

Hóman 1942. július 3-án vált ki a kormányból; új, nagyfontosságú megbízatását *1942 decemberében* kapta Kállay miniszterelnöktől. Az első megbeszélésre — Hóman naplójának tanúsága szerint — a következők kaptak meghívást: *Baranyai Lipót*, a Nemzeti Bank elnöke, *Jakabb Oszkár* nyugalmazott pénzügyminisztériumi államtitkár, *Ghyczy Jenő*, a külügyminiszter állandó helyettese, *Surányi-Unger Tivadar*, neves közgazdasági szakember, egyetemi tanár, *Knob Sándor*, a Gyáriparosok Országos Szövetségének ügyvezető igazgatója, *Lamotte Károly*, Budapest székesfőváros nyugalmazott alpolgármestere, a Pesti Magyar Kereskedelmi Bank vezérigazgatója, *Laky Dezső* egyetemi tanár, volt közellátási miniszter, *Dobrovits Sándor*, a Központi Statisztikai Hivatal elnöke, *Pataky Tibor* miniszterelnökségi államtitkár és *Fabinyi*

Tihamér volt pénzügyminiszter, a Magyar Általános Hitelbank elnöke.

Később bevonták a bizottság munkájába *Bethlen István gróf* volt miniszterelnököt, valamint *Rassay Károly* liberális ellenzéki politikust, az Esti Kurir című napilap főszerkesztőjét is.

Hóman javasolta, hogy a külpolitikai és gazdaságpolitikai munkálatok együttes irányításával bízzák meg *Bárdossy László* volt miniszterelnököt. Kállay ezt elutasította, mondván, hogy „Bárdossy vele (Kállayval) szemben nem szépen viselkedett, mikor nemcsak a külügyminiszteri tárcát, hanem a berlini követséget is visszautasította, és politikáját legutóbb Horthy előtt éles kritikában részesítette".

Ezen az 1943. március 17-i megbeszélésen Hóman előadta Kállaynak: a békeelőkészítési munkálatokat rendkívül hátráltatja már most is, és a jövőben is nagy nehézségeket fog okozni az a *sajnálatos körülmény*, hogy míg szomszédaink mindegyikének megvan a határozott nemzeti célkitűzése és programja, amit a háborúban küzdő felek mindegyike előtt folytonosan propagálnak addig — panaszkodott Hóman — a *magyar célkitűzésről nemcsak minden pártnak, de mondhatjuk minden személynek külön elgondolása van...*

„Felhívtam továbbá Kállay figyelmét — írja naplójában Hóman — a külföldön minden oldalról szemünkre vetett és sok tekintetben jogos vádra *feudális szellemű berendezkedésünkről és szociális elmaradottságunkról.*"

Érdemes itt egy pillanatra megállni: az *ellenforradalmi Magyarország egyik vezető politikusa, nagytekintélyű történész ismeri be a magyar miniszterelnök előtt:* jogos a külföldnek az a vádja, hogy 1942 végén Magyarország feudális berendezkedésű állam, továbbá az sem tagadható, hogy szociális téren — enyhén szólva — elmaradottság tapasztalható!

Persze, Hóman ezt a beismerést nem a nagy nyilvánosság előtt tette; bizalmas beszélgetésben tárta fel a miniszterelnök előtt, azzal az óhajjal és kívánsággal tetézve: most már, 1943 márciusában meg kellene állapítani *a konkrét programot és célkitűzést...*

Mindenesetre figyelemre méltó: 22 hónappal azután, hogy Horthy, Bárdossy, Werth háborúba sodorta a magyar népet, a *legilletékesebb politikai tényezők előtt sem világos, milyen célokat akarnak elérni a háború befejezése után, a béketárgyalásokon.*

Ha ez égető és egyelőre megoldatlan probléma volt is a budai

Sándor-palotában, a Duna másik partján — a Ferenc József téren a Pesti Magyar Kereskedelmi Bankban, a József nádor téren a Magyar Általános Hitelbankban, a Nádor utcában a Magyar—Olasz Bankban, a Dorottya utcában a Leszámítoló és Pénzváltó Bankban, a Vilmos császár úton az Angol—Magyar Bankból lett Magyar Bank és Kereskedelmi Részvénytársaságban a magyar nép által viselt és viselendő háború célkitűzéseiről, programjáról bővebb és pontosabb felvilágosításokat tudták volna adni illetékesek.

Az utolsónak említett bank éppen ugyanazon a napon, Kállay és Hóman titkos megbeszélésének napján tartotta rendes évi közgyűlését és tárta büszkén ország-világ elé: 1942-ben a *Magyar Bank és Kereskedelmi Rt. 15 millió pengő alaptőke* mellett 2,152.194 pengő tiszta nyereséget ért el! (Mennyi lehetett a valóságos, igazi tiszta nyereség, ha jónak láttak több mint kétmilliót bevallani?!)

Nem érdektelen megemlíteni, hogy e kitűnő pénzintézet alelnöke *oppavári Nickl Alfréd rendkívüli követ és meghatalmazott miniszter volt, a magyar Külügyminisztérium gazdaságpolitikai osztályának vezetője!...*

Tagja volt a felügyelőbizottságnak Purgly János, aki ugyanabból a Purgly-családból származott, amelyikből Horthy Miklós kormányzó hitvese, Purgly Magdolna.

E bank igazgatóságában foglalt helyet Edelsheim-Gyulai Lipót gróf, kinek leánya, Ilona grófnő a kormányzó menye volt.

Scitovszky Tibor, aki 1924 novemberétől 1925 márciusáig vezette a külügyi tárcát, lemondása után a *Magyar Általános Hitelbank* vezérigazgatója, majd alelnöke lett, ugyanezen bank igazgatósági tagságával tisztelték meg *Kánya Kálmánt* is, amikor röviddel az első bécsi döntés után távozott a Külügyminisztérium éléről, míg *Walko Lajos* a másik legtekintélyesebb pénzintézetnek, a *Pesti Magyar Kereskedelmi Banknak lett az elnöke.*

(Tegyük hozzá a kép teljessége kedvéért: Scitovszky Tibort a Hitelbank éléről hívta meg kormányába Bethlen István, Walko Lajos pedig a Leszámítoló Bank cégvezetője volt, mielőtt 1911-ben a Pénzügyminisztérium szolgálatába lépett.)

A Kereskedelmi Bank olyan igazgatósági tagokkal dicsekedhetett, mint Esterházy Móric gróf, Hadik Antal gróf, Somssich Gyula gróf, Zichy János gróf, Aschner Lipót, Buday-Goldberger Leó, Chorin Ferenc, Haggenmacher Ottó, ómoraviczai Heinrich Aladár, Stern Samu, Weiss Alfonz báró.

De tagja volt az igazgatóságnak vitéz *jószási Purgly Emil* nyugalmazott földművelésügyi miniszter is, nagybányai Horthy Miklósné, született Purgly Magdolna rokona...

Még csak annyit: a Pesti Magyar Kereskedelmi Bank 1943. február 9-i közgyűlése egyhangúlag elfogadta az igazgatóság évi jelentését, mely szerint a bank az *1942-es üzleti évet* 25 millió alaptőke mellett, *8 389 700 pengő nyereséggel zárta!...*

A 6. német hadsereg sztálingrádi, a 2. magyar hadsereg doni katasztrófája, az észak-afrikai hadszíntéren elszenvedett német—olasz vereségek után *mindez* egyszerre veszélybe került, a magyar uralkodó körök rádöbbentek arra: *ezt a háborút el lehet veszteni!*

1943 elején egyre inkább azok jutottak szóhoz a magyar külpolitikában, akik ellene voltak a feltétlen németbarátságnak, akik jó kapcsolatokkal rendelkeztek — az angolokhoz és amerikaiakhoz.

Megindultak a békeelőkészítési munkálatok, ebben vettek részt Hóman és társai; sorompóba állították Kállayék az angolszászokkal folytatandó tárgyalásokra alkalmas személyeket. Mindez a Magyarországon szokásos „szigorú titoktartás" mellett folyt. Barcza György volt londoni követet Kállayék Svájcba akarták kiküldeni bizalmas tárgyalásokra, s már ezekben a napokban léptennyomon megállították ismerősei az utcán, hogy érdeklődjenek, milyen stádiumban vannak a béketárgyalások? Konstantinápolyban Szentgyörgyi Albert, Nobel-díjas tudós egy Gestapo-ügynök előtt tárta fel Kállayéknak a háborúból való esetleges kilépésére irányuló szándékait, azt hivén, hogy angol diplomatával tárgyal. A berni, stocholmi és lisszaboni tárgyalásokról is megfelelő információkat kapott — Ribbentrop birodalmi külügyminiszter. (E jelentésekre később még visszatérünk.)

Több ízben használtuk ezt a megjelölést: „Kállayék". Azokra értjük, akik Kállayval együtt döntő befolyással voltak Magyarország külpolitikai irányvonalára: Ullein-Reviczky, a Külügyminisztérium sajtóosztályának főnöke, Bethlen gróf volt miniszterelnök, Chorin és Buday-Goldberger ismert nagyiparosok, Esterházy Móric gróf, Károlyi Gyula gróf, Keresztes-Fischer Ferenc és Ghyczy Jenő. Magyarország sorsát ez az „árnyékkormány" intézte a színfalak mögött.

Ha ez az „árnyékkormány" igazán törekedett volna a különbékére, ha valóban komolyan szakítani akart volna a náci Németországgal! De Kállayék 1943 tavaszán csak az angolszászokkal

akartak békét kötni, a Szovjetunió ellen hajlandók voltak tovább harcolni, nem akartak Németországgal sem szakítani. Hátha megfordul a hadiszerencse, és mégis a németek győznek...

Ezért a német kívánságokat csak vonakodva teljesítették, de meg nem tagadták, s közben olyan lépéseket tettek, melyekkel, elsősorban a külföld előtt, azt óhajtották bizonyítani, hogy Magyarországon más szelek fújnak...

Bizonyítékul álljon itt három részlet minisztertanácsi jegyzőkönyvekből. Az első az SS részére végzendő magyarországi toborzásról szól, a második a délvidéki vérengzés újabb fejleményeit örökíti meg, végül a harmadik magyar hadosztályoknak szerbiai megszálló célokra történő igénybevételét tárgyalja.

Az első az 1943. március 10-i jegyzőkönyvből:

„A *miniszterelnök úr* előadja, hogy ma megjelent nála Németország budapesti követe. Előadta, hogy Németországnak mai nagy küzdelmében minden németre szüksége van. Eljött tehát a pillanat, hogy azon ígéretet, amit a miniszterelnök Ribbentrop külügyminiszternek tett, most beváltsuk. Kéri a német kormány nevében a miniszterelnök urat arra, hogy a magyar kormány engedje meg azt is, hogy német SS alakulatok részére nemcsak a Volksbund által nyilvántartott volksdeutsch-magyar állampolgárok között toborozzanak a Németországból ideküldött katonai megbízottak, hanem azok között a volksdeutsch-magyar állampolgárok között is toborozzanak, akiket a m. kir. honvédség katonai szolgálatra már behívott, s ez idő szerint mint honvédek tényleges szolgálatot már teljesítenek is.

A belügyminiszter úr és a honvédelmi miniszter úr ezen kívánság teljesítését veszélyesnek s aggályosnak tartják. Ez igen nagy visszatetszést keltene az országban. Sőt előjöhetnének ilyen kérésekkel végeredményben a szlovákok és a románok is.

A miniszterelnök úr megjegyzi, hogy közölte a német követtel, hogy a toborzásnak ilyen formáját nem tarthatja megvalósíthatónak.

A Minisztertanács akként határoz, hogy hozzájárul újabb 10 000, magukat völkisch-deutschnak valló magyar állampolgárnak a múltkori toborzási megállapodás keretében a németországi SS csapatok részére való toborzásához. — A Minisztertanács nem teljesítheti a német követ által előadott kérelmet már a katonai fegyelem szempontjából sem."

(Bárczy Istvánnak, a Minisztertanács jegyzőjének feljegyzése szerint Zsindely kereskedelemügyi miniszter kijelentette: „Ez egy

gyarmati bánásmód, ez a magyarság függetlensége elleni merénylet, ez ellen tiltakozunk." Zsindely kifakadása nem került be a jegyzőkönyvbe!...)

Tehát: eltűrjük a magyar szuverenitás megsértését, ha az nem nagy mértékű —, megengedjük a toborzást az SS-nek, de a kaszárnyákba a náci ügynökök nem tehetik be lábukat!

A másik jegyzőkönyvi részlet így szól:

„A *honvédelmi miniszter úr* előadja, hogy a m. kir. csendőrség parancsnoka kegyelmi kérvényt szeretne előterjeszteni azon csendőrtisztek érdekében, akik az 1942. január 4-től megtartott újvidéki úgynevezett átvizsgálás és tisztogatás alatt túllépték hatáskörüket és olyan tettekre ragadtatták magukat, amelyek miatt bűnvádi eljárást kellene ellenük megindítani. Miután ezen csendőrtisztek közül többen törzstisztek és főtisztek, a csendőrség parancsnokának nézete szerint a csendőrség tekintélyét veszélyeztetné a legénység előtt az, ha most ezekkel szemben a bűnvádi eljárás lefolytattatnék. Javasolja tehát a csendőrség parancsnoka, hogy ezekkel szemben a bűnvádi eljárás lefolytatása mellőztessék. Utal arra, hogy a m. kir. honvédség magasrangú tisztjeivel szemben is annak idején a bűnvádi eljárás lefolytatása mellőztetett.

A *miniszterelnök úr* ez ellen állást foglal. Nézete szerint a csendőrség tekintélyét a legénység előtt az nem veszélyeztetné, ha látnák azt, hogy megbüntetik azon tiszteket, akik ilyen súlyos mulasztást és vétséget követnek el. A magyar állam tekintélyét csak növelné a délvidéki szerbek előtt, ha látnák azt, hogy Magyarországon a vétkesek nem menekülnek a büntetés elől. A miniszterelnök úr előadja, hogy külföldön akkreditált követeink is állandóan kérnek adatokat az újvidéki súlyos és igen sajnálatos eseményekről. A külföldön is mindenki azt mondja, hogy a magyarokról eddig mindig azt tartották, hogy humánusak, és a magyar gavallér, úri nemzet és alkotmányos ország. Ha ilyen súlyos esetek a montenegróiaknál vagy más délszláv népeknél eddig előfordultak vagy előfordulnak, úgy ezek nem keltenek olyan nagy megütközést, mert hiszen a délszlávok maguknak sohasem arrogálták azt, hogy őket humánus, gavallér úri nemzetnek és alkotmányos országnak tartsák a külföldön. Példát kell statuálni és a bűnösöket meg kell büntetni.

A *belügyminiszter* úr nézete szerint a csendőrségnek kötelessége a katonai parancsnokságnak megtagadni olyan utasítást, amely törvény-ellenes. Miután ezen események szégyenteljes bűntények

voltak, a jövőben hivatkozni lehetne arra, hogy a bűnösök elnyerték büntetésüket. Az ország becsülete és jövője érdekében kell ezeket a csendőrtiszteket megbüntetni. A *nemzetvédelmi propaganda miniszter* úr szerint az újvidéki események egy nagy nemzeti tragédiát jelentenek országunkra nézve.

A miniszterelnök úr azt javasolja, hogy ezen ügyben ő, a belügy- és honvédelmi miniszter urak együttesen fognak előterjesztést tenni a Kormányzó Úr Ő Főméltóságánál.

Tudomásul vétetik."

Bár ez a minisztertanácsi ülés még nem mert elmarasztaló döntést hozni az újvidéki és zsablyai tömeggyilkosok ügyében, de a Kállay-kormány tagjai nem fogadták el a csendőrség parancsnokának kegyelmi előterjesztését.

Egy évvel azelőtt nehezen lehetett volna elképzelni, hogy „szégyenteljes bűntény"-nek nevezzék az újvidéki rémséget.

Még élesebben szembeszegültek a Kállay-kormány egyes tagjai azzal a német kívánsággal, hogy magyar csapatok menjenek Szerbiába — megszállási feladatra, azaz harcolni a jugoszláv partizánok ellen.

Az 1943. március 10-i minisztertanácsi jegyzőkönyv 36. pontja így rögzítette az előterjesztést és a vitát:

„A *honvédelmi miniszter úr* előadja, hogy a német hadvezetőség azzal a kéréssel fordult a magyar hadvezetőséghez, hogy Magyarország 1943. június 1-től kezdve bocsásson 2 vagy 3 divíziót szerbiai területen való megszállás céljából rendelkezésre. Ennek ellenében a német hadvezetőség kötelezné magát arra, hogy a szerbiai megszállásra rendelt hadosztályokat korszerűen felszereli.

A honvédelmi miniszter úr előadja, hogy a honvéd vezérkar főnökének az a nézete, hogy az előnyös volna részünkre, mert a németek felszerelnének 3 hadosztályt, s azonkívül ő úgy ítéli meg a helyzetet, hogy a szerbek szívesebben vennék, ha mi szálljuk meg területüket, és nem a németek, s ezért ez a tény szimpátiákat szerezhetne a szerbek körében részünkre. A honvéd vezérkar főnökének nézete szerint nehéz most elzárkózni a németek ezen kérése elől akkor, amikor a keleti harctérről kivonjuk a 2. magyar hadsereget.

A *miniszterelnök úr* kifogásolja azt, hogy a honvéd vezérkar főnöke ilyen természetű s az ország jövőjére is kiható ügyben a miniszterelnök és a honvédelmi miniszter előzetes tájékoztatása előtt ilyen propozícióval járul a Kormányzó Úr Ő Főméltósága

elé. Ez nem bizalmatlanság sem a honvéd vezérkar főnökével, sem a honvédelmi miniszterrel szemben. Ez kormány-elhatározást igényel.

A *belügyminiszter úr* a leghatározottabban ellene van annak, hogy a honvédség átlépje a Duna vonalát és szerb területre vonuljon. Még ha a Bánátot ígérnék is meg Magyarországnak, még akkor sem tartaná előrelátó politikának azt, ha most honvéd hadosztályok átlépnék a Duna vonalát és a régi szerb királyság területét megszállanák. Ezen kérdést igen meggondolta. Szerbia mindig Szerbia lesz. Ő tárcáját köti ahhoz, hogy egy katonát se engedjünk át a Dunán. Inkább hajlandó lemondani, és ezen álláspontjából nem enged. Ezen kérdésben lehet pillanatnyilag fantázia, de nézete szerint az ország jól felfogott érdekei azt kívánják, hogy Szerbiába ne vonuljanak be magyar hadosztályok megszállás céljából.

A Minisztertanács akként határoz, hogy nem tartja teljesíthetőnek a német hadvezetőség által előterjesztett kérelmet."

Ilyen minisztertanácsi határozat sem születhetett volna egy évvel azelőtt, 1942 márciusában, Kállay kormányra lépése idején, amikor oly komoly győzelmi reményektől eltelve megkezdődött a 2. magyar hadsereg mozgósítása és kiküldetése a keleti frontra.

A 2. HADSEREG HELYZETE

Ami a magyar hadseregnek a keleti fronton való további felhasználását illeti, ezzel kapcsolatban 1943 tavaszán illetékes magyar katonai körökben a következő álláspont alakult ki — Nagybaczoni Nagy honvédelmi miniszter minisztertanácsi tájékoztatója szerint:

„A közeljövőben a 2. hadsereg alakulatai hazatérnek. A jelenleg megszálló szolgálatot teljesítő két magyar hadosztálynyi erők megerősítésére két új magyar hadosztály fog kimenni Oroszországba. Ezen két hadosztálynak április 10-től kezdve vasúti szállításra készen kell lennie. Ezen két hadosztály nem szolgálhat más célra, csak a megszállásra. Ezen erőknél többet nem bocsáthatunk és nem bocsátunk a keleti front rendelkezésére. A kiszállítás is csak akkor indul meg, ha a 2. hadsereg zöme már hazajött. Az indulást tehát ma még nem határozhatjuk meg."

Tehát: az első teendő a 2. hadsereg hazahozatala, ami koránt-

sem volt olyan könnyű kérdés; a hadsereg roncsait 1943. február elején még nem lehetett visszahozni az országba, nem is említve a szállítási nehézségeket. A 2. magyar hadsereg valóságos helyzetét, a németeknek való kiszolgáltatottságát leplezetlenül feltárja a következő, a hadsereg parancsnokságon készített feljegyzés:

„A hadsereg parancsnokságnak a felsőbb német vezetés semmiféle hivatalos tájékoztatást nem ad, sem az általános helyzetről, sem az ellenségről. A hadsereg parancsnokságnak fogalma sincs arról, hogy minket érdeklő területen mit csinálnak a harcoló csapatok. Ennélfogva teljes a bizonytalanság afelől, hogy meddig maradunk a Szumi-Konotop körletben...

A hadsereg parancsnokság tisztán látja, hogy az általános helyzet folytán a számunkra kiutalt körlet már tarthatatlan. Kéri a Heeresgruppe »B«-től a további intézkedést, de senki sem gondolt annak kiadására. Magánszorgalomból végzett nyomozás megállapítja, hogy a német csapatok visszavonulási irányai olyanok, hogy ezek mellett Kurszk és Harkov közt egy hatalmas, biztosíthatatlan hézag marad. Erről nem adnak a németek közlést. Szumi és a környező területek kiürítése már II. 1-én megkezdődött a németek által, részükre van szerelvény és üzemanyag, a mi részünkre nincsen.

A hadsereg parancsnokság átlátja, hogy ha saját kezdeményezésből nem intézkedik, akkor a megmaradt magyar erő is az oroszok kész prédájává válik. Az alapok hiányában csak arra tud intézkedni, hogy a hadtestek kezdjék meg a Nyugat felé való visszavonulást. A hadsereg további rendezéséről szó sem lehet. Minden intézkedést előzetes értesítések formájában kell megtenni és — saját felelősségére. Lassanként kialakul az a benyomás, hogy a jelenlegi helyzetben senki sem törődik a szövetségesekkel. Csak feladatokat adnak, hivatkozva a Führerre. E feladatok zöme természetesen megoldhatatlan, a parancsadó a hadsereg valóságos helyzetében — annak ellenére, hogy a hadsereg parancsnokság ismételten jelenti azt — nem él benne.

A német kötelékben harcoló és harcolt magyar alakulatokról semmiféle helyzetközlést nem kapunk. Csak tudomásul kapjuk a Heeresgruppe »B« intézkedését, hogy ki fogunk lépni a német alárendeltségből. Hogy hol, mikor, arról nem szólnak.

A vezetés másik alapfeltétele, a híradás gyatra. A rückwärtiges Gebiet (hátsó terület — KE) néhány gazdasági vonalán lóg a hadseregünk, kapcsolást kapni majdnem lehetetlen, ha megvan, bármelyik német őrvezető szétkapcsoltathat vezérkari beszélgetéseket. Ezenfelül a partizánok a vezetékeket állandóan rombolják. Így nemcsak az elöljáró német parancsnokságokkal nincs a hadsereg parancsnokságnak összeköttetése, hanem az alárendeltekkel sem.

A hadseregnek nincs üzemanyaga. Nagy nehézség árán sikerült a bjelgorodi körzetből idáig elvergődni, itt azonban egy csepp benzin sincs. Hiába igényelünk, nem adnak. Szemünk előtt zajlik le a német Polizei alakulatok (rendőri alakulatok — KE) és egyéb közigazgatási szervek visszavonulása. Thonet székeket, nőket szállítanak hátra, a magyar hadsereg pedig gépkocsik tekintetében béna. Még a rádió gépkocsik sem tudnak továbbmenni Szumiból."

Ami pedig a hadsereg fegyelmét illeti, Jány, a 2. hadsereg parancsnoka 1943. február 27-én szó szerint a következő parancsot adta ki a rend és a fegyelem helyreállítására:

„VÉRESEN KEMÉNY RENDSZABÁLYOK"

„A rend és fegyelem csíráját még mindig alig látom. Tele vannak az utak maradozókkal, szánokon ülő magánzókkal, botra támaszkodó és bicegő egyénekkel, piszkos, gondozatlan, zord télben is alig engedhető feltűrt gallérral, (Így van az eredetiben — KE), bekötött fejű, szánalmas alakokkal. A lakosok, gyerekek vigyorogva nézik ezeket az egyenruhát hordó semmi embereket, s ítélnek meg becsülettel harcolt és ma is fegyelmezett egységeket, honvédeket.

Ezt nem tűröm tovább; véresen kemény rendszabályokat kell minden parancsnoknak életbe léptetni, különben rend sohasem lesz.

Parancsaimat megismétlem:

1. Szálláskörletekben is csak zárt egységben van mozgás. Kivételt képeznek a jelentést vivők, de ezeknek karszalagot kell adni.
2. Étkezés kiosztáshoz is zárt rendben kell felvonulni. Egyes embereknek, maradozóknak étel kiosztását megtiltom.
3. Meneteknél csak pihenő alatt szabad kilépni. Ilyenek tartására a parancsnoknak gondolni kell. Lemaradozókat tábori csendőrök, ha kell, testi fenyítéssel is kényszerítsék, hogy beosztásukban maradjanak.

4. Menet előtt orvosi vizsgálat. Állapítsa meg a menetképteleneket, ezeket zárt oszlopban kell továbbítani, míg egészségügyi intézetnek leadhatók.
5. A szálláskörleteket őrségekkel le kell zárni. Egyenként érkezőket, ha írásbeli igazolványuk nincs, le kell tartóztatni, és a legközelebbi tábori bíróságnak átadni, az szökevény. (Így van az eredetiben — KE.)
6. Amely hadosztály körletében bandák vasutat megrongálnak vagy más kárt okoznak, a legmagasabb parancsnoktól kezdve bíróság elé kerül mindenki, a felelős egység megtizedelésétől sem rettenek vissza.
7. Hósapkát, feltűrt gallért, botot senkinél nem akarok látni; akit bottal vagy rendetlen öltözetben találnak, az állomásparancsnok elé kell kísérni és kikötéssel fenyíteni. Járőr menet ellenőrizze ezt.
8. Tisztaságot meg kell követelni, piszkos ruházatban járót ki kell köttetni.
9. Pokróc koszorúban, felszerelési tárgy előírás szerint hordható csak, koffer, táska, zsák a háton vagy kézben nem lehet. Ki így menetel, azt felelősségre kell vonni.
10. A szállásőrségnek meg kell gátolni, hogy egyesek, járművek, hacsak írásbeli parancsot felmutatni nem tudnak, a községet elhagyják. Az ellen, aki felszólításra sem áll meg, fegyvert kell használni.
11. Szánokon, szekereken csak a kocsis ülhet; zászlóalj- és ezredparancsnok ülhet menet alatt járművön, ha hátaslova nincs.
12. Tiszteket és zászlósokat, kik fenti pontok valamelyikébe ütköző tettet hajtanak végre, bíróság elé kell állítani. Ennél rendfokozatokra nem szabad tekintettel lenni.
13. Aki beosztását, körletét elhagyja, szökevény, vele úgy kell elbánni, mint azt elrendeltem. Ez tisztre és legénységre egyformán vonatkozik.
14. Akitől fegyvert akár banda tagja, akár valamely idegen személy elvett, azt agyon kell lövetni, mert gyávaság bűntettét követte el."

Ezek után *1943. március 12-én* Szombathelyi vezérkari főnök kiadta az 1622./M. hdm. 1. vkf. 1943. számú, a *2. hadsereg újjászervezésére* vonatkozó irányelveket, melyek szerint:

„I. A 2. hadsereg parancsnokság a hadműveleti területen marad.

II. A megmaradt alakulatok összevonása útján az egyik hadtest parancsnokság, valamint két könnyű hadosztály parancsnokság felhasználásával két teljes állományú hadosztályból álló hadtestet kell megalakítanunk a szervezetszerű közvetlenekkel, vonatokkal és intézetekkel, valamint 12 munkaszolgálatos zászlóaljjal. (»I« hadrendnek megfelelő fegyverzettel.)"

A vezérkari főnök parancsa intézkedett a hadműveleti területen maradó tisztek és legénység kiválasztásáról. „Elsősorban a tényleges szolgálatban állókat, azután a legfiatalabbakat, majd fokozatosan az egy, két és több gyermekeseket kell visszatartani... Önként jelentkezők kint maradhatnak."

Az újonnan felállítandó két hadtestben a nemzetiségek arányszáma a 20%-ot ne haladja meg — rendelkezett Szombathelyi, majd így folytatta: „A 12 munkaszolgálatos zászlóalj zömét zsidókból, kisebb részét fegyveres szolgálatban meg nem felelt nemzetiségekből kell megalakítani válogatott magyar kerettel."

Különösen figyelemre méltók az „Irányelvek" azon pontjai, melyek a hazatérésre kijelölt alakulatokkal való bánásmódról szólnak. Eszerint: „A hazatérésre kijelölt alakulatok 6—8 hétig szintén a hadműveleti területen maradnak s alapos fegyelmező átképzésben részesülnek. A hazafias nevelést fokozni kell. Fokozott propaganda, tábori lelkészek és hadbírák kiküldése szükséges lehet." (Kovács vezérőrnagy itt a lap szélére a következő megjegyzést írta: „Mi a fenének?")

Az egyénenkénti felváltásról:

„A fegyelmező átképzés befejezése után a kintmaradó alakulatoknál meg kell kezdeni az egyénenkénti felváltásokat a következő irányelvek szerint:

a) Mindenkit, aki a hadműveleti területen 12 hónapot eltöltött, azonos értékű honvéd egyénnel (hivatásost hivatásossal, tényleget ténylegessel, nemzetiségeket nemzetiségekkel stb.) fel kell váltani. A folyamatos váltás lehetőleg az állománytesten belül történjék.

b) A kétgyermekes családapákat 10, a háromgyermekes családapákat 8 hónapi, hadműveleti területen töltött szolgálat után kell felváltani. Ez a kedvezmény csak a magyar nemzetiségű honvéd egyénekre vonatkozik."

1943. március 14-én és 15-én Budapesten magasszintű katonai értekezlet ült össze a Honvédelmi Minisztérium és a vezérkari főnökség illetékes osztályvezetőinek, valamint a 2. hadsereg vezérkari főnökének és főszállásmesterének részvételével.

Az értekezlet lefolyásáról felvett jegyzőkönyv érdekesebb részei:

„A megbeszélések megkezdése előtt vitéz Kovács Gyula vezérőrnagy, a 2. honvéd hadsereg vezérkari főnöke alábbiakat közölte a megbeszélést vezető hadműveleti csoportfőnökkel, illetve az ott megjelent honvédelmi minisztériumi és vezérkari főnöki osztályvezetőkkel:

»a) Úgy az ő általános helyzetmegítéléséből, mint a német vezetőkkel folytatott többszöri megbeszélés alapján úgy látja, hogy Magyarországnak a háborúban továbbra is fegyveresen kell részt vennie, azaz mi nem nézhetjük a történelemcsinálást a nézőtérről. Ebből a megállapításból következik, hogy a magyar hadsereget mielőbb talpra kell állítani, szervezését és felszerelését korszerűsíteni kell, és ha ez már megvan, újból helyet kell kérnünk az arcvonalban. Minden más megoldást keserűen fizethetünk meg akkor, ha a német szövetséges ezt a háborút győzelemmel vagy egy még győzelemnek számítható eredménnyel fejezi be.

b) A hadsereg parancsnokság fenti megfontolások alapján a hadsereg átszervezését úgy rendelte el, hogy hármas tagozású hadosztályok révén a korszerűsítésnek előre dolgozott (!). A Szmolenszkben tartott megbeszéléseknél külön kiemeltük, hogy az újból harcba kerülő magyar hadosztályoknak teljesen azonos értékűeknek kell lenniök a német elsővonalbeli hadosztályokkal.

Megállapodtunk abban is, hogy a legkorszerűbb felszereléshez tartozó legkorszerűbb kiképzést a németek támogatásával fogjuk végrehajtani.«

A hadsereg vezérkari főnöke hangoztatta, hogy ezt tárgyalási alapul kell elfogadni.

A hadműveleti csoportfőnök, főleg pedig a honvédelmi miniszter urat képviselő földi főcsoportfőnök közölték, hogy egyelőre mással nem foglalkoznak, mint hogy a 2. honvéd hadsereg maradványaiból megszálló erőket alakítanak, tehát az 1622/M. hdm. 1. vkf.-1943. számú rendeletet kell alapul venni."

Tehát: hiába volt Kovács vezérőrnagy túlbuzgósága, az értekezlet nem lelkesedett azért, hogy magyar csapatok újra az első vonalban harcoljanak...

De bekövetkezett a „csattanó":

„A hadsereg vezérkari főnöke kérte, hogy a megszállásra való tekintettel is három ezredes hadosztályokat alakítsunk, mert meggyőződése, hogy a *magyar csapatok, akár akarjuk, akár nem, egy bizonyos idő múlva ismét arcvonalba kerülnek.* A kettős tagozás hátrányait idestova egy év óta tapasztaljuk, ne menjünk ezeknek a tapasztalatoknak a figyelembe vétele nélkül a jövő elé.

Az értekezlet a javaslatot nem fogadta el, úgy döntött, hogy a kettős tagozás marad."

A vita lényege: egy magyar hadosztály két ezredből állott, ezt nevezték „könnyű" hadosztálynak; a három ezred erősségű, nagyobb harci értékű hadosztályok létrehozását nyilván a német hadvezetőség szorgalmazta, és ezt az álláspontot képviselte a keleti fronton levő 2. hadsereg parancsnoka is. A budapesti tanácskozáson a „hármas tagozást" elvetették. Kovács vezérőrnagy nem tudta akaratát érvényesíteni, bár fenyegető érveléshez folyamodott...

Végül szóba került a hazaszállítandó 2. hadsereg kérdése is. „Átbeszélve azt, hogy milyen alakulatokat kell hazaküldeni, és hogy a legénységnek milyen rétegeit nem tarthatjuk kinn a keleti hadszíntéren, a hadsereg vezérkari főnöke azt a véleményét nyilvánította, hogy ilyen előfeltételek mellett még két hadosztályt sem tudunk felállítani. Tehát jobb volna az egészet hazavinni és helyette új, más erőket hozni ki. Ebben nem lát semmi veszélyt, mert hiszen a magyar vezetés csak megszálló feladatokra ad erőt. Ezeknél a hadi tapasztalat már nem döntő.

A megbeszélés folyamán kialakult az a nézet, hogy a 2. honvéd hadsereg hazahozatala nemcsak a régen óhajtott hadrendi átrendeződést teszi lehetővé, hanem megszünteti azt az igazságtalanságot is, hogy az ország lakosságának egy része közel egy évig harcolt, míg a nagyobb része otthon marad."

Horthy, Szombathelyi és Kállay 1943 kora tavaszán már nem akartak keleten harci babérokat szerezni, ők már a *háborút követő időszakra* készültek. Mint Szombathelyi egyik feljegyzésében rögzítette: arra számítottak, hogy a németek és az oroszok annyira kimerítik egymást a háború befejezéséig, hogy a győzelem az angolszászok ölébe hull, akik pedig minden bizonnyal szívesen veszik majd igénybe Közép- és Délkelet-Európa újjárendezésénél egy erős, intakt magyar hadsereg közreműködését.

De ha a németeknek — valami isteni csoda folytán — mégis sikerülne döntő fordulatot elérni a keleti fronton, akkor bele lehetne dobni a mérleg serpenyőjébe a 2. hadsereg helyett kiküldött megszálló hadosztályokat és munkaszolgálatos zászlóaljakat, végül, de nem utolsósorban a Voronyezsnél a német visszavonulás fedezésére feláldozott 140 ezer embert...

Egyelőre — 1943 márciusának második felében — még helye-

sebbnek látták: az angolszászoknak felajánlkozni, persze titokban és nem túlságosan sokat ígérve...

1943. április 1-én Kállay maga utazott Rómába, hogy Mussolinival a külön békekötésről tárgyalásokat folytasson. A magyar miniszterelnököt kihallgatáson fogadta XII. Pius pápa is, és kifejezte arra irányuló hajlandóságát, hogy a különbéke érdekében lépést tesz a hadviselő hatalmaknál, ha erre Olaszország felkéri.

Kállay másnap megpendítette ezt a kérdést Mussolininak, de ő nemleges választ adott.

A „HAGYOMÁNYOS BAJTÁRSIASSÁG"...

Nem volt tétlen a német legfelsőbb politikai vezetés sem. Göbbels, a Harmadik Birodalom propagandaügyi minisztere, Hitler egyik legbizalmasabb híve írta naplójába: 1943. március 31 és április 29 között a Führer sorra meghívta magához a csatlós országok kormányfőit, hogy „ellássa őket a szükséges erkölcsi megerősítéssel, miután a hadiszerencse Észak-Afrikában és Oroszországban megfordult".

A Hitlerhez „elzarándokolt" kormányfők sorát Mussolini nyitotta meg, ő három nappal Kállay római látogatása után, április 7-én utazott a Führerhez; utána április 12-én Antonescu, Románia diktátora következett.

1943. április 18-án délelőtt a következő hivatalos jelentést adta ki a Magyar Távirati Iroda:

„A Kormányzó Úr Őfőméltósága Hitler Adolfnak, a Német Birodalom vezérének és kancellárának meghívására meglátogatta a kancellárt vezéri főhadiszállásán, és onnan vasárnap reggel érkezett vissza Budapestre."

Ugyanaznap este Berlinben is kiadtak hivatalos közleményt a Horthy—Hitler találkozóról. Ez már többet árult el a megbeszélések tartalmáról.

„A vezéri főhadiszállásról jelentették a Német Távirati Irodának, hogy Horthy Miklós, a magyar királyság kormányzója (így van az eredetiben — KE) április 16-án két napi látogatásra a vezéri főhadiszállásra érkezett.

A Führer a kormányzóval tanácskozásokat folytatott az általános politikai helyzet kérdéseiről és a közös ellenség ellen vívott harcról.

A Führernél folyt beszélgetéseket, amelyeken Ribbentrop birodalmi külügyminiszter is részt vett, a hagyományos német—magyar barátság és bajtársiasság szelleme hatotta át.

A Führer és a kormányzó annak a szilárd elszántságuknak adtak kifejezést, hogy a bolsevizmus és angol—amerikai szövetségesei elleni harcot állhatatosan, a végső győzelemig folytatják."

Bárcziházi Bárczy István, a Minisztertanács jegyzője utólag készített feljegyzéseiben így örökítette meg Kállay beszámolóját erről a Horthy—Hitler találkozóról:

„Kállay Miklós miniszterelnök előadja, hogy a Kormányzó Úr meghívást kapott Hitler Adolfhoz. A kormányzó kíséretében vitéz Szombathelyi Ferenc vezérezredes volt, a honvédvezérkar főnöke. A kormányzó megérkezése után mindjárt megkezdődött a tanácskozás. Magyar részről a Kormányzó Úr volt egyedül, míg a másik oldalon német részről Hitler Adolfon kívül jelen volt Ribbentrop külügyminiszter és Schmidt követ, aki jegyzeteket készített. A tárgyalásokat délután folytatták.

Hitler szóvá tette, hogy a magyarok rosszul harcoltak az oroszok téli offenzívája alatt. A kormányzó ezt visszautasította, rámutatott arra, hogy a magyar 2. hadsereg halottakban 33 000 embert, sebesültekben 30 000 embert és 30 000 embert eltűntekben, fogságba kerültekben vesztett. Nem lehet tehát azt mondani, hogy rosszul harcoltak. Hitler ezután a panaszok egész sorozatát hozta fel a mai Kállay-kormány ellen. Ez a kormány disztanszírozza magát a németektől, ezért van ma már elterjedve, hogy végül átálló szándékai vannak. A Kállay-kormány küldte ki Konstantinápolyba Szentgyörgyi Albert szegedi egyetemi tanárt, hogy az angolokkal tárgyaljon. Az igazság ebben az, hogy Kállay miniszterelnöktől kihallgatást kért Szentgyörgyi professzor és megkérdezte, hogy van-e a miniszterelnöknek kifogása az ellen, hogy ő egy tudományos társaság meghívása folytán kimenne Konstantinápolyba és ott egy felolvasást tart; akkor látta a miniszterelnök Szentgyörgyit először és utoljára.

A második kifogás Ullein-Reviczky Antal követ, sajtófőnök egy beszéde, melyet a német újságírók előtt tartott.

Egy harmadik kifogás Szvatko Pál újságíró cikke a „Magyarország" c. lapban, melyben azt írta, hogy Magyarországnak nem is lehetnek kilépési szándékai, mert nincs olyan, a szövetséges táborhoz tartozó szomszédja, amelynek megadhatná magát. A

németek ezt úgy értelmezték, hogyha tehát volna ilyen szomszéd, már megadta volna magát. (Bárczy tévedett, ez a Szvatko-cikk 1944. január 1-én jelent meg, s ez az 1944. március 18-i találkozón került szóba — KE.) Hitler ismét kedvenc témáját említette fel: a Kállay-kormány állandóan nehézségeket csinál az SS sorozásoknál. Magyarország nem akarja megérteni, ez az egész németség élet-halálharca, és ha a magyarok több katonát nem akarnak küldeni Oroszország ellen és a 2. hadsereg maradványát hazahozzák, úgy legalább engedjék meg, hogy a németek a Volksbund útján az SS alakulatokba besorozhassák a magyarországi volksdeutschokat.

A kormányzó felhasználta az alkalmat, hogy végül alaposan megmondja e tárgyban Hitlernek a véleményét. Azelőtt, a régi időkben a magyarországi németség államhű magatartást tanúsított. Együtt érzett a magyarsággal, és kölcsönös házasságok útján közeledett egymáshoz a magyarság és a németség. Ezt a baráti jóviszonyt teljesen tönkretette az utolsó évek agitációja. Ez oly nagy elkeseredést és ellenszenvet idézett fel a magyarságban, hogy a magyarok ma már gyűlölik a németeket. A maga részéről tehát azt ajánlaná, hogy ha a háború befejeződik, a németek nagy háborús veszteségeik pótlására, amelyek majd sok millióra fognak emelkedni, a legcélszerűbb volna a magukat Volksbund útján német nemzetiségű volksdeutschnak valló magyarországi svábokat áttelepíteni a Reichbe.

Hitler barátságos arckifejezést próbált magára erőltetni és azt válaszolta, hogy erről lehetne majd beszélni és tárgyalni. Hitler ezután ismét visszatért arra, hogy Kállay Miklós miniszterelnöknek távoznia kell a német barátság érdekében. A kormányzó azt válaszolta, hogy erre nem lát semmi okot. Különben Kállay Miklós nemcsak miniszterelnöke, hanem jó barátja is."

Megemlíti Bárczy feljegyzése, hogy Ribbentrop is kifogásolta a magyar honvédség magatartását, mire Szombathelyi azt válaszolta: katonai dolgokban Keitel tábornaggyal folytat beszélgetéseket, Keitellel pedig abban egyeztek meg, hogy egyelőre nem tesznek egymásnak szemrehányást. A feljegyzés ezzel végződik:

„A kormányzó a látogatásról kiadandó kommünikéhez sem járult hozzá. Ez nagyon irritálta Ribbentropot. Az Antonescu román tábornagy látogatása után kiadott kommünikét akarta Ribbentrop most is kiadni, az egyöntetűség szempontjából, amely a közös harcokat említette, melyet Románia a Német Birodalommal való szövetségben folytat az orosz bolsevizmus és angolszász plutokrata szövetségesei ellen.

A kormányzó még az elutazás pillanatában is visszautasította. Erre Sztójay berlini magyar követ felszállt a kormányzó vonatára, kérlelte a kormányzót, a kormányzó egy ideges kézmozdulattal válaszolt. A vonat elindult, így két egymástól eltérő kommünikét jelent meg, a berlini mást mondott, és mást a budapesti.

A Minisztertanácson különösen Keresztes-Fischer Ferenc belügyminiszter kelt ki azon modor ellen, ahogyan a kormányzót ezen találkozás alkalmából a németek fogadták. Mégis szemtelenség, hogy ez a közönséges káplár hogy mer kormányzónkkal így bánni. A viszony a két »szövetséges« között erősen romlott."

A Hitler—Horthy megbeszélésről naplójában így emlékezik meg Göbbels:

„...Az első napon a tárgyalás nagyon viharos hangulatban folyt le. A Führer nagyon megmondta a véleményét és mindenekelőtt feltárta Horthynak politikája elhibázott voltát, egészben véve éppúgy, mint egyes kérdésekben, az általános hadvezetésben és a zsidókérdésben. A Führer nagyon világosan beszélt; mindenekelőtt szemrehányást tett a magyaroknak azért, mert megkísérelték, hogy Spanyolországon és Portugálián keresztül felvegyék a kapcsolatot az ellenséggel. Horthy ezt tagadta, de ezzel nem sokat ért el."

Rendelkezésünkre áll az a memorandum, amely a német szemrehányásokat foglalta össze, és amelyet Ribbentrop Horthynak átadott, továbbá az a bizalmas, belső használatra szolgáló feljegyzés, amit a német Külügyminisztérium főtisztviselői készítettek a megbeszélésekről, végül Horthy 1943. április végén keltezett írásbeli válasza a „vádakra".

Az első dokumentum:

„Horthy kormányzónak a német vezéri főhadiszálláson 1943. április 17-én átadott szöveg.

Néhány hónapja a német kormányzathoz egyre több hír érkezik arról, hogy a Kállay-kormány defetista külpolitikai magatartást tanúsít. Kállay úr szemmelláthatólag elvesztette a Háromhatalmi Egyezmény hatalmainak győzelmébe vetett hitét, és ezért hozzájárul olyan politikai lépésekhez, melyek azt célozzák, hogy Magyarország részvétele a Háromhatalmi Egyezmény országainak hadviselésében a lehető legkisebb mértékre korlátozódjék, ha ugyan nem azt, hogy az ellenséggel érintkezésbe jutva, előkészítsék Magyarországnak a Háromhatalmi Egyezmény egységes tömbjéből való kiválását.

A Kállay-kormány eme magatartása egyrészt abban tükröző-

dik, hogy tökéletesen megbízható jelentések egész sorozata szerint magyar személyek egyre nagyobb számban utaznak a semleges külföldre, hogy ott angol vagy amerikai személyekkel az érintkezést felvegyék; ennek során azután egyre azt bizonygatják, hogy a magyar nép tulajdonképpen német-ellenes beállítottságú, és azonfelül meg van győződve róla, hogy a tengelyhatalmak elvesztik a háborút. Ennek az irányzatnak legfeltűnőbb akciói Frey Andrásnak, a Magyar Nemzet szerkesztőjének, továbbá Mészáros Gyula és Szentgyörgyi Albert professzoroknak törökországi utazásai voltak. Föltétlenül befolyásmentes forrásból vált ismeretessé a német kormány előtt, hogy ezen utazások célja angol kézhez eljuttatni azt a közlést, miszerint a magyar kormány el van szánva, hogy angol és amerikai csapatok ellen semmi körülmények között nem harcol. Szentgyörgyi professzor eközben még azt is megtette, hogy Konstantinápolyban egy amerikai közvetítőnek expozét adott át, melyben egyenesen az Angliával és Amerikával való titkos katonai együttműködést ajánlották fel invázió esetére. Ebben az időpontban Magyarország szövetséges csapatokat engedne be az országba.

Ahelyett, hogy az ilyen hazaáruló tevékenységeket a legradikálisabb intézkedésekkel megakadályozta volna, a magyar kormány elősegítette és támogatta is ezeket az utazásokat. Teljesen megbízható forrásból származó értesülés szerint Frey András szerkesztő titkos törökországi küldetését a magyar Külügyminisztérium sajtóosztályának vezetője, Ullein-Reviczky segítette elő azzal, hogy az egyik semleges állam, éspedig nyilván Svédország diplomáciai képviselőjéhez beajánlotta. Konstantinápolyban Szentgyörgyi professzor is nyomatékosan hivatkozott arra, hogy elutazása előtt Kállay magyar miniszterelnöknél volt, ki őt kérte: mondja meg a törökországi amerikai nagykövetnek, hogy ő, a miniszterelnök, többé egyetlen katonát, egyetlen fegyvert sem fog a Német Birodalom rendelkezésére bocsátani, valamint azt, hogy ő ugyan szüntelenül a zsidók ellen beszél, de ténylegesen nem bántja őket, és 70 000 zsidó menekültnek nyújt menedéket Magyarországon; jelenleg nem tud más politikát folytatni, mert különben Németország megszállná Magyarországot és az összes zsidókat kiirtaná. Sőt Ullein-Reviczky úr Szentgyörgyi professzor közlése szerint még azt is kijelentette: szó lehetne arról is, hogy Magyarország Angliával és Amerikával titkos katonai együttműködést létesítsen az esetben, ha a szovjet-oroszok nem vonulnának be Magyarországba, és ha az angolok és amerikaiak nem engednének

Magyarország szomszédainak szabad kezet Magyarországgal szemben.

Az, hogy titkos ügynökök külföldi tevékenységét így eltűrték és elősegítették, az ellenséges hatalmaknál természetesen azt a benyomást váltotta ki, hogy a magyar kormány belefáradt a háborúba és el van szánva arra, hogy felhasználva az első alkalmat, kiugorják a Háromhatalmi Egyezmény országainak táborából. Ez oda vezetett, mint arról a német kormány teljesen megbízható forrásból értesült, hogy az ellenséges táborban felmerült az a kérdés, vajon nem lenne-e jobb az ilyen *nemhivatalos* magyar titkos ügynököket már eleve *visszautasítani*, hogy így arra kényszerítsék a magyar kormányt, gyorsabban szánja el magát arra, hogy a szövetségesek ellen a harcot teljesen megszünteti.

Az ellenséges táborral való érintkezés fölvételéről szóló hírek között szerepel továbbá Barcza volt londoni magyar követ római útja. A német kormány megbízható jelentésből értesült arról: ez a kísérlet a Vatikán érdeklődését akarta felkelteni a magyar békevágyak iránt, hogy ezen az úton vegyék fel az érintkezést az ellenséges táborral. A Kállay-kormány által megtűrt magyar akciók következtében az ellenséges hatalmaknál szükségszerűen az a benyomás alakult ki, hogy a tengelyhatalmak már nem bíznak a győzelemben. Ezt megerősítette az is, hogy a Kállay-kormány meglepő módon kezelte a török külügyminiszter bizonyos elgondolását. Ennek előzménye a következő volt:

Mielőtt Churchill Adanában találkozott Inönü török államelnökkel, az angol kormány tudomására hozta a török kormánynak, hogy kívánatosnak látszanék Törökország vezetése mellett délkelet-európai országokból álló blokk megalakítása. A török kormány néhány délkelet-európai állam képviselőjével laza és nem elkötelező megbeszélést folytatott erről. Kállay miniszterelnök úr március 10-én közölte a budapesti német követtel: a török kormány olyan egyezmény megkötésére tett javaslatot, mely a bolsevizmus ellen irányulna, és melyhez minden délkelet-európai ország csatlakozna. Kállay úr hozzáfűzte: meg akarja mondani a törököknek, hogy nagy érdeklődéssel viseltetik a tervezet iránt és közelebbi részleteket kér. Erre a budapesti német követ kérte Kállay urat: mielőtt e kérdésről tovább tárgyalna a törökökkel, várja meg Berlin állásfoglalását. Ennek ellenére a magyar kormány ankarai követe útján közölte a török külügyminiszterrel, mint ahogy ezt ő saját maga elbeszélte, hogy Magyarország előre-

láthatólag bekapcsolódik a délkelet-európai konföderáció tervébe. Ilyen magyar állásfoglalás történt, noha Budapesten tisztában voltak azzal, hogy a török terv angol—amerikai protekciónak örvendett. Ezt bizonyította mindenesetre Ullein-Reviczky úrnak a budapesti német követség egy tagja előtt tett kijelentése, mely szerint az angoloknak és az amerikaiaknak is érdekük, hogy a bolsevizmus a régi orosz területre korlátozva maradjon, és nem állnának útjába a délkelet-európai államok olyan egyezményének, aminőre Törökország biztatott.

Egyébként a török külügyminiszternek Vörnle ankarai követ közléseire való reagálása meggyőzhette a magyar kormányt arról, hogy milyen rosszkor jött az angolok javasolta török tervbe való beleegyezés, mert Menemecioglu török külügyminiszter Vörnle úr közlésére azt válaszolta, hogy a bolsevista veszély növekedésének napjaiban megbeszélést akarna kezdeni a Balkán-konföderációról, de jelenleg nem látja szükségesnek a kérdés felvetését.

Az ankarai német nagykövet előtt a török külügyminiszter meglepetésének adott kifejezést, hogy a minden kötelezettséget nélkülöző kezdeményezést a magyar kormány mily lelkesen felkarolta, és úgy állította be, mintha konkrét javaslat lenne. Az csak természetes, és teljesen megbízható forrásból bizonyítást is nyert, hogy az ellenséges hatalmak táborában Magyarország eme magatartását, melyről természetesen a törökök azonnal tájékoztatták őket, úgy értelmezték, mint Magyarország amaz óhajának megerősítését, hogy a tengelyhatalmak táborából kiváljon és egy másik politikai kombinációba váltson át.

A Kállay-kormány arra törekszik, hogy a tengelyhatalmaktól eltávolodjék és a hadviselésben való tényleges részvételből lehetőleg kiváljék. A német kormánynak megbízható helyről tudomására jutott, hogy Kállay miniszterelnök a magyar képviselőház külügyi bizottságának február 19-i ülésén világosan kijelentette: Magyarország ebben a háborúban csak a Szovjetoroszországgal kitört konfliktusban vesz részt a németek oldalán, míg a tengelyhatalmaknak Angliával és Amerikával való viszályához Magyarországnak semmi köze nincs. Azt, hogy a német kormány tudomására jutott eme hírek helyesen tükrözték a magyar miniszterelnök magatartását, megerősíti a magyar kormánynak az utóbbi időben a budapesti német követséggel szemben egyes kérdésekben tanúsított magatartása. Így a magyar külügyminisztérium helyettes vezetője a német követség útján előterjesztett azon

kérésre, hogy Magyarország Németországhoz és Olaszországhoz hasonlóan szakítsa meg kapcsolatait Chilével, arra az álláspontra helyezkedett, hogy erre Magyarországot a Háromhatalmi Egyezményhez való csatlakozása nem kötelezi. Továbbá április elején Vörös tábornok, a magyar vezérkar hadműveleti osztályának vezetője közölte a budapesti német légügyi attaséval, hogy az abban az időben Franciaországban átképzés alatt álló magyar repülőkötelékeket semmi esetre sem szabad ott bevetésre felhasználni, mert azok csak Oroszország elleni bevetésre jöhetnek számításba. Ez a közlés tisztán mutatja a magyar kormány azon törekvését, miszerint semmi körülmények között sem akar az angolok vagy amerikaiak elleni harci cselekményekbe bonyolódni.

A Kállay-kormány azonban nyilvánvalóan arra is törekszik, hogy Magyarország részvételét a bolsevizmus elleni háborúban lehetőleg csökkentse. Világosan kitűnik ez a magyar külügyminisztérium sajtófőnökének, Ullein-Reviczky úrnak a február 21-én Budapesten tartott sajtóértekezleten tett kijelentéseiből. Ullein-Reviczky úr ez alkalommal kijelentette: az ország érdekeivel ellenkezik, hogy ha bizonyos oldalról állandóan és nyilvánosan Magyarországnak a keleti fronton való erőteljesebb részvételét követelik. Más szövetséges, mint például Japán, sem vesz részt a Szovjetunió elleni háborúban, anélkül hogy emiatt szemrehányásokat kapna. Nem kellene állandóan arra törekedni, hogy a nemzet egész erejét — hivatkozással a bolsevista veszélyre — keleten vessék be.

Ullein-Reviczky úr eme kijelentései megerősitík a német kormány régi gyanúját, hogy a magyar külügyminisztérium sajtófőnöke ellenzi a tengelyhatalmak oldalán való háborús részvételt. Ullein-Reviczky úr az ellenséges oldal gondolatvilágának előnyt biztosít, például nemrég kötelezte a magyar sajtót, hogy közölje az amerikai protestáns egyházak ún. hat békepontját.

A Kállay-kormány magatartására jellemzők végül azok a jelentések, melyeket a német kormány nem is ellenzéki oldalról, hanem magának a kormánypártnak a köreiből kapott, és melyek azt mutatják, hogy a jelenlegi összetételű magyar kormánytól nem várható sem Magyarország fokozottabb bekapcsolása a haditermelésbe, sem nagyobb mezőgazdasági termelési hozam. A kormány ide-oda ingadozik és ellenségeink felé hajlong."

A német külügyminisztériumban a következő feljegyzés készült a Hitler—Horthy megbeszélésről:

„Titkos birodalmi ügy.
Feljegyzés a Führer és Horthy magyar kormányzó között a Klessheim-kastélyban 1943. április 17-én délelőtt tartott megbeszélésről

A többnyire társalgási formában folyt megbeszélés elején a Führer magyarázatot adott az elmúlt éjszakai légitámadásokról, amelyek folyamán Salzburg vidékén is hallani lehetett két repülőgép zúgását. A Führer közölte Horthyval: eddig 51 angol repülőgépet lőttek le, majd néhány általános megjegyzést fűzött az angol légitámadások taktikájához. Dokumentumokat találtak, amelyek szerint az angol pilótáknak utasításuk van: nem kell pontosan háborús célpontokat bombázniok, hanem lakónegyedekre is dobhatnak bombát.

A támadások zavaróak, de nem okoznak jelentékeny károkat. Az ellenséges repülők lelövésével okozott veszteség súlyosabb más hadi cselekmények normális veszteségeinél, mert légi harcokban mindig a legbátrabbak és a legderekabbak halnak meg, míg a szárazföldi és tengeri harcokban a veszteség megoszlik a bátrak és a kevésbé bátrak között. Németország egyébként várni fog ellentámadásaival, amíg az új repülőgéptípusok — amelyek felülmúlnak minden más gépet — nagyobb számban nem állnak rendelkezésre, és 2—3 hónapon belül úgy védekezhetnek, hogy az angoloknak már nem marad sok tennivalójuk.

Ilyen teherpróbák ellen az országon belül egységes frontot kell kialakítani. Az antiszociális elemek (tolvajok, szabotálók) és az elsötétítés alatt bűnözők ellen drákói intézkedéseket kell foganatosítani. Németországban minden ilyen bűncselekményt halállal büntetnek. Az eredmény: légitámadások alkalmával már nem történik lopás. Egyébként a bűncselekmények 99%-át külföldi munkások követik el.

Horthy megjegyezte, hogy ezen a téren Magyarország is erélyes intézkedéseket tett, de csodálatos módon az ilyen bűntények még nem csökkentek. — A Führer erre megjegyezte: nagyon kell vigyázni, hogy az antiszociális elemek ne nőjenek a kormány fejére, ahogyan az első világháborúban történt, mert akkor semmit sem lehet csinálni. Akkor a bűnöző csőcseléket nagyon elnézően kezelték, úgyhogy a jók elestek a fronton, a rosszak megmaradtak, és a túlsúly az ő javukra tolódott.

A Führer vázolta aztán Horthy előtt az élelmiszerek adagolásának német módszerét, amelyet teljes rendben végrehajtanak.

Németországban nincs fekete-piac, a parasztok készségesen leadják a rájuk kiszabott mennyiséget. A kötelező hányadon felül beszolgáltatott termékekért lényegesen magasabb árakat kapnak a hatóságoktól, nemegyszer a dupláját, úgyhogy a parasztok ily módon is pénzhez jutnak.

Horthy megjegyezte, hogy ezek Magyarországon nagyon súlyos problémák. Ő még nem tudta a fekete-piacot megszüntetni. A Führer azt felelte, hogy ennek a zsidók az okai, akik a világháború alatt is a halmozást és a lánckereskedést tekintették fő tevékenységüknek, éppúgy, mint most is Angliában, az élelmiszerjegy visszaélések ellen hozott ítéletek főképp a zsidókat érintik. — Horthy azt kérdezte: mit csináljon a zsidókkal, miután majdnem az egész életlehetőséget megvonta tőlük, agyonütni mégse tudja őket!

Erre azt felelte a birodalmi külügyminiszter, hogy a zsidókat vagy meg kell semmisíteni vagy koncentrációs táborba kell vinni. Más lehetőség nincs. Horthy megjegyzésére, hogy Németországnak ebből a szempontból jobb a helyzete, mert kevesebb zsidója volt, a Führer számokat adott meg, amelyekből egyes hivatások különösen erős elzsidósodása derült ki. Horthy azt felelte, hogy ezt egyáltalán nem tudta.

Ezzel kapcsolatban a Führer Nürnberg városáról kezdett beszélni, amely 400 évig nem tűrt meg zsidókat, míg Fürth város a zsidókat befogadta. Eredmény: Nürnberg nagy felvirágzása és Fürth teljes hanyatlása. A zsidóknak még szervezkedési tehetségük sincs. Ellentétben azokkal az aggályokkal, amelyeket ő (a Führer) Németországban többször is hallott, zsidók nélkül is minden megy a maga útján. Ahol a zsidók magukra vannak hagyva, pl. Lengyelországban, rémes nyomor és züllöttség uralkodik. Ők tudniillik paraziták. Ezeket a viszonyokat Lengyelországban felszámolták. Ha a zsidók ott nem akartak dolgozni, agyonlőtték őket. Ha nem tudtak dolgozni, el kellett pusztulniok. Úgy kell kezelni őket, mint a tüdővész-bacillusokat, amelyektől az egészséges test megfertőződhetik. Ez nem kegyetlenség, ha meggondolja az ember, hogy ártatlan természetű lényeket, mint nyulakat vagy őzeket is, meg kell ölni, hogy kár ne keletkezzék. Miért kellene a bestiákat jobban kímélni, akik a bolsevizmust hozzák ránk? Népek, amelyek a zsidók ellen nem védekeztek, elpusztultak."

A beszélgetés további folyamán, mintha fontosabb téma nem akadt volna, Hitler és Horthy az ifjúság nevelésének problémáit boncolgatta, különösen a jövendő katonatiszti és hivatalnoki ve-

zetőréteg nevelését tárgyalták behatóan. A német oktatásügy — hangsúlyozta Hitler — az iskolán és a Hitlerjugenden nyugszik, majd kijelentette: „a későbbi vezérnemzedék kemény, de kiváló nevelésben részesül".

„Miután a Führernek a hadihelyzet megbeszélésére kellett elmennie — folytatódik a jegyzőkönyv —, a birodalmi külügyminiszter még Horthyval maradt és átnyújtott neki az első megbeszélésen felmerült vádpontokról egy összefüggő írásbeli feljegyzést. Hangsúlyozta: nem ügynöki jelentésekről van szó, hanem külföldi missziók elfogott és megfejtett táviratairól, vagy eredeti anyagról, amely különleges utakon jutott a Külügyi Hivatal kezébe. A birodalmi külügyminiszter először megmutatta a kormányzónak néhány eredeti távirat megfejtését és felolvasott neki egyes helyeket másokból. Szóba került Ullein-Reviczky is. Maga a kormányzó azt mondta, hogy Reviczky neki is kétes színben tűnik fel és ellenszenves. Máskülönben a kormányzó nagyon erősen kiállt Kállay mellett. Teljesen hihetetlennek tartotta, hogy Kállay bármire is vállalkoznék, ami nincs összhangban az ő (Horthy) politikai vonalával. Éppen azért, mert ő Kállayt feddhetetlen embernek tartja, hívta meg erre a fontos állásra. El sem tudja képzelni, hogy Kállay előtte valamit elhallgatott volna, hiszen ő (Horthy) egész idő alatt Budapesten volt, és Kállay neki rendszeresen beszámolt. De mégis el kellett ismernie a kormányzónak, hogy nem tudott arról, mit felelt Kállay a törököknek.

A megfejtett táviratanyag alapján a birodalmi külügyminiszter még egyszer megállapította: Kállay a törökök azon javaslatát, hogy Balkán-szövetséget hozzanak létre, nagyon készségesen elfogadta, habár tudta, hogy ez a kezdeményezés Angliától, vagyis Németország és szövetségesei fő ellenségétől származik. Ő — mint a táviratból kitűnik — Szentgyörgyi professzort küldte ki Törökországba, hogy a kapcsolatot felvegye. Hallomás szerint a professzor még egy utazást tervez oda. Utalva a Führernek az első beszélgetés során elhangzott szavaira, hangsúlyozta a birodalmi külügyminiszter, hogy ilyen trükkökkel, ravaszságokkal nem lehet megoldani a mostani világkonfliktust, a döntés egyes-egyedül katonai téren történhet meg. Az olyan eljárást, amilyet Kállay követett, az ellenség — ahogyan a Führer már kifejtette — csak gyengeségnek fogja fel, és ez egyes szövetségeseket arra bátorít, hogy kilépjenek a Háromhatalmi Egyezményből. Az ellenség egyedül így remélhet győzelmet, mert katonailag a háborút soha meg nem nyerheti. Hogy ilyen diplomáciai manőverek semmi

eredménnyel nem járhatnak, kiderül abból, hogy a kéznél levő táviratanyag szerint az angol követ Ankarában kijelentette: ő a magyarokkal semmiféle kapcsolatot nem vesz fel, és éppoly hűvösen kezelik a más magyar megbízottakat is, akik közeledési kísérleteket tesznek, mert Magyarországot ellenséges hatalomnak tekintik.

A kormányzó ezekkel az eseményekkel kapcsolatban túlnyomórészt tájékozatlannak látszott. Az ő verziója szerint a török külügyminiszter csupán azért említette meg Churchillnek a magyarok részvételét a Balkán-szövetségben, hogy lássa, hogyan reagál erre az angol miniszterelnök.

Mikor a birodalmi külügyminiszter befejezésül ismételten hangoztatta, hogy a mostani konfliktust nem lehet diplomáciai fortélyokkal megoldani, Horthy azt válaszolta, hogy ez nem olyan biztos, de nem tudta kifejteni felfogását, mert ebben a pillanatban Meissner államtitkár meghívta a katonai helyzet megbeszélésére."

A beszélgetés első fele, amelyben Hitler főként a zsidók kiirtását sürgette, nem lepheti meg az olvasót. A náci vezetők egyrészt szükségesnek vélték, hogy megindokolják a keleti megszállt területek zsidó lakosságának kiirtását, másrészt arra törekedtek, hogy csatlósaikat is rávegyék ilyen lépések megtételére.

A tárgyalás második része meggyőzhette Horthyt arról, hogy Kállay és a magyar Külügyminisztérium emberei nagyon ügyetlenül és óvatlanul jártak el; a németek „mindent" tudnak. Később kiderült, hogy a németek már ekkor alkalmas személyt kerestek Kállay felváltására. Szombathelyi, a vezérkar főnöke, *1945-ben* készített feljegyzésében — az ő jellegzetes magyar nyelvén — így írt erről:

„Soha nem vágyakoztam politikai szerepre, soha nem vágyakoztam arra, hogy politikai befolyásomat és elgondolásomat érvényesítsem. Ezek (feltehetően a politikai kérdések — KE) nem tartoztak rám és nem tartoznak a vezérkar főnökére. A vezérkari főnökre kizárólag katonai ügyek tartoznak. Magát alá kell rendelni a politikai vezetésnek, célkitűzéseinek, egyszóval a népakaratnak vagy államhatalomnak, ha azon átlép, akkor átlépi a Rubicont, mint Julius Caesar, akkor, amikor szerepkörének legmagasabb beteljesülése felé, államférfi, hadvezér hatáskörben nyomult előre, utána az Augustusok kora következett, vége lett a demokráciának. Ezért a demokráciának különösen vigyázni kell arra, hogy a magasrangú katonák helyét hogyan szabják meg, mert kevés

ám a Julius Caesar. Hogy mennyire távoltartottam magamat politikai szerepléstől, mi sem bizonyítja jobban, mint *1943 tavaszán Ribbentrop felkért arra, hogy a magyar politika vezetését vállaljam el.* Részükről a legnagyobb támogatásban fogok részesülni, csak oldjam meg a zsidókérdést, az SS kérdést és a háborúban való hathatósabb közreműködést. Én ezt a horgot, amit Szálasi másfél évvel utánam nagy élvezettel bekapott, akkor kiköptem. Pedig akkor még több kilátás lett volna sikeres szereplésre. Néha azt gondolom, hogy hibát követtem el. El kellett volna fogadnom a szerepet és be kellett volna csapnom a németeket."

Szombathelyi feljegyzésének szépséghibája, hogy mindezt nem 1943-ban vagy 1944-ben vetette papírra, amikor még ő töltötte be a vezérkari főnök posztját, — hanem 1945-ben, a börtönben, háborús szerepének mentegetésére írta, és ez a szándék túlontúl is nyilvánvaló. Mindenesetre tény, hogy Ribbentrop 1943 áprilisában felajánlotta Szombathelyinek a magyar miniszterelnöki tisztséget, s ez élesen rávilágít arra, miként kezelték a náci politikai vezetők Magyarország szuverenitását. Ugyanakkor megmutatja azt is, kivel és mi módon képzelték el a szorosabb együttműködést. Végül: az sem lehetett véletlen, hogy Ribbentrop választása akkor Szombathelyire esett...

Arra nézve nincs adatunk, hogy Szombathelyi erről a náci ajánlatról tájékoztatta volna Horthyt vagy Kállayt...

Horthy visszaérkezése után azonnal megindultak a tanácskozások: hogyan, mi módon adjanak választ a felvetett kérdésekre, hogyan szerezzék vissza Hitler bizalmát úgy, hogy a másik tábor felé kiépített kapcsolataikat ne veszélyeztessék.

Végül is 1943. május 7-én Horthy hosszú, személyes levelet intézett Hitlerhez. Részletesen felelt a „vádakra", egyenként cáfolván a Birodalmi Külügyi Hivatal állításait.

Válaszában leszögezte: a zsidók fokozatos kikapcsolására folyamatban vannak a megfelelő intézkedések, és *„amint meg lesznek teremtve elszállításuk feltételei, ezt is végre fogjuk hajtani".*

Horthy kiállt Kállay mellett, megírta Hitlernek, hogy a „legteljesebben" megbízik miniszterelnökében, aki őt mindenről részletesen tájékoztatja. Horthy leszögezte: Kállay sem Mészáros Gyulát, sem Frey Andrást nem ismeri, és Szentgyörgyi professzort is csak egyszer látta, így az állítólagos törökországi tárgyalásokhoz nincs semmi köze. Azután így folytatta:

„Barcza úr római látogatása tisztán személyi természetű volt. Londoni követi tevékenysége után nyugdíjba helyezték. Ez év tavaszán Rómába utazott, ahol több mint hét évig a Szentszéknél akkreditált követ volt. Látogatása a pápánál udvariassági cselekedet volt. Jelenleg Barcza úr egy svájci gyógyhelyen tartózkodik, abból a célból, hogy régi betegségét gyógykezeltesse.

Ami Kállay úr állítólagos megjegyzését illeti, a magyar képviselőház külügyi bizottságának február 19-én tartott ülésén, állíthatom, hogy ez sohasem hangzott el, és a gyorsírói jegyzőkönyvben nem található. Ez a megjegyzés vagy hazugság, vagy rosszindulatú ferdítés. A külügyi bizottság ülései szigorúan titkosak. Az a képviselő, aki megszegi hallgatási kötelezettségét és kész arra, hogy továbbadja az ott hallottakat, természetesen arra is képes lehet, hogy meghamisítsa az igazságot.

Ezzel szemben fennáll, hogy Kállay úr éppen ezen az ülésen, a jegyzőkönyv szerint, határozottan állást foglalt Németország igazságos ügye mellett, és a háborúban a tengelyhatalmak oldalán elfoglalt helyzetünk mellett. Idézem akkor tartott beszédének néhány mondatát:

Az Oroszország ellen viselt háború felelősségének kérdésében: »Százszázalékosan átvettem az előző kormány felelősségét. *Most is határozottan vallom azt a felfogást, hogy ez a háború a mi háborúnk.*« — »Ami a Németországhoz való hűséget illeti, egy mondatban tudok válaszolni: politikámat nem Németország pillanatnyi fronthelyzetéhez igazítom. Politikámat nem e szerint a szempont szerint alakítottam ki, és sohasem fogom e szerint alakítani. Politikámat ebben a kérdésben egyedül törhetetlen szövetségesi hűségem és magyarságom szabja meg.«"

Horthy erőteljesen tagadta, hogy a magyar gazdasági élet ne szolgálná a német háborús érdekeket:

„Az a szemrehányás, hogy Magyarország nincs elegendő mértékben bekapcsolva a haditermelésbe, érthetetlen, minthogy huzamos ideje a magyar ipari termelés egyre nagyobb mennyiségeit állítjuk a birodalom rendelkezésére. *A birodalom rendelkezésére áll a magyar kohászati ipar teljes kapacitása,* annak a szektornak a kivételével, amely a keleti fronton elvesztett magyar hadianyag pótlására nélkülözhetetlen. Ez a szektor már nem csökkenthető, minthogy Németország nincs abban a helyzetben, hogy szállításaival pótolhassa az elvesztett hadianyagot.

A kapacitás további növelését egyfelől a már erősen érezhető munkaerő-hiány akadályozza, másfelől a birodalom nyersanyagszállításainak késlekedései és kiesései. Ezek a körülmények komolyan veszélyeztetik a közös légi program végrehajtását. A bi-

rodalom a szerszámgép-szállítások tekintetében is hatalmas hátralékban van, s ugyanígy a rádióipar területén is, ahol a közös védelmi, gazdasági érdekből történt megrendelések ebből az okból kifolyóan nem kivitelezhetők. A várható magyar márkakövetelésnek több mint a fele hadianyagszállításokból, illetve német hadirendelésekből adódik. *1942. március 7-én, amikor a Kállay-kormány hivatalba lépett, márkakövetelésünk 300 millió RM volt. 1943. április 20-án ez a kötelezettség 1121 millió,* ez a körülmény félreérthetetlen módon jellemzi a magyar kormányzat készségét Németország gazdasági támogatására.

A jelenlegi háborúban az alumínium és a timföld jelentősége ugyanazon a szinten van, mint a kőolajé. A magyar bauxit- és timföldszállítások tehát egész különösen értékesek a Német Birodalom számára. Németország bauxitbázisa Magyarország. Hogy ezt a szállítást lehetővé tegyük, költséges üzemeket építettünk, igen jelentős összegeket fektettünk be a gyártásba, és mindenkor a legpontosabban teljesítettük kötelezettségeinket.

Összefoglalóan még arra kell rámutatnom, hogy valamennyi európai ország közül mi vállaltuk a viszonylag legnagyobb kötelezettségeket. *Nincs még egy ország, amely annyi munkaóra teljesítését vállalta volna a német haditermelés számára, mint Magyarország.* Ez a körülmény magyarázza a növekvő munkaerőhiányt is.

A magyar mezőgazdaság fejlesztésére különleges gondot fordítunk. Az idevonatkozó rendszabályokat az elmúlt évi XV. törvénycikk tartalmazza. Ennek a törvénynek célja, hogy a magyar mezőgazdasági termelés hozamát a legmagasabb szintre emelje. Erre a célra a törvény 1 milliárd pengőt irányoz elő.

Az elmúlt évek folyamán a kedvezőtlen időjárási viszonyok következtében 5—600 000 katasztrális hold állt víz alatt és maradt megműveletlenül, ennek folytán a magyar mezőgazdaság hozama jelentősen csökkent, *a kenyéradagot Magyarországon 160 grammra kellett csökkenteni, szemben a németországi 250 grammal.*

A terméshozamnak a közös hadviselés érdekében való emelését jelenleg még más leküzdhetetlen akadályok is gátolják. Ilyenek a műtrágyahiány és az emberi és állati munkaerő igénybevétele a Wehrmacht által. Végül erősen korlátozott a kőolajjal üzemeltetett mezőgazdasági gépek használata, a folyékony tüzelőanyagnak Németország számára való ismeretes szállításai következtében."

A 2. magyar hadsereg katasztrófáját is felhasználta Horthy annak bizonyítására, hogy a Kállay-kormány nem akarja kivonni magát a közös háborús erőfeszítésekből és áldozatokból:

„Azt a ráfogást, mely szerint a Kállay-kormány arra törekedne, hogy Magyarország részvételét a bolsevizmus elleni háborúban a minimumra korlátozza, a leghatározottabban vissza kell utasítani. Magyarország a bolsevizmus elleni harcában majdnem teljes hadianyag-felszerelését és legjobb csapatait áldozta fel. Ami csapataink magatartását illeti, nincs olyan csapat, amelyet ne rohanhatna le egy sokszoros fölényben levő harci csoport, különösen akkor, ha az állás nincs eléggé sűrűn megszállva, ha a csapat nincs kellően felszerelve megfelelő fegyverekkel, és ha ráadásul köd van, és a hőmérséklet mínusz 45 fokra süllyed. Tény, hogy a keleti arcvonalon küzdő valamennyi nemzet egyes frontszakaszait áttörték. Ezeket a betörési helyeket csak ott sikerült elzárni, ahol tartalékok álltak rendelkezésre. *Ami a tiszta magyar ezredeket illeti, ezek hagyták el a Dont utoljára az Oroszországban harcoló összes nemzet között, január 26-án, akkor is parancsra, és két magyar ezred (a kecskeméti és az egri) fedezte hátvédként a német csapatokat. Egyébként önmagáért beszél az a tény, hogy 200 000 emberből 80 000 halottunk és 63 000 sebesültünk volt."*

Horthy levelében igyekszik megmagyarázni a török ügyet, majd Szlovákia és Románia ellen hangoztat különböző vádakat, főként a baráti és semleges külföldön Magyarország ellen folytatott propagandájuk miatt.

Levelét így végzi:

„Fejtegetéseimet azzal a kéréssel zárom, hogy Excellenciád ezekben a sorsdöntő órákban teljes bizalommal tekintsen Magyarországra és kormányára, mert ez a nép múltbeli és jelenbeli magatartásával teljes joggal igényelheti ezt a bizalmat a jövőre is. *Magyarország Németország legrégibb és alighanem leghűbb barátja.* Írásos szövetségi szerződés nélkül is, meggyőződésből, mindenkor a Németországgal való legszorosabb együttműködés mellett foglalt állást, és kötelezettségeit azóta is hűséggel és gyakran saját érdekeinek háttérbe szorításával teljesítette.

Ehhez még azt teszem hozzá, hogy az országban semmi sem történhet akaratom ellenére, és én minden körülmények között fenn fogom tartani a nyugalmat és rendet."

A „hintapolitika" folytatódott:
az *egyik oldal:* Horthy biztosította Hitlert arról, hogy Magyarország híven kitart a tengely mellett, támogatja katonailag és gazdaságilag,
a *másik oldal:* Barcza György, volt londoni magyar követnek Svájcban *1943. május 21-én* sikerült érintkezést találni egy Mr. H. név alá rejtőző angol diplomatával, aki szoros kapcsolatban állott a berni amerikai követség tanácsosával, Mr. Dullesszal. Barcza kifejtette H. előtt: ő ugyan magánszemélyként tartózkodik Svájcban, de módjában áll, hogy bizonyos közléseket eljuttasson Kállayhoz, aki tud az ittlétéről. Ő, Barcza, ahhoz a politikai csoporthoz tartozik, amely az angolszászokkal érez együtt. E csoport véleménye szerint — itt többek között megemlítette Bethlen nevét is — *Magyarország nem tud addig kiugrani a háborúból, ameddig az angolszász csapatok nem érik el a magyar határt. A* Bethlen-csoport — fejtegette Barcza — el akarja kerülni, hogy Magyarországot akár szomszédai, akár az angolszászok keleti szövetségese, a Szovjetunió megszállja. *A háború után az átmeneti időszakban a Bethlen-csoport hajlandó lenne átvenni az ország kormányzását.*
Mr. H. megígérte, hogy Barcza közléseit továbbítja Londonba.
1943. július 11-én Barcza *Mr. Dullesszal találkozott,* aki *megértő álláspontot foglalt el a Bethlen-csoport politikai koncepciójával kapcsolatban, egyben biztosította a Horthy—Kállay rezsimet a Nyugat szimpátiájáról.*
Ebben az időben az angol és amerikai rádió propaganda élesen támadta a Kállay-kormányt, amiért nem vonta vissza csapatait a keleti frontról és létfontosságú hadianyagok — bauxit, olaj —, valamint élelmiszerek szállításával támogatta a német hadigépezetet. Budán a Sándor-palotában — érthető módon — Kállayék inkább Mr. Dulles megértő közlésének hittek.
Az amerikaiak július elején Barcza útján közölték Kállayval, hogy három emberrel hajlandók tárgyalni, éspedig: Bethlen István gróffal, Esterházy Móric gróffal vagy Baranyai Lipóttal.
Bethlen nem hagyhatta el az országot, s Esterházy Móric sem vállalkozott az utazásra, ezért *Baranyai Lipót* utazott, *Radvánszky báróval* együtt, Bernbe, hogy tárgyaljon *Mr. Dullesszal.* A magyar fél, tárgyalási készségének kifejezésre juttatása mellett, a következő alapelvek alapján óhajtotta e megbeszéléseket folytatni:

— *A magyar királyi kormány mindenképpen szembeszállna a Szovjetunióval, de megadná magát az angol—amerikai csapatoknak. A határokat a békekonferencia állapítsa meg,* de addig is az adminisztráció maradjon magyar.
Mr. Dulles ezt a nyilatkozatot tárgyalási alapul elfogadta, egyben közölte, hogy ők, az amerikaiak, majd informálják az angolokat, ugyanakkor arra kérte Baranyait és Radvánszkyt, hogy *semmiképpen se lépjenek közvetlen kapcsolatba az oroszokkal,* a titkosság megőrzése kedvéért...
Baranyai visszatérése után Kállaynak, Ghyczynek és Keresztes-Fischernek jelentést tett a Dullesszal folytatott tárgyalásról.
Közben *Ottó főhercegtől üzenet érkezett Washingtonból:* ha Kállayék azt óhajtják, hogy ő képviselje a magyar királyi kormány álláspontját az amerikai kormánynál, akkor körvonalazzák pontosabban álláspontjukat és *küldjenek neki megfelelő felhatalmazást.*
Az „árnyékkormány" fáradozásait, úgy látszott, siker koronázta: sikerült komoly kapcsolatot teremteni az angolszász szövetségesekkel, pontosabban a szovjet-ellenes amerikai tényezőkkel. Kállayék megkönnyebbülten vették tudomásul, hogy Dulles nem követelt azonnali, hatékony kiállást — a „tengely" ellen; folytathatják a Harmadik Birodalom támogatását, elsősorban nyersanyag-szállításokkal és az ipari kapacitás lekötésével, de lehetőleg nem küldenek újabb katonai egységeket a keleti frontra, hogy növelhessék az itthoni katonai erőt — a háború befejezésének pillanatára.
Bizonyos tekintetben sikernek könyvelték el azt is, hogy IV. Károly fia, Ottó „trónörökös" hajlandónak mutatkozott a Kállay-kormány érdekeit Washingtonban képviselni. (Erről nyilván Horthy sem tudott, hiszen akkor kitűnt volna, hogy Kállay hajlandó elfogadni a Habsburg-dinasztiát a Horthy-dinasztia helyett...)
A Dullesszal folytatott tárgyalások Budán azt a reményt keltették, hogy „kivárási" politikát lehet folytatni, majd kialakulnak a dolgok. De 1943 júliusában a háborús események menetében döntő jelentőségű változások történtek:
1943. július 25-én, két héttel a szicíliai partraszállás után *megbukott Mussolini;* minden pillanatban várni lehetett, hogy Olaszország kilép a háborúból — és Mussolini bukása napján *katasztrófális vereség érte a náci Wehrmachtot Kurszknál.*

Mussolini bukásának híre készületlenül találta a magyar uralkodó osztályokat és nagy megrázkódtatást okozott.

A Duce majdhogy nem szimbólum volt az ellenforradalmi Magyarországon. A hivatalos propaganda az 1927. évi olasz—magyar barátsági szerződés megkötése óta mint Magyarország első és legnagyobb barátját igyekezett népszerűsíteni. Mussolini már 1927-ben szót emelt a trianoni békeszerződés ellen és később is számtalanszor tett magyarbarát nyilatkozatot.

Arról természetesen hallgatott a hivatalos propaganda, hogy a Duce barátságát nagyon drágán fizette meg az ország. Nemcsak az előnytelen kereskedelmi szerződéseket kell megemlíteni, hanem főként és elsősorban azt, hogy a magyar külpolitika nem közeledhetett Jugoszláviához, hogy az 1926 nyarán megindult és komoly eredménnyel kecsegtető jugoszláv—magyar tárgyalásokat zátonyra kellett futtatni!

Bethlen óta a magyar külpolitika elsősorban Rómát követte. Ezen még az sem változtatott döntően, hogy 1933-ban Gömbös felvette az érintkezést Hitlerrel s kül- és belpolitikájában egyre nagyobb mértékben követte a Harmadik Birodalmat.

Kállay 1943 tavaszán még Mussolini segítségével szerette volna kialakítani új politikai irányvonalát, a közlekedést az angolszász hatalmak felé, a lassú leválást a Harmadik Birodalom oldaláról, a különbéke lehetőségének kipuhatolását.

Számításának kedvezett az is, hogy 1943 májusában, a tuniszi vereség után rendkívül feszültté vált a Hitler-Mussolini viszony, mert egymásra hárították a felelősséget a válságos helyzet miatt. Ez idő tájt „egyre jobban *megérlelődött Mussoliniban az a meggyőződés* — írja Roberto Battaglia »A második világháború« című művében —, hogy el kell szakadnia erőszakos és kezelhetetlen szövetségesétől, sőt *élére kell állnia annak a kiterjedt összeesküvésnek, amely a szövetség felborításának céljával ebben az időben Romániában és Magyarországon is kibontakozik.*"

Július 25-e azonban a Mussolinihez fűzött összes reményeket és terveket halomra döntötte. Mussolini bukása Kállayt új helyzet elé állította; számolnia kellett azzal, hogy a Háromhatalmi Egyezmény országai közül egyre sem támaszkodhatik, külpolitikai problémáit egyedül kell megoldania. Még nehezebbé tették helyzetét a keleti front újabb eseményei.

A német hadvezetőség 1943 júliusában a kurszki kiszögellésnél 50 hadosztályt, köztük 14 páncélos és 2 gépkocsizó hadosztályt

vont össze; mintegy 900 000 katona, 10 000 löveg és aknavető, továbbá 2700 harckocsi állt készenlétben a támadásra.

Hitler itt, Kurszknál akarta megfordítani a háború menetét, ismét magához ragadni a kezdeményezést. Ezzel a nagyszabású nyári támadással szerette volna helyreállítani a Donnál, a Volgánál, a Kaukázusban és Észak-Afrikában megtépázott tekintélyét.

A szovjet csapatok kurszki ellentámadása keresztülhúzta ezeket a számításokat. A Wehrmachtot ért megsemmisítő vereség következtében a *német főparancsnokság kénytelen volt véglegesen lemondani a támadó hadászatról, és az egész szovjet—német arcvonalon védelembe ment át.*

„A hitlerista hadvezetésnek ez az elhatározása — állapítja meg »A második világháború 1939—1945« című szovjet hadtörténelmi munka —, hogy hadászati védelembe megy át és hosszú háborúra készül fel, azt jelentette, hogy a Szovjetunió elleni háborúval kapcsolatos valamennyi elgondolása és célja teljesen meghiúsult. A kurszki csata szertefoszlatta a hitleristáknak azt a propaganda-meséjét, hogy a szovjet hadászat »idényhadászat«. A szovjet hadsereg megmutatta, hogy az év minden szakában meg tudja verni az ellenséget."

A kurszki német katasztrófa szertefoszlatta a magyar uralkodó osztályok álmait. Most már nem építhettek arra, hogy a szovjet és a német haderők gigászi küzdelemben kimerítik egymást és a dél felől Európába behatoló angolszászok könnyűszerrel megszerzik a végső győzelmet. A Wehrmacht döntő vereséget szenvedett, de a szovjet hadsereg ereje napról napra nőtt.

A Kállay—Bethlen csoportnak gyorsan kellett volna döntenie. Mr. H. 1943. augusztus 5-én közölte Barczával Bernben, hogy nem szabad tovább várni, itt van Magyarország számára az utolsó lehetőség, fegyverszünetet kell kérni, nem lehet a háború végéig várni, húzni-halasztani a dolgokat, jóbarátságban maradni Németországgal, segíteni Hitlert, és azt várni, hogy ezt elnézzék a szövetségesek...

A Vörös Hadsereg Orjol és Kurszk elfoglalása után Harkov felé tört előre, Szicíliában egyik város a másik után került a szövetségesek kezére, de Kállayék még mindig nem tudtak vagy nem akartak dönteni.

Várjunk és majd meglátjuk, mi lesz — üzente Kállay Barczának Bernbe.

MAGYARORSZÁG — 1943 KORATAVASZÁN ÉS NYARÁN

Tiszt- és német-ellenes hangulat — „Jelentős nyomást kell a Birodalom részéről kifejteni", jelenti Veesenmayer — Erősödő baloldali mozgalmak — Kállay kettős játéka

1943. április 16-án, azon a napon, amikor Horthy megérkezett a klessheimi kastélyba és megkezdte tárgyalásait Hitlerrel, Jankovich Miklós, Fejér megye főispánja Kállay miniszterelnökhöz intézett jelentésében a többi között a következőket írta a lakosság helyzetéről, az élelmiszerellátásról, a hangulatról:

„. . . A lakosság hangulata általában nem kielégítő. Bizonyos nyugtalanság észlelhető a németek oroszországi ellentámadásainak megszűnése és afrikai visszavonulása, úgyszintén az egyre veszedelmesebbé váló légitámadások miatt, s egyre szaporodik azoknak a száma, akik elvesztették reményüket a háború reánk nézve kedvező kimenetelében. Különösen fokozódott a nyugtalanság azok körében, akik a keleti hadszíntéren küzdő hozzátartozóikról nem kaptak megbízható értesülést. Ezt a nyugtalanságot fokozzák az ellenséges, különösen a moszkvai rádió magyar nyelvű hírei, azonkívül a téli háborúval kapcsolatosan a sebesültek, hazatért katonák által terjesztett hírek. A katonák nyilvánosan, sokszor tömegek előtt, hihetetlen híreket terjesztenek a harctérről, a tisztekről — azok magatartását bírálva —, az orosz fogságba került katonák sorsáról s a velük szövetséges német csapatok erőszakos viselkedéséről. Ezeket a híreszteléseket és elbeszéléseket ellenőrizni nem lehet, de a beszéd szájról szájra száll. Így a hangulat tiszt- és németellenes . . .

Közellátásban a zsír- és lisztellátás még kielégítő, azonban a jelek szerint a lisztellátásban hamarosan nagyobb hiány lesz. A húsellátás rosszabbodik . . .

Budapestről könnyen megközelíthető falvakba naponként, de főleg vasárnap olyan tömeg ember jár le, amilyet soha azelőtt látni nem lehetett, ez mind maga kínál magasabb árakat a termelőknek. Kézimunkát, lábbelit, ruhát cserél élelemért . . ."

VEESENMAYER LÁTOGATÁSA

Ez idő tájt fejezte be magyarországi látogatását Edmund Veesenmayer; a Külügyi Hivatal megbízásából jött Budapestre, hogy részletes helyzetjelentést és elemzést készítsen a Harmadik Birodalmat mind jobban aggasztó magyarországi helyzetről. Veesenmayer alapos munkát végzett és tapasztalatairól hosszú, 14 oldalas jelentésben számolt be a Külügyi Hivatalnak. A jelentés dátuma: 1943. április 30.

Bevezetésképpen Veesenmayer megállapítja:

„Az összes balkáni népek közül jelenleg a magyarok mutatják a legkevésbé kielégítő képet. Erre jellemző a mértéktelen önhittség, mely éles ellentétben áll saját népi létének értékével s azzal a teljesítménnyel, amelyet mint szövetséges nemzet a Háromhatalmi Egyezmény keretei között eddig teljesített."

A magyar népről kialakított ezen összefoglaló, de hízelgőnek éppen nem nevezhető megállapítás után a jelentés rátér a részletes elemzésre. Az egyes fejezetek címei: „A zsidó probléma", „A kormányzó", „A nacionalista ellenzék", „A magyar rendőrség és csendőrség", „Kállay személye", „A kormányzó látogatása a vezéri főhadiszálláson."

Az első fejezet lényege: a magyarországi defetista hangulat mögött, a tengelyhatalmak háborús célkitűzéseit szabotáló akciók mögött a zsidókat kell keresni, akik nemcsak hogy számarányukat meghaladó mértékben tudják befolyásuk alatt tartani a gazdasági életet, hanem más területen is többé-kevésbé uralkodó szerepet játszanak.

A jelentés szerint azért lett Magyarország az európai zsidók menedékévé, mert a zsidókban látják a legjobb biztosítékát annak, hogy a komoly légitámadásoktól meg legyenek védve. „A bombázásoktól való félelem oly erős, hogy az még a nacionalista ellenzéki körökre is kiterjed" — állapítja meg Veesenmayer.

De nem érdektelen a következő megállapítása sem:

„A jelenlegi magyarországi kormány, a zsidóság és a polgárság széles rétegei nem hisznek a tengelyhatalmak győzelmében és nem is kívánják azt. Abban reménykednek, hogy mind a németek, mind az oroszok egymás erőit annyira kimerítik, hogy gyakorlatilag az angolok, illetőleg az amerikaiak kerülnek ki győztesen a háborúból, anélkül, hogy nagyobb kockázatot kellene vállalniok."

Veesenmayert magyarországi tapasztalatai — és nem utolsósorban informátorai — meggyőzték arról, hogy „az, amit Magyarország jelenleg a bolsevizmus elleni nagy harcban produkál, az csak töredéke annak, amit teljesíteni tudna. Éppen csak annyit tesznek, amennyi okvetlenül szükséges ahhoz, hogy a Birodalom irányában a látszatot és a formát megőrizzék. Ez gyakorlatilag minden területre érvényes, különösen a gazdasági életben, mindenekelőtt az élelmiszerellátás, az olaj, a bauxit, a textil és a fegyverkezési ipar terén."

Súlyos megállapítás, melyért elsősorban informátorai felelősek..

Horthyról azt írja, hogy zsidók, zsidókkal összeházasodott arisztokraták és klerikális politikusok veszik körül. „Az egyetlen pont, ahol világosan a Birodalom oldalán áll, a bolsevizmus gyűlölete, környezete azonban arra törekszik, hogy a bolsevik veszélyt a valóságosnál kisebbnek állítsa be előtte. Ennek ellenére mélyen gyökerező tekintélye van Magyarországon... Személyiségének nimbusza olyan erős, hogy minden nacionalista és szociális forradalmi tendencia, akárhonnan jön is, előtte kénytelen megállni.

Magyarországon ma a következők állanak Németországgal szemben ellenségesen:

1. a zsidóság,
2. a zsidósággal összeházasodott arisztokrácia,
3. a klerikális körök,
4. a német renegátok".

A nacionalista, azaz a szélsőjobboldali ellenzékről Veesenmayer a következőket írja:

„Ez is nagyon kedvezőtlen, nagyon kevéssé örömteli képet mutat. A Szálasi-mozgalom, amely egykor nagy reményekre jogosított, ma a teljes jelentéktelenség állapotába süllyedt. Ameddig Szálasi börtönben ült, addig mítosz volt, és a politikai mártír nimbusza övezte. Miután a rendszer — igen okosan — kegyelmet adott neki és szabadon bocsátotta, igen gyorsan felszínre kerültek a vezetésben dúló harcok, a korrupció és a politikai rátermettség hiánya, és mindez arra vezetett, hogy ma ebből a mozgalomból már csak nagyon kevés maradt. A jó elemek visszahúzódtak. A hívek nagy tömege vezetés nélkül maradt és megundorodott a vezetés visszataszító színjátékától, vagy megfutamodott, vagy

szétszéledt, vagy abban a meggyőződésben él, hogy szélsőséges szocialista vagy kommunista úton kell járnia.

Emellett itt vannak az egykor fontos tisztséget betöltött magasrangú katonák, mint Ruszkay, Rátz, Barabás, Temessy és sokan mások. Ezeket politikai beállítottságuk miatt már korábban eltávolították a hadseregből, igen okos szisztémával gondoskodtak azonban arról, hogy számos felügyelőbizottsági és igazgatósági tagság révén eléggé elviselhető és jobbára tétlen életet éljenek. Ez az állapot ezeket az embereket nem tette értékesebbekké..."

Albrecht főhercegről Veesenmayernek az a véleménye, hogy „ő maga tengelybarát állásfoglalásában látja az egyetlen lehetőséget arra, hogy Magyarország jogarát megszerezze. De tekintélye erősen elmarad a kormányzó tekintélye mögött, nem szólva arról, hogy sem a nagy tömegekben, sem a nacionalista ellenzékben nincs számottevő tábora."

A hadsereg sem mutat — a Birodalom szempontjából — megnyugtató képet. Veesenmayer értesülése szerint a hadseregből „eltávolították a valóban jó nacionalista tiszteket... A kormányzó — Keresztes-Fischer Ferenc belügyminiszter besúgása alapján — rövid időn belül négy tábornokot és tíz magasrangú tisztet részesített figyelmeztetésben, a hadseregben folyó állítólagos politizálás miatt; a tisztek között olyanok találhatók, mint Vörös tábornok, aki egyes-egyedül arra törekszik, hogy a hadsereget harcképessé tegye és megszabadítsa a defetista befolyásoktól."

Kiben, kikben látta 1943 kora tavaszán Veesenmayer a jövő zálogát?

„Megítélésem szerint mindössze két olyan férfi van, aki egy nemzeti kormány élén komolyan szóba jöhetne: *Imrédy* egykori miniszterelnök és *Bárdossy* korábbi külügyminiszter. Mindkettőt komoly, okos és messzelátó politikusnak tekintik, akik egyrészt a magyar követeléseket mértékadó módon tudják képviselni, másrészt tapasztalataik alapján kielégítően meggyőződtek arról, hogy a belső magyar válság valódi forrása hol van. *Különösen Imrédy, akivel ismételten hosszú és beható beszélgetéseket folytattam, mutakozott a Führer és a tengely igaz és tiszta hívének.* De Bárdossy is világosan és tisztán látja, hogy Magyarország fennmaradása a tengely győzelmétől függ. Abban azonban kételkednünk kell, vajon akár az egyik, akár a másik a kellő erővel és a szükséges számú hívekkel rendelkezik-e, hogy egy valódi rendszerváltozást Magyarországon keresztülvigyen. Véleményem szerint

mányzóra, hogy rövid időn belül ismét nyeregbe kerüljön. Ennek megfelelően a hivatalos kommünikét a látogatásról két jelentéktelen mondatban adták le, és a német kommünikét értékét két fontos mondat elhagyásával erősen csökkentették..."

Veesenmayer így zárta jelentését:

„Ha Magyarországon a tengely szempontjából érdemlegesebb befolyást akarunk biztosítani magunknak, akkor a következő szempontokra kell tekintettel lenni:

1. Tartós kormányváltozás csak a kormányzóval együtt hajtható végre; sem nélküle, sem ellene nincs kilátásunk sikerre és arra, hogy elkerüljük minden nagyobb megrázkódtatás veszélyét.
2. Feltétel: a kormányzót körülvevő besúgóklikk felszámolása és olyan személyek bekapcsolása, akik a tengely érdekében tartós, jótékony befolyást gyakorolnak a kormányzóra.
3. A nacionalista ellenzék értéke, illetőleg értéktelensége úgy mutatkozik meg, ha a súlypontot az egyetlen rendelkezésre álló nagyobb szervezetre — vagyis a hadseregre fektetjük.
4. Abban az esetben, ha Imrédynek, Bárdossynak vagy mindkettőnek vezető funkciót szánunk, figyelembe kell venni, hogy mindkét személy vörös posztó a kormányzó szemében, és ezért vagy megfelelő előkészületeket kell tenni, vagy pedig jelentős nyomást kell a Birodalom részéről kifejteni.
5. Magyarország belső állapota szükségessé teszi, hogy a kezdeményezés, a véghezvitel és a biztosítás szívós külső befolyás útján, vagyis gyakorlatilag a Birodalomtól kiindulva történjék."

Veesenmayer jelentését az iraton látható feljegyzés szerint illetékes helyeken komolyan értékelték és javaslatait a továbbiakban nem hagyták figyelmen kívül...

A BÉKEPÁRT

1943 tavaszán jelentős változás állott be a Kommunisták Magyarországi Pártja életében.

A Kommunista Internacionálé Végrehajtó Bizottsága 1943. május 15-én határozatot hozott a III. Internacionálé feloszlatásáról.

„A Kommunista Internacionálé Végrehajtó Bizottságának elnöksége felhívja a Kommunista Internacionálé valamennyi hívét, hogy összpontosítsák erejüket a Hitler-ellenes koalíció népeinek és államainak felszabadító háborújában való aktív részvételre és annak minden módon való támogatására, hogy minél gyorsabban szétzúzhassák a dolgozók halálos ellenségét — a német fasizmust, valamint szövetségeseit és csatlósait."

E határozat alapján a Kommunisták Magyarországi Pártja 1943 júniusában határozatot hozott a párt formális feloszlatásáról. A határozat kimondta:

„Utasítjuk a Kommunisták Magyarországi Pártjának minden tagját, és felhívjuk a párt minden hívét, hogy minden osztályszemponton felülemelkedve: álljatok az élére az egész nemzetért vívott harcnak. Fogjatok össze minden becsületes emberrel — társadalmi állásra, világnézetre, vallásra, nemzetiségre nem tekintve —, aki hajlandó harcolni a Hitler-fasizmus megsemmisítéséért. Támogassatok és erősítsetek minden demokratikus pártot, mozgalmat, a munkás-paraszt-polgár összefogás minden harcosát; a függetlenségi sajtó minden orgánumát, minden neves és névtelen munkását; a béke minden hívét. Harcoljatok a Hitler-fasizmus ellen mindenhol és minden eszközzel.

A magyar nemzetet végső pusztulás fenyegeti. Kállay és kormánya, a reakció hazaáruló politikája, a Hitler-bérencek munkája juttatta Magyarországot a lejtőre, ők felelősek az idegen érdekért kiontott magyar vérért. Ennek a politikának el kell tűnnie a magyar életből. Nem tűrheti a magyar nemzet, hogy ezt a kárhozatos politikát a végsőkig vigyék, mert ez az ország és a nemzet teljes pusztulásával egyenlő.

Minden Hitler-ellenes kezdeményezést támogatni kell, bárhonnan is induljon ki. A nemzet nem várhat csodára, önmagának kell megteremteni felszabadulásának, a széles nemzeti összefogásnak feltételeit, az

azonnali különbékét!
Nemzeti kormányt!
A szabadságjogok és a parlament jogkörének helyreállítását!
Új választást — a nemzet maga döntsön saját sorsáról!
Földreformot!"

Kádár János, a párt akkori Központi Bizottságának tagja, később így foglalta össze a párt feloszlató határozatát és annak következményeit:

„A határozatot 1943 június elején hozta a KMP akkori itthoni vezetősége. A határozat szóbeli volt (jegyzőkönyv azokban az években az illegális munka miatt nem készült). A határozatot a következőkben tudom rekonstruálni:

a) kimondjuk a párt feloszlását és elterjesztjük ennek hírét,
b) a pártot ténylegesen nem oszlatjuk fel, hanem egy e célból összehívandó vezetőségi ülésen elhatározott új elnevezés alatt a párt folytatja működését (ez lett a Békepárt — KE),
c) a párt akcióit néhány hétig szüneteltetjük, ezalatt gondos és fokozott előkészítés után alaposan kiszélesítjük a szervező munkát (új tagok toborzása, kapcsolatok kiépítése stb.),
d) szélesebb körű propagandát és agitációt indítunk,
e) kapcsolatokat teremtünk a faluval, a parasztsággal,
f) megfelelő szervező munkával (akciócsoportok szervezése, különösen az ifjúság, az OIB volt kapcsolatai vonalán) széles körű akciókat indítunk,
g) kapcsolatot teremtve az erre alkalmas antifasiszta pártokkal és politikai csoportokkal, létrehozunk egy hazafias frontot.

Ugyanezen az ülésen elhatároztuk, hogy kiadunk egy röpiratot a KMP feloszlatásáról, amely a kitűzött politikai célok megvalósítását elősegíti, de ebben nem beszélünk azokról a dolgokról, amelyeket a fasiszták előtt egy ideig titokban akarunk tartani (tehát a további munkára vonatkozó elgondolásainkról). Elhatároztuk még azt is, hogy kapcsolatait (találkozóit az alsóbb szervekkel) minden vezetőségi tag körülbelül három héttel későbbre állítja be, hogy ott már, a közben nyitvamaradt kérdések eldöntése után, a további munkát részleteiben beszélhessük meg. Elhatároztuk, hogy a további munkára vonatkozólag kikérjük alsóbb kapcsolataink véleményét, és gondolkozni fogunk a párt új nevén.

A vezetőségi tagokon kívül először a következő elvtársakkal közöltük, hogy a röpiratban ismertetetteken kívül más határozat is született: Orbán László, Donáth Ferenc, Ságvári Endre, Kállai Gyula, Fehér Lajos, továbbá az erdélyi és szlovákiai pártcsoport vezetőjével és még másokkal, akiknek kilétét én akkor nem ismertem és ma sem ismerem.

. . . Mi, akik 1943-ban a KMP-t feloszlató határozatot hoztuk, a Békepártot egy más néven dolgozó kommunista pártnak tekintettük akkor, én annak látom ma is. Hozzátehetem, hogy a velünk később együttműködő politikai erők, Szociáldemokrata Párt, kisgazdapárti csoportok stb. is annak tartották, hasonlóképpen az ellenünk könyörtelen harcot vívó horthysta és nyilas, náci erők és erőszakszervezetek is. A párt szervezési elvei és módszerei is ennek megfelelőek voltak.

Ennek alátámasztására a következőket mondhatom el:

Azok a vezetőségi tagok, akik 1944 szeptemberében egy megfelelő határozattal helyrehozták az 1943-as pártfeloszlató határozat politikai hibáit, bizonyíthatják, hogy ténylegesen 1944-ben is lényegében névváltozás történt, mert a Békepárt, minden szervezetét és tagját megtartva, mint a Kommunisták Magyarországi Pártja működött tovább, és egyetlen tagja sem foglalt úgy állást, hogy ő a Békepártba lépett be, és a kommunista pártban nem akar dolgozni, mert ő nem kommunista.

Egy elem mégis volt a szervezési gyakorlatban, mely eltért a kommunista szervezési elvektől: mi felszólítottuk a Békepárt célkitűzéseivel rokonszenvező, de velünk közvetlen kapcsolatban nem álló embereket arra, hogy öntevékenyen alakítsanak helyi Békepárt-bizottságokat vagy békebizottságokat, és hajtsanak végre különböző feladatokat. Mint később kitűnt, e felhívásnak elsősorban falun sok helyen eleget tettek az általunk agitációs anyaggal (röpiratokkal) rendszeresen ellátott elvtársak körül szervezkedő földmunkások és parasztok. 1944-ben a börtönökben találkoztak elvtársaink olyan falusi dolgozókkal, akiket a Békepárt helyi szervezetének létrehozása miatt tartóztatott le a csendőrség. Ezt a szervezést ők öntevékenyen, a központtól függetlenül, csupán az írásos agitációs anyag felhívása nyomán végezték.

— Tehát a Békepárt szervezetei — ezektől a laza helyi szervezetektől eltekintve — az általunk kiépített vidéki szervezeteket is ideértve, szabályos, az illegális harc követelményeinek megfelelő, centralizált, kommunista jellegű szervezetek voltak."

A FÖLDMUNKÁS SZAKOSZTÁLY

Ezen a nyáron, 1943 nyarán sikerült létrehozni — nem utolsósorban a kommunisták kitartó és szívós munkája eredményeképpen — a Parasztszövetségen belül a földmunkás tagozatot, mely

a mezőgazdasági munkásságot és a parasztság félproletár elemeit tömörítette. A megalakult Országos Földmunkás Szakosztály, elnöke Dobi István, titkára pedig Iliás Ferenc, az illegális Kommunisták Magyarországi Pártjának tagja lett.

Dobi István „Vallomás és történelem" című könyvében a „munkásszakosztály" létrejöttére így emlékezik vissza:

„Végre eljutunk a határozatig, hogy megalakul a Parasztszövetség munkásszakosztálya. Ennek politikai értelmét sokan világosan látják, mások legalább sejtik, és ez a magyarázata a sok nehézségnek és az utolsó órákban is jelentkező bonyodalmaknak.

Budapesten a Széchenyi Klub helyiségében tartjuk meg az alakuló gyűlést. Igen sok jól öltözött embert látok, írókat, újságírókat, más értelmiségi népet, akiknek egy részét személyesen, néhányat hírből, de annál jobban ismerem, némelyikét nem tudom hová tenni, feltűnik, hogy acsarkodnak, öklüket rázzák, mielőtt bármi érdemleges történt volna. Itt vannak a Győrffy-kollegisták, amott a Szabad Szó Társaság Veres Pétert veszi körül. Szép számmal látok szegényparasztokat, az idecsatolt csehszlovák területről, Léva környékéről, a Csallóközből, másokat Heves, Békés és Csongrád megyéből. Lényegesen több a rendőr, mint amennyit a parasztszövetségi összejöveteleken megszoktunk.

Nagy Ferenc az ügyeletes rendőrtiszttel tanakodik, mihez fogjanak, mert már kezdeni kellene, s még mindig nem érkezett meg a gyűléstartási engedély. Rendőrség, rendőrtiszt már van, csak engedély nincs. Anélkül pedig nem kezdhetünk. Nagy Ferencnek is az a véleménye.

Én vagyok a kijelölt előadó, szokatlan a környezet — érzem, nehéz a feladatom, sokkal jobban izgulok, mint bárminő más tanácskozáson.

Egy parasztember mellém telepszik, rágja a fülem, hogy itt valami disznóság folyik, higgyem el neki, Nagy Ferenc többet tud, mint amennyit elárul, és mást csinál, mint amiről beszél. Ezek megállapodtak Keresztes-Fischerrel, hogy mégse legyen munkásszakosztály.

— Nem tudom elhinni. De ha igaz, akkor én többé nem állok vele szóba, ti is azt csináljátok!

Kovács Bélát kérdezem, morog ezt-amazt, megnyugtatni nem tud. Az a véleménye, hogy ha minden rendben volna, akkor vagy az engedélynek, vagy a tilalomnak már itt kellene lennie.

Ajánlom neki, szorítsuk rá Nagy Ferencet, vasárnap van, a

belügyminiszter a közelben lakik, menjen el hozzá, szerezze meg az engedélyt.

— Hogyan képzeltek ilyet? — csodálkozik és méltatlankodik Nagy Ferenc.

Azonban nyugtalanítja őt a megjelent tömegben megfigyelhető izgalom és felháborodás, Kovács Béla is noszogatja, végül azt mondja, megy Keresztes-Fischerhez. Elvonul, s már jön is vissza, legfeljebb annyi ideig volt távol, ameddig a szomszéd kávéházban lehörpintett egy feketekávét. Gondolom, kicsinált játék ez, s ezen a véleményemen az sem változtat, hogy elnökünkből árad a felháborodás:

— Keresztes-Fischer engedélyezte az alakuló gyűlést, de Dobi István felszólalását tíz percre korlátozta! — hozzám fordul és figyelmeztet: — Ehhez tartsd magad!

Tudom, hogy mondanivalóimat a legjobb szándékkal sem szoríthatom tíz perc keretei közé. Törekszem tömören és mégis úgy beszélni, hogy a leglényegesebbet elmondjam. Igyekszem lehetőleg senkire rá nem nézni, akitől figyelmeztetést kaphatnék, a rendőrtisztre legkevésbé. Kovács Bélára megreszkírozok egy óvatos pillantást, tetszik, hogy olyan bálvány-nyugalommal ül mellettem balfelől — ő vezeti a gyűlést —, mintha belügyminiszter a világon sem volna, de tán az atyaúristen se szóljon bele abba, amit mi csinálunk.

Mikor már sok a mocorgás a hivatalos személyek környékén, tudomásul kell vennem azt is, hogy mutogatják egymásnak az órájukat, a tíz percem már régen eltelt, befejezem a beszédet.

A főtitkár bejelenti, hogy a munkástagozat vezetőségének megválasztása következik:

— Az elnök személyére nézve megteszem a javaslatomat. Dobi István szőnyi földmunkást javaslom erre a tisztségre. Van-e ellenjavaslat? Elfogadják-e a jelenlevők Dobi Istvánt elnöknek?

Aztán megint hallom Kovács Béla szavát, megállapítja, hogy ellenjavaslat nincs, a gyűlés résztvevői — a megalakult szakosztály tagjai — egyhangúan megválasztottak elnökké.

Jólesett a megnyilvánult bizalom, de éreztem a felelősségem nagyságát is. Ezt a szakosztályt nem azért csináltuk, hogy meglegyen és ennyi az egész — van. Nemcsak nekem, hanem a gyűlésen megjelent embereknek, de másoknak is, illegális és legális szervezeteknek és tagjaiknak az volt az akaratuk, hogy a munkástagozat harci szervezet is legyen a fasizmus továbbterjedése, a német háborús szövetség, a háborúban való részvételünk ellen, az agrár-

proletárok és szegényparasztok körében minél több és minél szilárdabb sejtjeit szervezze meg az ellenállásnak, távolabbi céljának pedig egy olyan gazdasági és társadalmi rend munkálását tekintse, amely véget vet az eddigi gyalázatos kizsákmányolásnak, s közelebb viszi népünket a kiegyenlített élethez.

Pontosan tudtam, mit akarok, de azzal is tisztában voltam, hogy ehhez megfelelő munkatársakra, alkalmas vezetőségre lesz szükségem. Elérhetem-e egy ilyen vezetőség megválasztását?

Elkészült egy lista, melyet a belügyminiszter és a propagandaminiszter ellenőrzött, helybenhagyott. Részt vett annak összeállításában mindenki, akinek ilyen fontos kérdésbe abban az időben beleszólása lehetett. A névsorban bőven találni nemcsak kormánypárti, hanem nyilas megbízottat is, uram irgalmazz, hogy ezek irányító módon beleszóljanak a vezetésbe. Ezt a listát Kovács Béla adja át nekem, hogy terjesszem elő.

Van a zsebemben egy másik lista. Ezt én állítottam össze — megbeszéltem minden jóakaratú emberrel, akiről tudtam, hogy velem egyetért a munkásszakosztály célját és értelmét illetőleg. Én ezekkel szeretnék együtt dolgozni.

Kezemben a hivatalos lista, mondom az óvatosan megfogalmazott elnöki székfoglalómat, közben gyűrögetem, morzsolgatom a papírt, végül gömböccé zsugorodik a kezemben, nem is tudom, mit lehetne ezzel kezdeni.

Sandítok Kovács Bélára, nem látja vagy nem akarja látni, mit csinálok. Gondolom, jó, hogy ilyen szobor módra tud ülni, még szemére sem vethetik, ha valamit nem vesz észre.

A gömböc már egészen egybezsugorodott, nem lehet ennek már semmi hasznát venni, bedugom a zsebembe. Ott kezembe akad a másik papír, az én jelölőlistám, a mi listánk. Kihúzom és felolvasom, elfogadásra ajánlom.

— Elfogadjuk! — hallom.

Kovács Béla mosolyog mellettem — én nem kérdezem — ő nem mondja, hogy észrevette-e a politikai értelemben jelentéktelennek éppen nem mondható visszaélést, amit elkövettem. De okosabb ember ez annál, semhogy ne tudta volna megfigyelni — volt egy kis minőségi különbség a két jelölőlista között... Mégis rendben levőnek nyilvánít mindent, és ezzel rendben is van a dolog, hiszen ő a főtitkár."

A doni katasztrófa, a rendkívül terhes beszolgáltatási kötelezettségek nyomán nőtt a parasztság elégedetlensége.

Keresztes-Fischer a Parasztszövetség létrehozását, megalakítását azzal a hátsó gondolattal engedélyezte, hogy így befolyása alatt tudja majd tartani a paraszti szervezkedéseket — az általa jóváhagyott vezetőség segítségével.

A belügyi kormányzat azt remélte, hogy a jól megválogatott vezetőség majd megfelelő mederbe tereli a paraszti megmozdulásokat. De csalódnia kellett.

Sem a Parasztszövetség megválasztott vezetősége, sem lapjuk, a Szabad Szó nem lett a kormány engedelmes eszköze, a vezetés, az irányítás egyre inkább a Kállay-kormány politikáját ellenző paraszti elemek kezébe került.

A Szabad Szó egyáltalán nem törekedett arra, hogy a beszolgáltatási terhek miatt zúgolódó, napról napra elkeseredettebbé váló parasztokat megnyugtassa, csendesítse.

A PARASZTSÁG ÉS MUNKÁSSÁG HELYZETE

Amikor a Kállay-kormány mindent megtett, hogy maradéktalanul teljesítse a Harmadik Birodalomba irányuló élelmiszerszállítási programot, és a beszolgáltatást nem teljesítő gazdák ellen 1943 nyarán tömegével indítottak eljárást, a Szabad Szó 1943. augusztus 1-i számában minden kommentár nélkül a következő hírt közölte:

„Amint a Magyar Tudósító jelenti, a celldömölki járás főszolgabírája mint elsőfokú rendőri büntetőbíró 46 alsósági és 26 izsákfai kisgazdát büntetett meg azért, mert a fejadagon felüli gabonamennyiségüket nem ajánlották fel a Hombárnak.

Minden egyes gazda akkora összegű büntetést kapott, ahány kilogramm gabona felajánlását elmulasztotta.

A kiskunfélegyházi közellátási hivatal most tette át azokat az iratokat a rendőrségre, amelyekben azoknak a gazdáknak a nevei szerepelnek, akik nem tettek eleget a gabonabeszolgáltatási kötelezettségüknek. Ezeknek a gazdáknak a száma ezer körül van. Eddig háromszáznál több gazdát büntettek meg 10-től 8000 pengőig terjedő büntetésre, aszerint, melyik gazda milyen mennyiségű gabona beszolgáltatását mulasztotta el.

Csongrád vármegyében — amint a főispán a vármegyei köz-

gyűlésen bejelentette — 4000, Szentesen magában pedig 1200 kisgazda ellen indult eljárás, mert nem tettek eleget kukoricabeszolgáltatási kötelezettségüknek.

Eddig 860 szentesi gazdát büntettek meg 200 pengőtől 1200 pengőig terjedő összegre. A gazdák által befizetendő büntetés 300 000 pengőt tesz ki."

Nem sok idő telt el, és 1943 őszén a parlamentben a kormánypárti és nyilas képviselők sorozatos, heves támadásokat intéztek a Parasztszövetség és a Szabad Szó ellen.

1943 nyarán fokozódott az ipari és mezőgazdasági munkásság elégedetlensége, és ez egyre nagyobb aggodalommal töltötte el a csendőrségi nyomozó szerveket. Az 1943. április—júliusi megmozdulásokról a csendőrségi nyomozó osztály parancsnoksága a következőket jelentette a Belügyminisztériumnak:

„A várpalotai szénbányában 1943 április havában körülbelül 1400 munkás 270 vagon szenet termelt. Ugyanezzel a munkáslétszámmal a termelés július hónap első felére fokozatosan 150 vagonra csökkent. E jelenségben a katonai üzemi parancsnok szabotázst vélt fennforogni, s ezért az ügy felderítését kérte...

Az 1400 bányamunkás közül 360 román, 190 szerb munkaszolgálatos, 100 lengyel menekült, míg a többi várpalotai és környékbeli lakos. A munkaszolgálatosok általában — de különösen a szerbek — igen lassan dolgoztak, s ezért mezőgazdasági munkára osztották be őket. Helyettük 190 zsidó munkaszolgálatost vittek a bányába...

...A diósgyőri gyári- és bányamunkások nyugtalanságát az is fokozza, hogy a vidékről odaköltözött munkások nem kapnak megfelelő lakást, s ha akad is néha egy-egy lakás, azért olyan magas bért kérnek, hogy azt a munkásember nem tudja megfizetni...

Az Országos Földhitelintézet csurgói gazdaságának felügyelője a csurgói őrsön panaszt tett, hogy a gazdaságban dolgozó aratómunkások engedetlenek, követelőzők. Az őrs megállapítása szerint a gazdasági felügyelő panaszának alapja az, hogy a munkások nem voltak hajlandók vasárnap a gazdaságban aratni, hanem egyes kisgazdákhoz mentek aratási munkára. A csurgói járási katonai parancsnok indítványára az ottani főszolgabíró a munkásokat 1943. július 12-én honvédelmi mezőgazdasági munkásokká nyilvánította, a gazdaság felügyelőjét pedig a munkások katonai parancsnoki tisztségével bízta meg. Ebből folyóan Kuma József munkást, mert a gazdaság felügyelőjével mint parancsnokkal

szemben fegyelmezetlen magaviseletet tanúsított, a csurgói főszolgabíró internálta."

A diósgyőri rendőrkapitányság 1943. június 9-én az elégedetlenség okairól a következőket jelentette:

„A munkásság nyugodtan várt és remélt július hó 1-éig, amikor jött az általános fizetésemelés s ezzel együtt az általános áremelés. Ez a munkásság körében erősen nyomott hangulatot, sőt elkeseredést keltett, mert hiszen csak július hó 10-én kapják meg a fölemelt munkabért, az árak pedig már július hó 1-étől emelkedtek.

A munkásság nagyon várta a fizetésemelést, hogy be tudjanak valamit szerezni, a legszükségesebbekkel el tudják magukat és családjukat látni, s nagy csalódás volt ez nekik, mint egymás közt tárgyalják; ahelyett, hogy helyzetük javult volna, a fizetésemelés dacára sokkal rosszabb helyzetbe jutottak, mint voltak eddig.

Mondják, hogy legalább egy-két hónapig ne emelték volna az árakat a munkabér emelése után, hogy egy kis lélegzethez jutottak volna, de »fent« vagy nem akarják, vagy nem tudják megérteni a munkásság nehéz helyzetét.

...A munkás legtöbb esetben nem kapja meg a jegyre azt az adagot, ami neki az élemiszerből jár. Hol kapja meg a falu — ahol pedig a vasgyári munkásság nagy része lakik — a rendeletben megállapított zsír, hús stb. adagját, hiszen falun két-három hétben egyszer látnak húst, zsírt meg csak télen. A munkásnak szüksége van erős táplálkozásra, nem élhet csupán vízzel telt zöldfőzelékből, amelyben csak lisztből készült rántás van, így aztán nem bírhatja a munkát. Ha mégis enni akar, csak feketén szerezheti be az élelmiszercikkeket, erre pedig nincsen pénze...

...Sérelmesnek tartja a munkásság, hogy ők gyermekeik után pár pengős családi pótlékot kapnak csupán, míg a tisztviselők gyermekeik után jóval magasabb családi pótlékban részesülnek. Mondják, hogy ma a gyermeket négy középiskola nélkül a gyárban sem lehet tanoncnak elhelyezni. Hogy iskoláztassa a munkás a gyermekét kevés fizetéséből és havi 6—7 pengős családi pótlékából? »A munkás sem küldheti gyermekét rongyos ruhában az iskolába. Vagy ennek lehet rongyosan is járni, csak az úrigyermeknek kell a finom ruha?« Beszélik, hogy ez a családvédelem? Szép kis családvédelem az, ahol a sokgyermekes munkásnak nem adják meg a lehetőséget, hogy gyermekeit tisztességesen fölnevelje.

Ismét emlegetik... hogy a katonai szolgálatra bevonult tiszteknek a felesége és családja a teljes fizetést kapja, míg a katonai

szolgálatra bevonult munkás felesége 50—60 pengő havi ellátásban részesül, amiből még lakást is kell fizetnie.

A kijelentésekből látszik, hogy ismét az »urakat«, a »tiszteket« kezdik emlegetni, mint az első világháború vége felé emlegették bizonyos körök."

A jelentés megállapítja:

„Nagyméltóságú Uram! Az elégedetlenség, elkeseredés — ha a munkásság érdekében intézkedés nem történik — növekedni fog. Ma még a szakszervezetek kezükben tartják embereiket, de ott bujkálnak már közöttük a kommunisták is, alig várják, hogy a szociáldemokrata vezetőket eltávolítsák s nyíltan kezükbe vegyék a tömegek vezetését."

1943. július 21-én a csendőri nyomozó osztály jelentette a Belügyminisztérium közbiztonsági osztályának: „Az 1943. július 1-i bérrendezéssel kapcsolatban eddig a diósgyőri vas- és acélárugyár, a mecsekszabolcsi, valamint az ajkacsingervölgyi bánya és a bonyhádi zománc- és cipőgyár munkásainak hangulatáról kaptam híreket. Az *új bérrendezéssel kapcsolatban a munkásság hangulata általában nyomott.* A bérrendezést bércsökkentésnek mondják, mert a *30%-os béremeléssel szemben az élelmi és egyéb életszükségleti cikkek árai 40—60%-kal emelkednek.* Így a várva-várt bérrendezés nem megnyugvást, hanem inkább csalódást váltott ki, s az eddigi nyugtalanságok további megnyilvánulásaival kell számolni." Továbbá: „A várpalotai bányamedencében ez év tavaszán megnyilvánult munkásmozgalmi jelenségek levezetésére a bányaigazgatóság május 10-én a munkások bérét 20%-kal felemelte. Ez annak idején megnyugvást hozott. Ezt a 20%-os béremelést a július 1-ével életbe léptetett általános 30%-os béremelésbe a bányaigazgatóság be akarja számítani. Így a munkások jelenleg 10%-os béremelést kapnának. Ez a hír igen nagy nyugtalanságot idézett elő."

EMLÉKIRAT SÜRGŐS FORDULATOT KÖVETEL

1943. július 31-én, öt nappal Mussolini bukása után, Bajcsy-Zsilinszky Endre átnyújtotta Kállay miniszterelnöknek a Kisgazdapárt újabb — 1941 áprilisa óta immár harmadik — memorandumát.

Az emlékirat első része a történelmi előzményekkel foglalkozik (címe: „Hogyan jutottunk idáig"). Az 1941-es eseményekről, a háborúba lépésről ezt írja:

„E vázlat során nincs reá mód, hogy kifejtsük, hol és mi mindenben volt hiba. Elég, ha azt húzzuk alá: soha a Bárdossy-kormány és a Werth Henrik vezetése alatt álló vezérkar bele nem sodorhatta volna lelkiismeretlen módon ezt a nemzetet és ezt az országot a Jugoszlávia ellen való operettháborúba, azután az Oroszország ellen való háborúba, végül pedig abba a legnagyobb őrültségbe, hogy hadat üzentünk az Amerikai Egyesült Államoknak, ha a csonka országban a Gömbös-kormány politikája nyomán meggyorsult ütemben nem történt volna meg a lelki, szellemi, politikai előkészítés. A magyar gondolkodás megrontása, az alkotmány iránt való tisztelet felülről irányított megrendítése, az Imrédy-féle együgyű és gonosz »csodálatos forradalom« és a csodaszarvasos, valójában germán szellemű álmisztika kitenyésztése, a német—magyar sorsközösség babonájának kormányprogrammá emelése, a zsidókérdésben való germán szemlélet gondos sajtó- és rádiópropagandával való beidegzése a tömegek lelkébe, a zsidóság visszanyomása címén idegen elemeknek nyakunkra tenyésztése, a zavaros s a magyar gondolkodás és keresztény lelkiismeret számára örökre idegen zsidótörvényeknek, ez egész alkotmányosságunk szellemét és alapjait felforgató és megszégyenítő kontár alkotásoknak beleillesztése a dicsőséges, évezredes magyar Corpus Jurisba, az törvények végrehajtásánál jelentkező polgárháborús tünetek tűrése, végül a zsablyai és újvidéki pogromok és a zsidó munkaszolgálatosok ellen elkövetett súlyos atrocitások: ez az a lelki előkészítés és lélektani környezet, amelybe bele lehetett illeszteni a Bárdossy-kormány végzetes külpolitikáját."

Bárdossy felelősségéről ezt írja: *„Bárdossy kormánya vette magának a bátorságot, hogy tételes közjogi törvény ellenére, a maga felelősségére hadat üzenjen előbb a Szovjetuniónak, utóbb az Észak-Amerikai Egyesült Államoknak.* Mindez magán viseli az államférfiúi felelőtlenség és könnyelműség s a nemzet életét valósággal fenyegető kormányfői túlbuzgalom ismertető jegyeit... Alig van példája országunk több mint ezeréves történelme folyamán ilyen méretű államférfiúi vakmerőségnek, könnyelműségnek és rövidlátásnak s nemzedék és országgyűlés ilyen gyöngeségének és tehetetlenségének... Iszonyú és mondhatni egyedül álló a Bárdossy László és mellette elsősorban Bartha honvédelmi minisz-

ter politikai, jogi, történelmi felelőssége, a Jugoszlávia ellen indított háborútól az Amerikával való hadbalépésünk miniszterelnöki bejelentéséig. S még azon is túl, egész hadseregünk mintegy harmadrészének a Szovjetunió ellen való „bevetéséig", még ráadásul megfelelő felfegyverkezettség híján. Ugyanakkor a zsablyai és újvidéki katonai pogromok mostanáig megtorlatlan és jóvá nem tett bűneikért. E bűnökért a nemzet nem felelős, azokat a magyarságtól lélekben és vérségben is idegen elemek követték el."

A Magyarország nemzetközi jogi helyzetével foglalkozó rész leszögezi: a Háromhatalmi Egyezmény csak támadás esetén állapít meg kötelezettséget katonai segélynyújtásra, ilyen támadás a tengelyhatalmak ellen nem történt, tehát „Magyarország hadbalépése *szövetségi kötelezettségen kívül* történt, mind Jugoszlávia, mind Szovjetoroszország, mind az Amerikai Egyesült Államok ellen", továbbá *„Magyarország hadbalépései egytől egyig mind tételes magyar közjogi törvények szellemével és betűjével ellentétben következtek be."*

E fejezet a következő megállapításokkal zárul:

„*a)* Magyarországnak a Háromhatalmi Egyezményhez való csatlakozása esztendők óta tartó igen erős német hatalmi nyomás alatt következett be.

b) Teleki Pál halála nemcsak ezt az állandó nyomást igazolja, hanem első háborúbalépésünk körülményeire is reávilágít.

c) Ha nem is jogilag elismert, de ténylegesen csökkent állami önrendelkezés és szuverenitás állapotában történt Magyarországnak mind a Háromhatalmi Egyezményhez való csatlakozása, mind háborúba lépéseink sorozata.

d) Maga az országgyűlés sem fejezte — és fejezhette — ki utólagos jóváhagyásaival a nemzet igazi felfogását és akaratát e sorsdöntő kérdésben, mert egy reakciós és igazságtalan választói jog s egy erőszakos választási gyakorlat és tényleges eljárás során folyt le az 1939-es képviselőválasztás. Sem a parasztság, sem a munkásság, e két nagy dolgozó osztály, mely kezdettől fogva ellene volt e háborúba való beavatkozásunknak; a maga jogos és teljes képviseletéhez az 1939-es választásokon nem juthatott.

A magyar nem-hadviselő álláspont fenntartása — Teleki Pál politikája — volt az a *minimális* magyar elgondolás, melyhez a nemzetnek mindenáron ragaszkodnia kellett volna, s ennek félretétele nyílt szembeállást jelentett a Bárdossy-kormány részéről,

mind a szigorú önvédelem történelmi magyar magatartásával, mind az eleven magyar létérdekekkel...

...1. *Jogilag nem tartozunk hadba lépni sem Jugoszlávia, sem Szovjetoroszország, sem az Egyesült Államok ellen, tehát hadviselő helyzetünket bármikor meg is szüntethetjük anélkül, hogy szerződésszegés vagy szövetségi hűtlenség legkisebb árnyéka eshetnék reánk.*

2. *Politikailag pedig tartozunk kivonulni ebből a háborúból, mert abban való részvételünk áthidalhatatlan ellentétben van a magyar nemzet és a magyar állam egész múltjával, értelmével, hivatásával és nemzetünk életérdekeivel."*

A második rész a „A kibontakozás" címet kapta. Ennek fontosabb megállapításai:

„1. Távozniok kell azoknak a minisztereknek, akik egész hivatali működésük során, ha jóhiszemű meggyőződéssel is, fenntartás nélkül szolgálták a »német-magyar sorsközösséget«.

2. Távozniok kell mindazoknak a magasrangú katonáknak, akik bármi módon osztoznak a felelősségben:

a) háborúba lépéseinkért;

b) katonai felkészültségünk hiányosságáért, hiányos katonai felszereléssel való kivonulásunkért Szovjetoroszország ellen, ott felszerelésünk megígért német kiegészítésének elmaradása miatti megfelelő hivatalos katonai tiltakozás és a megfelelő katonai konzekvenciák elmulasztásáért, egész eddigi hadviselésünk vérlázító lelkiismeretlenségeiért;

c) a »német—magyar sorsközösség« babonája s a német győzelem fölháborító szuggerálásáért és propagálásáért;

d) a zsablyai és újvidéki s egyéb kegyetlenségekért és törvénytelenségekért nemzetiségeink és a zsidóság ellen;

e) a lengyel testvérnemzet vagy más népek menekültjeinek rovására elkövetett bármily atrocitásért és szabálytalanságért;

f) a zsidó munkaszolgálatosok ügyében bármi kegyetlenkedés elkövetéséért vagy elnézéséért, avagy Nagy Vilmos volt honvédelmi miniszter rendeleteinek szabotálásáért;

g) általában a *magyar állami önállóság, függetlenség, a magyar katonai eszmény germán szellemű elhomályosításáért tisztikarunkban.*

3. Távozniok kell közéletünk minden vezető helyéről a „német—magyar sorsközösség" leghangosabb hirdetőinek, ha jóhiszeműleg, ha önző érdekből vallották ezt a nemzetre katasztrófát hozható dogmát.

Csak ha *kormányból, tisztikarból, közéletből* eltávolíttatnak mindazok, akiket felsoroltunk, csak akkor kerülhet sor a Kállay-kormány vagy utána más kormány olyan állásfoglalására, melynek *befelé szilárd érvényessége, kifelé megfelelő hitele van.*"

Külön fejezetrész foglalkozik a „zsidótörvények lebontásával". Erről ezt írja az emlékirat:

„A magyar alkotmányos jogrendet magasabb síkon is helyre kell állítani. A magyar alkotmány egyik legfőbb alapja a jogegyenlőség... A két zsidótörvény és az új honvédelmi, valamint az ún. fajvédelmi törvény zsidókról szóló rendelkezései élesen szemben állanak a magyar történelem és alkotmány jogegyenlőségi alapelvével... Magukat a zsidótörvényeket el kell törölni, és el kell törölni a másik két törvényből minden, jogegyenlőséggel összeegyeztethetetlen szakaszt. Addig pedig, míg ez megtörténhet, ebben a szellemben kell sürgősen revízió alá vonni a zsidó munkaszolgálatos kérdést, és az egész ügyet a lehető legenyhébben kezelni, sőt megkezdeni a törvények adta minden lehetőség céltudatos kihasználásával a zsidók visszavételét a magyar hadseregbe.

Nem kétséges, hogy ha egy kormány rászánja magát erre az operációra, idejében, még szabad elhatározásából, nemcsak rengeteg ódiumot levesz szerencsétlen nemzetünk válláról, hanem egyben százezrekkel szaporítja meg a lelkes és áldozatokra is kész honpolgárok számát, éppen a legnehezebb időkre, sőt katonai erőnket is, tízezrekkel."

A magyar-délszláv viszonyról leszögezi:

„Az első határozott lépés a magyar-délszláv ügyek, főleg a magyar-szerb ügyek tisztázására a katonai atrocitások igazi bűnöseinek kíméletlen megbüntetésén keresztül vezethet...

A magyar nemzet szelleméhez méltóan elsősorban jogilag kell megvizsgálnunk ezt a kérdést. Egy könnyelmű kormány nemcsak a magyar-délszláv örökbarátsági szerződés ünnepies okmányát dobta félre, Teleki Pál egész szellemi hagyatékával szemben, hanem még a fontos diplomáciai okmány szellemének megőrzéséről sem gondoskodott...

Vissza kell térnünk a magyar-délszláv örökbarátsági szerződés elvi alapjaira. Ez a szerződés nem ugyan ténylegesen, de az örökbarátság hangsúlyozásával, *közvetve,* a két szerződő nemzet amaz akaratelhatározását foglalta ünnepélyes okmányba, hogy vitájukat is ez örök barátság szellemében kívánják rendezni."

Az Emlékirat befejező részének címe: „Magyarország és Közép-Európa."

„Azzal tökéletesen tisztában vagyunk, Miniszterelnök Úr, hogy a *háborúból való kilépésünk* és a restitutio in integrum* semlegességünk ügyében *jelentékeny kockázatokkal jár.* Ezeket a kockázatokat minél kisebbre kell szorítani, de egészen eltüntetni nem lehet. Az elháríthatatlan kockázatokat igenis vállania kell annak a kormányzatnak, amely Magyarország kivezetését az özönvízből tűzi céljául..."

Magyarország katonai helyzetét így jellemzi:

„Bizonyos katonai és politikai jelek és meggondolások mintha arra vallanának, hogy a Balkán mégsem válik már döntő jelentőségű hadszíntérré ebben a háborúban. Főleg azért, mert az angolszászoknak Németország megrohanásához nincs okvetlenül szükségük a Balkánra, másfelől pedig a német hadvezetés a Balkánon elhelyezett olasz hadosztályok valószínű kiesésével nehezen vállalkozhat több ezer kilométeres balkáni arcvonal tartására. Magyarországnak azonban elsősorban a rosszabb eshetőségre kell felkészülnie, arra, hogy az ország területe hadszíntérré válhat, akár a Balkán felől fölfelé nyomuló angolszász támadás révén, akár akként, hogy vagy a németek, vagy az angolszászok igyekeznek Magyarország középponti helyzetének birtokába jutni nagyarányú légierők latbavetésével. Magyarországnak ekkorra már világosan és határozottan döntenie kell viszonyáról a Német Birodalomhoz, politikailag és katonailag egyaránt."

Következik a memorandum egyik legfontosabb tétele:

„Meggyőződésünk szerint Magyarországnak minden politikai, jogi igazságával és katonai erejével szembe kell szállnia nemcsak egy esetleges német megszállás kísérletével, hanem még egy német katonai átvonulással is. Még akkor is, ha milliós haderőnk hiányos fölszereltségében nem volna elég erős az átmeneti német megszállás elhárítására. Egy ilyen német vállalkozás azonban a háborúból való kiválásunk vagy éppen semlegességi deklarációnk után politikailag és katonailag egyaránt valószínűtlen, sikere pedig komoly magyar ellenállás esetén még reménytelenebb...

Akárhogy alakulnak is azonban a háborús dolgok a Balkánon és Közép-Európában, végső fokon az önrendelkezését, szabadságát, háborús semlegességét visszanyert Magyarországnak in-

* Restitutio in integrum (latin): az eredeti állapot, helyzet visszaállítása.

kább a német haderővel való összetűzést kell vállalnia, mintsem az angolszászokkal való harcot. Ez a mi pártunk határozott álláspontja.

Egymilliós magyar hadsereg, még nem tökéletes felszereléssel is, a török mellett a legjelentékenyebb katonai erővé válhat — megfelelő markáns és tehetséges magyar vezetés s a kossuthi szabadságharcos szellem sugallata alatt — az egész Duna-völgynek és a Balkánnak. Szükség esetén latba is kell vetni, az ország léte és szabadsága kiküzdésére."

Az Emlékiratot Bajcsy-Zsilinszky Kállayhoz juttatta el, a *hivatalban levő miniszterelnököt óhajtotta meggyőzni* a bel- és külpolitikai irányvonal helytelenségéről, a változtatás, mégpedig a a sürgős fordulat szükségességéről. Kétségkívül bátor kiállás volt, még akkor is, ha az Emlékirat szerzője vagy szerzői nem a tömegek elé léptek vele. Ez volt a fő gyengesége, *ezért nem lett harci riadó* azok számára, akikre pedig az Emlékirat a kibontakozás felé vezető úton elsősorban számított. Amikor pedig később — illegális úton — kézről kézre adták, már késő volt, igazi, nagy hatást nem tudott a tömegekre gyakorolni.

Az Emlékirat eljutott a szélsőjobboldali körökhöz is. Több nyilas és Imrédy-Jaross párti képviselő még a parlamentben is szóvá tette. Nem csoda, ha Bajcsy-Zsilinszky rákerült a Gestapo listájára...

KÁLLAY „BIZTOSÍTÉKOT" AKAR

Kállay Miklós miniszterelnök *1943. augusztus 5-én* magához kérette a Kisgazdapárt, a Demokrata Párt és a Szociáldemokrata Párt néhány vezetőjét, névszerint *Bajcsy-Zsilinszky* Endrét, *Tildy* Zoltánt, *Rassay* Károlyt, *Peyer* Károlyt és *Kéthly* Annát, hogy tájékoztassa őket a kormány által helyesnek és követhetőnek tartott külpolitikai irányvonalról és megnyerje ehhez támogatásukat. Erről a tanácskozásról mindössze egyetlen forrásból, Kállay emlékirataiból szerezhetünk értesüléseket. Kállay szerint a meghívott ellenzéki politikusok *mind egyetértettek* az általa előterjesztettekkel, egyes-egyedül Bajcsy-Zsilinszky nem volt hajlandó elfogadni és támogatni azt az álláspontot, hogy *Mussolini bukása semmivel nem könnyítette meg Magyarország helyzetét,*

már ami a háborúból való kiugrás lehetőségét illeti, sőt a magyar kormány elvesztette egyetlen támogatóját — Hitlerrel szemben.

Ezen a tanácskozáson Kállay annyit elért, hogy — Bajcsy-Zsilinszkyt kivéve — a meghívottak belátták: nem lehet „sötétbe ugrani", előbb komoly biztosítékokat kell kapni az angolszászoktól...

Kállay e pártközi megbeszélés után Wodianer lisszaboni magyar követ útján válaszolt Mr. H. angol közvetítő javaslataira:

A magyar kormány a tárgyalásokat a következő alapon véli folytathatónak:

— az angolszászok garantálják, hogy az első és a második bécsi döntésben megvont határok érvényben maradnak,

— a szövetségesek tudomásul veszik, hogy a magyar kormány nem hajlandó szabotázsakciók szervezésével gátolni a német hadsereg tevékenységét, továbbá azt, hogy

— a magyar kormány nem látja értelmét annak, hogy megszüntesse a hitleri Németországnak nyújtott támogatást, tekintettel annak rendkívül csekély mértékére,

— végül: szó sem lehet arról, hogy akár kisgazda, akár szociáldemokrata bekerüljön a magyar kormányba...

Macartney professzor könyvében erről a Kállay-üzenetről röviden csak annyit tart érdemesnek megjegyezni, hogy ez a válasz illetékes angol diplomáciai körökben nevetségesen hatott és értetlenül állottak vele szemben.

A Kállay-csoport — úgy látszik — meg volt győződve arról, hogy a háborúból való kiugrás kérdésében folytatandó tárgyalásokon a feltételeket a magyar kormány szabhatja meg. Mintha a második világháború valószínű győztese a budai Sándor-palotában ülne és onnan diktálhatna a londoni Downing Streetnek, a washingtoni Fehér Háznak vagy éppenséggel a moszkvai Kremlnek...

A „hintapolitika" egyik jellemző megnyilvánulása volt, hogy 1943. június 12-én Horthy felmentette állásából Nagybaczoni Nagy honvédelmi minisztert. Aligha kétséges, hogy ezt a lépést a Kállay-Bethlen csoport komoly gesztusnak szánta a németek és a szélsőjobboldal felé.

Nagybaczoni Nagy már szinte kinevezése óta szálka volt a szélsőjobboldal szemében, elsősorban azért, mert emberséges bánásmódot követelt a zsidó és nemzetiségi munkaszolgálatosok számá-

ra. Honvédelmi minisztériumi és vezérkari tisztek erős ellenérzéssel fogadták, amikor a miniszter a parlamentben kifejtette, hogy „a bevonultak ne tekintsék a munkásszázadokba való bevonulást megalázásnak", továbbá hogy „egységes elbánást" rendelt el a harctéren levő harcos- és munkásalakulatokban szolgálók számára. (Elődje, Bartha úgy rendelkezett, hogy „románnak, szerbnek és zsidónak semmiféle kedvezményt nyújtani nem szabad, ezek fel nem válthatók, szabadságra nem mehetnek, ott kell végigszenvedniök a háborút, vagy ott pusztulnak.")

Sztálingrád és Voronyezs után megváltozott Nagybaczoni Nagy véleménye a keleti fronton dúló küzdelem esélyeit illetően. De ezen túl: a 2. hadsereg doni katasztrófájáról hozzá beérkezett jelentésekből világosan megértette, hogyan értelmezik a német véderő főparancsnokságán a német-magyar szövetséget, fegyverbarátságot.

A német hadvezetőség rossznéven vette, hogy Nagybaczoni Nagy 1943 tavaszán sem a keleti frontra nem akart újabb harcoló csapattesteket kiküldeni, sem a szerbiai rézbányákba nem adott újabb tízezer zsidó munkaszolgálatost.

Csatay Lajos, az új honvédelmi miniszter „megfelelőbb" embernek látszott — német szempontból, legalábbis a kinevezését követő első időszakban.

1943. augusztus 20-án bemutatkozó látogatást tett a vezéri főhadiszálláson. Négy nappal később, augusztus 24-én látogatásáról beszámolt a Minisztertanácsnak is. Összefoglaló jelentése teljes mértékben kielégítette a kormány németbarát tagjait.

A minisztertanácsi jegyzőkönyv Csatay beszámolóját így rögzítette:

„A Führer súlyosnak látja a mai helyzetet, de utalt a német nép nagy küzdelmére Nagy Frigyes porosz király idejében, akinek akkor már csak 4 millió embere volt, szemben egy 50 milliós koalícióval. Mégis megfordult a hadiszerencse. Sajnálja a sok elpusztult német ember életét, sajnálja a bombázások emberáldozatait, az elpusztított műkincseket és régi történelmi becsű építkezéseket. A lakóházakat kevésbé sajnálja, mert a háború után könnyen tudnak pár év alatt kétmillió lakást is felépíteni. A Führer szerint Oroszország ereje fokozatosan csökkenni fog. Emberhiány jelei észlelhetők. Minőségileg romlanak harckocsiaik, páncélzatuk is gyengébb. Szerszámgépek pótlása nehéz. Romlik az oroszok közlekedési és élelmezési helyzete is. Amerikában és Kanadában rossz volt a termés. Ribbentrop igen elítélőleg nyilatkozott Grandiról. Szicília elvesztését a németek nem találták súlyosnak. A német kormány nem tudja, hogy hol van Mussolini. Ribbentrop is a kitartást hangoztatja, Keitel tábornagy az arcvonal rövidítésének előnyére mutatott rá. A Balkán partjainak védelmét a németek veszik át. Azt szeretnék, ha a magyarok vennék át a németek hátának megvédését és biztosítását. Ennek megbeszélésére és letárgyalására Szombathelyi Ferenc vezérezredest, a honvéd vezérkar főnökét várják a német főhadiszállásra. Igen bizakodóan ítélik meg az orosz helyzetet. A búvárhajók építését megkétszerezték.

A honvédelmi miniszter úrnak az a benyomása, hogy bár nehéz a németek helyzete, de feltétlenül kitartanak.

A miniszterelnök úr megköszöni a honvédelmi miniszter úr tájékoztatását. Rámutat, hogy mily elszántsággal küzdenek a németek. Most az oroszországi harcokban dől el, hogy hosszú vagy rövid háború lesz-e."

A Minisztertanács tudomásul vette Csatay beszámolóját, de nem hozott határozatot „a németeknek a balkáni katonai megszállás tekintetében nyilvánított óhajáról". (Jegyezzük meg: a vita során Keresztes-Fischer belügy- és Teleki földművelésügyi miniszter ellenezte, hogy a keleti fronton levő 100 ezer magyar katonát „Jugoszlávia területén alkalmazzák". A jegyzőkönyv szerint Keresztes-Fischer kijelentette: „Egy magyar katona se lépje át a Duna vonalát. Ezért nem vállalná a maga részéről a felelősségét és levonná saját személyére nézve a konzekvenciákat.")

A valóságos helyzet 1943 nyarán a Vezéri Főhadiszállás információjával szemben a következő volt:

— *augusztus 23-án* a Vörös Hadsereg rohammal felszabadította *Harkovot* és széles fronton *feltarthatatlanul* tört előre;
— *szeptember 3-án* partra szálltak a szövetséges angol-amerikai csapatok Olaszországban, a *Badoglio-kormány* öt nap múlva, *szeptember 8-án feltétel nélkül letette a fegyvert,*
— *szeptember 9-én* messze a német csapatok hátában, Salernónál, *Nápolytól délre sikeres partraszállást hajtottak végre az angolszászok;*
— *szeptember 17-én* a szovjet csapatok visszafoglalták Brjanszkot és átkeltek a Gyeszna folyón.

A német keleti hadsereget a teljes megsemmisülés veszélye fenyegette, rosszabbodott a Wehrmacht helyzete Olaszországban is,

de Budán, a Sándor-palotában még mindig nem voltak hajlandók a helyzet reális megítélésére.

Kállayék arra alapozták elképzeléseiket, hogy az angolszász erők előbb érik el Közép-Európát, mint az oroszok. Jellemző, hogy hittek minden olyan közlésnek, mely ezt a „vágyálmukat" támasztotta alá, — függetlenül attól, hogy mértékadó, illetékes helyről jött-e vagy sem? Így például Wodianer lisszaboni magyar követ mint komoly értesülést jelentette a Külügyminisztériumnak: a lisszaboni amerikai katonai attasé helyettese (!) 1943. szeptember 18-án azt fejtegette előtte, hogy ámbár jelenleg az angol-amerikai csapatok nehézségekkel küzdenek Dél-Olaszországban, és az előrenyomulásuk üteme a tervezettnél lassúbb, de ez nem jelent semmit, ő bizonyos abban, hogy *rövidesen elérik a Duna-Dráva vonalat...*

Továbbá: *Közép-Európa Eisenhower tábornok szektorába tartozik, és előbb is akarja elérni Közép-Európát, mint az oroszok...*

Persze, azt sem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy bizonyos angolszász katonai és politikai körök tudatosan erősítették a Kállay-Bethlen csoport fent említett hiedelmeit a közép-európai angol-amerikai hatalmi túlsúly megvalósulásának lehetőségéről...

Ebben az időben Törökországban, Konstantinápolyban már meglehetősen előrehaladott stádiumban voltak az angol diplomatákkal folytatott tárgyalások, és *1943. szeptember 9-én* már a *fegyverszüneti* feltételeket is átadta *Knatchbull-Hugessen* konstantinápolyi angol követ a magyar meghatalmazottaknak.

Az angol feltételek szószerinti szövege:

„1. A magyar kormány megerősíti augusztus 17-i, Magyarország kapitulációjára és a szövetségesek által előírt feltételek elfogadására való közlését.

2. Magyarország kapitulációját titokban tartják. A szövetségesek és a magyar kormány egyidejűleg teszik majd közzé a mindkét fél által elfogadott és alkalmasnak ítélt időpontban. A magyar szerződő fél kifejezett kívánságára megegyezés történt arra nézve, hogy semmi körülmények között sem teszik e tényt nyilvánossá, mindaddig, amíg a szövetségesek el nem érik Magyarország határait.

3. Magyarország fokozatosan csökkenti katonai együttműködését Németországgal, és különösen visszavonja csapatait Oroszországból, és elősegíti a németországi hadi célpontokat támadó szövetséges légi haderő átvonulását Magyarország felett.

4. Magyarország fokozatosan csökkenti gazdasági együttműködését Németországgal, és megtagadja a németországi haditermelésben való részvételt.

5. Magyarország kötelezi magát, hogy ellenáll minden, Németország részéről történő és területét fenyegető megszállási kísérletnek. E célból a magyar hadvezetőséget újjá kell szervezni, hogy ily módon a magyar hadsereg képes legyen a németektől visszavonulni és megtámadni őket.

6. Az adott pillanatban Magyarország összes erőforrásait, közlekedési hálózatát és légi támaszpontjait a szövetségesek rendelkezésére bocsátja a Németország elleni harc folytatására.

7. Az alkalmas pillanatban a szövetségesek légi úton küldöttséget dobnak le Magyarországra, amelyik Magyarország kapitulációjára vonatkozóan megteszi majd a szükséges előkészületeket.

8. Rendszeres rádióösszeköttetést létesítenek a szövetségesek és a magyar kormány szervei között. A szövetségeseket rendszeresen tájékoztatják majd a német és magyar helyzetről."

Az árnyékkormány, a szűkebb kabinet — Kállay, Keresztes-Fischer és Ghyczy — a feltételeket tudomásul vette, és Wodianer lisszaboni követ útján igazolta átvételüket, ezzel legalizálta a törökországi tárgyalásokat. Kállay válaszában azonban szó sem volt arról, hogy a kormány már most fokozatosan csökkenti katonai és gazdasági együttműködését Németországgal, megtagadja a német haditermelési programban való részvételt, visszavonja csapatait Oroszországból, de a többi öt pont teljesítésének módozatára sem tért ki Kállayék üzenete!

Ez érthető is: ezek a feltételek, amelyek az angolok útján jutottak el a Kállay—Bethlen csoporthoz, nem voltak teljesen azonosak a berni (Dulles-féle) és a lisszaboni (Eisenhower-féle) ígéretekkel, — miért is ne inkább azoknak hittek volna?!

Kétségtelen tény: a Kállay—Bethlen csoport külpolitikai koncepcióját támogatták — ha nem is nyíltan — azok a szovjet-ellenes angol és amerikai katonai és politikai körök, amelyek elleneztek mindenfajta haladó, demokratikus társadalmi változást. Ezek a körök már a háború kellős közepén arra készültek, hogy Közép- és Délkelet-Európában a háború befejezése után ismét „cordon sanitaire"-t (egészségügyi övezetet) létesítsenek a Szovjetunió nyugati határa mentén.

Ameddig a Wehrmacht elég erősnek látszott, hogy a keleti fronton kezében tartsa a kezdeményezést, addig Kállayék igyekeztek

teljesíteni a német igényeket, követeléseket, katonai és gazdasági téren egyaránt; 1943 nyarán azonban az olaszországi angolszász előretörés és a szovjet hadsereg váratlan, mindenkit lenyűgöző ukrajnai sikerei után egyre nehezebbé vált eme politika folytatása: kiszolgálni a németeket és tárgyalni az angolszászokkal; szállítani Hitlernek gabonát, olajat, bauxitot, felfuttatni a maximumra a németeknek dolgozó iparágak termelését, jelentős számú megszálló erő útján a front mögötti terület biztosításával segíteni a náci hadsereget, másfelől fenntartani az antifasiszta koalíció angolszász szárnyával az érintkezést anélkül, hogy komolyabb elhatározó lépéseket kellene tenniök.

A Bethlen—Kállay csoport hű maradt önmagához, két évtizedes politikai tradíciójához: az ország külpolitikáját — a nemzet érdekei ellenére, mint 1919 óta annyiszor — ismét *szovjet-ellenes, idegen külpolitikai vonalhoz* igazították, hogy *osztályuralmukat, a nagybirtok és a nagytőke korlátlan uralmát megtarthassák.* 1919-ben, a Tanácsköztársaság leverése után, az antant védőszárnyai alatt szerezték meg az uralmat, 1927-ben a fasiszta Olaszországgal, majd 1933-ban Németországgal szövetkeztek a Szovjetunió ellen. 1943-ban, mikor a magyar uralkodó osztályok már nemigen bíztak a Berlin-Róma-Tokió „háromszög" győzelmében, a nyugati demokráciák, pontosabban az angol és amerikai szovjetellenes erők segítségével szerették volna hatalmi pozícióikat megtartani.

De még ezt a politikai vonalat sem igyekeztek teljes mértékben érvényre juttatni. „Nem lehet a sötétbe ugrani" — hangoztatta Kállay, nem lehet semmit kockáztatni, várjunk még. Halogatták a németekkel való szakítást, hátha még megfordul a kocka, és mégis győznek — a Duce kidőlése után — a Führer és a Tenno hadai, hátha mégis van „csodafegyver". Ha a Kállay—Bethlen csoport 1943 nyarán vagy koraőszén hajlandó lett volna Olaszország példáját követni, ebből az országnak mérhetetlen haszna származott volna, még akkor is, ha a kiugrási kísérlet akkor kudarcot vall, és a német fasiszták megszállják országunkat.

1943 nyarán és őszén kitűnő lehetőségek kínálkoztak a háborúból való kiugrásra, a fasiszta Németországgal való szembefordulásra. Ha Kállayék akkor elszánták volna magukat erre a lépésre, Magyarország sorsa egészen másként alakult volna.

A szövetségesek egyetlen pillanatig sem csináltak titkot abból, hogy az elkövetkező békekonferencián döntő súllyal fog latba

esni az, melyik ország mikor és milyen erővel vett részt a Hitler-ellenes koalíció oldalán a háborúban. Ha a Bárdossy-kormány 1941 júniusában kellő figyelemre méltatta volna a szovjet kormány ezirányú figyelmeztetését, ha *Horthy, Bethlen, Kállay és az ország többi vezetői felül tudtak volna emelkedni szűk osztályérdekeiken, akkor 1946-ban a párizsi békekonferencián Magyarország képviselői emelt fővel ülhettek volna le a tárgyalóasztalhoz...*

De Horthy, Bethlen és Kállay nem léphették át saját árnyékukat...

A „MARGARETHE I" ELŐKÉSZÜLETEI

Születésnapi ajándék és megszállási terv — Mézeskalács és korbács taktikáját javasolja Veesenmayer — Költségvetési vita a magyar parlamentben 1943 végén

Horthy Miklós 1943 júniusában ünnepelte születése 75. *évfordulóját.* A számtalan üdvözlés és a sok-sok ajándék közül kiemelkedett a *Führer* rendkívül meleg hangú üdvözlőlevele, amelyben jókívánságainak kifejezése mellett tudtára adta, hogy *jachtot ajándékoz neki.*

Az ajándék azonban nem érkezett meg a levéllel együtt, hanem csak 1943. október 16-án hozta el Budapestre Raeder admirális és Meissner államtitkár.

Már amikor júniusban Jagow nagykövet átadta a jachtról készített fényképeket, ezek láttára — mint Horthy írta Hitlernek — „szinte elállt a lélegzete", majd így folytatta: „Nem is tudom, hogyan köszönjem meg ezt a tengerésznek szóló óriási figyelmességét. Ezekben a nehéz napokban gondolataim gyakran időznek a főhadiszálláson; a német erőbe vetett teljes bizalommal kívánom, hogy az óhajtott legteljesebb siker az emberiség üdve érdekében a lehető legkisebb veszteségek mellett mielőbb következzék be."

Amikor pedig négy hónap múltán megkapta a jachtot, ezt írta a Führernek:

„Excellenciás Uram!

Ma léptem először annak a pompás jachtnak a fedélzetére, amelyet Raeder vezértengernagy volt szíves Excellenciád nevében és parancsára nekem átadni. Szinte elállt a szavam is; valóban nem tudom, hogyan köszönjem meg a barátságnak ezt a rendkívüli bizonyítékát. Különösen a mai súlyos időkben örültem ennek a gesztusnak, amikor a velünk szemben ellenséges, ügyesen vezetett propaganda újból és újból megpróbálja zavarni egymáshoz való viszonyunkat. S ezt, sajnos, nemcsak ellenségeink teszik, hanem

sokan mások is, akik szenzációs hírverésből kívánnak megélni. Magyarország, sajnos, túl gyakran állt a lét vagy nemlét határán, mégis mindenki, aki ismeri ezeréves történelmünket, megállapíthatja, hogy becsületünkön egyetlen folt sem esett. Mindig és mindenhol akadnak egyesek, akik nem gondolkoznak vagy nem éreznek korrekt módon, de garantálom, hogy a magyar nemzet tudatában van annak, milyen kötelességei vannak Németországgal és az európai közösséggel szemben."

A levél további része ecseteli Magyarország súlyos helyzetét, 1920-tól a második világháború kitöréséig, kezdve a területi veszteségeken és végezve a fegyverkezés nehézségein.

A levél befejező része:

„A nem kielégítő felfegyverzés, sajnos, igen sok vérünkbe került. Sajnálattal hallom, hogy a propaganda a Német Birodalomban barátságtalan hangulatot keltett ellenünk. A jövő fogja bebizonyítani, hogy mi sohasem folytattunk konjunktúrapolitikát. A mai nehéz helyzetben, amelyet az olasz árulás átmenetileg még hátrányosabbá alakított, benső szükségletnek érzem, hogy ismételten biztosítsam Excellenciádat: teljes bizalommal az erőben és igazságos ügyünkben, teljes bizakodással és megrendíthetetlenül állok Németország oldalán. Meg vagyok győződve arról, hogy minden veszélyt legyőzünk, és népeink boldog jövője felé tekinthetünk.

Ezt a szép ajándékot úgy tekintem, mint egy szeretetre méltó visszatekintést a múlt szép időire, amikor a német bajtársakkal együtt nehéz körülmények között harcoltunk a tengeren, mindig túlerővel szemben, de sohasem hagytuk cserben egymást."

MAGYARORSZÁG NÉMET—ROMÁN MEGSZÁLLÁSI TERVE

Horthy ezt a hűségnyilatkozatot 1943. október 15-én írta Hitlernek — akkor már csaknem öt hét óta folyt a „Margarethe" fedőnévvel leplezett hadműveleti terv kidolgozása.

1943. szeptember 8-a, az olasz fegyverszünet bejelentése után a Wehrmacht főparancsnoksága mint közvetlenül fenyegető veszélylyel foglalkozott azzal az eshetőséggel, hogy Románia és Magyarország követi az olasz példát. A főparancsnokság hadműveleti

törzse felsőbb helyről kapott utasítás alapján már 1943. szeptember 30-án (!) előterjesztést készített Magyarország megszállására és a magyar véderő lefegyverzésére azzal, hogy ebben az akcióban részt kell venniök a szomszédos, szövetséges országoknak is.

A hadművelet a „Margarethe" fedőnevet kapta. A hadműveleti törzs számolt azzal, hogy a) Magyarország meglehetősen gyenge erőkkel rendelkezik, b) a további csapaterősítéseket kedvezőtlen közlekedési viszonyok között kell gyorsan és meglepetésszerűen bevonultatni.

A terv Magyarországot három hadműveleti zónára osztotta fel. Az első: Nyugat-Magyarország a Tiszáig (beleértve Budapestet is) — e területet a német Wehrmacht szállaná meg; a második: Kelet-Magyarország, a Tiszától délre és keletre eső terület, ahol a román hadseregnek kellene akcióba lépni, a harmadik: Északkelet-Magyarország, a Tiszától északra levő terület, ahol a német és szlovák erők hajtják végre a kitűzött feladatokat.

Az egész vállalkozást a délkeleti főparancsnoknak kell vezetnie, ezen belül a német erőket a 2. német páncélos hadsereg parancsnokságából alakítandó parancsnokság irányítsa.

A terv a megszállást végrehajtó csapatok felvonulására nyolc napot irányzott elő. Az OKW hadműveleti törzsének előterjesztésére javasolta: a magyar hadsereggel szemben tanúsítandó magatartás tekintetében a politikai helyzet legyen irányadó.

A terv kidolgozói Magyarország megszállásánál számításba vették a román erők közreműködését is, de gondoltak arra az eshetőségre is, hogy ez a „közreműködés" esetleg nehézségeket fog okozni; a hadműveleti terv úgy rendelkezett, hogy ez esetben a román erők felhasználásáról le kell mondani még akkor is, ha a saját, a német erők nem lennének elégségesek.

Ha a keleti fronton levő magyar megszálló erőket feltétlenül le kell fegyverezni, a lefegyverzés után mint munkászászlóaljakat kell felhasználni.

(Mindez a Wehrmacht főparancsnokságának hadinaplójában olvasható, melynek két kötetét 1961-ben kiadták Frankfurt am Main-ban.)

1943 őszén Jagow, budapesti német követ utasítást kapott Berlinből, a birodalmi külügyminisztériumtól: ha csak teheti, kerüljön mindenfajta érintkezést Kállay Miklós miniszterelnökkel. Jött Raeder és Meissner — a jachttal —, és ők is távoltartották magukat Kállaytól, aki pedig szeretett volna velük tárgyalni. A

Kállay-csoporthoz közel álló körökben kellemetlen visszhangja támadt annak, hogy Hitler személyes küldöttei nem óhajtottak tárgyalni a kormány tagjaival, sőt a miniszterelnök villásreggelijére szóló meghívás elől is kitértek...

BÖHM VILMOS TÁRGYALÁSAI

Ullein-Reviczky, akit 1943 nyárutóján a stockholmi követ posztjára helyezett Kállay, 1943. november 9-én fontos jelentést küldött Budapestre. Beszámolt azokról a tárgyalásokról, amelyeket Böhm Vilmos, a Stockholmban két évtized óta emigrációban élő magyar szociáldemokrata politikus folytatott 1943 októberében Londonban az angol külügyminisztérium illetékes referenseivel, valamint az angol Munkáspárt vezetőivel.

Böhm — nyilván nem ok nélkül — meglehetős részletességgel tájékoztatta ezekről a tárgyalásokról a Kállay-kormány stockholmi követét. (A jelentés Horthy Miklós kormányzói kabinetirodájának titkos iratai közül került elő; alig hihető, hogy ott őrizzék, ha nem tulajdonítanak neki különleges fontosságot...)

Böhm elmondotta Ullein-Reviczkynek: Az angolszász politikai életben úgyszólván maradék nélkül az a felfogás uralkodik, hogy Magyarországnak a tengely oldalán történt hadbalépése teljesen elhibázott magyar politikai tett volt. Az általános megállapítás az, hogy Magyarországnak a háborúba való belépése elkerülhető lett volna. *Ugyanazon generáció életében Magyarország másodszor lépett háborúba Anglia halálos ellensége oldalán: ok nélkül.* „Ezért felelnie kell valakinek" — mondották illetékes angol politikai tényezők a magyar szociáldemokrata politikusnak.

De még ennél is kellemetlenebbül hangzott — Kállayék számára — a következő megállapítás: a szövetségesek (Anglia, Amerika és a Szovjetunió) nem népek és államok ellen, hanem az azokat romlásba döntő *kormányzati rendszer ellen* viselnek hadat. Magyarországot az ellenforradalmi politika Németország mellé kötötte. A háború elvesztésének tehát egyik első és elmaradhatatlan következménye lesz az egész politikai rendszer eltávolítása.

Hogy azonban a magyar politikai tényezők ne ringathassák magukat csalfa illúziókban, Böhmnek megmondották: *„A bekö-*

vetkező rendszerváltozásnak gyökeresnek és alapvetőnek kell lennie, a cégtábla átfestése nem lesz elegendő..."

Londonban hajlandók elismerni — közölte Böhm Ullein-Reviczkyvel, —, hogy a második világháború kitörésekor Magyarország nem volt könnyű helyzetben, de ezt kiegészítették azzal a nyomatékos megállapítással: *a Horthy-rendszer többet tett, mint amennyit kellett volna;* teljesen elég lett volna elmenni az engedmények terén addig, ameddig a svédek mentek el.

Ami pedig a Kállay-kormánynak az utolsó időszakban alkalmazott politikai vonalvezetését illeti, a Foreign Office és a Munkáspárt köreiben az általános vélemény az — tájékoztatta Böhm a Kállay-kormány stockholmi követét —, hogy az utolsó év, *az 1943-as év magyar politikája nem más, mint az elszalasztott alkalmak sorozata.* A magyar kormányzat külföldi propagandájában többet beszél a németekkel szemben kifejtett ellenállásáról, mint amennyit szándékában van kifejteni...

Amikor pedig Böhm megkérdezte Mr. John Robertset, az angol külügyminisztérium közép-európai osztályának vezetőjét, mi lenne véleménye szerint a leghelyesebb út Magyarország számára, Mr. Roberts azzal tért ki: „nem az ő feladata, hogy azon törje a fejét, mit cselekedjen a Kállay-kormány, őt azért fizetik, hogy Anglia számára gondoljon ki megoldásokat a politikai és a katonai fejlődés által kitermelt helyzetben..."

Böhm mindössze egy, a Kállay-kormánynak reményt nyújtó közlést tett: Magyarország az angol érdekszférába tartozik, mert a Brit Birodalom biztonságának megőrzése végett „*nem engedhetők ki a kézből annak a területnek államai, amelyek Anglia és a Perzsa-öböl között vont átmérőtől délnyugatra fekszenek...*"

Böhm azt a tanácsot kapta Londonban: akármilyen körülmények között, de *vissza kell vonni a még orosz területen levő egységeket.* Böhm ehhez hozzátette: az a meggyőződése, hogy ezzel a lépéssel még most is sok mindent el lehet érni...

Ez a jelentés 1943 november közepén jutott el Budapestre. Kállayék csalódtak az angol vonalban, ettől kezdve igyekéztek „ráállni" az amerikai vonalra, amelynek egyik elágazása fölött a Habsburg-restauráció csillaga derengett haloványan...

KÉNYSZERMUNKA ITTHON ÉS A FRONTON

A Kállay-kormány, párhuzamosan az angolszászokkal folytatott tárgyalásokkal, fokozta erőfeszítéseit, hogy maradéktalanul teljesíthesse Berlinnel szemben fennálló szállítási kötelezettségeit. Az addiginál is kíméletlenebb módszerekkel *folyt a rekvirálás a falun — a Jurcsek-terv alapján, amely német terv,* Hitler parancsa a magyar parasztnak. Ez a parancs pedig így szólt: Minden magyar gazdálkodó köteles a szántóföld minden holdja után a kataszteri tiszta jövedelem arányában gabonát, zsírt és más terményt beszolgáltatni...

„A Jurcsek-terv nyomorba dönti a falu népét!" — hangoztatta a Békepárt röpirata, mely egyúttal emlékeztetett Göring 1942 őszén elhangzott kijelentésére: „Tántoríthatatlanul ragaszkodom ahhoz az alapelvhez, hogy az ellátásban először és mindenekelőtt a német nép áll. *És ha az európai országokban élelmezési nehézség áll elő, mindenkinek tudnia kell, ki fog éhezni, Németország azonban semmi esetre sem!*"

De nemcsak a termést vették el a paraszttól, az 1939: II. törvénycikkben, az ún. honvédelmi törvényben foglalt korlátlan felhatalmazással élve egyre nagyobb számban rendelték ki „honvédelmi" munkára a szegényparasztokat és a mezőgazdasági munkásokat. Minthogy nem szerződéses munkások voltak, a nagybirtokosok kíméletlenül bántak velük, hiszen a munkások lényegében katonai fegyelem alatt állottak, ha megtagadták az engedelmességet, a legsúlyosabb megtorlásnak tették ki magukat.

De panaszkodni azért mertek. A kaposfüredi gazdaságba kirendelt kényszermunkások — ők nevezik *így* magukat! — a Földművelésügyi Minisztériumba panaszos levelet küldtek, ebből a levélből idézünk:

„Azér is nem kap Kaposfüredi gazdasága szerződött munkásságot, mert itt ütlegelik a munkásságot. Tekintettel arra, hogy ez a kényszermunkás hűséges és odaadóan elvégzi a mindennapi munkáját, napfelkeltétől este 11 óráig is kint dolgozik a mezőn, és ennek ellenére is elmondják minden kommunistának az embert és még hozzá ütlegelik is.

Kérem a gazdasági minisztériumot, szíveskeggyék intézkedni, hogy az a szegény munkás jóindulattal végezhesse kötelező munkáját, mer már egy része megszökött munkából, mer nem bírják

ki h [ogy] amit csinál a Nagyságos Főintéző Úr és vele együtt alatta való felügyelők is.

A minap bevoltunk ótva, és ezáltal olyan betegséget okozott, hogy nyolcan bennmaradtunk a barakban, amit nem is lakásnak hívnak, ami nem rosszabb, mint az istálló. Nem tisztítják és nem takarítják, úgy néz ki az ember, mint a disznó az akolból jött volna ki, és ennek ellenére az emberek ótás után betegek voltak, nem bírták a karjukat felemelni és ez miatt nem bírtak volna dolgozni. Így hát Nagyságos Főintéző Úr csendőröket hozatott, azzal kénszerítette ki a betegeket munkába. És ennek ellenére négy ember lent maradt a barakban, és elvették aznap tőlük a kosztot...

Szíveskedjék minél előbb intézkedni, ne ütlegeljék és ne botolják..."

A kárpát-ukrajnai mezőgazdasági kényszermunkások helyzetét örökíti meg az alábbi jegyzőkönyv:

„A nagyturicai községi elöljáróság rendelkezésére Nagyturica községből 52 és Vulsinka községből pedig négy mezőgazdasági munkás lett vitéz Steinitz István somogyvámosi gazdaságába (Up. Somogyvár) munkára kirendelve, és a munkások 1943. június hó 28-án el is utaztak a fent említett gazdaságba. Időközben azonban a járási főszolgabírónak és a körjegyzőnek, valamint a fent felsorolt személyeknek a munkások leveleiből tudomásukra jutott, hogy a nevezett gazdaság a kirendelt munkásokkal nem megfelelő módon bánik, és élelmezésük oly gyenge, hogy a reájuk rótt mezőgazdasági munkát elvégezni nem tudják. Reggelire csak egy kis kenyeret kapnak, ebédre főzeléket, s vacsorára levest. Napi pihenő mindössze fél óra és a munkát reggel négy órakor kell kezdeniök és csak fél kilenc órakor engedi az uradalom intézősége abbahagyni. Munka közben fél percnyi pihenőt sem engedélyez az uradalom, és ha valamelyik munkás a munkát rövid időre is abbahagyja, a munkafelvigyázó azt ütlegelni kezdi. Előfordult az is, hogy a lányok munka közben kifáradva megálltak a munkával, és ekkor a munkafelügyelő azokat vízzel locsolta le. Több ízben előfordult, hogy a munkások megbetegedtek, azonban orvosi kezelésben nem részesültek. Paulis János munkásgazdának f. év június 12-én kelt levelében foglaltak szerint a munkások közül 12 beteg volt, azonban a betegeknek az élelmezését a gazdaság vezetősége megtagadta. A munkásokat »rongyos bandának, büdös ruszinoknak és marháknak« nevezte nevezett uradalom által megbízott munkafelügyelő, és amikor vasárnap délután ünnepelni akartak, csendőrökkel vitették munkára, és aki pedig nem akart ünnepnap dolgozni, csendőrökkel verették el. Vasárnap a pihenéstől eltekintve azért szerettek volna szabadidőt maguknak szakítani, hogy legalább ruhájukat tudnák kimosni, mert hétköznap annyi időt sem engedtek számukra, hogy rendesen megmosakodhassanak és a szükséges fehérneműjüket kimoshassák..."

Az ipari üzemek legnagyobb részét *hadiüzemnek* nyilvánították, a hadiüzemi személyzeti parancsnok (egykorú hírhedt rövidítéssel: „hüszpk") korlátlan úr volt az üzemben, a szó szoros értelmében élet-halál ura.

A gúzsba kötött, megnyomorított parasztság és munkásság várva-várta a szovjet csapatok előnyomulásáról érkező híreket. 1943. október 1-én Pest vármegye főispánja a következőket jelentette a Belügyminisztériumnak: „A szélsőbaloldali érzelműek elérkezettnek látják az időt az ő napjuk felkelésére. A csepeli Weiss Manfréd-gyárban szeptember hó elején előfordult sztrájkmozgalom is arra vezethető vissza. Körülbelül 5000 munkás sztrájkolt a hadiüzemi munkások közellátása miatt, holott nincs még egy hadiüzem Magyarországon, ahol a munkások úgy és olyan pontosan volnának élelmiszerrel ellátva, mint éppen a csepeli hadianyaggyárban... A harcterek eseményei kezdik éreztetni hatásukat..."

A magyar kommunisták pártja, a Békepárt 1943 őszén csak illegalitásban küzdhetett az ország, a nép érdekeiért. A *Békepárt követelte* a Kállay-kormány eltávolítását, a nemzet erejére támaszkodó, *magyar politikát folytató nemzeti kormány megalakítását,* a békét, a hitleristákkal való szakítást, az Angliával, az Egyesült Államokkal, a Szovjetunióval és minden szomszéd néppel való békés együttműködést, végül — ahogyan a párt röplapja meghatározta: — *„a kifelé független, befelé szabad és demokratikus Magyarországot!"*

Így szólt a Békepárt, a kommunisták pártja a magyar néphez. *Aki egyetértett e felhívással, aki terjeszteni akarta ezeket az eszméket,* azt mint „rendbontó elemet" katonai büntetőszázadokba hívták be és a frontra hurcolták.

Csatay honvédelmi miniszter 1943. november 16-án a közetkező előterjesztést tette a Minisztertanácsnak. A jegyzőkönyvet idézzük:

„A honvédelmi miniszter úr kéri a Minisztertanács hozzájárulását, hogy a hadiüzemek munkafegyelmének megszilárdítása érdekében a csökönyösen visszaeső rendbontó munkásokat — az in-

ternálási eljárás lefolytatása után — katonai büntető munkásalakulatokba összevonja és a hadműveleti területre kiküldje.

Előadja, hogy a kormányzó úr őfőméltósága 1942 tavaszán legfelsőbb parancsával elrendelni méltóztatott, hogy a 2. hadsereg hadműveleti területre való kiküldésével kapcsolatosan, katonai büntetőalakulatokba szervezve, a hadműveleti területre küldessenek mindazok az elemek, melyek az ország közrendjét veszélyeztető káros tevékenységet fejtenek ki, illetve rendbontó magatartásukkal a háborús gazdasági termelést gátolják. Ezáltal egyrészt ezek káros tevékenysége megszüntethető, másrészt méltányos, hogy az ország véráldozatából részüket kivegyék.

A legfelsőbb parancs alapján fentieknek kiemelése megtörtént, és 1942 tavaszán, három különleges munkásszázadba szervezve, az orosz hadszíntérre küldettek.

A folyó évben sajnálattal kellett tapasztalni, hogy a hadiüzemekben az ellenséges hírverésnek a munkafegyelem megbontására irányuló aknamunkája fokozódik, aminek káros következménye — munkás-megmozdulások formájában — máris jelentkezett.

Az ellenséges hírverés ellensúlyozására és a munkafegyelem megszilárdítására a hadiüzemekben a szükséges intézkedéseket saját hatáskörében előadó miniszter úr megtette, de ezen túlmenőleg okvetlen szükséges a csökönyösen visszaeső rendbontó munkások (ideértve az ilyen szakmunkásokat is) kiemelése és a hadműveleti területre való kiküldése. Csak így lehet ezen rendbontó tevékenységet hatásosan megszüntetni.

Szándéka ezeket az elemeket a hadiüzemekből kiemelni, a belügyminiszter úrral egyetértően internáltatni, majd kellő létszám elérése esetén katonai büntető munkásszázadokba foglalva, a hadműveleti területre kiküldeni. A belügyminiszter úr az internálási eljárás lefolytatásához 21300/VII. 1943. számú rendeletével hozzájárult.

Nyilvánvaló, hogy a hadiüzemekben így előálló munkás (szakmunkás) kiesés hátránya nem áll arányban azzal a nagy előnnyel, amelyet a munkásfegyelem megszilárdítása révén a termelés zavartalansága terén elérünk.

A Minisztertanács hozzájárul."

Mialatt a munkásság, a parasztság és az értelmiség legjobbjait katonai büntető századokban a frontra küldték, a belügyi kormányzat semmit nem tett Edmund Veesenmayer ellen, aki 1943 novemberében azért tartózkodott Budapesten és tárgyalt a szélsőjobboldali pártok vezetőivel, hogy adott időpontban, Kállayék eltávolítása után, kéznél legyenek azok, akik Magyarországon hajlandók vállalni a Harmadik Birodalom érdekeinek megvédését... Mikor Kállaynak kormánypárti politikusok jelentést tettek Veesenmayer tevékenységéről, Kállay szokott fölényes modorában leintette őket: „Kémekkel nem kell tárgyalni; ha Veesenmayer úr még egyszer Budapestre jön, ki fogom utasíttatni..."

Veesenmayer második magyarországi „látogatása" alkalmával még alaposabb felderítő munkát végzett, írásba rögzített jelentésének terjedelme az elsőének több mint kétszerese. E jelentés — mondanivalójának lényegét tekintve — nem különbözik az elsőtől. Megállapítja: a magyarországi helyzet a Harmadik Birodalom szempontjából 1943 tavasza óta nem mutat kedvezőbb, kielégítőbb képet. Változásra, a magyar gazdasági és katonai erőforrások nagyobb arányú felhasználására csak akkor lehet számítani, ha a Birodalom kívülről ösztönöz és támogat ilyen akciót.

A második jelentés azonban mégis más. Egyrészt még jobban kitűnik belőle Veesenmayer mély ellenszenve a magyarság, a magyar nép iránt, másrészt a „magyar probléma" megoldására irányuló javaslatai itt már egészen konkrét formát öltenek.

Ami az első jellemző jegyet, Veesenmayernek a magyar népről kialakított véleményét illeti: nemcsak a „magyar küldetés"-ről beszél gúnyosan — melyről azt írja, hogy senkisem tudja, mit rejt ez a szólam —, nemcsak a „nemzeti ellenállás" fogalmát ferdíti el, amikor arra a megállapításra jut, hogy „az valójában passzív ellenállás mindenkivel, nem utolsósorban saját magával szemben is", hanem *tagad mindent, amit a magyar nép alkotott, létrehozott.*

A jelentés nem szűkölködik tekervényes történelmi fejtegetésekben. A török hódoltság korából, továbbá az 1687—1918-ig terjedő korszakból indul ki, és arra a megállapításra jut, hogy Magyarország 1526 óta nem volt önálló állam, és többé-kevésbé függőségi viszonyban élt Ausztriával. Ebből azt a következtetést

vonja le, hogy a magyarokban soha nem volt olyan népi erő és forradalmi lendület, hogy önálló államot hozzanak létre.

Veesenmayer nem átallja azzal vádolni a magyar népet, hogy csak úgy tudott boldogulni, hogy nagymértékben kihasznált más népeket, mások magasabb teljesítőképességét, rátermettségét.

Ezek után nem csodálható, hogy a Rákóczi-szabadságharcról éppúgy nincs egyetlen elismerő szava, mint 1848—49-ről, vagy 1918-ról.

Az 1918 után következő időszakról ezt írja:

„Ettől az időponttól kezdve létezik az úgynevezett magyar nemzet és az azóta eltelt időszakban megmutatta: képtelen arra, hogy az legyen vagy valaha is azzá váljon."

Leszögezi, hogy az erőszakos magyarosítás ellenére az ország 14 millió lakosa közül csak 8 millió a magyar, de még ebből is le kell vonni $2^{1}/_{2}$ milliót, akiknek más vér csörgedez ereikben...

Mindebből a következő megállapításra jut: „A mostani háború nagy világnézeti összecsapása természetszerűleg Magyarország számára is komoly teherpróbát jelentett nemzeti, fizikai és lelki tekintetben. Azt, hogy ezen erőpróba során nem állotta meg helyét, bizonyítja az az állapot, amelyben Magyarország most van." (Hogy ti. a magyar nép nem akarja magát feláldozni a Birodalomért!...)

Veesenmayer ezzel folytatja: „Kállay és társai, minthogy félnek a Birodalomtól, készek arra, hogy Magyarországot kiszolgáltassák Anglia és Oroszország akaratának, és egyszersmind azt a nézetet vallják, hogy le kell küzdeni a nacionalista ellenzéket, mert az elárulja Magyarországot a Birodalomnak. A félelem azonban — mint egy ismert német tábornok írta — nem világnézet. De a félelem, hogy gyávaságról ne beszéljünk, az az alapvető vonás, amely a felelős magyar politikusokat és a magyar polgárság tömegeinek nagy részét jellemzi."

A részletes „helyzetkép" így kezdődik:

„A magyar nemzeti himnusz egy kölni Erkl (sic!) nevezetű némettől származik, majdnem minden szép épület — beleértve a budapesti hidakat is — német alkotás. A leghíresebb magyar festő német (bajor származású) volt, a legismertebb magyar költők szlovákok, Gömbösben is német vér folyt. A német nyelv, a német zene, a német kultúra foglalta el és még ma is a legfontosabb helyet foglalja el a magyar életben. Maga a kormányzó is 1925-ig csak rosszul beszélt magyarul, és különböző oldalról szavahihető emberek közölték, hogy még ma is, ha kizökken nyugalmából, nem magyarul, hanem németül beszél. El lehet menni a legelőkelőbb budapesti bárokba, hogy meggyőződjünk: a jazzt és a szvinget ugyan a konjunktúrának megfelelően sűrűn játsszák, azonban igazán nem tudott tért hódítani; ezzel szemben a régi bécsi dalok és bécsi valcerek elpusztíthatatlanok, és még mindig övék az első hely. Ha az ember magyar tisztekkel mulat, végül is már nem Magyarországot vagy Horthyt éljenzik, hanem a »Heil Hitler!« triumfál (Borban az igazság)."

Megemlíti Veesenmayer a legkedveltebb budapesti viccet: „Mi a különbség az optimista és a pesszimista között? — Az első angolul, a második oroszul tanul". Továbbá idézi — kissé szabadon — „a legkedvesebb magyar dalt, a Kossuth-nótát, annak is utolsó strófáját: »Ha még egyszer azt üzeni, és felcsendül hozzánk intézett hívása, akkor mindannyiunknak el kell menni«. Ebben ismerhető fel az elöljáróban említett alapvető passzív beállítottság; ehhez jön még az évszázadokon át tartó török vérkeveredés, valamint az úgynevezett ősmagyar elemek nomád karaktere."

Következik a már ismert „értékelés" a zsidók magyarországi szerepéről. Megállapítja, hogy „a zsidóság az 1. sz. ellenség. Ez az 1,1 millió zsidó majd ugyanilyen számban szabotőre a Birodalomnak, és legalább ugyanilyen nagy, ha nem kétszerese a száma azoknak a magyaroknak, akik mint a zsidók csatlósai egyrészt a segélycsapatok szerepét töltik be, másrészt fedezik az előre tervezett szabotázs- és kémakciók megvalósítását."

Veesenmayer szerint Magyarországot kitűnően működő titkos adók hálózzák be, ezek segítségével folytatják a zsidók a kémkedést és a hírszerzést.

„A Birodalom ma létéért küzd- és nem tudom elképzelni, hogy az egyre keményebbé váló háborúban tartósan megengedhessük magunknak azt a luxust, hogy egy ilyen szabotázs-centrumot érintetlenül hagyjunk. Most itt az alkalom, hogy a birodalmi politika érdekében végrehajtsuk ezt a hálás, de egyszersmind kényszerítő feladatot, amikor is ehhez a problémához merészen hozzányúlunk és ezt tisztázzuk. Annál is inkább, mert itt nem annyira katonai, hanem csaknem tisztán politikai problémáról van szó. Ha aggodalom és gyávaság tölti el a szembenálló felet, elegendő a nyílt beszéd, a kemény követelés, amelyet német hadosztályok és harci egységek támasztanak alá. Véleményem szerint így le tudjuk győzni az ellenséget, annál is inkább, mert Magyarországnak körös-körül nincs barátja, annál inkább elkeseredett ellensége. Már a Romániával való összehasonlítás esetén is Magyarország

járna rosszul. És ha ma a két ország között háborús összeütközésre kerülne sor, nem kétséges, hogy Magyarország alulmaradna. Ezt a magyarok is tudják, noha nem akarják elismerni, hogy ez így van.

Van egy másik tényező is, éspedig a bolsevizmustól való, mélyen gyökeredző aggodalom.

Magyarország az alábbi három oldalról érzi magát fenyegetve:

1. az orosz front közelebb jutott az országhoz,
2. Tito fenyegeti déli határait,
3. az országban magában egyre növekszik a kommunizmus.

Ad 1. Az aggódó kérdés, vajon a Birodalom elég erős-e ahhoz, hogy az oroszokat a Kárpátok vonalától távoltartsa, egyformán döntő problémája a kormányzatnak, a népnek és a hadseregnek. Ámbár reménykednek abban, hogy ez a németeknek sikerül, de azért kételkednek is benne. A kormányzat mindent megtesz, hogy ezt a veszélyt bagatellizálja, és ezt még arra is felhasználja, hogy igazolja angolbarát álláspontját, és hogy ezt a népben is elmélyítse. Azt szeretnék, hogy a németek és az oroszok keleten egymást elvéreztetnék, és arra számítanak, hogy ez esetben Angliának szabad tere lesz Európában...

Ad 2. Tito ma Magyarországon is fogalom. Tudják, hogy bolsevizmus és Tito egy és ugyanaz, egy nagy terv szerint dolgoznak, és hogy ez az erő hamarosan oly hatalmas lesz, hogy a balkáni angol és amerikai partraszállásra, amelyet pedig titkon vártak, nem kerül sor, mert Sztálin nem akarja...

Ad 3. Mindehhez járul még az is, hogy a kommunizmus növekszik magában az országban is. A magyarországi zsidók legnagyobb részét mint a bolsevizmus előőrseit kell tekinteni. Sehol másutt nem fogadják oly nagy örömmel a bolsevista előretöréseket, mint éppen a zsidó körökben. Minden nagyobb orosz sikert örömünnep követ, amelyből mellesleg magam is ízelítőt kaptam. Ehhez tartozik még, hogy Magyarország szociális szempontból Európa legelmaradottabb állama.

... Magyarországon három olyan probléma van, amelyek véleményem szerint különösen gondos tanulmányozást igényelnek:

1. a kormányzó és az őt hatalmában tartó klikk,
2. a nacionalista ellenzék,
3. a hadsereg.

1. Hogy az előbb vázolt fejlődés lehetséges, mutatja egészen világosan az is, hogy a kormányzó kezében nincs hatalom, ösztönző erővel sem rendelkezik, továbbá az, hogy ő mily nagy mértékben vált már eszközévé annak a klikknek, mely őt befolyása alatt tartja...

E klikket a háttérből, szellemileg, Bethlen gróf irányítja (lásd az 1. sz. mellékletet), legerősebb figurája pedig a jelenlegi belügyminiszter, Keresztes-Fischer" — szögezi le Veesenmayer, majd megjegyzi: Horthy Bethlenben vele egyidős, magas intelligenciájú valakit lát, annak az uralkodó rétegnek megtestesítőjét, amely Veesenmayer szerint légüres térben él; Keresztes-Fischerben pedig a kormányzó azt a valakit látja, aki a gyűlölt nyilaskeresztes mozgalom fenyegető kísértetét ragyogó taktikával szétzúzza.

Következik Horthy jellemzése:

„A kormányzó alapjában véve katona, azonban csak katona. Becsületszavát sohasem fogja szándékosan megszegni. Ferenc Józsefről még manapság is a legmélyebb hódolattal beszél, a »felség« címet tiszteletteljesen mindig hozzáfűzi. Ő tehát katona, kinek egyetlen vezére — vagy még jobban mondva — ura meghalt, és utána nem jött új úr. Amilyen rátermett katona, oly siralmasak politikai képességei. Nemcsak, hogy sem a bel-, sem a külpolitikából semmit sem ért meg, hanem mindezzel szemben még belső ellenkezés is van benne, és boldog lenne — ahogy én vélem —, ha holnap újra csak katonának kellene lennie. Ha a német politika porondra lép, véleményem szerint arra kell törekednie, hogy a kormányzót — indirekt úton — a Führer katonájává tegye, és ezt véghez is tudja vinni, ha a lehető legnagyobb ügyességgel és rugalmassággal jár el. Ha a kormányzót megszabadítjuk környezetétől, annak helyére a Führer lép, a Birodalom és egy erre a feladatra termett birodalmi megbízott, akkor a magyar kérdés gyakorlatilag lényegében véve megoldódott. Egy magas beosztásban lévő magyar tábornok nekem nemrégen a következőket mondotta: »Ha én ma elmegyek a Parlamentbe és előhúzok a zsebemből egy kormányzói leiratot, mely szerint a kormányzó engem bízott meg, hogy a kormány új feje legyek, fél órán belül a képviselők nagyobb része az én oldalamra áll.« "Veesenmayer hozzáfűzi: „Ezt nem tartom túlzásnak."

Magáról a kormánypártról Veesenmayer így ír: „Nem egységes, hanem három csoportra oszlik: egy németbarát, egy német-ellenes és egy minden ízében konjuktúra csoportra."

A jelentés szerint a német-ellenes körök hónapok óta igyekeznek Horthyt meggyőzni arról, hogy

„1. Németország nem tudja ezt a háborút megnyerni.

2. Magyarországot a bolsevizmus veszélye nem fenyegeti, mert Németország elég erős ahhoz, hogy az oroszokat sakkban tartsa, ahogyan a magyar kormány is képes arra, hogy a bolsevizmus terjedését az országon belül megakadályozza.

3. Anglia a mérleg nyelve és így az lesz a háború valódi győztese, mert még ma is a legnagyobb tengeri hatalom, továbbá azért, mert a legnagyobb politikai érettséggel és intelligenciával rendelkezik.

4. Anglia győzelme azért is különösen óhajtandó, mert egész belső berendezkedése a legjobb garancia arra, hogy a magyar feudális államot fenntartja.

A csepp kivájja a követ, különösen akkor, ha ez a kő már eredetileg is szétmállóban van, és ellenálló képessége is kimerült. Így e köröknek lényegében sikerült a kormányzót egyre erősebben romboló politikájuk bűvkörébe bevonni. Ez annál is inkább lehetséges volt, mert ebben az időben a kormányzót jóformán semmi ellentétes befolyás sem érte. Így e tekintetben is le nem becsülhető veszély van növekedőben. A kormányzó személye ma már nem elegendő garancia arra, hogy Magyarországot adott esetben Németország elárulásától visszatartsa.

Az, hogy a történelem megismétli önmagát, bizonyuljon be újra? Olaszország—Magyarország, Duce—Horthy, Bethlen—Badoglio? A hasonlat sántíthat, az indiciumok* kifogástalanok. És tény az, hogy ma a zsidóság is életéért harcol, különösképpen Magyarországon. A veszély adva van.

2. Ami a *nacionalista ellenzéket* illeti, legyen szabad rámutatnom ez év április 30-i magyarországi jelentésemre. Az abban nyilvánított nézetek újabb munkám keretében teljes bizonyítékot nyertek. Sok tekintetben ezekre is érvényesek azok a végkövetkeztetések, amelyek bevezető alapvető fejtegetéseimből adódnak. Ha korábban az volt is a véleményem, hogy Gömbös vezetése alatt Magyarország másképpen fejlődött volna, sajnos, kénytelen vagyok e nézetemet is helyesbíteni. A baj sokkal mélyebben van, semhogy egy magyar ma vagy korábban abban a helyzetben lett

* Indicium: a peres eljárásban olyan ténykörülmény, melynek magában véve bizonyító ereje nincs, de egybevetve más körülményekkel, a tényállásra alapos következtetéseket lehet belőle levonni.

volna, hogy Magyarország területét és népét nemzeti egységbe ötvözze."

Veesenmayer itt Albrecht főherceget említi meg, mint olyasvalakit, akihez nagy reményeket fűztek. Albrecht legfőbb gondja az lett — írja Veesenmayer —, hogy „új menyasszonyát, a 18 éves bécsi Schulz kisasszonyt társaságképessé tegye", és emiatt sem a politikai élettel, sem régi barátaival nem törődik. (V. információja nem volt pontos, A. ekkor már elvette feleségül Bocskay Katalin tanítónőt; az azonban tény, hogy e házasság nagy feltűnést keltett.)

„Mindebből az következik — szögezi le a jelentés —, hogy egy magyar kormányt, még ha a mai nacionalista ellenzék relatív legjobb embereiből hozzák is létre, csak mint közbülső megoldást és reálpolitikai célszerűséget szabad értékelni. Csak akkor lesz ez a Birodalom szempontjából teljes értékű, ha mellette, vagy még inkább felette, *megfelelő formában* német megbízott áll. Annak az aggodalomnak, hogy ha a Birodalom ezekből a körökből hoz létre kormányt, saját magának okoz majd a jövőben gondot, nincs semmi alapja. A nacionalista ellenzék mind vezető személyiségek, mind pedig nézetek szempontjából sokkal inkább széjjel van darabolva, semhogy olyan egységgé válhatna, amely a Birodalom bármily későbbi céljait keresztezhetné. A német gyámság alatt felállított nacionalista kormánynak nagy előnyei lennének:

1. Ezek az emberek a bolsevizmus őszinte és könyörtelen ellenségei. Ezen a vonalon találkozhatnak egy »megszabadított« kormányzóval, és a Birodalom számára nem lebecsülhető könnyítést jelent, hogy az országon belül harcolnak a bolsevizmus és a zsidóság ellen.

2. Nem lehet kételkedni abban: ezek az emberek meg vannak győződve arról, hogy a magyar sors a német sors függvénye. Az a meggyőződésük, hogy úgy lehet bebizonyítani, hogy él a magyarságban egészséges létfenntartási ösztön, ha most, amikor szüksége mutatkozik, egyttműködnek a Birodalommal és lehetőleg minden téren segítik. Egyszersmind azt is remélik, hogy ha a Birodalomnak aktív támogatást nyújtanak, a háborút követő időkben számíthatnak a Führer hálájára. Azonban sohasem kell hozzá nagy művészet, hogy megfelelő manipuláció segítségével ez ellen hatékonyan és jól megalapozottan fellépjünk, ha ennek éppen szüksége mutatkoznék."

Veesenmayer itt egyértelműen és világosan állást foglal amellett, hogy a Harmadik Birodalom használja fel a magyar nacio-

nalista ellenzéket; ha Imrédy és társai a háború után esetleg jelentkeznének „jutalomért", ez ellen „hatékonyan" fel lehet majd lépni...

De nem kevésbé figyelemre méltó, amit a Dunáról, pontosabban a Duna-medence szerepéről, jelentőségéről állít. Egymás mellé helyezi a Rajnát és a Dunát, a valóban német Rajnát és a Dunát, amelyet a Harmadik Birodalom érdekszférájába sorol, korlátozás nélkül — a Fekete-erdőtől a Fekete-tengerig. A Dunáról nem lehet lemondani — hangoztatja Veesenmayer —, mert ezen keresztül lehet „úttörő" gazdaságpolitikai munkát kifejteni. Mint annyiszor, itt ismét megmutatkozik: ez a program nem sajátosan náci program, melyet Hitler tervelt ki, fektetett le, hanem a birodalmi politika számára évszázadok óta kötelező program. Másként: Veesenmayer szerint a Duna a német imperializmus délkelet-európai „úttörő" munkájának „kötelező" fogalma, ehhez éppúgy ragaszkodni kell, mint a Rajnához.

Mi lett volna Magyarországgal, ha a nácik győztek volna, — ezek után nem nehéz elképzelni!...

„Magyarország a térség törvényei szerint és gazdasági lehetőségei szerint olyan tényező, amelynek a mi létharcunkba való bevonásáról nem lehet lemondani. Az értékes ukrajnai területek elvesztése folytán Magyarországnak mint agrárállamnak jelentősége a háború folytatása szempontjából még inkább megnövekedett. A Birodalom saját ellátására ebből a térségből az eddiginek több mint kétszeresét tudja megszerezni, ha az ehhez szükséges előfeltételeket megteremtette.

4. A Birodalomnak arra kell törekednie, hogy Magyarország közlekedési lehetőségeit háborús céljai érdekében az eddiginél sokkal nagyobb mértékben használja ki. A jelenlegi viszonyok egyáltalán nem kielégítőek.

5. Magyarország természeti kincseinek, éspedig az olajnak, a bauxitnak, a szénnek kiaknázását, továbbá az ipar termelési kapacitását jelentős mértékben és minden különösebb nehézség nélkül emelni lehet.

6. Nem utolsósorban a magyar emberanyag jelenthet minden téren segítséget és könnyítést. Sajnálatos lenne, ha azt az angol alapelvet, amely azt mondja, hogy mások alkossanak, harcoljanak és vérezzenek — értük, nem alkalmaznánk mi a magunk részéről a legnagyobb mértékben Magyarországon. Minden magyar, akár mint paraszt, akár mint munkás, akár mint katona, ott, ahol áll, tartós könnyítést jelent számunkra, erősíti a Birodalomban a

Führer tartalékait. Minden magyar, aki értünk vérzik, csökkenti a mi véráldozatainkat, erősíti tartalékainkat a további hadviselésre és segítséget nyújt, hogy erőinket megőrizzük a háború után következő nagy feladatokra."

(Itt ismét érdemes megállni egy pillanatra: a magyar dolgozzon, harcoljon és vérezzen a Harmadik Birodalomért, erre jó a magyar emberanyag! Ezt a gyarmati sorsot szánta Veesenmayer Magyarországnak...

Azt már a fentiek során tisztázta, rögzítette: a háború után a magyar erőfeszítésekért nem kell semmivel sem fizetni — önálló nemzeti életre alkalmatlan, éretlen a magyar...)

„E reális napipolitikai feladat előfeltétele a jelenlegi magyar kormány leváltása és helyette a nacionalista ellenzékből új kormány létrehozása — megfelelő egyidejű német befolyás útján. A nacionalista ellenzék összes vezető személyiségei közül a legmegfelelőbb egyénnek még mindig a korábbi miniszterelnök, Imrédy látszik. Ő szellemileg a legnyíltabb, személyileg és jellemileg tiszta, meglehetősen nagy tekintéllyel rendelkezik, és az országban szervezett tábora van. Alapjában véve azonban ő parlamenti politikus és az is marad, mint szűk baráti körének legtöbb tagja, éppen ezért hatása korlátozott. Ha kritikus szemmel nézzük, akkor reszortminiszterként értékesebb lenne mint miniszterelnök. Azonban nála jobb egyén nincs kéznél. Egyetlen örvendetes kivétel van, ez Ruszkay tábornok, akiről úgy láttam, hogy mindenki közül a legjobban értette meg az idők jeleit. Azonban ő csak katona és nem politikus, és gyakorlati szempontból a miniszterelnöki posztra nem alkalmas. A továbbiakban rendelkezésre áll a nacionalista ellenzék soraiban számos használható szakember, akik készek arra, képesek is rá, hogy a Birodalom által megszabott feladatokat végrehajtsák. Sőt célszerűségi szempontból és átirányítási okok miatt a jelenlegi kormányzópárt egy részét is be lehet kapcsolni, részben azért, hogy együttműködés jöjjön létre velük (lásd a 2. sz. függeléket), részben azért, hogy saját múltjukat likvidálják.

Igaz az az ellenvetés, hogy a kormányzó Imrédyt nem szíveli. Ez az elutasító magatartás még abból az időből származik, amikor Imrédy mint miniszterelnök kísérletet tett a zsidókérdés és a földreform megoldására. Imrédy felesége tájékoztatott engem arról a beszélgetésről, amelyet nemsokkal férjének lemondása után a kormányzóval folytatott, és amikor a kormányzó nyíltan megmondotta neki, hogy férje azért vált előtte elviselhetetlenné, mert

olyan nemzetiszocialista reformokat akar megvalósítani, amelyek Magyarország számára egyszerűen elviselhetetlenek lennének. Kétségtelen, hogy a kormányzót már akkor erősen befolyásoló klikk jelentős erőfeszítést fejtett ki, hogy meggyőzze Horthyt Imrédy reformjavaslatainak veszélyességéről. Azonban az elmúlt idők számos eseménye azt bizonyította: ha a Birodalom valamilyen dolog fölött csak megütközését fejezte ki, ezt azonnal mint német kívánságot tekintették. Ez történt röviddel ezelőtt egy olyan esetben, amikor olyan valakiről volt szó, akit a kormányzó személyében gyűlöl (Rajniss). Meg vagyok győződve arról, hogy a kormányzó minden miniszterelnököt ellenállás nélkül elfogad, akit a Führer követel, vagy akárcsak kíván, csakhogy saját magát és házi dinasztiáját megmentse, és csakhogy ne kelljen eltemetnie azt a vágyálmát, hogy még halála előtt herceg lehessen."

Veesenmayer úgy véli, hogy a hadsereg az egyetlen tömegszervezet, melyet a kormány nem tud teljesen kézben tartani; másrészt arra a megállapításra jut, hogy a magyar hadsereg, a keleti fronton elszenvedett csapások következtében, nem alkalmas eszköz a katonai diktatúra megvalósítására.

Veesenmayer ezután részletezi, hogy mi módon lehetne a hadsereg ütőképességét megerősíteni, megemlíti az ellátás és fegyverkezés terén mutatkozó hiányosságokat, s szintén a rendszerre hárítja a felelősséget azért, hogy a hadsereg nem tudja megkapni az újrafelfegyverzéshez szükséges támogatást, az új hadosztályok felállításához szükséges segítséget, majd így folytatja:

„Egy dolog biztos — s ezt különböző, magas állású katonai személyiségek felszólítás nélkül és nyilván bizonyos célzattal és nyomatékkal hangsúlyozták: egyetlen magyar katona sem akad, aki — akár parancsra — fegyvereit német katona ellen fordítaná. Ezen a ponton a hadsereg tiszta, és ezen a ponton nem választja el semmi a kormányzótól.

Még ha megváltoznék is a jelenlegi kormány, és így új feltételek jönnének is létre, az első időben nem szabad ettől a hadseregtől semmiféle komoly fegyveres segítséget elvárni. Ezzel szemben lehetséges lenne önkéntes légiók felállítása, ahol egyesíteni lehetne a katonatisztek és a legénység harcias elitjét; ez az elit belső kötelezettségének tekintené, hogy a németek oldalán aktívan harcba induljon. Ezek a légiók alkothatnák azután egy későbbi hadsereg gerincét. E hadsereg újjászületéséhez sok hónap, ha nem évek szükségesek, és amely idő alatt a tisztikar alapos megtisztítása ma elengedhetetlen előfeltételnek tűnik.

Összefoglalás:

1. Magyarországon a fejlődés olyan pontra jutott, hogy feltétlenül szükséges gyorsan és energikusan cselekedni.

2. Ha a magyar kérdés megoldása egyáltalán csak a kormányzón keresztül lehetséges, akkor itt is eljött az ideje annak, hogy felszámoljuk azt a helyzetet, amelyben Magyarországot több-kevesebb mértékben magára hagyjuk.

3. Magyarországot mint a Birodalom legfontosabb közlekedési térségét és lehetséges gazdasági segélyeszközét egészen és teljesen be lehet és be kell olvasztani a Birodalom hadigazdálkodásába, különösen mezőgazdasági téren.

4. A jelenlegi magyar kormányzati politika és propaganda, amely eddig a Birodalmat csak burkoltan provokálta, most teljes nyíltsággal jelentkezik. Ha erre nem reagálunk, ezt magyar részről és az ellenségeink részéről is a gyengeség jelének fogják tekinteni, és ennek megfelelően káros kihatással lesz a számunkra hasznos elemekre is.

5. Aktív birodalmi politika, megfelelő következményekkel, semmilyen tekintetben nem jelent veszélyt bármiféle későbbi birodalmi politika szempontjából, tekintettel arra, hogy Magyarország nemzetté válása még kezdeti stádiumában van, és évtizedek szükségesek ahhoz, hogy bizonyos érettséget elérjen.

6. Semmiféle komoly negatív következménytől nem kell tartani, már ami a velünk szövetséges, Magyarországgal határos államokat illeti, tekintettel arra, hogy a bolsevista veszély ma túl fenyegetően lebeg az egész délkelet-európai térség fölött.

7. A zsidókérdés alapvető kemény megoldása sok szempontból az idő parancsának tűnik. Annak feltétele, hogy Magyarországot a Birodalom elhárító- és létharcába bekapcsoljuk, az, hogy tisztázzuk e kérdést.

8. A 3. sz. függelékben gyakorlati javaslatokat dolgoztam ki azokról a lehetőségekről, amelyekkel a jelenlegi magyarországi helyzet megváltozását el lehet érni, és azokról a feltételekről, amelyek német részről szükségesek ahhoz, hogy a lehetséges nehézségeket és a későbbi visszaeséseket a lehető legnagyobb mértékben elkerüljük.

Berlin, 1943. december 10.

Veesenmayer."

Az 1. sz. mellékletben Veesenmayer az 1943. november 23-án Bethlen gróffal négyszemközt folytatott, másfél órás beszélgetését foglalta össze. A találkozást, mint írja, ő kezdeményezte, mivel tisztában volt azzal, mit jelent Bethlen mint ellenség. Bethlen fejtegetéseinek lényege a következő volt:

„1. Nagy érdeklődést tanúsít a délkelet-európai fejlődés, különösen Tito iránt.

2. Bulgáriáról láthatóan igen jó információkkal rendelkezik, ott — véleménye szerint — a bolsevista mozgalom nagymértékben erősödik. Kétkedését fejezte ki, vajon efelől a Birodalom kellőképpen tájékoztatva van-e?

3. Azokról az angol törekvésekről, melyek azt célozzák, hogy Törökországot Németország ellen a háborúba vigyék, úgy látszott, hogy kitűnően van informálva.

4. Csak a Birodalom képes arra, hogy az oroszokat Európától távoltartsa; Magyarország, amennyiben módjában áll, ehhez segítséget nyújt.

5. Németország és Oroszország kölcsönösen ki fogják egymást meríteni, Anglia fogja eldönteni a háborút. Németország egy szép napon kompromisszumot fog kötni Angliával. Magyarország kis ország, olyan politikát kell folytatnia, amely ennek a fejlődésnek megfelel.

6. Amikor Japánra utaltam, azt válaszolta: erős kétségei vannak a japán győzelmi jelentésekkel kapcsolatban.

7. A zsidókérdés — melynek tárgyalását én provokáltam ki — nagy teret foglalt el. Érvei gyengék voltak, és — sarokba szorítva — elismerte, hogy a magyar zsidóság tervszerűen szabotálja a Birodalom harcát. Egészen odáig ment el, hogy meghazudtolva az általa inspirált kormányt — hangsúlyozta: ma már a dolgok olyan fokra jutottak, hogy azokat már nem lehet megoldani.

A magam részéről felhasználtam az alkalmat arra, hogy kifejtsem: miért kell és miért fogja a Birodalom ezt a harcot megnyerni. Nem mulasztottam el beleszőni beszédembe: a legnagyobb nagyrabecsüléssel tekintünk a kormányzó töretlen katonai egyéniségére, és a továbbiakban nem hagytam kétséget a tekintetben, hogy a Birodalomban tisztában vannak a magyar kormány kettős politikájával."

Amikor Veesenmayer az angol garanciára terelte a szót és kifejtette, mily lesújtó véleménnyel vannak a Birodalomban az angol ígéretek teljesítéséről, ezt Bethlen a jelentés szerint „azzal igyekezett gyöngíteni, hogy évszázadok óta mindig Anglia győzött".

Ezután így folytatódik a jelentés:

„Nem utolsósorban nagyon kínosan érintette az a megjegyzésem, hogy általánosságban őt tartják a magyar kormány igazi fejének, és én éppen ezért kerestem találkozást vele. Arra kért, hogy semmi esetre se értékeljük túl őt.

Mindazok után, amit Bethlenről eddig hallottam, nagyon meglepett, hogy olyan ellenfélnek ismertem meg, akit viszonylag könnyen sarokba lehet szorítani. Benyomásaim alapján nem lehet azt mondani róla, hogy rendkívüli ellenfél. Ő inkább rutinirozott hátsólépcső-politikus, akinek a taktika és az intrika az erőssége. Ebből ered a kormányzóra gyakorolt befolyása is, akinek gyengéit ismeri és kihasználja, és akinek családját — a zsidók segítségével — évek óta finanszírozza. Hiú és beképzelt képviselője annak a típusnak, amelyet a sors még nem tanított meg, és amely típusnak ki kell pusztulni; egyébként fáradt és könnyen elkedvetlenedik oly helyzet miatt, amelynek megteremtéséért szintén felelős, és amelynek megoldására — úgy érzi — már nem képes. Hogy megértse azokat az erőket, amelyek a nemzetiszocializmust áthatják, már meghaladja képességeit. Csak a kormányzóval együtt, vagy a kormányzón keresztül kell számításba venni, enélkül érdektelen ember.

Két példa Bethlen gyakorlati tevékenységéről, amit bizalmas környezetétől tudtam meg:

Ez év augusztusában Lisszabonba küldte Esterházy Móricot közvetítőnek. A következő három kérdésre kellett volna az angoloktól választ hoznia:

1. Melyek Magyarország jövőbeli határai?
2. Garantálja-e Anglia, hogy az oroszok Magyarországot érintetlenül hagyják?
3. Kész arra Anglia, hogy a jelenleg uralkodó rezsimet meghagyja Magyarországon?

A válasz állítólag részben negatív, részben kitérő volt.

Október második felében Bethlen sugalmazására találkozásnak kellett volna létrejönnie Maniuval. A cél az volt, hogy átmeneti

megoldás jöjjön létre az erdélyi kérdésben, a magyar—román viszonyt mérgező tényezők kiküszöbölésére, valamint megegyezés a Birodalomtól való együttes leválás lehetőségeiben.

A megbeszélés nem jött létre.

Veesenmayer s. k."

(A megbeszélés létrejött, Bánffy gróf volt külügyminiszter, ki 1926 óta Erdélyben élt, 1943. június 17-én találkozott Maniuval Bukarestben — KE.)

„*II. melléklet.* Titkos államügy.

Bizalmas tárgyalás Jurcsek államtitkárral

Jurcsek államtitkárt berlini látogatása után azonnal berendelték Kállayhoz ötórás kihallgatásra, majd pár nappal ezután másfél órás jelentéstételre a kormányzóhoz. Előterjesztésének fontosabb pontja:

1. Jurcsek igen megelégedetten tért vissza Berlinből. Kitüntetések és egyéb megtiszteltetések erősen befolyásolták ezt az igen becsvágyó férfiút. A német győzelemben való hite valódinak látszik.

2. Jurcsek Kállayval folytatott beszélgetése során igen erősen sarokba szorította a miniszterelnököt, és az szorult helyzetében nyíltan megmondotta Jurcseknek, hogy ő nem hisz a német győzelemben és politikáját angol kártyára tette fel. Most azon fáradozik, hogy mindent előkészítsen és megtegyen, ami csak szükséges ahhoz, hogy az angolok részéről jóindulatú bánásmódot biztosítson.

3. Kállay rámutatott arra, nem érti, hogy beszédét Németországban nem úgy fogták fel, mint ajánlatot a közös hadviselésre, mert nyilvánvalóan és végül is neki lehet köszönni, hogy az oroszok Zsitomirnál abbahagyták offenzívájukat. Ő világosan kijelentette beszédében, hogy a magyarok a Kárpátok határain harcolni fognak, és az elhasznált, leharcolt orosz csapatokat, amelyek oda érkeznek, a pihent magyar egységek le fogják győzni. Ezt az oroszok belátták, és ezért állították le offenzívájukat, bár Sztálin korábban talán úgy vélte, hogy a magyarok az oroszok előtt kapitulálnak.

4. Jurcseknek, akit a kormányzó becsül, az az erős meggyőződése, hogy nehézségek nélkül elő lehet idézni kormányváltozást a nacionalista ellenzék javára. A kormányzó nagyon kedvezőtlenül nyilatkozott előtte Kállayról.

5. Jurcsek rendkívül bizalmasan közölte velem, hogy bizonyítékai vannak a kormányzó fiának sötét ügyeiről, és ezáltal őt kezében tartja. A fiatal Horthy tisztára csak pénzkérdés.

6. Jurcsek hangsúlyozta, hogy a jelenlegi magyar kormányzat sokkal korruptabb és gyengébb, mint ahogyan azt talán a Birodalomban képzelik.

Veesenmayer s. k."

„*III. melléklet.* Titkos államügy.

Javaslatok és előterjesztések

I. Az alapvető feladatok meghatározásához beszámolóm szolgál alapul.

II. Fontos a megfelelő időpont kiválasztása. Gyors intézkedés látszik szükségesnek. Ha az oroszok a tél folyamán még további területet foglalnak el, akkor a félelem a bolsevizmustól Magyarországon növekedni fog. Ellenkező esetben ki lehet választani a legalkalmasabb időpontot, a megtorlás előtt, vagy azzal egyidejűen, kihasználva az újra feltámadó kétséget. (?)

III. Az ún. magyar megoldást több okból előnyben kell részesíteni a tiszta német megoldással szemben.

IV. Már most el kellene kezdeni az ellenség szisztematikus puhítását, értve ezalatt a »lelkimasszázst«.

1. A német sajtón keresztül:

a) Megfelelő vezércikkek a Reich-ben.
b) Szembeállítani Kállaynak miniszterelnöksége idején tartott különböző beszédeit.
c) A nacionalista ellenzék erősebb figyelembevétele.
d) A »szisztém«-kormányzat (Systemregierung) és a nép megkülönböztetése.
f) A zsidókérdés folyamatos és állandóan élesedő kritikája.

2. Ugyanez megfelelő formában és megfelelő változtatással a német rádióban.

3. A külügyminisztérium dolgozza ki a magyar diplomatákkal és újságírókkal folytatandó beszélgetések irányelveit.

4. A budapesti német követség részére megfelelő beszélgetési tervezet.

5. Manőverszerű csapatösszevonások — akár csak csekély méretben is — a magyar—német határ egyes jelentősebb pontjain.

V. A nacionalista ellenzék néhány ismertebb tagjának, esetleg a kormánypárt megfelelő németbarát tagjainak meghívása a Birodalomba.

VI. A kormányzó meghívása a Führerhez. Megjegyzendő, különböző helyeken mondták nekem: a kormányzó habozni fog, hogy újabb meghívásnak eleget tegyen-e. Én valószínűtlennek tartom ezt, ez inkább a kormányzót hatalmában tartó klikk óhajának felel meg. Abban az esetben, ha ez mégis így lenne, fennáll annak a lehetősége, hogy a Birodalom vezetői közül valakit elküldünk Horthyhoz; barátaink erre az esetre elsősorban Göring birodalmi marsalt és Himmler SS Reichsführert nevezték meg.

A fő cél elérésére — hogy Horthy a német kívánságoknak megfelelő kormányváltozást hajtson végre — nézetem szerint a mézeskalács és korbács módszerét kell alkalmazni — a következő pontok tekintetbevételével:

1. A katonai helyzetet behatóan ismertetni kell.

2. Rá kell mutatni annak szükségességére, hogy minden baráti európai erőt egységesen harcba kell vetni.

3. Ultimátumszerűen követelni kell a jelenlegi kormány eltávolítását — minden részletes indoklás nélkül.

4. Meg kell pontosan állapodni az új miniszterelnök személyében.

5. Utalni kell a külső és belső bolsevista veszélyre, amelynek elhárításával a kormányzó még egyszer történelmi szerepet játszhat (Kun Béla).

6. Elővigyázatosan meg kell beszélni a kormányzó családi-dinasztikus terveit.

7. Élesen állást kell foglalni a Habsburgok ellen (aminek a kormányzó nagyon fog örülni).

8. Meg kell csillogtatni a fiumei magyar szabadkikötő létesítésének lehetőségét. (Vágyálma Horthy *admirálisnak.)*

9. Biztosítani kell arról, hogy az úgynevezett udvari zsidóknak nem esik bántódásuk.

VI. Újjá kell szervezni a budapesti német követséget (Az eredetiben is két „VI." pont van — KE).

VII. Esetleg messzemenő felhatalmazással ellátott politikai különmegbízottat kellene kiküldeni bizonyos időtartamra.

VIII. Esetleg egy kiváltképp magas beosztású német tábornokot kellene a kormányzó mellé kiküldeni állandó katonai megbízottnak.

IX. Az új kormány megfelelő tagjainak kiválasztásában az új miniszterelnökkel már előzőleg gondosan meg kell egyezni.

X. A belügyminiszteri szék betöltésére különleges javaslatom van, miután behatóan tanulmányoztam a magyar mentalitást és e minisztérium különleges fontosságát. A Kun Béla alatti kommunista uralom letörésének idején bevált metódusokat veszem alapul. Ennek megfelelően a Belügyminisztérium élére — átmeneti időre — egy különleges megbízottat kell állítani, aki egyenesen a kormányzónak lenne alárendelve. Ez (a megbízott) kinevez öt megalakítandó kerületben teljhatalmú megbízottakat, akiknek az eredeti magyar javaslat szerint „vérebek"-nek kell lenniök. A megfelelő férfiak — értesüléseim szerint — rendelkezésre állnak.

XI. Az előre megbeszélt terv alapján kívánatos a zsidókérdés megoldásához azonnal hozzákezdeni.

XII. Mivel Budapest bombázásának lehetőségével számolni kell, egyidejűleg vadászvédelmet biztosítani kell. Ugyanakkor az ellenséggel tudatni kell, hogy minden, bombatámadás során megölt magyarért 100 gazdag zsidót lőnek agyon, és azok vagyonát a károk jóvátételére fordítják.

XIII. Német birodalmi mintára haladéktalanul be kell vezetni az elesettek hozzátartozóinak és a háborús rokkantaknak gondozását.

XIV. A jelentésemben javasolt légiók azonnali felállítása és a Birodalom által való elsőosztályú felszerelése."

Veesenmayer teljesítette feladatát. Gondosan megvizsgálta: 1943 márciusi „látogatása" óta változott-e, és ha igen, milyen irányban, a magyarországi helyzet?

A kép, amit az 1943 novemberi helyzetfelmérés után felvázolhatott, nem volt nagyon biztató — legalábbis a Birodalom szempontjából. Informátoraitól megtudhatta: a magyar nép belefáradt az értelmetlen háborúba, amelyért soha, egyetlen pillanatig sem lelkesedett —, de kitűnt az is, hogy az uralkodó osztályok, a nagybirtokosok és nagytőkések sem hisznek már abban, hogy ebből a háborúból a német Wehrmacht győztesen kerülhet ki. Mussolini bukása, a királyi Olaszország fegyverletétele, a Badoglio-kormány csatlakozása a szövetségesekhez, a keleti fronton a Wehrmachtot

ért súlyos vereségek sorozata, mind-mind, együttesen és külön-külön azt eredményezte, hogy a magyarországi szélsőjobboldali pártoknak, a hitleri Németország „ötödik hadoszlopának" tömegbefolyása aggasztóan összezsugorodott.

Másfelől: Veesenmayer jól látta, hogy azért lehet találni Magyarországon olyan elemeket, melyek készségesen lennének hajlandók szolgálni a Birodalom érdekeit.

De nem ítélte reménytelennek Horthy további felhasználásának lehetőségeit sem.

„Mézeskalács és kutyakorbács" — ezt a módszert vélte a legcélravezetőbbnek Veesenmayer magyarországi „tanulmányútja" befejeztével.

Nem szabad figyelmen kívül hagyni azt sem, hogy Veesenmayer meglehetősen céltudatosan készítette elő saját útját, jövendő karrierjét: „messzemenő felhatalmazással ellátott politikai különmegbízottat" kell Magyarországra küldeni...

Veesenmayer nagy gonddal igyekezett felsorakoztatni érveit annak bizonyítására, hogy bátran meg lehet csinálni a rendszerváltozást Imrédyvel vagy Ruszkayval, nyugodtan el lehet fogadni ajánlatukat Magyarország „totális" harcbavetésére; ez a későbbiek folyamán, a háborút követő időkben a legcsekélyebb mértékben sem fogja zavarni a Birodalom délkelet-európai terveit. Jelentésének ez a része nem szűkölködött a legotrombább magyarellenes rágalmakban, melyeket a „Drang nach Osten" (előretörés Kelet felé) ideológusai már jóval előtte — és utána is! — hangoztattak.

Veesenmayer úgy szerkesztette meg jelentését, ahogyan Berlinben azt elvárták. Nem lenne semmi különösebb baj Magyarországgal, ha nem lennének ott a zsidók, valamint a zsidóbérenc klikk, amely körülveszi és befolyása alatt tartja Horthyt...

Mivel érezte, hogy még a „zsidókérdés" megoldása után is marad néhány nyitott kérdés Magyarországon — mint például az, hogy a parasztság és a munkásság miért nem lelkesedik a Birodalomért —, előszedte a régi receptet: a magyar éretlen fajta, képtelen önálló nemzeti életre. Arra természetesen jó, hogy a Birodalomért verejtékezzen, vérezzen. Nem kell tartani attól, hogy a háború után majd benyújtja a „számlát", hiszen még évtizedek kellenek ahhoz, hogy nemzetté váljék!...

Veesenmayer nem csekély nyomatékkal hangsúlyozta jelentéseiben: *a magyarországi rendszerváltozás elképzelhetetlen kívülről jövő német politikai és katonai akció nélkül. Sem Imrédy, sem*

a hadsereg németbarát vezetői nem rendelkeznek megfelelő erővel ahhoz, hogy a Birodalom támogatása, segítsége nélkül hatalomra jussanak. Kiderül a jelentésből az is: bár a hadsereg nem támogatja a kormány politikáját, mégsem lehet számítani arra, hogy ez a fegyveres erő képes lenne komoly belső akcióra, kormányváltozás előidézésére, pontosabban: kormánypuccsra. Ez okból vetette el Veesenmayer a katonai diktatúra megteremtésének gondolatát.

Mindezek után csak az a megoldás maradt: a Wehrmacht és az SS kényszerítse ki a Kállay-kormány eltávolítását vagy lemondását. Ha lehet Horthyval — és ez lenne a kellemesebb, hasznosabb megoldás —, ha nem, akkor nélküle. Ez utóbbi célt volt hivatott szolgálni a „Margarethe I" terv, melyről fentebb már tettünk említést, és mely terv munkálatai 1943 november elején már meglehetősen előrehaladt állapotban voltak.

De a tervezést állandóan „zavarta", hogy a „Margarethe I"-re előirányzott erőkből a német keleti front időről időre újabb és újabb egységeket igényelt — a katasztrofálisan alakuló harctéri helyzet valamelyes megszilárdítására.

1943. november 6-án a szovjet csapatok visszafoglalták Kijevet, egy héttel később, november 13-án pedig Zsitomirból is kiverték a Wehrmacht egységeit; újabb hét elteltével a Vörös Hadsereg átkelt a hónapok óta igen nagy gonddal megerősített Dnyeper-folyón, november 26-án felszabadította Gomelt. — A „Margarethe I" akció megkezdésének szükségessége egyre jobban foglalkoztatta a Wehrmacht főparancsnokságát. Magyarország, a magyar „térség" — úgy is mint a Balkánra és a keleti frontra vezető út- és vasútvonalak csomópontja, úgy is mint nyersanyag- és emberanyag-bázis — egyre nagyobb jelentőségű lett a Birodalom megvédése szempontjából.

BALOLDALI ELŐRETÖRÉS

Ha a magyar hírszerzés ekkor még nem is derítette fel a „Margarethe I"-et, azért ilyesfajta német ellenakcióval feltétlenül számolt a Kállay-kormány, de e fenyegető veszély árnyékában semmit sem tett a német-ellenes erők tömörítésére. Elhangzottak homályos kormánynyilatkozatok, de ezek csak arra voltak jók, hogy

még jobban felkeltsék a német diplomácia gyanakvását; valamivel szabadabb mozgást engedélyeztek a kisgazdapárti és a szociáldemokrata szervezkedésnek, de közben Keresztes-Fischer rendőrsége és csendőrsége, a katonai kémelhárítással karöltve, egyik legfőbb feladatának tekintette a Békepárt szervezeteinek felgöngyölítését. Mutatkoztak jelei annak, hogy a kormány elődeinél „enyhébben" óhajtja kezelni a zsidókérdést; sem nyíltan — ami érthető —, sem titokban nem tettek elhatározó, döntő lépést, sőt, meg sem kísérelték, nemcsak a Szovjetunió felé — amit talán maguk előtt még megmagyarázhattak —, de az angolszászok felé sem, amit más nem magyarázhat, csak gyávaságuk...

Kállay semmi kockázat vállalására nem volt hajlandó: az angolok és az amerikaiak többször felajánlották, hogy légi úton ejtőernyős vezérkari tiszti küldöttséget juttatnak el Magyarországra, hogy az közvetlenül folytathasson tárgyalásokat illetékes magyar katonai és politikai tényezőkkel. A ledobott műszaki osztag közvetlen rádióösszeköttetést létesítene a budai Sándor-palota és a szövetségesek között, minthogy a németek birtokában vannak a Külügyminisztérium titkos táviratkulcsának.

Kállayék azt hitték, hogy kivárási politikával, a szövetségesek ellentéteire való spekulálással elérhetik céljaikat.

Jól tükrözte a Kállay-kormány, pontosabban az „árnyékkormány" politikáját, a magyar belpolitikai helyzetet a Képviselőház 1943. évi költségvetési vitája. A felszólalásokat a parlamenti napló megőrizte, de a sajtó a háborús cenzúra miatt csak gyér szemelvényeket közölhetett. A tárgyalások, az ülések légköre meglehetősen nyílt volt: a pártok vezérszónokai kendőzés nélkül bírálhatták a kormány kül- és belpolitikáját, persze azzal a nyugodt tudattal, hogy egyrészt a képviselőket védi a mentelmi jog, másrészt beszélhetnek bármit, az úgysem kerül nyilvánosságra.

Az Imrédy-Jaross-Baky-féle szélsőjobboldali koncentráció támadta a Kállay-kormányt, amiért nem mozgósít minden erőt a Harmadik Birodalom oldalán, tűri a defetista hangulatkeltést, nem lép fel kellő eréllyel a német-ellenes erők ellen. A Kisgazdapárt, a Szociáldemokrata Párt és a Polgári Demokrata Párt képviselői pedig arról beszéltek, hogy a Bárdossy-kormány alkotmányellenesen vitte háborúba az országot, a mostani kormánynak mindent el kell követnie, hogy a magyar csapatokat visszahozzák a keleti frontról a Kárpátok gerincére, hogy ott védelmezzék meg az ország határát — az oroszok ellen.

A költségvetési vitában 1943. november 12-én Kállay miniszterelnök a külpolitikáról, a katonai felkészültségről, a belső rend biztosításáról a többi között a következőket mondotta:

„A német, az orosz, az angolszász világ katonai ereje körülöttünk vonult fel. A nagy harc minden oldalról közeledik hozzánk, de ellenségeink lelki és szellemi befolyása is éppúgy kihathat reánk, kikezdheti idegeinket, hiszen az idegháború ma már közkeletű fogalommá lett és könnyen befolyásolhatja a könnyen befolyásolhatókat. (Úgy van! Úgy van! Jobbfelől és a középen.) Nem gondolhatunk arra, hogy ezekkel a kolosszális fegyveres erőkkel mi önmagunk erejéből felvegyük a harcot, de annál fontosabb, hogy az ellenséges propaganda, az idegek befolyásolása meg ne bontsa egységünket, ne befolyásolja tisztánlátásunkat, visszavonást sorainkba ne hozzon. (Úgy van! Úgy van! Éljenzés és taps a jobboldalon, a középen és balfelől.) Politikánk feladata: kétségbevonhatatlan tényekkel számolni, az országot minden vonatkozásban előkészíteni.

A második megállapítás, amelyet le kell szűrnünk a mai helyzetben, hogy katonai felkészültségünket minden rendelkezésünkre álló erő bevetésével a legmagasabbra kell fokoznunk (Helyeslés), mindent erre a célra áldoznunk és előteremtenünk kötelességünk. (Úgy van! Úgy van! Taps a jobboldalon, a középen és balfelől.) Kijelentem, hogy semminemű támadó gondolattal nem foglalkozunk, de határainkat — és ezt vegye mindenki tudomásul — meg fogjuk védeni, ettől nem tágítunk (Úgy van! Úgy van! Taps.), ez nem képezheti politikai konszideráció tárgyát, még csak nem is katonai kapacitás kérdése, ez nemzeti kötelesség, ez e nemzet lenni vagy nem lenni kérdése. (Úgy van! Úgy van. Taps.) Oktalan hősködés a provokálás, könnyelműség lenne erőinkkel nem a legmesszebbmenőleg takarékoskodni (Úgy van! Úgy van!), de gyáva, hitvány hazaáruló, aki határainkat, országunkat és szabadságunkat nem védi (Úgy van! Úgy van!) és akárcsak mérlegeli is ebben az esetben az erőviszonyokat, a lehetőségeket. (Úgy van! Úgy van! Taps.) Senki se gondolja, hogy ezt a feladatot bárki is helyettünk elvégzi (Igaz! Úgy van! jobbfelől), ez a mi kötelességünk, és nem is lehet másé. (Úgy van! Úgy van! Taps jobbfelől és középen.)

Ez az a két nagy tény, amelyet tisztán kell látnia a nemzetnek, amire fel kell készülnünk, és amelynek keretében sorsunk el fog dőlni. A harmadik, ami a lehetőséget egyáltalán megadja, hogy ez a döntés kedvező lehessen: a saját belső rendünk (Úgy van! Úgy van! jobbfelől és középen), annak fenntartása és minden körülmények közötti biztosítása. (Úgy van! Úgy van! jobbfelől és kö-

zépen.) Az előbb mondott két nagy tétel eldöntése nem teljesen tőlünk függ. Az elsőbe, a nagyhatalmak mérkőzésébe katonailag úgyszólván semmi, politikailag pedig alig lehetséges a beleszólásunk, de ez a kevés is semmivé válik, magyar létünk és sorsunk ellenünk és nélkülünk dől el, ha a harmadikban, a rendben nem adjuk meg nemzetünknek, a magyar jövőnek azt a lehetőséget, hogy a kibontakozáskor politikai, katonai, gazdasági, társadalmi és lelki erőink teljében álljon Közép-Európa zűrzavaros problémái között és érvényesítse a maga szavát és akaratát. (Úgy van! Úgy van! Éljenzés jobbfelől és középen.)"

Jaross Andor, ki Imrédy legszűkebb politikai köréhez tartozott, a Kisgazdapárt július 31-i memoranduma, a Parasztszövetség állítólagos támogatása miatt támadta a kormányt:

„A belügyminiszter úr bizonyára nagyon jól ismeri annak az emlékiratnak tartalmát, amelyet az egyik politikai párt Mussolini lemondatásának időpontjában jónak látott a miniszterelnök úrnak átnyújtani és amelyben olyan tanácsokat adott a magyar kormányzatnak, amelyek a honvédelmi törvénybe ütköznek, és amelyeknek megfogadása esetén huszonnégy órán belül hadszíntérré vált volna Magyarország. (Úgy van! Úgy van! a szélsőbaloldalon.) És mégis azt kell megállapítanom, hogy például a Független Kisgazdapártnak azóta is ugyanolyan gyűléstartási jogai lehetnek, mint a többi politikai pártnak. (Maróthy Károly: Sokkal nagyobb, nem ugyanolyan, dehogy ugyanolyan! — Zaj. — Elnök csenget.) ...

... A Parasztszövetség gondolat — bármilyen józannak látszó elemeknek adom is át ennek vezetését — múlhatatlanul magában foglalja a mozgalmában jelentkező jobbágykomplexusból származó szembenállást a többi dolgozó társadalmi réteggel. Amikor a háború kellős közepén a nemzeti fegyelem tengelye mellé kell beállítanunk minden társadalmi osztályt, ugyanakkor a Parasztszövetség engedélyezése és támogatása révén, amit a jelenlegi propagandaügyi miniszter úr ád meg (Pataky László: Miért fáj ez a képviselő úrnak? — Maróthy Károly: Azért, mert ebből lesz a bolsevizmus! — Nagy zaj a szélsőbaloldalon), hiába is akarja néhány jó szándékú, jó magyar ember ezt a szervezetet vezetni, csupán egyetlen dologra alkalmas, arra, hogy abba — igenis — benyomuljanak a radikális agrár-bolsevista elemek. (Úgy van! Úgy van! a szélsőbaloldalon.) A volt megszállt területeken úgy próbál a Parasztszövetség szervezkedni, hogy megkeresi a szociáldemokrata, kommunista és agrár-bolsevista elemeket és ezeket

igyekszik a maga táborába gyűjteni. (Úgy van! a szélsőbaloldalon.)"

A moszkvai rádió adásaival kapcsolatban kijelentette:

„Tegnapelőtt hallgattam a moszkvai rádiót. Megszólalt benne Gábor Andor, aki a következőket mondotta Magyarország felé (olvassa): »Úgy halljuk, hogy ásatásokat rendez a magyar kormány Visegrádon. Hát történelmi emlék után kutatnak a magyarok még mindig? Nem érzik és nem látják, hogy most a saját sírjukat kellene megásni? Nem érzik és még mindig nem tudják, hogy ássák meg valamennyien a sírjukat azok, akik a mai Magyarország vezetéséért felelősek?« Ez tegnapelőtt hangzott el. (Zaj és mozgás a jobboldalon.) Én Gábor Andor szavait nem értékelem túl, ellenben ez a Moszkvából irányított agitációs hang az, amelynek penetrációs hatása alól nem tudja kivonni magát ez az ország, még inkább annak keleti és északkeleti területe."

Jaross hamisan idézte Gábor Andor cikkét. Az 1943. november elsején elhangzott rádióelőadás megfelelő része így hangzott el:

„... A visegrádi ásatásokról van szó. Igenis, Visegrádon ásatások vannak, ahogy mindenütt lehetnek, ahol a föld röge alá került valami, ami ezelőtt volt, de most már nincsen. Nagyobb ásatások, mint Egyiptomban, aligha voltak egyebütt. De kinek jutott volna eszébe az egyiptomi ásatásokból, egy elmúlt világ napfényre hozásából a mai Egyiptomra vonatkozólag akármit is következtetni? Nem eleget ásatott Mussolini Olaszországban, hogy felidézze a római impériumot, amelyhez az ő impériumának csak annyi köze volt, mint a majomnak a huszáratillához, amit ráadtak? Ki hitte el Mussolininek, hogy azért, mert a római impérium ezer évnél tovább élt, azért az övé csak egy hónappal is tovább fog élni a végénél? Minden gyerek tudja, hogy egy nép sorsa nem a föld alatt van, hanem a föld felett, s hogy a múltból, ha betemették, megtagadták, elfelejtették, semmi se következik a jelenre...

... A világ nézze, mi van Magyarországon a föld felett, hogy Horthy van és Kállay van és háború van és koplalás van és olyan kultúra van, amely negyvennyolc milliót költ közoktatásra, négyszázötven milliót rendőrségre-csendőrségre, ezerötszáz milliót állítólagos közigazgatásra, kétezerötszáz milliót rosszul fölszerelt hadseregre, a világ azt nézze, hogy mi van a föld alatt, mit ásnak ki a föld alól azok, akiknek a föld alá kellene bújniuk szégyelletükbe azon, hogy huszonnehány év alatt mit csináltak a magyarból. A világ csodálattal és tisztelettel legyen Horthy és Kállay országa iránt. Mit csodáljon? Azt csodálja, hogy milyen rövid idő

alatt sikerült a „hárommillió koldust" megteremteni, minden közszabadságot elpusztítani, minden szájra kosarat lakatolni? Mit tiszteljen? Hitler szövetségesét? A kannibálfőnök csizmapucolóit és talpnyalóit? A hősöket, akik Ukrajnában és a Don-vidéken asszonyt gyaláztak, gyereket öltek, aggastyánt akasztottak, falut dúltak, iskolát gyújtogattak? Ez van a föld felett, ha akármi kerül ki a föld alól. Ezt a jelent, ezt feledjék el Európa népei, melyeknek leigázásában, megnyomorításában Horthy és Kállay Magyarországa tevékeny részt vett, és részt vesz mind a mai napig, miközben nem győzi hánytorgatni az európai kultúrát, melynek centrális ellensége lett, annyira ellensége, hogy a maga hitlerizált barbárságát még meg is akarja védeni az európai demokrácia kultúrája, a valóságos európai kultúra ellen.

...Ha a visegrádi ásatások, vagy akármilyen ásatások akárhol Magyarországon, nagy és becsületes múltat hoznak napfényre, akkor az csak szégyene Horthy—Kállay magyar jelenének, tanú és bizonyság arra, hogy mit csináltak gazdái egy jobb sorsra érdemes népből, amely megtűrte őket a nyakán.

Meddig tűri még? Meddig? Meddig?"

Ez persze — a mondanivaló lényegét tekintve — még csak nem is hasonlít ahhoz, amit Jaross idézett. Másrészt tagadhatatlan: ferdítés nélkül az eredeti, a valódi szöveget nem merte volna idézni a szélsőjobboldal eme dicső vezéralakja...

A szintén szélsőjobboldali Maróthy Károly az irodalom, a sajtó és a képzőművészet terén tapasztalt — szerinte káros — jelenségeket tette szóvá:

„Nézzünk egy fontos kérdést... Kiadóink nemzetközi újdonságaik közé nagy szeretettel veszik fel az angolszász és a kommunista írókat. Ilyenek a következők: Cronin, Bromfield, Upton Sinclair, Solohov. Ezek a könyvek a múlt évben a legnagyobb könyvsikert érték el, amely tíz év óta Magyarországon volt. Ez a Solohov az, akit a Szovjet is nemrégen kitüntetett. (Derültség és zaj a szélsőbaloldalon. — Andréka Ödön: Hol a cenzúra?) Ezek a baloldali előretörésnek már készen talált adottságai. Mi járul még ezekhez? Hozzájárul természetesen a külpolitikai helyzet megváltozása és a kormány álláspontja...

...A sajtófront Bethlen grófoktól a Wesselényi bárón, a Károlyi grófon, a Dessewffy grófon keresztül, továbbá az Almássy, Mikszáth, Makkay, Petrovics, Lendvay, Kunszery és egyéb urakon keresztül azt igyekszik bebizonyítani, hogy a liberalizmus és

a plutokratizmus, valamint a szociáldemokrácia teljesen megférnek egymással egy fedél alatt...

...A Népszava sajátos képzőművészeti kiállításokat rendez, meghívja a Conti utcába a magyar művészeket, és szégyenszemre a Nemzeti Színház tagjai a Conti utcába járnak."

Szóvátette Maróthy a Békepárt tevékenységét is:

„Megindult a nyílt destruálás a békepárti röpcédulákkal. Itt vannak kezemben ezek a röpcédulák, valamennyi el van látva sarlóval és kalapáccsal. Az egyiken az van, hogy »Békét, kenyeret és tüzelőt!«, a másikon pedig: »Elég volt a Hitler-kosztból!«, a harmadikon: »Hozzák haza honvédeinket!«. És ez a sarló és kalapács megjelenik ma már a budapesti perifériák gyárainak a falain, s egész tömegét látjuk ezeknek olyan helyeken is, amelyekről ma beszélnünk itt a nyilvánosság előtt nem is lehet.

Hallottuk a propagandaminiszter úr polemizáló hangját, hallottuk a miniszter úr jószándékú kijelentését, hogy már lakat alatt vannak a békepárti röpcédulák terjesztő személyei, de kérdezem a miniszter urat, miért nem kísérte az ő felszólalását és tiltakozását a vezércikkek felháborodásának özöne és a rendőri riportázsok cikksorozata, mint ahogyan ez történni szokott mindig, ha a jobboldalon valami hibát vélnek felfedezni? (Palló Imre: Na, miért?)"

KÖZÉLETI TISZTASÁG

Érdemes megemlíteni Nagy László képviselő felszólalásának ama részét, melyben a magyar közéleti erkölcsöt festette le, meglehetősen sötét színekkel:

„Bárdossy miniszterelnök úr a legnagyobb szimpátiát azzal aratta (Palló Imre: Az egész országban!), hogy lekötötte magát amellett, hogy a közéleti tisztaságra vonatkozó törvényintézkedést hozni fogja. Iniciált is egy bizonyos külön bizottságot, amely külön bizottság azóta is tanácskozott és tanácskozott, de a kérdésben nem történt semmi, majd hónapok óta csöndben kimúlt. Senki a Ház tagjai közül, azt hiszem, még az előadó úr sem tudja, hogy mi van ennek a bizottságnak működésével, s mi történik. Egyet tudunk, hogy a törvényjavaslat Bárdossy miniszterelnök úr ígérete s Kállay miniszterelnök úr ígérete ellenére a mai napig sincs itt a Ház előtt. (Zaj a szélsőbaloldalon.) Az igaz,

hogy a közéleti tisztaságot nem lehet kizárólag törvénnyel biztosítani (Máté Imre: Egyáltalán nem lehet!), de ahogyan fölhozzák érvül az árdrágítási ügyben, hogy büntető törvény is kell — és én is mondom, hogy kell —, ugyanúgy vallom, hogy a közéleti tisztaság bizonyos eseteire szigorúbb és büntető törvény is kell."

„MINDEN ERŐT..."

Kállay a miniszterelnökségi tárca költségvetési vitájában elhangzott felszólalásokra válaszolva a magyar hadsereg további felhasználásának kérdésével kapcsolatban közölte:

„Én néhány héttel ezelőtt hozzájárultam, hogy beszédeim gyűjteményét nyomtatásban kiadják. Ezt abban a tudatban tettem, hogy vele még inkább alkalmat fogok adni arra, hogy több mint másfél év keserves munkáit és nagyon lelkiismeretesen megfogalmazott megnyilatkozásait összehasonlítsuk egymással. De első bemutatkozó beszédembe, amikor azt mondtam, hogy hadseregünkkel részt kell vennünk ebben a hadjáratban, nem írhattam bele azt, hogy én egy fait accomplit* vettem át, amint azt nagyon jól méltóztatnak tudni. (Meskó Zoltán: Úgy van!) És tudnia kell a képviselő úrnak, hogy abból, hogy 300 000 főnyi hadseregünk mit veszített, felszerelésben pedig majdnem mindenünk ott pusztult a harctéren, nekem, az én magyar lelkiismeretemnek és magyar felelősségérzetemnek következtetéseket kell levonnom. (Úgy van! Úgy van! — Helyeslés és taps a jobb- és baloldalon és a középen.) Az események változtak meg, képviselő úr! Én nem mondhatom azt, hogy a második magyar hadsereget, mindent, amit azóta odaküldtünk, állítsuk ki abba a harcba, amelyben — igenis, azt vallom — dől el nagyrészben a magyar sors, mert ebben a mai beszédemben is azt mondtam, ne is álmodjuk azt, hogy bárki is meg fog bennünket védeni. (vitéz Imrédy Béla: Nem is kértük!) Mi egy porszem vagyunk a nagy küzdelemben, de a magunk küzdelmében minden erőnkre szükségünk van. (Úgy van! Úgy van! a jobb- és baloldalon és a középen.) Ezt tartalékolom. Az ellentmondás tehát látszólagos."

* Fait accompli (francia): bevégzett tény, amelyen már nem lehet változtatni.

Az Imrédy—Jaross párttal szövetségre lépett nyilaskeresztes Baky László a honvédelmi tárca költségvetésének tárgyalása során ezt mondotta:

„T. Ház! Tárgyilagosan meg kell állapítani, hogy az ország belterületének közhangulata ma nem méltó honvédségünk szelleméhez (Úgy van! Úgy van! a szélsőbaloldalon), és nagy általánosságban inkább rontja, mint emeli a honvédség szellemét. (vitéz Jaross Andor: Különösen Budapesten!) A költségvetési vita során már több ilyen jelenségre mutattunk rá. Több olyan jelenséget tettünk szóvá, amely alkalmas a honvédség szellemének megrontására. Megnyugtató választ nem kaptunk. Ezért most kérdésemet a honvédelmi miniszter úrhoz intézem, akit mi igazán olyan kiváló katonának ismerünk, akinél alkalmasabb ma erre a posztra nem is kerülhetett volna. (Úgy van! Úgy van! — Taps a Ház minden oldalán.) Ismeri-e a honvédelmi miniszter úr azt a memorandumot, amelyet a Független Kisgazdapárt nyújtott be a kormányhoz és amelyben lefektette a párt céljait? (R. Vozáry Aladár: Ez nem érdekli a honvédséget! — vitéz Imrédy Béla: Bocsánat, ez aztán érdekli! — Zaj. — Elnök csenget.) De érdekli. Nem tartja-e a honvédelmi miniszter úr honvédelmi szempontból a legveszedelmesebbnek, ha ezeket a célokat nyílt népgyűlésen hirdetik? (Úgy van! Úgy van! a szélsőbaloldalon.) Törvényhozók nyílt népgyűléseken nem a szövetségesünk melletti, hanem szövetségesünk elleni harcra szólítják fel a tömegeket! Ez elsősorban honvédelmi kérdés, és mi itt a honvédelmi törvény teljes szigorát követeljük! (Úgy van! Úgy van! — Taps a jobb- és baloldalon és a középen. — Egy hang a szélsőbaloldalon: Hol a büntetőtörvénykönyv? — Palló Imre: Megfosztani a mandátumától! — Papp József: Lecsukni a bitangokat! Kötélre azokat a gazembereket! — Elnök csenget. — Ilovszky János: Igaza van!) Biztos vagyok benne, hogy minden olyan magyar, aki ezekben a nagy kérdésekben egyetért, pártkülönbségre való tekintet nélkül osztja ezt az aggodalmamat. (Úgy van! Úgy van! jobb- és balfelől.) Ezért én nem vihart akarok előidézni, csak nyíltan és brutális őszinteséggel akarom megmondani ebben a kérdésben elfoglalt álláspontunkat és kívánságunkat a nemzet jövője érdekében. (Úgy van! Úgy van! a szélsőbaloldalon.)

T. Ház! Mindent lehet állítani, csak azt nem, hogy a mögöttes országrész hangulata harcos, önmegtartóztató, fegyelmezett szellemre neveli a népet. Ellenkezőleg, vallásfelekezetre való tekintet nélkül halljuk az imákat az igazságos békéért. (Zaj a szélsőbalol-

dalon. — vitéz Jaross Andor: Könyörgéseket mindenütt!) Ezek az imák és könyörgések annak a kijelentésével egyenlők, hogy mi gyengék vagyunk, kicsik vagyunk, porszem vagyunk (vitéz Jaross Andor: Aki saját magát porszemnek érzi, az porszem!), ahelyett, hogy a győzelmes békéért hallanánk imát, amely erőt adna és felemelné a köztudatot olyan magasra, amelyre szükség van ahhoz, hogy feladatainkat meg tudjuk oldani. (Úgy van! Úgy van! — Taps a szélsőbaloldalon. — Hokky Károly: Ebben egyek vagyunk!) Meglátja t. képviselőtársam, végig egyek leszünk abban, amit ma mondok. Anyagias gondolkozás, kényelemszeretet, szórakozásvágy az, amit itthon talál a harctérről szabadságolt honvéd (Gr. Takách-Tolvay József: A Lipótvárosban!), aki ott kint szenved, küzd, lemond, nélkülöz, harcol a mögöttes országrész nyugalmáért. Amikor ezek a honvédek visszamennek, van idejük megbeszélni, hogy mit tapasztaltak, mit láttak itthon, s ez a tapasztalat nem egységesíti a harcoló honvédeket a mögöttes országrésszel, hanem mélységes szakadékot állít közéjük. (Úgy van! Úgy van! a szélsőbaloldalon!)"

Arról is beszélt Baky, hol kell harcolni a magyar katonának:

„T. Ház! Még egy kérdést kell felvetnem: határaink megvédésének kérdését. A határokat kétféleképpen lehet megvédeni: vagy a határokon, vagypedig a határoktól távol. Nekünk az a felfogásunk, hogy százszor inkább a határoktól távol védjük meg határainkat, mint a határokon állva. (Úgy van! Úgy van! — Élénk helyeslés és taps.) Minél távolabb tudjuk tartani az országtól a háborút, annál jobban szolgáljuk hazánk és nemzetünk egyetemes érdekeit. (Úgy van! Úgy van! — Helyeslés és taps.)"

A MAGYAR FEGYVEREKRŐL

A Kisgazdapártot ért támadásokra Bajcsy-Zsilinszky Endre válaszolt, egyúttal — erősen nacionalista hangvételű — felszólalásában kitért a hadsereg felszerelésének, felfegyverzésének kérdésére is, — érintvén a 2. magyar hadsereg katasztrófáját:

„Meg kell kérdeznem, hogyan ítéli meg az igen t. miniszter úr azt a korábbi honvédelmi politikát, hogy egy olyan háborúban, amelyben soha nem képzelt jelentőséghez jutott az ember mellett a gép, és amely a gépnélküli katonát egyenesen védtelenné

teszi a harcban, kiszolgáltatja értelmetlen pusztulásnak, hadseregünknek mintegy harmadrészét frontba állította egy olyan ellenséggel szemben, amely éppen hadigépeinek mérhetetlen túlerejével eleve reménytelenné tette a frontra küldött magyar katona helyzetét? (Maróthy Károly: Védekezni nem kell? — Mozgás.) De tovább megyek. Mi a véleménye az igen t. miniszter úrnak erről a hadvezetésről és korábbi honvédelmi politikáról, amely nemcsak kiküldötte kellő modern felfegyverzettség nélkül a második hadsereget a szovjet-orosz frontra, hanem még akkor sem tartotta parancsoló szükségességnek onnan való visszavonását, amikor kiderült, hogy nem teljesült amaz ünnepélyes ígéret, hogy odakint a fronton fogják pótolni a magyar hadsereg számára a hiányzó gépesítést? (vitéz Lipcsey Márton: Ez túlzás!) Évek óta folyik ebben a Házban és különösen a honvédelmi tárca tárgyalása során a kissé olcsó és kockázatoktól mentes lelkesedés (Ellenmondások), de arról kevés szó esett eddig, hogy drága magyar véreink odakint az elemi ruházati és fegyverzeti eszközeit is nélkülözték annak, hogy egyáltalán a siker reményével küzdhessenek állig felfegyverzett ellenfeleinkkel. (Zaj és felkiáltások jobbfelől: A londoni rádió! — Mozgás és zaj.)"

Csatay Lajos honvédelmi miniszter válaszában a következő beismerésre kényszerült:

„Bármennyire siettünk honvédségünk kiépítésével, ennek a háborúnak a kitörésekor nem lehettünk készen. Az éppen meglevő haderővel mehettünk a harcba, részvételünk tehát csak fokozatos lehetett. Az 1941. évben csak kis erőink harcoltak, azután háromnegyed év kellett ahhoz, hogy három hadtestet mozgósítsunk, felszereljünk és kiküldjünk a keleti arcvonalra. Majd, amikor ezt a kiküldött hadsereget az arcvonalból kivontuk, akkor külön megszálló feladatokra képesített csapatokat küldtünk ki, amelyek a már előzőleg hasonló céllal kiküldött egységekkel egybeolvadva alkották és alkotják ma is a magyar megszálló erőket."

A hadsereg korszerű fegyverekkel való ellátása kérdésében igyekezett lehűteni a miniszter a vérmes reményeket és követeléseket:

„Éppen a harcképesség fokozása érdekében feltétlenül szükségesnek tartom, hogy honvédségünket az eddiginél korszerűbb fegyverekkel nagyobb számban lássuk el. (Élénk helyeslés és taps.) Ezért napról napra súlyosbodó gyártási viszonyok ellenére folytatjuk páncélos erőnk és légihaderőnk kiépítését. (Élénk éljenzés és taps.) A háborús fegyver- és anyagveszteségek pótlása teljes

erővel folyik és befejezéshez közeledik. (Helyeslés.) Ez a bejelentésem azonban csupán arra a fegyverzetre vonatkozik, amellyel annak idején a 2. hadsereg kivonult, és amely korszerűség tekintetében már akkor is bizonyos hiányokat mutatott fel.
Kötelességem továbbá tájékoztatni a t. Házat arról, hogy nagy nehézségek vannak a honvédségnek gépjárművel való ellátása terén. Gépjármű parkunk az ismételt mozgósítások és hadműveletek folyamán erősen megfogyatkozott. Hazai gyártásunk még nagyon gyermekcipőkben jár, a külföldi beszerzés pedig mind nehezebb, hovatovább lehetetlen lesz. Ilyenformán komoly javulás a háború tartama alatt e téren nemigen várható, mert csodákat a fegyverkezési ipar terén nem lehet várni."

HADBALÉPÉS, LEGITIMIZMUS

A külügyi tárca vitájában Bajcsy-Zsilinszky — nagy viharok közepette — szóvá tette Magyarország háborúba lépésének ügyét:
„A Bárdossy-kormány meg sem várta a casus foederis* bekövetkezését, hanem alkotmány-ellenesen is, létérdekeink és hagyományaink ellenére is (Nagy zaj a szélsőbaloldalon) úgy vitt bele bennünket a háborúba, hogy sem Jugoszláviával, sem Szovjet-Oroszországgal, sem az Amerikai Egyesült Államokkal szemben (Zajos ellentmondások a szélsőbaloldalon. — vitéz Jaross Andor: Alkotmány-ellenesen? — Baky László: Jugoszláviával szemben? A bácskai bevonulás fáj neki! — Rajniss Ferenc közbeszól. — Gosztonyi Sándor: Alkotmány-ellenes a bácskai bevonulás? — Nagy zaj a szélsőbaloldalon. — Elnök csenget) nem hivatkozhatott hadbalépéseink (Elnök csenget) bejelentése alkalmával szerződéses kötelezettségre. (Állandó zaj, mozgás és ellentmondások a szélsőbaloldalon és jobbfelől.)
Elnök: A képviselő úr az »alkotmány-ellenes« kifejezést használta. Méltóztassék ezt megmagyarázni. Ezt a kifejezést használta a képviselő úr, hogy »alkotmány-ellenes«?
Bajcsy-Zsilinszky Endre: Azt mondtam. (Zaj a szélsőbaloldalon.)"

* Casus foederis (latin): szövetségi ok, vagy tágabb értelemben az az eset, amelynek bekövetkezésekor a szövetség, az egyezmény hatályossá válik.

Krúdy Ferenc házelnök Bajcsy-Zsilinszky felszólalásával kapcsolatban a következő bejelentést tette:
„Mielőtt a következő szónoknak megadnám a szót, előbb megállapítom, hogy Bajcsy-Zsilinszky képviselő úr a következőket mondta (olvassa): »Az előző kormány azonban szöges ellentétben Teleki Pál egyedül helyes felfogásával, meg sem várta a casus foederis bekövetkezését, hanem alkotmány-ellenesen is, létérdekeink és hagyományaink ellenére is... vitt bele minket a háborúba.« (Nagy zaj a szélsőbaloldalon.) Tekintettel arra, hogy ez a kijelentés az előző magyar kormányzat alkotmányos felfogását és gesztusait mélyen sérti, a képviselő urat harmadszor is rendreutasítom és egyben a mentelmi bizottság elé utasítom. (Helyeslés a szélsőbaloldalon. — Rassay Károly: Ugyan kérem!)"
Még egy mozzanatról kell megemlékeznünk: Zichy János gróf, a legitimista Keresztény Néppárt vezérszónoka 1943. december 1-én a költségvetési vitában ismertette pártja nyilatkozatát, mely a többi között leszögezte:
„Fenntartás nélkül felajánljuk közreműködésünket, hogy a kormány az országot a háborús állapotból kivezesse (Helyeslés a balközépen), hogy az átmeneti idő nehéz közrendi és szociális problémáit megoldhassa. Mi tudjuk, hogy pártpolitikai szempontból ez áldozatot jelent ránk nézve is, mégis azt hisszük, hogy ma minden pártnak kötelessége egyébként tiszteletre méltó pártprogramjából kikapcsolni minden olyan kérdést, amely akadályozhatná az együttműködést."
Ezután következett a deklaráció legsúlyosabb mondata:
„Alkotmányos életünk jogfolytonosságának teljessége megköveteli a törvényes magyar királyság visszaállításának elkészítését és a nemzet érdekeinek megfelelő időpontban való megvalósítását."
Ez a deklaráció nem maradt válasz nélkül. Négy nappal később a költségvetési vitát bezáró beszédében Kállay Miklós miniszterelnök ünnepélyesen leszögezte:
„Itt emlékezem meg parlamentünk veteránjának, Zichy János grófnak deklarációjáról. Magas korában mindannyiunk szeretetével üdvözlöm, és nem is kell mondanom, hogy Zichy János gróf minden mondatához szívvel és lélekkel csatlakozom, azokkal minden vonatkozásban teljesen egyetértek..."
Húsz esztendőn át, Bethlentől Telekiig, minden magyar királyi miniszterelnök fennen hangoztatta, hogy a királykérdést ki kell kapcsolni a magyar politikai élet kérdései közül, ennek megoldá-

sát nyugodtabb időkre kell hagyni. Vajon komoly külső, mondjuk ki: amerikai biztatás nélkül, az Ottóval kapcsolatos amerikai tervek megcsillantása nélkül 1943 decemberének első napjaiban, amikor a frontokon döntésre érett a helyzet, ilyen megnyilatkozásokra sor kerülhetett volna-e az ellenforradalmi rendszer parlamentjében?

A legitimista Keresztény Néppárt akkor lépett fel nyíltan Ottó mellett, miután a Kállay—Bethlen csoport megtette a legitimisták részéről régen várt lépést: 1943. november 28-án Wodianer lisszaboni magyar követnek elküldték azt az okiratot, amely szerint, ha Magyarországot a német csapatok netán megszállnák és Horthy kormányzót elmozdítanák posztjáról, vagy ha Horthy maga lemondana, akkor Ottó felléphet mint a magyar állam feje!...

Az Ottóhoz fűzött reményeknek, kombinációknak az adott tápot, hogy 1943 őszén amerikai katonai és politikai körök Németország háború utáni felosztásával foglalkozva hajlottak egy olyan megoldás felé, mely szerint az öt- vagy hatfelé osztott Németország egyik részét, Bajorországot hozzácsatolnák Ausztriához és Magyarországhoz. Ettől már csak egyetlen lépés a Habsburg-uralom visszaállítása a Duna-medencében...

De Kállayék ismét elszámították magukat. 1943 november utolsó napjaiban az Egyesült Brit Királyság, az Észak-amerikai Egyesült Államok és a Szocialista Szovjet Köztársaságok Szövetségének vezetői tanácskozásra ültek össze Teheránban, hogy összeegyeztessék katonai és politikai terveiket.

Teherán után a magyar uralkodó osztályok hintapolitikája új szakaszba lépett.

A HINTAPOLITIKA UTOLSÓ SZAKASZA

A Békepárt nemzeti összefogást sürget Hitler ellen — 3309 gyilkosság fő bűnöseinek szökése — A kollektív öngyilkosság programja

Az első közös angol—szovjet katonai akció 1941 nyarán Iránban zajlott le — tökéletes sikerrel; a legcsekélyebb súrlódás, ellentét sem merült fel a szövetségesek között. Teherán, Irán fővárosa, az angol—szovjet együttműködés szimbóluma lett, és nem véletlen, hogy 1943. november 28-án a „Három Nagy" ott kezdte meg sorsdöntő tanácskozásait.

A konferencia záróközleményét rögtön a háromnapos tanácskozás után, 1943. december 1-én nyilvánosságra hozták. Ebből kitűnt: tévedtek, akik arra számítottak, hogy a Hitler-ellenes koalíció három vezető hatalma a győzelem küszöbén nem tud majd megegyezni. A záróközlemény elárulta, hogy Anglia, Amerika és a Szovjetunió háborús szövetsége erősebb, mint valaha, és a szövetségesek mindenekelőtt a katonai problémára, a Hitler-fasizmus megsemmisítésére összpontosítják erőfeszítéseiket. Minden egyéb, politikai és más probléma megvitatására, megoldására csak a győzelem kivívása után kerülhet sor.

A teheráni konferencia súlyos csapást mért a magyar uralkodó körök politikai számításaira. A teheráni konferencián a szovjet küldöttség nem fogadta el azt az angol dunai konföderációs tervet, mely szerint Ausztriából és Magyarországból egységes államalakulatot kell létrehozni; ezzel elhalványodtak az Ottóhoz fűzött remények. Teherán után észrevehetően megváltozott az angol—amerikai diplomácia eddigi megértő álláspontja a Kállay-kormány halogató, kivárásra, időnyerésre spekuláló politikai vonalvezetésével szemben.

Teherán után itthon, Magyarországon az antifasiszta erők fokozták erőfeszítéseiket, hogy megkíséreljék elhárítani a náci Németország várható ellenakcióját — a német megszállást, melynek

lehetőségét akkor már nemcsak a diplomaták és katonai szakértők latolgatták, hanem az egyszerű emberek is.

A Békepárt 1943 decemberében hosszabb röpiratban tárta fel a helyzetet. Az ország belső helyzetét, a belső erőviszonyokat elemezve megállapította:

„A H. (Hitler) szövetség az országot gazdaságilag elnyomorította, politikailag napról napra közelebb viszi a katasztrófához. Gazdaságilag a Németországba menő szállítások szívják ki az ország életerejét. A Nemzeti Bank által nyilvántartott, Németországnak nyújtott hitel — mely pedig csak töredéke az egésznek — néhány hónap alatt 500-ról 960 millió pengőre emelkedett. Most búzakötvénynek nevezett hadikölcsönnel igyekszik a kormány újabb pénzt kiszívni az országból a Németországba menő szállítások, H. háborújának finanszírozására. Állatállományunk katasztrofálisan csökken. Gyáriparunk gépparkjának karbantartása és felújítása mind nagyobb hiányokat mutat fel. A szénhiány ipari üzemeinket leállással fenyegeti. Az áruhiány és a drágaság napról napra nő. A tüzelő, ruházat, lábbeli és lakás hiánya mind elviselhetetlenebbé válik. Népünk lerongyolódik, megrokkan. Gazdaságilag így züllesztí Kállayék háborús politikája nemzetünket.

Politikailag pedig napról napra közelebb juttat minket a háborús vereség szörnyű nemzeti katasztrófájához. A moszkvai és teheráni konferenciák után nem lehet többé kétséges egy becsületes magyar előtt sem, hogy csak egy út van az ország megmentésére: a H.-nek nyújtott támogatás azonnali beszüntetése (katonáink hazahozatala, mindennemű szállítás beszüntetése Németországnak) és a szövetségesekkel való békekötés. A szovjet—cseh szerződés közvetlenül a teheráni konferencia után világosan mutatja, hogy csak a Szovjetunióval való megegyezésen keresztül vezet az út a háború utáni demokratikus világrendbe való bekapcsolódáshoz. Ez a békepolitika a háború mostani, utolsó szakaszában sürgető szükség, mely nem tűr további halasztást. Erre int bennünket a szovjet és az angolszász rádió nap, nap után, erre int Hull nyilatkozata országunk háborús politikájának súlyos következményeiről.

A reakció suttogó propagandájában azzal védi háborús politikáját, hogy a különbéke az ország megszállására vezetne, mert nem tudnánk védekezni H. támadásával szemben. Ámde a reakció maga tiporja el erőszakkal azokat az erőket, amelyek felkészíteni, mozgósítani akarják a nemzetet az ország védelmére H. ellen. Ezzel leplezi érveinek hamisságát, mert azt bizonyítja, hogy

nincs is szándékában a reakciónak felkészíteni az országot a védekezésre H. ellen.

A valóságban úgy áll a helyzet, hogy az annyi sebből vérző H.-Németország nem könnyen vállalna egy új frontot Magyarország ellen akkor, amikor a meglevő frontjait sem tudja már védeni. Különben is *az egyesült nemzeteknek mindjobban előrenyomuló és az ország határai felé közeledő haderői válaszút elé állítanak bennünket: vagy folytatnunk kell a háborút H. mellett, és ezzel kitenni az országot az egyesült nemzetek roppant légiereje és hadseregei koncentrált támadásának — vagy békét kötve vállalni esetleg H. támadását.* Az egyesült nemzetek hadereje már ma is többszöröse Hitlerének, és ez az arány napról napra jobban tolódik el: ezt tudva nem lehet kétséges, hogy a különbéke nemcsak a távoljövő, az ország jövő sorsa szempontjából jelent egyedül lehetséges kiutat a katasztrófából, de közvetlen kockázatai és veszélyei tekintetében is előnyösebb H. háborújának a továbbfolytatásánál. Éppúgy megtévesztő a reakció részéről az olasz példára való hivatkozás. Olaszország nem azért vált hadszíntérré, mert most szakított Hitlerrel, hanem azért, mert előzőleg hozzá csatlakozott és szövetségese volt. Ha tovább szolgálta volna Hitlert, az előretörő angolszász haderők akkor is hadszíntérré tették volna, azzal a különbséggel, hogy Olaszország ez esetben ma is a vesztes oldalon, reménytelen ügy mellett állna, és háborús szenvedései csak jövő sorsát súlyosbítanák. Így azonban elkerülhette volna, hogy hadszíntérré váljon, ha nem a reakciós Badoglióék vezetése mellett szakít H-rel, hosszú heteken keresztül paktálva és időt engedve a németeknek Olaszország megszállására, hanem a demokratikus erők vezetése mellett, az olasz nép erejére támaszkodva.

Így áll a kérdés a Kállay-féle háborús politika és a különbéke tekintetében. Ma már a nemzetnek nagy és napról napra növekvő többsége békét akar és megelégelte a reakció uralmát. A munkásságnak elege van már a katonai parancsnokok terrorjából és a hadiüzemekhez való jobbágyi megkötöttségéből. Fél az angolszász légierők pusztító támadásaitól — intő példa előtte Hamburg és Berlin. A Weiss Manfréd-üzemi és diósgyőri nagy sztrájkok után most újból a követelések útjára kezd lépni, és a háborús konjunktúra mutatkozó lanyhulása (szénhiány miatt üzemleállások), bérének csökkenése harci kedvét csak növeli (bérmozgalmak fellendülése, szakszervezetek erősödése, »Népszava«-agitáció sikere). A parasztságot a Jurcsek-féle beszolgáltatás, a beszolgál-

tatás nem teljesítése miatti súlyos pénzbüntetések és internálások, rekvirálások, a földmunkásságot röghözkötöttsége, munkakényszer, éhbérek, ruházati cikkek teljes hiánya keserítik és lökik mind nagyobb erővel a harc útjára (a Parasztszövetség, Független Kisgazdapárt rohamos erősödése, a »Szabad Szó« népszerűségének növekedése). Az értelmiség is érzi a változás szükségét és mind nagyobb tömegben lép a demokratikus politika útjára. (A Szociáldemokrata és a Kisgazda Párt polgári tagozatainak gyors fellendülése: a »Magyar Nemzet« és »Mai Nap« olvasótáborának szélesedése; a diákság átorientálódása, debreceni egyetemi tüntetés Hendel ellen stb.) A nemzetiségek ellenállása is állandóan növekszik a reakcióval szemben."

A magyar nép előtt álló feladatokat így összegezte az illegális kommunista párt:

„A helyzet elemzéséből kitűnően a nemzet fő feladataként a különbékéért való harc, honvédeink hazahozataláért, a Németországba irányuló élelem, hadianyag és mindennemű átmenő szállítások azonnali beszüntetéséért való harc jelentkezik. Ez a harc sikerre csak a demokratikus front győzelmén, csak a reakció bukásán keresztül vezethet.

Ennek a győzelemnek az érdekében erősíteni kell a munkásság, parasztság és értelmiség hármas szövetségét, az igazi nemzeti összefogást. Ezt a harci szövetséget csak a közös ügyért való közös harc során lehet összeforrasztani. A dolgozó osztályoknak és pártjaiknak ki kell állniok egymás követeléseiért, egymás szervezeteinek a szabadságáért (a munkásságnak a Parasztszövetségért, a parasztságnak a szakszervezetekért). Építeni és aktivizálni kell a demokratikus pártokat és szervezeteket, népszerűsíteni és terjeszteni a demokratikus sajtót. Erősíteni kell a Szociáldemokrata Párt és Kisgazdapárt összefogását. Ez az összefogás egyelőre csak a papíron van meg: a két pártban levő munkás- és paraszttömegeknek kell gyakorlati valósággá tenni, közös munkára, közös akciókra ösztökélni, igazi harci fronttá kovácsolni. Ezt az összefogást ki kell szélesíteni az összes demokratikus pártok és szervezetek bevonásával, és ki kell alakítani az egész demokratikus frontot összefogó és vezető szervet.

Meg kell nyerni a nemzetiségeket a demokratikus táborral való együttműködés számára, a nemzeti elnyomás ellen irányuló harcukat be kell állítani a demokratikus front harcának irányvonalába. Ennek a megnyerésnek az előfeltétele a megalkuvás nélküli kiállás a nemzetiségek jogai és követelései mellett, a következetes harc a reakció nemzetiségeket elnyomó politikája ellen. Harcolni kell a Kállay-kormány politikai terrorja ellen, a béke és szabadság harcosainak elhurcolása egyértelmű a demokratikus front gyöngítésével, egyet jelent a nemzeti ellenállás gyöngítésével.

Bár a demokratikus front állandóan erősödik, mégis két súlyos, egymással összefüggő gyengeségben szenved, amely győzelmének, a békeharc sikerének legfőbb akadályát képezi. Ez a két gyengeség: 1. a munkásság tömegaktivitásának hiánya, 2. a vezetés ingadozása passzivitása és hajlamossága arra, hogy a demokratikus tábor politikáját a reakció elleni harc útjáról a reakcióval való alkudozás útjára térítse le. A demokratikus front e két gyengeségének leküzdése a harc sikerének előfeltétele.

A demokratikus front vezetésében mutatkozó ingadozás és passzivitás — aminek ékes példáját szolgáltatja a mostani parlamenti ülésszak — azzal a veszéllyel fenyeget, hogy a tömegek elkedvetlenednek, elszakadnak a demokratikus pártoktól. Ennek a veszélynek a leküzdéséhez szükséges a tömegek fokozott aktivitása mellett a reakció elleni könyörtelen és következetes harc. Csak ilyen harc útján lehet a demokratikus tábor politikai vezetői és a reakció között ma még mindig meglevő szálakat elszakítani. *Csak a reakció teljes elszigetelése, áruló politikájának a nemzet előtti teljes leleplezése szüntetheti meg az ingadozást a demokratikus tábor vezetésében, alkudozásokat a reakcióval.*

Mindehhez az szükséges, hogy a demokratikus front harca során kibontakozzék a munkásság vezető szerepe. Ennek előfeltétele: *a tömegek aktivizálása ma a demokratikus front, az egész békeharc központi kérdése.* Ehhez a tömegek mindennapi követeléseikért folytatott harcának erősítése elengedhetetlen. Mozgósítani kell a munkásságot a magasabb bérért, az önhibáján kívül (szénszünet, légiveszély miatti üzemleállás) elvesztett munkaidő kifizetéséért, jobb üzemi ellátásért, hadiüzemekből való szabad távozás jogáért, a most már kizárólag terrorcélokat szolgáló katonai parancsnokságok megszüntetéséért stb. folyó harcra. Az ilyen konkrét követelésekért folytatott harcon keresztül válik a munkásság a békéért folyó nemzeti harc aktív részesévé és vezetőjévé. Az ilyen követelésekért folytatott harcot kell beállítani a nemzet függetlenségi harcának politikai irányvonalába. A Weiss Manfréd-üzemi és diósgyőri demonstrációk hatalmas lökést adtak az egész demokratikus frontnak, az utánuk bekövetkezett visszaesés a tömegaktivitás terén visszavetette az egész demokratikus tábort.

A harcban a vezető szerep a munkásságot illeti, ennek a harcnak sikere azonban nem képzelhető el a parasztság tömegeinek aktív bekapcsolódása nélkül. A parasztságot is gazdasági követelésein keresztül (Jurcsek-féle beszolgáltatás, rekvirálás, kényszermunka, röghözkötöttség, alacsony bérek, élelem- és ruházathiány stb.) kell és lehet rávenni a reakció ellen folyó demokratikus harc útjára.

Ezek ma az ország előtt álló feladatok. Ezeknek a feladatoknak a megoldására szükség van a nemzet összes erőire, ezeknek az erőknek teljes mozgósítására. A feladatoknak megvalósításától valójában a nemzet sorsa függ, az érettük való kérlelhetetlen harc ma minden becsületes, hazája sorsáért aggódó magyar első kötelessége."

A Békepárt és a külföldön működő Kossuth Rádió agitációja 1943 utolsó negyedében egyre nagyobb visszhangot keltett, különösen a munkásság és parasztság körében.

Kállay miniszterelnökhöz ez idő tájt jelentés érkezett a diósgyőri munkások és a Miskolc környéki bányászok hangulatáról: „A diósgyőri állami vas- és acélgyár 18 000 főnyi munkástömegénél a helyzet súlyos, mert a moszkvai rádió lázítása erősen érezhető, és a nyilaskeresztesek lassú felszámolásával erősen megnövekedett a szociáldemokraták száma."

A kommunisták és a baloldali szociáldemokraták sikeres toborzó és Népszava-előfizetési kampányokat hajtottak végre, a Békepárt jelszavai és célkitűzései egyre szélesebb tömegeket hatottak át.

A HADIFOGLYOK

Megmozdultak a hadifogságban élő magyarok is.

1943 végén 756 magyar hadifogoly, a 153. számú hadifogolytábor altisztjei, tisztjei és közkatonái Stomm Marcell altábornagyhoz, Deseő László vezérőrnagyhoz és a Szovjetunió területén élő magyar hadifogoly tisztikarhoz nyílt levelet intéztek, amelyben a többi között leszögezték: „Minden hazáját szerető magyarnak becsületbeli kötelessége teljes erejével és tehetségével hozzájárulni ahhoz, hogy eddigi szerencsétlen külpolitikánk irányt változtasson. Ha ezt sikerül elérnünk, ha bátran és férfiakhoz méltóan fegyvert fogunk a szövetséges hatalmak oldalán, úgy hazánk jövőjét nem kell reménytelennek tekintenünk. A győztes szovjet—angol—amerikai szövetség a békekötésnél elsősorban azt fogja figyelembe venni — hangsúlyozta a felhívás —, hogy a különböző nemzetek milyen mértékben hoztak áldozatot a német világuralmi törekvések elleni küzdelemben."

A nyílt levél ezután a következő felhívással fordult a tisztikarhoz: „Tábornok és tiszt uraink! A moszkvai konferencia és a teheráni tanácskozás után senki sem kételkedhet abban, hogy Hitler uralmának hátralevő napjai meg vannak számlálva. E történelmi események tőlünk is gyors cselekvést kívánnak. Nagy munka vár ránk, amit elvégezni csak az esetben tudunk, ha a tisztikar és a közkatonák teljes egységben összefogunk és vállvetve indulunk a küzdelembe. Hárítsunk el tehát minden akadályt, ami a megteremtendő egység és erőink együttes kifejtésének útjában áll. Így elsősorban arra kérjük önöket, vegyék revízió alá eddigi álláspontjukat a kormányzó-kérdésben. Vegyék figyelembe az elmondottakon kívül azt is, hogy a népjogokra alapozandó szabad és független Magyarország csak a Horthy-rendszer romjain épülhet fel. Sziklaszilárd meggyőződésünk, hogy a magyar nép, ha otthon szabadon nyilatkozhatna, ugyanezt az ítéletet hozná. Ezt a népet Horthy Miklós árulta el. Nincs tehát helye tétovázásnak, ha közte és a nemzet között kell választani.

Mi, ugyanúgy, mint önök, hűséget fogadtunk a kormányzónak, de ugyanakkor s ugyanabban az esküben elsősorban magyar hazánknak fogadtunk örök hűséget. Ma, amikor a kormányzó személye és tevékenysége ellentétbe került hazánk és nemzetünk érdekeivel, isten és ember előtt tiszta lelkiismerettel csak a nemzetnek tett fogadalmunkat teljesíthetjük.

Új, szabadság-zászlóinkra a következők legyenek felírva:

A Horthy-rendszer megdöntése,

Szabad, független népi Magyarország megteremtése,

Fegyveres harc a szovjet—angol—amerikai szövetség oldalán a barbár hitleri uralom végső megsemmisítéséig."

„MAGYAR TISZT VÁLLALJA A FELELŐSSÉGET"

Itthon, Magyarországon az egyetlen pozitív irányba mutató tény: 1943. december 14-én a vezérkar főnökének különbírósága megkezdte Feketehalmy-Czeydner és társai ügyének tárgyalá-

sát. Két hónappal azelőtt, 1943. október 11-én ugyanis Horthy perújrafelvételt rendelt el — azzal az indokolással, hogy a Délvidéken „tisztogatást" vezető katonatiszteknek az akció során „tanúsított magatartása lényegesen súlyosabb megítélés alá esik, mint amely a bűnvádi eljárás megindításának, illetőleg folytatásának mellőzése tárgyában az 1942. évi augusztus hó 13. napján Gödöllőn kelt elhatározásom alapjául szolgált..."

Az eljárás újrafelvételét hosszas belső harc előzte meg: a hadsereg és a csendőrség vezetői élesen tiltakoztak Feketehalmy-Czeydner és társai felelősségrevonása ellen, míg a Kállay-kormány józanabb tagjai, kik a délvidéki „tisztogatási" ügy külföldi visszhangját jól ismerték, az ország érdekében valónak látták, ha lefolytatják az eljárást — akármilyen módon és formában is. A Wehrmacht sztálingrádi, majd kurszki katasztrófája, Észak-Afrika elvesztése, a szicíliai és dél-olaszországi partraszállás mind-mind olyan tényező volt, mely az utóbbi álláspontot elfoglalókat erősítette.

Három magasrangú katonatiszt és tizenkét csendőrtiszt került a vezérkar főnökének bírósága elé. A tisztek terhére 3309 gyilkosságot rótt a vádirat, ennek ellenére szabadlábon készítették elő védekezésüket, nem helyezték őket letartóztatásba; ezt Szombathelyi vezérkari főnök ugyanis ellenezte, azzal az indokolással, hogy *„magyar tisztek mindig vállalják tetteikért a felelősséget, így letartóztatásukra addig, amíg bűnösségüket az ítélet nem állapította meg, semmi ok nincs..."*

Így történhetett, hogy az egyik fő vádlott, Grassy vezérőrnagy a tárgyalás idején mindennap törzshelyén, a Vadászkürtben ebédelt és minden délután látható volt a Belvárosi kávéházban, régi asztaltársai között...

A délvidéki „razzia" lefolyását az 1942 januári események tárgyalásánál részletesen ismertettük, — most csak egy részletet idézünk a vádiratból:

„Az újvidéki uszoda parancsnoka, ahol a kivégzések legnagyobb része végbement, kétségtelenül szadisztikus idegbetegségben szenved, másként érthetetlen volna, hogy igen sok esetben nemcsak a gyanúsítottakat, hanem a tanúkat is agyonlövette. A tényállás fölvételénél például tisztáztak egy esetet, amelynél egy katonai járőrt három újvidéki magyar figyelmeztetett arra, hogy az egyik házból valaki kilőtt. A járőr bement a házba, ahol egy fegyveres szerb partizánt talált, akit nyomban bevittek az uszodába — úgy látszik, itt gyűjtötték össze a foglyokat —, de magukkal hozták a három feljelentőt is, akiknek a lövöldöző bűnösségét kellett igazolni. A parancsnok anélkül, hogy a jelentést meghallgatta volna, mind a négyet agyonlövette."

A tárgyaláson a vádlottak, Feketehalmy-Czeydner és társai azzal védekeztek, hogy az ún. razziázásra, amelynek következményeivel is tisztában kellett lenniök, maga Bartha Károly akkori honvédelmi miniszter, Keresztes-Fischer belügyminiszter és Bárdossy miniszterelnök adta meg az engedélyt.

De a fő bűnösök nem várták meg az ítéletet, 1944. január 17-én külföldre szöktek. Zöldi csendőrszázados a terep előkészítése céljából kiutazott Bécsbe. A szökés napján Feketehalmy-Czeydner és Grassy Albrecht főherceg birtokán vadásztak. A szomszédos határ mentén portyáztak, majd szépen átsétáltak a német határon, ahol Zöldi csendőrszázados már várta őket.

1944. január 18-án a Kállay-kormány a Magyar Távirati Iroda útján a következő hivatalos közleményt tette közé:

„A magyar katonai történelemben példa nélkül álló, megdöbbentő eset történt. Magasrangú katonák megszöktek a felelősségrevonás elől.

Feketehalmy-Czeydner Ferenc ny. altábornagy, Grassy József vezérőrnagy, Deák László ny. áll. ezredes az 1942 januárjában Újvidéken történt eseményekkel kapcsolatban folyamatba tett katonai bűnvádi eljárás során az ítélethozatal elől megszöktek, jóllehet minden lehetőségük megvolt a védekezésre, s letartóztatásban sem voltak.

Vádlott társaikat, akiket vezettek, cserbenhagyták és ezzel önmaguk felett mondották ki az ítéletet. E cselekedetük folytán mindhárman közönséges szökevényeknek is minősülnek, az ezzel járó összes következményekkel, és a felelősségrevonást ebben a vonatkozásban sem kerülhetik el. Az illetékes katonai hatóságok a nyomozólevelet mindhármuk ellen kiadták.

Ugyancsak nyomozólevelet adtak ki a szökésben lévő dr. Zöldi Márton csendőrszázados ellen is."

Saly Endre »Szigorúan bizalmas!« című munkájában ehhez hozzáfűzi: „A cenzúra »megengedte« a lapoknak, hogy elítélő értelemben állást foglaljanak. Jellemző, hogy az Új Magyarság ma reggel kommentár nélkül közli a kommünikét..."

A január 18-i Minisztertanács is foglalkozott Feketehalmy-Czeydnerék szökésével. A jegyzőkönyv így szól:

„A miniszterelnök úr utal arra a kommünikére, amelyet a vezérkari főnökkel való egyetértésben Feketehalmy-Czeydner Fe-

renc nyugalmazott altábornagy, Grassy József tényleges állományú vezérőrnagy és társai szökése tárgyában a MTI útján kiadtak. A honvéd vezérkar főnöke különbírósága előtt folyt tárgyalás ellenük az újvidéki 1942 január havi sajnálatos eseményekkel kapcsolatban. A vizsgálat megállapította, hogy 3309 halálos áldozata volt az ország jóhírneve, érdekei ellen annyira elítélendő vérengzéseknek (így van az eredetiben — KE), amelyekért a most szökésben levő, fent említett magasrangú tábornokok és alantas tisztjeik voltak elsősorban a felelősek. A honvéd vezérkar főnöke ellene volt annak, hogy ezen vádlottak előzetes letartóztatásban részesüljenek(!). Nem lehet eléggé elítélni ezeknek szökését. Erre még nem volt példa a honvédség történetében. Bajtársiatlan is volt a vád alá helyezett törzstisztekkel és főtisztekkel szemben, akiket így védtelenül itthagytak, és akik az ő szökésük folytán valószínűleg súlyosabb büntetésben fognak most részesülni. Kiszöktek az ítélet előtt (!). Ezért járult ahhoz, ő, a miniszterelnök, hogy ilyen kemény hangú kommünikét adassék ki. Az ország mind nagyobb felháborodással tekint vissza ezen kegyetlen és a magyarok jellemétől és eddigi felfogásától annyira idegenszerű, túlzott vérengzésekre. A honvédelmi miniszter úr szerint a szökésben levő tábornokok és tisztek tudták, hogy nem lesz halálos ítélet. Feltételezhető, hogy azért szöktek meg, mert az idők folyamán esetleges változások esetén féltek egy népítélettől és esetleg attól, hogy bizonyos körülmények között később a magyar kormány kényszerülve lesz őket büntetés céljából kiadni. — Tudomásul vétetik."

HÁROM NÉMET OKMÁNY

A Kállay-kormány ezzel az ügyet a maga részéről lezárta... De hogyan fogadták Feketehalmy-Czeydnert és társait a német szervek? Ennek illusztrálására három német külügyminisztériumi iratot idézünk.

Az első: Werkmeisternek, a budapesti német követség tanácsosának a birodalmi Külügyi Hivatal államtitkárához intézett 1944. január 16-i távirati titkos jelentése:

„Éppen most közölte a katonai attasé, hogy titkos parancsnoksági ügy formájában géptáviratot kapott felettes szolgálati helyéről, mely szerint Czeydner szolgálatonkívüli altábornagy, Grassy

vezérőrnagy és Deák szolgálatonkívüli ezredes — a bécsi kémelhárító híradása szerint — tegnap délelőtt átlépték a Német Birodalom határát, és a titkos rendőrség pártfogásába vette őket. Ez utóbbinak az volt a kérése, hogy »az ügyet ne verjék dobra«, és közölték, hogy ezek a tisztek a Reichsführer vendégei. A katonai attasé — megfelelő tudakozódás után — éppen most jelentette, hogy nevezetteknek szemmelláthatóan előre elkészített állítása, mely szerint ellenük az eljárást »túl nagy németbarátságuk miatt« tették folyamatba, még nem igazolódott be.

Az ügyben jómagam a következőket jelentem: pár nappal ezelőtt társaságbeli összejövetel alkalmával találkoztam a vezérkar főnökével és megemlítettem neki a városban széltében-hosszában elterjedt hírt, mely szerint eljárást indítottak tisztek ellen az újvidéki kivégzések során tanúsított magatartásuk miatt.

A vezérkar főnöke nagyon komoly lett és kijelentette, hogy az újvidéki eseményeket nemzeti szerencsétlenségnek tartja. Szégyelli magát, mert el kell ismernie, hogy ott borzalmas dolgok történtek. Számos asszonyt és kisgyermeket meggyilkoltak, és nagy részüket ki is rabolták. Már Kelet-Galiciában is és később a zombori bevonulásnál is a magyar honvédek fosztogattak, ez most már a harmadik eset. Lehetetlen e dolgok fölött szemet hunyni, mert különben az egész honvédség tönkremegy és használhatatlanná válik. Ezt nem tekintve, Újvidéken ezreket lőttek agyon bírói ítélet nélkül, ártatlanul...

...Később felemlítette a vezérkar főnöke, hogy teljesen világosan kiderült a tárgyalás során, hogy pl. a csendőröket fej- és karkötéssel látták el — azt a látszatot keltve, hogy rájuk lőttek. Azonban egyetlen esetben sem lőttek csendőrökre.

Ilyen tényállás mellett természetesen lehetetlen, hogy az a katonai parancsnok, akinek beosztottjai e gaztetteket véghezvitték, büntetlenül megússza az ügyet. Ezért szigorú ítélettel kell számolni.

Kérdésemre, hogy az eljárást, amelyet már több mint egy éve megszüntettek, miért újították ismét fel, megjegyezte, hogy ez a belügyminiszter fellépésére történt. Megjegyzésemre, hogy az elterjedt hírek szerint az eljárás újrafelvétele a Külügyminisztérium lépésére vezethető vissza, nem válaszolt. Megjegyezte azonban, hogy örült volna, ha nem került volna sor az eljárás újrafelvételére.

Ha már azonban mégis megtörtént, akkor a legnagyobb szigorral kell véghezvinni.

A katonai és a légügyi attasénak mégis az volt a véleménye, hogy enyhe ítélet és azután megkegyelmezés várható.

A légügyi attasé, aki Czeydnert hivatali tevékenységéből kifolyóan közelebbről ismerte, azt állítja: hogy vele szemben szolgálati ügyekben nem mutatkozott egyértelműen, teljesen németbarátnak. Nem tartja Czeydnert szilárd jellemnek.

A magyar hivatalos körök kétségtelenül úgy vélik, hogy a katonai attasék nevezett tisztek határátlépési szándékáról tudtak, sőt abban talán a követség is szerepet játszott.

Kérek mihamarábbi távirati utasítást, hogy kijelentéseimben mihez tartsam magamat. Annak beérkeztéig, amennyiben hivatalos részről beszélgetésre nyílik alkalom, kijelentem, hogy az ügyről semmit sem tudok és annak a feltevésemnek adok kifejezést, hogy a szereplők, ha valóban átlépték a határt, azzal a feltevéssel tették, hogy kemény ítéletre számíthatnak s ezt e menekülés által akarták elkerülni."

A második dokumentum: a német Külügyminisztériumban készített feljegyzés az 1942-ben, még Szegeden folytatott „hazaárulási per"-ről.

Ez a feljegyzés megállapítja: a magyar tisztikar az utóbbi időkben erősen közeledett a Birodalomhoz, részben azért, mert úgy tartják, nőtt „Európa katonai veszélyeztetettsége", és itt, e téren elsősorban Németországtól várnak segítséget, támogatást.

Ezután így folytatódik a feljegyzés: „Ghyczy már egy szeptemberi Minisztertanácson szóba hozta, hogy az újvidéki gaztettekért a bűnösöket meg kell büntetni, mert ott a genfi egyezmények kerültek veszélybe. Mintegy 6000 szerb és 4000 zsidó legyilkolásáról van szó, az 1941-es bauska-i (bácskai — KE) megszállás idején. (Bandaharcok.) Akkor megindították az eljárást az V. hadtest parancsnoka, Feketehalmy-Czeydner ellen, azonban a kormányzó parancsára azt megszüntették. Az eljárást kb. egy hónappal ezelőtt felújították, miután a külügyminiszter a Minisztertanácsban ilyen irányú kérést terjesztett elő. Szombathelyi vezérkari főnök Babos ezredes vezetése alatt rendkívüli hadbíróságot állított fel."

Következik a vádlottak felsorolása, majd leszögezi a feljegyzés: „Olyan kiváló magyar tisztekről van szó, kiknek jó része tulajdonosa volt a legmagasabb magyar vitézségi kitüntetéseknek. Mindkét tábornok háziőrizetben volt, míg a tisztek egy szegedi szállodában voltak internálva. December 10-én az államügyészség képviselője átadta Babos ezredesnek a vádiratot. Jól értesült helyről nyert információ szerint kb. öt halálos ítéletet követeltek.

December 14. a tárgyalás terminusa. Az eddigi összes előkészületek oly titokban folytak, hogy még a Honvédelmi Minisztérium vagy a vezérkar magasabb beosztású tábornokai sem tudnak semmit a per tárgyáról. A kihallgatásokat és az előzetes vizsgálatot a vád képviselői oly arcátlan és sértő módon folytatták, hogy Faragho tábornok, a csendőrség vezetője csak többszöri közbelépés után tudta elérni, hogy némiképp megfelelőbb hangot használjanak. A vádlottakat úgy kezelték, mint a hazaárulókat.

Feketehalmy védőiratából egyértelműen kiviláglik, hogy a véres intézkedéseket a vezérkari főnök azon elvi parancsára hajtották végre, hogy a nyugalmat minden eszközzel újra helyre kell állítani.

Ez a per a honvédség és a Kállay—Ghyczy—Keresztes-Fischer rezsim erőpróbája. Emellett a belügyminiszternek az a szándéka, hogy megtörje az állhatatos és nacionalista beállítottságú csendőrség szilárdságát, azét a csendőrségét, amelyet nem tud hatalmába keríteni. Mindezen túl ez a per belpolitikailag a zsidóságnak tett szégyenletes engedményt, mert az újvidéki eseményeket Magyarországon kizárólag mint antiszemita intézkedéseket tekintik. Ezt a pert úgy tekinthetjük, mint a szövetségesek azon kívánságának teljesítését, melyet a moszkvai konferencián nyilvánítottak ki: a »háborús bűnösöket ott kell elítélni és kivégezni, ahol bűntetteiket elkövették«."

A német külügyminisztériumban tehát pontosan tudták, hogy a délvidéki „razziák" során nemcsak zsidókat, hanem szerbeket is tömegesen öltek meg, de ami ennél sokkal lényegesebb: *tudták, hogy gyilkosokat mentenek*, vesznek védelmükbe, sőt nem átallották „kiváló tisztek"-nek nevezni őket!

De foglalkoztatta Feketehalmy-Czeydnerék szökésének ügye magát a Führert is. Az ő állásfoglalásáról Hewel követ, ki a főhadiszálláson teljesített szolgálatot, a következő feljegyzést készítette Ribbentrop külügyminiszter részére:

„Werkmeister budapesti követségi tanácsos jelentésével kapcsolatban, mely Czeydner szolgálatonkívüli altábornagynak és más magyar tiszteknek Németországba történt menekülésével foglalkozott, a Führer a következőket mondta:

Ha a magyarok szóba hoznák a tisztek menekülésének ügyét, akkor körülbelül alábbiakat kell velük közölni:

Mi nem tudunk hitelt adni annak az állításnak, hogy a vádlottak asszonyok és gyermekek ezreit gyilkolták le, mert mi úgy ismertük a honvédséget, hogy az nem lett volna képes ilyen bor-

zalmakat elkövetni. Tipikus zsidó mesterkedésről és az eseményeknek a zsidók által történt felnagyításáról van itt szó.

Egyébként Európában mindenkinek tudomásul kell venni, hogy Németország mindenkinek, akit zsidóüldözéssel vádolnak, és aki Németországban keres menedéket, Németországban menedékjogot nyújtunk. Mindenki, aki Európában a zsidó pestis ellen küzd, az a mi oldalunkon áll. Arról még nem hallottunk, hogy bárki is vádat emelt volna Magyarországon a zsidókkal szemben, akik pedig bűnösök abban, hogy az angol—amerikai bombázók tömegesen gyilkoltak meg asszonyokat és gyermekeket. Mert mindenki tisztán láthatja, hogy a borzalmas terrortámadások mögött mint felbújtók csak a zsidók állhatnak.

Azt, akit Európában a zsidók elleni harca miatt üldöznek, mi Németországban politikai menekültnek tekintjük, és úgy is bánunk vele. Romániából is voltak politikai menekültek nálunk, jóllehet Romániával szövetséges viszonyban voltunk. Ha a magyarok maguk vetik fel ezt a kérdést, az lesz a legjobb, ha Sztójay követet ide kéretjük. Ő, a Führer maga kívánja érveit vele közölni, hogy azokat továbbítsa a kormányzóhoz és kormányához."

De a tömeggyilkos katona- és csendőrtisztek megszöktetése miatt a Kállay-kormány nem szánta el magát semmiféle diplomáciai lépésre; Ghyczy külügyminiszter nem kérette magához Jagow budapesti német követet, Sztójay berlini magyar követ pedig nem kapott utasítást arra, hogy tiltakozzék a birodalmi kormánynál amiatt, hogy német hivatalos tényezők segédkezet nyújtottak Feketehalmy-Czeydnernek és társainak abban, hogy kivonják magukat a honvéd vezérkar főnöke bíróságának ítélete alól. A szökés, az ország szuverenitásának nyilvánvaló megsértése, a Kállay-kormány megalkuvó magatartása mély hullámokat vert itthon, Magyarországon. Kitűnt, hogy a Kállay-kormány az ilyen erőszakos náci akcióval szemben teljességgel tehetetlen.

A KÁLLAY-POLITIKA CSŐDJE

De a Kállay-kormány egész bel- és külpolitikai tevékenységére ez a tehetetlenség nyomta rá bélyegét. 1944 januárjában még mindig nem volt hajlandó szembefordulni a náci Németországgal, nem tett egyetlen érdemleges lépést sem a szövetségesek, az

antifasiszta koalíció hatalmai felé; a Szovjetuniót teljesen kihagyta számításaiból, de nem vette komolyan az angolszászokkal folytatandó tárgyalásokat sem; itthon, az országon belül a legvadabb terrort ismét és még mindig a legkövetkezetesebb háború-ellenes erők, a kommunisták, a Békepárt tagjai ellen alkalmazták, miközben Keresztes-Fischer rendőrsége és csendőrsége az országot a náciknak szinte nyíltan felajánló, a nép érdekeit eláruló szélsőjobboldal, Imrédy, Szálasi és társai ellen érdemleges megtorló intézkedést nem tett.

A negyedszázados ellenforradalmi rendszer népellenes politikáját folytatta tovább a Kállay-rezsim, ha a baloldali, elsősorban a polgári erőinek tett kisebb engedményekkel más látszatot óhajtott is kelteni. Ezek a csekély értékű engedmények alig vagy csak nagyon kevéssé segítették az ország haladó elemeit, viszont megerősítették Hitler bizalmatlanságát a Kállay-rezsimmel szemben.

Továbbá: a Kállay-kormányhoz közel álló diplomaták, újságírók, minthogy maguk sem tudták pontosan, mit akarnak, hogyan szabadulhatnának ép bőrrel a kutyaszorítóból, nem is egyszer komoly baklövéseket vétettek. Ilyen volt például Szvatko Pálnak, a Magyarország című félhivatalos jellegű kormánylap főszerkesztőjének 1944. január 1-i cikke, melyben a „feltétel nélküli megadás" kérdéséről a többi között a következőket írta:

„A Teheránban elhatározott elv egyébként is rengeteg ellentmondásba ütközik, s alkalmazása sok esetben fizikai lehetetlenség. Hogyan adja meg mágát például feltétel nélkül a háborút befejezni akaró ország, ha határainál és közelében semmiféle szövetséges haderő nincs, amellyel szemben a feltétel nélküli megadás gyakorlatilag végrehajtható volna? Mit cselekedjék? Tényleg várja meg, amíg az anarchia, a polgárháború diadalmaskodik területén, és csak azután van joga befejezni a háborút, amely közben esetleg olyan fordulatot vett, amelyhez már semmi köze sincs?"

A Békepárt 1944 elején — legális lehetőség híján — az ország állapotával foglalkozó memorandumát röpirat formájában terjesztette a nép között. Az emlékirat első része, melynek címe „Kétféle nemzeti egység" volt, megállapította:

„Kállay nyilvánosan beismerte, hogy politikája csődbe jutott. Mit kíván tenni ezek után a kormány? Milyen perspektívát nyújt a nemzetnek a jövőre? Tud-e kivezető utat mutatni a katasztrófa elkerülésére?

Kállay legfőbb célkitűzése az ő vezetése alatti nemzeti egység

megteremtése, és az ország mai rendjének feltétlen megőrzése. Ez a megbonthatatlan nemzeti egység és szilárd belső rend lenne szerinte biztosítéka annak, hogy az országot semmiféle történelmi vihar sem döntheti végső romlásba, és egyetlen idegen hatalom sem bitorolhatná tartósan a nemzet felségjogait. Ha határainkat elérné a háború, egységesen vívnánk meg önvédelmi harcunkat, s ez az egységesen megvívott harc záloga volna feltámadásunknak, még ha a túlerő el is tiporna bennünket.

Ha ellenben a nemzet hallgat az idegen propagandára s belső terjesztőire, akkor meg fog ismétlődni 1918, s utána egy megalázott és kifosztott s erőtlen ország maradna, szabad prédájára minden külső hódításnak s belső kalandor-politikának.

Egy rövid elemzés bárkit meggyőzhet arról, hogy ez a koncepció nem más, mint a reakció kétségbeesett kísérlete létének megmentésére — a nemzet pusztulása árán.

A reakció számára mai tökéletesen elszigetelt helyzetében nem is adódik más lehetőség, mint ez az utolsó próbálkozás; megkísérelni a nemzet pusztulásba rántásával igazolni létjogosultságát a világ előtt. Ha a nemzet követné a reakciót ezen az úton, megpecsételné romlását, mivel ez a koncepció a magyar társadalom számára a kollektív öngyilkosság programja. A reakció tudja ezt — de mindez nem riasztja vissza. Hű marad ezúttal is önmagához: saját érdekeit érvényesíti a nemzet rovására. Az sem riasztja vissza, hogy a tét most nagyobb, mint békés időkben: az egész nemzet élete, javai és jövője. Hiszen nála is nagy a tét: kiváltságai, uralkodó pozíciója, politikai hatalma. S ha ezek forognak a kockán, a nemzet élete és jövője ugyanúgy mellékes számára, mint történelmünk során annyiszor. A Kállay-féle nemzeti egység támogatása a reakció veszett ügyének támogatását jelenti.

A reakció nemzeti egységével szemben mi is nemzeti egységet hirdetünk. A mi nemzeti egységünk azonban nem Hitler háborújának meghosszabbítására, a magyar katonák tízezreinek további értelmetlen feláldozására, az ország kirablásának folytatására, a nagybirtokok fenntartására, az ország antidemokratikus és antiszociális társadalmi rendjének megóvására irányul, hanem a reánk váró minden eddiginél súlyosabb háborús megpróbáltatások, a légi-terror és idegen megszállás elhárítására, a reakció eltávolítására, a nép és nemzetiségek jogainak kivívására, a nemzet független és szabad fejlődésének biztosítására. A reakció a nemzet egyetemét akarja áldozatul dobni pusztulásának megakadályozására, mi a nemzet egyetemének akarjuk megadni a teljesebb élet lehetőségét a parazita reakció félretételével."

A röpirat figyelmeztette a demokratikus pártokat, hogy „magatartásukkal áll vagy bukik a nemzet ügye". A röpirat ezután így folytatódik:

„A háború végső kibontakozása halálos komolysággal és egyszerűséggel állította minden európai nép elé a döntő kérdést: Hitlerrel vagy ellene! A Hitler-támogató Kállay-kormány nyilvánvaló katasztrófa-politikája a magyar demokratikus pártokat is válaszút elé állítja: a reakció ellen vagy mellette.

Harmadik út nincs! A nemzet a jobb jövendő reményeinek csökkenésével, egyes tagjai pedig mindennap mérhetetlen szenvedésekkel fizetnek a demokratikus front minden ingadozásáért.

A kormány különböző manőverekkel kísérletezik az ellenzék megnyerésére vagy leszerelésére. Gyakran próbálkozik azzal, hogy az ellenzéket nyílt vagy leplezett imperialista jelszavak segítségével kapcsolja politikájához. Ez a múltban sokszor bevált. Mert nagy sikere a reakciónak, ha a demokratikus front vezetői a tömegek harci jelszavai helyett a kormány jelszavait hangoztatják: »nem lesz még egyszer 1918«, a »rendet fenntartjuk«, »alkotmányos ország vagyunk«, »jogállam vagyunk«, »határainkat megvédjük« stb., nagy sikere a reakciónak, ha a demokratikus ellenzék háború utáni tervek készítésével tölti idejét s ezzel mintegy elismeri a hitlerista háború elsőbbségét és érinthetetlenségét, és szabad kezet ad folytatására.

Nagy sikere a reakciónak, ha a demokratikus oldalról tudomásul veszik azt, a feudalizmus szellemét lehelő állapotot, hogy nálunk a politika néhány száz úr előjoga és magánügye. Tudomásul veszik ténylegesen azzal, hogy a demokratikus pártok néhány vezetője maga hajt végre egyébként helyes, de a tömegek bevonása nélkül erőtlen és súlytalan akciót.

S a reakciónak sikeréhez hozzájárul még az is, hogy a kormány közigazgatási intézkedésekkel és terrorral úgyszólván ellenállás nélkül szaggathatja szét a demokratikus vezetőket és tömegeket összekötő kapcsolatot.

Így dolgozik a reakció mindaddig, míg célját el nem éri: amikor a nemzettől elszakított, a magyar nép és a világ demokratikus közvéleménye előtt hitelét vesztett demokrata vezetőknek tudomására hozhatja, hogy létük az ő kegyétől függ, s vagy játsszák azt a pojácaszerepet, amit számukra kioszt, vagy megsemmisíti őket. Mert manővereivel nemcsak pozícióját akarja pillanatnyi-

lag megszilárdítani, hanem véglegesen magához akarja kötözni az ellenzéket a katasztrófáért való közös felelősség szálaival.

Ez az út a magyar demokrácia megsemmisítéséhez és nemzeti katasztrófához vezet.

Van azonban másik út is, és ez a felszabadulás és győzelem felé vezet. Ez az út a kemény és bátor harc útja: teljes és félreérthetetlen szakítás a reakcióval és jelszavaival, s megalkuvást nem ismerő, elszánt küzdelem a Kállay—Imrédy-klikk ellen — ez az alapfeltétele a demokratikus front sikereinek. Az ellenzéknek nem lehet feladata, hogy falazzon a kormány áruló politikájának, hanem ellenkezőleg csak az, hogy a reakció működését és álnok jelszavait leleplezze a tömegek előtt, s rámutasson szüntelenül arra, hogy Kállayéknak még legmagyarabb és legártatlanabb színben feltűnő megnyilatkozása sem más, mint a céltudatos nemzet- és népárulás nemzetiszínű takarója.

A magyar demokráciának kis és nagy kérdésekben egyaránt a néphez kell folyamodnia."

Az emlékirat befejező része így hangzik:

„Békét! szabadságot! Ez a két szó fejezi ki legteljesebben a magyar nép igazi követeléseit. Ez a két szó foglalja össze legtömörebben a magyar és demokratikus politika programját. Ezért írtuk ezt a két szót pártunk zászlajára.

Most, amikor útjára bocsátjuk emlékiratunkat, úgy véljük, nem lesz szükségtelen néhány szót szólni arról a célról, amit emlékiratunkkal elérni szándékozunk, azonkívül néhány szót önmagunkról és utunkról.

Emlékiratunkat nem címeztük semmiféle hatalmassághoz sem: nem is nekik szánjuk. Mert hiába nézünk körül a mai Magyarország hatalmon levő urai között, nem látjuk sehol azokat, akik a magyar nép érdekeit képviselnék, s akik bírnák is az ország bizalmát.

De látjuk a munkásság, parasztság és értelmiség soraiban a magyar nép hűséges és igazi fiainak növekvő seregét, azt a névtelen tábort, amelynek katonái cím és rang nélkül, a mindennapok áldozatos harcaival bizonyítják, hogy ők ennek a nemzetnek hivatott vezetői, akik rászolgáltak népük bizalmára. Hozzájuk szólunk! Emlékiratunkat nekik szánjuk fegyverül, hogy még következetesebben, még keményebben, még vértezettebben vívják harcukat a magyar néppel a magyar népért.

Pártunk ma, Kállay diktatúrája következtében, kénytelen illegalitásban harcolni. Bizonyosak vagyunk azonban, hogy nemsokára szabad és törvényes pártként adhatunk számot népünknek cselekedeteinkről. Mi nem férünk el a reakció »rendjének« kereteiben, de nem is akarunk. Mi harcolunk e »rend« ellen, amelynek semmi köze hazánk 1848-ban lefektetett alkotmányos és törvényes rendjéhez, s mely nem más, mint törvény- és jognélküli erőszak. Harcba hívunk mindenkit, aki a zsarnokság ellen harcolni kész.

Meghajszolt és üldözött vadként élünk ezen a földön, ahol születtünk; fizetett vérebek serege szaglássza szüntelen nyomunkat. De történjék velünk akármi: meg nem hajlunk soha e hazájukat eladó, népeiket gyilkoló kényurak előtt. Erőt ad harcunkhoz az a tudat, hogy a magyar munkásért, a magyar parasztért és értelmiségi polgárainkért harcolunk, nemzetünk és hazánk elnyomott népeiért, amelyek századokon át annyi harcost adtak a szabadság ügyének és sohasem tagadták meg az értük harcolókat. Értük élünk és általuk. Harcunk sikerében ugyanolyan biztosak vagyunk, mint igazságában: nemsokára üdvözölni fogjuk az új magyar hajnalt s népünkkel ünnepeljük a hitlerista zsarnokok pusztulását, Magyarország népeinek felszabadulását, a békét, szabadságot.

Békepárt"

FÖLDMUNKÁSOK KONGRESSZUSA

A Békepárt kezdeményezésére gyűlt össze 1943 decemberében Vésztőn a földmunkások kongresszusa, amelyen az ország különböző részeiből mintegy 1500 küldött vett részt.

Dobi István már idézett „Vallomás és történelem" című könyvében erre a kongresszusra így emlékszik vissza:

„... Megállapodunk abban, hogy mi nagyobb szabású, tiszántúli viszonylatú földmunkás-gyűlést hívunk össze Vésztőre, de az sem baj, ha sikerül még szélesebb körben kiterjeszteni a szervezést, legyen akár országos gyűlés.

A vésztői földmunkás körnek nagy érdeme, hogy ezt a szegényparaszt találkozót meg tudtuk rendezni. Nemcsak abban álltak rendelkezésünkre, hogy helyben dolgoztak az előkészítésen, és a kör helyiségét rendelkezésünkre bocsátották, hanem Békés és Csongrád megyében is, ahová ismeretségük köre kiterjedt, lelkesen és okosan agitáltak a gyűlés érdekében. Én magam elmentem

Gyomára, Endrődre, Mezőberénybe, Makóra, Békéscsabára, Orosházára, Szarvasra, Tótkomlósra és még számos más tiszántúli városba és faluba, szerveztem a találkozót. De az sem lepett meg, hogy végül Heves, Borsod, Bars, Komárom és Sopron megyéből is sokan jöttek, hiszen szervezték a gyűlést mások is — illegálisan, mindenre kiterjedő figyelemmel. Közreműködtek a kommunisták, Iliás és barátai, elvtársai, a győrffysek, Gyenes és mások, s a »Szabad Szó«-tól is néhányan. Sem azelőtt, sem azután nem találkoztam paraszti megmozdulással, amely a vésztői gyűléshez hasonló széles körét mozgatta volna meg az antifasiszta falusi dolgozó népnek. Hogy engedélyezték a gyűlést, nem tudom mással magyarázni, mint Keresztes-Fischer bizalmával Nagy Ferenc iránt — erre utalt az is, hogy kikötés volt: ő legyen a gyűlés egyik szónoka. A másik szónok én voltam.

Nagy Ferenc felszólalására semmi panaszom nem lehetett. Előttem beszélt, röviden és annak megfelelően, hogy tisztában volt vele: a nép, akikhez szól, többségében a Viharsarok nagy agrárszocialista múltú proletárnépe.

Hatalmas terem a vésztői földmunkások kultúrhelyisége. Hangerősítő még nincs, rekedtre kiabálhatja magát az ember, hogy hangja a távolabbi széksorokig is eljusson. Az előttem álló asztalra raknak fel, onnan beszélek, pokoli meleg van a magasban, de messzebbre szárnyal a hang. Sem itt, sem más gyűléseken, összejöveteleken nem gondoltunk rá, hogy a beszédeket jegyezni kellene. Beszédem lényege a »Szabad Szó«-ban megjelent, onnan újságírók is részt vettek a gyűlésen.

A vésztői gyűlés felejthetetlen emlék számomra. Nagy élmény volt szemben állni ezzel a sok agrárproletárral, törekedni arra, hogy kifejezzem érzéseiket, vágyaikat, csillogó tekintetükből és lelkesedésükből reményt meríteni a magam munkájához, és ébreszteni, táplálni bennük a meggyőződést, hogy sok százados megalázottságuk, embertelen sorsuk, elnyomottságuk már vége felé jár, s bár még kemény harcok, áldozatok várnak ránk, érdemes meghoznunk minden áldozatot, vállalni minden megpróbáltatást, ami még előttünk áll, mert biztosan eljön a várva-várt szabadságunk, lesz hazánk, jogunk és emberi életünk.

A gyűlés után tartottunk egy szűkebb körű, mégis nagy területet behálózó értekezletet, ahol az ország különböző vidékeiről érkezett emberekkel főleg az illegális munka lehetőségeiről és módszereiről beszélgettünk. De bármennyire agrárproletárok és agrárszocialisták voltunk, bármennyire érezhető volt a törekvés a nyílt és félreérthetetlen beszédre, konkrét dolgokról nem esett szó. Inkább mint lehetőségről beszéltünk az illegális munkáról, s nem mint meglevő valóságról, holott legtöbbünk már részt vett benne, csinálta. Ezek a munkában és politikai harcokban megedződött emberek komoly harci cselekedetekre, igazi ellenállásra vágyakoztak, és ilyen értelemben szívesen meghallgattak minden tanácsot, a leghalványabb eligazítást is, aminek azután mindegyik igyekezett hasznát venni a gyakorlatban.

Nyílt volt a beszéd abban az értelemben, hogy a jelenvoltak közül senki sem titkolta a Szovjetunió iránti érzelmeit, az úri Magyarország utálatát, a fasiszták és bérenceik iránt érzett gyűlöletet és a keserűséget, hogy népünknek ebben az átkozott háborúban elnyomó, kizsákmányoló és hazaáruló uraiért szenvednie kell."

A MAGYAR HADSEREG NYUGTALANÍTÓ HELYZETE

1944 elején a Kállay-kormánynak tudomásul kellett vennie, hogy halogató, kivárásra spekuláló taktikáját Washington sem, London sem hajlandó tovább tűrni.

1944. január 27-én maga Allen Dulles volt kénytelen közölni Bakach-Bessenyey György berni magyar követtel: Washington nem hajlandó elismerni, hogy a német—magyar katonai együttműködésre feltétlenül szükség lenne, ezt a bolsevik támadás ellen való védekezés ürügyével sem lehet indokolni.

A magyar uralkodó osztályok 1944 februárjában végre rászánták magukat arra, amit a szövetségesek már több mint fél éve sürgettek, eredménytelenül: megtették az első tétova lépéseket, hogy visszahozzák a keleti frontról az ott bevetett magyar egységeket. De nem értették meg, hogy ezzel a lépéssel most már nem elégszenek meg a Teheránban teljes megegyezésre jutott szövetségesek; a csapatok visszavonása a keleti frontról csak első lépés lehetett a Hitler-ellenes koalíció tábora felé.

1944. február 12-én, két héttel azután, hogy Leningrádnál a szovjet csapatok széttörték az ostromgyűrűt és nagy vereséget mértek a németekre, Horthy udvarias hangú levelet intézett Hitlerhez — a magyar csapatoknak a Kárpátok vonalára leendő visszavonása érdekében. A kérelem sürgősségét azzal óhajtotta

Horthy alátámasztani, hogy a levelet külön repülőgép vitte a vezéri főhadiszállásra.

A levél teljes szövege:

„Excellenciás Uram!

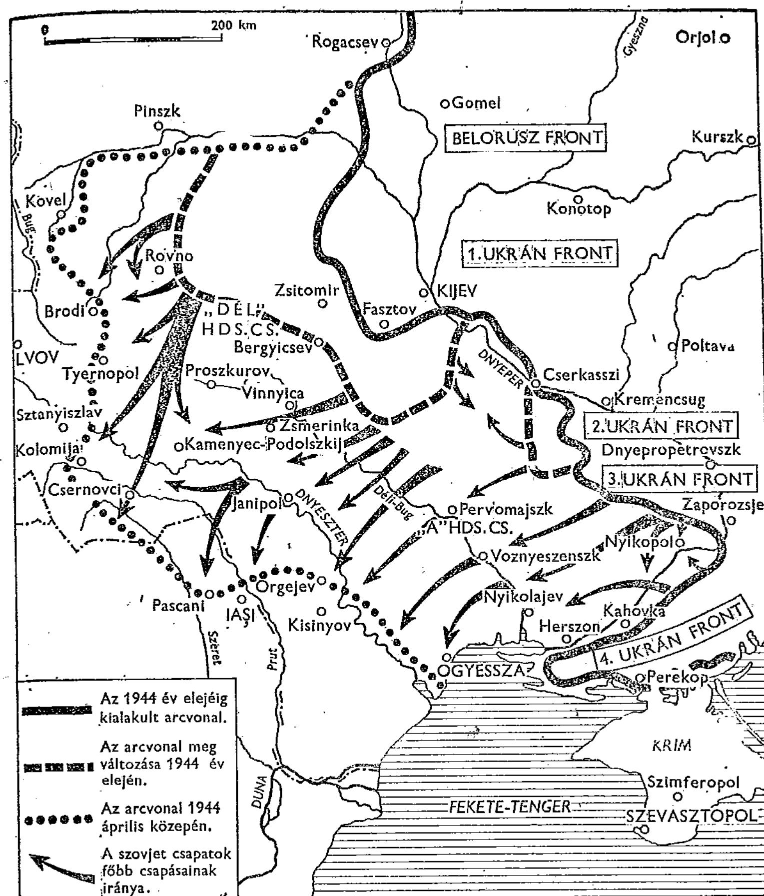
Országomnak és népemnek a szovjet front közeledése által kiélezett létkérdése arra kényszerít, hogy felvessem a magyar határok védelmének kérdését. Ezt a kérdést megbízásomból Szombathelyi vezérezredes, a magyar vezérkar főnöke is felvetette a vezéri főhadiszálláson tett legutóbbi látogatása alkalmával, de nem sikerült tisztáznia.

Természetesen el vagyunk szánva arra, hogy a magyar határokat egy esetleges orosz invázió ellen minden rendelkezésre álló erővel és eszközzel megvédjük. Az ehhez szükséges intézkedéseket a közeljövőben elkészítjük, egyes határőr-alakulatokat hadiállapotba hozunk, és a veszélyeztetett helyekre rendeljük át őket.

A háború sokkal közelebb került a mi határainkhoz, mint a német területekhez. Excellenciád természetesnek fogja találni, hogy nekem az a legfőbb gondom, hogy országomat megkíméljem a háború borzalmaitól, és a lehető legtávolabb tartsam tőle a háborút, annak minden pusztításával és rombolásával. Mind az első világháborúban, mind a mostaniban is az volt a német hadvezetés fő célja, hogy távol tartsa a háborút saját határaitól, és idegen területen szálljon csatába, hogy saját otthona, mint mindennemű utánpótlás, ellátás és hadianyag gyártás bázisa, sértetlen maradjon és megfelelhessen ennek a feladatnak. Ha a hadszínterek távoltartása Németország számára életkérdés a háború folytatásához, még fokozottabb mértékben áll ez Magyarországra, melynek területe sokszorosan kisebb, mint a Nagynémet Birodalomé, s amelynek csekély erőforrásai a kisebb távolságok következtében sokkal könnyebben érhetők el, mint a német hadsereg erőforrásai.

A Kárpátok gerince nehezen leküzdhető akadályt jelent az orosz hadsereg számára, és a magyar hadsereg könnyebben tudja tartani ezt a vonalat, mintsem egy jelentős fegyver- és hadianyagfölénnyel végrehajtott támadást feltartóztatni a síkságon. Szilárd meggyőződésem, hogy ezt a frontot egyedül is tartani tudjuk, anélkül hogy német segítségre szorulnánk, és ebben az esetben talán a központosított hadiiparunk és a mindkettőnk számára oly fontos közlekedési utak sem lesznek a légitámadásoknak annyira kitéve.

Ebből az alkalomból vissza kell térnem egy már többször fel-

A DNYEPERTŐL A KÁRPÁTOKIG

vetett kérdésre is. A magyar hadosztályok, amelyek a német csapatok hátában megszálló és rendfenntartó csapatokként szolgálnak, nyugtalanító helyzetben vannak. Nincsenek megfelelően felfegyverezve, és így az előtt a lehetőség előtt állnak, hogy teljesen szétverik és szétszórják őket. A VII. hadtest már két részre van

szétszakítva, a VIII. hadtest 1., 5., 23. és 12. könnyű hadosztálya messze északon áll, elvesztette a kapcsolatot a többi magyar megszálló csapattal és magával az anyaországgal is, ami az utánpótlást is lehetetlenné teszi. A közöttük fekvő 9. és 19. könnyű hadosztály szinte védtelenül van kitéve egy meglepetésszerű ellenséges lovas tömegtámadásnak. Ezek a meglehetősen fegyvertelen hadosztályok hadseregünknek majdnem felét teszik ki, és sajnos, nem tudjuk őket pótolni.

Ezért a legnyomatékosabban kell kérnem önt, Excellenciás Uram, hogy megállapodásunk értelmében szíveskedjék a magyar hadosztályokat az ellenséges frontról idejében visszarendelni az Északkeleti-Kárpátok lábához, ahol a Lemberg—Ogyessza vasútvonalat tudnánk biztosítani, és minden csapatunkat együtt tarthatnánk. Ezek a csapatok azután a Kárpátok védelmére is rendelkezésre állnának, ami az erők jelenlegi szétszórtsága mellett kizártnak látszik. Nehéz lenne megmondani, hogy vajon egyáltalán sor kerül-e egy nyugati invázióra, de Észak-Erdély megtámadását biztosnak tekintem.

Szilárd meggyőződésem, hogy a dicsőséges német Wehrmacht továbbra is helytáll a túlerővel szemben, és ezt a célkitűzést minden rendelkezésünkre álló eszközzel mi is becsületesen kívánjuk támogatni.

Szívből köszönöm a Szombathelyi vezérkari főnök által küldött üdvözleteket; örömmel hallottam, hogy Ön, nehéz munkája és felelőssége ellenére, a legjobb egészségnek örvend és kitűnően néz ki.

Hű bajtársiassággal
szívélyesen üdvözli
Horthy."

AZ „UTOLSÓ LEHETŐSÉG"

1944. február 18-án Mr. H. a következő közlést tette Barcza György, a Kállay—Bethlen csoport külön kiküldöttje előtt: a Kárpátokon a védelem teljesen kilátástalan, ezért azt tanácsolja, hogy amint a Vörös Hadsereg eléri a Kárpátokat, a magyar kormány azonnal szakítson a németekkel és vegye fel a kapcsolatot a szovjet hadsereggel, kérjen békét a Szovjetuniótól; ez az utolsó

lehetőség, hogy elkülönüljenek a biztos vereség elébe néző Hitler-fasizmustól a békekonferencián!

De *a Kállay-rezsim erre nem volt hajlandó, még a lehetőségét is kizárta annak, hogy a fegyvernyugvás feltételei ügyében tárgyalásokat kezdeményezzen a szovjet kormánnyal!*

Közben Kállay folytatta a baloldali ellenzék — elsősorban a Kisgazdapárt — megnyerésére irányuló tárgyalásait, de próbálkozásai nem sok sikerrel kecsegtettek. Az egyik ilyen megbeszélés után, amelyen Bajcsy-Zsilinszky, Tombor és Barankovics vett részt, Bajcsy-Zsilinszky Kállayhoz intézett levélben szögezte le álláspontját.

A levél bevezető részében Bajcsy-Zsilinszky mentegetőzik amiatt, hogy legutóbbi találkozásuk alkalmával felindultságában esetleg olyasmit mondott, amit utólag sajnál. Kéri, értse meg, hogy ő „aki úgy dobta el magától élete során mindazt, amit a törtető emberek hajszolnak, különösen érzékeny, ha azt hiszi, hogy még az önzetlenségét is kétségbe vonják", másfelől tiltakozik azon vád ellen, hogy „egyoldalúan és könnyen játszik az ország érdekeivel", és határozottan kijelenti: „Ha magamnak néhanapján szemrehányást csinálok, inkább azért teszem, hogy itt-ott talán megalkuvó voltam kormányoddal szemben való kritikámban. *Sohasem tiltakoztam az álparlamentarizmus ellen* pl., amiben élünk s ami — sajnos — nem titok ellenségeink előtt sem. *Nem emeltem fel szavamat azok ellen a teljesen téves beállítások ellen, hogy mi szociálisan fejlett ország vagyunk:* noha ennek pontosan az ellenkezőjéről vagyok meggyőződve... Túlságosan sima formában említettem a belső polgárháborút, amelyben élünk, a *katonai rémuralom cselekedeteiről meg éppen hallgattam."*

Bajcsy-Zsilinszky levelében ugyanakkor tiltakozik az ellen, hogy Kállay letiltotta Bárdossy ellen írt cikksorozatának közlését.

Azután így folytatja levelét:

„Fölhatalmaztál arra, hogy figyelmeztesselek a Franciaországból kapott amaz értesülésemre, hogy ott állítólag mintegy 20 000 főnyi s túlnyomó részt magyar fajú ún. »partizán-vadász« vesz részt német vezetés alatt a francia nemzeti ellenállás üldözésében és leküzdésében. El sem tudok képzelni ennél bűnösebb és lelkiismeretlenebb dolgot. S ha nem 20 000, csak 1000 magyar ember vállalkozott erre a becstelen szerepre, akkor is felelős érte a mai kormányzat, mert a magyar közigazgatás tudta nélkül ilyesmi,

ilyen kiszivárgás, magyarán megmondva német toborzás, nem történhet.

Megemlítem írásban is újból azt a lehetetlen dolgot, hogy államtitkárod, Bonczos Miklós hadigondozási akcióit és hatáskörét egészen nyíltan szabotálja az a katonai kamarilla, mely ennek a szerencsétlen országnak egyik legnagyobb átka...

... Szóvá tettem a legújabb hadbírósági ítéleteket előtted, melyek Székesfehérvárott apró kommunista szervezkedőket, köztük 20 éves fiatal nőt is, összesen négy embert halálra ítéltek. Kérdem, van-e józan és igazságos arány egy csírájában elfojtott mozgalom apró bűnösei és ama tömeggyilkos gazok* ellen hozott ítéletek között, melyek az előbbieknek halált juttattak, az utóbbiaknak csupán 10—15 esztendőt? De a politikát sem lehet egészen kikapcsolni ezekből a büntetőjogi eljárásokból. És kérdem: van-e értelme annak, hogy fölöslegesen még jobban elmérgesítsük ilyen ítéletekkel a magyar—szovjetorosz viszonyt? Hiszen nem kétséges, hogy ezek az ítéletek kiszivárognak, különösen ha végre is hajtják őket. És ugyan mi szüksége van arra Magyarországnak, hogy a Bárdossy becstelen könnyelműséggel vállalt hadüzenetei és hadi vállalkozásai, százezernyi magyar fölösleges lemészároltatása után még új okokat vagy ürügyeket is gyűjtsünk magunknak arra, hogy bombázzák szerencsétlen országunkat? Ismételten szeretnélek megkérni arra, hogy *ne engedd ezeknek a halálos ítéleteknek végrehajtását.* Tegyetek pontot végre a lelkiismeretlen őrültségek ama sorozatára, melyek szerencsétlen országunkat a katasztrófa legszélére sodorták!

Végül újból szóvá teszem — nem tudom hanyadszor — a katonai kamarilla és e kamarilla halálos veszedelmének kérdését. Nem Imrédy, nem Szálasi, nem a vicek-vacak polgárháborús tisztviselői horda fricskával elintézhető íróasztal lázadása itt az igazi baj, hanem *az alkotmányos államhatalom lassú átcsúszása a katonai kamarilla kezébe*... (Kiemelés tőlem — KE.)

... Én százszor megmondtam a magyar állam legilletékesebb tényezői előtt, *hol kell kezdeni egy más belső hadihelyzet, egy egészen más belső sakktábla és sakkhelyzet kialakítását.* Előre figyelmeztettelek az újvidéki tömeggyilkosok szökésének valószínűségére. De az én szavam, holott a Háromhatalmi Egyezményhez való csatlakozásunk óta minden előre bemondott számításom teljesült, mindig pusztába kiáltott szó volt: fantaszta vagyok azok

* B. Zs. nyilván az újvidéki vérengzés ügyére céloz.

szemében máig, akik Magyarországot történelmének legnagyobb katasztrófája szélére sodorták, nyilván azért, mert előre láttam végzetes sodródásukat, és még meg is mondottam, e katasztrófa felé. (Így van az eredetiben — KE.) Ők a reálpolitikusok: a Bárdossy-féle lelkiismeretlen és túlbuzgó tökfilkók és a Werth-féle teuton zsiványok. És még a Te szemedben sem vagyok politikus? Mint ahogy a legutóbb Tombor és Barankovics barátom előtt is mondottad, a merevségem miatt. Holott meg kellene köszönnötök, hogy vállalom ennek a »merevségnek« minden keserves következését és ódiumát."

Bajcsy-Zsilinszky világosan foglal állást az országot fenyegető veszély ellen: „Tiltakozom Magyarországnak mindenfajta — csöndes, poloskaszerű, germánstílusú vagy akár erőszakos — megszállása ellen, és vallom, hogy *jobb az erőszakos megszállás, mint a békésen tűrt.* Mert az erőszakos megszállás legalább becsületét és jövőjét szerzi vissza, talán szenvedések, esetleg igen súlyos szenvedések, vér és pusztulás árán, szerencsétlen hazánknak, de *disztanszírozza Magyarországot a Német Birodalom sorsától.* Lehet azonban, hogy éppen fordítva: a magyar állam önérzete és ellenállási készsége akadályozza meg az ország német megszállását. S az én hitem szerint ez valószínűbb.

Én ma sem provokálásra bíztatom a magyar kormányt a németek felé, hanem csak nagyobb önérzetre és erőteljesebb önvédelemre, önállóságunk nagyobb hatósugarú érvényesítésére, s minden veszedelemmel szemben való teljesebb fölkészülésre, hadseregünknek és tisztikarunknak döntő jelentőségű személyi változtatások útján való szigorú beállítására a magyar önvédelem céljai irányába."

Ezután ismét belpolitikai kérdésekre tér vissza:

„Mi a belső rend helyzete ma Magyarországon? Egyik oldalon az évek óta megmerevült csöndes polgárháború, immár intézményessé vált szabotázs a törvényekkel és a kormány intézkedéseivel szemben, tűrése a kisebb-nagyobb kiskirályságok rendszerének, élükön a vezérkari főnökség teljesen alkotmány-ellenes hatalmának. Másik oldalon az inkvizícióra emlékeztető üldözés jelentéktelen vagy kis jelentőségű kommunista vagy kommunistának bélyegzett szervezkedésekkel szemben, az igazi törvénytelen hatalmasságok kezébe adása a polgári szabadságnak, minek során bárkit bármikor le lehet tartóztatni, hazug följelentések és ürügyek alapján üldözni, összeverni, megkínozni lehet, felelősség

nélkül s a kisbűnösöket akár halálra ítélni, miközben a nagybűnösök menekülésének egyre jobban kikövezett autóútja nyílik...

...A kormányzatod a Reményi—Schneller-féle h. pénzügyigazgatói színvonalon és az Antal István-féle goebbelsi epigonizmus sivár szóvirágaival hirdeti a nemzeti egységet, ami az ő fogalmazásuk szerint kb. annyit jelent, hogy pszt, hallgassunk tizenegynéhány ezer munkaszolgálatos becstelen legyilkolásáról, ezrek és ezrek megkínzatásáról, az újvidéki és zsablyai szerb—zsidó pogromokról és hirdessünk nemzeti egységet a magyar állam évezredes jogegyenlőségi elvének lelkiismeretlen széttörése után, a mi alkotmányos ellenzékiségünk és a quislingista szélsőjobboldali ellenzékiség hídfőire alapozván valaminő silány színpadi díszletét a mindent áthidaló és kiengesztelő festett szivárványnak.

Legutóbbi beszélgetésünk során megerősödtem abban a meggyőződésemben, hogy nekem sokkal élesebben kell distanszíroznom magamat kormányod politikájától, mint ahogy eddig tettem. Nem magam, hanem az ország jövője érdekében...

...A magam személyével semmi gondom. Leszámoltam magamban, hosszas tanácskozás után lelkiismeretemmel, a magam életének jelentéktelen kérdéséről. *Ha Quisling-kormány jön, és még élek, fegyvert fogok ellene.* (Kiemelés tőlem — KE.) Nemzetem veszélyes hanyatlásának a mai korszakában is lehetetlennek tartom, hogy Teleki Pál képviselje egyedül a Curtius-ugrást* abba a szakadékba, melyet a magyar államalkotás és történelem évezredes gyönyörű egyöntetűségébe, bátor önvédelmi és önállósági hagyományaiba és magatartásába vágott egy félbeteg magyar kormánypolitika, melyet olyan végzetesen és szinte jóvátehetetlenül tágított és mélyített ki Bárdossyék és Werthék bűnös lelkiismeretlensége."

Kállayról jóindulattal, sőt mondhatni túlságos jóindulattal így ír: „Mindamellett, mint ahogy Te tetted egyik legutóbbi leveledben velem szemben, én sem vonom kétségbe sem jóhiszeműségedet, sem igaz magyarságodat. Sőt csak mélyen sajnálkozni tudok azon, hogy a sokféle V. hadoszlop szorongattatásai közben mindjobban engeded politikádat lesiklani az egészséges kibontakozás ösvényéről.

* Curtius-ugrás. A római Forumon — a monda szerint — hasadék támadt, és a jósok kijelentették, hogy ez csak akkor fog bezáródni, ha Róma feláldozza legdrágább kincsét. Marcus Curtius, ki azt vallotta, hogy Róma legdrágább kincse a fegyver és a vitézség, fegyveresen beugrott a mélységbe, s az mögötte bezárult.

Tisztában vagyok ugyan azzal, hogy csődtömeget vettél át Bárdossytól s ezzel a csődtömeggel jó darabig nem rosszul gazdálkodtál. Mégis azt mondom, hogy az utóbbi időben egyre inkább engedted magadat belesodortatni a quieta non movere* magatartásába, és keveset tettél, úgyszólván semmit az illegális erők letörésére és a polgárháborús front fölszámolására. Ebben látom én politikád legvégzetesebb Achilles-sarkát."

A levél befejező része:

„Évek óta hangoztatom, a legkülönbözőbb fórumok előtt és a legkülönbözőbb formában: nem lehet kormányozni, sem jó külső, sem jó belső politikát csinálni olyan országban, ahol az illegális hatalmak fölibe nőttek a legálisaknak. Még csak értelmes ellenzéki politikát sem lehet csinálni ott, hol az ember nem tudja, mikor, milyen polgárháborús erők húzzák keresztül a kormány számítását, vagy fordítják visszájára intézkedéseit. Imrédyék valójában illegális erők látszat szerint legális megtestesítői, s a Te kormányzatod sem sajtópolitikájában, sem a parlamentben semmit sem tesz visszaszorításukra, holott talajukat a népben, ha volt egyáltalában talajuk, régen elvesztették, míg ugyanakkor engem, egy alkotmányos ellenzéki párt képviselőjét még a házelnök védelme sem illet meg, sőt Törs Tibor, Szabados népbiztos egykori titkára évről évre valósággal üldöz, az elnöki pulpitusról. Kormányzatod pedig az alkotmányos baloldalra és a forradalmi és polgárháborús szélsőjobboldalra még csak nem is mér egyenlő mértékkel, hanem minket üldöz vagy üldöztetni enged — lásd a szociáldemokraták ellen elkövetett nyilas terrortámadásokat! —, míg ugyanakkor a szélsőjobboldalt valósággal favorizálja. Ezt igazolja Antal miniszter hihetetlenül silány lapja, az Ország is, mely inkább csak abban különbözik az Egyedül vagyunk-tól, hogy annál mérhetetlenebbül nívótlanabb... Holott az egyetlen helyes, az alkotmányosságnak is megfelelő, az ország életérdekeinek is megfelelő kormánypolitika csak az lehetne, amely engedné növekedni, erősödni az alkotmányos baloldali frontot és ugyanakkor céltudatosan és erélyesen szorítaná vissza az alkotmányellenes forradalmi szélsőjobboldalt. Az az út, amelyen a kormány halad, s amelyen mintegy visszaszippantani igyekezném mindazt a helyes és hasznos állásfoglalást és intézkedést, melyet korábban tett, egyenesen vezet egyfelől az illegális forradalmi erők felül-

* Quieta non movere (latin): a nyugodt dolgokat nem kell mozgatni, zavarni.

kerekedése és esetleg napokkal vagy órákkal a német összeomlás előtt egy Quisling-rendszer gyalázata és katasztrófája felé, holott éppen azt akarja becsületes elgondolással, de hibás módszerekkel megakadályozni, másfelől a magyar állam világtörténelmi és immár véglegesnek ígérkező csődje felé.

Én újból elmondottam a magam bíráló megjegyzéseit és halálos aggodalmaimat. Empirista* alapon könnyű kiszámítanom, hogy megint hiába. Mégsem tudok hallgatni, mert bármilyen szabad ember vagyok, nekem is van egy parancsolóm: a tisztességes magyar lelkiismeretem.

Őszinte tiszteletem kifejezésével maradtam igaz híved:

Bajcsy-Zsilinszky"

A „MARGARETHE I" UTOLSÓ ELŐKÉSZÜLETEI

1944. február 26-án Antonescu marsall — Hitler meghívására — háromnapos látogatásra a vezéri főhadiszállásra érkezett. Hitler arra szerette volna rávenni Antonescut, hogy támogassa „a magyar árulás" esetére tervezett német akciót, de a támogatás fejében ne lépjen fel területi követelésekkel, minthogy nem az a cél, hogy Magyarországot leigázzák, hanem az, hogy az eddiginél nagyobb erővel vegyen részt a háborúban. Ennek elérése érdekében létre kell hozni olyan kormányt, amely el van szánva arra, hogy a háborút Németország oldalán folytassa. Tehát: a közös, nagy célok érdekében Antonescu támogassa a „Margarethe I"-et — egyelőre ellenszolgáltatás nélkül.

Bár Antonescu az „ingyenes" segítségnyújtásra nem volt hajlandó, és így a „Margarethe I" végrehajtásában nem lehetett számítani román csapatok közreműködésére, Hitler mégis megnyugodva búcsúzott a háromnapos tanácskozás végén román vendégétől, mert személyében biztosítékot látott arra, hogy Románia híven kitart a Harmadik Birodalom mellett; le lehet állítani a „Margarethe II", Románia átállása esetén tervezett akció további munkálatait...

* Empirista vagy empirikus tudós az, aki a tapasztalat körén nem megy túl.

Antonescu elutazása napján, 1944. február 28-án Hitler kiadta az utasítást: a „Margarethe I" előmunkálatait gyorsított ütemben be kell fejezni, a következő feladatok, illetve változtatások figyelembevételével:

„1. A vállalkozást lehetőleg az országon belül végrehajtott felvonulás, például az ország belsejében huzamosabb időre leállított szállítási akció formájában kell végrehajtani. A jövőben ezt az akciót Trojanisches Pferd (trójai ló) elnevezéssel kell jelölni.

2. A határok mentén folyó hadmozdulatokat úgy kell álcázni, mintha azok délkelet és kelet felé, valamint abból az irányból jövő csapatmozdulatok lennének.

3. SS ejtőernyős vadász-zászlóalj bevetése a valószínűleg még bevetésre nem alkalmas 6. ejtőernyős vadászezred helyett, továbbá a 16. SS páncélgránátos hadosztály, az 1. hegyi hadosztály, erős rendőri erők, a légierő részei, valamint erős páncélos és motorizált egységek bevetése, amelyeket északnyugatról kell ide irányítani.

4. Le kell rögzíteni a megszállás fontos hadigazdálkodási és politikai célkitűzéseit."

Így szólt az utasítás és másnap a Wehrmacht főparancsnokságának hadműveleti törzse kiadta a megfelelő parancsokat. De a terveket napokon belül ismét át kellett dolgozni — az új, váratlan szovjet offenzíva miatt.

1944. március 1-én a szovjet hadijelentés közölte, hogy a keleti arcvonal északi szakaszán a *leningrádi front csapatai kierőszakolták az átkelést a Narva-folyón,* Narva városától délre, és a folyó nyugati partján 35 km hosszúságú és 15 km mélységű hídfőt létesítettek —, két nappal később, március 3-án a szovjet csapatok elérték Narvától nyugatra a Finn-öbölt.

Másnap, *március 4-én az 1. Ukrán Front* csapatai *Kijevtől* nyugatra támadásba lendültek, és ez a támadás meglepetésként érte Mannstein tábornagyot, a német déli hadseregcsoport parancsnokát.

Az új szovjet offenzíva már az első napon nagy sikert ért el: a páncélos és motorizált egységek *180 km-es szakaszon 20—25 km mélységben áttörték a német arcvonalat.*

De még 24 óra is alig telt el, amikor a német déli hadseregcsoport arcvonalát újabb csapás érte: *március 5-én hajnalban*

Konyev és Malinovszkij hadseregtábornok vezetése alatt fergeteges támadást kezdtek a 2. és a 3. Ukrán Front csapatai.

A szovjet offenzíva negyedik napján, *március 8-án* a Magyar Távirati Iroda bizalmas kiadása azt közölte, hogy az *1. Ukrán Front előretolt egységei már csak 160 kilométerre vannak a magyar határtól...*

A német hadvezetőség 1944 március elején nem számított arra, hogy a szovjet csapatok támadást kezdhetnek. Az olvadás a vártnál korábban köszöntött be, az utak sártengerré váltak, a legkisebb csapateltolások is nagy erőfeszítést igényeltek.

Ezért jött váratlanul a szovjet offenzíva. A Wehrmacht helyzetét súlyosbította, hogy alig tömték be az arcvonal egyik szakaszán keletkezett rést, a szovjet támadás másutt folytatódott. Az 1944-es év a leningrádi ostromgyűrű felszakításával kezdődött, és március elején már a Kárpátok felé törtek előre a Vörös Hadsereg csapatai.

A március 3-i déli helyzetmegbeszélésen Hitler kénytelen volt megállapítani: a hadműveleti terv március végére tervezte a „Margarethe I" végrehajtását, ez túl későinek tűnik, legalább két héttel előbbre kell hozni a terminust.

Másnap, március 4-én Hitler jóváhagyta az új tervet: a felvonulási parancsot a kijelölt csapatok március 5-én kapják meg, így legkorábban március 12-én érhetik el a kijelölt térségeket. Az akció — ennek utána — március 15-én kezdődhet meg.

De még ezt a tervet sem lehetett eredeti formájában megvalósítani: a Tarnopol térségében március 4-én és a következő napokban elszenvedett súlyos veszteségek miatt az OKW kénytelen volt igénybe venni a „Margarethe I"-re előirányzott erők egy részét, új egységeket kellett a tartalékokból Bécs környékére vezényelni.

Budán, a Sándor-palotában Kállay még mindig várt. Politikai elképzeléseit 1944. március 1-én ismertette a külföldön akkredikált magyar diplomatákkal. A tájékoztató részletesen elemezte a harctéri és a külpolitikai helyzetet.

Kállay szerint nem teljesedtek be az angol-amerikai csapatok olaszországi előnyomulásához fűzött remények, a német hadvezetőség — a jelek szerint — a nyugat-európai invázió elhárítására összpontosítja fő erőit és elhanyagolja a keleti frontot. A legfontosabb teendő tehát — szögezte le Kállay „bölcs" előrelátással — „hogy *időt nyerjünk...*" Kállay megállapította: külföldön a rendszernek rossz sajtója van; az terjedt el a köztudatban, hogy Magyarország feudális, antidemokratikus, antiszociális állam, mely mindenkor elnyomta a nem-magyarokat. A követekre hárul az a feladat, hogy mindezeket a vádakat megcáfolják... (Ritkán kaptak követek hálátlanabb és nehezebben megoldható propaganda feladatot, mint 1944 március elején Bakach-Bessenyey, Ullein-Reviczky, Wodianer és társaik...)

Kállay tájékoztatója a következő tétellel fejeződött be: meglehet védeni a kijelölt védelmi vonalat — *„feltéve természetesen, ha az oroszok nem akarják mindenáron áttörni a Keleti-Kárpátokat..."*

Egyszerűen: mindaddig eredményes lehet a védekezés, ameddig az ellenfél nem akar komolyan harcolni!...

VÉGSŐ TERMINUS: MÁRCIUS 19.

1944. március 7-én Foertsch tábornokot, a „Margarethe I" kiszemelt főparancsnokát a vezéri főhadiszállásra rendelték. A tanácskozáson, melyet Warlimont, a hadműveleti törzs főnöke vezetett, Foertsch tábornokon kívül részt vett Himmlernek, a birodalmi SS Führerjének képviselője, Pfuhlstein vezérőrnagy, a Brandenburg hadosztály parancsnoka, aki a Trojanisches Pferd fedőnévvel jelzett vállalkozás parancsnoka volt, továbbá Freytag-Loringhofen ezredes, a hadsereg II. sz. elhárító osztályának főnöke. Itt, ez alkalommal a következő döntés született: az akciót legkorábban március 18-án lehet megkezdeni. De mert a következő nap vasárnap, és az a Magyarországra való bevonulásra kedvezőbbnek látszott, a március 19-i terminus mellett döntöttek.

Ezt az időpontot még aznap jóváhagyta Hitler.

A végleges támadási parancsot az OKW 1944. március 12-én adta ki. Ennek értelmében Magyarország megszállását négy német támadó csoport hajtja végre. A parancs értelmében „minden magyar katonai egységet le kell fegyverezni, a felszerelést és a municiót biztonságba kell helyezni, a vasutakat és a hidakat biztosítani kell, és minden ellenállást kíméletlenül le kell törni".

Az általános paranccsal egyidejűleg kiadták a *„Besondere Anordnungen Nr. 1."* (1. sz. különleges rendelkezések) jelzésű utasítást. Ez magában foglalta a megszállás folyamán végrehajtandó rendszabályokat és a Magyarország „kihasználására" vonatkozó irányelveket. Az utasítás megtiltotta a gazdasági életbe való köz-

vetlen beavatkozást; lefoglalásokat csak ezredparancsnokok, a tábori- és városparancsnokságok, továbbá a rendőri egységek eszközölhetnek; a bevonuló csapatok mellé „szakértőket" osztottak be, hogy a mezőgazdaság, az olajipar, a hadiipar és a bányászat munkája ne szenvedjen fennakadást.

A „Besondere Anordnungen Nr. 1." kívánatos, elérendő célként jelölte meg a magyar katonák megnyerését a harc folytatására — sőt ha lehet, harci kedvüket növelni kell. *De* a német csapatok biztonsága érdekében szükséges, hogy a magyar katonákat a kaszárnyákban és körletekben *„együtt tartsák"*, ha lehet, lefegyverezni — és ha nem lehetne őket felhasználni, haza kell bocsátani...

Komoly ellenállásra az OKW nem számított; erre egyrészt képtelennek tartotta az ország katonai és politikai vezetőit, másrészt a magyar hadsereg harci készültségét meglehetősen csekély értékűnek ítélték. A március 10-i értékelés szerint a magyar egységek „harci ereje korlátozott, kiképzésük még nincs befejezve, a felszerelés nem kielégítő. Fegyverzetüknek csak egy részét lehet modernnek tartani. A hadosztályoknak nincsenek nehéz páncéltörő ágyúik."

LAKATOS GÉZA HITLERRŐL

Időközben a március elejei offenzíva során újabb sikereket értek el a szovjet csapatok.

Jól haladt a 2. Ukrán Front offenzívája: Konyev tábornok csapatai *március 10-én elfoglalták Umany városát, az áttörés szélessége 175 km, mélysége 40—70 km volt.*

Ami pedig Malinovszkij hadseregtábornok offenzíváját illeti: március 14-én illetékes német katonai helyen a következő tájékoztatást nyújtották a keleti arcvonal déli szakaszának helyzetéről: „A keleti szárnyon, a *Nyikopol térségében* álló német erők néhány nap óta *elszakadó hadműveletet* folytatnak. Ennek a délnyugati irányban haladó frontvisszavonulásnak a következménye *Herszon feladása,* melyet német részről önálló stratégiai megfontolásból és nem az ellenség nyomására hajtottak végre."

(A hadműveletek menetét ugyan befolyásolni nem tudták, de

legalább finom és elegáns csomagolásban tálalták a Wehrmachtnak a keleti arcvonalon elszenvedett sorozatos vereségeit.)

Az arcvonal középső szakaszának helyzetéről a német „illetékes hely" meglepő őszinteséggel a következőket közölte: „Ezen az arcvonalszakaszon a németek egészen a Bugig engedték előre a Szovjetet anélkül, hogy lényeges ellenállást tanúsítottak volna. A németek célja ebben a térségben a keleti és a nyugati szárny tehermentesítése volt. A szovjet előrenyomulás a Bug elérése után nem folytatódott, Progrebiscsénél pedig, ahol a Szovjet célja Vinnyica, még nem állott be megszilárdulás a helyzetben."

Csak egy pillantást kell vetni a térképre, és nem is kell különösebb katonai szakértelem annak megállapításához, hogy a német hadsereg tehát Ukrajnában újabb katasztrófa előtt állt: az 1., 2. és 3. Ukrán Front csapatai szinte feltarthatatlanul közeledtek a lengyel, a csehszlovák, a román és a magyar határ felé.

A keleti frontra kiküldött ún. megszálló magyar hadsereg a front közeledtével kritikus helyzetbe került. A hadsereg parancsnoka, Lakatos Géza vezérezredes 1944. március 11-én és 12-én — ez utóbbi napon ment ki a német csapatokhoz a „Margarethe I" végrehajtásának parancsa — tárgyalásokat folytatott a vezéri főhadiszálláson Zeitzlerrel, a vezérkar főnökével, sőt Berchtesgadenben fogadta Hitler is. Lakatos Géza e tárgyalásokról — utólag, 1961-ben — feljegyzést készített. E feljegyzés képet ad a magyar hadsereg helyzetéről és az 1944. március elején volt német—magyar viszonyról.

„Előzmények. A magyar 2. hadseregnek az 1943 telén, a Don mellett elszenvedett katasztrofális, súlyos ember- és anyagveszteséggel járó veresége után, vagyis ugyanazon év tavaszán a budapesti központi katonai vezetés kieszközölte a német hadvezetőségnél, hogy a magyar honvédség legalább egy évig tartó kíméleti időt kap új egységek szervezésére, felállítására és felszerelésére. Vagyis frontharcba való bevetésre nem jön tekintetbe. Ez idő alatt csak egész gyenge fegyverzetű, ún. kis hadosztályokkal pacifikáló feladatokat fog ellátni a keleti hadszíntér német arcvonala mögött, ami helyhez kötött jelleggel fontosabb műtárgyak, úgymint hidak, vasútvonalak, pályaudvarok stb. biztosításából állott, partizánok elleni védelem céljából. E célra óriási területen — kb. mint a visszacsatolt területekkel megnagyobbodott Magyarország — 2 hadtestkötelékben 9 hadosztály

működött parancsnokságom alatt 1943 májusától szeptemberig Kijev székhellyel mint főhadiszállással.

Laikus számára is világos, hogy főleg golyószórókkal és csak kézi lőfegyverekkel felfegyverzett egységeim, tüzérség, légierők, valamint a mozgó hadműveletekhez szükséges utánszállítási eszközök (train) stb. nélkül és komoly harcfeladatra ki sem képezve, a német első vonalba való bevetésre nem voltak alkalmasok és nem is voltak hivatva.

Ám az 1943 júliusban Harkov térségében bekövetkezett szovjet-orosz nagyarányú offenzíva a helyzetet teljesen felborította és csapataimat mindjobban veszélyeztette, mert a német visszavonulás ezeket komoly harcra teljesen felkészületlenül találta. Minden olyan német kísérletnek, amely egységeimet az első vonal súlyos elhárító harcaiba igyekezett belerántani, a legmerevebben ellenálltam. Elég sajnálatos, hogy e téren a budapesti központi vezetés (vezérkar főnöke) részéről nem találtam támogatásra, sőt még kellő megértésre sem, mert hiába tiltakoztam csapataim oktalan, hiábavaló súlyos veszteségekkel járó feláldozása ellen, amikor pl. az 1. magyar hadosztály bevetését maga a honvéd vezérkar főnöke rendelte el, ami azután a csapatok zömének a teljes megsemmisülésével végződött.

Az egész német keleti arcvonal nagyarányú visszamozgása azután 1943 őszétől kezdve már nem volt megállítható, legfeljebb ideig-óráig, ami számunkra katasztrofális helyzetet teremtett. Emellett a parancsnoklási viszonyok nem voltak felülről világosan szabályozva, mert a németek harcászati alkalmazás szempontjából — ahogy ők mondották »einsatzmässig« — a vezetést maguknak vindikálták, ami azt jelentette, hogy mindig súlyosbodó helyzetünkből folyó kényszerű visszamozgás tekintetében is meg akarták kezemet kötni. A csapatok ellátásához szükséges álló-raktárak és hatalmas méretben felhalmozott készletek mentése és hátraszállítása pedig mozgó train-alakulatok teljes hiánya mellett szinte lehetetlennek látszott, mert az egész óriási terület adminisztratív igazgatása is német kézben volt, és ők »vagonzárlatot« rendeltek el. Ilyenformán a súrlódások napról napra és hétről hétre fokozódtak és mindent egybevetve leírhatatlanok lettek. Még a közvetlen lerohanásnak kitett főhadiszállásom hátramozgatásához is német hozzájárulás volt szükséges, ami úgy Kijevből, 1943 szeptemberben, mint Kremjeniecből 1944 februárban egészen kritikus helyzetbe hozta a vezetést. »Megszálló« csapataimnak különösen keleti irányban, vagyis közvetlenül a mint sűrűbben áttört német vonalak mögött fekvő egységei egymás után kerültek orosz páncélos és lovas csapatok lerohanása és bekerítése következtében kétségbeejtő helyzetbe (így van az eredetiben — KE). Csak két választás volt: vagy véresen felmorzsolódni, vagy a harc elől kitérni. Ennek a roppant nehéz, kettős követelménynek nem lehetett maradéktalanul eleget tenni, mert az utóbbi választás feltétlenül előbb-utóbb aláásta a csapatok erkölcsi értékét. Végül meg kell még jegyeznem, hogy éppen a kilátástalannak látszó és a csak megsemmisítéssel végződő harcfeladatok elől való kitérés — amit magam is helyesebbnek láttam és a vezetést ez irányba is tereltem — mindjobban fokozta a német bizalmatlanságot és kiélezte a helyzetet.

Mindent összegezve a német front teljes megingása és az ezzel járó kilátások mellett helyzetünk egyenesen kétségbeejtő volt. Összenergiámat kellett latba vetnem, hogy csapataim radikális hátravonását minden erővel szorgalmazzam. E célból úgy német, mint magyar vonalon ismételten feltártam a helyzet tarthatatlanságát és kértem új rendezést, azonban a magyar megszálló erők megmentésére nem történt semmi. Német oldalról két okból: először azért, mert minden magas német vezető, akikkel állandó kapcsolatot tartottam fenn, az őket jellemző teuton gőggel, elbizakodottsággal bizakodóan ítélte meg a helyzetet, természetesen velem szemben taktikai okokból is; másodszor azért, mert most már politikai előrelátásból is elgáncsolni igyekeztek minden olyan szándékot, amellyel a szinte túszként messze kidobott magyar csapatokat a magyar házához közelebb és a magyar házába hazamenteni igyekeztem. Súlyos megállapításokat és prognózisokat tartalmazó jelentéseimnek volt ugyan némi mozgató ereje, mert úgy a magyar kormány, mint a budapesti katonai vezetés részéről lépések történtek hátravonási javaslataim érvényre juttatása érdekében, azonban eredménytelenül.

Végre február elején magam igyekeztem az ügyet kézbe venni és előzetes hozzájárulással pár napra Budapestre hazarepültem. Itt a legmagasabb vezetőkkel folytattam tárgyalásokat, de csak annyit tudtam elérni, hogy egyrészt személyesen közreműködtem egy Horthy kormányzó által Hitlernek írt levél megszerkesztésében, továbbá azt a biztatást kaptam, hogy kérjek közvetlen meghívást a német főhadiszállásra, vagyis hátravonásunkat magamnak kell kiverekedni! Mindenképpen hálátlan feladat, hiszen annak a katonai erőnek voltam főparancsnoka, amelyet vissza akarunk mozgatni, és ez katonának sohasem dicsőség. De most

már mégis erre koncentráltam minden igyekezetemet úgy Budapesten, mint a hadműveleti területen, Lembergbe visszatérve, közvetlen német vonalon.

Ennek eredményeképpen nagysokára, március 9-én, vagyis jó későn kaptam meg Zeitzler vezérezredes, német vezérkari főnöknek igen szívélyes hangú távirati meghívását Berchtesgadenbe, a német főhadiszállásra, miközben azonban szerencsétlen magyar csapataim sorozatosan szenvedtek hiábavaló súlyos veszteségeket.

Ezt megelőzően az egész problémáról tömör, de kimerítő német nyelvű memorandumot készítettem, amelyben egyrészt egy mellékelt vázlattal konkrét javaslatot tettem jövő alkalmazásunkra és területünkre, másrészt adatokkal, veszteség-statisztikával alátámasztottam az eddigi szerepünk céltalanságát. A javasolt terület zömében Galíciát foglalta volna el, egészen a Kárpátok gerincéig.

A memorandum kísérő szövegében aztán különösen kidomborítottam azt az erkölcsi bomlasztó hatást, aminek csapataim ki vannak téve, ha továbbra is front-közelségben maradnak, kellő felfegyverzés nélkül, melynek következtében a reguláris harc elől ellenség közeledtére ki kell térniök. Írásomat még kiutazásom előtt repülőgépen kiküldöttem Zeitzlernek.

A rendelkezésemre bocsátott különrepülőgéppel másnap, vagyis március 10-én utaztam ki a meghívásnak eleget teendő. Délután fél ötkor érkeztem a salzburgi (ainringi) repülőtérre, ahonnan illő fogadtatás után Berchtesgadenbe mentem autón. Este Zeitzler ünnepélyes vacsorát adott tiszteletemre, másnap, 11-én délelőtt 11 órakor hivatalos megbeszélésre várt.

Az általános front-helyzetet előadtam, s láttam, hogy még mindig naivul reméli a Dnyeszter-front tartását, s hozzátette, hogy 10—20 nyugatról átdobott hadosztállyal „gyermekjáték" volna a keleti helyzetet helyrehozni, de ugyanakkor nyugaton szinte alig várják az inváziót, mert azt biztosan visszaverik. Ennek mielőbbi megindítása szinte kívánatos volna! Erre azt válaszoltam, hogy én az ő helyzetében tényleg elvonnék onnan 10 hadosztályt, ezt megköveteli a keleti arcvonal, s ez azután kiválthatná az annyira »óhajtott« nyugati inváziót, ahol talán 10 hadosztály nem jelent nagy erőcsökkenést. Válasza az volt, hogy: »Sie haben nicht so unrecht mit der Idee.«(Az ön elgondolása nem is helytelen — KE.) Éppen most töprengek valami ilyen megoldáson.

Emlékiratomat egyébként olvasta, azzal teljesen egyetért, belátja nehézségeimet; elővett egy saját tervet, amelyben egy hátrább fekvő terület irányába vezető nyilakkal voltak hadosztályaim megjelölve. Végül azt mondotta, hogy egyébként legjobb alkalmam lesz a kérdésről magával a Führerrel tárgyalni, aki fogadni fog, ezért emlékiratomat neki előre előterjeszti. Erre bizakodó hangulat vett rajtam erőt.

Délben Keitel tábornagy ebédvendége voltam. Hitler legszolgalelkűbb híve, ravasz, ellenszenves, magyargyűlölő, mondhatni gonosz ember. Behízelgő modora révén lett ilyen fontos munkatársa gazdájának, aki tudvalevőleg nem tűrt ellentmondást. Csak így érthető, hogy a folyton rosszabbodó helyzetről alig kapott őszinte jelentést, mert arra lassan alig akadt vállalkozó, viszont elködösített képek alapján nem lehet vezetni, még Hitlernek sem, akit csak a 39—40-es évek villámsikerei avattak beképzelt, mindent legjobban tudó hadvezérré.

Hitlernél. Másnap, azaz március 12-én délután 4 h 20-kor volt a Hitlernél való kihallgatás órája kitűzve. Homlok altábornagy berlini katonai attasénk és Schuchard német vezérkari ezredes kíséretében autón mentünk a festői szépségű vidéken megépített Sasfészekbe, Obersalzbergbe. Az épület vadászkastélyhoz hasonlít, útközben sorompók, őrök, drótakadályok. Az előszobában mindnyájunkról levetették a szolgálati övet és vele együtt pisztolyunkat. A fogadóhelyiségben Keitel, Jodl vezérezredes és Zeitzler már gyülekezve vártak. Nagy terem, igen gazdagon készült berendezéssel, benne több garnitúra, szőnyegek, egy antik hosszú koncertzongora, Richard Wagner szobrával, értékes képek stb.

Rövid várakozás után belépett Hitler; beteges, öreges kinézésével és mereven szúró, üveges szemeivel mindjárt első percben igen kedvezőtlen, nem várt benyomást tett. Hóna alatt papírokat hozott, melyekből egész memorandumom kilátszott. Keitel bemutatott, Hitler kezet nyújtott, erősen a szemembe nézett, majd a nagy kör alakú asztalnál maga mellett jobbról helyet foglaltatott velem.

Némán intett, hogy adjam elő mondanivalómat, mire — utalva az írásba foglalt elgondolásomra — különösen két momentumot domborítottam ki, éspedig először az egész mostani és eddigi átkos helyzetünknek fentebb ismertetett erkölcsi hátrányát, másodszor azt, hogy egy esetleges későbbi harchelyzetben, ha arra sor kerülne, a magyar haza határait, a Kárpátok gerincén amúgy is magunk akarjuk megvédeni. Ez volt a lényeg. Erre rövid csend következett, majd ő átvette a szót és határozott, emelt han-

gon, mindjobban belemelegedve, szenvedélyes, csaknem dühöngő stílusban kb. fél óráig egyfolytában beszélt, amiből a legfontosabb, reánk vonatkozó részt az alábbiakban igyekszem, amennyire lehet, szószerint idézni:

»Ich konnte Ihren Gedankengang nicht ganz folgen, denn in einem Lande, wo eine gerade politische Zielsetzung herrscht, da gibt es keine moralischen Hemmungen der Truppe. In diesem Falle weiss ein jeder Soldat, wofür er zu kämpfen hat. Auch in Finnland wäre es nie zu einem schmachvollen Friedensangebot gekommen, wenn nicht die dortigen 5000 Juden ihre Hand im Spiel gehabt hätten! Ansonsten konnte ich auch mit dem Briefe des Herrn Reichsverwesers nicht einverstanden sein, wo er mir schreibt, dass er seine Truppen näher zu Ungarns Grenze wissen möchte. Und weiter, dass sie die Karpaten mit ungarischen Truppen selbst verteidigen möchten; denn der Russe weiss genau immer den schwächsten Frontteil herauszuspüren und wird gerade dort mit seiner Hauptkraft angesetzt angreifen! Weiter, Ungarn irrt sich gewaltig, wenn es glaubt, mit Sowjetrussland einen Sonderfrieden zu schliessen. Im Gegenteil, Ungarn hätte überhaupt viel mehr Opfer bringen müssen, wie bisher. Es gehört alles an die Front hinaus bis zum letzen Mann um dieser Verräterei, wie auch in Italien, Einhalt zu gebieten!« stb., stb. (Nem tudtam egészen követni a gondolatmenetét, mert olyan országban, ahol határozott politikai célkitűzés uralkodik, a csapatoknak nincsenek erkölcsi gátlásaik. Ilyen esetben minden egyes katona tudja, miért kell harcolnia. Finnországban sem került volna sor szégyenteljes békeajánlatra, ha az ottani 5000 zsidó nem lett volna benne a dolgokban! Egyébként a kormányzó úr levelével sem tudtam egyetérteni, amikor azt írja, hogy szeretné csapatait közelebb a magyar határhoz látni. És továbbá, hogy a Kárpátokat maguk szeretnék magyar csapatokkal megvédelmezni; mert az orosz mindig pontosan kiszimatolja a leggyöngébb frontszakaszt és pontosan ott indul támadásba fő hadierejével! Továbbá, Magyarország hatalmasan téved, ha azt hiszi, hogy Szovjetoroszországgal különbékét köthet. Ellenkezőleg, Magyarországnak sokkal több áldozatot kell hoznia, mint eddig. Az utolsó emberig mindenkinek a fronton a helye, hogy ezt az olaszországi áruláshoz hasonló árulást megakadályozzák!)

Mindezeket valóságos dührohamban, ordítva hadarta el, majd folytatólag folyton az »össz-európai front«-ról beszélt, ismételten visszatért az olasz árulásra, mint amely minden bajnak az okozója, felsorolt ellenőrizhetetlen számú, frissen felállított új hadosztályokat egész Európában, elmondotta, hogy olyan megtorló fegyver készül Anglia ellen, ami adandó pillanatban bevetve mindent elsöpör. Ezzel szemben az angol bombázásokra és német városok pusztulására értve azt mondotta: »Denn, was bedeuten die zertrümmerten Häuser und Städte, die werden wir wieder aufbauen. Ja, höchstens um die Frauen und die Kinder tut mir leid.« stb., stb. (Mert mit jelentenek a rombadőlt házak és városok, azokat majd újból fel fogjuk építeni. Igen, legfeljebb az asszonyokat és gyerekeket sajnálom.) Folytatólag összefüggéstelenül beszélt még Churchillről, Amerikáról, majd megint az árulásról, míg végre elhallgatott.

Kínos csend következett, mert ez a támadás teljesen váratlanul ért; csaknem egy éve a hadműveleti területen lévén, a magyar politikai vezetésről vajmi keveset tudtam, legfeljebb sejtéseim lehettek, de semmi esetre sem lehettem azokért felelősségre vonható. Államfővel vitába szállni amúgy is kényes dolog — ez volt az első gondolatom —, hát még egy ilyen idegen népvezérrel és szónokkal, aki ezt hanggal feltétlenül jobban győzi. Majd megszólaltam és önérzetesen a következőket válaszoltam: »Ich fühle mich nicht veranflasst, sowohl was die politische Zielsezung des Landes, als auch die Opferbringung Ungarns anbelangt, Stellung zu nehmen. Ich bin lediglich gekommen auf die liebenswürdige Einladung des Herrn Chef des Generalstabes für die weitere Verwendung der ungarischen Besatzungskräfte eine gesunde Grundlage zu schaffen.« (Nem érzem magam hivatottnak arra, hogy állást foglaljak akár Magyarország politikai célkitűzései, akár pedig áldozatvállalása tekintetében. A vezérkari főnök úr szívélyes meghívásának tettem eleget abból a célból, hogy a magyar csapatok további felhasználásának egészséges alapjait megteremtsük.)

Erre kényszeredett mosollyal azt mondotta: »Ich habe es auch nicht auf Sie gemeint.« (Én ezt nem is Önre értettem.) Majd szinte magába süllyedve, csendesebb, rezignált hangon folytatta: »Übrigens ich hatte nie die Gewohnheit, von meinen Verbündeten zu verlangen, dass sie in einem Gebiet kämpfen, wo sie nicht wollen.« (Egyébként soha nem szoktam szövetségeseimtől kívánni, hogy olyan területen harcoljanak, ahol nem akarnak.) S ekkor Zeitzler felé fordulva kiadta az intézkedést: »Bitte Herr Generaloberst, treffen sie die entsprechenden Verfügungen, nur geben sie acht auf die eisenbahntechnischen Schwierigkeiten.« (Kérem, vezérezredes úr, tegye meg a megfelelő intézkedéseket, csak le-

gyen tekintettel a vasúttechnikai nehézségekre). Hogy ez alatt mit értett — ez csak a mi várva-várt csapatszállításainkra vonatkozhatott — nem tudom, mert odakint, ezeken a gyér forgalmú vasútvonalakon eddig ilyen nehézségekről nem tudtam, de ilyenek nem is voltak. Majd végül elővett egy térképet és részletesen megmagyarázta nekem, hogy ott, ahol én csapataimat páncélos támadástól féltem, ott ilyenről a mocsaras terület miatt szó sem lehet. Erre példákat hoztam fel neki, a közelmúlt orosz támadásokra hivatkozva, hogy igenis erre van sok precedens, ami később éppen az általa kétségbevont területen valóban be is következett.

Nemsokára azután az audienciát azzal fejezte be, hogy: »Das wäre ungefähr alles, was ich Ihnen zu sagen habe.« (Ez körülbelül minden, amit Önnek mondhatok.) Erre felállás után még hozzáfűzte mentegetőző szavait — és ezt jelentsem a kormányzó úrnak —, hogy levelét betegsége miatt eddig nem tudta megválaszolni. Előbb influenzája volt, majd pedig ún. ukrán betegsége, ez egyébként alaposan meg is látszott rajta.

Ezekután lesújtva távoztunk és tértünk vissza Homlok altábornaggyal együtt berchtesgadeni szállásomra, azzal, hogy tulajdonképpen nem ismerem ki magamat, hogy most mi lesz. Ilyenformán kapóra jött, hogy Zeitzler tábornok, a német vezérkar főnöke percek múlva előző napi látogatásomat viszonozta. Csodálkozott kétségeim fölött, mondván, hogy hiszen a Führer döntése — ti. a csapatok hátravonása tekintetében — megtörtént! Arra a kérdésemre, hogy erre mikor számíthatunk, ismételten kitérő választ adott. Ellenben magam részéről kilátásba helyeztem, hogy hasonló helyzetekben, mint legutóbb a VII. hadtest esetében, a jövőben is saját felelősségemre cselekszem. Úgy ezt helyeselte, mint pedig legmesszebbmenő módon felhatalmazott bármikori telefon vagy távirati kapcsolatok felvételére, amit jólesően vettem tudomásul.

Jelentéstétel Budapesten. Másnap, azaz március 13-án igen kalandos körülmények között (köd, hó stb.) Budapestre repültem, és még aznap délután kormányzói kihallgatásra rendeltettem. Szószerint jelentettem a fentieket azzal, hogy összbenyomásom szerint egy olyan erőszakos, »őrült«, teljesen merev ideológiába beleélt emberrel állunk szemben, aki a Német Birodalmat feltartóztathatatlanul viszi a katasztrófába, és ebbe sajnos minket is beleránt. A kormányzó felháborodása határtalan volt. Ugyanilyen kommentárokkal adtam elő élményeimet Szombathelyinek és Kállay miniszterelnöknek.

Már megérkezésem után értesültem Budapesten arról, hogy igen gyanús jelei vannak osztrák határmenti német csapatgyülekezéseknek, bár a német követség, főleg Fütterer légügyi attasé, bármilyen német erőszakos beavatkozás gyanúja ellen sértődötten tiltakozott."

Lakatos e feljegyzést tizenhét évvel az események lezajlása után vetette papírra; mint ő maga mondotta: eredeti harctéri naplók, okmányok, jegyzőkönyvek nem álltak rendelkezésére, csak elsősorban az emlékezőtehetségére támaszkodhatott. Minden visszaemlékezést csak megfelelő kritikával használhat történelmi forrásul a kutató, szűrhet le belőle tanulságokat az olvasó. Ebben az esetben sem lehet más az eljárás. Gondosan ki kell választani az idézett forrásból a szubjektív elemeket, amelyek óhatatlanul elviszik, elterelik a figyelmet a fő kérdésekről. Ez a feljegyzés nyilván elsőrendű forrásnak számít abban a tekintetben, hogyan, mi módon tárgyalt Hitler magyar katonai vezetőkkel. A plasztikus leírás, a párbeszédek élethű rögzítése — mely előnyösen különbözik az esetleg ugyanezen tárgyalásról felvett jegyzőkönyv merev, hivatalos stílusától — a legfőbb értékei e feljegyzésnek, míg a hadtörténészek nyilván kevesebb új adatot találnak benne, főleg a magyar megszálló csapatok tevékenységéről.

Visszatérve az 1944. március 13-át követő napok eseményeire:

Egyetlen pillanatig sem lehet vitás: Lakatos vezérezredest azért hívták meg a véderő főparancsnokságára, azért ígérte meg március 12-én (!) Hitler a magyar csapatok hátravonását a Kárpátokba, hogy a magyar katonai és politikai vezetőket a Harmadik Birodalom valódi szándékai, céljai felől megtévesszék. Persze, tegyük hozzá: ez a módszer egyáltalán nem volt új sem Hitler, sem az OKW gyakorlatában.

Ami pedig a Lakatos-feljegyzés utolsó bekezdésében említett Fütterer-féle információt illeti, erről Bajnóczy vezérezredes, a vezérkar főnökének helyettese 1946-ban vallomást tett. A jegyzőkönyv szerint „a német megszállás lehetőségéről csak annak megtörténte előtt 2—4 héttel szerzett tudomást. Mikor tudomásukra jutott, hogy a magyar határ mentén német csapatösszevonások folynak, nagy tanácskozások voltak, hogy mit csináljanak, fel sem tételezték, hogy ilyen aljasak legyenek a németek, és a szövetségesüket megszállják. A végén úgy határoztak, hogy mint a vezérkari főnök helyettese kérdezze meg Füttererτ. Fütterer nem adott választ, csak teljes 24 óra múlva, ami nekik már nagyon gyanús volt, s ekkor azt közölte velük, hogy a magyar határ men-

tén elhelyezett csapatok leharcolt alakulatok, melyek pihenés céljából vannak ott. Ezt az OKW közölte, s így ez sokakat megnyugtatott, mivel az OKW-nek akkor sokkal nagyobb volt a hitele, mint a pártnak. Azt természetesen nem tudták, hogy az OKW is tele van már pártemberekkel."

Ugyanezt az információt az OKW hadinaplója így örökítette meg:

„Fütterer vezérőrnagyot a magyar vezérkar főnökének helyettese március 13-án 19 óra 30 percre kérette magához. Utalt az előtte fekvő jelentésekre, melyek szerint öt nap óta naponként 40—50 német katonai szerelvényt raknak ki Wiener-Neustadt-Eisenstadt térségében. A vasúti tisztviselők kijelentései szerint a német tisztek elmondták, hogy a csapatokat Magyarország megszállására szánták. A magyar vezérkar főnökének helyettese kérte, hogy ezt a tényállást feltétlenül tisztázza. Fütterer tábornok azt felelte, hogy neki semmi ilyesmiről nincs tudomása; a továbbiakban közelebbi utasításokat kért a felettes szervétől. Az OKW főnöke válaszában a kérdés miatt csodálkozását fejezte ki. Elgondolkoztató jelenség, ha a magyar vezérkarhoz páncélos tan-hadosztályok érkezéséről futnak be jelentések, és ott, a vezérkarban ez feltűnést okoz. A hadosztályok azért tartózkodnak e térségben, hogy a páncélos csapatok felügyelőjének vezetése alatt próbákat és gyakorlatokat tartsanak. Az OKW a lehető legnagyobb súlyt helyezi arra, hogy közelebbi adatokat kapjon azokról a német tisztekről, akik a fent említett közléseket tették.

Fütterer tábornok másnap azt jelentette, hogy ezt a közlést átadta a magyar vezérkar főnöke helyettesének, akire ez láthatóan hatással volt, és hangsúlyozta, hogy a vezérkar nem volt nyugtalan, de a civil fórumok voltak azok, amelyek állandóan felvilágosítást követeltek. A mostani nyugtalanság azért olyan erős, mert sem a kormányzónak a Führerhez, sem a vezérkar főnökének az OKW főnökéhez intézett levelére nem érkezett eddig válasz. Hogy külső jelét is adják annak, hogy magyar katonai körök nem tartanak semmitől, ezt a kérdést ő és nem a vezérkar főnöke tette fel..."

„X. NAP = 1944. MÁRCIUS 19."

„Magyarország német bekebelezése elkerülhetetlen"! — Tárgyalások a Klessheim-kastélyban és a budai Sándor-palotában — Lesz-e katonai ellenállás?

1944. március 14-én Foertsch bécsi főhadiszállásán döntő fontosságú értekezletre került sor, amelyen részt vettek a főparancsnokság hadműveleti törzsének képviselői is. A megbeszélésen a következő megállapításokra jutottak:

a) *A magyarok nincsenek abban a helyzetben, hogy gyorsan rögtönzött ellenakciót végre tudjanak hajtani;* — „a Budapest őrzésével megbízott csapatok szolgálati őrhelyeiken fognak aludni és zárt ellenállást nem fognak tanúsítani, de azért kisebb helyi ellenállási kísérletekkel számolni kell".

Bár a magyar kormány megkezdte a vasutak őrzését, részleges mozgósítás is folyamatban van, ennek ellenére „a *vállalkozás kilátásai igen kedvezőek, a gyors eredmény elérése biztosnak látszik*".

Az *álcázást* a csapatok jól, sok ötlettel hajtották végre. „Ez mind a saját (német) csapatoknál, mind az ellenség (a magyarok) oldalán a célokat illetően messzemenő bizonytalanságot eredményezett. Még ha csütörtökig (16-ig) vagy péntekig (17-ig) a magyarok a német rendszabályokról világos képet nyernének is, a vállalkozás időpontja és a végrehajtás módja felől bizonytalanságban lennének. Éppen ezért a délkeleti főparancsnokság azt kéri az OKW-tól, hogy az X. napot március 18-ában jelölje meg, — annak előtte még nem fejeződnek be az előkészületek, később, 18-a után a magyarok ellenakciót indíthatnak."

A Trojanisches Pferd fedőnévvel ellátott akcióról az értekezlet résztvevői az alábbi tájékoztatást kapták: „Ezen akciót meg kell kockáztatni, az eredmény nem lehet kétséges; maga Pfuhlstein tábornok készítette elő és személyesen ellenőrizte. A katonai szerelvényeket, mint egyes szállítmányokat, úgy mint eddig, bejelentik a magyaroknak. A vonatok, Budapesttől mintegy 40

km-re, *saját* (német) szabotázs következtében kénytelenek megállni és kirakodni. Azután együttesen Budapest felé vonulnak, ahol Pfuhlstein hatalmába keríti a Várat és a Citadellát."

Megállapodtak továbbá abban, hogy az X. parancsot március 17-én hajnali 3 óráig kell kiadni, a parancs visszavonásának utolsó időpontja 15 óra. Budapest térségében a kirakodás március 18-án 22 órakor kezdődik, a határt a megszálló hadtest március 19-én 4 óra 30 perckor lépi át, ezzel egyidőben nyomul be a Pfuhlstein-csoport Budapestre.

A Foertsch-tanácskozást követő napon, március 15-én délután Klessheimben megbeszélést folytatott Hitler a „Margarethe I" ügyében Ribbentroppal és Himmlerrel. A tanácskozás alapjául az a memorandum szolgált, amelyet a Birodalmi Biztonsági Hivatal (RSHA) állított össze — nyilvánvalóan Veesenmayer 1943 decemberi jelentése alapján.

A RSHA-memorandum fontosabb megállapításai:

„A Birodalom szempontjából távoli perspektívában a magyar térségnek mint a régi Habsburg-hatalmi terület egyik lényeges részének a bekebelezése elkerülhetetlen... Ez a cél katonai intervencióval (az eredeti fogalmazásban az „erőszakos megoldással" kifejezés szerepelt — KE) vagy evolúciós úton érhető el. Magyarországnak a birodalom szempontjából való rendkívüli geopolitikai és gazdasági jelentősége ellenére a német külpolitika az utolsó években nem tett komoly kísérletet, hogy befolyásra tegyen szert a magyarországi fejlődésre, eltekintve talán a Führer közvetlen személyes kísérleteitől, hogy Horthyt Kállay eltávolításának és a Bethlen-befolyás kikapcsolásának megnyerje."

A memorandum szerzője úgy véli: a magyar uralkodó osztályoknak még azon rétegei is, melyek a Harmadik Birodalommal ellenségesen állnak szemben, minthogy félnek a bolsevizmustól és nem reménykednek már az angol segítségben, hamarosan megpuhulnak, „érettė" lesznek a tárgyalásra.

A katonai akciót, különösen ha a német hadvezetőség román és szlovák csapatokat is felhasználna, a memorandum ellenzi. Ez esetben a következő hátrányos következményekkel kell számolni:

1. Eddig sohasem tapasztalt, zárt védelmi front alakul ki a kommunistáktól egészen a nyilaskeresztesekig.
2. Lehetetlen lesz minden kormányalakítás, legfeljebb megvásárolt személyek akadnának.
3. Horthy azonnal lemond.
4. Katonai, politikai és gazdasági káosz üti fel a fejét. Az ország egyetlen ellenállási központ lesz, igen nagy méretű partizánmozgalommal kell számolni.
5. Tekintettel a jelenlegi német katonai helyzetre, ez utóbbi szempont — az ti., hogy nagyszámú német hadosztály marad lekötve, bizonytalan ideig — egészen különleges jelentőségű.

A kitűzött célokat tehát nem érjük el. Azt is számításba kell venni, hogy a katonai akciónak a tavaszi mezőgazdasági munkák pillanatában való végrehajtása határozottan árt a terméskilátásoknak. A nagybirtok és a zsidó közvetítő kereskedelem, melyeknek egyikét sem lehet rövid idő alatt felszámolni, csak hozzá fognak járulni az eredmények csökkenéséhez. A biztosra vehető partizántevékenység a hozam növelésének reményét végleg kudarcra ítéli.

A magyarok évszázados tapasztalattal rendelkeznek a nemzeti ellenállás szervezésében. Még a régi monarchia 1848 és 1867 között 20 esztendőn át kifejtett fáradozásai is, melyeket pedig minden hatalmi eszközzel támogattak, teljesen eredménytelenek maradtak, éppen ellenkezőleg, döntően hozzájárultak a magyar nemzeti sovinizmus megteremtéséhez és növekedéséhez. A magyar embertartalékoknak a német hadviselés számára való bevonásáról ilyen körülmények között szó sem lehet. Viszont az általunk megszállt területen végnélküli gerillaháború bontakozik ki. Erdélyben a két felkészült ellenfél összecsapásából előreláthatólag hosszú ideig tartó nagyobb háborús cseekményre kerül sor."

Ha a románok győznek — fejtegeti a memorandum — bár ez lenne a kedvezőbb eset, mégis ez azzal járna, hogy a román csapatokat hosszabb ideig nem lehetne bevetni a keleti arcvonalon. Továbbá: a Duna-medencében állandó nyugtalansági zóna jön létre, mely veszélyezteti a keleti front déli szárnyának utánpótlását.

A külpolitikai következményekről a memorandum a következő megállapításokat teszi:

„Csaknem ugyanolyan súlyosan esnek latba előreláthatólag a külpolitikai kihatások. Az ismételten ellenkező végletbe csapódó német magatartás Erdély kérdésében még a baráti külföldön is oly presztizsveszteséget von maga után, hogy kétségbe fogják vonni képességünket és akaratunkat az európai újjárendezést illetőleg."

A memorandum az evolúciós, a békés alapon történő újjárendezéstől a következő eredményeket várja:

„1. Magyarország belpolitikailag konszolidálódik, németbarát irányvonalat követ.
2. Horthy mint »történeti« személyiség hivatalban marad és mint ilyen az állami intézmények működését tovább biztosítja.
3. A honvédség és a karhatalmi alakulatok megtartják akcióképességüket és a Birodalom rendelkezésére állanak.
4. A magyar térség totális gazdasági kimerítése teljesen biztosítva van.
5. Elesik bárminő érv Románia részéről, hogy csapatokat tartson Erdélyben; azok felszabadulnak a keleti front számára, a jelenlegi Erdély-problémát ügyes ígérettel későbbre napolja el.
6. Tehát nemcsak magyar és román csapatokat nyerünk, hanem számos német hadosztályt is megtakarítunk.
7. Magyarországnak német csapatokkal való, esetleg szükséges teletűzdelése — biztosításul az angol invázióval szemben — úgy mint Romániában, békésen, tancsapatok útján végrehajtható.

Ezeket a messzemenő eredményeket viszonylag egyszerű eszközökkel lehet elérni: kiindulópont a Führer üzenete kellene hogy legyen, személy szerint Horthyhoz, akire tudvalevően a Führer személyisége mindig erős hatással volt. Közvetítője ennek az üzenetnek valamilyen Papen-féle diplomata lehetne, aki nemcsak tisztességes alkusznak számít, hanem személyes bizalmi viszonyban is áll Horthyval. Ez az üzenet, utalva Kállay német-ellenes kormányának bűnlajstromára, kifejezést kell hogy adjon annak a gondolatnak, hogy Magyarország fennmaradását csakis a magyar potenciálnak Németország és Európa céljaira való teljes bevetése biztosítja. Ezeknek a követeléseknek az előfeltételét és biztosítékát teljes rezsimváltozással, mindenesetre német tanácsadókkal kellene megteremteni. Ezek után, a kormányzó által legalizálva, széles alapon nyugvó — a kormánypárt jobbszárnyától a Magyar Megújulás Párt Magyar Nemzetiszocialista Pártszövetségen keresztül egészen a nyilaskeresztesekig — kormány alakítandó.

Ennek a kormányváltozásnak államcsínyszerű keresztülvitelét

úgy kell megszervezni, hogy az egész közvélemény előtt a kormányzó autokratív döntése folytán a tényleges összefüggések rejtve maradjanak, és ellenerők ne tudjanak fellépni.

Biztosítja ennek a tervnek a keresztülvitelét, hogy nagy számban vannak kéznél megfelelő személyiségek, akikhez munkatársaim révén szoros kapcsolataim vannak.

E férfiak közül a legjelentősebbek, akik vezető szerepet tölthetnének be az új kormányban, a következők:

Rátz nyug. altábornagy, tekintélyes tábornok, aki az egész jobboldali ellenzék bizalmát élvezi, és mint miniszterelnök a kormányzó számára is elfogadhatónak látszik.

Ruszkay altábornagy, nagyképzettségű katona, tiszta német származású, aki a tisztikarban a legnagyobb tiszteletnek örvend, és a Honvédelmi Minisztérium átvételével biztos garantálója lenne annak, hogy Magyarország katonai erői feltétel nélkül a Birodalom oldalán legyenek.

Imrédy nyug. miniszterelnök, nagyképességű férfi, akinek mint gazdasági vezetőnek és pénzügyi szakembernek elsősorban a magyar értelmiségi rétegben van nagy visszhangja.

Baky nyug. csendőrőrnagy, képviselő, egyik szervezője a magyar csendőrségnek, mely általában és méltán a nyugalom és rend legbiztosabb eszközének számít, de mindig is maradéktalanul Németországot követte."

Az RSHA memoranduma végül leszögezi: „A felsorolt jobboldali elemekből három napon belül meg lehet alakítani az új kormányt — megfelelő katonai nyomás segítségével (az akcióval egyidőben nagyobb arányú szállítmányokat irányítsanak Magyarországon keresztül a keleti frontra)".

Ez a magyar szempontból nagy fontosságú dokumentum leplezetlenül feltárja a Német Birodalom vezetőinek igazi szándékait, távlati terveit: „Távoli perspektívában a magyar térségnek mint a régi Habsburg-hatalmi terület egyik lényeges részének a bekebelezése elkerülhetetlen . . ."

Ez volt az RSHA álláspontja, javaslata a „magyar kérdés" megoldására. Nyilvánvaló, hogy az OKW és Hitler, elsősorban katonai okokból nem akarta, de nem is merte mellőzni a német hadsereg aktív fellépését a magyarországi kormányváltozás kierőszakolásában.

A Hitler—Himmler—Ribbentrop megbeszélés azzal az eredménnyel zárult, hogy végrehajtják a „Margarethe I" akciót, ugyanakkor a politikai megoldás tekintetében figyelembe veszik

az RSHA memorandumot, valamint az ennek alapját alkotó Veesenmayer-jelentést.

1944. március 15-én este az operaházi díszelőadás után Jagow, budapesti német követ felkereste Horthyt a Várban és közölte vele: a Führer meggyógyult és szívesen várja a vezéri főhadiszálláson tartandó megbeszélésre a keleti fronton levő magyar csapatok ügyében. Horthy másnapra ígért választ, hogy elfogadja-e a kancellár meghívását. A tanácskozás erről 16-án kora délelőtt kezdődött meg, Kállay miniszterelnök, Ghyczy külügyminiszter, Csatay honvédelmi miniszter és Szombathelyi vezérkari főnök részvételével. (A kormány tagjainak többsége még nem tudott a meghívásról.) A vélemények megoszlottak: Ghyczy és Szombathelyi a meghívás elfogadása mellett, Kállay és Csatay ellene foglalt állást.

Mint Horthy március 30-án Hóman Bálintnak, a kormánypárt jobbszárnya egyik vezetőjének elmondotta: ő maga „hosszabb ideig habozott, de végül, főleg Szombathelyi érveinek engedve, a Kárpát-vonal védelméről és az általános politikai helyzetről lévén szó, az elutazásra határozta el magát".

Az OKW hadinaplója szerint március 16-án a déli helyzetmegbeszélésen Hitler közölte: Horthy elfogadta a meghívást. A hadműveleti törzs helyettes vezérkari főnöke azonnal értesítette erről a délkeleti főparancsnokságot és utasította, hogy a „Margarethe" összes előkészületeit, amilyen mértékben csak lehet, fékezni kell, és a végrehajtásra kiadandó paranccsal — a helyzet tisztázásáig — várni kell.

Az OKW hadinaplója alapján az 1944. március 16-i eseményeket a következőkben lehet összefoglalni:

Az OKW a délkeleti főparancsnoksággal telefonon közölte: számítani lehet arra, hogy a 21. páncélos hadosztályt nem fogják felhasználni, de azért a készületi állapotot tartsák fenn. Ha a tervezett hadműveleti akció elmaradna is, szükséges, hogy néhány német egység bevonuljon Magyarországra, hogy az újonnan megalakuló kormány magatartására nyomást lehessen gyakorolni. Ha — a Führer és Horthy között létrejövő megegyezés következtében — nem kerülne sor a „Margarethe I" végrehajtására, az új magyar kormánnyal el kell fogadtatni bizonyos katonai és haditermelési követeléseket. A hadműveleti törzs helyettes vezérkari főnöke e követelések összeállítására azonnal kiadta a parancsot.

Az OKW illetékes szakértői a megváltozott helyzetnek megfelelő követeléseket gyorsan összeállították. Mindenekelőtt követelték, hogy a *magyar hadseregben a legfontosabb parancsnoki helyeket németbarát tisztekkel töltsék be,* valamint azt, hogy a magyar hadsereget az OKW utasításai szerint szervezzék át és vessék harcba. Ami a részleteket illeti, ezek között szerepelt a keleti magyar megszálló-biztosító csapatok teljes alárendelése a német parancsnokságoknak, továbbá az, hogy a román—magyar határon mindenfajta katonai előkészületet azonnal állítsanak le, a magyar mozgósítási előkészületeket gyorsítsák meg. Az OKW leszögezte: olyan erélyes rendszabályokra van szükség, melyek segítségével biztosítani lehet azt, hogy a fegyveres szolgálatra alkalmas és munkaképes magyar lakosság minél nagyobb mértékben a Birodalom szolgálatára álljon. Az OKW követelte, hogy Magyarország — német támogatással — állítson fel 4—5 megbízható, harcra kész hadosztályt, melyeket részben a keleti fronton, részben esetleg Istriában és Franciaországban használnának fel megszálló feladatokra, vagy vetnének be az elsővonalbeli harcokba. Végül követelték a magyar hadiipar teljesítőképességének, a mezőgazdasági termelésnek fokozását, a növekvő szállítási igények megbízható teljesítését.

Március 16-án este Ribbentrop és Keitel a Führer elé terjesztette a Birodalom Magyarországra küldendő teljhatalmú megbízottjának, dr. Veesenmayernek kinevezését. (Veesenmayer Linzben találkozott Pfuhlstein vezérőrnaggyal; a kapott utasítás szerint neki, mint Magyarország jövendő „gauleiter"-ének, a legszorosabban együtt kell működnie a Trojanisches Pferd vezetőjével.)

Ugyanezen este közölték Foertsch törzskarával, a Luftwaffe főparancsnokával, a Wehrmacht hírszerző osztályának és szállítási osztályának főnökével: *X. nap március 19-e.*

Mialatt Budapesten Horthy az utazáshoz készülődött, március 17-én Hitler kiadta az utasítást, hogy a „különleges rendelkezések"-ben megállapított irányelveket némileg módosítani kell, mégpedig azt a részt, amely a magyar katonákkal való bánásmódról szól. Eszerint azokat a magyar katonákat, akik ellenséges magatartást tanúsítanak, mint magyar katonai internáltakat, munkaszolgálatra a Birodalomba kell szállítani; a magyar önkéntes egységek szervezését leállítják. Arról, hogy zárt magyar egységeket harcba vessenek-e, miután „német hozzájárulással" új magyar katonai vezetőket neveztek ki, még nem történt döntés.

Március 18-án reggel érkezett meg Klessheimbe Horthy. A kormányzó kíséretében volt Csatay honvédelmi miniszter, Szombathelyi, a vezérkar főnöke és Ghyczy külügyminiszter, valamint Fütterer budapesti német katonai attasé. Német részről a fogadáson és a tárgyalásokon részt vett a Führeren kívül Keitel, az OKW főnöke, Zeitzler, a szárazföldi hadsereg vezérkari főnöke, Jodl, az OKW hadműveleti törzsének főnöke, Warlimont, Jodl helyettese, Ribbentrop külügyminiszter, Himmler, a birodalmi SS vezére, Bormann, Hitler helyettese, és a hadműveleti törzs két szakértője.

Horthy beszámolóját a tárgyalások első részéről a március 19-i Koronatanács jegyzőkönyve így örökítette meg:

„18-án, szombaton reggel érkezett meg Hitler vezérhez, aki gépkocsin őt a Klessheim-kastélyba elkísérte. Érezte, hogy más az atmoszféra, mint az eddigi látogatások alkalmával lenni szokott.

Amidőn Hitler a tárgyalási terembe bekísérte, Schmidt követ is követte Hitler vezért, mire ő Hitlerhez fordulva azon óhajának adott kifejezést, hogy akkor ő is kéri a kíséretében levő miniszter urak jelenlétét. Erre Schmidt követ elhagyta a termet, és így négyszemközt folyt le az ő és Hitler közötti megbeszélés.

Hitler a megbeszélések elején előadta, hogy Németország az olasz árulás folytán milyen katasztrofális helyzetbe került. Ő tudta, hogy az olaszok részéről árulás készül, és ma is bántja lelkiismeretét az, hogy a helyzetet az olaszokkal szemben előbb nem tisztázta. Nem tűrheti, hogy a háta mögött ismét árulás történjék. Biztosítani kell tehát magát minden eshetőségre. Olyan benyomásokat nyert, hogy Magyarország átáll az ellenséghez. Ezt a kormányzó úr a leghatározottabban tagadásba vette. Nekünk, magyaroknak ezer év óta nincs folt a becsületünkön, árulók nem voltunk, mire Hitler azt válaszolta, hogy neki olyan értesülései vannak, hogy Magyarországon az átállás gondolatával foglalkoznak. Kormányzó úr azzal válaszolt, hogy ő ismeri az ország helyzetét, ő azt a legjobban tudja elbírálni, hogy mi az ország helyzete. Hiába érvelt Hitler vezérrel szemben, a köztük folyó érvelés kezdett mindig élesebb és élesebb lenni. Tiltakozására és azon utalására, hogy Magyarország a Német Birodalom által tervbe vett, egy ilyen katonai megszállással szemben hogyan tudna ellenállni, Hitler azt válaszolta, hogy neki van elég rezervája, hogy ezzel szemben kellő hatással fellépjen, de itt volnának még a magyarok ellen a románok, a szlovákok és a horvátok is. A kormányzó úr erre azt válaszolta, hogy jobb volna, ha ezen tartalék divíziókat Hitler az oroszok elleni harcra használná fel, és a maga részéről egyelőre blöffnek tartja az inváziót. A kormányzó úr ezután felállt és felment lakosztályába. Hitler nemsokára felüzent, hogy 24 személyre van egy ebéd szervírozva, akar-e a kormányzó úr ezen részt venni, vagy kisebb körben ebédelni? A kormányzó úr azt üzente, hogy elfogadja a meghívást az ebédre.

Délután folytatódott a megbeszélés Hitler vezérrel. Megmondta Hitlernek, hogy mindenre gondolt, de Hitler ilyen lépésére nem. Kérte, hogy revideálja álláspontját és elhatározását. Utalt arra, hogy a magyar nemzet az egyetlen, amelyik hozzá és a Német Birodalom irányában barátságos érzelmekkel viseltetik. Hitler erre azt válaszolta, hogy ő csak biztosítani akarja a hátát. A kormányzó úr újabb érveket hozott fel és ismételten kérte (elírás a jegyzőkönyvben, nyilvánvalóan „kérdezte" helyett — KE) Hitlert, hogy milyen érvek alapján vádolja ő a magyar nemzetet, és kéri őt, hogy a német kormány írásban közölje az illetékes magyar miniszterelnökkel vagy külügyminiszterrel a németek rendelkezésére álló vádanyagot. Erre Hitler ismét visszatért arra a vádra, hogy Kállay miniszterelnök fogadta Szent-Györgyi Albert Nobel-díjas egyetemi professzort, és megbízatást adott neki arra nézve, hogy ankarai külföldi útja alkalmából egy esetleges különbéke érdekében próbáljon tárgyalásokat kezdeni az ankarai angol és amerikai tényezőkkel. Pedig az igazság a kérdésben az, hogy Szent-Györgyi Albert professzor audienciát kért a miniszterelnöknél, előadta, hogy tudományos előadás megtartása céljából hívták meg őt Ankarába, és a miniszterelnök elhatározásától teszi függővé azt, hogy kimenjen-e vagy nem, és hogy szabad-e neki kimenni, avagy nem? Kállay miniszterelnök ezen alkalommal látta először Szent-Györgyi professzort, és azóta sem beszélt vele. Majd a magyar sajtó állásfoglalását kritizálta. A Badoglio-kormány árulása alkalmával a magyar sajtó egy szóval sem ítélte el az olasz árulást, és azt agyonhallgatta. Mussolini elismerésétől sem írt, és a sajtóban olyan cikk is megjelenhetett, amelyet Szvatko Pál az esti »Magyarország« egyik számában elkövetett (!) Újabb vád volt, hogy Magyarország a zsidókérdésben semmit sem tesz, és nem hajlandó a nagyszámú magyarországi zsidósággal leszámolni. Itt felemlítette Hitler azt, hogy Finnországnak

csak hatezer zsidaja van, és ez is milyen aknamunkát végez Finnország további helytállása ellen.
A kormányzó úr válaszában utalt arra, hogy ha a sajtóban kifogásolni akarják a megjelent cikkeket (így van az eredetiben — KE), úgy könnyű találni a lapokban olyan részleteket és megjegyzéseket, amelyeket különböző szemszögből kifogásolni lehet. Hiszen Imrédy »Magyarság« című lapja hozott egy hírt Berlin nagyméretű angolszász bombázása után, amely szerint ezen Berlin elleni nagy angolszász légitámadásnak semmilyen hatása nem volt, és az jelentéktelen volt. Ezután még egyszer próbálta a kormányzó úr rábírni Hitlert, hogy a német csapatok Magyarországba való bevonulását ne engedje meg, és gondolja meg azt, hogy mennyire indokolatlan akkor, amidőn a szerintük a szövetségesekhez átállani szándékozó Magyarországon sem egy robbantás, sem sztrájk és semmiféle akció nem volt és nem történik. Ha a németek most megszállják katonailag Magyarországot, ez az angolszászok nagyméretű bombatámadásait fogja maga után vonni. Ebből csak hátrányok fognak származni Németországra nézve, és felütheti fejét egy partizánmozgalom is. Minden érvelése Hitlerrel szemben eredménytelen volt, mintha borsót szórt volna a falra. Ezek után kérte Hitlert, hogy délután hat órakor elutazhasson. A németek ezzel szemben kijelentették, hogy ez nem lehetséges, és Hitler felkérte őt, írna alá egy proklamációt, amely szerint a németekkel való egyetértésben és az ő hozzájárulása után jöttek be Magyarországba a német megszálló csapatok. Ezt a leghatározottabban megtagadta. Kijelentette, hogy életében sohasem hazudott, márpedig nem az ő vele való egyetértésben jöttek be ezen megszálló csapatok, de utalt arra, hogy ő, mint Magyarország alkotmányosan megválasztott kormányzója, ezt nem is teheti, mert ehhez a m. kir. miniszterelnöknek ellenjegyzése és az országgyűlésnek a hozzájárulása volna szükséges."
Szombathelyi Keitellel tárgyalt: e megbeszélésen vázolta azokat a hátrányokat, sőt veszélyeket, amelyek Magyarország megszállása esetén érhetnék a Birodalmat. Szombathelyi rámutatott arra, hogy „egy erőszakos lépés politikai denunciációknak nyit tág teret, megbontja Magyarország egységét, az emberek pártokra szakadnak (így van az eredetiben — KE), a politikai helyzet labilis lesz, a jelenlegi nyugodt és békés viszonyok felborulhatnak". Ez természetesen nemcsak magyar szempontból, hanem német szempontból is rendkívül hátrányos kihatással járna. De ehhez a belpolitikai felforduláshoz még hozzájárulna bizonyára az

ellenséges bombázás. Ezek Magyarország ipari üzemei, közlekedési eszközei és egyéb fontos háborús gazdálkodási intézmények ellen irányulnának, de terrortámadásokká is elfajulhatnának. Mindennek a következtében úgy a magyar, mint a német háborús felkészültség súlyosan szenvedne. Hisz ipari üzemeinknek legnagyobb része Németországnak dolgozik, és közlekedési eszközeink is igen nagymértékben szolgálják a német érdekeket... Mindez kérdésessé válhat akkor, ha Németország erőszakos lépésre ragadtatja magát. Magyarország, illetve a Duna medencéje megszűnik az a nyugodt bázis lenni, amelyen át a Német Birodalom a most igen fontos keleti hadszíntér déli szakaszához, tehát Ukrajnába és másrészt a Balkánra nyugodt és biztos összeköttetésekkel rendelkezett.
Keitel válaszában kijelentette, hogy ő nem ismeri a dolgoknak a politikai oldalait, lehet, hogy úgy lesz, ahogy Szombathelyi mondja, de el vannak határozva arra, hogy Magyarországon rendet kell teremteni és garanciákat kell kézbe venni, nehogy úgy járjanak, mint az Olaszországban történt.
Szombathelyi végül a következő ellenvetést tette:
„Németország óriási felelősséget vesz magára egy elhamarkodott, erőszakos lépéssel Magyarország ellen a világ közvéleménye előtt. Ebből a lépésből világ-skandalum lehet, mert azt fogják mondani, hogy íme, dacára hogy Magyarország hű szövetségese volt mindig Németországnak, most ezzel is ilyen csúnyán elbánnak. A *legkülönösebb pedig az, hogy éppen akkor esnek a hátunkba, amidőn a közös ellenség, Oroszország ellen mozgósítottunk és felvonulunk.*"
Ez volt Horthy és Szombathelyi utolsó aduja: megígérni Hitlernek, hogy mozgósítanak, harcba vetnek minden erőt a Szovjetunió ellen, akkor talán elmarad a megszállás.
Erre mutat egyébként az is, hogy Szombathelyi hosszasan magyarázta Keitelnek, milyen veszélyes a helyzet a keleti fronton, de még nincs minden veszve: *„Hogyha hamarjában nagy erőkkel vonulnak fel a keleti hadszíntéren, akkor döntő eredményeket érhetnek el, mert sikerülhet az orosz haderőt Ukrajnában megsemmisíteni."*
Ami ezután következett, azt a magyar források — elsősorban a koronatanácsi jegyzőkönyv és Szombathelyi terjedelmes feljegyzése — nyilván nem véletlenül, meglehetősen homályosan adják elő. A tárgyalások a késő délutáni órákig — mint láttuk — nem vezettek eredményre, Horthy nem akarta aláírni az előre

elkészített jegyzőkönyvet és *állítólag* haza akart utazni. Közben vagy ezután mégis történhetett valami, mert *létrejött egy újabb Hitler—Horthy megbeszélés.*

Hogy ez kinek az „érdeme" volt, azt egészen biztosan nem lehet tudni, de annyi kétségtelen, hogy létrehozásában szerepet játszott Szombathelyinek Hitlerrel és Sztójaynak Ribbentroppal folytatott tárgyalása.

Ismét Szombathelyi feljegyzését idézzük:

„20[10]-kor a főméltóságú úr a Führernél megjelent, ahol főméltóságú úr előadása szerint egyik sem szólt, mert a főméltóságú úr úgy vélte, hogy a Führer hívta meg őt, viszont a Führer pedig úgy vélte, hogy a főméltóságú úr akar valamit megbeszélni. Végre a jég megtört, de a Führer a kívánságokról konkrét értelemben nem beszélt. Csak azt mondta, hogy ő Magyarországnak igaz barátja. Magyarországnak csak a javát akarja, és nem szeretné, ha a helyzet elmérgesedne. Éppen úgy szereti Magyarországot, mint a főméltóságú úr, és most, hogy a csapatai Magyarországba útban vannak, rögtön felhívja Antonescut, hogy román hadtesteivel azonnal induljon a Dnyeszteren túl a Bug felé, és avatkozzon be a harcba, mert most már nincs kibeszéd (így van az eredetiben — KE) arra, hogy a magyarok a románokat hátba támadják, ezért nem mernek ők nagyobb erőkkel a déli fronton harcba lépni.

A főméltóságú úr Hitlertől kijövet azonnal útra kész volt. A Führer őt nagy kísérettel a vasútra kikísérte, hol egymástól búcsút vettek. A vonat 21[30]-kor gurult ki a riefelingi pályaudvarról."

Megegyezésről, megállapodásról Szombathelyi nem tesz említést. Az a tény azonban, hogy a Führer „nagy kísérettel" kísérte ki Horthyt a pályaudvarra, arra vall, hogy nem haraggal váltak el egymástól...

Ribbentrop 1945-ben a nürnbergi Nemzetközi Katonai Törvényszék vizsgálóbírája előtt azt vallotta, hogy „a német csapatok ekkor (mármint 1944. március 19-én) Horthy egyetértésével vonultak be Magyarországra".

A koronatanácsi ülésen mindössze egyetlen rövid kis utalás található a *Horthy—Hitler megállapodásra.* Közvetve került csak szóba, akkor, amikor Keresztes-Fischer belügyminiszter tájékoztatta a Koronatanácsot a Gestapo „önkényes" akcióiról, melyek Horthy szerint ellentétben vannak *„a Führerrel folytatott tárgyalások megállapodásaival".*

Tehát: *volt megállapodás.*

Horthy Hómannak így indokolta a „megállapodást" (bár ezt a kifejezést, óvatosságból, nem használta): Ő, Horthy tiltakozott a német akció ellen, valamint a német és magyar rendészeti közegek együttműködése ellen, és nem volt hajlandó a jegyzőkönyvet aláírni, sőt lemondását is kilátásba helyezte. Hitler ezt „végzetes lépésnek minősítette, mert ez esetben — ellenállásnak a lehetősége is felmerülvén — nem tudná visszatartani a magyar belső helyzet miatt már amúgy is hónapok óta ugrásra készen álló románokat, horvátokat és tótokat attól, hogy a német csapatokkal együtt betörjenek az országba. Ez a körülmény késztette arra a kormányzót, hogy *hozzájárulását továbbra is megtagadva, a német elhatározást mégis tudomásul vegye."*

Tehát: Horthy, saját bevallása szerint is, „tudomásul vette" az ország német megszállását, továbbá azt, hogy „bizonyos német közegek a magyar rendészeti közegekkel együttesen fognak működni". (Az SS és a Gestapo magyarországi „működéséről" van szó, amelyet a magyar rendészeti szervekkel karöltve óhajtottak véghezvinni...)

De ha kételkedéssel fogadjuk is Horthy, Szombathelyi, Sztójay és Ribbentrop egykorú elbeszéléseit, napok vagy évek múltán tett vallomásait, ha feltételezzük is — éspedig joggal —, hogy mindegyik részvevőnek megvolt az oka arra, hogy saját szerepét a lehető legelőnyösebben állítsa be, még marad egy forrásunk, az *OKW hadinaplója*, amelynek feltétlenül hihetünk. Az ok egyszerű: a hadinaplóban elsősorban azok a politikai megbeszélések és események kaptak helyet, melyek — akármilyen formában és mértékben is — de hatást gyakoroltak a további hadműveletekre. Ha ott hazudtak, akkor maguknak ártottak.

Hogy tükröződnek az 1944. március 18-i Horthy—Hitler tárgyalások az OKW hadinaplójában?

Az OKW hadinaplója szerint a fogadás után megtartott első beszélgetésen úgy tűnt, hogy a Führer megegyezésre jut a kormányzóval. „Ezután került sor a magyar urakkal közös ebédre. A megbeszélések folytatásánál azonban új, teljesen megváltozott helyzet állott be. A kormányzó, miután előterjesztették neki a követeléseket, közölte, hogy Magyarország nem tud semmiféle ellenállást kifejteni, azonban ő a további fejleményekért minden felelősséget áthárít a Führerre és a Nagynémet Birodalomra. A kíséretében lévő urak azonnal vették a kabátjukat. De minthogy a különvonat még nem volt kész, elhúzódott az elutazás,

Közben Szombathelyi vezérezredes kérte, hogy még egyszer találkozhassék a Führerrel, hogy kifejtse: a német megszállás, ha az Magyarország akarata ellen menne végbe, Németország erejét is gyengítené. A Führer ezen az új megbeszélésen világosan körvonalazta céljait és álláspontját. Ezután visszatért Szombathelyi vezérezredes a kormányzóhoz, úgyhogy 18 és 18,30 között az elutazást ismét tervbe vették, miután semmiféle eredményre nem jutottak."

Jegyezzük meg: *Hitler 17 órakor már kiadta a parancsot a „Margarethe I" végrehajtására.*

„19 óra után jelentette Foertsch tábornok Butlar tábornoknak távbeszélőn Bécsből — olvasható a hadinaplóban —, hogy az előírás szerint 19 órakor a bevezető akcióra vonatkozó parancsokat elküldték Pfuhlstein tábornok csoportjainak, úgyhogy már nem áll fenn az a lehetőség, hogy a már folyamatban levő hadmozdulatokat biztonsággal visszatartsák.

21 óra 30-kor, amint azt előre eltervezték, egy Bécsből Budapest felé futó vonat magyar területen aknára futott és felrobbant. A Magyar Államvasutak jelentették a szállítmány feltartóztatását és az eset fölött sajnálkozásukat fejezték ki.

A várakozás ellenére 20 órakor a kormányzó még egyszer megjelent a Führernél. Ezen megbeszélés után kijelentette: *most értette meg először tökéletesen és teljesen a Führer szempontjait* és *ezért a követeléseket teljesíteni akarja.*

A magyarok részéről Klessheimből semmiféle parancs nem ment ki; a kormányzó és kísérete 21 óra tájban elfoglalta a különvonatban a helyét és elutazott (3 órával később, mint eredetileg tervezve volt) Bécs irányába. Ott a vonat 1 óra helyett hajnali 4 óráig várt; a Budapestre való beérkezés elhúzódott a reggeli órákig, úgyhogy a kormányzó rendszabályai legkorábban déltől kezdve éreztették hatásukat.

A katonai vezetés számára ezután az a feladat adódott, hogy a Pfuhlstein-vállalkozás számára *már kiadott rendszabályokat a megegyezés által teremtett új helyzethez igazítsák.*

21 óra 30-kor hozzájárult a Führer a hadműveleti törzs főnökének előterjesztésére ahhoz, hogy

1. a röpcédulákat nem kell ledobni és a propagandarepülést nem kell végrehajtani,

2. Budapesten a Várat és a Citadellát nem kell megszállni, de egy díszőrség vonuljon fel a Várba, Pfuhlstein csapatai békésen nyomuljanak Budapest közelébe, az ejtőernyős zászlóaljat nem kell ledobni, mint eredetileg előirányozták,

3. a magyar katonaságot a kaszárnyákban együtt kell tartani, a fegyvereket raktárakban kell elhelyezni, ezenfelül mindenfajta beavatkozást lehetőleg kerülni kell. A kormányzó vonatát magyar területen nem kell feltartóztatni. Ezek után elhatározták, hogy a *következő egységeknek nem kell Magyarországra bevonulniok:* Belgrád környékéről a 100. vadász hadosztály, a 21. páncélos hadosztály (ezt Nyugatról szállították volna), az 507-es „Tigris" páncélos különítmény, a 301-es páncélos különítmény, amelyet a nettunói hídfőtől vontak volna el."

Warlimont, a hadműveleti törzs helyettes főnöke, miután ezt még Klessheimből távbeszélőn közölte Foertsch tábornokkal, március 19-én 1 óra 25 perckor a délkeleti főparancsnokságnak és a vállalkozáson részt vevő katonai egységeknek távirat formájában is kiadta a különleges utasításokat. A parancsnokokkal közölték: *Horthy kormányzó kinyilvánította készségét arra, hogy teljesíti a német követeléseket.* Mégis, az ő részéről március 19-én déli órák előtt semmiféle rendelkezés nem várható a magyar hadsereg irányában, ezért az német megszállás alatt maradjon. A magyar haderőt a kaszárnyákban együtt kell tartani, de nem kell lefegyverezni. Pfuhlstein tábornok menetoszlopait Budapest környékén kell összegyűjteni. A távirat a továbbiakban rendelkezett arról, hogy az angol—amerikai, francia—lengyel és jugoszláv hadifoglyokat a magyar vezérkarral történt megegyezés alapján a Birodalom területére szállítják.

Hajnali 2 óra és 4 óra között Bukarestben és Pozsonyban a német tábornokok tájékoztatták az illetékeseket a küszöbön álló bevonulásról. Az előző értesítéssel ellentétben, a Führer és a kormányzó között létrejött megegyezésnek megfelelően, már csak arról volt szó, hogy a magyar terület egy részét német csapatok szállják meg »a legfontosabb összekötő vonalak biztosítása céljából«. Végül Greiffenberg tábornokot, a budapesti német katonai attasét utasították, hogy nevezze meg azokat a magyar tiszteket, akik németbarátságuk alapján a vezérkar, a Honvédelmi Minisztérium és a csapatok vezető posztjait elfoglalhatnák, arra alkalmasak."

Greiffenberg tábornok válasza a következő napon érkezett meg. Az OKW hadinaplója, pontosabban a hadinaplóról megjelent könyv, amelyet e könyv szerzője felhasznált, itt három sor pontot közöl, a lap alján pedig a következő szerkesztői jegyzet

olvasható: „Miután nem tudom, hogy a fent nevezettek életben vannak-e, és a nevek közlése nekik vagy hozzátartozóiknak nem árt-e, a következő három sort pontok által helyettesítem."

„Ezenkívül utasításokat adtak ki arra — folytatódik a Kriegstagebuch —, hogy az új helyzetnek megfelelően hogyan kell megváltoztatni a propaganda módszereit. Eszerint német részről a magyar lakosság és katonaság felé semmiféle aktív propagandát nem kell kifejteni, hanem csak szóbeli propagandát. Hogy a rádió és a sajtó gleichschaltolását biztosítsák, illetékes magyar tényezők mellé tanácsadásra beosztott összekötő tisztek megfelelő utasításokat kaptak...

A magyar közvélemény, amely a részletek felől nem kapott felvilágosítást, mindaddig, ameddig nem szerzett tudomást a légi úton történt szállításokról és egyéb katonai szállításokról, az eseményekről csak közvetve és csak felületesen értesült."

A klessheimi tárgyalások tehát német oldalról nézve a vártnál kellemesebben fejeződtek be, és — ami az OKW számára a keleti front válságos helyzetére való tekintettel lényeges volt — nem kellett erőszakot alkalmazni Magyarország megszállásánál. Amint Ribbentrop a Nürnbergi Per vizsgálóbírája előtt tett vallomásában elmondotta: „Horthy a végén, azt hiszem, valójában egészen elégedett volt, hogy a dolgok így alakultak. Mi utólag úgy találtuk, hogy a dolgok egész simán mentek." Hitler kikísérte vendégeit a vasútállomásra és, amint maga Horthy mondotta el a másnapi koronatanácson, mosolyogva búcsúzott el tőle. A Führernek minden oka megvolt a mosolygásra: Horthy nem utasította el egy új kormány kinevezésének gondolatát, és ami a legfontosabb: a tárgyalás végén már nem is említette lemondási szándékát. Mindez pedig tökéletesen megegyezett Veesenmayer és a Biztonsági Hivatal idézett jelentéseivel és tervezetével.

TANÁCSKOZÁS A SÁNDOR-PALOTÁBAN

Mi történt ezalatt Budapesten? Március 18-án délelőtt Keresztes-Fischer belügyminiszter jelentést kapott egy telefonbeszélgetésről, amely Kornhuber német követségi sajtóattasé és Rajniss Ferenc között folyt le. Kornhuber közölte Rajnissal, hogy Horthy találkozott Hitlerrel, és Kállaynak mennie kell, tehát az Imrédy-párt legyen készenlétben, néhány napon belül hatalomra jutnak.

Keresztes-Fischer ezt a jelentést azonnal közölte Kállay miniszterelnökkel; a rendőrséget készültségbe helyezték, de ezenkívül más intézkedést nem tettek.

A szombati nap további része csendben, eseménytelenül telt el, Kállay türelmetlenül várta Horthy telefon- vagy távirati értesítését a tárgyalások állásáról, de Horthy hallgatott.

Kállay miniszterelnök este kilenc óra tájban nyugovóra tért. Emlékirataiban elmondja, hogy lefekvés előtt dupla adag altatót vett be, mert szeretett volna nyugodtan aludni, hiszen oly sok izgalma volt az elmúlt napokban...

Kállay éjszakai nyugodalmából azonban nem lett semmi. Tíz óra előtt néhány perccel csengett a telefon és a vonal másik végén Keresztes-Fischer belügyminiszter jelentkezett. Kérte Kállayt, azonnal öltözzék fel, mert rövidesen fel fogja keresni, fontos közlendői vannak. Keresztes-Fischer megérkezvén átnyújtotta Kállaynak a határőrség jelentését, mely szerint a német csapatok átlépték Magyarország nyugati határát és Budapest felé tartanak. Még tanácskoztak, amikor a hadsereg jelentését közölték Kállayval: a németek elfoglalták a bicskei vasutállomást, páncélosokat és nehéz fegyvereket raknak ki. Újabb katonai jelentés: az ország minden része felől nagy német katonai szerelvények futnak Budapest felé.

Működésbe lépett a német hadigépezet, megkezdődött a „Margarethe I" végrehajtása.

Kéry Kálmán ezredes, Csatay Lajos honvédelmi miniszter szárnysegédje 1945-ben egyebek közt a következőket vallotta *1944. március 18. és 19. eseményeiről:*

„Március 18-án felkeresett Pogány Imre vk. ezds., a kormányzó katonai irodájának főnökhelyettese. Közölte velem, hogy a kormányzóság, elsősorban Horthyné nagy súlyt helyez arra, hogy Horthy különvonatának útját figyelemmel kísérjem és erről Pogány ezds. útján állandó tájékoztatást adjak.

Volt Központi Szállításvezetőség parancsnoki beosztásomat felhasználva, érintkezésbe léptem a Szállításvezetőség ügyeletes vasúti tisztviselőjével.

Március 18-án 21^h és 22 óra között felhívott Éder MÁV főintéző, ügyeletes tisztviselő és jelentette, hogy Bicskénél a pályatestet eddig ismeretlen egyének robbantották. Miután a kormányzói vonatnak a Hegyeshalom—Bicske-i vonalon kellett Budapestre befutnia, és mert további pályarombolásoktól is féltem, felhívtam Keresztes-Fischer Ferenc belügyminisztert. Javasoltam

neki, hogy a különvonat csak Moson-Magyaróvár állomásig fusson, ott a Kormányzó gépkocsiba szálljon és így térjen vissza Budapestre. A gépkocsi által használandó utat viszont csendőr és rendőr közegekkel kellene sürgősen biztosítani.

A belügyminiszter jelentésem után felkért, hogy vele valahol azonnal találkozzam, mert az ügy fontossága haladékot nem tűr. Javaslatomra a MÁV Igazgatóság épületében a Központi Szállításvezetőség elhelyezési körletében adtunk egymásnak találkozót. Beérkezésemkor Éder főintéző azzal fogadott, hogy Bicske vasútállomáson egy német vasúti szállítmány parancsnoka felháborodással vette tudomásul a szállítmány előtt történt robbantást, ezért elrendelte a Bicske vasútállomáson történő kirakást. Ekkor a belügyminiszter jelenlétében parancsot adtam annak megállapítására, vajon nem raknak-e ki a német szállítmányok a Budapest felé futó többi vonalakon is, ha igen, mely irányban hagyják el a vasúti állomások területét?

A belügyminiszter ezután saját minisztériumával lépett érintkezésbe, hasonértelmű utasításokat adott ki a rendészeti közegei számára, elsősorban a Bicskén kirakott szállítmány további sorsának felderítésére.

Kb. egy óra leforgása alatt a következő kép alakult ki: Bicske vasútállomás környékét a németek lezárták. Csendőreink az állomás területére nem léphettek. Egyes nagy gépkocsik a Budapest felé vezető úton elindultak. Az állomás területére egy újabb csapatszállítmány is beérkezett. Amennyire megállapítható, sok gépkocsival és nagy harckocsikkal. — Ceglédbercel vasútállomáson német páncélosok raknak ki, menetüket Budapest irányában megkezdték. Újabb szállítmány kirakása folyamatban. — A Hegyeshalom és Bicske között elterülő vonalrészen 10—12 szerelvény futásban. — Szenc—Budapest között kb. ugyanannyi. Szabadka—Budapest között kb. 4—6 szerelvény. Lökösháza—Ceglédbercel között 8—10 szerelvény...

Ezek után felhívtuk a miniszterelnököt, bejelentvén, hogy sürgős közléseink vannak, és azonnal útnak indultunk a miniszterelnökségre, hová éjfél előtt be is érkeztünk. A kormányzói vonat ebben az időben még Wient sem érte el.

A két miniszter előtt világos volt immáron, hogy a németek Magyarország katonai megszállását megkezdték. Kállay azonnal magához kérette Szentmiklóssy követet, a külügyminiszter helyettesét, Sombor rendőrfőkapitányhelyettest és Bajnóczy vezérezredest, a vezérkar főnökének helyettesét. Legelőször Szentmiklóssy

követ jelent meg. Közölte, hogy Ghyczytől tolvajnyelven írt sürgönyt kapott, melynek szövegéből megállapítható, hogy a németek barátságtalan lépésre határozták el magukat.

(Ghyczy Jenő külügyminiszter az elutazás előtt megállapodott helyettesével, Szentmiklóssy Andorral abban, hogy ha a következő szövegű távirat érkeznék a címére: „közöld feleségemmel, hogy jól vagyok", ez azt jelenti, hogy „a katonai megszállás küszöbön áll". A március 18-i klessheimi tárgyalás egyik szünetében Ghyczy elküldte rejtjeles táviratát, hogy az otthoniakat ne érje meglepetésként a német akció.— KE)

A két miniszter latolgatta az ellenállás lehetőségeit. Bajnóczy vezérezredes késett, ezért javaslatomra Nádas ezredest, a vezérkar hadműveleti osztályának vezetőjét hívtuk, továbbá Magyarossy altábornagyot, a légügyi főcsoport főnökét...

...Erős késéssel végre megérkezett Bajnóczy vezérezredes és Nádas vezérkari ezredes. Tudomásom szerint a miniszterelnökségre való érkezés előtt Nádas hivatalos helyiségében már tárgyalt a német katonai attaséval.

Bajnóczy vezérezredes közölte Kállayval, hogy *sürgönyt kapott Szombathelyi vezérezredestől, melynek értelmében német csapatok vonulnak be Magyarország területére, őket barátokként kell fogadni és minden összetűzést kerülni kell.*

Kállay ezután külön vonult Bajnóczyval. Az volt a benyomásom, hogy Kállay az ellenállás lehetőségeiről tárgyalt. Rövid megbeszélésük alatt érkezett meg Magyarossy altábornagy és helyettese, Hellebronth vezérőrnagy. Kállay a Debrecenbe való repülés lehetősége iránt érdeklődött. Hellebronth bejelentette, hogy a budapesti repülőterek éjjeli felszállásra berendezve nincsenek, és így senki el nem repülhet éjjel, viszont »hajnalban a repülőterek a németek által már meg lesznek szállva...« — »Honnan tudod ezt?« kérdezte Kállay. »Biztosan tudom, hogy ejtőernyősök a repülőtereket birtokba veszik.« E párbeszéd után az volt a benyomásom, hogy Hellebronth ennél sokkal többet tud. Próbálkozásaim, hogy valamit megtudjak, csődöt mondottak, és Hellebronth hűvös rezignáltsággal félrevonult.

Közben Kállay a *német katonai attasét* kérette, akit Nádas ezredes perceken belül előkerített. Egy sürgönyt olvasott fel, mely a részére szóló utasításokat tartalmazta. Eszerint *Magyarország szuverenitásának teljes épségben tartása mellett országunkat német csapatok szállják meg.* A magyar csapatok a továbbiakig laktanyáikban kell maradjanak, hogy minden összeütközés elkerül-

tessék. A Tiszántúllal való közlekedés egyelőre nem engedélyezhető, az elrendelt intézkedések félbeszakítandók, a magyar közigazgatás munkáját zavartalanul végezze. Az attasé még hozzáfűzte, hogy *fenti utasításokat Keitel vezértábornagytól kapta, és azok minden bizonnyal Magyarország kormányzójával egyetértésben adattak ki.*

Bajnóczy vezérezredes és Nádas ezredes a fentieknek megfelelő utasításokat a honvédségnek ki is adtak.

A német páncélos élek időközben beérkeztek a főváros határába és ott, a rendőrség jelentései szerint, megállottak. A kormányzó vonata Wient elhagyta és Hegyeshalom felé közeledett. Ott minden intézkedést megtettem, hogy a vonat beérkezésekor a távbeszélőt azonnal a vonatba bekapcsolják, és ily módon Kállay beszélhessen úgy a külügyminiszterrel, mint a honvédelmi miniszterrel. Ez a kora reggeli órákban sikerült is, és Kállay e drámai beszélgetések alapján az ellenállás gondolatát végleg elejtette. Le kell szögezzem ugyanis, hogy éjjel igen erősen foglalkozott a gondolattal, különösen egy Náday vezérezredessel történt rövid beszélgetés után, de semmiképpen sem akarta a kormányzót abba a helyzetbe hozni, hogy az ellenállás miatt a németek letartóztassák. A németek viszont addig késleltették a kormányzói vonatnak Hegyeshalomra érkezését, amíg Budapestet körülzárták és kellő számú harckocsival rendelkeztek.

A hajnali órákban furcsa volt a miniszterelnök dolgozószobájában jó fél óra hosszat egymás mellett ülve látni Náday és Beregffy vezérezredeseket. Náday az azonnali ellenállás mellett ejtett néhány szót, Beregffy szoborszerűen némán hallgatta."

Éjfél után tehát együtt voltak a budai Sándor-palotában az ország legfőbb katonai vezetői, — Bajnóczy József vezérezredes, a vezérkar főnökének helyettese, Miklós Béla vezérezredes, a kormányzó katonai irodájának főnöke, Bakay Szilárd altábornagy, a szombathelyi hadtest parancsnoka, Náday István vezérezredes, a budapesti 1. hadtest parancsnoka, Beregffy Károly, a budapesti 2. hadtest parancsnoka, Vörös János, a székesfehérvári hadtest parancsnoka, valamint Magyarossy Sándor altábornagy, a légierők parancsnoka és helyettese, Hellebronth Vilmos vezérőrnagy.

Nem volt ez szabályos tanácskozás, Kállay azért hívta be dolgozószobájába a katonai parancsnokokat, hogy kikérje véleményüket az esetleges ellenállás lehetőségéről.

Bajnóczy József 1945-ben a március 19-re virradó éjszaka történetéről a következő tanúvallomást tette:

„Március 18-án este későn mentem haza, egy óra felé éjjel telefonáltak értem. Kb. 2 óra volt, mire be tudtam menni a Miniszterelnökségre, ahol akkor már nagyon sokan voltak, és közölték velem, hogy partizánok megtámadták az egyik német szerelvényt. Három távirat feküdt ott, az egyik Kállaynak volt címezve és a kormányzó úr aláírásával jött, a másik nekem jött Szombathelyitől, a harmadik pedig Szentmiklóssynak vagy Szegedy-Maszáknak jött Ghyczytől. *Mindhárom távirat azt tartalmazta,* hogy *a németeket barátságosan kell fogadni és hogy nem szabad ellenállni.* Ezek a táviratok azonban német nyelven érkeztek és ezért eleinte kétséggel fogadtuk, hogy vajon nem fiktív intézkedések-e. Azonban kiderült, hogy *az ügyeletes tiszt telefonon maga beszélt Szombathelyivel, s különben is nemsokára megérkeztek ezek a táviratok magyar nyelven is.* Ennek ellenére azonban úgy éreztük, hogy valamit tenni kellene. Ellenállásra azonban nem nagyon lehetett gondolni, mert a katonai helyzet az volt, hogy Budapest körzetében 13 német szerelvény állott meg, ezek ott kirakodnak. »Tigrisek« is voltak — a magyar alakulatok pedig csak csupán pótalakulatból álltak; nyilvánvaló volt, hogy ellenállás esetén a németek mindent tönkrelőnek."

Horthy és Szombathelyi távirata eldöntötte a tanácskozás sorsát: a katonai parancsnokok nem mertek a saját felelősségükre semmi ellenintézkedést tenni, Keresztes-Fischer pedig nem akarta egyedül a rendőrséget és csendőrséget bevetni, mondván, hogy azokra még szükség lehet a következő hónapokban.

A szervezett katonai ellenállás tervét elvetették, és amikor március 19-én hajnali háromkor valaki azt javasolta, hogy fel kellene fegyverezni a lakosságot, a munkásságot és a parasztságot, erről is lemondtak, mert amint Kállay írja emlékirataiban: nem lehetett érintkezést találni a civil lakossággal éjnek idején, nem akarták az emberek alvását megzavarni. (!)

Bajnóczy József 1962-ben Kállay könyvének eme részletéről a következőket mondotta: Kállay helyesen örökítette meg ezt a tanácskozást, a döntés indokait, én magam hangoztattam azt a véleményt, hogy a civil lakosságot nem kell éjnek idején felriasztani.

A döntés után Bajnóczy elhagyta a termet és az előszobában nagy meglepetésére ott találta Greiffenberg attasét, aki a következő kérdéssel fordult hozzá:

— Lesz katonai ellenállás?

Bajnóczy így válaszolt: Nem.

Mire Greiffenberg: Gott sei's Dank!" (Hála Istennek!)

Ehhez nem kell talán kommentár...

Pogány Imre vezérkari ezredes, Horthy katonai irodájának helyettes vezetője 1945-ben tanúvallomásában így emlékezett vissza a március 19-re virradó éjszaka történtekre:

„Kéry közölte, hogy az egész bicskei dolog a németek részéről csak manőver, kirakások folynak, és Fehérvár és Cegléd irányából Budapest felé szállítások jönnek, ami nem jelenthet mást, mint Magyarország megszállását. Ekkor azonnal intézkedett az irattárak elrejtésére, a testőrséget riadóztatták, és Lázárt megkérte, hogy egy testőrszakaszt küldjön a Miniszterelnökség védelmére. Nagy tanácskozás folyt, hogy mit tegyenek, ellenálljanak-e vagy sem? Vajon mindez a kormányzó úr beleegyezésével történik-e vagy sem? Arra a megállapodásra jutottak, hogy mivel a kormányzó úr, a külügyminiszter, a honvédelmi miniszter és a vezérkari főnök az ő kezükben van, az ellenállás nem sokat érne. Ennek ellenére ifj. Horthy Miklós és Szentmiklóssy rendkívüli követ az ellenállás mellett voltak. Egy óra múlva megjött Szombathelyi sürgönye, hogy a kormányzó úr egészséges, és a német csapatokat az ő parancsára nem szabad ellenállással fogadni (!). Visszatáviratoztak, hogy kérik a táviratot sifrírozva leadni, s erre tényleg megérkezett ugyanez a szöveg sifrírozva. Greiffenberg követtel (nyilván elírás, helyesen: katonai attaséval — KE) közölték, hogy német csapatok nem léphetnek a főváros területére, mivel szemben ők azt kérték, hogy 10 századnyi erőt adhassanak a Várba. Ez ellen magyar részről tiltakozás történt, a végén is beleegyeztek abba, hogy egy szakasznyi német erő adhasson díszőrséget a Várban."

Az OKW hadinaplója a tragikus hajnal eseményeit így rögzítette:

„Március 19-én hajnali 4 órakor lépték át a német csapatok a magyar határt (déli irányból, Belgrád térségéből 3 hadosztály, Zágráb térségéből északnyugat felé 2 hadosztály, Bécs térségéből Kelet felé 1 páncélos és 1 páncélgránátos hadosztály, Krakkó térségéből dél felé 12 órától, 1 motorizált gyaloghadosztály erősségű kötelékek).

Ellenállást sehol sem fejtettek ki. A magyar hadsereg legnagyobb része ily értelmű utasítást kapott. Egy részük kinyilvánította: csatlakozik a német Wehrmachthoz. A magyar vezérkar főnökének helyettese azonnal rendelkezésre bocsátotta magát. Sajnálatos módon az újvidéki (Bácska) helyőrséget, minthogy oda még nem érkezett meg az új parancs, le kellett fegyverezni. Az ottani légelhárító egység közölte, hogy kész a németekhez csatlakozni. A varasdi magyar csapatok már megkapták a tájékoztatást. Az ejtőernyősök földreszállása tervszerűen történt. A szállítmányok átvétele a magyar részről, úgy ment, mint addig."

Az országba benyomuló német megszálló csapatok sehol nem találtak ellenállásra, mindössze az újvidéki helyőrség körletében került sor kisebb tűzharcra.

Magyarország legfőbb katonai vezetői, elsősorban Horthy és Szombathelyi, a klessheimi megállapodásnak megfelelően biztosították, hogy a Wehrmacht harc nélkül szállhassa meg az országot.

Más kérdés, hogy lett volna-e valami esélye az esetleges katonai ellenállásnak. Azt esetleg még el lehet fogadni, hogy március 19-én hajnalban ilyen parancsot kiadni már elég nehéz lett volna, de a fegyveres ellenállásnak, különösen, ha ebben részt vett volna a lakosság is, ha elbukott volna is, minden bizonnyal felmérhetetlen erkölcsi jelentősége lett volna. De a magyar katonai és politikai vezetők döntő többsége nem mert, nem akart a néphez fordulni.

A problémát azonban nem 1944. március 18—19-e szemszögéből kell nézni. Horthy is, Kállay is jól tudta, hogy a vezérkar, a hadsereg és a hadtestparancsnokságok tele vannak áruló, német zsoldban álló tisztekkel. Kállay már 1943 őszén kötelezettséget vállalt az angolokkal folytatandó tárgyalásokon, hogy ezektől a nácibarát elemektől megtisztítják a tisztikart.

Sem ez nem történt meg, sem a hadsereget nem készítették fel arra, hogy adott pillanatban esetleg fegyvert kell ragadni az ország védelmére — a betolakodó német hordák ellen.

Gömbös 1933-tól célzatosan törekedett arra, hogy a vezérkart megrakja elvakultan németbarát tisztekkel. Ez ellen sem Horthy, sem más felelős katonai vagy politikai vezető nem emelte fel szavát. Nem is akarta.

1944. március 19-én ezen politikai álláspont meghozta első, átkos gyümölcseit.

SZTÓJAY DÖME ÉS KORMÁNYA

„Valamit kellene mondani”... — Horthy alkudozása Veesenmayerrel — A Békepárt felhívása — Németvilág Magyarországon

Hóman Bálint 1944. március 19-ének eseményeiről a következőket jegyezte fel: „Vasárnap reggel 2 órakor 11 német hadosztály nyugat, észak, kelet és dél felől benyomult az országba, s egy-két egész jelentéktelen összecsapásról nem szólva, amelyek a két hadsereg közt támadt félreértés miatt keletkeztek, komoly összeütközés nélkül, 12 óra alatt Magyarország minden városát és községét megszállták. Az egyidőben magyar területre érkezett Gestapo kötelékek, Budapesten a rendőrségen helyezkedve el s a telefon- és távíróközpontot és hivatalokat megszállván, több száz, sőt több ezer politikai személyiséget őrizetbe vettek, akik — hír szerint — az ellenséggel, angolokkal, amerikaiakkal, oroszokkal álltak összeköttetésben. A letartóztatások során elfoglalták a Szociáldemokrata Párt és a Népszava Conti-utcai helyiségeit. Elszállították az ott talált titkos rádió leadókészüléket s a párt egész irat- és levéltárát, melyben — hír szerint — igen sok kompromittáló adatot találtak a szocdemek s a velük együttműködő Kisgazdapárt, Parasztszövetség és a legitimista alakulat vezetőinek külföldi összeköttetéseire vonatkozólag. Az állami hivatalok közül tudomásom szerint csak a KEOK (Külföldieket Ellenőrző Országos Központ) helyiségeit és iratait foglalták le, a posta-távíró és vasúti állomási hivatalokon kívül. Itt találták meg a Belügyminisztérium által Magyarországon megtűrt s innét semleges külföldre menekült angol, amerikai francia, lengyel és más külföldiek névsorát. Hírek szerint a részükre kiadott hamis magyar útlevelek másolatait is kézre kerítették. E nyomon tovább haladva találták meg s vették őrizetbe a Magyarországon s főleg Budapesten tartózkodó ellenséges ügynököket s találták meg az ezeknek és a zsidóknak birtokában működött rádió- és távbeszélő állomásokat. Budapesten és a falvakban egyaránt számos embert fogtak le, akikről előzetes jelentések vagy a most kézbe vett iratok alapján kétségtelenül megállapították, hogy a Keresztes-Fischer Ferenc belügyminiszter jóindulatát élvező szociáldemokrata szervezetek fedőszerve alatt kiépített földalatti kommunista szervezkedés helyi vezetői voltak. Ezután kezdetét vette a jelentősebb zsidó egyéniségek letartóztatása, kikkel együtt az őrizetbe vettek számát mintegy 3000—4000 személyre teszik.”

Hóman értesülései nem voltak egészen pontosak — a valóságos helyzetről később lesz szó —, de azért ez a rövid naplórészlet is tükrözi: milyen hírek keringtek Budapesten a német katonai akcióról — olyan közismerten jobboldali körben, mint amilyen a Hómané volt. Hóman a kormánypárt szélsőjobboldalának egyik vezére volt, élesen ellenezte a Kállay—Bethlen-féle „hintapolitikát”. 1943 végén felkereste Kállayt és súlyos szemrehányásokat tett neki a kormány — szerinte ártalmas — kül- és belpolitikai irányvonala miatt. Mint későbbi, 1944. március 19-e utáni politikai szereplése is mutatta: elfogadta a német megszállást és hajlandó is volt komoly politikai szerep vállalására. Az itt idézett naplójegyzet is azt tanúsítja, hogy igyekezett „megmagyarázni”, miért kellett bekövetkeznie a német megszállásnak. (Titkos adók létezése, angol, amerikai, francia és lengyel menekültek támogatása, illegális kommunista szervezkedések stb.)

Ugyanez a Hóman azonban naplójának más helyén — nyilván a közhangulat hatása alatt — a március 19-i feljegyzésekhez hozzáfűzi:

„A közvélemény általában a legnagyobb megdöbbenéssel, fájdalommal s egy része felháborodással, más része szégyenkezéssel értesült a »szövetséges« haderő bevonulásáról, a megszállás tényéről s a német közegek önhatalmú intézkedéseiről.”

Hóman óvatos volt: nem a saját, hanem a közvélemény felháborodását rögzítette. Lehet, sőt elképzelhető, hogy ő is fel volt háborodva a Gestapo túlkapásai miatt, hiszen hozzá közel álló politikusokat, fináncтőkéseket is letartóztattak a németek (például ide lehet sorolni Baranyai Lipótot, a Nemzeti Bank elnökét, vagy Kornfeld Móric bárót; mindkettőhöz szoros kapcsolatok fűzték). Bár a német megszállás szükségszerű következménye volt a Kállay-kormány politikájának — vélekedett Hóman —, de azért az első napokban helytelenítette a Harmadik Birodalom erőszakos akcióját. Az egyik érve az volt — mint ezt a Veesenmayerhez írt hosszú levelében kifejtette —, hogy Kállayékat el lehetett volna távolítani más módon is, a másik az, hogy ők, mármint a

szélsőjobboldali, a százszázalékosan németbarát politikusok, akik tűzön-vízen keresztül hajlandók voltak szolgálni a német érdekeket, más bánásmódot érdemeltek volna. Amikor persze kiderült, hogy Veesenmayerrel együtt lehet „dolgozni", eltűntek Hóman fenntartásai, és szinte egészen a háború végéig kitartott Hitler mellett...

Hóman nagyjában és egészében a kormánypárt többségének véleményét foglalta össze naplójegyzeteiben; ez volt az ő reagálásuk a német megszállásra.

Maradéktalanul helyeselték a német lépést természetesen Szálasiék és — végül, de nem utolsósorban — Imrédyék. De erről majd később...

GYALÁZAT ÉS MEGALÁZTATÁS

1944. március 19-én *azonban volt egy másik Magyarország is. Szakasits Árpád,* a Népszava akkori főszerkesztője visszaemlékezésében erről a napról így ír: „Valahányszor visszagondolok erre a napra, mindig torkon ragad a szégyenérzet. Most is, húsz éves fordulóján ennek a gyalázatnak és megaláztatásnak, amely a magyar népet és nemzetet érte.

Nemcsak a magyar uralkodó osztályok árulása, korrumpáltsága és gyávasága idézte ránk ezt a förtelmes történelmi vészt, hanem a mi gyengeségünk, készületlenségünk is. Nem a fő ellenség ellen vetettük harcba erőink legjavát, hanem elapróztuk azokat mellék hadszíntereken. A baloldalnak nem volt egységes haditerve. Nem is lehetett, mert nem volt közös politikai szemlélete sem; nemhogy ideológiája. A kommunisták látták legvilágosabban a harci terepet, a nemzetközi erőviszonyok alakulását és a szükségszerű tennivalókat. Ennek köszönhető, hogy egyáltalán létezhetett valamiféle erőbázis, amelyen az ellenállás szelleme tömörülhetett és ható erővé válhatott. Arra még nem lehetett elég, hogy útját állhassa a március 19-i nemzeti katasztrófának.

Az ezt megelőző napokat bizonytalanság és feszültség ülte meg. Senki sem tudta: mi következik. Állítom, hogy a kormánykörökben sem tudtak biztosan semmit. Én magam vetettem föl, hogy a baloldali ellenzéki pártok vezetői keressék föl a miniszterelnököt vagy a belügyminisztert, és követeljék tőle, hogy nyiltan adjanak számot a helyzetről. Tildy Zoltán, Rassay Károly és Peyer

Károly országgyűlési képviselők föl is mentek Kállayhoz március 17-én vagy 18-án, nem emlékszem pontosan, de mindenesetre a német megszállást közvetlenül megelőző valamelyik nap délelőttjén. Azzal jöttek vissza, hogy szó sincs arról, hogy Magyarországba német csapatok nyomulnak be.

Ezt az értesülést közöltem a Népszava szerkesztőségének tagjaival is a szokásos szerkesztőségi értekezleten. Viszonylagos nyugalommal dolgoztunk a Népszava vasárnapi számán, amelyet Kossuth Lajos halála 50 éves évfordulójának, illetőleg a nemzeti függetlenség és népszabadság eszméjének szenteltünk.

Mégis nyugtalanul és szorongó szívvel mentem ki a szerkesztőségből *Csepelre,* ahol a *Vasmunkás Otthonban márciusi ünnepet rendeztünk,* és én voltam az ünnepség előadója. Az Otthon nagyterme szorongásig megtelt, és a *tömeg hevesen tüntetett a különbéke, a nemzeti függetlenség* és a *szabadság eszméje mellett.* Azon a héten országszerte folytak ilyen márciusi ünnepi gyűlések, s még vasárnapra is sok helyütt összehívtak ilyeneket.

Csepelről jövet még fölszaladtam a szerkesztőségbe, hogy átfussam a levonatokat, majd hazatértem. Hajnalban telefoncsengés riasztott föl. A készülékhez siettem. Antall József jelentkezett — kisgazdapárti politikus, aki a Belügyminisztériumban dolgozott —, és közölte: a német csapatok átlépték a határt. A találkozót azonban tartsuk meg.

Ma már nem is tudok számot adni erről a szívszorító pillanatról. Nyomban végigtelefonáltam mindenkit, akiket elérhettem. Mindenekelőtt a szerkesztőséget kerestem. Azt hiszem, Oszwaldot, a szerkesztőség mindenesét találtam még ott, és utasítottam arra, hogy semmisítse meg az értelmiségiek kartotékjait. Több ezer ilyen kartoték gyűlt egybe Bán Antal szobájában, akit megbíztam az értelmiségieket szervező munkával, és ugyancsak utasítottam Oszwaldot arra, hogy az íróasztalokból is hányja ki és égesse el a kényesebb iratokat. Ezt sikerült is véghez vinnie, bár a német gépfegyveres alakulatok már a kora hajnali órákban megjelentek a Conti utcában és megszállták az épületet. Nem sok embert értem el telefonon. Legtöbbjük kint volt az országban, különböző városokban, a már említett márciusi ünnepség előadójaként. Én magam elmentem a találkozóra, amelyben néhány nappal ezelőtt megállapodtunk Antall Józseffel, és amelynek az volt a célja, hogy ő erdélyi menekült-blankettával látja el a baloldali ellenzéki pártok vezető embereit. Körülbelül 200 ilyen menekült-igazolványról lett volna szó. A találkozó meg is történt.

Antall József telefonált a Belügyminisztériumba az altisztnek, hogy a megbeszélés szerint küldje el ezeket az igazolványokat, de alig telt el öt perc, mikor az altiszt visszatelefonált, hogy a németek érdeklődtek, honnan kapott ő telefonutasítást. Erre a találkozónak pillanatok alatt véget vetettünk, elbúcsúztunk Antall Józseftől, s ki-ki ment a maga útjára. Zuglóból jöttünk be a városba, és az Aréna út (most Dózsa György út) sarkán leszálltam a villamosról és szembe találtam magam az építőmunkásoknak egy figyelő láncával. Közölték velem kedves szaktársaim, hogy ne menjek haza, mert a kapuban ott áll reánk várva egy gépfegyveres autó. Az Ajtósi Dürer sorig kísértek, és csakhamar feltűnt a fiam egy kis bőrönddel. Villamosra szálltam, egy barátomhoz mentem a Rózsadombra, aki egy-két napra szállást adott, majd vőm segítségével Moldvai Sándor elvtárs Retek utcai lakásán kaptam búvóhelyet. Vőm, Schiffer Pál 2—3 nap múlva elhozta hozzám annak a kiáltványnak szövegét, amelyet a baloldali ellenzéki pártok adtak ki harci riadóként az árulók ellen, a békéért s a nemzeti függetlenség kivívásáért, és egy megbízást, hogy írjak egy nyílt levelet a falusi jegyzőkhöz, tanítókhoz, s hívjam fel őket arra, hogy szervezzék a népet a német betolakodók ellen: egy szem búzát se a megszálló rablóknak, egy dekányi húst se a megszállóknak. A kommunisták bámulatos aktivitással szervezték az ellenállási frontot, a két párt ezekben a nehéz időkben kovácsolódott össze, s nemsokára kialakulhatott a Magyar Front, amely egyesítette az országban létező baloldali ellenzéki erőket."

Mód Aladár történész, az illegális Kommunista Párt tagja így emlékszik vissza: „Nem tudok nem mint történész emlékezni. A magyar március Ady nyomán a forradalmakkal, a megújulással forrt össze számunkra. 1944 márciusa ezzel szemben a magyar történelem legsötétebb márciusa. Nem önmagában a megszállás ténye miatt. *Magyarországnak nehéz történelme során nem egyszer kellett töröktől, tatártól, némettől hosszabb és súlyosabb megszállást is elszenvedni. De nincs a történelemben példa, hogy az ország önállóságát harc és ellenállás nélkül adta volna fel.* A Horthy-fasizmus azonban visszatért oda, ahonnan elindult: a hazaáruláshoz. Hű maradt önmagához."

Magáról a megszállásról így ír:

„Újpesten laktunk, s a reggeli órákban feleségemmel Újpest határában a Váci úton találkoztunk a bevonuló német csapatokkal. Tudtuk, hogy ez a megszállás. Még aznap értesültünk a letartóztatások soráról, Bajcsy-Zsilinszky Endre tűzharcáról. A Béke-

párttá átalakult kommunista párt még ugyanazon a napon röpiratot adott ki: »Történelmünk legválságosabb napjait éljük. A közös magyar sorsban egymásra kell találnunk; testvérként fogjunk össze a német megszállók ellen. Csak az egységes nemzet szabadságharca mentheti meg a hazát.« *A felhívást nem követte felkelés, de életet és hitet, a győzelem biztos tudatát üzente mindazoknak, akikhez eljutott, vagy akik csak hallottak is róla.* Még aznap illegalitásba mentem."

Végül *Mihályfi Ernő* főszerkesztő a következőket mondotta 1944. március 19-éről 1964. március 19-én:

„Ma húsz éve — vasárnap volt. Azért emlékszem rá pontosan és biztosan, mert akkor a Független Magyarország című hétfői lapot szerkesztettem, amelyet Bajcsy-Zsilinszky Endrével indítottunk 1939. szeptember 1-én, a második világháború kitörésekor. Vasárnap délelőttönként 10 óra tájban kezdődött rendszeresen a szerkesztőségi munka.

De ezen a vasárnapon hajnalban 5 óra tájban megszólalt a telefonom, értesítést kaptam, hogy: itt vannak. Előre megbeszélt terv szerint fél 7-kor a Hangli Kioszk kávéházban találkoztunk politikai barátainkkal. Főleg a Kisgazdapárt balszárnyának, az úgynevezett polgári tagozatnak a vezetői érkeztek meg.

Mindig furcsán patetikusnak érzem azt a kifejezést, hogy »illegalitásba vonul«, és akkor mégis pontosan az történt. A Hangliból valamennyien illegalitásba vonultunk, ki merre tudott.

Én még bementem a Független Magyarország szerkesztőségébe, amely az akkori Vilmos császár úton, a mai Bajcsy-Zsilinszky úton volt. Együtt volt a kis szerkesztőségi kollektíva, és kaptuk a híreket: megszállták a főkapitányságot, megkezdődtek a letartóztatások, Bajcsy-Zsilinszky Endre revolverrel fogadta a lakásába törő SS-eket. Megszállták a repülőtereket és lezárták a repülőterek mellett vezető utakat.

Elindultam, HÉV-vel sikerült kijutnom Gödöllőre és onnan családommal együtt eljutottam Nógrádba, a szülőfalumba. A falu bújtatott az egész német megszállás alatt.

A szerkesztőségben hamarosan megjelentek a Gestapo emberei és kerestek. József Jolán, József Attila nővére elmagyarázta nekik, hogy tudomása szerint behívtak katonának és valahol a Dunántúlra vonultam be. Meggyőzően beszélt, elmondta azt is, hogy együtt vásárolt velem katonakulacsot és kikísért a Keleti pályaudvarra. Mindebből persze egy szó sem volt igaz.

A Gestapo emberei felhívták telefonon a lakásomat. Ott SS-ka-

tonák válaszoltak a hívásra, akik közben már felállították légelhárító ágyúikat a Rózsadombon és beköltöztek a lakásomba. A Gestapo egyelőre teljesen megnyugodott.

Nógrádból néhány héttel később többször feljöttem, a lakásomba természetesen nem mehettem, a József-nővérek Teréz körút 34. számú lakásán aludtam, ez volt a bujdosók egyik menedékhelye. Egy este lenéztem az ágy alá, zöld katonaládát láttam ott. A ládán a szöveg: Kállai Gyula tizedes. A katonaszökevény Kállai Gyula aludt ott az előző éjjel.

Később megtudtam, hogy a Gestapo belgrádi parancsnoksága érdeklődött utánam; névsort küldött Budapestre azzal a kérdéssel, hogy az azon szereplők le vannak-e már tartóztatva.

Közben, ma húsz éve, még megjelent a *Független Magyarország*, amelynek ezekben az években az volt a jelszava: »*programja a címe*«. A Történelmi Emlékbizottság lapja volt. A március 19-én készült számot József Jolán vezetésével még elkészítette a kis szerkesztőség, de mindent kitörölt belőle a cenzúra, ami a megszállásra emlékeztetett volna. Mindössze egy hivatalos kommüniké jelent meg: »További intézkedésig a szórakozó- és mulatóhelyek zárva maradnak.« Megjelent egy cikk a magyar expresszionista festészet megalapítójának, Scheiber Hugónak hetvenedik születésnapjáról. Ő sem érte meg a felszabadulást. Aztán egy riport arról, hogy véres ámokfutást rendezett az Aréna úton egy kocsmai csapos. A világtörténelmi ámokfutásról egy szót sem lehetett írni.

Este ütemes dobbanással meneteltek már a Körúton a hitleri katonák. Ez az a zaj, ami azóta borzongató kísérője minden filmnek, hangjátéknak, ami erről az időről szól. *A menetelő megszállók dobbanásai közben felhangzott a rikkancsok szava: Független Magyarország! Független Magyarország!* Néha bizony hazafias cselekedet, sőt hőstett lehet az is, ha a rikkancs egy újság címét hangosan kiabálja."

HORTHY KORMÁNYALAKÍTÁSI TÁRGYALÁSAI

Mialatt javában folyt az ország megszállása, Horthy különvonata, ha lassan is, de közeledett Budapest felé és délelőtt tíz órakor végre befutott a kelenföldi pályaudvarra, ahol Kállay,

Bajnóczy, valamint a Sándor-palotában lefolyt hajnali tanácskozás résztvevői és német katonai díszszázad fogadták.

Itt közbevetőleg érdemes még egy tényt megemlíteni: néhány órával Horthy megérkezése előtt, 6—7 óra között *Kállay telefonon beszélt Csatayval*, aki *megerősítette: nem szabad ellenállni és a németeket „barátságosan kell fogadni"*.

Kállay már az autóban informálta Horthyt arról, hogy tegnap este kilenc óra óta folyik az ország megszállása, és most már az összes repülőterek, a közlekedési csomópontok, a posta, a telefon, a rádió, mind német ellenőrzés alatt állanak. A rádió megszakította a szokásos vasárnap délelőtti mise-közvetítést, és azóta csak indulókat sugároz. Azt is közölte Kállay a kormányzóval, hogy utasítást adott arra: égessék el a Miniszterelnökség, a Külügy-, a Belügy-, a Honvédelmi minisztérium és más minisztériumok, valamint egyéb fontos állami hivatalok titkos irattárait, nehogy a németek kezére kerüljön.

Midőn Horthy és Kállay megérkezett a Várba, Horthy nagy elképedésére már SS katonák őrizték az összes utakat.

Röviddel ezután a kormány rendkívüli Minisztertanácsra ült össze, amelyen Kállay miniszterelnök tájékoztatta kormányának tagjait Hitler március 15-i meghívásáról, a klessheimi Hitler—Horthy tárgyalásokról — Horthy információja alapján.

Csatay megerősítette Kállay tájékoztatóját, majd hozzáfűzte:

„A németek kijelentették, hogy ha Magyarország nem áll ellent, függetlenségét Berlin tiszteletben fogja tartani", — majd Keitelt idézte, aki szerint: „Magyarországnak száz százalékosan Németország mellé kell állania. A németek nem bíznak meg bennünk."

Kállay ismertette minisztertársai előtt a március elejei német csapatösszevonásokról kapott híreket, Fütterer és Jagow méltatlankodó, sértő hangú cáfolatait.

A miniszterelnök további szavait és a minisztertanácsi ülés második, fontosabb felének lefolyását a jegyzőkönyv így rögzítette:

„A miniszterelnök újólag hangsúlyozza, hogy a Kormányzó úr semmi körülmények között ne hagyja el helyét. Az új kabinet ideiglenesen a vezető adminisztratív tisztviselőkből állítandó össze.

Végül közli a miniszterelnök, hogy Jagow követet felmentette állása alól a német kormány. Werkmeister követségi tanácsost áthelyezték. Veesenmayer jelentkezett a Kormányzó úrnál a külön-

29*

vonaton és miniszterelnöknek Imrédy Bélát, Rátz Jenőt vagy Ruszkay Jenőt ajánlotta.

Keresztes-Fischer belügyminiszter: további közléseket tesz a helyzetre vonatkozólag. Bejelenti, hogy horvát csapatok átlépték a határt és Légrádot akarják elfoglalni. Egy Gestapo ezredes parancsot adott ki, hogy Budapest körülzárandó, és egy zsidó sem engedendő ki. Amennyiben a magyar rendőrség visszautasítja a Gestapo parancsokat, a Gestapo maga fogja végrehajtani az utasításokat. A belügyminiszter megállapítja, hogy a németek ismételten valótlanságokat mondtak, így különösen akkor, amikor kijelentették, hogy Magyarországgal szemben csak barátságos eszközöket fognak alkalmazni. Ezzel szemben ma, 19-én reggel a Gestapo behatolt Kállay miniszterelnök dolgozószobájába, s ott megkísérelte gróf Bethlen István letartóztatását. Bethlen István ellenben visszautasította a Gestapo azon kívánságát, hogy a német követségre menjen. *Baranyait, Rassayt és számos más vezető embert a Gestapo letartóztatott és internált.* Bethlen István gróf házában házkutatást tartottak, *Bajcsy-Zsilinszky Endrét megsebesítették.* Az Astoria szállót lefoglalták a Gestapo számára. *A Margitsziget épületeit és valamennyi fővárosi iskolát a németek saját számukra kiürítették.*

Csatay honvédelmi miniszter: Németországi tartózkodásuk alatt valamennyi német hangsúlyozta, hogy alkotmányos magyar kormány alakítandó. A Kormányzó úr lemondását éppúgy nem hajlandók elfogadni, mint adminisztratív kabinet alakítását. Biztosítékot óhajtanak arra vonatkozóan, hogy Magyarország Olaszország mintájára nem fog kiugrani. Ha a Kormányzó mégis félreállana, úgy nemcsak a totális német megszállás következne be, de a románok, szlovákok és horvátok is be fognak hatolni magyar területre.

Kállay miniszterelnök bezárja az értekezletet és határozatként kimondja, hogy *a 1/21 órakor kezdődő Koronatanácson a kabinet le fog mondani és kérni fogja, hogy a Kormányzó úr államtitkárokból álló kabinetet alakítani méltóztasson.*"

A miniszterelnök a kormány tagjaival ezek után átvonult a Koronatanácsra; ennek előtte Horthy külön kihallgatáson fogadta Kállayt. A Koronatanács 12,45 órakor kezdődött és 13,45 óráig tartott.

A Koronatanácson, amelyen Horthy elnökölt, a kormány tagjain kívül részt vett Szombathelyi Ferenc vezérezredes, a honvéd vezérkar főnöke, és Sztójay Döme, szolgálatonkívüli altábornagy,

berlini magyar követ is. A tanácskozás elején Horthy ismertette Hitlerrel lefolyt tárgyalásait, majd Ghyczy, Szombathelyi és Sztójay tájékoztatták a kormány tagjait a német államférfiakkal folytatott megbeszélésekről és a német követelésekről. Kitűnt, hogy a Harmadik Birodalom vezetői nem tűrik tovább a Kállay-kormányt, új, a németek szempontjából megbízhatóbb kormányt kell Horthynak kineveznie.

Ezután Kállay miniszterelnök szólalt fel. Megköszönte Horthynak klessheimi fáradozásait és arra kérte, hogy maradjon meg kormányzói állásában, de az államügyek intézésétől lehetőleg vonuljon vissza. A vezetése alatt álló kormány természetesen ilyen körülmények között lemond és ő (Kállay) azt tartaná leghelyesebbnek, ha úgynevezett hivatalnok-kormány alakulna minden tárca legidősebb adminisztratív államtitkárának részvételével.

Kállay után Keresztes-Fischer belügyminiszter a következő közlést tette: „A maga részéről már egy percig sem tudná az ügyeket vezetni. A németek máris kivették a belügyminiszter hatásköréből az összes rendőrségi funkciókat. Megszállták a budapesti főkapitányság épületét, ott három szobában berendezkedtek, a telefonösszeköttetéseket megszakították... Nagyszámú géppisztolyt hoztak be az országba, azokkal bizalmi embereiket itt felfegyverezték, körülzárták Budapest egész területét és egy zsidót sem engednek ki a fővárosból, ilyen körülmények között semmi esetre sem tudja és akarja vinni az ügyeket. Vidéki városokban is gazdag zsidók közül túszokat szednek, a fővárosi üzemeket megszállták, kiürítik a Margitszigetet, úgyszintén az összes iskolákat is ki akarják üríteni. Megállapítható tehát, hogy amíg a budapesti német követség katonai attaséja, Greiffenberg generalleutnant intézkedéseket ígér ezen túlkapásokkal szemben, a Gestapo az ország szuverenitását semmibe véve, önálló akciókat hajt végre."

Horthy válasza igen figyelemre méltó, mert ekkor említi, nyilván elszólás folytán, hogy ő Klessheimben valamiféle megállapodásra jutott Hitlerrel.

A jegyzőkönyv szerint „a kormányzó úr őfőméltósága kéri a kormány propozícióját arra nézve, hogy *a német Gestapo ezen önkényes és a Führernél folytatott tárgyalások megállapodásaival szemben álló akciói* mielőbb megszűnjenek, hajlandó magához hívatni a német katonai attasét, és kérni annak azonnali intervencióját.

A miniszterelnök úr, tekintettel arra, hogy a kabinet már le-

mondott, legmegfelelőbbnek tartaná, ha a honvéd vezérkar főnöke magához hívatná a német katonai attasét.
A kormányzó úr főméltósága szerint tisztázandó volna, hogy végeredményben ki parancsol a németek vonalán? Fontosnak tartana egy deklarációt is a nemzet részére. Szerencsétlen hazánknak valamit kellene mondani."
Eljött ennek a deklarációnak az ideje is, mintegy három héttel később megnyilatkozott Horthy is, de abban, az április 15-i hadparancsban a nemzet számára sok jó nem volt... Ami pedig az új kormány megalakítására irányuló március 19-i tárgyalásokat illeti, azokra is sor került, már a kormány lemondása előtt.
Persze — az alkotmányos szokásoknak megfelelően (mert a „törvényes" formákra gondosan ügyeltek) még írásban le kellett mondania a Kállay-kormánynak. Ez is megtörtént, mégpedig a Koronatanács ülése után. A lemondó nyilatkozat a magyar Külügyminisztérium irattárában a következő, kivonatos formában maradt fenn:
„A kormányzó úr fogadta Kállay miniszterelnököt és tájékoztatta őt Hitler Adolffal folytatott tárgyalásairól. Ezen tájékoztatás után a m. kir. kormány Minisztertanácsot tartott, amelyen a m. kir. külügy- és honvédelmi miniszterek tájékoztatták a kabinet tagjait a németországi út eseményeiről. A két miniszter megállapította, hogy a németek feltétlenül, minden körülmények között megszállják Magyarországot. Hitler kijelentette, hogy semmi körülmények között nem tűri az olaszországi események megismétlődését.
A német megszállás Magyarország Kormányzójának megérkezése előtt, március 19-én a hajnali órákban megkezdődött és most is folyamatban van.
A kabinet ennek következtében elhatározta lemondását.
A fentiekre való tekintettel Kállay miniszterelnök kéri, hogy »a lemondást a Kormányzó úr elfogadni méltóztassék anélkül, hogy a kormány a lemondás indokait kifejtené.«"
A Kállay-kormány tragikomédiája ezzel befejeződött.
A vita az új magyar miniszterelnök személyéről már a salzburgi pályaudvaron, 1944. március 18-án este, Horthy különvonatának elindulása előtt megkezdődött, amikor is Kaltenbrunner, a birodalmi biztonsági rendőrség főnöke, Himmler helyettese és Veesenmayer, a Birodalom új magyarországi követe tárgyaltak egymással arról, ki jöjjön Kállay után.
Kaltenbrunner valakit a nyilas vezérek közül — Bakyt, Endrét, Hubayt — látott volna legszívesebben a miniszterelnöki székben, míg Veesenmayer — Ribbentrop utasításainak megfelelően — Bárdossy és Imrédy nevét említette. A *két német politikus egyelőre nem tudott megegyezésre jutni, ki legyen a magyar miniszterelnök*...

Veesenmayer március 19-én déli egy órakor küldte első távirati jelentését Berlinbe. A teljes szöveg:
„Budapest, 1944. március 19, 13 h.
Érkezés ideje: 1944. március 19, 14 h.

Titkos! Igen sürgős!

Ritter nagykövet útján a birodalmi külügyminiszter úrnak.
1. Zökkenőmentes utazás után ma 11 órakor Budapestre érkeztem és az ügyek intézését átvettem.
2. Jagow követ ma reggel (... itt az eredeti irat is ki van pontozva, hiányzik néhány szó) közölte a kormányzóval, hogy azonnali hatállyal visszahívják és elbúcsúzott tőle, majd közölte vele birodalmi meghatalmazotti és követi kinevezésemet.
3. Ezek után $^3/_4$ órát voltam egyedül a kormányzónál, akinek bemutatkoztam, és közöltem vele, hogy engem bíztak meg azzal, hogy az új kormány megalakítását vele együtt hajtsam végre. *A kormányzóval folytatott megbeszélés alaphangja pozitív volt.*
4. Budapest városképe nyugodt.
5. A kormányalakítás folyamatban van.
További híradás következik.

Veesenmayer"

Horthy a Koronatanácson azt is „elfelejtette" közölni, hogy a délelőtt folyamán már fogadta a Harmadik Birodalom új magyarországi követét és már tárgyalt is vele — az új kormány megalakításáról...
1944. március 19-én délelőtt, míg a Királyi Várban Horthy elnökletével a Koronatanács ülésezett, azalatt a Vár másik oldalán, az Úri utca 64—66. számú épületben, *a német követségen lázas munkálkodás folyt.* Veesenmayer dr. megérkezése után azonnal hozzálátott feladata teljesítéséhez, az új kormány létrehozásához.
Először is meghívta magához az Imrédy-Jaross-Baky-féle Magyar Megújulás Pártja Magyar Nemzetiszocialista Pártszövetség nevet viselő politikai alakulat vezetőit, akiktől 1943 utóján oly kitűnő információkat kapott. Rátz Jenő volt honvédelmi miniszter,

a Magyar Megújulás Pártjának vezérhelyettese éppen a Magyar Színházban volt, a Magyar Futár és az Egyedül Vagyunk című szélsőjobboldali hetilapok matinéján. Előadás közben kereste meg páholyában a német követség egyik tisztviselője és adta át neki Veesenmayer meghívását. Mi sem természetesebb, mint hogy Rátz Jenő azonnal eleget tett a meghívásnak. A követségen Veesenmayer fogadta és megkérte: kerítse elő pártvezérét, Imrédy Bélát, mert vele is szeretne tanácskozni.

Lassan együtt volt a meghívott társaság, a már említett Imrédyn és Rátzon kívül meghívást kapott *Jaross Andor, Ruszkay Jenő, Rajniss Ferenc, Baky László és Jurcsek Béla.* Mind egytől egyig a nagy Német Birodalom hű barátai.

A tanácskozás elején *Veesenmayer* — azt hivén, hogy erre szükség van — mentegetődzött: *„Magyar embert, azt hiszem, nem érinti kellemesen, hogy Magyarországot német csapatok szállták meg."*

Néma csend volt a válasz, ámbár a jelenlevők, ha nem restellték volna, nyíltan megnyugtatták volna a német követ urat, hogy — „ugyan kérem, nem történt semmi, térjünk rá a lényegre".

Veesenmayer, miután látta, hogy az összegyülekezett urak nem nyugtalankodnak túlságosan a német megszállás miatt, felkérte őket, hogy *legyenek segítségére egy olyan kormánylista összeállításában,* amely „mind Németország, mind Magyarország és a kormányzó úr részéről is elfogadható lesz".

Az urak nem nagyon kérették magukat és azonnal „munkához" láttak. Minden posztra jelöltek 3—3 embert, majd utána megkezdődött a végső kormánylista kialakítása.

Imrédy és társai eme „hazafias" cselekedetéről *Rassay Károly,* liberális politikus, akit 1944. március 19-én a németek letartóztattak, a következőket mondotta tanúvallomásában a Népbíróság előtt: „Ezen a napon a főkapitányság épületében átvittek bennünket Baranyai Lipóttal, Mónus Illéssel, Malasits Gézával, Sigray Antallal és még jó néhánnyal együtt egy cellába. Az volt az érzésünk, nem hisszük, hogy legyen magyar ember, aki ilyen körülmények között ne követelje a németektől, hogy ha azt akarják, hogy a baráti szerződés fennmaradjon, akkor a német Gestapo és SS vonuljon ki Magyarországról. *El sem tudtuk képzelni, hogy magyar politikusok tárcákról és hivatali tisztségek osztogatásáról tárgyaljanak...*"

Rassay és cellatársai, a letartóztatott szociáldemokrata, kisgazda és legitimista politikusok, nagytőkések tévedtek; Imrédy Béla vezetésével — elkeseredett közelharcok után — az Imrédy—Baky féle koncentráció elosztotta egymás között a tárcákat. Erről az épületes jelenetekben bővelkedő tanácskozásról Csia Sándor nyilas képviselő mondotta: *„Tülekedés volt a német követségen Veesenmayernél, hogy milyen tárcát kapjon az Imrédy-párt és a Baky-párt..."*

Szóval nemcsak hogy tárgyaltak új kormány létesítéséről a németekkel, hanem még „tülekedtek" is...

El kell még mondanunk azt is, hogy Imrédy és Baky az osztozkodásból kihagyták a *nyilasokat,* mire azok elkeseredett dühükben — mit tehettek mást — küldöttségileg felkeresték Horthy kormányzót, esküdt ellenségüket és hűségnyilatkozatot tettek neki...

„Difficile est satiram non scribere" — (nehéz erről szatírát nem írni).

Mialatt Budán, a Vár két végében, a Királyi Várban és a német követségen alkudoztak, nem éppen a legízlésesebb módon, és személyi kérdések fölött dúlt az elkeseredett vita, közben *a megszálló német csapatok birtokukba vették a fő közlekedési csomópontokat, lezárták többek között a tiszai átjárókat,* Budapest összeköttetése a vidékkel megszakadt, olyannyira, hogy a debreceni hadtest parancsnoka nem tudott érintkezésbe lépni például a vezérkar főnökével, — pedig fontos ügyről lett volna szó: *a német parancsnokság utasítást adott a debreceni VI. hadtest mozgósítására és frontra indítására...*

A Horthyhoz hű katonai körök március 19-i hangulatát jól világítja meg Kéry ezredes vallomásának következő részlete:

„Délelőtt a Kelenföldi-pályaudvaron vártuk a kormányzói vonat érkezését. Csatay minisztert lakására kísértem, útközben mondotta el a vezéri főhadiszálláson történteket. A lakásáról a Várba ment. Délután 17 órára rendelt magához irodájába. Csatay akkor közölte velem, hogy délelőtt lemondott, a minisztérium vezetését miniszterhelyettesnek fogja átadni. Készítsek el mindent, hiszen a miniszterhelyettes nemsokára itt lesz, ő pedig »megundorodva mindentől végezni akar mindennel«.

Igyekeztem őt a miniszteri teendők átadásáról lebeszélni, hivatkozva arra, hogy amíg a kormányzó úr honvédelmi minisztert nem nevez ki, kötelessége helyén maradni, továbbá arra, hogy a kormányzói bizalomnak még birtokában van, és korai eltávozása a németek helyzetét megkönnyítené. Jelentettem aggályaimat, hogy utóda esetleg Rátz Jenő lehetne, aki a honvédséget a németeknek teljesen kiszolgáltatná, pedig most éppen arra van szük-

ség, hogy a hadsereg egysége megóvassék és kellő pillanatban egységesen lépjen fel a németek ellen, hogy az ország a vesztett háború súlyos következményei alól mentesülhessen, és hogy a délelőtt említett személyes vágyának eleget tehessen, azaz a németeknek visszafizethessen."

Az egyik német-bérenc, Ruszkay Jenő szerepéről Kéry elmondotta:

„Március 19-e után a miniszter tanácstalanul állott.

Tájékoztatást sehonnan sem kapott, a németek további szándékát illetően sötétben tapogatózott. Ezért azt javasoltam, hogy használja ki egykori baráti kapcsolatait Ruszkay Jenővel, akinek bizonyára jó értesülései lesznek.

Ruszkay házvezetőnőjétől egy telefonszámot kaptam. A felhívott számon németül jelentkeztek, mint »Deutsche Polizei«. Kérésemre Ruszkayt a távbeszélőhöz hívták. Kértem, hogy keresse fel másnap a minisztert. Megígérte. Utána a posta révén megállapítottam, hogy a felhívott szám az Astoria szállóé. Ebben az időben az volt a Gestapo székháza. Nyilvánvaló volt tehát, hogy Ruszkay a Gestapo embere.

Ruszkay látogatása a minisztert igen lehangolta. Rendkívül elfogultan nyilatkozott a kormányzóról, az addigi miniszterekről, Szombathelyiről, szidta diplomáciánkat és kijelentette, hogy ha nem vesszük át száz százalékban a német szocialista rendszert, úgy a magyar hadsereget leszerelik, az egész gyáripart német kézbe veszik, mezőgazdaságunkat német ellenőrzés alá vonják."

Közben, március 19-én és 20-án Horthy és Veesenmayer többször tárgyalt, de egyelőre eredménytelenül. Veesenmayer e megbeszélésekről március 20-án 15 óra 55 perckor a következő távirati jelentést küldte Ribbentrop külügyminiszternek:

„Éppen most volt vitánk a kormányzóval, egy óra hosszat. Azt mondotta, hogy véleménye szerint a kormány megalakítása ma megtörténhetik, de Imrédyvel való megbeszélés után úgy gondolja, hogy jelenleg csak egy hivatalnok-kormányról lehet szó, amelynek élén Sztójay vagy Csatay állna. Imrédy véleményével szemben nyitva hagyta azt a kérdést, hogy ez a kormány meddig maradjon hivatalban. Minden más megoldás arra kényszerítené őt, hogy megsértse az alkotmányra és a törvényre tett esküjét. Nagyon nyomatékosan utaltam arra, hogy véleményem szerint egy ilyen ideiglenes megoldás politikailag ésszerűtlen és a jelen pillanatban lehetetlen. Az örökös kompromisszumok ideje lejárt, és azt mondtam még, hogy benyomásom szerint a kormányzó csak időt akar nyerni, ez pedig nem egyezik meg Hitler és a birodalmi kormány akaratával. Az ezután következő beszélgetés során még egyszer szóba került Kállay, és a kormányzó szó szerint a következőket mondta: »Sajnálom, hogy sem Hitler, sem a birodalmi kormány nem volt eddig őszinte hozzám. Csak néhány napja tudom, hogy a birodalmi kormánynak kifogása van Kállayval szemben, különben már régen elbocsátottam volna.« Csodálkozásomnak adtam kifejezést és utaltam arra, hogy Horthy utolsó látogatása alkalmával mind a Führer, mind a birodalmi külügyminiszter nyíltan tudatták vele, hogy Kállay úr nem élvezi a birodalmi kormány bizalmát. Azt is elmondtam, hogy Hitler kereken elutasította, hogy Kállay urat még egyszer fogadja, és hogy a német követ tulajdonképpen már egy éve megszakította Kállay úrral a kapcsolatot. Visszatérve a hivatalnok-kormány kérdésére, közöltem a kormányzóval: nem tudom megérteni, hogy egy Imrédy vezetése alatt álló kormány kinevezése miért kényszerítené a kormányzót törvénysértésre, és álláspontomat tüzetesen megindokoltam.

Miután képtelen volt visszavágni, Horthy azt mondta, hogy én túlságosan is intelligens és a retorikában jártas vagyok, de ő azért kitart a véleménye mellett. Én kifejtettem végül, hogy jelentést kell tennem, és új utasításokat kell kérnem előbb, de nagyon sajnálom az ő hajthatatlan magatartását, és kénytelen vagyok kifejezést adni azon aggodalmamnak, hogy ennek súlyos következményei lesznek.

Miután még három hosszabb beszélgetésem volt a kormányzóval 24 órán belül, egyre inkább az a benyomás alakult ki bennem, hogy Horthy egyrészt mérhetetlenül hazudik, másrészt már fizikailag sem alkalmas feladata betöltésére. Állandóan ismétli magát, gyakran ellentmond magának — néhány mondaton belül, és sokszor nem is tudja, hogyan folytassa beszédét. Amit mond, úgy hangzik, mint kívülről betanult formula, és attól félek, hogy nehezen lehet meggyőzni, még kevésbé magunknak megnyerni."

A március 18-i klessheimi megállapodás és a március 19-i Koronatanács lefolyásának ismeretében kissé érthetetlennek tűnik Horthy magatartása. Meggondolta magát? Aligha. Ha komolyan szembe akart volna szegülni a németek követelésével, akkor — tekintet nélkül arra, hogy ez esetleg milyen következménnyel járt volna saját magára nézve — letette volna kormányzói tisztét, vagy legalábbis visszavonult volna az ügyek intézésétől. Ez a lépés feltétlenül megnehezítette volna a németek dolgát Magyaror-

szágon, sem a magyar hadsereget nem tudták volna olyan könynyen harcba vetni, sem az ország erőforrásait nem tudták volna zökkenőmentesen a birodalom szolgálatába állítani — és amiről nem szabad megfeledkezni: Horthy nélkül sem a megszállást, sem az új kormányt nem lehetett volna legalizálni.

Horthy valójában nem akart szembeszállni a németekkel — még passzív rezisztenciára sem volt hajlandó. Alkudozott. Imrédyt nem fogadja el, csak hivatalnok-kormányt nevez ki — e két pont körül folyt vitája Veesenmayerral, aki — mint a fejlemények bebizonyították — túl sötét színekkel ecsetelte Horthy magatartását.

A rádió, az újságok semmit sem közölhettek a Kállay-kormány lemondásáról, még kevésbé a német megszállásról. Horthy hallgatása viszont bizonyos illúziókat ébresztett: hírek keringtek arról, hogy Horthy fogoly, a németek elhurcolták... A magyar nép dermedten várt. Még béna volt a brutális megszállástól, de várta a hívó szót. És ez nem is késett. Már a megszállás első napján, március 19-én a Békepárt a Kossuth Rádión keresztül a következő felhívással fordult a magyar néphez:

„Magyar testvérek!

Pusztuljanak a német megszállók! Kossuth halálának évfordulóján újból gyászba borult az ország. A német megszállta hazánkat! Keveslik eddigi áldozatainkat, teljes pusztulásunkat akarják. Roskadozó uralmukat, vesztett háborújukat a mi pusztulásunk árán akarják meghosszabbítani. A német megszállás jelenti az ország kifosztását, százezrek halálát, városaink tönkrebombázását, az ország hadszíntérré válását, hazánk és népünk pusztulását...

Magyarok!

Történelmünk legválságosabb napjait éljük. A közös magyar sorsban egymásra kell találnunk. Testvérként fogjunk össze a megszállók ellen. Csak az egységes nemzet szabadságharca mentheti meg a hazát!

Emeljük magasra a nemzeti ellenállás lobogóját!

Katonák! Harcoljatok az országunkat hátba támadó német árulók ellen. Ne szolgáltassátok ki fegyvereiteket és laktanyáitokat a fasiszta ellenségnek! Fegyverrel álljatok a szabadságért küzdő nemzet élére!

Munkások! Szüntessétek be a munkát! Rongáljátok meg a gépeket!

Parasztok! Ne szolgáltassátok be a termést, rejtsétek el az élelmet!

Polgárok! Ne fizessetek adót!

Tisztviselők! Szabotáljátok, bénítsátok meg a közigazgatást, ne szolgáljátok a német elnyomót.

Munkások, parasztok, katonák, polgárok, diákok! Szervezzétek a nemzeti ellenállást, alakítsatok harci csoportokat! Gyárakban, bányákban, műhelyekben, irodákban és házakban; egyetemeken, laktanyákban, őrszobákon, falvakban és tanyákon; ketten, hárman, tízen fogjatok össze!

Szabadítsátok ki magyar testvéreinket a németek kezei közül, rejtsétek el és segítsétek a bujdosókat!

Magyar nők és férfiak! Ne álljatok szóba a németekkel, közösítsétek ki, aki érintkezik velük vagy bármiképp segíti őket, pusztítsátok el a hazaárulókat!

Ne legyen se éjjele, se nappala hazánk földjén a német megszállóknak! Ne hagyjatok nekik egy nyugodt pillanatot se! Gyújtsátok rájuk a házat, pusztítsátok őket tűzzel-vassal!

Éljen a független, szabad, demokratikus Magyarország!

Éljen az egységes nemzeti front!"

Ez a felhívás, mint a Békepárt többi felhívása, gyorsan terjedt. Aki hallotta, közölte jóismerősével, barátjával; terjesztette a Békepárt felhívását szerte az országban mindenki, aki szerette hazáját.

A kormányalakítás körül kialakult huzavona módfelett kellemetlen volt a német katonai és diplomáciai köröknek. Minden, így elvesztegetett nap komolyan hátráltatta a Magyarország totális harcbavetésére kidolgozott tervek végrehajtását.

Veesenmayer 1944. március 21-én 23 óra 40 perckor a következő táviratot küldte Ribbentropnak:

„A Vár rohammal való elfoglalása, a hadseregcsoport véleménye szerint, a csapatok jelenlegi elosztása mellett három órát vesz igénybe. Aligha lehetséges a Vár eredményes körülzárása, miután nem ismerjük pincéit és titkos kijáratait."

A német katonai és politikai vezetés — tekintettel a keleti front egyre kritikusabbá váló helyzetére — egyre türelmetlenebb lett. Március 22-én a délkeleti főparancsnokság az OKW-tól utasítást kapott: ha Magyarországon a helyzet egészen rövid időn belül nem tisztázódik, *teljesen meg kell szállni Budapestet, és az egész magyar hadsereget le kell fegyverezni.* Az előkészületeket

azonnal meg kell kezdeni, hogy a parancs vételétől számított 6 órán belül az akciót meg lehessen indítani.

A külügyminisztérium utasította Veesenmayert, hogy közölje Horthyval: ha 22-én 18 óráig nem alakul meg az új kormány és nem adják ki a szükséges kommünikét, akkor ő (Veesenmayer) eltávozik Budapestről, és jön más valaki, aki egészen más álláspontra helyezkedik Magyarországgal szemben...

De az ultimátumban foglalt fenyegetéseket nem kellett valóra váltani, mert közben létrejött a megegyezés az új kormány megalakítására és a kommüniké kérdésében.

Horthy végül is olyan javaslattal állt elő, amelyet Veesenmayer is megfelelőnek talált, és vállalta, hogy Berlinből megszerzi a jóváhagyást. Az új miniszterelnökjelölt Sztójay Döme volt. Néhány óra múlva Ribbentrop jóváhagyta Sztójay jelölését.

Az esti órákban a Magyar Távirati Iroda hivatalos közleményt juttatott el a lapokhoz, amely szerint *„közös megegyezéssel” német csapatok érkeztek Magyarországra,* a Kállay-kormány lemondott, az új kormányt Horthy megbízása alapján Sztójay Döme berlini magyar követ alakította meg.

Sztójay kinevezése nagy feltűnést keltett, hiszen köztudomású volt róla, hogy „csekély képességekkel van felruházva és kevés értelemmel bír a dolgok lényegének megítélésénél”.

Ami pedig a kormány összetételét illeti: Imrédyék megkapták a miniszterelnökhelyettesi, a belügyi és a kereskedelemügyi tárcát, a régi miniszterek közül megmaradt a nácibarát Reményi-Schneller a Pénzügy-, Szász Lajos az Iparügyi Minisztérium élén. Bekerült a kormányba az ugyancsak hírhedt németbarát Jurcsek, ki a földművelésügyi tárcát kapta meg, Kunder, a külkereskedelmi hivatal panamista elnöke kereskedelem- és közlekedésügyi miniszter lett, az Igazságügyi Minisztérium élére az ingatagsága és nem éppen erős jelleme miatt nem sokra becsült Antal István került, míg honvédelmi miniszter továbbra is Csatay Lajos maradt. Az új kormánynak nem volt külügyminisztere, ezt a tárcát Sztójay magának tartotta meg.

Meglepetésként hatott, hogy nem lett tagja az új kormánynak sem Bárdossy, sem Imrédy: az előbbi nem akart miniszter lenni, az utóbbi ekkor még nem kapott miniszteri tárcát...

Még az új kormány megalakítása előtt, 1944. március 22-én délben 12 óra 6 perckor összeült a Képviselőház, az ülésen Tasnádi Nagy András, a Ház elnöke javaslatot tett, hogy az üléseket bizonytalan időre ismét napolják el.

Az egyik legitimista képviselő közbekiáltott: „Szót kérek!” E közbekiáltást zajos felkiáltások követték a jobboldalon, majd az elnök feltette a kérdést, hogy elfogadják-e napirendi javaslatát. Felkiáltások hangzottak: „Elfogadjuk”, mire az elnök javaslatát elfogadottnak jelentette ki.

Amikor a képviselő ismét közbeszólt, hogy a mentelmi jog megsértését joga van bejelenteni, s ezért szót kér, egy kormánypárti képviselő a következő „jó tanácsot” adta: „Tessék írásban bejelenteni!”

Ezek után több szó nem is esett a Képviselőház és a Felsőház egyes tagjait ért *mentelmi sérelmekről,* arról, hogy a magyar szuverenitás megsértésével egy idegen hatalom titkosrendőrsége a magyar törvényhozás számos tagját letartóztatta. Az ülés 12 óra 9 perckor azzal ért véget, hogy felkiáltások hangzottak: „Éljen az elnök, éljen a kormányzó!”, majd — a Képviselőházi Napló tanúsága szerint — a Ház tagjai felállva ünnepelték Horthy Miklós kormányzót...

A törvényes előírásokat megtartották, Horthy aláírta a Kállay-kormány felmentéséről és a Sztójay-kormány kinevezéséről szóló legfelsőbb kéziratokat, legalizálta a német megszállást.

A LEGNAGYOBB ERKÖLCSTELENSÉG!

Szomorú világ kezdődött Magyarországon. Az átlag polgár eleinte csak azt látta, hogy a hidakat, pályaudvarokat, közlekedési csomópontokat, a Rádiót, a Postát német katonaság őrzi, hogy mindenfelé a német titkosrendőrség autói száguldoznak, hogy folyik a baloldali elemek, politikusok, újságírók, gazdasági vezetők összefogása, de azt már nem tudta, hogy közben a keleti fronton is jelentős változások történtek.

Lakatos Géza, aki a keleti fronton a magyar megszálló hadsereg parancsnoka volt, egy nappal a Sztójay-kormány megalakulása után, 1944. március 23-án intézkedést kapott, amelyről a következőket jegyezte fel: „Ama megkötést, hogy a magyar megszálló erők nem vethetők be orosz reguláris csapatokkal szemben, azonnali hatállyal felfüggesztették, és a déli VII. hadtestet mindjárt alá is rendelték Mannstein tábornagynak, a déli hadseregcsoport parancsnokának, míg a VIII. hadtestet északabbra, a

középső hadseregcsoportnak; *szegény csapataim pedig a teljes feláldozásnak néztek elébe*, amit nagy erőfeszítéssel csaknem egy álló esztendeig sikerült megakadályoznom. Vagyis félős volt, hogy az eddigi szegényes fegyverzettel viszik őket a mészárszékre, s ez a legnagyobb erkölcstelenség volt. Ezzel én tulajdonképpen kikapcsoltattam."

Hat nap múlva, 1944. március 29-én két fontos esemény zajlott le. Az egyik Budán a Sándor-palotában, a másik a Tiszántúlon. A Sándor-palotában a Sztójay-kormány minisztertanácsa egész sor korlátozó, megszorító rendelkezést fogadott el a zsidónak minősített magyar állampolgárokkal szemben. E kategóriába tartozott mindenki, aki az 1941. évi XV. tc., az úgynevezett fajvédelmi törvény hatálya alá esett. 1944. március 29 után mintegy 800 000 zsidónak minősülő magyar állampolgár várta rettegve, milyen szörnyűségeket tartogat számára minden következő nap.

De 1944. március 29-én még egy jelentős esemény történt, amely kevesebb nyilvánosságot kapott, és amelyről csak az érintettek értesültek: miután március 28-án a németek megnyitották a Tisza-hidakat, s a kapcsolat helyreállt a VI. hadtest és a vezérkar főnöke között, a *debreceni VI. hadtest első egységei útba indultak a keleti frontra.*

A magyar megszálló erőkből és a felvonultatott VI. hadtestből létrehozott 1. magyar hadsereggel a német hadvezetőségnek az volt a terve, hogy ez a hadsereg indítson offenzívát a Kolomea-Gyelatyin vonal ellen. A magyar hadseregnek ezzel az offenzívával magára kellett vonnia a szovjet erőket, hogy a Lvov felé irányuló szovjet támadás meggyengüljön, a német arcvonal összefüggése helyreálljon és megszilárduljon.

Az offenzíva tervéről a dolog természeténél fogva nem írtak az újságok, a frontra hurcolt magyar bakák pedig elkeseredetten állapíthatták meg: ismét a németekért kell vérezni...

1944. április 2-án, tizenegy nappal megalakulása után, a Sztójay-kormány *hivatalos kormánynyilatkozatban* tárta ország-világ elé célkitűzéseit. Szó volt ebben a nyilatkozatban a „Magyarországot és a Nagynémet Birodalmat összekötő sorsközösség"-ről, arról, hogy „e történelmi harcban az ország minden erejének megmozdítására szükség van", arról, hogy a kormány megsemmisíti „a bomlasztás minden csíráját", arról, hogy a kormány „teljes nyugalommal és elszántsággal néz a jövő elé és feltétlenül hisz a végső győzelemben", de azért mégsem nyugtatta meg a magyar nép millióit. A nép aggódott, hogy hadszíntérré fog válni az egész ország, rettegve várta, mikor jelennek meg az amerikai légierődök a magyar légitérben — a német felvonulási támaszpontok bombázása céljából...

Április 3-án érte az első pusztító légitámadás Budapestet, a főváros lakossága megismerkedett a „szőnyegbombázás" borzalmaival, a roppant hatású légiaknák pusztításaival. A göbbelsi propaganda mintájára természetesen adva volt a recept: Mindezért a zsidók felelősek!

Április 8-án az Esti Újság, a Rajniss Ferenc főszerkesztésében megjelenő félhivatalos kormánylap *vitéz Imrédy Béla* terjedelmes nyilatkozatát közölte „a magyarság legfontosabb kérdéseiről".

Imrédy kijelentette: „Ha nem a mai háborús helyzet állana fenn, mi akadálya sem volna, hogy a jobboldali pártok az eszmék nemes versenyében igyekezzenek maguk mellé állítani a közvéleményt, ma azonban az a határozott felfogásom, hogy ebből vajmi kevés jó származnék. Ma cselekedni kell, és az antibolsevista, fajvédő, népi és szociális alapon álló pártok, politikai alakulatok csak egy célt láthatnak maguk előtt: olyan politikai helyzetet teremteni, amely lehetővé teszi a nemzet minden erejének a háború megnyerése érdekében való teljes kihasználását, tehát az összes szellemi és fizikai tényezőknek a lehető legnagyobb hatással és legteljesebb összhangban való bevetését. Ezt pedig egy politikai versengés nemcsak lélektanilag, hanem a munkaerők felesleges lekötésével is meggátolja. Épp ezért *híve vagyok az erők teljes összefogásának* és *egy nagy, egységes politikai szervezet megalakításának*, amely az épp előbb vázolt célt, a háború megnyerését szolgálja. Ha ez egyéni- vagy pártáldozatokat jelent, minden jó magyar embernek kötelessége ezeket az áldozatokat vállalni. Célját azonban egy ilyen összefogás csak akkor éri el, ha visszhangra talál az egész nemzet lelkében."

Imrédy meghirdette tehát egy nagy egységes, jobboldali párt megalakítására irányuló akció-programját, de egyelőre sem a régi kormánypárt, sem a többi szélsőjobboldali, nyilaskeresztes párt állásfoglalása nem volt világos.

Az Esti Újság ugyanezen számában helyet kapott több miniszteri nyilatkozat is. *Vitéz Rátz Jenő miniszterelnökhelyettestől* megkérdezte a lap munkatársa: „Mi a miniszterelnökhelyettes úr véleménye *a katonai helyzetről* és a magyar katonai feladatról?"

„A magyar belpolitikai helyzet válsága, kétségtelen, abból is adódott — felelte vitéz Rátz Jenő —, hogy az elmúlt hónapok

folyamán, különösen pedig a tervszerű keleti német visszavonulás tartama alatt felelőtlen rémhírterjesztők a suttogó propaganda és a látszólagos »jólértesültség« különösen azt kísérelték a köztudatba dobni, hogy Magyarország a »vesztes« oldalán áll...

Törhetetlen és szilárd hittel vallom — folytatta emelt hangon vitéz Rátz Jenő —, hogy *minden reménységünk megvan arra, hogy ezt a súlyos harcot győzelmesen és sikerrel fejezhessük be!*"

Nem maradhatott ki a nyilatkozók sorából *Jurcsek Béla* sem. A róla készített riport így kezdődik: „Jurcsek Bélát, a közellátásügyi miniszteri teendők ellátásával is megbízott földművelésügyi minisztert a közellátási minisztériumban kereste föl az Esti Újság munkatársa. A kiváló politikus és gazdasági szakember, akinek működése a múltban is oly jelentékeny eredményekkel járt, általános politikai felfogásáról és a legközelebbi időkre előkészített munkaprogramjáról a következő nagyfontosságú nyilatkozatot adta az Esti Újság munkatársának:

„A *feltámadás ünnepén, a magyar nemzet* ötödik háborús nagyböjtje után, *a szegedi gondolat megvalósítása előtt áll.* Amikor a háború országunk határaihoz is közeledett, e nemzet megmutatja, hogy miként már az elmúlt világháború után is, egy nemzeti gondolatban tudott összeforrni, most is minden mást félretéve tud szövetségeseivel együtt küzdeni a közös célért, amelyért ha kell, harcolunk vagy termelő munkával dolgozunk, mert az új Európa kialakítása és az abban való elhelyezkedésünk kérdése forog kockán."

Azután később: „A háború számunkra győzelmes befejezése érdekében sok mindent kell latba vetni, az árucikkek felhasználása és forgalma tekintetében *sok mindent kell esetleg nélkülözni.* A kormány feladata az áldozatok lehető egyenlővé tétele és a szükségleti cikkekkel való ellátás oly arányú biztosítása, hogy az esetleges nélkülözés mindenki részére elviselhető legyen. Emellett *a termelést minden termelési ágban a legmagasabbra fel kell fokoznunk,* hogy abból a magunk szükségleteit kielégítsük, és ha kell, a velünk szövetséges nemzetek részére is olyan árukat állítsunk elő, amelyekért viszont azokat a nélkülözhetetlen anyagokat kaphatjuk, amelyek birtokában az előttünk levő célt leginkább érhetjük el.

A magam megbízatásában már a múltban is igyekeztem az ország közélelmezését rendszeressé tenni és a termelésre felépíteni. Ennek érdekében valósítottuk meg a terménybeszolgáltatásnak rendszerét."

Április 9-én az összes lapok közölték a húsvétvasárnap induló *kiürítési vonatok menetrendjét,* de a lakosság döntő többsége nem mutatott nagy kedvet otthonának elhagyására.

NINCS VISSZA, CSAK ELŐRE

1944. április 15-én megjelent Horthy hadparancsa, amely bejelentette: *„Az 1. hadsereg apái nyomdokain elindul a Kárpátokon át Galícia területére,* ahol 1914—18-ig oly sok dicső csatában tündököltek a magyar fegyverek. E harcban természetesen nincs: vissza, csak: Előre!"

Lakatos Géza vezérezredes, az 1. magyar hadsereg parancsnoka 1962-ben készített visszaemlékezésében az offenzíva előzményeiről, beleértve a német megszállás „okait" is, a következőket írja:

„Megállapítható, hogy a március 19-i német megszállás, vagy amint találóbban mondani szoktam, Magyarország német leigázása, német katonai szükségszerűség volt, ravaszul kitervelve és brutálisan végrehajtva. Igaz ugyan, hogy az ukrán gabonának a kiesése óta Németországnak a magyarországi éléskamrára is sürgősen szüksége volt, de főleg arról volt szó — amit annak idején, a harctéren lévén, leghivatottabb voltam áttekinteni —, hogy 1944. február végén és március elején keleten a Mannstein-féle Heeresgruppe Süd az orosz túlerő által tökéletesen meg volt verve, úgyhogy Galíciában egy 200—300 kilométeres óriási hézag tátongott a német fronton. Ezt betömni saját erővel nem tudták, mert már semmiféle tartalék sem állott rendelkezésükre. Ez a jelentékeny nagy rés egyrészt nyitott kaput jelentett a Kárpátokon Magyarország felé, de még fenyegetőbben Lembergen át a Német Birodalom irányába."

Magáról az offenzíváról a következők olvashatók feljegyzésében:

„1944. március 31-én a harctéren parancsot kaptam a magyar vezérkar főnökétől, hogy azonnal repüljek Budapestre. Jelentkezésemkor közölte velem, hogy kineveztek az 1. magyar hadsereg parancsnokává, alárendelve a Heeresgruppe Südnek, melynek vezetését közben Mannstein tábornagytól Model tábornagy vette át.

Április 4-én jelentkeztem a kormányzónál, majd Szombathelyi-

nél, a vezérkar főnökénél új, nehéz feladatom átvételére. Utóbbinak egyetlen kérdést tettem fel: mennyiben számíthatok támogatására? — amit ő teljesen elhárított magától, mert — mint mondotta — teljességgel a német vezetésnek vagyok alárendelve.

Másnap, azaz 5-én repültem vissza Lembergbe, azonnal Model tábornagyhoz mentem, aki várt és közölte feladatomat. Ez abból állt, hogy az 1. magyar hadsereg, amelybe eleinte a 20., 25. és 27. hadosztály és az 1. és 2. hegyi dandár tartozott, Sztaniszlau-Tatárszoros vonalából megindulva Ottyina—Kolomeáig törjön előre. Jelentettem neki felvonulásban levő hadseregem helyzetét és az összes nehézségeket, melyekkel az offenzív feladat megoldása járt.

Ezeket a nehézségeket ma, térkép híján, elveszett feljegyzések nélkül alig lehetne értékelni, hogy az kellőképpen méltányolható legyen. Lényeg az, hogy seregtesteim részben vasúti szállítással, részben a Kárpátok újabb hófúvással ellepett hágóin keresztül (így van az eredetiben — KE) emberfeletti nehézségekkel, gyalogmenetekkel küzdötték magukat előre, teljesen széthúzott, szétszórt helyzetben, óriási kiterjedésben és mindez az úgynevezett hadsereg-vonat (trén) nélkül. *Tehát sem lőszer, sem élelem!* Annak mozgósításához, utánavonásához, valamint az erők összehozásához s az egész támadás megindításához sok idő kell — mondottam. Model viszont sürgetett, s a támadás megkezdésének napját először április 10., majd 14., végül újabb ellenjavaslatomra végérvényesen április 18-ban jelölte meg. Ez az idő volt a minimum egészen új törzsem, csapataim és a terep megismeréséhez, valamint minden egyébnek a megszervezéséhez... (Így van az eredetiben — KE.)

Közben Lembergből április 14-én Sztrijbe tettem át álláspontomat és onnan tíz nap múlva tágabb törzsemmel — az általunk közben már végrehajtott előnyomulással kapcsolatban — Kalusba s egy egész kis kísérettel az első vonal mögött fekvő Nadvornajára mentem egészen hazahívásomig."

Horthy tehát teljesítette a március 18-án Klessheimben létrejött megállapodást: a magyar hadsereget gyenge fegyverzettel bevetették a keleti fronton a Heeresgruppe Süd arcvonalán támadt rés betömésére.

A Hitler—Horthy megállapodás két fontos pontját, a katonai részt és *az új kormány megalakítását, közölték az alárendelt katonai parancsnokságokkal.* A kassai VIII. hadtest parancsnoka 1944. március 24-én a következő hadtestparancsnoksági rendeletet adta ki:

„Legfelső Hadurunk, Magyarország Főméltóságú Kormányzója a Német Birodalom Vezérével közös megegyezésre jutott a mindkét országot egyformán fenyegető vörös inváziónak fokozottabb mértékben és egyesült erővel történő leküzdésére. Ennek folyományaként új kormány alakult.

Csorbítatlan tekintéllyel, magyar katonai becsülettel, egyenrangú és egyenjogú szövetséges félként fogjuk kivenni részünket a jövőben a közös harcból, melyet még nagyobb lelkesedéssel, bizalommal, hittel és akarattal kell Legfelsőbb Hadurunk akaratából és parancsára szeretett hazánk szebb és jobb jövője érdekében a végső győzelemig megvívni.

Ebből az alkalomból kihirdetem, hogy a *magyar megszálló erők orosz sorhadsereg ellen is bevethetők,* tehát a régi megállapodás hatályát veszti. A könnyű hadosztályok bevetésénél azonban minden elöljáró parancsnok figyelemmel lesz hiányos felszerelésünkre, fegyverzetünkre és szervezetünkre."

Feltehető, sőt biztos, hogy ezt a parancsot, rendeletet a többi hadtestparancsnok is kiadta — felsőbb, vezérkari utasításra. A helyzettel tökéletesen tisztában lehettek és voltak is.

Szinte hihetetlen: a hadtestparancsnokok tudták, hogy csapataik felszerelése, fegyverzete és szervezete „hiányos" (!!), de helyükön maradtak és vállalták, hogy harcba vetik katonáikat!

A háború napról napra közelebb jött az országhoz. 1944. április 1-én a budapesti I. hadtestparancsnokság bizalmas parancsában közölte az alárendelt katonai parancsnokságokkal, hogy *„a Tisza vonalától keletre eső országterület német hadműveleti terület.* E terület parancsnoka, mint Deutscher Befehlshaber in Operationsgebiet Ostungarn (B. O. O.), von Both gyalogsági tábornok, állomáshelye Debrecen. *Neki, mint területileg illetékes parancsnoknak, a Tiszától keletre elhelyezett magyar csapatok is a parancsnoksága alá lépnek területi ügyekben."*

Az 1944. március 19-én hajnalban és azután foganatosított terrorintézkedések végső soron *mind azt a célt szolgálták, hogy a magyar katonai és gazdasági potenciált minél nagyobb mértékben lehessen bevetni — a Harmadik Birodalom érdekében.* Ezért kellett letartóztatni náciellenes antifasiszta politikusokat, legitimistákat, liberálisokat, szociáldemokratákat, kisgazdapártiakat és kommunistákat, ezért foganatosítottak már a megszállás első óráiban drasztikus zsidó-ellenes intézkedéseket.

Már 1944 március utolsó napjaiban és április elején egyre-másra jelentette meg a Sztójay-kormány a demokratikus szabadságjogokat súlyosan korlátozó rendeleteit — már nem volt elegendő az ellenforradalmi rendszer 1920 óta kiépített terrorja.

Március 28-án kiterjesztették a statáriális eljárást a rádió adó- és vevőkészülékek vagy berendezések engedély nélkül való létesítésére vagy üzemben tartására. Korlátozták a belföldi távolsági távbeszélő forgalmat. Elrendelték, hogy április 1-én be kell fejezni az elemi- és középiskolákban a tanévet. Április 2-án eltiltották a külföldi rádióállomások hallgatását, beleértve a zenei adásokat is, április 4-én a rögtönítélő bíráskodást újabb területekre terjesztették ki, április 5-én korlátozták az utazást Magyarország északkeleti részére, Kárpátukrajnára, továbbá Máramaros vármegye, valamint Ungvár és Munkács városok területére, április 7-én pedig rendelet jelent meg az időszaki lapok és az újságok további megjelenésének „szabályozásáról". Ez utóbbi rendelet alapján a miniszterelnök „az állami rend megóvása érdekében" azonnali hatállyal megtilthatta bármely lap további megjelenését.

A lapbetiltások meglehetősen széles kört érintettek. A Szociáldemokrata Párt központi lapját, a Népszavát 1944. március 19-én a nyomdaépület és a szerkesztőségi helyiség lefoglalásával elnémították. Kommunista újság 1919. augusztus 1. óta Magyarországon legálisan nem jelenhetett meg. 1944. március 22-e után a liberális polgári lapok és a kisgazdapárti lapok jó része sem jelent meg már, április 16-án mindezt legalizálni akarván, a hivatalos lapban közzétették a betiltott lapok első jegyzékét. E jegyzékben kisgazdapárti, katolikus, cionista lapok mellett szerepelt a Bethlen Margit grófnőnek, Bethlen István volt miniszterelnök feleségének szerkesztésében megjelenő Ünnep című hetilap éppúgy, mint az Illyés Gyula szerkesztette Magyar Csillag is.

A további lapbetiltások a Budapesti Közlöny április 18-i, 29-i, 30-i, a május 3-i és a május 20-i számaiban jelentek meg; összesen mintegy 126 lap megjelenését szüntették meg — hivatalos kormányintézkedés útján.

A DEPORTÁLÁS

Az egyik legfontosabb, *a zsidók deportálásáról szóló rendelet azonban nem jelent meg a hivatalos lapban,* ez csak bizalmas belügyminiszteri rendelet formájában jutott az illetékes közigazgatási szervek tudomására. E rendelet megszületéséről, a tanácskozáson szóba került egyéb zsidóellenes intézkedésekről Halász Géza miniszteri tanácsos, Kárpátalja kormányzói biztosának helyettese a következő feljegyzést készítette:

„Feljegyzés

a Belügyminisztérium kis tanácstermében a zsidókérdésről 1944. április hó 7-én.

Jelen voltak: Baky László Bm. államtitkár, Endre László alispán, két német SS-tiszt, csendőr- és rendőrtisztek, köztük Tölgyessy kassai csendőrkerületi parancsnok, Záhonyi százados, Thurzó, Meskó rendőrtanácsosok és Halász Géza miniszteri tanácsos.

Baky államtitkár közli, hogy a kassai csendőrkerület területéről a zsidók közeljövőben ki lesznek telepítve. Ennek keresztülvitelére Munkácson lesz egy német törzs Ferenczy csendőralezredes és Meggyesi kir. ügyész részvételével. Végrehajtó bizottságok lesznek Ungvár, Nagyszőllős, Huszt és a Kárpátalján kívüleső városokban. Megkívánja, hogy a németekkel az együttműködés súrlódásmentes legyen, segíteni kell nekik elszállásolásban, élelmezésben stb., amint a németek is kizárólag csak segíteni akarnak a zsidókérdés megoldásában.

Gyakorlati kérdéseimre, hogy a szállítás, vagonbiztosítás, előfogat, élelmezés, elhagyott zsidóházak biztosítása miképpen történjék, az írásbeli rendelkezésen túl választ, illetve utasítást nem adtak.

Endre alispán utasításai: zsidó zsírt nem kaphat. Cukorkészletük van, tehát azt se. Könyvtárakból a zsidó írók könyveit ki kell selejtezni, telefonjaikat kikapcsolni, rádióikat elkobozni, utóbbiból honvédségnek, rendőrségnek, csendőrségnek, légónak, MOVE-nak, leventéknek, kórházaknak kell juttatni."

Az 1944. április 7-én kiadott 6163/1944. res. számú rendelet fontosabb intézkedései:

„A m. kir. kormány az országot rövid időn belül megtisztítja a zsidóktól. A tisztogatást területrészenként rendelem el, melynek eredményeként a *zsidóságot nemre és korra való tekintet nélkül*

a kijelölt gyűjtőtáborokba kell szállítani. Városokban és nagyobb községekben később a zsidóság egy része a rendészeti hatóságok által kijelölt zsidóépületekben, illetőleg gettókban nyer elhelyezést."

A végrehajtásról: „A zsidók összeszedését a területileg illetékes rendőrség és a m. kir. csendőrség végzi. Szükség esetén a csendőrség városokban a m. kir. rendőrségnek karhatalmi segélyt nyújt. A német biztonsági rendőrség tanácsadó szervként a helyszínre ki fog szállni, akikkel a zavartalan együttműködésre különös súlyt kell helyezni."

(A német „tanácsadó" szerv: Eichmann és különítménye...)

Továbbá: *„Az elszállítás fogolyként vonaton,* szükség esetén városi, illetve községi elöljáróságok által kirendelt előfogatokon *történjék.* Az elszállítandó zsidók csak a rajtuk levő ruházatot, legfeljebb két váltás fehérneműt és fejenként legalább 14 napi élelmet, továbbá legfeljebb 50 kg-os poggyászt, amelyben az ágyneműek, takarók, matracok súlya is bennfoglaltatnak, vihetnek magukkal. Pénzt, ékszereket, arany- és más értéktárgyakat nem. A zsidók összeszedését az alábbi sorrendben kell foganatosítani: kassai, marosvásárhelyi, kolozsvári, miskolci, debreceni, szegedi, pécsi, szombathelyi, székesfehérvári és budapesti csendőrkerületek, illetve ezek területén fekvő rendőrhatóságok felügyeleti területe, legvégül Budapest székesfőváros."

1944. április 15-én megkezdődött a „tisztogatási akció", két nap múlva, április 17-én az 1. magyar hadsereg megkezdte a Heeresgruppe Süd parancsnoksága által elrendelt offenzívát Kolomea térségében.

A kolomeai offenzíva megindításával, előkészületeivel egyidőben komoly erőfeszítések történtek az országon belül egyrészt a mezőgazdasági és ipari termelés növelése érdekében, másrészt, fokozták a „belső rend megszilárdítását" célzó terrorintézkedéseket. Az 1939: II. tc., a honvédelmi törvény szinte korlátlan felhatalmazással ruházta fel a kormányt, hogy az állampolgárokat „háborús veszély" esetén igénybe vegye; ennek a törvénynek alapján 1944. március 19 után sorozatosan adták ki az állampolgárok jogait súlyosan korlátozó rendelkezéseket; természetesen nemcsak zsidónak minősülő magyar állampolgárokkal, hanem más, nemzsidókkal szembeni intézkedéseket is kiadtak e törvény alapján. Így 1944. április 28-án jelent meg a Budapesti Közlönyben, a hivatalos lapban az a kormányrendelet, amely szerint a földművelésügyi miniszter elrendelheti, hogy azokban a járásokban

és községekben, *ahol munkaerő-hiány mutatkozik, mezőgazdasági munkában meghatározott számú napot kell a kijelölt személyeknek eltölteni.*

Április 30-án a belügyminiszter rendeletet adott ki, mely szerint — a háborúban való fokozottabb részvétel, a légitámadások következményeinek elhárítása, a termelés folytonosságának és zavartalanságának biztosítása érdekében — pártok és egyesületek gyűléseket nem tarthatnak.

Az elnyomó, a jogfosztó intézkedések körébe tartozik az ugyanezen a napon megjelent kormányrendelet is, amely bevezette az összes *időszaki lapoknál a királyi ügyészség előzetes cenzúráját.* (Ekkor már az ellenzéki, német-ellenes lapok jórészét a megjelenéstől eltiltották, — ez a rendelkezés az ún. szélsőjobboldali, feltétlen németbarátságot hirdető lapok fokozottabb ellenőrzését célozta. — Egyébként: az előzetes cenzúra eddig is érvényben volt, de csak napilapoknál.)

1944. május 17-én újabb kormányrendelet jelent meg, amely szerint aki az ún. honvédelmi munka teljesítésének helyét önkényesen elhagyja, vagy onnan önkényesen távolmarad, azt a vállalathoz kirendelt katonai vezető *(hadiüzemi személyzeti parancsnok)* a vállalat körében szervezett katonai vezetés alatt álló *„munkaszállásra" utalja be.* A „munkaszállásra" beutaltak a rendelet értelmében a katonai büntetőjogi és fegyelmi szabályok hatálya alatt állanak és zárt osztagokban, katonai vezetés alatt, honvédelmi célú munkát végeznek. De kimondta a rendelet azt is, hogy akik az elvállalt munka elvégzését indokolatlanul megtagadják, vagy a munkát szándékosan hanyagul végzik, vagy a munkafelhívással szemben elégedetlenséget tanúsítanak, vagy munkát elfogadható ok nélkül nem vállalnak, azokat az I. fokú rendőrhatóság katonai vezetés alatt álló munkatáborba utalja.

A hadiüzemi személyzeti parancsnokok, akik már eddig is szinte korlátlan hatalommal rendelkeztek a gyári munkások felett, ezzel a rendelettel további, kemény megtorló eszközt kaptak; hiszen annak eldöntése, hogy valaki a munkáját hanyagul végzi, sok esetben szubjektív megítélésen alapulhatott, és így a hadiüzemi személyzeti parancsnoknak bárkit joga volt ilyen „munkaszállásra" beutalni, amely beutalásnak legrövidebb időtartama egy hónap volt.

Az 1944. április 30-án, az 1. hadsereg offenzívájának 13. napján kiadott 8. számú magyar hadijelentésből kiderült: szó sincs már a magyar csapatok előrenyomulásáról, mindössze arról szá-

molt be a hadijelentés, hogy a rohamosztagok ellentámadása eredményezett területnyereséget, — viszont közölte: „Kolomea térségében a szovjet csapatok erős légi- és páncélos támogatás mellett heves támadásokat folytatnak. Az ellenség áttörési kísérletei súlyos vér- és anyagveszteségek mellett meghiúsultak."

Az 1941 őszi moszkvai csatától kezdve az 1944 januári leningrádi vereségig a „tengely" hadijelentései állandóan az ellenség súlyos veszteségeiről és az áttörési kísérletek meghiúsulásáról számoltak be; 1944. április 30-án sokéves tapasztalat birtokában olvasták az emberek a hadijelentés eme részét...

Az április 30-i magyar lapok még egy figyelemre méltó hivatalos hírt közöltek — a Magyar Távirati Iroda nyomán:

„Feketehalmy-Czeydner Ferenc és társai önként jelentkeztek a honvéd vezérkar főnöke bíróságánál. A bíróság a szökésük miatt annak idején kiadott nyomozólevelet visszavonta.

Minthogy önként jelentkezésük által az ok, mely a rendfokozatukból való elbocsátást maga után vonta, megszűnt, a honvédelmi miniszter Feketehalmy-Czeydner Ferencet ny. áll. altábornagyi, Grassy Józsefet vezérőrnagyi, Deák Lászlót ny. áll. ezredesi és dr. Zöldy Mártont csendőrszázadosi rendfokozatába visszahelyezte."

Aki Magyarországon véletlenül nem tudott volna az 1942 januári délvidéki „razziá"-ról, az nyugodtan hihette: e négy tisztnek egyedüli bűne az volt, hogy megszöktek, és a nyomozólevelet ezért kellett ellenük 1944 januárjában kibocsátani!

A magyarországi SS és rendőri egységek parancsnokának, Winckelmann tábornoknak és a Német Birodalom teljhatalmú megbízottjának, Veesenmayernek nyilván benne volt a keze Feketehalmy-Czeydner és társai ügyének ilyesfajta „elintézésében"...

Veesenmayer egyébként sem tétlenkedett: megbízhatóan és pontosan továbbította Sztójay miniszterelnökhöz a Berlinből érkező utasításokat, rendelkezéseket — az ország anyagi és személyi erőforrásainak teljes és kíméletlen kiaknázására.

De Veesenmayer gondos figyelemmel kísérte a magyar belpolitikai élet alakulását is. Nemcsak régi, kipróbált politikai barátaival, Imrédyvel, Rajnissal, Jarossal, Rátz-cal, Reményi-Schnellerrel tartott fenn jó kapcsolatokat, de hitegette a nyilasokat is.

Veesenmayer ügyes diplomáciai játékot folytatott: a Sztójay-kormány megalakításánál mellőzött *Szálasi Ferencet nagy kegyesen hajlandó volt fogadni,* türelmesen végighallgatta Szálasi irdatlanul hosszúra nyúlt, eléggé zavaros előadását, biztosította jóindulatáról, de mindössze annyit ígért neki: közbenjár, hogy Horthy kormányzó fogadja őt, a nyilasok vezérét.

Érdemes megemlíteni, hogy Veesenmayer erről a találkozásról bizalmas körben úgy nyilatkozott, hogy ezután sem változott meg a véleménye Szálasiról, aki ezen a kihallgatáson úgy viselkedett, „mint egy bohóc, aki felváltva tud alázatos és hencegő lenni..."

Jegyezzük meg: Veesenmayer közbenjárására *Horthy valóban fogadta Szálasit.* Szálasi a találkozóra, mely 1944. május 3-án jött létre, igen nagy gonddal készült, hosszasan és részletesen fejtegette elgondolásait, elméleteit, amelyekből Horthy alig-alig értett valamit. Végül azzal bocsátotta el, hogy a legjobb az lesz, ha egyelőre várnak, és majd meglátják, mit lehet tenni...

Szálasi úgy érezte, hogy Horthyt teljesen megnyerte ügyének, Horthyban viszont — mint később elmondotta — ez alkalommal megerősödött az a meggyőződése, hogy ezt az embert soha nem nevezi ki miniszterelnökké.

Különben: *Szálasi találkozott Sztójayval is,* aki igen nagyra értékelte a nyilaskeresztes mozgalmat. Kölcsönösen mély benyomást gyakoroltak egymásra, Szálasi a későbbi időkben Sztójayt mindig megbecsüléssel emlegette...

Közben a németek követelésére a Magyar Élet Pártja, a régi kormánypárt szélsőjobboldala, az Imrédy—Jaross féle Magyar Megújulás Pártja és a különféle nyilas pártalakulatok tárgyalásokba kezdtek a jobboldali egységfront megalakítására.

Erről nyilatkozott már Imrédy az Esti Újságnak 1944. április elején, erről beszélt Sztójay a Magyar Élet Pártja 1944. május 11-i klubnapján. Kijelentette: bízik abban, hogy „az egységes belpolitikai front megteremtésére irányuló törekvések meghozzák a megfelelő megoldást".

Székesfehérvárott ugyanezen a napon Baky László belügyi államtitkár a vármegye új főispánjának beiktatásán felhívta a figyelmet arra, hogy „ma nem a politikai harcok idejét éljük. Testvéri összefogásra van szükségünk, mert csak közös erővel tudjuk kivívni az életet hozó győzelmet".

Veesenmayer azonban úgy vélte, hogy *a politikai egységfront kialakítására* — elsősorban Szálasi híveinek ellenzése miatt — *nincs komoly lehetőség.* Nyilvánvalóvá lett, hogy Imrédy pártja megpróbálja ezekután helyzetét erősíteni a kormányban. De Veesenmayer nem látta aggályosnak ezt a fordulatot. 1944. május 2-i jelentése így szólt:

„Miután Imrédy belátta, hogy egy egységes párt megalakítására irányuló törekvései kilátástalanok, a súlypontot a kormányra kezdi fektetni. Ezért ma reggel felkereste Sztójayt és közölte vele: ő magának és pártjának nagyobb teret kell hogy követeljen a kormányban. Korábbi, arra irányuló törekvését, hogy miniszterelnök legyen, kénytelen-kelletlen feladta, miután belátta, hogy ő támogatásom nélkül túl gyenge. Bár az utóbbi napokban megpróbálta, hogy engem Sztójay ellen hangoljon, de hamarosan abbahagyta, miután be kellett látnia, hogy e próbálkozása semmi sikert nem ígér. Most már elfogadja korábbi javaslatomat, és azt akarja elérni, hogy megkapja a gazdasági miniszteri tárcát, ezáltal ő a négy reszort-miniszter (Jurcsek, Reményi-Schneller, Szász és Kunder) fölé kerül és egyidejűleg a Nemzeti Bank elnöki posztját is betölti. Tény, hogy egy ilyen összefogás nemcsak hasznos, hanem szükséges is. A négy reszort eddigi, össze nem hangolt munkája komoly ellentétekre és egymást keresztező intézkedésekre vezet, amelyek éppen a hadigazdasági téren hátráltatják a Birodalom és Magyarország együttműködését. A szabályszerűen ülésező Minisztertanácsnak nincs semmi értéke, egyedül a túl gyakran ismétlődő és hosszú ülések jellemzik, nem pedig a különleges egyszerűség vagy elhatározó erő.

Sztójay, akivel tegnap ezt a kérdést alaposan megtárgyaltam, tudtomra adta, hogy ámbár neki Imrédy ellen semmi kifogása sincs, azonban mindenekelőtt azon aggódik, hogy Szász és Reményi-Schneller gazdasági téren nem hajtanak térdet Imrédy előtt, és ezért esetleg lemondanak. Szász kiválását személyi és ténybeli megfontolásokból szívesen venném, Reményi-Schnellert viszont meg fogom tartani, mert hasznos számunkra, és eddig jóindulatúan velünk tartott. Éppen ezért éjjel Imrédyvel óvatosan tárgyaltam, de világosan tudtára adtam, hogy nem járulok hozzá Reményi-Schneller kiválásához. Ő, ha kelletlenül is, de beleegyezett.

Ma délben Rátz, Kunder és Jaross felkeresik Sztójayt, hogy most már követeljék Imrédy kinevezését, a vázolt formában, egyidejűleg Rajniss számára a kultusz- és oktatásügyi miniszteri tisztséget. A követelés nem ultimátumszerűen, hanem elvileg fog felvetődni. Imrédy ily módon azt a taktikát folytatja, hogy a lehető legerősebben gyökeret eresszen a kormányban, feltehetően azzal a szándékkal, hogy azt belülről a maga vonalvezetéséhez igazítsa. Azt várom, hogy a háttérben arra fognak törekedni, hogy Rátzból hadügyminisztert kreáljanak.

Bár Imrédy ezáltal igen erős lenne, semmi aggályom nincs egy ilyen fejlődéssel szemben. Imrédynek mindenekelőtt időbeli és tárgyi szempontból programját szűkítenie kell, minthogy mind a kormányzó, mind Sztójay ellenállásával számolhat. Azonkívül erős ellenőrzés alatt tartom majd őt, és csak az értünk kifejtett tevékenysége arányában támogatom. Tetejébe még számolnia kell a nemzetiszocialisták és a Szálasi-mozgalom megerősödött ellenzékével. A Birodalom szempontjából csak előnyöket látok e fejlődésben. Sztójay még erősebben fog rám támaszkodni. Imrédy kénytelen gyakorlati munkát végezni. A jobboldali ellenzék még erősebben fog éppen ezért hozzám közeledni.

Arra számítok, hogy most már az ilyenkor szokásos tárgyalásokat lefolytatják, ezek minimum egy, ha nem több hétig fognak tartani. Mihelyt a kibontakozás kézzelfogható formát ölt, újra jelentést teszek."

A GETTÓBAN ÉS KOLOMEÁNÁL

A keleti fronton és az országban súlyosbodott a helyzet. Április közepén megkezdődött a vidéki zsidók gettóba zárása, ahol hihetetlenül embertelen körülmények között éltek az élelemtől és ivóvíztől szinte teljesen megfosztott tízezrek. A gettó szörnyűségeit érzékelteti az alábbi levélrészlet: „Néhány órára kívül vagyok az iszonyaton, a népkonyha rövid időre kikért valami munkára. Attól félek, nem bírom ki soká, mert leírhatatlanul szenvedünk. A porban fekszünk, sem szalmazsákunk, sem takarónk... Oly elhanyagoltak vagyunk, hogy nincs már emberi külsőnk. Napok óta nem eszem, így remélem megrövidíteni utamat. ... Sok üdvözlet mindannyiotoknak, imádkozzatok értünk, hogy mielőbb meghaljunk..." — fejeződött be a levél.

Ugyanezekben a napokban súlyos harcokban állottak Kolomeánál az 1. magyar hadsereg egységei. Tizennégy napon át hajszolták előre a németek a kilátástalan támadásokba a magyar katonákat. Az offenzíva április végén megállt, utána súlyos védelmi harcok következtek. *Az 1. magyar hadsereg 1944. április 17-től május 15-ig 578 tisztet, 14 998 fő legénységi állományú katonát, összesen 15 576 embert veszített.*

Ez volt egyik értelme, célja Magyarország 1944. március 19-i megszállásának.

A deportálásokkal, a magyar katonák frontra hajszolásával egyidőben a németek rendkívül céltudatosan törekedtek arra, hogy az ország teljes gazdasági erejét a Birodalom szolgálatába állítsák. *1944. május 17-én* Kurt Becher, Himmler személyes megbízottja az SS nevében szerződést írt alá a Weiss, Chorin, Kornfeld és Mauthner családok zsidó és nemzsidó tagjaival, amely szerint az *SS 25 évre „bérbe veszi" e családok tagjainak külföldre juttatásáért, továbbá 600 000 dollárért a Weiss Manfréd konszernhez tartozó összes vállalatokat, bányákat, üzemeket.* Ezzel a szerződéssel az egyik legnagyobb magyar ipari vagyon jutott német kézre.

Az 1944. március 19-én és az utána következő napokon végrehajtott letartóztatások megtizedelték a náci-ellenes, haladó erőket. De alig telt el egy hónap, és *a Békepárt ismét hallatta hangját:* röpiratában felszólította a munkásságot, hogy védje meg szervezeteit, ne engedje, hogy a németek erőszakkal, munkaközpontos (fasiszta jellegű, a kormány által támogatott szervezet — KE), nyilaskeresztes hazaárulók becsempészésével vagy egyes szakszervezeti vezetők árulásának segítségével megszerezzék a vezetést.

„Alakítsatok földalatti (illegális) üzemi és szakmai bizottságokat!... Munkások! Ma ti vagytok az országban az egyetlen szervezett erő! Tőletek vár vezetést az egész nemzet!

Álljatok a nemzeti ellenállás élére!"

A röpirat a Magyar Front megalakítására vonatkozó felhívással végződött:

„Munkások! Harcoljatok együtt paraszt- és katonatestvéreitekkel, a hazájához hű polgársággal, a nemzetiségekkel, mindenkivel, aki kész küzdeni a német megszállók és a hazaáruló Horthy—Sztójay-banda ellen.

A halálos veszélynek óráiban közös küzdelemben, egységes Magyar Frontban kell egyesülnie az egész nemzetnek.

A Magyar Front bátor és áldozatkész harca, a szabadságukért küzdő népek — a Kárpátokban diadalmasan előrenyomuló szovjet haderők Tito hadseregének oldalán — biztosan meghozzák a magyar nép felszabadulását a német iga alól!

Munkások! Közeleg már a felszabadulás napja!

Éljen a független, szabad, demokratikus Magyarország!

Éljen a nemzeti ellenállás egységes frontja: a Magyar Front!"

Egy másik békepárti röpirat pedig a parasztságot szólította fel ellenállásra: „Magyar Földmívesek! Csatlakozzatok egész nemzetünket átfogó szabadságharcunk frontjához. Ti is tegyétek meg mindazt, ami módotokban áll, hogy megrövidítsétek a háborús szenvedéseket és a német zsarnokság uralmát:

1. Ne szolgáltassátok be terméseteket. Ezzel gyöngítitek legfőképpen a németek erejét, rövidítitek a háborút. Amit beadtok Jurcseknek, azt odaadja a német megszállóknak, amit elrejtetek, az megmarad az országnak. Ezzel veszitek elejét a népünket fenyegető éhínségnek.

2. Ne vessetek olajosmagvakat, mert az a német repülőmotoroknak kell.

3. Ne fizessetek adót, mert a labanc kormány azt Hitler háborújára: a nemzet élete ellen fordítja.

4. Mezőgazdasági munkások, cselédek! Szabotáljátok a munkásrobot törvények végrehajtását.

5. Ne engedelmeskedjetek a behívásoknak. Minden be nem vonult katona egy-egy magyar élet megmentését jelenti, egy lépéssel aláássa a németek erejét. Akik bevonultak, kövessék a 13. honvédhadosztály 44. ezredének példáját, amely Kaszab alezredes vezetésével átment a szovjet seregekhez, mert nem akart vérezni Hitlerért, a hazánk földjét legázoló német rablókért.

6. Rejtsétek el a bújdosó szabadságharcosokat. Lássátok el élelemmel, ruházattal, fegyverrel őket. Ezzel elősegítitek a nemzeti felkelés gyors kibontakozását.

7. Indítsatok irtóháborút a német betolakodók ellen. Semmiféle formában ne támogassátok őket, de ártsatok nekik, ahol csak tudtok. Közösítsétek ki és harcoljatok az olyan nyilas vagy más szélsőjobboldali elemek ellen is, akik a megszállókat és a labanckormányt támogatják.

Magyar Parasztok! Szalontay György, Esze Tamás, híres kuruc jobbágy-ősök s a negyvennyolcas paraszthonvédek szabadságharcos hagyományai köteleznek benneteket. Vegyétek fel minden eszközzel a harcot az ősi ellenség, a német rablók tönkretételére — hazánk felszabadítására.

Halál a német megszállókra s az áruló szélsőjobboldali labancokra!

Budapest, 1944 április hó.

Add tovább!

Üdvözlettel
Békepárt
Magyar Front"

1944. MÁJUS 1.

A német megszállás alatt sztrájkkal, munkamegtagadással ünnepelte a munkásság május elsejét. A csendőrség nyomozóosztályának parancsnoksága jelentette a pécsi bányavidékről:

„Május 1-én a vasasi Thoman-aknán 302 fő bányászból 111, a mecsekszabolcsi Szent István-aknán 229 főből 93, Ferenc József-aknán 171-ből 10 és Pécs-bányatelepen 254 főből 170 fő ment csak munkára. Komlón május 1-én a reggeli műszakról 25 munkás maradt el. Május 2-án valamennyi munkás megjelent a bányákban, és azóta zavartalanul dolgoznak.

... Az elmaradt munkások május 1-ét ünnepelték. Kisebb csoportok a bányatelepek körüli erdőkbe kirándultak, ezeknek a kirándulásoknak azonban gyűlés jellege nem volt."

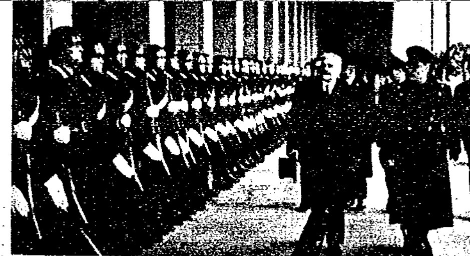
A német megszállók és a szolgálatukban álló Sztójay-kormány egyetlen pillanatra sem hagyhatta figyelmen kívül a vele szembenálló nemzeti erőket. Ócsárolhatták, gyalázhatták őket a sajtóban, a rádióban, meg nem szűnő hajtóvadászatot folytathattak ellenük, a Békepárt tagjai és a velük tartó, őket támogató munkások, parasztok és értelmiségiek ellen, de legyőzni, véglegesen letiporni ezt az erőt nem tudták.

SZTÓJAY A PARLAMENTBEN

Visszatérve a hatalomért marakodók harcára: *1944. május 23-án Horthy végül is kinevezte Imrédy Bélát tárcanélküli gazdasági miniszterré.*

Másnap, május 24-én összeült a Képviselőház, hogy — alkotmányos előírásoknak megfelelően — meghallgassa a Kállay felmentéséről és a Sztójay, valamint az új kormány kinevezéséről szóló kormányzói kéziratokat.

Az ülést délelőtt 10 óra 12 perckor nyitotta meg Tasnády-Nagy András, a Ház elnöke, elparentálta a parlamenti szünet alatt elhunyt Fejérváry Károly képviselőt, közölte Tomcsányi Vilmos Pálnak, a kárpátaljai terület kormányzói biztosának felmentését, bemutatta az időközben becikkelyezett törvényekről szóló minisz-

Kállay miniszterelnök látogatást tett Rómában Mussolininál

Másolat.

M.kir.Követség a Szentszék mellett
12/Pol.-1943.

Róma, 1943. március 7.-én

Tárgy: br.Apor követ kihallgatása a Szent Atyánál.

Hiv.sz.: 42/Res.Pol.-1943. sz.rendelet.

A Szent Atya ma fogadott, eleget téve Nagyméltóságod rendelete értelmében tett kérésemnek.

Nagyméltóságod levelét átadva azzal kezdtem, hogy a másolatot átadván a Bibornok-Államtitkárnak Ő Szentsége tartalmát immár ismeri. Ebből láthatja, hogy a magyar kormány azt hiszi, hogy a kommunista veszélyt nem mindenki látja teljes valóságában és játszanak a tűzzel. A Pápa az a személy, aki képes sine ira et studio mindenkit felvilágositani és ha tényleg sikerül ellenség és barátnál a való veszélyt megértetni, akkor bármi is történik "if there is a will, there is a way too" bölcs mondás alapján lesz mód rá, hogy egy irremediális katasztrófát elkerüljünk. Magyarország lévén, hogy ugy mondjam, az oroszlán torkában, saját tapasztalata szerint is legelsősorban hivatott szavát felemelni.

A Pápa azt felelte, hogy ő teljes mértékben átérzi a kommunizmus veszélyét, hiszen annakidején Münchenben maga tanuja volt ennek. Az ő beszédeiben ugy, mint elődéiben a kommunista tételek el vannak itélve. Legutóbbi beszédében is világosan utalt erre.

Ezt megelőzően jelentette Magyarország vatikáni követe az első béketapogatózás kudarcát

- 2 -

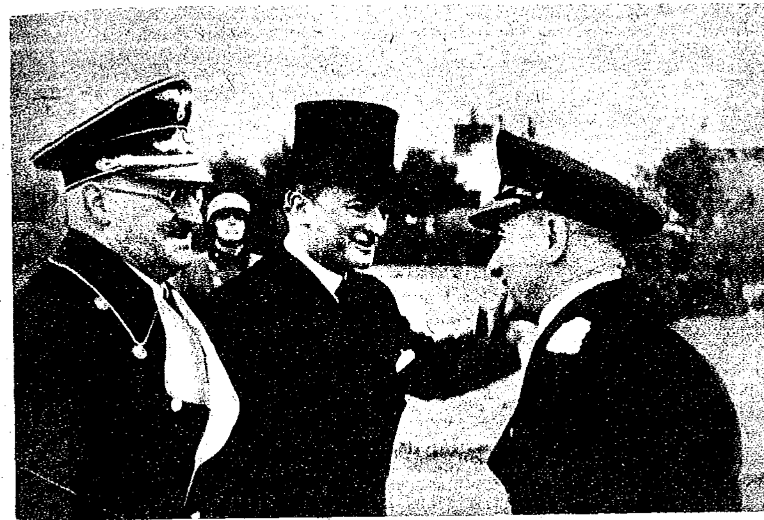
De csak a teóriát emlitette, nem nevezve meg nevén a bünöst. "Ich kann an einem Kreuzzug nicht teilnehmen, ohne von der anderen Seite gezwungen zu werden, auch andere zu nennen". Itt rátért Németországra, mely az Egyházzal szemben elfoglalt álláspontján kivül oly borzalmas dolgokat követett el főleg Lengyelországban, hogy ezt elhallgatni nem lehetne. Azért nekünk is jobb ha hallgat. "Wenn die Deutschen sich anders benommen hätten, hätte ich einen viel leichteren Standpunkt". Továbbfolytatva a Pápa mondta nekem, hogy a nyilvánosságot elkerülve minden alkalmat megragad az általunk vázolt veszélynek jelzésére. Igy legutóbb is Msgr. Spellmannak beszélt ily értelemben és Maglione Biboros utjána angol követet hasonló értelemben oktatta ki.

Ez volt a lényege körülbelül 20 percig tartó beszélgetésnek. A Pápa végül a szokásosnál melegebb formában áldását adva az egész országnak, befejezte a kihallgatást.

A fentieket kiegészitve jelentem, hogy Montini Helyettes-Államtitkár bizalmasan közölte velem, hogy Spellmann érsek minden kapacitálás ellenére megmaradt azon nézete mellett, hogy a bolsevizmus már kiadta mérgét és ma már nem az ami volt és nem jelenti azt a veszélyt mint régente. Azt persze nehéz megállapitani, hogy Spellmann csak vakon ismételte a kapott instrukciókat avagy maga is vallja ezt a nézetet.

Apor s.k.
m. kir. követ

Apor követ jelentésének folytatása

Raeder tengernagy és Meissner államtitkár Budapestre jött, hogy átadja Horthynak a Führer ajándékát, a jachtot, de — nem volt hajlandó tanácskozni Kállayval...

Hamarosan Budapestre érkezett Edmund Veesenmayer, bizalmas információt szerezni

Bericht über Ungarn.

Das Versagen der ungarischen Truppen im Osten während dieses Winters ist die naturmäßige Folge der Verfassung, in der sich der ungarische Staat und das ungarische Volk befindet. Unter allen Balkanvölkern bietet Ungarn in seinem derzeitigen Zustand das unerfreulichste Bild, gekennzeichnet durch maßlose Überheblichkeit, die in krassem Gegensatz steht zu dem Wert seiner völkischen Substanz und zu der Leistung, die es als verbündete Nation im Rahmen des Dreimächtepaktes bisher aufgebracht hat.

Das Judenproblem.

Der Schlüsselpunkt für die defaitistische Einstellung der maßgeblichen Kreise in Ungarn und die weitgehende Sabotage des gemeinsamen Kriegszieles ist vorliegend im Judentum Ungarns zu suchen. Zahlenmäßig beträgt der Anteil der Juden an der ungarischen Bevölkerung nahezu 10 %, für Budapest jedoch 35 %. Dem Einfluß und der Bedeutung nach ist das Judentum jedoch weit höher zu veranschlagen, da es nicht nur das gesamte Wirtschaftsleben maßgeblich beeinflußt, sondern auch in allen übrigen Sparten mehr oder minder dominierend ist. Die Gründe, warum sich Ungarn zum Asyl der Juden in Europa gemacht hat, sind folgende:

1) Der Grundzug der ungarischen Bevölkerung ist gekennzeichnet durch einen weitgehenden Defaitismus, um nicht von Feigheit zu sprechen. Die Angst vor Bombardierungen ist

Veesenmayer első jelentése a magyarországi helyzetről

Zöldi Márton csendőrtiszt, az újvidéki vérengzés egyik végrehajtója, később a deportálások irányítója volt. Az amerikaiak 1945-ben elfogták és Budapestre küldték

Abschrift

Botschafter Hewel   Wolfsschanze, den 19.1.1944

Notiz für den Reichsaussenminister.

Betrifft: Bericht des Gesandtschaftsrat Werkmeister Budapest vom 17.1.44, Telegramm Nr. 88.

Zu dem Bericht des Gesandtschaftsrats Werkmeister aus Budapest über die Flucht des Feldmarschall Leutnants a.D. Czeydner und anderer ungarischer Offiziere nach Deutschland sagte der Führer folgendes:

Man solle den Ungarn, falls sie das Ansinnen auf die Flucht der Offiziere erheben, etwa folgendes sagen:

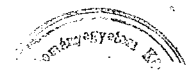
Wir könnten den Behauptungen von der Ermordung von Tausenden von Frauen und Kindern keinen Glauben schenken, da wir die Honveds kennten, die solche Grausamkeiten nicht begehen würden. Es handele sich hier um eine typische Judenmache und jüdische Aufbauschung des Geschehenen.

Im übrigen müsse jeder in Europa zur Kenntnis nehmen, da Deutschland jeden, der wegen Judenverfolgung beschuldigt in Deutschland Zuflucht sucht, in Deutschland das Asylrecht gewähren wird. Ein je-

der

393093

Bizalmas német jelentés az újvidéki per vádlottjainak meneküléséről

Minisztertanácsi jegyzőkönyv a „példátlan” szökésről

1.

A miniszterelnök úr utal arra a kommünikére, amelyet a vezérkari főnökkel való egyetértésben Feketehalmy-Czeydner József nyugalmazott altábornagy, Grassy József tényleges állományú vezérőrnagy és társai szökése tárgyában a M.T.I. útján kiadtak. A honvéd vezérkar főnöke külön bírósága előtt folyt tárgyalás ellenük az ujvidéki 1942. január havi sajnálatos eseményekkel kapcsolatban. A vizsgálat megállapította, hogy 3309 halálos áldozata volt az ország jóhírneve érdekei ellen annyira elitélendő vérengzéseknek, amelyekért a most szökésben lévő fentemlített magasrangú tábornokok és alantas tisztjeik voltak elsősorban felelősek. A honvédvezérkar főnöke ellene volt annak, hogy ezen vádlottak előzetes letartóztatásban részesüljenek. Nem lehet eléggé elitélni ezeknek szökését. Erre még nem volt példa a honvédség történetében. Bajtársiatlan is volt a vád alá helyezett törzstisztekkel és főtisztekkel szemben, akiket így védtelenül itthagytak és akik az ő szökésük folytán valószínűleg súlyosabb büntetésben fognak most részesülni. Elszöktek az ítélet előtt. Ő, a miniszterelnök, ezért járult hozzá ahhoz, hogy ilyen

kemény hangu kommünikét adjanak ki. Az ország mind nagyobb felháborodással tekint vissza ezen kegyetlen és a magyarok jellemétől és eddigi felfogásától annyira idegenszerű, túlzott vérengzésektől. A honvédelmi miniszter úr szerint a szökésben lévő tábornokok és tisztek tudták, hogy nem lesz halálos ítélet. Feltételezhető, hogy azért szöktek meg, mert az idők folyamán esetleges változások esetén féltek egy népítélettől és esetleg attól, hogy bizonyos körülmények között később a magyar kormány kényszerülve lesz őket büntetés céljából kiadni.

…tudomásul vétetik.

2.

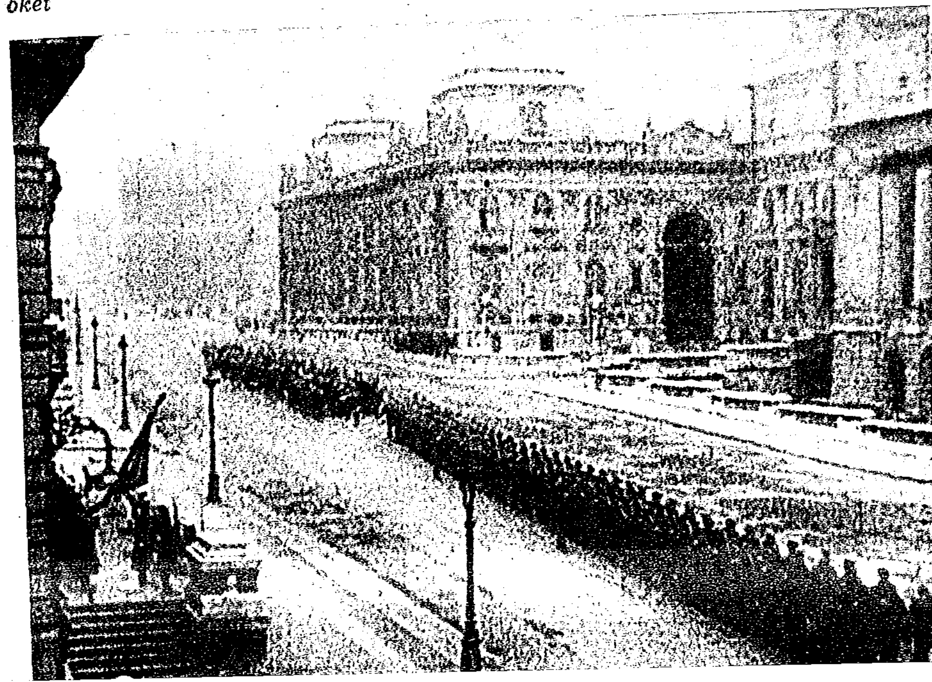
A miniszterelnök úr egy kormánybiztosság felállítását látja szükségesnek az országban lévő bőrkészletek felkutatására, nyilvántartására és szétosztására. Felolvassa az erre vonatkozó kormányrendeletet.

A minisztertanács hozzájárul a kibocsátandó kormányrendelethez és ahhoz, hogy Magay Károly országgyűlési képviselő neveztessék ki bőrkormánybiztossá. A kormányrendelet következtében a miniszterelnök úr, az iparügyi

Hitler meghívta a Klessheim-kastélyba Horthyt

Másnap német csapatok szállták meg Magyarországot. A budai Vár is német „díszőrséget” kapott. A honvéd őrség tisztelegve fogadja őket

Sztójay tábornok, a magyar Quisling és az elnöklete alatt tartott egyik minisztertanács tárgysorozata

MINISZTERTANÁCSI JEGYZŐKÖNYV

Budapest, 1944. évi március hó 29.

Tartalom:

I. Miniszterelnök:

1./ A Rádió Rt. és MTI élére kormánybiztos kinevezése tb

2./ A képviselőház összehívása tb

3./ A zsidó házvagyon, részvénytőke vagyon és egyéb vagyon elvétele tb

Belügyminiszter:

4./ A zsidók megkülönböztető jelzése tb

5./–10./ Magyar állampolgárságtól való megfosztás tb

11./ A Társadalombiztosító Intézetek önkormányzatának feloszlatása tb

12./ Az Országos Nép- és Családvédelmi Alap költségvetésének terhére személygépkocsi beszerzése tb

13./ dr. vitéz Endre László Pest [illegible] alispánjának belügyi államtitkárrá kinevezése tb

14./ Dr. Gergelyffy András belügyi politikai államtitkár állásáról való lemondása tb

Vallás- és közoktatásügyi miniszter:

15./ Popovita István min. titkár mellékjárandósága tb

16./ Előirányzatnélküli átmeneti kiadás

17./ Ócsvár Rezső Károly gimnáziumi rendes tanár kitüntetése tb

18./ vitéz Ágasváry Lajos áll. polgári iskolai igazgató kitüntetése tb

19./ Hiteltúllépés

20./ A budapesti kir. m. Pázmány Péter tudományegyetem gazdasági igazgatóságának szervezetéről szóló rendelet [illegible] megváltoztatása tb

21./ Előirányzatnélküli [illegible]házás

22./ dr. Kósa Ferencné [illegible] Horeczky Emília székesf[illegible] iskolanővér kitün[illegible]

23./ alsó[illegible]erlóczy Gedeon m. kir. [illegible] oklev. építészek V[illegible] rendes tanárrá kinevezése tb

24./ Az összes középiskoláknak március 31-ével történő bezárása tb

I. Igazságügyminiszter:

25./ A rögtönbíráskodás újabb kiterjesztéséről és kihirdetésének elrendeléséről szóló rendelettervezet tb

Kereskedelem- és közlekedésügyi miniszter:

26./ A Magyar Királyi Nemzeti Szabadkikötő és Tengerhajózási Vállalat üzletszabályzatáról szóló 5160/1943. M.E. sz. rendelet kiegészítése tb

27./ A zsidók tulajdonában lévő közúti gépjárművek bejelentése tb

28./ A zsidó távbeszélő előfizetők adatszolgáltatási kötelezettsége tb

Földmívelésügyi miniszter:

29./ Mocsáry Dániel felsőházi tag, földbirtokosnak államtitkárrá kinevezése tb

30./ Dr. Jantsovits Emil ny. kir. törvényszéki tanácselnök kitüntetése tb

31./ Dr. Fazekas István uradalmi intéző kitüntetése tb

32./ Dr. Vasváry László miniszteri osztálytanácsosnak a Magyar Mezőgazdák Állatértékesítő Rt. felügyelőbizottságába történt beválasztásának engedélyezése tb

33./ Fritsch Kálmán min. tanácsosnak a Duna-Tanács ülésszakára Hágába történő kiküldetése tb

ÚJ MAGYARSÁG

Ára 40 fillér

KORMÁNYNYILATKOZAT

PEST

Új kormányrendeletek és rendelkezések

Adakozzunk a bombakárosultaknak

Függetlenség

Ára 14 fillér

Hivatalos jelentések és helyszíni beszámolók a hétfői két angolszász terrortámadásról

MAGYARORSZÁG

20 fillér

A német hadijelentés beszámol a Budapest ellen végrehajtott kettős terrortámadásról

Tizenhét bombázót lőttek le

Szabályozták a kiürítés rendjét

1944. április 2. Az új kormány nyilatkozatot tett közzé. — 1944. április 3. Budapestet nagyméretű amerikai bombatámadás érte

Budapesti bérház a bombázás után

<u>A miniszterelnök ur</u> szerint a Kormányzó Ur Ő Főméltósága az összes zsidó rendeletekre vonatkozólag szabad kezet adott az ő vezetése alatt álló kormánynak és ezek tekintetében nem akar befolyást gyakorolni.

Tudomásul vétetik.

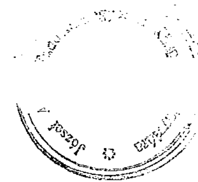
67.

<u>Az igazságügyminiszter ur</u> a zsidók közszolgálatának és közmegbizatásainak, továbbá ügyvé-

Horthy szabad kezet adott a zsidóság tekintetében...

Deportálásra ítélték...

HIRDETMÉNY.

A 2. hegyi dandár parancsnokságnak tu-
domására jutott, hogy Munkács városban és
a rendőrségileg hozzácsatolt részeken a zsi-
dóság nagy arány
magyar-német é
a német szövetsé
FIGYELMEZT
lakosságot, hogy
a legerélyesebbe
jesztőlt haladékt
lomásparancsnol
A zsidó lakos
meztetem, hogy
nyú romboló m
nyekért a felelő
A zsidók egy
ban és a tettese
lomásparancsnol

Munkács, 1944.

KÁLVIN NYOMDA, MUNKÁCS

M. kir. rendőrség kassai kapitánysága.

HIRDETMÉNY

Felhívja a Rendőrkapitányság azokat a lakásukban visszahagyott zsidókat, akik:

1. Az 1914–1918-as világháború hadiözvegyei és hadiárvái,

2. Honvédelmi mentességet élvező egyének,

3. Bármilyen lakásukban való meghagyást engedélyező rendőrhatósági igazolvánnyal, vagy engedéllyel rendelkeznek,

hogy a meghagyás alapját képező okmányaikkal 1944. április 28-án 12–19 óra között a Téglagyárban működő bizottság előtt 50 kgr. súlyú engedélyezett csomagjukkal és 15 napra elégséges élelemmel jelentkezzenek.

Kivételt képeznek, akik a kapitányság vezetője, vagy a hármas bizottság által aláírt igazolással rendelkeznek, továbbá a zsidótanács tagjai, ezeknek hozzátartozói és az egyes intézményekben névjegyzék alapján visszahagyottak.

Fenti rendelkezés ellen vétőket a rendőrkapitányság szökevényeknek tekinti és internálja.

Kassa, 1944 április 28.

M. Kir. Rendőrkapitányság.

Két plakát a deportálás időszakából

Az utolsó órák hazai földön...

VEVE

100.077/1944 ELN

ELN BELUEGYMINISZTER

BUDAPEST =

141 S UNGVAR 2209 23/22 22 1415 = ALLAMI =

HADMUEVELETI TERUELETEKROEL OESSZES ZSIDO ORVOSOK GYOGYSZEREESZEK ELTAVOLITATTNAK FOELEG KIUETEESES TIFUSZ MIATT KEEREM AZONNALI LEGSZUEKSEEGEESEBB POTLASUKAT =

VINCZE KORMANYBIZTOS +

COLL 100.077/1944

Távirat
a belügyminisztériumnak

1 év Németország-
ban

Az SS-ek kezei [illegible]
[illegible] mélységes bánatomban
szüleim, férjem, azaz egész
családom, utánam nagy
[illegible] ki-
vel a [illegible]
[illegible].

Hoch Manóné [illegible]
[illegible]

[illegible] 1945 V. [illegible]

Valahol Németországban dobták ki ezt a levelet egy leplombált vagonból

Halál a német megszállókra!

SZABAD NÉP

1944 szeptember hó. — *Kiadja: a KOMMUNISTA PÁRT* — 1. szám

Halál a német megszállókra!

4. szám. 1944. december hó

Szabad Nép

KIADJA A KOMMUNISTA PÁRT

A Szabad Nép a német megszállás idején is megjelent!

MAGYARSÁG

HADPARANCS!

HIRDETMÉNY.

zsidók lakóházául az alábbi házakat jelölöm ki:

Dr. HESS PÁL s. k.

Hadparancs . . .

. . . és a zsidók elkülönítése

Telegramm
(G.-Schreiber)

Budapest, den 13. Juni 1944 – 2.30 Uhr
Ankunft: " 13. " 1944 – 10.30 Uhr

Nr. 1657 v. 13/VI. Im Anschluß an Telegramm Nr. 1474 +) vom 25. 5.

+) bei Inl. II V.S.

Strengst Geheim !

I.) Abtransport Juden aus Karpathenraum und Siebenbürgen (Zone I und II.) an Zielorte am 7. Juni mit insgesamt 289.357 Juden in 92 Zügen zu je 45 Wagen abgeschlossen. Dass ursprünglich geschätzte Gesamtziffer (ca.310000) nicht erreicht wurde, erklärt sich aus ungarischerseits in Zwischenzeit vorgenommenen Einziehungen zum jüdischen militärischen (Honved)-Arbeitsdienst .–

II.) Konzentration Juden aus Raum nördlich Budapest – von Kaschau bis Reichsgrenze-Zone III am 10. Juni 1944 abgeschlossen. Transporte laufen vom 11. – 16. Juni mit 21 Zügen. Vorgesehene Gesamtziffer (ca. 67.000) wird

„Szigorúan titkos" jelentés: 92 vonaton 289 357 magyar zsidó deportálásáról

+5555 02264 2415 0541 + + GEHEIME REICHSSACHE + +

AN REICHSFUEHRER-SS + +

BETR.: JUDENTRANSPORTE.---

REICHSFUEHRER, - - -

DIE ERSTEN JUDENTRANSPORTE AUS UNGARN LASSEN ERKENNEN,
DASS ETWA 50 PROZ. DER ARBEITSFAEHIGEN JUDEN AUF FRAUEN
ENTFALLEN. DA WIR FUER DIESE GROSSE ZAHL FRAUEN KEINE
FRAUENARBEIT IN ENTSPRECHENDEM UMFANGE NICHT HABEN [redacted]
MUESSEN WIR DIESE BEI BAUMASSNAHMEN DER OT EINSETZEN.
ICH BITTE UM GENEHMIGUNG. DIE OT IST EINVERSTANDEN. + +

NO·030

Távirat Himmlernek: „. . . a munkaképes zsidóknak mintegy a fele nő. Mivel ilyen nagyszámú nő részére megfelelő terjedelmű munkánk nincs, kénytelenek vagyunk a Todt-szervezet építési intézkedéseinél (!?) bevetni őket. Jóváhagyást kérek, Todt-szervezet egyetért."

ÁRA 16 FILLÉR

PEST

Megkezdődik a nők honvédelmi munkára való behívása

Hivatalos közlemény a csütörtöki bombázás tapasztalatairól

A zsidó boltokban lévő idegen áru

Közeledik az invázió

Mikor és hol indulnak meg az előzönlési hadműveletek?

Anglia ámokfutása a pusztulásba az invázión keresztül

A Kárpátok és a Dnyeszter felső szakasza között előnyomuló német-magyar csapatok ellen intézett minden szovjet ellentámadás véresen összeomlik

Kolomea és Buczacz között fokozódó mértékben mutatkozik meg a magyar honvédség ellenállhatatlan ereje

A tegnap Bu... kötelé...

Anglia az kétségbeese... elő...

Az Osztálysorsjáték teljes gyorsítását közöljük!

ÁRA 16 FILLÉR

PEST

Rommel: A La Manche a háború legnagyobb tömegsírja lesz

Vitéz Rátz Jenő az egész magyar politikai élet átalakításáról beszélt Sárospatakon

„Sürgős szükség van a parlamentarizmus megreformálására"

Az egész országvezetést át kell alakítani

Egykamarás országgyűlés

Nem lesznek választások

„Ezen a földön csak egy politikai akarat érvényesüljön"

A „Pest". megjósolja az inváziót . . .

Rommel az invázió „eredményét"

A Vatikán megszakította kapcsolatait a külvilággal

ÁRA 14 FILLÉR

Magyar Szó

BORNEMISZA GÁBOR

Vitéz Jaross Andor és vitéz Imrédy Béla mondott beszédet a szombathelyi és egri főispáni beiktatáson

MA HAJNALBAN MEGKEZDŐDÖTT AZ INVÁZIÓ

Ingerült hangulat a vezéri főhadiszálláson

Rátz Jenő miniszter-elnökhelyettes Imrédyvel tanácskozik

Vitéz Endre László

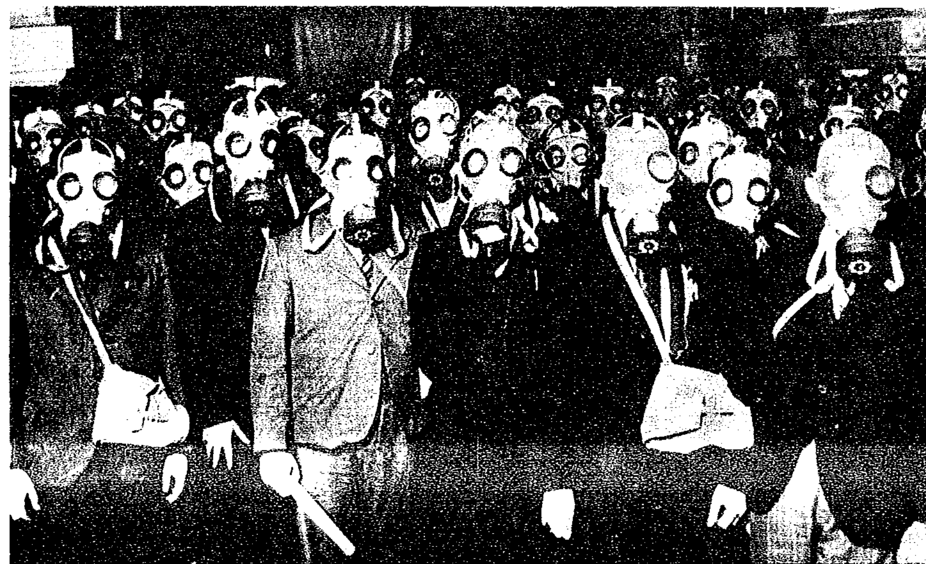
és Rajniss Ferenc agitál

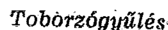

Imrédy Béla és a halálfejek

Totális mozgósítás

Toborzógyűlés

1913 — 1944

Ságvári Endrét, a magyar munkásmozgalom [illegible] pártunk vezető tagját július 27-én délután a [illegible] csendőrnyomozók meggyilkolták. [illegible] a csendőrnyomozók négy pisztolyból Ságvárira [illegible] tűzharc közben lelőtték, de több lövéssel magát is halálra [illegible]

Ságvári Endrét a szocialista munkásmozgalom nevelte. Nagy tanítója, harcos vezetője volt a magyar munkásifjúságnak. [illegible]dozó hősiességgel harcolt mindig a proletariátus és az egész magyar nép veszett ellensége, a Hitlerfasizmus ellen. A munkásszervezetek védelmében már 1937-ben harcba vezette a munkásifjúságot a Tompa utcai nyilas banditák ell[en]. [illegible] 1942 óta a magyar Gestapo elől bujdosva szervezte és vezette a nemzeti felszabadító harcát a németek és bérenceik ellen. A munkásifjúság szeretett vezérét, a munkásmozgalom nagyrahivatott fiatalját, a magyar szabadságharc vezető harcosát vesztette el benne.

Ságvári Endre úgy halt meg, ahogy élt: harc közben. Utat mutatott életével — példát mutat most halálával. Fegyverrel kell szembeszállnunk a bérgyilkos söpredékkel, amely a terror és népcsalás minden eszközével taszítja sírba nemzetünket!

Magyarok! munkásifjak! A háború rohamléptekkel közeledik felénk. Nemzetünket csak ti menthetitek meg a végső pusztulástól. Harcoljatok kíméletlenül a német megszállók és [illegible] lakájaik ellen a békéért, Magyarország felszabadításáért.

Harcoljatok Ságvári Endre szellemében, akit élete és halála a magyar nép szabadsághősévé avatott.

1944 augusztus

A Békepárt röpirata Ságvári Endre hősi haláláról

Ságvári Endre

Itt ölték meg a csendőrök Ságvárit

Ságvári hatodikos bizonyítványa

Sztójay utóda: Lakatos Géza vezérezredes, tisztjei közt

Az új miniszterelnök rádióbeszédét olvassa

Vörös János altábornagy, később vezérezredes és vezérkari főnök, a kiugrási kísérlet egyik árulója

Kisbarnaki Farkas Ferenc tábornok is fontos szerepet töltött volna be az átállásban . . .

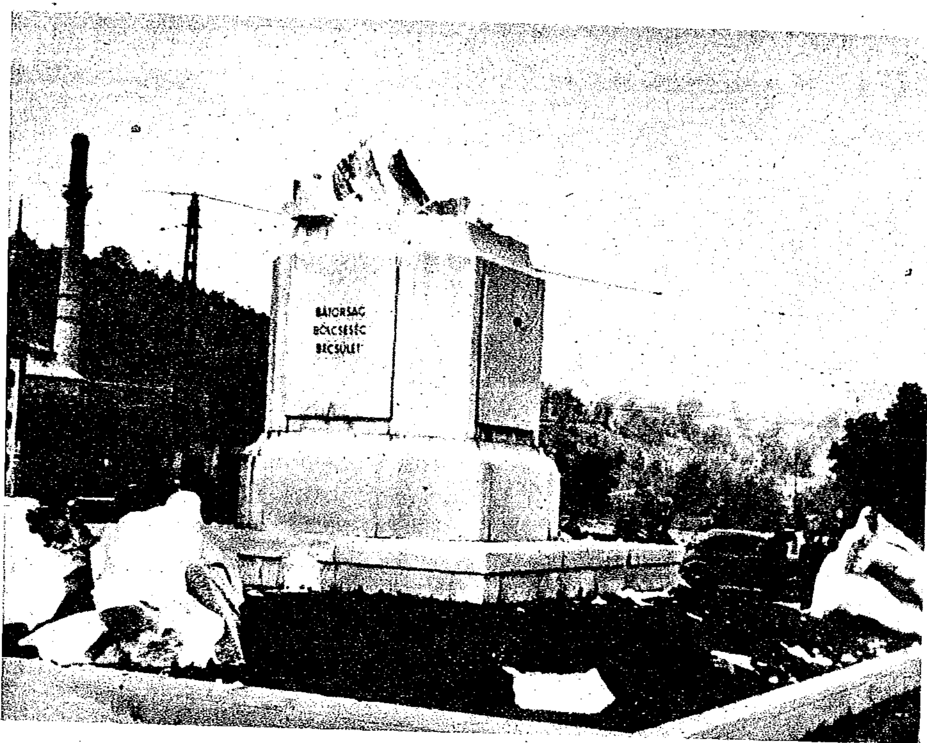

Nyilas puccs! A német fegyverek védelme alatt

Kun páter felesketi a testvéreket . . .

Magyar szabadságharcosok felrobbantották Gömbös Gyula Döbrentei téri szobrát

terelnöki átiratot, a különböző képviselői lemondó és megbízó leveleket, összeférhetetlenségi bejelentéseket, majd így folytatta:

„Jelentem továbbá, hogy Országh Pál képviselő úr írásbeli beadványában mentelmi jogának a zalaegerszegi ügyvédi kamara által történt megsértését panaszolja."

Tehát: a zalaegerszegi ügyvédi kamara megsértette az egyik képviselő mentelmi jogát. A Ház elnöke megnevezte a képviselőt és azt, aki a sértést elkövette. Ezt így követelték a házszabályok.

De a következő pillanatban ezeken az előírásokon egy elegáns fordulattal túltette magát Tasnádi Nagy: *„Ezenkívül a Ház több tagja mentelmi jogának megsértését jelentették be írásban."*

Ez alkalommal a Ház elnöke mellőzte a mentelmi sérelmet szenvedett képviselők és a „tettesek" megnevezését! Pedig így is megtehette volna ezt a bejelentést:

„Ezenkívül bejelentették — írásban —, hogy a Gestapo letartóztatta és elhurcolta Rassay Károly, Sigray Antal gróf, Peyer Károly, Bajcsy-Zsilinszky Endre képviselőket, ezzel nemcsak a nevezett képviselők mentelmi jogát, de az ország szuverenitását is megsértette!"

„A Ház az összes elnöki bejelentéseket tudomásul veszi" — jelentette ki Tasnádi Nagy András, és szabályosan járt el, mert az elnöki bejelentéseket — a házszabályok értelmében — nem lehetett megvitatni...

Következett a kormányzói kéziratok felolvasása, közben Putnoky Móric háznagy vezetése alatt bevonult a Sztójay-kormány, majd a miniszterelnök emelkedett szólásra.

„T. Képviselőház! Az országgyűlés és a közvélemény előtt ismeretesek azok a körülmények, amelyek most két hónapja a kormányváltozáshoz és az elnökletem alatt álló minisztérium megalakulásához vezettek. Ennek a kormánynak csak most van módja az országgyűlés két Háza előtt az alkotmányos szokásoknak megfelelően bemutatkozni és az általa vallott elvek, követett célok és választott utak tekintetében felfogását kifejezésre juttatni. Az volt ugyanis a kormány álláspontja, hogy előbb keresztül kell vinni néhány, a kormány politikai irányát világosan meghatározó, alapvető fontosságú intézkedést, s csak ezekután ideállni a törvényhozás színe elé, tájékoztatást adni azokról az irányelvekről, amelyeket az ország vezetésében szem előtt fog tartani. Hangsúlyozom, hogy a következőkben nem részletes kormányprogramot kívánok a t. Ház elé terjeszteni."

„Ismeretesek azok a körülmények...” és ezzel el volt intézve az ország megszállása. Páratlanul pontos és kimerítő magyarázat...

Sztójay hangoztatta: „Hangsúlyozom, hogy kormányzati tevékenységünkben az országra, a közvéleményre, a magyar népre, illetve az ő akaratukat kifejezésre juttató törvényhozásra kívánunk támaszkodni. *A magyar kormány külpolitikájának tengelye a hármashatalmi paktumhoz és az antikomintern paktumhoz való tartozásunk s ezen belül legelsősorban a nagy német birodalomhoz való viszonyunk.*”

Ezzel kapcsolatban „hálatelt, legmelegebb kívánságait” küldte Adolf Hitlernek és nagy népének, de nem feledkezett meg Mussoliniról sem, aki akkortájt az Észak-Olaszországban, a Comoi-tó partján alakított „Olasz Fasiszta Köztársaság” elnevezést viselő operett-állam Ducéja volt. Sztójay tiszta szívből kívánta, hogy a „Duce nagy szövetségese oldalán győzelmesen harcolva ismét helyreállítsa hatalmas történelmi művét: a nagy olasz impériumot”.

Az életszínvonalról szólva bejelentette a szellemi és fizikai munkásság életszínvonalának „lehető okszerű” emelését, melynek csakis egy körülmény szabhat határt: „a háború parancsoló szükségessége”.

Sztójay befejezésül leszögezte: „És ha mindezek után azt kérnék tőlem, t. Képviselőház, jelöljem meg egynéhány szóval, mi a kormány programja, célkitűzése, és hogyan akarja azt megvalósítani, válaszom csak az lehet: *a kormány programja a háború győzedelmes befejezése.*”

Rövid pillantás a harctéri helyzetre: május 7-én a Vörös Hadsereg felszabadította Szevasztopolt és ezzel az egész Krím-félszigetről kiűzte az ellenséget, május 12-re virradó éjszaka az olaszországi fronton az 5. amerikai és a 8. angol hadsereg rohamra indult a Gusztáv-vonal ellen, másnap jelentős áttörést ért el, május 23-án az angol—amerikai csapatok megkezdték offenzívájukat az Anzio—Nettuno-i hídfőben; szaporodtak a jelentések arról, hogy a keleti front középső és déli szakaszán hatalmas szovjet csapatösszevonások folynak.

Május 24-én vitéz Jaross Andor belügyminiszter Zomborban kijelentette: „A háborút minden körülmények között meg kell nyerni!...”

A Sztójay-kormány ennek megfelelően megadta mindazt, amit a nácik katonai és gazdasági téren követeltek. Újabb és újabb

egységeket küldtek — továbbra is szegényes fegyverzettel — a Kárpátok előterébe.

1944 június elején Sztójay és Veesenmayer aláírta az új magyar—német gazdasági megállapodásról szóló jegyzőkönyvet. Maga Imrédy magyarázta el az egyik Minisztertanácson, hogy „a németek sokkal többet fognak tőlünk kérni, mint eddig, miután különben is sokkal kevesebb áru fog rendelkezésre állni, mint eddig, a jövőben tehát kevesebb lesz az áru, és több lesz a pénz. A termelt árura pedig Németország fog igényt tartani. Pénz fog tehát bepumpálódni és áru fog kiszivárogni.”

„LEGFŐBB IDEJE VOLNA HELYÉRŐL ELZAVARNI A JELENLEGI KORMÁNYT..."

„Mit gondolnak rólam" aggodalmaskodik Horthy — A németek újabb súlyos vereségeinek magyarországi visszhangja — Kísérletek Sztójay eltávolítására

A Sándor-palotában 1944. június 1-én a Sztójay-kormány Minisztertanácsot tartott. A jegyzőkönyv 1. pontja így szól:

„A miniszterelnök úr bizalmasan közli, hogy Hitler vezér és kancellár úr folyó évi június 6-án, kedden fogja fogadni. Hétfőn este indul kis kísérettel és szerdán reggel érkezik vissza Budapestre. — Tudomásul vétetik."

A napirend 7. pontjaként kényes kérdés került szóba:

„A miniszterelnök úr felveti a kérdést, hogy a nagy Német Birodalom vezérénél teendő látogatása alkalmával a letartóztatott országgyűlési képviselők és felsőházi tagok tekintetében milyen álláspontot foglaljon el.

Az igazságügyminiszter úr azon nézetének ad kifejezést, hogy az illetékes német köröket meg kellene keresni olyan irányban, hogy az ellenük felhozott vádak és kifogások tekintetében az eljárás velük szemben itt az ország területén a magyar hatóságok előtt folytattassék le. Szóval, hogy ők mielőbb átengedtessenek Magyarországra.

A belügyminiszter úr, úgyszintén a tárcanélküli közgazdasági miniszter úr is azon nézetüknek adnak kifejezést, hogy csak akkor engedtessenek át, hogy ha itt az országban a belpolitikai kérdést rendeztük. — Tudomásul vétetik."

A Magyar Megújulás Pártjának két vezetője, *Imrédy Béla* tárcanélküli közgazdasági miniszter és *Jaross Andor* belügyminiszter nem a letartóztatott képviselők szabadlábra helyezését ellenezték. Ők még azt sem óhajtották, hogy Bajcsy-Zsilinszkyt, Rassayt és a többieket magyar börtönökben őrizzék — jobb helyen vannak a Gestapónál.

AZ EL NEM KÜLDÖTT LEVÉL

Horthy kormányzó Sztójay miniszterelnökkel levelet akart küldeni Hitler kancellárnak. A levél bevezetésében emlékeztette a Führert ama kijelentésére, hogy a német megszálló csapatok Magyarország szuverenitását nem fogják érinteni, és azonnal megszüntetik az ország megszállását, ha itt olyan kormány alakul amelyben Hitler megbízik. — „Mivel nem tudhattam — folytatódik Horthy levele —, hogy kik élvezik ezt a bizalmat, Sztójay elnöksége alatt azt a kormányt neveztem ki, amelyet — a vezérkarral való megbeszélés után — a német nagykövet és teljhatalmú megbízott javasolt."

(A Sztójay-kormány létrejöttének körülményei — néhány sorban.)

Horthy ezek után rátért a sérelmekre: 1. sok ezerre rúg a letartóztatottak száma, — „a többségük korrekt ember, közöttük néhány magasrangú katonatiszt, aki meggyőződésem szerint teljesen ártatlan, mind ez ideig kenyéren és vízen, poloskás helyiségekben van bebörtönözve".

2. „Alá kell húznom, hogy a német hadsereg korrektül viselkedett, és az elszigetelt túlkapásokat szigorúan megbüntették, de a visszamaradt titkos rendőrség és az SS — legfőbb parancsnokaik ellentétes véleményével szemben — ellenséges országnak tekinti Magyarországot és aszerint cselekszik. — Visszatartom magam attól, hogy leírjam, mi minden történt itt és történik még mindig."

A 3. számú panasz felsorolja az ország népe által hozott áldozatokat: „nem aranyért és svájci frankért, mint mások, hanem hitelbe, német márkáért, melynek ellenében azonban nem kaptunk árut".

Továbbá: „Hadiiparunk túlnyomórészt Németország számára dolgozik, annak ellenére, hogy — az országon kívül küzdő csapatoktól eltekintve — fegyvertelenek vagyunk. Az összes szövetségesek, a finnek, a románok, a horvátok stb. saját országukban védik hazájukat, csak mi küldjük mindazt, amit csak tudunk, határainkon túlra.

A német megszálló csapatokért eddig 235 milliót fizettünk.

Folyó év március 19 óta 2700 tisztet és 119 654 embert adtunk le."

Horthy elpanaszolja: Magyarországon sok ezer német katona

gondtalanul, kényelmes életet él, miközben a fronton levő magyar katonáknak „a halállal kell szembeszállniok".

A levél befejezésében patetikus hangot üt meg:

„Becsülettel igyekszem, hogy a lehetőség szerint elleplezzek minden rosszat és a régi hű bajtársiassággal tartsak ki a kormányrúdnál, de ezt nagyon megnehezítik nekem. Mit gondoljon rólam az, aki ártatlanul van bebörtönözve; mit gondoljon a paraszt, aki fáradságosan dolgozott az élelmiszerért a családja számára, és akitől aztán erőszakkal veszik el lisztjét, zsírját és tehenét; mit gondoljanak azok, akiknek üzletét és lakását kiürítik. Kérem, ne vegye rossznéven, hogy mindezt közvetlen őszinteséggel, bizalmas levélben hozom tudomására. Eddig az volt az érzésem, hogy mindig megbízott bennem. Csak ezért szántam el magam arra, hogy nyomatékosan kérjem Excellenciádat, mindnyájunk érdekében rendeltesse el innen a megszálló csapatokat és a titkos rendőrséget, hogy visszatérhessen a régi, bizalomteljes fegyvertársi viszony egészséges légköre. Jelenleg mintegy 250 000 német férfi van Magyarországon, akik a fronton bizonyára jó szolgálatot tehetnének."

A levél elkészült, de a címzett nem kapta meg — azon egyszerű okból, mert a levél szerzője az utolsó pillanatban meggondolta magát és nem küldte el. A panaszokat, sérelmeket Sztójay miniszterelnök és Vörös, az új vezérkari főnök majd élőszóval fogják előadni a Führernek...

De mielőtt folytatnók az események elbeszélését, röviden érintenünk kell néhány, a legfőbb katonai posztokon időközben végrehajtott személyi változás történetét.

Szombathelyi vezérkari főnök menesztéséről és Vörös kinevezéséről Kéry ezredes, Csatay szárnysegédje a következőket mondotta:

„Április közepén a németek követelték Szombathelyi vezérezredes felmentését a vezérkari főnök teendői alól. A kormányzó a nyomásnak engedve Lakatos vezérezredest, a Galíciában harcoló magyar erők parancsnokát nevezte ki a honvédség főparancsnokává és a vezérkar főnökévé. A miniszter parancsára ezt Lakatos vezérezredesnek jelentettem is, aki éppen előretolt harcálláspontján tartózkodott Nadvornánál, és vele a Budapestre érkezés időpontjában megállapodtam. Kb. két nap múlva a német meghatalmazott tábornok — a korábbi katonai attasé — jelent meg a miniszternél. Idegen katonai attasék jelentkezésénél rendszerint jelen voltam. Így most is. A német tábornok közölte, hogy követe a miniszterelnöknél eljárt, miszerint Lakatos vezérezredes kinevezése azonnal hatálytalaníttassék, mert Lakatos nem lehet sem honvédfőparancsnok, sem pedig a vezérkar főnöke. A miniszter kérdésére okul felhozta, hogy Lakatos az ellenség előtt vezet egy hadsereget, és felváltása hadműveleti okokból lehetetlen. Ezt követően szót kértem a minisztertől és a tábornoktól megkérdeztem, vajon volna-e német részről javaslat a vezérkar főnöke személyét illetően. Von Greiffenberg tábornok ekkor kijelentette: »Ich bin noch nicht bemächtigt unseren Vorschlag vorzulegen.« (Még nem vagyok felhatalmazva arra, hogy javaslatunkat előterjesszem — KE.) Fenti válaszból nyilvánvaló volt, hogy a németeknek már van jelöltjük, de az attasé azt megnevezni a miniszter előtt vagy nem akarta, vagy még korainak tartotta.

Ezért a miniszter Ruszkayt kérette magához, hogy esetleg tőle, valamit megtudjon. Ruszkay rövidesen jött is. Kijelentette, hogy a németek Lakatos kinevezéséről hallani sem akarnak, őt túlságosan a kormányzó emberének tartják, ezért hadseregparancsnoki működése is csak rövid lélegzetű lesz. A vezérkar főnöke vagy László, vagy Vörös altábornagy lesz, akikben a németek eddigi szolgálataik alapján — tökéletesen megbíznak.

A miniszter Horthynak a fenti két nevet meg sem merte jelenteni (így van az eredetiben — KE), hanem Sztójayval beszélve megállapodtak, hogy a miniszterelnök fog Horthynál előterjesztést tenni. A miniszter szájából tudom, hogy Sztójay a németek javaslatáról beszélgetésük időpontjában már tudott. Horthy a németek követelését olyformán akarta kijátszani, hogy Lakatost honvédfőparancsnoknak szándékozott meghagyni, Vörös János altábornagyot pedig csupán a vezérkar főnökévé kinevezni. Vörös János altábornagy azonban ily körülmények között a vezérkar főnökévé való kinevezést nem fogadta el, hanem követelte honvédfőparancsnokká, egyben pedig vezérezredessé való kinevezését is, ami több mint húsz magasrangú tábornok átugrását jelentette.

Horthy Sztójay nyomására Vörös János altábornagy mindkét kívánságát teljesítette, pár nap múlva Lakatos vezérezredest is felmentette a hadseregparancsnokság alól, és helyette Náday vezérezredest kinevezte. Utóbbi a németek előtt vörösposztó volt és rövidesen Beregffy vezérezredes által lett felváltva."

Amikor 1944. május végén, a megakadt kolomeai offenzíva után *Lakatos Géza vezérezredes*, az 1. hadsereg leváltott parancsnoka

visszaérkezett Budapestre, *Horthy kormányzó magához hívatta* és a következőket mondotta neki:

— Most menj haza Borsod megyei birtokodra és pihend ki harctéri fáradalmaidat. Nagy terveim vannak veled, *téged szemeltelek ki Sztójay utódjául a miniszterelnöki székben.* Ha eljön az alkalmas pillanat a változásra, hívni foglak.

E személyi cserék során alaposan megnőtt az ellentét egyrészt Horthy, a köréje csoportosuló, a németek által háttérbe szorított magasrangú katonatisztek, másrészt a náci katonai és politikai vezetők között.

A MAGYAR FRONT

Kállai Gyula „A magyar függetlenségi mozgalom 1939—1945" című könyvében az antifasiszta ellenzéki pártok szövetségének megteremtéséről a következőket írja:

„A német megszállás után egyik igen fontos feladat volt, hogy a betiltott ellenzéki pártokat illegálisan újjászervezzék. A Békepárt késedelem nélkül hozzá is kezdett, hogy az ellenzéki pártok vezetőinek segítséget nyújtson ehhez a munkához. Nem sokkal március 19-e után a magyar kommunisták felvették a kapcsolatot a Szociáldemokrata Párt és a Független Kisgazdapárt megbízottaival. Elsősorban arról tanácskoztak velük, hogyan lehet a két ellenzéki pártot a német megszállás új körülményei között újjászervezni s az antifasiszta szabadságharc szolgálatába állítani. A magyar kommunisták a Szociáldemokrata Párt és a Független Kisgazdapárt vezetőinek rendelkezésére bocsátották az illegális munkában szerzett tapasztalataikat, s munkájukhoz közvetlen támogatást nyújtottak."

A két párt vezetőivel azonban nemcsak pártjaik reorganizálásáról folytak a tárgyalások. Szüksége mutatkozott annak, hogy létrejöjjön a magyar demokratikus pártok harci szövetsége. A Békepárt e szövetség megteremtése gondolatát mindjárt a német megszállás után megjelent röpcédulájában felvetette. E harci szerv a Magyar Front volt. Az 1944. június elejei napokban a *Magyar Frontba tömörült pártok, a Békepárt, a Kisgazdapárt, a legitimista Kettős Kereszt Szövetség és a Szociáldemokrata Párt kiáltványt intézett a magyar nemzethez* A kiáltvány bevezetőjében a harctéri helyzetet elemezte:

„A szabadságért harcoló népek befejezték előkészületeiket, hogy együttes, halálos csapást mérjenek a hitleri rémuralomra. A Vörös Hadsereg felszabadította csaknem az egész Szovjetuniót, és készen áll, hogy a nyugati támadással egyidőben a megszállott országokon át folytassa a német ragadozó üldözését. A német ipari termelést és közlekedést bénító angolszász légi offenzíva mellett már sikeresen folynak az általános támadást bevezető olaszországi hadműveletek. A fasiszta propaganda maga is elkerülhetetlennek tartja az inváziót. Ugyanakkor belülről a leigázott nemzetek szabadságharca puskaporos hordóvá változtatta Európát a hódítók lába alatt.

A németek elvesztették a háborút. Ezt ma már nemcsak a fasizmus ellenségei, hanem barátai is tudják. Ezért vált megbízhatatlanná gazdái szemében a németeket régebben mindig kiszolgáló Kállay is.

Hazánk megszállása nem a németek erejének, hanem gyengeségének a következménye."

Következett az új szabadságharc meghirdetése:

„Nem nézhetjük tétlenül, ölbetett kézzel, hogyan sodor bennünket végső romlásba a németek oldalán néhány elvakult kalandor és megvásárolt renegát. Nem tűrhetjük, hogy Magyarország az eljövendő béketárgyalásokon a népek szégyenpadjára kerüljön, és a nemzetet új, még rosszabb Trianon sújtsa. Az idő sürget. Néhány hetünk, legfeljebb hónapunk van arra, hogy együtt harcolhassunk szabadságunkért a jugoszláv, lengyel, francia és a többi leigázott néppel. A küszöbön álló német-ellenes támadás megadja az utolsó alkalmat hazánk megmentésére.

Érezzük azt a súlyos felelősséget, melyet országunk sorsáért, nemzetünk megtartásáért a történelem s a szabad Európa színe előtt minden magyarnak viselni kell. Éppen ezért mi, e galádul elárult és idegenek prédájának vetett ország föld alá kényszerült demokratikus pártjai új szabadságharcot, új népháborút hirdetünk. *Megteremtjük a magyar szabadságharc széles harci egységét, a Magyar Frontot.*

A Magyar Front programja: a német hódítók és cinkosaik kiverése, béke a szövetségesekkel, s a minden ízében demokratikus, szabad Magyarország alapjainak lerakása.

A törvényes szervezeteitől megfosztott és fegyveres megszállás alatt nyögő magyar nép egyedül talán gyenge erre a feladatra. De nem vagyunk egyedül. Határainktól északra a Vörös Hadsereg, délre Tito néphadserege áll támadásra készen. Harcunkban ve-

lünk van a demokratikus népek nagy világkoalíciója, Amerikával, Angliával és a Szovjetunióval az élen."

A nyilatkozat végül külön fordult a munkásokhoz, a gazdákhoz és a falusi szegényekhez, a polgárokhoz, az értelmiségiekhez, az egyházak papjaihoz, a honvédekhez, hogy csatlakozzanak a német-ellenes függetlenségi harchoz, küzdjenek minden módon, minden eszközzel a megszállók ellen, a gyárakban, a földeken, a kereskedelemben, az adminisztrációban, a szószéken és a fronton.

A felhívás a következő jelszavakat adta ki:
„Ki a német megszállókkal!
Pusztuljanak a hazaárulók!
Éljen a különbéke!
Éljen a Magyar Front!
Éljen a szabad, demokratikus, független Magyarország!"

KÜLÖNÖS SIKEREK

1944. június 5-én, hétfőn az Esti Újság, Rajniss lapja a következő négyhasábos főcímmel jelentette be Róma elestét: „Hitler elrendelte a német csapatok visszavételét Rómától északnyugatra — Alexander tábornok nem törődött Róma sorsával és fegyveres ellenállásra utasította az olasz lakosságot."

Rajniss Ferenc megpróbálta vezércikkében dicsfénnyel övezni a Wehrmacht legújabb vereségét, egyúttal megnyugtatni a lap olvasóit. Rajniss a többi között ezt írta:

„Az amerikai rádiószolgálat bejelentette tegnap, hogy a szövetségesek partra szálltak Franciaországban, s amikor már őrjöngött a nép, a titokzatos hírt Londonból megcáfolták! Az esztelenül tomboló idegháború Róma ostromát, az invázió kérdését, a vöröshadsereg támadási előkészületeit és a légi terrort négyes teherpróbának szánta az európai szabadság legendásan küzdő védői ellen. A hangsúlyt pedig azért terelték az angolszászok Rómára, mert szilárd meggyőződéssel bíztak abban, hogy a német hadsereg bebizonyított kulturális becsületérzése nem engedi meg a fehér ember kultúrájának bölcsőjét, az örökvárost, még súlyos hadászati okok miatt sem, romokba lövetni! (Így van az eredetiben — KE.) *Ebben a számításban az angolszász hadvezetőség nem csalódott.*

De éppen ezért Róma ostroma nem az erő, hanem a ravasz számítás és a világfrontos gyöngeség (így van az eredetiben — KE) *jelének bizonyult.* Az emberiség azt reméli, hogy a háború vihara elhúzódik Róma ege felől, de ha megmenekül is az örökváros, *ezt egyedül és kizárólag Hitler Adolf nemes gesztusának köszönheti, és nem az angolszászoknak!*

A magyar nép figyelmét a lovagias erények ösztönös tisztelete tereli az olasz front tűzbe borult szakaszaira. A háború ötödik esztendejének vége felé a német hadsereg olyan bámulatra méltó, fegyelmezett bátorsággal és rendíthetetlen hittel harcol, úgy kerüli el a gyilkos bekerítő mozdulatokat és úgy csap vissza páncélos öklével az ellenségre, hogy belső megroppanását *csak őrültek remélhetik.* A Róma alatti csatában a mennyiség rohamozta meg a minőséget, s a hadműveleti és katonai tanulság az örökváros önkéntes megmentése után sem méri az esélyeket kilométerekben, hanem a lélek és az akarat hatalmában, amely megérdemelt végső győzelmet ígér az európai gondolat nemes harcosainak!..."

Róma elfoglalása a második világháború egyik kiemelkedő eseménye volt, ha nem mérhető is El-Alameinhez, Sztálingrádhoz. Leningrádhoz vagy a Midway-szigetekhez. Róma volt a fasiszta koalíción belül az első főváros, amely a szövetségesek kezére került. Nemcsak a további hadműveletek szempontjából volt nagy jelentőségű, hanem más szempontból is. Róma felszabadulásának komoly erkölcsi hatása volt, nem véletlenül, ok nélkül védték a válogatott Wehrmacht-hadosztályok oly keményen és szívós elkeseredettséggel az Örök Várost.

Hitler nem Róma kultúrkincseit féltette: ha célravezetőnek látszott, mindent hajlandó volt elpusztítani. Elegendő, ha Varsó vagy Rotterdam szörnyű, nagy károkat okozó légibombázására utalunk. Nem a kultúra szeretete, az ősi Róma romjainak megőrzése, Michelangelo szobrainak és épületeinek megmentése lebegett lelki szeme előtt, amikor döntését meghozta.

1944 júniusában az OKW már nem kockáztathatta meg, hogy akárcsak néhány német hadosztály is ostromgyűrűbe kerüljön. A Rómától délre bevetett Wehrmacht-egységek csak úgy menekülhettek meg a bekerítés veszélyétől, ha gyorsan visszavonulnak — Rómától északra. Nem „hadi előnyöket" áldozott fel Hitler Róma kiürítésével, hanem a menekülés egyetlen útját választotta.

Rajniss hiába próbálta ezt a vereséget azzal a frázissal szépíteni, hogy *„az emberi kultúra védelmének harcában Németország*

határtalan fölénnyel győzte le az angolszászokat", ezt még a legmegrögzöttebb nácibarát magyar újságolvasó sem hitte el.

A nápolyi egyetem könyvtárának, a szicíliai városoknak barbár elpusztítását a vezércikk természetesen nem említette, de ez nem is illett volna ez „emelkedett" hangú írásba...

„Róma feladása hadászati szempontból csak nyereséget jelent a német főparancsnokság számára" — jelentette az Interinf. hírszolgálati iroda június 5-én Berlinből. A tájékoztató közlés leszögezte: „Róma város feladása, eltekintve a német főparancsnokságnak attól az elvétől, hogy Európa pótolhatatlan kulturális értékeit a lehetőség szerint megkímélje, katonai szempontból nézve csak jelentős nyereséget jelent. Minden más szemponttól eltekintve egy város hosszabb időn át való ellátása, melyben több mint egymillió bennszülött lakosságon kívül még 300 000—400 000 menekült zsúfolódott össze, a német véderő számára súlyos megterhelés lett volna. A római lakosság ellátásáról most már a szövetséges főparancsnokságnak kell gondoskodnia, ami a rendelkezésre álló szállítóeszközök lényeges megterhelését jelenti, különösen mivel a szükséges élelmezési cikkek és egyéb szükségleti tárgyak nagy részét tengerentúlról kell beszereznie.

Hadműveleti szempontból tekintve Róma átvétele már csak azért is jelentős melléfogásnak tekintendő, mivel az amerikai főparancsnoknak nem sikerült ellenfelét, Kesselring vezértábornagyot a Campagna Romana síkságán harcra kényszeríteni, ahol pedig fölényben lévő páncélos alakulatai és gépesített gyalogsági egységei segítségével a német erőket ütközetre kényszeríthette volna. A német főparancsnok kötelékeinek zömét a Tiberis mögé tudta vonni, és ezzel továbbra is megtartotta döntési képességét. Azoknak a tapasztalatoknak az alapján, melyeket Kesselring az olaszországi hadjárat utolsó tizenegy hónapjában szerzett, gyanítható, hogy majd ő maga fogja megválasztani azt a harcteret, ahol megtörténik az utolsó döntés az olaszországi hadszíntéren."

Így tájékoztatták 1944. június 5-én a magyar népet...

Másnap, *június 6-án,* kedden hajnalban, 36 nappal a kitűzött, a Teheránban megígért határidő után, *Normandiában partra szálltak a szövetséges angol, amerikai és kanadai csapatok* — létrejött az európai „második front".

Két nap múlva az Új Magyarság, Imrédy politikai kebelbarátjának, Milotay Istvánnak lapja, főcímben ujjongva közölte: „A normandiai hídfők többségét szétverték a németek." De az egyik alcím mást mondott: „A tenger felől több helyen megvetették lábukat az angolszászok."

Ugyancsak az első oldalon négy hasáb szélességű, vastagbetűs hírt talált az olvasó:

„A Magyar Távirati Iroda jelenti június 6-iki kelettel Berlinből: A Führer ma fogadta Sztójay Döme magyar királyi miniszterelnököt, aki vitéz nemes Vörös János vezérezredessel, a magyar királyi honvédvezérkar főnökével június 6-án látogatásra érkezett. Szívélyes eszmecsere során megbeszélték a Birodalomnak és Magyarországnak a barátság szellemétől áthatott viszonyát, valamint a német—magyar együttműködés időszerű kérdéseit a két nemzet közös hadviselésében. A különböző megbeszéléseken részt vett Ribbentrop birodalmi külügyminiszter és Keitel vezértábornagy. Este a magyar urak Ribbentrop birodalmi külügyminiszter vendégei voltak."

A Kriegstagebuch, a véderő főparancsnokságának naplója elmondja: Sztójay és Vörös előterjesztettek — szóbelileg — néhány, a magyar csapatok átcsoportosítására vonatkozó kérdést, de *„a Führer nem ment bele ezek megtárgyalásába, hanem nyomatékkal utalt Magyarország ama kötelességére, hogy minden erőt harcba vet a bolsevizmus ellen".*

Hitler ez alkalommal újabb 170 ezer katonát követelt Sztójaytól és Vöröstől.

Azután megjegyzi a Kriegstagebuch: „Emellett előadtak néhány sérelmet, amelyek önmagukban nem voltak jelentősek, de amelyek megmutatták, hogy az illetékes magyar szervek még mindig nem tettek meg mindent, amit a pillanatnyi helyzet megkövetelt. De utána azok a nagy események, amelyek június 6-án Nyugaton, majd ezután Keleten is kezdtek leperegni — folytatódik a Kriegstagebuch — minden mást elhomályosítottak a közvélemény előtt. Amikor kiderült, hogy nem sikerült az angol—amerikai csapatokat a tengerbe szorítani, és amint Keleten ismét területeket kellett feladni, idegesség lett úrrá."

A Kriegstagebuch nem részletezi, melyek voltak a Sztójay és Vörös által előadott, „önmagukban nem jelentős sérelmek" — feltehetően Horthy fent idézett, el nem küldött levelének tartalmáról volt szó —, a lényeg az, hogy a német fél ezek tárgyalásába nem ment bele, ellenkezőleg...

Sztójay és Vörös üres kézzel indult haza a Vezéri Főhadiszállásról, de azt itthon mindenesetre elmondhatták: az OKW-n az „idegesség lett úrrá..."

Június 10-én a szovjet csapatok sikeres offenzívát kezdtek a karéliai német—finn állások ellen, majd *június utolsó hetében megindult a döntő csata Bjelorussziáért.* Június 27-én a Vörös Hadsereg egységei átlépték a Dnyepert és július 3-án az 1. és 3. Bjelorussz Front csapatai felszabadították Minszket. Eközben Normandiában a partra szállt angolszász csapatok szilárd hídfőket építettek ki.

BETHLEN MEMORANDUMA

Ebben a szituációban Horthy, Bethlen és a köréjük csoportosuló politikusok elérkezettnek látták az időt a változásra.

Bethlen István volt miniszterelnök 1944 június végén Horthyhoz intézett memorandumában rendkívül éles szavakkal ítélte el a Sztójay-kormány működését.

„Ha a mai kormány, amelyben politikai téren Imrédy, Jaross és Endre L., pénzügyi és közgazdasági téren ugyancsak Imrédy, továbbá Reményi-Schneller és Kunder diktálják a tempót, tovább maradna hatalmon, és továbbra is áruba bocsáthatná a németeknek az ország függetlenségét és közgazdasági erőforrásait; ha még hosszabb ideig züllleszthetnék adminisztrációnkat, a rendfenntartó szerveket és az állam főbb intézményeit, amit avval idéznek elő, hogy az összes vezető állásokból elzavarják a bevált és lelkiismeretes főtisztviselőket, és mindenüvé a maguk korrupt és tudatlan kreatúráikat (!) ültetik be; — ha még hosszabb ideig állana módjukban önkényűleg garázdálkodni a polgárok vagyonával, és ha a tisztességes embereket szabadságuk törvénytelen korlátozásával, vagyoni érdekeik folytonos károsításával megfenyegetni és megfélemlíteni lesznek képesek, — ha végre tovább kínozhatják embertelen eszközökkel a zsidókat és terjeszthetik ezen a réven a keresztények között is a leghihetetlenebb korrupciót és az erkölcsi züllést — akkor könnyű előre látni, hogy evvel a ténykedésükkel menthetetlenül a bolsevizmusnak vetik meg az ágyát Magyarországon, amellyel szemben, úgy mint 918-ban, újból elzüllik a nemzet ellenálló ereje, úgyhogy kitörésének majd sem az állam rendfenntartó szervei, sem polgárainak erkölcsi fegyelmezettsége nem lesz képes gátat vetni.

Fokozza és sietteti ezt a veszélyt a hatalmon levő pártok, a miniszterek és vezető emberek folytonos torzsalkodása, a koncért való szemérmetlen tülekedése, a népszerűségért való versengése, és ennek elnyerése érdekében különféle radikális, szocialista és félkommunista ízű jelszavaknak a folytonos hangoztatása, az ipari munkafegyelemnek kommunista ízű intézkedésekkel való aláásása, a szóval, a tűzzel való könnyelmű játék, akkor, amikor az ipartelepeknek a bombázásokkal való elpusztítása az ipari proletariátus létfenntartását alapjában rendíti meg, a mezőgazdasággal foglalkozók körében pedig az iparcikkek mind teljesebbé váló hiánya és drágasága, a requirálások és beszolgáltatások előreláthatólag folytonosan szigorúbb és könyörtelenebb exequálása* és az elkerülhetetlen háborús veszteségek életben és egészségben az elégedetlenséget amúgy is mind nagyobb mértékben fogják lángra lobbantani.

Legfőbb ideje volna tehát helyéről elzavarni a jelenlegi kormányt, és helyére egy lelkiismeretes és erős, az ország érdekeit a külfölddel szemben is megvédeni kész és képes kormányt kinevezni, amelynek

első feladata lenne az ország vezető állásaiba a pártpolitika teljes félretételével becsületes és erélyes férfiakat ültetni,

a második pedig, hogy a folyamatban levő és Németország részéről csak veszteséggel végződhető háborút, amelybe a németek és itteni csatlósaik kézen-közön erővel belerángatták az országot, most már mindaddig tovább folytassa ugyan, amíg az részünkről tisztességgel leliquidálható nem lesz; ugyanakkor azonban Németországgal szemben teljes szuverenitásunkat helyreállítsa, és azokat a túlzott pénzügyi és gazdasági áldozatokat is korlátozza, amelyeket a német mohóságnak egyenlő értékű ellenszolgáltatások nélkül vagy üres ígérgetések fejében a múltban igen gyakran hozott meg a magyar kormányzat...

... A harmadik feladata az új kormánynak az lenne, hogy véget vessen annak az embertelen, ostoba és a magyar jellemhez nem illő kegyetlen zsidóüldözésnek, amellyel a jelenlegi kormány a magyar nevet bemocskolta a világ szemében, és amely a legförtelmesebb korrupció, rablás és tolvajlásnak vált kútforrásává, és amelybe sajnos a magyar intelligenciának is tekintélyes része belesodródott. Ezt a szégyenfoltot jó hírnevünkről letörölni, sajnos, már alig lesz lehetséges, de véget kell vetni ezeknek a barbársá-

* Exequálás: jelentése — végrehajtás.

goknak, mert különben maga a keresztyén magyar társadalom fertőződik meg gyógyíthatatlanul."

De Bethlen figyelmeztette Horthyt:

„Csak nagy körültekintéssel és megfelelő előkészítés mellett, a kellő időpont kivárásával szabad —, de akkor meglepetésszerűleg és villámgyorsan kell a regime kicserélését végrehajtani.

ad 1. A német ellenállás leküzdése és a retorzió elkerülése érdekében úgy kell a cselekvésre az időpontot megválasztani, hogy a kormányváltozás akkor vitessék keresztül, amikor a nyugati inváziós fronton az angolszász nyomás még érezhetőbbé vált, a keletin pedig a bolsevisták támadása a front északi részén jobban kibontakozott, mert akkor a németeknek minden diszponibilis* tartalékaikra nagy szükségük lesz, és a keleti fronton álló (10—11?) magyar divízió harckészségét még kevésbé nélkülözhetik, mint a mai pillanatban. A biztonság kedvéért az országban visszamaradt (5—6?) divíziót addig teljes hadikészültségre kell felemelni, teljesen megbízható legénységgel feltölteni, lehetőleg modernül felszerelni és a kormányzó iránt teljes odaadással viseltető tisztek alá rendelni; az esetleg hiányzó felszerelést akárhogyan, de elő kell teremteni. Budapest környékén a kiválasztott legmegbízhatóbb csapatokat kell kirendelni (!), a harctérre pedig új csapatokat a hiányok feltöltésétől eltekintve küldeni semmiképpen sem volna szabad, amíg a kormány leváltása befejezést nem nyert.

A németek az így előkészített helyzetben egy második megszállási puccsot nem kockáztathatnának meg, ha itt 5—6 jól felszerelt és ellenállásra kész hadosztály áll majd rendelkezésünkre, és ha tudatára jutnak annak, hogy a fronton álló magyar katona Horthy Miklósnak esküdvén fel, csak az ő parancsára kész harcolni, de abban a pillanatban elveszti harci értékét, ha arra történne kísérlet, hogy a vezetéstől őt eltávolítsák. Ezért a fronton a csapatoknak, valamint a tisztikarnak is a kormányzó személye iránti hűséget mindennap újból és újból kell a lelkébe vésni, és arra minden lehető alkalmat fel kell használni."

Bethlen az alábbi személyi javaslatokat terjesztette Horthy elé:

„Miniszterelnöknek egy magasrangú katonát kell majd kiszemelni, de semmi esetre sem Sztójayt, hanem egy ízig-vérig magyar érzésű, kormányzóhű, erélyes és széles látókörrel bíró férfit aki politikailag még nem volt exponálva, esetleg olyant, aki külföldön mint katonai attasé működött és e réven szélesebb látókörre tett szert.

* Disponibilis (latin): elhelyezhető, rendelkezésre álló.

Melléje miniszterelnökhelyettesnek egy olyan civil férfit kellene kinevezni, aki a magyar jogrendszert és a magyar állam gépezetét teljesen ismeri, lehetőleg olyant, aki ma is hivatalt visel, de politikai funkciókat nem végez. Erre a szerepre kiválóan alkalmasnak tartom Rakovszky Ivánt, a közigazgatási bíróság elnökét. A miniszterelnöknek ő lenne a civil politikai tanácsadója, és mint ilyen a kabinet tulajdonképpeni politikai vezére. Rakovszky az utolsó években nem szerepelt a politikai életben és semmiféle irányban sincsen exponálva; amellett kiváló szakember és politikailag is elsőrendű koponya. Őt tárcanélküli miniszternek kellene kinevezni, mint miniszterelnökhelyettest. Külügyminiszternek, ha Kánya Kálmánt meg lehetne nyerni annak, hogy minden hivatalos megbízás nélkül állandó tanáccsal ellássa, Hardy Kálmán tábornokot ajánlom, aki évekig volt Berlinben katonai attasé.

Rendkívül fontos a belügyi tárca jó betöltése. Élére egy tábornokot kell állítani, de melléje és helyetteseképp adminisztratív államtitkárnak egy az adminisztrációban bevált és teljesen jártas magyar urat kellene állítani, esetleg volt fő- vagy alispánt, akinek erélye felől nincsen kétség. Rakovszky adhatna a személy kiválasztására nézve tanácsot.

Az igazságügyi tárca élére vagy egy magasrangú hadbírót vagy civilbírót, például Töreky Gézát lehetne kinevezni.

A honvédelmi tárca élén Csataynak meg kellene maradnia.

A pénzügyi tárcát egy pénzügyi szakemberre kellene bízni. Pénzügyminiszternek elsősorban Fabinyi Tihamért ajánlom, aki a Gömbös- és Darányi-kormányoknak volt a tagja, amelyekről a németek nem mondhatják, hogy nem voltak németbarátok. Ha Fabinyit nem lehetne megnyerni, Jakabb Oszkárra esne a választásom, aki a pénzügyminisztériumban sok éven keresztül volt adminisztratív államtitkár, kiváló szakember és jelenleg, úgy tudom, a Pénzintézeti Központ elnöke.

Az ipari és kereskedelmi minisztériumok vezetésével, különösen ha Fabinyi vállalja a pénzügyi tárcát, a pénzügyminisztert kellene megbízni, aki a két minisztérium élére egy-egy általa kiválasztott adminisztratív államtitkárt állítana, ahol egyúttal helyettesei is volnának az illető reszortokban.

A földművelési és közellátási minisztériumok vezetése egy kézben egy gazda kezébe adandó; lehetőleg olyannak a kinevezése kívánatos, aki a Gazdasági Egyleti életben vagy az országos gaz-

dakamarában a gazdákkal együttműködött az utolsó években. Alkalmasnak tartom a szóba jöhető jelöltek közül elsősorban Khuen-Héderváry Károlyt, de éppúgy Bárányos államtitkárt vagy esetleg Schandl Károlyt, az OKH volt elnökét.

A kultusztárca betöltésére Rakovszky Iván keressen ki a római katolikus vallású, jóhírnevű egyetemi tanárok közül megfelelő jelöltet.

Okvetlenül kinevezendő végre tárcanélküli miniszternek egy erdélyi magyar úr, mert az erdélyi kérdések gondozása ezt szükségessé teszi, és azokat más, mint erdélyi ember nem ismeri. Erre az állásra elsősorban gr. Béldy Kálmánt ajánlom, az Erdélyi Gazdasági Tanács elnökét, aki az összes erdélyi ügyeket jól ismeri és politikailag sohasem lépett előtérbe.

A kabinet így összeállítva négy vagy öt magasrangú katonából, három vagy négy szakemberből és két tárcanélküli civil miniszterből alakulna meg; garanciát nyújtana arra, hogy rendet teremt az országban, minden tekintetben híven kitart a kormányzó mellett és helyreállítja, illetve megőrzi, amennyiben ez csak lehetséges, az ország függetlenségét.

A miniszteri és államtitkári állások betöltésénél különben természetesen a kiszemelt miniszterelnök és Rakovszky Iván nézeteit kellene első helyen meghallgatni."

Bethlen terjedelmes memoranduma világosan mutatja a magyar uralkodó osztályok válságát. A legszembetűnőbb: a memorandum szerzője vagy talán helyesebben — szerzői még 1944 júniusának végén is képtelenek voltak a tényleges világpolitikai erőviszonyok és az azokból adódó következtetések levonására. Úgy akartak abból a reménytelen zsákutcából kikerülni, amelybe az Antikomintern Paktum, a Háromhatalmi Egyezmény, Jugoszlávia és a Szovjetunió megtámadása szükségszerűen sodorta őket, hogy egyszerűen az angolszászokra politizálnak.

Bethlen 1924-ben megkötötte a Szovjetunióval a diplomáciai és a kereskedelmi kapcsolatok felvételéről szóló egyezményt, de az első tiltakozás hatására visszavonta és nem terjesztette ratifikálás céljából a parlament elé. A szovjet-ellenesség, a Szovjetunió szerepének lebecsülése, meg nem értése végigkísérte Bethlent további pályafutásán, és amikor politikai irányító szerepe 1944 derekán ismét megnőtt, megint csak a régi nótát fújta.

Ebben persze közrejátszott az a reménykedés, hogy az angolszász hatalmak a háború befejezése után feltétlenül megvédik a feudális Magyarországot, az uralkodó osztályok kiváltságait.

Érdemes felfigyelni arra is, hogy Bethlen nem követelte a németekkel való szakítást, a teljes átállást a szövetségesek oldalára, pedig ha másból nem, Olaszország, a Badoglio-kormány példájából Bethlenék világosan megérthették: az antifasiszta koalíció nem elégszik meg szép szavakkal, ígéretekkel, de még a háborúból való egyszerű kiválással sem, hanem elvárja, hogy minden nemzet erejéhez mérten vegye ki a részét a fasizmus ellen vívott világméretű harcból.

Amit Bethlen Horthynak tanácsolt, annak nem volt más célja, csak a rendszer átmentése, mégpedig a régi, az 1920-as, 1921-es garnitúrával.

De ilyen elavult tervezgetések 1944 júniusának végén már nem kecsegtettek sikerrel.

HORTHY AKCIÓBA LÉP ÉS MEGHÁTRÁL

Alig telt el öt hét májusi kormányzói audienciája óta, amikor Lakatos sürgős telefonértesítést kapott: azonnal utazzék Budapestre. A naptár *1944. július* 7-ét mutatott.

Izgalmas 24 óra állt Horthy mögött: most első ízben lépett fel erélyesen az Endre—Baky-féle társaság ellen, miután olyan értesülések jutottak birtokába, hogy Endre és Baky a Budapest körül — a zsidók deportálásának ürügyén — összevont több ezer csendőrrel fegyveres puccsot akarnak kirobbantani, őt (Horthyt) sem kímélnék s hagynák meg kormányzói tisztében. Az esztergomi katonai kiképzőtáborból és máshonnan felvonultatott katonai egységek elől Bakyék meghátráltak, sem puccsra, sem budapesti zsidók deportálására — legalábbis egyelőre — nem került sor.

Horthy a július 8-i audiencián nem titkolta Lakatos előtt, hogy a budapesti zsidók deportálását nem saját jószántából, hanem azért akadályozta meg, mert tiltakozó üzenetet kapott XII. Pius pápától, Gusztáv svéd királytól, sőt közvetítő útján Roosevelt elnöktől is.

És itt érdemes megállanunk egy pillanatra, hogy ha röviden is, de kitérjünk arra a kérdésre: felelős-e Horthy azért, hogy 1944 május—júniusában a magyarországi vidéki zsidókat deportálták, német haláltáborokba hurcolták.

Az 1944. március 29-i Minisztertanácson Sztójay miniszter-

elnök bejelentette: „A Kormányzó úr őfőméltósága az összes zsidórendeletekre vonatkozólag szabad kezet adott az ő vezetése alatt álló kormánynak és ezek tekintetében nem akart befolyást gyakorolni."

Egyenes, világos, félreérthetetlen kormányzói kinyilatkoztatás: a náci jóváhagyással megalakult Sztójay-kormány a zsidókérdés „megoldása" terén azt csinálhat, amit jónak lát; neki, az ország kormányzójának ezeket a rendeleteket — ellentétben az eddigi gyakorlattal — sem előzőleg, sem utólag nem kell bemutatni.

Pedig ha valakinek, Horthynak nagyon pontosan kellett tudnia, mit terveznek a náci vezetők a zsidókkal —, hiszen még egy esztendő sem telt el azóta, hogy 1943. április 17-én és 18-án Klessheimben maga Hitler és Ribbentrop fejtette ki előtte a zsidók teljes megsemmisítésének kegyetlen tervét.

Akkor, 1943 áprilisában Horthy — tekintettel a folyamatban levő különbéke kísérletekre — nemet mondott, 1944. március 29-én azonban szabad kezet biztosított e kérdésben a Sztójay-kormánynak.

Baky László, aki 1944 tavaszán és nyarán mint belügyi államtitkár irányította a deportálást végrehajtó csendőrséget, így foglalta össze a Népbíróság előtt tett vallomásában Horthynak a deportálások ügyében tanúsított reakcióját:

Horthy magához hivatta őt, Bakyt, és a következőket mondotta neki:

„Baky, te egyike vagy szegedi tisztjeimnek... A németek deportálni akarják a zsidókat. Én nem bánom. Én gyűlölöm a zsidókat és a kommunistákat. Ki velük, ki az országból. Azonban látnod kell, Baky, hogy vannak jó magyar zsidók, mint például Chorin vagy Vida... Hát sorsukra hagyhatom őket? A többit nem bánom, viheted, minél előbb, annál jobb!..."

Macartney professzor, aki könyvében idézi ezt a Baky-feljegyzést, hozzáteszi:

Horthy később tagadta, hogy ezt mondta volna Bakynak, de Veesenmayer megerősítette Baky feljegyzésének hitelességét, amennyiben vallomásában kijelentette: — „Horthy maga mondta nekem, hogy őt csak a gazdasági szempontból fontos zsidók sorsa érdekli. A többi zsidóhoz — itt egy nagyon csúnya kifejezést használt — nem fűződik semmiféle érdeke, készségesen megengedi, hogy elvigyék azokat a Birodalomba vagy máshova —, munkára." Horthy persze tudta, hiszen Klessheimben már 1943-ban megmondták neki, hogy a nácik nemcsak munkára viszik áldozataikat, tudta, hogy ki akarják irtani az összes zsidókat...

Horthy 1944 június végén semmi ellenvetést nem tett a deportálások miatt, sőt a nála interveniáló, az embertelenségek miatt tiltakozó református püspöknek azt mondta, hogy mindössze néhány ezer zsidót visznek ki az országból munkaszolgálatos zászlóaljakban, de ezeknek a hajuk szála sem fog meggörbülni...

Amikor azonban ország-világ előtt bebizonyosodott, hogy nem néhány ezerről, hanem 476 000 emberről van szó, amikor az auschwitzi „halálgyár" szörnyűségeiről már hiteles híradások jutottak el a semleges külföldre, Svájcba, Svédországba, és az egész haladó emberiség megbélyegezte a világtörténelemben páratlan tömegirtást, népirtást, akkor, de csak akkor szánta el magát Horthy az erélyes fellépésre.

Visszatérve Lakatos Budapestre hívására: Horthy közölte vele, hogy július 10-én proklamációt óhajt kibocsátani, melyben bejelenti a Sztójay-kormány menesztését, továbbá azt, hogy őt, Lakatos Gézát nevezte ki miniszterelnökké. Horthy hozzáfűzte: tervét megbeszélte Bethlen István gróf volt miniszterelnökkel és Rakovszky Iván volt belügyminiszterrel, akit egyébként miniszterelnökhelyettesnek szánt, és mindketten helyeselték azt.

Lakatos 24 óra gondolkodási időt kért, majd bejelentette: a megbízatás elől most kénytelen kitérni, mert nézete szerint a kormányváltozás ebben a formában — keresztülvihetetlen. „Ugyanis a németek még elég erősek ahhoz, hogy ezt erőszakosan is megakadályozzák, tehát a dolog még nem időszerű." Ezután megtárgyalta a helyzetet Bethlennel és Rakovszkyval, és ők is egyetértettek állásfoglalásával.

Veesenmayert, Hitler magyarországi követét magyar politikusok ekkor már bizalmasan *figyelmeztették: vigyázzon, Horthy meneszteni akarja a Sztójay-kormányt... Veesenmayer felkereste Horthyt* és nyomatékosan felhívta figyelmét arra, milyen súlyos következményekkel járhat, ha döntő lépésre határozná el magát anélkül, hogy ezt a Führerrel megtanácskozta volna. Mit tett erre *Horthy* Miklós, Magyarország kormányzója? Leült az íróasztalához és *levélben tájékoztatta a Führert terveiről!*

Veesenmayer most már nyeregben érezvén magát, megtagadta a levél átvételét azzal az átlátszó, otromba kifogással, hogy a levelet nem tudja továbbítani, mert nem ismeretes előtte a Führer jelenlegi tartózkodási helye!... Horthy lenyelte ezt a sértést és

repülőgépen elküldte Dálnoki Miklós Béla tábornokkal a levelet a német főhadiszállásra.

Közben Veesenmayer telefonon jelentette főnökének, Ribbentrop külügyminiszternek Horthy készülő akcióját, mire július 16-án, szintén telefonon, megkapta Hitler üzenetét, amely olyan volt, amilyent nemigen szoktak intézni egy szövetséges állam fejéhez.

Hitler üzenetének lényege: ha Horthy el mer térni az 1944 márciusi megállapodásoktól, akkor *visszahívja Budapestről Veesenmayert* és olyan rendszabályokhoz fog nyúlni, amelyekkel mindenfajta, neki, a Harmadik Birodalom Führerjének nem tetsző lépést megakadályozhat. *Ha pedig a régi politikusok megpróbálnának a Királyi Várban vagy azon kívül politikát csinálni, akkor a német biztonsági rendőrséggel lefogatja őket...*

Hogy nagyobb nyomatéka legyen Hitler üzenetének, Veesenmayer közölte Horthyval azt is, hogy két német páncélos hadosztály vonul be rövidesen Magyarországba. Horthy meghátrált, Lakatos visszament Borsod megyei birtokára, Sztójay és kabinetje a helyén maradt, de Jaross belügyminiszternek mennie kellett — helyét Bonczos Miklós foglalta el —, és azt is a szélsőjobboldal visszaszorításának lehet tekinteni, hogy Endre és Baky nem játszott tovább vezető szerepet a Belügyminisztériumban.

Közben — Veesenmayer biztatására — lázasan folytak a tárgyalások a magyar szélsőjobboldali pártok és frakciók között — egy széles jobboldali. feltétlen nácibarát koalíció létrehozására. Ezek a tárgyalások, a miniszteri bársonyszékekért, a nagy jövedelmű állásokért folytatott marakodás miatt, nem jártak eredménnyel. Minden csoport a maga számára követelte a legfontosabb posztokat, közben nem riadtak vissza a komolyabb fenyegetésektől sem. Vajna Gábor, Szálasi egyik alvezére például az egyik tanácskozáson kijelentette:

— Szálasi, hasonlóan Attilához, isten ostora, és nem tudhatja senki, mikor és kire fog lesújtani...

1944 július utolsó harmadában az angolszász szövetséges csapatok további sikereket értek el az inváziós hadszíntéren; Hitler leváltotta Rundstedt főparancsnokot. A Vörös Hadsereg egységei a keleti front középső szakaszán feltarthatatlanul törtek előre, felszabadították Vilniuszt, Grodnót, átkeltek a Nyemen- és a Bug-folyón, 15—20 kilométerre közelítették meg Varsót.

A keleti fronton harcba vetett, rosszul felszerelt magyar csapatok már az értelmetlen kolomeai offenzíva során is súlyos veszteségeket szenvedtek, amikor pedig *1944. július 22-én a szovjet hadsereg támadást intézett az 1. magyar hadsereg ellen* és két nap alatt áttörte a magyar frontot, a támadás súlypontjában álló VII. hadosztály felbomlott, a katonák pánikszerűen özönlöttek hátra. Mint a harcokban részt vevők elmondották: az 1943 januári doni katasztrófára emlékeztető kép bontakozott ki ezekben a napokban az áttört frontszakaszokon.

Kisbarnaki Farkas Ferenc altábornagy, a német alárendeltségben harcoló 1. hadsereg ideiglenes parancsnoka, *drákói rendelkezést adott ki a védelem megszilárdítása érdekében.* A rendelet 8. §-a kimondotta: „Az állásokat az utolsó emberig tartani kell, a védelemre rendelt alakulatok embereiből minden — esetleg írásbeli parancs nélkül — hátraszivárgót nyomban a helyszínen agyon kell lőni. A parancsnokoktól a legkegyetlenebb szigort követelem meg. Ezt az alakulatoknak azonnal ki kell hirdetni!"

A válság jelei mutatkoztak a náci gépezetben is: július 20-án Hitler ellen a főhadiszálláson merényletet kíséreltek meg.

Érthető, ha ilyen körülmények között minden olyan, Magyarországról jövő hírt, mely a Harmadik Birodalom szempontjából valamiféle, nem egészen kellemes változást tartalmazott, a vezéri főhadiszálláson meglehetős idegességgel és nyugtalansággal fogadtak.

1944. augusztus 15-én Veesenmayert hazahívták, hogy felelősségre vonják az ingatag és zavaros magyar belpolitikai fejlemények miatt. De erre a fejmosásra már nem került sor: augusztus 19-én váratlanul utasítást kapott, hogy azonnal térjen vissza Budapestre, mert úgy hírlik, hogy Horthy meneszteni akarja a Sztójay-kormányt.

Veesenmayer külön repülőgépen érkezett vissza Budapestre, azonnal felkereste Horthyt és átnyújtotta neki Hitler újabb levelét: a Führer nem hajlandó eltűrni semmiféle olyan változást a kormány összetételében, mely megváltoztatná annak németbarát jellegét...

Horthy ismét meghátrált és augusztus 22-én úgy döntött, hogy egyelőre meghagyja helyén a Sztójay-kormányt.

De 24 óra múlva a helyzet gyökeresen megváltozott. Románia fegyverszünetet kötött a Szovjetunióval és a szövetségesekkel, a németek ellen fordult.

Lakatos tábornokot Horthy még aznap sürgősen felrendelte Budára.

FEGYVERSZÜNETRŐL TÁRGYAL A MINISZTERTANÁCS...

Tudnak-e segítséget adni a németek? — Az új kormány feladata: a kiugrás előkészítése

„Kuhhandel" — ezzel a német szóval jellemzi Macartney professzor angol könyvében a Lakatos-kormány létrejöttét megelőző, több mint 72 órán át tartó tárgyalássorozatot. A „Kuhhandel" kicsinyes, hosszantartó alkudozást jelent. Sajnos: találó, tökéletesen fedi az 1944 augusztus utolsó hetében folytatott megbeszélések, alkudozások jellegét.

Csatay honvédelmi miniszter, miután jelentéseket kapott arról, hogy Budán két teljes SS hadosztály gyülekezését észlelték, azt tanácsolta Horthynak, hogy hívassa magához Veesenmayer német követet és közölje vele: meneszteni akarja a Sztójay-kormányt és új kormányt óhajt kinevezni. Csatay ugyanis attól tartott, hogy a németek fegyveres erővel is fellépnek, ha tudtuk nélkül alakulna meg az új magyar kormány; a leghelyesebb tehát, ha mindent megtárgyalnak a Harmadik Birodalom magyarországi exponensével...

Csatay aggodalmai túlzottak voltak, hiszen 1944 augusztus utolsó napjaiban, amikor nyugaton Párizs felszabadítása után szinte feltarthatatlanul nyomultak előte a szövetségesek, amikor Romániában 25 német hadosztályt kerítettek be a szovjet csapatok, amikor a balkáni német csapatokat az a veszély fenyegette, hogy a partizánok teljesen elvágják a visszavonulási útjukat, a vezéri főhadiszálláson józan ésszel senki nem gondolhatott fegyveres intervencióra — a budai Vár és a Sándor-palota ellen. Veesenmayernek is csak azt a szerény utasítást adták: igyekezzék befolyást gyakorolni az új kormány összetételére, ne tegyen ellenvetést Lakatos megbízatása ellen, mentse, ami menthető.

Veesenmayer megkönnyebbülten lélegzett fel, amikor Horthy közölte vele új kormány kinevezésére vonatkozó tervét, azzal,

hogy a háború a Szovjetunió ellen természetesen folyik tovább, a német hadvezetőség küldjön sürgősen csapaterősítéseket Magyarországra.

1944. augusztus 24-én hajnalban 4 óra 30 perckor a nyilas vezérek, Szálasival az élükön, megjelentek a Várban, az Úri utcai német követségen és felkínálkoztak egy fegyveres puccsra, hogy megakadályozzák az előző napi román események budai megismétlődését. Veesenmayer azt mondta Szálasinak, hogy egyelőre várjanak, legalábbis addig, ameddig Horthyval tárgyal. Veesenmayer Horthyval folytatott beszélgetése után kénytelen volt lehűteni Szálasi és társai kedvét: nincs szükség a nyilas rohamcsapatok felfegyverzésére, Horthy kitart a Birodalom oldalán!

Másnap, augusztus 25-én a távollevő, beteg Sztójay miniszterelnököt helyettesítő Reményi-Schneller Minisztertanácsot hívott egybe, és ott hosszas vita után a következő határozat született:

„A Minisztertanács leszögezi, hogy kívánatos volna az ország megvédése szempontjából, ha az oroszt a Fogarasi-havasoknál tudnánk feltartóztatni. A honvédvezérkar főnökének álláspontja ezzel szemben az, hogy erre megfelelő erőink, sem nehéz fegyvereink, sem páncélosaink nincsenek, hogy Dél-Erdélyt lerohanjuk, mert az ország keleti határain levő hadseregeink erőiből nélkülözhető erőket el nem vonhatunk. A külügyminiszter helyettesének aggályai vannak a szövetségesek jövő elbírálása szempontjából arra nézve, hogy mi — Románia adott helyzetével számolva — most lerohanjuk Dél-Erdélyt. Ezzel szemben úgy ő, a külügyminiszter helyettese, mint az egész Minisztertanács azt a nézetet vallja, hogy ha van mégis lehetőség arra nézve, hogy megfelelő katonai erővel rendelkezzünk, akkor a németek vonuljanak le Dél-Erdély határainak védelmére, mi pedig védjük meg a rendelkezésünkre álló erőkkel keleti határainkat, le egészen a székely vármegyék legdélibb részéig. A holnapi újabb információ beérkezte után korrektül elő kell adni helyzetünket a németeknek, hogy hogyan látjuk *mi* a hadi szituációt, és ezért megkérdezzük tőlük, milyen sürgős hadi segítséget tudnak nekünk nyújtani országunk megvédése céljából. Az új helyzet ismeretében van hivatva azután a Minisztertanács dönteni, hogy milyen álláspontot foglalunk el."

Ugyanezen a minisztertanácsi ülésen Vörös János, a honvédvezérkar főnöke közölte, hogy

„... a budapesti német követség katonai attaséja, von Greiffenberg gyalogsági tábornok kérdést intézett hozzá, hogy mit jelent

az, hogy Budapest körül csapatösszevonások történtek. Ő erre azt a választ adta, hogy az oroszok előrenyomulása folytán a ,bolsevizmus veszélye is közeledik felénk, és miután Budapest nagy ipari város, a rendkívüli helyzet követelte meg ezen intézkedést."

LAKATOS TÁRGYALÁSAI

Lakatos, a dezignált miniszterelnök szinte kész helyzetet talált augusztus 25-én délután, amikor első, tájékoztató megbeszélésre ült össze azokkal, akiket Horthy az új kormány tagjaiul kiszemelt. Lakatos második feladata az volt, hogy Veesenmayerrel megtárgyalja az új kormány összetételét. Hosszantartó, kicsinyes, vásári alkudozás folyt 1944. augusztus 26-tól augusztus 29-ig a dezignált magyar miniszterelnök és Hitler magyarországi követe között. Hogy valójában az adott pillanatban milyen gyenge pozícióból tárgyalt a náci diplomata, azt bizonyítja a többi között az is, hogy 80%-ban kénytelen volt elfogadni Horthy miniszterjelöltjeit. Lakatos Géza a Veesenmayerrel folytatott tárgyalásokról a következőket jegyezte fel:

„Veesenmayer a maga részéről igyekezett az új kormányba szélsőjobboldali és németbarát elemeket bevétetni, ezáltal biztosítani a Sztójay-féle irányzatból azt legalább, ami megmenthető. Külügyminiszternek mindenáron magát Sztójayt akarta volna a nyakamba varrni, majd Marosi-Mengelével, sőt egyenesen Bárdossyval próbálkozott. Csatay újbóli kinevezését minden erővel ellenezte és helyébe Ruszkay Jenőt ajánlotta. Rakovszky ellen is súlyos érvként hozta fel régi szereplését a Bethlen-kormányban. Endre Lászlót munkaügyi miniszterként erőszakolta, a közellátás és földművelésügy élére és miniszterelnök-helyettesnek (!) Jurcseket, eddigi legbizalmasabb barátját, pénzügyminiszternek pedig Rémenyi-Schnellert, s végül iparügyi miniszternek Hellebronth tábornokot óhajtotta. Valamennyi terve ellen tiltakoztam, bár hacsak nem akartam magam elárulni, igen nehéz volt érvelnem, főleg Jurcsek és Reményi-Schneller ellen, akik már eddig is miniszterek voltak."

Ami pedig az új kormány programját illeti, Lakatos Géza erről 1961 őszén a következőket mondotta:

„Augusztus 24-én távirati berendelést kaptam a kormányzóhoz és 25-én felutaztam Budapestre. Ambrózy kabinetirodai főnök először Bethlen Istvánnal hozott össze, akivel az új helyzetet átbeszéltük. Ellentétben Ambrózy türelmetlen felfogásával, Bethlen azt mondotta — ezt Horthy kormányzó is megerősítette —, hogy pillanatnyilag még nem a háborúból való kiugrásról van szó, hanem annak előkészítéséről. Erre természetesen a Sztójay-kormány nem alkalmas, de elérkezett az idő a hirtelen bekövetkezett német gyengeségi momentum miatt a későbbi cselekvés megalapozására. Ez lesz az új kormány hivatása, a csorbát szenvedett állami szuverenitás lehető kiharcolása és a zsidóüldözések azonnali beszüntetése mellett — hangzott Bethlen gróf tájékoztatója. Így alakult ki azután az új, általam alakítandó kormány egész célkitűzése, programja és irányvonala, amit minden tekintetben magamévá téve, azonnal készségesen is vállaltam."

Így került a Sándor-palotába 1944. augusztus 29-én Lakatos Géza vezérezredes, az 1. magyar hadsereg volt parancsnoka. Kormányában helyet adott Jurcseknek és Reményi-Schnellernek is, Veesenmayer két bizalmi emberének, s ennek folytán mindarról, ami a Minisztertanácsban történt, néhány órán belül pontos jelentés feküdt a német követ asztalán. Megismétlődött a Kállay-kormány utolsó szakaszára jellemző helyzet: a Minisztertanács elé a miniszterelnök már csak elintézett ügyeket vitt, a döntő kérdéseket más helyen, külön tárgyalták meg. Így az új kormány fent vázolt, az adott körülményekhez és lehetőségekhez képest is rendkívül szerény programját Lakatos miniszterelnök nem merte a teljes Minisztertanács előtt sem ismertetni.

Az egész államapparátusban — a polgári közigazgatásban éppúgy, mint a hadseregben — hasonló volt a helyzet. Lakatosnak ahhoz, hogy a programot megvalósíthassa, előbb meg kellett volna tisztítani az államapparátust, fel kellett volna menteni állásuktól a nyilas érzelmű, túlzottan németbarát államtitkárokat, főispánokat, át kellett volna szervezni a sajtó irányítását, a vezérkarból el kellett volna távolítani a németekkel és nyilasokkal szimpatizáló tiszteket.

Azonnali határozott cselekvésre lett volna szükség, de Horthy és tanácsadói nem merték vállalni az „ugrást a sötétbe". Az idő sürgetett: hiszen már két nappal a román fegyverszünet után, 1944. augusztus 25-én, amikor a még hivatalban levő Sztójay-kormány Minisztertanácsra ült össze, a rendkívüli katonai és politikai helyzet megbeszélésére, Arnóthy-Jungerth, a külügyminiszter helyettese közölte: „Ankarában az angol nagykövet odanyilat-

kozott, hogy most jelentkezik a pillanat Magyarországra nézve, hogy csatlakozzék a szövetségesekhez. Most még módjában állana Magyarországnak gyors cselekvéssel gyökeresen megváltoztatni háborús politikáját. Madridi és lisszaboni körök is ugyanúgy nyilatkoznak... A stockholmi követ határozott kijelentése és üzenete, hogy elkövetkezett Magyarország utolsó esélye..."

De Horthy és bizalmas hívei 1944 augusztus végén nem a háborúból való azonnali kilépést, hanem csak a kilépés előkészítését tűzték ki célul. Az előkészítéshez idő kellett, az idő pedig a németeknek dolgozott.

A fegyverszünet kérdése csak 1944. szeptember 8-án — váratlanul és előkészítés nélkül — került a Minisztertanács napirendjére, a Vörös Hadsereg villámgyors előnyomulása következtében. Ekkor Veesenmayer megjelent a Sándor-palotában, kihívatta Lakatos miniszterelnököt a Minisztertanács üléséről és közölte vele: Németország Magyarországot annyira érdekszférájába tartozónak tartja, hogy nem adja fel... „A német követ odanyilatkozott — tájékoztatta az ülésre visszatért Lakatos a kormány tagjait —, hogy neki és követsége tagjainak alkalmuk volt magyar törzstisztekkel és magasrangú katonai személyiségekkel beszélgetniök, akik kijelentették, hogy mindenképpen kitartanak a németek oldalán. Ami pedig azt illeti, hogy belső felfordulás lesz Magyarországon, ezzel a németek mindenképpen szembeszállanak, és Bécsből ideszállított csapatokkal és rendőrségi egységekkel le fognak törni minden ilyen felfordulási kísérletet."

Lakatos további szavait a minisztertanácsi jegyzőkönyv így rögzítette: „A miniszterelnök úr felteszi a kérdést (!) a miniszter urak előtt, hogy óriási, sorsdöntő óra előtt állunk, hogy szenvedélymentesen, hideg ésszel nyilatkozzanak, mi az állásfoglalásuk a mai kritikus helyzetben. Nem akarja a miniszter urakat befolyásolni. Célunk, hogy a lehető legjobb, legcélszerűbb, legkevesebb vérrel járó döntést hozzuk létre. *Az, hogy fenyegetnek-e minket a németek vagy nem, az más kérdés!* Mi a németek hibájából kerültünk a mai helyzetbe."

Lakatos itt Ribbentrop birodalmi külügyminiszter azon fenyegetésére célzott, hogy — *„katasztrófa állana elő Magyarországra nézve, ha most kiugranék a háborúból"*.

Tulajdonképpen a fegyverszünetről kellett dönteni a Lakatos-kormánynak 1944. szeptember 8-án. Ezen a napon Vörös János vezérezredesnek, a vezérkar főnökének helyzetjelentése szerint

a szovjet csapatok már elérték a Temes-Lugos-Nagyszeben vonalat és folytatták előnyomulásukat észak felé.

„Ha a németek gépesített osztagokkal jönnének, *késleltetni tudnák az oroszok előnyomulását, de véglegesen megállítani nemigen fog menni"* hangoztatta a magyar vezérkar főnöke.

A Minisztertanács tagjai Lakatos miniszterelnök tájékoztatójából értesültek arról is, hogy az előző napon, szeptember 7-én tartott koronatanácsi ülés után Lakatos magához kérette Veesenmayer követet és Greiffenberg katonai attasét, és Vörös vezérkari főnök jelenlétében feltárta előttük a helyzetet. Ezután így folytatódik a jegyzőkönyv: „Lakatos miniszterelnök igen őszintén megmondta a véleményét a német urak előtt, ami után barátságos hangnemben bizonyos alkudozás kezdődött a tekintetben, hogy melyek azok a német erők és egységek, amelyekkel a németek kérésünkre segítségül jöhetnének..."

Szeptember 7-én még „barátságos hangnemben" folyt az alkudozás, másnap már durván, fenyegetően lépett fel Veesenmayer. Dönteni kell tehát a szeptember 8-i Minisztertanácsnak: állják-e az előző napi koronatanácsi döntést, mely szerint vagy 24 óra alatt megkapják a szükséges német segítséget, vagy ha ezt nem kapják meg, meg kell indítani a fegyverszünetre vonatkozó tárgyalásokat?!

A vita szomorú, meglepő képet mutatott.

Az, hogy Jurcsek földművelésügyi és Reményi-Schneller pénzügyminiszter, Veesenmayer két bizalmi embere a harc folytatása mellett kardoskodott, az senkit nem lephetett meg. De annál érthetetlenebb volt, hogy Csatay honvédelmi miniszter, akit Horthy őszinte hívei között tartottak számon, most nem követte Hadurát: „Nekünk együtt kell harcolnunk a németekkel — mondotta Csatay —, ezért igyekezzünk tőlük, ha lehetséges, mielőbb 2, 3, 4, ha lehetséges 5 páncélos hadosztályt kapni. Mi angolszász megszállást kérünk, ha csak jelképeset is, de a bolsevizmus ellen harcolunk."

Mindezt nem valamely felelőtlen kávéházi stratéga fejtette ki — kényelmesen elnyúlva öblös karosszékében a délutáni lap olvasása közben —, hanem olyasvalaki, aki felelős volt a magyar hadsereg alkalmazásáért, harcbavetéséért, akinek azért a háború hatodik esztendejében mégiscsak tiszta áttekintéssel kellett volna rendelkeznie a valóságos katonai és külpolitikai helyzetről!

(Lakatos véleménye szerint Csataynak ez az állásfoglalása nagyon szerencsétlen volt. Csatay másodízben követett el döntő hi-

bát. Az első az volt, amikor augusztus 24-én rávette Horthyt: közölje a német követtel Sztójay menesztését és az új kormány kinevezését.)

Csatay állásfoglalása döntő jelentőségű volt: valamennyi miniszter csatlakozott hozzá. Ezt az elhatározásukat megkönnyítette, hogy a Minisztertanács ülése közben megérkezett Greiffenberg német katonai attasé és a tanácskozásról kihívott Lakatos miniszterelnökkel közölte: egy héten belül kb. 5 hadosztálynyi erővel tudnának segítségül jönni...

Lakatos hiába igyekezett meggyőzni kormányának tagjait arról, hogy „ha a német birodalom sorsa eldől és teljesen összeomlik, akkor Magyarország egy rossz pontot kap, hogy végig kitartott szövetségese mellett", — továbbá nem hatott azon érve sem, hogy „a németek mindent nyugatra építettek ki, elhanyagolták a keleti frontot, csak azért, hogy tudják tartani a nyugati helyzetet", — mindezt nem vették figyelembe, és Bonczos belügyminiszter, Rakovszky vallás- és közoktatásügyi miniszter, Gyulay iparügyi miniszter, Hennyey külügyminiszter, és természetesen Jurcsek és Reményi-Schneller a fegyverszüneti kérelem napirendről való levétele mellett foglalt állást azzal, hogy a németek adjanak „feltétlen garanciát" arra, hogy az ígért erősítések kellő időben megérkeznek...

Csak Jurcsek földművelésügyi miniszter ellenezte a garanciakérést és felajánlotta, hogy ő majd tárgyal a németekkel, azután hozzáfűzte: „Nem szeretné, ha a Minisztertanács vagy bárki azt tartaná, hogy ő külön utakon jár. Bizonyos nexusok útján akarja megértőbbé tenni a németekkel való együttműködést."

Lakatos miniszterelnök válasza a következő volt: Meri remélni, hogy a földművelésügyi miniszter csak a tárcája körébe tartozó ügyekről tárgyalt a múltban vagy óhajt tárgyalni a jövőben Veesenmayer követtel vagy más német személyiségekkel; ő meg tudja találni a formáját annak, hogy elég simán, de határozottan exponálja a kérdést...

Szóval: a magyar királyi kormány ülésén a miniszterelnöknek nyíltan figyelmeztetni kellett egyik miniszterét, hogy ne folytasson külön tárgyalásokat a németekkel...

A szeptember 8-i minisztertanácsi határozatnak megfelelően Bakach-Bessenyey volt berni magyar követ, akivel Horthyék titkos rádióösszeköttetést tartottak fenn, nem fegyverszüneti kérelemről, hanem a halogató, időnyerési céllal megszületett döntésről kapott értesítést.

Bakach-Bessenyey válaszáviratában (melynek érkezési dátumát nem ismerjük) közölte: tovább nem vállalja az angolszászoknál a közvetítő szerepét, mindenesetre jó lenne, ha Budapesten megértenék, hogy *angol—amerikai megszállásról még jelképes formában sem lehet szó*...

Részben Bakach-Bessenyey táviratának hatására, részben a frontról érkező kedvezőtlen hírek miatt, Horthy másnap, szeptember 10-én este összehívta a „titkos tanácsosokat". Ezen a bizalmas, szűkkörű megbeszélésen részt vettek: Esterházy Móric gróf, Bethlen István gróf, Károlyi Gyula gróf volt miniszterelnök, Kánya Kálmán volt külügyminiszter, Perényi Zsigmond báró koronaőr, a Felsőház elnöke, a kormány tagjai közül Lakatos Géza, Hennyey Gusztáv, Csatay Lajos, valamint három nyugalmazott tábornok: Röder Vilmos, Sónyi Hugó és Náday István.

A tanácskozásról nem maradt fenn jegyzőkönyv, Macartney professzor idézett könyvében az ott született döntést, a résztvevőktől nyert információi alapján, a következőkben foglalta össze:

— A harcot megszüntetik, de egyelőre nincs szó fegyverletételről.
— Meg kell engedni a német csapatoknak, hogy elhagyják Magyarországot.
— A magyar csapatokat visszavonják a második bécsi döntésben megvont határok mögé.
— Náday tábornok Rómába utazik az angol—amerikai főhadiszállásra.
— Végül: Lakatos szeptember 11-ére hívja össze a Minisztertanácsot, és közölje ott a kormányzó azon „végleges és megmásíthatatlan" elhatározását, hogy fegyverszünetet kér a szövetségesektől.

E döntést az elmúlt 48 óra katonai és politikai eseményei érlelték meg.

Szeptember 9-én a moszkvai rádió bejelentette, hogy a szovjet csapatok Bulgáriában megszüntették hadműveleteiket, a szövetségesek: az Egyesült Királyság, és Észak-Amerikai Egyesült Államok és a Szovjetunió megkezdték a bolgár békefeltételek kidolgozását.

Ezen a napon a nyugati hadszíntéren folytatódott a francia csapatok előrenyomulása a dél-franciaországi hadszíntéren; a kanadaiak elfoglalták Bruges városát.

Másnap, szeptember 10-én az amerikai csapatok behatoltak Luxemburgba, az 1. amerikai hadsereg elfoglalta Hasselt és Vorvierst; ez a két város már csak 20—22 km-re feküdt Aachentől, az ősi német koronázóvárostól.

Végül a szeptember 2-án Finnországgal megkezdett fegyverszüneti tárgyalások ezen a napon eredményesen befejeződtek, a finn meghatalmazottak, akik szeptember 7-én érkeztek Moszkvába, aláírták a fegyverszüneti egyezményt.

A szinte teljesen kilátástalan harctéri helyzet, Finnország és Bulgária kiválása a háborúból, hatalmas szovjet páncélos erők fenyegető felvonulása Arad, Szeged és Debrecen irányában — e tények kényszerítő hatására született Horthy és titkos tanácsosainak „végleges és megmásíthatatlan" döntése a fegyverszünetről.

A szeptember 11-i Minisztertanács döntése ismét elutasító volt, a kormány tagjai vagy nem akarták, vagy nem merték vállalni a fegyverszünetért a felelősséget. Horthy, pontosabban a mögötte álló konzervatív-nagybirtokos erők, Bethlen István gróf, Esterházy Móric gróf, Károlyi Gyula gróf, valamivel messzebbre láttak, és felismerték, hogy ez a játszma most már véglegesen elveszett, és nem maradt más hátra, mint a fegyverletétel a szövetségesek előtt; minél előbb, annál jobb.

Érdemes megemlíteni, hogy amikor Lakatos beszámolt Horthynak a Minisztertanács üléséről, arról, hogy valamennyi miniszter az ő „megmásíthatatlan" elhatározása ellen szavazott, Horthy nem akarta elhinni, hogy senki nem állt ki mellette és sorra kérdezte:

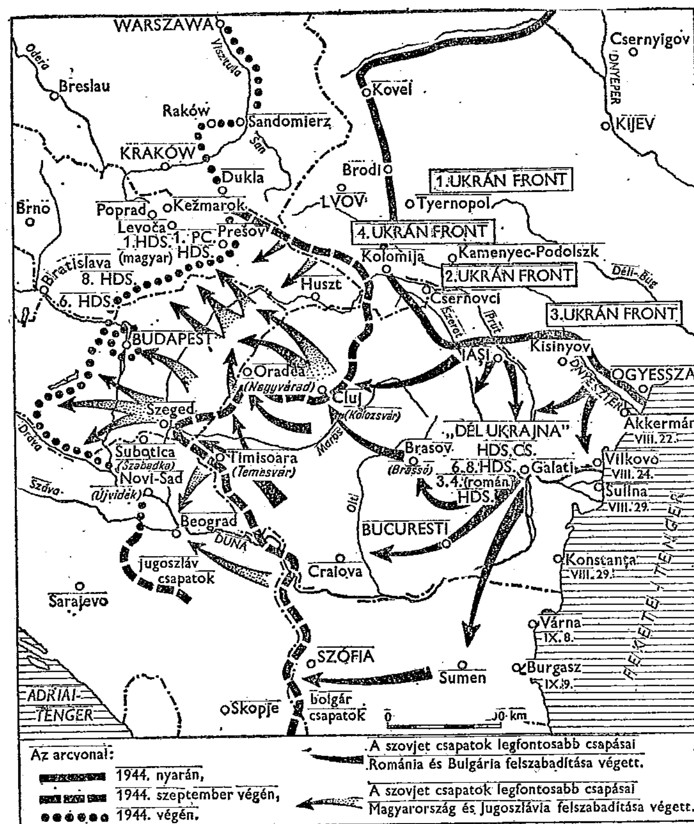
— Vladár sem? Rakovszky sem? Csatay sem?

Lakatos válasza: nem, nem, nem...

A kormányzó és közvetlen környezete szeptember 11-e után belátta: a Lakatos-kormányra mint alkotmányos testületre a fegyverszünet előkészítésében nem lehet számítani —, ha fegyverszünetet akarnak kötni, azt csak a legnagyobb csendben és titokban lehet végrehajtani. De Horthy és környezete a szeptember 8-i és 11-i minisztertanácsi tapasztalatok birtokában józan számítással alig remélhette, hogy a hadsereg és a közigazgatás engedelmeskedni fog a fegyverszüneti parancsnak, amikor gondosan kiválasztott hű emberei, miniszterei sem álltak ki mellette. De Horthy és Bethlen arra számítottak — és ebben talán meg-

erősítette őket Mihály román király példája —, hogy ha ők kötik meg a fegyverszünetet, megtarthatják hatalmukat, továbbra is ők maradhatnak az ország urai...

Megkezdődtek tehát az előkészületek — most már valóban a legnagyobb titokban. Mindenekelőtt azt kellett tisztázni, hova forduljanak fegyverszüneti kérelemmel.

ROMÁNIA, BULGÁRIA ÉS MAGYARORSZÁG FELSZABADÍTÁSA

Szeptember 10-én a titkos tanácsosok úgy döntöttek, hogy Náday tábornokot elküldik Rómába, az angol—amerikai főparancsnokságra.

Bethlen és hívei tehát még a román, a bolgár és a finn fegyverszünet után sem ébredtek tudatára annak, melyik ajtón kell kopogtatni... Pár nappal később egy minisztertanácsi ülésen Hennyey Gusztáv külügyminiszter egy kis cédulát csúsztatott Lakatos Géza kezébe. A cédulán Bakach-Bessenyey siffr-üzenete volt olvasható, mely szerint Horthynak a fegyverszünetet Moszkvától kell kérnie. Csak ekkor, több mint három héttel a román fegyverszünet után tudták meg illetékes horthysta körök, mi a legközelebbi lépés, kivel kell a tárgyalások fonalát felvenni!

Zichy Vladimir grófnak, akinek birtoka a szlovák—magyar határon feküdt, sikerült ezután érintkezést találnia Makarov ezredessel, a Szlovákiában harcoló szovjet és szlovák partizánok parancsnokával, és rajta keresztül eljuttatta Moszkvába Horthyék puhatolózó üzenetét

A KÉPVISELŐHÁZ ÜLÉSE

Három és fél héttel a Lakatos-kormány megalakulása után összeült a Képviselőház, hogy tudomásul vegye a kormányváltozást és meghallgassa az új miniszterelnök programbeszédét. De már a napirend is mutatta, hogy más szelek fújnak, mint 1944. május 24-én, Sztójay bemutatkozásakor; a negyedik napirendi pont a következőképpen hangzott: „Elnök bejelentése a mentelmi joguk előzetes felfüggesztése nélkül letartóztatásba került képviselők ügyében a német kormánynál tett lépéseiről."

A Napló szerint Tasnádi Nagy, a Ház elnöke kijelentette: „Ismeretes a t. Ház előtt, hogy a Ház tagjai közül többen mentelmi joguknak előzetes felfüggesztése nélkül még hónapokkal ezelőtt letartóztatásba kerültek. Több oldalról felvetett kérdésre bejelentem a t. Háznak, hogy erre a tényre már az előző kormány bemutatkozása előtt felhívtam az akkori kormányelnök úr figyelmét, s kértem őt, tegye meg a szükséges lépéseket, hogy a Háznak ezek a tagjai s ügyük az irányadó szabályok megtartásával az illetékes hatóságok vagy bíróságok elé utaltassanak. Az akkori miniszterelnök úrtól e kérelemre levelet kaptam, amely szerint »a kormány mindent el fog követni az iránt, hogy a törvényhozásnak a kényszerintézkedések által érintett tagjai ügyét mihamarabb a magyar hatóságok, illetve bíróságok elé utalja«. (Helyeslés balfelől.) Minthogy a Sztójay-kormány időközben lemondott, most az új kormány megalakulása után a kormány elnökénél az intervenciót megismételtem."

Nem lebecsülhető haladás ez az elnöki bejelentés a már idézett május 24-i bejelentéshez képest, persze az is kétségtelen, hogy a bejelentés mineműségét nem egészen a Ház elnökének akarata, szándéka döntötte el. Ez nyílt szembefordulást jelentett a Harmadik Birodalommal; Horthy rálépett a szakításhoz vezető útra.

(Tasnádi Nagy ez alkalommal igyekezett kedvező színben bemutatni saját szerepét a május 24-i bejelentéssel kapcsolatban. Ezzel szemben Sztójay a Minisztertanács 1944. május 17-i ülésén az összeülő Ház napirendjének tárgyalásakor a következőket mondotta: „A mai körülmények között nem engedhetjük meg azt, hogy az Országgyűlésnek mostani összeülése alkalmából a házelnökök szót emeljenek a letartóztatott képviselőkről és felsőházi tagokról. A Képviselőház elnöke ezzel teljesen egyetért, hogy a német birodalommal való bizalom és együttműködés érdekében nem kívánatos, hogy ezen körülményt akár ő, akár bármily párthoz tartozó képviselő szóvá tegye. A Felsőház tagjainál gróf Károlyi Gyula közbenjárt, s az a benyomása, hogy ezt nem teszik szóvá a felsőházi tagok. A Minisztertanácsnak az az egyhangú elhatározása, hogy el kell kerülni azt, hogy akár a Képviselőházban, akár a Felsőházban, akár az elnökök vagy az Országgyűlés tagjai közül bárki is ezt a körülményt szóvá tegye.")

Lakatos miniszterelnök egyenruhában, nyakában a Vaskereszt lovagkeresztjével jelent meg. Nem mondott programbeszédet, egyebek között kijelentette: „Ezúttal fő célom az, hogy teljesen reális színekkel ecseteljem először is roppant nehéz helyzetünket, másodszor — a magyar történelemből merített erőre támaszkodva, a jövő generációval szemben is nyugodt lelkiismerettel elviselhető óriási felelősségünk tudatában — a pillanatnyi feladatainkat."

Lakatos vázolta a román „átállás" következtében előállott helyzetet: „Az ott bevetett német szövetséges erők további hadműveletek szempontjából jóformán kiestek. Ez azt jelenti, hogy a déli és délkeleti védőbástyáinkon átvezető utak egy része máról holnapra meglepetésszerűen az ellenség kezébe került, amivel szemben erőviszonyaink és másutt való lekötöttségünk folytán csak

korlátolt mértékű ellenrendszabályokat tehettünk. Mindamellett már a kormány első megnyilatkozásában röviden és tömören leszögeztem feladatunkat, s azóta ismételten hangsúlyoztam, hogy nem nyílik számunkra más út, mint a magyar határok elszánt védelme. (Úgy van! Úgy van! — Taps a Ház minden oldalán.) Hogy a jelenlegi nem természetes határok védelmének fogalma mit jelent, azt minden értelmesen gondolkodó és a földrajzzal tisztában lévő ember világosan elképzelheti."

A zsidókérdésről is szólott: „A zsidókérdés rendezése tekintetében folyamatban van olyan eljárás végrehajtása, amely a törvényes lehetőségek szigorú alkalmazásával a legártalmasabb elemeknek és a munkanélkülieknek hasznos munkára való beállítását fokozatosan biztosítja. (Egy hang a középen: Emberileg!)"

A „hasznos munkára való beállítás" a Sztójay-kormány deportálási programjával szemben kétségkívül pozitív jellegű állásfoglalás volt.

Végül foglalkozott a Gestapo által letartóztatott képviselők ügyével is.

„T. Ház! A teljes őszinteség és nyíltság jegyében kötelességszerűen meg kell még emlékeznem szuverenitásunk mindnyájunk előtt ismert sérelmeiről. (Halljuk! Halljuk! a jobboldalon. — Mozgás a középen.) Az ezzel összefüggő kérdések nemcsak tárgyalás alatt állanak, hanem a kormánynak máris sikerült elérnie azt, hogy úgy az országgyűlés felsőházának, mint képviselőházának idegen hatalom által letartóztatott tagjai jelentékeny számban egész rövidesen a magyar igazságszolgáltatásnak lesznek átadva, illetőleg szabadlábra helyeztetnek...

A továbbiak során számolhatunk azzal, hogy a törvényhozás további tagjait is átadják nekünk."

Veesenmayer *emiatt* másnap élesen tiltakozott a Sándor-palotában...

A miniszterelnöki bemutatkozó beszéd után — a következő ülés napirendi vitájánál — Szőllősi Jenő a Nyilaskeresztes Párt nevében kifogásolta, hogy Lakatos nyilatkozatából hiányzott „egyrészt a háromhatalmi egyezményhez, másrészt az antikomintern egyezményhez való ragaszkodás kifejezése".

Még egy érdekes felszólalás hangzott el a napirend vitájában: Kóródy Tibor volt nyilas képviselő a Sztójay-kormány működését tette bírálat tárgyává:

„Ma van hat hónapja, hogy március 21-én uralomra jutott a Sztójay-kormány. Ez alatt a hat hónap alatt a rendeleteknek

egész sorozatát hozták, amelyekhez, a képviselőház nagy részének megítélése szerint, a törvényes felhatalmazás is hiányzott. Olyan rendeleteket hoztak, amelyekre törvényeink felhatalmazást nem adtak, és a hatalom, amelyet...

Elnök: Figyelmeztetem a képviselő urat arra, hogy azt a javaslatot tettem, hogy a kormánynyilatkozat tűzessék ki napirendre, nem pedig az előző kormány működése. Méltóztassék talán ebben a keretben felszólalni. (Csorba János: Párhuzamot vont!)

Kóródy Tibor: A kormányelnök úr nyilatkozott, hogy parlamentárisan akar kormányozni és még a látszatát is kerülni akarja mindenféle diktatúrának. Ehhez nem elég egy formális ülés összehívása ezekben a nehéz időkben, hanem ehhez a parlament rendes, teljes életfunkciója szükséges. De azonfelül szükséges a szakítás azzal a politikával, amelyet az előző kormány folytatott az alkotmányos élet teljes félretételével, és szükséges azoknak a rendelkezéseknek a felszámolása, amelyek tételes törvényeinkkel, a humanizmus gondolatával és a magyar lovagiasság érzésével tökéletesen szemben állnak. (Zajos ellentmondások a jobboldalon és a szélsőbaloldalon.)

Olyan rendeletek tömegét látjuk ebben az elmúlt hat hónapban, amelyekből semmiféle haszna nem volt a nemzetnek. (Egy hang a szélsőbaloldalon: Magának igen!), hanem az egyedüli célzatuk az volt, hogy kárt okozzanak másoknak, a zsidóságnak. (Zajos ellentmondások a szélsőbaloldalon.)

Nagyon jól tudjuk, hogy a zsidórendeletek megszámlálhatatlan sora, amelyet ez alatt a hat hónap alatt kiadtak és keresztülvittek, semmiféle javulást nem hozott még a háború kérdéseiben sem (Folytonos zaj. — Elnök csenget), sőt a totális kiállás szabotálását is jelenti például az, hogy ebben az országban, itt Budapesten a legnagyobb munkáshiány idején ma is 250 000 zsidó él, akinek a munkaerejét fel lehetne használni, s aki hat hónap óta kénytelen-kelletlen csak fogyaszt és a mozgási szabadság hiánya miatt nem termel semmit. (Zaj a szélsőbaloldalon. — Rajniss Ferenc: Vissza bankigazgatóknak őket! Az a legokosabb! — Csoór Lajos: Azt már nem!)

Szükség van a mérleg felállítása alkalmával a jog és a törvényes felhatalmazás nélkül kiadott, előbb említett rendeletek azonnali visszavonására, de feltétlenül szükség van azoknak legalábbis a parlament elé terjesztésére, felülbírálás végett. (Budinszky László: Ez a destrukció! — Rajniss Ferenc: Hol a zöld ing? — Egy hang a szélsőbaloldalon: Megsárgult! — Derültség.)"

Kétségtelen: Lakatos miniszterelnök bemutatkozó beszéde, az azt követő rövid parlamenti vita, melynek során nyíltan bírálták a Sztójay-kormány működését, jelezte, hogy a Lakatos-kormány nem óhajt elődje útján járni. A náci Németországgal való szakítást váró tömegek azt hitték — és ebben a hitükben megerősítette őket a kormánynak néhány, ez irányba mutató rendelkezése, a sajtó és a rádió valamelyest megváltozott hangja —, hogy az új kormány rövidesen követi a román, a bolgár és a finn példát.

De akkor az egyszerű emberek százezrei nem tudhatták, hogy a döntő kérdésben semmi sem változott: a Lakatos-kormány a szeptember 8-i és 11-i minisztertanácsi ülésben elvetette a Koronatanács, majd a titkos tanácsosok határozatát a fegyverszünet azonnali megkötéséről. A nép több bizalmat ajándékozott a kormánynak, mint amennyire az rászolgált.

Múltak az értékes napok, hetek, és a hitleri háborúból való kiválás helyett nemzetőrség felállítása, újabb és újabb csapattestek frontra küldése következett; a fegyverszünet előkészítésére a Lakatos-kormány semmit sem tett, de tegyük hozzá: ebben az összetételben erre alkalmas sem volt.

Majdnem négy hét telt el a Lakatos-kormány megalakulása óta, és parlamenti beszédében Lakatos mindössze azzal biztatta a magyar népet, hogy „nem nyílik számunkra más út, mint a magyar határok elszánt védelme".

A Kállay-féle politika új változata azonban 1944. szeptember utolsó harmadában teljes kudarcra volt ítélve.

A parlament ezen ülései csak halványan tükrözték az ország valódi helyzetét. 1944. szeptember 15-én a csendőrség nyomozó osztályának parancsnoksága a következőket jelentette:

„Az ipari és mezőgazdasági munkások rétegeiben baloldali erős propaganda hatása folytán azon általános hangulat uralkodik, hogy a háborút csakis az angolszász—szovjet szövetséges nagyhatalmak nyerhetik meg. Ez a hangulat mindjobban erősbödik, ami összefüggésben áll még az ellenséges propagandának rádió útján való terjesztésével, továbbá a katonai helyzetnek a Szovjet Hadsereg részére való előnyösebb alakulásával. Ma már nemcsak a szervezett munkásság hirdeti a szovjet győzelmet, hanem azok is, akiket a baloldali agitációnak ez ideig nem sikerült céljainak megnyerni. Tapasztalható, hogy a munkásságnak nagy része egységes a háború kimenetelének kérdésében. Kinyilatkoztatásukban (!) azonban a legmesszebbmenő óvatosságot tanúsítják, mert tartanak a kommunista meggyanúsítástól.

Beszédtémájuk a háborús helyzet okozta megélhetési és ruházkodási nehézségek, s mindezeket a hivatalos körök rossz vezetésének(!) tudják be. Meggyőződéses kijelentések hangzanak el, hogy »a háborús nehézségek csak a nincsteleneknél és a munkásságnál vannak. Az urak ma is jól élnek, mindenük van, de az urak az árdrágítók is, mert a feleslegeiket a munkásságnak fekete-piacon adják el, olyan árakon, amit a munkásság vagy egyáltalán nem tud megfizetni, vagy ha meg is vásárolja kényszerhelyzetében, akkor egyéb életszükségleti cikkeit nem tudja keresetéből beszerezni.« Hangzanak el olyan kijelentések is, hogy nem sokáig kell már nélkülözésben élni, mert a Szovjet Hadsereg felszabadítja őket, s jaj lesz akkor az uraknak..."

Szeptember 21-én Diósgyőrött 2000—3000 munkás tüntetett. A csendőrparancsnokság jelentése szerint:

„A tömegből senki sem állott elő szónokként, hanem felkiáltásokat lehetett hallani:

»Kövessük a finn testvérek példáját, lépjünk ki a háborúból, békét akarunk! Nem akarunk többé bombázást, mi dolgozunk szívesen, ha béke lesz, de így nem vagyunk hajlandók; ki szavatolja számunkra a munkát? Le a barna blaskásokkal!« (Barna blaskások alatt az üzemi és gyári tisztviselőket értik.) Délelőtt Kazinczy igazgató megnyugtató beszédet tartott a munkássághoz, mely alatt és után különböző bekiáltások (!) hangzottak el, amelyekből a megmozdulás baloldali eredetére lehet következtetni. A rendőrkapitányság vezetője és a hadiüzemi személyzeti parancsnok közlése alapján megállapítható, hogy a munkásság a tüntetés terén oly módszert alkalmazott, amelyből egyes emberekre pillanatnyilag hátrány nem származhat. Amennyiben látszólag sem szervezője, sem vezetője nem volt a tömegnek, a bekiáltozók (!) úgy foglalták el helyüket, hogy a tömegben felismerhetők ne legyenek..."

1944. OKTÓBER 15.

Partizánmozgalmak Magyarországon — Horthy fegyverszünetet, Hitler puccsot készít elő — A kormányzó proklamációja és a fegyverszünet meghiúsítása

Az európai hadszíntereken 1944 szeptemberében, október elején a helyzet a következőképpen alakult:

1944. augusztus 26-án az OKW elrendelte, hogy a Franciaország északkeleti részén tartózkodó csapatok *kezdjék meg a visszavonulást a német—francia határ mentén húzódó Siegfried-vonalba,* miután nyilvánvalóvá vált, hogy a meglevő erőkkel nem tudják tartani a Szajna-vonalat, és kiegészítésre, friss egységek bevetésére nem számíthattak a keleti front súlyos helyzete miatt.

Az angol—amerikai csapatok támadása augusztus végén így gyorsan tért nyert, a visszavonuló német egységek üldözésévé változott. *Szeptember közepére az angol—amerikai csapatok elérték a Belfort—Nancy—Luxemburg—Liège—Antwerpen—Gent szakaszt, sőt Aachen környékén kijutottak a Siegfried-vonalhoz.* Az a kísérlet, hogy a német erődvonalat „menetből" áttörjék, egyelőre nem járt sikerrel. Hasonlóképpen kudarcot vallott az az angol hadművelet is, mely azt célozta, hogy szétaprózzák a hollandiai német csapatokat, és átkelve a Rajnán megteremtsék az előfeltételeit annak, hogy a Siegfried-vonalat északról megkerülve törjenek be Németországba.

A keleti front középső szakaszán 1944 szeptember elejére sikeresen befejeződött a nyári két nagy támadó hadművelet: a belorusz és a Lvov—Sandomierz-i. A szovjet csapatok e hadműveletek során szétzúzták a „Nord-Ukraine" és a „Mitte" (Északukrajnai és Középső) hadseregcsoportot, 300—600 km mélységben nyomultak előre, *elérték Kelet-Poroszország határát, a Visztulafolyót és a Kárpátok előhegyeit.*

Szeptember 14-én az 1., 2. és 3. Balti Front csapatai offenzívába kezdtek a „Nord" (Északi) hadseregcsoport ellen, két nap múlva

a német főparancsnokság kénytelen volt kiadni az általános viszszavonulási parancsot, hogy csapatait kimentse a fenyegető bekerítésből.

Szeptember 22-én a Leningrádi Front kötelékében harcoló 8. hadsereg felszabadította Tallint, Észtország fővárosát, *szeptember 27-ig* Dagő és Ösel szigetek kivételével egész *Észtországot megtisztították az ellenségtől.*

A déli arcvonal helyzetét „A második világháború 1939—1945" című szovjet hadtörténeti mű a következőképpen vázolja: „Szeptember végére *a szovjet—német arcvonal déli szárnyán a szovjet csapatok* északról és délről mélyen átkarolták a Kárpát-Ukrajnában és Észak-Erdélyben harcoló ellenséges csoportosítást és *elérték Csehszlovákia, Magyarország és Jugoszlávia határát.* Ez megteremtette a kedvező feltételeket ahhoz, hogy a szovjet csapatok továbbfejlesszék támadásukat, felszabadítsák Magyarországot és segítsék Jugoszlávia népét a német fasiszta megszállók szétzúzásában. Ezenkívül a szovjet—német arcvonal déli szárnyán sikeresen haladó szovjet támadás elszigeteléssel fenyegette a Görögországban és a Balkán-félsziget déli részén tartózkodó ellenséges csapatokat.

A német hadvezetés igyekezett délen feltartóztatni a szovjet csapatok támadását, ezért *minden tőle telhetőt elkövetett, hogy az arcvonal déli szárnyán megszilárdítsa az arcvonalat.*

E helyzetben a hitleri Németországnak feltétlenül szüksége volt arra, hogy Magyarországot megtartsa magának és felhasználja a magyar csapatokat az arcvonal déli szárnyának megerősítésére. A fasiszta Németországot támogató magyar kormány szeptember végéig három hadsereget vonultatott fel a szovjet—német arcvonalon. Az 1. magyar hadsereg a Kárpátok szorosait védte, biztosította az Uzsgorod—Mukacsevo irányt. Erdély védelmére a 2. magyar hadsereg vonult fel. Szeptember közepén a 3. magyar hadsereget is bevetették Magyarország délkeleti határainak biztosítására. Ezzel egyidőben a német hadvezetés Jugoszláviából, Görögországból és Albániából sürgősen csapatokat dobott a jugoszláv—román és jugoszláv—bolgár határra.

A németek szeptember végéig nagy erőket összpontosítottak a szovjet—német arcvonal déli szárnyán. Itt az Erdős-Kárpátoktól a bolgár—jugoszláv határig terjedő arcvonalon mintegy 62 hadosztály harcolt (38,5 német és 23,5 magyar hadosztály).

Az ellenség tervének meghiúsítása végett a szovjet hadvezetés

elhatározta, hogy a szovjet—német arcvonal egész déli szárnyán folytatja a támadást. *A szovjet csapatok az uzsgorodi, a budapesti és a belgrádi irányban törtek előre.* A fő csapást déli irányból Budapestre mérték, s átkarolással fenyegették az Észak-Erdélyben harcoló »Déli« hadseregcsoport fő erőit."

USZTA ÉS A TÖBBIEK

A magyar nép legjobb, legbátrabb fiai 1944 késő nyarán fegyveres harcba kezdtek a német megszállók ellen; a Bükkben, a Kárpátokban, Salgótarján környékén és az ország más helyein egymás után alakultak kisebb-nagyobb partizán egységek. Az *Uszta-partizánkülönítmény* tagjai a következő esküt tették:

„Én, aki szabad elhatározásomból, önként léptem be a magyar szabadságharcosok soraiba, esküszöm, hogy minden erőmmel és tudásommal harcolni fogok a magyar nép teljes felszabadulásáért, ősi ellenségünk: a németek és a hazaáruló Horthy és követői ellen. Mint a nemzeti függetlenség katonája, hűségeskiit teszek a szabad, független és demokratikus Magyarországra — történelmünk nagy szabadságharcosainak e szent eszméjére. E cél elérése érdekében kész vagyok a harccal járó minden viszontagságot és veszélyt fegyelmezetten vállalni, és ha kell, életemet is feláldozni. Fogadom, hogy a szabadságharcosok csoportjában ingadozás nélkül végrehajtom feljebbvalóim parancsait, hogy társaim mellett a végsőkig kitartok, és szigorúan megőrzöm a szabadságharcos népmozgalom minden titkát. Ha netán mégis, bármilyen oknál fogva árulóvá vetemedném szent ügyünkkel és bajtársaimmal szemben, úgy kérlelhetetlenül sújtson le rám a szabadságharcos népmozgalom szigorú törvénye."

A különítmény 1944. augusztus 8-tól október 26-ig állott fenn. Ezen idő alatt — a működéséről készült beszámoló szerint — „felrobbantott 7 szerelvényt, megsemmisített 7 mozdonyt, továbbá 27 lőszert, 22 katonai felszerelést és 30 katonákat szállító vagont, összesen 79-et. A különítmény felrobbantott egy vasúti hidat, felgyújtott 2 teherautót, 1 személyautót. Megsemmisített 385 fő katonát és tisztet, megsebesített 412 főt, fogságba ejtett 267 főt, tehát az ellenség összes vesztesége a felderítők jelentése szerint körülbelül 1064 fő, beszámítva a szerelvények felrobbantásánál

elpusztítottakat is. Hadizsákmány 189 puska, 40 géppisztoly, 15 golyószóró, 3 gépfegyver, 3 aknavető, 40 ló, 8 szekér, 1 személyautó, 1 motorkerékpár, 2 kerékpár, 1 írógép, 5 nyereg, 10 lószerszám, 3 katonai rádióállomás, 1 konyha."

SÁGVÁRI

1944. július 27-én Budapesten, a zugligeti Nagy-cukrászdában, illegális találkozón tűzharcban *hősi halált halt Ságvári Endre.* Az újra megjelenő Szabad Nép 1944 szeptemberi száma így búcsúzott tőle:

„Pártunk meghajtja zászlaját a munkásmozgalom nagy halottja, Ságvári Endre elvtárs emléke előtt. Ságvári Endrét július 27-én a magyar Gestapo pribékjei meggyilkolták. Amikor rátörtek, revolvert rántott és három pribéket leterített. A negyedik pribék golyója azonban őt is halálra sebezte.

Ságvári Endre egész élete a munkásmozgalomé volt. Diákkorában a haladó egyetemisták harcát vezette. Utána az ifjúmunkás mozgalomhoz csatlakozott. Szemináriumából a munkásifjúság egész nemzedéke, a legkitűnőbb harcosok egész sora került ki. De nemcsak nagy tanítómestere volt a munkásifiknek, hanem harcos vezére is. 1937-ben ő szervezte és vezette rohamra az ifjúmunkásokat a munkásszervezeteket fenyegető Tompa utcai nyilas banditák ellen. Az ő nevéhez fűződik függetlenségi harcunk első tömegakcióinak megszervezése.

1942 óta a magyar Gestapo elől bújdosva harcolt páratlan lelkesedéssel, bámulatos munkabírással, a proletariátusért, Magyarország felszabadításáért. A munkásmozgalom nagyra hivatott vezetőjét, az ifjúmunkásság szeretett vezérét, a magyar szabadságharc egyik legjobb harcosát vesztette el benne. Minket pedig, munkatársait a legodaadóbb baráttól, a leghűségesebb elvtárstól fosztott meg a gyilkosok golyója.

Ságvári Endre harcos élete fáklyaként világít a munkásmozgalom útján. Hősi halálával is utat mutatott: fegyverrel a kezében halt meg, azt jelezve, hogy ma már nem elégségesek harcunknak eddigi eszközei, hanem fegyverrel kell szembeszállnunk a náci gyilkosokkal és bérenceikkel, fegyverrel a kezünkben kell harcolnunk országunk felszabadításáért."

A magyar diákok is kivették részüket a nemzet szabadságharcából. A kommunisták példáját követve, a Békepárt irányítása alatt indult meg a *diákok, az egyetemi hallgatók szervezkedése,* mely komoly gondot és problémát jelentett a horthysta rendőrségnek és csendőrségnek. A Belügyminisztérium közbiztonsági osztályának 1944 szeptemberi jelentése ezzel kapcsolatban megállapította:

„A csillaghegyi nyomozócsoport őrizetében jelenleg 105 fő van. A legutóbb őrizetbe vett egyének között van a Békepárt egyik sajtósa, egy új stenciles sokszorosítóval és a sokszorosítóhoz szükséges anyagokkal, a Szabad Diákfront sajtósa ugyancsak egy stenciles sokszorosítóval és kb. 500 darab kész röpirattal.

Az őrizetbe vett egyének legnagyobb része a tatai szénmedencében megindított kommunista szervezkedés nyílt nyomozása során elfogott bányászok — 40 fő — közül került ki. A Szabad Diákfront című illegális sajtóterméket a Győrffy-kollégiumba tartozott egy hallgató készítette. Eddig kb. 1600 példányát állították elő, s abból kb. 900 darabot Balyó Mária postán szétküldött, kizárólag egyetemi hallgatók részére, Budapestre és vidékre.

A Szabad Diákfront című röpiratot két egyetemi hallgató készítette ugyan, de a Békepárttal a kapcsolatuk megvolt. A békepárti kapcsolatot nekik egy másik Győrffy-kollégiumbeli közgazdász szakos egyetemi hallgató hozta. A kapcsolatok kiépítése ellenére az ismeretlen egyénnek a Szabad Diákfront című illegális sajtótermék előállítására befolyása nem volt.

Ezek az adatok meggyőzően bizonyítják, hogy a Győrffy-kollégiumban lakó egyetemi hallgatók legnagyobb része kapcsolt tagja a kommunista mozgalomnak."

A rendőrségi jelentésben említett röplap szövege így szólt:

„Március 19-én, néhány nappal a magyar szabadság ünnepe után, a német hadsereg a magyar hazaárulók segítségével megszállta hazánkat. Függetlenségünket és szabadságunkat elvesztettük. Alkotmányos törvényeinket félredobták, és elhurcolták azokat a becsületes magyar munkásokat, parasztokat, értelmiségieket, egyetemi hallgatókat és egyetemi tanárainkat, akik ragaszkodtak függetlenségünkhöz és nemrég ünnepelt szabadságunkhoz. Hazaárulóink egymást túllicitálva, gondolkodás nélkül dobják városainkat, népünk százezreit, hazánk jövőjét a tragikus pusztulásba.

A magyar hazaárulók és a német hadsereg ellen egységbe tömörült az egész magyar nép. A munkásság, parasztság és értelmiség demokratikus pártjai megalkották harcos szervezetüket, a Magyar Frontot és ezzel, ellentétben a jobboldali hazaárulók torzsalkodásával, megteremtették azt az egységet, amely hivatva van megszervezni és vezetni népünk felszabadító küzdelmét.

Magyar egyetemi hallgatók! Magyar diákok! Reánk, magyar egyetemistákra, fiatal magyar értelmiségre hazánk e legválságosabb pillanatában súlyos kötelesség vár! Kötelességünk, hogy minden fenntartás nélkül odaálljunk a magyar nép ügye mellé, ami egyúttal a mi életünk és jövőnk záloga is. Történelmünk folyamán a nemzet értelmiségi fiatalsága számtalanszor bebizonyította, hogy élete csak akkor termékeny, feladatát csak akkor teljesítheti, ha nem szakad el a magyar néptől, hanem mindenkor egy vele, kívánságainak, érdekeinek megfogalmazója és hű harcosa. Ezt az utat már végigjárta Petőfi és Ady ifjúsága. Példájuk nyomán nekünk ma csak egy feladatunk lehet, felemelni a szabadság és függetlenség zászlaját, és együtt harcolni érte népünkkel.

A szabadságszerető európai nemzetek ifjúsága már megmutatta, hogy tudja vállalni a legkeményebb harcot is népe felszabadító háborújában. A szerb, norvég, francia egyetemi hallgató éppúgy harcol a hódító imperializmus ellen, mint lengyel vagy dán kollégáink. Ezeket nem tudta megszédíteni és legszebb történelmi feladatuk teljesítésétől eltéríteni sem a megszállók terrorja, sem a hazaárulók hamis propagandája.

Mi, mai magyar egyetemi hallgatók és diákok, nem maradhatunk el sem a 48-as ifjúság, sem külföldi kollégáink mögött. Ezért reánk háruló feladataink teljesítésére alakult meg a magyar nemzeti ellenállás diákmozgalma. Mozgalmunk feladata, hogy harcba hívjunk minden igaz, becsületes magyar egyetemi hallgatót és diákot, hogy megszervezzük az egyetemi hallgatók harcát is, hogy együtt küzdjünk népünkkel a megszálló németek és a hazaárulók ellen a szabad, független, demokratikus Magyarországért!"

Kotró László, 24 éves ifjúmunkás is harcolni akart: megszökött a munkásszázadtól, hogy apja nyomdokaiba lépjen. A siralomházból írta a következő búcsúlevelet:

„Drága jó Anyukám és Apukám!

Mire ezt a levelet megkapjátok, én már nem élek. Ezt a levelet a siralomházból írom, még hátra van 1 óra 30 percem a kivégzésig. Megszöktem a munkásszázadtól, hogy miért, azt 24 év alatt megtanultam apámtól, aki sokat szenvedett velünk együtt, s megígértem neki, hogy az ő fia maradok. Ma volt a statáriális

tárgyalásom, ahol halálra ítéltek, s ezért lőnek agyon. Táviratozott ügyvédem, hogy gyertek le hozzám utoljára, hadd köszönjem meg azt a sok szépet és jót, amit tettetek velem a jövő szép és jó reményében. Nagyon köszönök nektek minden szépet és jót, amit nekem gyermekéveimben nyújtottatok, hiszen Ti voltatok a legjobb szülők a világon. Gondoljatok rám mindig igaz szeretettel, olyannal, mint én most utolsó perceimben.

Drága édes Apám! Nagyon kérlek, vigyázz az én gyenge, nagyon jószívű édes Anyukámra! Nagyon kérlek benneteket, ne haragudjatok reám, hogy ilyen nagy bánatot okoztam néktek, de vigasztaljon benneteket az a tudat, hogy bátran és nem gyáván megyek a halálba, mert négy évi börtön után még erősebb lettem s ma még jobban hiszem Apu szavait. Milliószor csókol Benneteket utoljára fiatok:

Szeged, 1944. szeptember 21. Laci."

KIRÁLYHEGYES, MAKÓ SZABAD

1944. szeptember 23-án a Vörös Hadsereg csapatai Királyhegyesnél és Apátfalvánál *átlépték a magyar határt* és három nappal később, *szeptember 26-án felszabadították* az első magyar várost, *Makót.*

A Vörös Hadsereg parancsnoksága a következő felhívást intézte a magyar néphez:

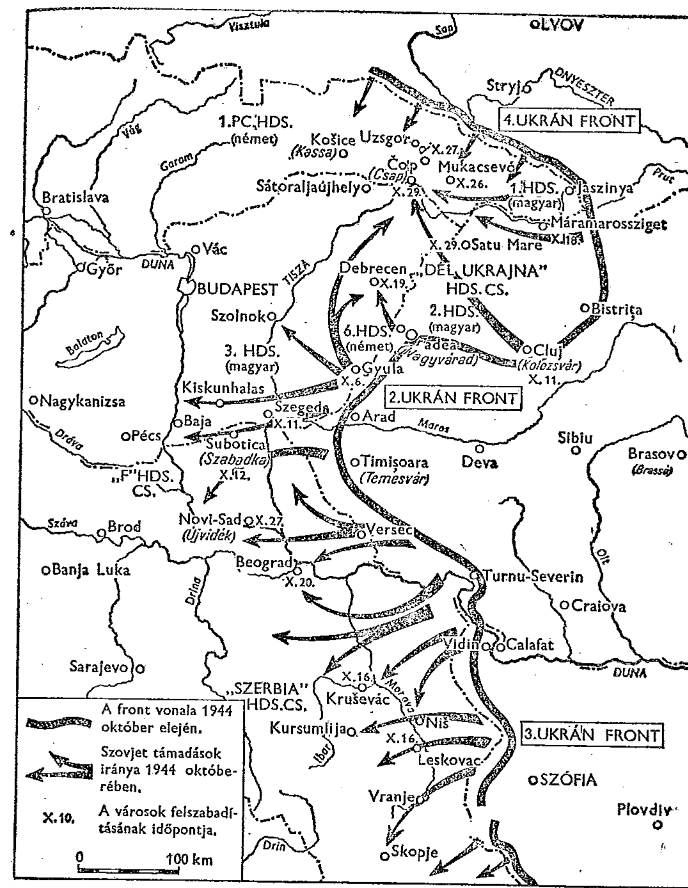
„Magyarok!

A Vörös Hadsereg csapatai az ellenség üldözése közben magyar földre léptek.

Amikor a Vörös Hadsereg magyar területre lép, nem az a cél vezérli, hogy annak bármely részét elfoglalja, vagy hogy megváltoztassa Magyarország jelenlegi társadalmi rendjét.

A szovjet csapatok bevonulását Magyarország területére kizárólag az a katonai szükségszerűség tette elkerülhetetlenné, hogy a német csapatok és a Németországgal szövetséges Magyarország hadereje továbbra is ellenállnak.

A Vörös Hadsereg teljesíti legfelsőbb hadvezetőségének azt a

ELŐRETÖRÉS A DUNÁIG

parancsát, hogy az ellenséges csapatokat azok teljes megveretéséig és fegyverletételéig üldözze.

A hitlerista rablók és magyar bérenceik rémítgetnek benneteket a Vörös Hadsereg bevonulásával Magyarországba. Semmi okotok sincs a félelemre! A Vörös Hadsereg nem mint hódító jött

Magyarországra, hanem mint a magyar nép felszabadítója a német-fasiszta iga alól.

A Vörös Hadseregnek nincs más célja, mint az, hogy összezúzza az ellenséges német hadsereget, és megsemmisítse Hitler-Németország uralmát az általa leigázott országokban.

A szovjet katonai hatóságok nem szándékoznak Magyarország mai társadalmi rendjén változtatni, és a maguk rendjét meghonosítani az általuk elfoglalt területeken.

A polgárok magántulajdona érintetlen marad, és a szovjet katonai hatóságok védelme alatt áll.

A helyi hatóságok és a helyi önkormányzat összes szervei, amelyek a Vörös Hadsereg bevonulásáig működtek, helyükön maradnak.

Polgárok!

A Vörös Hadsereg Parancsnoksága felszólít benneteket, hogy őrizzétek meg nyugalmatokat, tartsatok rendet, és teljesítsétek pontosan a szovjet katonai hatóságok által a háborús viszonyok figyelembevételével kibocsátott rendeleteket.

Maradjatok helyeteken és folytassátok békés munkátokat!

Gondoskodjatok az ipari, kereskedelmi, községi és egyéb üzemek, valamint a hatóságok zavartalan működéséről!

Földművelők, férfiak és asszonyok! Járjatok nyugodtan dolgotok után!

Munkások és iparosok! Bátran folytathatjátok munkátokat a gyárakban és műhelyekben!

Kereskedők és vállalkozók! Intézzétek ügyeiteket minden aggodalom nélkül!

Tisztviselők! Biztosítsátok valamennyi hivatal és igazgatási ág zavartalan működését!

A lelkészek és hívők akadálytalanul végezhetik vallásos szertartásaikat.

Magyarok!

Hitler-Németország elvesztette a háborút. A német-fasiszta hadsereg helyzete reménytelen, az összeomlás előtt áll.

Segítsétek mindenben a Vörös Hadsereget! Siettetitek ezzel a német-fasiszta hadsereg összezúzását. Ezzel pedig közeledik az óra, amikor a háború magyar földön véget ér, és a német rablókat végképpen kiűzzük országotokból."

A magyarországi front e szakaszán a 2. Ukrán Front erői támadtak. Mint „A Nagy Honvédő Háború története 1941—1945" című mű megállapítja: „A front állományához a 40. hadsereg, a

7. gárdaezred, a 4. és az 1. román hadsereg, a 27., az 53, a 46. hadsereg, a 6. gárda-harckocsihadsereg, a 18. harckocsihadtest, két lovas-gépesített csoport és az 5. légi hadsereg tartozott, összesen 40 lövészhadosztály, két megerősített körlet, három harckocsi-, két gépesített és három lovashadtest, valamint egy harckocsidandár. A front 750 harckocsival és rohamlöveggel, 10 200 löveggel és aknavetővel (a 76 mm-nél kisebb űrméretű lövegeket, továbbá a légvédelmi és sorozatvető tüzérséget nem számítva), valamint 1100 repülőgéppel rendelkezett. Hadműveletileg a 2. Ukrán Front parancsnokának volt alárendelve 22 román hadosztály is, amelyek az 1. és a 4. román hadsereg kötelékében tevékenykedtek."

A 2. Ukrán Fronttal szemben a Heeresgruppe Süd állott. Kötelékébe a 8. és a 6. német hadsereg és a 2. magyar hadsereg (összesen 29 hadosztály), valamint az „F" hadseregcsoport három hadosztálya tartozott. Ez az ellenséges csoportosítás 3500 löveggel és aknavetővel, továbbá 300 harckocsival rendelkezett. A „Dél" hadseregcsoportot a 4. légiflotta 550 repülőgépe támogatta.

ISMÉT KOMMUNISTA PÁRT!

1944. szeptember közepén a Békepárt Központi Bizottsága elhatározta: ismét „Kommunista Párt" néven folytatja munkáját.

A párt ezen határozatát közlő röpirat megállapította: „Egész Európában a munkásság áll a kommunisták vezetése alatt a nemzeti felszabadító harcok élén... Nálunk is a kommunista párt vezetésével kell a munkásságnak utat mutatni osztályunk és országunk történelmének legdöntőbb pillanatában!... Munkások! A kommunista párt harcba hív benneteket! Ne várjatok külön utasítást vagy szervezeti kapcsolatot! Ne dolgozzatok! Sztrájkoljatok, szabotáljatok! Menjetek az utcára, tüntessetek a béke mellett! Készüljetek általános sztrájkra és a fegyveres felkelésre a németek ellen!"

Az erők tömörítését szolgálta a Magyar Kommunista Párt javaslata a Magyar Frontban részvevő pártokhoz: vegyék fel a Magyar Frontba a Nemzeti Parasztpártot.

A Magyar Front pártjai — a kommunista, a szociáldemokrata, a kisgazda- és a parasztpárt — közös intézőbizottságot választott és megkezdte a helyi szervezetek kiépítését.

A MOSZKVAI FEGYVERSZÜNETI TÁRGYALÁSOK

A harctéri helyzet alakulása, a magyar nép döntő többségének határozott állásfoglalása a háború folytatása ellen, a szélsőjobboldal egyre nyíltabb paktálása a németekkel, végül is döntésre kényszerítette Horthyt és híveit. Szeptember utolsó napjaiban Horthy döntött: a fegyverszüneti küldöttség vezetője Faragho Gábor altábornagy, a csendőrség felügyelője, volt moszkvai katonai attasé lett, tagjai pedig Teleki Géza gróf, Teleki Pál miniszterelnök fia, és Szent-Iványi Domokos miniszterelnökségi tanácsos, aki ez alkalommal rendkívüli követi és meghatalmazott miniszteri kinevezést kapott, voltak.

A delegáció szeptember 28-án indult útnak. A szlovák határ átlépése után előbb Eperjesre utaztak, majd a szovjet kormány különrepülőgépén *1944. október 1-én délután 5 óra 30 perckor megérkeztek Moszkvába* A repülőtérről egyenesen Kuznyecov vezérezredeshez, a Vörös Hadsereg vezérkari főnökének helyetteséhez kalauzolták Faraghot, Telekit és Szentiványit, hogy minden késedelem nélkül hozzáláthassanak a fegyverszünet katonai kérdéseinek megtárgyalásához.

A szovjet tárgyalófelet kellemetlenül érintette, hogy a magyar delegáció úgyszólván semmi érdeklődést sem tanúsított a fegyverszünet katonai problémái iránt. Faragho elsősorban a fegyverszünet politikai kihatásait óhajtotta tisztázni; a román és a bolgár példa követéséről, arról, hogy a fegyverszünet megkötése után a magyar csapatok csatlakozzanak a szövetséges hatalmak katonai erőihez, közelebbről a Vörös Hadsereg egységeihez, és segítsenek felszabadítani hazájukat, Faragho és társai nem kívántak tárgyalni. Már az első tárgyalás folyamán kitűnt: a fegyverszüneti delegáció tagjait Horthy azzal a megbízatással bocsátotta útnak, hogy puhatolják ki a megkötendő fegyverszünet politikai feltételeit. *De a delegációnak nem adott meghatalmazást a fegyverszüneti egyezmény aláírására!...*

Október 1-én, a késő délutáni órákban, az első tárgyaláson tehát úgy festett a helyzet, hogy Faraghoéknak nem nagyon sürgős a fegyverszünet megkötése; mintha Horthy küldöttei azt hinnék, megtisztelték a szövetségeseket azzal, hogy megjelentek Moszkvában, és most azt várják, hogy a „három nagy", Anglia, az Egyesült Államok és a Szovjetunió, illetve a nevükben tárgyaló szovjet fél ezt megfelelően honorálja.

Kuznyecov után *Antonov* vezérezredes, a *Vörös Hadsereg vezérkari főnöke* folytatta a tárgyalásokat — Faragho ugyanis magasabb rangú tárgyalófelet kért —, de az eredmény hasonló volt. Antonov is abból indult ki, hogy a fegyverszünet megkötésére Moszkvába érkezett magyar küldöttséggel, melynek élén a magyar csendőrség legmagasabb rangú tisztje áll, elsősorban a magyar és a szovjet csapatok együttműködését, a Wehrmacht és az SS ellen vívandó harc részleteit kell megbeszélni, minden egyéb kérdésről csak azután lehet szó, — de *Faraghoék változatlanul a politikai problémák tisztázását szorgalmazták.*

A szovjet fél őszinte akaratát az ellenségeskedés megszüntetésére bizonyítja az is, hogy még a magyar fegyverszüneti delegáció elindulása előtt a *Vörös Hadsereg főparancsnoksága megállította magyarországi offenzíváját;* jóhiszeműségét és jóindulatát mutatja az, hogy nem befolyásolták azok a hírek, amelyek szerint a *magyar katonai vezetés továbbra is komoly erőfeszítéseket tesz a szovjet csapatok elleni harc folytatására.*

Csak két tényt említünk. Az egyik: az 1944. szeptember 27-i Minisztertanács egyhangúlag elfogadta Csatay honvédelmi miniszter előterjesztését, mely szerint *minden* kézigránáttal, páncélököllel elpusztított szovjet tankért öt hold föld jutalom jár. A másik: szeptember 30-án Csatay miniszter fegyveres harcra, önkéntes jelentkezésre hívta fel a politikai vezetőket, a szellemi élet irányítóit, a bírókat, újságírókat — a munkásokat és parasztokat nem! A felhívás meglehetősen éles hangot ütött meg, erőteljesen hangsúlyozta a harc folytatásának szükségességét, azzal „biztatta" az ország népét, hogy *„egy talpalatnyi föld sem fog harc nélkül az ellenség kezére kerülni".*

Végül: nem befolyásolta a szovjet fél tárgyalási készségét az sem, hogy a magyar csapatok, a német Wehrmachttal karöltve, szeptember 29-én Nagyszalonta környékén támadást kezdtek a szovjet csapatok ellen!

TITKOS NÉMET ELŐKÉSZÜLETEK

A Harmadik Birodalom katonai vezetői 1944 szeptember végén komoly erőfeszítéseket tettek azért, hogy Magyarországon, pontosabban a Tisza vagy a Duna vonalán, szilárd védelmi vonalat hozzanak létre. Minden nélkülözhető tartalékot ide irányítot-

tak: *Szegeden, Debrecenben, Szolnokon, Miskolcon és Budapesten akarták megvédeni Bécset és Berlint.*

A katonai lépésekkel egyidőben Hitler különös gondot fordított a magyar belső helyzet megfelelő (már mint náci szempontból megfelelő) stabilizálására. Az 1944. szeptember 7-i Koronatanács és a „titkos tanácsosok" szeptember 11-i ülése után már nem bízott feltétlenül addig hű szövetségesében, Horthyban, és Vörös János, a vezérkar főnöke szeptember 18-i látogatásakor hiába bizonygatta a vezéri főhadiszálláson, hogy a magyar hadvezetőség nem gondol a harc abbahagyására, Hitler minden meglepetés ellen biztosítani akarta magát.

Mindenekelőtt magához rendelte Veesenmayert és megfelelő utasításokkal látta el, különösen ami *Szálasi jövendőbeli felhasználását* illeti. Veesenmayer után Otto Skorzenyt fogadta és — asztalán a budai Vár térképét kiterítve — különféle megoldási módokat tárgyalt meg vele. Hitler ez alkalommal egy SS és egy ejtőernyős zászlóaljat rendelt Skorzeny parancsnoksága alá...

(Otto Skorzeny volt az, aki ejtőernyős különítményével 1943 őszén kiszabadította a Gran Sasso hegycsúcson fogva tartott Mussolinit; ezen kívül jó néhány titkos, korántsem ilyen egyszerű és vértelen akció lebonyolítását bízták rá a háború évei alatt. — Skorzeny ma Franco Spanyolországában él, dúsgazdag ember, emlékiratait megírta „Missions Secrets" — Titkos küldetések — cím alatt...)

Skorzeny nem sokkal a Führerrel folytatott megbeszélés után feltűnt Magyarországon a pilisi hegyekben. Dr. Wolff úr, mert ezt a nevet használta, nem sokáig óhajtott gyönyörködni az őszi táj szépségeiben, néhány nap múlva már a budai Várban végzett — környezettanulmányokat. Itt sétálgatott hosszú-hosszú órákon keresztül, de érdeklődése nem elsősorban a Halászbástyáról elébe táruló panoráma, nem is az Úri utca vagy az Országház utca műemlék jellegű házai, nem a Mátyás-templom csipkés kődíszei felé irányult, hanem a Várból kivezető utakat, kijárókat tanulmányozta turista mivoltát meghazudtoló elmélyedéssel és figyelemmel...

Nem érdektelen megjegyezni, hogy *Skorzenyt már a pilisi hegyekben felismerte a magyar kémelhárítás,* erről a központ megfelelő jelentést is kapott, de azután *Budapesten szem elől tévesztették!* Különös, de így történt, talán nem is egészen véletlenül.

1944 október első napjaiban a német hadijelentések és a magyar vezérkar főnökének tájékoztatásai további sikerekről, kilőtt szovjet páncélosokról, sok hadifogolyról számoltak be. A fegyverszünet közeli megkötésében bízók reményeit a magyar sajtó harcias hangja alaposan lelohasztotta...

Ezalatt *Moszkvában a magyar fegyverszüneti küldöttség változatlanul kitartott előző, negatív álláspontja mellett,* és ennek megváltoztatására Budáról, a Királyi Vár pincéjében elhelyezett titkos rádióállomásról sem kaptak utasítást; ebben feltehetően az is közrejátszott, hogy *1944. október 4-én az angol csapatok partra szálltak a Balkánon, Görögországban:* ez a hír ismét reménykedéssel töltötte el az angolszász megszállásra spekuláló horthysta köröket. Azt remélték, hogy egyrészt a Tiszántúlon megindult német—magyar ellentámadással hosszabb időre fel tudják tartóztatni a Vörös Hadsereget, másrészt az angolszászok közben légi úton vagy más módon elérik Magyarországot...

A FEGYVERSZÜNET „ELŐKÉSZÍTÉSE"

A Vár pincéjében elhelyezett titkos rádió adó-vevő állomás működéséről, a fegyverszünet előkészítéséről Vattay altábornagy, Horthy főhadsegéde, a katonai iroda főnöke 1946-ban tett tanúvallomásában elmondotta: az összeköttetést Faraghoval rádión tartották. Éjjel tudták azonban csak a kapcsolatot megteremteni, az így érkezett rádiógramra egy nap múlva ment a válasz. Az érkezett sürgönyt Tost alezredes vette át és lakásán Horthy Istvánné, ifj. Horthy Miklós és néha, ha ideje volt, Lázár, sokszor reggelig tartó fáradságos munkával, a legprimitívebb eszközökkel fejtette meg és sifrírozta a választ. Emlékezete szerint kb. 12 sürgönyváltás volt. Erről tudott Vörös, a vezérkar főnöke, aki intézkedett, hogy az 1. és a 2. hadsereg tegyen meg minden előkészületet az 1938-as határok mögé történő visszavonulásra. Biztonsági okok miatt a megbízhatatlan vezérkart ki kellett kapcsolni, ezért a hivatalos vonal mellett megszervezték a közvetlen kapcsolatot a megbízható 1. és 2. hadsereggel. A következő jelszót adták ki: *„Az 1920. március 1-i rendelet végrehajtandó."* Ennek jelentése: 1. a harcot meg kell szüntetni, 2. az oroszokkal fel kell venni az érintkezést, 3. a rendre és a fegyelemre különös súlyt helyezni, 4. a németekkel fel kell venni a harcot.

Ezután így folytatódik Vattay vallomása: „Miklósnak, az 1. hadsereg parancsnokának a kormányzó és magam is ezt szemé-

lyesen mondtuk meg. Veress Lajos, a 2. hadsereg parancsnoka az általa teljesen megbízhatónak tartott, hozzám küldött Geréb alezredes útján szerzett róla tudomást. A vezérkar főnöke, mint már említettem, tudott róla. A kormányzó titoktartás kötelezettsége mellett megmondta Lakatosnak, Csataynak és Hennyeynek. Geréb alezredes árulta el a jelszót a németeknek, mint később a kőhidai perben kiderült."

Lényegében ennyit tett Horthy — katonai vonalon — a fegyverszünet biztosítására...

1944. október első napjaiban sűrűsödtek a jelek, hogy a szélsőjobboldal — a németek segítségével — valamire készül. A Lakatos-kormány ennek ellensúlyozására a nyilas vezetőket katonai szolgálatra hívatta be. A nyilasok a magyar katonai behívót egyszerűen úgy játszották ki, hogy jelentkeztek az SS-be — és SS egyenruhába öltözve folytatták lázas előkészületeiket a már 1938 óta tervezett hatalomátvételre.

A Kossuth Rádió 1944. október 5-i adásában felhívta a magyar népet: *„A puccsra készülő németbérenceket a népnek öntevékenyen kell ártalmatlanná tennie. Március 19-nek nem szabad megismétlődnie!"* A felhívás így folytaódott:

„A honvédségnek, a hazafias tisztikar vezetésével, egyesülve a partizán osztagokkal, és összeköttetésben a demokratikus pártokkal, öntevékenyen akcióba kell lépnie a német csapatok ellen! Minden komolyt tiszt tudja, hogy előbb-utóbb elkerülhetetlen a harc a német hordákkal. Ezzel már a kormány egy része is számol. Az ellenséggel, akivel úgyis szembekerülünk, továbbra is együtt harcolni: lehetetlen! Az ellenséget ma kell megtámadni, azonnal, késedelem nélkül!

A Magyar Frontban egyesült demokratikus pártoknak kell a németek és a németbérencek elleni nagy népmegmozdulás élén állniuk! Minden rendőr és csendőr tudja ma, hogy az életével játszik, ha fegyvert emel a népre. Minden rendőr és csendőr tudja, hogy a demokratikus pártok holnap kormányzó pártok lesznek. Ezt ki kell használni! Bátran, merészen, ingadozás nélkül mozgósítani a népet: tömegtüntetésekre, tömegsztrájkokra! Nemzeti bizottságokat alakítani mindenhol! Szervezni tettre kész hazafiakból a fegyveres nemzetőrséget a németek és a németbérencek ellen.

Az országot a nép, a demokratikus erők, a Magyar Front menti meg, vagy senki! Ki kell vívni a béke és a honmentés kormányát!"

1944. október 6-án az illegális Kommunista Párt egyik harci csoportja, a Marót-csoport felrobbantotta a Döbrentei téren álló Gömbös-szobrot. Az akció lefolyásának történetét Fehér Lajos „Harcunk Budapestért" című könyvében így írja le:

„Előző napról az erős holdfény miatt kellett elhalasztani az akciót. Rá kellett jönniök Marótéknak arra, hogy holdfényben a szobornál — fehér háttérben — nyakba mászni mégsem lehet, a járókelők meglátják őket. Éppen emiatt el is kellett vetni az eredeti tervet. Ekkor született meg az ötlet, hogy a robbanóanyagot egy akasztófa-szerű léctákolmánnyal fogják felszerelni a szobortalapzatra. Otthon kerítéslécekből gyorsan csináltak is ilyen tákolmányt, megfelelő hosszúságban.

A csomaggal és akasztófával felszerelve Marót és Ostor el is indultak október 6-án este villamoson a tetthelyre. Véső fél órával előbb kiment a szoborhoz, ő volt a távolfelderítő. Fél hétkor Marótékkal a Szebeny Antal téri megállónál volt a találkozó, és itt kellett beszámolnia neki arról, mennyire tiszta a táják. Véső jelentette is fél hétkor, hogy nincs semmi baj, és utána áthúzódott a pesti oldalra, a Petőfi-szobor mellé, figyelőállásba. A szobortól balra egy előre kiszemelt pad volt, innen indult ki az akció. A padon szerencsére senki sem ült, s Marót gyorsan elfoglalhatta azt, maga mellé tette a robbanóanyagot, kabátjával betakarta, s elővette a gyufaskatulyát, mint szükséges kelléket, az akasztófát pedig odatámasztotta egy fához a háta mögött.

Csak az volt a baj, hogy bent a fák között, 8—10 méterrel beljebb volt egy másik pad is, és ezen éppen egy szerelmes pár édelgett, egy katona és egy nő. Hosszú ideig nem akarták megunni a dolgot, úgyhogy már kezdett az akció szempontjából kínossá válni a helyzet. Ostor ezalatt a gyalogjárón fel-alá sétált, ő volt a »közelfigyelő«. Azt a pillanatot kellett kivárni, amikor a gyalogjárón a szobor vonalában nincs senki, azonkívül a Szebeny Antal tér felől nem jön villamos, vagy csak éppen elindult, vagy még messze jár — ugyanez vonatkozott az Erzsébet-híd felől jövő villamosokra is. Szerencsére a padon ülő szerelmespár végül is felfedezte, hogy az előttük levő padon ül valaki, s jobbnak látták inkább felkerekedni.

Most már eljött a perc, s azután minden úgyszólván pillanatok alatt játszódott le. Marót jobbkezébe vette a gyújtózsinór végét,

balkezébe a gyufaskatulyát, és várt a jelre. A megbeszélt jel kis nyelvcsettintés volt, melyet Ostornak kellett leadni a járdáról, ha a villamosjáratban és a járókelők közlekedésében az akció végrehajtására a legkedvezőbb pillanatot megtalálja. A jel nem sokáig váratott magára. Pár perc múlva Marót hallotta is a halk nyelvcsettintést. A gyufaskatulyát gyorsan végigrántotta a dörzsgyújtón. Elég volt egy rántás is. Kis sistergés... Mielőtt még a lőpor jellegzetes lángcsíkja kilövellt volna, ráhúzta a zsinór végére az erre a célra előre elkészített alumínium tokot, amely a lángot felfogta és eltakarta a külvilág előtt. (Egyébként az volt az egész akciónak egyetlen gyenge pontja, amely dekonspirálólag hatott volna, ha Marótéк erre ilyen praktikus megoldást nem találnak.) A begyújtott csomagot Marót gyorsan ráakasztotta az akasztófa végén levő vaskampóra. Pár ugrás. Kicsit még imbolyog a nehéz csomag a hosszú léctákolmány végén. De sikerül mégis minden nehézség nélkül felhelyezni a szobortalapzatra és a szobor két lába közé betuszkolni, a falig — ahogyan az utasítás szólt.

Minden a kitervezett gyorsasággal ment. Fél percet szántunk a begyújtásra és a felhelyezésre. Sikerült fél percen belül elintézni mindezt, és Marótnak még két egész perce maradt az eltávozásra.

Az akasztófát nem sikerült kiakasztani a csomagból. Nagyon helyesen — nem is vesződött vele sokat, hanem hagyta rajta lógni; a szobortalapzaton lefelé csüngött, arra számított: a robbanás ereje úgyis széjjelviszi.

Marót a park fái között gyorsan hátrasietett, szaladt egészen a híd lábáig, a feljáró lépcsőn már csak sietett, a hídon viszont már rendesen sétált. Éppúgy sétált, mint a többi járókelő polgár. Ezzel ki is menekült a veszélyes zónából. A híd derekán már úgy tűnt fel neki, hogy a kelleténél hosszabb idő telt el. Ezért lassított: közelről akarta az eseményeket figyelni.

Pár pillanat múlva, alig hogy elérte a híd közepét: nagy villanás, majd óriási dörrenés. Remekül sikerült...

A főkapitányság még aznap éjjel 200 detektívet mozgósított a tettesek kézrekerítésére. Nagy összegű vérdíjat tűzött ki a nyomravezetőnek. A helyszínen talált »akasztófából« akartak nyomra bukkanni, de természetesen eredménytelenül.

Az új Magyarság másnap földalatti összeesküvés első jelentkezésének mondotta a robbantást. Hubay Kálmán Vártára magyarok! felkiáltással üvöltötte: »Mégis jel történt tegnap. Lármafát gyújtott a tegnapi pokolgép«, s az összes szélsőjobboldali erő-

ket a végsőkig, az utolsóig való harcra hívta fel a földalatti ellenállási mozgalom ellen.

Az akció valóban jel volt, lármafa volt a fasiszták ellen: az ellenállási mozgalom legkiválóbbjainak, a kommunista párt élharcosainak jeladása a hazai fasiszták s a szabadságtipró német megszállók elleni könyörtelen harc megindítására.

Közelebbről, a Gömbös-szobor felrobbantása első komolyabb bemutatkozása volt az illegális MKP harci gárdáinak. Első nagy próbája a Marót-csoportnak is, amely ezután még oly sok szép akciót hajtott végre, s harci gárdáim között a legelső helyre küzdötte fel magát..."

Ezekben az október elejei napokban a Magyar Front éles hangú röpiratban ítélte el a kormány halogató taktikáját és felszólította a honvédség tisztjeit:

„Álljatok egységeitekkel az arcvonalban a felszabadító Vörös Hadsereg mellé, tegyétek számukra szabaddá az utat, fordítsátok fegyvereiteket a németek ellen.

Akadályozzátok meg az arcvonal mögött a német forgalmat, ne tűrjétek országunk kifosztását, értékeink pusztítását.

Osszátok ki a fegyvert, lőszert, robbanóanyagot a helyőrségekben a munkásság és a parasztság között, a német-ellenes értelmiségnek, és támogassátok őket harcukban.

További habozásra, hosszú előkészületekre nincs idő."

A MOSZKVAI FEGYVERSZÜNETI SZERZŐDÉS

Az angolszász—szovjet ellentétekre számító Horthyt és híveit rendkívül kellemetlenül érintette, hogy *október 9-re virradó éjszaka* Molotov, a Szovjetunió külügyminisztere, a magyar küldöttség elé terjesztette a *szövetséges hatalmak által elkészített fegyverszüneti szerződés tervezetét*, tehát nem a Szovjetunió, hanem a három nagyhatalom, Anglia, az Egyesült Államok és a Szovjetunió együttes fegyverszüneti javaslatát kapta kézhez a magyar fegyverszüneti delegáció.

E szerződés legfontosabb pontjai:

1. Magyarország köteles visszavonni csapatait az **1937. december 31-én érvényben volt határok mögé.**

2. A magyar kormány és hadvezetőség megszakít Németországgal minden összeköttetést, azonnal megüzeni a háborút Németországnak.

3. A szovjet kormány kijelenti, hogy ehhez csapataival kész segítséget nyújtani.

Ekkor már harmadik napja folyt a szovjet csapatok új magyarországi offenzívája, és *a front elérte Hódmezővásárhely, Szentes, Öcsöd, Mezőtúr, Püspökladány és Hajdúszoboszló vonalát.*

A német hadvezetőség, felismerve a veszélyt, hatalmas páncélos és motorizált erőket irányított a Debrecen—Nagyvárad térségbe, és ellentámadásba ment át.

Október 9-én Faragho, a fegyverszüneti feltételek megtáviratozásával együtt, arra kérte Horthyt, hogy küldjön ki szabályos írásbeli meghatalmazást Moszkvába. Horthy még aznap válaszolt és közölte, hogy Faragho kívánságának megfelelően Nemes József őrnagy a kért meghatalmazással útnak indul.

A Moszkvában tárgyaló magyar fegyverszüneti delegációt kellemesen érintette, hogy Horthy október 9-i táviratának megérkezte után szovjet részről kijelentették: nem szükséges megvárni Nemes őrnagy megérkezését, a fegyverszüneti szerződést azonnal alá lehet írni.

1944. október 11-én este 7 óra 57 perckor a Kremlben aláírták az egyezményt.

Nemes József őrnagy, aki civilben festőművész, 1962-ben elmondotta: október 9-én 17 óra 30 perckor megjelent lakásán Kudar csendőrezredes és felszólította, hogy jelentkezzék a Kormányzóságon, a 2. sz. kapunál. Nemes, aki akkoriban a vezérkari főnökségen teljesített szolgálatot mint orosz referens, a parancsnak megfelelően felment a Várba. Ott azonnal Horthy elé vezették, aki közölte vele, hogy ilyen és ilyen ügyben Moszkvába óhajtja küldeni.

De Nemes őrnagy hiába várta egész éjjel, sőt a következő 36 órában is az indulási parancsot, hiába várták Nemes őrnagyot a szovjet front egész hosszában a Kárpátokon, Horthy nem adott parancsot az indulásra.

Horthy várt. Várta a balkáni angol hadműveletekről és a debreceni páncélos csata fejleményeiről érkező híreket, hátha nem kell elküldeni az írásbeli meghatalmazást...

Közben, október 10-én a Kommunista Párt és a Szociáldemokrata Párt vezetői fontos megegyezésre jutottak a *munkásosztály egységének megteremtése* kérdésében. A határozat 1. pontja kimondta:

„A magyar nép harcának sikerét a békéért és a háború gyors befejezésével az új, demokratikus Magyarország kialakításáért egyes-egyedül a munkásosztály harcos, forradalmi egysége, határozottsága és vezetése biztosíthatja. Ezért az SZDP és a KP megállapítja, hogy *elengedhetetlenül szükség van a magyar munkásosztály harcos, forradalmi egységének megteremtésére.*"

A határozat megállapította, hogy „mindkét párt végcélja a szocializmus megvalósítása Magyarországon. Magyarország jelenlegi történelmi adottságaiban ezt a célt a magyar munkásosztály és a magyar dolgozó társadalom a háború azonnali befejezésén és egy független, szabad, demokratikus Magyarország megteremtésén keresztül érheti el".

A megegyezés nagy jelentőségű eseménye volt a magyar munkásmozgalomnak. A munkásegység létrehozása szükségességének leszögezése, az elvi megállapodás le nem becsülhető eredmény volt. De akkor, 1944 októberében, sajnos, több nem történt. Mint Kállai Gyula idézett könyvében megállapította: „A két munkáspárt vezetőségének nem sikerült a munkásság mozgósításának minden kérdésében megegyeznie."

A Kommunista Párt fokozta erőfeszítéseit a fegyverszünet létrehozása érdekében is. Javaslatára a Magyar Front október elején *memorandumot juttatott el Horthyhoz* és a kibontakozás feltételeit a következő pontokban jelölte meg:

„1. A magyar hadsereg beszünteti a további ellenségeskedést a szövetséges hatalmak haderőivel, és az ország területén levő német haderőt lefegyverezi.

2. Magyarország bejelenti, hogy hadat üzen Németországnak.

3. Ezzel egyidejűleg delegációkat küld a szövetséges hatalmak kormányaihoz a fegyverszünet megkötése és a Németország elleni katonai együttműködés megteremtése érdekében.

4. Koalíciós kormány alakul a Magyar Front és a hadsereg képviselőiből.

E négy pontban megjelölt átalakulás sikere érdekében elenged-

hetetlenül szükségesnek látjuk a következő intézkedések haladéktalan foganatosítását:

a) A magyar nép és a hadsereg együttműködése érdekében haladéktalanul szüntessék meg a magyar demokratikus pártok üldözését, és e pártok szervezkedési és propaganda tevékenységét tolerálják.

b) A politikai foglyokat általános amnesztia keretében bocsássák szabadon. Addig is, míg az általános amnesztiára vonatkozó rendelet megjelenik, a magyar demokratikus pártok jogerősen elítélt képviselőit a katonai büntetőszázadokból szabadságolás, a katonai fegyintézetekből pedig büntetés megszakítása címén bocsássák szabadon. Követeljük a magyar Gestapo csillaghegyi szervezetének azonnali felszámolását, az elítéltek katonai fogházakba való szállítását, a még el nem ítéltek azonnali szabadlábra való helyezését, a politikai internáltak szabadon bocsátását és a németek által őrzött politikai foglyok és túszok biztonsága érdekében megbízható magyar fegyveres erők kirendelését.

c) Követeljük a hadsereg és más karhatalmi alakulat élén álló németbarát vezetők azonnali leváltását, illetve mindazoknak a katonai és polgári személyeknek a letartóztatását, akik a magyar nép és a hadsereg itt megjelölt együttműködését veszélyeztetik."

MI TÖRTÉNT OKTÓBER 11. ÉS 14. KÖZÖTT

1944. október 11-én a szovjet csapatok felszabadították Szegedet és több helyen átkeltek a Tiszán; az is eldőlt, hogy a német páncélos csapatok ellentámadása Debrecen körül nem hozza meg a várt döntő eredményt. Este hét órakor Nemes őrnagy megkapta a parancsot: másnap reggel Miklós Béla vezérezredessel indul a frontra.

De Horthy még mindig csak félkézzel látott hozzá a fegyverszünet előkészítéséhez. Az október elejei memorandum megbeszélése céljából *hajlandó volt ugyan fogadni* az ellenállást szervező Magyar Front vezetői közül a *szociáldemokrata Szakasits Árpádot* és a *kisgazdapárti Tildy Zoltánt, de konkrét megállapodásra nem került sor.* A megbízható katonai egységek Budapest körül való összevonása, továbbá a munkásság felfegyverzése tervének megbeszélése helyett a kormányzó csak általánosságokban fejtette ki nézeteit, és főleg arról igyekezett meggyőzni a nála megjelent két politikust, milyen káros lenne a nagyarányú földreform Magyarországon...

Ezen a napon, október 11-én Veesenmayer és Szálasi fontos megbeszélést tartott, és ennek során, mint az 1944. október 18-i nyilas sajtó közölte, a következő hivatalos deklarációt tette a német követ Szálasi előtt:

1. A Führer szemében „Magyarország egyedül felelős személye" Szálasi Ferenc, a pártvezető; 2. Magyarország a német hadvezetés szempontjából nem átmeneti terület, amelyben csupán időnyerésért folyik a harc, hanem bástya, amelyért Németország éppúgy harcol, mint Nyugat-Németországért vagy Kelet-Poroszországért.

Veesenmayer, Szálasi és tőlük függetlenül Skorzeny felkészült az elkövetkező cselekményekre; annál kevésbé Horthy.

A fegyverszüneti egyezmény végrehajtásához feltétlenül szükséges lett volna, és ezt Horthyék már október 9-ét megelőzően is tudták: a magyarországi szovjet katonai parancsnokokkal való közvetlen érintkezés megteremtése a közös harc céljából. Horthy három igen értékes napot vesztegetett el, és csak október 12-én este adott parancsot Vattay altábornagy útján Utassy Loránd ezredesnek, a Honvédelmi Minisztérium hadifogoly osztálya vezetőjének, hogy mint *parlamenter menjen Szegedre a fegyverszüneti feltételek átvétele céljából!*

Horthy elküldötte Utassyt, de nem közölte vele, hogy Moszkvában már 24 órája aláírták Faraghoék a fegyverszüneti szerződést, sőt arról sem tájékoztatta, hogy azért kell Szegeden át Deszkre mennie, az ott parancsnokló Malinovszkij marsallhoz, hogy megbeszéljék a katonai együttműködés részleteit!

Utassy ezredes 13-ára virradó éjszaka indult el és 13-án este már eljutott Malinovszkij marsallhoz. Képzelhető a szovjet parancsnokság meglepetése, amikor kiderült, hogy Utassyt milyen instrukciókkal bocsátotta útnak Horthy Miklós...

1944. október 13-án Rahn, a Mussolini köztársasági kormánya mellé delegált német nagykövet fontos üzenetet kapott Ribbentrop külügyminisztertől: autóval azonnal utazzék Münchenbe, ahol a repülőtéren különrepülőgép és titkos utasítás fogja várni. Rahn a pilótától átvette a pecsétes levelet, amely szerint Budapestre kell utaznia, hogy együttműködve Veesenmayerrel, akadályozzák meg Horthy esetleges átállási kísérletét.

Rahn 14-én délután érkezett meg Budapestre, a repülőtéren

már várta Veesenmayer és megmutatta neki a Berlinből érkezett legújabb táviratot, amely a következő szavakkal kezdődött: „Sie haften mit ihren Kopf dafür", magyarul: fejükkel felelnek érte...

Ezek után Rahn és Veesenmayer arról tárgyalt, milyen lépéseket lehetne tenni Horthy készülő akciójának megakadályozására. Mindenesetre áthívatták az Úri utcai német követségre a Bérc utcában levő villájából Winkelmann SS tábornokot és megkérték: addig, amíg ők nem fejezik be tárgyalásaikat a kormányzóval, az SS semmiféle erőszakos lépéshez ne folyamodjék.

Október 14-én a németek még nem tudtak arról, hogy Horthy megbízottai már három nappal ezelőtt, október 11-én aláírták Moszkvában a fegyverszüneti szerződést, de gyanítottak valamit.

A Rahnnal folytatott tárgyalás után *Veesenmayer kihallgatást kért Horthytól másnapra, október 15-ére.* A kormányzói kabinetirodában meglepetéssel fogadták Veesenmayer jelentkezését; azt hitték, hogy a németek sejtik, hogy Horthy tenni akar valamit október 15-én. De Veesenmayer kérése másrészt megszabadította a kabinetirodát egy eléggé súlyos gondtól: Horthy terveiben szerepelt ugyanis az, hogy október 15-én rövid kihallgatáson fogadja Veesenmayert; a német követ jelentkezése feleslegessé tette, hogy valamilyen ürügyet találjanak a meghívásra. Bármivel jönne Veesenmayer, Horthy közölni fogja vele a közlendőket...

Ennek a napnak, október 14-ének történetéhez tartozik még egy nagyfontosságú esemény:

Utassy Lóránd ezredes, a Malinovszkij marsallal Deszken folytatott tárgyalás után, a délelőtti órákban visszaérkezett Budapestre és azonnal jelentést tett Horthynak. A kormányzó kénytelen volt tudomásul venni: *a szovjet csapatok magyarországi parancsnoksága egyáltalán nem találta kielégítőnek Utassy küldetését,* hiszen megfelelő felhatalmazással bíró, a hadműveletekről tájékozott vezérkari tisztet vártak. De Utassy közölte Horthyval azt is: a szovjet parancsnokságon türelmet és megértést tanúsítottak a fegyverszünet végrehajtásának nehézségeivel kapcsolatban, amikor tudatták vele, hogy hajlandók 48 órát várni, amíg a kormányzó elküldi minden követelménynek megfelelő katonai megbízottait.

Feltehetően ez adta meg a döntő lökést Horthynak, mert röviddel Utassy jelentése után közölte szűkebb környezetével: *másnap, október 15-én fegyverszüneti proklamációt óhajt kibocsátani.*

Mit tett Horthy a fegyverszünet proklamálása és a Moszkvában október 11-én este aláírt fegyverszüneti egyezmény feltételeinek sikeres végrehajtása érdekében?

Mindenekelőtt *elhatározta, hogy csak néhány emberrel tanácskozza meg az október 15-i programot.* Ez önmagában még nem lett volna hiba, de a beavatottak névsora a következő volt: Ambrózy, a kormányzói kabinetiroda főnöke, Vattay altábornagy, a főhadsegédje, Lázár tábornok, a testőrség parancsnoka, valamint felesége, fia és menye.

Ezt a névsort egészítsük még ki kisbarnaki Farkas Ferenc tábornokkal, akit október 14-én délután 13 órakor fogadott kihallgatáson. Farkas volt az egyetlen olyan, magasrangú, aktív szolgálatot teljesítő katonatiszt, akit Horthy tájékoztatott a fegyverszünet aláírásáról és az egyezményben foglalt feltételekről.

Ami pedig a náci Németországgal való szembefordulásra vállalt kötelezettséget illeti, arról Horthy csak annyit mondott Farkas tábornoknak: „Ezt majd valahogyan kijátszom!..."

Farkas később elmondotta Macartney professzornak: Horthy foglalkozott azzal a gondolattal, hogy másnap, október 15-én esetleg vele alakíttat új kormányt, nyilván ezért volt ilyen őszinte hozzá. (Kisbarnaki Farkas „méltó" is volt erre a bizalomra, október 16-a után felesküdött Szálasira és elfogadta a „nemzetvezető" kezéből a harmadik tábornoki csillagot...)

Horthy ezután elkészítette tanácsadóival a következő 24 óra programját: még október 14-én délután a Lakatos-kormány üljön össze, Jurcsek és Rényi-Schneller nélkül, és a vezérkar főnökének referátuma alapján vitassa meg a kilátástalan hadihelyzetet, és fogadja el a kormányzó azon döntését, hogy fegyverszüneti kérelemmel fordul a szövetségesekhez.

Jól ügyeljünk, csak kérelemről van szó, azt, hogy 11-én már Moszkvában aláírták a fegyverszüneti egyezményt, azt Horthy a kormány tagjaival, de még magával Lakatos miniszterelnökkel sem tartotta szükségesnek közölni!

A „menetrend" további pontjai: másnap, október 15-én délelőtt 10 órakor Koronatanács Horthy elnöklete alatt, most már a

kormány összes tagjainak részvételével. Ennek első napirendi pontja azonos az előző délutáni csonka Minisztertanácséval, azután Ambrózy ismerteti a kibocsátandó kormányzói proklamáció szövegét, mely szerint a németek sorozatos hitszegései erőszakoskodásai, a kilátástalan hadihelyzet miatt Horthy fegyverszüneti kérelemmel fordul a szövetségesekhez...

Lakatos miniszterelnök, aki — mint említettük — egyáltalán nem ismerte az aláírt fegyverszüneti egyezmény feltételeit, a proklamáció szövegét október 14-én délben kapta meg Ambrózytól. Lakatos erről a következőket írja feljegyzésében: „A proklamáció-tervezet elolvasása után egyetlen aggályom volt, az abban foglalt kitétel, hogy Magyarország a mai naptól fogva hadiállapotban levőnek tekinti magát Németországgal! Ezt teljesen elhibázottnak, az erőviszonyoknál fogva kivihetetlennek tartottam, mire Ambrózy megnyugtatott, s a mondatot valóban törölték is."

Ambrózy tehát nem világosította fel Lakatost, hogy ezt a feltételt Horthy már az október 9-i, Faraghónak Moszkvába küldött üzenetében elfogadta, hanem az arra való utalást október 14-én este, Horthy hozzájárulásával, törölte a proklamáció szövegéből...

De *Horthy semmit nem közölt a fegyverszüneti egyezmény katonai feltételeiről a felelős katonai vezetőkkel.* A honvéd vezérkar főnöke, az állítólag kormányzóhű 1. és 2. magyar hadsereg parancsnokai, tisztikara október 15-én a rádióból értesültek a legfőbb hadúr elhatározásáról...

Ezek után már nem lehet csodálkozni azon sem, hogy *Horthy másnapi terveiről sem a magyarországi szovjet csapatok parancsnokságát, sem az ellenállást vezető Magyar Frontot nem tájékoztatta.*

Mindebből egyetlen következtetés vonható le: Horthy tudatosan már eleve lemondott azon tényezők támogatásáról, amelyek a fegyverszünet sikeres végrehajtását biztosították volna!

Az 1944. október 15-i „menetrend" további programjai:

— Hlatky Endre miniszterelnökségi államtitkár, a Rádió kormánybiztosa 11 óra 30 perckor jelentkezik a királyi palotában, hogy átvegye a proklamáció szövegét, majd gondoskodik kinyomtatásáról és a Rádióban történő felolvasásáról.

— 12 órakor kerül sor Veesenmayer fogadására, mikor is Horthy közli: fegyverszüneti kérelemmel fordul a szövetségesekhez.

— Ezután a Rádió sugározza a kormányzói proklamációt.

Ennyi az egész, több utasítás nincs. A tervek között nem kapott helyet sem a budapesti és a Budapest környéki munkásság felfegyverzése, sem a proklamáció idejére javasolt általános sztrájk. Horthy tervbe sem vette, hogy a román, a finn és a bolgár hadsereghez hasonlóan szembefordítsa a németekkel a vezetése alatt álló magyar hadsereget!

Október 14-e eseményei sorába tartozik még az is, hogy Vörös János, a vezérkar főnöke, akit Horthy ugyan nem avatott be teljesen a dolgok állásába, de tudott a fegyverszüneti tervről, azt tanácsolta Horthynak, hogy — személyi biztonsága érdekében — hagyja el a Várat és vele együtt menjen ki a megbízhatónak vélt 1. hadsereghez. A kormányzó azonban ezt a javaslatot, többek között Lakatos miniszterelnök negatív álláspontja alapján, elutasította...

Október 14-én délelőtt 11 óra 45 perckor üzenet érkezett Moszkvából Faraghótól. A rejtjeles távirat megfejtésével csak a késő éjszakai órában végeztek, ekkor Ambrózy és Horthy Istvánné úgy döntött, hogy emiatt nem érdemes felkölteni a már nyugovóra tért kormányzót.

Hogy mi volt Faragho üzenetében? Mindössze az, hogy a szövetségesek követelik: *Magyarország 48 órán belül hajtsa végre a három nappal előbb már aláírt fegyverszüneti egyezményben vállalt kötelezettségeket,* tehát azonnal szakítson meg minden együttműködést a németekkel, kezdjék meg a magyar csapatok visszavonását az 1937. december 31-i határok mögé, és végül: október 16-án reggel 8 órakor jelenjék meg Szegeden, a szovjet főparancsnokságon egy teljes meghatalmazással ellátott vezérkari tiszt.

Mindössze ennyi volt Faragho üzenetében, és igazán nem róható fel Ambrózynak és Horthy Istvánnénak, hogy *emiatt* nem zavarták meg a főméltóságú úr éjszakai nyugodalmát!...

Így készült Horthy Miklós kormányzó és valóban igen bizalmas, szűk környezete a sorsdöntő október 15-ére...

A fegyverszünet katonai biztosításáról Vattay fent idézett vallomásában szószerint ezt mondotta:

„Október 14-én éjfélkor hívatott Lakatos. Ott volt: Rakovszky, Schell, Csatay, Hennyey, Markos. Azt a kérdést vetette fel, milyennek látom a katonai helyzetet. Teljes joggal úgy tájékoztattam a minisztereket, hogy számolok esetleges ellenállással, de jelenleg már 9 zászlóalj és egyéb alakulatok vannak Pesten, a munkásság nagy tömege mellettünk van, és azonkívül egy seregtest

szállítás alatt van Pestre. ... Számoltunk azzal, hogy harcra kerül a sor a németekkel, mely küzdelemnél a helyi ismereteket mi jobban tudjuk kihasználni. A miniszterek megnyugodtak.

Közbevetőleg meg kell jegyeznem, hogy a kormányzó már huzamosabb idő óta állandóan követelte, hogy Budapest helyőrségét meg kell erősíteni. Kérdésemre a vezérkartól azt a választ kaptam, hogy a 10. hadosztályt leváltották és vasúti szállítással kerül Budapestre. Mikor egy-két nap múlva érdeklődtem, hogy mi van a szállítás alatt levő hadosztállyal, azt a felvilágosítást adták, hogy nem tudták elszállítani, mert a németek parancsára a hadosztályt a duklai harcokba bevetették, de ők gondoskodtak arról, hogy helyette az 1. hegyi dandár kerüljön Budapestre. Még október 14-én is azt a felvilágosítást kaptam, hogy a hegyi dandár élszállítmányai már Hatvannál vannak, de a szállítás a repülőtámadás okozta károk folytán nagyon nehéz, és a valóságban legnagyobb meglepetésemre az ejtőernyős ezred került Pestre, amely a mi szempontunkból teljesen megbízhatatlan volt.

A katonai helyzet megbeszélése után megtárgyaltuk október 15 lefolyását... Még az éjjel beszéltem Bethlennel, ki a Várban tartózkodott, majd rejtjeleztem és a hajnali órákban lefeküdtem."

OKTÓBER 15.

Október 15-ének eseményei — szigorú időrendben:

Reggel *8 óra 30 perckor Otto Skorzeny' emberei,* amerikai gengsztereket megszégyenítő ügyességgel, *elrabolták* az Eskü téren *a kormányzó fiát, ifj. Horthy Miklóst.* A két testőr közül az egyik sebesülten visszajutott a Várba; Horthy 9 óra 30 perc körül értesült a németek új gaztettéről.

10 óra 10 perckor Vörös vezérkari főnök Guderiantól, a Wehrmacht főparancsnokságának főnökétől *12 órás ultimátumot kapott,* mely szerint Magyarország német stratégiai terület, ahol csak a német főparancsnokságnak van joga parancsokat kiadni!

10 óra 45 perckor, e két esemény miatt háromnegyed órás késéssel, *megkezdődött a Koronatanács,* melynek lefolyására Lakatos így emlékezett vissza:

„A Koronatanács megkezdése előtt Ambrózy kabinetirodai főnök az elnöklő kormányzó asztalára kitett ívre hívta fel figyelmemet, melyre az előző esti megállapodáshoz híven a kormányzó számára az egész tanácskozás programja és sorrendje előre rögzítve volt. (Tervezett javaslatommal, a kormányzó elutasító válaszával, lemondásommal és a kormány újbóli kinevezésével.) Vagyis a papíron az előre megrendezett színházszerű lejátszás szerepelt biztonság kedvéért, nehogy az elnöklő kormányzó szerepéből kiessen.

Délelőtt háromnegyed 11 órakor a Koronatanács ülése megkezdődött, és nagyban-egészben programszerűen folyt le. A kormányzó bevezető szavai és nyilvánított elhatározása után azonban, — főleg a két németbarát miniszterre való tekintettel, akik az előző napi Minisztertanácsból kizárattak — kértem, hogy a vezérkar főnöke előadhassa a katonai helyzetet, ami »elhatározásunkhoz« objektív alapot fog képezni. Ennek megtörténte után hozzájárulást kértem az országgyűlés összehívásához, mert én annak idején személyesen elköteleztem magam ilyen eshetőségre a törvényhozással szemben. Kérésemet az államfő a már ismertetett három okra hivatkozva megtagadta. Ezután következett programszerűen lemondásom, amit a kormányzó elfogadott, és nyomban a helyszínen való újbóli kinevezésünk. Itt már kissé óvatosabbnak kellett lennem, azt válaszoltam, hogy én mint katona a kormányzó kívánsága előtt meghajlok és vállalom, de kérem, hogy a kormány többi tagjai együtt és külön-külön kérdeztessenek meg, hogy tárcájuk vezetését a fegyverszünet jegyében vállalják-e vagy sem. A kérdést a kormányzó feltette, valamennyien néma fejbólintással igenlő értelemben válaszoltak. Közben 12 óra lett és jelentették, hogy Veesenmayer német követ kormányzói kihallgatásra megérkezett, akit nem akartak váratni, a Koronatanács véget ért azzal, hogy új eskütétel céljából mindenki maradjon együtt."

Veesenmayer kihallgatásáról Vattay a következőket írja feljegyzésében: „Jelen vannak Lakatos, Ambrózy és én. A Kormányzó izgalom közepette követelte a fiát és az asztalra odadobta a helyszínen talált német lőszert. Veesenmayer vállalta ifj. Horthy elhurcolását, mert nézete szerint erre szükség volt, hiszen ellenséggel tárgyalt. A Kormányzó erre megmondta, hogy fegyverszünetet köt. Veesenmayer nincs meglepve, öngyilkosság ez, mondja, és ennek a lépésnek a következményeit viselni kell. Felállt, kijelentette, hogy befejezte küldetését, csak azt kéri, hogy Horthy fogadná még a most repülőgépen Hitler külön megbízatásával Budapestre érkezett Rahn nagykövetet. A Kormányzó azt felelte:

»Fogadom, de ez nem fog már elhatározásomon változtatni.« Meghajlás, s a követ eltávozik.

Mialatt ez a dolgozószobában lejátszódott, Horthy Istvánné állt a szomszéd szoba ajtajánál, cipő nélkül; amikor a fegyverszüneti kérdést a kormányzó elmondta, intett Ambrózynak, ki telefonon utasította Hlatkyt a proklamáció felolvasására."

12 óra 35 percet jelzett az óra mutatója, amikor Hlatky elhagyta a Várat, zsebében a proklamáció szövegét tartalmazó pecsétes borítékkal. *13 óra 10 perckor a Rádió a következő bejelentéssel megszakította műsorát:* Halló, halló, figyelem! Rendkívüli közlemény következik, felolvassuk Horthy kormányzó proklamációját!

A szpiker kétszer olvasta fel a proklamáció szövegét, a harmadik felolvasást légiriadó szakította félbe.

Az emberek az utcára tódultak, a nemzet többsége boldogságban úszott; vége a háborúnak, vége a sok szenvedésnek, béke lesz.

De közben fent, a Királyi Várban Horthy kormányzó a fegyverszünet végrehajtása helyett — Rahn nagykövettel tárgyalt, alkudozott: vonuljanak ki a németek Magyarországról...

Horthy a Rahnnal folytatott tárgyalás után, melyről — mint később látni fogjuk — aligha mert őszintén beszámolni minisztereinek, bizalmas környezetének, meghagyta ugyan, hogy Vörös, a vezérkar főnöke küldje el a megbeszélt szövegű rejtjeles táviratot: *„az 1920. március 1-i rendeletem végrehajtandó"*, tehát a hadseregparancsnokok vegyék fel az érintkezést a szovjet csapatok parancsnokságával a fegyverszünet katonai feltételeinek végrehajtására, de nem tétette meg a szükséges biztosító intézkedéseket, hogy ez a parancs el is jusson illetékesekhez.

Horthy szinte csak alibit akart magának biztosítani e rejtjeles távirati paranccsal: ő nem tehet semmiről, nem ő a felelős, hogy a hadsereg nem fordult szembe a német Wehrmachttal és SS-sel, ő mossa kezét, ő kiadta a parancsot...

Horthy ezután gyorsan befejezettnek nyilvánította a Koronatanácsot, és a kormány tagjait azzal bocsátotta el: menjenek haza, nyugodtan ebédeljenek meg családjuk körében, de azért az esti órákban jöjjenek vissza, *hátha* szükség lesz rájuk.

Horthy délután 14 órakor visszavonult magánlakosztályába.

Horthy eme látszólag érthetetlen magatartásának kulcsát — úgy hisszük — megadja az OKW legújabban nyilvánosságra került naplója, mely egészen új megvilágításba helyezi az október 15-e történetét — éppen a *Horthy—Rahn tárgyalás* leírásával:

„13 óra körül került sor — olvasható a Kriegstagebuchban — az előre megbeszélt tárgyalásra a kormányzó és Rahn között. Horthy elismerte, hogy nagy politikai ügyetlenség történt: nem gondolta meg a következményeket, és szeretné megkísérelni, hogy a proklamációt ismét leállítsák. Eközben azonban az már a Rádión keresztül elhangzott.

A kormányzó megtört és ingatag lett. Ezen pálfordulás következtében (!! — KE) azután a budapesti rádió röviddel 14 óra 10 perc után hírül adhatta Vörös vezérezredesnek, a vezérkar főnökének napiparancsát, mely szerint a kormányzó szavait nem lehet úgy értelmezni, hogy a magyar hadsereg leteszi fegyvereit. Eddig mindössze a fegyverszünet megbeszéléséről van szó, amelynek a kimenetele még bizonytalan."

A Kriegstagebuch szerint tehát *Horthy „pálfordulása"* már a Rahn-nal folytatott tárgyalás során bekövetkezett, utána a németeknek már könnyű volt az előre megtervezett akciót lebonyolítani.

De a nácibarát magyar vezérkari tisztek nem vártak a Rahn—Horthy tárgyalás eredményére: már a kormányzói proklamáció elhangzása után — feltehetően német utasításra — kiadták a szigorú utasítást a vezérkari főnökség hírközpontja beosztottjainak: *semmiféle, a kormányzóságról jövő táviratot nem szabad továbbítani a hadseregeknek!*

Miközben Horthy és miniszterei békés családi körben fogyasztották el vasárnapi ebédjüket, ezalatt Vörös János vezérkari főnök Dísz téri hivatali helyiségében drámai szóváltás zajlott le: a vezérkar főnökét a szó szoros értelmében felelősségre vonta helyettese, László Dezső, szárnysegédje, Kapitánffy és Nádas ezredes, a hadműveleti osztály főnöke: mit jelent a kormányzóságról érkezett rejtélyes szövegű távirat, mit takar „az 1920. március 1-i rendelet". Erről faggatták Vörös vezérezredest — alárendeltjei!

Mint Macartney professzor többször idézett művében leírja, Vörös vezérkari főnök alárendelt tisztjei előtt nem mert egyenesen állást foglalni, tagadta, hogy tisztában lenne a rejtjeles távirat értelmével. A szóváltás, a vita közben váratlanul felnyílt az ajtó, és belépett a magyar vezérkari főnök szobájába, a legbizalmasabb tanácskozás kellős közepébe a német birodalom magyarországi követe, Hitler teljhatalmú megbízottja, *Edmund Veesenmayer.* Ezek után már nem volt nehéz dolga a fegyverszünetet ellenző három magasrangú tisztnek, és rövidesen megszületett a

megegyezés: Vörös vezérkari főnök hadparancsot ad ki, amely szerint a kormányzói proklamációból senki ne vonja le azt a következtetést, hogy a magyar hadsereg leteszi a fegyvert, egyelőre csak fegyverszüneti tárgyalásról van szó, amelynek kimenetele bizonytalan, és ezért folytatni kell a harcot...

Ezt a táviratot a vezérkari főnökség hírközpontja délután 14 óra 55 perckor hajlandó volt továbbítani a három hadsereg parancsnokságra és a hadtest parancsnokságokra!...

Ezalatt a nyilas vezér, *Szálasi Ferenc Budán, a Werbőczi utcai Hatvany-palotában, az SS védőőrizete alatt üldögélt magányosan egy szobában.* Lehet, hogy unalmában felejtette nyitva a rádiót, lehet, hogy éppen a műsorban hirdetett pontos időjelzést várta, de az tény, hogy a hirtelen műsorváltozás, a proklamáció őt magát is alaposan meglepte. 1946-ban a Népbíróság előtt erről a következőket mondotta: „Állásfoglalásom egyelőre nem lehetett, mert egyedül voltam a lakásban, minthogy vártam a fejleményeket, és alig vártam, hogy valaki jöjjön, hogy megtudjam a részleteket, mi történt."

A másik fő nyilas vezért, *Szőllősi Jenőt is „készületlenül" érte a proklamáció.* Később, 1946-ban a Népbíróság előtt tett vallomásában elmondotta: „A felettem lakó egyik ismerősöm figyelmeztetett arra, hogy elhangzott a kormányzó fegyverszüneti felhívása. Ekkor becsomagoltam és elhagytam Budapestet, hogy a Dunántúlra menjek, mert attól tartottam, hogy bekövetkezik a már sokszor említett letartóztatásom, mint jobboldali politikusé. Szentendrén akartam keresztül menni és a Bécsi úton indultam el. Ott azonban értesültem arról, hogy autóigazoltatások és rekvirálások vannak, mire az esztergomi útra tértem. Amikor Szentendrén keresztülmentem, akkor jutott eszembe, hogy ott van Csia Sándor. Felkerestem, és ő mondta, hogy ne menjek tovább, hanem várjam meg az események kifejlődését..."

A nyilas vezér alaptalanul aggódott: sem Horthy, sem a katonasággal és a budapesti karhatalommal rendelkező, fölöttük parancsnokló felelős vezetők — elsősorban Csatay Lajos honvédelmi, Schell Péter báró belügyminiszter — nem tettek egyetlen érdemleges lépést, nem adtak ki egyetlen utasítást a fegyverszüneti akció biztosítására.

A magyar karhatalmi egységek körében ennek megfelelően teljes volt a zűrzavar és a tanácstalanság. Még a kormányzói proklamáció elhangzása előtt Aggteleky tábornokot, az 1. hadtest parancsnokát alárendelt tisztjei Hindy tábornok vezetésével letartóztatták, mert parancsot adott arra, akadályozzák meg a németeket abban, hogy a Gellérthegyen támadóállásokat foglaljanak el; a rendőrség és csendőrség Budapesten állomásozó egységei semmiféle parancsot vagy utasítást sem kaptak a követendő magatartás tekintetében. Így történt, hogy a Budapest utcáin tüntető felvonulást rendező német Tigris-tankok útját a Nagykörúton, a Rákóczi úton és más forgalmasabb helyeken magyar közlekedési rendőrök biztosították, hogy a forgalomban ne történjék fennakadás...

15 óra 15 perckor német SS és rendőrségi egységek megszállották a Duna-hidak pesti hídfőit.

Körülbelül ezekben a percekben kísérték át Szálasit Werbőczi utcai rejtekhelyéről a néhány száz méterrel arrébb fekvő Úri utcai német követségre.

Meglepő, de korántsem érthetetlen időbeli egyezés...

Ismét Szálasi népbírósági vallomását idézzük: „A német követségen találtam egypár urat, és *érdeklődtem, hogy most már mi lesz.* Hogy kik voltak ott, már nem emlékszem, *összeverődtek majd húszan...*"

Délután 4 órakor pedig egy német Tigris-tank fordult be a Sándor utcába, a Rádió kapuja alá, amelyet egy szál fegyveres katona őrzött. A Tigris-tank nyomában jött Omelka Ferenc nyilas testvér és mintegy két tucat felfegyverzett társa, s *elfoglalták a Stúdiót.* Négy óra után már német katonaindulókat közvetített a budapesti Rádió...

16 óra 15 perckor furcsa, csak néhány beavatott számára érthető hírt sugárzott a budapesti rádió: *„Beregffy vezérezredes azonnal jöjjön Budapestre!"* Bár nem döntő jelentőségű tény, de nem érdektelen megemlíteni, hogy Beregffy, kinek igen jó kapcsolatai voltak Szálasihoz és a vezető nyilas politikusokhoz, szintén nem tudott semmit a proklamáció előzményeiről, sőt még magát a proklamációt sem hallotta. Siófokon, villájának kertjében békésen ásogatott, amikor felesége meglepte azzal a hírrel, hogy a rádió éppen most közölte a felszólítást, hogy azonnal menjen Budapestre.

17 óra 21 perckor viszont Horthy és miniszterei lepődtek meg, amikor a *rádió teljes terjedelmében közvetítette Vörös János vezérkari főnöknek a harc folytatására vonatkozó hadparancsát.*

Fél óra múlva, 18 órakor megérkezett Vörös Horthyhoz. Azt állította, hogy ebben a formában a hadparancs hamisítás, ő elsősorban a németek esetleges lefegyverzési akciójának kivédésére

gondolt. Ezek után megállapodtak abban, hogy a Vörös Hadsereg magyarországi főparancsnokságához — az előző nap érkezett ultimátum értelmében — kiküldik Utassy ezredest és Nádas ezredest, hogy Malinovszkij marsallal megbeszéljék az átállás katonai részleteit.

Ha ezt négy nappal előbb megtették volna ...

Másrészt: sem Vörös hadparancsát nem érvénytelenítették, sem új utasítást nem adtak ki.

Furcsa álláspont: folytatni kell a harcot a szovjet csapatok ellen, de azért lehet tárgyalni is velük!

A délutáni órákban, Vörös hadparancsának elhangzása után megkezdődött a bomlás Horthy hívei között. A Lakatos-kormány két tagja, Reményi-Schneller és Jurcsek már a kormányzói proklamáció után azonnal átmentek az Úri utcai német követségre és nem is jöttek többé vissza. — Mások, akik Horthy körül maradtak, úgy látták: a fegyverszünet ügye veszélyben van, *tárgyalásba kellene bocsátkozni Rahnnal és Veesenmayerrel.* A tárgyalást kezdeményező magyar fél pozíciója rendkívül gyenge volt: ha Hitler visszavonja csapatát Magyarországról, és szabadon engedik a letartóztatott Bakay Szilárdot és ifj. Horthy Miklóst, Magyarország kitart a fegyverszüneti kérelem mellett azzal, hogy a fegyverszüneti kérelem nem jelent fegyverletételt.

Veesenmayer rendkívül tartózkodóan fogadta Lakatos tárgyalási ajánlatát, de nem utasította el, hanem a miniszterelnöktől feltételeinek írásban való rögzítését kérte, ugyanakkor felhívta figyelmét arra, hogy Vörös hadparancsa már tartalmazta a harc folytatására vonatkozó felhívást.

Ezután hosszú órákra megszakadt a közvetlen összeköttetés a Királyi Vár és a német követség között. Lázár, a testőrség parancsnoka elrendelte a Várhegy lezárását, az utak elaknásítását.

Ez a lépés meglepte Rahnt és Veesenmayert, nem tudhatták, nem követik-e más, támadó jellegű akciók — márpedig a német követség Úri utcai épületében ott várakozott utasításaikra a magyar nyilasok vezére, Szálasi Ferenc. Az ő kicsempészését a következő módon hajtották végre: Veesenmayer közölte illetékes magyar tényezőkkel, hogy Rahn távozni óhajt a Várból, adjanak mellé kísérőül egy magyar tisztet, hogy átvezesse az aknazáron. Mikor a tiszt megérkezett, Rahn arra való hivatkozással, hogy a sötétben nem lát jól, és kísérőre van szüksége, odaszólt a szobában német tiszti egyenruhában szótlanul, csendesen üldögélő férfihoz: *„Herr Schneider, kommen Sie mit mir”* (Schneider úr, jöjjön velem). És a mit sem sejtő magyar tiszt Rahn nagykövetet és Schneider urat, alias Szálasi Ferencet átvitte az aknazáron.

Ez — Szálasi vallomása szerint — este 22 óra körül történt; ezután egy gellérthegyi villában helyezték el.

Szálasi még a német követségen tartózkodott, amikor a budapesti rádió, amely 16 óra óta csak magyar és német katonaindulókat játszott, 21 óra 41 perckor közvetítette Szálasi Ferenc kiáltványát.

A kiáltvány hírül adta, hogy Szálasi Ferenc mint államfő átvette a hatalmat, kitart a német szövetséges oldalán és a végső győzelemig folytatja a harcot. Röviddel a kiáltvány elhangzása után német repülőgépek a kiáltvány szövegét tartalmazó röpcédulák tízezreit szórták le a magyar fővárosra. Szálasi a népbírósági tárgyaláson azt állította, hogy sem a kiáltvány közvetítésébe, sem röpcédulákon való terjesztésébe nem volt beleszólása. *Ezt egy 1944. szeptember 13-án a németekkel kötött megállapodás alapján mások, az akció lebonyolításával megbízottak intézték.*

Tehát: már 1944. szeptember 13-án megállapodás jött létre Szálasi és illetékes német tényezők között arról, hogy az esetleges kiugrási kísérletet milyen eszközökkel akadályozzák meg, már hetekkel október 15-e előtt megszövegezték Szálasi hadparancsát, és a puccs végrehajtása gombnyomásra megkezdődött, teljesen függetlenül attól, hogy Szálasi az adott pillanatban milyen helyzetben volt.

Hitlerék 1944 őszén Magyarországon semmit nem kockáztathattak: Veesenmayer mellé segítségül ideküldték Rahn nagykövetet, Winkelmann SS tábornok mellé vagy éppenséggel fölé Bach von Zalewsky tábornokot, megfelelő páncélos és rendőri egységekkel, Skorzenyt és ejtőernyőseit nem is említve...

(Zárójelben jegyezzük meg: Bach von Zalewsky azonos azzal a tábornokkal, aki röviddel azelőtt oly példátlan kíméletlenséggel fojtotta vérbe a varsói felkelést!)

A Kossuth Rádió harcba szólította a magyar népet a nyilas puccs leverésére:

„Egy órával ezelőtt azt mondottuk Horthy fegyverszüneti kérelmével kapcsolatban: Nem kétséges, hogy Hitler fegyveres támadással válaszol. A náci bitangok, a hazaárulásra mindenkor kész cinkosaik segítségével nem fogják szótlanul tűrni, hogy Magyarország kicsússzon karmaikból. A legközelebbi órákban várható a német támadás. A legnagyobb veszély Budapestet fenyegeti.

Ezt mondottuk egy órával ezelőtt. Közben a hazaáruló bitangok cselekedtek. A nyilas söpredék legaljasabb gazembere, Szálasi, kísérletet tett rá, hogy a fővárost és az országot hatalmába kerítse. Horthyék vétkes mulasztásai és Vörös vezérkari főnök árulása következtében a nyilas puccsot nem sikerült csírájában elfojtani: Szálasi hazaáruló pribékjei hatalmukba kerítették a pesti rádiót és a Hitler-szolga hazaáruló napiparancsát olvasták fel. De Szálasiék csak a rádiót foglalták el, nem a fővárost, nem az országot! A magyar nép és a hadsereg meg fogja semmisíteni az országáruló bitangokat.

Harcba szólítunk minden magyart! A munkásság azonnali általános sztrájkkal válaszol a németcselédek puccskísérletére. Leáll minden gyár. A vasutasok sztrájkkal, az állomások eltorlaszolásával, szabotázzsal megakadályozzák, hogy egyetlen német katonavonat is elindulhasson vagy megérkezhessen Budapestre!

A honvédségnek azonnal támadásba kell átmennie a németek és németbérencek ellen. A budapesti helyőrségnek, az 1. és 2. honvéd hadseregnek haladéktalanul cselekednie kell. A 3. honvéd hadseregnek is azonnal a németek ellen kell fordítania a fegyverét. A hazafias tisztek vegyék rögtön kezükbe a kezdeményezést, és vezessék harcba csapataikat a németek, a nyilasok és minden szövetségesük ellen.

Ártalmatlanná kell tenni az összes nyilas vezetőket, a németek minden magyar szolgáját!

A nemzeti bizottságoknak, a Magyar Nemzeti Frontnak mindenhol, de elsősorban Budapesten kezükbe kell venniük a fegyveres harc vezetését és át kell venniük a hatalmat.

Halál a nyilas hazaárulókra és minden szövetségesükre!

Éljen a haza!"

Közben, október 15-én, a délutáni órákban a németek megkezdték a nyilasok felfegyverzését — az előre készenlétbe helyezett fegyverekből.

Azonban a nácik nem bíztak abban, hogy felfegyverzett nyilasok a maguk erejéből meg tudják szerezni a hatalmat, ezért a vezéri főhadiszálláson pontos hadműveleti tervet dolgoztak ki a Vár elfoglalására, továbbá ha szükséges, a magyar karhatalom lefegyverzésére. A hadműveleti terv fedőneve *Panzerfaust* (magyarul: páncélököl) volt. Itt nem kevesebb forgott kockán, mint az, hogy sikerül-e biztosítani a balkáni német haderők visszavonulási útját, sikerül-e Magyarországon kiépíteni Bécs első védelmi vonalát!

Vattay idézett vallomásából ismerjük október 15-e délutánjának és estéjének, valamint október 16-ának eseményeit. Délután 3 és 4 óra között érkezett vissza az 1. hadtestparancsnokságról Koós testőr főhadnagy. Mikor odaérkezett, két óra időtartamra bezárták, majd Hindy tábornok közölte vele, hogy Aggteleky helyett ő vette át a parancsnokságot és ő tudja kötelességét. Hindy a csapatokat feloldotta esküjük alól. Egymás után érkeztek a bizalmas jelentések. Elsőnek a 9/II. zászlóalj állott át, Latorczay ezredest megsebesítve lefogták. A csendőrség, majd a rendőrség is átállott. A beérkezett ejtőernyősök is csatlakoztak Szálasihoz. Így délután hét órára már csak a Várban levő 300—400 testőr állott rendelkezésre.

Ekkor Veesenmayer panaszt emelt, hogy a német követség épülete az aknazár területén belül esik. Azonnali nyitást követelt, különben a 24. páncélos hadosztály megkezdi a támadást. A 24. páncélos hadosztály felvonult a Vár ellen, SS alakulatok elzárták a Várba vezető utat. Erre a kormányzó lemondott arról, hogy parlamentert küldjön a szovjet csapatokhoz. Most már csak arról lehetett szó, hogy a csekély számú testőrség egész rövid ideig tarthatná a Várat a túlerővel szemben.

A karhatalom átállt a németekhez, az 1. lovas honvédosztály nem jelentkezett, a Tigrisek ellen nem volt hatásos fegyver, a Vár védelmének egységét is megbontotta az, hogy a német követ fellépésére a fő ellenállási vonalat visszavonták a Mátyás-templomig.

A kormányzó Lakatost küldte ki, tárgyalni a németekkel. Vattay átment a miniszterelnökségre, ott találta Lakatost, Schell, Fáy István, Hlatky, Hennyey társaságában. Röviden elmondta a helyzetet és a kormányzó hajlandóságát a harc beszüntetésére. Lakatos megjegyezte: mi lesz, ha a kormányzót elfogják? Vattay azt válaszolta: „Akkor Magyarországra gauleiter jön, és az egész világ tudni fogja, hogy mi nem akarunk harcolni."

Hennyey Gusztáv a német követségen a késő délutáni és esti órákban folytatott tárgyalások lényegét, célját a következőképpen foglalta össze: „A kilátástalan háborút befejezni, de *a német szövetségest semmi szín alatt meg nem támadni*" (Kiemelés tőlem — KE.), vagy más, még érthetőbb megfogalmazásban: „Lakatos miniszterelnök megbeszélései a délután újabban beállott helyzetről folytak és arra irányultak, hogy *a katonai helyzetben kialakult bizonytalanság ne vezessen a német és a magyar csapatok között összeütközésre*. . ." (Kiemelés tőlem KE.)

De Lakatos és Hennyey nem egyszerűen a magyar és német csapatok fegyveres összecsapásától tartott; igen komolyan aggódtak azon fenyegető lehetőség miatt, hogy a nép, a magyar nép fog fegyvert!

Hennyey 1964 októberében, Münchenben, az Új Látóhatár című emigráns folyóiratban az 1944. október 15-i fegyverszüneti kísérletről írott visszaemlékezésében kertelés nélkül elismeri: a magyar—német összeütközés, konkréten a Várhegy ellen tervezett német akció megakadályozása azért volt fontos, mert *„ez a lokális német támadás könnyen polgárháborút válthatott volna ki. Az október 15-i események mozgásba hozták Budapesten az »ellenállási« szervezeteket.* Ezek a munkásság nagy részét, a baloldali beállítottságú köröket és ama rétegeket foglalták magukba, amelyek a háború folytatását céltalannak tartották. A munkásságnak aktív fellépése már komoly formát öltött, s így esetleges összetűzések, egy polgárháború körvonalai, már kialakulóban voltak. *Ezt pedig mindenáron meg kellett akadályozni.”*

„Minden áron" — még akkor is, ha ez a fegyverszünet teljes kudarcát jelenti. A képlet világos: ha a fegyverszünetet csak azon az áron lehet kivívni, hogy az „ellenállási" szervezetek fegyvert ragadnak és szembefordulnak a német SS egységekkel, akkor nem kell fegyverszünet!

HORTHY BUKÁSA

Vattay az utolsó órák eseményeiről a következőket mondotta: „Lakatos azonnal felhívta Veesenmayert, de az nem volt a követségen, hanem Feine követségi tanácsos jelentkezett. Lakatos mondta, hogy sürgősen beszélni akar Veesenmayerrel, mert új lehetőségek adódtak. Ezt tudomásul vették, és Feine követségi tanácsos Lakatos sürgetésére megígérte, hogy átjön a miniszterelnökségre. Kb. fél óra múlva megjelent, és Lakatos, Hennyeyvel együtt, nélkülem fogadta. Utána csak annyit mondott nekem, hogy a követségi tanácsos mindent feljegyzett azzal, hogy a követnek jelenteni fogja. Búcsúzáskor azt mondtam, hogy kérek a tárgyalásról mielőbb értesítést. Hazamentem várbeli lakásomra, hogy pihenjek, ez kb. reggel 4 órakor lehetett. Alig pihentem le, mikor az ügyeletes testőrtiszt jelentette, hogy megkezdődött a né-

metek támadása a Vár ellen, tehát úgy látszik Lakatos tárgyalása eredménytelen volt. Gyorsan felöltöztem, lementem a katonai irodába, felkeltettem az urakat azzal, hogy harcolni fogunk és gyülekezzenek a főbejáratnál. Magam is azonnal odamentem. Ott találkoztam a kormányzó családjával, a hölgyek gépkocsin a nunciatúrára mentek. A kormányzó és én a Justitia lépcsőre ültünk és vártuk a harcot. Közben Ambrózy jött feleségével, kiknek azt tanácsoltam, hogy a helyzetre való tekintettel menjenek az óvóhelyre. Kb. 1/2 6 h-kor Lázár altábornagy jött és jelentette, hogy a miniszterelnök azt üzeni: »tüzet szüntetni!«. Nem értem, rohanok a portás-szobába, telefonon felhívom a miniszterelnökséget, hosszas csengetés után jelentkezik egy női hang és azt válaszolja, hogy a miniszterelnök a német követségen van. Felhívom a követséget, hosszabb idő múlva jelentkezik, és azt a választ kapom, hogy a miniszterelnök útban van a Várba. Erre kinyitom az ajtót, hogy kilépjek, és ott a legzavarosabb kép tárul elém. A kormányzó, Veesenmayer, Lakatos és a katonai iroda urai és egy csomó géppisztolyos SS ember. Mindig csak azt hallom, sietni, sietni, mert mindjárt 6 óra. Lakatoshoz rohanok, kérdem, mi van. Azt a választ kapom, elvileg igen, majd tárgyalni fogunk (így van az eredetiben — KE), és már zavarnak ki a Vár kapuján. A kormányzó Lakatossal és Veesenmayerrel egy autón — nem akarom a kormányzót elhagyni —, de már egy másik gépkocsiba szorítanak. Brunswick és a német követségi tanácsos van már ott. Sietni! — hangzik fel újból, és már indulunk SS motorosokkal körülvéve a Hatvany-palotába. Ott óriási izgalom, egy szobában SS őrizet alatt tartózkodunk, a kormányzó, Lakatos, Brunswick, Toszt és én. Lakatos elment a kormányzó családjáért, hogy a Werbőczi utcába hozza, de hamarosan visszajött, hogy a kormányzóné nem hajlandó átjönni, hanem ott megvárja a nunciust.

Nem tudjuk, mi történt közben a városban. Kb. 10 órakor belép egy német és mondja a kormányzónak, hogy Szálasi miniszterelnök kéreti, mire a kormányzó a mellette ülő Lakatosra mutatva azt mondja, a miniszterelnök itt van. A német kijavítja magát, hogy Szálasi kéreti. A kormányzó elmegy, majd visszajön és halk beszélgetést folytat Lakatossal. Miután fegyveres SS őrök vannak a szobában, csendesen beszélnek, csak szófoszlányokat hallok: Szálasi miniszterelnöki kinevezést akar... nem... gazember... A kormányzó fel van háborodva. Utána lefekszik a szomszéd szobában SS őrizet mellett, minket pedig a tárgyalás ürügye alatt átvisznek egy másik szobába, és a kormányzót már

csak a másnap du. 16.54 h-kor Kelenföldről induló különvonaton látom újból."

Persze Vattay, különösen vallomása utolsó részében, erősen megszépítve adja elő a történteket. Aligha hihető, hogy Horthy a különvonaton ne tájékoztatta volna egyik legbizalmasabb hívét arról, mi történt október 16-án a délelőtti és a kora délutáni órákban — Szálasi kinevezése ügyében.

Mindenekelőtt el kell mondani: miután 16-án hajnalban 6 óra előtt néhány perccel Horthyt, Lakatost és a kormányzó legszűkebb környezetének néhány tagját, többek között Vattayt, Ambrózyt fegyveres SS katonák fedezete alatt a királyi palotából átvitték a Werbőczi utcai Hatvany-palotába, Skorzeny ejtőernyősei rövid idő alatt birtokukba kerítették az egész Várat.

Rahn örömmel jelenthette Berlinbe: a *„Panzerfaust" akciót sikerült gyorsan, a lehető legnagyobb eredménnyel lebonyolítani.*

A délelőtti órákban Szálasi — Veesenmayer utasítására — felkereste Horthyt, hogy felkérje: adja át neki a hatalmat, írja alá miniszterelnöki kinevezését. Horthy a Szálasival folytatott beszélgetés után közölte Lakatossal: „Ez a fráter azt akarja, hogy adjam át neki a hatalmat, én kirúgtam." Emlékirataiban már úgy emlékezett vissza Horthy a történtekre, hogy ő ugyan megtagadta a kinevezését, de azt tanácsolta Szálasinak: forduljon a németekhez, ők majd megteszik miniszterelnöknek.

Szálasi ezzel szemben 1945-ben népbírósági tárgyalásán azt állította: „A kormányzó megmondta nekem, hogy az ügyeket hozzam rendbe, a közjogi kérdéseket intézzem el.' Ő tisztában van lépésével, arra kér engem, hogy a nemzet érdekében és szolgálatában megfelelően cselekedjek."

Az ellentmondás nyilvánvaló, a valódi tényállást nehezen lehet ma már rögzíteni. Az tény, hogy a délelőtti beszélgetés nem hozta meg Szálasinak a kívánt és várt eredményt, ezért délután akcióba léptek a németek. Beültethették volna Szálasit a miniszterelnöki székbe, megtehették volna az ország kormányzójává, hiszen övék volt Budapesten és az országban minden hatalom. De *Veesenmayer és Rahn* — nyilván berlini utasítás alapján — *„törvényes" hatalomátadást akartak produkálni.*

Ennek elérésére délután három óra előtt Lakatos miniszterelnököt a Hatvany-palotából átvitték a német követségre, ahol Rahn és Veesenmayer arra kérték, hogy a következő német követeléseket terjessze Horthy elé: 1. a kormányzó forma szerinti írásbeli lemondását, 2. Szálasi miniszterelnöki kinevezését, 3. az előző napi

proklamáció visszavonását azzal, hogy ez csak a nevével való visszaélés segítségével jelenhetett meg. Ellenkező esetben — mondották — a Hitler által biztosított feltételeket nem tudják teljesíteni, a reggel óta leállított Horthy-ellenes sajtótámadásokat pedig folytatni fogják.

Rahn és Veesenmayer egyszerűen zsarolt: a megfelelő bánásmód biztosításáért a fegyverszüneti proklamáció visszavonását, ifj. Horthy szabadonbocsátása fejében pedig Horthy lemondási és Szálasi kinevezési okiratát követelték.

Fenyegetőztek, ígértek, Veesenmayer még becsületszavát is adta, hogy a kormányzó fia, ha nem Budapesten, de Bécsben vagy Linzben feltétlenül beszáll a különvonatba, és *1944. október 16-án késő délután a becses okmányokat aláírta Horthy — a Királyi Vár egyik fürdőszobájában, ahol éppen útiholmiját csomagolta...*

A FRONTON

Mi történt ezalatt a Kárpátokban állomásozó, a fegyverszünet szempontjából döntő fontosságú 1. magyar hadseregnél?

Kéry ezredes az előzményekről és a fegyverszüneti proklamáció következtében kialakult helyzetről ezt vallotta:

„Szeptember folyamán az oroszok a magyar foglyok közül három magyar tisztet és több fő legénységet tettek át vonalainkon. Ezeket Husztra kísértettük és a tisztekkel jegyzőkönyvet vétettem fel. Hadsereg parancsnokom a jegyzőkönyv egy példányával Gallay őrnagyot Budapestre, a Kormányzóságra útba is indította, majd Gyulay századost egy szívélyes hangú levéllel küldötte vissza a 4. ukrán front főparancsnokságára. Ebben köszönetet mondott a hadifoglyok és az általuk hozott üzenet átküldéséért, tájékoztatta arról, hogy az üzenetet legilletékesebb helyre juttatta, és abbeli reményének adott kifejezést, hogy ott azokat a leggyümölcsözőbben fogják hasznosítani.

A foglyok átjövetelét és Gyulay százados visszaküldését a német összekötő törzsek előtt igen nehéz volt leplezni, de mégis sikerült mindent úgy intézni, hogy a kezdődő gyanú eloszlott.

Hadsereg parancsnokom a foglyok átjövetelének nagy súlyt tulajdonított, és a velük való bajtársi bánásmódra személyesen is intézkedett.

Október 10-e körül hadsereg parancsnokom egy előttem ismeretlen tisztet hozott magával Budapestről és a magyar vonalakon áttétette. Velem annyit közölt, hogy fontos megbízólevelet visz az oroszokhoz. Csak később tudtam meg, hogy ez a tiszt Nemes őrnagy volt, aki szerencsésen meg is érkezett Moszkvába.

Október 11-én vagy 12-én a VI. hadtest parancsnoka, Farkas altábornagy hívott fel távbeszélőn és közölte, hogy Körösmezőtől keletre, a Tisza forrása közelében orosz tisztek és legénység jött át csapatainkhoz, kérve, hogy az előző napokban zsákmányolt lövegeiket és nehéz fegyvereiket nekik visszaadjuk, miután már fegyverszünet van közöttünk. — Sürgősen felhívtam Kuthy vezérkari ezredest, a vezérkar főnöke hírszerző osztályának vezetőjét, hogy a hír valódiságáról bizonyosságot szerezzek. Kuthy ezredes közölte velem, hogy fegyverszünetről nincs tudomása. Ezért elrendeltem, hogy az orosz bajtársakat vendégeljék meg és udvariasan kérjék fel, hogy vonalainkat hagyják el.

Hogy Faragho Moszkvában fegyverszüneti tárgyalásokat folytat, arról hivatalosan tájékoztatva nem lettem. A levél, melyet Gyulay vitt az oroszokhoz, a Tisza forrásánál jelentkezett vörös hadseregbeli egyének, továbbá egy magyar tisztnek fontos megbízólevéllel való átküldése érintkezésvételt sejtetett velem, viszont Kuthy ezredes szavainak feltétlen hitelt adtam, mert beállítottságát jól ismertem. Csak később, 1945 május folyamán tudtam meg tőle, hogy a fegyverszüneti tárgyalásokról tudomása volt, a lehallgatás veszélye miatt azonban mást mondani nem akart, de feltételezte, hogy a fegyverszüneti tárgyalásokról tájékozott vagyok.

Hogy egy, a kormányzó által kiküldött fegyverszüneti bizottság Moszkvában van, és kik annak tagjai, azt október 15-én 10h körül Karlóczy ezredestől tudtam meg, aki Budapestről éppen beérkezett, hogy a 24. hadosztály parancsnokságát átvegye.

Moszkvában tudtam meg, hogy a fegyverszünet október 11-én már meg volt kötve. Súlyos hibának tartom, hogy a fegyverszünet megkötésének tényéről mint hadsereg vezérkari főnök nem lettem tájékoztatva, és a köztünk levő bizalmi viszonynál fogva fel sem tudom tételezni, hogy hadsereg parancsnokom tájékoztatást kapott volna és azt előttem elhallgatta volna. — Egy oly nehéz műveletet, mint egy hadsereg átállása, amely a németek közé beékelődve küzd, gondosan előkészítve lehet csak végrehajtani. — Ezért elsősorban a vezérkar főnöke kötelessége lett volna hadsereg parancsnokomat és általa engem vagy pedig engemet külön tájékoztatni és a fegyverszünet megkötése utáni magatartásunkra vonatkozólag irányelveket adni. — Hogy Szálasiék pucscsa katonailag sikerrel járt, hogy október 15- és 16-án a hadsereg parancsnokságnál tájékoztatás híján voltunk, és így a kellő intézkedéseket idejében meg nem tehettük, azt mindenekelőtt a vezérkar főnöke hibájául kell felrójam. Ez alól nem mentesíti az sem, hogy törzse és legbizalmasabb munkatársai október 15-én cserbenhagyták. — Jól emlékszem Csatay vezérezredes huszti látogatására, mely augusztus végén vagy szeptember elején lehetett. Ekkor súlyos aggályainak adott kifejezést a vezérkar főnöke hadműveleti osztályának vezetőjét és beosztott tisztjeit illetően. Német szolgálatban állóknak bélyegezte őket, kik a németeknek mindent kiszolgáltatnak. Említette, hogy ezt többször szóvátette már a vezérkar főnökénél, de eddig mi sem történt a személyi cseréket illetőleg. És bizonyos, hogy október 15-ig nem is történt semmi ez irányban. Elképzelhetetlen, hogy 4—5 feltétlenül kormányzóhű vezérkari tisztet a vezérkar főnöke ne talált volna. Az a gyanúm, hogy nem is keresett. És ezért nem talált az átálláshoz megfelelő bizalmas munkatársakat sem. Különben miért állította félre, illetve miért helyezte ki a vezérkari testületből a német-ellenes vezérkari tiszteket? Jellemző, hogy hadsereg vezérkari főnökké kiket nevezett ki: Engem a nyilas érzelmeiről közismert Keresztes ezredessel akart felváltatni, a 2. hadsereghez a hadsereg parancsnok tiltakozása dacára Kozár ezredest nevezte ki, aki október 15-én elárulta parancsnokát a németeknek, a 3. hadsereghez Selyei ezredest, aki október 15—16-án a kormányzó parancsát nem volt hajlandó teljesíteni.

A kormányzóra hárult a fegyverszünet megkötése. A hadsereg legfelsőbb vezetőinek előkészítése, valamint a fegyverszünet bekövetkezésekor tanúsítandó magatartás szabályozása azonban már a vezérkari főnök kötelessége lett volna. Hogy az 1. hadsereget illetően e téren semmit sem tett, az bizonyos.

Arról a bizonyos táviratról, mely az átállás elrendelését jelentette volna, tudomásom nem volt. Ily módon távirat érkezését a hasereg parancsnoksághoz nem is várhattam, ha pedig megjött volna, úgy tanácstalanul állottam volna vele szemben.

Az előzőekben vázolt tájékozatlanság folytán a hadsereg parancsnokság áttelepítését Husztról Beregszászra 15-re és 16-ra rendeltem el. Egy ilyen áttelepítés a híradóvonalak egy részének helytelen működése folytán mindig gyengeségi momentum egy hadsereg vezetésében.

Az áttelepítés végrehajtását ellenőrzendő október 15-én 11^h-kor Husztról Beregszászra útba indultam, hová véglegesen legszűkebb törzsemmel csak 16-án délelőtt volt szándékomban átköltözni. Néhány perccel 12^h előtt jelentkeztem a már Beregszászra átköltözött hadsereg parancsnokomnál, aki éppen a kormányzói szózatot hallgatta. Ennek lényege az volt, hogy Horthy az eddig velünk ellenséges hatalmaktól fegyverszünetet kért, de nem nyilatkozott arra vonatkozólag, hogy a fegyverszünetet megkapta volna, hogy mik annak feltételei, és nem tartalmazott semmit, mely a hadsereg magatartására támpontokat nyújtott volna.

A hadsereg parancsnok ettől függetlenül a helyszínen azonnal intézkedett a hadsereg körletében levő német alakulatok lefegyverzésére és a német összekötő tisztek bevonultatására. A magam részéről azonnal visszatértem törzsemhez Husztra, ahol már várt a vezérkar főnöke távirati utasítása, mely a németekkel való teljes együttműködést rendelte el.

Az ellentmondó rendelkezések hatása alatt a hadsereg parancsnok a kora délutáni órákban a csapatokat utasította, hogy a fegyverszüneti tárgyalások eredményeinek ismeretéig az orosz csapatokkal szemben provokatíve fel ne lépjenek, viszont minden orosz támadást visszautasítsanak.

A késő délutáni órákban a Bátyun székelő 1. sz. KSZV (Központi Szállításvezetőség Kirendeltség) parancsnoka a vezérkar hadműveleti osztályának utasítására távbeszélőn jelentette nekem, hogy a kormányzói szózat nem hiteles. Ennek hatása alatt felhívtam a vezérkar főnökét, majd Horthy főhadsegédét, Vattay altábornagyot, akit tőlem függetlenül a hadsereg parancsnok is felhívott. A vezérkar főnöke állomásánál senki sem jelentkezett. Ezért a szárnysegédhez, Kapitánffy vezérkari őrnagyhoz kapcsoltattam át, aki jelentette, hogy a maga részéről nincs tisztában azzal, hogy a kormányzói szózat hiteles-e, avagy sem, és mily intézkedéseket adott ki a vezérkar főnöke. Arra a kérdésemre, hogy mikor beszélhetnék a vezérkar főnökével, azt felelte, hogy megérkezése után vissza fog engem hívni. — A Vattay altábornagygyal folytatott beszélgetésem lényege volt: 1. a kormányzói szózat hiteles; 2. a németekkel az érintkezést meg kell szakítani; 3. az oroszokkal az érintkezést fel kell venni; arról azonban, hogy a fegyverszünet meg van-e kötve, és mik a feltételei, nem nyilatkozott, és a további beszélgetést elhárította azzal, hogy „nincs módom veled tovább beszélgetni, mert itt az események nagyon zajlanak".

Miután Kapitánffy vezérkari őrnagy ígérete dacára sem hívott vissza, őt este 7—8^h között ismét kerestem. De sem ő, sem a vezérkar főnöke nem jelentkezett. — Ezekután Pogány vezérkari ezredest, a kormányzó katonai irodájának főnökhelyettesét kerestem, úgy a kormányzóságon, mint magánlakásán, azonban sem akkor, sem az éj folyamán, sem 16-án reggel a budapesti távbeszélő központ már nem kapcsolta.

Husztra való visszaérkezésem után egy légvédelmi gépágyús osztályt és a hadsereg törzscsapatainak egy részét a Husztra vezető utak elzárására kirendeltem, hogy német csapatok avagy egyes gépkocsik mozgását Husztról avagy Husztra megakadályozzák. — Emlékezetem szerint éjfél körül egy több rádió- és tehergépkocsiból álló oszlopra, mely az előőrsöknél a megállási parancsnak nem tett eleget, a légvédelmi gépágyúk megnyitották a tüzet, mire azok Beregszász felé visszafordultak. Nem sokkal később felhívott Heinrici vezérezredes vezérkari főnöke, Wagener német tábornok és kérdőre vont az általa Husztra, a német összekötő törzshöz irányított gépkocsik visszazavarása miatt. Egyben azt kérdezte, hogy vajon én is az árulók közé tartozom-e? — Röviden azt feleltem, hogy hadsereg parancsnokommal teljes mérvben azonosítom magam, aki kizárólag a kormányzói parancsnak engedelmeskedik. A beszélgetést azzal fejezte be: „Sind Sie in ihrem Oberbefehlshaber so sicher? — Válaszom: „Unerschütterlich. Nie wird er seinen Eid brechen." — „Also diese Aussprache wird schwere Folgen haben" fejezte be a beszélgetést Wagener.*

Éjfél előtt a hadsereg parancsnok visszatért Husztra és a kora reggeli órákban szándékozott a helyzetet tisztázni, annál is inkább, mert este Szálasi a magyar rádión bejelentette Horthy őrizetbevételét és a Vörös Hadsereg elleni küzdelem folytatását.

A helyzet tisztázása azonban reggel sem sikerült, mert a kormányzó katonai irodájával érintkezést venni nem lehetett, s amikor többszöri kísérletezés után a vezérkar főnökét sikerült készülékhez kapni, arról tájékoztatta a hadsereg parancsnokot, hogy irodáját el nem hagyhatja, az előszobában németek is vannak, majd intézkedett, hogy a hadseregnek a harcot a németekkel teljes egyetértésben folytatni kell, és hogy a hadsereg parancsnok Heinrici elöljáró német parancsnokunk meghívásának tegyen

* Magyarul: „Annyira biztos ön a főparancsnokában?" — „Megrendíthetetlenül. Esküjét sohasem fogja megszegni." — „Ez a kijelentés pedig súlyos következményekkel fog járni."

eleget. E meghívásról Kovács vezérkari őrnagy révén szereztünk tudomást, aki arról a vezérkar hadműveleti osztályából értesült és ezt nekem, a hadsereg vezérkari főnökének parancsra megjelentette.

A vezérkar főnöke által mondottakat hadsereg parancsnokom még a beszélgetés ideje alatt szavanként ismételte.

Felháborodással vettük tudomásul e tájékoztatást, midőn befutott a hadsereg parancsnokságnál működő német összekötő törzs vezetője, Heinrici német vezérezredesnek rádión adott azon parancsával, hogy hadsereg parancsnokom és én október 16-a folyamán Szobráncon jelentkezzünk és tisztázzuk előző napi tevékenységünket. A meg nem jelenésünk eseténi súlyos következményekre Röder német vezérkari ezredes még különösen felhívta figyelmemet. Röviden csak annyit feleltem neki, hogy nyugodjon meg, Husztról még a mai nap el fogunk indulni.

Adva volt tehát a Horthy által elrendelt fegyverszüneti tárgyalások ténye, de nem voltak ismeretesek a fegyverszüneti feltételek; ismeretes volt Horthy őrizetbevétele és Budapesten Szálasinak a németek által végrehajtott puccsa, mely a hadsereget a németek mellett akarta felhasználni. E helyzetben hadsereg parancsnokom elfogadta még az éj folyamán tett javaslatomat, hogy Molnár vezérkari őrnagyot egy rádióval az orosz vonalakon átküldjük, hogy a fegyverszüneti tárgyalások erédményét mielőbb megismerje és azokat a hadsereg parancsnokságnak tudtul adja. Később pedig a helyzet rendkívül kényes és sürgető voltára való tekintettel úgy döntött, hogy velem együtt azonnal és személyesen felveszi az érintkezést az orosz hadvezetőséggel, s addig a hadsereg parancsnokságot az éppen Huszton jelenlevő Vasváry vezérőrnagynak adja át ideiglenesen azzal, hogy a hadsereg további feladatát kellő módon tudomására fogja hozni s az általam fogalmazott és a hadsereg parancsnoka által aláírt kiáltványt a parancs vétele után közhírré teszi.

Ezután október 16-án este az orosz vonalakat Ökörmezőtől északra átléptük, a vereckei arcvonalon levő orosz hadosztály és hadtest parancsnoksággal az érintkezést felvettük. Nevezettek a fegyverszüneti tárgyalásokról tudomással bírtak, de azok feltételeit nem ismerték és Moszkvával közvetlen érintkezést venni nem tudtak. Ezért október 17-én utunkat Liszkóba folytattuk, ahol a 4. ukrán arcvonal törzsszállásán a hadseregparancsnok Faragho vezérezredessel, a moszkvai fegyverszüneti bizottság vezetőjével az érintkezést távbeszélőn felvette.

Október 18-án megérkezett Moszkvából Szentiványi követ, a fegyverszüneti bizottság tagja. Tőle az előzetes fegyverszünet szövegét hitelesen megkaptuk.

Még 18-án Petrov vezérezredessel a magyar és orosz hadseregek együttműködésében megállapodásra jutottunk. Ennek alapján a hadsereg parancsnokom parancsait 14 hadifogoly magyar tiszt vitte át a megfelelő magyar parancsnokságokhoz.

Ekkor aggályaimat jelentettem a parancsközvetítés ily módját illetően, és kértem, hogy magam is felvehessem a közvetlen érintkezést a hadsereggel, miután Molnár vezérkari őrnagy rádióállomásával az orosz vonalakban nem jelentkezett és így a hadsereg parancsnoksággal érintkezni nem lehetett."

„VÁLLALNI KELL A HARCOT!"

Az októberi fegyverszüneti kísérlet elbukott. A sikertelenség, a bukás okait elemezve a Kommunista Párt 1944. október 28-i, a magyar néphez intézett nyílt levelében a többi között a következő megállapításokra jutott:

„Maga a puszta tény, hogy mi történt október 15—16-án, mindenki előtt ismeretes.

Szálasiéknak szinte minden komolyabb megrázkódtatás nélkül sikerült Magyarországot teljesen a náci hadviselés szolgálatába állítani. A felelősséget ezért elsősorban Horthy és reakciós klikkje viseli. A Magyar Front és a KP külön is, két ízben is leszögezte, hogy az ország kivezetése a háborúból nem lehet egyszerű rádiószózat kérdése. A német megszálló csapatok és az általuk felfegyverzett nyilas bandák puccskészülődései szükségessé teszik a fegyverszünet komoly és alapos katonai előkészítését. Legelsősorban a honvédségnek átszervezését, a nácibarát tisztek leváltásával a felelős helyekről, a honvédség tervszerű együttműködésének előkészítését a Vörös Hadsereggel, végül a munkásság és a demokratikus erők felfegyverzését. Horthyék ugyan belátták a háború továbbfolytatásának nemzetgyilkos jellegét, de 25 esztendős reakciós felfogásukat nem tudta áttörni még a magyar nemzet egyetemes érdekeinek követelménye sem. Katonailag ki akarták vezetni az országot a háborúból, de politikailag féltek a Vörös Hadseregtől és a magyar nép demokratikus erőitől.

A honvédség átszervezésének mellőzésével és a magyar demokratikus erők kikapcsolásával akarták végrehajtani vállalkozásukat. Ez okozta próbálkozásuknak szánalmas összeomlását. Emiatt érte utol őket is végzetük. Emiatt sodródott Magyarország is a legsúlyosabb és a legtragikusabb válságba.

A történtekért tehát legelsősorban Horthyt és rezsimjét terheli a felelősség. Ezt elhallgatni nem szabad, ezt mindenkinek világosan kell látnia...

Végzetes hiba lenne azonban, ha csak ennyiben lelnék meg az október 15—16-i események magyarázatát. Ez csak az érem egyik oldala. Az érem másik oldala rámutat a magyar demokratikus szervezetek felelősségére, mulasztásaira és hibáira. A KP vezetősége élesen rámutat erre, mert éppen ez vezethet bennünket a leszűrt tapasztalatok értékesítésén keresztül ahhoz, hogy megmenthessük népünket a legsúlyosabb csapásoktól...

Ha a nyilasok számottevő erőkkel rendelkeztek volna, március 19-e után a nácik nem kísérleteztek volna a magával tehetetlen Sztójay-féle tömörüléssel, hanem egyenesen a nyilasok kezébe rakták volna le a magyar államgépezet kiépítésének feladatát a »háború megalkuvás nélküli« folytatására. Most is csak azért támogatták őket a hatalom elnyerésében, mert más elvetemült pojácatársaságot nem kaptak e szégyenteljes szerep eljátszására. Hogy a magyar társadalom milyen »tömegei« állnak befolyásuk alatt, elég utalnunk a »halálfejes légió« söpredékére, akik a »párt fegyveres csapataként« a zsidólakások rablásaiban tombolták ki magukat. A magyar társadalom minden rétege, beleértve a honvédséget és a tisztikar nagy részét is, idegenül, sőt ellenségesen állt szemben a nácibérenc gyilkos horda nemzet-ellenes politikájával. A nyilas erőviszony tehát e kérdésekre választ nem adott."

Igen keményen bírálta a nyílt levél a demokratikus erők szervezetlenségét: „Magyarországon megvolt ugyan a tömegek békevágya, de nem volt meg kellő harckészsége és az áldozatok vállalni merése. A magyar tömegek széles rétegei, beleértve a munkásság jelentős rétegeit is, túlságosan bíztak egyrészt Horthy béketapogatózásaiban, másrészt a Vörös Hadsereg gyors lerohanásában. És azt hitték, áldozathozatal nélkül is meg lehet húzódni arra a kis időre a háborús események viharában. A KP több alkalommal felhívta a dolgozó tömegek és a magyar nép figyelmét arra, hogy hiszékenysége végzetes. Rámutatott arra, hogy a békéért harcolni kell, mert a béke s a felszabadító Vörös Hadsereg várása nem az áldozatok elkerülését jelenti, hanem hatványozódását, mert a háború pusztításai így egyenként, faluról falura, városról városra fogják elérni országunk egész területét. Sajnos, a KP-nak igaza lett.

Hiba lenne azonban a demokratikus pártok és szervezetek részéről, ha a tömegek harckészségének hiányát túlságosan előtérbe állítanák, hogy ezzel eltakarják saját hibáikat és elkövetett mulasztásaikat. Hiszen a tömegek harckészsége mindig szervezettségük függvénye. Harckészségük ott és akkor nyilvánul meg legjobban, ahol és amikor saját erejük tudatára ébrednek. Erejük pedig szervezettségükben rejlik! Szervezetten végrehajtott csatározásokban acélosodott meg és fokozódik, hogy képesek legyenek döntő vállalkozások sikeres megvívására is! A demokratikus pártokat és szervezeteket a legsúlyosabb hiba és a legnagyobb mulasztás terheli a szervezés terén. Nem elég pusztán a propaganda a tömegek harcba lendítéséhez. A propagandát nyomon kell követnie a szervezés aprólékos, türelmes, szívós munkájának. A Magyar Front ezt a munkát nem végezte el, igen nagy részben ezért hiányzott és hiányzik ma is a tömegek kellő harckészsége. És sajnos ettől a hibától a KP sem volt teljesen mentes.

A Magyar Frontnak ma súlyos történelmi feladata, hogy ettől a hibától megszabaduljon."

A nyílt levél megjelölte a válságból kivezető utat: „Adott történeti helyzetünk parancsa: a magyar népnek nem várakoznia kell a Vörös Hadsereg felszabadítására, hanem az általános nemzeti ellenállással vállalnia kell a harcot a Vörös Hadsereg támogatására, országunk és népünk érdekében! Ma a harc vállalása kisebb áldozatokkal a békét és szabadságot jelenti, a harc nem vállalása pedig azt, hogy a háború végiggázol minden hajlékon, tanyán, falun és városon!

Az általános nemzeti ellenállás a Vörös Hadsereg támogatására, országunk és népünk felszabadítására ma elsősorban fegyveres harc, a partizánharc vállalását jelenti.

A KP vezetősége fegyverbe szólítja a magyar nép legjobb fiait!"

Machtergreifung Szálasi módra — Megalakul az MNFFB — A lakosság ellenáll a kiürítési parancsnak — Honvédek és partizánok a németek ellen — Menekülnek a nyilasok

Idő: *1944. október 16,* délután 6 óra, hely: a Honvédelmi Minisztérium Dísz téri épülete. *Szálasi Ferenc,* a Hungarista Mozgalom atyja és vezére nagy munkában van: *kormányt alakít.*

Minden a lehető legnagyobb rendben van, a német követ, Edmund Veesenmayer nem sokkal előbb adta át neki a Horthy kormányzó által aláírt két okmányt. Az egyikben Horthy visszavonta az előző napon, október 15-én kiadott fegyverszüneti proklamációt, a másikban lemondott kormányzói tisztéről és átadta a hatalmat Szálasi Ferencnek, a nyilaskeresztesek Führerjének.

Most már megnyugodtak a nyilas vezérek, nem kellett félniök attól, hogy Horthy hívei vagy a rendőrség, csendőrség alakulatai fellépnek ellenük és a román fasiszta Vasgárda vezetőinek sorsára juttatják őket: a Vár minden bejáratát német SS-ek őrzik, géppisztolyos német katonák fedezete mellett közlekedtek, tanácskoztak egész nap Szálasi és alvezérei. Október 16-án a késő délutáni órákban már szövegezték az első számú hivatalos közleményt:

„A Kormányzó Úr visszavonult az államügyek vitelétől és tudomásul vette vitéz Lakatos Géza miniszterelnök és kormánya lemondását. A rendkívüli intézkedéseket követelő helyzetre és körülményekre tekintettel hozzájárult ahhoz, hogy az államfői kérdés rendezésére háromtagú kormányzótanácsot alakítsak, s a kormányzótanács megalakításáig, valamint az államfői hatalom gyakorlására vonatkozó javaslatnak előterjesztése és törvényes formák közt történő elfogadása időpontjáig magyar királyi miniszterelnöki minőségemben ideiglenesen a kormányzói jogkört is gyakoroljam, nehogy a késedelemből Nemzetünkre és Hazánkra súlyos kár és veszedelem származzék. Kelt Budapesten, 1944. évi október 16. napján. Szálasi Ferenc s. k.

Megvolt a felhatalmazás, *Szálasi egyszemélyben m. kir. miniszterelnök és kormányzó lett;* semmi akadálya sem volt annak, hogy megalakítsa a *kormányzótanácsot,* és tagjainak azonnali hatállyal kinevezze *Beregffy Károly* vezérezredest, *Rajniss Ferencet és Csia Sándort.*

A következő aktus az *új kormány kinevezése* volt. A Szálasi-kormány névsora nem volt valami nagyon bizalmat keltő; a régi Horthy-miniszterek, Jurcsek Béla, Szász Lajos és Reményi-Schneller Lajos mellett tárcát kapott Szálasi valamennyi nevesebb alvezére: Szőllősi Jenő, Vajna Gábor, Kemény Gábor báró, Gera József, Kassai Ferenc, Budinszky László, Pálffy Fidél gróf, de Szálasi kegyéből beülhetett a miniszteri bársonyszékbe Rajniss Ferenc, Beregffy Károly, Szakváry Emil, Hellebronth Vilmos tábornok és Kovarcz Emil.

Ez volt az ellenforradalmi rendszer új garnitúrája, jobb már nem akadt.

Kik is voltak ezek az urak?

Nézzük mindenekelőtt a Kormányzótanács tagjait:

Beregffy Károly — Vörös János, Horthy utolsó vezérkari főnöke távozása után a legmagasabb rangú tisztje volt a hadseregnek. Nemcsak a Kormányzótanácsnak lett a tagja, de megkapta a honvédelmi tárcát és a vezérkar főnöke posztját is. Később, 1946 februárjában a Népbírósághoz intézett beadványában kinevezéséről a következőket írta: „1944. október 16. sorscsapásunk napja. Kész helyzetbe kerültem. Szálasi már mint Hadúr rendelkezett velem." Azután kormányzótanácsi tagságáról: „Erről csak utólag értesültem. Mint ilyen soha nem működtem. Feladatát ma sem tudom."

Rajniss Ferenc a 30-as évek ún. reformnemzedékének egyik vezéralakja. Politikai pályafutását Gömbösnél kezdte — 1935-ben Dombovárott választották képviselővé, „némi" hatósági segédlettel —, Imrédynél folytatta, az Új Magyarság ismert és hírhedt publicistája lett és Szálasinál végezte. Kitűnő kapcsolatok fűzték „illetékes" német birodalmi körökhöz, sem a becsület, sem a tisztesség szobrát nem lehetett volna róla megmintázni...

A harmadik tag *Csia Sándor* volt. Mint titkár működött a Helyiérdekű Vasútnál, kezdettől fogva hűségesen szolgálta Szálasit; mint 1939-ben készült életrajzában olvasható: „Élénk részt vett az ellenforradalmi mozgalmakban, a nemzeti szocializmus-

hoz mindjárt a mozgalom megindításakor csatlakozott és annak egyik legrégibb katonája."

Ami pedig a minisztereket illeti: *Szöllősi Jenő* gyógyszerész volt Makón, és 1927-ben mint virilista (legtöbb adót fizető) tagja lett Csanád megye törvényhatósági bizottságának. Arról, hogy miért csatlakozott a honi nácikhoz, később, 1946 februárjában a következőket írta: „A megindult második világháború azt a képet mutatta, hogy Németország diktáló hatalommá lett Európában s ezért szükségesnek tartottam azt, hogy Magyarországon egy olyan mozgalom verjen gyökeret, amely a németek által kialakítandó új Európában hasonló világnézeti alapon állva biztosítani tudja a történelmi Magyarország fennállását. Én ennek a garanciáját a magyar Hungarizmusban láttam és ezért csatlakoztam e mozgalomhoz."

Kemény Gábor báró Móron szolgabíró volt, Szálasi közvetlen környezetéhez tartozott. 1944. október 15-ét megelőzően vezérével együtt sorozatos megbeszéléseket folytatott Veesenmayer követtel. Felajánlották: „a Hungarista Mozgalom elfogadja a nemzeti szocialista világnézetet és *Németországnak az Európaközösségben leendő vezető szerepét*". Felajánlották továbbá azt is, hogy *„a Hungarista Mozgalom, ha hatalomra jut, Magyarország erőtényezőit totálisan beállítja Németország háborújába"*. Ezért lett külügyminiszter.

Gera József Szőllősi háziorvosa volt, a harmincas évek elejétől kezdve a Csanád megyei Szent István közkórház gyermekgyógyász főorvosa. Miután tiltott röpiratok terjesztése miatt fogházbüntetésre ítélték, és Makón nem folytathatta orvosi tevékenységét, feljött Budapestre és az Andrássy út 60-ban, a Hűség Házában az „Országos Pártépítés" vezetője lett. Ezt a funkcióját később Kapuvárott is megtartotta...

Budinszky László a fehér terror idején a műegyetemi csendőrzászlóaljban szolgált. Később mint ügyvéd vezetőszerepet játszott a jobboldali Magyar Ügyvédek Nemzeti Egyesületében. Az Országgyűlési Almanach számára írt életrajzában szükségesnek tartotta kiemelni, hogy „aktív evezős, sielő és hegymászó..."

Hellebronth Vilmos tábornokról Kemény Gábor így vallott: *„Tévedésbe ejtettek Hellebronth hadfelszerelési miniszter hivatali jelentései a német csodafegyverek tényleges létezéséről és borzalmas hatásáról."*

Kovarcz Emil 1919—20-ban Horthy fővezérségén kezdte pályafutását: 1920. február 16-án Somogyi Bélát, a Népszava szerkesztőjét és Bacsó Bélát a lap munkatársát meggyilkolták. A rendőrségi nyomozás, majd a katonai ügyészség vádirata megállapította, hogy az egyik tettes Kovarcz Emil volt. Nem görbült meg egyetlen hajaszála sem, Horthy amnesztiát adott kedvelt tisztjének.

1938 decemberében a Dohány utcai zsinagóga előtt a péntek esti istentiszteletről kijövő emberek közé a szemben levő ház tetejéről kézigránátot dobtak; többen meghaltak, sokan megsebesültek. A terv szülőatyja, az egyik tettes Kovarcz Emil nyugállományú őrnagy volt. Ezután áttette székhelyét a Harmadik Birodalomba, ott belépett az SS-be és csak 1944 nyarán tért vissza Budapestre s a Hűvösvölgyben egy SS ezredes villájában élvezte a náci szövetséges vendégszeretetét. Végül 1944 október elején ő kapott megbízást Veesenmayertől és Szálasitól arra, hogy megszervezze az árulást a fegyveres erőn belül. A német katonák által őrzött Pasaréti úti villában szervezett, tárgyalt, osztogatta október 15-én délután a géppisztolyokat, lőszert, kézigránátokat. Most a kormányban fontos pozíciót kapott: tárcanélküli miniszter lett — a nemzet totális mozgósítására és harcbavetésére.

Ennyit bevezetőül a Szálasi-kormányhoz.

Amikor a budapesti rádió október 15-én délután német és nyilas indulókat harsogott, a náci Wehrmacht és az SS fedezete mellett a nyilas testvérek előszedték az elrejtett zöld ingeket és országszerte megkezdték a hatalom átvételét.

A „kis" nyilasok — „árpádsávos", nyilaskeresztes karszalaggal, oldalukon német géppisztollyal, övükben kézigránáttal — rablás, fosztogatás, erőszakoskodás és gyilkolás útján szerezték meg azt, ami éppen megtetszett nekik. Különösen kiváló „vadászterület"-ként kínálkoztak Pesten a sárga csillaggal megjelölt házak, ahová ezrével zsúfolták össze az asszonyokat, gyerekeket és öregeket, tízet-tizenkettőt egy-egy szobába. Éjszakánként, de később már nappal is rémület és halálfélelem ülte meg e házakat, senki nem tudhatta, hogy igazoltatás, nyomozás ürügyén mikor törnek rájuk, mit és kit hurcolnak el a megvadított, öldöklésre uszított nyilas pártszolgálatosok.

Mindez persze nem véletlenül, nem felsőbb, náci jóváhagyás nélkül történt. A fővárosban állomásozó SS egységek 24 óra alatt tökéletes rendet teremthettek volna, de nem tették. A felfordulás, a zűrzavar, a nap mint nap megismétlődő *zsidópogromok ideig-óráig elterelhették a figyelmet az ország kifosztásáról*, a gyárak leszereléséről, a gépek, a nyersanyag-készletek elszállításáról a Harmadik Birodalom területére, *arról, hogy az egész*

ország hadszíntér, arról, hogy a berlini hadijelentésekben egyre sűrűbben fordulnak elő olyan városnevek, mint Debrecen, Nyíregyháza, Karcag és Baja...

De már az első napokban nyilvánvaló lett, hogy a magyar népet nem lehet Szálasi bűvkörébe vonni. Tapasztalhatta ezt *Koródi úr* is, *Miskolc nyilas városvezetője,* aki október 17-én kiautózott a diósgyőri vasgyárba, hogy lelkesítő beszédben méltassa Szálasi hatalomrajutását. A munkások azonban olyan zajjal, füttyel fogadták, hogy a szépen megírt beszédből egyetlen mondatot sem tudott elmondani. Amikor pedig visszatért Miskolcra, a város legforgalmasabb pontján jól megfestett sarló-kalapácsos jelvények díszlettek, mellettük ilyen feliratok: „Halál Szálasira!" A diósgyőri vasgyár hosszú kőkerítésére másnap méteres betűkkel a következő feliratot festették: *„Halál Szálasira! Munkások! Ne dolgozzatok Szálasiért!"*

A „hatalomátvétel"-t követő első napok krónikájához tartozik, hogy Szálasi, a kormányzói jogkörrel felruházott m. kir. miniszterelnök táviratot intézett Hitlerhez. A bevezető mondat: „A hungarista államvezetés élén mint felelős m. kir. miniszterelnök *jelentkezem Nagyméltóságodnál...*" Azután: „A hungarista hatalomátvétel történelmi óráiban első köszönetemet, Führer, Önnek fejezem ki..."

Ezután hamisítatlan Szálasi „gondolatok" következnek: „Az Ön vezetése alatt harcoljuk ki a nacionalista és szocialista földgömbelrendeződés kereteiben az európai nagytér belső és nemzetiszocialista közösségen felépülő Európaközösség összhangját és rendszerét."

„Földgömbelrendeződés", „európai nagytér", „Európaközösség" — ezek, a beavatott fő-nyilasok számára is teljesen ködös fogalmak ettől kezdve elárasztották a nyilas uralom alá került sajtót...

Szálasi táviratának végén megismételte „háláját, hitét, hűségét", majd írásművét a következőképpen fejezte be: *„Sieg! Heil! Kitartás!"*

A Führer 1944. október 31-én Veesenmayer budapesti követnek a kardokkal ékesített hadi érdemkereszt lovagkeresztjét adományozta. De nem volt hálátlan Szálasi sem: a követ úr tőle a Magyar Szent Korona Rend nagykeresztjét kapta!...

1944. október 17-én Kemény báró, az új külügyminiszter, akinek műveletlenségéről különben legendák keringtek, magához kérette a lapok külpolitikai munkatársait és ismertette előttük

Szálasi Ferenc és az általa alakított kormány külpolitikai elgondolásait.

Kemény báró rendkívül „bölcs" és meglepő megállapításokkal lepte meg a jelenvoltakat. Így a többi között rámutatott arra, hogy tétovázásnak nincs helye, bejelentette elkötelezettségét, kitartását a háromhatalmi szövetség kereteihez, majd hitet tett előbb „Délkelet-Európa életközössége," azután a német—magyar egymásrautaltság, végül az európai sorsközösség mellett.

De ez még nem volt elég: hosszan fejtegette az angol és amerikai háborús célok „ferdeségét", ugyanakkor tudtul adta, hogy Szálasi Ferenc külpolitikájának programja: „harc, harc egy új Európáért".

Az újdonsült külügyminiszter tájékoztatójának befejezéséül — mint az 1944. október 18-i lapok közölték — „a hűség jegyében üdvözölte Hitler Adolfot, Mussolinit, a Tennót, köszönve az értünk tetteket".

Ritka, magasszínvonalú külpolitikai program!...

Az ugyanezen a napon megtartott első Minisztertanácson *meghatározták a kormány munkatervét,* az 1945. január 1-ig megoldandó feladatok sorrendjét. Szálasi itt, ez alkalommal közölte Veesenmayer 1944. szeptember 26-i és október 11-i, előtte tett hivatalos nyilatkozatát, mely szerint „Magyarország szabad, önálló és független állam, mely szabadságát, önállóságát és függetlenségét olyan mértékben nyeri el, ahogyan harcol".

Szóval: Hitler szemében Magyarország szabad, de mégsem az...

A munkaterv, vagy ahogyan Szálasi nemes egyszerűséggel elnevezte: „az első országépítő terv" tárcánként határozta meg a feladatokat:

„A miniszterelnökhelyettes munkakörébe sorolja az államfő kérdésének ideiglenes megoldását célzó előkészületeket.

Ezt november 4-ig szabályozni kell. A kormány az országgyűléssel együtt akarja az ország ügyeit vezetni. *A totális harcbaállítás felelősségében az Országgyűlés mindkét házát a legteljesebb mértékben részesíteni akarja.* Az Országgyűlés mindkét házát az idők követelményeinek megfelelően kell beállítani."

A belügyminiszter feladatai között szerepelt a közigazgatás megszervezése a feladatok gyors és idejekorán történő végrehajtására...

„A honvédelmi miniszter feladatai közé tartozik a harcoló honvédség teljes összhangba hozása a német hadsereggel."

A munkaterv meghatározta a többi minisztérium feladatkörét is, nem felejtve ki a demagóg jellegű ígéreteket, követeléseket sem.

Amiről a „munkaterv" nem szólott: Hitler szerint *Magyarországnak annyiban van létjogosultsága, amennyiben hajlandó magát feláldozni a Harmadik Birodalom védelmében!* Az ország totális harcbaállításához szükséges rendszabályokat már régesrégen kidolgozták Berlinben — de náci recept szerint ezek nem voltak benne a „munkatervben". A nép megkapta a megfelelő adag szociális demagógiát, a hangzatos, az alantas indulatok felkeltésére alkalmas jelszavakat, hogy mindenét odaadja a náci Németországért.

VEESENMAYER ÉS AZ OKW ELÉGEDETT...

1944. október 18-án délután 14 óra 10 perckor Veesenmayer a következő táviratot küldte Ribbentrop birodalmi külügyminiszternek. A távirat, amely a „Citissime" (leggyorsabban — KE) jelzést kapta, 15 óra 20 perckor érkezett Berlinbe:

„Tegnap este felkeresett Szálasi és Kemény. *Szálasi beszámolt nekem a tegnapi minisztertanácsi ülésről, amelyet ő egyoldalú parancskiadás formájában folytatott le.* Az ülésről felvett jegyzőkönyvet is el fogja nekem juttatni, amelyet én haladéktalanul továbbítani fogok. Egyebekben a következő kérdések tekintetében megkaptam az azonnali hozzájárulását:

1. A havi háborús hozzájárulás összege 200 millió pengőről 300 millió pengőre emelkedik. Az azon felül adódó szükségletet előleg útján folyósítják.
2. Nádas lesz a hadműveleti osztály vezetője.
3. A bevezetett éjszakai kijárási tilalmat azonnal enyhítik. A mozikat megnyitják és az alkoholtilalmat borra és sörre feloldják.
4. Szálasi beleegyezett abba, hogy ma Baky államtitkárt fogadja és neki, kölcsönös megegyezés alapján, megfelelő tisztséget juttat. Ezzel az SS birodalmi vezérének különleges kívánsága teljesül.
5. A Keleti Front Bajtársi Szövetségének vezetője, aki az utóbbi hetekben kiválóan viselkedett, a mai nap folyamán nagyon megfelelő pozíciót fog kapni, államtitkári rangban.
6. Kolosváry-Borcsa lesz a sajtóügyek kormánybiztosa. A Külügyminisztérium eddigi sajtófőnöke, Zilahi Sebes kétoldali megegyezés alapján Berlinbe megy mint sajtómeghatalmazott, kibővített felhatalmazással."

Szálasi nem volt hálátlan, készséggel kifizette a benyújtott „számlát", teljesítette Veesenmayer követeléseit...

Egyébként ezen a napon Veesenmayer még egy „citissime!" jelzésű táviratot küldött Berlinbe. A távirat szövege: „Von Bach, SS Obergruppenführer és rendőrtábornok, akit az SS birodalmi vezére különleges feladattal küldött ide, október 17-én megbízatása alól felmentést nyert. Közölte velem, hogy a parancskiadási hatalom ismét átment a megfelelő szervek kezébe. Rahn nagykövettől és tőlem tegnap elbúcsúzott és a legmelegebb köszönetét fejezte ki a politikai oldalról kapott hathatós támogatásért, egyúttal kifejezésre juttatta azt a véleményét, hogy első ízben volt alkalma tapasztalni a politikai, a katonai és a rendőri szervek ideális együttműködését. Ezen okból lehetséges volt az akciót súrlódásmentesen és minden vérontás nélkül végrehajtani."

Veesenmayer, Rahn és von Bach elégedettsége érthető volt: a vártnál könnyebben teljesítették a feladatot, úgyhogy egyelőre nem kellett tartaniok attól, hogy Hitler leütteti a fejüket...

De elégedettség tűnik ki az OKW Kriegstagebuchjának 1944. október 17-i bejegyzéséből is: „A 24. páncélos hadosztályt, amint a helyzet Budapesten megszilárdult, azonnal visszavonták Budapestről, úgyhogy október 19-én a 4. SS páncélos hadosztállyal Mezőtúr irányában támadásba mehetett át."

Továbbá:

„... A szárazföldi hadsereg vezérkari főnöke napiparancsában megállapította, hogy *»a magyarországi politikai csatát« most már megnyerték*, és a magyar hadsereg teljes összeomlásával nem kell számolni, most az a cél, hogy az összes rendelkezésre álló haderőt harcba lehessen vetni..."

A „HUNYADI SS"

Ami pedig a magyar katonai egységek harcbavetését illeti, arról az OKW hadinapló kiegészítésére a következőket kell elmondani: Még egy hét sem telt el a nyilasok hatalomrajutása óta, amikor *október 20-án Beregffy honvédelmi miniszter* felhívást

tett közzé: *új katonai egység kerül felállításra* önkéntes jelentkezés alapján. Az egységet a legmodernebb német fegyverekkel, német egyenruhával látják el, ugyanúgy, mint a Waffen SS, a fegyveres SS alakulatait. A szolgálati és vezényleti nyelv magyar, az első magyar SS hadosztály katonai esküjét a magyar államfőre teszi le; a jelentkezés „legvégső" határideje 1944. nov. 20. Minden jelentkezőnek ugyanazon jogai, kötelességei és illetményei vannak, mint minden SS katonának. A hadosztály elnevezése *„Hunyadi SS páncélgránátos hadosztály"*.

A Hunyadi SS felállításával kapcsolatban érdemes összefoglalni, hogy a náci Németország és Magyarország között — időrendi sorrendben — a következő megállapodások születtek az SS-be való toborzásról:

— Az 1942-es megegyezés értelmében a magyarországi svábok önként jelentkezhetnek a birodalmi SS-be, de jelentkezés esetén elvesztik magyar állampolgárságukat.
— 1943 márciusában a Kállay-kormány hozzájárult ahhoz, hogy a honvédség kötelékében szolgálatot teljesítő ún. volksdeutschok („népi német"-ek) közül 10 000 főt toborozhatnak az illetékes német szervek az SS-be.
— 1944. március 19 után oly értelmű megállapodás jött létre, hogy minden, a német kisebbséghez tartozó hadkötelesnek be kell lépnie az SS-be, de magyar állampolgársága megmarad.
— 1944 augusztusában Csatay honvédelmi miniszter megegyezett a német vezetőséggel magyar SS hadosztályok felállításában. Ezek az alakulatok — a megegyezés értelmében — csak Magyarországon vethetők be, magyar vezetés alatt állnak, megtarthatják a magyar felségjelet.
— Végül: 1944 novemberében Feketehalmy-Czeydner, Beregffy honvédelmi miniszter helyettese, elfogadta azt a német követelést, hogy a szétvert magyar seregtestek helyébe nyolc új hadosztályt állítsanak fel, négy SS és négy honvéd hadosztályt.

1944. március 19-ig csak birodalmi német SS alakulatokba jelentkezhettek magyar állampolgárságú, magukat német nemzetiségűnek valló egyének. Magyarok csak a magyar hadsereg tagjai lehettek. Erre még Horthy is ügyelt. A március 19-i német megszállás után, amikor a harctér közeledett az ország határához,

Horthy e téren is engedett a németeknek. Szálasi és Beregffy csak végrehajtották azt, amit Horthy és Csatay kitervezett az ország „megvédésére": a 17—30 éves magyar fiatalokat be kell sorozni a Waffen SS, a fegyveres SS kötelékébe...

A jelentkezési hirdetményt október 20-án tették közzé: ámde november 20-án, a jelentkezés határidejének „legvégső" napján a határidőt december 15-ig meghosszabbították, állítólag azért, mert „nagy volt az érdeklődés a hazafias magyar ifjúság körében"...

Beregffy vezérezredes 91 007/eln. 10—1944. számú november 20-i keltezésű körrendeletéből azonban kitűnik, hogy a magyar katonai egységek parancsnokságai az október 20-i rendeletet vagy egyáltalán nem, vagy csak egészen felületesen hajtották végre: a tisztek nem fejtettek ki nagy buzgalmat abban az irányban, hogy katonáik átmenjenek a német—magyar SS kötelékébe.

Csak lassan-lassan gyülekeztek az önkéntes jelentkezők, s megkezdődött Vas és Zala megyében a kiképzés; a magyar lakosság is megismerkedett a különleges új alakulattal. Erről majd később. A magyar nép döntő többsége nem mutatott nagy hajlandóságot arra, hogy feláldozza magát a hitleri Németországért. Maga az OKW hadinaplója is elismerte, hogy a *„totális harcbavetés"* megvalósítása Magyarországon komoly nehézségekbe ütközik:

„A hónap második felében bebizonyosodott, hogy mind az új kormány, mind a magyar vezérkar minden tőle telhetőt megtesz a harc folytatása érdekében, de fáradozásaik ellenére növekedtek a bomlási tünetek. Október 28-án a német katonai attasénak azt kellett jelentenie, hogy bár a magyar legénység semmiképpen sem fordul a németek ellen, azonban néhol még gyengébb ellenséggel szemben sem tanúsít semmiféle említésre méltó ellenállást, vagy állásait elhagyja és átöltözik. A kiürített területekről származó katonák közül sokan megszöknek. A vezérkar főnöke éppen ezért hozzájárulását adta ahhoz, hogy a német katonai attasé foganatosítson rendszabályokat, melyek szerint a *magyar egységeket teljes egészükben oszlassák fel és a használható részeket a német hadosztályokba sorolják be."*

HATALOMÁTVÉTEL ALSÓ SZINTEN

A „hatalomátvétel" nemcsak a legfelső kormányzati helyeken történt meg: alsóbb szinten, a városokban és községekben is sor került az „őrségváltásra", ha nem is mindenütt a nyilaskeresztesek kerültek előtérbe.

Az éveken át szélsőséges nacionalista jelszavakat harsogó Hungarista Mozgalom kénytelen volt tudomásul venni, hogy Magyarországon, a magyar közigazgatás irányításában idegen erők óhajtanak döntő szerephez jutni. A magyarországi németek népi szövetségének (Volksbund der Deutschen in Ungarn, röviden: VDU) helyi szervezetei jelentkeztek a magyar közigazgatási hatóságoknál és utasításokat adtak a közigazgatás jövőbeli működése tekintetében...

Erről tanúskodik az alábbi jegyzőkönyv:

JEGYZŐKÖNYV

felvette a szentgotthárdi járás alulírott főszolgabírája Szentgotthárdon, a főszolgabírói hivatalban, 1944. október hó 27-én. Tárgy: Hinkó József V. D. U. körzetvezető, szentgotthárdi lakos 6 pontból álló rendelkezés végrehajtását kéri azon községekben, amelyekben V. D. U. helyi csoportok vannak.

Jelen vannak az alulírottak.

Megjelenik Hinkó József V. D. U. körzetvezető, szentgotthárdi lakos és az ide csatolt, 6 pontból álló irat értelmében az alábbi rendelkezések végrehajtását kéri a V. D. U. helyi csoporttal bíró községekben:

»1. A községháza azonnali fellobogózása a magyar és német zászlókkal egy héten át, a Szálasi-kormányzat életbelépte alkalmából.

2. Hitler vezér és kancellár arcképének azonnali elhelyezése a községi irodában és a Horthy-képek eltávolítása, később az új államfő képe is elhelyezendő. A Hitler-képet és horogkeresztes zászlót e célból egyelőre a helyi csoport bocsátja rendelkezésre.

3. A jelenlegi képviselőtestület csak a kezelési ügyeket intézi az új községi vezetőség kinevezéséig. (A községi vezetőség kinevezése ügyében a soproni V. D. U. területvezetőségtől nyert útbaigazítás után később fog intézkedés történni.) A község vezetősége csak a V. D. U. helyi vezetőségével karöltve intézheti hivatalos ügyeit.«

A 4—6. pont alattiakra vonatkozó intézkedések nem képezik külön hatósági intézkedés tárgyát, s azok csak tudomásul szolgálnak.

A fenti 1—3. pont alatti rendelkezéseket Hinkó József V. D. U. körzetvezető az alábbi községek részére kéri kiadni: Rábafüzes, Jakabháza, Alsórönök, Felsőrönök, Nemesmedves, Alsószölnök, Felsőszölnök.

A vonatkozó 6 pontból álló irat jelen jegyzőkönyvhöz csatolva.

Ezzel a jegyzőkönyv záratott és aláíratott. Kmft. Főszolgabíró. Csaba jegyzőkönyvvezető."

A melléklet szerint a 4., 5., 6. pont így szólt:

„4. Az összes helyi csoportok jelöljenek ki otthonuk részére egy üresen álló zsidó házat és ezt a jegyző által foglaltassák le.

5. A helyi csoportvezető állandóan tartsa fenn a jegyzővel az érintkezést és a községhálózatból tartsa fenn távbeszélő útján az összeköttetést a körzetvezetőséggel.

6. Szabotálók nem lesznek kímélve, és a csoportvezető a hatóságok előtt nyomatékosan szerezzen érvényt rendeleteinknek."

Alaposan felkészültek a hatalomátvételre — a német „népcsoport" tagjai, a volksbundista testvérek is...

KIÜRÍTÉS

Visszatérve az október 17-i Minisztertanácson meghatározott munkatervre:

Az „országépítés" első intézkedései közé tartozott a *kiürítési kormánybiztos hatáskörének kibővítése.* Az 1. § szerint „a kormánybiztos szabályozza és végrehajtja az egész ország területén a hatóságok, hivatalok, szervek és intézmények, személyek és javak (állatok, anyagok) kiürítését, a helyváltozás alatti felügyeletét és ellátását és azoknak más területen történő elhelyezését".

A kormányrendelet dátuma: 1944. október 20.

Négy nap múlva újabb rendelet jelent meg, amely a „*kiürítési* kormánybiztos" elnevezést — nyilván kellemetlen hangzása miatt — „országos *elhelyezési* kormánybiztos"-ra változtatta.

A hivatalos lap ugyanezen száma közölte, hogy a Szálasi-kormány *kisbarnaki Farkas Ferenc altábornagyot nevezte ki országos elhelyezési kormánybiztossá...*

Német részről a magyarországi kiürítési program végrehajtására, a Farkas altábornaggyal való harmonikus együttműködés megteremtésére *Kurt Becher* kapott megbízást: ő lett a vezetője annak a szervnek, amelynek feladata volt — a Budapesti Népbíróság 1947. április 15-én kelt elfogató parancsa szerint — „a hadi szempontból fontos javaknak, mint *gép, textil, bőr, fa stb. a front közelsége miatt Nyugatra való szállítása és biztosítása*".

Alig kezdett hozzá Becher SS alezredes különítménye — az országos elhelyezési kormánybiztos segédletével — a feladat keresztülviteléhez, amikor kiderült, hogy az első kiürítési területen (a Tiszától keletre és Szolnoktól északnyugati irányban, egészen a Dunáig és annak meghosszabbításában észak felé), már *tevékenykedik egy másik „szerv" is: a Heeresgruppe Süd, a déli hadseregcsoport.*

A különbség a két szerv között az volt, hogy a Becher-különítmény a *Szálasi-kormánnyal kötött megegyezés alapján* látott munkához, a német déli hadseregcsoport a *saját szakállára* vitt el minden megmozdítható tárgyat, élőlényt; amit pedig ott kellett hagyniok, azt elpusztították.

A Szabolcs megyei nagykállói járás egyik jegyzője nyomatékosan felhívta a községi jegyzőket, hogy minden körülmények között nyomozzák ki a bűntényeket elkövető német katonák neveit és katonai beosztását, de ez egy esetben sem sikerült. Tehát „általánosságban *német katonai alakulatokról* van szó — írja Puy József községi jegyző —, *amelyek végigvonultak Szabolcs vármegyén, mindenhol kárt okozva és rabolva...*"

A tiszaeszlári „kiürítés"-ről a jelentés a következőképpen szól: „Jelentem, hogy 1944. évi október 29-én *két szász SS katona* kinek személyazonosságát megállapítani nem tudtam, *felrobbantotta először a ref., majd a róm. kat. templomot.* Gúnyolódtak a plébánossal, hogy a szép nagy templomból sok kis templom lesz..."

Kalocsa polgármestere jelentette 1944. október 29-én: „A tegnapi napon több német katonai autó érkezett Kalocsára, és ezekbe berakták néhány textiles zsidóüzlet lefoglalt raktári készletét, amit az itteni nagyszámú nincstelenek és az utca közönsége tömegben végignézett. Azóta a lakosság hangulata — írja a kalocsai polgármester — még elkeseredettebb. Sérelmezik, hogy az *itteni textiliákat elszállították idegenbe,* holott arra a helybeli lerongyolódott lakosságnak is nagy szüksége lett volna..."

SZÁLASI „NEMZETVEZETŐ" LESZ!

1944. november 2-án összeült a Képviselőház, Tasnádi Nagy András elnöklete alatt, és miután jóváhagyólag tudomásul vette az október 15-e óta történteket, Horthy, a Lakatos-kormány lemondását, Szálasi kinevezését, „egyhangú lelkesedéssel" kimondta a sürgősséget arra a törvényjavaslatra, mely szerint *Szálasi Ferenc címe „nemzetvezető", Szálasit megilletik az államfő összes jogai,* végül hogy a nemzetvezető tölti be a miniszterelnöki tisztet is.

A törvényjavaslatot a parlament vita nélkül elfogadta.

Két nap múlva, 1944. november 4-én, szombaton Szálasi Ferenc elindult a Sándor-palotából, a Vár udvarán ellépett a katonai díszszázad, valamint a Nyilaskeresztes Párt Hungarista Mozgalom fegyveres alakulatainak arcvonala előtt, majd felment a palota fehér márványtermébe, hogy letegye a nemzetvezetői esküt...

A MAGYAR NEMZETI FELKELÉS FELSZABADÍTÓ BIZOTTSÁGA

1944. október 15-e után a *Magyar Front erőteljes szervezkedésbe kezdett.* A különféle ellenállási csoportok érintkezést kerestek és találtak is a Magyar Fronttal. A kommunisták javaslatára tervbe vették egy olyan központi szerv létrehozását, amely egyesíti az összes ellenálló csoportokat. E szerv vezetésére Bajcsy-Zsilinszky Endrét kérték fel. Bajcsy-Zsilinszky, aki október 15-e óta illegalitásban élt, vállalta a megbízatást, a Vác melletti Csörög községből feljött Budapestre és megkezdte tárgyalásait a Magyar Front pártjaival, valamint a különböző, csatlakozni akaró ellenállási szervezetekkel és csoportokkal. A tárgyalások eredményeként *1944. november első felében megalakult a Magyar Nemzeti Felkelés Felszabadító Bizottsága,* amelynek elnöke Bajcsy-Zsilinszky Endre lett. A Bizottságban a következő pártok és szervezetek képviselői vettek részt: Független Kisgazdapárt, Nemzeti Parasztpárt, Szociáldemokrata Párt, Kommunista Párt, Demokrata Néppárt, a legitimista csoport, a református szervezetek, a szakszervezetek, a Magyar Hazafiak Szabadság Szövetsége, a Szovjetunió

Barátainak Magyarországi Egyesülete, Magyar Március Szövetség, a Magyar Ifjúság Szabadságfrontja, valamint néhány horthysta ellenállási csoport.

Az „Ellenállás" című, illegálisan megjelenő lap a Bizottság megalakulásáról a következőket írta novemberi számában: „Rendkívül jelentős fordulat történt a magyar ellenállási mozgalomban. A Bizottságban helyet foglalt valamennyi baloldali párt, minden számottevő illegális csoport."

A Bizottság megalakulása után közös kiáltványt adtak ki, melynek fontosabb pontjai: a Bizottság nem ismeri el Szálasit „nemzetvezetőnek", nem ismeri el törvényellenes, hazaáruló kormányát sem, ellenállásra szólítja fel a társadalom minden rétegét. A magyar nemzet egyetlen alkotmányos képviselőjének a Magyar Frontot tekinti, a nemzeti felkelés végrehajtó szerve pedig a Magyar Nemzeti Felkelés Felszabadító Bizottsága (rövidítése: MNFFB).

A kiáltvánnyal egyidőben az MNFFB felhívással fordult Budadapest népéhez. „Felszólítjuk Budapest népét — olvasható a nagy számban terjesztett röpiratban —, hogy semmiféle kiürítési felszólításnak vagy bevonulási parancsnak ne engedelmeskedjen. *Maradjon mindenki a helyén, vagy rejtőzzön el, s mindenképp akadályozza meg a németek és a velük cimboráló hazaáruló nyilasok ördögi tervét: a magyarok elhurcolását.* Külön felhívjuk a közigazgatási és közüzemi alkalmazottakat, hogy saját érdekükben maradjanak a helyükön. A megfélemlített polgári rétegek, a papság, a munkásság óvja meg munkahelyét és munkaeszközét, és bátor helytállással mutassák meg, hogy e sokat szenvedett magyar néphez akarnak tartozni. Ígéretünk van arra, hogy senkinek ok nélkül nem lesz bántódása. Magyar Nemzeti Felkelés Felszabadító Bizottsága."

A Bizottság *legfőbb célul a fegyveres felkelést* tűzte ki. Ennek megvalósítására alakult meg a bizottságon belül a *katonai vezérkar.* Bajcsy-Zsilinszky javaslatára a vezérkar parancsnokává *Kiss János altábornagyot* jelölték ki, akinek közismert volt fasiszta-ellenes álláspontja, és akit Bajcsy-Zsilinszky már 1943 őszén a honvédelmi tárca élére javasolt. Ezt a javaslatát azonban sem Horthy, sem Kállay nem volt hajlandó elfogadni. Kiss János tagja volt annak a hadbíróságnak, amely 1943 decemberében és 1944 januárjában a délvidéki vérengzés ügyét tárgyalta. Rajta kívül tagja volt a katonai vezérkarnak *Nagy Jenő* vezérkari ezredes, *Tartsay Vilmos* vezérkari százados — valamint a

Kommunista Párt Központi Bizottsága mellett működő katonai Bizottság két tagja, *Pálffy György* és *Sólyom László.*

Nagy Jenő elgondolása alapján kidolgozta a vezérkar Budapest felszabadításának tervét: „Amint a Vörös Hadsereg Budapest határához ér, a beszervezett csapatok, tisztjeik irányítása mellett, a felfegyverzett munkásság és polgárság segítségével adott jelre megrohanják a német megszálló sereg irányító parancsnokságait, az Astoriát, a Royalt, a Ritzet, a Wien-szállót, a svábhegyi Gestapo fészket, a német követséget, a nyilas minisztériumokat és a Hűség Házát. Más rohamalakulatok megszállják a postát, a MÁV igazgatóságot, a pályaudvarokat és a vasúti csomópontokat. Ismét más alakulatok birtokukba veszik a Duna-hidakat, amelyek az ország jövője szempontjából elsőrendű fontosságúak, ártalmatlanná teszik az őrséget, leszerelik a robbantóanyagokat és így megakadályozzák a robbantásokat. A terv szerint ezekkel az akciókkal egyidejűleg *harcoló csapatok Budapest déli részén megteremtik az összeköttetést az orosz csapatokkal, és azt mindaddig tartják, amíg a Vörös Hadsereg alakulatai beérkeznek a fővárosba és a magyar csapatokkal együttműködve, megsemmisítik a német és nyilas egységeket.*" A terv azonban nem számolt a lehetőségekkel, a reális helyzettel. A katonai vezérkarnál jelentkezett tisztek egy része nem volt hajlandó a parancsokat teljesíteni; gátolta és veszélyeztette a vezérkar munkáját másrészt az is, hogy megbízhatatlan elemek is közeljutottak a vezérkarhoz.

A Kommunista Párt képviselői óvták a vezérkart az elhamarkodott, elsietett akcióktól, és azt az álláspontot képviselték, hogy nem fegyveres felkeléssel, hanem *a tömegek csoportjainak napi harci vállalkozásai útján kell általános jellegűvé tenni a magyar nép fegyveres felszabadító harcát.*

A Bizottság hívó szava lelkes visszhangra talált. 1944 novemberében egymás után jelentek meg az illegális újságok, a „Szabad Ifjúmunkás", az „Ellenállás" a „Szabadságharc", ezrével terjesztették a fegyveres harc gondolatát propagáló röpcédulákat. Íme, az egyik röpcédula:

„Ifjúmunkások! Parasztifjak! Diákok!

Az önkéntes kiürítés teljes csődje után Szálasiék hazaáruló klikkje megkezdte Budapest ifjainak erőszakos elhurcolását. Eddig már tizenegy korosztályra terjesztették ki a deportálást. De mindannyiunkat el akarnak hurcolni, otthonunktól el akarnak sza-

kítani, hogy fővárosunkat rommá lőhessék, Budapest valamennyi hídját, gyárát, középületét a Margithíd sorsára juttassák.

Ne tűrjétek! Védjétek meg Budapestet! Ne engedjétek elpusztítani! Ne engedelmeskedjetek semmiféle behívásnak! Akadályozzátok meg a német megszállók és nyilas lakájaik nemzetgyilkos terveit!

Harcoljatok minden rendelkezésre álló eszközzel ellenük! Szerezzetek fegyvert! Szervezzétek az ifjúsági milíciát! Szervezzetek harci gárdákat! Készüljetek a fegyveres ellenállásra!

Halál a német megszállókra!

Halál a nyilas hazaárulókra!

A Magyar Ifjúság Szabadságfrontja, Katolikus Egyházak Ifjúsági Csoportja, Kommunista Ifjúmunkás Szövetség, Magyar Diákok Szabadságfrontja, Nemzeti Parasztpárt Ifjúsága, Protestáns Egyházak Ifjúsági Csoportja."

A Szabad Ifjúmunkás című lap vezércikkéből idézzük:

„Amikor a Kommunista Ifjúmunkás Szövetség megindítja lapját, a Szabad Ifjúmunkás-t, hogy népünk e sorsdöntő napjaiban éles fegyvere legyen a munkásifjúságnak, hogy nemzeti felszabadító harcunkban fáklyaként mutassa az utat az egész magyar ifjúságnak, első szavunk az ifjúsági mozgalom hős harcosainak és áldozatainak szól. S emlékezünk a magyar ifjúság legjobbjaira, akik a dolgozók ügyéért, népünk szabadságáért a Hadik-laktanyában, a Contiban, a rendőrségen, 1940-ben Alagon, 1942-ben az Andrássy-laktanyában, 1943-ban Soroksáron, 1944-ben Csillaghegyen és a Rökk Szilárd-utcában szenvedték végig a legbestiálisabb kínzásokat. Emlékezünk azokra, akik ma is börtönben sínylődve várják a felszabadulást. És emlékezünk mindenekelőtt nagy harcosunkra, tanítómesterünkre és vezetőnkre: Ságvári Endrére, aki fegyverrel a kezében esett el a fasizmus elleni harcban. Az ő hősi élete és halála példaképpen áll előttünk, megacélozza akaratunkat a harcban és megerősíti hitünket a győzelemben. Büszkék vagyunk rá, hogy a leggyilkosabb terror és annyi áldozat sem tudta megtörni a munkásifjúságot; ma itt állunk újból és a Kommunista Ifjúmunkás Szövetség vezetésével magasba emeljük az ifjúmunkások zászlaját, hogy harcba hívjuk a magyar ifjúságot.

... Mert ne felejtsük el: a Vörös Hadsereg fel tudja szabadítani

Budapestet, de a várost megmenteni a teljes kifosztástól, a felrobbantástól, a pusztulástól, Budapest népét megmenteni az elhurcolástól csak a magunk erejéből, csak a magunk harcával lehetséges. Budapestet fel fogja szabadítani a Vörös Hadsereg, de az tőlünk függ, hogy a felszabadított város népünk temetője vagy egy új és szabad élet otthona lesz-e?..."

Ugyanezen lap 1944. november 12-i számában így számolt be az ifjúság antifasiszta harcáról:

„Egy szórógárdistánk röpcédulákat vitt Óbudára. Nyomába szegődött egy biciklis detektív. Megállítja. — Mi van a táskádban? — Munkaruha! — Hadd látom! — A biciklit a falhoz támasztja és az ifi mellé lép. Gárdistánk két ütéssel leteríti, felkapja a biciklijét és biciklizve szórja szét a röpöt. Az akció elvégzése után a kerékpárt eldobva, villamoson eltűnik.

*

Egyik bérkaszárnyában sikeres röpgyűlést tartottak az ifik. Egyik hosszan csengetett, kettő őrt állt, a negyedik pedig határozott, rövid beszédben foglalta össze politikai álláspontunkat. A lakók a legnagyobb lelkesedéssel hallgatták a beszédet, mely a Vörös Hadsereg és az azonnali különbéke éltetésével végződött.

*

Egy kerékpáros ifjúmunkás fél liter vörös festékkel nyakonöntött két SS legényt. A közönség mosolyogva nézte és nem akadályozta meg, hogy kerékpárján gyorsan eltűnjön.

*

Újra éled az utca. Egyhetes szünet után megint rengeteg nyalókát, felírást láthatunk. Üzenjük az elszigetelt harci csoportoknak: munkájuk derék és helyes! De ne elégedjünk meg ezzel. Eljött a partizánharc ideje. Kezdjék meg ők is a munkát! Fegyverezzék le a nyilasokat és a németeket, rongálják meg a német járműveket, szerezzenek járműveket és legyenek készek a fegyveres ellenállásra!

Számítunk rájuk!

*

Egyik legnagyobb gépipari üzemünk leventeparancsnoka utasítást kapott, hogy a gyárban dolgozó leventéket 10 napi élelemmel azonnal indítsa útnak Dunántúlra. A fiatal parancsnok, nagyon helyesen, írásbeli utasítást kért. Ennek megérkezése késett, közben a leventék között elterjedt a kényszer-kiürítés híre. Másnapra „erősen megcsappant" létszámmal álltak munkába. — Leventék! Kövessétek példájukat! Ne teljesítsétek a kiürítési rendeletet! Ne engedjétek elhurcolni magatokat!

*

A Hungária vegyiüzemet leszerelték és munkásait, tisztviselőit a gépekkel együtt Pápára szállították. Útközben sok fontos és értékes gépi alkatrész »elkallódott«. A munkások és tisztviselők pedig csoportosan és egyenként hazaszöktek a fővárosba. Pápán állnak a gépek, de nincs, aki termeljen velük. — Munkások! Ifjúmunkások! Tagadjátok meg a gépek elszállítására vonatkozó parancsot! Egyetlen gépet sem engedünk leszerelni! Szükségünk van rájuk, hogy újra munkába állítva, velük építsük a holnap szabad, demokratikus Magyarországát!

*

Hadiüzemeinkben lázas pakolás folyik. A Weiss Manfréd-gyár edzőüzemeiben és több más helyen is kiadták a parancsot az indulásra. A vidékieknek Budafokon, a pestieknek a Nemzeti Múzeum előtt kell gyülekezniök 5 napi élelemmel, a parancs kihirdetése után legkésőbb 12 órával. A munkásság felháborodására és ellenséges magatartására való tekintettel egyelőre elálltak ettől a szándékuktól. A WM munkásai nem akarják elhagyni otthonaikat és a gépek elszállítását is megakadályozzák. Szükség esetén tudni fogják, hogy a gyárban levő fegyvereket hogyan kell a németek és bérenceik ellen fordítaniok!

*

Budapest minden hídja alá van aknázva. A Margit-híd már fel is robbant. Sok száz ártatlan ember esett áldozatul a nácik kapkodásának, amely egyedüli oka volt a hibás műszaki berendezések következtében előállt idő előtti robbanásnak. A bombatámadásoktól megkímélt hídjaink aláaknázva várják, hogy »barátaink« és »fegyvertársaink« az »európai kultúra védelmében« a levegőbe röpítsék őket. Ne engedjük kultúrértékeinket! Csak a fegyveres munkások és polgárok ereje lesz képes megvédeni őket!

*

Megjelent a plakát Budapest kiürítéséről. Ne engedjük kiüríteni a fővárost! Ne hagyjuk el otthonainkat, hogy azok a német rablók szabad prédái legyenek! Szabotáljátok a kiürítési rendeleteket!"

Hain Péter, a budapesti rendőrfőkapitányság politikai rendészeti osztályának vezetője a következőket jelentette a Belügyminisztériumnak a kommunista fiatalok ellenállási akcióiról:

„A főkapitányság politikai készenléti csoportjához jelentették, hogy folyó hó 28-án este, kb. $^3/_4$ 10 óra tájban a Kresz Géza-u. 8. számú ház előtt több német teherautó állt, amikor az utolsó kocsira ismeretlen tettesek egy kézigránátot dobtak. A kocsi megrongálódott. A tettest a nagy sötétségben elfogni nem tudták. A nyomozás megindult.

Osztályom detektívjei 12 rendbeli vasútrobbantás, illetve megrongálás kísérlete tárgyában folytatnak nyomozást.

A nyomozás eddigi adatai és megállapításai szerint szabotázscsoport működik Nagy-Budapest területén. Ez a csoport megbízható fiatal kommunistákat szervezett be és képezett ki a sínek megrongálásához szükséges robbanótöltetek szakszerű elhelyezésére. A robbantáshoz egyenként 200 grammos robbantótestek használatosak, melyeket párosával, csomag formájában helyeznek el. A robbanótöltetek időzített gyújtóval működnek...

Előfordult az az eset, hogy a MÁV pályaőr látta azt, amikor a szabotázscsoport tagjai elhelyezni igyekeztek a pályatesten a robbanóanyagot..."

A hadiüzemek munkássága munkalassítással, különféle szabotázsakciókkal, az értékes gépek leszerelésével, nyersanyagok elrejtésével harcolt a német fasiszták és a Szálasi-rezsim ellen. A front közeledtével az ellenállás napról napra erősödött.

Sándor László, tartalékos huszárfőhadnagy, csepeli alosztályparancsnok jelentette 1944. november 11-én felettes hatóságának:

„A magyar honvédség legújabb és a háború sorsára esetleg döntő jelentőségű, újrendszerű, magyar találmányt képező páncélrobbantó gránátjából, amely honvédségünk legkomolyabb el-

hárító fegyvere a T 34-esekkel szemben, *naponta mindössze 50 darabot gyártanak, holott megfelelő jóindulatú intézkedés mellett a termelés napi 1000 darabra emelhető.*"

Miután pedig „megfelelő jóindulatú intézkedés"-t sem a gyár vezetőségétől, de még kevésbé a munkásoktól nem várhatott, a következő javaslatot tette:

„1. Kihallgatandó: vitéz Makay Zsigmond tüzérezredes, a gyár honvédellenőrző kirendeltségének vezetője, kihallgatandó továbbá Almásy és Sánta százados a hadiüzemi parancsnokságtól.

2. vitéz Elekes vezérőrnagy, Korbuly János és Korbuly László igazgatók azonnali hatállyal leváltandók.

3. *Makay ezredes statáriális jogkörrel felhatalmazandó* a kiürítés végrehajtására, valamint a páncélrobbantó gránát gyártásának megszervezésére."

„Statáriális jogkör" — így vélték megoldani a termelés emelését — nem sok sikerrel.

A Szabad Magyarország című lap 1945. februárjában visszaemlékezést közölt arról, Diósgyőrött hogyan szabotálták a munkások 1944 novemberében a kiürítési parancsot. Ebből idézzük:

„Ács Árpád raktári alkalmazott a délelőtt folyamán szigorú ellenőrzés mellett bevagonírozott anyagot délután kipakoltatta és elásatta, a vagonokat pedig téglával rakatta teli...

... Mitterpach Zoltán D. 9. üzemi marós, miután gépének elszállítását megakadályozni nem tudta, lelopta annak motorját, miáltal a speciális gép használhatatlanná vált...

... Cserhalmi Ferenc D. 9. üzemi előmunkás vezetése mellett Hajó Gyula és társai leszerelték a gépekről a mikrométereket és egyéb műszereket, miáltal azok üzemképtelenné váltak."

Mindennek ellenére német irányítással, nem egy ízben SS felügyelet mellett, gyárak, ipartelepek százait szerelték le és elhurcolták a gépeket, a meglevő nyersanyagkészlettel, a Harmadik Birodalom területére. Így egyedül a csepeli WM művektől — 1944. november 1-ig — 353 880 kg súlyú csövet, gömbacélt, laposacélt, vaslemezt és szerszámgépet rakattak uszályokba, a Dunai Repülőgépgyárból elhurcolt anyagok és gépek súlya is megközelítette a 300 000 kg-t.

1944. november 14-én megállapodás jött létre a magyar és a német kormány képviselői között a háború folytatása szempontjából fontos iparágak áttelepítéséről a Birodalom és a Cseh—Morva Protektorátus területére. A megállapodás, melyet magyar részről Szakváry Emil iparügyi miniszter és helyettese, Hellebronth, német részről Veesenmayer követ és Boden, a Birodalom magyarországi különleges gazdasági megbízottja írtak alá, a következő elveket szögezte le:

„Minden áttelepítéshez a m. kir. iparügyi miniszter által képviselt m. kir. kormány határozata szükséges.

Az áttelepítéssel érintett magyar termelvények (különösen gépek, anyagok, fél- és készalkatrészek) tulajdoni viszonyai az áttelepítéssel nem változnak meg.

Azon lesznek (a német és magyar hatóságok — KE), hogy az üzem áttelepítésével együtt a magyar munkavállalók és ezek családtagjai is teljesen áttelepíttessenek."

(Ahogyan Kurt Becher 1945. október 15-i vallomásában elmondotta: „Az elszállítást minden elképzelhető eszközzel kellett foganatosítani, tehát az összes közlekedési eszközök igénybevételével, a taligától kezdve a dunai gőzösig.")

De nem volt kevés azért az sem, amit Kurt Becheréknek és a nyilasoknak sikerült elhurcolniok: 1948 nyarán a nattenbergi internálótáborban fogva tartott Kurt Becher a *Magyarországról elhurcolt gyári berendezések mennyiségét mintegy 800 vagonra és 30 uszályra becsülte.* (Ez a becslés csak a Kurt Becher-csoport által elhurcolt javakra vonatkozik, — Magyarországról a Harmadik Birodalomba 1945 áprilisáig jóval többet „mentettek ki".)

A Veesenmayer—Szakváry-féle megállapodás értelmében a náci Németországba kiszállítandó árukról pontos leltárt, átvételi elismervényt kellett készíteni. Az illetékes német szervek nem mindenütt tartották magukra nézve kötelező erejűnek ezt az előírást: amikor *Gánt bányaüzemének leszerelésekor* Kasnyik János bányamérnök arra kérte Sebesch őrnagyot, a Todt-szervezet ottani parancsnokát, hogy legalább a kihurcolandó anyagok és gépek leltárba vételét engedje meg, az röviden közölte, hogy erre itt mód nincsen, *majd lesz idő Németországban leltározni...*

A visszavonuló német csapatok kíméletlenül fosztogatták a polgári lakosságot. Hajnácskői csendőrezredes, a Belügyminiszté-

rium csendőrségi osztályának vezetője, akit a legrosszabb akarattal sem lehetett náci-ellenes érzelmekkel gyanúsítani, 1944. november 16-án a következő jelentést küldte Kemény külügyminiszternek:

„Az illetékes csendőrosztály jelentése szerint a Gödöllő környéki lakosság a kiürítési felhívásoknak részben azért nem tesz eleget, mert a visszavonuló német csapatok mindenütt feltörik a lakásokat, üzleteket, és ami elmozdítható (szőnyeg, bútor, ruha, ital, élelem és egyéb áru), elviszik.

A gödöllő—budapesti útvonalon gépkocsikat, lovakat, szekereket vesznek el a németek, ledobva róluk a tulajdonost.

Vecsés felől érkező menekültek elbeszélése szerint a németek még a lakosság jelenlétében is bemennek a lakásokba, és az ott talált ruhaneműt és élelmiszert erőszakkal elviszik.

Vecsés községben egy csendőrjárőr szemeláttára vitték el német katonák a gazdák terményeit és állatait.

Az aszódi őrskörletben levő, a Magyar Cukoripar tulajdonát képező mintegy 482 db szarvasmarhát elhajtotta a német katonaság, annak hangoztatásával, hogy miután az a magyar állam tulajdonát képezi, azzal a német katonai parancsnokság rendelkezik.

Rákosligeten a német katonaság az általuk feltört lakásokba több helyütt oda is piszkolt.

A németek által elkövetett erőszakosságok, fosztogatások napirenden vannak, és oly tömegesen fordulnak elő, hogy a közbiztonsági szervek erősen megfogyatkozott létszámuk miatt megakadályozni nem tudják.

A közvélemény lassan átitatódik e hírekkel, és a német-ellenes hangulat mindjobban terjed és fokozódik. E hangulatnak a tömegekben való elterjedése aggasztó következményeket vonhat maga után, ha kellő időben nem történik intézkedés az erőszakoskodások meggátlására.

Erre való tekintettel tisztelettel kérem Külügyminiszter Urat, szíveskedjék minél sürgősebben és eredményesebben odahatni az illetékes német szerveknél, hogy e visszásságok mielőbb megszűnjenek, és ezek által a közvélemény amúgy is felzaklatott hangulata ne fokoztassék, mert e híreknek a társadalom széles köreiben való elterjedése és egy esetleges egyöntetű német-ellenes érzület kifejlődése országunk sorsa és a hadviselés érdekei szempontjából komolyan aggasztóvá válhatik."[3]

A magyarországi hadműveletek befejezése után egy esztendővel a Pénzügyminisztérium a szakminisztériumoktól kapott adatok alapján összesített kimutatást készített a németek és a nyilasok által külföldre hurcolt magyar javakról.

E kimutatás jelentősebb tételei:

Gépjárművek: 26 000 személygépkocsi
5 600 tehergépkocsi
30 000 motorkerékpár

Vasút:	793 mozdony	*Hajózás:*	13 személyhajó
	20 motorkocsi		28 vontatóhajó
	2 058 személykocsi		66 csavargőzös
	33 481 teherkocsi		111 uszályhajó
			3 tengerjáró hajó

Gyáripar: Részben elhurcolták 415 gyár, üzem és műhely berendezését. Fontosabb, részvénytársasági alapon álló üzemek: Alumíniumérc Bánya és Ipar, Bauxitipar, Budakalászi Textilművek, Salgótarjáni Gépgyár és Vasöntöde, Budapesti Szerszámgyár, Újpesti Gyapjúfonó és Szövőgyár, „Chinoin" Gyógyszer és Vegyitermékek Gyára, Danuvia Fegyver és Lőszergyár, Diósgyőri Papírgyár, Dunavölgyi Timföldipar, Dunai Repülőgépgyár, Egyesült Izzó, a Gizella, a békéscsabai, a debreceni gőzmalom, Magyar Gyapjúmosó és Finomposztógyár, Pécsi Bőrgyár, Északmagyarországi Kőszénbánya, „Gamma" Finommechanikai és Optikai Művek, Ganz és Társa Villamossági, Gép-, Waggon és Hajógyár, Goldberger S. Fiai, Győri Textilművek, Hatvani Cukorgyár, Hungária Villamossági, Hutter és Schrantz, Kispesti Textilgyár, Kőbányai Polgári Serfőző, Magyar Acélárugyár, MÁVAG (Diósgyőr C. és D gyár, Győr, Budapest), Magyar Általános Kőszénbánya, Magyar Bauxitbánya, Magyar Pamutipar, Magyar Ruggyantaárugyár, Mezőhegyesi Cukorgyár, Nitrokémia Ipartelepek, Péti Nitrogénművek, Rimamurány—Salgótarjáni Vasmű, Soproni Selyemipar, Vadásztöltény- Gyutacs- és Fémárugyár, Weiss Manfréd Konzervgyár, Weiss Manfréd Acél- és Fémművei.

Kereskedelem: Elhurcolták 267 kis- és nagykereskedelmi vállalat áruraktárát, 510 millió pengő értékben (1938-as árakon). továbbá a nemzeti alapmértékeket (platina-iridiumból készült súly és méter prototípusok, együttes súlyuk 5 kg, értékük egyenlő kb. 35 kg színarany értékével).

Egészségügy: 2500 vagon honvédelmi egészségügyi berendezést

(kórházi felszerelések, gyógyszerek stb.), ezenkívül 25 polgári kórház és gyógyintézet felszerelését vitték el.

A *Honvédelmi Minisztérium* felügyelete alá tartozó szervektől 7940 tonna gépet, gépalkatrészt, vas- és faanyagot, üzemanyagot, ruházati anyagot stb. hurcoltak el.

Elvitték a *rendőrség és a csendőrség* felszerelésének nagy részét, a *városok, vármegyék* és *községek* tulajdonát képező nagymennyiségű készpénzt, írógépet, kórházi felszerelést, teher- és személygépkocsikat; a miskolci és a pécsi zálogházból az ékszereket (6,5 kg arany 385 kg ezüst), továbbá 205 tétel szőrmét, szőnyeget, írógépet, fényképezőgépet,

az Állami Pénzverdéből 59 kg színaranyat, 2,5 kg platinahulladékot, 8 vagon ezüstöt,

valamint 338 láda ezüstérmét, 455 láda ezüsttömböt, a Magyar Nemzeti Bankból egyebek között 42 kg rúdaranyat vittek el.

Elhurcoltak jelentős kulturális értékeket (képek, szobrok, könyvgyűjtemények, főiskolák, egyetemek felszerelése stb.) is.

Mezőgazdaság: Nyugatra került a mezőhegyesi, a kisbéri és a bábolnai ménes, továbbá a mezőhegyesi, kisbéri, bábolnai, gödöllői, iregszemesi, szőnyi, óhati, nagygombosi, környei és újszászi állami gazdaságok szarvasmarha-, ló-, sertés- és juhállománya, elvitték a tenyészállatokat és a gazdaságok, valamint magángazdaságok terményeit.

Víziúton 570 uszályhajó (135 000 tonna), vasúton 60 ezer vagon árut és nyersanyagot hurcoltak ki az országból. Arra nézve, hogy az országutakon mennyi értéket vittek ki, semmiféle adatgyűjtés nem folyt.

*

A még nyilas és német uralom alatt levő területeken napról napra szaporodó szabotázsakciókra válaszolva Serényi Miklós gróf nyilas képviselő 1944. november 22-én tartott beszédében elkeseredetten fenyegetőzött: „Szálasi Ferenc most még egy próbát tesz, hogy jobb belátásra bírjon minden becsületes magyart, és mindenkit a hungarista állam szolgálatába állítson. Megköveteli azonban minden munkástól, hogy a szabotázs megszűnjön, és mindenki a tőle telhető legnagyobb teljesítményt nyújtsa. Aki nem így tesz, meglakol és esetleg halálbüntetéssel is sújtjuk."

De ezeknek a fenyegetéseknek nem sok foganatjuk volt.

1944 november végén a német hadvezetőség utasítást adott: a hadihelyzet szükségessé tette *a magyar—német határ mentén nagyarányú erődítési munkálatok végzését.* A munkálatokra a 3.

honvédkerület hadműveleti kormánybiztosa — a Todt-szervezet irányítása, felügyelete alatt — a helyi magyar lakosságot rendelte ki, 15 napos váltással. A rendelet kilátásba helyezte: „Munkájáért mindenki mérsékelt díjazásban részesül, amely napi 6 pengő készpénzből, ebédidőben tartalmas, meleg levesből áll, a férfiak három darab, a nők egy darab cigarettát kapnak. A pénz- és cigarettajárandóságot tíz naponként a német munkavezetőség fizeti ki."

A magyar hadműveleti kormánybiztos rendelete a munkát megtagadókat rendőri felügyelettel, internálással fenyegette meg!

Nem sokkal e rendelet kiadása előtt, 1944. november 21-én a szombathelyi járás főszolgabírája Szentpéterfa község egész elöljáróságát azonnali hatállyal felfüggesztette állásától „eddig még nem tapasztalt, általános községi ellenállás miatt". Dr. Nagy János járási főszolgabíró rendeletének végén azon reményének adott kifejezést, hogy Szentpéterfa község lakossága megérti a háborús idők szavát, az elrendelt hadi munkában való részvételt „jó lélekkel és fegyelmezetten, önként vállalja és nem kerül sor a kilátásba helyezett megtorló intézkedésekre... Kitartás! Éljen Szálasi!..."

Mint a nyilas rendszerre jellemző momentumot érdemes még megemlíteni:

1944. november 23-án Vajna belügyminiszter „Sürgős! Szigorúan bizalmas!" jelzéssel ellátott rendeletet adott ki az alárendelt illetékes rendőri szerveknek. A rendelet szerint csökkenteni kell a nagykanizsai I. és II. sz. kisegítő toloncházban internáltak létszámát, és ezért elengedik azokat a nőket, akiket gazdasági okokból káros tevékenység vagy csavargás, vagy közveszélyes munkakerülés, vagy keresetszerű titkos kéjelgés miatt kellett annak idején internálótáborba zárni.

Az internálótáborok, börtönök befogadóképessége korlátolt, a Szálasi-rendszer létét nem veszélyeztetik a csavargók, munkakerülők, kéjnők, ők szabadon sétálhatnak, azokat kell őrizni a fogházakban, akik megtagadják a németekkel való együttműködést, vagy akik fegyveres ellenállást szerveznek...

De sem a terrorintézkedések, sem a nyilas sajtóban kolportált rémtörténetek nem tudták a lakosságot „jobb belátásra” bírni, a lakosság nem akarta lakóhelyét elhagyni, nem volt hajlandó a kiürítési rendelkezéseknek engedelmeskedni.

1944. évi november hó 24-én Villányi vezérkari alezredes elnöklete alatt az Országos Elhelyezési Kormánybiztosságon értekezlet volt. Az értekezleten az Iparügyi, a Kereskedelem- és Közlekedésügyi és az Igazságügyminisztérium képviselői jelentek meg. Ezenfelül Budapest székesfőváros képviseletében vitéz Horváth László székesfővárosi tanácsnok, továbbá az Elhelyezési Kormánybiztosság részéről Jolsvay vezérkari ezredes.

Az értekezlet jegyzőkönyvének fontosabb részletei:

„Elnök közölte, hogy *Csepel szigetére kb. egy ezrednyi orosz erő került.* Ez az orosz erő ez idő szerint Horthy-liget körül tevékenykedik. Magyar részről kb. egy zászlóaljnyi erőt vetettek be az oroszok előnyomulásának megakadályozására, ezenfelül tegnap — amint ezt Budapesten jól lehetett hallani — tüzérségi támogatásban is részesítették az elhárítást végző magyar erőket. *Az orosz továbbá Miskolcnál és Gyöngyösnél nagyobb erőkkel támadt.*

A balkáni német hadsereg csapatai elérték a Dunát. Nincs biztos értesülésünk arról, hogy mi a szándékuk. Az azonban bizonyos, hogy nagy német erőkről van szó, amelyek az oroszok számítását megzavarhatják.

A Budapest székesfővárost környező városoknak és községeknek kiürítése elég gyengén megy. Legközelebb Maglód község kiürítésére kerül sor. A kiürítéssel kapcsolatban azok részére, akiknek munkahelyük közelében való maradása kívánatos, úgynevezett kitérő helyeket jelöltek ki. Ezek a kitérő helyek a kiürített városok vagy községek közelében levő helységek. A többi személy részére Komárom vármegye gesztesi járását jelölték ki felvevő területül.

A lakosság semmi körülmények között sem hajlandó egyelőre lakóhelyét elhagyni, pedig vasúti kocsikat, a Bszkrt villamos kocsijait, továbbá a Mftr hajóit is rendelkezésükre bocsátották, azonban nem voltak hajlandók ezekbe a szállítóeszközökbe beszállni.

... Egyébként a kényszerkiürítést a németek kérték a fővezérségtől, amely azt el is rendelte. Erre a rendeletre tekintettel az elhelyezési kormánybiztosság természetesen szintén megfelelő rendelkezést adott ki.

Nem lehet megérteni, hogy a lakosság miért marad a helyén, hiszen sokan közülük kénytelenek pincékbe rejtőzni heteken keresztül, továbbá egész bizonyos, hogy az oroszok a lakosságot el fogják munkára hajtani... Érdekes jelenség, hogy a magyar sem harcolni, sem dolgozni nem akar. Mint magánember jelenti ki, hogy mindegyik minisztérium gyenge, mert a bűnösök közül nem lövet agyon 10—20 embert, amivel meg lehetne menteni a helyzetet.

A főhatóságok kitelepítése megkezdődött, azonban ezzel kapcsolatban is sok a zavaró körülmény. A kitelepítettek kényelmes otthont vártak, és csak hideg, fűtetlen szobát kaptak. Ezért aztán nagy az elégedetlenség, különösen azok körében, akik katonák még sohasem voltak, és így nem tudják, hogy milyen egyszerű körülmények között is lehet élni. A kitelepítettek közül ezért sokan visszatértek.

... Súlyosbítja a helyzetet a sok tehetetlen ember. Erre jellemző az egyik miniszteri tanácsos hozzájuk intézett távirata, amelyben intézkedést kér, mert a minisztériumi szállítmány már négy napja vesztegel az egyik állomáson, és ezért még élelmük sincs. A miniszteri tanácsos úr nem tudta, hogy a szerelvény szomszédságában katonai tábor van, ahol kaphatott volna élelmiszert, ha eszébe jut a táborparancsnoktól kérni. Egyébként rögtönzött étkeztető állomások is vannak: Székesfehérváron, Bicskén, Komáromban, Győrben, a veszprémi külső-pályaudvaron, Celldömölkön, Szombathelyen, Pápán, Csornán és Sopronban. Ezeken az étkeztető állomásokon feketekávét és sűrű levest szolgáltatnak ki.

A szálláscsinálással is sok volt a baj. Az érdekeltek sokat veszekszenek egymással, sőt az is megtörtént, hogy *a katonai menekültek kidobták a civileket.* Ennek alapvető oka, hogy sok főhatóság olyanokat küldött ki szálláscsinálóul, akiknek semmi tapasztalatuk nem volt ezen a téren. Kétségtelen az is, hogy kályhával és ágyneművel a szobák igen ritka esetben vannak felszerelve.

... Elismeri, hogy a magyar és a német katonaság részéről is történtek túlkapások. Ezeket a túlkapásokat a honvédelmi miniszter úrhoz kell bejelenteni, a honvédelmi miniszter úr ugyanis minden egyes feljelentést azonnal megvizsgál és — ha alapos — orvoslásáról is gondoskodik.

Ezek után elnök kijelentette, hogy a Dunántúlon értesülései sze-

rint még mindig igen sok hely van. Hiba azonban az, hogy elsősorban a vezető állásban levő tisztviselők nem hajlandók lakásukat a menekültek részére átengedni. Ez igen rossz példa. Ezenfelül tény az is, hogy a katonai alakulatok szükségtelenül sok helyiséget vettek igénybe.

...Elnök a hozzá intézett kérdésekre kijelentette, hogy az oroszok, úgy látszik, bekeríteni szándékoznak Budapestet. Erre mutat a Csepel-szigeti partraszállásuk is. Ezt fogja követni nyilvánvalóan a szentendrei-szigeti partraszállás.

Az értekezlet tagjai meglepetéssel értesültek minderről, és éppen ezért felvetették azt a kérdést, *van-e további terv a Dunántúlra menekült magyarokkal.* Erre vonatkozóan az elnök kijelentette, hogy *háborúban élünk, tehát senki sem tud erre megfelelő választ adni.*

...A vasúti kocsiknak és ezzel kapcsolatban a menekültek munkához juttatásának problémáit haladéktalanul meg kellene oldani. Ehhez természetesen megfelelő karhatalomra van szükség. Nem hiszi, hogy ne volna erre elegendő csendőr és rendőr, hiszen ezek elsősorban menekültek Dunántúlra.

Sokan hangoztatják, hogy a férőhelyek száma azért is kevés, mert a honvédség a vonatkozó rendelkezések értelmében földkunyhókat, barakkokat nem épít magának, és ezzel nem tehermentesíti az általa elfoglalt lakrészeket. A honvédség azért nem tudja az említett rendelkezést végrehajtani, mert se pokróca, se köpenye. Ennek viszont az volna a megoldása, hogy a zsidók pokrócait kellene a honvédségnek mielőbb átadni.

...Ezek után dr. vitéz Horváth László főjegyző kérdést intézett elnökhöz, vajon Budapest önkéntes vagy kötelező kiürítése van-e tervbe véve? Elnök kijelentette, hogy egyelőre csak Budapest önkéntes kiürítését vették tervbe. Ez azonban természetesen nem jelenti azt, hogy egyes kerületek kötelező kiürítését nem kell majd elrendelni. Ezzel kapcsolatban elnök megemlítette még, hogy Budafok, Budatétény és Albertfalva kényszerkiürítésére fel kell készülni.

Végül a hozzá intézett kérdésre elnök közölte, hogy a budapesti hidakat csak akkor robbantják fel, ha erre feltétlenül szükség lenne. Erről azonban a lakosságot 12 órával előtte tájékoztatni fogják.

Ezek után elnök hangsúlyozta, hogy felfogása szerint már most távozzék Budapestről mindenki, akire itt szükség nincs. Menjen el önként, mert később, amikor már nagy lesz a baj, nem lesz mód az elköltözésre."

Kurt Becher előbb már idézett vallomásában keserűen jegyezte meg: „A Budapesten levő általános pánikhangulat érezhető módon egy teljesen megorganizált elszállítást sem engedett meg."

Hogyan is festett az általános pánikhangulat?

Az illegális Szabad Nép 1944. decemberi száma írta: „December 4-én, hétfőn a kora reggeli órákban ragasztották ki Csepelen a hirdetményeket, melyek tudtul adták, hogy a község déli felét még aznap ki kell üríteni. A csepeli gyárakban dolgozók a község északi felébe menjenek, a többiek pedig induljanak el gyalog a bécsi országúton Komárom felé. A lakosság, mely alig egypár napja saját szemével látta a német rablást és fosztogatást a kiürített Soroksáron, mély felháborodással fogadta a rendelkezést. Tudták jól, hogy a kiürítés otthonukat, egy munkásélet minden eredményét zsákmányul dobja oda a fasiszta német és nyilas hordáknak, rájuk pedig a hajléktalanság, az étlen-szomjan kínlódás, a hideg és a kietlen téli országút minden borzalma vár. A lakosság az asszonyok vezetésével leszaggatta a hirdetményeket, később a községháza körül összegyülekezve az ablakokat betörte, és tüntetett a rendelet, a németek és nyilasok ellen. A magyar honvédek és rendőrök a tömeggel együttérezve védték és támogatták őket. Azt mondták a munkásoknak: »Ne hagyjátok magatokat, ne féljetek a nyilas csürhétől, itt vagyunk mi, és megvédünk titeket.« A kivonult nyilas karhatalom a teherautókról nézte tehetetlenül az eseményeket. Egy autón érkező nyilas vezért kődobálásokkal űzött el a tömeg. Két másik nyilast, akik a honvédek közül akartak egyet elfogni, az asszonyok megvertek, és a katonát kiszabadították.

Végül a németek és a nyilasok, látva a nép állhatatos harcát, takarodót fújtak és kihirdették, hogy a kiürítést visszavonják, minden marad úgy, mint volt..."

FEGYVERREL A KÉZBEN, A KÁRPÁTOKBAN

Miklós Béla, az 1. hadsereg parancsnoka — vezérkari főnöke, Kéry Kálmán kíséretében — 1944. október 17-én jelentkezett a 4. Ukrán Front parancsnokságán, hogy folytassa a harcot a kormányzói proklamáció érvényesítéséért. Ha hadseregét is magával

tudta volna vinni, ha nemcsak ő maga és néhány törzstisztje csatlakozott volna a szovjet hadsereghez, az események 1944. október végén más fordulatot vehettek volna. De nem így történt. Miklós Béla egyedül volt — hadsereg nélkül. 1944. október 17-én, még Alsóvereckén a következő intézkedést adta ki a Kárpátokban hagyott hadseregének:

„1. Vitéz nagybányai Horthy Miklós, Magyarország Főméltóságú Kormányzója az Orosz Tanácsköztársaság, az Egyesült Angol Királyság és az Amerikai Egyesült Államok kormányaival előzetes fegyverszüneti tárgyalásokat vezetett, hogy a szerencsétlen háborút mielőbb befejezze és Hazánknak, népünknek a jobb jövő biztosítására kínálkozó utolsó lehetőséget megragadja.

Az előzetes fegyverszüneti tárgyalásokat vitéz Faragho Gábor m. kir. altábornagy vezetésével Moszkvában egy magyar bizottság befejezte, az alábbi megállapodásokkal:

a) Magyarország önálló, független állam marad, és belügyeibe más állam nem avatkozik bele.

b) A Magyar Királyi Honvédség megtartja fegyvereit, hogy azokat a még Magyarországon tartózkodó megszálló vagy harcoló német csapatok ellen fordítsa.

2. Fentiek okmányszerű ismeretében, mint a m. kir. 1. hadseregnek a Legfelsőbb Hadúr által kinevezett parancsnoka, az alábbiakat rendelem el:

a) A magyar csapatok az orosz csapatokkal való ellenségeskedést haladéktalanul, de legkésőbb folyó hó 19-én 6h-kor beszüntetik és ezen időponttól kezdve *az orosz csapatokkal együtt küzdenek a németek ellen.* Az orosz csapatok az ellenségeskedést a fenti időpontban ugyancsak beszüntetik.

b) Az arcvonalban levő őrök folyó hó 19-én 10h-kor kezdjék meg az arcvonalból való kivonást a c) és d) pontokban foglaltak szerint. Minden útba eső német csapatot meg kell semmisíteni. Ehhez az Orosz Hadsereg segédkezet nyújt.

Amennyiben az orosz gépesített és páncélos csapatok a fenti visszavétel alatt a fő útvonalakon előnyomulnak, úgy részükre az út szabaddá teendő.

c) A »Vasváry-csoport« az elrendelt visszavételeket Huszt irányában folytassa.

d) A 13. hadosztály Munkács, a 6. hadosztály Szerednye—Ungvár, a 2. hegyi dandár Ungvár—Szobránc, az 1. hegyi dandárnak a Tiszánál be nem vetett részei Királyhelmec—Csap körzetében tökéletes rendben és teljes anyagukkal gyülekezzenek.

A fegyelmezett visszavonulás és az értékes hadianyag teljes mérvű visszahozása elsőrendű érdek.

3. A történelmi felelősség e pillanatában, mikor Édes Hazánk léte vagy pusztulása forog kockán, személyében teszem felelőssé parancsom átvevőit az általam elrendeltek foganatosításáért.

4. Törzsszállás egyelőre Alsóverecke.

Ideiglenes Törzsszállás, 1944. október hó 17-én."[2]

De az 1. hadseregnél a németek és nyilasok eltávolították a náci- és nyilas-ellenes érzelmeikről, magatartásukról ismert tiszteket, a hadsereg parancsnokává pedig régi megbízható emberüket, László Dezsőt tették meg, vezérezredesi rangban. *Miklós október 17-i intézkedését* így a náci és nyilas elemekkel feltöltött *1. magyar hadsereg tisztikara nem hajtotta végre.*

Ha az 1. hadsereg átállását nem sikerült is megvalósítani, *század vagy éppen szakasz kötelékben,* ott ahol erre alkalom kínálkozott, már 1944 októberében számos *magyar egység csatlakozott a szovjet csapatokhoz:* a *2. hadseregben* — a 25. gyaloghadosztály huszárszázadából, a 7. és 9. póthadosztályból, a 2. páncélos hadosztályból, valamint a 60. portyázó osztály; a *3. hadseregben* — a 201. zászlóalj, a pécsi 54. portyázó osztály, valamint a 20/II. tábori pótzászlóalj és végül *az 1. hadsereg frontján* október 28-án (!) Szerednye és Alsódomonya környékén átállt a 7. gyalogezred I., II., valamint a 39/II. zászlóalj.

November 13-án jelentette a Szovjet Tájékoztatási Iroda:

„Magyarországon az arcvonal egyik szakaszán az 5. magyar tartalék hadosztály 20. ezredének 200 katonája adta meg magát, élükön Olajos hadnaggyal. A fogságba esett Olajos hadnagy ezeket mondotta: »Az utóbbi harcokban ezredünket tönkreverték. Különösen súlyos veszteségeket szenvedtek a II. zászlóalj egységei. Az oroszok megkerültek bennünket minden oldalról. A zászlóalj parancsnoka ... valahova eltűnt. A katonák között pánik ütötte fel a fejét. Eldobták fegyverüket, és a szélrózsa minden irányában szétszéledtek. Láttam, hogy a helyzet reménytelen, és megparancsoltam az alosztály katonáinak, hogy tegyék le a fegyvert. 200 ember gyűlt össze. Felemeltük karunkat és elindultunk az oroszok felé.«

Az arcvonal egy másik szakaszán a 23. magyar hadosztályhoz beosztott 201. különzászlóalj teljes létszámban átállt a Vörös Hadsereg oldalára. Összesen 520 katona és tiszt adta meg magát... A zászlóalj parancsnoka ezeket jelentette ki: »Már korábban arra

a megállapításra jutottam, hogy további ellenállás az orosz csapatokkal szemben céltalan és értelmetlen. Nem kívánva katonáim életét a németek érdekei miatt feláldozni, azt javasoltam a zászlóaljnak, hogy adjuk meg magunkat. Elhatározásomat minden tiszt helyeselte. A katonákról nem is kell szólnom. Nagyon örültek, és szívesen letették a fegyvert.«"

A november 14-i jelentés egyik részlete:

„A 10. magyar hegyi lövész zászlóalj 1. századának 95 katonája és 3 tisztje átállt a mi oldalunkra. A század parancsnoka ezeket mondotta: »A zászlóalj 16 tisztje közül csupán egyetlen százados esküdött fel Szálasi német kreatúra kormányára. Én és az összes többi tiszttársam kategorikusan megtagadtuk az eskü letételét. Mi azt tartjuk, hogy csupán a haladéktalan szakítás Németországgal mentheti meg Magyarországot a romlástól«".

A 4. Ukrán Front parancsnokságával folytatott tárgyalások eredményeképpen Miklós Béla 1944. november 14-én közvetlenül az 1. hadsereg tisztjeihez és katonáihoz fordult — de most már nem a rendes szolgálati úton. A felhívás hangoztatta:

„... A katonák és tisztek nem akarják folytatni a háborút, nem akarnak meghalni Hitler vesztett ügyéért, nem akarják magukat alárendelni Szálasinak, a német kémnek, és cinkosainak. Csak az utolsó napokban az 1. honvéd hadsereg 19 645 katonája és tisztje jött át önként a Vörös Hadsereg oldalára. Sokan hazamentek, sokan pedig az erdőkbe menekültek, hogy partizán csapatokat szervezzenek a németek elleni harcra. Hátulról, géppuskákkal kényszerítik a németek a magyar honvédeket harcra és az orosz harckocsik elleni rohamra. Ezt a körülményt számos magyar sebesült vallotta.

Én, az 1. honvéd hadsereg parancsnoka, vitéz lófő dálnoki Miklós Béla vezérezredes, már régen megértettem, hogy ez a háború a németek oldalán esztelenség, és átjöttem az oroszok oldalára, hogy ott dolgozhassak hazánk megmentéséért.

Száz és száz magyar tiszttel és katonával beszélgettem azok közül, akik az utolsó napokban átpártoltak a Vörös Hadsereghez. Egytől egyig azt hangoztatták, hogy nem akarnak harcolni a németekért. Átjött az oroszok oldalára egész sor magasrangú tiszt, többek között a magyar hadsereg vezérkari főnöke, Vörös János vezérezredes.

Még egyszer felhívlak titeket, szüntessétek be a háborút a szövetséges hatalmak ellen.

Minden magyar tiszt, akinek kebelében becsületes magyar szív

dobog, már beszüntette a harcot, és velünk együtt küzd azért, hogy felszabadítsuk a mi szeretett hazánkat a német rabság alól.

Honvédtisztek és honvédek!

Az oroszok minden magyart, aki hozzájuk átjön, úgy fogadnak, mint az oroszok elleni háború azonnali beszüntetésének hívét. Barátságosan fogadják és rögtön biztonságos helyre kísérik őket.

A 4. Ukrán Hadseregcsoport parancsnoka, Ivan Petrov hadseregtábornok parancsában, amelyet magyar nyelven is kinyomtatott, elrendelte, hogy mindenkinek, aki önként átjön, igazolvány adandó arról, hogy a harc beszüntetését elrendelő parancsomat teljesítette.

Petrov hadseregtábornok ezen parancsában elrendelte, hogy az önként átjötteket a hadifoglyoktól el kell különíteni, és olyan ellátásban kell őket részesíteni, mint az orosz katonákat. A betegeket és sebesülteket azonnal kórházba szállítják.

Az 1. honvéd hadseregnek több mint a fele már itt van az oroszok oldalán.

Ők teljesítették hazafias kötelességüket.

Szüntessétek be ti is a céltalan harcot!

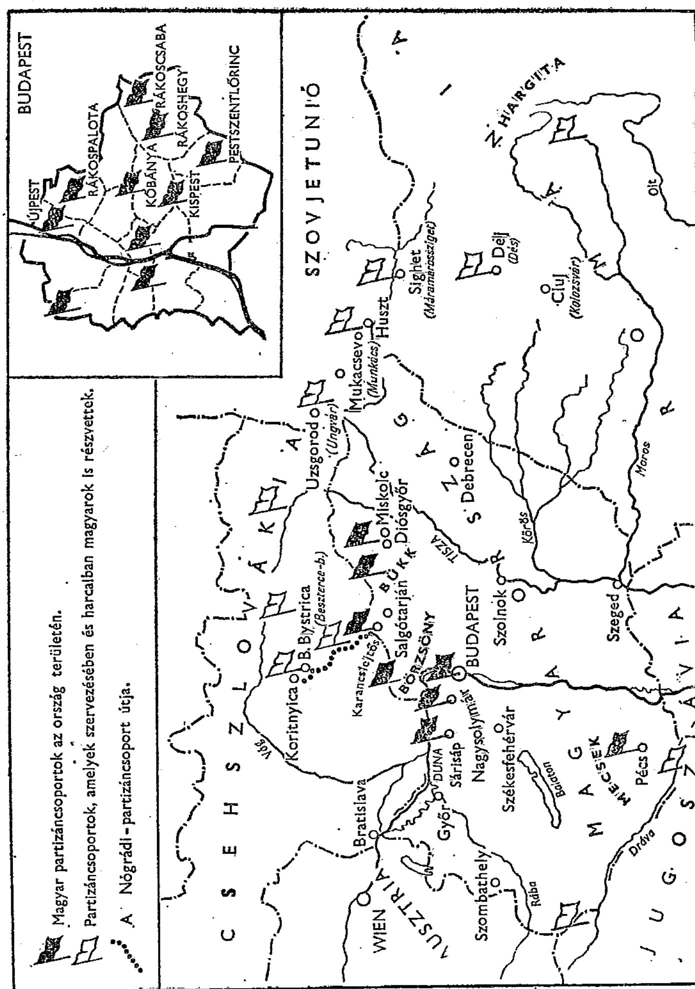
Csoportosan, szervezett csapatokban lépjétek át az arcvonalat. Most ezt követeli tőletek a hazaszeretet és katonai kötelességtudás.

Közös erővel kell megteremtenünk a szabad, független, boldog Magyarországot, amely majd megtalálja helyét a szabad népek nagy családjában."

Október 15 után napról napra *erőteljesebbé vált a partizánharc.* A Nógrádi-partizáncsoport megalakulásáról, harcairól készült az alábbi beszámoló:

„A csoport működését Szlovákia területén 1944. október első napjaiban kezdte meg. Szoros kapcsolatot tartott fenn a szlovák partizán mozgalom vezérkarával, mely Besztercebányán székelt. A csoport állomáshelye akkor Losonc közelében volt. Tagjai többségükben magyarok voltak, köztük olyanok, akik mint magyar hadifoglyok kerültek a parancsnokhoz és vele jöttek be, továbbá néhányan a Horthy-hadseregből átszökött katonák. Csatlakoztak hozzá szlovákiai magyarok, valamint szlovákok is, továbbá néhányan a szlovák területen működő szovjet partizánok közül.

A parancsnokkal háromtagú rádiós csoport és három magyar harcos jött be. A rádiósok: egy spanyol elvtárs, aki a spanyol köz-

PARTIZÁN TEVÉKENYSÉG SZÍNHELYEI

társasági hadsereg százados̩a volt, egy szovjet leány és egy Szovjetunióban nevelkedett magyar leány.

Miután Szálasi vette át a hatalmat az országban, a németek támadást indítottak a szlovák partizánterületek ellen. E támadás során, harcok közepette a csoport északra szorult, Stare Hory és Turecka körzetébe, vagyis az Alacsony-Tátrába.

A csoport — akkor 60 fő volt — kétfelé oszlott, hogy könnyebben vonulhasson dél felé, és meg tudja oldani az élelmezés kérdését a hegyek között. A parancsnok vezetése alatt álló csoport, 30 fő, összetételében hasonló maradt. Első ütközete az Alacsony-Tátra vidékén, Donoval község körzetében zajlott le, amelynek nagyobb jelentősége nem volt. A csoport állandóan összeköttetést tartott fenn rádió segítségével a pártvezetőség Moszkvában levő csoportjával, az ukrán partizán mozgalom vezérkarával, a 4. Ukrán Hadseregcsoport megbízottjával.

Az említett német offenzívát megelőző időszakban a csoport érintkezett más magyar vagy szovjet partizánok vezetése alatt álló, magyar feladattal megbízott partizáncsoportokkal is.

Ezek részben Rimaszombat környékén, részben másutt fejtettek ki harci tevékenységet. Röpcédulákat adtak ki, amelyeket a Horthy-hadsereg alakulatai között terjesztettek, s melynek eredményeképpen magyar katonák jöttek át csatlakozás céljából a határon.

A párt utasítására a csoportnak dél felé, a salgótarjáni szénmedencébe kellett vonulnia abból a célból, hogy ott tömeges partizánmozgalmat hozzon létre, főleg a bányászok és dolgozó parasztok segítségével.

A csoport november első napjaiban megkezdte vonulását dél felé. Útközben állandóan rongálta a németek katonai berendezéseit, foglyul ejtett és megsemmisített német járőröket.

Többször szoros ellenséges gyűrűkből vágta ki magát a csoport, így például a Garamon való átkelésnél vagy Turje Poljénál (Turmező — Szlovákia), ahol német SS csapattal tűzharcban vágott magának utat dél felé.

December első napjaiban jutott a csoport a salgótarjáni szénmedencébe. A határt Ipolytarnóc községnél lépte át. *Magyar területen, a karancsberényi erdőben, majd a Monosza-hegyen tömegesen csatlakoztak magyarok és német fogságból megszökött szovjet katonák a csoporthoz.* Voltak köztük bányászok Ragyolcról, Somoskőről, Egyházasbástról és más községekből; parasztok ugyanarról, a Salgótarjántól néhány kilométerre északra fekvő

területről. Itt alakult ki a parancsnokság körül mintegy 90 főből álló csoport. Ehhez csatlakozott a közeli Gömör megye erdeiből fiatal parasztok 60 főnyi felfegyverzett csoportja, egy 40 főből álló, frontról megszökött katona csoport, egy 15 tagú felfegyverzett bányász csoport, akik részben salgótarjániak voltak, és más kisebb csoportok, amelyek feladatokat kaptak.

A karancsberényi erdőben kereste fel a parancsnokot a losonci illegális nemzeti bizottság két kiküldötte, akik kötszert, ruhaneműt küldtek a csoportnak és szabotáló tevékenységet vállaltak a németek ellen.

A medencében a lakosság minden erővel, messzemenően támogatta a csoportot. Soha nem volt hiány élelemben, élő marhát szállítottak a tanyák és falvak, állandóan három tanyán sütötték a kenyeret 90 fő számára. Hasonló támogatásban részesültek a magyar partizánok szlovák területen a szlovák lakosság részéről is. A csoport parancsnoksága kiadta a jelszót: »Senki nem vonul be katonának Szálasi hadseregébe, a parasztok hajtsák ki a marhát az erdőbe.« Ennek a jelszónak a lakosság nagy része eleget tett. A csoport állandóan tájékoztatva volt a német csapatok mozgásáról, erejéről. Nemcsak férfiak, hanem nők és fiatalok is segítettek ebben. Számos fiatal szerzett magának fegyvert a németektől, hogy beállhasson a partizánok közé. Ezek főleg 16—19 éves bányászfiatalok voltak.

A csoport tevékenysége ebben az időben főleg a németek katonai berendezéseinek, mindenekelőtt összeköttetéseinek megrongálásából állt. A csoport egyik nagyobb szabású és utolsó ütközete Abroncsospusztán volt (7 km-re északra Salgótarjántól), amikor harcba bocsátkozott egy visszavonuló SS oszloppal, melynek nagy veszteséget okozott. Ez az ütközet december 27-én és 28-án délelőtt folyt le. Ekkor öt partizán halt hősi halált: Valasek, Bandur Árpád, Szvetlik magyar, Hőnig szlovák, Lapin szovjet partizánok."

A SZÁLASI-HADSEREG 1944 ŐSZÉN

1944. november elején 27 magyar seregtestet — közte 14 gyalogos és 2 páncélos hadosztályt — vetett be Szálasi a Wehrmacht oldalán. Az 1. magyar hadsereg a Tiszától északra eső területre, majd Szlovákia területére került, a magyarországi harcokban nemigen vett részt.

A Duna-vonalán a 2. hadsereg parancsnoksága próbált szilárd védelmi vonalat kiépíteni — vegyes összeállítású, rosszul felszerelt, gyenge kiképzésű, alacsony harcértékű, „leharcolt" egységekkel. A harcoló alakulatok gyalogsági nehéz fegyverei jórészt hiányoztak, voltak olyan zászlóaljak, ahol csupán 2—3 géppisztoly és 2—3 géppuska volt.

A német hadvezetőség nem válogatott: már nemcsak jól felszerelt és kiképzett magyar hadosztályokat, zászlóaljakat használtak fel, hanem szétvert csapatokból és összeszedett csellengőkből is alkalmi harccsapatokat létesítettek és a legveszélyeztetettebb helyeken vetették harcba. Ilyen csapatok voltak a „Bessenyő" csapat — ez Tószegnél került bevetésre —, a „Major" és az „Újlaky" csapat, melyeket Polgárdinál, a „Holczer" csapat, melyet Székesfehérvár térségében, és a „Brokes" csapat, melyet Zagyvarékásnál véreztettek — német alárendeltségben.

A legütőképesebb katonai alakulat a „Szent László" hadosztály volt, melynek parancsnoka Szügyi Zoltán vezérőrnagy, vezérkari főnöke pedig Lajtos Árpád vezérkari őrnagy lett. A hadosztály magja az 1. ejtőernyős ezred volt, mely két ejtőernyős zászlóaljból, egy felderítő századból, egy műszaki századból, egy rádiós századból és egy nehézfegyver századból állott; egy ejtőernyős zászlóalj Pápán maradt kiképzés céljából. Október 16-a, a Vár elfoglalása után, a testőrzászlóaljat besorozták a hadosztály kötelékébe. A hadosztály 3. ezredét, a repülő lövészezredet a légierők önként jelentkező tisztjeiből és legénységéből hozták létre. (A repülőtiszteknek és legénységnek jórészét nem tudták gépre ültetni, a magyar hadseregnek csak nagyon kevés modern harci repülőgépe volt, ezért kerültek ezek földi katonai kötelékekbe.)

A hadosztály ejtőernyőseit már október végén felhasználták a Budapest körüli harcokban, Soroksáron, Dunaharasztinál, Csepelen és Isaszegen, más alakulatait Bodajk, Mór, Kisbér és Vérteskéthely területére vetették be, majd december végén a hadosztály a Dunától északra Szob térségében harcolt. December 22-én Diósjenő és Nagybörzsöny között kísérelte meg a szovjet csapatok feltartóztatását — sikertelenül. December 25-én a szovjet rohamegységek Helembánál áttörték a magyar—német arcvonalat, a hadosztály egyes részei megadták magukat, a Garamhoz szorult maradványait 1945. január 6-án teljesen leharcolt állapotban ki kellett vonni.

A Szálasira felesketett hadsereg többi alakulata sem kerülhette

el sorsát. Az egyenlőtlen, kilátástalan utóvédharcokban nap mint nap súlyos veszteségeket szenvedtek a magyar csapatok.

Néhány példa: a *20. magyar hadosztály*, mely a Fretter-Pico 6. német hadseregcsoport alárendeltségében harcolt Szolnok térségében, az 1944. november 30-tól december 5-ig tartó harcokban elvesztette harcos állományának zömét; mindössze öt gyenge zászlóalj maradt meg, zászlóaljanként 350 fővel, 1—2 géppuskával és 2—3 aknavetővel. A „hungarista" államvezetés drasztikus rendszabályokkal újabb és újabb tartalékokat mozgósított, hogy feltöltse a hadosztályok, zászlóaljak és századok megritkult sorait.

Az *1. huszár hadosztályt* Kecskemét térségében, majd Csepelen vetették be. December 12-én egy-egy ezred létszáma már csak 100—150 fő volt, nehézfegyvereit a hadosztály teljesen elvesztette.

A *25. magyar hadosztály* a Székesfehérvár térségében megindított német ellentámadásnál fedezte a támadó német erőket és súlyos veszteségeket szenvedett.

A bevonulási rendeleteket, parancsokat, aki csak tehette, igyekezett kijátszani. Komoly mértékben megnőtt a katonaszökevények száma is. 1944. november 28-án Hindy Iván, a budapesti I. hadtest parancsnoka a következő rendeletet adta ki:

„1. A szökés büntettére rögtönbíráskodás van elrendelve, és az ellenséghez szökött s utóbb kézrekerült személy — mint hazaáruló — kegyelemre nem számíthat.

2. Az ellenséghez szököttek saját vagyonát zár alá veszik és elkobozzák.

3. Valamennyi szökevény hozzátartozóitól megvonják a hadisegélyt.

4. Aki most, Hazánk e sorsdöntő napjaiban gyáván vagy hitványul kivonja magát a katonai szolgálat teljesítése alól, és megszökik, számoljon azzal, hogy nemcsak saját személyében halálbüntetéssel bűnhődik, hanem hozzátartozóit is a legnagyobb veszélybe dönti, mert a katonaszökevények minden hozzátartozóját is felelősségre vonják, s így azok a katonaszökevény rokonuk miatt a legsúlyosabban fognak bűnhődni."

De ennek a parancsnak sem volt kellő foganatja, ezért kihirdették, hogy „az önkényesen távollevő, de alapjában jószándékú katonai személyek részére a kötelékükhöz való visszatérést 1944. december 2-án 14 óráig való amnesztiával a honvédelmi miniszter úr lehetővé teszi".

ÁRULÁS

A Magyar Nemzeti Felkelés Felszabadító Bizottsága 1944. november második felében már a katonai tervek gyakorlati megvalósítását készítette elő.

A katonai vezérkar tervét a Bizottság el akarta juttatni a szovjet főparancsnoksághoz, hogy összeegyeztethessék a szovjet hadhadsereg hadműveleteivel. A tervet vivő küldöttség feladata lett volna, hogy informálja a Szovjetuniót a Bizottság munkájáról és megbeszélje „a belső ellenállás és a szovjet csapatok közötti együttműködést, és kérje a Szovjetuniótól a Felszabadító Bizottság elismerését". A küldöttség vezetőjéül Szentgyörgyi Albert Nobel-díjas professzort, tagjaiul Radványi Imre őrnagyot mint katonai szakértőt és Pénzes Gézát mint tolmácsot jelölték ki. A küldöttségnek november 23-án kellett volna elindulnia a székesfehérvári repülőtérről a Nagy Jenő ezredes beszervezte pilóták segítségével. De erre már nem kerülhetett sor, mert november 22-én Mikulics Tibor páncélos százados árulása folytán a *Nemzeti Számonkérő Szék rajtaütött a Tartsay Vilmos Andrássy út 29. sz. alatt levő lakásán tartott megbeszélésen*. Elfogták és a Margit körúti fogházba szállították Nagy Jenőt, Tartsay Vilmost és feleségét, továbbá Makay Miklóst, Almásy Pált, Révay Kálmánt és más tiszteket. Bajcsy-Zsilinszky Endrét a Füvészkertben levő búvóhelyén fogták el. Álmában törtek rá a csendőrnyomozók, a villanygyújtásra fegyveréhez kapott, de már későn volt.

Az elfogottakat kegyetlenül megkínozták. Radó csendőrszázados erről így vallott: „Embereim... először mezítelenre vetkőztették le őket, majd felváltva gumibottal kéz- és lábfejüket ütlegelték. Ezután embereim gúzsba kötötték Bajcsy-Zsilinszky Endrét, jobb bokájánál fogva mennyezetre erősítették. Gyakran használták vallatás során a »medvejárást« is, ami abból állott, hogy az illetőnek négykézláb egy kalap körül kellett táncolnia."

ÁTKÖLTÖZÉS SOPRONBA

Horthy mint kormányzó huszonnégy és fél évig lakott a budai Várban; Szálasi mint „nemzetvezető" huszonnégy napot sem töltött a Királyi Palotában.

Szálasi november 4-én, azon a napon lett „nemzetvezető", amely napon a szovjet csapatok felszabadították Szolnokot. Amikor pedig november 25-én már Hatvant is kénytelenek voltak kiüríteni a náci Wehrmacht csapatai, Szálasinak nem volt mersze tovább is a budai Várban játszani az államfő szerepét. Nap mint nap azzal ostromolta Veesenmayert, járuljon hozzá, hogy a főbb kormányhivatalok a fővárostól távolabb, valahol a Bakonyban vagy azon túl rendezkedjenek be.

Veesenmayer végül is megadta az engedélyt: a parlament két háza, a Képviselőház és a Felsőház, továbbá a Miniszterelnökség és a szakminisztériumok elmehetnek Sopronba és a Sopron környéki falvakba, Szálasi pedig Farkasgyepűre, a Bakonyba!

Farkasgyepűt Szálasi és hívei — talán emlékeztetőül arra, hogy valamikor régen a határvidéket hívták így — elnevezték *„Gyepű I"-nek*. (Feltehetően azért tették mellé rögtön az „egyes" jelzést, mert nyilván tudták, hogy innen is tovább kell menniök, és akkor nem kell majd új elnevezést kitalálni, az lesz majd a „Gyepű II.")

Szálasi és a nyilas kormányapparátus tüneményes gyorsasággal hagyta el Budapestet, és *1944. december 1-én a kormány tagjai és mintegy 50—60 képviselő már Sopronban ültek össze bizalmas tanácskozásra.*

Kik mentek el a képviselők közül Sopronba? Azok, akik 1944 júliusában létrehozták a Törvényhozók Nemzeti Szövetségét, azt a szélsőjobboldali koncentrációt, amelynek tagjai az akkori kormánypárt — a Magyar Élet Pártja szélsőjobb szárnya, Hóman, Tasnádi Nagy, Szász, Reményi-Schneller és társaik —, az Imrédy—Jaross-féle Magyar Megújulás Pártja és a Nyilaskeresztes Párt parlamenti képviselői voltak.

Ez a Törvényhozók Nemzeti Szövetsége amolyan „árnyékparlament" volt; az október 16-i hatalomátvétel után Szálasi fő támasza lett a törvényhozásban, Sopronban pedig, Jaross elnöklete alatt, párhuzamosan ülésezett a parlamenttel, és a nyilvánosság kizárásával megtárgyalta az összes fontosabb kérdéseket, kezdve a hadihelyzeten és végezve az esetleg sorra kerülő áttelepülésen...

A harctéri helyzet pedig eközben egyre rosszabbul alakult — már a németek és a Szálasi-rezsim szempontjából.

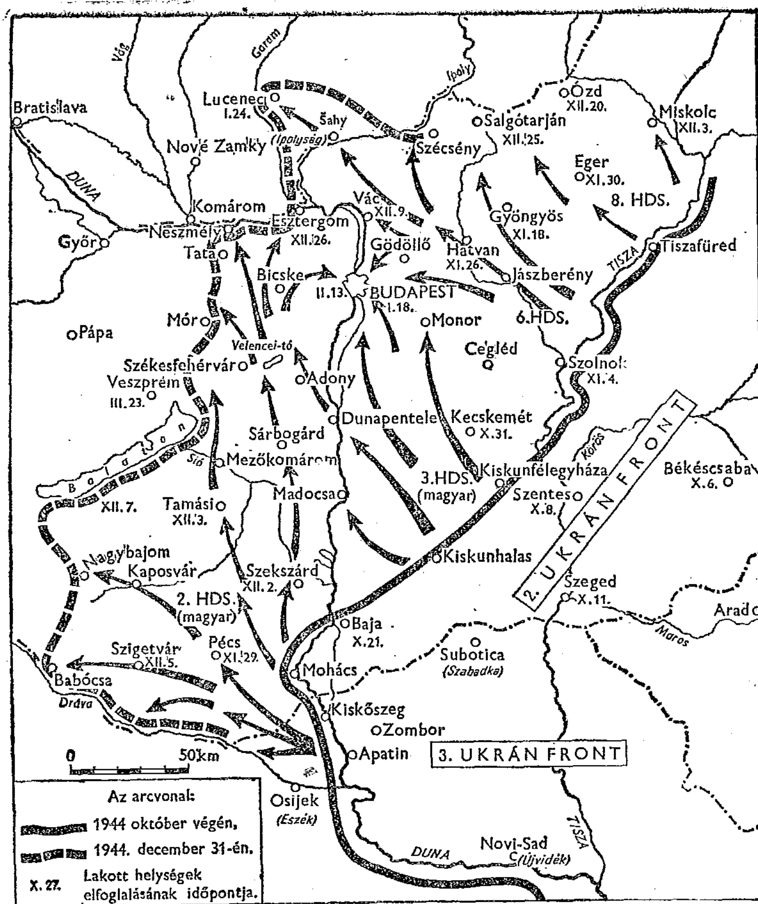
1944. december 1-én a Német Távirati Iroda közölte azt az illetékes náci katonai körökből származó véleményt, hogy „nincs messze az az idő, amikor a szovjet haderő végleg kimerül", de a nyilas magyar lapok szerkesztőinek ugyanezen a napon közölniök kellett a Magyar Távirati Iroda jelentését a magyarországi harctéri helyzetről: *„Pécstől nyugatra sikerült a magyar—német csapatoknak a szovjet előnyomulást megállítani..."* Továbbá: „Látható jelek szerint az Apatin—Mohács arcvonal zömmel észak felé fordult..." Végül a már szinte megszokott formula: *„A Mátra tövében csapataink új arcvonalat foglaltak el."*

Ugyanezen a napon Sopronban Szöllősi Jenő miniszterelnökhelyettes, Szálasi jobbkeze tájékoztatta az összegyülekezett képviselőket a harctéri és a belső helyzetről. A szélsőjobboldali honatyákat ez a tájékoztató nem derítette jókedvre. Amíg Sopronba értek, végig az úton, a budapest—bécs-i vonalon kormányhivatalok gépkocsijai, teher- és személyautók szállították a minisztérium, az országos főhivatalok személyzetét, irattárait, felszerelését — egyelőre a nyugati határszélre. Erről Szöllősi a következőket mondotta: „A kormányhivatalok nyugatra való áthelyezésére azért volt szükség, nehogy egy esetleges hirtelen orosz előretörés következtében az ország vezetőit elfogják és talán ketrecben mutassák meg Sztálinnak és a nagyvilágnak..."

Kétségkívül, ez nem tűnt valami nagyon biztató perspektívának, ezért Szöllősi „testvér" sietve hozzátette: „Hangsúlyozom, hogy továbbra is Budapestet tekintjük a kormány székhelyének, oda vissza fogunk járni, de a hivatalok működését itt megindítjuk. Egyáltalán nem tekintjük Budapest helyzetét reménytelennek..."

Ezekben a napokban felmerült az a terv, hogy a Képviselőház tartson egy ülést Budapesten, és ezen az ülésen Szálasi mint miniszterelnök adjon programot az alkotmányos szokásoknak megfelelően. Erre a Szálasi-beszédre nem került sor, állítólag azért, mert Szálasi félt...

Folyt tehát Sopronban a szélsőjobboldali képviselők tanácskozása; amikor Szöllősi miniszterelnökhelyettes tájékoztatójának végéhez érkezett, érezte, hogy valami lelkesítő befejező mondattal kellene zárnia szavait, ezért így szólt: — „Akármilyen rossz a pillanatnyi helyzet, én hittel és meggyőződéssel mondhatom, hogy bizalommal és jó várakozással kell a katonai helyzet további

HADMŰVELETEK A DUNA—TISZA KÖZÉN

alakulása elé tekinteni, mert látom azt, hogy túl vagyunk a mélyponton..."

Ehhez az optimista helyzetmegítéléshez csak annyit jegyezzünk meg: másnap, december 2-án a Vörös Hadsereg felszabadította Kaposvárt és Szekszárdot, december 3-án pedig Miskolcot és Sátoraljaújhelyet...

Miután Szöllősi Jenő befejezte tájékoztatóját, a képviselők kérdéseket tettek fel: milyen felszerelést kapnak a Németországba kivitt és ott kiképzendő magyar egységek, mi lesz a szélsőjobboldal szempontjából megbízhatatlan tisztekkel, hogyan áll a kiürítés ügye, hogyan lehetne a Nyugat-Magyarországra hurcolt zsidó munkaszolgálatosokat a lakosságtól elkülöníteni, mi az igazság a német csapatok fosztogatásai körül — hogy csak a legfontosabb kérdéseket említsük.

A német csapatok megismétlődő fosztogatásairól a nyilas miniszterelnökhelyettes a következőket mondotta: „Hogy a németek a kiürítéssel kapcsolatban sok mindent elvisznek, ez állandó megbeszélés és súrlódás tárgya. A németek nem azért viszik el, hogy kifosszanak bennünket, *a hadiszempontok indokolják, hogy amit csak lehet, elmozdítsanak...*"

De úgy látszik, a problémának voltak olyan oldalai is, amelyek magyarázatot igényeltek, ezért Szöllősi megnyugtatásul kifejtette: „A németek nem akarják a lakosságot készleteiktől megfosztani, úgyhogy vissza is hagyják a megfelelő fejadagot!"

Hogy voltak és vannak még elintézetlen kérdések, példának okáért a mezőgazdasági cselédek kommencióinak a kimérése körül, ezeken nem kell fennakadni, „ezeket áthidaltuk" — mondotta a nyilas miniszterelnökhelyettes — „ezen a téren megnyugtató helyzet fog majd bekövetkezni..."

Szóval: „fog majd bekövetkezni" — de egyelőre — finoman szólva — „súrlódások" vannak, mert a németek elviszik a lakosság fejadagját, sőt a cselédek egész évi élelmét, a kommenciót is...

Komoly problémák támadtak a zsidókérdés „kezelése" terén is. A szélsőséges antiszemita Maróthy Károly képviselő szót emelt, ahogyan ő mondotta — a túlzások miatt, mert — „a túlzások kihatnak a lakosságra, amelyben bizonyos részvét támad a zsidóság iránt... Sopron környékén a falvakban naponta az utcán vezetik végig a zsidókat, holott vezethetnék őket a községeken kívül is, ahol a lakosság nem látná őket."

Ezután így folytatta Maróthy: „Naponta ezer zsidó közül 8—10

hal meg, részben a járvány következtében. A haldoklókat a németek meszes gödrökbe rakják, ahol néha két-három napon keresztül is agonizálnak. Erről mind tud a falu. Az orvosok azt jelentik, hogy ezer zsidóból 200—250 fog meghalni vérhasban. A halottakat mind magyar községekben anyakönyvezik. A németek sürgetik, hogy amely pillanatban meghal egy zsidó, az anyakönyvi kivonatot azonnal kivegyék a községtől, mert ők magukat fedni akarják."

Komoly probléma volt a kiürítés kérdése is. A szélsőjobboldali képviselők aggodalommal tették szóvá: „Ellenpropaganda folyik, mely szerint nem lehet kimenni Németországba, mert a németek mindent elvesznek a menekülőktől..."

Rajniss Ferenc, aki a Szálasi-kormányban a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumot vezette, erről a kérdésről a következőket mondotta: „A kiürítést az egyetemi tanárok ellenezték a leghamisabb, legpiszkosabb módon. Ők hirdették meg az egyetemi ifjúságnak, hogy ez deportálás." Rajnisst ez hallatlanul felbőszítette, olyannyira, hogy a következő kijelentésre ragadtatta magát: „Ezek a kitömött fejű vén szamarak a mai időkben — 1944 decemberében — az egyetem autonómiájáról csevegnek. Hát majd mutatok én nekik autonómiát, amilyet még életükben nem láttak!..."

De a Sopronban összegyülekezett szélsőjobboldali honatyáknak tudomásul kellett venniök: a magyar nép felismerte a harc céltalanságát, nem akar meghalni Székesfehérvár alatt, a Balaton mentén, csak azért, hogy Hitler néhány hónappal meghosszabbíthassa uralmát.

Vitéz Zerinváry Szilárd képviselő ezt, a nácik és nyilasok szempontjából kellemetlen közhangulatot a maga nyelvére a következőképpen fordította le: „A nemzet társadalmában nincs meg a készség, hogy megvédje a nemzetet. Megfelelő közszellem nincs, destruktív menekülési vágy van ebben az országban."

A „destruktív közszellemet" még az a hír sem tudta megváltoztatni, hogy december 3-án a nyilas lapok ujjongva közölték: „Prónay Pál, az ellenforradalmi idők legendás hírű harcosa és vezére ismét a nemzet szolgálatába állította különítményeit. A különítmény szervezete megkezdte a toborzást."

A poraiból új életre támasztott Prónay-különítmény harctéri tevékenységéről nem sokat tudunk. A különítmény legmagasabb létszáma 200—300 fő volt, ugyanakkor a katonai elosztóból 1500 fő számára vételeztek...

December 7-re a Vörös Hadsereg teljesen befejezte a Balaton somogyi partjának megtisztítását, majd másnap, december 8-án a szovjet csapatok Budapesttől északra és délre átkeltek a Dunán, Vácról kiverték a Wehrmacht és nyilas egységeket.

December 13-án — mindennek ellensúlyozására — a nyilas sajtó beszámolt az új, magyar gyártmányú csodafegyverek harcbavetéséről: „Az új fegyvereket nemrég próbálták ki, hatásuk borzasztó — írta a Magyar Őrszem című nyilas katonai szaklap. »Lidérc« a neve a legújabb fegyvernek, mely nem tévesztendő össze a »Szálasi-röppentyűvel«. Igen komoly szakértői vélemény szerint ez a fegyver eldönti a háború sorsát" — állapította meg a nyilas katonai szaklap.

Budinszky László nyilas igazságügyminiszter a Nyilaskeresztes Párt soproni szervezetének 1944. december 14-i nagygyűlésén, mint ünnepi szónok a többi között a következőket mondotta: „Ha ma nem fanyalogtam, nem rémüldöztem, akkor már egy téglával többet hordtam ahhoz az épülethez, amelyben a hit és bizalom lakik."

Ezután következett egy felszólítás a hadsereghez: „Arra kérem a magyar tisztet és legénységet, hogy legyen világnézete és higgyen a Hungarizmusban. A Hungarizmus nem német utánzat. De ha az volna is, az sem baj..."

A „hungarizmus" német utánzat volt, és hogy mi baj származott belőle, arra egy egész nemzet a tanú.

A GYEPŰ II-TŐL A GYEPŰ III-IG

A soproni „parlament" — A nyilasok vérengzése az ostromlott fővárosban — Náci világ a nyugati végeken — Menekül a gyáva sereg!

Szálasi Ferenc, a Hungarista Állam miniszterelnöke és egyben nemzetvezetője a harcoktól távol, a Gyepűn lázas tevékenységbe kezdett: a legcsekélyebb mértékben sem engedvén magát befolyásoltatni a hadihelyzet alakulásától, a december 2-i hivatalos lapban megjelentette a „Dolgozó Nemzet Hivatásrendje" tagozódásáról szóló kormányrendeletet. E csupa nagybetűvel kezdődő szervezeti formába óhajtotta tömöríteni a „nemzetvezető" a magyar népet, természetesen a „hungarista" eszmevilágnak megfelelő célkitűzésekkel.

Ezt a nyilas hivatásrendi eszmét az olasz fasizmus korporációs rendszeréből, valamint a német nemzeti szocializmus elméletéből és gyakorlatából kotyvasztották össze, és mint az 5. paragrafus kimondotta, legfontosabb feladatának az *osztályharc megszüntetését és az egyes társadalmi rétegek érdekeinek gyakorlati összehangolását tekintette.*

Persze, ezt a rendeletet, pontosabban a rendelet jó részét Szálasin kívül csak kevesen értették, sőt voltak olyan szakaszai is, amelyet talán Szálasi maga sem értett. Itt van például a 6. paragrafus, mely szó szerint a következőképpen hangzott: „Feladatok a Magyar Nemzet életterén kívül: a világ dolgozó népeinek a szociálnacionáléban való összefogása, ennek kezdeményezése és szolgálata..."

Két és fél hónappal később, 1945. február 10-én Lengyel Gyula, a „nemzetvezető" népközösségi irodájának vezetőhelyettese, tehát olyasvalaki, aki Szálasi közvetlen környezetéhez tartozott, a kőszegi nagygyűlésen hosszan fejtegette a „hungarizmus szociálnacionáléjának" tartalmát, a benne mélyen rejtve levő értelmet. A Soproni Hírlap című nyilas lap közölt is részleteket Lengyel előadásából, de azt kell hinnünk, hogy sem a kőszegi nagygyűlés

hallgatósága, sem a lap olvasói még ezután sem értettek egyetlen szót sem a hungarista ideológia alapvető tételéből...

Különben az elképzelés szerint 14 hivatásrend működött volna. Az első hivatásrendbe tartoztak volna a katonák, a másodikba az egyháziak, a harmadikba az anyák; a parasztok a nyolcadikba, a bányászokat a kilencedikbe, a munkásokat a tizedikbe sorolták be...

A 7. paragrafus 1. bekezdése így szólt: „A Dolgozó Nemzet Hivatásrendjét 1945. május 1. napjáig fel kell állítani."

Nem csekély optimizmusra vallott ez a határidő, hiszen az országnak már csak alig egy harmada szenvedett a német-nyilas uralom alatt...

Ami pedig a hivatásrendek további történetét illeti: két és fél hónapi megfeszített szervezőmunka eredményeképpen, 1945. február 11-én jelentette a nyilas sajtó, hogy Sopronban tizennégy Hivatásrend közül négy, éspedig a kereskedők, az egyháziak, a közlekedésben és a hiteléletben dolgozók Hivatásrendje megkezdte működését.

Az önálló értelmiségiek, a nemzetnevelők, a parasztok, a céhbeliek, a bányászok és a munkások hivatásrendjéről a tudósítás hallgatott. Úgy látszik, ezekkel a kategóriákkal nem boldogultak a nyilas testvérek...

De Szálasit és alvezéreit sem a budapesti, sem a balatoni, sem a kelet-poroszországi, sem a nyugat-németországi hadszíntér eseményei, a náci és a csatlós seregek sorozatos vereségei nem térítették el attól a szándékuktól és tervüktől, hogy a náci csapatok visszavonulását magyar katonáknak, sőt leventéknek kell fedezniök.

A történeti kép teljességéhez hozzátartozik az is, hogy Sopronban és Kőszegen már nem volt meg a szélsőjobboldali volt kormánypárti és az Imrédy—Jaross párti, valamint a nyilaskeresztes párti képviselők között 1944 október elején kialakult összhang. Akkor egyetértettek abban mindnyájan, Hómantól Reményi-Schnelleren és Imrédyn át Szálasiig és Szőllősiig, hogy meg kell akadályozni Horthy esetleges fegyverszüneti kísérletét, hogy folytatni kell a háborút a náci Wehrmacht oldalán —, mert ha más nem, akkor végül majd segít a csodafegyver. Ám a *hadihelyzet* — a náci Németország és távolkeleti szövetségese, Japán szemszögéből nézve — nem a legkedvezőbben alakult.

— 1944. október 23 és 25 között a Fülöp-szigetek körül vívott tengeri csatában a japán flotta döntő vereséget szenvedett,

— október 22 és 25 között a Vörös Hadsereg szétverte Finnország északi részén a német csapatokat,
— október 23-án a szovjet csapatok behatoltak Kelet-Poroszországba,
— október 28-án Moszkvában aláírták a fegyverszüneti egyezményt Bulgária és az Egyesült Nemzetek között,
— ezen a napon a jugoszláv néphadsereg egységei felszabadították Splitet,
— november 4-én, azon a napon, amelyen Budán, a Királyi Várban, a Törvényhozók Nemzeti Szövetsége, továbbá számos főpap és főherceg díszes asszisztenciája mellett Szálasi letette a „nemzetvezetői" esküt, a földközi-tengeri szövetséges főhadiszállás közleményben jelentette be, hogy egész Görögországot megtisztították a német csapatoktól.

De Hómanék és Imrédyék idilljét a nyilaskeresztes pártvezérekkel mindezek — az ő szemükben „múló és átmeneti" harctéri — nehézségek távolról sem tudták megzavarni, abban a hitben éltek, hogy egyformán részesei a hatalomnak...

Alig telt el néhány hét, és kezdett a kép megváltozni. A Képviselőház és a Felsőház tagjai még meg sem melegedtek Sopronban, ahol székhelyüket a Budapestről történt kényszerű és gyors távozás után berendezni óhajtották, máris kiderült, hogy a nyilasok Jarosst, Reményi-Schnellert és a többi, nem-nyilas szélsőjobboldali politikust nem tekintik magukkal egyenrangúnak, ők csak másodrendű állampolgárok...

Az első ügy, amelynek kapcsán ez napvilágra került, az úgynevezett hivatásrendek létrehozása volt. A volt kormánypárti és imrédysta képviselők nemcsak azért voltak felindulva, mert a hivatásrendi eszme Szálasi különlegesen zavaros gondolatai között is díszhelyet érdemelt volna, hanem talán főként azért, mert őket e témakörben meg sem kérdezték, — és Szálasi 1944. december 2-án váratlanul megjelentette az erről szóló kormányrendeletet!

Amikor három nappal később a Törvényhozók Nemzeti Szövetségének ülésén ezt egyes szélsőjobboldali honatyák szóvátették, Rajniss Ferenc miniszter közölte képviselőtársaival: a Minisztertanácsban ő szóvátette, hogy „ilyen mélyreható, az egész ország szociális struktúráját megváltoztató ügyben csak az országgyűlés intézkedhetik, és Szőllősi miniszterelnökhelyettes úr rendkívüli megértéssel levette a napirendről ennek az ügynek a tárgyalását azzal, hogy azt egy következő Minisztertanácson meg fogják tárgyalni. De mielőtt erre sor kerülhetett volna, a rendelet megjelent a Budapesti Közlönyben. Ennyit tudok az egészről mondani" — fejezte be tájékoztatóját Rajniss, a Kormányzótanács tagja.

A koalíció mégsem borult fel. 1944. december első napjaiban a Magyar Élet Pártjának és a Magyar Megújulás Pártjának Sopronba menekült tagjai tudták, hogy nekik a nyilasokkal kell menniök, mindenáron...

1944. december 5-én már nem lehetett sok kétsége ennek a hazaáruló társaságnak a nép valóságos hangulata felől. Rajniss Ferenc „parlamenti" felszólalásában keserű szavakkal ismerte be politikájuk csődjét. „A legkülönbözőbb helyekről, fiatal újoncoktól hallottam, hogy a tisztek azt mondották nekik, várjatok nyugodtan, majd mi megmondjuk nektek, mikor kell megszökni, mi is megszökünk!"

„Falhoz kell állítani az ilyen katonatiszteket!" — javasolta Rajniss.

Három nappal később Jaross — propagandaútjáról visszatérve — elmondotta: az érsekújvári kiképzőtáborban, ahol 1600 karpaszományos volt, és az eszterházi légvédelmi tüzérkiképző táborban a tisztek és a katonák arról beszélnek egymás között: megszöknek, ha Németországban kell folytatni a kiképzést. De elhangzott olyan vélemény is, hogy régen le kellett volna tenni a fegyvert...

Vitéz Zerinváry Szilárd és Kihajda Vilmos két héttel később a hajmáskéri táborban tapasztaltakról így számoltak be: „A tisztikar és azon keresztül a legénység hangulata is a lehető legroszszabb, aminek oka egyrészt a Németországba való kimenetel ellen a tisztek részéről folytatott igen erős propaganda, másrészt az, hogy az ottani német katonai alakulat kiürítés ürügye alatt minden megmozgatható dolgot összeszed, s ez alól nem mentesülnek a kincstári dolgokon felül még a tisztek és a legénység magántulajdonát képező holmik sem. Ennek igaz voltáról ők maguk is meggyőződtek."

A hajmáskéri táborban a látogató képviselő urak kellemetlen helyzetbe kerültek, amikor a harctéri eseményekre, közelebbről a sorozatos visszavonulásra terelődött a szó. Vitéz Zerinváry Szilárd a magyar katonák véleményét erről a következőképpen foglalta össze: „A német páncélosok elsőrangúak, de a magyar tüzérek sokszor nem tudják megérteni, miért van az, hogy bizonyos ideig tartó helytállás után hátramennek, és a magyar tüzér ott-

marad. Végeredményben a helyzet az, hogy a magyar tüzérek mindig az utóvéd szerepét töltik be..."

Ha a harctéren, a náci Wehrmacht és SS csapatok megfutamodtak is, a front mögött annál „vitézebbül" raboltak, mindent szabad prédának tekintettek és úgy is kezeltek. 1944. december 9-én az olaszfai körjegyző jelentette felettes hatóságának, hogy a német katonák Pácsony községben az egyes gazdáknál elhelyezett lovak részére a gazdák takarmányát minden ellenszolgáltatás nélkül veszik igénybe, még a gazda tiltakozása esetén is, a legénység részéről ezenkívül többrendbeli lopás és betörés történt. Végül: a községben letelepedett mintegy 1000 főnyi német alakulat parancsnoka elrendelte, „hogy a község polgári lakosságának asszonyai mossák ki a német katonaság szennyesét".

A körjegyző jelentése az előírt „Kitartás! Éljen Szálasi!" formulával végződött...

A Sopronban ülésező, magát a magyar nép törvényes képviseletének tartó, 50—60 parlamenti képviselő természetesen ilyen „apró-cseprő" dolgokkal, mint a parasztok zaklatása, nyomorgatása, rendszeres fosztogatása, nem foglalkozott. A legtöbb ülés különben is csak formális volt, a jelentéseket, sőt még a törvényjavaslatokat is vita nélkül, percek alatt intézték el. Így például a december 12-i ülés, amelynek napirendjén a Reményi-Schneller pénzügyminiszter által benyújtott azon törvényjavaslat szerepelt, mely felhatalmazást adott a Szálasi-kormánynak, hogy 1945. január 1-től 1945. június 30-ig belátása szerint vessen ki adókat és eszközöljön kiadásokat, mindössze hét percig tartott.

HONVÉDTISZTEK A BITÓFÁN

Feketehalmy-Czeydner, a honvédelmi miniszter helyettese a Nemzeti Számonkérő Szék összefoglaló nyomozati jelentése alapján rögtönítélő katonai bíróság elé állíttatta Bajcsy-Zsilinszky Endrét és tíz társát. Bajcsy-Zsilinszky vádlott-társai a következők voltak: Kiss János ny. altábornagy, Tartsay Vilmos ny. vezérkari százados, Révay Kálmán tartalékos huszárszázados, Nagy Jenő ezredes, Almásy Pál alezredes, Balázsy László repülőőrnagy, Tóth István vezérkari százados, Kővágó József százados, Schreiber Vilmos őrnagy és Makay Miklós. A vádat a katonai ügyész

hűtlenség bűntette miatt emelte. A főtárgyalás elnöke Vargyasy Gyula hadbíró altábornagy volt.

A vádlottak a december 6—8-ig tartó három napos tárgyaláson bátran, férfiasan viselkedtek. Kiss János altábornagy kijelentette: *„A legjobb meggyőződésemből cselekedtem, amikor a mozgalomhoz csatlakoztam, abban az elgondolásban, hogy ezzel hazámnak teszek szolgálatot."*

Bajcsy-Zsilinszky ügyét, tekintettel arra, hogy országgyűlési képviselő volt, a bíróság elkülönítette, és megkeresést intézett a Házhoz mentelmi jogának felfüggesztése érdekében.

A hadbíróság december 8-án déli 12 órakor hirdetett ítéletet, és *Kiss Jánost, Tartsay Vilmost, Révay Kálmánt, Makay Miklóst, Nagy Jenőt és Almássy Pált lefokozásra és halálbüntetésre ítélte,* a többi vádlott ügyét a rögtönítélő bíróság „rendes eljárásra" utalta.

A kegyelmi tanáccsá átalakult bíróság Kiss János, Nagy Jenő és Tartsay Vilmos kegyelmi kérvényét visszautasította, a többiek büntetését 10—15 évi fegyházra változtatta. Két óra múlva Tartsay Vilmost, Nagy Jenőt és Kiss Jánost a Margit körúti katonai fogház udvarán felakasztották.

Az illegális Szabad Nép írta 1944 decemberében:

„Közel száz éve, hogy honvédtiszteket akasztottak Magyarországon; Aradon történt 1849-ben, hogy honvédtábornokokat állítottak bitó alá a véreskezű Haynau parancsára. Akkor is az ország szabadságáról volt szó. De akkor a császári reakció maga végezte el ezt a hóhérmunkát, míg most a Gestapo bérencei, a nyilasok. Ők vetik a hurkot azok nyakába, akik bátor, jó hazafiként az országot és népét ki akarják menteni a német hordák rabságából. Ami azonban nem sikerült Haynaunak bitókkal, nekik sem fog sikerülni!"

SOPRONKŐHIDA, 1944. DECEMBER 24.

A soproni „parlament" *december 9-i ülése,* leszámítva a légiriadó miatt elrendelt egyórás szünetet, pontosan 33 percig tartott. Ezen az ülésen járult hozzá az Imrédy—Jaross—Hóman—Tasnádi Nagy-féle társaság Bajcsy-Zsilinszky Endre képviselő mentelmi jogának felfüggesztéséhez. A vezérkari főnök II. számú bíróságának átirata szerint Bajcsy-Zsilinszky Endre többeket arra

hívott fel, hogy a Szálasi-kormány és a hitleri Németország ellen tanúsítsanak fegyveres ellenállást.

De Bajcsy-Zsilinszky ügyét már nem tudták a Margit körúton letárgyalni. December közepén, a szovjet csapatok gyors előrenyomulása miatt, a *Margit körúti fogház foglyait Sopronkőhidára szállították.* Itt a sopronkőhidai községi iskolában berendezett tárgyalóteremben folytatták le december 23-án a tárgyalást. A bírósági komédia alig pár órát vett igénybe, és Dominich tárgyalásvezető bíró már ki is hirdette a halálos ítéletet.

December 24-én reggel négyes kivégzés volt a sopronkőhidai fogházban. Golyóval gyilkolták meg Pataki Istvánt, Kreutz Róbertet és Pesti Barnabást, három fiatal kommunistát, Bajcsy-Zsilinszky Endrét, a Magyar Nemzeti Felkelés Felszabadító Bizottságának elnökét akasztással végezték ki.

Pataki István búcsúlevele:

Sopronkőhida, 1944 december 21.

„Kedveseim!

Teljesen nyugodt és megbékélt vagyok.

Halálraítéltek. Utolsó gondolatom Ti voltatok.

Margitkám, tőled külön búcsút veszek. Húgom vagy, de egy kicsit mindig példaképem is voltál. Erős egyéniség vagy és ne törj meg most sem.

Haladj megkezdett utadon és összeszorított fogakkal küzdj, verekedj életed céljáért, mert érdemes.

Most is azt mondom, hogy érdemes volt.

Anyám, ne sírj! Sok keserű órát okoztam Neked, de most bocsáss meg nekem, gondolj szeretettel fiadra, aki úgy vágyott a szeretetre. Tőletek kaptam a legtöbbet. Köszönöm, hogy úgy szerettetek és féltettetek.

Emmike, kishúgom, gondolj majd az életben arra, hogy volt egy bátyád, aki Téged nagyon szeretett, és aki meghalt egy eszméért, mert érdemes volt érte meghalni.

Lacikám, igyekezz enyhíteni a többieknek azt a fájdalmát, amit halálommal okoztam.

Apám! Öreg fiú! Tudom, hogy nagyon szerettél, és fáj Neked, hogy elmegyek. Vigasztaljon az a tudat, hogy olyan családod van, akikért érdemes élni és dolgozni. Tedd meg értük ezután is, és dolgozz értük, szeressétek egymást, mert az életnek tartalmat csak a szeretet ad.

Bocsássatok meg nekem, hogy bölcselkedem, de higgyétek el,

így érzem, jól esik nekem ezt Veletek utoljára közölni, és így azt érzem, hogy köztetek vagyok és beszélgetünk.

Mindenkitől búcsút veszek, hisz névszerint nem tudnék mindenkit felsorolni.

Drága Anyám, Apám és Húgaim, forró szeretettel ölel benneteket

Pista."[2]

Bajcsy-Zsilinszky utolsó óráit Bárdosi Jenő, fegyintézeti evangélikus lelkész így mondotta el:

„1944. december hó 23-án este 10 órakor kaptam kirendelést, hogy másnap reggel 8 órakor történő kivégzésen jelenjek meg és az elítéltet utolsó lelki-vigasztalásban részesítsem. Akkor közölték velem azt is, hogy dr. Bajcsy-Zsilinszky Endrét fogják három másik társával kivégezni. December hó 24-én reggel mentünk be a kivégzésre ugyancsak kirendelt r. k. fegyintézeti lelkésszel együtt. A kirendelő parancs szerint reggel 5 órakor jelentkeztünk a fegyintézet katonai részénél. Bevezettek dr. Bajcsy-Zsilinszky képviselő úrhoz. Egy földszinti zárkában ült egy kis zsámolyon és egy székre helyezett gyertya világánál levelet írt. Mielőtt bementem, közölték velem, hogy ő már előbb kérte, hogy a fegyintézet ev. lelkészét küldjék be hozzá, mert a közeledő nagy ünnepre való tekintettel, mivel templomba nem engedték, Úrvacsorát akar venni. Közölték velem azt is, hogy ő még nem tudja, hogy a mai nap folyamán végre lesz hajtva a halálos ítélet. Én ezt tudva, nem is mondtam neki, hogy az ítélet végre lesz hajtva.

Nagyon szívélyesen üdvözöltük egymást, leültem melléje, nagyon hálásan köszönte azonnal, hogy ilyen korai órákban már eleget tettem kérésének. Lélekben nagyon megindulva ültem bizony mellette. Először a levélre, amelyet írt, terelte a szót, elmondta, hogy feleségének ír, a karácsony közeledtére való tekintettel. Vázolta nekem, hogy mi van a levélben. Elsősorban írt az iskola-politikájáról. Kifejtette a levélben, hogy minden magyar ember számára 8 osztályos népiskolát gondolt. Külön szakirányú népiskolát a mezőgazdasági munkások, külön szakirányú népiskolát az ipar és kereskedelemben foglalkozó emberek számára és külön irányút a gyár munkásai gyermekei számára. Szükségesnek tartotta, hogy minden ember a 8 népiskola elvégzése után 4 polgári iskolai osztályt is elvégezzen. Ezzel az általános népoktatás befejeződnék. Levelében kitért arra, hogy tisztában van azzal,

hogy a nyilas rendszer ő neki nem fog kegyelmet adni. Kérte feleségét, hogy hátralévő életét iratainak rendezésével és kiadásával töltse el. Arra intette a feleségét, hogy maradjon Révfülöpön és ott várja be az eseményeket. Végül áldás kívánás volt felesége részére.

Közben, amíg levelét vázolta, 6 óra lett. Megjelent egy katona és a hadbíróság elé hívta. Rám nézett, látszott rajta, hogy rögtön tudja, hogy hogyan áll a helyzet, de egy arc-izma sem rándult meg. Kemény, határozott lépésekkel elment. Kb. 10—15 perc múlva visszajött, és közölte velem, amit már sajnos én úgyis tudtam, hogy 2 órán belül a halálos ítéletet végre fogják hajtani. Szinte a lélek mélyéig megindulva, hangtalanul álltam egy pillanatig mellette. Belémkarolt és elindult a már akkorra siralomházzá átalakított harmadik emeleti cellája felé. Amikor bementünk, a fal melletti kis asztalon már két égő gyertya között ott állt a feszület. Dr. Bajcsy-Zsilinszky Endre összekulcsolt kézzel állt meg a feszület előtt és hosszan, csendesen imádkozott. Én oldalt álltam mellette. A két őrt-álló katona kívül maradt az ajtó előtt. Amikor imáját elvégezte, legelső szava az volt: Tisztelendő Atyám, először a lelkemmel akarok rendbejönni, kérem szolgáltassa ki nekem az Úr szent vacsoráját. Megterítettem az Úr szent asztalát, ő elővette kis bibliáját és azt mindvégig kezében is tartotta....

Elmondta, hogy minden törekvése mindig az volt, hogy a magyarságot szolgálja, és hisz abban, hogy magyar népe meg fogja őt érteni, törekvéseit, céljait valóra váltja. Feleségéről beszélt azután. Elmondta, hogy nemrégen nősült, feleségét rajongásig szereti, és csak az bántja, hogy neki most ilyen nagy fájdalmat szerez, de hiszi, hogy felesége kap Istentől erőt az ő elvesztése elviselésére. Kért, hogy ügyeljek arra, hogy levele elmenjen. Mintha csak megérezte volna, mondta, írt ma a feleségének, amelyből a részleteket 6 óra előtt nekem felolvasta. Én meg is ígértem, hogy ügyelni fogok rá, hogy levele elmenjen. (Ellen is őriztem, 26-án ajánlott levelet Révfülöpre elküldött a hadbíróság.) Azután arról beszélt, hogy Tarpán szeretne nyugodni, azért, ha a helyzet rendeződik, keressem fel feleségét és mondjam meg neki, hogy holttestét exhumáltassa és Tarpára szállíttatva, ott helyezze örök nyugalomra a ref. temetőben, mivel ott ev. temető nincsen. Bizonyosra veszem, úgymond, hogy az egész tarpai nép sorfalat fog állni, amikor a ref. templom harangjainak zúgása között poraimat Tarpára szállítják.

Amikor ideértünk a beszélgetésben, behallatszottak kívülről a fegyverdörrenések, amellyel a másik három ítéletet végrehajtották. Megrendülés nélkül, keményen emelte fel a fejét, megfogta a kezemet és annyit mondott: Lassanként rám kerül a sor. Kis italt kért... Pár percig beszélgettünk. Arról beszélt, hogy feleségének nincs ugyan nyugdíja, de hiszi, hogy a magyar társadalom az ő özvegyéről fog gondoskodni, amire én biztosítottam, hogy ez egészen bizonyos. Ekkor megjelent egy őr, nagyon tisztelettudóan kérte: Képviselő úr, legyen szíves jönni. Képviselő úr felállt. Egy pillanatig szó nélkül álltunk egymás mellett, akkor átölelt, jobbról, balról megcsókolt és azt mondta: Az egyik legyen búcsúcsók szeretett egyházam számára, a másik az utolsó pillanatokban velem levő lelkészem számára. Azután ismét megcsókolt jobbról-balról és kissé elfátyolosodott hangon arra kért, hogy ennek emlékét adjam át feleségének, amit én hangtalanul, magam is sírással küzdve ígértem meg neki. Arra kért még, hogy az utolsó órák emlékét mondjam el majd feleségének. Ezután elindult. Vele mentem balján én is. Amikor kiléptünk a zárkából, a kívül álló két őr tisztelgett. Az egyikkel kezet fogott. Lelkére kötötte, hogy legyen jó magyar. Amikor a másikhoz ért, aki vagy falubelije, vagy közeli ismerőse volt, azzal is kezet fogott, akkor ez a magyar katona egyszercsak megcsuklott, ráhajolt a kezére és megcsókolta Bajcsy-Zsilinszky kezét. Lelket megrendítő pillanat volt ez. Zsilinszky azután szótlanul jött le velem. Az ajtónál — a rendelkezés szerint — elváltam tőle. Azt láttam még, amint utána néztem, hogy felemelt fővel, bátran, keményen megy őrei között."

A „REMÉNYKARÁCSONY" ÉS BUDAPEST KÖRÜLZÁRÁSA

Ezen a napon közölte a Soproni Hírlap Szálasi nyilatkozatát, amelyet egy karácsonyi ünnepségen tett. Szószerint idézzük: „Ez a karácsonyfa itt a remény karácsonyfája. 1944. év karácsonya a Remény karácsonya, ezt a Reménykarácsonyt meg fogjuk ünnepelni minden évben."

A harctéri események alakulása egyelőre nem igazolta Szálasi bizakodó kijelentését. Másnap, 1944. december 25-én a Szovjet Tájékoztatási Iroda hadijelentése közölte:

„A szovjet csapatok Budapesttől délnyugatra és nyugatra foly-

tatták sikeres támadásukat: elfoglalták Bicskét, majd a szovjet lövész és harckocsi alakulatok észak felé mértek csapást az ellenségre. Lendületesen haladva előre, elfoglalták Tinnyét és Leányvárt, ezzel elvágták a Budapestről nyugat felé vezető utolsó vasútvonalat. Más alakulatok elfoglalták Budakeszit."

Másnap, december 26-án a szovjet főparancsnokság hadijelentése közölte, hogy „a 3. Ukrán Hadseregcsoport csapatai folytatták támadásukat Budapestnek nyugatról történő bekerítéséért, elérték a Dunát és egyúttal elfoglalták Esztergom városát, és ezzel befejezték a budapesti ellenséges csoport bekerítését. Az arcvonal csapatai elfoglalták Budapest nyugati külvárosait — Budafokot, Budaőrsöt, Zugligetet, Lipótmezőt, Hársakalját Pesthidegkutat, Pilisvörösvárt, Pilisborosjenőt, Ürömöt, valamint Csobánka, Pomáz, Kesztölc, Bajna, Tarján, Vértessomló, Oroszlány és Csákvár helységeket, továbbá Pilisvörösvár és Szár vasútállomásait."

A 2. és 3. Ukrán Hadseregcsoport csapatai Esztergomtól északra egyesültek, és ezzel bezárult a gyűrű a Budapest területén levő német 13. páncélos hadosztály, a „Feldherrnhalle" SS páncélgránátos hadosztály, a 271. gyaloghadosztály, a 8. és 22. SS lovashadosztály, a 239. rohamtüzér dandár, a magyar 1. páncélos hadosztály, a 10., 12. és 26. hadosztály, a 10. őrezred, a 3. rendőrezred és a 206. tartalékezred csapatai körül.

Vajna Gábor, a Szálasi-kormány belügyminisztere 1945. február 6-án Sopronban a Törvényhozók Nemzeti Szövetségének bizalmas értekezletén, amikor szóba került Budapest körülzárása, elmondotta: „Msgr. Angelo Rotta, budapesti pápai nuncius december 28-án, tehát egy nappal a külső és belső gyűrű bezárulása után, elment a budapesti hadtestparancsnokhoz azzal az ajánlattal, hogy ha mégis meg akarnák adni magukat, akkor ő, a pápai nuncius, valamint a svájci és svéd követ hajlandók lennének a szovjet csapatok parancsnoksága felé közvetíteni. December 31-e óta, nehogy sérelem érje őket, derék csendőreink ezeket az urakat a budai Várban őrzik." Vajna bejelentését helyesléssel fogadták.

December 29-én Malinovszkij marsall, a 2. Ukrán Hadseregcsoport parancsnoka és Tolbuhin marsall, a 3. Ukrán Hadseregcsoport parancsnoka ultimátumot intézett a Budapesten körülzárt német és magyar csapatok parancsnokaihoz. Az ultimátum kiemelte: a harc céltalan folytatása a körülzárt csapatok feltétlen megsemmisítéséhez, a békés polgári lakosság lelketlen feláldozásához és a magyar főváros teljes pusztulásához vezetne. Az ultimátum felszólította a német és magyar csapatok vezénylő tábornokát, hogy szüntesse meg a harci tevékenységet. A harcot beszüntető tábornokok, tisztek és a legénység életéért szavatolnak, a német hadifoglyoknak biztosítják a hazatérést, vagy kívánságuk szerint más országba mehetnek, az összes magyarokat kihallgatás és ellenőrzés után azonnal szabadlábra helyezik, és otthonukba távozhatnak.

A szovjet haderők hatalmas hangszórói december 28-ára és 29-ére virradó éjjel, valamint december 29-én reggel közölték az ultimátumot, valamint azt is, hogy a szovjet parlamenterek melyik úton és mikor jelentkeznek az ultimátum átnyújtása céljából. Mégis, amikor a parlamenter, Steinmetz kapitány december 29-én reggel 9 órakor Kispest délkeleti körzetében, teljesen jól látható fehér zászlóval a német állások közelébe ért, erős gépfegyver és tüzérségi tüzet indítottak rá, és agyonlőtték.

A másik szovjet parlamenter, Osztyapenko, aki a Duna jobbpartján fekvő frontszakaszon, Budaőrstől négy kilométernyire lépte át a frontot, eljutott a német parancsnokságra. Ott közölték vele, hogy nem fogadják el az ultimátumot. Osztyapenko kapitány ezután visszafelé indult, de mielőtt elérte volna a szovjet állásokat, hátulról lelőtték.

Ezek után kezdődött meg 1945. január 1-én Budapest ostroma.

Vörös János, Horthy utolsó vezérkari főnöke, a debreceni koalíciós kormány honvédelmi minisztere 1945. szeptember 12-i parlamenti beszédében elmondotta, hogy *Budapest ostromát nem előzte meg nehéz tüzérségi előkészítés,* hanem a Vörös Hadsereg lassú ostrommal foglalta el a várost, hogy megkímélje a nehéz tüzérségi tűz pusztításaitól. Ennek a kíméletes harcmodornak a következménye az volt, hogy a Vörös Hadsereg sok ezer katonája áldozta fel életét."

A Wehrmacht főparancsnoksága 1944 januárjában kétségbeesett erőfeszítéseket tett, hogy széttörje a Budapestet körülzáró külső és belső ostromgyűrűt. Miközben az Ardennekben még javában tombolt a nagy német offenzíva, hatalmas erőket dobtak át a Dunántúlra, és Komáromtól délkeletre 1945. január 2-án öt páncélos és három gyalogos hadosztályt vetettek harcba, azzal a céllal, hogy Bicskén át utat törjenek Budapestre. Az offenzíva megindulásakor Hitler a Budapesten körülzárt német csapatokhoz rádióüzenetet intézett, és ebben azt ígérte, hogy január 3-ra felmenti őket. A támadás előtt felolvasták az ostromgyűrű

felszakítására harcba vetett páncélos és gyalogsági egységek előtt Hitler napiparancsát: „Nagy számú nehéztüzérség és repülőgép fog támogatni titeket, mindent meg kell tennetek, hogy kiszabadítsátok a Budapesten bekerített hadosztályokat. A hadműveleteket — hangoztatta Hitler napiparancsában — én magam fogom irányítani."

1945. január 2-re virradó éjjel a német csapatok rövid, de heves tüzérségi előkészítés után támadásba indultak és hajnalra áttörték a jobbszárnyon levő 31. gárda-lövészhadtest védelmét. A szovjet katonák — mint „A Nagy Honvédő Háború története 1941-1945" c. mű leírja — „a köves talajon még egyetlen összefüggő árkot sem voltak képesek ásni. Ezzel egyidőben a kisegítő csapás irányában az ellenség átkelt a Dunán és deszantot tett partra Süttő közelében, majd reggel bevetette a főerőket és megindította a támadást Bicske felé. Január 6-án estig, vagyis a támadás öt napja alatt, nagy veszteségek árán 25—37 kilométert nyomult előre és elérte az Esztergom K.—Dorog—Bicske É.—Felsőgalla—Bánhida terepszakaszt. Itt a szovjet csapatok hősies harccal, szívós védelemmel és a tartalék — különösen a 18. harckocsihadtest — ügyes manőverezésével megállították a hitleristákat.".

Egy héttel később, január 9-én Sopronban a Törvényhozók Nemzeti Szövetségének ülésén Miskolczy István képviselő feltette a kérdést: vajon a budapesti gyűrű felszakítására indított offenzívának mi a célja? Mert Sopronban olyan hírek keringenek, hogy e hadműveletnek csak az a célja, hogy a Budapesten levő katonai erőket kivonják, és azután feladják a fővárost. Szerinte feltétlenül fontos lenne Budapest felszabadítása, de minden áron való tartása is, mert „a feladásnak kiszámíthatatlan morális következményei lennének".

Szász Lajos, a Szövetség elnöke megnyugtatta aggódó képviselőtársát: „A katonai vezetőségi körökben változatlanul az az álláspont, hogy Budapestet fel kell szabadítani, ez a Führer parancsa is, de nem abból a célból, hogy az ott maradt katonai erők kivonulhassanak. Az előnyomuló csapatok nyomában mindenütt ott vannak az élelem- és fűtőanyagszállítások is, sőt a szükséges vasúti és postásműszaki személyzetet is összegyűjtötték, hogy azonnal megkezdhessék a helyreállító munkálatokat." A képviselők megnyugvással vették tudomásul az elnök bejelentését.

Ezután vitéz Jaross Andor emelkedett szólásra és elmondotta, hogy felkeresték a Törvényhozók Szövetsége vezetőit a Budapestre irányított SS propagandatisztek, akik a fővárosi hadműveletek

sikeres befejezése esetén felmerülő különböző propagandakérdésekre kértek felvilágosítást, illetőleg mondották el azokról a maguk véleményét. Jaross hozzátette: német részről határozottan számolnak 7—8 napon belül a budapesti hadműveletek sikeres befejezésével.

Mindezt mondotta pedig 1945. január 9-én!

De ezek a remények nem váltak valóra. Január 12-én a német támadás véresen összeomlott.

PESTI ÉS ÚJPESTI PARTIZÁNOK

A lakosság nem nézte tétlenül, hogyan akarja a Wehrmacht esztelen védekezéssel teljesen romba dönteni a fővárost. A sarokházakat, nagyobb épülettömböket erődökké építették ki a németek, a hidakat aláaknázták, a gáz-, víz- és villanyszolgáltatási központok robbantását előkészítették; ha nekik pusztulni kell, pusztuljon el Budapest lakossága is.

A körülzárt, ostromlott városban azonban hol itt, hol ott bukkantak fel jól szervezett kis partizáncsapatok és állandó támadásaikkal, rajtaütéseikkel komolyan nyugtalanították a Wehrmacht, az SS és a nyilas egységeket. Az ún. Volksbund-ház partizánjairól szól az alábbi visszaemlékezés:

„A Bajza utca és a Lendvay utca sarkán álló és akkor már hetek óta üres »Volksbund-házba« karácsony táján beköltözött néhány magyar katona. Ettől kezdve éjjel-nappal őrszem volt a ház bejáratánál, s ha valaki véletlenül belépett a kertbe, már rászegeződött a géppisztoly:

— Állj!

A katonák nagy forgalmat bonyolítottak le. Nappal egy oldalkocsis motorkerékpár száguldott ki-be a kapun és sohasem jött vissza üresen. Egyszer harminc teljes katonai felszerelést vételeztek fel a katonák, máskor két katona ment ki a motorral és három tért vissza, néha járőrök rajzottak ki, hogy fegyverrel vagy élelemmel térjenek vissza.

A magyar katonák, akik ezt a marcona őrséget állították a Volksbund-ház elé, az illegalitásban működő Kommunista Ifjúsági Szövetség tagjai, az új szabadságharc partizánjai voltak. Szabályszerű irodával rendelkeztek, volt nyomtatványuk, voltak

pecsétjeik, s ha valaki megkérdezte volna tőlük, kicsodák-micsodák, készen álltak a válasszal: »a 101. gépesített vegyi-harc zászlóalj törzse!«

A fiúk nem voltak ijedősek a hely megválasztásában sem, a szomszéd épületben volt az I. hadtest személyirányítója.

A katonák nagy része nem volt »kezdő« a szakmában... Nem egy jól sikerült partizánakció végrehajtóit egyesítette e kis csoportban a KISZ, ahol komolyan lehetett dolgozni. Katonák voltak, állig felfegyverkezve, tökéletes igazolványokkal.

Az ifjú partizánok feltűnés nélkül éltek körletükben. A Hunyadi téren egyszer holtan találtak egy SS katonát? Nyilasok maradtak vérbefagyva az úttesten? Felrobbant a Körönd nagy német ágyúja? Igazoltató járőrök fegyvereztek le utcán garázdálkodó nyilasokat?

Ki gyanította volna mindezek mögött a Lendvay utcai katonákat? A Kommunista Párt vagy a Kommunista Ifjúsági Szövetség röpcéduláit katonák osztogatták az utcán. Ki hitte volna, hogy a röpcédula osztogatók nyíltan ott élnek a Volksbund-házban?"

Földes Mihály az „Az újpesti partizánharcok" című munkájában az egyik legeredményesebb akciót, az újpesti nyilasház levegőbe röpítését így beszéli el:

„— Pusztulniok kell, de hogyan?

Ezt a kérdést vetette fel az ellenálló csoport vezérkara.

Azt tudták már, hogy a nyilasok sok fegyverrel rendelkeznek. Sok emberük van. Védekezésre kiválóan alkalmas a tanyájuk. A bejáratok előtt hármas őrség áll. A kapun belül újabb őrség. Nem lehet meglepni őket.

Újabb cselt kell alkalmazni.

— Nem kell itt semmiféle csel — javasolta valaki —, rohanjuk meg őket és füstöljük ki odúikból.

— Kézigránátokat kell az ablakaikba hajigálni.

— Ki kell csalogatni őket a házból, s amint az utcára lépnek, tüzet zúdítani rájuk.

Egyik javaslat sem jó. Nem pusztítaná el valamennyi nyilast. Ámde mit kell tenni, ha mindez nem célravezető?

Végre megállapodnak az egyetlen lehetséges haditervben: fel kell robbantani őket a házukkal együtt.

— Hogyan?

— Dinamitunk van elég — mondotta a parancsnok. — Itt van egy szakértő, azonnal megmondja nekünk, hány kiló robbanóanyag kell a teljes sikerhez.

Frommberger Tibor, mint a honvéd robbantó különítmény egyik tagja, megszólal:

— Tizennégy kiló robanóanyaggal az egész háromemeletes épület levegőbe röpíthető, összes nyilasaival együtt.

Frommberger vállalkozott a robbanószerkezet elkészítésére is.

— Most az a kérdés, hogyan csempésszük a robbanóanyagot a nyilasházba?

Szenes „hadnagy" kér szót:

— Én két emberrel bemegyek a nyilasházba. Engem ismernek. Ha kevesen megyünk be, engem nem igazoltatnak. A nyilasoknak különben is az a szokásuk, hogy a befelé tartókat nem igazoltatják. Azokat faggatják csak, akik kifelé jönnek. Én és két ember bemegyünk tehát. Elhelyezzük a bombákat, s azokat három percre időzítjük. Gyorsan kell cselekednünk. Három perc időnk van kijutni a nyilasházból. Ez nekünk éppen elég lesz. A nyilasoknak is éppen elég lesz, de egészen más értelemben.

— És ha a kapuőrök mégis igazoltatnak?

— Nem engedjük őket igazoltatni. Kifelé jövet azonnal ledurrantjuk őket.

A tervet általánosságban mindenki elfogadta.

Frommberger azonnal elkészítette a bombákat. Alaposan megvizsgálta a gyújtózsinórokat, s az elázott, hasznavehetetlen anyagot újjal cserélte ki.

— Készül a paradicsom a nyilasok számára — mondta valaki, amint meglátta a takaros csomagot.

— Ezt majd úgy visszük a házba, mint ajándékot a vezérnek.

— Ki legyen az a három ember, aki behatol a nyilasházba?

Földes kijelöli az embereket:

— Látom, valamennyien jelentkeztek erre a veszedelmes feladatra. Így szép ez, és így helyes. Valamennyien azonban nem mehettek. Ezúttal Bán Tibor, Karóczkai Sándor és Faludi György mennek Szenes és Frommberger hadnaggyal.

Most újra megszervezték a biztosítást. A környező utcákat megszállják a biztosítók. De csak akkor lépnek akcióba, ha a menekülőknek feltétlenül szükségük van segítségükre. Megállapodnak a jelszóban is: „Szeged".

Az ifjabbakat elragadta a forradalmi romantika heve. Szemük csillog. Látszik rajtuk, hogy semmiféle hatalom nem tarthatja vissza őket a küzdelemtől. Már szinte nem is emlékeznek azokra a napokra, amikor állandó életveszedelemben, mintegy 30 000 darab röpcédulát szórtak szét a városban úgy, hogy ezek a röpcé-

dulák mindig kézbe is kerültek. Most másról volt szó: egy népítélet végrehajtásáról, nyilas bűnözők kiirtásáról.

Lakatos Béla higgadtan intette őket:

— Vigyázzatok, a jelszót ne feledjétek: „Szeged". Csak akkor szabad lőnötök a gyanús elemekre vagy a nyilasházból kirohanókra, ha nem tudják a jelszót.

Végre befejeződtek az előkészületek. Földes László kiadta a parancsot az indulásra.

Minden úgy ment, mint a karikacsapás.

— Hová mennek? Mit visznek? — kérdezte Szenes hadnagyot a nyilas őrség a kapu előtt.

— A parancsnokhoz megyünk. Tíz kiló aranyat hozunk. Zsidó vagyon. Most fedeztük fel. Azt hiszem, a fele megillet bennünket.

A nyilas vigyorgott.

— Tíz kiló? Szép. A fele biztos a maguké lesz. Hogyne...

Gonosz hangjából kiérzett az igazi válasz: »Ezek a barmok még azt hiszik, kapnak abból az aranyból valamit.«

— No csak menjenek — tette hozzá nagylelkűen.

Az arany — általában — igen engedékennyé szokta tenni a nyilasokat. De csak akkor, ha ők kapták. Odaadni vagy megosztani nem szerették. Nem olyan iskolából kerültek ki. Velük született ez a »mentalitás«. Nem tehetnek róla.

— Most aztán gyorsak legyünk — szólt embereihez Szenes hadnagy. — Gyorsan, mint a villám, mert magunk is itthagyhatjuk a fogunkat.

Felesleges volt a figyelmeztetés: az emberek tudták, mit kell tenniök. Elmondani sem lehet olyan gyorsan az eseményeket, mint amilyen gyorsan lezajlottak.

Szenes hadnagy, miközben jobbra-balra köszöngetett a felbukkanó nyilasoknak, az előre kiszemelt helyre vezette munkatársait. Elhelyezték a bombákat és meggyújtották a zsinórokat.

— Most azután menjünk kifelé!

A szörnyű bombáknak három percen belül robbanniok kellett. Rohantak kifelé. A belső őrség azonban megneszelt valamit. Feltűnt neki az imént belépettek izgatottsága és gyors visszatérése.

— Állj! — hangzott a nyilas felszólítás.

Bán Tibor géppisztolya villámgyorsan válaszolt a felszólításra. A nyilasok véresen összerogytak. A többiek is tüzelni kezdtek. Lelőtték a kapu előtt álló őröket is. Az egyik azonban nem halt meg. Még maradt hangja és kétségbeesetten felordított:

— Nyilasok! Pártszolgálatosok kifelé!

Kilőtte betöltött puskája összes töltényét. A nyilasház a sok lövés zajára megelevenedett. Óriási hangzavar támadt. A kívül és belül álló összes szereplőket vad izgalom fogta el. A nyilasok megérezték, hogy valami igen nagy veszedelem fenyegeti őket.

A kívül állók várták társaik szerencsés visszatérését és a detonációt, amely maga alá temeti a zöld terroristákat.

Ebben a nagy izgalomban Bán Tibor megfeledkezett a jelszóról.

— Állj! Ki vagy! — kiáltottak rá a lesben állók.

Bán Tibor nem válaszolt. Eldördült a végzetes lövés.

— Ne lőjetek, én vagyok, én, Bán Tibor!

De azt az ólommagot már nem lehetett visszaparancsolni. A vak sors úgy akarta, hogy a legderekabb újpesti partizánt — saját bajtársai öljék meg.

Az eszméletlenségbe zuhant, keménykötésű, barna kun gyereket társai felnyalábolták és futva megindultak vele hazafelé. A súlyosan sérült szabadságharcost az óriási robbanás zaja térítette eszméletre. A nyilasok háza a levegőbe repült, s később megállapított hiteles adatok alapján a legkegyetlenebb nyilasok közül 28 maradt a romok alatt.

Az ítéletvégrehajtás tehát sikerült."

De harcoltak partizánok Pesten, a front közvetlen közelében is. A legbátrabb, legeredményesebb egységek egyike volt a *Vörös Brigád.* Árulás folytán a németek és nyilasok nyomukba jutottak és mindnyájukat elfogták. A hős partizánok kínzóit később bíróság elé állították; a vádiratból idézünk egy részletet:

„1945. január elején, 6-án vagy 7-én a német Gestapo és SS alakulatok nyilas katonák és csendőrök segítségével rajta ütöttek a Garai téren állomásozó 14/2 kisegítő karhatalmi alakulaton, mivel tudomásukra jutott, hogy a Kiska alakulatban az ellenállási mozgalom tagjai, szökött munkaszolgálatosok, egyéb baloldali üldözöttek és az úgynevezett Vörös Brigád tagjai, névszerint elsősorban Braun Éva, Rónai Ferenc, Nyeste Kálmán, Fuhrmann Vilmos, Dálnoki Ferenc, Varga Ernő, Dauch Sándor, Füredi László, Füredi Lászlóné és Absolon Sarolta nyertek menedéket és igazoló papírokat. A Kiska alakulat valamennyi elfogott tagját a németek a Várba szállították fel, és ott az elfogottak egy részét saját maguk őrizték és vezették ellenük a nyomozást. A kihallgatásokhoz igénybe vették a NSZK-hoz beosztott csendőrnyomozó csoportot, és az ennek során foganatosított kihallgatásokat megállapíthatóan elsőrendű vádlott végezte.

A kihallgatások során a csendőrnyomozók az erdélyi módszer

szerint gumibotot, sőt villanyozógépet használtak. Ifj. Benedek András tanúvallomásából megállapítható, hogy tanút elsőrendű vádlott többi nyomozó társai után saját maga személyesen is megtalpalta gumibottal, és utána személyesen végezte a villanyozást is, amely abból állt, hogy egy lábbal hajtott villanyozógép pólusával az áldozat száját, nyelvét összeégették, közben gúnyosan kérdezték: »Mit üzen Sztálin?« Hasonló módon számos áldozatukat megkínozták, közöttük Zsabka Kálmánt, a 14/2 Kiska alakulat parancsnokát is. A Vörös Brigád elfogott tagjait, nevezetesen Rónai Ferencet, Nyeste Kálmánt, Fuhrmann Vilmost, Absolon Saroltát, Braun Évát stb-t félholtra verték és olyan embertelenül gyötörték, hogy szinte felismerhetetlenül összeverve, véresen kerültek vissza számos kihallgatás után társaik közé a jégverem pincébe, ahol a foglyokat őrizték.

Nevezettek közül Rónai Ferencet, Dálnoki Ferencet, Braun Évát, Nyeste Kálmánt és Fuhrmann Vilmost az ostrom utolsó napjaiban azzal az ürüggyel, hogy a Várból a Belügyminisztérium pincéjébe, illetőleg vissza szállítják, a többi fogoly közül elvitték, és határozottan meg nem állapíthatóan az őket kísérő SS katonák vagy magyar csendőrök a Vár télikertjének teraszán kivégezték. A télikert oldalán levő szakadék alján végzett ásatás után az exhumálók hét holttestet találtak. A népbíróság dr. Kelemen Endre hites törvényszéki orvosszakértő és dr. Anda Tibor orvosprofesszor véleménye alapján megállapítja, hogy a megtaláltak között volt Rónai Ferenc, Fuhrmann Vilmos, Dálnoki Ferenc és Braun Éva holtteste. A kivégzések után négy évvel megtalált holttesteken is megállapíthatók voltak a legembertelenebb kínzások nyomai, így nevezetesen Rónai Ferenc alsó állkapcsát eltörték, úgyhogy sem beszélni, sem enni nem tudott vele. A megtalált áldozatok csontjait számos helyen még életükben eltörték, mivel a csonthártya alatt vérzés nyomai voltak még négy év után is találhatók. A csontokon lövés okozta sérülések is fellelhetők voltak."

A PESTI GETTÓBAN

Budapest lakói december eleje óta állandó életveszélyben éltek. De még szörnyűbb, még tragikusabb helyzetbe jutottak a fővárosi zsidók. December közepén a sárga csillaggal megjelölt házakból mintegy 70—80 ezer zsidót, főleg gyerekeket, nőket és

idősebb férfiakat a deszkapalánkkal elzárt gettóba kényszerítették, melyet a Nagyatádi Szabó utca, a Dohány utca, a Király utca és a Síp utca határolt. E területről az ún. árjákat kiköltöztették, Budapest területén másutt csak a semleges követségek „védett" házaiban lakhattak zsidók.

A gettó egyik lakója beszélte el:

„18—20-an laktunk egy-egy kicsiny szobában. Fűtésről — bár kemény hidegek voltak — szó sem lehetett. Az élelmezés kérdését a gettót irányító zsidó-tanács úgy oldotta meg, hogy háztömbönként, később házanként, közös konyhát állítottak fel. A napi étkezés leves és tíz deka kenyér volt. Akik a beköltözés alkalmával élelmiszert hoztak magukkal, viszonylag kedvezőbben éltek, legalábbis amíg készletük tartott. Egyébként az élelmezés problémáját a Nemzetközi Vöröskereszt szervei próbálták ezer nehézségek között megoldani.

Az éhség néhány nap után olyannyira elcsigázta az embereket, hogy sokan, rövid idő múltán, a felismerhetetlenségig lesoványodtak. Óriási mértékben megnövekedett a halandóság. Az éhhalál mellett a bombatámadások és a járványok szedték napról napra áldozataikat. Mindannyian valóban halálraítéltnek éreztük magunkat. Erre figyelmeztetett bennünket a gettó fala, erre rabságunk és az utcákon, a házakban megjelenő nyilas pártkatonák és SS-legények.

A gettó lakóit először feszült idegesség, majd csüggedt, fáradt szomorúság ülte meg, amelyet nem befolyásolt már semmi sem. Tudtuk, hogy ezt a helyet a fővárosi zsidóság siralomházának szánták.

Naponta 10 és 12, később fél 2 és fél 4 óra között hagyhattuk el lakásunkat. Ilyenkor hallottuk egymástól a különböző értesüléseket, hogy a gettót a németek már aláaknázták, melyik házban mészárolták le az ottlakókat, de azt is, hogy az oroszok Budapest határánál harcolnak. Az utóbbiról tanúskodtak egyébként azok a jelek is, amelyeket a gettóban láttunk: légvédelmi ágyúkat vontattak a terekre és az egész gettót ugyancsak ezekkel vették körül. Időnként orosz repülőgépek raja húzott el a házak felett, és mi úgy néztünk feléjük, mint a szabadulás büszke madaraira.

De az aggasztó hírek és a nyilasoktól való félelem miatt a lelkileg, idegileg elcsigázott emberek már kevéssé bíztak abban, hogy valaha is visszanyerhetik emberi életüket. A gyűlölet itt tombolt a falak között, és Budapest határa a gettótól oly végtelen messzinek tűnt, mintha a Vörös Hadsereg győzelmes csapatai

valahol még a Dnyeper vidékén járnának, és nem tőlünk órányi távolságra.

Csak a gyermekek és a fiatalok egy része bízott minden éhségen, nyomorúságon és halálfélelmen keresztül a megmenekülésben. Ilyen hangulatban teltek, múltak a napok, a végtelen esték és az álmatlan éjszakák: a gettó hetei.

Közben pedig a Kazinczy utcai fürdőház mennyezetig erősen megtelt eltemetetlen hullákkal. A gettó utcáinak képéhez szinte megszokottan hozzátartozott a heverő holttest.

Irigyeltük a halottakat.

A belső élet rendjét a zsidó-tanács által megszervezett zsidó rendőrség irányította. Ők szedték össze azokat az embereket, akiket a németek reggelenként munkára igényeltek. Hozzáteszem: a németek a gettóbeli munkásoknak soha nem adtak enni: étlen-szomjan dolgoztatták napestig.

Január elején megkezdődött Budapest közvetlen ostroma. A fővárost karácsony óta most már minden oldalról áttörhetetlen orosz gyűrű vette körül. Ez akadályozta meg ellenségeinket, hogy nem volt módjukban bennünket Németországba hajtani, illetőleg lemészárolni. Holott a pogrom terve már elkészült. Száz és száz gyilkos csak a jelt várta a vérengzésre. De az orosz ágyúk torka Újpest és Budafok felől megálljt kiáltott a fasiszták ölésre emelt karjának."

A nyilas különítmények nap, nap után betörtek a gettóba, raboltak, gyilkoltak. A január 12-i tömeggyilkosságot a szűkszavú jegyzőkönyv így rögzítette:

„A tegnapról mára virradó éjszaka, a gettó területén levő VII. Wesselényi utca 27. szám alatti ház kapujában megjelent 8—10 főből álló nyilas csoport. Követelték a kapu kinyitását, majd erőszakkal behatoltak.

A lakókat — bár erre semmiféle írásbeli parancsuk nem volt — leterelték a pincébe és motozást rendeltek el. A motozás folyamán állítólag 3 deci rumot találtak az egyik jelenlevőnél. Ezt a körülményt a szesztilalom kijátszásának tüntették fel. Megtorlásul az ott levő 65 személyt halomra lőtték. 40 ember elpusztult.

Utána a nyilasok elvonultak. Az életbenmaradottak a halottakat felhordták az udvarra, és a holttestek még a mai nap folyamán is ott hevernek."

TÖMEGGYILKOSSÁG BUDÁN

Ugyanezen a napon Budán, a Maros utcai kórház csaknem száz betegét is lemészárolták a nyilasok. A szörnyű események egyik szemtanúja, Czipszer Rezsőné, ki 1944 márciusa óta állott a kórház alkalmazásában, néhány hónappal később a következőket mondotta jegyzőkönyvbe:

„A nyilasok (kb. 30-an) részben az udvarról, részben a kapuból rohanták meg az épületet. A zsidókat a hallba vitték, levetkőztették, a férfiakat alsónadrágig, a nőket kombinéig, ott összeverték őket, különösen Jarnó főorvost, Róth tanárt, Weinberger doktor menyasszonyát. Ezek kínzását láttam, mert én kísértem a nyilasokat az épületben. A gyilkolás napja után másnap a nyilasok hozzátartozói megszállták a kórház egész épületét, és ott tartózkodtak még kb. két hétig; az oroszok bejövetele előtt közvetlenül menekültek el, addig ott étkeztek és ott laktak.

Deutsch titkár, aki 12-én, a tömeggyilkosság napján a padlásra menekült, keresztény iratokkal igazolta magát; vele volt szobalánya, Rózsi is, akit mint lányát igazolt. Másnap, Erzsi nővér feljelentésére, levetkőztetve kivitték a kertbe és megölték őket; láttam, hogy Deutsch titkár hasát felmetszették, Rózsi szobalány homloklövést kapott. A halottakat a gyilkosság után harmadnap temették el közös sírba, addig a szemétdombon hevertek. Tudom, hogy a kertnek melyik részében vannak eltemetve, láttam a gödör megásását. A halottak közül sokat ismertem, az exhumálásnál sokat fel fogok ismerni. Deutsch titkárral együtt még kb. nyolcan voltak olyanok, akiket nem 12-én, hanem 13-án végeztek ki, mert ezek olyan betegek voltak, hogy nem tudtak az ágyból felkelni, ezeket 13-án végezték ki, a lövöldözést hallottuk, s ezeket kb. 5 napig hagyták heverni, s csak azután temették el a közös sír mellett egy másik gödörbe. Kb. 83-an vannak a nagy sírban és 8-an a külön sírban. Ezeken kívül tudomásom szerint hármat a Németvölgyi úton végeztek ki, ezeket azért vitték el, hogy ott a Németvölgyi úton igazolják, de Erzsi nővér árulása folytán ezeket is kivégezték a Németvölgyi úton."

1945. január 16-án Nyirő József képviselő a soproni parlamentben, ahol már alig 30—40 szélsőjobboldali képviselő lézengett, elégikus beszédet mondott a fővárosban folyó harcokról, kijelentvén, hogy a Szálasi-rendszer szempontjából „Budapest esetleges elvesztése szinte végzetes hatású volna, amit nem szabad eltitkolnunk sem magunk, sem a német szövetségesünk előtt".

Január 18-án a 2. Ukrán Hadseregcsoport csapatai befejezték Pest megtisztítását az SS és nyilas hordáktól, és kb. 5000 háztömböt elfoglalva, elérték a Duna partját.

Ezekben a napokban a Gyepűre menekült Szálasinak nem akadt fontosabb dolga, mint hogy a nyilaskeresztes és a hungarista csillagrend jelvényeinek tervezésére pályázatot hirdessen. „A nyilaskeresztes rend jelvényének az alapja a nyilaskereszt, középen a „H" betűvel. Adományozásra fog kerülni ezzel az alapfokozattal, vagy a következő magasabb fokozatokkal: a kardokkal, a babérkoszorúval és a briliáns hungarista csillaggal."

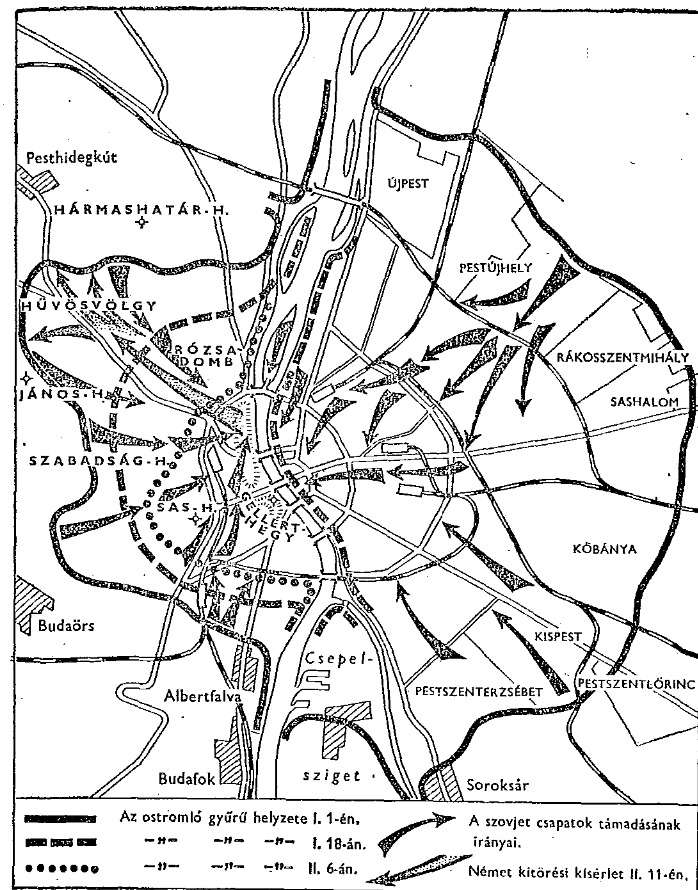
Budapest ostromáról Rajniss Ferenc kijelentette: az utcai harcok erősek, kemények, kegyetlenek, de ennek ő örül. „Budapest lakosságának nagy része meg is érdemelte ezt a kegyetlen és szörnyű harcot, mert sok esetben a józan értelem szavára sem hallgatván, elfogultságában a halált és pusztulást választotta azért, mert puha párnájáról nem tudott lemondani, kis lakásáról nem tudott lemondani, jóllehet tudta, mi vár rá... De talán ez a kemény lecke lesz az, amely a lakosságot észre fogja téríteni!"

Budapest lakossága ugyanis 1944 december elején nem tett eleget a kiürítési parancsnak, minden ijesztgetés ellenére nem menekült a Gyepűre, hanem a lakóhelyén várta a felszabadító csapatokat.

A Magyar Nemzeti Függetlenségi Front 1945. január 19-én a következő felhívást intézte a felszabadult Pest lakosságához:

„A Vörös Hadsereg a magyar főváros utolsó háztömbjeiért vívja felszabadító harcát. Budapest teljes felszabadítása napok, esetleg órák kérdése. Az ostrom hetei alatt tönkretett, víztől, világítástól, gáztól és kenyértől megfosztott főváros vérkeringésének megindítása a lakosság életének legfontosabb kérdése.

Budapest utcáin még folynak a harcok. Az Ideiglenes Nemzetgyűlés és a magyar kormány emiatt egyelőre még Debrecenben tartózkodik, és így nem állhat élére a helyreállítás munkájának.

BUDAPEST OSTROMA

holott minden óra és perc, amelyet tétlenségben töltünk, napokkal és hetekkel hosszabbíthatja meg a főváros lakosságának megpróbáltatásait. *Cselekednünk kell!*

A főváros már felszabadított kerületeiben megalakult vagy megalakulóban van a magyar demokratikus pártok (a Független Kisgazdapárt, a Nemzeti Parasztpárt, a Szociáldemokrata Párt, a

Magyar Kommunista Párt), az egyházi és társadalmi szervezetek képviselőiből a *Magyar Nemzeti Függetlenségi Front,* amely a kormány és a nemzetgyűlés Budapestre jöveteléig átveszi a közigazgatást, a rendfenntartási és a helyreállítási munkálatok vezetését.

A Magyar Nemzeti Függetlenségi Front felhívással fordul a főváros népéhez, hogy minden külön intézkedés, a hivatalos szervek rendeleteinek bevárása nélkül *haladéktalanul* jöjjön ki a pincékből, hozza lakható állapotba otthonait, takarítsa el a romokat. A rablók és fosztogatók, a fasiszta bűnösök ellen szervezzen házőrségeket és vegye őket őrizetbe. A vízvezeték- és villanyszerelők kezdjék meg nyomban a víz-, a villany és telefonvezetékek kijavítását, az orvosok és gyógyszerészek azonnal szervezzék meg a közegészségügyi ellátást. A közellátás nyomasztó helyzetének javítására az egyes kerületek alakítsanak nemzeti *segélybizottságokat.*

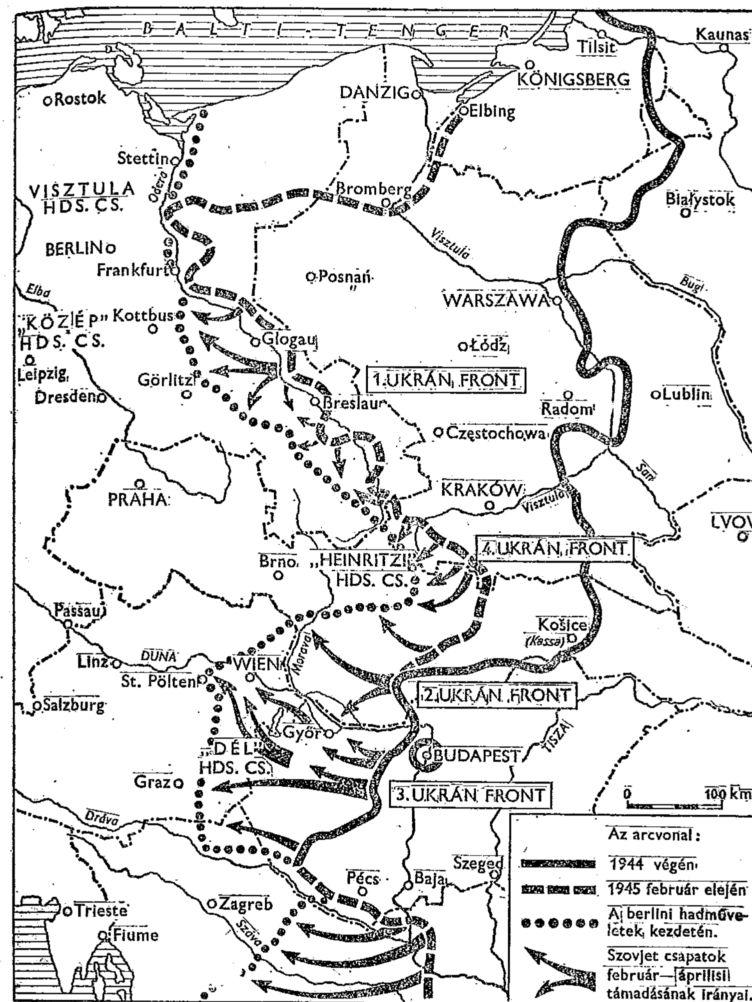
A nemzeti összefogás szellemében, a független, szabad és demokratikus Magyarország fővárosának újjáépítéséért e munkára szólít fel minden igaz magyart

a Magyar Nemzeti Függetlenségi Front."

A háborús helyzet romlását a német propaganda kétségbeesett erőfeszítésekkel próbálta megmagyarázni; reálisnak, lehetségesnek tüntette fel még mindig a német győzelem eljövetelét. 1944 végén Göbbels propagandaügyi miniszter a „Das Reich" című lapban a következőket írta: „A győzelem egy napon eljön, mint egy természeti jelenség, amelyre várnak. Az idők jelei napról napra fokozottabban mutatnak rá a német győzelemre, csak jól kell tudni magyarázni azokat a jeleket!..."

A nyilas vezérek is kiadták a jelszót: „Csak két perccel kell tovább kitartani, mint az ellenség, és akkor a győzelem megszerzése biztos." Ezt a tételt Göbbels magyar kollégája, Kassai-Schallmayer Ferenc miniszter nyilatkoztatta ki, majd hozzátette: „Hogy a győzelmet mielőbb kivívhassuk, mindent beleadunk a sorsrohamba."

A „sorsroham" mellett ebben az időben egyre többet és egyre rejtelmesebben beszéltek a *csodafegyverekről.* A Törvényhozók Nemzeti Szövetségének 1944. december 31-i kiáltványa így biztatta a végső náci győzelemben hivőket: *„Olyan harcieszközök kerülnek a közeljövőben alkalmazásra, amelyek leküzdésére az ellenségnek nem lesz módja..."*

DECEMBERTŐL ÁPRILISIG...

„SZEDETT-VEDETT VAGÁNYOK"

A Hunyadi SS páncélgránátosok letették az esküt:

„Ich schwöre Adolf Hitler, dem obersten Befehlshaber der Wehrmacht und Franz Szálasi, als meinem Führer der ungarischer Nation, unverbrüchliche Treue..."

Magyarul így esküdtek: „Esküszöm, hogy Hitler Adolfhoz, a haderő legfőbb parancsnokához, és Szálasi Ferenchez, a magyar nemzetvezetőhöz hű leszek..." (A fordítás nem volt egészen pontos, de ez volt a hivatalos, előírt esküszöveg.) Tehát: nemcsak a magyar államfőre — mint Beregffy ígérte, sőt nem is elsősorban Szálasira kellett letenni az esküt.

Ami pedig a „válogatott" legényekből álló SS különítmény magyarországi „tevékenységét" illeti: a nyilas sajtó 1944 végén, 1945 elején rendszeresen közölt frázisokkal teletűzdelt, harcra buzdító cikkeket, idilli képet festvén a frissiben felállított magyar SS egységek hangulatáról s arról, milyen barátságosan fogadta őket a nyugati vármegyék lakossága. Az egyik cikkből, mely a „Hunyadi gránátosok útja" címmel jelent meg, idézünk:

„Tábori szám: 00706. G.

Befutunk egy kisebb állomásra. Verőfényes nap. A falu lányai s az állomáson tartózkodó falusiak ámulva nézik vonatunkat. Nem is csoda. Német egyenruhás katonák magyar nótákkal ajkukon! Ez nem is mindennapi dolog. Azonban csak pillanatokig tart az ámulat. »Magyarok vagytok?« — hangzik fel a kérdés. »Hát mik lennénk?« — »Kik vagytok?« — »Hunyadi SS-ek«. Ilyenképpen indul a társalgás, s percek alatt a Mariskák és Juliskák is örömtől s kedvességtől mosolygó arccal beszélgettek fiainkkal. Eleinte félénken indult az ismeretség, ám az elválás pillanatában nem egy gránátos volt, aki gyors, átkaroló mozdulattal vette birtokába a Marika pici piros ajkát. Hamisítatlan magyar fiúk!"

Azonban e „hamisítatlan magyar fiúk" viselt dolgairól bizalmas körben egészen másként nyilatkoztak a Törvényhozók Nemzeti Szövetségének tagjai. Az egyik szélsőjobboldali honatya keserű szavakra fakadt e szövetség 1944. december 22-i ülésén:

„...Nagy lelkesedéssel vettük tudomásul a Hunyadi páncélgránátos hadosztály felállítását, bár ennek volt bizonyos ára, mert SS alakulatként jelentkezik... Mindenki úgy gondolt a Hunyadi páncélgránátosokra, mint akik példát fognak statuálni. Sajnos úgy látszik, szedett-vedett vagányokból toborozódtak, úgyhogy Vas és Zala megye fellélegzett, amikor utolsó részleguket is elszállították. Remélhetőleg ezekből a vagányokból katonákat nevelnek Németországban, és akik nem törnek be a fegyelembe, azokat rövid úton el fogják intézni. Sajnos, az egyik oldalon a zászlóját elhagyó honvédet látjuk, a másik oldalon pedig azt, akikből hősöket akarunk nevelni, azok rablási alkalomnak tekintik a háborút."

Stomfay-Stitz János képviselő a következőket mondotta: „A Hunyadi páncélgránátosok élelmezése jobb, mint a honvédeké, és éppen ott, ahol ilyen jó az ellátás, betörtek három templomba és elvitték a szentségtartókat, aminek semmi köze az élelmezés feljavításához..."

Maga vitéz Jaross Andor, a Törvényhozók Nemzeti Szövetségének elnöke közölte: „Egy vasúti állomásra bizonyos mennyiségű női cipő érkezett: a páncélgránátos hadosztály ottlevő alakulata igényt tartott rá, és ezzel az igénnyel a helyi parancsnokság is egyetértett..."

Az a sejtésünk, hogy a templomokból szentségtartókat rabló, női cipőket igénylő és harácsoló Hunyadi SS páncélgránátosok távozása Magyarországról mégsem olyan idilli körülmények között ment végbe, mint a Soproni Hirlap cikkírója lefestette...

De a náci hadvezetőség, a nyilas vezérek 1944 végén már nem válogathattak: mindenkit boldogan fogadtak, aki hajlandó volt beöltözni a Wehrmacht vagy még inkább a hírhedt SS sötét, fekete egyenruhájába!

SZÁLASI ORSZÁGJÁRÁSA

Eközben Szálasi „országjárásra" készülődött...

Még 1944. december 18-án történt, hogy Henney „országos munkarendvezető" — ezzel a különlegesen értelmetlen elnevezéssel ruházták fel Szálasi kabinetfőnökét — Vas vármegye főispánjához „bizalmas" jelzésű utasítást küldött — a „nemzetvezető" országjárásáról: „A 'nemzetvezető 1945. évi országjárása során meg fogja szemlélni a meg nem szállott országrészt."

Szálasi már 1938-tól több ízben tett az országban propagandakörutat, amelyet a nehezebben érthetőség kedvéért „országjárás"-nak keresztelt el. *1944 decemberének végén* a Tiszántúlon,

a Duna-Tisza közén, a Dunántúl déli és északi részén ilyesfajta „országjárás" „objektív akadályokba" ütközött...

Ilyen körülmények között nem maradt más hátra, mint az, hogy 1945. január 7-és 17 között a még biztonságos Vas megyében rendezték meg Szálasi *„országjárását"*. A szentgotthárdi, körmendi, vasvári, celldömölki, sárvári, szombathelyi, írottkői és muraszombati járás főszolgabíráinak, jegyzőinek komoly gondot, problémát jelentett a meglehetősen terjedelmes utasításban, valamint az 1., 2., 3., 4., 5. és 6. sz. mellékletben foglaltak pontos és tökéletes végrehajtása.

Az utasítás szerint a „nemzetvezető" 34—35 főből álló kísérettel érkezik a megjelölt községekbe. Mint a 6. sz. melléklet meghagyta: „A nemzetvezetőnek és kísérete minden egyes tagjának jó és kényelmes szállás készítendő. A házigazdák utasítandók, hogy a szobák tiszták, fűtöttek, az ágyak frissen húzottak legyenek." A melléklet pontosan meghatározta, kinek jár egyágyas, kiknek csak kétágyas szoba... A „nemzetvezető"-nek, Henney miniszternek és Mészáros ezredesnek, a m. kir. testőrség parancsnokának külön szállás, egyágyas szoba készítendő, ezzel szemben Baky és Endre államtitkárok együttesen szállásolandók el, nekik elegendő egy kétágyas szoba is...

Ezenfelül gondoskodni kellett egyforma kisméretű, különböző színű szalagokkal díszített babérkoszorúkról, 6—10 éves kisfiúról és ugyanilyen leánykáról, akik a „nemzetvezetőt" az ebédlőteremben legfeljebb 4—6 mondatból álló üdvözlő beszéddel fogadják. Egyéb üdvözlésnek, énekkarnak, ebéd alatti köszöntőknek helye nincs — hangzott az utasítás.

A „nemzetvezető" érkezésekor a helység lakossága minél nagyobb számban legyen jelen, ugyanakkor — a 2. sz. melléklet szerint — „az ily alkalmakkor szokásos fogadás okozta tömörületet fokozott felügyelet, figyelés alatt kell tartani, nehogy az ily alkalmakat merénylet stb. elkövetésére kihasználhassák".

Végre felvirradt a „hőn áhított", „várva-várt" nap, amely napon a „nemzetvezető" a megjelölt községben teljes testi valóságában megmutatja magát. Mint a Szálasi „országjárásáról" szóló egyik cikk leszögezte: azért jön a „nemzetvezető", hogy ismertesse a helyzetet, megerősítse a hitet és végül de nem utolsósorban lefektesse a „nemzetvezetés" alapjait...

Hogy ez utóbbi mit takar, azt most, húsz esztendő távlatából nem nagyon lehet tudni, vagy Szálasi maga sem tudta?!

Szálasi tehát közeledik a községhez, ahol már jóval a kitűzött időpont előtt *katonás rend* uralkodik.

A „nemzetvezető" érkezése előtt 45 perccel a Nyilaskeresztes Párt járásvezetője a fogadáshoz megjelenteket felállította a hősi emlékmű előtt. A koszorúzás után került sor az értekezletre, amelyen a következők vehettek részt: a járás főszolgabírája, összes vezető jegyzői, a községi bírák, esetleg a rendőrhatóság vezetője, a polgármester, valamint a Nyilaskeresztes Párt járásvezetője, a községvezetők, esetleg a városvezető. A fegyveres erő tagjai a részvételre irányuló kérelmüket a szárnysegéd útján terjeszthették elő.

Az értekezlet rendje az 1. sz. melléklet szerint: „Elhelyezkedés után a pártszolgálat vezetője jelenti az NV-nek — így rövidítették a nemzetvezetőt —, hogy az értekezlet együtt van. Az NV és kíséretének bevonulása után a pártszolgálatvezető Imához-t vezényel, majd felolvassa a Megemlékezés-t. Utána Ülj le-t vezényel. Az értekezletet a továbbiakban az NV irányítja."

Fő a „fegyelem"...

Még egy nagyon fontos előírás: „A résztvevők ügyes-bajos dolgaikat előadhatják az NV-nek, akkor, midőn arra felszólítást kapnak..."

Ha nem, akkor csak hallgatni van joguk!...

Bár az NV, azaz a „nemzetvezető" országjárása során az értekezletekre igazán alaposan megválogatott polgári és katonai vezető személyiségeket rendeltek be, hívtak meg, mégsem volt szükségtelen ez utóbbi elővigyázatossági intézkedés — már ami az esetleges panasz-előterjesztéseket illeti. 1945 január elején a civil lakosság, a katonaság körében tovább nőtt az ellenállás a háború folytatásával szemben, a katonai behívásoknak vagy egyáltalában nem tettek már eleget, vagy ha bevonultak is, de utána, aki csak tehette, megszökött!

A Törvényhozók Nemzeti Szövetségének 1945. január 2-i soproni ülésén bizalmas, szűk körben így kesergett Maróthy képviselő: „A leventék körül is bajok vannak. Parancsnokaik előreküldték őket, de maguk nem mentek velük... Egy leventeszázadból 50—60 levente szökött meg. A szabari erdő hemzseg a katonaszökevényektől."

Azután így folytatta a nyilas képviselő: „A németek ellen erőteljes propaganda folyik. Sok a panasz, hogy a németek mindent elvisznek... A malmok lisztjét a németek elviszik, a lakosság számára nem marad semmi, vetőmagjuk nincs, az állatokat is el-

hajtják... Betörések, lopások napirenden vannak. Lopják az autókat is..."

Rajniss Ferenc, a Szálasi-kormány vallás- és közoktatásügyi minisztere, a Kormányzótanács tagja így válaszolt: „A németellenes propagandának a gyökereit végtelenül nehéz megtalálni. Ennek a propagandának van alapja... Tudom, beszélnek állandóan autók ellopásáról, s magam is tudom, hogy ezek napirenden vannak. Magam is úgy járok autón, hogy az ülés mindkét oldalán egy-egy revolvert tartok a tolvajok ellen..."

Azt persze még ebben a bizalmas, szűk körben sem merte mondani Rajniss, hogy ezek a tolvajok főként a német Wehrmacht és az SS kötelékébe tartozó egyének voltak...

Rapcsányi László képviselő felkereste a — katonai „szaknyelven" szólva — „leharcolt", pihenőben levő és a Németországba hurcolt, ott állomásozó magyar alakulatokat. Egy magasállású törzstiszt nyíltan és kertelés nélkül elmondta neki: „Nálunk hetek óta más sincs, mint bab. Harc közben is tapasztaltuk, hogy míg a német alakulatok nagyszerűen el voltak látva élelemmel, magyar gyümölccsel stb., a szomszéd állásban levő magyar legénység a legkomiszabbul volt ellátva... A német bajtársak — folytatta a Szálasira is felesküdött törzstiszt — hetenként háromszor is kaptak tábori postaküldeményt, a magyar tábori posta pedig lehetetlenül működik, és kétségbe vannak esve a katonák, hogy mi lesz, ha már levelet sem küldhetnek majd Németországból..."

Rapcsányi képviselő végül kifejezte azon óhaját, hogy bárcsak eljönne Beregffy honvédelmi miniszter a honvédelmi bizottságba, hogy „bizalmasan ki lehessen pakolni azokkal a keservekkel, amelyeket az orosz fronton és a propagandaúton is tapasztaltak a legénységnél és a tiszteknél".

De az aggódó képviselők között, akik kevés kivétellel most már látták, hogy rossz lóra tettek, sem Beregffy, még kevésbé Szálasi nem jelent meg. Szálasi inkább „országot járt", ahogyan a Soproni Hírlapban az „Íródeák" álnév mögé rejtőző bértollnok írta: „Most a Hungarizmus nagyriasztással járja az országot, élen halad mindenütt a Nemzetvezető..."

Volt szó már a dolgozó nemzet „hivatásrend"-jéről, a népek „szociálnacionálé"-járól, harc előtti „sorsroham"-ról — most új fogalomra sikerült bukkannunk Szálasi és alvezérei szótárában: „hungarista nagyriasztás" — megkülönböztetésül az egyéb riasztásoktól, amelyeket nem Szálasi Ferenc, a nemzetvezető végez, és

éppen ezért nem érdemlik meg sem a „hungarista", sem a „nagy" díszítő jelzőt...

És most valamit arról, milyen kérdések kerültek terítékre e „nagyriasztásokon".

Tát, Győr megyei község 1945. január 20-án részesült a „nagyriasztás" kitüntetésében.

Itt az egyik jegyző ritka őszinteséggel kipakolt: „A jegyzők helyzete igen nehéz. A rendelet megköveteli, hogy a bevonulási kötelezettségüknek eleget nem tett egyénekkel szemben kíméletlenül lépjünk fel, ha azonban ezt megcselekedjük, akkor a nép részéről zúgás és morgás kezdődik. Miképpen lehet ezt a helyzetet orvosolni?"

Szálasi válasza:

„A jegyző, ha a kötelességét teljesíti, ne törődjék azzal, hogy egyesek morognak. A vezető feladata, hogy kivizsgálja, hol és miért van a baj? Aki zúg és morog, az a szájával cselekszik, a szájnak testhez kell tartoznia, a testnek nevének kell lennie, a névhez pedig valaki tartozik. Az ilyent meg kell fogni..."

Most már tudta a jegyző, mit kell tennie...

Egy másik Győr megyei községben, Abdán, ugyanezen a napon, 1945. január 20-án valaki megkérdezte Szálasit:

„Gyáraink felszerelésének és ipari anyagainknak Németországba való továbbszállítását a hadihelyzet indokolttá teszi-e, és van-e biztosítékunk arra, hogy ezek továbbra is magyar tulajdont fognak képezni?"

A „nemzetvezető" válasza:

„... Mindaz, amit Németországba kiszállítunk, az magyar tulajdon marad, a Német Birodalom területén csupán menedékjogot élvez. Ez vonatkozik a Birodalomba kimentett minden személyi és anyagi javakra. Ezt a tényt német illetékes helyekkel a legőszintébben és legbecsületesebben rögzítettük."

Természetesen szóba került a hadihelyzet várható alakulása is. Az egyik felszólaló megkérdezte: „Kérünk felvilágosítást, illetve tájékoztatást azzal kapcsolatosan, hogy a hadihelyzet állása folytán megtarthatjuk-e a jelenlegi arcvonalat?"

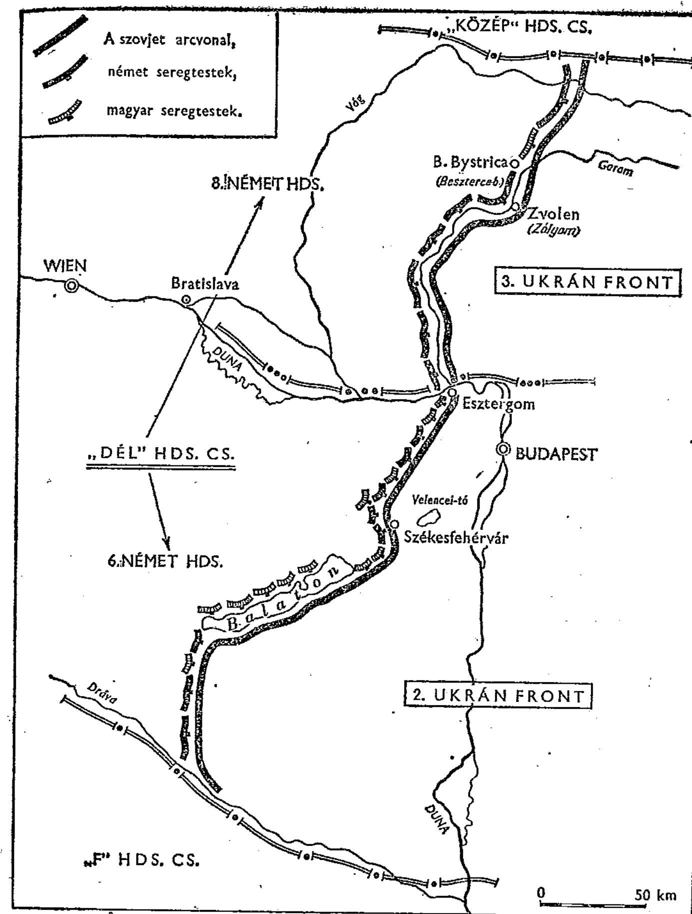
Szálasi válasza: „... Az angol—amerikai és szovjet szövetség az 1944—45-ös télre minden erejét beállítja a döntésre és térdre akarja kényszeríteni Németországot... Joggal vethetjük fel a kérdést: miért olyan rettenetesen sürgős az ellenségnek most ez a gyors lerohanás... miért igyekeznek kétségbeesett erőfeszítésekkel még ennek az évnek a tavaszáig kicsikarni a döntést? En-

nek *feltétlen oka van.* Ez nem más, mint az ellenség tudja, hogy a németeknek új fegyvereik vannak, melyeknek gyártása most van folyamatban. Ezért nem akarnak időt engedni a németeknek, hogy hadiiparuk kellő mennyiségben legyártsa az új fegyvereket, amelyeknek létezéséről az ellenség jobban meg van győződve, mint idehaza egyes nyafogó lelkek..."

BUDA FELSZABADULÁSA

Pest felszabadításának napján, 1945. január 18-án a német hadvezetőség új, hatalmas támadást indított Székesfehérvár körzetéből. Öt páncélos hadosztályon kívül nagy rohamkötelékek, erős tüzérségi csoportok, jelentős gyalogsági egységek és légi erők kerültek bevetésre ezen a frontszakaszon. „Az ellenség páncélos csapatai már az első napon áttörték a szovjet védelmet — írja A Nagy Honvédő Háború c. mű — és 16—30 kilométert nyomultak előre. Az ide irányított 18. harckocsihadtest és a 133. lövészhadtest nemcsak hogy nem tudta feltartóztatni az ellenség támadását, hanem őket is elvágták saját csapataiktól. A hitleristák január 19-én átkeltek a Sárvíz-csatornán és támadásukat keleti irányban továbbfejlesztve másnap reggelre Dunapentele környékén elérték a Dunát, s ezzel a Duna nyugati partján kettévágták a 3. Ukrán Front csapatait. A front csapatai szorongatott helyzetben voltak... A szovjet katonák rendkívüli hősiessége ellenére az ellenségnek nagy veszteségek árán január 24-én este sikerült elérnie Baracskát. Így csak harminc kilométerre volt a Budán bekerített csoportosítástól, de a következő két napon, amikor még további 10 kilométert nyomult előre északnyugati irányban, véglegesen kimerültek támadó lehetőségei. Pázmándtól keletre a hitleristákra nézve veszélyes, 5—6 km széles és mintegy 10 km mély zsák keletkezett, amelyben a 3. SS páncélos hadosztály és az 1. páncélos hadosztály csapatai voltak. A szovjet csapatok megállították a németek támadását. Megvoltak a feltételek az ellencsapáshoz, minthogy az erőviszonyok a szovjet csapatok számára kedvezően alakultak: gyalogságban és tüzérségben 2—3-szoros túlerőben voltak, az ellenség csupán harckocsik tekintetében volt jelentéktelen fölényben."

Január 27-én a német véderőfőparancsnokság hadihelyzet-

A MAGYARORSZÁGI ARCVONAL BUDA ELESTE UTÁN

megbeszélésén Guderian vezérkari főnök szószerint a következőket mondotta: „Budapesten a helyzet élesedett az által, hogy az ellenfél súlypontját egyértelműleg a keleti szakasz közepére helyezte és az ún. Vérmezőig hatolt előre; a levegőből is elsősor-

ban e terület ellen támadott az ellenség. Ellenlökés folyamatban van. Hogy a rendelkezésre álló erőkkel sikerül-e a helyzetet tisztáznunk, az kérdéses, mert a véres veszteségek tetemesen megnövekedtek."

Ezen a tanácskozáson a Führer beismerte, hogy a dunántúli német offenzíva, melyhez nagy reményeket fűztek, elakadt. „Amilyen gyorsan csak lehet, át kell térni az elhárításra, mielőtt későn lesz, erős frontot kell kiépíteni a Velencei-tó és a Duna között."

A Gyepű II-n a Szálasi-rendszer úgy élt és rendezkedett, mintha a legtökéletesebb biztonságban lenne. A Soproni Hírlap 1945. január 31-i számában a Nyilaskeresztes Párt Hungarista Mozgalom felhívást tett közzé, mely szerint az antropológiai vizsgálatok február 2-án, pénteken folytatódnak, és azon 25 nyilas testvérnek kell megjelennie, hogy megállapíthassák, ki tartozik a felsőbbrendű fajhoz...

Visszatérve a budai harcokra:

Február 1-én, miután az ostromgyűrű külső és belső vonala szilárdan állott, a szovjet csapatok megkezdték utolsó támadásukat Budán.

Február 2-án a Törvényhozók Nemzeti Szövetségének ülésén Szász Lajos elnök elmondotta, hogy a Margit körút már a szovjet csapatok kezében van. „Baráti tájékoztatásul közlöm, hogy Buda sorsa meg van pecsételve. Ha még nem esett el, ez idő szerint teljesen kilátástalannak látszik a helyzete."

Négy nappal később, február 6-án a Törvényhozók Nemzeti Szövetségének bizalmas értekezletén a soproni ún. országgyűlés kitelepítéséről tárgyaltak. Vajna belügyminiszter elmondotta, hogy a németek a Képviselőházat és a Felsőházat a Duna mellé akarták letelepíteni, egy nagyon szép helyre, de ezt a számítást a hadműveletek egyelőre felborították. „A hadihelyzet további alakulására nézve konkrét választ adni még nem akarok, mert még nem tudok biztosat mondani. De hangsúlyozom, hogy teljes mértékben bízom a német győzelemben, ha pillanatnyilag bármennyire is visszavonulóban vannak" (így van az eredetiben — KE). Vajna befejezésül a csodafegyverekre számító képviselőtársait így vigasztalta: „Nem baj, hogy Berlinben és Németországban nem láttam az új fegyvereket. Az bizonyos, hogy az új fegyverek nem csodafegyverek, most is van új fegyver, ez pedig a propaganda..."

Nincs már szó Lidércről vagy Szálasi-röppentyűről, a belügy-

Nyilas plakátok és olvasóik

Magyarok!
Bajtársak!
Jelentkezzetek a
MAGYAR
HALÁLFEJES
LÉGIÓBA!
Vörösmarty-utca 35.
Olasz-fasor 51.
Trombitás-utca 24.

T e l e g r a m m
(G-Schreiber)

Budapest, den 18. Oktober 1944 14.10 Uhr
Ankunft: " 18. " " 15.20 "

Nr. 3000 vom 18.10.44 **C i t i s s i m e !**

Unter Nr. 4285
an Sonderzug
weitergegeben.
Tel.Kontr.

Für Herrn Reichsaussenminister.

Gestern abend besuchten mich Szalasi und Kemeny. Szalasi berichtete über den Verlauf seiner gestrigen Ministerratssitzung, die in der Form einer einseitigen Befehlsausgabe durch ihn erfolgte. Er wird mir diesserhalb noch ein Protokoll übermitteln, das ich unverzüglich nachreichen werde.

Im einzelnen habe ich von ihm in folgenden Fragen sofortige Zustimmung erhalten:

1. Der monatliche Kriegslastenbeitrag wird von 200 auf 300.000.000 Pengoe erhöht. Darüber hinaus anfallender Bedarf wird im Vorschussswege geregelt.
2. Nadas wird Chef der Operationsabteilung.
3. Sofortige Milderung des vorübergehend eingeführten abendlichen Ausgehverbotes, Wiedereröffnung der Kinos und Auflockerung des Alkoholverbots für Wein und Bier.
4. Szalasi sagte zu, heute Staatssekretär Baky zu empfangen und ihm im gegenseitigen Einvernehmen einen maßgeblichen Posten zu übertragen. Damit wird ein besonderer Wunsch des Reichsführers SS seine Erfüllung finden.
5. Der Führer des Ostfrontkämpferbundes, der sich in den letzten Wochen ausgezeichnet bewährt hat, erhält im Verlaufe des heutigen Tages ebenfalls einen ihm sehr zusagenden Posten im Range eines Staatssekretärs.
6. Kolosvary - Borcza wird Regierungskommissar für Pressewesen. Der bisherige Pressechef im Aussenministerium, Zilahy - Sebess geht im beiderseitigen Einvernehmen als Pressebeauftragter mit erweiterten Vollmachten nach Berlin.

St.S.Ker
U.St.S.
Botschafter
Botschafter
Leiter Abt. Pers
" " Ha Pol
" " Recht
" " Kult Pol
" " Presse
" " Rundfunk
Chef Prot
Dg. Pol
Gr. Leiter I
Gr. Leiter II
Ab. Exp.

Veesenmayer

K213909

E422186

Veesenmayer jelenti, hogy Szálasiék minden német kívánságot teljesítenek

Toborzók...

...és toborzott

A nemzetvezető országjárásra készül...

[illegible]

A sajtó szívós ellenállásról beszél — 1945. március 27-én

VII. évfolyam. 55 szám. ÁRA 20 FILLÉR 1945. március 27. kedd

Összetartás

A NYILASKERESZTES PÁRT – HUNGARISTA MOZGALOM HIVATALOS NAPILAPJA

Szívósan ellenállnak csapataink a Balatonfüred-pápai arcvonalon

A Rojánál megsemmisítették az arcvonal mögé dobott angolszász ejtőernyősöket

Csak két percet kell tovább kitartani mint az ellenség és akkor a győzelem megszerzése biztos

[illegible]

Kassai és Omelka buzdít...

Most aztán mindent bele!

Irta: Omelka Ferenc

[illegible]

HÁROM HŐS, MEGGYILKOLT FIATAL KOMMUNISTA

Pesti Barnabás

Kreutz Róbert

Pataki István

HIRDETMÉNY.

Az indokolatlanul mindinkább elharapodzó rémhirterjesztés, valamint az ellenség érdekeit szolgáló rosszindulatu suttogó propaganda megakadályozására az alábbiakat hozom a közönség tudomására.

Mindazok a katonai és polgári személyek, akik

Mindenkit halállal fenyegetnek!

Német futóárok a Duna-parton

Roham Budán

HARC BUDAPEST FELSZABADÍTÁSÁÉRT

Szovjet felderítők a Nagykörúton

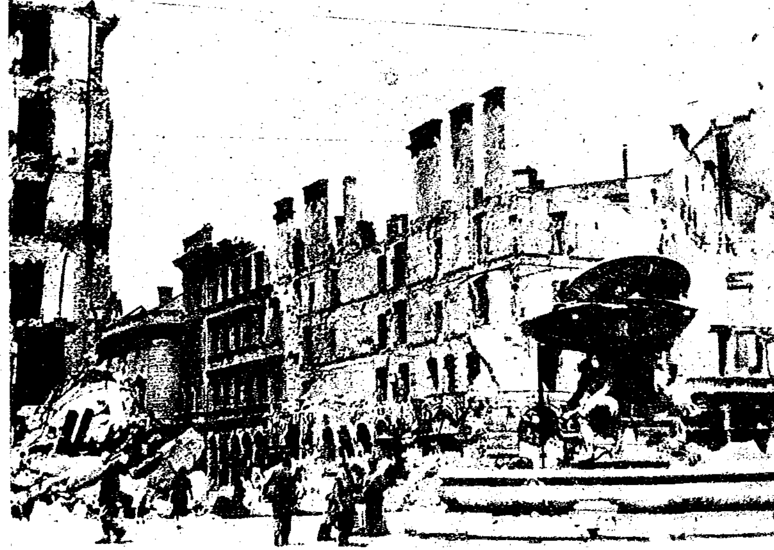

Elesett hősök temetése

Bérház a Horváth-kertnél, az egykori Szent János téren

Ez maradt a Kálvin térből

A Várkert környékén

Halottak Budán

Horthy Miklós Portugáliában emlékiratait írta

Beregffy hadügyminiszter bilincsben

Ümelkát és Kolosváry-Borcsát az amerikaiak szállították Budapestre

Ruszkay tábornok és Sztójay volt miniszterelnök fogolyszállító repülőgépen

Hubay főuszító és Baky főgyilkos őrizetben

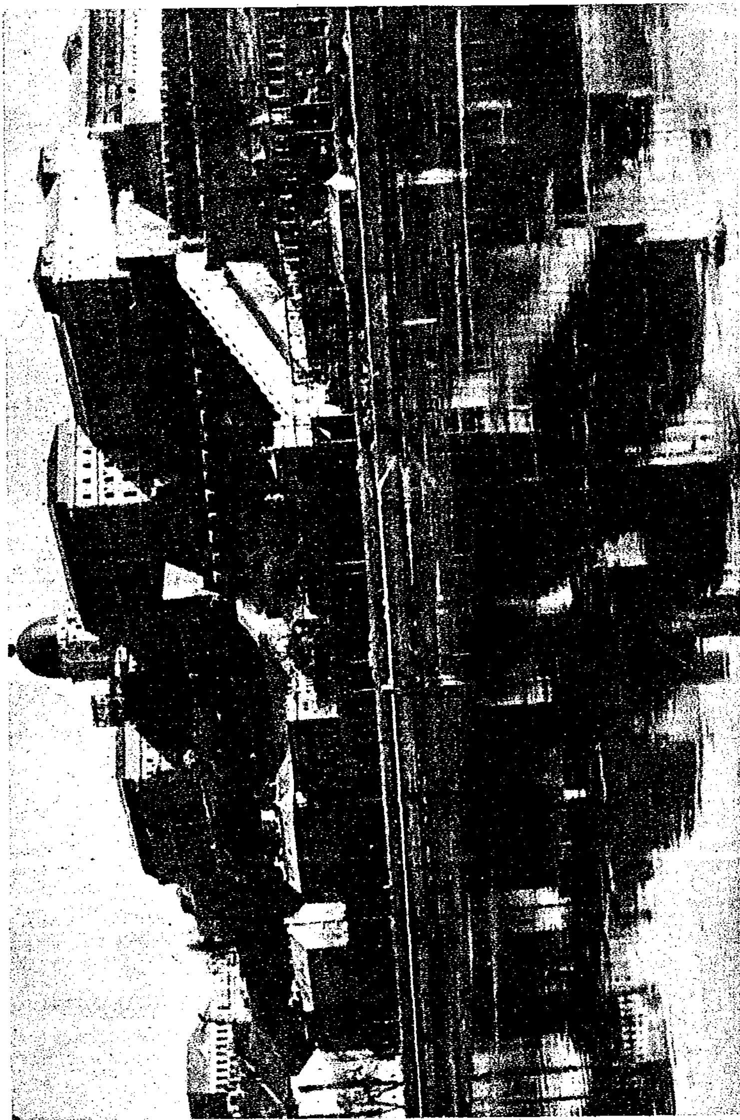

Szálasi és vezérkara

Az újjáépült Vár az új Magyarország újjáépült fővárosában

miniszter nem beszél már a német megtorló fegyverek, a V1 és V2 „mindent elsöprő, lenyűgöző" hatásáról, már csak egy csodafegyver maradt, a göbbelsi propaganda.

Február 12-én hajnalban a Várba szorított német és nyilas egységek megpróbáltak kitörni az ostromgyűrűből. A szovjet csapatok a fasiszta rohamalakulatokat egészen a hűvösvölgyi Nagyrétig engedték, ott körülfogva megsemmisítették.

Február 13-án a szovjet főparancsnokság napiparancsa adta hírül: „A 2. Ukrán Hadseregcsoport csapatai, együttműködve a 3. Ukrán Hadseregcsoport csapataival, másfél hónapos ostrom kemény küzdelmei után, a nagyvárosi háború utcai harcainak nehéz körülményei között, ma, *február 13-án befejezték a Budapesten körülzárt ellenséges kötelékek megsemmisítését, s így teljes egészében elfoglalták a magyar fővárost, Budapestet, a német védelem fontos központját, a Bécs felé vezető úton.*"

1945 januárjában a német csapatok és a nyilas egységek a magyarországi frontokon sorozatos vereségeket szenvedtek. A Dunántúl meggyötört népe türelmetlen várakozásban élte napjait, de biztosan hitt abban, hogy eljön a felszabadulás napja. Rejtett utakon ide is eljutott a hír: a debreceni ősi református kollégiumban összeült a Nemzetgyűlés, már tanácskoznak a nép igazi képviselői.

BELVILLONGÁS SOPRONBAN

De Sopronban, a Törvényhozók Nemzeti Szövetségének ülésén vitéz Jaross Andor még mindig hetvenkedett, kijelentette, hogy a nyilas haderő komoly vereséget még sehol sem szenvedett, sikerült 300—350 000 embert átmenteni a Gyepűre, és ennek a seregnek még komoly szerepe lehet a további harcokban. Végül bejelentette: „Németország katonai biztonsága emelkedett, a Dunántúlra és a Duna mentén erős felvonulás folyik."

Jaross beszámolt továbbá arról, milyen eredménnyel jártak eddig a diplomáciai tárgyalások a Németországba való esetleges kitelepítés ügyében. Örömmel közölte: Hédervárott felkereste Veesenmayer német követet és fixírozták az alapelvet, mely szerint Németország vendégül látja a parlamentet és elhelyezéséről gondoskodni kíván."

Ez mindenesetre elég biztató volt.

De a „parlamentben” baj volt. Tasnádi Nagy András, a Képviselőház elnöke 1944. december 29-én a következőket mondotta: „Vannak a képviselők között olyanok, akik eljöttek Sopronba, sietve felvették a kéthavi átköltözködési illetményt, s aztán tüntetőleg távoltartották magukat a soproni országgyűlés működésétől. Ezek az urak azok, akik kétfelé akarnak nézelődni; hogy alkalomadtán megmutassák: ők ezt a társaságot lenézték, s ők másfelé tartoznak tulajdonképpen.”

Így panaszkodott Tasnádi Nagy, és igaza volt: ha egyszer már felvették a rendkívüli költözködési illetményt, akkor nem tisztességes dolog, hogy másfelé kacsingatnak!

Nagyobb baj volt az, hogy a nyilas vezérférfiak egyre ritkábban vegyültek el Imrédyék, Hómanék társaságában. A Törvényhozók Nemzeti Szövetségének egyik decemberi ülésén ezt el is panaszolták néhányan, mire az elnöklő Jaross így felelt:

„Néhány képviselőtársam ideérkezésem néhány perce alatt azt az aggodalmát fejezte ki, hogy a tegnapi képviselőházi ülésen alig volt valaki jelen a Nyilaskeresztes Párt részéről. Úgy néz ki a dolog, mintha a soproni országgyűlés és az ezzel kapcsolatos ágendák kizárólag a Nemzeti Szövetség kezében összpontosulnának.”

Itt közbeszólt vitéz Imrédy Béla: „Kedden szóvátettük a nemzeti szövetségi ülésen, és Halmay háznagy felelt is rá: gondoskodás történt, hogy a Nyilaskeresztes Párt tagjai vegyenek részt az üléseken.”

„Úgy tudjuk — folytatta Jaross —, hogy a Nyilaskeresztes Párt tagjai hivatalosan foglalkoztatva vannak, de kétségtelen, hogy a látszat nem egészséges ebben a formában, amelyben ma van. Úgy néz ki, mintha volna Nemzeti Szövetség és volna Nyilaskeresztes Párt. Ez nem helyes, mert a Nemzeti Szövetségben a Nyilaskeresztes Párt is helyet foglal. Kezdeményezni fogjuk a helyzet teljes tisztázását.”

Helyeslés fogadta az elnök megnyugtatásul szánt szavait, de változni ezután sem változott semmi...

Már ezen az ülésen szóba került — és tulajdonképpen ez volt a mozgató rugója az előbbi panasznak is —, hogy a nyilasok előnyben részesülnek a Harmadik Birodalomba történő esetleges „áttelepítésnél”, hiszen Körmenden és másutt már összeírták a Volksbund és a Nyilaskeresztes Párt tagjait... Mi lesz velük, Imrédyékkel és Hómanékkal, ha a hadihelyzet alakulása folytán szedni kell a sátorfájukat; nekik még útlevelük sincs, legjobb esetben a magyar közigazgatási hatóságok által összeállított közös listára kerülhetnek fel, ugyanakkor — panaszolták a nem-nyilas honatyák — Szálasi híveinek két, sőt három útlevél is lapul a zsebükben...

Amikor pedig 1945 január végén a Szálasi-kormány elrendelte, hogy a magántulajdonban levő személyautókat le kell adni — persze nem mindenkinek, a fő nyilas vezérek, sőt a képviselők is megtarthatták autóikat —, Vay Miklós báró a Törvényhozók Nemzeti Szövetsége január 25-i ülésén kifakadt: „Sérelmesnek tartom a Nemzeti Szövetség kezdettől fogva hű tagjaira nézve a rendelet intézkedéseit. Minden tekintetben egyenlő elbánást kérek, mert nem akarok másodrangú állampolgár lenni... Autómat leadtam, és most nem érzem családomat olyan biztonságban, mint a többi képviselő, aki autójával rendelkezik és szükség esetén százas tempóban mehet el, míg én az országúton maradhatok családommal.”

Vay báró és társai nem minden ok nélkül gondoltak aggodalommal jövőjük alakulására. 1945 január végén, február elején már a legmegrögzöttebb Hitler- és Szálasi-hívők hite is megingott a végső győzelemben, a berlini hadijelentések napról napra riasztóbb híreket közöltek. Február 2-án a szovjet csapatok Küstrin városánál elérték az Oderát és 50 km-re közelítették meg a Harmadik Birodalom fővárosát, Berlint.

KITARTÁS!

De Szálasi, Beregffy és társai még tovább óhajtottak harcolni a Führerért. A lehető legdrasztikusabb eszközök alkalmazásával sikerült is újabb és újabb ágyútölteléket szolgáltatniok, és ezeknek a szerencsétlen magyar katonáknak még az eddiginél is gyengébb felszerelést adtak. A hiányok csökkentése céljából a nyilas fővezérség a Gyepű II-n, azaz Kőszegen, 1945. február 10-én a következő rendeletet adta ki: „E rendelet megjelenésétől további intézkedésig *elesetteken (elhaltakon) csak az inget és a gatyát kell meghagyni.* A nadrágot és a zubbonyt, egyéb ruházattal és felszerelési cikkel együtt — ha fertőzés veszélye nélkül felhasználható — a csapat hiányai fedezésére kell fordítani.”

Azok a harcba kényszerített magyar katonák, akikről egy bizalmas nyilas tisztiparancs már 1944 decemberének végén megállapította, hogy „azt a benyomást keltik, hogy őket nem érdekli a harc,

és ez nemtörődömségben jut kifejezésre", — ezek a katonák 1945 februárjában, az elesettekről leszedett felszereléssel még kevesebb harckészséget, elszántságot mutattak — Szálasi és Hitler uralmának néhány héttel vagy esetleg néhány hónappal való meghosszabbítására.

A harctéri helyzet romlásával egyre feszültebbé vált a viszony a Gyepűn Imrédyék és Szálasiék között, olyannyira, hogy már nem lehetett elhárítani a nyílt szakítást: Szálasi Rajniss Ferencet, a nyilasokkal való együttműködés egyik legodaadóbb hívét, 1945. március 3-án előbb a Kormányzótanácsban viselt tagságától, majd március 7-én a „Törzsszálláson" kelt legfelső kéziratával, — „köszönetének nyilvánítása mellett" — vallás- és közoktatásügyi miniszteri állásától is felmentette...

Az Összetartás, a Nyilaskeresztes Párt—Hungarista Mozgalom Sopronban megjelenő hivatalos napilapja pedig március 14-i vezércikkében éles támadást intézett a régi politikai nagyságok ellen. „Nincs komolyabb jelentősége azoknak a fúr-faragó »bizalmas« összejöveteleknek, ahol Bethlen István, Teleki Pál és Kállay Miklósék politikai világának ittfelejtett múmiái visszasíratják a bársonyszékek és jelentős hatalmi kulcspozíciók fel-felködlő emlékeit..."

A nyilas Belügyminisztérium hetenként bizalmas, úgynevezett belpolitikai hegyzetképben foglalta össze a Szálasi-rezsim szemszögéből nézve legfontosabb eseményeket. Az 1945. február 10—16-i „helyzetkép" 3. pontja így szól:

„Balatonalmádi községben Sarvejcz János, volt balatonalmádi lakos, gépkocsivezető, az ottani nyilaskeresztes párt helyi vezetője, a *község lakosságát állandóan hatalmával fenyegette, önhatalmúlag bevezette a botbüntetést, polgári egyéneket és katonákat botoztatott meg.* Ha egy katona megjelent Balatonalmádi községben és ott alakulatát kereste, Sarvejcz megbotoztatta... Sarvejcz János február 11-én Garami Sándor balatonalmádi lakos fegyveres nemzetszolgálatost is meg akarta botoztatni. Garami Sándor Sarvejczet hasbalőtte. Sarvejcz meghalt. Garami Sándor pedig beállt egyik német SS kötelékbe."

Botbüntetés bevezetése, a gyilkos, hogy a felelősségrevonástól megmeneküljön, beáll az egyik német SS alakulatba, — ennyi az egész, folytatás nincs...

A fent idézett jelentés egyébként azzal végződik, hogy Sarvejcz lakásán sok, zsidóktól származó, rablott holmit találtak...

A nyilas felső vezetés nem törődött ilyen „jelentéktelen" ügyekkel, Szálasi „nemzetvezetőt", Szöllősi miniszterelnökhelyettest, Serényi grófot, Szálasi első számú tanácsadóját a „Hungarista Állam" káprázatos tervei foglalkoztatták. Szálasi nem akart Hitler mögött lemaradni, aki bosszúsan félretolta azokat a jelentéseket, amelyek arról számoltak be, milyen óriási pusztításokat okoztak a legutóbbi hetekben a szövetséges légierők bombázásai, hiszen éppen arról készített részletes terveket, rajzokat, miképpen építteti újjá a lerombolt német városokat. Szálasi nem értett a rajzoláshoz, azért nagy jutalmat tűzött ki Budapest újjáépítésének tervére. A legszebb és legművészibb pályaterv egymillió pengős jutalomban részesül — hirdette meg az Összetartás című nyilas lapban.

Február 23-án, tíz nappal azután, hogy Budán a Várban az utolsó német és nyilas egységek is megadták magukat, Szöllősi Jenő miniszterelnökhelyettes részletes kül- és belpolitikai tájékoztatót tartott a Koronatanács ülésén. Élesen kikelt a szövetségesek jaltai konferenciája ellen, melyet röviden és velősen „demokratikus világcsalás"-nak titulált.

Szöllősi haragjának oka abban rejlett, hogy a „három nagy" megegyezett: a felszabadított népek számára lehetővé fogják tenni azt, hogy eltüntessék a nemzeti szocializmus és fasizmus utolsó foszlányait is. „Hát hol itt a demokrácia", méltatlankodott Szálasi jobbkeze.

Vigasztalásul ennek ellenében örömmel közölte ama tapasztalatát, hogy a *nagy német szövetséges részéről a nyilas államvezetés irányában a bizalmi légkör teljesen helyreállott...*

Belpolitikai kérdésekre áttérve Szöllősi megállapította, hogy „a fejlődés minden erőnek összefogása jegyében folytatódik, és... a további nyugodt működés is biztosítottnak látszik".

Igaz, hogy ezt az optimista tételt nem tudta tényekkel igazolni, sőt elismerte, hogy a pengő vásárlóereje rohamosan csökken, és ezért az ipari munkásság elégedetlenkedik. „Alig néhány napja fordult elő, hogy a MÁV alkalmazottak Szombathelyen nagygyűléssel adtak kifejezést elégedetlenségüknek." És bár leszögezte, hogy a munkásság hazafias és hungarista magatartásában egy pillanatig sem kételkedik, de azért a munkásság kezelése terén „a legnagyobb óvatosság ajánlatos..."

A nyilas miniszterelnökhelyettes kimerítő tájékoztatójának utolsó részében a katonapolitikai helyzetet elemezte és megelégedéssel állapította meg, hogy „a honvédség világnézeti átnevelése és átszervezése kedvezően halad előre".

Március 6-án Hitler a Dunántúlon támadásra indította a nyugati frontról átdobott 6. SS. páncélos hadsereget, a 2. páncélos hadsereget és az „F” hadseregcsoportot. A páncélos egységeket a legmodernebb „Királytigris” típusú harckocsikkal és „Ferdinánd” típusú rohamlövegekkel látták el. A fő csapást a Velencei-tó és a Balaton között a Duna irányában a 6. SS hadseregnek kellett végrehajtani, itt, a fő csapás frontján minden kilométernyi arcvonalszakaszon 76 harckocsit vetett be a Wehrmacht főparancsnoksága. A német főparancsnokság célja az volt — állapítja meg a Nagy Szovjet Enciklopédiának az 1945-ös balatoni védelmi hadműveletről szóló cikke —, hogy „a szovjet erők egy részét elvonja a berlini irányból, elhalassza a szovjet csapatok Berlin elleni támadásának kezdetét, mindenáron meghosszabbítsa a háborút... Ezenkívül célja volt megvédeni utolsó katonai-gazdasági bázisát, Dél-Németországot és Ausztriát, ahová ipari és katonai tartalékainak jelentős részét kiürítette.”

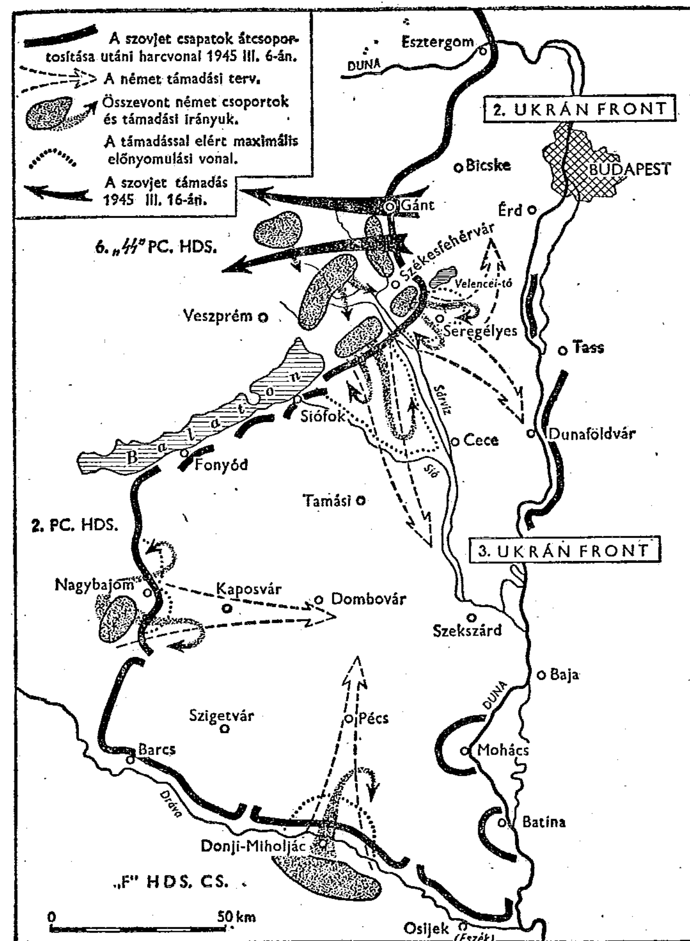
A fasiszta páncélos és tüzérségi egységek támadása 1945. március 6-án éjjel kezdődött. Az első napon, noha óriási veszteségeket szenvedtek, mindössze 3—4 kilométert tudtak előrehatolni.

Március 10-én a Velencei-tónál újabb két hadosztályt vetett be a német hadvezetés — most már a tartalékokból —, de számottevő eredményt nem sikerült elérni, csupán a Sárvíz-csatornától nyugatra tudtak az SS páncélosok behatolni, a szovjet csapatok által elfoglalt területekre és előretörni a Sió-csatornához.

Guderian Hitlernek a balatoni ellentámadásra vonatkozó elhatározását kommentálva ezt írta: „Most, hogy a mi üzemanyag- és kenőanyaggyártó vállalataink használhatatlanok, a parancsnokság csak a zistersdorfi (Ausztria) és a Balaton körzetében levő magyarországi olajlelőhelyekkel rendelkezett. Ez valamelyest megmagyarázza, miért határozta el Hitler, hogy a nyugati arcvonalról elvont főerőket Magyarországra dobja át. Az utolsó olajlelőhelyeket és a magyar olajfinomító üzemeket akarta megtartani, mert ezek nélkülözhetetlenek voltak a páncélos csapatok és a légierő számára szükséges termékek előállításához.”

A fent idézett, „A Nagy Honvédő Háború története 1941—1945” című mű a következőket írja a német támadás megállításáról:

„A 3. Ukrán Front csapatai négy napon át szünet nélkül harcoltak a túlerejű ellenséggel. Az ütközetbe a front csaknem min-

A BALATONI VÉDELMI HADMŰVELET

den tartalékát bevetették, beleértve a harckocsi-, gépesített és rohamlöveg-magasabbegységeket és csapatokat. Tartalékok létrehozása egyre nehezebbé vált, mert a német fasiszta csapatok támadási sávja egyre szélesedett. Ütközetbe vetették a front második

lépcsőjének magasabbegységeit is. Ebben az időben a Legfelsőbb Főparancsnokság Főhadiszállása átadta a frontnak a Budapesttől délkeletre összpontosult 9. gárdahadsereget azzal a paranccsal, hogy azt csak támadásra szabad majd felhasználni. Az adott helyzetben Tolbuhin marsall kérte a főhadiszállást, hogy engedélyezze a védelem megerősítését a 9. gárdahadsereggel. A főhadiszállás azonban úgy vélekedett, hogy a németek már az utolsó erőfeszítéseket teszik és a 3. Ukrán Front friss erők bevetése nélkül is megállíthatja előnyomulásukat, s ezért a frontparancsnok kérését nem teljesítette...

A német fasiszta parancsnokság mindenáron át akarta törni a szovjet csapatok védelmét, ezért március 14-én bevetette utolsó tartalékát, a 6. páncélos hadosztályt. A több mint 300 harckocsit és rohamlöveget számláló erős harckocsi-csoportosítás két napon át, csapást csapás után mért Trofimenko vezérezredes 27. hadseregének csapataira, de képtelen volt áttörni védelmüket és a legrövidebb úton kijutni a Dunához.

»... Nem volt többé semmiféle esélyünk nagy sikerre — írta Guderian. — Az SS hadosztályok mindeddig megőrzött kiváló harci szelleme összeomlott. A kitartóan küzdő páncélosok fedezete alatt, parancs ellenére, egész magasabbegységek vonultak vissza. Ezekre a hadosztályokra már nem lehetett többé számítani.«"

»Ebben a pillanatban — írja Tippelskirch — olyan esemény történt, mely úgy érte Hitlert, mint derült égből a villámcsapás. Az SS hadosztályok támadásában részt vett csapatok, köztük testőrségének osztagai, amelyekben úgy bízott, mint a kősziklában, nem állták meg a helyüket: elfogyott az erejük és a hitük. Hitler féktelen dührohamában megparancsolta: le kell venni egyenruhájukról a nevével ellátott karjelzést.« E parancs végrehajtását Hitler Himmlerre, az összes SS alakulatok legfőbb vezetőjére bízta, aki felelt fegyelmi helyzetükért..."

1945. március 15-én a Sopronban megjelenő Összetartás című nyilas újság német sajtójelentéseket közölt, amelyek Hitler vezér és kancellár kiáltványával foglalkoztak. „Szívós ellenállással folytatni fogjuk a harcot mindaddig, amíg vissza nem csaphatunk. Nem fogunk csalódást okozni a Führernek" — írták a náci lapok.

Az Összetartás ugyanezen számában négyhasábos, dörgedelmes cikk jelent meg Omelka Ferencnek, az 1944. október 15-i nyilas puccs egyik vezérének tollából. A cikk címe: „Most aztán mindent bele!" volt, és így kezdődött: „Mindent bele... Apait, anyait..."

Omelka azzal biztatta olvasóit, hogy „a kezdeti, mindent elsöprő roham már helyi csatározássá alakult át, amelyben a német védelem a kezdeményező fél..." Továbbá: „Németország felhasználhatja kimeríthetetlen emberi és anyagi tartalékának azt a részét, amelyet a végső döntéshez szánt, s amellyel pozdorjává zúzhatja a bolsevista kolosszust."

De hiába kecsegtette Omelka a kimeríthetetlen náci tartalékokkal nyilas testvéreit, a frontra hajszolt szerencsétlen magyar katonákat, harcolni — Hitlerért — 1945 március közepén már csak nagyon kevesen voltak hajlandók.

Kovarcz Emil, a „totális mozgósítás" minisztere 1945 március közepén kemény hangú rendeletben figyelmeztette az illetékes közigazgatási szerveket: a kőszegi erődítési munkálatoknál a munkáslétszám lényegesen csökkent...

Beregffy honvédelmi miniszter március 19-i rendeletéből idézzük: „Több alakulatnál tapasztaltam, hogy némán, szomorúan menetelnek... A háborút letört lelkületű, szomorú csapatokkal nem lehet megnyerni." Mit kell tenni a parancsnoknak? Erről így rendelkezett Beregffy: „Elöljárók ragadjanak meg minden alkalmat, hogy a csapatokba lelket öntsenek, azok jó hangulatát, ezzel küzdőképességüket megőrizzék és növeljék. Ennek egyik eszköze az ének is. *Elrendelem* — hangzott a nyilas hadseregfőparancsnok rendelete —, hogy meneteknél, kivonulásoknál stb., hacsak a helyzet megengedi, a *csapatok mindig énekeljenek."*

Hogy azonban „ének" alatt nem akármilyen ének értendő, arról is intézkedett Beregffy: „Felhívom itt a figyelmet arra, hogy a trágár, zsidó eredetű »sláger« és lagymatag, békevágyban szenvelgő énekek nem méltók a hungarista honvédséghez..."

1945. március 16-án a 2. és 3. Ukrán Hadseregcsoport megkezdte nagy dunántúli támadását. A támadás hetedik napján, *március 23-án felszabadult Veszprém és Székesfehérvár,* a következő napon pedig már Esztergomból is kiverték a náci csapatokat.

Március 26-án, szombaton, Szombathelyen rendkívüli Minisztertanácsra ült össze a Szálasi-kormány. Vajna belügyminiszter ismertette a távollevő Beregffy honvédelmi miniszter helyett a hadihelyzetet, mely tájékoztató után a Minisztertanács úgy döntött, hogy „a *m. kir. kormány esetleges áttelepítésére az előkészületeket meg kell tenni, de különösebb aggodalomra nincs ok"!*

Egy nappal később, *március 27-én* a szovjet csapatok lendületes csapással kitörtek a Dunához és elvágták a Komárom—Győr vasútvonalat, majd *elfoglalták Győr városát.*

Joggal jegyezte meg rosszallóan Kemény külügyminiszter egy később, 1945. április 14-én Szálasi „nemzetvezetőhöz" intézett jelentésében: „Sem magyar, sem német katonai részről nem ismerték fel a helyzet jelentőségét és komolyságát, és még március 24-én is azzal ámítgatták a kormányzati csúcsszerveket, hogy csak helyi jelentőségű térnyerésről van szó."

Kemény külügyminiszter azonban óvatos volt és március 26-án este Kőszegen 3 teherautót kért Nagyőszy vezérőrnagytól a Külügyminisztérium kitelepítésére, tudván azt, hogy a vezérőrnagy 600 teherautó felett rendelkezik. Nagyőszy vezérőrnagy elhárította a kérést és Sáska vezérőrnagyhoz küldte a nyilas Külügyminisztérium ez ügyben kilincselő vezetőit. Kemény külügyminiszter ekkor Thoma Józsefné országos nő-vezetőt és Bagosy követet, kabinetfőnökét bízta meg a tárgyalás folytatásával. Sáska vezérőrnagy és Beregffy honvédelmi miniszter azonban kereken elutasította a kérést, sőt — mint jelentették — „a honvédelmi miniszter úr Thoma Józsefnének azt a kijelentést tette, hogy ha ideges, legjobb, ha befekszik a kórházba..."

Ez március 28-án történt. Aznap este Vajna belügyminiszter a következő jótanácsot adta Kemény külügyminiszternek: igyekezzék ő is, ha más mód nincs, gyalogmenetben a Külügyminisztériummal elindulni, mert a maga részéről a felelősséget nem vállalhatja...

Arról nem szólt egy szót sem, hogy ő maga milyen úton-módon fogja elhagyni az ország területét, vajon ő is „gyalogmenetben" fog-e áttelepülni a Harmadik Birodalom területére?

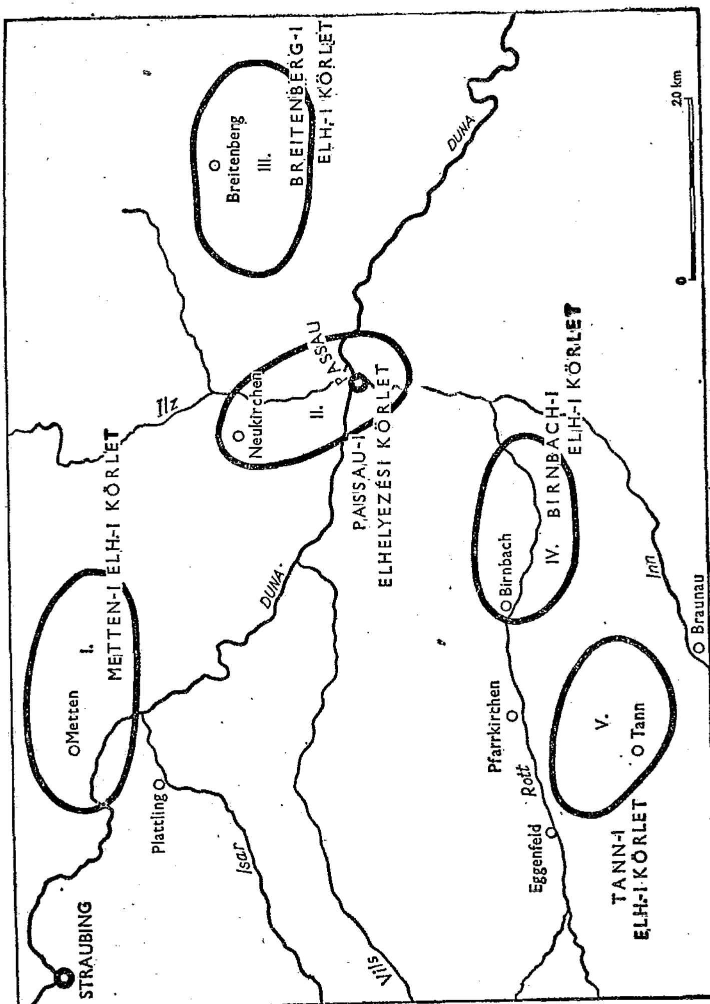
Az viszont tény, hogy a nyilas Honvédelmi Minisztérium főtisztviselői március 27-én már áttelepültek, nagy teherautókon, amelyeket részben a tiszti családok bútorai foglaltak el...

Amikor április 2-án a nyilas testvérek egyik csoportja megérkezett Steyrbe, az ottani Kreisstabführer parancsára mindenkit feltartóztattak; a járműveket, élelmiszert és dohányneműket elvették, a katonákat pedig lefegyverezték. Kemény külügyminiszter ez ellen tiltakozott és bejelentette, hogy a Führer és a Nemzetvezető 1944 decemberi megállapodása értelmében ők itt, a Harmadik Birodalomban tulajdonképpen a Führer vendégei. Arra a kérdésre, hogy itt hogyan értelmezik a vendégszeretetet, elvették cigarettáit, diplomata útlevelét, az autójában levő puskát és géppisztolyt, viszont ennek fejében eltekintettek attól a kiadott utasítástól, hogy gyalogmenetben utalják az ensi gyűjtőtáborba...

Menekült Szálasi, futottak a nyilas főtestvérek. Már említett jelentésében így panaszkodott Kemény miniszter:

„Atterseei állomáshelyemről vettem fel aztán a kapcsolatot a fokozatosan előkerülő, legkülönbözőbb helyeken letelepülő és a leghihetetlenebb atrocitásokon keresztülment csúcsszerveinkkel, valamint a budapesti német követséggel is. Első alkalommal átnyújtottam a német követ útján a német birodalom külügyminiszteréhez intézett emlékiratot a magyarokkal szemben elkövetett bánásmód és különösen a miatt az egész Ostmark területén kihirdetett kiadvány miatt, mely szerint az Ostmark veszélyeztetettségének oka két magyar hadosztálynak Székesfehérvárnál az oroszokhoz való átpártolása volt... Veesenmayer birodalmi követ kijelentette előttem, hogy az atrocitásokról tudomása van, és ilyen körülmények között szégyelli azt, hogy ő is német, mert mindezeket németek követték el. Leszögezte azonban azt is, hogy az eljáró gauleitereknél történt érdeklődése szerint az eljárás oka bizonyos, a honvédséghez tartozó részlegek magatartása volt, akik mindenki előtt érkeztek be a felvevő területre, bútorokkal és élelmiszerekkel bőségesen megrakott járműveikkel. — Ezt útközben egyébként magam is tapasztaltam... Tovább tartott a hátravonuló honvédség, főleg tisztek lefegyverzése, ami igen erős visszahatást keltett. Kétségtelen, hogy a még április 13-án Atterseeből Salzburgon, Ischlen, Lienzen és Bruck an der Muron át menekülő magyarok felderítésére és megsegítésére tett körutam alkalmával tömegesen láttam tiszteket, akik minden tájékozódás és irányítás nélkül vonultak nyugat felé. A német szervek és a párt részéről ezek útját a legnagyobb ellenszenv kísérte...

...A steyri gauleiter gyűlölködő utasításokat adott ki, amelyeket a lakosság még fokozottabban hajtott végre. Így pl. a január eleje óta Liezen mellett levő Gumpensteinban tartózkodó idős édesanyámat, Soós vezérezredeséket, és nővéremet három kis gyermekével együtt április 3-án éjjel az ott megjelenő német katonaság eltakarodásra szólította fel, és szállásukat egy óra leforgása alatt el kellett hagyniok. Másrészt, miután minden személypoggyászom egy kis kézitáska kivételével otthon maradt, sikerült még Bozsokon ebből egy ökrösfogatra feltennem két ládát, melyen magyarul és németül rá volt írva nevem és rangom. Ebből az egyik eltűnt, míg a másik, annak ellenére, hogy a felírás olvasható volt, fel lett feszítve, és dacára, hogy élelmiszer nem volt benne, a meghagyott pár darab fehérneműn kívül teljesen ki lett

A GYEPŰ III. — A NYILASOK UTOLSÓ ÁLLOMÁSHELYEI AUSZTRIÁBAN

fosztva. Elképzelhető ezek után, hogy az átvonuló magyar testvéreinkkel hogyan bánnak el...

...Egyelőre a legnagyobb nehézséget a kormányzat szerveinek központi elhelyezése okozza, mert a bayreuthi elhelyezést a helyi német hatóságok szintén nem akarják tudomásul venni. Korábban érkező szervek ott elhelyezést nyertek, a továbbiakat azonban elutasítják s amíg valahol szállást adnak, addig is olyan fogolytáborokba nyernek elhelyezést, ahol már foglyok voltak, s így lehetetlen állapotban vannak. A magam öt főnyi csúcstörzsével Kitzbühel környékén kellene letelepülnöm, azonban ez ellen a megoldás ellen különösen Veesenmayer követ gördít akadályokat, hivatkozva az elhelyezési nehézségekre. Megállapítottam, hogy ugyanakkor Kitzbühelben pld. 27 albán miniszter és diplomata tartózkodik, és ugyancsak itt élveznek vendégjogot a régi berlini követség általam elbocsátott tagjai is, akiket letartóztatásra sohasem tudtam haza kapni. Itt van Imrédy Béla is, míg Rajniss Bad Gasteinban részesült elhelyezésben."

Kemény „testvér" jelentését így zárta:

„Befejezésül legyen szabad rámutatnom arra, hogy a kitelepült kormány alakulatai, pártszolgálat és anyagi szervek irányításának egységes kézbevételét az események pillanatnyilag követelik és sürgetik, mert félős, hogy az idő futásával és a hadiesemények alakulásával nehézségek mindinkább tornyosulni fognak. Véleményem szerint legfontosabb és legelső feladat a magyarországi kitelepült személyi és anyagi erőknek a háborús latbavetés szempontjából erélyes és eredményes összefogása, megszervezése és beállítása, most azonban már a hungarista világnézetnek haladéktalan és teljes érvényesítése jegyében. A másik feladat a magyar kormány olyan csúcsszervben való jelentkezése, amely a hungarista világnézet jegyében bármilyen német intézménnyel szemben érvényt tud szerezni a Nemzetvezető kizárólagos akaratának. *Nem jóslás, ha megállapítjuk, hogy a döntés küszöbén állunk, és nem közömbös akkor, hogy a hungarista Magyarország milyen erővel, milyen mértékben és milyen irányban veszi ki részét a harc utolsó fejezetéből.*"

Mindezt 1945. április 14-én vetette papírra Szálasi külügyminisztere... Már tíz nappal korábban, 1945. április 4-én közölte a Szovjet Tájékoztatási Iroda hadijelentése: „A március 16 és április 4 közötti időben végrehajtott előretörés következtében a 2. és 3. Ukrán Hadseregcsoportok csapatai befejezték Magyarország egész területének felszabadítását a német megszállóktól."

Április 15-én megindult a Vörös Hadsereg döntő rohama Berlin ellen, és május 9-én, két nappal Berlin elfoglalása után a Harmadik Birodalom feltétel nélkül letette a fegyvert.

Magyarországon, a felszabadult Szegeden már 1944. november 7-én, az Októberi Szocialista Forradalom 27. évfordulója tiszteletére rendezett nagygyűlésen meghirdette a Magyar Kommunista Párt az ország felépítésének, az új honfoglalásnak programját, ezzel a jelmondattal: *„Lesz magyar újjászületés!"*

1944. december 13-án a felszabadított területeken megkezdődött az Ideiglenes Nemzetgyűlés képviselőinek megválasztása. *December 21-én* Debrecenben — ugyanott, ahol 1849-ben Kossuth javaslatára az országgyűlés kimondta a Habsburgok trónfosztását — *összeült az Ideiglenes Nemzetgyűlés.*

Az Ideiglenes Nemzetgyűlés a magyar néphez intézett szózatában leszögezte:

„1944. december 21-én Debrecenben, a magyar függetlenségi eszme ősi várában összegyűltek a magyar nép hivatott képviselői, hogy megalkossák az Ideiglenes Nemzetgyűlést.

Ezer sebből vérző, végveszélybe került hazánk megmentésére rendkívüli erőfeszítésre van szükség!...

Az Ideiglenes Nemzetgyűlés ünnepélyesen kijelenti, hogy *kezébe veszi a gazdátlanul maradt ország ügyeinek intézését,* mint a nemzeti akarat kifejezője, a magyar szuverenitás birtokosa!

Az Ideiglenes Nemzetgyűlés azért ült össze, hogy megjelölje a kivezető utat a hazára szakadt szerencsétlenségből.

Ideiglenes Nemzeti Kormányt teremtünk, hogy legyen újra felelős központi végrehajtó hatalom, mely a nép bizalmából erős kézzel lát hozzá a nemzet előtt álló feladatok megoldásához.

Sorsunk nehéz, de hittel hisszük, lesz magyar újjászületés! Tudva-tudjuk: lesz magyar felemelkedés! A bizton eljövendő erős, boldog Magyarország alapjait akarjuk lerakni.

Független Magyarországot akarunk! Ezért szabadságharcot hirdetünk a függetlenségünket letipró, a hazánkat dúló németek ellen! Bocskay, Bethlen, Rákóczi Ferenc, Kossuth Lajos zászlaja alá hívjuk újra a magyar népet: ragadjon fegyvert, lépjen a kurucok, a 48-as honvédek nyomába! Szabadságharcunkkal csatlakozzunk a demokratikus népek küzdelméhez a német zsarnokság ellen. Lemossuk magunkról a német zsoldosság gyalázatát. Így újra emelt fővel állhatunk a világ előtt!

Nemzeti egységet akarunk! Fogjon össze minden hazáját szerető magyar a németek és hazaáruló nyilas csatlósaik ellen! Az országot felszabadítani, a hazát újjáépíteni egyetlen párt, egyetlen társadalmi osztály sem tudja egyedül, csak a magyarság egyesült ereje!

Földreformot akarunk! Földhöz juttatunk sok százezer földnélküli- és szegényparasztot, hogy gyarapítsuk a magyar nemzeti erőt, és évszázadokra megszilárdítsuk a demokratikus magyar államrendet.

Ez az országmentés útja! Erre az útra lép az Ideiglenes Nemzetgyűlés! Követnie kell ezen az úton minden igaz magyarnak!

Magyarok! Sorakozzatok fel az Ideiglenes Nemzetgyűlés, a nemzeti akarat letéteményese, az állami főhatalom jogszerű birtokosa és gyakorlója mögé! Támogassátok, segítsétek nemzetmentő munkájában!...

...Az Ideiglenes Nemzetgyűlés megalakulásával új fejezete kezdődött a magyar történelemnek! Megkezdődött a független, szabad, demokratikus Magyarország építése!

Éljen az Ideiglenes Nemzetgyűlés!

Éljen az Ideiglenes Nemzeti Kormány!

Éljen az erős, független, demokratikus Magyarország!"

December 22-én az Ideiglenes Nemzetgyűlés megválasztotta az Ideiglenes Nemzeti Kormányt, *miniszterelnök Dálnoki Miklós Béla, az 1. magyar hadsereg volt parancsnoka lett.*

December 23-án az Ideiglenes Kormány *a fegyverszünet megkötése érdekében* a Szovjetunió, valamint a vele szövetséges hatalmak kormányaihoz fordult, *december 28-án pedig hadat üzent a fasiszta Németországnak.*

1945. január 5-én Békéscsabán nagygyűlést tartottak, amelyen beszámoló hangzott el az Ideiglenes Nemzetgyűlés munkájáról. „A 90%-ban munkás hallgató közönség — közli a jelentés — lelkesen magáévá tette a Nemzeti Függetlenségi Front és az Ideiglenes Nemzetgyűlés célkitűzéseit, és a magyar és a Vörös Hadsereg melletti lelkes tüntetéssel oszlott szét."

Megmozdult a falvak, tanyák, a nagybirtokokon élő cselédség. *Földet követelt a nép.*

De egyúttal érezte nagy felelősségét is az ország újjáépítésében. A földeáki mezőgazdasági munkások írták Csanád megye alispánjának 1945. január 11-én:

„... Tisztelettel közöljük, hogy az elhagyott birtokokat a Magyar Földmunkás Szakszervezetek Földeáki Csoportja — mint azt már bejelentésünkben is érintettük — »összes felépítményeivel, teljes felszerelésével és értékeivel« együtt vette át.

Nemzeti érdek, de elsősorban a földmunkásság érdeke, hogy a földek műveletlenül ne maradjanak, a rajta levő üzemek üzembe helyeztessenek. Bár nyilvánvaló, hogy a földjükről elmenekült régi tulajdonosok minden megmozdítható értékeitől megfosztották a birtokokat, mégis a földmunkásság — szervezetein keresztül — új életet vitt az elhagyott üzemekbe és birtokokba.

Addig is, amíg a megalakított új magyar kormány ezirányban intézkedéseket nem tesz, *a földmunkásság elsőrendű gondját képezi a birtokokon a termelés folytonosságának biztosítása.* Evégből munkások és szakemberekből álló gazdasági tanácsot hívott életre, amely a birtokok élén áll. Az adminisztrációt pedig a demokratikus ellenőrzés mellett egy központi iroda látja el.

A munkásság elismeri az eléje tornyosuló nehézségeket, de tudja, hogy a bűnös háborút — ami a bajok fő forrása — nem ő idézte fel. A nehézségeket pedig le fogja küzdeni és a feldúlt birtokokon virágzó, új életet fog teremteni."

1945. január 20-án az Ideiglenes Nemzeti Kormány képviselői *Moszkvában aláírták a fegyverszüneti szerződést;* szabad és független népként állhatott a magyar nép a többi szabad nép oldalán.

Az ipari munkásság lerombolt, kifosztott gyártelepeket talált a felszabadulás után. Nem volt élelem, kevés volt a fűtőanyag, a gyárak vezetői jórészt elmenekültek.

Még Budán az utolsó háztömbökért folyt a harc, amikor *Diósgyőrött, Salgótarjánban és Csepelen már termeltek.* A „Szabadság" című budapesti napilap 1945. február 10-i számában írta:

„A Vörös Hadsereg bevonulása után a Weiss Manfréd-gyár munkásai *azonnal üzemi bizottságot alakítottak,* hogy kezükbe vegyék az ország e legnagyobb nehézipari üzemének sorsát. A bizottság január 18-án alakult meg, s első feladatául a gyár megindítását és ezzel a felszabadító Vörös Hadsereg támogatását tűzte ki.

A gyár üzemképes műhelyeit azonnal üzembe állította, megindította a helyreállítási munkálatokat, s ma már több mint 5000 ember dolgozik a gyárban. Működik a préskovács osztály, a hegesztőüzem, a motorosztály, a bognárműhely. Részt vett azontúl a gyár munkássága a hídépítésben s a röptér helyreállításában is, és rövidesen megindul a pontonok gyártása is.

Szabotázscselekmény megakadályozására, a nyilas és német érzelmű elemek kirostálására tisztogatási akciót indítottak, és ellenőrzik az igazgatók és tisztviselők munkáját. Szabályozták az összes dolgozók fizetését: a segédmunkás órabérét 4 pengőben, gépmunkásét 4—5 pengőben, szakmunkásét 5—6 pengőben állapították meg. Minden 14 éven aluli gyermek után heti 25 pengő pótlékot adnak, a tisztviselők havi fizetését pedig 600—1400 pengő között állapították meg. A nőmunkások azonos munkáért ugyanolyan munkabért kapnak, mint a férfiak.

A dolgozó munkásság élelmezése érdekében lefoglalták a gyár élelmiszerkészletét, s abból a gyárban főznek a dolgozók részére. Hozzáfogtak a gyári kórház helyreállításához is."

A balatoni védelmi csata döntő napján, *1945. március 15-én fogadta el az Ideiglenes Nemzeti Kormány „a nagybirtokrendszer megszüntetéséről és a földműves nép földhözjuttatásáról"* szóló rendeletet.

A föld a népé, azé lett, aki megműveli.

Romokon indult meg az élet. Szörnyűséges volt a pusztulás emberi életben és anyagi javakban, de az ország élni akart.

Több mint 600 ezer magyar vesztette életét a második világháborúban; a deportálások során, a haláltáborokban több mint 400 ezren haltak meg.

Hatalmasok voltak az anyagi károk is. A Magyar Gazdaságkutató Intézet számításai szerint

— a mezőgazdaságban fekvő nemzeti vagyonnak csaknem egyötöde semmisült meg,

— elveszett az ország közlekedési berendezéseinek több mint a fele,

— az ipari vállalatok 90%-át érte kisebb-nagyobb károsodás, de ezen belül az üzemek fele szenvedett jelentősebb veszteséget; sok nagyüzem, mint pl. a Péti Nitrogén, a Fanto, a Magyar Petróleumipar, a Hungária Vegyiművek, a Ganz Villamossági Gyár, a Magyar Philips Művek rádiógyára teljesen elpusztult.

Tetemesek voltak az épületkárok is. Egyedül Budapesten 48 ezer lakás szenvedett részleges károkat, 18 755 lakás vált lakhatatlanná, 13 588 teljesen megsemmisült.

A visszavonuló német csapatok felrobbantották a hidakat a Dunán, a Tiszán, a Sajón, a Bodrogon és a Hernádon, mindenütt, minden híd az őrült, értelmetlen rombolás áldozata lett.

Március 22-én nagy napja volt a főváros lakosságának: ismét híd kötötte össze Pestet és Budát. Az egykorú tudósítást idézzük: „Szerdán nyílt meg a személyforgalom számára az a híd, amelyet annak idején Ferenc Józsefről neveztek el, és ugyanekkor megnyílt a margitszigeti híd is. Az emberek tömege indult meg Budáról Pestre és Pestről Budára. A hidak nyolctól délután négyig állnak a személyforgalom rendelkezésére. Az áthaladóknak személyazonossági igazolványt kell felmutatniuk. A hidak, amelyeket a Vörös Hadsereg hős utászai építettek, nagymértékben hozzájárulnak a Pest és Buda közötti forgalom megkönnyítéséhez, Buda izoláltsága ezzel megszűnik. A két város újra egyesül.

Az ünnepélyesen fellobogózott, újjáépített Ferenc József-híd egyik csodája a modern háborús építkezésnek. A híd óriási vasívein diadalmasan lobognak a sok ütközetben meghordozott vörös zászlók. Az íveken két felírás: »Dicsőség a 2. Ukrán Hadseregcsoport katonáinak.« — »Dicsőség a győztes harcosoknak.«

Ezek a hidak jelképek. A német rablók őrjöngő patkányfélelmükben, hogy mentsék nyomorult életüket, szétrombolták gyönyörű hídjainkat. A Vörös Hadsereg azonban már egy heti munka után helyreállította a forgalmat azokon a hidakon, amelyekről a nyugati szakértők azt hangoztatták, hogy felépítésük lehetetlen. A csoda bekövetkezett: új hidak támadnak fel a hullámokból. Azokon az óriás oszlopokon, amelyekről az elnyomás korában száz és száz öngyilkos vetette le magát, most a diadalmas vörös zászló integet felénk. A jobb jövőt hirdeti."

A nép élni akart és újjáépítette a régi országot. Magának építette, az övé lett.

Népünk ez új, hősi korszaka akkor, 1945 tavaszán kezdődött.

IDŐRENDI ÁTTEKINTÉS

1941.

Június 22. A náci Németország hadüzenet nélkül megtámadja a Szovjetuniót; Olaszország és Románia csatlakozik az agresszióhoz. Hitler levelet intéz Horthyhoz: Magyarországtól nem kíván aktív harci cselekményt. — Churchill rádióbeszéde a Szovjetuniónak nyújtandó segítségről.

Június 23. Az amerikai külügyminisztérium állást foglal a német agresszió ellen. — A magyar kormány megszakítja a diplomáciai kapcsolatot a Szovjetunióval. Kristóffy—Molotov megbeszélés Moszkvában Magyarország magatartása ügyében. Himer tábornok felszólítása a magyar vezérkarhoz a háborúban való részvétel érdekében.

Június 24. A Wehrmacht elfoglalja Breszt-Litovszkot, Vilnát és Kovnót. — Angol katonai és gazdasági küldöttség indul Moszkvába.

Június 25. Finnország csatlakozik a német agresszióhoz.

Június 26. Kassa provokációs bombázása. A magyar Minisztertanács az azonnali hadbalépés mellett dönt.

Június 27. A magyar légierő bombatámadása Lavocsne, Rozenka, Tatarov, Nodvorna és Sztanyiszlav ellen. — Bárdossy bejelenti a parlamentben a hadiállapot beálltát Magyarország és a Szovjetunió között. — Az angol misszió megérkezik Moszkvába.

Június 28. A KMP Központi Bizottságának határozata Magyarország hadbalépéséről. — A Bárdossy-kormány korlátozza a gabona és a liszt forgalombahozatalát.

Június 30. A Wehrmacht elfoglalja Lvovot. — Moszkvában megalakul az Állami Védelmi Bizottság. — Keresztes-Fischer belügyminiszter bizalmas rendelete a kommunisták ellen indítandó eljárásról.

Július 1. A Wehrmacht elfoglalja Rigát. — A magyar kormány hivatalosan elismeri a nankingi nemzeti kormányt. — Kiterjesztik a rögtönítélő bíráskodást. Semmiféle politikai, egyesületi és társadalmi gyűlést nem szabad tartani. — A Képviselőház megkezdi a „fajvédelmi" törvényjavaslat vitáját. A Ház július 22-én, a Felsőház július 24-én fogadja el a törvényjavaslatot. 1941. augusztus 8-án jelenik meg a Magyar Törvénytárban, mint az 1941:XV. tc.

Július 5. A német csapatok elérik a Dnyeper-folyót. — Horthy válasza Hitler levelére: vázolja Magyarország hadbalépése körülményeit és okait.
Július 8. A honvédség Kárpát-csoportja eléri a Dnyesztert.
Július 10. Megkezdődik a nagy szmolenszki csata.
Július 12. Szovjet—angol megegyezés a kölcsönös segítségnyújtásról, valamint arról, hogy nem kötnek különbékét Németországgal.
Július 18. Szovjet—csehszlovák megállapodás Londonban a diplomáciai kapcsolat helyreállításáról, cseh egységek szervezéséről a Szovjetunióban. — Az angol kormány elismeri a Benes-kormányt.
Július 21. A szovjet csapatok visszavonulnak a Dnyeszter mögé, megkezdik Besszarábia kiürítését.
Július 25. Bárdossy előterjesztése a Képviselőházban „a honvédségnek az ország határain túl szükségszerűen bekövetkezett alkalmazása ügyében". (A Felsőház 1941. október 14-én, a Képviselőház október 23-án tudomásul veszi a hadseregnek az ország határain túl történt alkalmazását.) A Ház üléseit bizonytalan időre elnapolják.
Július 28. Japán csapatok partra szállnak Francia-Indokínában. Anglia és az USA befagyasztják a japán követeléseket, felfüggesztik Japánnal a kereskedelmi forgalmat. — Karlovácban (Jugoszlávia) megkezdődik a népi felkelés a fasiszta megszállók ellen.
Július 30. Hopkins, Roosevelt elnök megbízottja, Moszkvába érkezik, hogy tárgyaljon a szovjet vezetőkkel.
Július 31. Von Jagow, az új német követ átadja megbízólevelét Horthy kormányzónak.
Augusztus 1. Anglia megszakítja diplomáciai kapcsolatát Finnországgal.
Augusztus 5. Bajcsy-Zsilinszky memoranduma Bárdossy miniszterelnökhöz a magyar hadbalépés katasztrofális következményeiről.
Augusztus 9. A Gyorshadtestet a Nyikolajev elleni hadműveletekhez osztják be.
Augusztus 14. A Wehrmacht elfoglalja Szmolenszket. — Rendelet a hadfelszerelési adó bevezetéséről. Felemelik az illetékeket, a forgalmi és fényűzési adót, valamint a dohánynemüek és a szesz árát. — Az USA és Anglia aláírja az Atlanti Kartát.
Augusztus 19. Werth, a vezérkar főnöke memorandumban követeli a nagyobb arányú katonai részvételt.
Augusztus 20. A Wehrmacht elfoglalja Gomelt.
Augusztus 25. Angol és szovjet csapatok vonulnak be Iránba.
Augusztus 27—28. Kamenyec-Podolszkban 30 000 zsidót gyilkolnak le a magyar és német katonai alakulatok.
Szeptember 1. A KMP Központi Bizottsága meghatározza a párt előtt álló feladatokat.
Szeptember 4. A szovjet légierő Berlint bombázza.
Szeptember 6. Megjelenik a kenyér- és lisztrendelet: Budapesten szeptember 22-től kenyeret és lisztet csak jegyre szabad kiszolgáltatni. — Horthy felmenti Werth Henrik vezérkari főnököt, helyébe Szombathelyi Ferencet nevezi ki.

Szeptember 7—10. Horthy, Bárdossy és Szombathelyi meglátogatja Hitlert a főhadiszálláson.
Szeptember 13. Megjelenik az új zsírrendelet.
Szeptember 15. Laky Dezső közellátási miniszter lemond, utóda Győrffy-Bengyel Sándor.
Szeptember 17. Az angol és a szovjet csapatok elérik Teheránt.
Szeptember 19. A német csapatok 45 napi harc után elfoglalják Kijevet.
Szeptember 29. Anglia hadüzenettel fenyegeti meg Magyarországot, Romániát és Finnországot, ha nem szüntetik meg a Szovjetunió ellen viselt háborút.
Szeptember 29—30. A németek 33 711 zsidót végeznek ki Kijevben.
Szeptember 29—október 2. Angol—amerikai—szovjet konferencia Moszkvában.
Október 2. A németek a Bánátban 60 embert végeznek ki, szabotázscselekmények miatt. — Hitler napiparancsa a Moszkva elleni támadásra. — Október 3. Orel eleste. (Október 7. Vjazma eleste. Október 25. Harkov eleste. Október 29. A német csapatok elérik Kalinyint és négy kilométerre közelítik meg Tulát. November 2. Kurszk eleste.)
Október 6. Tüntetés a Batthyány-mécses előtt. — A Wehrmacht rohamra indul Moszkva ellen.
Október 7. Magyar kormánynyilatkozat Eckhardt amerikai proklamációjáról. — Október 8. Eckhardtot és társait megfosztják állampolgárságuktól.
Október 9. A magyar Gyorshadtest „Schwedler-csoport" elnevezéssel beolvad a német egységekbe.
Október 10. Horthy elismerését és köszönetét nyilvánítja Miklós Bélának, a Gyorshadtest parancsnokának.
Október 11. Svájci—magyar kereskedelmi szerződést írnak alá.
Október 15. A külföldi diplomaták Moszkvából Kujbisevbe költöznek.
Október 15—18. Filov bolgár miniszterelnök budapesti látogatása.
Október 19. Románia bekebelezi Transnistriát és Ogyesszát.
Október 22. A hosszúra nyúlt nyári szünet után összeül a Képviselőház. Október 23-án ismét elnapolják a Ház üléseit.
Október 25. Maximálják az élelmiszerárakat.
Október 27. A Wehrmacht egységei behatolnak Volokalamszkba.
November 1. Tüntetés Kossuth és Táncsics sírjánál.
November 7. Díszszemle Moszkvában.
November 9. Az olasz flotta súlyos veszteségeket szenved a Tarantói-öbölben. — Budapesten életbe lép az új közlekedési rend, a jobbrahajtás.
November 10. Összeül a Képviselőház.
November 18. A 8. angol hadsereg megindítja második sivatagi offenzíváját Líbiában.
November 22. Frank, Lengyelország főkormányzója, Budapestre érkezik.
November 24. Bárdossy Berlinbe utazik az Antikomintern Paktum új jegyzőkönyvének aláírására. — Megkezdődik Magyarországon a mezőgazdasági termékek katonai rekvirálása. — A Gyorshad-

test maradványai hazaindulnak. (December 4. A hadtest törzse Uzsoknál átlépi a határt. December 8. A Gyorshadtest Budapestre érkezik. December 14. A hazatért Gyorshadtest díszszemléje.)

November 25. Németország, Japán, Olaszország, Magyarország, Spanyolország és Mandzsukuo Berlinben további öt évre meghosszabbítják az Antikomintern Egyezményt. Bulgária, Horvátország, Finnország, Dánia, Románia, Szlovákia és Nanking csatlakoznak az egyezményhez.

November 27. A németek megkezdik visszavonulásukat a rosztovi katlanból.

November 29. A brit kormány jegyzéke: ha Magyarország december 5-ig meg nem szünteti a hadviselést a Szovjetunió ellen, a brit kormány háborút fog üzenni Magyarországnak. Hasonló jegyzéket kapnak ugyanezen a napon a finnek, december 1-én a románok. December 6. Az MTI hivatalosan közli: Magyarország és Nagy-Britannia között beállt a háborús állapot.

November 30. Reményi-Schneller pénzügyminiszter Berlinbe utazik.

December 1. Aláírják a horvát—magyar fizetési egyezményt.

December 5. A Vörös Hadsereg Rzsevnél áttöri a Wehrmacht frontját. — Elakad a Wehrmacht Moszkva elleni támadása. — A Képviselőház elfogadja az 1942. évi költségvetést. December 19. A Felsőház is elfogadja a törvényjavaslatot. (1941. XVII. tc.) — A vallás- és közoktatásügyi miniszter beterjeszti az izraelita vallásfelekezet jogait csorbító törvényjavaslatot.

December 6. Meghal Kozma Miklós, Kárpát-Ukrajna kormányzói biztosa.

December 7. Japán légierők támadást intéznek a Hawaii-szigetek ellen, megtámadják a Maláji-szigeteket, Guamot, a Fülöp-szigeteket és Wake szigetét. Amerikai és angol hadüzenet Japánnak.

December 8. Kanada, Új-Zéland és a londoni csehszlovák kormány hadat üzennek Magyarországnak, Romániának és Finnországnak. — Japán partraszállás Thaiföldön és Malagában. — A szovjet csapatok visszafoglalják Tyihvint. — A japánok megkezdik Hongkong ostromát.

December 9. Japán partraszállás Luzon szigetén.

December 10. A japánok elsüllyesztik a Prince of Wales és a Repulse angol csatahajókat.

December 11. Németország és Olaszország megüzenik a háborút az USÁ-nak.

December 13. Bárdossy miniszterelnök jegyzékben közli a budapesti amerikai követtel, hogy a Háromhatalmi Egyezmény, valamint a december 11-én a tengelyhatalmakkal kinyilvánított szolidaritás folyományaként Magyarország hadbanállónak tekinti magát az Egyesült Államokkal. — Bulgária hadat üzen Nagy-Britanniának és az Egyesült Államoknak.

December 15. Szlovákia, Románia és Horvátország hadat üzen az Egyesült Államoknak.

December 15. Egyiptom megszakítja a diplomáciai viszonyt Magyarországgal és Romániával.

December 16. Bárdossy bejelenti a Képviselőházban az USÁ-val szemben beállott hadiállapotot.

December 12. A Képviselőház elfogadja az Országos Földbirtokrendező Bíróságról szóló törvényjavaslatot. December 20. Felsőházi elfogadás. (1941:XVII. tc.) — A Minisztertanács megszavazza a hadbavonultak egyszer és mindenkorra szóló rendkívüli családi segélyét.

December 13. Rommel ellentámadást indít Észak-Afrikában. — Petőfi-est a Vigadóban.

December 16—18-ig tárgyalja a Képviselőház a Délvidék visszacsatolásáról szóló törvényjavaslatot. December 20. A Felsőház is elfogadja a törvényjavaslatot. (1941: XX. tc.)

December 18. A Képviselőház elfogadja a törvényhatósági bizottsági és községi képviselőtestületi mandátumok meghosszabbításáról szóló törvényjavaslatot. December 20. A Felsőház elfogadja a törvényjavaslatot. (1941: XIX. tc.)

December 19. Hitler felmenti Brauchitschot és maga veszi át a haderő főparancsnokságát.

December 20. A szovjet csapatok visszafoglalják Volokalamszkot.

December 24. Megjelenik a Népszava „népfront" száma.

December 31. Kormányrendelet arról, hogy 1942. január 15-től kezdve az egész ország területén bevezetik a liszt- és kenyérjegyet.

1942.

Január 1. Az Egyesült Nemzetek (26 állam) washingtoni nyilatkozata: egyesítik háborús erőfeszítéseiket, nem kötnek különbékét vagy fegyverszünetet a tengelyhatalmakkal. Január 1-én — az 1941:XIX. tc. értelmében — megszűnt a zsidó törvényhatósági bizottsági és képviselőtestületi tagok mandátuma.

Január 2. A japán csapatok behatolnak Manilába és Cavite tengerészeti támaszpontra.

Január 4. Zsablyától keletre razzia során tűzharc keletkezik, megkezdődik a délvidéki vérengzés. — Január 7. Csurogon 500 embert végeznek ki a magyar karhatalmi erők.

Január 5. Tomcsányi Vilmos Pál lesz Kárpátalja kormányzói biztosa.

Január 6—9. Ribbentrop Mezőhegyesen és Budapesten.

Január 7. Nagy kínai győzelem Csangsanál; 60 000 japán katona esik el.

Január 10. Horthy levele Hitlerhez. Magyarország továbbra is részt vesz a Szovjetunió ellen viselendő háborúban, de csak korlátozott erőkkel.

Január 12. Életbe lép a hentesáruk készítését és forgalmát korlátozó rendelet.

Január 13. Korlátozzák a húsételek kiszolgáltatását: kedd, szerda, péntek hústalan nap.

Január 15. Hitler kiadja utasítását: általános visszavonulás a téli állásokba.
Január 15—18. Ciano budapesti látogatása.
Január 17. Szombathelyi utasítja Feketehalmy-Czeydnert, hogy a délvidéki razziát Újvidékre és más helységekre is terjesszék ki.
Január 20—22. Keitel Budapesten.
Január 21. Megkezdődik az újvidéki razzia. Január 22. Szombathelyi utasítást ad az újvidéki „razzia" megszüntetésére. Január 23. Feketehalmy-Czeydner kiadja az utasítást az újvidéki razzia befejezésére. Január 29. A Külügyi Bizottságban Bajcsy-Zsilinszky, Rassay és Peyer felszólal az újvidéki ügyben.
Január 22. Újból korlátozzák a cukrász- és péksütemény készítését.
Január 28. Szovjet csapatok felszabadítják Lozovot.
Január 29. Rommel egységei elfoglalják Bengázit.
Február 1. Megjelenik az illegális Szabad Nép első száma.
Február 4. Bajcsy-Zsilinszky memorandumot intéz Horthyhoz.
Február 5. Kormányrendelet: a mezőgazdasági munkavállalók az 1942. évre is kötelesek leszerződni. Az ellenszegülőket honvédelmi munka címén kirendelhetik munkára.
Február 6. A KMP röpiratban tiltakozik az újvidéki események ellen. — Megjelenik a rizsfejadagról szóló rendelet: személyenként és havonként 20 dkg-ot adnak. (Június 5. Újabb korlátozás: rizst csak finomliszt vagy kenyérjegy szelvényre szabad kiszolgáltatni.)
Február 9. Bárdossy benyújtja a parlamentben a kormányzóhelyettes választásról szóló törvényjavaslatot. Február 9. A pártközi értekezlet — a nyilasok kivételével — elfogadja a javaslatot. Február 12. A Képviselőház letárgyalja a törvényjavaslatot. Február 14. Felsőházi tárgyalás. (1942:II. tc.)
Február 11-től 20 dekára szállítják le a kenyérfejadagot.
Február 12. Felemelik a tojás árát.
Február 14. Emelik a kávéházi, vendéglői és szállodai árakat.
Február 18. Kormányrendelet a hadisegélyezésről A segély összege 80—160 pengő. Minden gyerek után 10—10 százalék jár.
Február 19. A Képviselőház és a Felsőház együttes ülésén kormányzóhelyettessé választják ifj. Horthy Istvánt. (1942:III. tc.)
Február 20. Vitéz Náray Antal vezérkari ezredes, a Legfelső Honvédelmi Tanács volt vezértitkára lesz az MTI és a Rádió elnöke.
Február 23. Szombathelyi Ferenc, a vezérkar főnöke hivatalos látogatásra Szófiába érkezik. — Keitel vezértábornagy Pozsonyba látogat.
Február 24. Az Országgyűlés III. ülésszakának berekesztése. — Sztaraja Russzánál a szovjet csapatok nagy győzelmet aratnak.
Február 27. Tengeri csata a Jávai-tengeren: az egyesült angol—holland haderő elveszít 5 cirkálót, 6 rombolót.
Február 28. A német és az olasz követ követeli Bárdossytól: szakítsa meg a diplomáciai kapcsolatot mindazon államokkal, amelyek Németországgal, Olaszországgal és Japánnal hadban állanak.
Február végén a KMP kezdeményezésére és vezetésével megalakul a Történelmi Emlékbizottság.
Március 1-től ismét csökkentik a személyautók motalkóadagját. —

A Történelmi Emlékbizottság felhívása a Népszavában március 15-e megünneplésére.
Március 6. Angol visszavonulás Burmában.
Március 7. Lemond a Bárdossy-kormány. Március 9. Kállay Miklós elnöklete alatt megalakul az új kormány.
Március 9. A szakszervezeti aktivisták értekezlete állást foglal a március 15. hazafias megünneplésére felszólító határozat mellett.
Március 10. Kormányzói kézirattal megnyitják az Országgyűlés IV. ülésszakát.
Március 12. Kállay miniszterelnök programot ad a kormánypárt értekezletén.
Március 14. A vezérkar főnöke jelentést ad a keleti fronton levő magyar csapatok tevékenységéről. („Honvéd csapataink egy része Ukrajnában rendfenntartó szolgálatra van alkalmazva.")
Március 15. Cserkészünnepség a Millenniumi Emlékmű előtt. — Ünnepség a Vasas székházban, tüntetés a Petőfi-szobornál. — Kállay rádiószózatban körvonalazza programját.
Március 19. A Kállay-kormány bemutatkozik a parlamentben. — Mihail Antonescu, román helyettes miniszterelnök éles beszédben foglalkozik a román—magyar viszonnyal. — A vezérkar főnökének jelentése szerint a magyar csapatok ismét az első vonalban harcolnak. — Kormányrendelet a zsidók tulajdonában levő földbirtokok zárolásáról.
1942 tavaszán Horthy elrendeli, hogy a „káros elemek" katonai büntető alakulatokban küldessenek ki hadműveleti területre.
Március 25. Miniszteri rendelet a zsidónak tekintendő orvosok gyakorlati, illetőleg szakorvosi képzésének korlátozásáról.
Április 1. Megjelenik a Szabad Nép 3. száma.
Április 3. Miniszteri rendelet: tojáskereskedéssel csak kijelölt kereskedő foglalkozhat.
Április 10. Kormányrendelet szabályozza a textiláruk elosztását és felhasználását. Felállítják a Textil Központot.
Április 12. Megkezdődik a 2. hadsereg kiszállítása a szovjet frontra.
Április 13. A vkf. főnökének bírósága ítéletet hirdet a győri szabotázs-ügyben. Három vádlottat halálra ítélnek, Békeffy László, az ismert konferanszié és 3 társa ügyét rendes hadbíróság elé utalják. — Szombathelyi Ferenc, a vezérkar főnöke Rómába érkezik, délután Mussolini fogadja.
Április 14—23. Német—magyar árucsere tárgyalások Berlinben. Május 5. Kállay ismerteti a Minisztertanács előtt a német—magyar árucsere egyezményt.
Április 17. Megállapítják az egységes búzakenyérliszt, az egységes rozsliszt legvilágosabb és legsötétebb, továbbá a finomlisztek legsötétebb színhatárát.
Április 18. Leteszik a hivatalos esküt Lukács Béla és Antal István, újonnan kinevezett tárcanélküli miniszterek. Hivatalos jelentés az árvízkárokról: 1 120 000 kat. holdat öntött el az ár.
Április 20. Kállay a kormánypárt vidéki küldötteinek nagygyűlésén a fokozott áldozatvállalás szükségességét hangoztatja.
Április 21. Kormányrendelet egy évvel leszállítja az 1922. évben születettek állítási korhatárát.

Április 27. Budapesten aláírják a magyar—horvát jogsegély egyezményt.
Május—június. A rendőrség több száz kommunistát letartóztat, köztük Rózsa Ferencet és Schönherz Zoltánt.
Május 1. A Képviselőház elfogadja az izraelita vallásfelekezet jogállását csorbító törvényjavaslatot. Június 9. A felsőházi tárgyalás és a javaslat elfogadása. (1942:VIII. tc.)
Május. 4. Újból megindul a közvetlen vasúti forgalom Róma és Budapest között.
Május 4—9. Amerikai—japán tengeri csata a Korall-szigeteknél; mindkét fél súlyos veszteségeket szenved, a japánok kénytelenek visszavonulni.
Május 6. Japán kézre kerül Corregidor erődje. — Szovjet csapatok támadása Harkov térségében.
Május 7. A magyar kormány — a Háromhatalmi Egyezményre való hivatkozással — megszakítja a diplomáciai viszonyt Brazíliával, Uruguayjal és Paraguayjal.
Május 8. Kormányrendelet a gépjárművek gumiabroncsainak beszolgáltatásáról.
Május 13. Kállay miniszterelnök búcsúztatja a Déli-pályaudvaron a frontra induló egyik magyar katonai alakulatot.
Május 14-től kezdve ismét szabadon szállítható a burgonya az egész ország területén.
Május 16. A Wehrmacht elfoglalja Kercs városát.
Május 17. Kormányrendelet a szappan és mosószer forgalmának korlátozásáról. Havonta és személyenként 10 dkg mosószappan vagy 25 dkg mosószer jár, pipereszappanból kéthavonként egy személynek egy darab.
Május 22. Kormányrendelet korlátozza a húskonzervek gyártását (marhahús és borjúhús felhasználásának tilalma). — Bánffy földművelésügyi miniszter benyújtja a zsidókat birtokaiktól megfosztó törvényjavaslatot. Július 17-én fogadja el a Képviselőház a Felsőház július 15-i módosító javaslatával. (1942:XV. tc.)
Május 23. A vezérkar főnökének hadijelentése arról, hogy magyar kötelékek is részt vettek a harkovi csatában.
Május 26. Húsz évre szóló angol—szovjet szerződést írnak alá Londonban; teljes együttműködés a háború alatt és után. — A harmadik német—olasz sivatagi offenzíva; Rommelnek sikerül áttörnie az angol állásokat. — XII. Pius magánkihallgatáson fogadja Apor Gábor báró vatikáni magyar követet.
Május 26-tól Budapesten bevezetik a tejjegyet.
Május 27. Cseh partizánok merényletet követnek el Heydrich ellen. Június 4. Heydrich belehal sérüléseibe. Június 10. A németek lerombolják Lidicét, lakosait legyilkolják.
Május 30. Megkezdődik a 2. magyar hadsereg II. és III. részlegének kiszállítása a keleti frontra. — A Szovjetunióban megalakul a partizánmozgalom központi vezérkara.
Június 2. Roosevelt kéri az amerikai kongresszust, hogy üzenjen hadat Bulgáriának, Magyarországnak és Romániának, minthogy e három állam kormányai részt vesznek a szövetségesek elleni katonai tevékenységben. Június 3-án a javaslatot megszavazza a

képviselőház, 4-én a szenátus. Június 5. Roosevelt aláírja a hadüzenetet.
Június 5. Kállay látogatást tesz Hitlernél.
Június 6. Miniszteri rendelet az élősertés és a húsipari termékek árának megállapításáról.
Június 7—8. Japán csapatok partra szállnak az Aleut-szigeteken.
Június 10. A londoni Times közli azt a nyilatkozatot, amelyet Károlyi Mihály és Zsilinszky Antal adtak az „új demokrata Magyarország" nevében a délvidéki vérengzésről. — Bartha honvédelmi miniszter benyújtja a törvényjavaslatot az 1939:II. tc., valamint az 1914—1918. évi világháború tűzharcosai érdemeinek elismeréséről szóló 1938:IV. tc. módosítására és kiegészítésére. Június 25—26-ig, valamint július 1-én és 2-án tárgyalja a Képviselőház a törvényjavaslatot. Július 14. a törvényjavaslat felsőházi tárgyalása. (1942:XIV tc. munkaszolgálatos törvény.)
Június 11. Megjelenik a terménsrendelet: bevezeti a kenyérgabonajegyet; gabonát, lisztet csak igazolvánnyal szabad szállítani. Rendelet az 1942. évi termésű gabona cséplése, számbavétele, őrlése, valamint az 1942/43. évi gabona- és lisztforgalom szabályozása tárgyában.
Június 13. A horthysta rendőrség halálra kínozza Rózsa Ferencet, az illegális „Szabad Nép" szerkesztőjét. — Megállapítják a fehérkenyér árát: az ország egész területén 74 fillér. — Győrffy-Bengyel Sándor közellátási miniszter meghal, utódjává, június 30-án Lossonczy Istvánt nevezik ki.
Június 14—16. Kállay miniszterelnök háromnapos látogatást tesz Székelyföldön.
Június 15. A 36-os országos honvédelmi bizottság elfogadja azt a kormányrendeletet, melynek értelmében zsidót nem lehet házfelügyelőnek alkalmazni.
Június 16. Szabályozzák a polgári lakosság részére előállítható textilfajtákat.
Június 19. Budapesten megkötik az első „távházasságot".
Június 21. Leleplezik Budapesten, a Döbrentei téren felállított Gömbös-szobrot. — Rommel egységei elfoglalják Tobrukot.
Június 24. A Képviselőházban Serényi gróf nyilas képviselő javaslatot terjeszt elő: a munkabíró zsidó férfiakat hívják be munkatáborba, a betegeket, öregeket, gyerekeket és asszonyokat zárják gettóba.
Június 26. Bartha honvédelmi miniszter bejelenti a Képviselőházban, hogy a honvédség nagyobb erőkkel vesz részt a keleti fronton dúló harcokban.
Június 26-tól szeptember 15-ig az évi keltetésű libát és kacsát fogyasztásra nem szabad levágni.
Június 28. A 2. hadsereg már kiszállított egységeit Tyimnél harcba vetik a német „B" hadseregcsoport alárendeltségében.
Június 29-től augusztus 2-ig a kenyérfejadag az egész országban naponta és személyenként 15 dkg, a kenyérliszt-fejadag havonta és személyenként 3 kg.

Július 3. A szovjet csapatok kiürítik Szevasztopolt. — Hóman Bálint vallás- és közoktatásügyi miniszter lemond, utóda Szinyei-Merse Jenő.
Július 6. A német élcsapatok elérik a Dont.
Július 7. Miniszteri rendelet: a termelők kötelesek árpatermésük 22 százalékát, zabtermésük 30 százalékát beszolgáltatni, zabból az arató- és cséplőrészt is be kell szolgáltatni.
Július 8—10. A magyar csapatok elérik a Don-folyót és a német gyorscsapatokat felváltva védelmi állást foglalnak el. Július 9. Weichs vezérezredes üdvözlő táviratot intéz Horthy kormányzóhoz abból az alkalomból, hogy a Heeresgruppe „B" alárendeltségében levő 2. magyar hadsereg elérte a Dont.
Július 9. Kormányrendelet a hagymafélék forgalmának korlátozásáról.
Július 13. Felfüggesztik a csomagszállítást a 2. hadsereg katonái részére.
Július 15. Popovics Milán képviselő interpellációja az 1942. januári délvidéki vérengzések ügyében.
Július 17. A parlament üléseit elnapolják.
Július 30. Összeül a parlament. Július 31. A parlament nyári szünetre megy.
Július 22. Bartha honvédelmi miniszter felhívása: gyűjtsenek szeretetadományokat a katonák részére.
Július 23. Maximálják a liszt, a kenyér, az élősertés és a húsipari termékek, a tej és tejtermékek, valamint egyes mezőgazdasági termények (hüvelyesek, olajosmagvak, kender, hagyma, szálastakarmány) árát.
Július 24. Befejeződnek Budapesten a magyar—német gazdasági tárgyalások.
Július 25. A magyar hadijelentés beszámol arról, hogy a magyar csapatok Voronyezstől délre átvették és megszervezték a 2. hadsereg részére kijelölt Don-szakaszt.
Július 26. Kormányrendelet korlátozza a vágóállatok forgalmát.
Július 27. Befejeződik a 2. hadsereg kiszállítása a szovjet frontra.
Július 30. Német csapatok elvágják a Sztálingrád—Krasznodor vasútvonalat.
Július 31. Békeffy Lászlót a hadbíróság 12 évi fegyházra ítéli. — Sújtólégszerencsétlenség Tokodon: 49 bányász életét veszti.
Augusztus 7—1943. február 7-ig tartó ütközetsorozatban az amerikai fegyveres erők elfoglalják Guadalcanal szigetét és a Salamon-szigeteket.
Augusztus—szeptember. A szovjet csapatok leningrádi, rzsevi és vjazmai támadó hadműveletei.
Augusztus 8. Német egységek elfoglalják Krasznodart és Majkopot. — Augusztus 8-tól november 30-ig Budapesten és környékén a zsírfejadag fejenként és havonként 60 dkg.
Augusztus 10. Horthy Miklósné téliruhagyűjtő akciót indít.
Augusztus 12. Az első moszkvai konferencia. Résztvevők: Churchill, Harriman (Roosevelt képviseletében) és Sztálin.
Augusztus 13. Horthy megszünteti a bűnvádi eljárást Feketehalmy-Czeydner és társai ellen. — Kormányrendelet arról, hogy az ügyész az ún. öttagú különtanács vagy a Kúria előtt emelhet vádat, ha az ügy érinti a hadviselés érdekeit vagy az állam más, fontos érdekeit.
Augusztus 15. Magyar—finn gazdasági egyezményt írnak alá Helsinkiben.
Augusztus 18. Maximálják a csokoládé, a cukorka és a keksz árát.
Augusztus 20. A 12. könnyű hadosztályt ki kell vonni az arcvonalból, veszteségei miatt. — Ifj. Horthy István repülőszerencsétlenség áldozata. Augusztus 27. Horthy István temetése.
Augusztus 25. Megindul a téliruhagyűjtés a fronton levő magyar katonák részére.
Augusztus 26. Újból összeül a parlament, Horthy István emlékének megörökítésére, majd Kállay beszéde után bizonytalan időre elnapolja üléseit.
Augusztus 28. Bizonytalan időre lezárják a horvát—magyar határt, a partizánok ellen indított akciók miatt.
Augusztus 28—szeptember 3. Támadás a korotojaki szovjet hídfő ellen. A szovjet csapatok ezt feladják, megtartva az urivi és scsucsjei hídfőt.
Augusztus 29. A magyar hadijelentés szerint 1942. áprilistól 1942. augusztus 19-ig 14 531 fő volt a csapatok vesztesége halottakban, sebesültekben és eltűntekben (a megszálló erők veszteségein kívül).
Szeptember 2. Ifj. gróf Károlyi Gyula, Horthy kormányzó veje repülőgépével Érd mellett a Dunába zuhan és meghal.
Szeptember 3. A vezérkar főnökének bírósága a nyilas Vajna Ernőt és társait börtönbüntetésre ítéli titkos leadóállomás létesítése, valótlan hírek sugárzása miatt.
Szeptember 4. Szovjet repülőgépek bombatámadást intéznek Észak-Magyarország több helysége és Budapest ellen. Szeptember 9. Ismét légitámadás éri Budapestet és Magyarország több pontját.
Szeptember 5. Miniszteri rendelet az üveg forgalmának és felhasználásának korlátozásáról.
Szeptember 6. Miniszteri rendelet a cukor forgalmának és fogyasztásának korlátozásáról: a fejadag fejenként és havonként Budapesten és környékén 104 dkg, másutt 52 és 32 dkg.
Szeptember 7. Funk német birodalmi gazdasági miniszter, a Birodalmi Bank elnöke hivatalos látogatásra Budapestre érkezik.
Szeptember 14. A 2. hadsereg tartós védelemre készül a Donnál.
Szeptember 16. Maximálják a hús és a burgonya árát.
Szeptember 17. Hitler vöröskeresztes repülőgépet ajándékoz Kállay Miklósnénak.
Szeptember 18. Befejeződnek Budapesten a magyar—olasz gazdasági tárgyalások. — A Wehrmacht elfoglalja a sztálingrádi főpályaudvart. — Külföldi sajtótudósítók szerint Papen, ankarai német nagykövet Horthy meghívására vadászatra Magyarországra jön.
Szeptember 21. Otto von Erdmannsdorf, a birodalmi Külügyminisztérium délkelet-európai ügyeinek igazgatója Ankarából jövet néhány napot Budapesten tölt, majd Berlinbe utazik.
Szeptember 22. A Wehrmacht elfoglalja a sztálingrádi központi kikötőt.

Szeptember 23. Svéd—magyar fizetési és árucsereforgalmi egyezményt írnak alá Stockholmban.
Szeptember 24. Bartha Károly honvédelmi miniszter lemond, utóda Nagybaczoni Nagy Vilmos.
Szeptember 25. Szombathelyi vezérkari főnök komor hangú nyilatkozatot ad az MTI-nek a keleti fronton szerzett tapasztalatairól.
Szeptember 27. Kállay miniszterelnök a Háromhatalmi Egyezmény aláírásának második évfordulóján rádióbeszédet mond.
Október 1. Kállay Miklósné felhívása a Női Önkéntes Honvédelmi Szervezetbe való jelentkezésre.
Október 3. Kivégzik Borkanyuk Alexet, a kárpát-ukrán nép hősét.
Október 4. Miniszteri rendelet: iparvállalatokat, ócskavaskereskedőket, szerelővállalkozókat, építési vállalkozókat, bánya- és kohótulajdonosokat kötelezni lehet a birtokukban levő vas- és fémtárgyak átengedésére.
Október 6. Horthy kihallgatáson fogadja Serédi hercegprímást; a Horthy-dinasztiáról tárgyalnak.
Október 7. Megkezdődik a parlament őszi ülésszaka.
Október 9. Schönherz Zoltán kivégzése. — Kállay miniszterelnök törvényjavaslatot nyújt be Horthy István kormányzóhelyettes emlékének megörökítéséről. Október 13. A Képviselőház a törvényjavaslatot egyhangúlag megszavazza. Október 21. A Felsőház elfogadja a törvényjavaslatot. (1942:XX. tc.)
Október 10. Megjelenik a Szovjetunióban élő magyar hadifoglyok lapja, az „Igaz Szó". — Miniszteri rendelet a hagyma zár alá helyezéséről.
Október 13. 200 vagon holmi gyűlt össze a téliruhagyűjtő akció során. — Keresztes-Fischer belügyminiszter benyújtja a vármegyei, városi és községi tisztviselők alkalmazásának szabályozásáról szóló törvényjavaslatot (a fizetési osztályokba sorozott tisztviselői állásokat nem választás, hanem kinevezés útján kell betölteni). Október 23. A Képviselőház elfogadta a törvényjavaslatot. November 12. Felsőházi tárgyalás. (1942:XXII. tc.)
Október 14. Hitler parancsa az 1942—43-as év téli védelmének megszervezéséről.
Október 15. Horthy felavatja a békésszentandrási duzzasztóművet és hajózózsilipet. — A szovjet kormány hozzájárul az angol—amerikai javaslathoz, hogy nyilatkozatban figyelmeztessék a németeket: a háborús bűnösöket a háború után a szövetségesek felelősségre fogják vonni.
Október 17. Ifj. Horthy Miklós, volt brazíliai követ visszaérkezik Budapestre.
Október 18. A Magyar Élet Pártja orosházi szervezete táviratban kéri Kállayt: terjesszen elő törvényjavaslatot „a magyar nemzeti királyság érdekében".
Október 19. Lossonczy István közellátási miniszter lemond, utódja Szász Lajos lesz. — A Das Reich című német hetilap térképe Magyarországról, amelyen a Muraköz, a baranyai háromszög és a Bácska nem a magyar országterület szerves részeként van feltüntetve.

Október 23. A román postaigazgatóság megengedi: Romániába ismét küldhetők magyar nyelven írt postaküldemények.
Október 23-tól 24-re virradó éjszaka megkezdődik az El Alamein-i csata; a 8. angol hadsereg támadásba megy át.
Október 25. Kállay képviselői programbeszédet mond Egerben. — Jurcsek közellátási államtitkár rádión ismerteti az új beszolgáltatási rendszert.
Október 24. Román—magyar fegyveres határincidens Nagysebes községtől délre.
Október 30. Kormányrendelet a sertéshizlalás szabályozásáról. — A vezérkar főnökének bírósága Újvidéken halálra ítél 9 partizánt. Az ítéletet Szenttamás községben végrehajtják.
November 4. Montgomery döntő csatát nyer a német Afrika Korpsszal szemben.
November 6. A KMP helyzetelemzése. — A Honvédelmi Minisztérium rendeletet ad ki a 24—33 éves zsidók hirdetmény útján történő behívásáról, valamint a 42. évet betöltött zsidó kisegítő szolgálatosok leváltásáról. — Az iparügyi miniszter korlátozza az olajosmagvak forgalmát.
November 7. Angol—amerikai erők partra szállnak Francia Észak-Afrikában. — Partizánok Csáktornya közelében kisiklatnak egy tehervonatot. — Horthy kézirata az Országgyűléshez a Horthy István emlékét megörökítő törvény ügyében. — Kormányrendelet a köztisztviselőknek juttatandó különmunka-átalányról (havi 25—60 pengő) és a családi pótlék 20%-os emeléséről.
November 10. Angol—amerikai csapatok elfoglalják Orant. — Horthy felmenti Keresztes-Fischer Lajos vezérezredest és helyébe főhadsegédül dálnoki Miklós Béla altábornagyot nevezi ki. — Szász közellátásügyi miniszter súlyos intézkedések meghozatalának lehetőségéről beszél a kormánypárt értekezletén.
November 11. A 8. angol hadsereg elfoglalja Sollumot és Bardiát. November 12. Tobruk visszafoglalása. — A Wehrmacht bevonul Franciaország meg nem szállt részébe.
November 12. Kormányrendelet a baromfi-forgalom korlátozásáról.
November 13—15. Amerikai—japán tengeri csata a Salamon-szigeteknél. A japán veszteség: 2 csatahajó, 8 cirkáló, 6 romboló és 8 csapatszállító hajó.
November 18. Román—magyar politikai fogolycsere Kürtös (Curtici) határállomáson.
November 19. Kormányrendelet a bevonult hadkötelesek hozzátartozóinak segélyezéséről. A hadisegély összege havi 15—50 pengő. — A közellátásügyi miniszter maximálja a vágómarha árát. — Kállay a Képviselőház külügyi bizottságában tájékoztatót ad a külpolitikai helyzetről.
November 21. Kormányrendelet 10—60 kg-mal csökkenti az évi kenyérgabona fejadagot. — Szász közellátási miniszter sajtóértekezleten bejelenti, hogy új alapokra helyezi a közellátást.
November 22. Kállay miniszterelnök és Nagy honvédelmi miniszter beszédet mond az írók lillafüredi találkozóján. — Kalacsnál összezárul a gyűrű a 6. német hadsereg körül.

November 24. Két nagy kommunista perben hoz ítéletet a törvényszék ötöstanácsa (Braun Éva, Jahn Ferenc és társaik).
November 27. Reményi-Schneller pénzügyminiszter benyújtja az egyszeri hadkötelezettségi adóról és a rendkívüli hadiadóról szóló törvényjavaslatot. December 9. A Képviselőház elfogadja a törvényjavaslatot a Felsőház módosításával. (1944. III. tc.)
November 28. Sikeres szovjet offenzíva a középső frontszakaszon. Több mint 300 lakott helység felszabadul.
November 30-tól a kenyérfejadag az ország egész területén napi 16 dkg.
December 1. Felemelik a rádióelőfizetés díját.
December 2. Bajcsy-Zsilinszky interpellációja a Képviselőházban a délvidéki vérengzés ügyében.
December 5. Megnyitják a Szeretfalva—Déda vasútvonalat.
December 10. A német szárazföldi hadsereg vezérkari főnökét, Haldert felmentik, utóda Zeitzler tábornok.
December 13. Ifj. Horthy Miklóst Jász-Nagykun-Szolnok vármegye törvényhatósági bizottsága felsőházi taggá választja.
December 17. Korlátozások a karácsonyi vonatforgalomban. (Budapestről csak „vonathasználati" jeggyel lehet elutazni.)
December 20-tól 1943. január 24-ig tart az iskolák karácsonyi szünete — szénhiány miatt.

1943.

Január—március. A szovjet csapatok általános téli támadása: a leningrádi blokád áttörése, a német csapatok kiűzése a Kaukázusból és a Don-medence keleti részéből, a kurszki kiszögellés kialakulása.
Január 1. A szovjet csapatok elfoglalják Velikije Luki fontos vasúti csomópontot. — Lengyelországban megalakul az Országos Nemzeti Tanács.
Január 1. Felemelik a liszt és a petróleum árát. — Módosítják a búza kiőrlési arányát. — Megkezdi működését a Zsidókérdést Kutató Intézet, Bosnyák Zoltán vezetése alatt. — A beszolgáltatást kiterjesztik a tejre is. — Budapesten életbe lép a húsjegy.
Január 7. Kállay miniszterelnök az 1942-es év fontosabb külpolitikai eseményeiről, Nagybaczoni Nagy honvédelmi miniszter a hadihelyzetről számol be a Minisztertanács ülésén. — Új lakásrendelet: bizonyos feltételek mellett igénybe lehet venni lakásokat.
Január 12. Megindul a szovjet támadás a 2. magyar hadsereg ellen az urivi hídfőből. A szovjet csapatok áttörik a 7. hadosztály védelmi állásait.
Január 14. Megindul a szovjet támadás a scsucsjei hídfőből is.
Január 14—24. Rooesevelt és Churchill tanácskozása Casablancában. Főbb problémák: szicíliai invázió 1943-ban, nyugat-európai partraszállás 1944-ben.
Január 15. Az Urivnál indított szovjet támadás északi irányba kanyarodik és a III. hadtestet elvágja a hadsereg zömétől.

Január 16. A 10. hadosztály felmorzsolódik Livinovka, Krinyica térségében. — A VII. hadtesthez csatlakozó 8. olasz hadsereg északi részét a szovjet csapatok áttörik és a hadtest hátába kerülnek.
Január 17. A 23. és 19. hadosztály töredékei rendezetlenül visszavonulnak. A szovjet csapatok elfoglalják Alekszejevkát, a hadseregparancsnokság volt álláspontját. Magyar hadijelentés a szovjet támadás visszaveréséről, „saját vállalkozások győzelmes végrehajtásáról".
Január 17—február 7-ig országos gyűjtés a honvéd-családoknak.
Január 19. A magyar 1. páncélos hadosztály maradványai fedezik a Cramer-hadtest visszavonulását.
Január 20—február 12. A Vörös Hadsereg felszabadítja egész Észak-Kaukázust.
Január 21. A vezérkar főnökének közleménye: „ideiglenesen" szünetel a tábori postai csomagforgalom a 2-vel kezdődő tábori postaszámoknál.
Január 24. A magyar hadsereg kiválik az arcvonalból és sávját a 2. német hadsereg veszi át. — A magyar hadijelentés közli: „Az elmúlt hét folyamán csapataink tovább folytatták a mozgó háború keretén belül tervszerű hadműveleteiket." — Megjelenik a mezőgazdasági cselédek helyváltoztatását tiltó rendelet, „a mezőgazdasági munka végzésének biztosítása" érdekében.
Január 24—29. A MÉP külpolitikai szemináriuma Lillafüreden.
Január 25. A VII. német hadtest kiüríti a voronyezsi hídfőt.
Január 27—28. A szovjet csapatok az Oszkol-völgy északi és déli részén bekerítik a német és magyar csapatokat.
Január 28. Részleges áremelés a budapesti szürketaxiknál.
Január 29. Budapesten hetenként 1 tojást lehet jegyre kapni. — Németországban bevezetik az általános munkakötelezettséget.
Január 30. Az adanai konferencia: Churchill megbeszélései Inönü török államfővel.
Január 31. Korlátozzák a szappan előállítását. — Felemelik a fényűzési adókulcsot, a borfogyasztási adót, továbbá a sör, a rum, a likőr és egyéb égetett szeszes italok, valamint a dohányneműek árát.
Február 2. Sztálingrádnál eddigi legnagyobb vereségét szenvedi a Wehrmacht: a 6. hadsereg maradványai, élükön Paulus marsallal, megadják magukat.
Február 7. Sztarij-Oszkolt (Voronyezstől 110 km délnyugatra) és Izjumot (Harkovtól 100 km délre) elfoglalják a szovjet csapatok. — A magyar III. hadtest egy része Gorsecsnojénél megadja magát.
Február 9. Kurszkot felszabadítják a szovjet csapatok. — Nagybaczoni Nagy tájékoztatja a Minisztertanácsot a keleti hadszíntér helyzetéről.
Február 10. Bjelgorodba bevonulnak a szovjet csapatok. — Korlátozzák a szén, a brikett, a koksz és a kokszbrikett forgalmát és felhasználását.
Február 15. A szovjet csapatok gyors előretörése miatt a 2. magyar

hadsereg maradványainak átszervezési területét még hátrább kell helyezni.
Február 16. Minisztertanács tárgyalja a németek kérelmét: engedjen át Magyarország repülőtereket.
Február 17. A honvéd vezérkar főnöke a szovjet fronton levő összes magyar csapatokat (a hátsó területen levő megszálló erőket is) a 2. magyar hadsereg parancsnoksága alá rendeli, amely közvetlenül a német Középső-hadseregcsoport alárendeltségében van.
Február 19. Kállay a Képviselőház Külügyi Bizottságában kijelenti: Magyarország csak az orosz háborúban áll a németek oldalán, Angliához és Amerikához való viszonyukhoz semmi köze.
Február 20. Megbeszélés a 2. német hadsereg parancsnokságon a magyar hadsereg újjászervezési elveiről.
Február 21. Felemelik a posta-, távíró- és távbeszélődíjszabás egyes tételeit. Június 27. Ismét emelik a postai díjtételeket.
Február 24. Ribbentrop Rómában négy napig tárgyal Mussolinival.
Február 25. Rendelet a vörösréz ötvözetű harangok igénybevételéről.
Február 27. Jány vezérezredes parancsa a „rend és fegyelem helyreállításáról". — Korlátozzák a hétfői lapok terjedelmét.
Február 28. Norvégiában felrobbantják a németek nehézvíz-telepét.
Március 1. Az északnyugati front csapatai az Ilmen-tó körzetében áttörik a 16. német hadsereg állásait. — A szövetséges légierők eddigi legsúlyosabb bombatámadása Berlin ellen.
Március 2. A honvédelmi miniszter tájékoztatja a Minisztertanácsot: a 2. hadsereg vesztesége emberanyagban 75%, anyagiakban 367 millió pengő.
Március 3. Rzsevet felszabadítják a szovjet csapatok.
Március 5. Az Essen elleni bombatámadásnál a RAF először használ radar-navigációs berendezéseket.
Március 7. Enyhítik a hús és húskészítmények forgalmáról kiadott, 1942. december 30-i rendeletet.
Március 10. A Minisztertanács elutasítja a német kérelmet, hogy bocsásson a németek rendelkezésére magyar egységeket Szerbia megszállására. — A Minisztertanács elutasítja a német kérelmet, hogy az SS-be magyar állampolgárokat toborozzanak, de hozzájárul újabb 10 000 „völkisch-deutsch" toborzásához.
Március 14. Korlátozzák az arany előállítását és forgalmát.
Március 14—15. Értekezlet Budapesten a 2. hadsereg újjászervezéséről.
Március 15. A szovjet csapatok átmenetileg kiürítik Harkovot.
Március 21. Csökkentik a benzin-, motalkó- és petróleumadagokat. — Felemelik a szappanfélék árát.
Március 24. Korlátozzák a gyapjú forgalmát.
Március 25. 10—20%-kal felemelik a szállodai árakat.
Március 28. Az 1. angol hadsereg Tuniszban offenzívába megy át.
Március 29. Változások a Kállay-kormányban. Lemond Varga József iparügyi és kereskedelemügyi miniszter, utóda Bornemissza Géza (iparügy) és Zsindely Ferenc (kereskedelem- és közlekedésügy).
Március 31. Hitler a vaskereszt lovagkeresztjével tünteti ki Jány Gusztávot.
Április 2. Maximálják a vendéglői árakat.

Április 2—4. Kállay miniszterelnök három napig Rómában tárgyal Mussolinival. — A svéd kormány közleménye a német csapatoknak svéd területen történő átvonulásáról.
Április 6. Megkezdik a 2. hadsereg maradványainak hazaszállítását. — Az angol 8. hadsereg támadása Rommel erői ellen Wadi-Akaritnál. Április 7. A német—olasz állások áttörése, a 8. angol hadsereg egységei találkoznak a 2. amerikai hadtesttel.
Április 7—10-ig Hitler és Mussolini megbeszélése a Vezéri Főhadiszálláson.
Április 10. Korlátozzák a textiláruk előállítását és forgalmát. (Május 11. Megállapítják a fogyasztók részére — a vásárlási könyvbe való bejegyzés mellett — kiszolgáltatható textiláruk mennyiségét.)
Április 12—13. Antonescu—Hitler tárgyalás.
Április 17—18. Hitler—Ribbentrop—Horthy megbeszélés. (Április 23. Tiso Hitlernél. Április 27. Pavelics Hitlernél. Április 29. Hitler—Laval megbeszélés.)
Április 17. Felemelik a gyógyszerkészítmények árát, a magángyógyintézetek ápolási díjait. — Felemelik a tégla és tetőcserép árát.
Április 20. Megkezdődik a varsói gettó ostroma. Május 16. A gettó ellenállását megtörik, 56 000 zsidót kivégeznek az SS csapatok.
Április 22. Tuniszban megindul az 1. és 8. hadsereg döntő támadása a német—olasz erők ellen. Május 13. Messe tábornok, a tuniszi tengely-haderők főparancsnoka leteszi a fegyvert a 8. hadsereg előtt.
Április 23. Rendelet arról, hogy tejet, tejes ételeket és tejjel készült italokat csak kávéházak, kávémérések és kifőzések szolgáltathatnak ki — déli 12 óráig (vendéglők penziók és cukrászdák nem).
Április 30. Veesenmayer első jelentése Magyarországról.
Május 7. Horthy levele Hitlerhez, válaszol a Klessheimben elhangzott vádakra.
Május 11—30. Az amerikai fegyveres erők elfoglalják Attu- és Kiska-szigetet.
Május 11—27-ig tanácskozás Washingtonban Roosevelt és Churchill között az angol és az amerikai vezérkari főnökök bevonásával (Trident-tanácskozás).
Május 11. Korlátozzák a tűzifa és a szén kereskedői forgalmát.
Május 13. Korlátozzák a tojás forgalmát. — 15—25%-kal emelik a fürdői árakat.
Május 15. A Kommunista Internacionálé VB határozata a III. Internacionálé feloszlatásáról. — Június. A KMP Központi Bizottsága határozatot hoz a párt formális feloszlatásáról és a Békepárt megalakításáról.
Június 8. Angol—amerikai bombatámadás Pantelleria szigete ellen.
Június 11. Az olasz helyőrség harc nélkül megadja magát.
Június 12. Nagybaczoni Nagy Vilmos honvédelmi miniszter lemond, utóda Csatay Lajos.
Június 23. Rendelet a gabona csépléséről, őrléséről, valamint a gabona- és lisztforgalom szabályozásáról.
Június 27. Korlátozzák a rizs és az olajosmagvak forgalmát.

Június 29. Megjelenik az új sertés-, zsiradék-, valamint tejbeszolgáltatási rendelet.
Június 30—november 1. Az amerikai csapatok felszabadítják a Salamon-szigeteket.
Június 30. Honvédelmi miniszteri rendelet az ideiglenesen igénybe vett, de eddig vissza nem adott kerékpárok végleges igénybevételéről.
Július 1. Felemelik az iparban, a kereskedelemben, a bányászatban és a kohászatban foglalkoztatottak bérét. — Újra maximálják egyes mezőgazdasági termények árait. — Felemelik a bor- és a húsfogyasztási adót, valamint a sör- és a szeszfogyasztási adópótlék tételeit, a ruha, a dohányneműek, a rum, likőr, égetett szeszesitalok, a szivarkahüvely és szivarkapapír árát, a tej, tejtermék, kenyér és péksütemény árát.
Július 2. Felemelik a készpénzben megállapított legkisebb és legnagyobb mezőgazdasági munkabéreket. — Felemelik a sertés, a vágójuh és a vágómarha, valamint az ezekből előállított hústermékek árait. A benzin, a motalkó és a fűtőolaj árát.
Július 6. Felemelik a hazai szén árát. — Felemelik a hentesáruk árát.
Július 7. Kiterjesztik a beszolgáltatási kötelezettséget a tógazdaságban tenyésztett halakra, a hagymafélékre, cukorrépára, cikóriagyökérre, fűszerpaprikára, dohányra.
Július 9-ről 10-re virradó éjszaka amerikai és angol csapatok szállnak partra Szicíliában.
Július 11. Maximálják a tűzifa-árakat.
Július 13. Felemelik a cukrászsütemény és a fagylalt árát.
Július 16. 10—20%-kal emelik a szállodai árakat.
Július 17. Felemelik a vendéglői árakat.
Július 20. Miniszteri rendelet szabályozza, hány állatot lehet a helyi fogyasztás fedezésére fordítani, és mennyit kell a honvédségi és egyéb célokra felhasználni. — Megjelenik az 1901—1905. évben született zsidó hadkötelesek bevonulási hirdetménye.
Július 21. Kormányrendelet arról, hogy a közbiztonság megvédésére kisegítő karhatalmi alakulatokat kell felállítani.
Július 24. 25—30%-kal emelik a csokoládé-, cukorka- és keksz-árakat. — Felemelik a fűszerpaprika árát. — Horthy felmenti Kállay miniszterelnököt a külügyminiszteri teendők ellátása alól és Ghyczy Jenőt nevezi ki külügyminiszterré.
Július 25. Kurszknál katasztrofális vereség éri a Wehrmachtot. — Mussolinit, miután a Fasiszta Nagytanács előző nap bizalmatlanságot szavazott neki, a király parancsára letartóztatják. Badoglio marsall az új olasz miniszterelnök. Viktor Emánuel király átveszi a hadsereg legfőbb parancsnokságát; béketüntetések Milánóban és Torinóban. — Felemelik az izzólámpa és a zománcedény árakat.
Július 31. Ismét emelik a napilapok árát. — Bajcsy-Zsilinszky Endre átnyújtja Kállaynak pártja újabb memorandumát.
1943 nyara. Tömeges eljárás a beszolgáltatást nem teljesítő gazdák ellen. — Létrejön a Parasztszövetségen belül a földmunkás tagozat.

Augusztus 4. Újból megállapítják a legkisebb és legnagyobb erdőgazdasági napszámbéreket és szakmánybéreket.
Augusztus 5. „Mr. H." közli Barczával: Magyarországnak követnie kell Olaszországot.
Augusztus 6. Új szovjet offenzíva Harkov irányában.
Augusztus 8. Megjelenik az elkobzott zsidóbirtokok állatállományát és holt felszerelését záróló kormányrendelet. — Szeptember 2. Az ingatlanok felhasználását célzó kormányrendelet megjelenése. (Az 1942:XV. tc. végrehajtása.) — 20%-kal felemelik a magángyógyintézetek ápolási díjait.
Augusztus 10. Megdrágul a villamos áram díjszabása.
Augusztus 13. Angolszász repülőgépek Magyarország felett. Bombát nem dobnak le.
Augusztus 15. Megkezdődnek az olasz fegyverszüneti tárgyalások Lisszabonban.
Augusztus 19. Felemelik a nem bőrtalpú lábbelik árát.
Augusztus 20. Hitler fogadja Csatay honvédelmi minisztert. — Súlyos zavargások Dániában. — Horthy kormányzó leirata Kállayhoz: a harctéren kitüntetést szerzett katonáknak földet, hasznothajtó kincstári jogosítványokat kell adni; ugyanilyen különleges elbánásban kell részesíteni a kitüntetettek özvegyeit és leszármazottait is. — A Kisgazdapárt, először a háború kitörése óta, országos értekezletet hív össze.
Augusztus 22. Miniszteri rendelet: az 1943/44. iskolai évet november 3-án kell megkezdeni. — Felemelik a gyümölcsízek, a főzelék- és gyümölcskonzervek árát.
Augusztus 23. A Vörös Hadsereg felszabadítja Harkovot.
Augusztus 23—28. Munkás-paraszt-értelmiségi ifjúsági konferencia Balatonszárszón.
Augusztus 24. Dán ellenállók Koppenhágában felrobbantják a Forum Hallt.
Augusztus 25. Felemelik a borárakat.
Augusztus 28. Borisz bolgár király váratlanul meghal; utóda fia, Simeon herceg.
Augusztus 29. Horthy felmenti Jányt a 2. hadsereg parancsnoki tiszte alól.
Szeptember eleje. Ötezer munkás sztrájkja Csepelen.
Szeptember 4. Felemelik a fürdők díjszabását.
Szeptember 5. Felemelik a burgonya árát.
Szeptember 8. A szovjet csapatok befejezik a Donyec-medence felszabadítását. — A Badoglio-kormány feltétel nélkül leteszi a fegyvert.
Szeptember 9. A konstantinápolyi angol követ átadja a fegyverszüneti feltételeket a magyar megbízottaknak. — Az 5. amerikai hadsereg, támogatva a 8. angol hadseregtől, partra száll Salernónál, Nápoly közelében.
Szeptember 16. Új követi megbízatások: Hertelendy Andor (Bukarest), Ullein-Reviczky Antal (Stockholm), Bakach-Bessenyey György (Bern), Bobrik Arno (Vichy).
Szeptember 17. A szovjet csapatok visszafoglalják Brjanszkot és átkelnek a Gyeszna-folyón.

Szeptember 25. Felszabadul Szmolenszk és Roszlavl.
Szeptember 26. Új árak a textilipar egyes ágaiban.
Szeptember 30. A német főparancsnokság előterjesztése Magyarország megszállására és a magyar véderő lefegyverzésére.
Október 1. Felszabadul Nápoly.
Október 7. A Vörös Hadsereg új offenzívát indít a Taman-félsziget irányában.
Október 11. Horthy perújrafelvételt rendel el az újvidéki vérengzés ügyében.
Október 19—30. A második moszkvai konferencia az amerikai, az angol és a szovjet külügyminiszter, továbbá tanácsadóik részvételével (Kína helyzete, európai ellenőrző bizottság és olaszországi ellenőrző bizottság létesítése, nyilatkozat Olaszország és Ausztria kérdésében, a háborús bűnösök megbüntetése).
Október 21. Több mint fél esztendei szünet után újra összeül a Képviselőház.
November 2. Angolszász repülőgépek több hullámban átrepülnek Magyarország nyugati határszéle fölött, de bombát nem dobnak le.
November 4. Felavatják a ferihegyi repülőtérre vezető gépkocsiutat.
November 6. Szovjet csapatok visszafoglalják Kijevet. — Pártközi értekezlet tárgyalja a Képviselőház munkarendjét és az ezzel kapcsolatos kérdéseket.
November 7. A finn szociáldemokrata párt határozata: Finnország feltétel nélkül nem teszi le a fegyvert. — Kállay beszéde a huszti hősi emlékmű felavatásán a nemzeti egységről, az ország „idegen befolyástól való mentességének" megóvásáról.
November 9. 44 szövetséges és társult nemzet aláírja az UNRRA alapokmányát (United Nations Relief and Rehabilitation Administration).
November 10. A vallás- és közoktatásügyi miniszter rendelete az önkéntes leánymozgalom szervezetéről.
November 11. Kállay beszéde Kassán. — Bárdossy debreceni előadása a pánszláv veszélyről és a nemzeti egységről.
November 12. Nyolc napra betiltják az Újság című napilapot. — A kolozsvári törvényszék ötöstanácsának ítélete az észak-erdélyi kommunista perben: 13 vádlottat 2—7 évig terjedő fegyházra ítélnek.
November 12. Kállay beszéde nyitja meg a Képviselőházban a költségvetési vitát.
November 13. A szovjet csapatok elfoglalják Zsitomirt. — Jurcsek közellátásügyi államtitkár Németországba utazik.
November 16. Csatay előterjesztése a Minisztertanácsban: a „rendbontó" munkásokat internálják, majd büntetőszolgálatra küldik hadműveleti területre. — Nyolc napra betiltják a Mai Nap című napilapot. — Kormányrendelet korlátozza a villamosenergia, valamint a gáz felhasználását nyilvános helyiségekben és üzemekben.
November 18. Megérkezik Budapestre Raffaele Casertano, az olasz fasiszta kormány budapesti követe.
November 19. A RAF súlyos légitámadást intéz Berlin ellen. (A „Battle of Berlin" kezdete; 1944 márciusáig tart.)

November 20. A szovjet csapatok átlépik a Dnyeper-folyót Cserkasszi közelében.
November 21. Közzéteszik a vas-, acél- és fémáruk eladására kijelölt kereskedők névjegyzékét.
November 22—25. Az első kairói konferencia Roosevelt, Churchill és Csang-Kai-sek részvételével.
November 25. Új szovjet offenzíva Mogiljevtől délkeletre.
November 26. A szovjet csapatok felszabadítják Gomelt.
November 28—december 1. A teheráni konferencia Roosevelt, Churchill és Sztálin részvételével. — December 1. A közös nyilatkozat publikálása (a második front megnyitása 1944-ben, a lengyel határok kérdése, a szövetségesek háború utáni együttműködése). — Magyar legitimista üzenet Ottónak: ha Horthy lemond vagy elmozdítanák, Ottó felléphet mint a magyar állam feje.
November 30. Az oslói egyetem összes férfi hallgatóit letartóztatják és közülük sokat Németországba deportálnak a németek.
November. Veesenmayer újabb budapesti tartózkodása.
December 1. Zichy János felszólalása a költségvetési vitában a királyság visszaállításáról. December 4. Kállay pozitív állásfoglalása Zichy beszédével kapcsolatban. — A szabad jugoszláv rádió bejelenti, hogy a felszabadított területeken ideiglenes kormány alakult Ribar vezetésével, Tito tábornok a Nemzeti Védelmi Bizottság elnöke. — Az 5. amerikai hadsereg Dél-Olaszországban új offenzívát indít.
December 9. A létfenntartási költségek indexszáma — az 1913. évi árakat 100-nak véve — 200,5.
December 12. Szovjet—csehszlovák barátsági, kölcsönös segélynyújtási és háború utáni együttműködési egyezmény aláírása Moszkvában.
December 14. Megkezdik az újvidéki bűnösök ügyének tárgyalását. Január 17. Feketehalmy-Czeydner és társai külföldre szöknek. Január 18. A Minisztertanács foglalkozik Feketehalmy-Czeydnerék szökésével.
December 26. A Scharnhorst német csatahajót angol hadihajók elsüllyesztik.
December 30. A Ház üléseit bizonytalan időre elnapolják.
1943 vége. Magyar hadifoglyok nyílt levele a Szovjetunióban levő hadifogoly tisztekhez.

1944.

Január 1. Szvatko Pál cikke a „Magyarországban"-ban a háborúból való kilépésről.
Január 8. Ciano, De Bono marsall és a Fasiszta Nagytanács más tagjainak pere Veronában. Január 10. Ciano, De Bono és még három fasiszta vezető ellen halálos ítélet. Január 11. A halálos ítéletek végrehajtása.
Január 15. Új szovjet offenzíva Leningrádtól északnyugatra és délnyugatra, valamint Novgorodtól nyugatra.

Január 21. A jugoszláv nemzeti felszabadító erők elfoglalják Jajcát.
Január 22. Angolszász erők szállnak partra Anziónál.
Január 24. Összeül a Képviselőház. Január 25. Az üléseket bizonytalan időre elnapolják.
Január 27. Dulles és Bakach-Bessenyey megbeszélése Bernben.
Február 4. A szovjet csapatok elérik a Narva-folyó torkolatát, a Leningrád—Novgorod vasútvonalat teljesen megtisztítják az ellenségtől.
Február 6. A 3. Ukrán Front csapatai áttörést erőszakolnak ki Nikopolj és Krivoj Rog között, öt német hadosztályt elvágnak.
Február 12. Horthy levele Hitlerhez a magyar csapatoknak a Kárpátok vonalára történő visszavonása érdekében.
Február 18. „Mr. H." közli Barczával: Magyarországnak szakítania kell a németekkel.
Február 26. Antonescu román államfő Hitlernél.
Február 28. Hitler kiadja az utasítást a „Margarethe I." előmunkálatainak gyors befejezésére.
Március 1. Kállay tájékoztatja a külföldön akkreditált magyar diplomatákat külpolitikai elgondolásairól.
Március. Megjelenik a „Béke és Szabadság", a Békepárt lapja.
Március 3. A szovjet csapatok elérik a Finn-öbölt.
Március 4. Az 1. Ukrán Front csapatai Sepetovkánál 180 km kiterjedésű szakaszon áttörik az ellenséges védőállásokat.
Március 5. A 2. és 3. Ukrán Front csapatai támadást kezdenek a német déli hadseregcsoport ellen.
Március 7. Foertsch tábornokot, a „Margarethe I." hadművelet végrehajtására kijelölt főparancsnokot a vezéri főhadiszállásra rendelik. Március 12. Az OKW kiadja a parancsot Magyarország megszállására.
Március 8. MTI jelentés: az 1. Ukrán Front előretolt egységei 160 km-re vannak a magyar határtól.
Március 11—12. Lakatos Géza vezérezredes tárgyalásokat folytat a vezéri főhadiszálláson.
Március 13. Helyreállítják az olasz—szovjet diplomáciai kapcsolatot.
Március 15. Hitler meghívja Horthyt a főhadiszállásra.
Március 18. Hitler—Horthy találkozó Klessheimben. 17. óra. Hitler kiadja a parancsot a „Margarethe I." végrehajtására. 19 óra. Foertsch jelenti, hogy a Margarethe I. hadműveleti akció megindult. Éjszakai megbeszélés Keresztes-Fischer, Kállay és a magyar katonai vezetők között.
Március 19. 4 óra. A német csapatok átlépik a magyar határt. A Gestapo tömeges letartóztatásokat hajt végre. Horthy Koronatanácson számol be a Hitlernél folytatott tárgyalásokról. — A 2. Ukrán Front csapatai 80—100 km-es szakaszon elérik a Dnyesztert, átkelnek a folyón.
Március 22. Délelőtt formális ülést tart a Képviselőház. Este MTI-közlemény a német csapatok Magyarországra érkezéséről, a kormány lemondásáról, a Sztójay-kormány megalakulásáról.
Március 23. Felfüggesztik azt a rendeletet, mely szerint a magyar megszálló csapatok nem vethetők be reguláris szovjet csapatokkal szemben. — A szlovák hatóságok nem engednek be Szlovákia területére magyar zsidó menekülteket. — A Gestapo letartóztatásokat hajt végre németországi magyarok között. — Az 1. Ukrán Front csapatai újabb offenzívát indítanak a Tarnopol—Proszkurov térségben.
Március 24. Baky Lászlót belügyi államtitkárrá nevezik ki.
Március 28. Korlátozások a belföldi távolsági távbeszélő forgalomban. Kiterjesztik a statáriális eljárást a rádió adó- és vevőkészülékek, berendezések engedély nélküli tartására vagy üzembehelyezésére.
Március 29. A debreceni VI. hadtest első egységei elindulnak a keleti frontra. — A Minisztertanács ülésén tárgyalják a „zsidókérdés" megoldásával kapcsolatos új rendeleteket (sárga csillag viselése, távbeszélő állomások leszerelése, nemzsidók zsidó háztartásokban való alkalmazásának eltiltása stb.). Sztójay közli a Minisztertanáccsal, hogy a kormányzó minden zsidórendeletre vonatkozóan szabad kezet adott a kormánynak.
Március 30. Roosevelt nyilatkozata a magyarországi eseményekről.
Március 31. Lakatos Gézа vezérezredest nevezik ki az 1. hadsereg parancsokává. — A VKM elrendeli, hogy április 1-én be kell fejezni az iskolaévet.
Április 1. A budapesti I. hadtest parancsnokság bizalmas parancsa: „A Tisza vonalától keletre eső országrész német hadműveleti terület."
Április 2. A Sztójay-kormány nyilatkozata a kormányváltozásról és a Magyarországon bekövetkezett eseményekről. A szovjet csapatok átlépik a Pruth-folyót és behatolnak Romániába. A szovjet kormány nyilatkozatot ad ki: a Vörös Hadsereg folytatja előrenyomulását Romániában, de nem tart igényt román területre. — Kormányrendelet megtiltja bármiféle külföldi rádióadás hallgatását.
Április 3. Angolszász repülőgépek bombázzák Budapestet.
Április 5. Ettől a naptól kezdve kötelező a zsidók számára Magyarországon a sárga csillag viselése. — Korlátozzák a Magyarország északkeleti részére való utazást.
Április 7. Rendelet Budapest polgári kiürítéséről. — A Belügyminisztérium bizalmas rendeletben közli az illetékes hatóságokkal a zsidók gyűjtőtáborba szállításának és deportálásának irányelveit.
Április 8. Hitler kancellár és Speer birodalmi munkaügyi miniszter megállapodnak abban, hogy 100 000 zsidót igényelnek Magyarországról kényszermunkára.
Április 10. A Vörös Hadsereg egységei felszabadítják Ogyesszát.
Április közepén megkezdődik a vidéki zsidók gettóba zárása. — Április 15. Horthy hadparancsa. Újra kiadják a magyar hadijelentéseket. — Károlyi Mihály Londonban Magyar Tanácsot alakít.
Április 16. Közzéteszik a hivatalos lapban a betiltott lapok első jegyzékét. (Április 18. Újabb lapbetiltások. — Április 20—30. Újabb lapbetiltások. — Május 2. Újabb lapbetiltások. — Május 20. Újabb lapbetiltások.)
Április 17. A Badoglio-kormány lemond. — A magyar 1. hadsereg megkezdi offenzíváját Kolomea térségében.

Április 19. Szombathelyi felmentése; Vörös vezérezredes a vezérkar új főnöke. — A román és a magyar hajóstársaságok aknaveszély miatt leállítják a hajóközlekedést a Dunán.
Április 21. Törökország beszünteti a krómérc szállítást Németországnak. — Miniszteri rendeletre a zsidó tulajdonban levő összes üzleteket bezárják. — A Minisztertanács rendeletet fogad el arról, hogy az értelmiségi munkakörben foglalkoztatott zsidók alkalmaztatását meg kell szüntetni.
Április 22. Veesenmayer, az új német követ átnyújtja megbízólevelét Horthynak.
Április 23. Megjelenik a zsidók élelmiszerellátását korlátozó rendelet.
Április 26. A Minisztertanács ülésén a következő rendeleteket fogadják el: a zsidók hasznothajtó jogosítványainak megszüntetése; a mentesített zsidók körének újabb szabályozása; a zsidók lakásának igénybevétele és ezzel kapcsolatban számukra új lakóhely kijelölése. — A Minisztertanács hozzájárul a németek által igényelt 50 000 munkaszolgálatos kiküldéséhez. Elhatározzák, hogy a munkaszolgálatosok családját is Németországba viszik.
Április 28. Kormányrendelet: ahol munkaerőhiány mutatkozik, ott a kijelölt személyeknek megfelelő számú napot kell dolgozniok a mezőgazdaságban.
Április 30-ig törölni kell a zsidó tagokat a Színművészeti, a Filmművészeti és a Sajtókamarából. — MTI jelentés: Feketehalmy-Czeydner és társai önként jelentkeztek és őket eredeti állományukba visszahelyezték. — Belügyminiszteri rendelet megtiltja pártok és egyesületek gyűléseinek megtartását.
Május 3. Horthy fogadja Szálasit.
Május 5. A londoni Magyar Tanács cselekvési munkatervet ad ki.
Május 7. A Vörös Hadsereg felszabadítja Szevasztopolt.
Május 11. Az 5. amerikai és a 8. angol hadsereg megindítja az offenzívát a Gusztáv-vonal ellen.
Május 12—13. A Gusztáv-vonal áttörése.
Május 15-ig (április 17-től) az 1. hadsereg vesztesége 578 tiszt, 14 998 fő legénységi állományú katona. — A budapesti pápai nunciatúra jegyzékben tiltakozik a magyar kormánynál a zsidók elleni barbár intézkedések miatt. — Megkezdődik a vidéki zsidók deportálása. (Május 15—18: a munkácsi gettó deportálása. Május 16—június 6: a Nyíregyházán és környékén lakó zsidók deportálása. Május 17—június 8: a kassai zsidó-tábor lakóinak deportálása. Május 24: a nagyváradi gettó bevagonírozásának befejezése. (Június 7-ig a következő városokat zsidótalanítják: Munkács, Ungvár, Beregszász, Nagyszöllős, Huszt, Máramarossziget, Nagyvárad, Nagybánya, Beszterce, Kolozsvár, Marosvásárhely, Szatmárnémeti, Mátészalka, Baja, Barcs, Újvidék, Szabadka, Zenta, Zombor, Gyöngyös, Sátoraljaújhely, Sárospatak, Szilágysomlyó, Szászrégen, Sepsiszentgyörgy, Técső, Aknaszlatina, Nagykároly, Felsővisó, Nagykanizsa, Kassa, Dés, Nyíregyháza, Kisvárda.)
Május 17. Létrejön a Chorin, Kornfeld és Mauthner családok szerződése az SS-szel a WM konszern átadása ügyében. — Kormányrendelet arról, hogy aki honvédelmi munkájának teljesítésétől önkényesen elmarad, azt a hadiüzemi személyzeti parancsnok „munkaszállásra" utalhatja. — Sztójay helyteleníti a Minisztertanácson, hogy a letartóztatott képviselők ügyét szóvátegyék a házban.
Május 23. Az angol és amerikai csapatok Nettunónál megkezdik offenzívájukat. — Horthy Imrédyt tárcanélküli gazdasági miniszterré nevezi ki.
Május 24. A Képviselőházban felolvassák a Kállay felmentéséről s a Sztójay-kormány kinevezéséről szóló kormányzói kéziratokat. — Sztójay bemutatkozó beszéde a Képviselőházban. — Sztójay benyújtja a Képviselőházban az Országgyűlés mandátumának egy évvel való meghosszabbításáról szóló törvényjavaslatot. Június 2. A Képviselőház és a Felsőház a törvényjavaslatot elfogadja. (1944:VIII. tc.) — Budapest polgármestere elrendeli a zsidók zár alá vett vagy elhagyott vagyontárgyainak leltározását.
Május 25. Két belügyminiszteri rendelet: zsidók csak a számukra kijelölt vendéglőket és szállodákat, valamint nyilvános szórakozóhelyeket látogathatják.
Május. Megalakul a Magyar Front.
Június—szeptember. A fasiszta német csapatok megsemmisítése Belorusszijában. A szovjet területek felszabadításának befejezése, és a haditevékenység áthelyezése az ellenség területére.
Június 2. A Képviselőház üléseit bizonytalan időre elnapolják.
Június 5. Hitler elrendeli a német csapatok visszavételét Rómától északnyugatra. A szövetséges csapatok bevonulnak Rómába, elesik az első „tengely"-főváros.
Június 6. „D-Day": a szövetséges erők partra szállnak Normandiában. — Hitler fogadja Sztójayt a vezéri főhadiszálláson.
Június 7-ig 335 000 zsidót deportáltak Magyarországról Lengyelországba és Németországba.
Június 10. Sikeres szovjet offenzíva a német—finn állások ellen.
Június 11. A budapesti svéd követség jegyzéke a magyar kormányhoz a gyermekeknek, asszonyoknak és öregeknek a Vöröskereszt útján való megmentését célzó svéd akcióról.
Június 13. Az első szárnyasbombák lezuhannak Dél-Angliára.
Június 17—24. A budapesti zsidóság első összeköltöztetése.
Június 23. Budapest főkapitánya újabb megszorító rendeletet hoz: zsidók lakásukat csak 14 és 17 óra között hagyhatják el; lakásukon látogatót nem fogadhatnak; a házak kapujában ki kell függeszteni az ott lakó zsidók névjegyzékét; villamosoknak csak az utolsó kocsijában szabad utazniok; parkban, sétatereken nem tartózkodhatnak; zsidót bármilyen rövid időre is nemzsidó lakásba befogadni internálás terhe alatt tilos.
Június 27. Befejeződik a vidéki zsidóság deportálása. — A Vörös Hadsereg egységei átlépik a Dnyepert.
Június 28. Ribbentrop Helsinkiben Finnország fegyveres megsegítéséről tárgyal.
Június 30. Általános sztrájk Koppenhágában.
Június végén. Bethlen memoranduma Horthyhoz.
Július 3. Felszabadul Minszk.
Július 8. Horthy kihallgatáson fogadja Lakatost.
Július 8—9. Angol—kanadai csapatok elfoglalják Caent.

Július 16. Hitler üzenete Horthyhoz Sztójay leváltása ügyében.

Július 20. A vezéri főhadiszálláson Hitler ellen merényletet követnek el. Hitler kisebb sérüléseket szenved. A katonai összeesküvés résztvevőit letartóztatják, Beck tábornagy öngyilkos lesz, Stauffenberget és több társát az éjszaka folyamán kivégzik. — Amerikai csapatok szállnak partra Guam szigetén. — Horthy felmenti Jaross belügyminisztert.

Július 22. Szovjet csapatok támadása az 1. magyar hadsereg ellen.

Július 27. Csendőrnyomozókkal vívott tűzharcban hősi halált hal Ságvári Endre.

Július. Szélsőjobboldali politikusok létrehozzák a Törvényhozók Nemzeti Szövetségét.

Július végén Hitler leváltja Rundstedt tábornokot. — Felszabadul Vilniusz, Grodno, szovjet egységek átkelnek a Nyemen- és a Bug-folyón s 15—20 km-nyire megközelítik Varsót.

Augusztus 1—október 3. A lengyel földalatti hadsereg vezetői, a Vörös Hadsereggel való előzetes megbeszélés nélkül, előkészítetlen felkelésbe viszik bele Varsó lakosságát.

Augusztus 2. Ryti finn államfő lemond, utóda Mannerheim tábornagy.

Augusztus 4. A magyar kormány jegyzéke a svájci kormányhoz a deportálások leállításáról. — A 8. angol hadsereg eléri Firenze külvárosait.

Augusztus elején megkezdi tevékenységét a Rákóczi-partizánegység Kárpát-Ukrajnában.

Augusztus 12. A német csapatok megkezdik általános visszavonulásukat Normandiából. Cherbourg kikötője és Wigh sziget között üzembe helyezik a Pluto elnevezésű tengeralatti olajvezetéket. — Churchill Olaszországban megbeszélést folytat Titóval.

Augusztus 15. Veesenmayert Berlinbe rendelik jelentéstételre.

Augusztus 17. A szovjet csapatok Mariampolétól északnyugatra elérik Kelet-Poroszország határát. — Keitel marsall látogatást tesz Helsinkiben. — Kluge marsall helyébe Model marsallt nevezi ki Hitler a nyugati német csapatok főparancsnokává.

Augusztus 18. Szovjet csapatok elfoglalják Sandomierzet. — Ernst Thälmannt egy német koncentrációs táborban meggyilkolják.

Augusztus 19. Veesenmayer visszatér Budapestre, hogy megakadályozza Sztójay leváltását.

Augusztus 20. A 2. és 3. Ukrán Front csapatai támadást indítanak Iasi irányában.

Augusztus 21. Az USA, Nagy-Britannia és a Szovjetunió képviselői összeülnek Dumbarton Oaksban, hogy megtárgyalják a háború utáni biztonság kérdését.

Augusztus 23. Románia fegyverszünetet köt a szövetségesekkel.

Augusztus 24. Szálasiék felajánlják segítségüket Veesenmayernek, hogy megakadályozzák Magyarországnak a háborúból való kiugrását.

Augusztus 26—29. Lakatos—Veesenmayer tárgyalás a kormányalakításról.

Augusztus 29. Magyarországon új kormány alakul, Lakatos Géza vezérezredes elnöksége alatt.

Szeptember 1. Angol csapatok behatolnak Arras-ba, a kanadaiak elérik a Csatornát, elfoglalják Dieppe-t és Rouent, a 3. amerikai hadsereg felszabadítja Verdunt. — Bagrianov bolgár miniszterelnök lemond. — A Szlovák Nemzeti Tanács a Csehszlovák Köztársaság nevében kezébe veszi a törvényhozó és végrehajtó hatalmat.

Szeptember eleje. A kommunista párt formálisan újjáalakul. A Békepárt mégszűnik.

Szeptember 3. Angol csapatok felszabadítják Brüsszelt.

Szeptember 5. Amerikai csapatok Belgiumban felszabadítják Namurt és Charleroi-t. — A Szovjetunió hadat üzen Bulgáriának. — Bulgária hadat üzen Németországnak és fegyverszünetet kér a Szovjetuniótól.

Szeptember 6. Magyar kormánynyilatkozat: beállt a hadiállapot Romániával, minthogy román csapatok átlépték a magyar határt.

Szeptember 7. Koronatanács a fegyverszünetről.

Szeptember 8. A Lakatos-kormány a fegyverszünet kérdéséről tárgyal. — A Petőfi-partizáncsapat megkezdi tevékenységét Dél-Szlovákia Magyarországhoz csatolt vidékén.

Szeptember 10. A Koronatanács döntése: fegyverszünetet kell kérni a szövetségesektől. Szeptember 11. A Lakatos-kormány elveti a Koronatanács döntését.

Szeptember 11. Az amerikai hadsereg Triertől északra átlépi a német határt. A 3. amerikai hadsereg elfoglalja a Maginot-vonal nagy részét.

Szeptember 12. Fegyverszüneti egyezmény az Egyesült Nemzetek és Románia között.

Szeptember közepén megkezdi tevékenységét Zgyerka János vezetésével a bányász partizáncsoport Sárisáp környékén.

Szeptember 18. Vörös vezérkari főnök Hitlernél.

Szeptember 21. Bejelentés a Házban a letartóztatott képviselőkről. A Lakatos-kormány bemutatkozása.

Szeptember 23. A Vörös Hadsereg egységei átlépik a magyar határt. A szovjet csapatok felszabadítják Aradot.

Szeptember 26. Veesenmayer kijelenti Szálasi előtt: Magyarország szabad, önálló és független; Hitler Szálasit tekinti Magyarország „felelős" személyének. — A szovjet hadsereg felszabadítja Makót. — Rendelet a nemzetőrség megszervezéséről. — A postavezérigazgatóság közli, hogy Csík, Udvarhely és Háromszék vármegyékkel a postaforgalom szünetel. — Felhívás a lakossághoz: a légiriadók tartama alatt szigorúan tilos közterületen tartózkodni. — Bulgária megszakítja diplomáciai kapcsolatát Magyarországgal.

Szeptember 27. Csatay előterjesztése a Minisztertanácson: minden, kézigránáttal elpusztított szovjet páncélosért öt hold föld jutalom jár. — Összegyűjtik munkaszolgálatra a munkaképes cigány férfiakat.

Szeptember 28. Magyar fegyverszüneti delegáció indul titokban Moszkvába.

Szeptember 29. Értékesítik a zsidó üzletekben lefoglalt árut és berendezést. — Elrendelik a 18—48 éves, katonai szolgálatot nem teljesítő magyar állampolgár férfiak összeírását.

Szeptember 30. A rendőrség egész Budapest területére kiterjedő razzián 40 embert állít elő, akik 12 féle háborúellenes röpcédulát terjesztettek.
Szeptember vége. Újra megjelenik az illegális „Szabad Nép". Megjelenik a kommunista párt kiáltványa a magyar néphez. — Megkezdik működésüket az első fegyveres ellenálló csoportok Budapesten.
Október 1. A Vörös Hadsereg jugoszláv területre lép. — Horthy megbízottai Moszkvába érkeznek. — Segítő-szolgálatot szerveznek a hadműveleti területről menekülők ellátására. — A m. kir. rendőrség budapesti főkapitánya a közeledő zsidó ünnepekre (október 1—3., 8., 9—10.) a zsidók számára reggel 8 órától este 7 óráig szabad közlekedést engedélyez. — A szegedi V. hadtest parancsnoka honvédelmi munkaszolgálatra szólítja fel a 18—60 éves férfiakat. Ásóval, kapával, talicskával és négy napi élelemmel felszerelten kell jelentkezni.
Október 2. Megkezdődik a tanév a budapesti iskolákban. — A napilapok terjedelmének korlátozása.
Október 3. A varsói felkelés 63 napi harc után elbukik. — Szegeden az 1924., 1925. és 1926. évfolyambelieket nemzetőri szolgálatra hívják be. — Légiriadó tartama alatt és a feloldást követő egy órán belül tilos telefonálni.
Október 4. A belügyminiszter rendeletére eljárást indítanak a dorbézolók ellen. — Angol partraszállás Görögországban.
Október 5. Az állatforgalmi központ megszervezi a szarvasmarháknak lábon való felszállítását Budapestre, hogy a forgalmi akadályok ellenére elláthassák a fővárost hússal. — Hivatalos közlés: a röpcédulák terjesztőit halállal büntetik! (Terjesztőnek minősül, aki a röpcédulát átveszi, felveszi vagy másnak átadja.)
Október 6. A szovjet hadsereg felszabadítja Sarkadot, Békéscsabát, Orosházát, Békést, Mezőberényt és még több mint 300 magyarországi helységet.
Október 8. Felszabadul Hódmezővásárhely, Szentes, Mezőtúr.
Október 9. Molotov átadja a magyar delegációnak a szövetséges hatalmak fegyverszüneti javaslatát.
Október 10. A kommunista párt és a szociáldemokrata párt vezetősége megállapodást köt a két párt egységfrontjáról.
Október 11. Szovjet egységek felszabadítják Szegedet, átkelnek a Tiszán. — Felszabadul Kolozsvár. — A Kremlben aláírják a magyar fegyverszüneti szerződést. — Szálasi—Veesenmayer megállapodás.
Október 12. Bonczos belügyminiszter felmentése, Schell államtitkár belügyminiszteri kinevezése.
Október 13. Ribbentrop utasítást ad Rahnnak, hogy Veesenmayerrel együtt akadályozzák meg Horthy esetleges kiugrási kísérletét.
Október 14. Faragho távirata Moszkvából: 48 órán belül eleget kell tenni a fegyverszüneti szerződésben vállalt katonai kötelezettségnek. — Rahn megérkezik Budapestre. — Csonka Minisztertanács a Sándor-palotában a fegyverszünet másnapi proklamálásáról.
Október 15-én 8.30 órakor Ottó Skorzeny különítménye elrabolja ifj. Horthy Miklóst. 10 órakor kapja meg Vörös vezérkari főnök Guderian ultimátumát. 10.45 órakor kezdődik a Koronatanács. — 13 órakor Horthy proklamációja a budapesti rádióban; fegyverszünetet kér a Szovjetuniótól, közben fogadja Veesenmayert, majd Rahnt. 14.55 órakor Vörös parancsa: a harcot folytatni kell. — 15.15 órakor a németek megszállják a fővárosi Duna-hidakat. 16 órakor a németek és a nyilasok elfoglalják a Stúdió Sándor utcai épületét. 18 órakor Horthy és Vörös elhatározzák, hogy elküldik Utassyt és Nádast Malinovszkijhoz. — A szovjet csapatok elfoglalják Petsamót.
Október 16. Horthy lemond Szálasi javára. Szálasi megalakítja az új kormányt és a háromtagú Kormányzótanácsot. — 16-án este Miklós Béla tábornok és törzskara átlépi az orosz vonalat.
Október 17. Vajna nyilas belügyminiszter rendelete: a Nyilaskeresztes Párt — Hungarista Mozgalomra nem vonatkozik a pártok tevékenységét tiltó rendelet. — Az OKW naplójának bejegyzése: a magyarországi politikai csatát a németek megnyerték.
Október közepén megkezdi tevékenységét a Nógrádi Sándor vezette partizáncsapat.
Október 18. A Szálasi-kormány első Minisztertanácsa.
Október 19. A 2. Ukrán Front csapatai felszabadítják Debrecent.
Október 20. Hivatalos német állásfoglalás a magyarországi eseményekkel kapcsolatban. — Kurt Bechert megbízzák a hadi szempontból fontos javaknak Németországba szállításával. — Felhívás önkéntes jelentkezésre a Hunyadi SS páncélgránátos hadosztályba. — A Szálasi-kormány rendelete kibővíti a kiürítési kormánybiztos hatáskörét. Október 22. Szurmay Lajos kiürítési kormánybiztos felmentése és kisbarnaki Farkas Ferenc kinevezése.
Október 21. Baja felszabadítása. — Miniszteri rendelet: szeszesitalt csak kedden és pénteken szabad kiszolgáltatni. November 12. Szeszes italt mindennap lehet kiszolgáltatni, de csak 18 óra 30 perctől 20 óráig.
Október 22. Szovjet csapatok a karéliai fronton elérik a norvég határt.
Október 22—25. A szovjet haderő szétveri Finnország északi részén a német egységeket.
Október 23—25. A Fülöp-szigetek körül a japán flotta döntő vereséget szenved.
Október 23. Szovjet csapatok behatolnak Kelet-Poroszországba. — A statáriális bíráskodást újabb területekre terjeszti ki a Szálasi-kormány.
Október 28. Moszkvában aláírják a fegyverszüneti szerződést Bulgária és az Egyesült Nemzetek között. — A jugoszláv néphadsereg felszabadítja Splitet.
Október 29. A budapesti hadművelet megindítása. — A Szálasi-kormány érvényteleníti a zsidóknak adott addigi kedvezményeket, mentességeket.
Október 31. Szálasi Veesenmayernek magas kitüntetést adományoz. — A szovjet hadsereg felszabadítja Kecskemétet és Kiskőröst.
November 1. A Szálasi-kormány rendelete a zsidók vagyonának elkobzásáról.

November 2. Összeül a Képviselőház, hogy megtárgyalja a Horthy lemondásáról szóló törvényjavaslatot. A kormányzói tiszt betöltését elhalasztják, az államfői teendőket ideiglenesen Szálasi mint „nemzetvezető" látja el. November 3. A törvényjavaslatot a Képviselőház és Felsőház elfogadja. (1944:X. tc.) — Mecsér András berlini követi megbízást kap.
November 4. Szálasi a két Ház együttes ülésén leteszi a nemzetvezetői esküt. — A szovjet csapatok felszabadítják Szolnokot. — Görögországot megtisztítják a német egységektől.
November 5. Kormányrendelet a hadkötelezettség alsó korhatárát a 17. életévre szállítja le.
November 7. A felszabadult Szegeden megtartják a Magyar Kommunista Párt nagygyűlését. — Kormányrendelet: politikai napilap ezentúl hétköznap és vasárnap csak négy oldal terjedelemben jelenhet meg.
November 10. Szovjet csapatok elérik a Budapest—Miskolc vasútvonalat.
November 11. Kormányrendelet a napilapok összevonásáról: a Függetlenség és az Esti Újság, az Összetartás és a Magyar Szó, a Magyarország és a Pest együtt jelenik meg, nyolc oldal terjedelemben, az Új Magyarság, valamint a Magyarság külön-külön nyolc oldal terjedelemben. — Vallás- és közoktatásügyi miniszteri rendelet: az ipari középiskolákban és a felső ipariskolákban 1944. november 11-től a tanítást ideiglenesen meg kell szüntetni.
November 12. Megjelenik a „Szabad Ifjúmunkás".
November 13. Az Országgyűlés elfogadja, hogy szükség esetén Budapest helyett más városban is összeülhet. (1944:X. tc.)
November 14. A nyilas kormány megállapodik a német kormánnyal a magyar javak Németországba szállításáról. — Kormányrendelet a hadműveleti területek polgári közigazgatásáról. — Belügyminiszteri rendelet a fegyverek és lőszerek beszolgáltatásáról.
November 15. Jászberény, Mende és több más helység felszabadul. — Jugoszláviában felszabadul Szkoplje. — Kormányrendelet: a Kúria és a Hatásköri Bíróság Sopronban, a Közigazgatási Bíróság Szombathelyen folytatja működését.
November 18. Kormányrendelet a közszolgálati alkalmazottak új esküjéről.
November 19. Szegeden megjelenik a „Délmagyarország".
November 20. A szovjet hadsereg egységei átkelnek a Duna déli szakaszán, felszabadítják Mohácsot és Pécset.
November 22. Budapesten letartóztatják a Magyar Nemzeti Felkelés Felszabadító Bizottságának katonai vezérkarát, valamint Bajcsy-Zsilinszky Endrét. — A Szálasi-kormány elhagyja Budapestet és Farkasgyepűre (Gyepű I.) költözik.
November 23. Felszabadul Tokaj. — Miniszteri rendelet: a nagykanizsai toloncházban a gazdasági és erkölcsrendészeti ügyek miatt internáltak számát csökkenteni kell.
November 24. Kormányrendelet „a háborús személyi és dologi gazdálkodás központi irányításáról" (A totális mozgósítás és harcbaállítás miniszterének hatásköre).
November 25. A szovjet hadsereg felszabadítja Hatvant.

November 25. Kormányrendelet a Fegyveres Nemzetszolgálat (Szálasi biztonsága, közbiztonsági alakulatok támogatása) felállításáról.
November 26. A németek megkezdik Antwerpen bombázását V1 és V2 szárnyasbombákkal.
November 27. A kommunista párt röplapja az üzemek megvédésére hívja fel Csepel munkásságát.
November 29. Endre Lászlót nevezik ki a hadműveleti terület polgári közigazgatásának vezetőjévé. — A rögtönítélő bíráskodást újabb területekre terjesztik ki.
November 30. Eger felszabadítása. — Kormányrendelet „a Németországba ideiglenesen kitelepített közintézmények működésének szabályozásáról".
December. Az illegális Szabad Nép cikke a kiürítésről.
December 1. Összeül Sopronban a Törvényhozók Nemzeti Szövetsége. Szöllősi Jenő tájékoztatja a képviselőket a harci helyzetről. — A készletgazdálkodási kormánybiztos rendelete „a hadműveletileg kiürítendő területek anyagi kiürítéséről".
December elején. A német hadvezetőség utasítást ad: a magyar—német határ mentén erődítési munkákat kell végeztetni.
December 2. Kaposvár és Szekszárd felszabadul. Megalakul Szegeden a Magyar Nemzeti Függetlenségi Front és a Szegedi Nemzeti Bizottság.
December 3. Újra felállítják a Prónay-különítményt. — Felszabadul Miskolc és Sátoraljaújhely. — Tömegtüntetés Athénben a kormány törvénytelen intézkedései és az angol csapatok ellen: követelik a partizánosztagok feloszlatására kiadott parancs visszavonását. — Szegedi nagygyűlésen elfogadják a Magyar Nemzeti Függetlenségi Front programját.
December 4. Megjelennek Csepelen a kiürítési hirdetmények, a munkások megakadályozzák a kiürítés végrehajtását. — Kormányrendelet módosítja a katonai büntetőbíráskodás egyes szabályait: „hűtlenség bűntette" eseteiben a tárgyalást a vádlott távollétében is meg kell tartani.
December 5. Magyarországon elítélik az átpártolt magyar követeket. — Szálasi Hitlernél és Ribbentropnál. — Megalakul a Magyar Nemzeti Függetlenségi Front debreceni nemzeti bizottsága. — Belügyminiszteri rendelet a „zsidó vonatkozású" utca- és térnevek megváltoztatása ügyében.
December 7. A Szovjet Hadsereg megtisztítja az ellenségtől a Balaton somogyi partját.
December 8. A szovjet csapatok Budapesttől északra elérik a Dunát és felszabadítják Vácot, Balassagyarmatot. — A nyilasok kivégzik Kiss János altábornagyot, Nagy Jenő ezredest és Tarcsay Vilmos századost, az MNFB katonai vezérkarának vezetőit.
December 10. Francia—szovjet barátsági és kölcsönös segélynyújtási szerződést írnak alá Moszkvában. — A „nemzet totális mozgósításával és harcbaállításával megbízott miniszter" rendelete az általános honvédelmi kötelezettség kiterjesztéséről (14-től 70 éves korig).

— Miniszteri rendelet: vendéglátó üzemekben csak egy-egy tál ételt szabad kiszolgáltatni, délelőtt 11 órától délután 4 óráig.
December 13. A nyilas sajtó magyar „csodafegyverekről" számol be.
December 13. és 20. között. A felszabadított helységek megválasztják az Ideiglenes Nemzetgyűlésbe küldendő képviselőiket.
December 14. Miniszteri rendelet a katonai szolgálatot teljesítő középiskolai tanulók tanulmányainak kedvezményes befejezéséről.
December 16. A németek Rundstedt parancsnoksága alatt erős támadást indítanak az Ardennekben, az 1. amerikai hadsereg vonalait nagy mélységben áttörik. — A Szálasi-kormány rendelete egész sor újság működését „ideiglenesen" szünetelteti.
December 20. A szovjet hadsereg felszabadítja Ózdot.
December 21. Debrecenben összeül az Ideiglenes Nemzetgyűlés.
December 22. Az Ideiglenes Nemzetgyűlés megalakítja az Ideiglenes Nemzeti Kormányt.
December 24. Sopronkőhidán kivégzik Bajcsy-Zsilinszkyt és három ifjú kommunistát, Patakit, Pestit és Kreutzot.
December 25. A szovjet hadsereg felszabadítja Salgótarjánt. Elvágják a Budapesttől nyugat felé vezető utolsó vasútvonalat is.
December 26. A 2. és a 3. Ukrán Hadseregcsoport egységei egyesülnek Esztergomnál. Bezárul a gyűrű a Budapesten és környékén rekedt fasiszta haderő körül.
December 28. A debreceni Ideiglenes Nemzeti Kormány hadat üzen a fasiszta Németországnak.
December 29. Malinovszkij és Tolbuchin ultimátuma a Budapestet védő német és magyar csapatok parancsnokaihoz. — Megölik a szovjet parlamentereket.
December 31. A Törvényhozók Nemzeti Szövetségének kiáltványa Sopronban a harc győzelmes befejezéséről.

1945.

Január 1. Megkezdődik Budapest ostroma.
Január 4. Debrecenben megjelenik a Magyar Közlöny, az Ideiglenes Nemzeti Kormány hivatalos lapja. Az Ideiglenes Kormány rendeletei: a közbiztonság fokozottabb megóvására szervezendő polgárőrségről, a nemzeti bizottságokról, a közalkalmazottak igazolásáról, a közalkalmazottak szolgálattételre való jelentkezési kötelezettségéről, a közalkalmazottak eskütételéről, a közegészségügyi állapotok rendezéséről (gyógyszerkészletek felmérése, orvosok összeírása), a gyárak, nagyobb vállalatok, üzemek és a kézművesipar adatszolgáltatásáról, az élelmiszer, a terménykészlet, az állatállomány összeírásáról, a vetésterület felméréséről, továbbá a sertés forgalmának és levágásának szabályozásáról.
Január 7—17. Szálasi országjárása.
Január 10. Szovjet csapatok felszabadítják Újpestet, Csepelt és a Hajógyári-szigetet. — Felszabadul Krakkó és Lodz.

Január 12. Meghiúsul a Budapest felszabadításáért indított német offenzíva.
Január 17. Megérkeznek Debrecenbe az első parasztküldöttségek, melyek a földreform végrehajtását sürgetik.
Január 18. Pest felszabadulása. — Felszabadul Varsó, az ideiglenes lengyel kormány Lublinból a fővárosba költözik.
Január 18—26. Újabb sikertelen német támadás a Dunántúlról a Buda körüli ostromgyűrű áttörésére.
Január 19. Megjelenik Pesten a „Szabadság" című napilap.
Január 20. Moszkvában aláírják a szovjet—magyar fegyverszüneti egyezményt, ugyanekkor aláírják a fegyverszüneti egyezményt az Egyesült Nemzetek és Magyarország között. — Roosevelt elnököt negyedszer iktatják be az USA elnöki székébe.
Január 23. A Budapesti Nemzeti Bizottság megalakulása. — A szovjet csapatok 45—50 km-es szakaszon elérik az Oderát. — Helyreáll a szárazföldi összeköttetés Kínával. — Német egységek elfoglalják Székesfehérvárt.
Január 25. Székesfehérvártól keletre összeomlik a német offenzíva. — Az Ideiglenes Nemzeti Kormány rendeletet ad ki a népbíróságok létrehozásáról.
Január 26. A szovjet csapatok áttörik a Mazuri-tavaknál lévő védelmi rendszert, felszabadítják az auschwitzi koncentrációs tábort. Az Ideiglenes Nemzetgyűlés Politikai Bizottságának és az Ideiglenes Nemzeti Kormánynak határozata a Nemzeti Főtanács felállításáról.
Január 27. Az Ideiglenes Nemzeti Kormány hivatalos lapja rendeletet közöl közellátási kormánybiztosok kinevezéséről, munkabérrendezési bizottságok alakításáról, az újonnan létesült közbiztonsági szervek tevékenységéről, az élelmiszerkészletek összegyűjtéséről, a szarvasmarha, bivaly, borjú és juh forgalmának és levágásának szabályozásáról, a honvédség tagjainak igazolásáról, a gyógyszerek kiszolgáltatásának megszigorításáról, Budapest és környéke gyárainak, nagyobb ipari vállalatainak adatszolgáltatásáról.
Január 28. Az MKP első nagygyűlése Budapesten. — Földmunkások és szegényparasztok földosztást követelő nagygyűlése Orosházán és Balmazújvároson.
Január 30. A debreceni Ideiglenes Kormány toborzó felhívása fegyverbe szólítja a magyar népet a fasiszták elleni harcra.
Február 1. Szovjet egységek támadást indítanak a Budán bekerített német és nyilas egységek ellen.
Február eleje. A szovjet hadsereg főparancsnoksága 400 tonna élelmiszert ad gyorssegélyként az éhező Budapestnek.
Február 2. A szovjet csapatok 50 km-re Berlintől erős hídfőt építenek ki. — Bulgáriában kivégzik Filov volt miniszterelnököt és 22 minisztert. — A Törvényhozók Nemzeti Szövetségének soproni ülésén Szász Lajos közli, hogy „Buda sorsa meg van pecsételve".
Február 3. Vorosilov marsall, a Szövetséges Ellenőrző Bizottság elnöke Debrecenbe érkezik.
Február 4. Toborzó gyűlés a demokratikus magyar hadseregbe Szegeden.

Február 4—11. A jaltai konferencia; Churchill, Roosevelt, Sztálin, a külügyminiszterek, valamint a vezérkari főnökök részvételével.
Február 6. A kommunista párt és a szociáldemokrata párt képviselői megerősítik az 1944. október 10-én kötött megállapodást a munkásegység megvalósításáról, és létrehozzák Budapesten a két párt állandó összekötő bizottságát.
Február 11. Toborzó nagygyűlés Budapesten és Miskolcon. — A Magyar Kommunista Párt a debreceni nagygyűlésen kiadja jelszavát: „Föld, kenyér, szabadság!"
Február 13. A RAF súlyos bombatámadást intéz Drezda ellen, a következő napon megismétli a támadást az amerikai légierő. — A 2. és 3. Ukrán Hadseregcsoport befejezi Budapest felszabadítását.
Február 15. Megjelenik az üzemi bizottságokról szóló kormányrendelet.
Február 23. Törökország hadat üzen a tengelyhatalmaknak.
Február 25. A Magyar Kommunista Párt sportcsarnoki nagygyűlése.
Február 27. Az Ideiglenes Nemzeti Kormány rendelete a jövedelemdézsmáról. Rehabilitálják a volt tanácsköztársaság alatti magatartás és baloldali (kommunista, szociáldemokrata, antifasiszta) politikai tevékenység miatt elítélteket. Rendelet a közélelmezés biztosításáról, a német állampolgárok rendőrhatósági őrizet alá helyezéséről.
Február 28. Földmunkás kongresszus Orosházán.
Március 1. A kenyérfejadagot 20 dkg-ban állapítják meg:
Március 3. Szálasi felmenti Rajnisst kormányzótanácsi tagságától. Március 7. Szálasi felmenti Rajnisst vallás- és közoktatásügyi miniszteri állásától.
Március 4. Finnország hadat üzen Németországnak.
Március 6. Német páncélos támadás a Velencei-tó és a Balaton között. Március 15. A szovjet csapatok megállítják a német offenzívát.
Március 7. Az 1. amerikai hadsereg átkel a Rajnán és elfoglalja Kölnt. — Jugoszláviában új kormány alakul Tito elnöklete alatt.
Március 13. Az Ideiglenes Nemzeti Kormány rendelete a Nagy-Budapest területén dolgozó összes fizikai és szellemi munkások bérrendezése tárgyában (kollektív szerződések).
Március 16. A szovjet hadsereg a Dunántúlon ellentámadásba megy át.
Március 17. Az Ideiglenes Nemzeti Kormány a hivatalos lapban közli a Moszkvában 1945. január 20-án aláírt fegyverszüneti egyezményt, továbbá a következő rendeleteket: az ország területi változására vonatkozó törvénycikkek hatályon kívül helyezése, a német tulajdonban álló vagyontárgyak forgalmának korlátozása és zár alá vétele, a fasiszta politikai és katonai jellegű szervezetek feloszlatása, a fasiszta szellemű és szovjetellenes sajtótermékek megsemmisítése, a zsidótörvények és rendeletek hatályon kívül helyezése, a magyar területre áttelepítettekkel és menekültekkel való bánásmód.
Március 18. Megjelenik a 600/1945. Me. számú kormányrendelet a nagybirtokrendszer megszüntetéséről.

Március 20. Románia kormánya törvényt fogad el a földreformról.
Március 23. A Szovjetunió 20 000 tonna élelmiszersegélyt és 100 millió pengő kölcsönt nyújt Magyarországnak.
Március 25. Először jelenik meg szabadon a „Szabad Nép". Felszabadul Tatabánya.
Március 26. A Szálasi-kormány minisztertanácsa Szombathelyen. — Felszabadul Veszprém és Székesfehérvár.
Március 27. Felszabadul Győr. — A nyilas honvédelmi minisztérium áttelepül a Német Birodalom területére.
Március 28. Megalakul Budapesten a Népbíróságok Országos Tanácsa.
Március 29. Pusztaszeren megkezdődik a földosztás. — Szombathely és Zalaegerszeg felszabadul.
Március 30. A 3. Ukrán Hadseregcsoport átlépi Ausztria határát. — Gdansk (Danzig) felszabadul.
Március vége. Átadják a forgalomnak a Szovjet Hadsereg által felépített első pesti pontonhidakat és az összekötő vasúti hidat.
Április 2. Budapest és környéke beküldi képviselőit az Ideiglenes Nemzetgyűlésbe.
Április 4. Magyarország teljes egészében felszabadul. — A szovjet csapatok felszabadítják Bratislavát.
Április 7. A Vörös Hadsereg behatol Bécsbe.
Április 9—május 2. A szövetségesek támadása Észak-Olaszországban.
Április 12. Roosevelt halála. Utóda az elnöki székben Truman.
Április 15-ről 16-ra virradó éjszaka az 1. Bjelorusz és az 1. Ukrán Front csapatai offenzívát indítanak Berlin térségében.
Április 18. Az amerikai csapatok Csehszlovákia területére érnek.
Április 20. Kiürítik Zossent, az OKW utolsó főhadiszállását.
Április 23. Az 1. Ukrán Front szétzúzza a Neisse-vonalat, az 1. Bjelorusz Front északról és kelet felől áttöri Berlin védővonalát, elfoglalja Frankfurtot és Oranienburgot. Göring távirata Hitlerhez a hatalom átvételéről. Hitler megfosztja Göringet minden tisztségétől. — A 8. angol hadsereg eléri a Po-folyót.
Április 24. Himmler békeajánlata Bernadotte gróf útján az amerikaiakhoz és angolokhoz.
Április 25. Észak-Olaszországban népi felkelés robban ki.
Április 30. A Vörös Hadsereg elfoglalja Berlinben a Reichstagot és a kormányzati épületeket.
Május 7. Jodl tábornok, a német hadsereg vezérkari főnöke Rheimsben, Eisenhower tábornok főhadiszállásán 2 óra 41 perckor aláírja a feltétel nélküli fegyverletételt.
Május 8. Keitel marsall a berlini szovjet főparancsnokságon a szövetségesek képviselői előtt aláírja a feltétel nélküli fegyverletételt. — Szovjet—finn kereskedelmi egyezményt írnak alá.
Június 24. A Vörös Hadsereg győzelmi díszszemléje Moszkvában.
Július 7-től augusztus 2-ig. A potsdami konferencia Truman, Sztálin, Churchill (illetve később Attlee), valamint a szövetséges hatalmak külügyminiszterei, vezérkari főnökei és tanácsadói részvételével.
Augusztus 6. Az amerikai légierő ledobja az első atombombát Hirosimára.

Augusztus 8. A Szovjetunió megüzeni a háborút Japánnak. — Az amerikai légierő ledobja a második atombombát Nagaszakira.
Augusztus 9—szeptember 2. A szovjet csapatok megsemmisítik a japán csapatokat Mandzsuriában, Korea, a Szahalin- és a Kurili-szigetek felszabadítása. — A népi felszabadító hadseregek támadása a japán csapatok ellen.
Augusztus 10. Szovjet-kínai barátsági szerződés megkötése.
Augusztus 19. A Vörös Hadsereg a még tovább harcoló japán csapatok ellenállását leküzdve elfoglalja Harbint és Mukdent.
Augusztus 29. Amerikai csapatok szállnak partra Japánban.
Szeptember 2. A japán megbízottak Manilában aláírják a feltétel nélküli fegyverletételi egyezményt.

NÉVMUTATÓ

Aggteleki Béla, ezredes, a Honvédelmi Minisztérium elnöki osztályának előadója 1939—1941-ig, vezérőrnagy, az I. hadtest vezérkari főnöke (1942), altábornagy, a budapesti I. hadtest parancsnoka (1944). — 550, 555

Albrecht főherceg — Habsburg Albrecht. 1920 után szoros összeköttetésben áll a Gömbös csoporttal, a szabad királyválasztók egyik jelöltje a trónra, a 30-as évek végétől szoros kapcsolatban áll Himmlerrel, az SS főparancsnokával. — 127, 133, 177, 223, 224, 225, 309, 350, 385

Almássy Pál, alezredes, a MNFFB katonai vezérkarának tagja. — 588, 607, 618, 619

Ambrózy Gyula, 1920-tól a kormányzói kabinetiroda tisztviselője, 1943-tól a kabinetiroda főnöke. — 507, 543, 544, 545, 546, 547, 548, 557, 558

Andréka Ödön, a Nyilaskeresztes Párt parlamenti képviselője. — 368

Antal István dr., ügyvéd, a szegedi ellenforradalmi kormány hadügyminisztériumában, majd miniszterelnökségén teljesít szolgálatot. Gömbös Fajvédő Pártjának tagja, 1932-től a miniszterelnökség sajtóosztályának vezetője. 1935—1936-ban, majd 1938 áprilisától igazságügyi államtitkár, 1942. ápr. 17—1944. márc. 22-ig nemzetvédelmi és propaganda miniszter. 1944. márc. 22—1944. aug. 29-ig vallás- és közoktatásügyi és igazságügyminiszter. Mint háborús bűnöst 1946-ban Népbíróság elé állítják és életfogytiglani börtönbüntetésre ítélik. — 170, 404, 405

Antonescu, Ion, román tábornok, 1940. szeptember 3-án államcsínnyel hatalomra jut, lemondásra kényszeríti II. Károly királyt. Eleinte együttműködik a Vasgárdával, de később szembefordul vele. 1940. október 7-én megegyezést köt Németországgal, német „tancsapatok" Romániába küldéséről. Csatlakozik a Háromhatalmi Egyezményhez, 1941. június 22-én hadat üzen a Szovjetuniónak. Az 1944. augusztus 23-i felkelés elsöpri, mint háborús bűnöst 1946-ban kivégzik. — 44, 61, 286, 288, 406, 407, 431

Antonov, Alexej, tábornok, a Vörös Hadsereg vezérkari főnökének helyettese. — 531

Apor Gábor báró, diplomata, a külügyminiszter állandó he-

rófája után Hitler a vaskeresztet lovagkeresztjével tüntette ki. 1943 őszén, saját kérelmére nyugdíjazták. A Népbíróság 1947-ben mint háborús bűnöst halálra ítélte és kivégezték. — 157, 159, 168, 221, 231, 248, 249, 262, 281

Jaross Andor, vitéz, földbirtokos. Vezető szerepet játszik a szlovákiai politikai életben, a Magyar Nemzeti Párt egyik vezetője. 1938. nov. 15—1940. ápr. 1-ig a felvidéki ügyek tárcanélküli minisztere. 1940. okt. 7-én Imrédyvel megalakítja a szélsőjobboldali Magyar Megújulás Pártját. A Sztójay-kormányban, a belügyminiszteri tárcát tölti be. 1944 júliusában jelentős szerepe van a szélsőjobboldali parlamenti képviselőket tömörítő Törvényhozók Nemzeti Szövetsége létrehozásában, melynek 1944 dec.-től 1945 márc.-ig Sopronban elnöke. A felszabadulás után, 1946-ban a Népbíróság halálra ítéli és kivégzik. — 124, 125, 182, 216, 219, 328, 364, 366, 367, 368, 371, 372, 374, 454, 455, 456, 474, 475, 476, 482, 484, 494, 608, 615, 616, 617, 619, 626, 627, 641, 649, 650

Jodl, Alfred, vezérezredes, 1939—1945-ig a német véderő főparancsnoksága vezérkarának főnöke. 1945. máj. 7-én aláírja a feltétel nélküli fegyverletételi egyezményt. A Nürnbergi Katonai Törvényszék mint háborús bűnöst halálra ítélte és kivégezték. — 415, 428

Joó Tibor, író, könyvtáros, egyetemi magántanár, az antifasiszta függetlenségi mozgalom polgári szárnyához tartozott. — 131

József főherceg, *Habsburg* József, tábornagy, 1918. okt. végén IV. Károly őt bízta meg az új kormány kinevezésével. 1919. aug. 7-én a Peidl kormány eltávolítása után az ország kormányzójának nyilvánította magát, de az antant-hatalmak nyomására alig két hét múlva kénytelen volt lemondani. Miután Horthyt kormányzóvá választották, mellé állt. A Magyar Tudományos Akadémia elnöke, a Felsőház tagja volt. Az 1944. okt. 16-i nyilas puccs után hűséget esküdött Szálasinak. — 170, 174, 177, 184

Jurcsek Béla, földbirtokos, 1935—1944-ig a sárbogárdi kerület mandátumával tagja az Országgyűlésnek, a Nemzeti Egység Pártja programjával. 1940. jún.—1941. febr.-ig mint mezőgazdasági és értékesítési kormánybiztos működött. 1942—1944-ig közellátási államtitkár, 1944. márc. 22-től 1944. okt. 16-ig földművelésügyi, a Szálasi-kormányban közellátásügyi miniszter. — 341, 358, 359, 379, 382, 456, 462, 466, 476, 479, 506, 507, 509, 510, 543, 552, 569

Kádár János, műszerész, 1931-től tagja a KMP-nek. 1931-ben a KIMSZ Központi Bizottságának, 1941-ben és 1942 elején a KMP Budapesti Területi Bizottságának, 1942 máj.-tól a KMP Központi Bizottságának tagja, 1943 elejétől a KB titkára. 1944. ápr.-ban letartóztatják, de megszökik és ismét bekapcsolódik az ellenállási mozgalom szervezésébe. A felszabadulás után az MKP Központi Vezetőségének és Politikai Bizottságának tagja, a MDP főtitkárhelyettese. Koholt vádak alapján 1951-ben letartóztatják, később rehabilitálják. 1956 júliusától az MDP Központi Vezetőségének és Politikai Bizottságának tagja és a KV titkára. 1956 novemberében az ő vezetésével alakul meg az MSZMP új Központi Bizottsága és a Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány. — 313

Kállai Gyula, újságíró, 1931 óta tagja a KMP-nak. Egyik szervezője a Márciusi Front nevű baloldali értelmiségi mozgalomnak. 1939—1944 márciusáig a „Népszava" szerkesztőségének munkatársa, egyik szervezője a Magyar Történelmi Emlékbizottságnak és az 1942. márc. 15-i antifasiszta, háborúellenes tüntetésnek, majd a felszabadult Pest első újságjának, a „Szabadság"-nak egyik szerkesztője. A felszabadulás után tagja az MKP, majd pedig az MDP Központi Bizottságának. 1951-ben koholt vádak alapján letartóztatják, majd később rehabilitálják. 1956 júliusában az MDP központi vezetőségi ülésén ismét a KV tagja lesz. Az elsők között vesz részt az MSZMP Központi Bizottságának újjászervezésében, a Politikai Bizottság tagja. 1960 januárjától a Minisztertanács elnökének első helyettese. — 80, 82, 83, 84, 85, 86, 131, 140, 314, 450, 480, 488, 539

Kállay Miklós földbirtokos, 1922—1929-ig Szabolcs megye főispánja. 1929-ben politikai államtitkár a Kereskedelmi Minisztériumban, 1932. okt. 1-től 1935. jan. 9-ig földművelésügyi miniszter. 1937-től az Öntözésügyi Hivatal elnöke, 1942. márc. 9-től miniszterelnök. 1944. márc. 19-én, a német megszállás napján a török követségre menekül. 1944. nov. 19-én elhagyja a követséget, a nyilasok Sopronkőhidán bebörtönzik, majd Dachauba viszik. Később Capri szigetén, jelenleg New Yorkban él. — 3, 4, 109, 134, 135, 136, 138, 139, 142, 143, 144, 145, 146, 148, 149, 150, 151, 153, 162, 163, 164, 166, 169, 171, 172, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 185, 198, 199, 200, 206, 208, 209, 211, 212, 214, 224, 228, 234, 235, 236, 240, 241, 257, 263, 264, 266, 267, 268, 270, 271, 272, 273, 274, 275, 279, 285, 286, 287, 288, 289, 290, 291, 292, 296, 297, 298, 299, 300, 301, 302, 303, 304, 305, 306, 310, 311, 313, 322, 324, 326, 328, 329, 332, 333, 334, 335, 338, 339, 340, 341, 343, 345, 346, 358, 359, 363, 364, 367, 368, 369, 370, 375, 376, 377, 379, 381, 382, 384, 385, 389, 390, 391, 392, 393, 394, 397, 400, 401, 404, 408, 418, 424, 426, 429, 436, 437, 438, 439, 440, 441, 443, 445, 447, 450, 451, 452, 453, 454, 459, 460, 462, 489, 507, 510, 518, 576, 582, 652

Kaltenbrunner, Ernst, SS főcsoportvezető, Heydrich után, 1943. jan.-tól 1945-ig a biztonsági rendőrség és biztonsági szolgálat (SD) főnöke. Mint náci háborús főbűnöst a Nürnbergi Nemzetközi Katonai Törvényszék halálra ítéli és 1946. október 16-án felakasztják a nürnbergi fogházban. — 454

Kánya Kálmán, diplomata, 1921-től a külügyminiszter állandó helyettese. 1925—1933-ig berlini követ, majd 1933. febr. 4-től 1938. nov. 28-ig külügyminiszter. Lemondása után Horthy a Felsőház tagjává nevezi ki. A Magyar Általános Hitelbank igazgatósági

A SZÖVEGBEN IDÉZETT FONTOSABB FORRÁSOK JEGYZÉKE

A GYORSHADTEST ELINDUL . . .

Az 1941. június 23-i Minisztertanács: OL Küm. Iratok Magyarország külpolitikájához 1919—1944, kézirat (a továbbiakban: OL Küm. Iratok . . .) 633 old.

Halder utasítása Himernek, Himer közlése Werth részére: OL Küm. Iratok . . 636 old., továbbá Kun József: Magyarország második világháborúba való belépésének katonapolitikai vonatkozásai. Hadtörténelmi Közlemények, 1962. 1. sz. 28—30 old.

Az 1941. június 26-i Minisztertanács: OL Küm. Iratok . . . 642—647 old.

A kassai bombatámadás: OL Küm. Iratok . . . 656—657 old., továbbá Adalékok a Horthy-hadsereg szervezetének és háborús tevékenységének tanulmányozásához 1938—1945. Összeállította dr. Csima János őrnagy, Budapest 1961. (A továbbiakban: Csima: A Horthy-hadsereg szervezete és háborús tevékenysége.) 79 old.

Bárdossy—Bartha—Werth 1941. június 26-i megbeszélés: Szinai Miklós—Szűcs László: Horthy Miklós titkos iratai. Kossuth, Bp., 1963. (A továbbiakban: Szinai—Szűcs: Horthy titkos iratai.) 303 old.

A Gyorshadtest mozgósítása: Csima: A Horthy-hadsereg szervezete és háborús tevékenysége, 79 old.

Sztójay 1941. június 26-i távirata: OL Küm. res. pol. 1941—24—395.

A magyar légierő bombatámadása szovjet terület ellen: Csima: A Horthy-hadsereg szervezete és háborús tevékenysége, 79—80 old.

A Képviselőház 1941. június 27-i ülése: Az 1939. évi június hó 10-ére hirdetett Országgyűlés Képviselőházának naplója (A továbbiakban: KN 1939—1944) X. köt. 305—328 old.

Bárdossy telefonsürgönye Sztójaynak: Karsai Elek: „Országgyarapítás — országvesztés". Második rész 1939—1945. Kossuth, Bp., 1961. (A továbbiakban: Karsai: „Országgyarapítás . . ." II.) 108—109 old.

Horthy 1941. június 28-i levele Hitlerhez: Karsai: „Országgyarapítás . . ." II. 109—110 old.

Hitler válasza: Karsai: „Országgyarapítás . . ." II. 110—112 old.

A Gyorshadtest felszerelése: Csima: A Horthy-hadsereg szervezete és háborús tevékenysége, 80 old.

A Horthy-hadsereg háborús felkészültsége: Tóth Sándor: A Horthy-hadsereg helyzete a Szovjetunió elleni háborúba lépés idején. Hadtörténelmi Közlemények. 1961. 2. sz. 500—527 old.

A Belügyminisztérium rendelete a „kommunista gyanús egyének" ügyében: A magyarországi munkásmozgalom 1939—1945-ig. Kossuth, 1958—1959. (A továbbiakban: A magyarországi munkásmozgalom 1939—1945.) 179—182 old.

A „fajvédelmi" törvény vitája a Képviselőházban: 1941. július 1, 2, 8. KN 1939—1944. X. köt. 355—404, 410—434, 478—480 old. Az elfogadott törvény megjelent az Országos Törvénytárban, 1941. augusztus 8-án, mint az 1941:XV. tc.

Varga Béla felszólalása: KN 1939—1944. X. köt. 370—374 old.

Matolcsy Mátyás indítványa az SZDP betiltására: KN 1939—1944. X. köt. 450—451.

Vajna Gábor interpellációja: KN 1939—1944. X. köt. 454—455 old.

Horthy 1941. július 5-i levele Hitlerhez: Karsai: „Országgyarapítás . . ." II. 112—113 old.

A Gyorshadtest harcai, Miklós tábornok felterjesztése Werth vezérkari főnökhöz: Csima: A Horthy-hadsereg szervezete és háborús tevékenysége, 86—88 old.

Bárdossy előterjesztése a Képviselőházban a honvédségnek az ország határain túl szükségszerűen bekövetkezett alkalmazása ügyében: Az 1939. évi június hó 10-ére hirdetett Országgyűlés Képviselőházának irományai (A továbbiakban: KI [1939—1944]) VII. köt. 1 old.

A Gyorshadtest harcai 1941 július végén, augusztus elején: Csima: A Horthy-hadsereg szervezete és háborús tevékenysége, 88—91 old.

KOSSUTH SZELLEMÉBEN

Bajcsy-Zsilinszky 1941. augusztus 5-i levele és memoranduma: OL Küm. pol. 1941—21/7—6970.

A Gyorshadtest a Nyikolajev térségében vívott harcokban: Csima: A Horthy-hadsereg szervezete és háborús tevékenysége, 92—93 old.

A Kamenyec—Podolszk-i deportálás: Sárga Könyv. Adatok a magyar zsidóság háborús szenvedéseiből 1941—1945. Összeállította: Vihar Béla. Hechaluc-kiadás, Bp. é. n. 12—14 old.

Werth memorandumát kivonatosan idézi Bárdossy Horthyhoz intézett felterjesztése: Szinai—Szűcs: Horthy titkos iratai 301—308 old.

A barabási parasztok kérvénye: Parasztsors-parasztgond 1919—1944. Összeállította és a bevezető szövegeket írta: Kiss Dezső. A Magyar Történelmi Társulat és a Hazafias Népfront Könyvtára 1—2. sz. Bp., 1960. (A továbbiakban: Kiss: Parasztsors 1919—1944.) 243—244 old.

A Szakszervezeti Értesítő 1941. augusztus 15-i számából részleteket közöl: Kővágó László—Pintér István: Munkássors-munkásgond 1919—1944. A Magyar Történelmi Társulat és a Hazafias Népfront Könyvtára. 5. sz. Bp., 1962. (A továbbiakban: Kővágó—Pintér: Munkássors 1919—1944.) 260—261 old.

Sombor—Schweinitzer 1941. augusztus 21-i jelentése: A magyarországi munkásmozgalom 1939—1945. 187 old.
A KMP 1941. szeptember 1-i határozata: A magyarországi munkásmozgalom 1939—1945. 187—190 old.

NINCS SZÓ VILLÁMHÁBORÚRÓL

Miklós tábornok jelentése: Csima: A Horthy-hadsereg szervezete és háborús tevékenysége, 95 old.
Horthy látogatása a Vezéri Főhadiszálláson: az MTI napi jelentései, továbbá „házi" (bizalmas) tájékoztató, valamint OL Küm. Iratok... 687—691 old. alapján.
Az SZDP vezérszónokának felszólalása: KN 1939—1944. XI. köt. 49—50 old.
Felszólalások a hús- és zsírhiányról: KN 1939—1944. XII. köt. 7, 15, 34—35 old.
A tejmizéria: KN 1939—1944. XII. köt. 10 old.
A kenyérfejadag: KN 1939—1944. XII. köt. 19 old.; Győrffy—Bengyel válasza: KN 1939—1944. XII. köt. 51—55 old.
A facipő: KN 1939—1944. XII. köt. 44 old.
A mezőgazdasági export: KN 1939—1944. XII. köt. 18—19 old.
Az október 6-i tüntetés: A magyarországi munkásmozgalom 1939—1945. 190—191 old.
A Gyorshadtest kivonása a harcokból: Csima: A Horthy-hadsereg szervezete és háborús tevékenysége, 96—97 old.
Az október 27-i Bárdossy—Jagow tárgyalás: OL Küm. Iratok... 692 old.
Szombathelyi vezérkari főnök igazoló jelentése: OL Küm. Iratok... 694 old.
Sztójay október 30-i jelentése: OL Küm. Iratok... 695 old.
Bárdossy november 2-i tájékoztatója Sztójaynak: OL Küm. Iratok... 696 old.
A november 11-i Bárdossy—Jagow tárgyalás: OL Küm. Iratok... 697—698 old.
A november 1-i tüntetés: A magyarországi munkásmozgalom 1939—1945. 191—192 old., továbbá Milotay István cikkét idézi Kállai Gyula: A magyar függetlenségi mozgalom 1939—1945. Szikra, Bp., 1955. (A továbbiakban: Kállai: A magyar függetlenségi mozgalom.) 105 old.
Bárdossy—Ribbentrop berlini megbeszélése: OL Küm. Iratok... 699—700 old.

HÁBORÚ A SZOVJETUNIÓ, AZ USA ÉS ANGLIA ELLEN

Pell és Bárdossy tárgyalása 1941. november 29-én: OL Küm. Iratok... 672—674 old.
Bárdossy 1941. december 3-i tájékoztatója: OL Küm. Iratok... 674 old.

Bárdossy 1941. december 5-i parlamenti nyilatkozata: KN 1939—1944. XII. köt. 471 old.
Feljegyzés az 1941. december 6-i Bárdossy—Pell találkozásról: OL Küm. Iratok... 677—679 old.
Az 1941. december 11-i Minisztertanács: OL Küm. Iratok... 681—682 old.
Bárdossy utasítása a tokiói magyar követnek: OL Küm. res. pol. 1941—41—954.
Bárdossy tárgyalása a budapesti bolgár követtel: OL Küm. res. pol. 1941—41—955.
Ciano 1942. május 11-i naplóbejegyzése: Ciano naplója 1939—1943. Hagh, Gibson szerk., Sumner Welles előszavával, Bányász György fordítása. Bp. Athenaeum — é. n. (A továbbiakban: Ciano naplója.) 448—449 old.
Horthy a hadüzenetről: Horthy: Életem. Buenos Aires, 1955. 228 old.
Rassay feljegyzése: OL R. 226/1289. — 57 old.
Bárdossy 1941. december 16-i parlamenti felszólalása: KN 1939—1944. XII. köt. 529—530 old.
Az 1941 decemberi harctéri helyzet: az MTI napi jelentései, valamint a bizalmas „házi" tájékoztató alapján.
A Gyorshadtest veszteségei: Csima: A Horthy-hadsereg szervezete és háborús tevékenysége, 99 old.
A vezérkar cikke a „hősi halál" vállalásáról: OL MTI Magyar Kiadás 1941. december 20. — 38. kiadás.
Az egyszer s mindenkorra szóló rendkívüli családi segély megszavazása: OL Mt. jkv. 1941. december 12. (25 pont.)
Maróthy Károly felszólalása a Képviselőház 1941. december 2-i ülésén: KN 1939—1944. XII. köt. 264 old.
Peyer Károly felszólalása a Képviselőház 1941. december 12-i ülésén: KN 1939—1944. XII. köt. 501 old.
A cipőakció újabb „fejleményei": OL MTI Magyar Kiadás 1941. december 20. — 23. kiadás.
Az 1941. december 24-i miskolci ínségakció: OL MTI Magyar Kiadás 1941. december 24. — 16. kiadás.
Petőfi-est a Vigadóban: Kállai: A magyar függetlenségi mozgalom 106—107 old.
Révai József kommentárja a Kossuth Rádióban a németek moszkvai csatavesztéséről: közölte Karsai: „Országgyarapítás..." II. 119—120 old.
A Népszava karácsonyi száma: Kállai: A magyar függetlenségi mozgalom 115—118 old., „A húszesztendős karácsonyi szám. Beszélgetés Szakasits Árpáddal." Népszava, 1961. december 24., Pamlényi Ervin: „A magyar ellenállás riadója." Magyar Nemzet, 1961. december 24., ugyanott Benedek Marcell cikke: „Baj, baj... De mégsem baj..."; Zágoni Ernő: A magyar kommunisták a munkásegységért 1939—1942. Kossuth, Bp. 1963. 203—204 old.
Ribbentrop 1941. december 24-i nyilatkozata: OL MTI házi tájékoztató, 1941. december 24.

VADÁSZAT MEZŐHEGYESEN — „RAZZIA” A SAJKÁS-KERÜLETBEN

A Bund című svájci lap tudósítása: OL MTI házi tájékoztató, 1941. december 31. 19 óra 25 perc.

Bajcsy-Zsilinszky 1941. december 5-i képviselőházi felszólalása: KN 1939—1944. XII. köt. 160 old.

A délvidéki vérengzések: Buzási János: Az újvidéki „razzia”. Kossuth, Bp., 1963. 125 l. (A továbbiakban: Buzási: Az újvidéki „razzia”.) Továbbá: MTI házi tájékoztató 1942 január.

Az 1942. január 4-i tűzharc: Buzási: Az újvidéki „razzia”, 37 és 39 old.

Bolla főkonzul jelentése: Buzási: Az újvidéki „razzia”, 36 old.

Ribbentrop magyarországi látogatása az MTI magyar kiadása és házi tájékoztatója, valamint az egykorú sajtó híradásai, cikkei alapján.

Horthy 1942. január 10-i levele Hitlerhez: Szinai—Szűcs: Horthy titkos iratai, 317—318 old.

Bárdossy körtávirata Ribbentrop látogatásáról: OL Küm. pol. 1942—21—226.

A Külügyminisztériumban készített feljegyzés a Ribbentroppal folytatott tárgyalásokról: OL Küm. Iratok . . . 702—703 old.

Szombathelyi feljegyzése a Keitellel folytatott tárgyalásokról: Karsai: „Országgyarapítás . . .” II. 123—124 old.

Rendelet a hústalan napok szabályozásáról: OL MTI magyar kiadás, 1942. január 13. 15—16. kiadás.

A Neues Wiener Tagblatt cikke: OL MTI magyar kiadás, 1942. január 13. 16. kiadás.

A délvidéki „razzia” első eredményei: Buzási: Az újvidéki „razzia”, 43 old.

Ciano feljegyzései budapesti látogatásáról: Ciano naplója 407—408 old.

A Jagow—Bárdossy megbeszélés: OL Küm. res. pol. 1942—41.

A Bárdossy—Keitel tárgyalás: Karsai: „Országgyarapítás . . .” II. 126—127 old.; Szombathelyi feljegyzése: Ugyanott 127—128 old., továbbá OL Filmtár Szálasi-per IX. 162—168.

Bajnóczy vallomása: HL. 1947. évi Békeszerződés VII/3.

BÁRDOSSY MEGY, KÁLLAY JÖN

Az újvidéki hirdetmény: Buzási: Az újvidéki „razzia”, 54—56 old.

Zöldi vallomása: Ugyanott 58—59 old. A január 22-i és 23-i események: Ugyanott 59, 61—63 old. A január 23-i hirdetmény: Ugyanott 66—68 old.

Bárdossy expozéja a Külügyi Bizottságban: OL MTI magyar kiadás, 1942. január 30. 19 óra 30 perc.

Bajcsy-Zsilinszky 1942. február 4-i memoranduma: Istorijski Arhiv P. K. SK. Novi Sad 3634.

Keresztes-Fischer Lajos közlése Feketehalmy-Czeydnernek: C. A. Macartney: October Fifteenth. A history of modern Hungary 1929—1945. The Edinburgh University Press, 1961. (A továbbiakban: C. A. Macartney: October Fifteenth.) II. köt. 74 old.

A KMP röpirata: A magyarországi munkásmozgalom 1939—1945-ig. 204—206 old.

A Szabad Nép első száma: A magyarországi munkásmozgalom 1939—1945. 210—211 old.

Serédi feljegyzése: OL Filmtár. Esztergomi Prímási Levéltár. 3213. sz. doboz 583. sz.

Rassay feljegyzése: OL R 226/1289. 27. l.

A kormányzóhelyettesről szóló 1942:II. tc.: Magyar Törvénytár, 1942. évi törvénycikkek. Franklin, Bp., é. n. 14—24 old.

Horthy István kormányzóhelyettessé választása: KN 1939—1944. XIII. köt. 73 old.

Albrecht levele Horthyhoz: Szinai—Szűcs: Horthy titkos iratai, 321—322 old.

A „7. sz. forrás” Horthy Istvánról: A németek magyarországi politikája titkos német diplomáciai okmányokban (1937—1942), dr. Bolgár Elek bevezetésével, Szikra, Bp., 1950. (A továbbiakban: A németek magyarországi politikája 1937—1942.) 103—104 old. A „11. sz. forrás” jelentése: Ugyanott 105 old. Jagow követ jelentése: Ugyanott 106—109 old.

Vitéz Bíró István felszólalása a Felsőház 1942. február 24-i ülésén: FN 1939—1944. II. köt. 524 old.

A Szabad Nép cikke március 15-e megünnepléséről: A magyarországi munkásmozgalom 1939—1945. 215—216 old.

Macartney Bárdossy bukásának okairól: C. A. Macartney: October Fifteenth. II. köt. 80—82 old.

Kállay kinevezésének előzményei: N. Kállay: Hungarian Premier: A personal account of nationes struggle in the second World War. Columbia University Press. New York, 1954. (A továbbiakban: N. Kállay: Hungarian Premier.) 5—7 old.

A Sándor-palota bizalmas tájékoztatója a miniszterelnök-változásról: Saly Endre: „Szigorúan bizalmas!!” Bpest, 1945. 494—495 old.

„AZ LESZ A JÓ MAGYAR, AKI KÜNN HARCOL, ITTHON KITART . . .”

Kállay beszéde: OL MTI magyar kiadás, 1942. március 15.

Külügyminisztériumi feljegyzés Kállayról: OL Küm. Iratok . . . 781 old.

Kállai Gyula az 1942. március 15-i tüntetés tanulságairól: Kállai: A magyar függetlenségi mozgalom, 135—136 old.

A Hitelbank igazgatóságának jelentése az 1941. üzletévről: Kallós: Gazdasági, pénzügyi és tőzsdei Kompasz 1942—1943. évre. XVIII. évf. I—II. köt. (A továbbiakban: Kompasz . . .) Pesti Tőzsde, Bp., 1942. 171—180 old. A Pesti Magyar Kereskedelmi Bank évi jelentése: Ugyanott 283—297 old.

Kállay parlamenti bemutatkozó beszéde: KN 1939—1944. XIII. köt. 90—98 old.

Imrédy 1942. március 19-i parlamenti felszólalása: KN 1939—1944. XIII. köt. 105 old. Maróthy felszólalása: Ugyanott 110 old.

Különleges büntető munkásszázadok felállítása: OL Mt. jkv. 1943. november 16, továbbá „Fegyvertelen álltak az aknamezőkön..." Dokumentumok a munkaszolgálat történetéhez Magyarországon. Szerk. Karsai Elek. MIOK, Bp., 1962. LXII—LXIII old.

Szombathelyi 1942. április 11-i tiszti parancsa: Horváth Miklós: A 2. magyar hadsereg megsemmisülése a Donnál. Zrínyi, Bp., 1958. (A továbbiakban: Horváth: A 2. hadsereg megsemmisülése.) 51—54 old.

Vörnle 1942. április 22-i jelentése: OL Küm. res. pol. 1942—41.

Minisztertanácsi jegyzőkönyv a német—magyar gazdasági tárgyalásokról: OL Mt. jkv. 1942. május 5.

Tárgyalások a magyarországi német részvényérdekeltség visszavásárlásáról: Berend T. Iván—Ránki György: Magyarország gyáripara a második világháború előtt és a háború időszakában (1933—1944). Akadémiai Kiadó, Bp., 1958. (A továbbiakban: Berend—Ránki: Magyarország gyáripara.) 391—392 old.

Vajna 1942. április 29-i interpellációja: KN 1939—1944. XIII. köt. 196—198 old.

Az 1942 április—májusi „lebukások": Kállai: A magyar függetlenségi mozgalom 152—154 old.

A 6. könnyű hadosztály parancsnokának jelentése: Horváth: A 2. hadsereg megsemmisülése, 63—64 old.

Jelentés a III. hadtest harcairól: Csima: A Horthy-hadsereg szervezete és tevékenysége, 159 old. — A 2. hadsereg vesztesége: Ugyanott 162 old.

Gyimessy altábornagy jelentése: Horváth: A 2. hadsereg megsemmisülése, 70—71 old.

Maróthy interpellációja a Festetics-uradalom ügyében: KN 1939—1944. XIII. köt. 507—508 old.

A MOT jelentése Endre László „működéséről": Saly: „Szigorúan bizalmas!!" 523—524 old.

Popovics Milán interpellációja és Kállay válasza a délvidéki „vérengzés" ügyében: KN 1939—1944. XIV. köt. 524—528 old.

A „REFORMÁTUS CSECSEMŐ" PÜNKÖSDI KIRÁLYSÁGA

A 2. magyar hadsereg harcai: Csima: A Horthy-hadsereg szervezete és tevékenysége, 163, 165 old.

Vitéz Szabó vezérőrnagy jelentése, a minisztertanácsi ülés jegyzőkönyve: OL Mt. jkv. 1942. aug. 20.

Serédi hercegprímás feljegyzése: OL Filmtár, Esztergomi Prímási Levéltár 3212 sz. doboz 583. sz., továbbá ugyanott 3217. sz. doboz 799. sz.

Rassay visszaemlékezése: OL R. 226/1289.

Petró előadói beszéde a kormányzóhelyettes emlékét megörökítő törvényjavaslat parlamenti tárgyalásánál: KN 1939—1944. XV. köt. 13—15 old.

A NAGY FORDULAT

A 2. magyar hadsereg veszteségei: Csima: A Horthy-hadsereg szervezete és tevékenysége, 162, továbbá: Horváth: A 2. hadsereg megsemmisülése, 98—100 old.

A III. hadtest elhelyezése, harcai: Csima: A Horthy-hadsereg szervezete és tevékenysége, 169—170 és 172—174 old.

A Transkarpathia működése: OL Küm. pol. 1942—214, 453—454 f, továbbá Kompasz... 1943—44. évre XIX. évf. I—II. köt. 288 old.

A magyarországi német térhódítás: Sombor-Schweinitzer jelentése: OL Küm. Békeelőkészítő, továbbá Berend—Ránki: Magyarország gyáripara 1939—1945. 280—296, 386, 391 old.

Az 1942 júliusi német—magyar gazdasági tárgyalások: OL Küm. gazd. pol. 663. csomó.

Schönherz megkínoztatása, kivégzése: Kállai: A magyar függetlenségi mozgalom 152—153, 156 old., továbbá Szinai Miklós visszaemlékezése kéziratban.

Ottlik jelentése: OL Küm. pol. 1942—21/7—437.

A KMP 1942. nov. 6-i helyzetjelentése: A magyarországi munkásmozgalom 1939—1945. 225—234 old.

A 2. hadosztály felszerelése: Csima: A Horthy-hadsereg szervezete és tevékenysége, 173—174 old.

Nagybaczoni Nagy 1942. november 19-i felszólalása: KN 1939—1944. XV. köt. 592—597 old.

Kállay 1942. november 21-i felszólalása: KN 1939—1944. XVI. köt. 78—79 old.

Bajcsy-Zsilinszky 1942. december 2-i interpellációja: KN 1939—1944. XVI. köt. 490—492 old.

VORONYEZSRŐL TÁRGYAL A MINISZTERTANÁCS

Jány hadseregparancsnok 1942. december 3-i távirata Weichs vezérezredeshez: Horváth: A 2. hadsereg megsemmisülése, 114 old.; ugyanott a 115—116 old.-on Jány december 6-i távirata.

Berger SS-csoportfőnök jelentése Himmlernek Albrecht látogatásáról: Randolf L. Braham: The Destruction of Hungarian Jewry. A documentary Account. Pro Arte for the World Federation of Hungarian Jews. New York, 1963. (A továbbiakban: Braham: The Destruction of Hungarian Jewry.) I. köt. 187—189 old.

Az 1942. december 22-i minisztertanácsi jegyzőkönyv: OL Küm. res. pol. 1942—21/7—9284.

Hitler 1942. december 24-i levele Horthyhoz: OL Filmtár, Szálasi per.

Szombathelyi vezérkari főnök 1942. december 27-i rendelete: Horváth: A 2. hadsereg megsemmisülése, 121 old.

Jány hadseregparancsnok 1942. december 27-i parancsa: Horváth: A 2. hadsereg megsemmisülése, 122 old.

A német külügyminisztérium bizalmi emberének 1943. január 2-i jelentése: Braham: The Destruction of Hungarian Jewry, I. köt. 195—198 old.

Nagybaczoni Nagy helyzetmagyarázata a Minisztertanács ülésén: OL Mt. jkv. 1943. január 7. (3); ugyanott Kállay külpolitikai tájékoztatója.

Kovátsnak, a 2. hadsereg vezérkari főnökének 1943. január 2-i telefonjelentése: Horváth: A 2. hadsereg megsemmisülése, 132. old. A január 6-i helyzetmegítélése: Ugyanott 133—134 old. Január 9-i jelentése: ugyanott 136 old. Január 12-i helyzetmegítélése: Ugyanott 138—139 old.

Nagybaczoni Nagy berlini utazása: Saly: „Szigorúan bizalmas!!" 584 old.

Tavassy csendőralezredes jelentése: Horváth: A 2. hadsereg megsemmisülése, 234—235 old., Kováts vezérkari főnök 1943. január 14-i telefonbeszélgetései, Weichs hadseregparancsnok utasítása, továbbá Sárkány ezredes jelentése: Ugyanott 148—149 old.

A Popolo di Roma cikke: OL MTI magyar kiadás, 1943. január 14. 18 óra 50 perc. A német hadijelentés: Ugyanott 22 óra 35 perc, 40. kiadás.

A III. hadtest vezérkari főnökének 1943. január 15-i jelentése: Horváth: A 2. hadsereg megsemmisülése, 149 old. Kováts vezérkari főnök január 16-i jelentése: Ugyanott 163 old.

Az első magyar hadijelentés: OL MTI magyar kiadás, 1943. január 16. 13 óra 10 perc, 18. kiadás. A hadijelentés kiegészítése: Ugyanott, 19. kiadás.

A 2. hadsereg vezérkari főnökének helyzetmegítélése: Horváth: A 2. hadsereg megsemmisülése, 161—162 old. Jány vezérezredes parancsa a IV. és a VII. hadtestnek: ugyanott 163—164 old.

Kováts vezérkari főnök 1943. január 16-i telefonbeszélgetése Sziklay ezredessel: Horváth: A 2. hadsereg megsemmisülése, 163 old. A január 19-i helyzetmegítélés: ugyanott 173 old. Jány parancsa: ugyanott 174 old.

Nagybaczoni Nagy tájékoztatója: OL MT. jkv. 1943. január 27. (1).

A MÉP külpolitikai szemináriuma: OL MTI magyar kiadás, 1943. január 25. 17 óra 45 perc (23. kiadás); továbbá Saly: „Szigorúan bizalmas!!" 588 old.

Stomm vezérőrnagy jelentése: Horváth: A 2. hadsereg megsemmisülése, 215 old.; Kern őrnagy összefoglaló jelentése: ugyanott 218—233 old. Hunyadváry alezredes harctudósítása: ugyanott 239—241 old.

Nagybaczoni Nagy tájékoztatója a Minisztertanács ülésén: OL Mt. jkv. 1943. február 9 (36).

Szombathelyi memoranduma: Szinai—Szűcs: Horthy titkos iratai 346—354 old.

Magyarországi repülőterek átengedése a Luftwaffe-nak: OL Mt. jkv. 1943. február 16 (43). Tájékoztatás a 2. magyar hadsereg helyzetéről: ugyanott 1943. február 23 (43) és 1943. március 2 (69).

Jány 1943. február 9-i helyzetjelentése: Horváth: A 2. hadsereg megsemmisülése, 194 old.

HABSBURG OTTÓ, ALLEN DULLES ÉS A HINTAPOLITIKA

Ciano 1942. nov. 5-i naplóbejegyzése: Ciano naplója, 497 old.

Kállay üzenete Habsburg Ottónak: C. A. Macartney: October Fifteenth, II. köt. 128 old.

Az 1942—43-as téli hadműveletek hatása: A második világháború 1939—1945. II. köt. 36—37 old.

A berni tárgyalások: OL Küm. res. pol. 1943—41—54, 76.

A Minisztertanács a magyar repülők franciaországi kiképzése ellen: OL. Mt. jkv. 1943. márc. 2. (70).

Apor báró 1943. márc. 7-i kihallgatása XII. Piusnál: OL. Küm. res. pol. 1943—41—76.

A Műegyetemen, továbbá Pestkörnyéken 1943. márciusában terjesztett röpcédulák: A magyarországi munkásmozgalom 1939—1945. 244., 241—243 old.

Az első békeelőkészítő megbeszélés: Hóman naplója. OL. Filmtár, Szálasi per.

A Magyar Bank és Kereskedelmi Rt. 1942. évi üzleti jelentése: Kompasz... 1943—1944. évre XIX. évf. I—II. köt. 185 old. A Pesti Magyar Kereskedelmi Bank 1942. évi jelentése: ugyanott 277 old.

Minisztertanácsi jegyzőkönyv az SS részére végzendő magyarországi toborzásról: OL Mt. jkv. 1943. március 10 (34); a délvidéki vérengzésről: OL Mt. jkv. 1943. március 16 (57); a Balkánra küldendő magyar katonai egységek ügyében: OL Mt. jkv. 1943. március 10 (36).

Újabb magyar hadosztályok kiküldése a keleti frontra: OL. Mt. jkv. 1943. március 23 (66).

A 2. magyar hadsereg helyzete 1943. február **9-én: Horváth:** A 2. hadsereg megsemmisülése, 193—194 old.

Jány 1943. február 27-i parancsa: Horváth: A 2. hadsereg megsemmisülése, 331—332. old. Szombathelyi „Irányelvei": ugyanott 336—337 old. Az 1943. március 14—15-ig értekezlet: ugyanott 333—335 old.

Kállay 1943. áprilisi római tárgyalásai: N. Kállay: Hungarian Premier, 144—175 old.

Bárcziházi Bárczy feljegyzései a klessheimi Hitler—Horthy találkozóról: HL Az 1947. évi párizsi békeszerződés előkészítő bizottságának katonai iratai (a továbbiakban: 1947. évi Békeszerződés) VII/38.

Feljegyzés a Hitler—Horthy megbeszélésről: Procès des grands criminels de guerre devant le Tribunal Militaire International Nuremberg 14 Novembre 1945—1er Octobre 1946... (A továbbiakban: TMI).

A Horthynak átadott német memorandum: OL Küm Békeelőkészítő 1946—1241.

Szombathelyi feljegyzése Ribbentrop ajánlatáról: OL Filmtár, Szálasi per. IX.

Horthy 1943. május 7-i levele Hitlerhez: Szinai—Szűcs: Horthy titkos iratai, 394—397 old.

Barcza svájci tárgyalása Mr. „H"-csel: C. A. Macartney: October Fifteenth II. köt. 160—161 old. Radvánszky tárgyalásai: ugyanott 162—164 old. Mr. „H." 1943. augusztus 5-i közlése: ugyanott 170 old.

MAGYARORSZÁG 1943 KORA TAVASZÁN ÉS NYARÁN

Jankovich Fejér megyei főispán jelentése: Kővágó—Pintér: Munkássors, 1919—1944. 292—293 old.

Veesenmayer 1943. áprilisi jelentése: Braham: The destruction of Hungarian Jewry. I. köt. 229—242 old.

Az Ullein—Reviczky-ügy: Ránki György: Emlékiratok és valóság Magyarország második világháborús szerepéről. Kossuth, Bpest, 1964. 174—178 old.

A Komintern határozata a III. Internacionálé feloszlatásáról: A magyarországi munkásmozgalom 1939—1945. 247 old. A KMP 1943. júniusi határozata: ugyanott 251—252 old. Kádár János a határozatok indító okairól és következményeiről: ugyanott 257—258. 259—260 old.

A Földmunkás Szakosztály létrejötte: Dobi István: Vallomás és történelem. Kossuth, Bp., 1962. 174—178 old.

A csendőrség nyomozó osztályának jelentése az 1943. ápr.—júl.-i munkásmegmozdulásokról: A magyarországi munkásmozgalom 1939—1945. 264—265 old.

A diósgyőri rendőrkapitányság 1943. július 9-i jelentése: Kővágó—Pintér: Munkássors 1919—1944. 298—301 old. A csendőrség nyomozóosztályának 1943. július 21-i jelentése: ugyanott 302—303 old.

A Kisgazdapárt 1943. július 31-i emlékirata: OL Bajcsy-Zsilinszky iratai.

Az 1943. augusztus 5-i tárgyalás Kállaynál: N. Kállay: Hungarian Premier 245—248 old.: továbbá C. A. Macartney: October Fifteenth II. köt. 171—172 old.

Csatay jelentése az 1943. augusztus 24-i Minisztertanácsnak: Közölte: Karsai: „Országgyarapítás..." II. köt. 154—156 old.

Wodianer lisszaboni követ 1943. szeptember 18-i beszélgetése a lisszaboni amerikai katonai attasé helyettesével: C. A. Macartney: October Fifteenth II. köt. 193 old.

Az 1943. szeptember 9-i fegyverszüneti feltételek: N. Kállay: Hungarian Premier, 373—374 old., közölte: Ádám—Juhász—Kerekes: Magyarország és a második világháború. Kossuth, Bp., 1959. (A továbbiakban: Ádám—Juhász—Kerekes: Magyarország és a második világháború.) 421 old.

A „MARGARETHE I" ELŐKÉSZÜLETEI

Horthy 1943. június 18-i levele Hitlerhez: Szinai—Szűcs: Horthy titkos iratai, 401 old., Horthy 1943. október 15-i levele: ugyanott 402—403 old.

A „Margarethe" terv: Percy Ernst Schramm: Kriegstagebuch des Oberkommandos der Wehrmacht. Bd. IV: 1944—1945. Frankfurt am

Main 1961.) (A továbbiakban Kriegstagebuch I. Hb. 1944—1945.) Erster Halbband. 189—246 old., továbbá: Kun József: Magyarország német megszállásának előkészítése és végrehajtása 1943. szept.—1944. márc. Hadtörténelmi Közlemények. 1963/1. 37—85 old., Ránki György: Az ország német megszállása és Horthy hadserege. Valóság 1963/3. 8—17 old.

Bőhm 1943 októberi londoni tárgyalásai: Szinai—Szűcs: Horthy titkos iratai, 403—408 old.

A kaposfüredi kényszermunkások panasza: Kiss: Parasztsors, 1919—1944. 254—255 old., A kárpát-ukrajnai mezőgazdasági kényszermunkások helyzete: ugyanott, 257 old.

Csatay előterjesztése a Minisztertanácshoz „a rendbontó" munkások frontraküldése ügyében: OL Mt. jkv. 1943. november 16.

Veesenmayer második, 1943. decemberi jelentése: Braham: The destruction of Hungarian Jewry. I. köt. 254—295 old.

A Képviselőház költségvetési vitája: Kállay november 12-i felszólalása: KN 1939—1944. XVII. köt. 226 old. Jaross felszólalása: ugyanott 292—293 old. Gábor Andor cikke: Igen, kollégáim! Szépirodalmi Könyvkiadó, Bpest, 1964. 68—70 old. Maróthy Károly felszólalása: KN 1939—1944. XVII. köt. 237—238 old. Nagy László felszólalása: ugyanott XVII. köt. 270 old. Kállay válasza: ugyanott XVII. köt. 272—273. old. Bajcsy-Zsilinszky felszólalása a honvédelmi tárca vitájában: ugyanott XVIII. köt. 145 old. Csatay válasza: ugyanott XVIII. köt. 176—177. old. Bajcsy-Zsilinszky felszólalása a külügyi tárca vitájában: ugyanott XVIII. köt. 282—284 old. Zichy János felszólalása: ugyanott XVIII. köt. 457 old. Kállay vitazáró beszéde: ugyanott XVIII. köt. 639 old.

A meghatalmazási okirat kiküldése Ottónak: C. A. Macartney: October Fifteenth II. köt. 192—193 old.

A HINTAPOLITIKA UTOLSÓ SZAKASZA

A Békepárt 1943. decemberi röpirata: A magyarországi munkásmozgalom 1939—1945. 272—273 old.

A 135. sz. hadifogolytábor levele a hadifogoly tisztikarhoz: ugyanott 279—280 old.

Horthy döntése a délvidéki vérengzés tetteseinek felelősségrevonásáról: Buzási: Az újvidéki „razzia", 95 old.

Szombathelyi állásfoglalása a gyilkos tisztek szabadlábon hagyásáról: Saly: „Szigorúan bizalmas!!", 673 old.

Részlet a vádiratból: Saly: „Szigorúan bizalmas!!" Ugyanott.

Minisztertanácsi jegyzőkönyv Feketehalmy-Czeydner és társai szökéséről: OL Mt. jkv. 1944. január 18.

A három német okmány: Werkmeister 1944. január 16-i távirata: Braham: The Destruction of Hungarian Jewry. I. köt. 114—116 old. A német Külügyminisztériumban készített feljegyzés: ugyanott, I. köt. 119—121 old. Hewel feljegyzése Hitler állásfoglalásáról: ugyanott, I. köt. 117—118 old.

A Békepárt 1944 elejei röpirata: A magyarországi munkásmozgalom 1939—1945. 280—282, 285—287, 289—290 old.

A vésztői földmunkás kongresszus: Dobi: Vallomások és történelem, 180—183 old.
A. Dulles 1944. január 27-i közlése Bakach-Bessenyeynek: C. A. Macartney: October Fifteenth II. köt. 213—214 old.
Horthy 1944. február 12-i levele Hitlerhez: Szinai—Szűcs: Horthy titkos iratai, 409—410 old.
Mr. „H." 1944. február 18-i közlése Barczának: C. A. Macartney: October Fifteenth II. köt. 213 old.
Bajcsy-Zsilinszky 1944. februári levele Kállayhoz: Hadtörténelmi Intézet Levéltár (HI) 1947. évi Békeszerződés VII/23.
A „Margarethe I" utolsó előkészületei: Kriegstagebuch 1944—1945. I. Hb. 214—223 old.
Lakatos feljegyzései az 1944. március 11-én és 12-én a Vezéri Főhadiszálláson folytatott tárgyalásairól: OL Lakatos miniszterelnök iratai.
Bajnóczy 1946-ban tett vallomása Fütterer információjáról: HI 1947. évi Békeszerződés VII/3. az OKW állásfoglalása: Kriegstagebuch 1944—1945. I. Hb. 224—225 old.

„X. NAP — 1944. MÁRCIUS 19."

Az 1944. március 14-i megbeszélés Foertsch főhadiszállásán: Kriegstagebuch 1944—1945. I. Hb. 225—226 old.
Az RSHA memorandum: TMI. XXXV. 358—365 old. D 679. sz. dok. Közölte: Ádám—Juhász—Kerekes: Magyarország és a második világháború, 447—451 old.
A március 16-i helyzet az OKW hadinaplója alapján: Kriegstagebuch 1944—1945. I. Hb. 228 old. A március 17-i utasítás: ugyanott 229 old.
A március 19-i Koronatanács jegyzőkönyve: Szinai—Szűcs: Horthy titkos iratai, 423—426 old.
A március 18-i események az OKW hadinaplójában: Kriegstagebuch 1944—1945. I. Hb. 230—232 old. Greiffenberg válasza: ugyanott 233 old.
Szombathelyi feljegyzése: Szinai—Szűcs: Horthy titkos iratai, 432—435 old.
A március 18-i, továbbá a 19-re virradó éjszaka eseményei Budapesten: N. Kállay: The Hungarian Premier, 421—428. old. Kéry Kálmán visszaemlékezése: HI 1947. évi Békeszerződés VII/10., továbbá Bajnóczy József fent idézett vallomása.
A Bajnóczy—Greiffenberg jelenet a Sándor-palotában: Bajnóczy személyes közlése a szerzőnek.
Pogány Imre tanúvallomása: HL 1947. évi Békeszerződés VII/15.
Az OKW hadinaplója a megszállás hajnaláról: Kriegstagebuch 1944—1945. I. Hb. 233—234 old.

SZTÓJAY DÖME ÉS KORMÁNYA

Hóman naplója: OL Filmtár, Szálasi per IX. 134.
Szakasits Árpád, Mód Aladár és Mihályfi Ernő visszaemlékezése. Elhangzott a Kossuth Rádióban 1964. március 19-én; Magyar Rádió Dok. oszt. D. 2179. sz. tekercs, kézirat: OL Visszaemlékezések. 1944—45-re.
1944. március 19-e eseményei: N. Kállay: Hungarian Premier 427—438; Karsai: „Országgyarapítás..." II. köt. 185—190 old.; továbbá Kéry idézett visszaemlékezése.
Veesenmayer 1944. március 19-i jelentése: Braham: The destruction of Hungarian Jewry I. köt. 301 old. A március 20-i jelentése: ugyanott 305—306 old.
A Békepárt március 19-i felhívása: A magyarországi munkásmozgalom 1939—1945. 283—294 old.
Veesenmayer március 21-i távirata: Közölte: Karsai: „Országgyarapítás..." II. köt. 200 old.
Az OKW március 22-i utasítása: „Kriegstagebuch 1944—1945. I. Hb. 236 old.
A Képviselőház 1944. március 22-i ülése: KN 1939—1944. XIX. köt. 239. old.
Magyar csapatok német parancsnokság alá rendelése: Csima: A Horthy-hadsereg szervezete és háborús tevékenysége, 246 old. A VIII. hadtest parancsnokának 1944. március 24-i rendelete: ugyanott.
Lakatos Géza feljegyzése: OL Lakatos miniszterelnök iratai.
Az 1944. április 7-i tanácskozás, továbbá a 6163/1944. res. rendelet a zsidók deportálásáról: Beneschofsky—Karsai: Vádirat a nácizmus ellen. Dokumentumok a magyarországi zsidóüldözés történetéhez. (A továbbiakban: Vádirat a nácizmus ellen.) 1. 1944. március 19—1944. május 15. Budapest, 1958. A MIOK kiadása. 123—127 old.
Az idézett kormányrendeleteket lásd a Budapesti Közlöny megfelelő számaiban.
A Veesenmayer—Szálasi-, valamint a Szálasi—Horthy-tárgyalás: C. A. Macartney: October Fifteenth II. köt. 290—292. old.
Veesenmayer 1944. május 2-i jelentése: Braham: The Destruction of Hungarian Jewry I. köt. 318—319 old.
A Békepárt a Magyar Front megalakításáért: A magyarországi munkásmozgalom 1939—1945. 299—300 old. A Magyar Front felhívása: ugyanott 302—303 old.
A csendőrség nyomozóosztályának jelentése: ugyanott 304. old.
A Képviselőház 1944. május 24-i ülése: KN 1939—1944. XIX. köt. 242—247 old.

„LEGFŐBB IDEJE VOLNA HELYÉRŐL ELZAVARNI A JELENLEGI KORMÁNYT...”

Az 1944. június 1-i Minisztertanács: OL Mt. jkv. 1944. június 1. (1., 7.).

Horthy el nem küldött levele Hitlerhez: Szinai—Szűcs: Horthy titkos iratai 454—456 old.

Kéry vallomása Vörös vezérkari főnöki kinevezéséről: HL 1947. évi Békeszerződés VII/10.

A Magyar Front megteremtése: Kállai: A magyar függetlenségi mozgalom 1939—1945. 229—233 old.

A Magyar Front kiáltványa: A magyarországi munkásmozgalom 1939—1945. 304—305 old.

Sztójay és Vörös a Vezérkari Főhadiszálláson: Kriegstagebuch 1944—1945. I. Hb. 831 old.

Bethlen memoranduma: Szinai—Szűcs: Horthy titkos iratai. 457—465 old.

Baky és Veesenmayer vallomása Horthynak a zsidókérdésben elfoglalt álláspontjáról: C. A. Macartney: October Fifteenth II. köt. 283 old.

Lakatos Budapestre hívása, tárgyalás Horthyval, Bethlennel és Rakovszkyval: Lakatos személyes közlése a szerzőnek, továbbá C. A. Macartney: October Fifteenth II. köt. 307 old.

Horthy levele Hitlerhez, Hitler üzenete: ugyanott 307—308 old.

FEGYVERSZÜNETRŐL TÁRGYAL A MINISZTERTANÁCS...

A Lakatos-kormány megalakulása: OL Lakatos miniszterelnök iratai; C. A. Macartney: October Fifteenth II. köt. 324—325 old; továbbá Lakatos személyes közlései a szerzőnek.

Az augusztus 25-i és a szeptember 8-i minisztertanácsi ülés: OL Mt. jkv. 1944. augusztus 25 és 1944. szeptember 8.

A „titkos tanácsosok” szeptember 10-i ülése: C. A. Macartney: October Fifteenth II. köt. 341—343 old.

A Képviselőház 1944. szeptember 21-i ülése: KN 1939—1944 XIX. köt. 258—261, 264—265.

Sztójay Tasnádi Nagy májusi bejelentéséről: OL Mt. jkv. 1944. május 17 (52).

A csendőrség nyomozóosztályának 1944. szeptember 15-i jelentése: A magyarországi munkásmozgalom 1939—1945. 330—331 old. A szeptember 21-i diósgyőri tüntetés: ugyanott 331—332 old.

1944. OKTÓBER 15

A déli arcvonal helyzete: A második világháború 1939—1945. 284 old.

Az Uszta partizánkülönítmény: Felszabadulás. 1944. szeptember 26. 1945. április 4. Szikra, Budapest 1955. (A továbbiakban: Felszabadulás.) 36—37 old.

A Belügyminisztérium közbiztonsági osztályának 1944. szeptemberi jelentése: PI Arch. A. XVII. 1 (1244) 11.

Kotró László ifjúmunkás búcsúlevele: „Előre, harcra ifjúmunkás!” II. köt. 684—685 old.

A Vörös Hadsereg parancsnokságának felhívása a magyar néphez: A magyarországi munkásmozgalom 1939—1945. 333—335 old.

A magyar fegyverszüneti küldöttség moszkvai tárgyalásai: C. A. Macartney: October Fifteenth II. köt. 372—378 old.

A német előkészületek: ugyanott 356—362, 366—372 old.

Vattay vallomása: HL 1947. évi Békeszerződés VII/18.

A Kossuth Rádió 1944. október 5-i felhívása a magyar néphez: Felszabadulás, 23—24 old.

A Gömbös-szobor felrobbantása: Fehér Lajos: Harcunk Budapestért. Szikra 1946. 27—33 old. Közölte: Felszabadulás, 25—27 old.

A Magyar Front röpirata: Felszabadulás, 30—31 old.

Az 1944. október 11-én Moszkvában aláírt fegyverszüneti szerződés: Felszabadulás, 40 old.

Nemes József őrnagy visszaemlékezése: Magyar Rádió, Dok. oszt. D. 1987. sz. tekercs.

A KP és az SZDP 1944. október 10-i megegyezése: Felszabadulás, 31—32 old.

A Magyar Front memoranduma Horthyhoz: Kállai: A magyar függetlenségi mozgalom 253—254 old.

Utassy Lóránd ezredes visszaemlékezése: Magyar Rádió, Dok. oszt. D. 1653. sz. tekercs.

Rahn megbízatása, budapesti tárgyalásai: C. A. Macartney: October Fifteenth II. köt. 389—391 old.

Horthy előkészületei október 15-re: ugyanott 391—397 old.; Lakatos feljegyzései, valamint személyes közlései a szerzőnek.

1944. október 15—16 története: C. A. Macartney: October Fifteenth II. köt. 399—423 old; Lakatos feljegyzései, személyes közlései, valamint Vattay vallomása alapján.

A Horthy—Rahn megbeszélés: Kriegstagebuch 1944—1945. I. Hb. 845—846 old.

A Kossuth Rádió felhívása a magyar néphez: Felszabadulás, 44—45 old.

Szálasi vallomása a Horthyval folytatott tárgyalásról: Rozsnyói Ágnes: A Szálasi-puccs. Kossuth, Budapest. 1963. 101 old.

Rahn és Veesenmayer követelései Horthyhoz: ugyanott 101 old.

Kéry ezredes vallomása: HL 1947. évi Békeszerződés VII/10.

A Kommunista Párt „nyílt levele” a fegyverszüneti kísérlet bukásának okairól: A magyarországi munkásmozgalom 1939—1945. 344—356 old.

NYILASVILÁG MAGYARORSZÁGON

Horthy lemondólevele, Szálasi miniszterelnöki megbízatása: Budapesti Közlöny, 1944. október 17.

Szálasi távirata Hitlerhez, Kemény külügyminiszter nyilatkozata, a Szálasi-kormány munkaterve: a nyilas sajtó jelentései alapján.

Veesenmayer október 18-i első távirata Ribbentrophoz: Braham: The destruction of Hungarian Jewry. I. köt. 330 old.
Veesenmayer második távirata: Ugyanott 331 old.
Az OKW hadinaplójának 1944. október 17-i bejegyzése: Kriegstagebuch 1944—1945. I. Hb. 849 old.
A Hunyadi SS: Csima: A Horthy-hadsereg szervezete és háborús tevékenysége 282, 283, 293, 294 old.
Az OKW a magyar „totális harcbavetésről": Kriegstagebuch 1944—1945. I. Hb. 850 old.
A szentgotthárdi „hatalomátvétel": Szombathelyi Állami Levéltár (a továbbiakban: SZÁL) szentgotthárdi járás iratai — 3495.
A német hadsereg Szabolcs megyei rablásai: Felszabadulás, 82—84 old. Kalocsai rablás: ugyanott 91 old.
A Magyar Nemzeti Felkelés Felszabadító Bizottságának története: Pintér István: Adatok a Magyar Nemzeti Felkelés Felszabadító Bizottságának történetéhez. Hadtörténelmi Közlemények, 1961/2. 431—456 old.
Az illegális sajtó: „Előre, harcra ifjúmunkás!" II. köt. 680—681 685—686, 698—699 old.
Sándor László csepeli osztályparancsnok 1944. november 11-i jelentése: Kővágó—Pintér: Munkássors 327 old.
A diósgyőri szabotázsakciók: Felszabadulás, 100—102 old.
A WM Művektől elhurcolt javak: ugyanott 80 old.
A Veesenmayer—Szakváry megegyezés: ugyanott 72—73 old.
Hajnácskői csendőrezredes 1944. november 16-i jelentése: ugyanott 73—74 old.
Erődítési munkálatok a magyar—német határ mentén: SZÁL, Vasvári járás — 598, 420.
Az Országos Elhelyezési Kormánybizottság 1944. november 24-i értekezlete: OL Bm. ált. 1944 — XVIII. OM — 368. 300.
Dálnoki Miklós Béla 1944. október 17-i felhívása: Csima: A Horthy-hadsereg szervezete és háborús tevékenysége, 249 old.
Átállások a Vörös Hadsereghez: ugyanott 284—285 old.
Miklós Béla november 14-i felhívása: Felszabadulás, 106—107 old.
Beszámoló a Nógrádi partizáncsoport tevékenységéről: Felszabadulás, 136—138 old.
A Szálasi-hadsereg 1944 őszén: Csima: a Horthy-hadsereg szervezete és háborús tevékenysége, 273—286 old.
Az MNFFB „lebukása": Pintér: Adatok a Magyar Nemzeti Felkelés Felszabadító Bizottságának történetéhez. Hadt. Közl. 1961/2. 451—452 old.
A Törvényhozók Nemzeti Szövetségének soproni tanácskozásai: OL Országos Levéltár K 18 TNSZ jkv.

A GYEPŰ II-TŐL A GYEPŰ III-IG

Kormányrendelet a „Dolgozó Nemzet Hivatásrendjé"-ről: Budapesti Közlöny, 1944. december 2.
Az olaszfai körjegyző 1944. december 9-i jelentése: SZÁL Vasvári járás 3402.

A soproni „parlament" üléseinek jegyzőkönyve: OL Országgyűlési Levéltár K 18 TNSZ jkv.
Pataki István búcsúlevele: „Előre, harcra ifjúmunkás!" II. köt. 732 old.
Bárdosi Jenő fegyintézeti lelkész által 1945. április 22-én készített jegyzőkönyv: OL Filmtár, Bárdosi Jenő jegyzőkönyve. Fotokópia.
A szovjet főparancsnokság 1944. december 25-i és 26-i hadijelentése: Felszabadulás, 60 old.
Vajna 1945. február 6-i tájékoztatója: OL TNSZ jkv. Az 1945. január 9-i ülés: ugyanott.
Az 1945. januári német ellentámadás: A magyarországi felszabadító hadműveletek 1944—1945. 60—61 old.
Pesti partizánok: „Előre, harcra ifjúmunkás!" II. köt. 734—735 oldal.
Az újpesti nyilasház levegőberöpítése: Földes Mihály: Az újpesti partizánharcok. Újpest, 1945. 9—10 old. Közölte: „Előre, harcra ifjúmunkás!" II. köt. 738—742 old.
A „Vörös Brigád": PI Arch. A. Budapesti Népbíróság 1949—1876. Ítélet Lantos János és társai ügyében.
A pesti gettóban: Sárga Könyv. Adatok a magyar zsidóság háborús szenvedéseiből 1941—1945. Összeállította: Vihar Béla. Hechaluc kiadás. Budapest. é. n. 200—201, 171 old.
A Magyar Nemzeti Függetlenségi Front 1945 január 19-i felhívása Pest lakosságához: A magyarországi munkásmozgalom 1939—1945. 372—373 old.
A Hunyadi SS esküje: Honvédségi Rendeletek. LXXII. évf., 1945. jan. 26.
Szálasi „országjárása": SZÁL Írottkői járás jkv. 1945 — 17.
Az 1945. január 18-i német ellentámadás: A magyarországi felszabadító hadműveletek 1944—1945. 66—68 old.
Az OKW 1945. január 27-i helyzetmegbeszélése: TMI. XXXIII. köt. 83—90 old. PS — 3786. sz. dok.
A TNSZ 1945. február 1., 2. és 6-i ülése: OL TNSZ jkv.
Beregffy 1945. február 10-i rendelete: Csima: A Horthy-hadsereg szervezete és háborús tevékenysége, 302 old.
Szöllősi 1945. február 23-i tájékoztatója: OL Filmtár, Szálasi-per.
A balatoni csata: A magyarországi felszabadító hadműveletek 1944—1945. 100—101, 109—115 old.
Beregffy 1945. március 19-i rendelete: Csima: A Horthy-hadsereg szervezete és háborús tevékenysége, 303 old.
Kemény külügyminiszter 1945. április 14-i jelentése: OL Filmtár, Szálasi-per.
A földeáki mezőgazdasági munkások levele Csanád megye alispánjához: Szegedi Áll. Lt. Csanád m. Alisp. ir. 1945—242.
A Magyar Gazdaságkutató Intézet becslése az anyagi károkról: Berend T. Iván: Újjáépítés és a nagytőke elleni harc Magyarországon 1945—1961, Közgazdasági és jogi könyvkiadó, Budapest, 1962. 16—22 old.

TARTALOM

KARSAI ELEK

A BUDAI VÁRTÓL A GYEPÜIG

A kötet ott kezdődik, ahol A budai Sándor-palotában történt végződik — A Bárdossy-kormány hadüzenetétől —, az utolsó fejezet pedig Szálasi és gyáva serege menekülését, az ország felszabadítását tárgyalja. Vezérkari jelentések, Horthy kormányzó, Serédi hercegprímás iratai, minisztertanácsi jegyzőkönyvek, Lakatos vezérezredes feljegyzései, a német véderő főparancsnokságának, a magyar és német külügyminisztérium iratai, parlamenti naplók, Kállay volt miniszterelnök memoárja, korabeli újságok alapján elevenednek meg a II. világháború legfontosabb magyarországi eseményei.

Keitel, Ciano és Ribbentrop 1942 januári „látogatása”, a II. magyar hadsereg frontra küldése, a Horthy-dinasztia létrehozására irányuló tervek, a doni katasztrófa, a „hintapolitika”, az 1944. március 19-i megszállás, az 1944. október 15-i fegyverszünet kudarca és végül a Szálasi-uralom — ezek a könyv főbb témái.

A leírt eseményeket, hasonlóan a „Berchtesgaden” és a „Sándor-palota” kötetekhez, számos eredeti fénykép, térkép és rajz teszi szemléletesebbé, hozza közel az olvasóhoz.

Táncsics Könyvkiadó